

مظاہر حق

دمشکوۃ المصابیح پیوستہ شرحہ

تالیف

علاقہ ثواب محمد قطب الدین خان دہلوی

تعارف

مولانا عبد اللہ جاوید غازی پوری افاض دارالعلوم دیوبند

شیرم جلد ۲

مباحثات

کتاب العتق
کتاب القصاص
کتاب الحدود
کتاب الامارۃ والقضاء
کتاب الجہاد

مباحثات

۱. حدیث شریف دس اشراط سرور
۲. قصص انبیاء و اوصیاء
۳. حدیث شریف شریعت
۴. حدیث شریف احکام

ملاقات کد خانہ

رنگ بر کد خانہ

مظاهر حق جديد

د مشكوه المصاييح پښتو شرحه

شپږم جلد

٦

تاليف

علامه نواب محمد قطب الدين خان دهلوي رحمۃ اللہ علیہ

تزيين او ترتيب

مولانا عبد الله جاويد غازي پوري (فاضل دارالعلوم ديوبند)

مباحث

كتاب العتق
كتاب القصاص
كتاب الحدود
كتاب الامارة والقضاء
كتاب الجهاد

ځانگړتياوي

- ١: حديثونه د اعراب سره.
- ٢: تحت لفظي ترجمه.
- ٣: د حديثونو تخريج.
- ٤: د لغاتو حل.

صَلَّاتُ كُنْجَانَهُ

بسم الله الرحمن الرحيم

(د مشکوة المصابيح پښتو شرحه)

مظاهر حق

تاليف: نواب محمد قطب الدين خان دهلوي رحمۃ اللہ علیہ

ترتيب او تزئين: مولانا عبدالله جاويد غازي پوري (فاضل ديوبند)

خپرندوی: صداقت خپرندويه ټولنه

پښتو ژباړه: محمد رسول سعيد

تصحیح کوونکي: بسم الله رحيمي، مولوي عبدالکريم کریمي، مولوي عبدالجبار

لومړی چاپ: ۱۳۹۲ ش - ۲۰۱۴ ع.

پنځم چاپ: ۱۳۹۹ ل. / ۲۰۲۰ م.

د خپرونو لړ: ۱۸۳

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د تر لاسه کولو ځایونه:

صداقت خپرندويه ټولنه-کندهار

اوله ناحیه، نوی سړک- کریم اعتماد مارکېټ

✉ Sadaqat.books@gmail.com / ۰۷۰۰۳۰۵۴۰۷ 📞

کندهار: صداقت خپرندويه ټولنه- ارگ بازار- قلم او کتاب مارکېټ ۰۷۰۰۳۰۹۲۴۴.

کابل: صداقت خپرندويه ټولنه، کوټه سنگي مینه یار مارکېټ او اکسوس کتاب پلورنځی. هلمند: تاج منور
خپرندويه ټولنه. هرات: صداقت کتاب پلورنځی- کوچه گدام. جلال آباد: مومند خپرندويه ټولنه. ننگرهار
مارکېټ. غزني: نعماني کتاب پلورنځی. پکتیکا: مجاهد کتاب پلورنځی. خوست: اسلامي کتاب پلورنځی.

د دې کتاب ټول حقوق په خپرندوی اړه لري!

د مظاهر حق شپږم جلد فهرست

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۹	په غیر مشروط توگه د غلام رانیونکی	۱۸	کتاب العتق (د ازادولو بیان)
۴۱	د قسم او نذر و بیان	۱۸	د غلام او مینزي د ازادولو ثواب
۴۲	د قسم کفار	۱۹	گران بیه او خوښ غلام ازادول
۴۲	د قسم نور و لونه او مسائل	۲۱	د غلام په ازادولو کې مرسته کول
۴۴	نذر او دهغه احکام	۲۴	د یو غلام په اړه سفارش کول
۵۰	په غیر الله سره د قسم اخیستو منع	۲۵	د ګډ غلام ازادول، د قریب رانیولو
۵۳	د اسلام خلاف د بل مذهب قسم		او د ناروغۍ په حالت کې ازادول
۵۵	که چیرې په قسم ماتولو کې خیر وي	۲۵	د مشترک غلام ازادول
۵۸	د یو تنازعې په صورت کې قسم	۲۷	د صاحبینو مستدل حدیث
۵۹	پر لغوه قسم باندي مؤاخذه نه سته	۲۸	د زکندن په وخت کې ازادول...
۶۰	د غیر الله د قسم منع	۲۹	د غلام پلار ازادول
۶۲	د اسلام څخه د بېزارۍ د قسم مسئله	۲۹	د مدبر غلام خرڅول جائز دي که یا؟
۶۳	د رسول الله ﷺ قسمونه	۳۱	د ذی رحم په ملکیت ازادي...
۶۳	د قسم سره د انشاء الله ویلو مسئله	۳۲	ام ولد د خپل با دار د وفات وروسته
۶۴	غیر مناسب قسم مات کړئ او	۳۳	که چیرې د ازادۍ پر وخت د غلام
۶۵	د نذر و بیان		سره مال وي نو
۶۵	د نذر ممانعت	۳۴	ازادي په جزوي توگه
۶۷	د گناه نذر مه پوره کوی	۳۵	د مشروط ازادۍ یوه واقعہ
۶۸	د نذر کفار	۳۶	مکاتبت کله ختمیږي
۶۸	په نذر کې چې د پوره کولو امکان نه	۳۶	د مکاتبت غلام څخه پرده
	وي دهغه نه پوره کولو اجازه	۳۷	د مکاتبت له خوا د بدل کتابت د
۷۱	د نذر اېښودونکي پر وارثانو باندي		جزوي ادایني مسئله
	نذر پوره کول واجب دی که یا؟	۳۹	د مالي عبادت ثواب مړي ته رسیږي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۹۷	د ښځې د خاوند قاتل	۷۲	د خپل ټول مال خیراتولو څخه منع
۹۸	څوک چې څه کوي هغسي ...	۷۳	د گناه نذر پوره کول جائز نه دي
۱۰۰	د کافر په قتل کي	۷۴	د غیر معین نذر کفار ه
۱۰۲	د مسلمان د ویني اهمیت	۷۴	یوازي جائز نذر پوره کوی
۱۰۳	د قیامت په ورځ د مقتول استغاثه	۷۵	د دریا وهلو نذر پوره کولو حکم
۱۰۴	د خپل مظلومیت په ورځ د حضرت عثمان <small>رضی الله عنه</small> تقریر	۷۶	د دریمي برخي مال څخه زیات صدقه کولو څخه منع
۱۰۵	قاتل د خیر د توفیق څخه محروم وي	۷۸	د یو خاص ځای لمونځ کولو نذر ...
۱۰۶	ناحقه قتل نه معاف کېدونکي دی	۷۹	که نذر ناممکن وي نو ...
۱۰۶	پر پلار باندې د اولاد قصاص نه سته	۸۱	د ناجائز نذر کفار ه ورکول واجب ده
۱۰۷	پلار او زامن د یو بل په جرم کي د مؤاخذه قابل نه دي	۸۲	جائز او ناجائز نذر
۱۰۹	د زوی څخه د پلار قصاص	۸۳	د خپل ځان قربانولو نذر
۱۰۹	د غلام په قصاص کي ازاد سپړی	۸۶	کتاب القصاص (د قصاص بیان)
۱۱۱	قاتل دي د مقتول وارثانو ته ...	۸۶	د مسلمان د ویني حرمت
۱۱۲	په قصاص او دیت کي ټول مسلمانان برابر دي	۸۷	په ناحقه قاتل
۱۱۳	د مقتول یا ژوبل سوي د وارثانو حق	۸۸	د قیامت په ورځ تر ټولو مخکي د قتل په اړه پوښتنه کېږي
۱۱۴	د قتل خطا حکم	۸۸	چا چې کلمه وویل هغه معصوم الدم سو
۱۱۶	د قتل ډولونه	۹۱	د معاهد د قتل څخه منع
۱۱۷	د دیت اخیستلو وروسته قتل ...	۹۲	د ځان وژني په اړه وعید
۱۱۷	د زخمي کونکي د معافولو اجر	۹۴	ځان وژنه حرامه ده
۱۱۸	په قتل کي شریک ټولو ته سزا	۹۴	د ځان وژني په اړه یو واقعه
۱۱۸	د قیامت په ورځ به مقتول ...	۹۶	د مقتول وارثانو ته د قصاص او دیت دواړو څخه دیوه اخیستلو اختیار

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۴۵	د حيوان وهلو، په كان كي بنخېدلو	۱۱۹	د قاتل مرسته كونكي ته وعيد
	او په شاه كي لوېدلو تاوان نه سته	۱۲۰	د قاتل مرسته كونكي دي بندي سي
۱۴۶	په مدافعت كي تاوان نه سته	۱۲۱	د قتل په بدله كي د تاوان بيان
۱۴۸	د خپل مال ساتونكي كه مړ سي نو	۱۲۲	د گوتي پرې كېدو ديت
۱۴۹	كور ته ننوتونكي زخمي كول	۱۲۲	د حاملې بنځي ديت
۱۵۰	د بري غورځول منع دي	۱۲۴	په ډېره سره قتل ديت واجبوي
۱۵۱	په ټولنه او بازار كي اسلحه	۱۲۶	د خطا قتل او شبه عمد ديت
۱۵۱	په وسلې سره اشاره منع ده	۱۲۷	د مختلفو اندامو ديت
۱۵۳	په دنيا كي يو چا ته سخت عذاب	۱۳۱	په ديت كي گوتي برابر دي
	وركونكي به په اخرت كي ...	۱۳۲	د ذمي كافر ديت نيم دی
۱۵۴	د ظلم كونكي پاى	۱۳۴	د قتل خطا ديت
۱۵۴	د ناروا فيشن كونكو بنځو	۱۳۵	د ديت بنياد پر اوښ دی
۱۵۶	څوك پر مخ باندي مه وهئ	۱۳۷	د امام شافعي <small>رحمته الله عليه</small> مستدل حديث
۱۵۷	پردي كور ته ننوتل او كتل	۱۳۷	ديت د مقتول د وارثانو حق دی
۱۵۸	بېله تيكي توره گرځول منع دي	۱۳۹	په قتل شبه عمد كي د مرگ سزا نه
۱۵۸	د تسمې په دوو گوتو نيول		سي ور كول كيداى
۱۵۹	د خپل دين، ځان، مال او اولاد	۱۳۹	د زخمي سوي سترگي ديت
	ساتونكي شهيد دی	۱۴۰	د نس د كوچني ديت
۱۵۹	پر مسلمان د توره راكښونكي وعيد	۱۴۱	كه ناپوه ډاكټر د مرگ سبب سي نو
۱۶۰	د قسم اخيستلو بيان	۱۴۱	د ديت د معافولو يو واقعه
۱۶۱	په قسامت كي د مدعى څخه قسم	۱۴۲	د قتل شبه عمد او قتل خطا ديت
۱۶۳	د قسم پيل د مدعى عليه څخه	۱۴۳	د نس د كوچني ديت
		۱۴۵	د كومو شيانو تاوان چي واجب نه وي دهغو بيان

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۰۸	چاته د اور سوځلو سزامه ورکوي	۱۶۴	د مرتد او فاسدو خلکو وژل
۲۰۹	د خوارجو نښاني	۱۶۴	مُرتد چاته وايي؟
۲۱۰	د خوارجو په باره کي د علماؤ فيصله	۱۶۴	د مُرتد په باره کي حکم
۲۱۱	د خوارج په اړه پيشگوئي	۱۶۴	فساد کونکي څوک دي؟
۲۱۱	د مسلمان قتل کفر ته نژدې دی	۱۶۵	د مرتد په باره کي يو څو مسائل
۲۱۳	د مرتد سزا	۱۷۰	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
۲۱۵	د مثله ممانعت		ايمان او اسلام سره دی
۲۱۶	د حيوانانو سره د درحمت جذبه	۱۷۲	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
۲۱۷	د يوې باطلې ډلې په اړه پيشگوئي		الله ﷻ ذات او صفاتو سره دی
۲۱۹	هغه درې صورتونه چي په هغو کي	۱۷۸	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
	مسلمان ته د مرگ سزا ورکول کيږي		انبياؤ عليهم السلام سره دی
۲۲۱	مسلمان بيړول منع دي	۱۸۴	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
۲۲۲	د اسلام عزت د کفر په ذلت سره مه ..		قرآن کریم سره دی :
۲۲۳	مسلمان دي په کافرانو کي نه گډېږي	۱۸۶	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
۲۲۴	بېله پلټني څوک مه وژئ		لمانځه، روژې او زکوة سره دی :
۲۲۵	د غلام مرتد کېدل	۱۸۹	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
۲۲۵	د رسول الله ﷺ بې ادبي کونکي ...		علم او علماؤ سره دی :
۲۲۶	جادوگر دي قتل کړل سي	۱۹۲	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
۲۲۷	د خوارجو په اړه پيشگوئي		حلال، فاسق، فاجر او نورو سره وي
۲۲۹	د قيامت په ورځ به د اهل حق مخان	۱۹۴	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
	منور او د اهل باطل مخان تورو		قيامت د ورځي او ...
۲۳۱	کتاب الحدود (د حدود بيان)	۱۹۷	د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د
۲۳۱	د حد معنی		تلقين، کفر او ارتداد سره دی
۲۳۱	د سزاو تفصيل	۲۰۷	د مرتد سزا قتل دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۶۳	لواطت بدترین عمل دی	۲۳۲	په حد او تعزیر کی فرق
۲۶۴	یوه کس ته دوې سزاوي	۲۳۲	د زنا د یوې مقدمې فیصله
۲۶۴	پر حضرت عائشې (رض) باندي د	۲۳۴	د غیر محصن زنا کونکي سزا
	تهمت لگونکو سزا	۲۳۵	د محصن زنا کونکي سزا
۲۶۵	په زوره زنا کي یوازي زنا کونکی ..	۲۳۶	واده سوی زنا کونکی
۲۶۶	د معز بن مالک پېښه	۲۴۰	د زنا د اقرار کونکي مجرم په باره
۲۶۸	د زنا د زیاتوب وبال		کي د رسول الله ﷺ فیصله
۲۶۹	لواطت د لعنت باعث دی	۲۴۳	په مسجدو کي دي حد او تعزیر
۲۷۰	د حیوان سره بد فعلي	۲۴۳	تر څو چي د زنا کونکي په باره کي
۲۷۱	په حد جاري کولو کي فرق مه کوئ		پوره پلټنه ونه سي تر هغو
۲۷۲	د حد جاري کولو دوې فائدي	۲۴۳	د حد قائم کېدل گناه ساقطوي
۲۷۳	د غله د لاس پرېکولو بیان	۲۴۹	د مینزي زنا
۲۷۴	د امام شافعي رحمه الله مستدل حدیث	۲۵۰	پر ناروغ باندي د حد جاري کول
۲۷۴	د سپر د قیمت په تعیین کي اختلاف	۲۵۲	د زنا د اقرار څخه رجوع کول...
۲۷۵	د ټولو امامانو د مذهب خلاف ...	۲۵۳	د معز بن ربه د جرم اعتراف
۲۷۶	د میوو پر غلا باندي سزا ...	۲۵۴	د نورو د عیب پټول وکړئ
۲۷۸	پر غیر مملوکه غرني حیوانانو	۲۵۵	حاکم ته د حد معافولو اختیار نه سته
	باندي د غلا اطلاق نه کیږي	۲۵۶	د عزت دارو خطاوي ...
۲۷۹	د ډاکو سزا د لاس پرېکول نه دي	۲۵۷	د شک فائده ملزم ته پکار ده
۲۸۰	خائن د لاس پرېکولو حقدار نه دی	۲۵۸	په زوره زنا کولو سره ...
۲۸۲	د جهاد په سفر کي دي د غله لاس	۲۶۰	د یوې زنا دوې سزاوي
۲۸۳	په دوهم او دریم وار د غلا کولو سزا	۲۶۰	ناروغ مجرم ته د سزا ورکولو طریقه
۲۸۵	د غله پرې سوی لاس د هغه په غاړه	۲۶۱	د لواطت سزا
۲۸۶	غل غلام خرڅ کړئ	۲۶۲	د حیوان سره د بد فعلی سزا

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۱۰	د سزا او تنبيه بيان	۲۸۷	د مجرم د معافولو حق حاکم ته نسته
۳۱۰	د تعزير سزا	۲۸۷	که غلام د خپل مالک څخه غلا
۳۱۱	مجرم پر مخ باندي مه وهی		و کړي نو د هغه لاس نه پرې کيږي
۳۱۱	د بد زباني سزا	۲۸۸	د کفن کبس سزا
۳۱۳	د غنيمت په مال کي د خيانت سزا	۲۸۹	په شرعي سزاوو کي سفارش
۳۱۴	د شرابو بيان او د شرابو چپېنلو د وعيد بيان	۲۹۰	په حدودو کي سفارش نه سته
		۲۹۲	په حد کي سفارش کونکی
۳۱۴	خمر څه ته وايي؟	۲۹۳	د غلا پر اقرار سزا
۳۱۴	د نشه کونکو شيانو ډولونه	۲۹۵	د شرابو چپېنلو د حد بيان
۳۱۷	شراب د څه شي څخه جوړيږي؟	۲۹۷	د رسول الله ﷺ په زمانه کي د شرابو سزا
۳۱۸	مخکي د خرماوو څخه شراب جوړېدل	۲۹۸	اتيا درې سزا
۳۱۹	هر نشه کونکی شی حرام دی	۲۹۹	د شرابي د قتل کولو حکم
۳۱۹	څوک چي په دنيا کي شراب څښي	۳۰۰	د شرابي تحقير
	هغه د شراب ظهور څخه محروم دی	۳۰۱	د شرابي ته سزا ورکړئ مگر ...
۳۲۰	د شرابي په اړه وعيد	۳۰۲	د جرم د ثبوت پرته سزا نه سته
۳۲۱	د نبیذ په اړه يو حکم	۳۰۳	څوک چي په سزا ورکولو کي مړ سي
۳۲۱	د شرابو څخه سورکه جوړول	۳۰۴	د حضرت عمر رضی الله عنه له خوا د شراب
۳۲۳	شراب د دواء په توگه استعمالول		څښونکي سزا
۳۲۳	الله جل و علا په هيڅ حرام شي کي شفاء نه ده ايښې	۳۰۵	په شرعي سزا ورکولو کي د بنيرا نه کولو بيان
۳۲۴	د شراب څښلو وبال	۳۰۵	پريو گناه کار باندي لعنت ويل
۳۲۵	د نشه کونکي شي لږ مقدار هم حرام	۳۰۶	کوم مجرم چي سزا و خوري ...
۳۲۶	شراب د خشي څخه جوړيږي	۳۰۹	دنياوي سزا د اخرت پاكي ده
۳۲۷	شراب مال متقوم نه دی	۳۰۹	د خپل گناه پرده کول ...

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۴۶	د حاکم په هر وخت کي فرمانبرداري	۳۲۸	هر نشه کونکی شی حرام دی
۳۴۸	د امام د اطاعت نه کونکي په اړه وعید	۳۲۹	د شراب څېښلو په هیڅ صورت کي اجازه نه سته
۳۴۸	د خلیفه په موجودتیا کي د بل خلیفه اطاعت مه کوئ	۳۲۹	د شرابو او خمار ممانعت
۳۵۰	څوک چي په امت کي بېلتون راولي هغه ووژنئ	۳۳۰	شرابي به جنت ته نه داخلېږي
۳۵۲	د حکومت او امارت غوښتنه مه کوئ	۳۳۱	د شرابي په اړه یو وعید
۳۵۴	څوک چي خپله یو منصب وغواړي نو هغه ته منصب مه ورکوئ	۳۳۳	د مور او پلار پر نافرمان او شرابي باندي د جنت دروازې بندي دي
۳۵۵	د حکومت څخه انکار کونکی	۳۳۴	شراب څېښل د بت پرستی
۳۵۶	د قیامت په ورځ به هر یو د خپلي ذمه داری جواب ورکوي	۳۳۶	کتاب الامارة والقضاء
۳۵۷	د خائن او ظالم حاکم په اړه وعید	۳۳۶	اسلام او حکومت
۳۵۸	پر خائن امیر د جنت بوی حرام دی	۳۳۷	د امیر اطاعت د الله ﷻ او د هغه در رسول اطاعت دی
۳۵۸	بدترین حاکم	۳۳۸	د امیر اطاعت ضروري دی
۳۵۸	سخت او نرم حاکم	۳۳۹	د غیر شرعي حکم اطاعت
۳۵۹	د عادل حاکم مرتبه	۳۴۰	د اطاعت عهد
۳۶۰	د هر حاکم او امیر سره همیشه دوه متضاد طاقتونه وي	۳۴۱	فسق او فجور د منصب د برطرفۍ بنیاد کیدای سي که یا ؟
۳۶۱	د حضرت قیس بن سعد <small>رضی الله عنه</small> منصب	۳۴۲	فرمانبرداري د توان سره سم
۳۶۲	د ښځي حاکم جوړونکی قوم	۳۴۲	د ټولني په اجتماعیت کي پر خنډ کېدو باندي وعید
	هیڅکله کامیابي نسي تر لاسه کولای	۳۴۳	د تعصب خلاف تنبیه
۳۶۲	د ټولني څخه بېلوالي	۳۴۴	غوره او بد حاکم
۳۶۴	د امیر او والي اهانت	۳۴۵	د حاکم بې لاري

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۸۲	پاچا د الله ﷻ سايه ده	۳۶۵	که حاکم د گناه حکم وکړي نو
۳۸۳	د قیامت په ورځ تر ټولو لویه مرتبه	۳۶۵	د حاکم انجام
	والا عادل حاکم	۳۶۶	د قیامت په ورځ د امیرانو او
۳۸۴	د مسلمان بېرول		حاکمانو افسوس
۳۸۴	د حاکم ظلم ته د بد ویلو پر ځای خپل	۳۶۸	اکثره ملکان د ورځ ته ځي
	عمل سم کړئ	۳۶۸	د احمق حاکم څخه پناه غواړئ
۳۸۵	د والیانو د لوري پر رعیت د	۳۶۹	د حاکمانو سره ناسته ولاړه ...
	نرمۍ کولو بیان	۳۷۱	گمنامي د راحت باعث ده او شهرت د
۳۸۶	حاکمانو ته نرمي کول پکار دي		آفت باعث
۳۸۷	د قیامت په ورځ د عهد ماتونکي	۳۷۱	غیر شرعي محصول
	رسوایی	۳۷۲	د عادل امام فضیلت
۳۸۸	د عوامو ضروریات نه پوره کونکي	۳۷۳	د ظالم حاکم په مخکي د حق ویني ...
	حاکم په باره کي وعید	۳۷۳	د حاکم صالح مشیر
۳۸۹	د حاکمانو دروازه باید خلاصه وي	۳۷۴	د حاکم شک او شبه کول
۳۸۹	حاکمانو ته د عمر رضی الله عنه هدايت	۳۷۵	د نا انصافه حاکم پر خلاف صبر کول
۳۹۰	د قضاء عمل او د هغه څخه بېرېدل	۳۷۶	د عادل امام فضیلت
۳۹۱	د غصې په حالت کي فیصله مه کوئ	۳۷۷	د حاکمانو د ظلم څخه د رسول الله
۳۹۱	قاضي ته د اجتهاد اختیار		ﷺ خوف
۳۹۳	د قضاء منصب یو ابتلاء ده	۳۷۸	بېله ضرورت مه امین جوړېږئ او مه.
۳۹۳	د قاضي جوړېدو غوښتنه مه کوئ	۳۷۹	د حکومت درې تدریجي مرحلې
۳۹۴	جنتي او د ورځي قاضیان	۳۸۰	د حضرت معاویه رضی الله عنه په اړه د رسول
۳۹۵	قیاس او اجتهاد حق دی		الله ﷺ پېشگويي
۳۹۶	د مدعی علیه د بیان اورېدو پرته	۳۸۰	د راتلونکي زمانې په اړه یو پېشگويي
	فیصله مه کوئ	۳۸۲	څرنګه چي تاسو عمل کوئ هم

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۱۵	د مدعی علیه د قسم اعتبار	۳۹۷	د ظالم حاکم انجام
۴۱۷	د درواغو د عوه کونکي ځای	۳۹۸	د قیامت په ورځ د قاضي احشر
۴۱۷	غوره شاهد څوک دی	۳۹۹	عادل ته د الله جل و علاه توفیق حاصل وي
۴۱۸	بېله غوښتنې شاهدي ورکول	۴۰۰	د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما د قاضي کېدو
۴۱۸	د درواغو شاهدي ورکونکي		څخه انکار
۴۱۹	د قسم لپاره د قرعه اندازی ذکر	۴۰۲	د والیانو د تنخواه او تحفو بیان
۴۲۱	شاهد او قسم	۴۰۲	د رسول الله ﷺ د مال وېشل
۴۲۱	که د یوه شي دوه مدعا وي نو ...	۴۰۳	په قومي خزانې کې خیانت
۴۲۲	د قابض په حق کې فیصله	۴۰۳	امام د بیت المال څخه تنخواه
۴۲۳	د دوو مدعیانو په منځ کې د مال تقسیم	۴۰۴	د صحابه کرامو تجارتونه
۴۲۵	د مدعی علیه قسم	۴۰۴	تر تنخواه زیات اخیستل خیانت دی
۴۲۶	مدعا علیه ته د قسم حق ورکول	۴۰۵	د حاکم اجرت
۴۲۷	د درواغو قسم اخیستونکي	۴۰۵	حضرت معاذ رضی الله عنه ته هدایت
۴۲۸	د درواغو قسم اخیستل لویه ګناه ده	۴۰۵	بېله تنخواه حاکم
۴۳۱	د درواغو شاهدي د شرک برابره ده	۴۰۶	په بیت المال کې خیانت مه کوئ
۴۳۱	د کومو خلکو د شاهدي اعتبار دی	۴۰۷	رشوت ورکونکي او اخیستونکي
۴۳۵	د ښاري په حق کې د صحرائي شاهدي	۴۰۸	حلاله ګټه یو ډېر ښه شی دی
۴۳۶	په خپله مقدمه کې هوښیاري ...	۴۰۹	سفارش کونکي دي تحفه نه قبلوي
۴۳۸	د ملزم بندي کول شرعي سزاده	۴۱۰	د دعوو او شهادتونو بیان
۴۳۸	مدعی او مدعا علیه باید دواړه د	۴۱۰	د مدعی د عوه بېله شاهدانو
	حاکم په منځ کې حاضر وي	۴۱۱	په عدالت کې د درواغو قسم
۴۳۹	کتاب الجهاد (د جهاد بیان)	۴۱۳	مدعی ته یوه لارښوونه
۴۳۹	د جهاد معنی	۴۱۴	په ناحقه د عوه کونکي
۴۳۹	د جهاد نصب العین	۴۱۴	ایا مدعی په یوه شاهد او قسم سره ..

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۵۷	د شهيد منزل جنت دی	۴۳۹	د جهاد حکم
۴۵۹	د شهيدانو اقسام	۴۴۰	غوره جهاد
۴۵۹	د مجاهد د اجر تقسيم	۴۴۲	د رسول الله ﷺ د جهاد جذبه
۴۶۰	د چا په زړه کي چي د جهاد جذبه نه وي هغه منافق دی	۴۴۳	په جهاد کي معمولي گډون
۴۶۱	حقيقي مجاهد څوک دی؟	۴۴۴	په جهاد کي د چوکيداری ثواب
۴۶۲	د عذر له کبله جهاد ته نه تلل	۴۴۵	په جهاد کي گډون
۴۶۳	د مور او پلار د خدمت درجه	۴۴۵	د غازي لپاره زیری
۴۶۴	د مکې د فتح وروسته د هجرت فرضيت ختم سو	۴۴۶	غوره ژوند کوم دی؟
۴۶۵	د امت محمدي يوه ډله به همېشه جهاد کوي	۴۴۷	د خلکو څخه جلاوالی غوره دی که يو ځای والی
۴۶۶	په جهاد کي د نه گډون کونکي وعيد	۴۴۷	د مجاهد مرسته کونکي
۴۶۷	د جنت وارث	۴۴۸	د مجاهدينو د ښځو د احترام حکم
۴۶۷	په جهاد کي د چوکيداری فضيلت	۴۴۹	په جهاد کي مالي مرسته...
۴۶۸	په جهاد کي د گډون کولو فضيلت	۴۴۹	د مجاهد د کور ساتني فضيلت
۴۶۹	په جهاد کي د خپل مال مصرفول	۴۵۰	په امت محمدي کي به همېشه يوه ډله جهاد کوي
۴۷۰	د مجاهد فضيلت	۴۵۰	د خداي ﷻ په لاره کي ژوبل سوی
۴۷۱	د جهاد غوره والی او فضيلت	۴۵۱	د شهادت فضيلت
۴۷۲	په جهاد کي د چوکيداری فضيلت	۴۵۱	د شهيدانو حيات بعد الموت
۴۷۳	شهيدانو به تر مخه جنت ته داخل کړل سي	۴۵۴	جهاد د حقوق العباد څخه پرته ټول گناهونه رږوي
۴۷۳	غوره مجاهد او غوره شهيد	۴۵۵	هغه قاتل او مقتول چي جنت ته ځي
۴۷۵	پر شهيدانو د الله تعالی انعامونه	۴۵۶	د شهادت د غوښتونکي فضيلت
		۴۵۶	د شهيدانو ځای فرودوس اعلی دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۹۲	د مؤمنانو لوړه ډله	۴۷۶	په جهاد کي د گډون نه کونکي وعيد
۴۹۳	د شهيد ارزو	۴۷۷	شهيد د قتل د تکليف څخه خوندي وي
۴۹۴	پر هر مؤمن د شهيد اطلاق	۴۷۷	په جهاد کي د ويني څاڅکی
۴۹۵	په جهاد کي په مال او ځان دواړو	۴۷۸	بېله ضرورت د بحري سفر څخه منع
	سره د گډون کونکي فضيلت	۴۷۹	د اوبو په سفر کي د مړ کېدونکي
۴۹۶	د شهيدانو قسمونه		درجه د شهيد ده
۴۹۸	که منافق په جهاد کي شهيد سي نو .	۴۸۰	په جهاد کي هر ډول مړ کېدونکی ...
۴۹۱	په جهاد کي د چوکيدارۍ ثواب	۴۸۱	مجاهد ته په خپل کور کي هم د جهاد
۵۰۱	د جهاد د سامان برابرولو بيان		ثواب ورکول کېږي
۵۰۱	د جهاد لپاره د توان سره سم د	۴۸۱	جاعل ته د دوچنده ثواب ورکول کېږي
	جهادي سازو سامان برابرولو حکم	۴۸۲	په مزدورۍ د جهاد کونکي په باره
۵۰۲	د روم فتح		کي وعيد
۵۰۳	د غشي وېشتلو ارزښت	۴۸۳	په مزدورۍ د جهاد کولو مسئله
۵۰۴	نبي کریم ﷺ د غشي وېشتونکو سره	۴۸۴	د دنيوي مقصد لپاره جهاد کونکی د
۵۰۴	د ابو طلحه غشي وېشتل		ثواب څخه محروم وي
۵۰۵	د اسانو فضيلت	۴۸۵	حقيقي جهاد د چا دی ؟
۵۰۶	ناخوښه اس	۴۸۶	د نامه لپاره جهاد کولو باندې وعيد
۵۰۷	د اسانو ځغلولو ذکر	۴۸۶	امير معزولول پکار دي
۵۰۸	د نبي کریم ﷺ د اوښي بيان	۴۸۷	په اسلام کي د رهبانيت ځای نه سته
۵۰۹	د جهاد لپاره د وسلې جوړول	۴۸۸	په جهاد کي د نيت اخلاص
۵۱۰	د غشي وېشتلو ثواب	۴۸۹	جهاد په جنت کي د درجو
۵۱۱	د جهاد په شيانو کي د شرط مال	۴۹۰	د جنت دروازې د تورو تر سايو
۵۱۲	د مقابلې کولو مسئله		لاندي دي
۵۱۳	د اسانو مسابقه	۴۹۰	د اُحد د شهيدانو لپاره زيری

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۳۱	د کوچنيانو په ذريعه بڼه راغلاست	۵۱۴	د اسانو په ځغلولو کي جلب او جنب
۵۳۲	د سفر څخه د ستنېدو وخت	۵۱۵	د بڼه اس نښي
۵۳۲	د شپې له خوا د سفر څخه ستنېدل	۵۱۷	د اسانو د تندي وېښت او لکۍ
۵۳۳	د سفر څخه پر ستنېدو دعوت کول	۵۱۷	د اسانو په اړه يو څو لارښوونې
۵۳۴	د سفر څخه په ستنېدو سره لومړۍ مسجد ته تلل	۵۱۸	د رسول الله ﷺ اهل بيت ته درې احکام
۵۳۵	د امت په حق کي د سهار د وخت لپاره د رسول الله ﷺ دعاء	۵۱۹	پر اسپي د خړه پرېښودو منع
۵۳۵	د شپې د سفر کولو حکم	۵۲۰	توري په سپينو زرو بڼاسته کول
۵۳۶	په سفر کي کم از کم درې کسان	۵۲۱	په جنگ کي د ساتني لپاره زيات شيان استعمالول
۵۳۷	په سفر کي يو ملگری امير جوړ کړی	۵۲۱	د رسول الله ﷺ بيرغ
۵۳۸	د سفر غوره ملگري	۵۲۳	د رسول الله ﷺ په نظر د اسانو قدر
۵۳۹	د رسول الله ﷺ معمول	۵۲۳	په جنگ کي حقيقي طاقت
۵۳۹	منزل ته په رسېدو سره ټول ملگري يو ځای تم کېدل پکار دي	۵۲۴	د سفر د ادبونو بيان
۵۴۰	د رسول الله ﷺ کمال انکسار	۵۲۴	د جهاد لپاره د پنجشنبې په ورځ وتل
۵۴۰	د سپر تيا د حيواناتو په اړه يو حکم	۵۲۶	د يوازي سفر کولو څخه منع
۵۴۱	د سپر تيا د حيواناتو کتنه	۵۲۶	په کومه قافله کي چي سپی وي د هغو سره د رحمت ملائکي نه وي
۵۴۲	د رسول الله ﷺ حق شناسي	۵۲۷	ژنگ د شيطان باجه ده
۵۴۳	شيطاني اوبڼ او شيطاني کور	۵۲۷	د اوبڼ په غاړه د اميل زړول
۵۴۴	چيري چي تم کېږي نو هلته مه زيات ځای نېسئ او مه لاره بندوئ	۵۲۸	پر حيواناتو باندي د سفر کولو په اړه يو څو هدايات
۵۴۵	د ستنېدو غوره وخت	۵۲۹	د ضرورت مند ملگري خبر اخلي
۵۴۵	د سفر په دوران کي د شپې ارام	۵۳۰	د مقصد پوره کېدو سره سم خپل کور ته ستنېږئ

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۷۳	په جهاد کي د بنځو او کوچنيانو وژل	۵۴۶	د سهار له خوا د سفر شروع
۵۷۴	د دښمن د رختو پرېکولو مسئله	۵۴۷	د شرمونښ پوست استعمالولو منع
۵۷۶	د دښمن د غفلت څخه گټه اخيستل	۵۴۷	د سفر امير د ملگرو خادم وي
	او د هغوی قتل جائز دی	۵۴۸	کفارو ته د ليکونو او هغوی ته د اسلام د بلني بيان
۵۷۶	د جنگ په باره کي يو فوجي حکم	۵۴۸	د کفارو پر خلاف د جنگ څخه مخکي هغوی ته د اسلام بلنه ورکول
۵۷۷	په ميدان کي د لښکر برابرول	۵۴۹	قيصر روم ته د رسول الله ﷺ ليک
۵۷۸	د مجاهدينو لپاره امتيازي نښي	۵۵۲	رسول الله ﷺ ټولو مشرانو ته د اسلام د دعوت ليک واستوی
۵۷۹	صحابه کرامو د جنگ په وخت کي شور نه خوښوی	۵۵۷	د جهاد کونکو لپاره درې هدايات
۵۸۰	د دښمن مشران وژنئ	۵۶۱	د زوال وروسته د جنگ شروع کول
۵۸۰	د دښمن ښار او کښتونه سوځل	۵۶۲	رسول الله ﷺ به تر سهار کېدو مخکي پر دښمن حمله نه کول
۵۸۱	د دښمن د مزدورانو قتل کول	۵۶۵	د ماښين په وخت کي د جنگ شروع د لمر د زوال څخه وروسته جنگ
۵۸۲	مجاهدينو ته د لېږلو پر وخت هدايات	۵۶۷	د رسول الله ﷺ د جنگ وختونه
۵۸۲	د بدر د غزا يو يادونه	۵۶۷	مجاهدينو ته يو خاص هدايت
۵۸۳	د يو مقصد په غرض د ميدان څخه تښتېدل جائز دي	۵۶۸	د خالد بن وليد ايران ته ليک لېږل
۵۸۵	د منجنیق استعمال	۵۶۹	په جهاد کي د جگړې بيان
۵۸۶	د بنديانو د حکم بيان	۵۶۹	د شهيد منزل جنت دی
۵۸۶	هغه بنديان چي جنت ته د اخليږي	۵۶۹	د جهاد د اعلان لپاره حکمت عملي
۵۸۷	د دښمن د جاسوس وژلو حکم	۵۷۱	جنگ د مکر او فريب نوم دی
۵۸۸	د مدينې د عهد ماتونکي يهوديانو په اړه فيصله	۵۷۲	جهاد ته د بنځو بېولو مسئله
۵۹۰	د يمامه د اسلام راوړلو واقعہ		
۵۹۳	جبير ابن مطعم ته د اسلام ترغيب		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۱۸	د مقتول څخه اخیستل سوی مال	۵۹۳	د حدیبیې یو واقعه
۶۲۱	د غنیمت د مال تقسیم	۵۹۴	د بدر د جنگ وروسته د مکې
۶۲۱	د غنیمت په مال کې د بنحو او		مقتولینو ته د رسول الله ﷺ خطاب
	غلامانو برخه نه سته	۵۹۶	د حنین د غزا د بندیانو ستنېدل
۶۲۲	په خاصه توګه ځینو مجاهدینو ته د	۵۹۸	د بندیانو په بدله سره ايله کول
	خپلي برخي څخه زیاته ورکول	۶۰۰	د ابو العاص د اېله کېدو واقعه
۶۲۵	د مسلمانان مال چې په غنیمت راسي	۶۰۳	په جنگ بدر کې د بندیانو وژنه
۶۲۶	د خیبر په غنیمت کې د بنو عبد	۶۰۴	د بدر د غزا د بندیانو په باره کې
	شمس او بنو نوفل محرومي	۶۰۶	د بندیانو پلټنه
۶۲۸	د فئ د مال حکم	۶۰۷	د مسلمان سوو غلامانو د بیرته
۶۳۰	د غنیمت په مال کې خیانت کونکي		ورکولو څخه انکار
۶۳۲	په مال کې د ناحق تصرف کول	۶۰۸	د حضرت خالد رضی الله عنه یوه واقعه
۶۳۳	د غنیمت په مال کې د تقسیم څخه	۶۰۹	د امان ورکولو بیان
	منځکې د خوراکي شیانو استعمال	۶۰۹	د ام باني له خوا د خپل یو قریب د
۶۳۵	د امت محمدي پر نورو امتو فضیلت		امان ورکولو واقعه
۶۳۵	د مقتول مال د قاتل دی	۶۱۱	د بنځي امان ورکول
۶۳۶	غلام ته د غنیمت د مال څخه لږ څه	۶۱۲	د عهد ماتونکي په اړه وعید
	ورکول کیدای سي	۶۱۲	د معاهدې پوره پابندي کول
۶۳۷	د خیبر د مال تقسیم	۶۱۳	د عهد د وفا او د قاصد احترام
۶۳۹	په جهاد کې خاص برخه	۶۱۵	د جاهلیت د زمانې معاهدې
۶۴۰	د فئ په مال کې خاص برخه نه سته	۶۱۷	قاصد نه وژل کېږي
۶۴۱	په جنگ کې د ګډوډ نه کونکو عطیه	۶۱۸	د غنیمت د ویشلو او په هغه کې د
۶۴۲	د غنیمت په مال کې د خیانت کونکو		خیانت بیان
	د جنازې څخه انکار	۶۱۸	د غنیمت مال حلال دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۶۸	پر مسلمانانو جزیه واجب نه ده	۶۴۳	د غنیمت د مال په جمع کولو کي د
۶۶۹	پر جزیه صلح		زند کولو په باره کي وعید
۶۶۹	د یهود او نصارا څخه د تجارت ...	۶۴۴	د غنیمت په مال کي خیانت کونکي
۶۷۰	پر ذمیانو د معاهدې شرائط	۶۴۴	د خائن حال نه ویونکی هم خائن دی
۶۷۱	پر ذمیانو باندي د محصول سربیره ..	۶۴۵	د غنیمت د مال د وېشلو څخه مخکي
۶۷۲	د صلحي بیان		رانیول او پلورل منع دي
۶۷۳	د حدیبې صلح	۶۴۵	د غنیمت په مال کي په ناحقه تصرف
۶۷۹	د حدیبې د صلح درې شرطونه	۶۴۶	ذوالفقار
۶۸۲	د بنحو بیعت	۶۴۷	د تقسیم څخه مخکي د غنیمت د ...
۶۸۳	د حدیبې د صلح یو څو نور شرطونه	۶۴۸	د غنیمت په مال کي د خوراک شیان
۶۸۴	د غیر مسلمانو سره د معاهدې	۶۴۹	خیانت کونکی به د قیامت په ورځ ...
۶۸۵	د بنحو د اجتماعي بیعت طریقه	۶۵۰	د غنیمت په مال کي ډېر کم خیانت
۶۸۶	د حدیبې د معاهدې کتابت	۶۵۱	رسول الله ﷺ به پنځمه برخه مال ...
۶۸۸	د جزیره عرب څخه د یهودو شړل	۶۵۱	په قریبانو کي د خمس تقسیم
۶۸۸	د جزیره العرب څخه د یهودو ایستل	۶۵۲	د ابو جهل د قتل واقع
۶۹۱	د رسول الله ﷺ وصیت	۶۵۶	یو چاته د مال په ورکولو سره د هغه
۶۹۱	د یهود او نصارا جلا وطني		دیني فضیلت نه لازمیږي
۶۹۲	د حضرت عمر رضی الله عنه په لاس	۶۵۹	د حضرت عثمان برخه
۶۹۳	د فئ بیان	۶۵۹	یو اوبن د لسو پسو برابر دی
۶۹۴	د فئ د مال مصرف	۶۶۰	په مخکنیو امتو کي د غنیمت مال
۶۹۷	د رسول الله ﷺ له خوا د فئ د مال ...	۶۶۳	د غنیمت په مال کي خیانت کونکی
۶۹۸	د فئ د مال په وېشلو کي د مرتبو ...	۶۶۵	د جزیې بیان
۷۰۲	حضرت عمر رضی الله عنه د فدک په قضیه	۶۶۵	د مجوسیانو څخه جزیه اخیستل
۷۰۴	د قضیه فدک تفصیل	۶۶۷	د جزیې اندازه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الْعِتْقِ

(د غلام او مینزي د ازادولو بیان)

د اسلام له نظره ازادي په اصل کي د یو داسي قوت حکمیه نوم دی چي انسان ته د هغه فطري او پیدائشي حق ورکوي چي هغه د مالک کېدو ، سرپرست کېدو او شاهدي ورکولو وړ سي ، د کوم انسان چي دغه فطري او پیدائشي حق مسلوب سي په دې توګه چي هغه د یو چا په غلامۍ کي وي او بیا هغه ته د ازادۍ په صورت کي دا قوت حکمیه تر لاسه کیږي نو په هغه کي نه یوازي د مالک کېدو وړتیا ، د سرپرست کېدو وړتیا او د شهادت ورکولو اهلیت پیدا کیږي بلکه هغه د دغه قوت حکمیه یا د دغه ازادۍ په وجه پر نورو باندې په تصرف کولو او د نورو تصرف د ځان څخه پر منع کولو باندې قادر سي او هغه د ازاد او خودمختاره انسانانو په صف کي ودریږي .

د ازادولو شرط : د یو غلام یا مینزي د ازادولو لپاره شرط دادی چي ازادکونکی خود مختار ، بالغ او عقلمند وي او کوم غلام یا مینه چي هغه ازادوي د هغه ملک وي .

د ازادۍ ډولونه : د غلام ازادول په ځینو صورتو کي واجب دي لکه کفاره ، او په ځینو صورتو کي مستحب او په ځینو صورتو کي ګناه هم ده لکه کله چي دا غالب ګمان وي که چیري دغه غلام ازاد کړل سي نو هغه به دارالحرب ته وتښتي او یا مرتد به سي یا دا بیرته وي چي هغه به غلاوي کوي ، او په ځینو صورتو کي د غلام ازادول مباح دي لکه د یو چا د ثواب لپاره غلام ازاد کړل سي ، او په ځینو صورتو کي عبادت دی لکه د یو غلام محض د الله جل و علا د رضا او خوښۍ لپاره ازادول .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د غلام او مینزي د ازادولو ثواب

﴿۲۲۴﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُسْلِمَةً

أُغْتَقَ اللَّهُ بِكُلِّ عَضْوٍ مِنْهُ عَضْوًا مِنَ النَّارِ حَتَّى فَرَجَهُ بِفَرْجِهِ . متفق عليه

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي خپل مسلمان ورور ازاد کړي نو الله ﷻ د هغه د غلام د هر اندام په بدله کي د هغه د مالک هر اندام د دوېځ څخه ازاد کړي تردې پوري چي د هغه د شرمگاه په بدله کي به د هغه د شرم گاه هم . (بخاري او مسلم) .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۹۹/۱۱، رقم: ۶۷۱۵، ومسلم ۱۱۴۷/۲، رقم: ۱۵۰۹-۲۳.

تشریح: په مسلمان غلام کي د اسلام قيد ځکه لگول سوی دی چي ددې (ازادولو) ثواب زیات وي، مطلب دادی چي هسي خو د هر غلام ازادول د ثواب سبب دی مگر که یو مسلمان غلام یا مینزه ازاد کړل سي نو د هغه ثواب د پریزات دی . د هر اندام ذکر کولو څخه وروسته د شرمگاه په خاصه توگه ذکر کول ددې لپاره چي هغه د زنا ځای دی او زنا د شرک څخه وروسته تر ټولو لویه گناه ده نو وضاحت وکړل سو چي الله ﷻ به د بدن دغه برخي ته هم خلاصون ورپه برخه کړي، ددې سره سم ځيني علماء وايي چي ددې څخه دا خبره معلومیږي چي ازادونکی باید هغه غلام ازاد کړي چي خصي نه وي او دا غوره دي که ازادونکی سړی وي نو هغه دي غلام ازاد کړي او که ازادونکی ښځه وي نو هغه دي مینزه ازاده کړي .

ګران بیه او خوښ غلام ازادول غوره دي

﴿۳۲۳۸﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ

د حضرت ابو ذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي کوم عمل

قَالَ إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَجِهَادٌ فِي سَبِيلِهِ قَالَ قُلْتُ فَأَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ قَالَ أَعْلَاهَا

افضل او بهتر دی؟ نبي کریم ﷺ راته وفرمايل: په الله ﷻ ايمان راوړل او د الله ﷻ په لاره کي جهاد کول بيا مي پوښتنه ځيني وکړه چي نور څه؟ نبي کریم ﷺ راته وفرمايل: غلام

ثُمَّ أَنْفُسَهَا عِنْدَ أَهْلِهَا قُلْتُ فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ قَالَ تُعِينُ صَانِعًا أَوْ تَصْنَعُ

ازادول چي زيات قيمتي وي او د مالک زيات خوښ وي ما عرض وکړ که چيري زه داسي ونکړم نو بيا زه څه وکړم؟ نبي کریم ﷺ راته وفرمايل: د کار کونکي سره کومک وکړه يا کوم

لَا خُرْقَ قَالَ فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ قَالَ تَدْعُ النَّاسَ مِنَ الشَّرِّ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ تَصَدَّقُ

بِهَا عَلَى نَفْسِكَ . متفق عليه .

سړی چي د یو شي په جوړولو نه پوهیږي و هغه ته هغه شی جوړول وړزده کړه ما عرض وکړ که ما دا هم وږه کړه، نبي کریم ﷺ راته وفرمایل: خلکو ته د بدو او شر رسولو څخه ځان وساته دا هم یوه صدقه ده یا یوه نیکي ده چي ته یې د خپل نفس سره کوې . (بخاري او مسلم) .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۴۸۱۵، رقم: ۲۵۱۸، و مسلم ۸۹۱۱، رقم: ۱۳۶-۸۴.

د لغاتو حل: لاخرق: ای من لیس فی یده صنعة یکتسب بها. (هغه کس چي کسب نه سي کولای).

تشریح: د ایمان غوره کېدل خو ښکاره خبره ده چي د خیر او نیکۍ بنیاد ایمان دي که د ایمان نور نه وي نو بیا هیڅ عمل هم مقبول نه دی که څه هم هغه افضل او غوره عمل وي، او جهاد ځکه غوره عمل دی چي هغه د دین تقویت او د مسلمانانو د غوره والي او عظمت د غلبې سبب دی. لمونځ او روژه د نورو حیثیتو او وجو هاتو په وجه د عمل څخه غوره دي نو دلته جهاد او لمونځ ته پر روژې باندي فوقیت ورکول مراد نه دي یا دا چي دلته د جهاد څخه مراد مطلق تکلیف زغمل دي چي د هغه تعلق د جهاد سره هم دی او د نورو طاعتو او عباداتو سره هم، نو پر مامورات باندي عمل کول او د منهیات څخه د ځان ساتني نفساني تکلیف ته جهاد اکبر ویل سوي دي په دغه صورت کي د رسول الله ﷺ د ذکر سوي جواب خلاصه دا کیږي چي تر ټولو غوره عمل ایمان راوړل او د ایمان پر تقاضا عمل کول دي لکه چي ویل سوي دي: قل آمنت بالله ثم استقم،

د کار کونکي مرسته کوه: دلته د کار څخه مراد هر هغه شی دی چي د انسان د معاش ذریعه وي که هغه صنعت او کسب وي یا تجارت وي، ددې خلاصه داده چي کوم څوک په خپل یو کسب او کار کي لگیدلی وي او د هغه کسب او کار د هغه او د هغه د کورنۍ ضرورت نه پوره کوي یا هغه سړی د خپل کمزوری په وجه خپل کسب او کار نه سي کولای نو ته د هغه کار وکړه چي هغه ستا په مرسته د خپل ژوند اړتیا وي پوره کړي،

خلکو ته د بدۍ رسولو څخه ځان وساته: ددې مطلب دادی چي یو څوک په بد کار کي مه اخته کوه چا ته په خپل لاس او ژبه سره تکلیف مه رسوه او مه چا ته تاوان رسوه ځکه چي خلکو ته د تاوان رسولو څخه ځان ساتل هم نیکي او خیر دی په خاصه توګه په داسي صورت کي کله چي د بدۍ پر رسولو باندي قدرت حاصل وي. شعر: مرا ز خیر تو امید نیست شرم رسان.

دلته د عبارت د ظاهري طرز تقاضا داوه چي رسول الله ﷺ داسي فرمايلي وای چي دا يو ښه عادت دی چي د هغه په ذريعه ته د خلکو سره نيکي کوي مگر د خلکو سره نيکي کول په حقيقت کي د خپل ځان سره نيکي کول دي په دې توگه چي د هغه نيکي گټي هغه ته تر لاسه کيږي ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل چي د هغه په ذريعه ته د خپل ځان سره نيکي کوي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د غلام په ازادولو کي مرسته کول

﴿۳۲۹﴾: عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی چي يو صحرايي د رسول الله ﷺ په خدمت کي

فَقَالَ عَلِمْنِي عَمَلًا يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ قَالَ لَئِنْ كُنْتَ أَقْصَرْتَ الْخُطْبَةَ لَقَدْ

حاضر سو او عرض يې وکړ ماته يو داسي عمل را وښيه چي د هغه په ذريعه زه و جنت ته داخل سم نبي کریم ﷺ ورته و فرمايل : تا خو پوښتنه په ډير مختصر ډول سره وکړه

أَعْرَضْتَ الْمَسْأَلَةَ أَعْتَقَ النَّسِمَةَ وَفَكَ الرِّقْبَةَ قَالَ أَوْ لَيْسَا وَاحِدًا؟ قَالَ لَا

مگر ډېره مهمه خبره دي و پوښتل ته ځان ازاد کړه او غلام ازاد کړه صحرائي عرض وکړ ايا دا دواړه يوه خبره نه ده؟ نبي کریم ﷺ ورته و فرمايل : نه !

عَتَقَ النَّسِمَةَ أَنْ تَفَرَّدَ بِعِتْقِهَا وَفَكَ الرِّقْبَةَ أَنْ تُعِينَ فِي ثَمَنِهَا وَالْمِنْحَةَ

د ځان ازادول دادي چي پوره غلام ازاد کړې يا يوازي غلام ازاد کړې او د غلام ازادول دادي چي ته د هغه په ازادۍ کي د هغه سره مرسته او کومک وکړی

الْوُكُوفُ وَالْفَيْءُ عَلَى ذِي الرَّحْمِ الظَّالِمِ فَإِنْ لَمْ تُطِقْ ذَلِكَ فَأُطْعِمِ الْجَائِعَ

او (په جنت کي د شاملېدو والا عمل دادي چي) يو محتاج ته شيدې ورکونکي حيوان د شيدو د څښلو لپاره ورکړې او د هغه ظالم رشته دار سره چي په تا ظلم کوي مهرباني او احسان کوه که داسي نسي کولای نو په وږي باندې خوراک و خوره

وَأَسْقِ الظَّمْآنَ وَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَإِنْ لَمْ تُطِقْ ذَلِكَ فَكُفَّ

لِسَانَكَ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ . رواه البيهقي في شعب الإيمان .

او په تزوي باندې اوبه و څښنه خلک و ښو ته را بوله او د بدو څخه يې منعه کوه او که دا هم نسې کولای نو بيا د خپلي ژبي حفاظت کوه سېوا د ښو خبرو څخه بده خبره د خولې څخه مه را باسه . (بيهقي په شعب الايمان کي) .

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ۶۵۱۴، رقم: ۴۳۳۵.

د لغاتو حل: الوكوف: الكثيرة اللبن. (دېر شيدې کوونکي څاروی)

تشریح: د ځان ازادولو او غلام ته د خلاصون ورکول په دغه دواړو کي چي کوم فرق واضح سوی دی د هغه خلاصه داده چي د ځان ازادول خو دادي چي ته خپل يو غلام ازاد کړې او غلام ته خلاصون ورکول دادي چي ته د يو بل چا غلام ازادولو کوښښ وکړې ، د مثال په توگه زید خپل غلام ته وويل چي ته ما ته روپۍ راکړه نو ته به ازاد سې اوس د هغه غلام په روپو سره مرسته کول چي هغه روپۍ خپل بادار ته ورکړي او ازاد سي د بل سړي د غلام د ازادولو لپاره هڅه کول دي .

د منجه څخه مراد پسه يا اوبښه ده (غوا، گامېښه هم په دې کي داخل دي) چي يو اړ کس ته ددې لپاره په عارضي توگه ورکړل سي چي دهغه پسه، يا اوبښي يا د هغو د وړيو څخه گټه تر لاسه کړي ، وکوف زياتي شيدې ورکونکي څاروي ته وايي .

د ښه خبري څخه پرته خپل ژبه بنده ساته : دا مضمون په يو بل حديث کي داسي فرمايل سوی دی : (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا او ليصمت) : څوک چي پر الله ځای او د آخرت پر ورځ ايمان لري نو هغه بايد د خپل ژبي څخه د خير خبره وکړي کنه نو پټه خوله دي سي . ددغه دواړو ارشاداتو مطلب دادی چي پر خپل ژبه باندې پوره واک وساتل سي ، د خرابو خبرو د ژبي څخه ايستل نه دي پکار ، ژبه چي کله په حرکت کي سي نو د هغه څخه د خير خبره ايستل پکار دي ځکه چي دا يو داسي نکته ده چي په هغه عمل کولو سره ډيري خرابۍ او ديني او دنياوي تاوانو څخه خوندي کيدای سي ، علماء کرام وايي چي په دغه دواړو حديثو کي د نيکۍ څخه مراد هغه شی دی چي په هغه کي ثواب وي په دغه صورت کي هغه کلام چي پر هغه د مباح اطلاق کيږي د نيکۍ په شمېر کي نه دي مگر صحيح خبره داده چي د نيکۍ څخه مراد هغه شی دی چي د خرابۍ په مقابله کي وي نو په دغه صورت کي مباح کلام د نيکۍ په شمېر کي راځي .

﴿۳۲۰﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ بَنَى

د حضرت عمرو بن عبسه رضی اللہ عنہ خنځه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي په دې

مَسْجِدًا لِيَذْكُرَ اللَّهَ فِيهِ بَنَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَمَنْ أَعْتَقَ نَفْسًا مُسْلِمَةً

نیت سره یو مسجد اباد کړي چي په هغه کي د الله ﷻ ذکر وسي نو د هغه لپاره په جنت کي یو
ځای جوړیږي او څوک چي یو مسلمان غلام ازاد کړي

كَانَتْ فِدْيَتُهُ مِنْ جَهَنَّمَ وَمَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ

الْقِيَامَةِ. رواه في شرح السنة.

د هغه د اکار به هغه ته د دوږخ خنځه نجات ورکړي او څوک چي د الله ﷻ په لاره (جهاد) کي
سپين ږيري سي نو دا سپين ږيرواله به د قیامت په ورځ د هغه لپاره نوروي. (شرح السنة).

تخریج: البغوي في شرح السنة ۳۵۵/۹، رقم: ۲۴۲۰.

تشریح: (رواه في شرح السنة) په دغه الفاظو سره دې ته اشاره سوې ده چي د مشکوة د
مصنف دغه حدیث د شرح السنة خنځه پرته د حدیثو په نورو کتابو کي نه سته.

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۳۲۱﴾: عَنِ الْغَرِيفِ الدِّيلَمِيِّ قَالَ أَتَيْنَا وَائِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ فَقُلْنَا لَهُ حَدِّثْنَا

د حضرت غریف ابن ديلمی رضی اللہ عنہ خنځه روایت دی چي موږ وائله ابن اسقع رضی اللہ عنہ ته ورغلو هغه ته
مو وویل: موږ ته یو حدیث بیان کړه

حَدِيثًا لَيْسَ فِيهِ زِيَادَةٌ وَلَا نُقْصَانٌ فَغَضِبَ وَقَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَقْرَأُ

چي په هغه کي کمی او زیاتوالي نه وي (په دې اورېدو سره) وائله رضی اللہ عنہ په قهر سو او ویې ویل: په
تاسو کي چي هر څوک قرآن کریم وايي

وَمُصْحَفُهُ مُعَلَّقٌ فِي بَيْتِهِ فَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ فَقُلْنَا إِنَّمَا أَرَدْنَا حَدِيثًا سَمِعْتَهُ مِنْ

او قرآن کریم د هغه په کور کي وي مګر بیا هم په هغه کي کمی او زیاتوالي راځي موږ ورته

وويل زمور مطلب دادی چي کوم حديث تاد رسول الله ﷺ څخه اورېدلي وي

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

نوهغه و مورته ووايه هغه وويل يوه ورځ مورې د نبي کریم ﷺ په خدمت کي د يوه قریب په

صَاحِبٍ لَنَا أَوْجَبَ يَغْنِي النَّارَ بِالْقَتْلِ فَقَالَ أَعْتَقُوا عَنْهُ يُعْتِقَ اللَّهُ بِكُلِّ

عُضْوٍ مِنْهُ عُضْوًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ . رواه ابوداؤد والنسائي

معامله کي حاضر سو چي هغه خپل ځان په خپله وژلي وو او د ځان لپاره يې دوېځ واجب کړی وو (د دې قصې په اورېدو سره) نبي کریم ﷺ وفرمايل: د هغه له لوري يو غلام ازاد کړه الله تعالي به د هغه غلام د هر اندام په بدله کي د هغه واندان ته نجات ورکړي. (ابوداؤد نسائي)

تخريج: سنن ابی داود ۲۷۳۸۴-۲۷۴، رقم: ۳۹۶۴، النسائي في الكبرى ۱۷۲۸۳، رقم: ۴۸۹۲.

تشریح: حضرت واثله رضي الله عنه پوه سو چي د غريف رضي الله عنه مراد دادی چي د حديث په ترلاسه کولو سره د رسول الله ﷺ الفاظ بعينه روايت کړل سي، هغه له دې کبله په غصه سو او ذکر سوی جواب يې ورکړ، مگر حضرت غريف رضي الله عنه د خپلي خبري په وضاحت کولو سره وويل چي زما دا مطلب نه وو کوم چي تاسو وگڼل بلکه زما مراد دادی چي د رسول الله ﷺ حديث داسي بيان کړی چي د هغه په مضمون او مفهوم کي تغير نه وي که څه هم په الفاظو کي زياتوب او کمي وي. د دې څخه معلومه سوه چي حديث داسي بيانول چي د هغه مضمون او مفهوم بعينه نقل سي که څه هم په الفاظو کي اختلاف وي دا جائز دي.

د يو غلام په اړه سفارش کول غوره صدقه ده

﴿۳۲۲۲﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ الشَّفَاعَةُ بِهَا تُفَكُّ الرِّقَبَةُ . رواه البيهقي في شعب الإيمان.

د حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: بهترينه صدقه سفارش کول دي هغه سفارش چي د هغه په ذريعه ځان ته ازادي يا نجات حاصل سي. (بيهقي په شعب الايمان کي).

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ۱۲۴۸۶، رقم: ۷۶۸۳.

تشریح: مطلب دادی چي په سفارش کولو سره یو غلام ازادول یا یو څوک خپل غلام وژل غواړي یا هغه وهي نو په سفارش کولو سره هغه غلام ساتل غوره صدقه ده.

=====

بَابُ إِعْتَاكِ الْعَبْدِ الْمُشْتَرَكِ

وَشِرَى الْقَرِيبِ وَالْعِتْقِ فِي الْمَرَضِ

(د کله غلام ازادولو، د قریب رانیولو او د ناروغۍ

په حالت کې د ازادولو بیان)

په دغه باب کې چي د کومو مسئلو او احکامو اړوند حدیثونه نقل کيږي په هغو کې یو دادی که چیري یو غلام مشترک (په ګډه) وي مثلاً دوه کسان زید او بکر په ګډه د یوه غلام مالکان وي او په هغوی کې یو شریک خپل برخه غلام ازاد کړي نو دوهم به څه کوي نو په دې باره کې جزوي ازادي يعني د یو غلام نیمه برخه ازاده سي او نیمه برخه یې غلام وي؟ په دې باره کې خپله د حنفیه په نزد مختلف قولونه دي، امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه فرمایي چي جزوي ازادي معتبره ده مګر صاحبین يعني امام ابویوسف او امام محمد رحمۃ الله علیهما وایي چي جزوي ازادي معتبره نه ده، دغه قولونه یوازې د دغه مسئلې سره اړوند نه دي بلکه د دې څخه نور مسائل او احکام هم پیدا کيږي چي مخته به ذکر سي.

ددغه باب دوهمه برخه داده چي د هغه غلام په محض رانیولو سره ازاديږي که څه هم هغه سړی یې ازاد کړي یا ازاد یې نه کړي البته په دې باره کې اختلافي قولونه دي چي د قریبانو څخه کوم خلک مراد دي د دې تفصیل به هم مخته راسي.

د باب دریمه برخه داده که یو سړی د ناروغۍ په حالت کې غلام ازاد کړي نو د هغه څه حکم دی د دې په باره کې احکام او مسائل به هم پر خپل ځای د حدیثو د تشریح تر څنګ بیان سي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د مشترک غلام ازادولو په اړه یو هدایت

﴿۲۲۲۲﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَعْتَقَ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک چې د مشترک غلام

شُرْكَاهُ فِي عَبْدٍ وَكَانَ لَهُ مَالٌ يَبْلُغُ ثَمَنَ الْعَبْدِ قَوْمَ الْعَبْدِ عَلَيْهِ قِيَمَةُ عَدْلِ

خپله برخه لزاډه کړي (هغه ته پکار ده) که د هغه سره دومره مال وي چې په هغه سره د غلام پاته برخه رانیولای سي نو غلام دي پوره ازاد کړي نو په انصاف سره دي د غلام قیمت کښېښودل

فَأُعْطَى شُرْكَاءُهُ حِصَصَهُمْ وَعَتَقَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ وَإِلَّا فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ.

متفق عليه.

سي او شریکانو ته دي د خپلو حصو قیمت ورکول سي او که دومره مال ورسره نه وي نو یوازي دي خپله برخه ازاده کړي. (بخاري او مسلم).

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۵۱/۵، رقم: ۲۵۲۲، و مسلم ۱۱۳۹/۲، رقم: ۱-۱۵۰۱.

تشریح: د دغه حدیث شریف ظاهري مفهوم پر دې دلالت کوي که چیري د یو غلام د مثال په توګه دوه مالکان وي او په هغوی کي یو شریک خپل برخه ازادول غواړي که چیري هغه ازادونکی د قدرت خاوند نه وي چې دوهم شریک ته د هغه د برخي قیمت ورکړي نو په دغه صورت کي هغه غلام به د هغه سړي د برخي په اندازه ازاد سي او د دوهم شریک د برخي په اندازه به غلام وي.

د حدیث ظاهري مفهوم پر دې دلالت کوي چې ازادي او غلامي متجزی کیدای سي یعني د یو غلام یو برخه ازادېدل او یوه برخه غلام کېدل جائز دي او دوهم شریک پر خپل برخه ازادولو باندي نه سي مجبور کولای او نه د هغه څخه استسعاء (محنت) کیدای سي د امام شافعي رحمته الله علیه دا مذهب دی.

امام ابو حنیفه رحمته الله علیه سره ددې چې د ازادی او غلامی د متجزی کېدو قائل دي مګر په دغه صورت کي د هغه مذهب دادی که ازادونکی سړی د قدرت خاوند وي نو هغه دي د دوهم سړي برخه رانیسي یا دوهم شریک دي د خپل برخي په اندازه د هغه غلام څخه استسعاء کړي یا هغه شریک دي هم خپله برخه ازاده کړي او که چیري ازادونکی سړی د قدرت خاوند نه وي نو بیا هغه دي خپل شریک ته خپل برخه نه ورکوي بلکه هغه شریک دي یا خو د هغه غلام څخه د استسعاء په ذریعه د خپل برخي قیمت ورکړي یا خپل برخه دي ازاده کړي په دغه صورت کي حق

د ولاء به دواړو ته حاصل وي، په دې باره کي صاحبين وايي که ازادونکی سړی د قدرت خاوند وي نو د دوهم شریک برخه دي وگرځوي او که چیري د قدرت خاوند نه وي نو دوهم شریک دي د هغه غلام څخه د استسعاء په ذریعه د خپل برخي قیمت ترلاسه کړي او ازادي دي متجزی نه وي ځکه چي په دغه صورت کي حق ولاء به یوازي ازادونکي ته حاصل وي.

د صاحبینو مستدل حدیث

﴿۳۲۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَعْتَقَ شِقْصًا فِي عَبْدٍ اعْتَقَ كُلَّهُ إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ اسْتُسْعِيَ الْعَبْدُ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ. متفق عليه

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي په يوه مشترک غلام کي خپله برخه ازاده کړي که د هغه سره دومره مال وو چي د نورو شریکانو د حصو قیمت ورکولای سي نو هغه غلام دي پوره ازاد کړي او که دومره مال ورسره نه وو نو په غلام دي مزدوري وکړي او پاته برخه دي ازاده کړي مگر د غلام څخه دي دومره کار نه اخیستل کيږي چي د هغه د توان څخه وتلی وي. (بخاري او مسلم).

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۳۷۸۵، رقم: ۲۵۰۴، و مسلم ۱۱۴۰۱۲، رقم: ۱۵۰۳-۳.

د لغاتو حل: شقصا: ای نصيبا (برخه).

د زکندن پړ وخت د خپل ټولو غلامانو په ازادولو سره د وارانانو حق مه تلفوی

﴿۳۲۵﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ سِتَّةَ مَمْلُوكِينَ لَهُ عِنْدَ

د عمران بن حصین رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه سړي د مرگ په وخت کي شپږ غلامان ازاد کړل

موتېه لم یکن له مال غیرهم فدعا بهم رسول الله ﷺ علیه وسلم

او د هغه سره د دې څخه پرته نور بل څه نه وه رسول الله ﷺ هغه غلامان راوغوښتل او هغوی

فجزأهم أثلاثاً ثم أقرع بينهم فأعتق اثنين وأرق أربعة وقال له قولا

یې درې حصې کړل وروسته یې د دوی په مینځ کي قرعه (پچه اچونه) وکړه په هغوی کي یې

دوه ازاد کړه او څلوريې غلامان و ساتل او د ازاد کونکي لپاره يې سخت الفاظ وفرمايل او
 شديداً رواه مسلم و روى النسائي عنه وذكر لقد همت ان لا اصلي عليه
 بدل وقال له قولا شديداً وفي رواية ابي داؤد قال لو شهدت قبل ان يدفن
 لم يدفن في مقابر المسلمين .

دنسائي په يوه روايت کي دا الفاظ دي ما اراده کړې وه چي دده په جنازه باندي لمونځ و نکړم
 او د ابو داؤد په يوه روايت کي دي که زه د هغه د ښخولو په وخت کي وای نو ما د هغه قبر د
 مسلمانانو د هديرې څخه ايستلي وای .

تخريج: صحيح مسلم ۱۲۸۸۱۳، رقم: ۵۶-۱۶۶۸، والنسائي ۶۴۱۴، رقم: ۱۹۵۸.

تشریح: دوه يې ازاد کړل... ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ دا حکم نافذ کړ چي د کومو
 دوو قرعه (پچه) راوتلې ده هغه ازاد دي او پاته څلور به غلامان وي، ددې څخه دا ثابته سوه
 که چيري يو سړی د خپل مرض الموت په وخت کي خپل ټول غلامان ازاد کړي نو د هغه د
 ازادۍ نافذ کېدل به يوازي د هغه د غلامانو په دريمه برخه کي وي ځکه چي په مرض الموت
 کي د هغه په مال سره د هغه د وارثانو حق متعلق وي همدارنگه وصيت، صدقه، هبه او داسي
 نورو کي هم دريمه برخه مال کي نافذ کيږي .

زين العرب رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ دا حکم ځکه جاري کړ چي هغه وخت په عامه
 توگه سره غلامان يو ډول وه چي قيمت يې مساوي وو او امام نووي رحمته الله عليه د امام ابو حنيفه
رحمته الله عليه دا قول نقل کړی دی چي په داسي صورت کي به د هر غلام دريمه برخه ازاده گڼل کيږي او
 د پاته دوو برخو په اندازه به د هغه څخه خدمت اخيستل کيږي، رسول الله ﷺ د هغه سړي څخه
 ځکه د ناخوښۍ اظهار وکړ چي هغه د خپل ټولو شپږو غلامانو په ازادولو سره خپل وارثان
 بالکل محروم کړي وه چي د رسول الله ﷺ په نژدېد عمل وو ځکه رسول الله ﷺ د هغه پر وارثانو
 داسي شفقت وکړ چي د هغه سړي له خوا ازادي يې په دوو غلامانو کي جاري کړل او پاته څلور
 غلامان يې د هغه د وارثانو حق وگرځوی .

د حديث شريف څخه معلومه سوه چي مړي ته د هغه پر نامشروع او ظالمانه عمل باندي
 بد ويل کيدای سي او دا ددغه ارشاد (اذکروا امواتکم بالخير) يعني خپل مړي په نيکۍ سره

يادوئ، ددې خلاف نه دئ، او همدراڼگه که چيري يو سړی مړ کيږي او خپل مېراث په زامنو کي وويشي اولوڼي محرومي کړي نو د وخت حکومت دغه فيصله منسوخ کولای سي او د شريعت سره سم لوڼو ته د هغوی حق ورکولای سي.

د غلام پلار ازادول

﴿۳۲۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدًا إِلَّا أَنْ يَجِدَهُ مَبْلُوكًا فَيَشْتَرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ. رواه مسلم.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هيڅ يو زوی د خپل پلار د احساناتو بدله نسي پوره کولای خو په هغه صورت کي چي پلار يې د يو چا غلام وي هغه رانيسي او ازادي يې کړي. (مسلم).

تخريج: صحيح مسلم ۱۱۴۸/۲، رقم: ۲۵-۱۵۱۰.

تشریح: ددغه حديث د ظاهري مفهوم څخه معلومېږي چي پلار يوازي د زوی په رانيولو سره نه ازاديږي بلکه کله چي هغه يې رانيسي او ازادي يې کړي نو بيا ازاديږي، د اصحاب ظواهر دا مذهب دی مگر د جمهورو علماؤ مذهب دادي چي پلار د خپل زوی په محض ملکيت کي راتلو سره ازاديږي، ددې وضاحت د دوهم فصل په اول حديث کي هم سوی دی او ددغه حديث معنی هم دغه ده، حضرت مظهر رحمه الله عليه وايي چي په (فيعتقه) کي حرف د فاء د سبب لپاره دی او په دغه صورت کي د حديث د آخري برخي ترجمه به دا وي چي کله هغه خپل پلار د يو چا غلام وويني او د هغه ازادولو لپاره يې رانيسي نو د رانيولو څخه وروسته ددې ضرورت نه سته چي زوی پلار ته داسي ووايي چي ماته ازاد کړې بلکه د هغه په محض رانيولو سره ازاديږي.

د مدبر غلام خرڅول جائز دي که يا؟

﴿۳۲۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ دَبَّرَ مَبْلُوكًا لَهُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه انصاري خپل يو غلام مدبر (چي زما د مرگ وروسته ته ازادي يې) کړ او د هغه سره د غلام پرته بل څه نه وه

غَيْرُهُ فَبَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي فَاشْتَرَاهُ

نبي کریم ﷺ ددې څخه خبر سو نو خلکو ته يې وفرمايل: دا غلام زما څخه څوک رانيسي؟

نُعَيْمُ بْنُ النَّحَّامِ بِثَمَانٍ مِائَةِ دِرْهَمٍ. متفق عليه وفي رواية لمسلم فاشترَاهُ

نعيم بن نحام هغه غلام په اته سوه درهمه باندي رانيوي. (بخاري او مسلم) او د مسلم په يوه بل روايت کي دا الفاظ دي چي نعيم بن عبدالله عدوي

نُعَيْمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَدَوِيُّ بِثَمَانٍ مِائَةِ دِرْهَمٍ فَجَاءَ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

په اته سوه درهمه هغه غلام رانيوي او اته سوه درهمه يې ونيي کريم ﷺ ته پېش کړې

وَسَلَّمَ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَبَدًا بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ

نبي کريم ﷺ درهم و هغه سړي ته ورکړل د چا چي غلام وو بيا يې ورته وفرمايل : تر ټولو څخه مخکي دا پيسې په خپل ځان باندي خرڅي کړه او وروسته ځيني خيرات وکړه بيا چي څه

فَلَا أَهْلِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِكَ شَيْءٌ فَلِذِي قَرَابَتِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي

پاته سي په خپل کور واليې و خوره او د دې څخه چي هم پاته سي نو

قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا يَقُولُ فَبَيْنَ يَدَيْكَ وَعَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ.

په قريبانو يې خرڅ کړه او د دې څخه چي هم يو څه پاته سي نو داسي او داسي يې خرڅي کړه نبي کريم ﷺ راسته او چپه خواته اشاره وکړه.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ٦٠٠١١١، رقم: ٦٧١٦. ومسلم ١٢٨٩١٣، رقم: ٥٨-٩٩٧.

تشریح د مدبر معنی داده چي يو څوک خپل غلام ته ووايي چي ته زما د مرگ څخه وروسته

ازاد يې، ددغه حديث د ظاهري مفهوم سره سم داسي غلام پلورل د امام شافعي او امام احمد

رحمة الله عليهما په نزد جائز دی، امام ابو حنيفه رحمته الله عليه وايي چي مدبر پردوه ډوله دی يو مدبر

مطلق او دوهم مدبر مقيد، مدبر مطلق هغه غلام دی چي د هغه مالک هغه ته داسي ووايي چي

زما د مرگ څخه وروسته ته ازاد يې او مدبر مقيد هغه غلام دی چي د هغه مالک هغه ته داسي

ووايي که چيري زه په دغه ناروغۍ کي مړ سوم نو ته ازاد يې، د مدبر مطلق حکم دادی چي

داسي غلام ازاد يزي مگر پلورل کيږي نه او نه هغه په تحفه کي ورکول کيدای سي، مگر د هغه

څخه خدمت اخيستل جائز دي، همدارنگه که چيري مينزه وي نو د هغې سره جماع کول هم جائز

دي او د هغې د خوښۍ څخه پرته نکاح کول هم جائز دي، داسي غلام د خپل مالک د مرگ څخه

وروسته دهغه د دریمې برخې د مال څخه ازادیږي او که د دریمې برخې مال څخه پوره ازاد کېدای نه سي نو بیا د دریمې برخې د مال په اندازه ازادیږي، د مدبر مطلق پر خلاف د مدبر مقید پلورل جائز دي او که هغه شرط پوره سي یعنې مالک په هغه ناروغۍ کې مړ سي نو بیا څرنګه چې مدبر مطلق د خپل مالک د مرګ څخه وروسته ازادیږي همدارنګه مدبر مقید هم ازادیږي، امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ د دغه حدیث په مفهوم کې دا تاویل کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوم مدبر پلوري هغه به مدبر مقید وو .

د مشڪوۃ شريف په ٽولو نسخو کي نعيم ابن نحام ليکلی دی مگر علماء وايي چي دا د کاتب غلطي ده د نعيم بل نوم نحام دی او د دغه دوهم د تسميې وجه داده چي رسول الله ﷺ د هغه په باره کي ويلي وه چي زه په جنت کي داخل سوم نو هلته مي د نعيم آواز واوريدی نو د دې مناسبت سره هغه ته نحام وويل سول .

الفصل الثاني (دوہم فصل)

د ذی رحمہ پر ملکیت کی راتلو سرہ ازاد کیری

﴿٣٢٨﴾: عَنْ الْحَسَنِ عَنْ سُرَّةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
مَنْ مَلَكَ ذَارِحِمٍ مُحَرَّمٍ فَهُوَ حُرٌّ . رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجة .

حسن رضی اللہ عنہ د سمره رضی اللہ عنہ څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د محرم قرابتدار مالک وي هغه قرابتدار محرم ازاد دی . (يعني څوک چي يو محرم قريب رانيسي يا و هغه ته په هبه او يا وصيت کي ورسېږي د هغه په ملکيت کي دراتلو سره ازاد دی .) (ترمذي ابوداؤد ابن ماجه) .

تخریج سنن الترمذی ۳/۶۴۶، رقم: ۱۳۶۵، وابدوداد ۴/۲۵۹، رقم: ۳۹۴۹، وابن ماجه ۲/۸۴۳، رقم: ۲۵۲۴.

تشریح: د مثال په توګه د یو چا زوی غلام وي او پلار هغه رانیسي یا پلار غلام وي او زوی یې رانیسي یا ورور غلام وي او بل وروریې رانیسي نو محض د رانیولو په وجه هغه غلام ازادیږي
 ذي رحم هغه قریبانو ته وایي چې د ولادت قربت لري او د هغه تعلق د رحم سره وي، په ذي رحم کي زوی، پلار، ورور، اکا او داسی نور قریبان شامل دي او محرم هغه قریب ته وایي چې د هغه

سره نکاح جائز نه وي، ددې څخه معلومه سوه چې د اکا د زوی او داسي نور قريبان په محرم کي شامل نه دي.

علامه نووي رحمۃ اللہ علیہ وايي چې په دې باره کي د قريب په محض ملکيت راتلو سره ازاديږي که يا؟ په دې باره کي د علماء مختلف قولونه دي د اهل ظواهر قول دادی چې په دغه قريبانو کي هيڅوک هم په محض ملکيت سره نه ازاديږي بلکه ازادول ضروري دي، د دوي دليل د حضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت دی کوم چې په اول فصل کي تېر سوی دی.

جمهور علماء وايي چې محض په ملکيت کي د راتلو په وجه د اصول د درجې قريبان (لکه پلار، نيکه ...) او د فروع د درجې قريبان (لکه زوی، ملسی ...) ازاد کيږي مگر د اصول او فروع څخه پرته د نورو قريبانو په باره کي د جمهورو علماء هم مختلف قولونه دي، د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادی چې دا خصوصيت يوازي د اصول او فروع قريبانو ته حاصل دی چې هغه محض د ملکيت په راتلو سره ازاديږي او امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په دغه خصوصيت کي ورور هم شامل کړی دی، دهغه دوهم قول دادی چې ټول ذی رحم محرم ازاديږي.

او د هغه دريم روايت د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ د مذهب مطابق دی، د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادی چې هر قريب چې ذی رحم محرم وي هغه محض په ملکيت کي په راتلو سره ازاديږي.

ام ولد د خپل بادار د وفات وروسته ازادوي

﴿۳۲۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَلَدَتْ أُمُّ الرَّجُلِ مِنْهُ فَهِيَ مُعْتَقَةٌ عَنْ دُبُرٍ مِنْهُ أَوْ بَعْدَهُ. رواه الدارمي.

د ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د چا مينزه چې د هغه د نطفې څخه بچي راوړي نو هغه د هغه سړي (يعني د خپل مالک) د مرگ وروسته دي ازاده سي. (دارمي)

تخريج: سنن الدارمي ۳۳۴/۲، رقم: ۲۵۷۴.

تشریح: مطلب دادی چې کومه مينزه د خپل مالک څخه کوچنی پيدا کړي هغه د مالک د مرگ څخه وروسته ازاديږي هغه د مالک په ژوند کي ازاده نه وي مگر مالک هغه پلورلای نه سي او نه يې چاته په تحفه کي ورکولای سي، پر دې مسئله باندي د ټولو علماء اجماع او اتفاق دی، ددې پر خلاف چې کوم روايت نقل سوی دی هغه منسوخ دی، ددې تفصيل به د راتلونکي حديث په تشریح کي راسي.

﴿۳۲۵۰﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ بَغْنَا أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ نَهَانَا عَنْهُ فَأَنْتَهَيْنَا. رواه ابو داود.

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي موږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او ابو بکر رضی اللہ عنہ په زمانه کي هغه منيځي خرڅولې چي د هغې څخه اولاد سوي وو مگر حضرت عمر رضی اللہ عنہ په خپل خلافت کي د دې څخه منعه کړو او موږ د دې څخه منعه سولو. (ابو داود)

تخریج: سنن ابی داود ۲۷۰/۴، ۲۷۱، رقم: ۳۹۶۲، وابن ماجه ۸۴۵/۲، رقم: ۲۵۲۹.

تشریح: د کوچنیانو د میندو څخه مراد هغه مینزي دي چي د هغوی څخه د هغوی د مالکانو اولاد سوی وي، دلته یو اعتراض پیدا کیږي هغه دا چي کله د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ په زمانه کي هغه مینزي وپلورل سوې نو حضرت عمر رضی اللہ عنہ د دې څخه ولي منع وکړه، د دې جواب دادی چي د دې خبري قول احتمال دی چي د هغه مینځو د پلورلو اجازه د منسوخی حکم به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کي عامو خلکو ته نه وي رسیدلی او د هغه مینزو د پلورلو خبر به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه نه وي رسیدلی نو په دغه صورت کي د حضرت جابر رضی اللہ عنہ دغه ارشاد د داسي مینزو د پلورلو د جواز دلیل نه سي کیدای، دلیل خو هغه وخت کیدای سي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه مینزو د خرڅولو خبر ورکړی وي او رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم جائز کړی وي.

یو احتمال داهم دی چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کي د هغه مینزو د پلورلو واقعہ د هغه د اجازې د منسوخی څخه مخکي وي، همدارنگه د حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ د زمانې په باره کي هم دا احتمال دی چي د حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ د خلافت زمانه ډېره لږ وه په هغه کي هم هغه په نورو کارو کي بوخت وو ځکه هغه ته به د دې علم نه وي سوی که چيري خبر سوی وای نو خامخا به یې منع کولای، د حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ څخه وروسته حضرت عمر رضی اللہ عنہ خلیفه سو نو هغه خلک د دې څخه منع کړل ځکه چي هغه ته معلومه وه چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دام ولد د پلورلو څخه منع فرمایلي وه.

که چيري د ازادۍ پر وخت د غلام سره مال وي نو د بادار د اجازې وروسته د هغه مالک دی

﴿۳۲۵۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَعْتَقَ

عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ فَمَالُ الْعَبْدِ لَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَهُ السَّيِّدُ. رواه ابوداؤد وابن ماجه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې غلام ازاد کړي او د غلام سره مال وي نو هغه مال د هغه مالک دی مگر که شرط يې کړی بادار يا ازادونکي دی خو دا چې مالک ووايي چې غلام د خپل مال هم مالک دی. (ابوداؤد ابن ماجه).

تخریج: سنن ابی داود ۲۷۰۱۴، رقم: ۳۹۶۲، وابن ماجه ۸۴۵۱۲، رقم: ۲۵۲۹.

تشریح: څرگنده ده چې هيڅ غلام د هيڅ مال مالک نه وي نو د هغه سره به مال د کومه وي او که چيري د هغه سره مال وي نو د هغه څخه مراد دادی چې هغه غلام به د خپل مالک په اجازه سره مزدوري يا تجارت کړی وي او د هغه په تيجه کي چې کوم مال ترلاسه سوی وي که چيري هغه مال د غلام سره وي نو د هغه په باره کي هم دا حکم دی چې هغه په اصل کي د هغه غلام د بادار ملکيت دی ځکه چې غلام او د هغه سره چې څه وي د ټولو مالک د هغه بادار دی نو دا گمان دي نه کيږي چې غلام د ازاد کېدو په وجه د ملکيت قائم کولو اهل سوی دی نو هغه مال چې د مخکي څخه د هغه سره موجود وو هغه د هغه په ملکيت کي راغلی دی ځکه چې هغه مال خو مخکي هم د هغه د بادار ملکيت وي د غلام به د هغه سره هيڅ کار نه وي، مگر که چيري د هغه بادار د هغه د ازادولو پر وخت دا ووايي چې دغه مال د غلام ملکيت دی نو په دغه صورت کي به هغه مال به د بادار له خوا د هغه غلام لپاره صدقه او تحفه سي او هغه به د ازاد کېدو څخه وروسته د هغه مالک وي.

ازادي په جزوي توگه واقع کيږي که يا؟

﴿۳۲۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي الْمَلِيحِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ شِقْصًا مِنْ غُلَامٍ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ لَيْسَ لِلَّهِ شَرِيكَ فَأَجَازَ عِتْقَهُ. رواه ابوداؤد.

ابو الملیح رضي الله عنه د خپله پلاره څخه روايت کوي چې يوه سړي د خپل غلام يوه برخه دده لپاره ازاده کړه د دې ذکر يې ورسول الله ﷺ ته وکړ نبي کریم ﷺ وفرمايل: د خداي تعالي هيڅوک شریک نسته بيا نبي کریم ﷺ حکم وکړ چې غلام دي بالکل ازاد کړل سي. (ابوداؤد).

تخریج: سنن ابی داود ۴۵۱۱۴، رقم: ۲۹۳۳.

د لغاتو حل شقصا: ای نصيبا. (برخه، ونډه).

تشریح: د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دادی چي کوم کار د الله ﷻ لپاره وکړل سي او هغه د عبادت څخه وي نو په هغه کي دي خپل برخه نه گډوي، د يو غلام ځيني برخه ازادول او ځيني غلام ساتل مناسب نه دي.

د حديث د آخري الفاظو څخه دا ثابتیږي چي ازادي او غلامي متجزي نه وي مگر امام ابو حنیفه رحمته الله علیه د متجزي قائل دی ځکه د هغه په نزد د دغه الفاظ معنی داده چي رسول الله ﷺ د هغه غلام د ازادولو حکم وکړ په دې توگه چي د هغه مالک ته يې ترغیب ورکړ چي هغه غلام ټول ازاد کړه.

د مشروط ازادۍ یو واقعہ

﴿۳۲۵۳﴾: وَعَنْ سَفِينَةَ قَالَتْ كُنْتُ مَمْلُوكًا لِأُمِّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ أُعْتِقْكَ وَأَشْتَرِطُ

د حضرت سفینه رضی الله عنه څخه روایت دی چي زه د بي بي ام سلمه (رض) په ملکیت کي وم (یوه ورځ) هغې ماته وویل زه تا په دې شرط ازادوم چي

عَلَيْكَ أَنْ تَخْدُمَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا عِشْتَ فَقُلْتُ وَإِنْ لَمْ

ترڅو پوري ژوندی يې د رسول الله ﷺ څخه به نه جلا کېږي (خدمت به يې کوي) ما وویل که

تَشْتَرِطِي عَلَيَّ مَا فَارَقْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا عِشْتُ فَأَعْتَقْتَنِي وَأَشْتَرِطْتُ

عَلَيَّ. رواه ابوداؤد وابن ماجه.

پر ما شرط نه اېږدي هم به د نبی کریم ﷺ څخه جلا نسیم نو ام سلمه رض زه ازاد کړم او د نبی کریم ﷺ د خدمت شرط يې پر ما ولگوي. (ابن ماجه ابوداؤد).

تخريج: سنن ابی داود ۲۵۰۱۴، رقم: ۳۹۲۲، وابن ماجه ۸۴۴۱۲، رقم: ۲۵۲۶.

تشریح: سفینه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ ازاد سوی غلام وو مگر ځيني حضرات وايي چي د بي بي ام سلمه رضي الله عنها غلام وو چي د رسول الله ﷺ زوجه مبارکه وه او بي بي بي ام سلمه رض هغه په ذکر سوو شرطو سره ازاد کړی، د سفینه اصل نوم مهران يا رومان يا رباح وو، د هغه کنیت ابو عبد الرحمن يا ابو البختري وو، سفینه د هغه لقب وو او په دغه نامه زیات مشهور وو، د دغه لقب اېښودو وجه دا وه چي د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو خدمت به يې کوی او کله چي به غزاوو ته تلل نو د خلکو سامان به يې پر خپل شا باندې په اچولو سره وړی.

سفینه کبنتی ته وایی لکه څرنګه چي کبنتی د بار وړلو لپاره وي همدارنګه هغه به هم د خلکو بار پورته کوی ، په دې اعتبار سره د هغه لقب سفینه سو ، نقل سوي دي چي يو وار حضرت سفینه عليه السلام د اسلامي لښکر سره ملګری وو چي هغه د قافلې څخه جلا سو او په ځنګل کي لار ځيني ورکه سوه ، هغه د لاري په لټون کي سرگردانه وو چي ناڅاپه يو زمری را ښکاره سو او د هغه مخته راغلی ، د زمري په لېدو سره هغه ورته وويل اې ابوالحارث زه سفینه یم د رسول الله عليه السلام ازاد سوی غلام یم ، ددې په اورېدو سره زمري لکی ښورول شروع کړل او بيا د هغه مخته سو او هغه يې خپل منزل ته ورسوی .

مکاتب کله ختمیږي

﴿۳۲۵۲﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُكَاتَبُ عَبْدٌ مَا بَقِيَ عَلَيْهِ مِنْ مُكَاتَبَتِهِ دِرْهَمٌ . رواه ابوداؤد

عمرو بن شعيب عليه السلام د خپل پلاره او هغه د خپل پلاره څخه روايت کوي چي رسول الله عليه السلام وفرمايل: په مکاتب غلام باندې ترڅو پوري چي يو درهم هم پاته وي هغه غلام دی . (ابوداؤد)

تخریج: سنن ابی داود ۲۴۲/۴، رقم: ۳۹۲۶.

تشریح: مکاتب هغه غلام ته وایی چي د هغه مالک دا لیکلي ورکړي وي چي کله ته دومره روپی راکړې نو ازاد به سې ، په دې باره کي ویل سوي دي چي مالک د هغه ازادی لپاره څومره روپی ټاکلي وي ترڅو چي هغه مالک ته پوره ادا نه کړي هغه به مکاتب وي که په هغه روپو کي یوه هم پاته وي نو هغه به ازاد نه وي ، داسي نه کیږي چي هغه څومره روپی مالک ته ورکړي په هغه حساب سره به د هغه هغومره برخه ازاديږي او څومره روپی چي پاته وي د هغه حساب سره به هغه غلام وي .

د مکاتب غلام څخه پرده

﴿۳۲۵۵﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ عِنْدَ مُكَاتَبٍ أَحَدَاكُنَّ وَفَاءً فَلْتُخْتَجِبْ مِنْهُ . رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجه

د بي بي ام سلمه عليها السلام څخه روايت دي چي رسول الله عليه السلام وفرمايل: په تاسو کي چي داسي يو مکاتب غلام وي چي دومره مال ولري چي د هغه په بدله کي (د خپلي ازادي قيمت) ادا کړي

نو د هغه مالکي ته پکار ده چي د هغه څخه ستر او پرده کوي. (ترمذي ابوداؤد ابن ماجه).

تخریج: سنن الترمذي ۵۶۲۳، رقم: ۱۲۶۱، ابوداؤد ۲۴۴۱۴، رقم: ۳۹۲۸، وابن ماجه ۸۴۲۱۲، رقم: ۲۵۲۰.

تشریح: مطلب دادی چي تر څو پوري مکاتب د کتابت پوره بدل ادا نه کړي نو غلام او محرم دی او د هغه څخه پرده کول ضروري نه دي مگر کله چي د هغه سره دومره مال وي چي په هغه سره د خپل ټول کتابت ادا کولای سي نو گویا هغه په حقیقت کي خپل بدل کتابت ادا کړی دی. په دې باره کي صحیح خبره داده چي رسول الله ﷺ دا حکم په خاصه توگه د خپلو یببیانو مبارکانو لپاره وو او د یببیانو مبارکانو پرده هم د نورو بنځو په نسبت زیاته سخته وه.

د مکاتب له خوا د بدل کتابت د جزوي ادايني مسئله

﴿۳۲۵۶﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت عمرو بن شعيب رضی الله عنه د خپل پلاره او هغه د خپل پلاره څخه روایت کوي چي رسول الله

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَاتَبَ عَبْدَهُ عَلَى مِائَةٍ أَوْ قِيَّةٍ فَأَدَّاهَا إِلَّا عَشْرَةَ أَوْاقٍ أَوْ

رضی الله عنه وفرمایل: چا چي خپل غلام سل او قیه مکاتب جوړ کړ او په هغه یوازي لس او قیه پاته وي

قَالَ عَشْرَةَ دَنَانِيرٍ ثُمَّ عَجَزَ فَهُوَ رَقِيقٌ. رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجه

او یا یې وویل چي لس اشرفی او نیوي یې ادا کړي وي او د هغه څخه وروسته د قیمت د ادا کولو څخه عاجزه سو نو هغه غلام دي (ترمذي ابوداؤد ابن ماجه)

تخریج: سنن الترمذي ۵۶۱۳، رقم: ۱۲۶۰، ابوداؤد ۲۴۴۱۴، رقم: ۳۹۲۷، وابن ماجه ۸۴۲۱۲، رقم: ۲۵۱۹.

تشریح: ابن مالک رحمته الله علیه وایي چي دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي مکاتب د خپل بدل کتابت د یو برخي د ادا کولو څخه عاجز کېدل د ټول بدل کتابت د ادا کولو څخه عاجز کېدل دي نو په داسي صورت کي مالک ته د هغه د کتابت فسخ کولو حق دی او د فسخ کتابت څخه وروسته به هغه غلام وي او د حدیث د الفاظو (فهو رقیق) څخه دا ثابتېږي چي هغه مکاتب د خپل بدل کتابت کومه برخه چي مالک ته ورکړې وه هغه به د هغه مالک ملکیت وي.

﴿۳۲۵۷﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَصَابَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: کله چي یوه مکاتب ته د

الْمُكَاتَبُ حَدًّا أَوْ مِيرَاثًا وَرِثَ بِحِسَابِ مَا عَتَقَ مِنْهُ. رواه ابوداؤد والترمذي

خپل قریب وینه بهېدل حاصل سي یا هغه د چا د مال وارث سي نو هغه ته به یوازې دومره مال ورکول کیږي څومره چې هغه په ازادېږي. (ابوداؤد ترمذي)

و فی روایة له قال یؤدی المکاتب بحصة ما ادى دية حر وما بقی دية عبد وضعفه.

او د ترمذي په یو بل روایت کې دا الفاظ دي چې حضرت ویلي دي چې دیت به ورکول کیږي مکاتب ته په حصه د هغه چې ادا کړی وي دیت د اصیل او هغه چې باقی دیت وي د مړي. (ترمذي و دې حدیث ته ضعیف ویلي دي).

تخریج: سنن ابی داؤد ۷۰۶/۴-۷۰۷، رقم: ۴۵۸۲، و الترمذي ۵۶۰/۱۲، رقم: ۱۲۵۹.

تشریح: د دیت یا مېراث وړ سي: د دې مطلب دادی که چیرې یو مکاتب د دیت یا مېراث حقدار سي د هغه دیت یا مېراث څخه به هغه ته په دومره اندازه تر لاسه کیږي په څومره چې هغه ازاد سوی دی د مثال په توګه زید د یو سړي غلام و او د هغه مالک هغه مکاتب کړی او زید اوس د خپل بدل کتابت څخه نیمه برخه خپل مالک ته ورکړې ده چې د هغه پلار مړ سو کوم چې ازاد سړی وو مګر هغه د خپل دغه مکاتب زوی یعنې زید څخه پرته بل څوک وارث نه وو نو په دغه صورت کې به زید د خپل پلار د وراثت څخه یوازې د نیمې برخې حقدار وي، او یا دوهم صورت به دا وي چې هغه مکاتب د خپل بدل کتابت څخه نیمه برخه خپل مالک ته ادا کړې وه چې هغه قتل کړ په دغه صورت کې به قاتل د هغه مکاتب د نیمې ازادۍ برخې دیت د هغه وارثانو ته ورکوي او د هغه د نیمې برخې غلام دیت چې د هغه د قیمت نیمه برخه ده د هغه مالک ته ورکوي د مثال په توګه بکر خپل غلام زید د زرو روپو په بدل کې مکاتب کړ، او زید د غلام کېدو په حیثیت سره د سلو روپو د قیمت وو او د مکاتب کېدو څخه وروسته زید خپل مالک ته د خپل بدل کتابت ټاکل سوي زر روپو څخه پنځه سوه روپۍ ادا کړې وې چې یو سړي هغه ووژي نو په دغه صورت کې به قاتل د زید وارثانو ته پنځه سوه روپۍ ورکوي چې د هغه د ازادۍ د قیمت نیمه برخه ده او د هغه مالک ته به پنځوس روپۍ ورکوي چې د هغه د اصل قیمت نیمه برخه ده.

ددغه حديث څخه دا ثابتېږي چي مكاتب د خپل بدل كتابت څخه كوم مقدار چي مالک ته ورکړي وي د هغه په اندازه به هغه ازاد سي او کوم مقدار چي يې ادا کړي نه دی د هغه په اندازه به غلام وي ، په دغه حديث باندې يوازي امام نخعي رحمته الله عليه عمل کړی دی مگر جمهور علماء وايي چي نه يوازي دا چي دا حديث ضعيف دی چي د يو مذهب بنياد نه سي کيدای بلکه دا د هغه د وارو صحيحو حديثو معارض هم دی کوم چي تردې مخکي نقل سوي چي د هغه څخه په صراحت دا ثابتېږي چي د مكاتب پر ذمه ترڅو د بدل كتابت يوه برخه هم پاته وي نو هغه به غلام وي .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د مالي عبادت ثواب مري ته رسيږي

﴿۳۲۵۸﴾: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ أُمَّهُ أَرَادَتْ أَنْ تُعْتِقَ

د حضرت عبدالرحمن بن ابی عمره انصاري رحمته الله عليه څخه روايت دی چي زما مورد يوه غلام د ازادلو اراده وکړه

فَاَخَرَتْ ذَلِكَ إِلَى أَنْ تُصْبِحَ فَمَاتَتْ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَقُلْتُ لِلْقَاسِمِ بْنِ

او په ازادولو کي يې ځنډ وکړ تر صبا پوري تردې پوري چي مړه سوه ما (د هغې د مرگ څخه

مُحَمَّدٍ أَيْنَفَعَهَا أَنْ أُعْتِقَ عَنْهَا فَقَالَ الْقَاسِمُ اتَى سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ رَسُولَ اللَّهِ

وروسته) د قاسم بن محمد څخه پوښتنه وکړه که زه د خپلي مور له طرفه (غلام) ازاد کړم نو ايا هغې ته به يو څه فائده ورسېږي؟ قاسم وويل يو وار حضرت سعد بن عبادۀ د رسول الله صلی الله علیه و آله په

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أُمِّي هَلَكَتْ فَهَلْ يَنْفَعُهَا أَنْ أُعْتِقَ عَنْهَا

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ . رواه مالك

خدمت کي حاضر سو او عرض يې وکړ زما مور مړه سوې ده که زه د هغې له طرفه څوک ازاد کړم نو هغې ته به څه گټه ورسېږي؟ نبي صلی الله علیه و آله وفرمايل: هو! (يعني نفعه به ورته وکړي). مالک

تخريج: الموطا ۷۷۹/۲، رقم: ۱۳. بلفظ فيه اختلاف يسير.

تشریح: حضرت قاسم ابن محمد رحمته الله عليه د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه ملسی وو، په مدینه

منوره کي چي کوم اووه فقهاء مشهور وو په هغو کي يو دی هم وو .
 گټه به ورته ورسېږي: ددې مطلب دادی چي ته د هغې له خوا يو غلام ازاد کړې نو ثواب به يې ستا مور ته ورسېږي د علماؤ پر دې خبره اتفاق دی چي د مالي عبادت ثواب مري ته رسېږي البته د بدني عبادت ثواب په رسيدو کي اختلاف دی مگر صحيح قول دادی چي د بدني عبادت ثواب هم رسېږي .

﴿۳۲۵۹﴾: وَعَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ تُوِّفِيَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ فِي نَوْمٍ نَامَهُ فَأَعْتَقَتْ عَنْهُ عَائِشَةُ اخْتَهُ رِقَابًا كَثِيرَةً . رواه مالك .

د حضرت يحيي بن سعيد رحمته الله څخه روايت دی چي عبدالرحمن نا څاپه په خوب خوب کي مړ سو د هغه د مرگ څخه وروسته د هغه خور حضرت عائشې رض دېر غلامان ازاد کړل . (مالک)

تخريج: الموطا ۷۷۹/۲، رقم: ۱۴.

تشرېح: بي بي عائشې رضي الله عنها دېر غلامان او مينزي ازاد کړي دي ، ددې سبب يا خودا وو چي پر حضرت عبدالرحمن باندي په يو وجه د غلامانو ازادول واجب وه چي په خپل ژوند کي په هغه عمل ونه کړل سو نو بي بي عائشې رضي الله عنها خپله د هغه له خوا غلامان ازاد کړل يا دا چي په ځينو حالاتو کي ناڅاپه مرگ ښه نه گڼل څرگند دي چي په دغه صورت کي بي بي عائشې رضي الله عنها دېره غمجنه سوه ځکه هغې دېر غلامان ازاد کړل چي په دغه صورت کي تاوان دفع سي .
په غير مشروط توگه د غلام رانيونکی د هغه غلام د مال حقدار نه دی

﴿۳۲۶۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اشْتَرَى عَبْدًا فَلَمْ يَشْتَرِطْ مَالَهُ فَلَا شَيْءَ لَهُ . رواه الدارمي .

د عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چي يو غلام رانيسي او د هغه د مال شرط ونه کړي نو رانيونکي ته د هغه غلام د مال هيڅ برخه نسته . (دارمي)

تخريج: سنن الدارمي: ۳۳۰/۲، رقم: ۲۵۶۱.

تشرېح: مطلب دادی چي کوم کس يو غلام رانيوی او د رانيولو په معامله کي هغه مال شامل نه کړ کوم چي د غلام سره دی نو هغه ددې مال حقدار نه جوړېږي ځکه هغه مال په اصل کي د مالک په ملکيت کي دی د کوم څخه چي يې هغه غلام رانيولی دی .

بَابُ الْإِيْمَانِ وَالنَّذْرِ

(د قسمو او نذرو بيان)

د قسمو درې ډولونه دي ۱: غموس، ۲: لغو، ۳: منعقد.

يمين غموس هغه قسم ته وايي چې پر تېره يا اوسنۍ خبره باندي قسم وکړل سي مثلاً داسي وويل سي چې قسم په خدای ما دا کار کړی وو حال دا چې هغه کاريې نه وو کړی يا داسي وويل سي چې قسم په خدای ما دا کار نه وو کړی حال دا چې هغه کاريې کړی وو ، همدارنگه زید ووايي چې قسم په خدای د خالد پر ذمه زما زر روپۍ دی ، يا قسم په خدای زما پر ذمه د خالد زر روپۍ نه سته حال دا چې په حقيقت کي د خالد پر ذمه د هغه زر روپۍ نه سته يا د هغه پر ذمه د خالد زر روپۍ وي ، د يمين غموس حکم دادی چې په داسي ډول د درواغو قسم اخيستونکی گناه کار دی مگر پر هغه باندي کفار و واجب نه ده البته توبه او بخښنه ضروري ده . لغو : لغو هغه قسم ته وايي چې پر تېر يا اوسنۍ خبره باندي قسم وکړل سي او قسم کونکي ته دا گمان وي چې هغه خبره داسي ده لکه څرنگه چې زه وایم مگر په حقيقت کي هغه خبره داسي نه وي لکه څرنگه چې دی وايي د مثال په توگه يو سړی داسي ووايي چې و الله دا کار ما نه دی کړی حال دا چې هغه سړي دا کار کړی وي مگر هغه ته دا گمان وي چې ما هغه کار نه دی کړی يا هغه سړی د ليري څخه يو سړی وويني او ووايي قسم په خدای دا زید دی حال دا چې هغه زید نه وي بلکه خالد وي مگر دا قسم د هغه سړي د گمان کولو سره کړی وي چې هغه زید دی ، د دغه قسم حکم دادی چې د داسي قسم اخيستونکی په باره کي دا اميد دی چې د هغه څخه به مؤاخذه نه کيږي .

منعقده : منعقده قسم هغه قسم ته وايي چې د راتلونکي کار د کولو يا نه کولو په باره کي وکړل سي ، د دې حکم دادی که چيري د قسم خلاف وکړل سي نو گناه و اجيبيږي د مثال په توگه زید داسي ووايي چې قسم په خدای زه به خالد ته سبا سل روپۍ ورکوم ، اوس که چيري هغه سبا خالد ته سل روپۍ ور نه کړي نو پر هغه باندي د قسم د ماتولو کفار و اجيبيږي ، د منعقده قسم ځيني صورتونه داسي دي چې په هغه کي قسم پوره کول واجب وي لکه د فرض کولو يا د گناه پرېښودلو قسم وکړل سي مثلاً داسي وويل سي چې قسم په خدای زه به د ما پښين لمونځ کوم يا قسم په خدای زه به زنا کول پرېږدم نو په دغه صورتو کي قسم پوره کول واجب دي .

او په ځينو صورتو کي داسي دي چي په هغه کي قسم ماتول واجب دي لکه یونا پوه سړی د گناه پر کولو یا پر واجب باندي د عمل نه کولو قسم وکړي نو د هغه قسم ماتول واجب دي ، همدارنگه د منعقدہ قسم په ځينو صورتو کي ماتول واجب نه دي مگر غوره دی لکه یو څوک چي ووايي قسم په خدای زه به د هیڅ مسلمان سره ملاقات نه کوم نو دا قسم نه پوره کول غوره دي ، ددې څخه پرته په نورو صورتو کي د قسم د ساتني سره سم قسم پوره کول غوره دي . د کفارې په باره کي دا باید په ذهن کي وي چي د منعقدہ قسم پر ماتولو باندي په هر صورت کي کفاره واجبيږي که په قصد سره یې کړی وی او که قسم اخیستونکی پر قسم کولو باندي مجبور سوی وي .

د قسم کفاره

د قسم ماتولو کفاره داده چي غلام ازاد کړل سي یا لس مسکینانو ته خوراک ورکړل سي ، په دغه دواړو صورتو کي هغه شرطونه او احکام مخته اېښودل پکار دي کوم چي د ظاهر په کفاره کي د غلام ازادلو یا مسکینانو ته د خوراک ورکولو په باره کي نقل سوي دي او یا دي لسو مسکینانو ته د اغوستلو جامې ورکړل سي او هریوه ته دي داسي جامې ورکړل سي چي په هغه سره د بدن اکثره برخه پټه سي ، که یوازي پرتوگ ورکړل سي نو دا به کافي نه وي ، او که چيري یو سړی په دغه درو سره صورتو کي پریوه هم قادر نه وي يعني نه غلام ازادولای سي او نه لس مسکینانو ته خوراک ورکولای سي او نه لسو مسکینانو ته جامې ورکولای سي نو بیا دي هغه پرله پسې درې ورځي روژې ونيسي ، د قسم ماتولو څخه مخکي کفاره ورکول جائز نه دي ، د کافر په قسم کي کفاره نه واجبيږي که څه هم هغه د اسلام په حالت کي مات کړی وي همدارنگه د کوچني ، بېده سړي او لیوني قسم نه صحیح کیږي ځکه نو پر هغوی د قسم ماتولو کفاره هم نه واجبيږي .

د قسم نور ډولونه او مسائل

په عربي ژبه کي د قسم لپاره درې حرفونه دي ۱: و ، ۲: ب ، ۳: ت ، د مثال په توگه داسي وویل سي : والله ، بالله ، تالله ، ددغه درو سره مفهوم دادی چي زه په الله ﷻ سره قسم اخلم ، د عربي ژبه د طرز سره سم ډېر واره دغه حرفونه مقدر وي يعني په الفاظو کي ددغه حروفو ذکر نه وي مگر په حقیقت کي ددې معنی مراد وي که داسي وویل سي چي : الله افعله نو ددې معنی به دا وي چي : والله افعله .

قسم د الله په اسم ذات (الله ﷻ) سره يا د هغه په نورو نومونو کي په يو بل نامه سره مثلاً رحمن، رحيم، حق او داسي نورو سره کول کيږي او په دغه نومو کي نيت ضروري نه وي مگر په داسي نومو سره قسم اخيستل چي د الله تعالیٰ څخه پرته د نورو لپاره هم استعمالیږي لکه علیم، حکیم او داسي نور نو په هغه کي د نيت ضرورت سته همدارنگه د الله تعالیٰ په هغه صفاتو سره قسم خوړل هم صحيح دي کوم چي په عامه توگه سره د قسم کولو لپاره رواج وي لکه د الله ﷻ په عزت او جلال سره قسم، د الله ﷻ په عظمت او قدرت سره قسم، مگر په هغه صفاتو سره قسم کول ضروري نه دی چي په هغه د قسم کولو عام رواج نه وي لکه رحمت، علم، رضا، غضب...

د الله ﷻ څخه پرته د بل چا په نامه قسم کول جائز نه دی لکه په پلار، نيکه، قرآن، انبياء، ملائکو، کعبه، لمونځ، روژه، په ځان، په زمزم، او په نورو ټولو شعاعو باندې همدارنگه ځيني خلک داسي قسم اخلي چي په خپل ځواني دي مي قسم وي يا په خپل سر دي مي قسم وي، يا ستا په ځان دي مي قسم وي يا په خپل اولاد دي مي قسم وي دا ټول ناجائز دي مگر که چيري يو څوک داسي قسم وکړي او بيا د هغه خلاف وکړي نو د قسم ماتولو کفار به ادا کوي.

په عربي ژبه کي (لعمري الله) قسم دی همدارنگه (قسم په خداي) هم قسم دی او د عهد الله، ميثاق الله او شاهد دا ټول هم قسمونه دي.

همدارنگه داسي ويل چي پر ما نذر دی، پر ما يمین دی يا پر ما باندې عهد دی که څه هم ددې اضافت الله ﷻ ته ونه کړي نو دا هم قسمونه دي، همدارنگه که يو سړی ووايي که زه فلانی کار وکړم نو کافر به سم يا يهودي به سم يا عيسائي به سم، يا داسي ووايي که زه فلانی کار وکړم نو زه په د الله ﷻ څخه بري سم نو په داسي ويلو سره هم قسم کيږي ددې په خلاف کولو سره د قسم ماتولو حکم ثابتیږي مگر د خپل وينا مطابق هغه کافر، يهودي يا عيسائي نه کيږي که څه هم د هغه کار تعلق د تېري زمانې سره وي يا د راتلونکي زمانې سره وي په شرط ددې چي هغه ته دا علم وي چي داسي ويل قسم دی مگر که چيري داسي ويلو پر وخت د هغه قسم مقصد نه وي بلکه په حقيقت کي د کفر تصويري وي نو بيا په دغه صورت کي په دې وجه چي هغه کفر اختيار کړی دی کافر کيږي.

که چيري داسي وويل سي چي فلانی سړی دا کار وکړي نو پر هغه دي د الله ﷻ غضب وي يا پر هغه دي د الله ﷻ لعنت وي يا داسي وويل سي که فلانی سړی دا کار وکړي نو هغه زناکونکی دی يا غل دی يا شرابي دي نو دې ته قسم نه ويل کيږي، همدارنگه حقا او وحق الله

هم قسم نه دی مگر په دې کي د امام ابو یوسف رحمۃ اللہ علیہ اختلاف دی . همدارنگه داسي ويل چي زه په خدای قسم کوم یا د بنځي د طلاق قسم کوم دا هم قسم نه دی ، که چيري یو څوک خپل مملوکه شی پر ځان باندي حرام کړي نو هغه شی نه پر حرامیږي مگر د هغه په استعمال سره کفاره واجبیږي ، د مثال په توګه یو سړی داسي ووايي چي ما ډوډی پر ځان حرامه کړې ده نو په داسي ویلو سره پر هغه ډوډی نه حرامیږي مگر که چيري هغه ډوډی و خوري نو د قسم کفاره به پر لازم وي .

که یو سړی داسي ووايي چي ټول حلال شيان پر ما حرام دي نو ددې اطلاق به د خوراک او څښاک پر ټولو شيانو وي يعني که چيري هغه یو حلال شی و خوري نو پر هغه به د قسم کفاره واجب وي او پر دې فتوا ده چي په داسي ویلو سره بنځه هم پر طلاقه کیږي که څه هم هغه ددې نیت نه وي کړی ، همدارنگه داسي ويل چي حلال شی پر ما حرام دی یا داسي ويل چي په خپل راسته لاس سره کوم شی را اخلم هغه پر ما حرام دی نو ددې هم دا حکم دی .

که یو سړی د قسم سره لفظ د انشاء الله هم ووايي نو هغه به حانث (قسم ماتونکی) نه وي يعني هغه بالکل قسم نه دی کړی ځکه نو د هغه په خلاف کولو سره کفاره هم نه واجبیږي . دا د قسمو په باره کي څه تفصیل وو اوس د باب د دوهمي برخي اړوند هم یو څو خبري په ذهن کي راولئ .

نذر او د هغه احکام

نذر د یو شي پر ځان منلو ته ويل کیږي يعني یو داسي شی پر ځان واجبول چي هغه واجب نه وي ، د مثال په توګه یو سړی داسي ووايي چي اې الله ! که زما دغه فلانی کار وسو نو زه به پنځه روژې نیسم ،

ځيني علماء وایي چي د ټولو علماؤ پر دې اجماع او اتفاق دی چي نذر منل صحیح دی او د هغه نذر پوره کول واجب دي په شرط ددې چي هغه نذر د گناه یو کار نه وي او که چيري د هغه نذر تعلق د گناه د یو شي سره وي نو د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ او جمهورو علماؤ په نزد هغه نذر صحیح نه دی او امام اعظم ابو حنیفه او امام احمد رحمۃ الله علیهما وایي نه یوازې دا چي هغه نذر به صحیح نه وي بلکه پر داسي نذر منونکي به د قسم کفاره واجب وي ځکه چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد دی :

لا نذر في معصية و كفارة كفاره يمين : د معصیت (گناه) د نذر هیڅ اعتبار نه سته مگر پر هغه باندي د قسم کفاره واجبیږي .

په ملتقى کي ليکلي دي چي کوم شوک مطلق نذر ومني يعني هغه نذري په يو شرط سره معلق نه کړ د مثال په توگه داسي ووايي چي زه به د الله ﷻ د رضا لپاره روژې نيسم يا داسي نذر ومني چي په يو شرط سره متعلق وي او هغه شرط هم داسي وي چي د هغه پوره کولو خواهش او اراده وي د مثال په توگه داسي ووايي چي زه روغ سم نور روژې به نيسم او بيا هغه شرط پوره سي يعني هغه روغ سي نو په دغه دواړو صورتو کي د هغه نذر پوره ضروري دي او که چيري هغه خپل نذر په يو داسي شرط سره متعلق کړ چي د هغه د پوره کولو خواهش نه وي مثلاً داسي ووايي که زه زنا وکړم نو پر ما باندي به د يوه غلام ازادول واجب وي نو په دغه صورت کي هغه اختيار دی که غواړي د قسم کفاره دي ورکړي او که غواړي نو هغه نذر دي پوره کړي.

د نذر په باره کي نور مسائل او احکام د فقهي په کتابو کي او فتاوی عالمگيري کي په تفصيل سره ذکر سوي دي هلته يې کتلاى سئ ، البته دلته د نذر په باره کي يو لويه او ارزښتناکه خبره ذکر کيږي او هغه دا چي د الله ﷻ څخه پرته د بل چا نذر منل جائز نه دي نه د نبي ، نه د ملائکي ، نه د ولي او نه د بل چا ، د مثال په توگه داسي وويل سي که زما فلانی کار وسو نو د فلاني بزرگ يا پير پر قبر به څادر هوار کړم يا که زما فلانی کار وسو نو د فلاني لپاره به روژه ونيسم ، همدارنگه د غير الله نذر منل لويه گناه ده ، په دې باره کي د حضرت مولانا محمد اسحاق رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په خپل کتاب مائة مسائل کي د معتبر او مستند کتابو په حوالو سره گټوري خبري ليکلي دي چي د هغو دلته نقل ضروري دي :

مولانا صاحب وایي چي داسي نذر منل که الله ﷻ زما فلانی حاجت پوره کړي نو زه به د فلانی بزرگ يا پير پر مزار باندي دومره روپۍ يا خوراک نذر کړم دا صحيح نه دی ځکه چي د الله ﷻ په نذر منلو کي څو شرطونه دي که هغه موجود سي نو نذر صحيح کيږي او که هغه شرطونه نه پوره کيږي نو بيا هغه نذر نه صحيح کيږي يو شرط خو دادی چي کوم شی د خپل طرف څخه نذر ومنل سي هغه بايد داسي وي چي د هغه جنس په شرعي توگه واجب وي لکه لمونځ ، روژه او داسي نور ، ځکه که يو سړی د ناروغ د عیادت کولو نذر ومني يعني داسي ووايي که زما فلانی کار وسو نو زه به د فلاني فلاني ناروغ عیادت کوم نو دهغه نذر صحيح نه دی ځکه چي د ناروغ عیادت داسي جنس نه دی چي شرعا واجب دی .

دریم شرط دادی چي کوم شی نذر ومنل سي هغه في الحال يا ثاني الحال پر هغه واجب نه وي لکه لمونځ ، روژه او داسي نور .

خوړم شرط دادی چي کوم شی نذر ومنل سي هغه د یو گناه شی نه وي ، ددغه شرطونو په نظر کي نیولو سره دا ثابت سوو چي داسي نذر منل چي د فلاني بزرگ پر قبر به دومره روپی یا دومره خوراک نذر کوم صحیح نه دی ځکه چي یو ځای ته روپی یا خوراک رسول عبادت نه دی مگر که چيري داسي نذر ومنل سي که الله تعالی زما فلانی حاجت پوره کړ نو زه به د فلاني بزرگ د قبر خادمانو او مسکینانو ته خوراک ورکوم نو دا نذر به صحیح وي او ددې پوره کول به لازم وي مگر د نذر پوره کولو لپاره د هغه قبر د خادمانو او فقیرانو په مېنځ کي تخصیص کول ضروري نه دی په کوم یو خادم او مسکین چي خوراک و خوړ سي بدرته پوره سي او که داسي ووايي که زما فلانی حاجت پوره سي نو زه به د فلاني بزرگ په نامه یا د فلاني بزرگ لپاره دومره روپی یا خوراک ورکړم دا ناجائز دي داسي نذر نه یوازي دا چي باطل او لغو دی بلکه د داسي نذر روپی او خوراک استعمالول هم حرام دی دا مسئله په بحر الرائق کي په تفصیل سره بیان سوې ده :

واما النذر الذي ينذره اكثر العوام على ما هو مشاهد كان يكون الانسان غائب او مريض او له حاجة ضرورية فياتي في بعض مزارات الصلحاء فيجعل ستره علي راسه ويقول يا سيدي فلان ان رد غائبي او عوفي مريض او قضيت حاجتي فلک من الذهب کذا او من الفضة کذا او من الطعام کذا او من الماء کذا او من القمع کذا او من الزيت کذا فهذه النذر باطل بالاجماع لوجوه منها انه نذر لمخلوق والنذر للمخلوق لايجوز لانه عبادة والعبادة لا يكون لمخلوق ومنها ان المنذور له ميت والميت لا يملك ومنها ان ظن ان الميت يتصرف في الامور دون الله فاعتقاده به ذالك كفر . اللهم الا ان يقال يا الله اني نذرت لك ان شفيت مريض او رددت غائبي او قضيت حاجتي ان اطعم الفقراء الذين بباب السيدة نفيسة او الفقراء الذين بباب الامام الشافعي او الامام ابي الليث او اشتري حصيرا لمساجدهم او زيتا بوقودها او دراهم لمن يقوم بشعائرها الى غير ذالك مما يكون فيه النفع للفقراء والنذر لله عز وجل وذكر الشيخ انما هو لبيان محل تصرف النذر لمستحقه القانطين برباطه او مسجده او جامعته فيجوز بهذا الاعتبار اذا مصرف النذر الفقراء وقد وجد المصرف ولايجوز ان يصرف ذالك لغني غير محتاج ولا لشريف النسب لانه لا يحل له الاخذ ما لم يكن محتاج ولا لذي منصب لاجل منصبه ما لم يكن فقيرا ولا لذي علم لاجل علمه ما لم يكن فقيرا ولم يثبت في الشرع جواز التصرف للاغنياء للاجماع على حرمة النذر للمخلوق ولا ينعقد ولا يشتغل الذمة به وانه حرام بل سحت فلا يجوز لخادم الشيخ اخذه ولا اكله ولا التصرف فيه بوجه من الوجوه الا ان يكون فقيرا وله

عیال فقراء عاجزون عن الكسب وهم مضطرون في اخذونه على سبيل الصدقة المبتدأة واخذه ايضا مكروه ما لم يقصد به النادر التقرب الى الله تعالى وصرفه الى الفقراء ويقطع النظر عن نذر الشيخ فاذا علمت هذا فما يواخذ من الدراهم والشمع والزيت وغيرها وينقل الى ضرائح الاولياء تقربا اليهم فحرام باجماع المسلمين ما لم يقصد و بصرفها الفقراء الاحياء قولاً واحداً وكذا في النهر والدر.

ژباړه : او هغه نذر کوم چي اکثر عام خلک يې کوي چي داسي نذر مني که د يو چا قريب ورک سي يا ناروغ سي يا د هغه ضروري مراد وي نو هغه د يو بزرگ مزار ته ولاړ سي او د هغه پرده پر سر باندي په اچولو سره يا د قبر د ثاډر په نيولو سره داسي وايي چي اې زما فلانی پيره ! که زما قريب کوم چي ورک سوی دی بېرته راسي يا هغه ناروغ ته روغتيا تر لاسه سي يا زما فلانی مراد پوره سي نو زه به ستا پر نامه دومره زړيا دومره خوراک نذر کړم يا دومره او به به نذر کړم يا دومره شمع يا زيتون تېل به نذر کړم نو داسي نذر منل د ټولو علماؤ په نزد باطل دی او د هغه د باطل کېدو څو سببونه دي او د غير الله نذر جائز نه دی ځکه چي نذر په اصل کي عبادت دی او د مخلوق عبادت جائز نه دی او دوهم دا چي د چا په نامه نذر منل سوی وي هغه يو بې روحه دی او بې روحه مالک نه وي ، دريم دا که چيري د داسي نذر منلو په وخت کي يې دا گمان کړی وي چي د الله تعالى څخه پرته دغه مړی هم د بندگانو په معامله کي تصرف کوي نو داسي عقېده درلودل کفر دينو هغه ته دي الله تعالى هدايت وکړي چي د داسي نذر منلو پر ځای داسي نذر ومنل سي چي اې الله ! زه ستا نذر منم که ته زما ناروغ ته روغتيا ورکړې يا زما ورک سوی قريب بېرته راولې يا زما فلانی مراد پوره کړې نو زه به د مثال په توگه هغه فقيرانو او خادمانو ته خوراک ورکوم کوم چي د بي بي نفيسه په دربار کي وي يا هغه فقيرانو او خادمانو ته به خوراک ورکوم کوم چي د امام شافعي يا امام ابوالليث پر دروازه دي يا زه به د هغه مسجدونو لپاره پورني يا د هغه مسجدونو د رڼا لپاره تېل ورکوم يا زه به هغه خلکو ته روپۍ ورکړم چي د دغه بزرگانو د مسجدونو شعائر قائم ساتي يا د دوی څخه پرته د يو داسي شی ذکر وکړي چي په هغه کي د فقيرانو او مسکينانو گټه وي نو په داسي نذر منلو کي نذر په اصل کي د الله تعالى لپاره وي او د بزرگ ذکر کول محض د نذر د مصرف بيانولو لپاره وي او هغه مصرف د نذر هغه مستحق دی چي د هغه بزرگانو د دربار يا د هغوی په مسجدو کي اوسيږي ، نو داسي نذر منل صحيح دی ځکه چي د نذر مصرف فقيران دي او هغه مصرف دلته تر لاسه سو او د نذر شی په غير محتاج باندي مصرف کول جائز نه دي او نه يو شريف النفس ته ورکول جائز دي ځکه چي

کله هغه محتاج نه وي نو د هغه لپاره د نذر سوي شي اخیستل صحیح نه دي او نه یو منصب والا ته ورکول جائز دي چي د هغه منصب په وجه هغه محتاج نه وي او نه اهل علم ته ورکول جائز دي چي د هغه علم په وجه هغه مستحق نه وي او په شریعت کي د نذر سوي شي د مصرف کولو جواز ثابت نه دی او پر دې باندي د علماؤ اجماع او اتفاق دی چي د مخلوق نذر منل حرام دی.

او که چيري یو څوک د یو مخلوق نذر ومني نو هغه نذر نه صحیح کیږي او نه د هغه نذر پوره کول پر هغه واجب دي او هغه نذر نه یوازي حرام بلکه د رشوت په حکم کي داخل دی او په هغه کي تصرف کول هم جائز نه دی مگر که چيري یو خادم محتاج وي او د خپلو کوچنیانو کفیل وي کوم چي د گټي کولو څخه معذور وي او هغوی د اضطرار په حالت کي وي نو هغوی ته د هغه نذر مال د صدقې په توگه اخیستل جائز دي مگر په دې صورت کي هم تر هغه وخته پوري اخیستل مکروه دي تر څو چي د نذر کونکي نیت د هغه بزرگ د نذر څخه قطع نذر پر تقرب الی الله او فقیرانو باندي د مصرف کولو نه وي، کله چي تاسو ته دغه تفصیل معلوم سو نو د اولیاء الله د تقرب په نیت چي کومي روپی، شمع، تېل او داسي نور شيان د هغوی پر قبرونو نذر کیږي هغه د ټولو مسلمانانو په نزد په اتفاق سره حرام دي تر څو چي نذر کونکی هغه پر فقیرانو باندي د نذر کولو نیت ونه کړي. په النهر الفائق او الدر المختار کي هم داسي نقل سوي دي.

د مولانا محمد اسحاق رحمة الله علیه د نقل سوي منقولاتو څخه پرته په دې باره کي د مولانا رشید الدین خان مرحوم صاحب د یو سوال چي کوم جواب لیکل سوی دی هغه هم ددې وړ دی چي د سوال سره دلته نقل کړل سي.

سوال: هغه خوراک چي د بزرگانو د نذر په توگه منل کیږي د هغه خوړل او داسي نذر منل او د هغه پوره کول جائز دي که یا؟ که جائز دي نو څرنگه؟ او ځيني نذرونه د حاجت په شرط پوره کېدل منل کیږي او ځيني نذرونه بېله شرطه منل کیږي په دغه دواړو کي فرق سته که یا؟
جواب: په شریعت کي د نذر مفهوم دادی چي پر خپل ځان باندي د یو غیر واجب شی واجبول، دا په جامع الرموز کي لیکلي دي چي:

النذر ایجاب علی النفس ما ليس عليها بالقبول: یعنی د یو داسي شي پر ځان باندي واجبولو ته نذر وایي چي په هغه عمل کول د هغه لپاره ضروري نه وي.

امام رازي په تفسیر کبیر کي د دغه آیت کریمه (او نذرتم من نذر) په تفسیر کي فرمایي چي: النذر ما الزمه الانسان علی نفسه: یعنی نذر دادی چي انسان یې پر خپل ځان لازم کړي. د نذر په لنډه توگه وضاحت دادی مگر زیات تفصیل یې د فقه او اصولو په کتابو کي ذکر

سوی دی .

نہاز د فارسي ژبي لفظ دی او د دغه لفظ څو معنوي دي چي په هغو کي يوه معنی دا هم ده : تحفه دروېشان و کذا في البرهان القاطع، د دغه دواړو لفظو يعنې نذر او نیاز دغه لغوي او اصطلاحي معنی په ذهن کي راوستلو سره د هغو شرعي حکم منل پکار دي چي نذر د الله تعالی څخه پرته د بل چا لپاره جائز نه دی او که يو څوک د غير الله نذر ومني نو هغه به صحيح نه وي او داسي نذر اخيستل يا خوړل ناروا دی دا خود نذر حکم دی او پاته سوه د نیاز معامله نو څرنگه چي معلومه سوه چي د نیاز لفظ معنی د تحفه دروېشان ده که يو څوک د يو ژوندي بزرگ په خدمت کي يوشی د نیاز په توگه او د تحفې په توگه وړاندي کړي نو هغه جائز دی او هغه بزرگ ته د هغه شي خوړل يا استعمالول جائز دي همدارنگه که د يو مړه سوي بزرگ نیاز يعنې فاتحه، ايصال ثواب و کړل سي نو دا نیاز هم جائز دي مگر د هغه نیاز د شي د خوړلو په باره کي تفصيل دی او هغه دا که چيري نیاز ورکونکی وفات سوي بزرگ ته د صدقې د مال ثواب د ثواب رسولو په نيت کړی وي نو د هغه شي خوړل يوازي فقيرانو ته جائز دي او شتمنو خلکو ته جائز نه دی او که چيري نیاز ورکونکی د عام مسلمانانو په حق کي د اجابت ماکولي ثواب هغه بزرگ ته د رسولو په نيت کړی وي نو په دغه صورت کي هغه شي خوړل هر چا ته جائز دی که هغه فقير وي يا شتمن وي ، خلاصه دا چي د يو بزرگ د تقرب تر لاسه کولو په نيت ياد حاجت تر سره کېدو په شرط سره د هغه بزرگ چي کوم نذر منل کيږي هغه د پورتنیو منقولاتو په رڼا کي ناجائز دی او د هغه نذر د شي خوړل يا استعمال ناروا دی مگر د کوم نذر تعلق چي نه د يو بزرگ د تقرب تر لاسه کولو په نيت وي او نه د يو حاجت تر سره کېدو په شرط وي بلکه مخکي هغه شی د الله تعالی د رضا او د هغه د خوښي تر لاسه کولو لپاره صدقه کيږي او بيا د هغه ثواب هغه بزرگ ته رسول کيږي نو د هغه شي خوړل او استعمال شتمنو خلکو ته جائز نه دی په شرط ددې چي نذر منونکي د هغه بزرگ د صدقه ماکولي ثواب رسولو نيت کړی وي او که چيري نذر منونکي د هغه بزرگ د اباحت ماکولي ثواب رسولو په نيت کړی وي نو د هغه شي خوړل او استعمال د شتمنو خلکو لپاره هم جائز دی او د فقيرانو لپاره هم جائز دی، د دغه تفصيل څخه معلومه سوه چي د نیاز هم داسي مسئله ده چي د بزرگانو نیاز که محض د ايصال ثواب په توگه وي نو جائز دی او د هغوی تقرب ياد هغوی د رضا تر لاسه کولو په نيت سره يوشی د هغوی په نامه پر ځان باندي واجبول جائز نه دي که څه هم د هغه شي پر ځان واجبول د يو حاجت د تر سره کېدو سره معلق وي او که د هغه څخه پرته وي ځکه چي دا نذر دی او نذر د الله ﷻ څخه پرته د بل چا لپاره

جائز نه دی نو واضحه سوه چي د حاجت تر سره کېدو سره په معلق کولو سره او یا ددې څخه پرته دیو شي پر ځان د الله ﷻ څخه پرته د بل چا په نامه و اجبول په دواړو صورتو کي ناجائز دي مگر د بزرگانو نیاز په دې معنی جائز دی چي د هغه څخه د یو بزرگ تقرب یا د حاجت تر سره کېدو نیت نه وي بلکه د هغه مقصد محض د الله تعالی د رضا معمول او د هغه ثواب د هغه بزرگ ته رسول وي او نیاز کړی شي د ذکر سوي تفصیل سره سم خوړل او استعمال جائز دی.

په دلیل الضالین کي لیکلي دي چي نذريوازي د الله ﷻ لپاره وي د بل چا لپاره نه وي که چيري یو څوک په نبیانو کي یا په ولیانو کي د یو ولي نذر ومني نو پر هغه هيڅ نه و اجیبېږي يعني هغه نذر پوره پر هغه سړي لازم نه دي او که چيري هغه سړی د هغه نذر شی په دې نیت سره یو چاته ورکړي نو هغه سړی ته د هغه شي اخستل جائز نه دي که چيري هغه د خوراک یو شی وي نو د هغه خوړل حلال نه دي او که هغه شی یو ذبح سوی څاروی وي نو هغه د مردار په حکم کي دی بلکه که چيري خلک هغه په بسم الله کولو سره و خوري نو ټول به کافران سي مگر که چيري یو سړی د الله تعالی لپاره نذر ومني او بیا هغه نذر کړی شی په خلکو و خوري او د هغه ثواب یو مړي ته و بخښي نو دا جائز دي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

﴿۳۲۱﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ أَكْثَرَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْلِفُ لَا وَمُقَلَّبِ الْقُلُوبِ. رواه البخاري.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به اکثره وخت داسي قسم کوی: لا و مقلب القلوب (نه ده داسي قسم دی زما د زړونو په گړځونکي). (بخاري)

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۱۳۱۱۳، رقم: ۷۳۹۱.

تشریح: دا حدیث ددې دلیل دی چي د الله تعالی د صفاتو څخه په یوه صفت قسم خوړل جائز دي.

په غیر الله سره د قسم اخیستو منع

﴿۳۲۲﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يَنْهَكُمُ أَنْ تَخْلِفُوا بِأَبَائِكُمْ مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصُتْ. متفق عليه.

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي : الله ﷻ تاسي د دې څخه منعه کوي چي تاسي په خپلو پلرو باندې قسم اخلي که قسم ضروري وي نو يوازي يې په خداي تعالي اخلي که نه نو چپ خوله سئ . (بخاري)

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۳۰۱۱، رقم: ۶۶۴۶، ومسلم ۱۲۶۶۱۳، رقم: ۱۶۴۶-۳.

تشریح: د پلار قسم کولو څخه منع د مثال په توگه ده اصل مقصد دا لارښوونه کول دي چي د الله تعالي څخه پرته د بل چا قسم مه اخلي په خاصه توگه د پلار ذکر کولو وجه داده چي د خلکو عادت وي چي هغوی د پلار قسم ډېر اخلي او د عبد الله د قسم کولو د منع وجه داده چي د الله تعالي د کمال عظمت او جلالت په سبب قسم د هغه د ذات سره مختص دی ځکه غیر الله د الله ﷻ مشابه کول نه دي پکار ، د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ په باره کي نقل سوي دي چي هغه به فرمايل که زه سل واره د الله تعالي قسم واخلم او بيا يې مات کړم نو دا د هغه څخه غوره گڼم چي د غیر الله قسم واخلم او هغه پوره کړم مگر کوم چي د الله تعالي د پاک ذات سوال دی نو هغه ته ښايي چي هغه د خپل عظمت او جلالت د اظهار لپاره په خپل مخلوق کي څوک چي وغواړي قسم واخلې.

په دغه حديث کي يو اشکال پيدا کيږي چي يو وار د رسول الله ﷺ څخه داسي نقل سوي دي چي (افلح و ابيه) يعني رسول الله ﷺ د پلار قسم وکړی، حال دا چي دغه حديث د هغه حديث خلاف دی، د دې جواب دادی چي د رسول الله ﷺ د پلار قسم کول د دغه منعي څخه مخکي واقع سوی دي په دغه صورت کي په دواړو حديثو کي اختلاف نه پاته کيږي يا دا چي رسول الله ﷺ په قصد سره قسم نه وو کړی بلکه د قسم دغه الفاظ د پخواني عادت په وجه د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه وتلي وه .

﴿۳۲۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَحْلِفُوا بِالطَّوَاغِي وَلَا بِآبَائِكُمْ . رواه مسلم .

د حضرت عبد الرحمن بن سمره رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل : چي تاسو مه په بتانو او مه په پلرو قسم اخلي . (مسلم)

تخريج: صحيح مسلم ۱۳۶۸۱۳، رقم: ۱۶۴۸-۶.

د لغاتو حل: الطواغي: جمع طاغية: والمراد الاصنام: (بتان).

تشریح: د جاهلیت په زمانه کې به په عامه توګه د بتانو او پلرونو قسمونه کېدل، د اسلام منلو څخه وروسته رسول الله ﷺ خلک ددې څخه منع کړل چې په دې باره کې احتیاط وکړي او د پخواني عادت په وجه دا ډول قسمونه دي نه کوي.

﴿۳۲۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلْفِهِ وَاللَّاتِ وَالْعُزَّىٰ فَلْيُقْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ تَعَالَ أَقَامِرُكَ فَلْيَتَصَدَّقْ. متفق عليه.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې قسم واخلي او په خپل قسم کې داسي ووايي چې په لات او عزی دي مي قسم وي نو هغه ته پکار ده چې: لا اله الا الله دي ووايي (يعني توبه دي وکاري چې هغه په بتانو قسم واخيستي) او څوک چې و خپل يو دوست ته ووايي چې راته چې خمار وکړو نو هغه ته پکار ده چې صدقه يا خيرات وکړي. (بخاري او مسلم).

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۳۶۱۱، رقم: ۶۶۵۰، و مسلم ۱۲۶۷۸۳، رقم: ۵-۱۶۴۷.

تشریح: هغه دي لا اله الا الله ووايي: ددې مطلب دادی چې هغه دي الله تعالی ته توبه او استغفار وکړي، ددغه حکم دوې معناوي وي: ۱: يو خو دا چې د لات او عزی نوم د يونوي مسلمان د ژبي څخه په سهوه سره وځي نو د هغه د کفارې په توګه دي هغه کلمه وایي ځکه چې الله تعالی فرمايي: (فان الحسنات يذهبن السيئات): بېشکه نيکۍ بدۍ له منځه وړي. نو په دغه صورت کې به د غفلت او سهوه څخه توبه وسي، ۲: دوهمه معنی داده که چيري د هغوی د ژبي څخه د لات او عزی نوم د هغه بتانو د تعظيم په قصد سره وتلی وي نو دا صراحتاً ارتداد او کفر دی نو ددې لپاره ضروري دي چې هغه د ايمان د تجديد لپاره کلمه ووايي نو په دغه صورت کې به د معصيت څخه توبه وي.

صدق او خيرات دي وکړي: ددې مطلب دادی چې هغه خپل ملګري ته د خمار په دعوت ورکولو سره د يو لوی بدۍ ترغيب ورکړی دی او د هغه د کفارې په توګه هغه دي د خپل مال څخه يو څه برخه د الله ﷻ په لاره کې مصرف کړي، ځيني حضرات وايي چې هغه د کوم مال په ذريعه د خمار کولو اراده کړې وي هغه مال دي صدقه او خيرات کړي، ددې څخه معلومه سوه

چي کله د محض د خمار کولو د ارادې کفاره داده چي صدقه او خيرات دي وکړي نو که يو څوک په حقيقت کي خمار وکړي نو د هغه به څه حشري وي .

د اسلام خلاف د بل مذهب د قسم اخيستو مسئله

﴿۳۲۶۵﴾: وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ثابت بن ضحاک رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

مَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَلَيْسَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَذْرٌ

څوک چي د اسلام په خلاف په يوه بل مذهب باندې قسم وکړي او هغه درواغجن وي نو هغه داسي دی لکه چي ووايي (مثلا هغه قسم وکړ که زه دا کار وکړم نو يهودي او يا نصراني به يم يا د اسلام څخه به بېزاره يم او وروسته د قسم کولو هغه کار وکړي او خپل قسم درواغ کړي نو هغه هغسي دی يعني يهودي نصراني او د اسلام څخه بېزاره دی)

فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عَذَّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ

څوک چي د يوه شی مالک نه وي نو د هغه شی نذر نه صحيح کيږي او څوک چي خپل ځان په خپله ووژني نو په کومه اله سره چي يې ځان وژلی وي نو د هغې اله په وسيله به تر قيامته پوري عذاب ورکول کيږي او څوک چي

لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ ادَّعَى دَعْوَى كَاذِبَةً لِيَتَكْثَرَ بِهَا لَمْ يَزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا قِلَّةً. متفق عليه

په يوه مسلمان باندې لعنت ووايي د هغه گناه داسي ده لکه چي هغه يې قتل کړ او څوک چي په يوه مسلمان باندې د کفر فتوی ولگوي د هغه گناه هم داسي ده لکه چي هغه يې قتل کړ او څوک چي د مال د حاصلولو په وجه د درواغو دعوي وکړي نو الله ﷻ به د هغه مال کم کړي . (بخاري او مسلم).

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۶۴۱۱، رقم: ۶۰۴۷، ومسلم ۱۰۴۱۱، رقم: ۱۷۶-۱۱۰.

تشریح: د حديث د اولي برخي مطلب دادی چي د مثال په توگه يو سړی داسي قسم وکړي که زه فلانی کار وکړم نو يهودي يا نصراني به يم يا د اسلام څخه ، يا د پيغمبر او يا د قرآن څخه

بېزاره یم او بیا د هغه خلاف وکړي يعنې قسم درواغ کړي په دې توگه چې کله هغه وکړ کوم چې د هغه د نه کولو قسم یې کړی وو نو هغه هم هغسې یهودي او نصراني سویا د اسلام یا پیغمبر او یا قرآن څخه بېزار سو ځکه چې قسم په اصل کې د هغه کار نه کولو لپاره دی چې د هغه لپاره یې قسم کړی دی نو د قسم ریښتیا کېدل خو دادي چې قسم کونکی هغه کار ونه کړي او که چیرې هغه کار وکړي نو په خپل قسم کې به درواغجن وي او اوس چې هغه درواغجن سو نو هم هغسې به وي لکه څرنګه چې هغه ویلي دي .

د حدیث د ظاهري مفهوم څخه دا معلومېږي چې داسې قسم کونکی محض د قسم کولو په وجه د هغه قسم ماتولو څخه وروسته کافر کیږي ځکه چې په داسې قسم کولو سره د یو صریح حرام کار ارتکاب کوي او بیا هغه قسم په درواغ کولو سره کفر په رضا او شوق اختیاروي مګر دا هم احتمال دی چې ددغه ارشاد مراد دا بیانول نه وي چې داسې قسم کونکی په حقیقت کې یهودي وغیره کیږي بلکه ددې څخه مراد د تهدید په توګه دا ظاهر وي چې هغه سړی د یهودیانو په ډول د عذاب وړ کیږي ، ددې مثال د رسول الله ﷺ دغه ارشاد دی چې (من ترک الصلوة فقد کفر) يعنې چا چې لمونځ پرېښودی هغه کافر سو ، ددغه ارشاد مطلب هم دادی چې لمونځ پرېښودونکی د کافرانو په ډول د عذاب وړ کیږي ، اوس پاته سوه دا خبره چې داسې قسم کول که څه هم حرام دی مګر که چیرې یو څوک داسې قسم وکړي نو ایا په شرعي توګه سره هغه ته قسم ویل کیږي او ایا ددغه قسم په ماتولو سره کفاره واجبیږي که یا ؟ په دې باره کې د علماؤ مختلف قولونه دي ، د امام ابو حنیفه او ځینې علماؤ قول دادی چې دا قسم دی او که چیرې دا قسم مات کړل سي نو پر هغه به کفاره واجب وي ، د دوی دلیل په هدایه او نورو کتابو کې نقل سوي دی ، امام مالک او امام شافعي رحمة الله علیهما فرمایي چې په داسې ویلو باندي د قسم اطلاق نه کیږي يعنې په شرعي توګه سره دې ته قسم نه سي ویل کیدای او کله چې دا قسم نه دی نو ددې د ماتولو کفاره هم نه واجبیږي مګر داسې ویونکی به سخت گناه کار وي که څه هم هغه خپل خبره پوره کړي یا ماته یې کړي .

په درمختار کې لیکلي دي چې صحیح خبره داده چې داسې قسم کونکی د هغه پر خلاف د عمل کولو په صورت کې نه کافر کیږي که څه هم د هغه تعلق د تېري زمانې سره وي یا د راتلونکي زمانې سره وي په شرط ددې چې د داسې ویلو په باره کې هغه د قسم عقیده ولري مګر که چیرې هغه د داسې قسم کولو څخه لاعلمه وي او په دغه عقیده سره دغه الفاظ ادا کړي چې داسې ویونکی د خپل خبرې د درواغ کېدو په صورت کې کافر کیږي نو خامخا ددغه خبرې تعلق د

تہری زمانی سرہ وی یا پہ راتلونکی زمانہ کی د یو شرط پہ پورہ کولو سرہ وی پہ ہفہ دواہو صورتو کی کفر پہ خپل رضا او شوق سرہ د اختیارولو پہ وجہ کافر کیہی .

او پر ہیخ انسان باندي د ہفہ شی نذر پورہ کول واجب نہ دی کوم چي د ہفہ مالک نہ وی، ددی مطلب دادی چي د مثال پہ توگہ یو سری داسی وواپی کہ زما فلانی قریب روغ سو نو زہ بہ فلانی غلام ازاد کرم حال دا چي ہفہ غلام پہ حقیقت کی د ہفہ پہ ملکیت کی نہ وی نو پہ دی کی ہفہ نذر پورہ کول واجب نہ دی کہ خہ ہم ددی خخہ وروستہ ہفہ غلام د ہفہ پہ ملکیت کی راسی مگر کہ چیری ہفہ ازادی پہ ملکیت سرہ مشروط کړل یعنی داسی یی وویل کہ زما فلانی قریب روغ سو او فلانی غلام زما پہ ملکیت کی راغلی یا فلانی غلام ما رانیوی نو زہ بہ ہفہ ازاد کرم نو پہ دغہ صورت کی ہفہ غلام پہ ملکیت کی د راتلو خخہ وروستہ یا د رانیولو خخہ وروستہ د ہفہ نذر سرہ سم بہ ازاد کړل سی چي کلہ د ہفہ پہ مال کی زیاتوب و سی دا د اکثر و پہ اعتبار د دعوی د علت او سبب تہ اشارہ دہ چي اکثر خلک محض پہ خپل مال کی د زیاتوب پہ وجہ د درواغو دعوی کوی ددغہ الفاظو مراد دا قید لگول دی کہ یو سری پہ خپل مال کی دا زیاتوب د مقصد خخہ پرتہ د درواغو دعوہ وکړی او د ہفہ پہ حق کی مذکورہ ثمرہ (یعنی د اللہ تعالیٰ لہ خوا د ہفہ پہ مال کی د کمی کیدو خخہ مرتب کیہی) د درواغو دعوی مذکورہ ثمرہ محض د مال سرہ تعلق نہ لری بلکہ دا ثمرہ د ہفہ خلکو پہ حق کی مرتب کیہی چي د خپل حال او فضائل پہ بارہ کی محض پہ دی مقصد سرہ درواغ وایي چي د عامو انسانانو پہ نظر کی د ہفہ عزت او مرتبہ زیاتہ سی لکہ خرنگہ چي پہ نامہ د صوفیو او شتمنو خلکو طریقہ دہ.

کہ چیری پہ قسم ماتولو کی خیر وی نو ہفہ قسم ماتول پکار دی

﴿۳۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي وَاللَّهِ

د حضرت ابو موسی رضی اللہ عنہ خخہ روایت دی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: قسم پہ خدای چي زہ پہ

إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا كَفَرْتُ عَنْ يَمِينِي وَآتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. متفق عليه.

یوشی قسم واخلم او ہفہ شی بہتری وی نو زہ بہ خپل قسم مات کرم او د قسم کفارہ بہ وکرم او د ہفہ خخہ پہ بہتری باندي بہ عمل وکرم. (بخاری او مسلم)

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۶۰۱۱۱-۱۰۲، رقم: ۶۷۱۸، و مسلم ۱۲۶۹۱۳، رقم: ۷-۱۶۴۹.

تشریح: مطلب دادی که زه دیو کار په باره کي قسم و کرم چي هغه کار به نه کوم مگر بیا پوه سم چي هغه کار کول غوره دی نو په قسم ماتولو سره کفار به ادا کړم او هغه کار به وکړم، ددغه مسئلې مثالونه به د راتلونکي حدیث په تشریح کي بیان سي.

﴿۳۲۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالرحمن بن سمره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایل :

وَسَلَّمَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ لَا تَسْأَلُ الْإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِن أُوتِيَتْهَا عَنْ

اې عبدالرحمن بن سمره! ته دیو ځاي مشري په خپل خواهش سره مه حاصلوه ځکه که ستا په خواهش سره مشري درته حاصله سوه

مَسْأَلَةٍ وَكَلَّتْ إِلَيْهَا وَإِنْ أُوتِيَتْهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أَعْنَتْ عَلَيْهَا وَإِذَا حَلَفْتَ

نو ته به د هغه د بوج پورته کونکي يې او که په بې خواهشه درته مشري درکول سي نو په هغه به ستا کومک کيږي او کله چي ته په يوشی باندي قسم وکړې

عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَأَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. وَ

في رواية فات الذي هو خير و كفر عن يمينك . متفق عليه.

او د قسم خلاف کار به تر خیال وي نو د خپل قسم کفار و ورکړه او هغه ښه کار په ځان کي راوړله او په یو بل روایت کي داسي دي چي په هغه ښه کار باندي عمل وکړه او د خپل قسم کفار و ورکړه. (بخاري او مسلم).

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۱۲۳۱۱۳، رقم: ۷۱۴۶، و مسلم ۱۲۷۳۱۳، رقم: ۱۹-۱۶۵۲.

تشریح: د مشرتوب خواهش مه کوه: ددې مطلب دادی چي سرداري او مشرتوب یو معمولي شی نه دی بلکه یو ډېر سخت او مشکل کار دی د هغه فرضونه او د حقونو ادا کول د هر سړي د وس کار نه دی بلکه کوم خلک چي ددغه بار پورته کولو وړتیا لري نو د نفس په حرص کي په اخته کېدو سره د مشرتوب او سرداری خواهش مه کوه ځکه که چيري ته په خپل غوښتنه سره

مشرتوب او سرداري تر لاسه کړې نو بيا به ته هغې ته حواله کړل سې په دې معنی چې د هغه د فرضو په ادا کولو کې به د الله تعالی له خوا ستا مرسته نه کېږي او د هغه نتیجه به دا وي چې هر خلور خواوو ته به شر او فساد وي او ته به د مخلوق په نظر کې ډېر په بې عزتۍ سره د هغه مطلب نا اهل وگرځول سې مگر که چیرې بېله غوښتنې ته د سرداری اوشرتوب مرتبې ته ورسېږي نو په هغه صورت کې به د الله تعالی له خوا ستا مرسته کېږي چې د هغه نتیجه به دا وي چې ستا د ټولو کارو انتظام به صحیح وي او د الله ﷻ د مخلوق په نظر کې به ستا ډېر زیات عزت وي او هغه کار کوه کوم چې غوره وي : ددې مطلب دادی که چیرې ته د یو گناه پر کار باندي قسم وکړې مثلاً داسې وواېې چې قسم په خدای زه به لمونځ نه کوم ، یا قسم په خدای زه به فلانی سړی وژنم ، یا قسم په خدای زه به د خپل پلار سره خبرې نه کوم نو په دغه صورت کې هغه قسم ماتول واجب دي او د قسم ماتولو کفاره به ادا کوي او که چیرې پر یو داسې کار باندي قسم وکړل سې چې د هغه خلاف کول تر هغه غوره وي مثلاً داسې وویل سې چې قسم په خدای زه به د خپل ښځې سره تر یوه میاشت پورې کوروالي نه کوم یا دا ډول پر یو بل کار باندي قسم وکړل سې نو په دغه صورت کې به د هغه قسم ماتول غوره وي ، په دې باره کې زیات تفصیل د باب په شروع کې تېر سوی دی .

دلته چې کوم روایتونه نقل سوي دي په هغه دواړو روایتو کې فرق دادی چې د اول روایت څخه دا مفهوم اخیستل کېږي چې د قسم ماتولو څخه مخکې کفاره ادا کول پکار دي حال دا چې د دوهم روایت څخه دا مفهوم اخیستل کېږي چې کفاره د قسم څخه مخکې ادا کول جائز دي مگر د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد دا جواز په دې تفصیل سره دی که چیرې د کفارې ادا کول د روزې په صورت کې وي نو د قسم ماتولو څخه مخکې کفاره ادا کول جائز نه دي او که چیرې د کفارې ادا کول د غلام ازادولو یا مسکینانو ته د خوراک ورکولو یا د جامې ورکولو په صورت کې وي نو بیا د قسم ماتولو څخه مخکې د کفارې ادا کول به جائز وي .

د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه مذهب دادی چې د قسم ماتولو څخه مخکې د کفارې ادا کول په هیڅ صورت کې جائز نه دي ، هغه فرمایي چې د کومو حدیثو څخه د کفارې تقدم معلومېږي په هغه کې واو محض د جمع لپاره دی ددې څخه د تقدیم او تاخیر مفهوم مراد نه دی او نه حقیقتاً هغه حدیثونه پر تقدیم او تاخیر باندي دلالت کوي .

﴿۲۲۶۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ

عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى خَيْرًا مِنْهَا فَلْيُكْفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ وَلْيَفْعَلْ . رواه مسلم .

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چې په يوه خبره باندې قسم واخلي او بيا د قسم خلاف هغه کار ښه وبولي نو هغه کار دي وکړي او د قسم کفاره دي ادا کړي . (مسلم) .

تخريج: صحيح مسلم ۱۲۷۲/۳، رقم: ۱۲-۱۶۵۰.

﴿۳۲۶۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاللَّهِ لَأَنْ يَلْجَأَ أَحَدُكُمْ يَمِينِهِ فِي

أَهْلِهِ أَثْمَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ . متفق عليه

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : په خداي دي مي قسم وي چې ستاسو قسم د خپل کور په اړه وي اصرار يا ضد کول (دا قسم) د خداي تعالیٰ په نزد د دې څخه زياته گناه لري څومره چې قسم ماتول او د هغې کفاره ورکول چې الله ﷻ پر فرض کړې وي . (بخاري او مسلم) .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۱۷/۱۱، رقم: ۶۶۲۵، ومسلم ۱۲۷۶/۳، رقم: ۲۶-۱۶۵۵.

د لغاتو حل: يلج: ای یصر و یقیم: ټینګار کوي.

تشریح: مطلب دادی که چیري په قسم ماتولو کي په ظاهره کي د الله تعالیٰ د نامه د عزت او حرمت سپکاوی وي او قسم ماتونکی هم هغه د خپل خیال سره سم گناه گڼي مگر د هغه قسم پر پوره کولو باندې ټینګار کول چې د کورنۍ د حق تلفۍ باعث وي د زیاتي گناه خبره ده، د دې حدیث مقصد دا واضح کول دي چې د قسم پر خلاف د محل د خیر ظاهرېدو په صورت کي قسم ماتول او د هغه کفاره ادا کول لازم دي .

د یو تناز عې په صورت کي د قسم ورکونکي د نیت اعتبار دی

﴿۳۲۷۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمِينُكَ عَلَى مَا

يُصَدِّقُكَ عَلَيْهِ صَاحِبُكَ . رواه مسلم .

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : ستا قسم هغه وخت صحيح

کيڙي چي قسم در کونکي تاريخبنتي وگهي . (مسلم)

تخريج: صحيح مسلم ١٢٧٤/٣، رقم: ١٦٥٣-٢٠.

تشریح: مطلب دادی چي د قسم در ښتوني ثابت کېدو په باره کي دهغه سړي د نیت او ارادې اعتبار وي چا چي تا ته قسم در کړی وي په هغه کي د قسم کونکي نه د نیت اعتبار وي او نه به د هغه د تاویل اعتبار کيږي مگر ددې حکم تعلق د تنازعې په صورت کي هغه دی کله چي د قسم ورکونکي یو حق او غوښتنه پر قسم کونکي باندې وي او د قسم کونکي په تاویل سره د هغه حق ساقط کيږي دا داسي ده لکه د یو محکمې په صورت کي چي قاضي مدعا علیه ته قسم ورکوي نو په دې کي به د قاضي د نیت اعتبار وي مگر که چيري د چا د حق تلفی یو معامله نه وي یا یو څوک قسم ورکونکی نه وي نو بیا په توريه کي څه پروا نه سته په خاصه توګه کله چي د توريه په وه د چا ګټه وي لکه حضرت ابراهيم عليه السلام چي خپل بي بي ساره عليها السلام د ظالمانو د ظلم څخه د ساتني لپاره د ظاهره کړه چي دا زما خور ده ، بي بي ساره عليها السلام ته د خور په ویلو سره د حضرت ابراهيم عليه السلام مراد دا وو چي دا زما ديني خور ده .

﴿٣٢٤١﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْيَمِينُ عَلَى نِيَّةٍ

الْمُسْتَحْلِفِ. رواه مسلم

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : قسم د قسم ورکونکي په نیت باندي مبني دی . (مسلم)

تخريج: صحيح مسلم: ١٢٧٤/٣، رقم: ١٦٥٣-٢١.

پر لغوه قسم باندي مؤاخذه نه سته

﴿٣٢٤٢﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ لَا يُؤْخَذُكُمُ اللَّهُ بِاللُّغْوِ فِي

د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي دا ايت : لا يؤخذكم في ايمانكم . (الله جل جلاله ستاسو په (پالتو) قسمونو باندي مؤاخذه نه کوي)

أَيْمَانِكُمْ { فِي قَوْلِ الرَّجُلِ لَا وَاللَّهِ وَبَلَى وَاللَّهُ . رواه البخاري وفي شرح السنة

لفظ المصابيح وقال رفعه بعضهم عن عائشة.

دا د هغو خلکو په باره کي نازل سوې دی چي په هره خبره به يې قسم اخيستی قسم په خداي ما دا کار نه دي کړی او قسم په خداي چي دا کار ما ندي کړی (يعني د هغو خلکو تکیه کلام دا الفاظ وو او خپل قسم يې مقصد نه وو). (بخاري) او په شرح السنه کي د مصاييحو دا الفاظ دي: چي ځينو راويانو دا حديث د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه مرفوع نقل کړې دی.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۴۷۱۱، رقم: ۶۶۶۳، شرح السنه ۱۱۱۰، رقم: ۲۴۳۴.

تشریح: د عربو دا عادت وو چي هغوی به په خپلو کي د خبرو کولو پر وخت پر هره خبره دا ويل چي لا والله يا بلی والله، د دغه الفاظو څخه د هغوی مقصد قسم کول نه وو بلکه په خپله خبره کي زور پيدا کولو لپاره يا د تکیه کلام په توگه به هغوی دغه الفاظ ويل، په دغه صورت کي قسم نه واقع کيږي او دې ته لغو قسم وايي، امام شافعي رحمه الله په دې عمل کړی دی د هغه په نزد لغو قسم هغه قسم ته وايي چي بېله قصد په ماضي يا مستقبل زمانه کي د ژبي څخه ووځي، د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله په نزد لغو قسم هغه قسم ته وايي چي پريو داسي خبري باندي وکړل سي چي د هغه په باره کي د قسم کونکي گمان دا وي چي هغه صحيح ده مگر په حقيقت کي هغه صحيح نه ووي د دې تفصيل د باب په شروع کي بيان سوی دی.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د غیر الله د قسم منع

﴿۳۲۴﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَحْلِفُوا بِأَبَائِكُمْ وَلَا بِأُمَّهَاتِكُمْ وَلَا بِالْأَنْدَادِ وَلَا تَحْلِفُوا بِاللَّهِ إِلَّا وَأَنْتُمْ صَادِقُونَ.

رواه ابوداؤد والنسائي.

: حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمايل: تاسو په خپلو پلرو باندي نسمونه مه اخلئ او نه په ميندو او نه په بتانو او په خداي تعالي باندي هم قسم مه اخلئ تر نو پوري چي تاسو په خپلو خبرو کي ريښتني نه ياست. (ابوداؤد نسائي)

خريج: سنن ابی داود ۵۶۹۱۳، رقم: ۳۲۴۸، والنسائي ۵۷، رقم: ۳۷۶۹.

لغاتو حل: الانداد: ای الاصنام. (بتان).

﴿۳۲۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ
مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ. رواه الترمذي.

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه دا اورېدلي دي چاچي د الله جل جلالہ څخه ماسوا په بل شی باندې قسم واخيستی هغه شرک وکړ. (ترمذي)

تخریج: سنن الترمذي ۹۳۱۴، رقم: ۱۵۳۵.

تشریح: مطلب دادی چي کوم څوک د غیر الله قسم د هغه په تعظیم او عقیدې سره وکړي هغه شرک جلي يا شرک خفي وکړ ځکه چي په داسي کولو سره په هغه تعظیم کي غیر الله شریک کړ چي یوازي د الله تعالی لپاره خاص دی.

په عامه توګه د خلکو عادت دادی چي هغوی د خپل یو قریب په ډېره مینه کي دا ډول قسم اخلي لکه چي داسي ووايي چي په زوی دي مي قسم وي يا د هغه په ځان دي مي قسم دي دا هم د ګناه څخه خالي نه دی که څه هم پر دې باندي د شرک حکم نه جاري کیږي مګر که د پخواني عادت په وجه که چيري د یو چا د ژبي څخه بېله قصد د مثال په توګه داسي ووتل چي په خپل پلار دي مي قسم وي يا په خپل زوی دي مي قسم وي ما دا کار نه دی کړی نو پر دې باندي د ګناه او شرک اطلاق نه کیږي.

﴿۳۲۵﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا. رواه ابوداؤد والنسائي.

د حضرت بريدۀ رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: چاچي د امانت قسم واخيستی (يعني د الله جل جلالہ د نوم اخيستو څخه بغير يې يوازي د امانت قسم واخيستی) هغه زموږ څخه نه دی. (ابوداؤد نسائي).

تخریج: سنن ابی داود ۵۷۱۱۳، رقم: ۳۲۵۳.

تشریح: ددغه ارشاد مبارک خلاصه داده چي کوم څوک الله تعالی د اضافت کولو څخه پرته محض د امانت قسم وکړي د هغه شمېر به زموږ په پیروانو کي نه وي ځکه چي دا د اهل کتابو عادت دی او د غیر الله په قسم کي دي، ځيني حضرات وایي چي په دغه ارشاد کي د امانت څخه مراد فرضونه دي يعني د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مقصد د لمانځه او حج په ډول د فرضو قسم کولو

څخه منع کوي، په هر حال په دواړو صورتو کې د ټولو علماؤ په نزد دا ډول قسم په ماتولو سره کفار نه و اجيبيږي او که چيري په امانت الله يعني د الله تعالیٰ په امانت سره قسم وکړي نو دا کثرو علماؤ په نزد په دې کې هم کفار و واجب نه ده مگر امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه دا مني چي په دې وجه چي امين د الله تعالیٰ يو نوم دی ځکه نو دهغه په نزد په دې کې کفار و واجب ده، يا دا هم ويل کيږي چي د امانت الله څخه مراد کلمه توحيد ده.

د اسلام څخه د بېزارۍ د قسم مسئله

﴿۳۲۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ

د حضرت بريده رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چي دا ووايي چي زه د اسلام څخه بېزاره يم (يعني دا ووايي که زه داسي کار وکړم نو د اسلام څخه بېزاره يم)

مِنَ الْإِسْلَامِ فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَإِنْ كَانَ صَادِقًا فَلَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْإِسْلَامِ سَالِمًا. رواه ابوداؤد والنسائي وابن ماجه.

بيا هغه درواغجن وي (يعني هغسي کاريې وکړ) نو بيا هغه هغسي دی (يعني واقعي د اسلام څخه بېزاره دی) او که هغه ريښتني وي نو هغه په پوره توگه سره د اسلام و لور ته نه راځي. (ابوداؤد نسائي ابن ماجه)

تخريج: سنن ابی داود ۵۷۴۳، رقم: ۳۲۵۸، والنسائي ۶۱۷، رقم: ۳۷۷۲، وابن ماجه ۶۷۹۱، رقم: ۲۱۰۰.

تشریح: مطلب دادی که چيري يو سړی داسي قسم وکړي که ما فلانی کار کړی وي نو زه د اسلام څخه بېزاره يم نو که چيري هغه په خپل خبره کې درواغجن وي يعني په حقيقت کې هغه کار کړی دی نو هغه د اسلام څخه بېزاره سو، يا دغه ارشاد د قسم کولو د سخت منع ظاهرولو لپاره د مبالغې په توگه فرمايل سوی دی که چيري هغه سړی په خپله خبره کې ريښتونی وي يعني په حقيقت کې هغه کار نه دی کړی نو په هغه صورت کې هم د هغه داسي ويل د گناه څخه خالي نه دي ځکه چي د داسي قسم کولو څخه مسلمانان منع سوي دي.

شيخ عبدالحق محدث رحمته الله عليه په دغه روايت کې ذکر سوی قسم پر منعده قسم باندي محمول کړی دی لکه څرنگه چي د حضرت ثابت رضي الله عنه په روايت کې ذکر سوی قسم هم پر منعده قسم باندي محمول سوی دی، ددې وضاحت د حضرت ثابت رضي الله عنه د روايت په تشریح کې تېر

سوی دی مگر ملا علي قاري رحمۃ اللہ علیہ دا پر غموس قسم باندی محمول کوي ، ددغه کتاب د مؤلف په نزد دواړه قسمونه پر منعقدہ باندی هم محمول کیدای سي او پر غموس باندی هم .
رسول الله ﷺ په ځينو ځايو کي څرنگه قسم اخيستی

﴿۳۲۷۷﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اجْتَهَدَ فِي الْيَمِينِ قَالَ وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِهِ . رواه ابوداؤد .

د ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به چې کله په قسم کولو کي زور وکړ نو داسي به يې ويل : قسم په هغه ذات چې د هغه په لاس کي د ابو القاسم روح دی . (ابوداؤد)

تخريج: سنن ابی داود ۵۷۷۱۳، رقم: ۳۲۶۴.

تشریح: ابو القاسم د رسول الله ﷺ کنیت دی، د رسول الله ﷺ د قسم په دغه الفاظو کي د تاکید او سختۍ په دغه معنی کي دی چې دغه الفاظ د الله تعالی د قدرت او د رسول الله ﷺ د کامل عبودیت او د نفس مبارک مسخر او مطیع کېدو باندی دلالت کوي .

﴿۳۲۷۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَتْ يَمِينُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حَلَفَ لَا أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ . رواه ابوداؤد وابن ماجه .

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د رسول الله ﷺ قسم به داسي وو يا (يعني دا خبره نه ده) زه د خداي تعالی څخه بخښنه غواړم . (ابوداؤد ابن ماجه)

تخريج: سنن ابی داود ۵۷۷۱۳، رقم: ۳۲۶۵، وابن ماجه ۶۷۷۱، رقم: ۲۰۹۳.

تشریح: دغه الفاظو ته قسم ويل ځکه دي چې دغه الفاظ د خپل معنی او مفهوم په اعتبار د قسم مشابه دي ځکه چې ددغه الفاظو معنی ده که دا خبره ددې پر خلاف وي نو زه د الله ﷻ څخه بخښنه غواړم او ظاهره ده چې داسي ويل د خپل خبري ټينګول او مؤکد کول دي نو دا د قسم په حکم کي سو .

د قسم سره د ان شاء الله ويلو مسئله

﴿۳۲۷۹﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : چا چې قسم واخيستی نو

عَلَى يَمِينٍ فَقَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَا حِنْثَ عَلَيْهِ . رواه الترمذي وابوداؤد والنسائي وابن ماجة والدارمي ، وذكر الترمذي جماعة وقفوه على ابن عمر .

د هغه سره يې انشاء الله هم وويل (نو د هغه قسم په خلاف کولو سره) په هغه څه گناه نسته . (ترمذي ابو داؤد نسائي ابن ماجة دارمي) په ترمذي کي د يوه جماعت ذکر وکړ چا چي دا په ابن عمر رضي الله عنه باندې موقوفه کړي دی .

تخريج: سنن الترمذي ۹۱۱۴، رقم: ۱۵۳۱، وابوداؤد ۵۷۵۱۲، رقم: ۳۲۶۱، والنسائي ۲۵۱۷، رقم: ۳۸۳۰، وابن ماجة ۶۸۰۱، رقم: ۲۱۰۵، والدارمي ۲۴۲۱۲، رقم: ۲۳۴۲.

تشریح: د حنث معنی د گناه او قسم ماتولو ده ، قسم ماتونکي ته حانث ويل کيږي، د حديث خلاصه داده چي د کوم قسم په الفاظو سره لفظ د ان شاء الله تعالی وويل سي نو هغه منعده قسم نه وي او کله چي هغه منعده قسم نه وي نو د هغه په ماتولو سره کفار ه هم نه واجبيږي همدارنگه د ټولو عقدو او معاملاتو هم دا حکم دی ، که چيري د عقد د الفاظو سره انشاء الله متصل وي نو هغه به عقد او معامله منعده نه وي ، د اکثرو علماؤ او امام ابو حنيفه رحمه الله عليه دا مذهب دی، مگر د حضرت ابن عباس رضي الله عنه قول دا وو چي د ان شاء الله تعالی په متصل کېدو سره هم دغه حکم دی . په دې باره کي د متصل او منفصل حد دادی چي د قسم د الفاظو څخه وروسته په بله خبره کي د بوختيا څخه پرته ان شاء الله تعالی ووايي نو دا متصل دی او که چيري د قسم څخه وروسته په بله خبره کي بوخت سي او بيا ان شاء الله ووايي نو دا منفصل دي ځيني علماء د متصل حد بل څه هم بيان کړی دی چي د هغه تفصيل په مرقاة کي تر لاسه کيدای سي .

الْفَضْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

غير مناسب قسم مات کړئ او د هغه کفار ه ادا کړئ

(۳۲۸۰): عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

د حضرت ابو الاحوص عوف بن مالک رضي الله عنه څخه هغه د خپل پلاره څخه روايت کوي هغه وايي ما عرض وکړ يا رسول الله!

أَرَأَيْتَ ابْنَ عَمٍّ لِي أَتَيْتُهُ أَسْأَلُهُ فَلَا يُعْطِينِي وَلَا يَصِلُنِي ثُمَّ يَحْتَاجُ إِلَيَّ

تاسو ماته په دې معامله کي څه حکم راکوي چي کله ماته ضرورت سي زه خپل دا کا زوی ته د څه غوښتلو لپاره ورځم نو هغه ضرورتاً ماته څه نه راکوي او نه زما سره په خپله ښه چلن کوي بيا چي و هغه ته ضرورت پېښ سي

فَيَأْتِينِي فَيَسْأَلُنِي وَقَدْ حَلَفْتُ أَنْ لَا أُعْطِيَهُ وَلَا أَصِلَهُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَتِيَ الَّذِي

نو هغه ماته راځي زما څخه يې غواړي او ما په دې خبره باندي قسم اخيستي دی چي زه به هيڅ نه ورکوم او نه به د هغه سره هيڅ ډول ښه چلن کوم نبي کریم ﷺ حکم وکړ هغه کار کوه .

هُوَ خَيْرٌ وَأَكْفَرُ عَنْ يَمِينِي . رواه النسائي وابن ماجه وفي رواية قال قلت يا

چي بهتروي (يعني د هغه ضرورت پوره کړه او د هغه سره ښه چلن هم وکړه) او د خپل قسم کفاره ورکړه . (نسائي ابن ماجه) د ابن ماجه په روايت کي دا الفاظ دي مالک و نبي کریم ﷺ

رسول الله يأتيني ابن عمي فاحلف ان لا اعطيه ولا اصله قال كفر عن يمينك

ته عرض وکړ يا رسول الله! زما د اکا زوی زما څخه د يو څه د غوښتلو لپاره راځي او زه قسم اخلم چي ده ته به څه نه ورکوم او نه به د هغه سره هيڅ ډول ښه چلن کوم نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل : ته د غلط قسم د قسم په اخيستلو سره کفاره ورکړه .

تخريج: سنن النسائي ۱۱۷، رقم: ۳۷۸۸، وسنن ابن ماجه ۶۸۱۱، رقم: ۲۱۰۹.

=====

بَابُ فِي التَّنْذِيرِ (د نذرو بيان)

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د نذر ممانعت

﴿۳۲۸﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبْنِ عُمَرَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَنْذِرُوا فَإِنَّ النَّذْرَ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْئًا وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنْ

البَخِيل . متفق عليه .

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : تاسو نذر په خپلو ځانو باندي مه ايردئ ځکه چي نذر د تقدير څخه هيڅ شی نسي ليري کولای البته په دې سره د بخيل انسان څخه يو اندازه مال خرڅيږي . (بخاري او مسلم) .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ٤٩٩١١ ، رقم : ٦٦٠٩ ، و مسلم ١٢٦١١٣ ، رقم : ٥ - ١٦٤٠ .

تشریح : د حديث د آخري الفاظو په ذريعه د الله ﷻ په لاره د خپل مال مصرف کولو په باره کي د سخي او بخيل په مينځ کي يو ډېر باريک فرق بنوول سوی دی چي د سخي شان داوي چي هغه خپل بېله واسطې نذر د الله ﷻ په لاره کي خپل مال مصرف کوي مگر بخيل ته ددې توفيق نه وي که هغه مال مصرف کړي نو د هغه لپاره د نذر واسطه جوړوي او دا وايي که زما فلانی کار وسو نو زه به د الله ﷻ په نامه دومره مال مصرف کوم ، همدارنگه سخي د ايثار (قربانی) وصف اختياروي او بخيل د غرض لار اختياروي .

ددغه حديث په وجه ځيني علماء نذر منل مکروه گرځولی دي مگر قاضي رحمته الله عليه ددغه حديث په وضاحت کولو سره فرمايلي دي چي په عامه توگه سره د خلکو عادت دی چي هغوی نذر د يو گټي د تر لاسه کولو او د يو حاجت او ضرورت د پوره کولو لپاره معلق کوي ، رسول الله ﷺ ددې څخه منع وفرمايل ځکه چي دا د بخيلانو کار دی سخي چي کله د الله تعالی تقرب او د هغه رضا تر لاسه کوي نو هغه په دې کي تلوار کوي او سمدستي خپل مال د الله ﷻ په لار کي مصرف کوي مگر ددې پر خلاف د بخيل دا حال وي چي د هغه زړه دا نه زغمي چي په خپل لاس سره خپل مال يو چاته ورکوي مگر که د هغه يو مقصد وي نو هغه خپل مال مصرف کوي يا خو هغه خپل د حاجت پوره کولو څخه وروسته د الله ﷻ په نامه خپل مال راباسي يا د الله ﷻ په لار کي د خپل مال را ايستل د يو گټي د تر لاسه کولو يا د يو ضرر د دفع کولو لپاره کوي يعني دا نذر مني که زما فلانی کار وسو يا ما ته فلانی تاوان ونه رسيدی نو زه به خپل دومره مال د الله ﷻ په لار کي مصرف کړم او ظاهره ده چي په دې خبري سره د تقدير فيصله نه بدليږي نو په دغه صورت کي هم هغه ته د مال مصرف کولو نوبت نه راځي مگر کله چي د هغه نذر د تقدير د فيصلې موافق سي نو هغه نذر هغه بخيل سپړی د خپل هغه مال په مصرف کولو باندي مجبور کوي چي د هغه د مصرف کولو اراده يې نه درلودل .

ځيني حضرات وايي چي په دغه حديث کي د نذر څخه د منع کولو مقصد دادی چي د نذر

منلو څخه وروسته د هغه په پوره کېدو کې سستي ونه کړل سي ځکه چې کله نذر ومنل سي نو د هغه نذر پوره کول د هغه پر ذمه واجب سي نو د دغه واجب په ادا کولو کې زنده مناسب نه دی او د ځينو علماؤ په نزد دلته د نذر د منع څخه دا مراد دی چې په دې عقیده او خیال سره نذر منل چې الله تعالی کوم کار مقدر کړی نه دی هغه به په نذر سره وسي نو د نذر څخه منع کول په دې اعتبار نه دی چې مطلق د نذر څخه منع کول مقصد دي.

د کوم نذر په پوره کولو کې چې گناه وي هغه مه پوره کوئ

﴿۳۲۸۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعهُ وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلَا يَعْصِهِ. رواه البخاري.

د بي بي عائشې څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې د الله ﷻ اطاعت نذرو مني هغه ته پکار ده چې خپل نذر پوره کړي او د الله ﷻ اطاعت وکړي او څوک چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نذر وکړي نو هغه دي خپل نذر نه پوره کوي او د الله ﷻ نافرمانۍ دي نه کوي. (بخاري)

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۸۱۱۱، رقم: ۶۶۹۶.

﴿۳۲۸۳﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمران بن حصين څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل:

لَا وَفَاءَ لِنَذَرٍ فِي مَعْصِيَةٍ وَلَا فِيهَا لَا يِلَّكَ الْعَبْدُ. رواه مسلم وفي رواية لا نذر في معصية الله.

د گناه د نذر پوره کول جائز نه دی او نه د هغه شي نذر پوره کول جائز دی چې په وس او توان کې يې نه وي.. (مسلم) او په يوه روايت کې دا الفاظ دي د خداي تعالي د نافرمانۍ نذر پوره کول جائز نه دی.

تخريج: صحيح مسلم ۱۲۶۳۱۳، رقم: ۱۶۴۱-۸.

تشریح: د حديث د اولي برخي مطلب دادی که چيري يو څوک د يو گناه کولو نذر ومني مثلاً داسي ووايي که چيري زما فلانی حاجت پوره سو نو زه به د غزلو پروگرام جوړوم يا داسي

و وایی چي زه به د الله تعالى د رضا لپاره د قوالۍ پروگرام پر ځای و اجبوم نو داسي نذر پوره کول جائز نه دی او نه په دغه صورت کي د نذر نه پوره کولو کفار و اجیبېږي ، د امام شافعي او امام مالک رحمة الله عليهما قول هم دادی حال دا چي په دغه صورت کي د امام ابوحنيفة رحمه الله عليه په نزد د قسم کفار و اجیبېږي .

د حدیث د دوهمي برخي مطلب دادی چي د یو داسي شي نذر منل چي هغه په خپل ملکیت کي نه وي نو د هغه نذر پوره کول جائز نه دي مثلاً که چيري یو څوک د یو بل چا غلام یا د بل چا د یو شي په باره کي دا نذر ومني چي زه د الله تعالى په لاره کي هغه غلام ازادوم یا د الله تعالى لپاره هغه شی پر ځان و اجبوم نو په دغه صورت کي د هغه نذر د نه صحیح کېدو په وجه هغه غلام ازادول یا هغه شی د الله تعالى لپاره ورکول د هغه پر ذمه لازمېږي .

د نذر کفار

﴿۳۲۸۲﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَّارَةُ الْيَمِينِ . رواه مسلم .

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : د نذر کفار هم د قسم کفار ده . (مسلم)

تخريج: صحيح مسلم ۱۲۶۵۱۳، رقم: ۱۳-۱۶۴۵.

تشریح: که یو څوک د یو شي د نامه اخیستلو څخه پرته نذر ومني د مثال په توګه داسي و وایی چي زه نذر کوم نو پر هغه کفار و اجیبېږي او که چيري هغه په نذر کي بېله ټاکلو د روژو نیت وکړي نو پر هغه درې روژې و اجیبېږي او که چيري په نذر کي د صدقې نیت وکړي نو د صدقه فطر په اندازه لسو مسکینانو ته خوراک ورکول پر هغه و اجیبېږي .

په نذر کي چي د کومو شيانو پوره کولو امکان نه وي د هغه نه پوره کولو اجازه

﴿۳۲۸۵﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ إِذَا

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم خطبه ویله نو یو سړی یې ولاړ

هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا أَبُو إِسْرَائِيلَ نَذَرَ أَنْ يَقُومَ وَلَا يَقْعُدَ وَلَا

ولیدی د هغه د حالت پوښتنه یې وکړه خلکو عرض وکړ د ده نوم ابو اسرائیل دی ده نذر منلی

دی چي ولاړ به وي کښېني به نه او نه به

يَسْتَظِلَّ وَلَا يَتَكَلَّمُ وَيَصُومَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرُوهُ
فَلْيَتَكَلَّمُ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ وَلْيَتِمَّ صَوْمَهُ. رواه البخاري.

د شي سایې ته کښېني او نه به د چا سره خبرې کوي او همېشه به روژې نيسي نبي کریم ﷺ
و فرمايل: ده ته وواياست چي خبرې دي کوي سایې ته دي کښېني او روژه دي پوره کړي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٥٨٦١١، رقم: ٦٧٠٤.

تشریح: هغه سړي چي د کومو خبرو نذر کړي وو په هغه کي پر کومه خبره چي عمل کول د هغه
لپاره ممکن وه د هغه پوره کولو حکم يې ورکړ او په کومو خبرو چي عمل کول په يو وجه ممکن
نه وه د هغه نه پوره کولو حکم يې ورکړ، رسول الله ﷺ هغه ته حکم ورکړ چي روژې پوره کړي
يعني د خپل نذر سره سم دي روژې ونيسي ځکه چي د طاعت او عبادت نذر کول لازم دی او د
همېشه روژو نېول د هغه سړي لپاره يو غوره عمل دی چي پر دې باندي هغه قادر وي مگر
واضح دي وي چي په دغه صورت کي هغه پنځه روژې مستثنی دي کوم چي په شريعت کي منع
دي که چيري هغه د دغه پنځو روژو نيت هم وکړي نو د هغه روژو ماتول پر هغه واجب دي، د
حنفيه په نزد د روژو ماتولو کفار په هغه واجب دي.

په کومو خبرو چي عمل کول ممکن نه وه په هغو کي يو خو دا خبره په شرعي توگه ناممکن
ده چي يو سړی دي بالکل خبري نه کوي ځکه چي په ځينو وختو کي خبري کول واجب دي لکه په
لمانځه کي قرائت، د سلام جواب ورکول او په داسي وخت کي د خبرو پرېښودل گناه ده، رسول
الله ﷺ هغه ته د خبرو کولو حکم وکړ همدارنگه بالکل نه کښېنستل او سپرلی. ته نه راتلل د
انسان د وس څخه وتلې خبره ده ځکه رسول الله ﷺ هغه ته د ناستي او سپرلی ته د تللو حکم وکړ

﴿٢٢٨٦﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى شَيْخًا يُهَادَى بَيْنَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ يو سپين ږيري وليدی چي د خپلو دوو

ابْنَيْهِ فَقَالَ مَا بَالُ هَذَا قَالُوا نَذَرْنَا أَنْ يَمْسِيَ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَنْ

زامنو په اوږو يې لاس نيولي وو تک يې کوی نبي کریم ﷺ پوښتنه وکړه د ده څه حال دی؟

خلکو عرض و کړه نذر منلی دی چې بیت الله ته به پیاده ځي نبي کریم ﷺ و فرمایل: دده د خپل ځان په دې تکلیف اچولو کې د خدای تعالیٰ څه پروا نسته د دې څخه وروسته یې و هغه

تُعْذِيبُ هَذَا نَفْسَهُ لَغْنِيٍّ وَأَمْرُهُ أَنْ يَرْكَبَ . متفق عليه و في رواية لمسلم
عن أبي هريرة قال أركب أيها الشيخ فإن الله غني عنك وعن نذرك .

سپين بيري ته حکم و کړ چې سپور سي . (بخاري او مسلم) او په مسلم کې د ابو هريره رضى الله عنه څخه دا الفاظ نقل سوي دي نبي کریم ﷺ و هغه سپين بيري ته و فرمایل: اې سپين بيري! سپور سه ځکه چې الله جلّ و علا ستا او ستا د نذر څخه بې پروا دی .

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۷۸۴، رقم: ۱۸۶۵، و مسلم ۱۲۶۳۱۳، رقم: ۹-۱۶۴۲.

تشریح هغه سړي د خپل سپين بېرتوب او کمزورتيا په وجه پر پښو د تلو څخه عاجز او معذور وو ځکه رسول الله ﷺ هغه ته پر سپرلۍ د تللو حکم ورکړ .

امام شافعي رحمه الله عليه په ظاهري مفهوم باندې په عمل کولو سره وايي چې د داسې نذر په صورت کې پر سپرلۍ باندې د تلو په وجه پر نذر کونکي باندې څه نه واجبيږي مگر امام ابو حنيفه رحمه الله عليه وايي چې پر هغه باندې د څاروي ذبح کول واجبيږي ځکه داسې يو شی پر ځان لازمولو څخه وروسته د هغه د پوره کولو څخه عاجز کېدل دي د امام شافعي رحمه الله عليه دوهم قول هم دادی .

مظهر رحمه الله عليه وايي که چيري يو سړی داسې نذر ومني چې زه به پر پښو بیت الله شريفې ته ځم نو د هغه په باره کې د علماء اختلافي قولونه دي، امام شافعي رحمه الله عليه وايي که چيري يو سړی بیت الله شريفې ته پر پښو باندې د تلو توان ولري نو هغه دي پر پښو ولاړ سي او که چيري د دې توان ونه لري نو د کفارې په توگه دي څاروی ذبح کړي او پر سپرلۍ دي سفر وکړي، امام ابو حنيفه رحمه الله عليه وايي که يو سړی پر پښو باندې د تلو توان لري که يې نه لري په هر صورت کې د سپرلۍ په ذريعه دي سفر وکړي او څاروی دي ذبح کړي .

حنفي علماء وايي که چيري يو سړی داسې ووايي چې زه به پر پښو باندې بیت الله شريفې ته تلل لازم کړم نو پر هغه حج يا عمره واجبيږي اوس که چيري هغه د خپل نيت سره سم په دغه دواړو کې کوم يو چې غواړي پوره دي يې کړي يعنې که چيري هغه د ويلو په وخت کې د حج نيت کړی وي نو حج دي وکړي او که چيري هغه د عمرې نيت کړی وي نو عمره دي وکړي، او که

چيري داسي ووايي چي زه به پر پښو حرم ته ځم يا پر پښو باندي مسجد حرام ته ځم نو دامام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد پر هغه هيڅ هم نه واجبيږي مگر د صاحبينو په نزد پر هغه حج يا عمره واجبيږي او که چيري داسي ووايي چي زه بيت الله شريف ته تلل پر ځان لازموم نو په دغه صورت کي په اتفاق سره مسئله داده چي د هيڅ شي اعتبار به نه وي يعني پر هغه به نه حج واجب وي او نه عمره .

که چيري يو څوک پر پښو باندي د حج کولو نذر وکړي نو پر هغه واجب ده چي هغه د کور څخه پر پښو روان سي او تر څو چي د طواف زيارت څخه فارغ نه سي هيڅ سپرلي دي نه استعمالوي او که چيري پر پښو باندي عمرې ته دتلو نذر وکړي نو تر څو چي سرونه خريي سپرلي ته دي نه خيږي او که چيري نذر کونکي د يو عذر په وجه يا بېله عذر په پوره لار يا نيمه لار پر سپرلي ولاړي نو څاروي ذبح کول باندي واجبيږي او که چيري د نيمي څخه کمه لاري استعمال کړي وي نو د هغه په اندازه د يوه پسه قيمت صدقه کول واجبيږي .

د نذر اېښودونکي پر وارثانو باندي نذر پوره کول واجب دی که يا؟

﴿۳۲۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ اسْتَفْتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي سعد بن عبادۀ د نبي کریم صلي الله عليه وسلم څخه د هغه نذر

وَسَلَّمَ فِي نَذْرٍ كَانَ عَلَى أُمِّهِ فَتُوفِّيَتْ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَهُ فَأُفْتَاهُ أَنْ يَقْضِيَهُ عَنْهَا . متفق عليه .

مسئله وپوښتله کوم چي د هغه مور منلی وو او هغه د دې نذر د پوره کولو څخه وړاندي مړه سوې وه نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل : ته د هغې نذر د هغې له طرفه څخه پوره کړه . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۸۳۱۱، رقم: ۶۶۹۸، و مسلم ۱۲۶۰۱۳، رقم: ۱۶۳۸-۱.

تشریح: د حضرت سعد رضي الله عنه د مور د نذر په باره کي د علماؤ مختلف قولونه دي، ځيني حضرات وايي چي هغې مطلق نذر کړی وو، ځيني وايي چي هغې د روژې نذر کړی وو، او ځيني حضرات وايي چي د هغې نذر د غلام د ازادولو وه او ځيني وايي چي هغې د صدقې نذر کړی وو، مگر صحيح خبره داده چي هغې مالي نذر کړی وو يا د هغې نذر مبهم وو، د دې تائيد د دارقطني د روايت د هغه الفاظو څخه کيږي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم حضرت سعد رضي الله عنه ته وفرمايل چي د هغې له خوا په خلکو اوبه وڅښه .

که یو چا نذر منلی وي او د هغه نذر پوره کولو څخه مخکې مړ سي نو په دې باره کي د جمهورو علماؤ مذهب دادی چي د هغه سړي پر وارث باندي د هغه نذر پوره کول واجب نه دی کله چي نذر غیر مالي وي ، او همدارنگه که چيري نذر مالي وي او د هغه مړي ترکه نه وي نو په دغه صورت کي هم د هغه پر وارث باندي د هغه نذر پوره کول واجب نه دي البته مستحب دي مگر د علماء ظواهر ددغه حدیث د ظاهري مفهوم په وجه وایي چي پر وارث باندي د هغه نذر پوره کول واجب دي د جمهورو علماؤ دلیل دادی که چيري هغه نذر خپل وارث پر ځان باندي نه وي واجب کړی چي د هغه پوره کول پر هغه واجب وي او کوم چي ددغه روایت تعلق دی نو اول خودا حدیث پر وجوب باندي دلالت نه کوي دوهم دا هم کیدای سي چي د حضرت سعد رضی الله عنه مور مېراث پرې ایښی وي او د هغه مېراث څخه د هغه د نذر پوره کولو حکم ورکړل سوی وي یا دا چي محضي د استحباب په توگه دا حکم ورکړل سوی وي .

د خپل ټول مال خیراتولو څخه منع

﴿۲۲۸﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ

د حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما عرض وکړ یا رسول الله! زما د تمام او

أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ

کمال توبه داده چي د خپل ټوله مال څخه لاس پر سر سم او د الله جل جلاله او د هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله لپاره یې خیرات کړم رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایيل :

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمْسِكْ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قُلْتُ فَإِنِّي أُمْسِكُ

ستا لپاره بهتره داده چي یو څه مال راوگرځوه ما عرض وکړ زه د خیر خپله برخه راوگرځوم .

سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرَ . متفق عليه وهذا طرف من حديث مطول .

(بخاري او مسلم) او داده دیو لوی حدیث یوه برخه ده .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۷۲/۱۱، رقم: ۶۶۹۰، و مسلم ۲۱۲۷/۴، رقم: ۵۳-۲۷۶۹،

تشریح: کله چي رسول الله صلی الله علیه و آله د تبوک غزاته تشریف یووړ نو درې صحابه کرام ۱: حضرت کعب ابن مالک رضی الله عنه، ۲: حضرت مراره ابن ربیع رضی الله عنه، ۳: او حضرت هلال ابن امیه رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله نه ولاړل ، رسول الله صلی الله علیه و آله چي کله بېرته راغلی نو ددغه درو صحابه کرامو څخه ناراضه

سو او خلک يي هم د دوی سره د خبرو کولو څخه منع کړل، له دې کبله دوی ډېر پريشانه سوه او د خپل کوتاهی څخه د پښیماني دعاء، زاري او استغفاريې شروع کړي او څو ورځي وروسته د هغوی توبه قبوله سوه او د هغوی په باره کي دغه آيت کریمه (وعلی الثلاثة الذین خلفوا) نازل سو، په دغه وخت کي حضرت ابن مالک رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل چي زه ددغه معافی په شکرانه کي او د خپل توبې د پوره کولو لپاره دا غواړم چي زما سره څه مال دی هغه ټول صدقه او خبرات کړم، ځکه نو دا حکم ورکړل سو چي څه یو څه مال د ځان سره وساتئ، په ظاهره ددغه حکم مقصد دا وو چي د دوه پردې برخي مال د ځان سره اېښودو سره دریمه برخه صدقه کړئ او رسول الله صلی الله علیه و آله د ټول مال د صدقه کولو څخه منع کړ چي داسي نه هغه ته د ژوند د اړتیاوو لپاره د مال ضرورت وي او په دغه صورت کي د صبر او توکل لمن د هغه دلاس څخه ووځي، ددې څخه معلومه سوه چي رسول الله صلی الله علیه و آله به په داسي معاملاتو کي د هر سړي مرتبه او مقام په فکر کي ساتلو سره یو حکم ورکوی، یوې خواته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دا واقعه ده چي هغه يې د خپل ټول مال او سامان په راوړلو سره د رسول الله صلی الله علیه و آله په قدمونو کي کښېښودی او هر څه يې د الله جل جلاله په لاره کي صدقه کړل نو رسول الله صلی الله علیه و آله هغه ددې څخه منع نه کړ ځکه چي د صدیق اکبر رضی الله عنه مثال بالکل بېل وو هغه چي د صبر او توکل پر کومي لوري درجې باندي فائز وو د هغه په وجه ددغه معمولي تصور هم نسو کیدای چي هغه به په یو وخت کي او د سختۍ په وخت کي د صبر او توکل لمن پرېږدي.

د کتاب مصنف دغه حدیث په دې باب کي ځکه نقل کړی دی چي د حضرت کعب رضی الله عنه ذکر سوی قول د نذر مشابه دی په دې توگه چي حضرت کعب رضی الله عنه پر خپل ځان باندي یو داسي شی لازم کړ چي د یو مخصوص صورت حال په وجه پر هغه واجب نه وو.

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د گناه نذر پوره کول جائز نه دي

﴿۳۲۸۹﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَذْرَ فِي

مَعْصِيَةٍ وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ الْيَمِينِ. رواه ابوداؤد والترمذي والنسائي

د بي بي عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل: د خداي تعالی څخه د نافرمانی نذر پوره کول جائز نه دی او د نذر کفار د قسم کفار ده. (ابوداؤد ترمذي نسائي)

تخریج: سنن ابی داود ۵۹۵۳، رقم: ۳۲۹۲، والترمذي ۸۷۴، رقم: ۱۵۲۴، والنسائي ۲۶۱۷، رقم: ۳۸۳۴.

تشریح: د گناه د نذر په باره کي په تفصیل سره بحث په تېرو مخونو کي سوی دی، دا حدیث په دې مسئله کي د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ د مذهب دلیل دی او د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ د مذهب پر خلاف دی.

د غیر معین نذر کفارہ

﴿۳۲۹۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ نَذَرَ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: څوک چي د یوه غیر

نَذَرًا لَمْ يُسَيِّهِ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةٌ يَبِينُ وَمَنْ نَذَرَ نَذْرًا فِي مَعْصِيَةٍ فَكَفَّارَتُهُ

معین شي نذرو مني دهغه کفارہ د قسم کفارہ ده او څوک چي د یوې گناه نذرو مني دهغه

كَفَّارَةٌ يَبِينُ وَمَنْ نَذَرَ نَذْرًا لَا يُطِيقُهُ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةٌ يَبِينُ وَمَنْ نَذَرَ نَذْرًا

أَطَاقَهُ فَلَيْفٍ بِهِ. رواه ابوداؤد وابن ماجه وقفه بعضهم على ابن عباس.

کفارہ د قسم کفارہ ده او څوک چي د یو داسي شی نذرو مني چي دهغه پوره کول د هغه په طاقت کي نه وي نو دهغه کفارہ هم د قسم کفارہ ده او څوک چي د یو داسي شي نذرو مني چي دهغه پوره کولای سي نو هغه دي پوره کړي. (ابوداؤد ابن ماجه) او ځينو دا په حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ باندې موقوفه کړې دی.

تخریج: سنن ابی داود ۶۱۴۳، رقم: ۳۳۲۲، وابن ماجه ۶۸۷۱، رقم: ۲۱۲۸.

یوازي جائز نذر پوره کوی

﴿۳۲۹۱﴾: وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ قَالَ نَذَرَ رَجُلٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت ثابت بن ضحاک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کي یوه سړی پر ځان

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْحَرَ إِبِلًا بِبَوَانَةٍ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَبَرَهُ فَقَالَ

دا نذر منلي وو د بوانه په (چي مکې ته نژدې واقع دی) ځای کي به اوښ حلالوي وروسته هغه سړی د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر سو او د خپل نذر منلو څخه یې خبر کړ رسول الله

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ كَانَ فِيهَا وَثْنٌ مِنْ أَوْثَانِ الْجَاهِلِيَّةِ

ﷺ (د اصحابو کرامو څخه) پوښتنه وکړه ایا په بوانه کې د جاهلیت په وخت کې څه بتان وه

يُعْبَدُ قَالُوا لَا قَالَ فَهَلْ كَانَ فِيهَا عِيدٌ مِنْ أَعْيَادِهِمْ قَالُوا لَا فَقَالَ رَسُولُ

چې د هغو عبادت کېدی یا هلته څه مېله د اختر لگېدله؟ اصحابو کرامو عرض وکړ هېڅ هم نه
وه نو نبي کریم ﷺ و هغه سړي ته حکم ورکړ چې

اللَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْفٍ بِنَذْرِكَ فَإِنَّهُ لَا وَفَاءَ لِنَذْرٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا
فِيهَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ . رواه ابوداؤد .

خپل نذر پوره کړه د خدای تعالی د نافرمانۍ نذر البته د پوره کولو قابل نه دی او په انسان
باندې د هغه شي نذر پوره کول هم جائز نه دي چې د هغه په وس او توان کې نه وي . (ابوداؤد) .

تخریج: سنن ابی داود ۶۰۷۸۳، رقم: ۳۳۱۳ .

د لغاتو حل: بیوانه: هضبة من وراء ينبع .

تشریح: د هغه ځای په باره کې د رسول الله ﷺ د پوښتنه کولو مقصد دا وو که چیرې هلته د
جاهلیت په زمانه کې یو بت وي چې د هغه عبادت کېدی یا هلته د کفارو گډون وي چې هلته به
هغوی په غزلو ، رقصونه کې بوخت وي نو په دغه صورت کې به یې هغه سړي ته د خپل نذر پوره
کولو اجازه نه وي ورکړې چې په داسې کولو سره د کفارو سره مشابهت نه وي مگر کله چې
رسول الله ﷺ ته معلومه سوه چې هلته په دغه دواړو کې یو شی هم نه سته نو رسول الله ﷺ هغه
سړي ته د نذر پوره کولو حکم ورکړ .

د دریاهلو نذر پوره کولو حکم

﴿۳۲۹۲﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ يَا رَسُولَ

حضرت عمرو بن شعيب رضی الله عنه د خپل پلاره او هغه د خپل پلار څخه روایت کوي چې یوې ښځې
عرض وکړ یا رسول الله!

اللَّهُ إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَضْرِبَ عَلَى رَأْسِكَ بِالْدُّفِّ قَالَ أَوْفٍ بِنَذْرِكَ . رواه ابوداؤد .

ما نذر منلی دی چي کوم وخت تاسو د جهاد څخه بیرته راسی نوزه به ستاسو و مخته دریې
وهم نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل : خپل نذر پوره کړه . (ابوداؤد) او

زاد رزین قالت و نذرت ان اذبح بمكان كذا وكذا مكان يذبح فيه اهل

د رزین په دې روایت کي دا الفاظ زیات دي چي هغې ښځي دا هم وویلې چي ما دا نذر منلي
دی چي زه په فلاني فلاني ځاي باندي چي د جاهلیت په زمانه کي هلته قرباني کېدله ذبح کوم

الجاهلية فقال هل كان بذالك المكان وثن من اوثن الجاهلية يعبد

قالت لا قال هل كان فيه عيد من اعيادهم قالت لا قال او في بنذرک .

نبي کریم ﷺ پوښتنه وکړه چي ایا د جاهلیت په زمانه کي په دغو ځایونو کي بتان وه چي د
هغوی عبادت کېدی ؟ ښځي عرض وکړه یا ! نبي کریم ﷺ بیا پوښتنه وکړه ایا د جاهلیت په
زمانه کي هلته د اختر مهله لگېدله ؟ هغې ښځي عرض وکړه یا ! نو نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل : خپل
نذر پوره کړه .

تخریج : سنن ابی داود ۶۰۶۱۳، رقم : ۳۳۱۲.

تشریح : د دغه حدیث شریف څخه معلومه سوه چي دریه وهل مباح دي ، کوم حضرات چي دا
وايي چي یوازي د هغه شي نذر کول پکار دي کوم چي د نیکی د ډول څخه وي نو هغوی د دغه
حدیث په باره کي دا وضاحت کوي چي که څه هم د دریه وهل طاعت نه دی بلکه مباح دی مگر
هغه ښځي د رسول الله ﷺ سره د خپل عقیدې او میني په وجه دا نذر منلی وو چي کله رسول الله
ﷺ د جهاد څخه په خیر او عافیت راسي نوزه به دریه وهم نو په دې اعتبار سره د هغې دریه وهل
د طاعت څخه سو .

د دریمي برخي مال څخه زیات صدقه کولو څخه منع

﴿ ۳۲۹۳ ﴾ : وَعَنْ أَبِي لُبَابَةَ أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ

د ابو لبابه رضی الله عنه څخه روایت دی چي هغه ورسول الله ﷺ ته عرض وکړ زما کامله توبه داده چي

أَهْجَرَ دَارَ قَوْمٍ الَّتِي أَصَبْتُ فِيهَا الذَّنْبَ وَأَنْ أَخْلَعَ مِنْ مَالِي كُلِّهِ صَدَقَةً قَالَ

يُجْزَى عَنْكَ الثُّلُثُ . رواه رزین

زه د خپل قوم کور پرېږدم چي هلته زما څخه گناه سوې ده او خپل ټول مال خيرات کړم نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل : دريمه برخه مال خيراتول ستا لپاره کافي ده . (رزین)

تخریج : رواه رزین.

تشریح : د حضرت ابولبابه رضی الله عنه واقعہ د اسلامي تاريخ يوه عجيبه ، پند لرونکې او بې مثاله واقعہ ده ، ددغه واقعي تفصيل دادی چي کله نبي کریم ﷺ دا پيغام قبول کړ او ابولبابه رضی الله عنه يې هغوی ته واستوی ، کله چي بنو قريضه ابولبابه وليدی نو د هغوی بنځي ، نارینه ، کوچنيان ، سپين ږيري او ټول خلک د هغه په مخکي په ژړا او زاري سول ، د هغوی ددغه حالت په لېدو سره د ابولبابه زړه ډېر نرم سو ، بيا هغوی د ابولبابه رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړه که موږ د محمد ﷺ حکم ومنو او خپل ځان ورته حواله کړو نو زموږ سره به څه چلن کوي ، ددې په جواب کي ابولبابه رضی الله عنه پر غاړه باندي د لاس په اېښودو سره څرگنده کړه چي تاسو به ذبح کړي ، ابولبابه رضی الله عنه وايي چي کله ما دا خبره وکړه نو د هغه ځای څخه مي قدم پورته کړی نه وو چي زه خبردار سوم او پر دې خبره باندي سخت پښېمانه سوم چي تا د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ په باره کي خيانت وکړ .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ

ژباړه : اې مؤمنانو! د الله او د هغه د رسول په امانت (يعني پيغام او احکامو) کي خيانت مه کوئ او مه په خپلو امانتو کي خيانت کوئ .

څرنگه چي د پښيماڼۍ احساس د ابولبابه رضی الله عنه پر زړه او شعور باندي تالنده اېله کړه او هغه بې تابه سو او د ليونيانو په ډول مسجد نبوي ته ورسیدی او خپل ځان يې د مسجد د ستنې سره وتړی او دا اعلان يې وکړ چي تر څو پوري زه توبه ونه کړم او الله ﷻ زما توبه قبوله نه کړي پر ما خوراک او څښاک حرام دي ، کله چي به د لمانځه وخت راغلی نو هغه به خلاص کړل سو بيا کله چي هغه به لمونځ وکړ نو د هغه لاسونه به يې وتړل خلک به هغه ته راتلل او د خلاصولو لپاره به يې ورته وويل مگر هغه به انکار کوی او ويل به يې چي تر څو پوري رسول الله ﷺ خپله تشريف راوړلو سره ما خلاص نه کړي زه به ددغه ځای څخه نه ليري کيږم ، پرله پسې اووه ورځي هغه د ستنې سره همدا سي تړلی ولاړ وو تر دې چي په بې هوښه کېدو سره ولويدی ، په پای کي الله ﷻ د هغه توبه قبوله کړه ، خلکو هغه ته وويل چي الله ﷻ ستا توبه قبوله کړه اوس ته خپل ځان خلاصه کړه هغه وويل قسم په خدای تر څو چي رسول الله ﷺ په خپل لاس مبارک سره ما

خلاص نه کړي زه به هيڅکله هم ځان خلاص نه کړم نو رسول الله ﷺ تشریف راوړ او په خپل مبارک لاسو سره يې هغه خلاص کړ، په دغه وخت کې ابولبابه رضی الله عنه رسول الله ﷺ ته وويل چې د خپل توبې د محسوس کولو لپاره زه دا محسوس کوم چې ما ته د خپل مال او سامان څخه ځان خلاصول پکار دي نو اول خو زه خپل پلرنی کور پرېږدم کوم چې په ابن قریظه قبیلې کې واقع دی او دوهم زه هغه ټول مال او سامان د الله جل جلاله په لاره کې خبراتوم.

د کور پرېښودو لپاره ابولبابه رضی الله عنه ځکه وويل چې د هغه ځای څخه ليري سي چيري چې شيطان پر هغه باندي په غلبه تر لاسه کولو سره په هغه گناه وکړه او د هغه گناه ظاهري سبب د بنو قریظه سره د همدردۍ جذبه وه او د هغه اظهار چې د هغه کورنۍ، مال او سامان ټول د بنو قریظه په قبضه کې وو، د کور پرېښودو په باره کې رسول الله ﷺ هغه ته څه حکم ورکړ په دغه حديث کې ددې هيڅ ذکر نه سته په ظاهره دا مفهوم کيږي چې د ابولبابه رضی الله عنه کور پرېښودل د طاعت څخه وو ځکه رسول الله ﷺ هغه جائز کړی البته د صدقې په باره کې رسول الله ﷺ دا حکم ورکړ چې د ټول مال خبرات کولو ضرورت نه سته بلکه د خپل ټول مال دريمه برخه خيرات کولو سره مقصد تر سره کيږي.

د يو خاص ځای لمونځ کولو نذر ...

﴿۲۲۹۳﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَجُلًا قَامَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

د حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه څخه روايت دی چې د مکې د فتحې په ورځ يوه سړي عرض وکړ يا رسول الله!

إِنِّي نَذَرْتُ لِلَّهِ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكَ مَكَّةَ أَنْ أَصِلِّيَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ رَكْعَتَيْنِ

ما خداي تعالي ته دا نذر منلی دی چې کله الله جل جلاله د مکې فتحه را نصیب کړي نو زه به په بیت المقدس کې دوه رکعت له مونځ کوم

قَالَ صَلِّ هَاهُنَا ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ فَقَالَ صَلِّ هَاهُنَا ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ فَقَالَ شَأْنُكَ

إِذْ. رواه ابوداؤد والدارمي

نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل: دلته لمونځ وکړه (يعني په مسجد حرام کې) هغه بيا عرض وکړ
نبي کریم ﷺ بيا داسي ورته وفرمايل: چې په دې ځای باندي لمونځ وکړه د دريم وار په

پوښتني باندې نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل : اوس دي چي کوم خای زړه غواړي هلته لمونځ وکړه . (ابوداؤد دارمي) .

تخریج سنن ابی داؤد ۶۰۲۳، رقم: ۳۳۰۵، والدارمي ۲۴۱۱۲، رقم: ۲۲۳۹.

تشریح په شرح السنه کي لیکلي دي که چیري یو څوک په مسجد نبوي کي د لمانځه کولو نذر وکړي او بیا هغه لمونځ په مسجد حرام کي وکړي نو د هغه نذر به پوره سي مگر که چیري هغه لمونځ په مسجد اقصی یعنی بیت المقدس کي وکړي نو د هغه نذر به پوره نه سي همدارنگه که چیري یو څوک په مسجد اقصی کي د لمانځه کولو نذر وکړي او بیا هغه په مسجد حرام یا مسجد نبوي کي لمونځ وکړي نو د هغه نذر به پوره سي یعنی ددې مطلب دادی که چیري یو خای د لمانځه کولو نذر وکړل سي او هغه لمونځ په بل خای کي وکړل سي چي هغه خای تر دغه خای زیات د فضیلت حامل وي نو نذر به پوره سي مگر حنفي علماء وایي چي په دې باره کي زموږ مطلب دادی که چیري یو سړی په یو خای کي د لمانځه کولو نذر وکړي او بیا هغه لمونځ په یو بل خای کي وکړ چي د هغه خای څخه د هغه لمانځه فضیلت کم وي نو بیا هم نذر پوره کیږي .

که نذر ناممکن وي نو د هغه کفار ه ...

﴿۳۲۹۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أُخْتَ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ مَا شِئَتْ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي د عقبه بن عامر رضی الله عنه خور پر ځان باندې دا نذر منلی وو چي هغه به پیاده حج کوي

وَأَنَّهَا لَا تُطِيقُ ذَلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ مَشْيِي

مگر ددې توان او طاقت یې نه درلود (په دې اورېدو سره) رسول الله ﷺ وفرمايل : ستاد خور د پیاده تلو څخه الله جل جلاله بې پروا دی

أُخْتِكَ فَلْتَرْكَبْ وَلْتُهْدِ بَدَنَةً . رواه ابوداؤد والدارمي ، وفي رواية لابي داؤد

هغې له پکار ده چي سپره ولاړه سي او قرباني دي وکړي . (ابوداؤد دارمي) او دا بوداؤد په

فأمرها النبي صلى الله عليه وسلم أن تتركب وتهدي هدياً ، وفي رواية له

یوه روایت کي دا الفاظ دي چي نبي کریم ﷺ د عقبه خورت ته دا حکم وکړ چي سپره ولاړه سه او یو حیوان حلال کړه او په یو بل روایت کي دا بوداؤد دادی چي

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ لَا تَصْنَعُ بِشَقَاءِ اخْتِكَ شَيْئًا
فَلْتَرْكَبْ وَلْتَحْجْ وَتَكْفِرْ بِمِئْنَهَا.

نبي کریم ﷺ وفرمايل: خدای تعالی ستا د خور د دې مشقت او تکلیف هیڅ ثواب نه ورکوي هغې له پکار ده چي سپره حج ته ولاړه سي او د خپل قسم کفاره ادا کړي.

تخریج: سنن ابی داود ۵۹۸۳، رقم: ۳۲۹۷، والدارمي ۲۴۰۱۲، رقم: ۲۳۳۵.

تشریح: هدي هغه څاروي ته وایي چي د ذبح کولو لپاره حرم ته استول سوی وي، د هدي کم از کم درجه پسه دی او لوړه درجه یې اوبن یا غوا ده، په دغه حدیث کي چي د بدنه (اوبن یا غوا) د ذبح کولو کوم حکم ورکړل سوی دی هغه د استحباب په توګه دی، قاضي رحمه الله وایي چي پر پنبو حج ته تلل د طاعت څخه دی ځکه نو د دغه نذر پوره واجب دي او په دې سره هر هغه عمل لاحق کيږي چي د هغه ترک کول جائز نه دي مګر دا چي یو سړی د هغه د ادا کولو څخه عاجز وي او د ترک کولو په صورت کي فديه واجبيږي اوس په دې باره کي اختلاف دی چي د کفارې په توګه کوم څاروی ذبح کول واجبيږي؟ د حضرت علي رضي الله عنه قول د دغه حدیث سره سم بدنه (اوبن یا غوا) واجبيږي. ځيني حضرات وایي چي څرنګه د میقات څخه په تجاوز کولو سره پسه واجبيږي همدارنګه په دغه صورت کي هم پسه واجبيږي، هغوی په دغه حدیث کي د اوبن یا غوا ذبح کولو حکم پر استحباب محمول کړی دی، دا قول د امام مالک رحمه الله هم دی بلکه صحیح خبره داده چي د امام شافعي رحمه الله قول هم دادی.

او د خپل قسم کفاره دي ادا کړي: په دې باره کي صحیح خبره داده چي په دغه حکم کي کفاره نه مراد کيږي کفاره جنایت او هغه هدي ده یا روژه ده چي د کفارې قائم مقام ده چي د هغه ذکر هم په منځني حدیث کي سوی دی، د کفارې په باره کي دا تاویل ځکه کيږي چي دغه روایت په دې باره کي منقول د نورو روایتو مطابق سي، خلاصه دا چي دلته د قسم د کفارې څخه هغه کفاره مراد نه ده چي د قسم ماتولو په صورت کي ادا کيږي.

﴿۳۲۹۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبد الله بن مالک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي عقبه بن عامر رضی اللہ عنہ رسول الله ﷺ څخه

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أُخْتٍ لَهُ نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ حَافِيَةً غَيْرَ مُخْتَمِرَةٍ فَقَالَ مُرُوهَا

پوښتنه وکړه چي دهغه خور دا نذر منلی دی چي هغه به سرتور سر پښې (پیاده) حج کوي نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل:

فَلْتُخْتَمِرَ وَلْتَرَكَبْ وَلْتَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ . رواه ابوداؤد والترمذي والنسائي وابن ماجه والدارمي .

هغې ته ووايه چي سرپټه کړي او سپره ولاړه سي او (د نذره کفاره کي) درې روژې دي و نيسي . (ابوداؤد ترمذي نسائي ابن ماجه دارمي) .

تخريج: سنن ابی داود ۵۹۶۱۳، رقم: ۳۲۹۳، والترمذي ۹۸۱۴-۹۹، رقم: ۱۵۴۴، والنسائي ۲۰۱۷، رقم: ۳۸۱۵، وابن ماجه ۶۸۹۱۱، رقم: ۲۱۳۴، والدارمي ۲۳۹۱۲، رقم: ۲۳۳۴.

د لغاتو حل: غير مُخْتَمِرَة: ای غير مغطيه راسها بخمارها (لوخ سرې).

تشریح: د سرپټولو حکم ځکه ورکړل سو چي د بنځي سر او وېښتان ستر دی يعني د بنځي د بدن دا هغه برخي دي چي د هغو پټول پر هغې واجب دي او د ښکاره کول يې گناه ده، او پر سپرلۍ باندي د ناستي حکم ځکه ورکړل سو چي هغه پر پښو باندي د تللو څخه عاجزه وه او ددې په وجه هغه په سخت تکليف کي اخته وه.

په ذکر سوي حديث کي د هدي ذکر دی ځکه دلته هغه دي درې روژې ونيسي: ددې مطلب به دا وي که چيري هغه د هدي څخه عاجزه وي نو درې روژې دي ونيسي يا د روژو نيولو لپاره ځکه ورته وفرمایل سول چي د قسم د کفارې چي څو قسمونه دي په هغو کي يو دا هم دی که يو سپرې د کفارې د قسمونو څخه عاجزه وي نو هغه دي درې روژې ونيسي اوس ددغه درو روژو په باره کي دا تفصيل دي که چيري درې روژې د قسم د کفارې په توگه ونيسي نو درې روژې پرله پسې نيول واجب دي ددې څخه په نورو صورتو کي اختيار دی څرنگه چي غواړي روژې دي ونيسي.

د ناجائز نذر کفاره ورکول واجب ده

﴿۲۲۹۷﴾: وَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَخَوَيْنِ مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ بَيْنَهُمَا

د حضرت سعيد بن مسيب رضي الله عنه څخه روايت دی چي دوو انصاري وړونو ته د يو چا ميراث و

مِيرَاثٌ فَسَأَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ الْقِسْمَةَ فَقَالَ إِنَّ عُدْتَ تَسْأَلُنِي عَنْ الْقِسْمَةِ

رسیدی نو په هغوی کي یو بل ته د ميراث د تقسیم خواهش څرگند کړ دویم ورته وویل که ته ماته د تقسیم خواهش څرگند کړې

فَكُلُّ مَالٍ لِي فِي رِثَاكِ الْكُعْبَةِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ إِنَّ الْكُعْبَةَ غَنِيَّةٌ عَنْ مَالِكَ كَفَرَّ

نو زما ټول مال به په کعبه کي څرخ کړل سي (يعني هغه دا الفاظ د نذريه ډول سره وویل) حضرت عمر رضي الله عنه هغه ته وویل کعبې ته ستا د مال هيڅ ضرورت نسته ته د خپل نذر کفاره ورکړه

عَنْ يَمِينِكَ وَكَلَّمُ أَخَاكَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَوْلَ لَا يَمِينُ عَلَيْكَ

او که ستا ورور تا ته د دویم وار د وراثت د تقسیم پوښتنه وکړه نو په دې معامله کي ته د هغه سره خبري اتري وکړه ځکه چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اورېدلي دي د خدای تعالی په

وَلَا نَذَرُ فِي مَعْصِيَةِ الرَّبِّ وَفِي قَطِيعَةِ الرَّحِمِ وَفِيمَا لَا تَبْلُكُ. رواه ابوداؤد.

نافرماني کي او قطع رحمي کي نذر پوره کول نسته او د کوم شي چي انسان مالک نه وي نو دهغه نذر پوره کول جائز نه دي بلکه د دې ډول د نذرونو کفاره دي ورکړي او نذر دي نه پوره کوي. (ابوداؤد).

تخريج: سنن ابی داود ۵۸۱۱۳، رقم: ۳۲۷۲.

د لغاتو حل: رِثَاكِ: ای مصالحها او زینتها.

تشریح: د تاج الکعبه لفظي معنی د کعبې دروازه ده ځکه چي تاج لوی دروازې (گېټ) ته وايي مگر د تاج الکعبه څخه د کعبې دروازه مراد نه ده بلکه په خپله کعبه مراد ده.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

جائز او ناجائز نذر

﴿۳۲۹۸﴾: عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

: حضرت عمران بن حصین رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اورېدلي دي

يَقُولُ النَّذْرُ نَذْرَانِ فَمَنْ كَانَ نَذْرًا فِي طَاعَةٍ فَذَلِكَ لِلَّهِ فِيهِ الْوَفَاءُ وَمَنْ كَانَ

چي فرمايل يي: نذر پر دوه قسمه دي: (۱)- يو هغه نذر چي د خداي تعالیٰ د بندگي او اطاعت لپاره و منل سي نو د دې پوره کول ضروري دی ځکه چي دا خاص والله تعالیٰ ته دی.

نَذْرًا فِي مَعْصِيَةٍ فَذَلِكَ لِلشَّيْطَانِ وَلَا وَفَاءَ فِيهِ وَيُكَفِّرُهُ مَا يَكْفِرُ

الْيَمِينِ. رواه النسائي

(۲)- او دويم نذر هغه دي چي د خداي تعالیٰ د نافرمانۍ او گناه لپاره و منل سي دا نذر د شيطان لپاره دی او د دې پوره کول جائز نه ده. او د دې ډول نذر کفار د قسم کفار ده. نسائي

تخريج: سنن النسائي ۲۷۸۷ - ۲۹، رقم: ۳۸۴۵.

د خپل ځان قربانو لودن

﴿۳۲۹۹﴾: وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنتَشِرِ قَالَ إِنَّ رَجُلًا نَذَرَ أَنْ يَنْحَرَ نَفْسَهُ إِنْ

د حضرت محمد بن منتشر رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه سړي دا نذر و منی چي که خداي

نَجَاهُ أَوْ مِنْ عَدُوِّهِ فَسَأَلَ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ لَهُ سَلْ مَسْرُوقًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ

تعالیٰ هغه د دښمن د لاسه څخه خلاص کړ نو خپل ځان به قربان (حلال ذبح) کړي (کوم وخت چي الله جل جلاله هغه د دښمن څخه وژغوري) نو هغه د خپل نذر په هکله د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه هغه ورته وويل د مسروق څخه پوښتنه وکړه نو هغه د مسروق څخه پوښتنه

لَهُ لَا تَنْحَرُ نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ كُنْتَ مُؤْمِنًا قَتَلْتَ نَفْسًا مُؤْمِنَةً وَإِنْ كُنْتَ كَافِرًا

و کړه نو هغه ورته وويل خپل ځان مه حلالوه که ته مؤمن يي نو د مؤمن نفس به ووژني او که

تَعَجَّلْتَ إِلَى النَّارِ وَاشْتَرِ كَبْشًا فَادْبَحْهُ لِلْمَسَاكِينِ فَإِنَّ إِسْحَاقَ خَيْرٌ مِنْكَ

کافري يي نو اور (يعني جهنم ته) به ورسېږي خو ته يو پسه واخله او د مسکينانو لپاره يي حلال کړه ځکه چي ستا څخه د يوه غوره (هستي) اسحق عليه السلام په بدل کي هم

وَفُدِيَ بِكَبْشٍ فَأُخْبِرَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ هَكَذَا كُنْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَفْتِيكَ. رزين

یو پسه حلال سوې وو هغه سړي د دې جواب څخه ابن عباس اگاه کړ نو هغه ورته وویل ما هم داسي فتوی د ورکولو اراده درلوده . (رزین).

تخریج: رواه رزین.

تشریح: حضرت مسروق ابن اجرع رضی الله عنه د سترو تابعینو څخه دی د هغه علمي فضیلت او فقهی حیثیت په خپل زمانه کې یو امتیازي شان درلودی د عامر ابن شرجیل قول دی چي هیڅ یو بنځي د مسروق په ډول زوی نه دی راوړی، هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله د وفات څخه مخکي اسلام قبول کړی وو مگر د رسول الله صلی الله علیه و آله په دربار کې د حاضر توب د سعادت څخه محروم پاته سوی وو هغه د څلورو خلفاء او بي بي عائشې رضی الله عنها څخه علم حاصل کړی دی ځکه هغه سړي چي کله د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه مسئله وپوښتل نو هغه د خپل علم سرېره هغه سړي ته د حضرت مسروق رضی الله عنه څخه د مسئلې د پوښتنه کولو لپاره وویل ځکه چیري چي د حضرت مسروق رضی الله عنه د فضیلت اظهار کېږي هلته د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د احتیاط او د هغه پر کامل صبر او دیانت باندي هم رڼا لویږي .

په حدیث کې چي د کوم سړي ذکر سوی دی هغه ته د دښمن د لاس څخه مړ کېدل ډېر سخت معلومېدل نو هغه غوښتنه وکړه چي اې پروردگار! پر اصل مرگ پر ما باندي سخت نه دی او نه زه د خپل ژوند د خاتمې څخه بهر پریم زه خپل ځان تا ته سپارم او خپل ځان ستا په نامه قربانوم مگر د دښمنانو د لاس څخه مړ کېدل پر ما ډېر سخت دي ځکه که ته ما ته خلاصون راکړې نو زه به خپل ځان ستا په نامه قربان کړم دا خو د هغه جذبه او د هغه یو طبعي خواش و و مگر هغه په دې پوه نه سو چي د خپل ځان هلاکول تر دې ډېر زیات سخت او حرام دي نو حضرت مسروق رضی الله عنه د هغه په وړاندي دا مسئله په ډېر نرم انداز کې واضح کړل که ته مسلمان یې او خپل ځان وژنې نو داسي به ته دا حقیقت دیو مسلمان د قتلولو مرتکب وگرځې او دا دي تا ته معلومه وي چي مؤمن نفس د وژونکي په باره کې د دغه آیت کریمه (ولاتقتلوا انفسکم ومن یقتل مؤمناً متعمداً...) سره سم د دوېخ د دائمی عذاب و عید بیان سوی دی او که ته کافر یې نو په دغه صورت کې خپل ځان وژل به د دې مترادف وي چي ته دوېخ ته په تلو کې تلوار کوې ځکه که ته ژوندی پاته سې نو څه عجیبه نه ده چي الله تعالی تا په هدایت سره ونازوي او ته د اسلام په قبلولو سره دائمی خلاصون تر لاسه کړې ، په هر حال په هیڅ صورت کې هم نسته د خپل ځان وژل نه یوازې دا چي نامشروع دي بلکه غیر معقول هم دي .

د حديث دا جملہ (حضرت اسحاق عليه السلام تر تا غوره وو چي د هغه بدله يو پسه گرځول سوی وو) د ځينو علماؤ قول دادی چي حضرت ابراهيم عليه السلام کوم خوب ليدلی وو چي خپل زوی ذبح کړه نو هغه زوی حضرت اسحاق عليه السلام وو مگر په دې باره کي مختار او مشهور قول دادی چي حضرت ابراهيم عليه السلام ته په خوب کي د کوم زوی د ذبح کولو حکم ورکړل سوی وو هغه حضرت اسماعيل عليه السلام وو.

جلال الدين سيوطي رحمته الله عليه وضاحت کړی دی چي په دغه واقعه کي اهل کتابو د سخت تحريف او تکذيب څخه کار اخيستی دی په پخوانيو آسماني کتابو کي اصل نوم اسماعيل وو چي اهل کتابو په حذف کولو سره اسحاق کړی.

په درمختار کي ليکلي دي که يو سړی د خپل زوی د ذبح کولو نذر ومني نو د حضرت ابراهيم عليه السلام د واقعي په موافقت کي پر هغه باندي پسه ذبح کول واجبېږي مگر امام ابو يوسف او امام شافعي رحمه الله عليهما وايي چي داسي نذر کول لغو دی او همدارنگه د خپل ځان او د خپل غلام د ذبح کولو نذر هم لغو دی مگر امام محمد رحمته الله عليه وايي چي په دغه صورت کي د يوه پسه ذبح کول واجبېږي او که چيري يو څوک د خپل پلار يا نيکه يا د خپل مور د ذبح کولو نذر ومني نو د ټولو علماؤ په نزد د هغه نذر به لغو وي.

=====

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الْقِصَاصِ

(د قصاص بیان)

د شریعت په اصطلاح کې د قصاص مفهوم د قاتل ځان اخیستل دي یعنې چا چې یو سړی په ناحقه قتل کړی وي هغه د مقتول په بدله کې قتلول، دغه لفظ د قص او قصص څخه جوړ سوی دی او د دې لغوي معنی ده په یو چا پسې تر شا تلل، د مقتول ولي په قاتل پسې لگیدلی وي چې هغه د مقتول په بدله کې قتل کړي ځکه د قاتل ځان اخیستلو ته قصاص ویل کیږي، د قصاصات معنی د مساوات هم ده، پر قصاص باندي ددغه معنی اطلاق داسې کیږي چې کله قاتل د مقتول په بدله کې قتل کړل سي مگر د مقتولي ولي او قاتل یا مقتول او قاتل برابر سي ځکه چې په قصاص کې د قاتل سره هغه چلن کیږي کوم چې قاتل د مقتول سره کړي وو.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د مسلمان د ویني حرمت

﴿۳۰۰﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و فرمای :

لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِأَحَدٍ

کوم مسلمان چې د دې شاهدي ورکړي چې د الله جل جلاله څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نه ده او زه (محمد صلی الله علیه و آله) د الله جل جلاله رسول یم نو د هغه وینه تویول جائز نه ده خو

ثَلَاثِ النَّفْسِ بِالنَّفْسِ وَالثَّيْبُ الزَّانِي وَالْمَارِقُ لِدِينِهِ التَّارِكُ لِلْجَمَاعَةِ .
متفق عليه.

په دې درو خبرو باندي د هغه وینه تویول جائز ده : (۱) - یو خو نفس په نفس سره (۲) - د واده لرونکي ازاد او مکلف مسلمان زنا کول. (۳) - چې خپل مذهب (اسلام) یې پرې ایښي وي او

د خپل جماعت څخه جلا سوی وي (يعني د مرتد قتلول هم جائز دی). (بخاري او مسلم).

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۰۱۱۲. رقم: ۶۸۷۸، و مسلم ۱۳۰۲۱۳، رقم: ۲۵-۱۶۷۶.

تشریح: دغه جمله: څوک چې ددې شاهدي ورکړي چې د الله ﷻ څخه پرته بل څوک د عبادت وړ نه سته او بېشکه زه د الله تعالی رسول یم، دا په اصل کې د مسلم لفظ وضاحت او بیان او د هغه د مؤکد کولو لپاره فرمايل سوي دي او په دې کې دې ته اشاره ده چې محض کلمه شهادت ويل د ویني بيولو ناجائز کېدو لپاره کافي دي، ددې مطلب دادی که یو سړی محض په ژبه سره د الله تعالی د الوهیت او د رسول الله ﷺ د رسالت شاهدي ورکړي نو د هغه ناحق وینه بیول هم داسي ناجائز دي لکه څرنگه چې د بل مسلمان.

د حدیث خلاصه داده چې د مسلمان وینه تویول بالکل جائز نه دي مگر دا چې په دغه درو شيانو کې یو شی رامنځته سي اول خودا که یو سړی خپل مسلمان ورور په ناحقه قتل کړي نو د هغه په بدل کې د اصولو سره سم دي هغه قتل کړل سي، دوهم دا که چیري یو واده سوی سړی چې مکلف، مسلمان او ازاد وي زنا کونکی سي نو هغه دي سنگسار کړل سي او دریم دا چې کوم مسلمان د دین څخه ووځي يعني مرتد سي نو د هغه قتلول هم جائز دي.

د خپل جماعت پرېښودونکی دا مارق صفت مؤکده دی يعني کوم څوک چې په قول او فعل یا په عقیدې سره مرتد سي چې هغه اسلام پرېږدي او په دې وجه د مسلمانانو د قوم څخه بیلوالی اختیار کړي نو د هغه قتلول واجب دي په شرط ددې چې هغه د خپل ارتداد څخه توبه ونه کړي، په حدیث کې داسي سړی د مسلمان په ډله کې ذرک کول د هغه د اول حالت په اعتبار مجازا دي او دا خبره دي په ذهن کې وي که یوه ښځه مرتده سي نو د حنفیه مذهب سره سم هغه ښځه نه قتل کېږي.

په ناحقه قاتل د الله ﷻ د رحمت څخه ليري وي

﴿۳۳۰۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يَزَالَ

الْمُؤْمِنُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُصَبْ دَمًا حَرَامًا. رواه البخاري.

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: تر څو پوري چې یو مسلمان د ناجائزي ویني (قتل) مرتکب سوي نه وي تر هغه وخته پوري هغه د دین د خپرېدو او نشرېدلو په لټه کې وي (يعني د خداي تعالی د رحمت امید لرونکي وي). (بخاري)

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۱۸۷۱۱۲، رقم: ۶۸۶۲.

تشریح: هسي خوره بدي د انسان دیني او اخلاقي ژوند لپاره د زوال باعث او د الله تعالی د غضب سبب وي مگر دلته د قتل په خاصه توگه بدي واضح کړل سوې ده چي يو مسلمان د بل مسلمان په وینه سره په ناحقه لاس رنگ نه کړي پر هغه د الله تعالی د رحمت لاس وي او هغه د الله تعالی د رحمت او امید او د هغه د بخښني او مغفرت سایه په خپل لمن کي اخیستي وي مگر کله چي يو سړی په ناحقه سره د مسلمان په وینو لاس رنگ کړي نو پر هغه تنگي مسلط سي او د هغه خلکو په ډله کي داخل سي کوم چي د الله تعالی د رحمت څخه ناامید او محروم وي.

د قیامت په ورځ تر ټولو مخکي د قتل په اړه پوښتنه کيږي

﴿۳۲۰۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ . متفق عليه .

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: د قیامت په ورځ چي الله جل جلاله د ټولو وړاندي د انسانانو د معاملاتو حکم اوري هغه به د ویني معاملات وي . (بخاری او مسلم)

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۱۸۷۱۱۲، رقم: ۶۸۸۴، و مسلم ۱۳۰۴۱۳، رقم: ۱۶۷۸-۲۸.

تشریح: مطلب دادی چي د قیامت په ورځ به د بندگانو د حقوقو څخه چي د کومي محکمې تر ټولو مخکي فیصله کيږي هغه به د انسان وینه بیول وي او د الله تعالی د حقوقو څخه چي د کوم شي په باره کي تر ټولو مخکي پوښتنه کيږي هغه به لمونځ وي، صحیح خبره داده چي د منهیاتو څخه د کوم شي په باره کي چي تر ټولو مخکي فیصله کيږي هغه به د ویني تویول وي او په ماموراتو کي چي د کوم شي په باره کي تر ټولو مخکي پوښتنه کيږي هغه به لمونځ وي .

چا چي کلمه وویل هغه معصوم الدم سو

﴿۳۲۰۳﴾: وَعَنِ ابْنِ الْقَدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ

د مقداد بن اسود رضي الله عنه څخه روایت دی چي هغه عرض وکړ یا رسول الله! که زه مقابلې وکړم

رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ فَاقْتَتَلْنَا فَضْرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا ثُمَّ لَازَ

د يو کافر سره او زموږ د دواړو په مینځ کي مقابلې سي او هغه کافر زما يو لاس ووهی او

مِّنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ لِلَّهِ فِي رَوَايَةِ فَلَمَّا أَهْوَيْتُ لِأَقْتُلَهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

و تبتني تر یوې ونې پوري او دا ووايي چي زه د الله ﷻ لپاره مسلمان سوم او په یوه روایت کي دا الفاظ دي کوم وخت چي زه د هغه د قتلولو اراده وکړم هغه ووايي چي لا اله الا الله

أَقْتُلُهُ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا قَالَ لَا تَقْتُلُهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَطَعَ أَحَدِي يَدِي

نو ایا د دې الفاظو د ویلو څخه وروسته زه هغه قتل کړم؟ نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل: هغه مه وژنه، ما عرض وکړ یا رسول الله! هغه خوزما یو لاس پرېکړی دی

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقْتُلُهُ فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَتِكَ

نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل: هغه مه قتلوه که ته هغه قتل کړې نو د هغه به هغه درجه وي چي د

قَبْلِ أَنْ تَقْتُلَهُ وَإِنَّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ . متفق عليه

هغه د قتلولو څخه وړاندي ستا وه او ستا درجه به هغه سي چي د دې کلمې د ویلو څخه وړاندي د هغه وه. (بخاري او مسلم).

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸۷/۱۲، رقم: ۶۸۶۵، ومسلم ۹۵/۱، رقم: ۱۵۵-۹۵.

تشریح: مطلب دادی که چيري تا د دغه کلمې د ویلو څخه وروسته قتل کړل نو څرنگه چي ته د هغه د قتلولو څخه مخکي معصوم الدم وې اوس هغه د اسلام راوړلو په وجه معصوم الدم سو او څرنگه چي هغه د اسلام د کلمې د ویلو څخه مخکي غیر معصوم الدم وو اوس ته د هغه د قتلولو په وجه غیر معصوم الدم سوې، د دې وضاحت دادی چي د اسلام د کلمې د ویلو څخه مخکي د هغه سړي د کافر کېدو په وجه قتلول صحیح وه مگر اوس د هغه د مسلمان کېدو څخه وروسته د هغه د قتلولو په وجه ستا قتلول به صحیح وي.

﴿۳۲۰۴﴾: وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ موږ د جگړې لپاره

إِلَى الْأَنْسِ مِنْ جُهَيْنَةَ فَاتَيْتُ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ فَذَهَبْتُ أُطْعِمُهُ فَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا

د جهینې د قبیلې لپاره ولېږلو زه د یوه سړي سره په مقابلې سوم او په هغه مي د نېزې گزار کوی

چي هغه لاله الا الله وويل

اللَّهُ فَطَعَنْتُهُ فَقَتَلْتُهُ فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ

ما هغه په نېزه وواهه او قتل مي کړ بيا د نبي کريم ﷺ په خدمت کي حاضر سوم او واقعہ مي ورته بيان کړه نبي کريم ﷺ راته وفرمايل:

أَقْتَلْتُهُ وَقَدْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا فَعَلْتُ ذَلِكَ تَعَوُّذًا

کله چي يې لا اله الا الله وويل نو بيا تا هغه ولي قتل کړ؟ ما عرض وکړ يا رسول الله! هغه خود خپل ځان د ژغورلو لپاره کلمه وويل

قَالَ فَهَلَا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ مَتَفَقَ عَلَيْهِ وَفِي رِوَايَةٍ جُنْدُبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ

نبي کريم ﷺ ورته وفرمايل: ايا تا د هغه زړه څيرلي وو؟ (يعني تا ته خود باطن حالت معلوم نه وو څرگند ته دي ولي نه وکتل؟) (بخاري او مسلم) او د جندب بن عبد الله

الْبَجَلِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَيْفَ تَصْنَعُ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَهُ مَرَارًا. رواه مسلم.

په روايت کي دا الفاظ دي رسول الله ﷺ وفرمايل: کله چي د قيامت په ورځ دی د لا اله الا الله په جگړه راسي نو هغه وخت به ته څه جواب ورکوي څو واره نبي کريم ﷺ دا الفاظ وفرمايل. مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۹۱/۱۲-۱۹۲، رقم: ۶۸۷۲، و مسلم ۹۶۱، رقم: ۱۵۸-۹۶.

تشریح نو تا د هغه زړه په څېړلو سره ولي ونه کتی: رسول الله ﷺ دغه ارشاد د هغه سړي د باطن سره سم وفرمايه که ته د هغه سړي په باطن باندې خبرېدای سوې نو تا به د هغه زړه څېړلی وای او دا به دي معلومه کړې وای چي ايا هغه سړی محض د خپل ځان د هلاکت څخه د ساتني لپاره کلمه ويلې وه يا په حقيقت کي هغه کلمه د زړه په صدق او اخلاص سره ويلې وه مگر ظاهره ده چي تا د هغه د زړه په څېړلو سره د هغه باطن نه سو ليدای او نه په سمدستي توگه د هغه د باطن حال په يو بلي ذريعې سره تا ته معلوميدای سو ځکه نو معقوله خبره دا وه چي تا د هغه پر ظاهر حکم کړی وای يعني د هغه د کلمې ويلو په وجه به دي هغه مؤمن گڼلی وای او د هغه د قتل څخه به منع سوی وای، بلي خواته حضرت اسامه رضی الله عنه دا گمان وکړ چي په داسي حالت کي

کله چي زما نيزه د مرگ په جوړېدو سره د هغه سر ته رسيدلې وه اوس د هغه د ايمان قبولول گټور نه دي ځکه نو هغه سړي يې ختم کړ، يعنې دا د هغه اجتهاد وو، رسول الله ﷺ هغه ته څرگنده کړه چي ستا څخه په اجتهاد کي خطا سوې ده مگر پر هغه باندي ديت لازم نه دی ځکه چي مجتهد د خپل اجتهاد په خطا کي معذور وي مگر ددې لپاره رسول الله ﷺ په هر حال د خپل ناخوښۍ اظهار وکړی چي د هغه اصل حيثيت او حقيقت ظاهرېدو پوري پرتا باندي توقف لازم وو مگر تابه توقف نه کولو سره په خپل اجتهاد باندي عمل وکړ.

د معاهد د قتل څخه منع

﴿۳۰۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا تُوْجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا. رواه البخاري.

څوک چي يو معاهد قتل کړي (يعنې هغه کافر چي د جگړې نه کولو عهد ورسره سوې وي) هغه به د جنت بوی پيدا نه کړي او د جنت بوی د څلوېښتو کلو د لاري پوري رسيږي. (بخاري).

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۶۹۱۶، رقم: ۳۱۶۶،

تشریح معاهد هغه کافر ته وايي چي هغه د وخت د پاچا سره د جنگ او جگړې نه کولو عهد کړی وي که هغه ذمي وي يا غير ذمي وي.

په دغه روايت کي دا فرمايل سوي دي چي د جنت بوی د څلوېښتو کالو د لاري څخه راځي حال دا چي په يو بل روايت کي د اوويا کالو او په يو بل روايت کي د سلو کالو او په مؤطا کي د پنځه سوه کالو او په فردوس کي د زرو کالو الفاظ دي، په ظاهره دا معلومېږي چي په دغه روايتو کي دغه فرق او اختلاف په اصل کي د اشخاصو او اعمالو د مختلف کېدو او د درجو او تفاوت په وجه دی نو د حشر په ميدان کي به ځينو خلکو ته د جنت بوی د زرو کلو د لاري څخه او ځينو خلکو ته د پنځه سوه کلو د لاري څخه راځي او ځينو خلک به د څلوېښتو کالو د مسافت په اندازه بوی راتلل محسوس کوي، په هر حال د دغه ټولو ذکر سوو شمېرو څخه تحديد مراد نه دی بلکه د مسافت اوږدوالی مراد دی او د جنت د بوی نه تر لاسه کېدو څخه دا مراد نه دی چي

هغه سړی به د همېشه لپاره د جنت د بوی څخه محروم وي بلکه مراد دادی چي په اولني پړاو کي کله چي مقربين او علماء د جنت بوی تر لاسه کوي هغه سړی به هغه وخت د جنت د بوی څخه محروم وي ، ځيني علماء وايي چي د دغه ارشاد څخه مراد د معاهد د قتلولو سخته بدي بيانول او د وژونکي پر خلاف په سختو الفاظو کي د تنبيه او خبرداري اظهار کول دي .

د ځان ووژني په اړه وعيد

﴿۳۲۰۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَرَدَّى

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم سړی چي خپل ځان د

مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيهِ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا

غره څخه راوغورځوي او ځان ووژني نو هغه به په دوږخ کي غورځول کيږي هميشه او د

أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ

همېشه لپاره به په دوږخ کي وي او چا چي د زهر په خوړلو سره ساه ورکړه نو زهر به يې په لاس کي وي ځينسي به يې په اوږد دوږخ کي

خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ

هميشه او هميشه به په دوږخ کي وي او چا چي د اوسپني په ذريعه سره ځان قتل کړ نو اوسپنه به دده په لاس کي وي

يَتَوَجَّأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا . متفق عليه .

په خپل نس به يې منډي په اوږد دوږخ کي هميشه او دی به هميشه په دوږخ کي وي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۴۷۱۰، رقم: ۵۷۷۸، ومسلم ۱۰۳۱، رقم: ۱۷۵-۱۰۹.

د لغاتو حل: تحسى: ای من شرب. (ويې څيښل). يتوجأ: الطعن بالسكين.

تشریح: لفظ د مغلدا او ابداد خالدا د تاکيد لپاره دي ، د حديث خلاصه داده چي په دغه دنيا

کي کوم څوک د يو شي په ذريعه ځان وژنه وکړي په آخرت کي به هغه همېشه د هغه شی په

عذاب کي اخته کيږي مگر دلته د همېشه څخه مراد دادی چي کوم خلک ځان وژنه حلال گڼي

او ځان ووژني نو هغوی به د همېشه لپاره په عذاب کي اخته وي او ياد همېشه څخه مراد دادی

چي ڄاڻ وڙونکي به ترزيات وخت پوري په عذاب کي اخته وي .

﴿۳۳۰۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي يَخْنُقُ نَفْسَهُ يَخْنُقُهَا فِي النَّارِ وَالَّذِي يَطْعُنُهَا يَطْعُنُهَا فِي النَّارِ . رواه البخاري .

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل : څوک چي خپله غاړه په خفه کولو سره خپل ځان قتل کړي نو هغه به په دوبرخ کي هم خپله غاړه خفه کونکي او څوک چي ځان په نېزې سره ووژني نو هغه به په دوبرخ کي هم ځان په نېزو سره وهي . (بخاري) .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۲۷/۳، رقم: ۱۳۶۵.

﴿۳۳۰۸﴾: وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جندب بن عبدالله رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل :

كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَجَزَعٌ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ فَمَا

ترتاسو وړاندي خلکو کي یو سړی وو د هغه لاس زخمي سوې وو هغه (د زخم تکلیف برداشت نه کړ) په چاره سره خپل لاس پرې کړ

رَقَا الدَّمُ حَتَّى مَاتَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى بَادِرْنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ فَحَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ . متفق عليه .

د هغه وینه بنده نه سوه او مړ سو خداي تعالي وفرمايل: زما بنده د خپل ځان په هلاکولو کي تلوار وکړ ما په هغه باندي جنت حرام کړ . (بخاري او مسلم) .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۹۶/۱۶، رقم: ۳۴۶۳، و مسلم ۱۰۷/۱، رقم: ۱۸۱-۱۱۳.

تشریح: ما پر هغه جنت حرام کړ: دا پر دې باندي محمول دی چي هغه ځان وژنه حلاله گڼلې وه او د یو حرام شي په باره کي د حلال عقیده درلودل صریحا کفر دی ځکه پر هغه د جنت داخلېدل حرام کړل سو یا د دې څخه مراد دادی چي تر څو پوري هغه دوبرخ ته په تلو سره د خپلو کړنو سزا

ونه څکي نو هغه به په اول پړاو کي په خلاصون تر لاسه کونکو خلکو کي جنت ته د تلو څخه محروم کړل سي .

د ځان وژل حرام دي

ځان وژنه يعني خپل ځان په هلاکت کي اچول د دنيا په هيڅ يو مذهب قانون کي جائز نه دي ، د الله ﷻ رالېږل سوی قانون هم دې ته بد ويلي دي او د انسان جوړ کړی قانون هم د تعزير وړ جرم گرځوي ، د دې تعلق په اصل کي د دې خبري سره دی چي د انسان ظاهر هم او د هغه باطن هم ايا هغه خپله د هغه مالک دی ياد هغه ظاهر او باطن هر څه د بل ملکيت دی دا بالکل بديهي خبره ده چي انسان په خپله د خپل وجود مالک نه دی بلکه د هغه وجود په دغه دنيا کي يوازي د يو امانت په توگه دی خپله د هغه لپاره هم او د دنيا والاو لپاره هم او د هغه مالک حقيقي هغه پاک ذات دی چي هغه يې په تخليق سره نازولی دی او په دغه دنيا کي يې پيدا کړی دی ، نو ايا دا په هغه امانت کي خيانت نه دی چي انسان خپل وجود ته تاوان ورسوي ؟ ايا دا جرم نه دی چي يو بنده خپل ځان هلاک کړي کوم چي د هغه ظاهر او باطن ټول د پروردگار ملکيت دی ، يقينا دا يو ډېر لوی جرم دی او ډېره لويه گناه ده ځکه چي خپل ځان هلاکول په حقيقت کي د غير په ملکيت کي تصرف کول دي او هيڅ يو بنده ته دا اختيار نه سته چي د پروردگار په ملکيت کي تصرف وکړي ځکه نو شريعت ځان وژنه حرامه گرځولې ده او گناه کبيره يې ورته ويلي دي او د دې کونکي يې د دردناک عذاب څخه بيرولی دی .

د ځان وژني په اړه يوه واقعہ

﴿۳۳۰۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ الطُّفَيْلَ بْنَ عَمْرِو الدَّوسِيِّ لَمَّا هَاجَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي طفيل بن عمرو دوسي کله رسول الله صلى الله عليه وسلم هجرت وکړ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ هَاجَرَ إِلَيْهِ وَهَاجَرَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَمَرَضَ

مدينې منورې ته نو ده هم هجرت ورسره وکړ نو او د هغه د قوم يوه سړي هم هجرت وکړ او د

طفيل ملگري په مدينه کي ناروغه سو

فَجَزَعَ فَأَخَذَ مَشَاقِصَ لَهُ فَقَطَعَ بِهَا بَرَأجِمَهُ فَشَخَبَتْ يَدَاهُ حَتَّى مَاتَ فَرَأَاهُ

او تکليف يې برداشت نکړ هغه د نېزې په تېره څوکه باندي د خپلو گوتو بندونه پرېکړه (يعني

هغه ته د گوتو د بندو ناروغي وه) د دواړو لاسونو وینه يې ونه درېدل او مړ سو

الْطُّفِيلُ بْنُ عَمْرِو فِي مَنَامِهِ وَهَيْئَتُهُ حَسَنَةٌ وَرَأَاهُ مُغَطِّيًا يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُ مَا

بيا طفيل بن عمرو عليه السلام هغه په خوب کي وليدی د هغه کيفيت ښه وو البته خپل دواړه لاسونه يې پټ کړي وه طفيل بن عمرو عليه السلام پوښتنه ځيني وکړه

صَنَعَ بِكَ رَبُّكَ فَقَالَ غَفَرَ لِي بِهَجْرَتِي إِلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا

ستار ب ستا سره څه معامله وکړه؟ هغه وويل خداي تعالی زه ځکه وبخښلمه چي ما د نبي کریم صلي الله عليه وسلم خوا ته هجرت کړې وو بيا طفيل بن عمرو عليه السلام ور څخه پوښتنه وکړه

لِي أَرَاكَ مُغَطِّيًا يَدَيْكَ قَالَ قِيلَ لِي لَنْ نُصْلِحَ مِنْكَ مَا أَفْسَدْتَ فَقَصَّهَا

تا خپل دواړه لاسونه ولي پټ کړي دي؟ هغه وويل ما ته خداي تعالی وفرمايل: کوم چي تا په خپله خراب کړی دی موږ هغه نه صحيح کوو د خوب دا واقعہ چي

الْطُّفِيلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اللَّهُمَّ وَلِيَدَيْهِ فَاغْفِرْ .

رواه مسلم .

طفيل بن عمرو عليه السلام رسول الله صلي الله عليه وسلم ته بيان کړه نو رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل: يا الله! د هغه دواړه لاسونه هم وروبخښي. (مسلم).

تخريج: صحيح مسلم ۱۰۸۱-۱۰۹، رقم: ۱۸۴-۱۱۶.

د لغاتو حل : مشاقص: جمع مشقص وهو السكين (چاره). راجمه: هي العقد التي في ظهور الاصابع (د گوتو بندونه). فشخت: اى سالت (وبهېدل).

تشریح : د دې څخه معلومه سوه چي د خپل هیواد څخه په هجرت کولو سره نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته د ورتلو دا برکت وو چي د مهاجر بخښنه په برخه کيږي او که چيري به يو مهاجر په يو ځای کي اخته کیدی نو د رسول الله صلي الله عليه وسلم د استغفار په وجه به د هغه بخښنه کېدل، د صحيح حديثو څخه ثابته ده چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم د وفات څخه وروسته د رسول الله صلي الله عليه وسلم د روضې مبارکي زيات د رسول الله صلي الله عليه وسلم په ژوند مبارک کي د رسول الله صلي الله عليه وسلم د بدني زيارت په ډول دی نو رسول الله صلي الله عليه وسلم په ژوند مبارک کي د رسول الله صلي الله عليه وسلم زيارت کونکو ته د الله تعالی د رحمت او مغفرت چي کوم

برکت حاصلیدی د رسول الله ﷺ د روضې مبارکي زیارت کونکو ته هم د دغه ستر نعمت امید درلودل پکار دي .

د دغه حدیث څخه دا معلومه سوه چې د کبیره گناه کول د کفر سبب نه دی او نه د دودوخ د دائمی عذاب سبب دی ، د اهل سنت و الجماعت دا مذهب دی چې د گناه کبیره مرتکب د خپل کړو سزا تر لاسه کولو وروسته به په جنت کي داخل کړل سي .

د مقتول وارثانو ته د قصاص او دیت دواړو څخه د یوه اخیستلو اختیار

﴿۳۲۱۰﴾: وَعَنْ أَبِي شَرِيحٍ الْكُعْبِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت ابو شريح کعبی رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل :

ثُمَّ أَنْتُمْ يَا خُزَاعَةُ قَدْ قَتَلْتُمْ هَذَا الْقَتِيلَ مِنْ هَذَا وَإِنَّا وَاللَّهِ عَاقِلُهُ مَنْ

ای خزاعه بیا ! تاسو دا مقتول چې د هذیل د قبیلې څخه دی قتل کړی دی او زه قسم په خدای د دې څخه وروسته چې کوم قتل وسي

قَتَلَ بَعْدَهُ قَتِيلًا فَأَهْلُهُ بَيْنَ خَيْرَتَيْنِ إِنْ أَحْبَبُوا قَتَلُوا وَإِنْ أَحَبُّوا أَخَذُوا

د هغه وینه تویونکي یم اوس د مقتول وارثانو ته د دو خبرو څخه د یوې خبرې اختیار دی که هغوی غواړي نو قاتل دي قتل کړي او که غواړي نو د هغه د وینو تاوان دي واخلي .

الْعُقْلَ . رواه الترمذي والشافعي و في شرح السنة بأسناده و صرح بأنه

ليس في الصحيحين عن أبي شريح وقال و أخرجه من رواية أبي هريرة يعني بمعناه .

(ترمذي شافعي) په شرح السنه کي ليکلي دي چې دا حدیث په بخاري او مسلم کي نسته او د ابو هريره رضی الله عنه څخه چې کوم حدیث په بخاري او مسلم کي منقول دی د هغه دا الفاظ نه دي بلکه هغه د دې هم معنی دي .

تخریج سنن الترمذي ۱۴/۱۵ - ۱۵، رقم: ۱۴۰۶، وترتيب مسند الامام الشافعي ۲/۹۹، رقم: ۳۲۸، والبغوي في شرح السنة: ۳۰۱/۷، رقم: ۲۰۰۴.

تشریح: د حديث حقيقي مفهوم دادی چي د جاهليت په زمانه کي د هذيل قبيلې د خزاعه قبيلې يو سړی وژلی وو نو د خزاعه قبيلې خلکو د خپل مقتول په بدله کي د هذيل قبيلې يو سړی قتل کړ، رسول الله ﷺ د هغه دواړو قبيلو په مينځ کي د پېښېدونکي فتنې د دفع کولو لپاره د هذيل قبيلې د هغه مقتول ديت ورکړ لکه څرنگه چي رسول الله ﷺ وفرمايل: او زه قسم په خداي ددغه ديت ورکولو ذمه داريم، بيا رسول الله ﷺ ددې څخه وروسته دا شرعي قانون بيان کړ که يو څوک يو سړی په ناحقه مړ کړي نو د مقتول د وارثانو دا حق دی چي هغوی قتل کړي يا د قاتل څخه ديت واخلي، د امام شافعي او امام احمد رحمه الله عليهما دا مذهب دی او په دې اعتبار سره دغه ارشاد د دواړو د مذهب دليل دی مگر امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله او امام مالک رحمه الله وايي چي د مقتول وارثانو ته به د قاتل څخه د ديت اخيستلو حق په هغه صورت کي وي کله چي قاتل خپله هم په دې راضي سي که چيري قاتل پر ديت ورکولو باندي راضي نه وي نو د مقتول وارثانو ته يوازې دا حق دی چي هغوی قاتل قتل کړي، ويل کيږي چي د امام شافعي رحمه الله هم دا قول دی، ددغه حضراتو په نزد ددغه ارشاد تاويل دادی چي د مقتول وارثانو ته اختيار دی چي هغوی قاتل قتل کړي يا د هغه څخه ديت واخلي.

حال دا چي د هغوی څخه هم داسي منقول دي: ددې په ذريعه د مصنف مشکوة. د مصابيح پر امام بغوي رحمه الله باندي اعتراض کړی دی چي په بخاري او مسلم کي دا حديث بالمعنی خو مذکور دی مگر په اصل صورت کي يعني دلته په مذکوره الفاظو سره نه خو ابو شريح او نه د ابو هريره رحمه الله څخه منقول دي لکه څرنگه چي بغوي رحمه الله ويلي دي چي دا روايت په بخاري او مسلم کي نه سته او بيا دغه روايت دلته په اول فصل کي ولي نقل کړی دی ځکه چي په اول فصل کي خو هغه حديثونه نقل کيږي کوم چي په بخاري او مسلم کي مذکور دي.

د ښځي د خاوند قاتل قتل کيدای سي

﴿٣٣١١﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ يَهُودِيًّا رَضَّ رَأْسَ جَارِيَةٍ بَيْنَ حَجْرَيْنِ فَقِيلَ لَهَا مَنْ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه يهودي د يوې انجلۍ سر پر کاڼو کښېښودی او په بل کاڼي سره يې سر ورواوه د انجلۍ څخه پوښتنه وکړه

فَعَلَّ بِكَ هَذَا أَفْلَانٌ أَوْ فُلَانٌ حَتَّى سُمِّيَ الْيَهُودِيَّ فَأَوْمَأَتْ بِرَأْسِهَا فَجِيءَ بِهِ

چي دا کار چا در سره وکړ؟ فلاني سړی او که فلاني نو کله چي د يهودي نوم د هغې په وړاندي

واخيستل سو نو هغي د سر په اشاره سره

باليهودي فَأَعْتَرَفَ فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرُضَ رَأْسُهُ
بِالْحِجَارَةِ. متفق عليه.

هغه يهودي ونبودی يهودي د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر کړل سو هغه د خپل جرم
اعتراف وکړ نو د نبي کریم ﷺ په حکم د هغه سر هم په کاڼو سره چیت کړل سو. بخاري او مسلم
تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۱۳\۱۲، رقم: ۶۸۸۴، ومسلم ۱۲۹۹\۳، رقم: ۱۵-۱۶۷۲.

تشریح: په ظاهره دا مفهوم اخيستل کيږي چي څرنګه يهودي د هغه انجلي سره د دوو ډبرو په
مينځ کي چيچلي وو همدارنګه د هغه يهودي سر هم د دوو ډبرو په مينځ کي چيچل سوی وي دا
حديث ددې خبري دليل دی که يوه ښځه يو سړی قتل کړي نو د مقتول سړي په بدله کي هغه
ښځه قتل کيدای سي همدارنګه د مقتولي ښځي په بدله کي د هغه قاتل سړي هم قتل کيدای
سي د اکثرو علماؤ دا قول دی او دا حديث پردې هم دلالت کوي چي په داسي درنې ډبري سره
څوک هلاکول چي د هغه په وهلو سره په عامه توګه هلاکت واقع کيږي د قصاص سبب دی
اکثرو علماؤ او درو امامانو دا قول دی مګر د امام ابو حنيفه رحمه الله مذهب دادی که د ډبري په
وهلو سره هلاکت واقع سي نو د هغه په وجه قصاص نه لازميږي هغوی وايي چي کله د هغه
يهودي څخه د قصاص اخيستلو سوال دی نو د هغه تعلق د سياست او د وخت د مصالحت سره وو.

څوک چي څه کوي هغسي سزا به ورکول کيږي

﴿۳۳۱۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَسَرْتُ الرَّبِيعَ وَهِيَ عَمَّةُ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ثَنِيَّةٌ جَارِيَةٌ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي دانس عمه ربيع د يوي انصاري انجلي د مخ غاښ ور

مِنْ الْأَنْصَارِ فَأَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ بِالْقِصَاصِ فَقَالَ أَنَسُ

مات کړ د هغي قريبان د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر سول رسول الله ﷺ د قصاص (د
بدل اخيستلو) حکم ورکړ دانس بن مالک اکا انس بن نصر رضي الله عنه عرض وکړ

بُنِ النَّضْرِ عَمُّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ لَا وَاللَّهِ لَا تُكْسَرُ سِنُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ

يا رسول الله! قسم په خداي چي د هغي غاښ به نه ماتوي رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ فَرَضِي الْقَوْمُ

اې انس! د خداي تعالی په کتاب کي قصاص دی نو هغه خلک وديت ته تيار سوه او ديت يې

وَقَبِلُوا الْأَرْضَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ
أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبْرَهُ. متفق عليه.

قبول کړ رسول الله ﷺ و فرمايل: د خداي تعالی ځيني بندگان داسي دي که هغوی په يو څه باندي قسم واخلې نو خداي تعالی د هغوی قسم پوره کوي. (بخاري او مسلم).

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۷۴/۸، رقم: ۴۶۱۱، ومسلم ۱۳۰۲/۳، رقم: ۲۴-۱۶۷۵.

تشریح: بي بي ربيع رضي الله عنها، انس رضي الله عنه او مالک رضي الله عنه درې سره خور او وروڼه وه د دوی د پلار نوم نصر وو د مالک د زوی نوم هم انس وو يعني اکا او وراره دواړه په يوه نامه سره نوميدل په دغه حديث کي چي د کومي بي بي ربيع رضي الله عنها ذکر دی هغه د يوه انس يعني د حضرت انس ابن مالک رضي الله عنه خاله وه او د دوهم انس يعني حضرت انس بن نصر رضي الله عنه خور ده.

د حضرت انس ابن نصر رضي الله عنه دغه وينا چي رسول الله ﷺ داسي به نه کيږي دا د رسول الله ﷺ د حکم مخالفت او د رسول الله ﷺ د فيصلې د نه منلو څخه د انکار په توگه نه وو بلکه ددې په وجه د الله تعالی د فضل او کرم پر توقع او اميد باندي وو چي هغه به مدعيان راضي کړي او د هغوی په زړه کي به دا واچوي چي هغوی به قصاص معاف کړي نو الله تعالی د هغه اميد او توقع پوره کول او د انجلۍ کورنۍ د ديت په قبلولو سره قصاص معاف کړ ځکه رسول الله ﷺ د حضرت انس رضي الله عنه په باره کي دغه د صفت کلمې و فرمايلې چي حضرت انس ابن نصر رضي الله عنه د الله تعالی د هغه خاصو بندگانو څخه دی که هغه پر يو خبره قسم واخلې نو الله تعالی هغه نه حاث کوي بلکه د هغه خبره پوره کوي او قسم يې رښتيا کوي.

اې انس! د الله تعالی حکم د بدلې اخيستلو دی په دغه ارشاد سره رسول الله ﷺ د الله تعالی فرمان: (وکتبنا عليهم فيها ان النفس بالنفس.... والسن بالسن) ته اشاره و فرمايل.

ددغه حديث څخه يوه خبره دا معلومه سوه چي پر يو خبره باندي قسم اخيستل جائز دي چي د هغه د واقع کېدو قسم کونکي ته گمان وي، دوهمه خبره دا معلومه سوه چي د يو سړي په مخکي د هغه تعريف او صفت اظهار کول جائز دي په شرط ددې چي د هغه په وجه د هغه سړي

په فتنه او فساد کي د اخته کېدو بېره نه وي او دريمه برخه دا ثابته سوه چي قصاص معافول مستحب دي .

د کافر په قتل کي مسلمان قتل کيدای سي که يا؟

﴿۳۳۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ سَأَلْتُ عَلِيًّا هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ لَيْسَ فِي

د حضرت ابو جحيفه عليه السلام څخه روايت دی چي ما د حضرت علي عليه السلام څخه پوښتنه وکړه چي ستا سره داسي شی سته چي هغه

الْقُرْآنَ فَقَالَ وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ مَا عِنْدَنَا إِلَّا مَا فِي الْقُرْآنِ إِلَّا

په قران کريم کي نه وي؟ حضرت علي عليه السلام وويل په هغه ذات دي مي قسم وي چي غله يې پيدا کړه او ساه يې وجود ته ورکړه زما سره د قران کريم څخه پرته بل هيڅ شی نسته هو!

فَهَمَّا يُعْطَى رَجُلٌ فِي كِتَابِهِ وَمَا فِي الصَّحِيفَةِ قُلْتُ وَمَا فِي الصَّحِيفَةِ قَالَ

چي خداي تعالي انسان ته ورکوي چي په هغه سره هغه په قران پوهيږي او هغه شی چي موږ سره په کاغذ ليکلي دی ابو جحيفه عليه السلام پوښتنه وکړه چي په دې کي څه ليکلي دي؟

الْعَقْلُ وَفِكَائُ الْأَسِيرِ وَأَنْ لَا يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ . رواه البخاري و ذکر

حديث ابن مسعود لا تقتل نفس ظلماً في كتاب العلم .

حضرت علي عليه السلام جواب ورکړ (د قتل) بدل اخيستل قيدي پرېښودل او دا چي د کافر په بدله کي مسلمان نسي قتلولای د ابن مسعود عليه السلام حديث : لا تقتل الخ ... په ((كتاب العلم)) کي بيان سوې دی .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۴۶۱۱۲، رقم: ۶۹۰۳.

تشریح: مگر د قرآن کريم هغه پوهه چي يو انسان ته ورکول کيږي : ددې مطلب دادی چي الله تعالی ماته هغه فهم را کړی دی چي په هغه سره زه د قرآن کريم د معنی او احکامو استنباط کوم د هغه په اجمال او اشاراتو خبرېږم او ددغه فهم په ذريعه زما رسيدل هغه پتو علومو او باطني اسرارو ته کيږي کوم چي علماء راسخين او اربابو باندي منکشف کيږي .

زموږ سره داسي شيان دي چي پر کاغذ ليکل سوي دي ، ددې څخه هغه ليکنه مراد ده چي

په هغه کي حضرت علي عليه السلام د ديت وغيره يو څو احکام او مسائل په ليکلو سره د خپل توري په تيکي کي اېښی وو، علماء کرام وايي چي په هغه ليکنه کي د ذکر سوو درو شيانو څخه پرته د نورو ډېرو شيانو احکام او مسائل ليکلي وه کوم چي دلته ذکر سول ځکه چي په دغه باب کي يوازي د قصاص او ديت ذکر کول مقصد دي البته بندي د ځيني نوعيت په اعتبار قريب القتل دی په دې مناسب سره هغه هم ذکر کړل سو.

د کافر په بدله کي مسلمان نه سي قتل کيدای : د ډېرو صحابه کرامو، تابعينو، تبع التابعين او درې سره امامانو مذهب دادی که يو مسلمان يو کافر ووژني نو د مقتول کافر په بدله کي قاتل مسلمان نه سي وژل کيدای که څه هم هغه مقتول کافر ذمي وي يا حربي وي مگر د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله او د اکثر و علماء دا مذهب دی که هغه مقتول کافر ذمي وي نو د هغه په بدله کي به قاتل مسلمان قتل کيدای سي، کوم حديث چي د دوی د مذهب دليل دی هغه په مرقات کي مذکور دی.

حضرت ابو حنيفه رحمه الله چي د حضرت علي عليه السلام څخه کومه پوښتنه وکړه د هغه بنياد دا وو چي شيعه د هغوی وجود په مختلف صورتو کي په هغه زمانه کي وو هغوی به ويل چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلي کورنۍ خاصو افرادو او په خاصه توگه حضرت علي عليه السلام ته د علم وحي يو داسي اسرار او نکات ښوولي دي چي د دوی څخه پرته بل چا ته نه دي ښودل سوي يا ابو حنيفه رحمه الله دا پوښتنه ځکه وکړه چي د حضرت علي عليه السلام په زمانه کي هيڅ سړی هم په علم او تحقيق کي د حضرت علي عليه السلام سيال نه وو د هغه دغه غير معمولي علمي خصوصيت او غوره والي ټول خلک حيران کړي وه چي آخر دوی ته دومره علم د کوم ځای څخه راغلی په هر حال حضرت علي عليه السلام په قسم کولو سره وويل چي يو داسي خبره نه سته چي رسول الله صلى الله عليه وسلم زما دي زما لمن د علم او حکمت څخه تر ټولو خلکو زياته ډکه کړي وې يا د نورو خلکو څخه پرته زه يې په خاصه توگه سره په تبليغ او ارشاد سره نازولی يم بلکه زما سره هم هغه قرآن دی کوم چي د نورو خلکو سره دی تر دې زيات زما سره هيڅ نه سته يا هغه ليکل دي چي په هغه کي د يو څو شيانو احکام ليکلي دي او هغه زما سره خوندي دي مگر په ما کي او په نورو خلکو کي چي کوم علمي فرق دی د هغه بنياد د فهم او استعداد سره دی چي الله تعالی په خپل فضل او کرم سره ما ته د قرآن کریم کومه پوهه را کړې ده د هغه په ذريعه زه د قرآن کریم علوم او معاني پوره مفهوم تر لاسه کوم او بيا د هغه څخه احکام او مسائل را باسم او دا پر ما باندې منحصر نه دي بلکه الله تعالی چي کوم چا ته دغه پوهه او فضيلت ورکړی دی پر هغه د قرآن کریم د حکمت او علومو لاري

منکشف کيږي .

خلاصه دا چي د ټولو علومو او معانيو بنياد قرآن کریم دی ځکه د الله تعالی په توفیق او تائید سره چي کوم چاته هم د قرآن کریم فهم حاصل سو پر هغه د ټولو علومو او حکمتو دروازي خلاصه سوې دا بېله خبره ده چي الله تعالی په دغه نعمت سره څوک ونازوي ، حضرت ابن عباس رضي الله عنه به فرمايل چي په قرآن کریم کي ټول علوم دي مگر د خلکو فهم د قرآن علومو ته د رسيدو څخه قاصر دی .

او د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه حديث چي په ظلم سره د چا ځان دي نه اخیستل کيږي په کتاب العلم کي نقل سوی دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د مسلمان د ويني اهميت

﴿۳۱۳﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَزَوَالِ

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : د خداي تعالی په

الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ . رواه الترمذي والنسائي و

وقفه بعضهم وهو الاصح . رواه ابن ماجة عن البراء بن عازب .

نيز د مسلمان د قتل په مقابله کي د دنيا زوال اسان دی . (ترمذي نسائي) ځينو دا حديث موقوف کړی دی دا صحيح دی ابن ماجة د براء بن عازب څخه روايت کړ .

تخريج سنن الترمذي ۱۰۱۴، رقم: ۱۳۹۵، والنسائي ۸۲۱۷، رقم: ۳۹۹۸.

تشریح الله تعالی د دنيا شيان، مځکه، آسمانونه او ټول شيان د مسلمانانو لپاره پيدا کړي دي چي هغوی د پروردگار عبادت وکړي او د شيانو په لېدو سره د الله تعالی پر قدرت يقين ولري کوم څوک چي يو مسلمان د هغه لپاره دا دنيا پيدا سوې ده قتل کړي نو هغه ټوله دنيا قتل کړه دغه نکتې ته د قرآن کریم دغه آيت کریمه اشاره کوي :

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا

ژباړه : څوک چي په ناحقه قتل وکړي (يعني بېله ددې څخه چي د ځان بدله واخلي) په مځکه کي د فتنې او فساد خپرولو سزا دي ورکړل سي هغه لکه ټول خلک چي قتل کړل .

﴿۳۳۱۵﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو سعيد رضی اللہ عنہ او حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل :

قَالَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ اشْتَرَكُوا فِي دَمِ مُؤْمِنٍ لَأَكْبَهُمُ اللَّهُ فِي النَّارِ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

که د اسمان والا او د مخکي والا دواړه د يو مسلمان په قتل کي شريک سي نو الله جل جلاله به دا ټول د دوزخ په اور کي نسکوره کړي . (په ترمذي کي دا حديث غريب گڼل سوې دی)

تخريج: سنن الترمذي ۱۱۱۴، رقم: ۱۳۹۸.

تشریح: ځيني تشريح کونکي وايي چې لفظ د اکبهم فعل لازم دی او لفظ د کبهم فعل متعدي دی دلته د يو راوي څخه سهوه سوې ده چې هغه د لکبهم پر ځای لا کبهم نقل کړی دی مگر ملا علي قاري رحمه الله عليه ليکلي دي چې لفظ د اکبه په قاموس کي لازمي او متعدي دواړو ته نقل سوی دی په دې اعتبار مناسبه خبره داده چې ثقه او عادل راويانو ته د خطا او سهوې نسبت کولو څخه اولی او احوط دادی چې ځيني بلکه اکثر اهل لغت ته د خطا نسبت وکړل سي ، په هر حال دلته لفظ د اکبهم مفهوم دی ځکه نو دلته دا تحقيق وړاندي کړل سو مگر په جامع صغير کي ددغه روايت الفاظ داسي منقول دي : لکبهم الله عزوجل في النار .

د قيامت په ورځ د مقتول استغاثه

﴿۳۳۱۶﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَجِيءُ الْمَقْتُولُ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل : د قيامت په ورځ به مقتول

بِالْقَاتِلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاصِيَّتُهُ وَرَأْسُهُ بِيَدِهِ وَأَوْدَاجُهُ تَشْخَبُ دَمًا يَقُولُ يَا

قاتل راولي چې د قاتل تندي او سربه د مقتول په لاس کي وي او د مقتول درگونو څخه به وينه بهيري مقتول به الله جل جلاله مخاطب کړي ورته وبه وايي اې

رَبِّ قَتَلَنِي حَتَّى يُدْنِيَهُ مِنَ الْعَرْشِ . رواه الترمذي والنسائي وابن ماجة .

پروردگاره! دې سړي زه قتل کړی يم تر دې پوري چې مقتول به قاتل عرش الهي ته نژدې ور

ولي . (ترمذي نسائي ابن ماجه) .

تخریج: سنن الترمذي ۲۲۴/۵، رقم: ۳۰۲۹، والنسائي ۸۷/۷، رقم: ۴۰۰۵، وابن ماجه ۸۷۴/۲، رقم: ۲۶۲۱.

تشریح: په دغه حدیث کي دې ته اشاره ده چي مقتول به د قیامت په ورځ خپل پوره حق غواړي، او دا هم اشاره ده چي الله تعالی به په خپل عدل او انصاف سره مقتول راضي او مطمئن کړي.

د خپل مظلومیت په ورځ د حضرت عثمان رضی الله عنه تقریر

﴿۳۳۱۷﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ أَشْرَفَ

د حضرت ابو امامه بن سهل بن حنیف رضی الله عنه څخه روایت دی چي حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه په

يَوْمَ الدَّارِ فَقَالَ أَنشَدُكُمْ بِاللَّهِ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ورځ د دار کي د خپل د کور پر بام باندي ودرېدی او ټول یې مخاطب کړه ورته یې وویل ای خلکو! زه تاسو ته د خدای تعالی په قسم درکولو سره وایم ایا تاسو د دې خبري څخه خبر نه

قَالَ لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِأَحَدٍ ثَلَاثٍ زِنًا بَعْدَ إِحْصَانٍ أَوْ كَفَر

یاست چي رسول الله صلی الله علیه و آله دا فرمایلي دي د هیڅ یوه مسلمان وینه بهېدل جائز نه دي ترڅو پوري چي یوه په دا درو خبرو کي وجود پیدا نه کړي: (۱) - یعنی تر نکاح کولو وروسته زنا کول. (۲) - کافر کېدل

بَعْدَ إِسْلَامٍ أَوْ قَتَلَ نَفْسٍ بِغَيْرِ حَقٍّ فَقَتَلَ بِهِ فَوَاللَّهِ مَا زَنَيْتُ فِي جَاهِلِيَّةٍ وَلَا

د اسلام د راوړلو څخه وروسته. (۳) - یو څوک په ناحقه باندي قتلول. (د دې خبرو په بدله) کي به مسلمان وژل کيږي (او د دې څخه پرته په هیڅ بل ډول سره د مسلمان وینه تویول جائز نه ده). قسم په خدای چي ما نه د جاهلیت په زمانه کي زنا کړېده او نه

فِي إِسْلَامٍ وَلَا ارْتَدَدْتُ مِنْذُ بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا قَتَلْتُ

په اسلام کي او کله چي ما د رسول الله صلی الله علیه و آله سره بیعت کړی دی د هغې ورځي څخه تر اوسه پوري په اسلام باندي قائم یم او مرتد سوی نه یم او د کوم مسلمان وینه چي الله جل جلاله حرامه کړېده ما د

النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ فِيمَ تَقْتُلُونَنِي . رواه الترمذي والنسائي وابن ماجه

وللدارمي لفظ الحديث .

هغه ويښه نه ده توى كړې نو بيا په څه وجه باندي تاسو زما قتلول غواړئ . (ترمذي نسائي ابن ماجه دارمي) .

تخريج: سنن الترمذي ۴۰۰۷۴، رقم: ۲۱۵۸، والنسائي ۹۱۷-۹۲، رقم: ۴۰۱۹، وابن ماجه ۸۴۷۷۲، رقم: ۲۵۳۳، والدارمي ۲۲۵۷۲، رقم: ۲۲۹۷.

تشریح: يوم الدار : يعنى د کور ورځ ددې څخه هغه ورځ مراد ده چي په هغه کي د دريم خليفه راشد حضرت عثمان غني رضي الله عنه په مخالفت کونکو کي پورتنۍ جملې وفرمايلې .

د نکاح څخه وروسته زنا کول : ددې مطلب دادی چي کوم څوک د واده کولو سربېره زنا وکړي نو د هغه سنگسارول جائز دي ، محصن هغه سړي ته وايي چي مسلمان وي ، ازاد وي ، مکلف وي او په صحيح نکاح سره د خپل ښځي سره يې جماع کړې وي .

او د حديث الفاظ د درامي دي : ددې مطلب دادی چي په روايت کي د حضرت عثمان رضي الله عنه کومه واقعه ذکر سوې ده يعني (اشرف يوم الدار ...) دغه الفاظ دارمي نه دي نقل کړي بلکه د هغه په روايت کي يوازي د اصل حديث الفاظ (لا يحل دم امرء مسلم ...) دي .

قاتل د خير د توفيق څخه محروم وي

﴿۳۳۱۸﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ مُعْنِقًا صَالِحًا مَا لَمْ يُصِبْ دَمًا حَرَامًا فَإِذَا أَصَابَ دَمًا حَرَامًا بَلَغَ . رواه ابو داود

د ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : مسلمان بنده همېشه د نيکي و لور ته په تيزي سره روان دی تر څو پوري چي د ناجائز ويني مرتکب سوې نه وي او کله چي هغه د حرامي ويني ارتکاب وکړي نو ستړي سي . (او د نيکۍ و لور ته نه مخته کيږي) . (ابوداؤد)

تخريج: سنن ابی داود ۴۶۳۷۴، رقم: ۴۲۷۰.

د لغاتو حل: مُعْنِقًا: ای مسرعاً في طاعته ، منبسطاً في عمله . (تلوار کوونکی په طاعت کي) .

تشریح: مطلب دادی چي مؤمن تر څو پوري په ناحقه ويښه سره خپل لاس رنگ نه کړي د الله تعالی له خوا هغه ته د نيکۍ کولو او د خير طرف ته د سبقت کولو توفيق ورکول کيږي کله چي هغه يو ناحق ويښه توی کړي نو هغه د هغه گناه په وجه د نيکۍ او خير تر لاسه کولو څخه منع سي

يعني دا د ناحق ويني تويولو گناه ده چي د قاتل زړه تور سي او هغه د خير او نيکۍ د توفيق
 څخه محروم سي که څه هم د ټولو گناهو دا عذاب دی مگر دا گناه د نورو ټولو گناهو په نسبت
 زياته سخته ده .

ناحقه قتل نه معاف کېدونکي جرم دی

﴿۳۳۱۹﴾: وَعَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللَّهُ
 أَنْ يَغْفِرَهُ إِلَّا مَنْ مَاتَ مُشْرِكًا أَوْ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَبِّدًا . رواه ابو داؤد .

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله ﷻ ته اميد دی چي
 هره گناه معاف کړي خو د هغه سړي گناه نه معافوي چي د شرک په حالت کي مړ سي يا يو
 مسلمان قتل کړي په قصد . (ابو داؤد) .

تخریج: سنن ابی داود ۴۶۳۱۴، رقم: ۴۲۷۰.

تشریح: په څرگنده ددغه حديث شريف څخه دا معلومېږي چي څرنگه د شرک گناه د معافۍ
 وړ نه ده همدارنگه د قتل عمد گناه بخښنه نه کېږي مگر د اهل سنت والجماعت مذهب دادی
 چي د قتل گناه به تر اوږده وخته پوري په سخت عذاب کي د اخته کېدو څخه وروسته وبخښل
 سي د هغوی دليل ددغه آيت کریمه دی :

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

ژباړه : بېشکه الله تعالی گناه نه بخښي د شرک څخه پرته نو رگناهونه چي هغه يې وغواړي
 بخښي يې .

کوم چي ددغه حديث د ظاهري مفهوم سوال دی نو دا د قتل سخت عذاب او د هغه د
 سختي سزا پر اظهار باندي محمول دی يا ددې څخه دا مراد دی چي کوم څوک د مسلمان قتل
 حلال وگڼي او يو مسلمان قتل کړي نو هغه به نه بخښل کېږي ددې څخه پرته د لفظ متعمدا دا
 معنی هم کېدای سي چي کوم څوک د يو مؤمن د قتل قصد په دې وجه وکړي چي هغه مؤمن دی
 نو د هغه سړي بخښنه به نه کېږي .

پر پلار باندي د اولاد قصاص نه سته

﴿۳۳۲۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا

يُقَامُ الْحُدُودُ فِي الْمَسَاجِدِ وَلَا يُقَادُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ . رواه الترمذي والدارمي .

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په مسجدو کي شرعي حدود نسي قائمېدلای او پلار د اولاد (د قتل) په بدله کي قصاص نه سي اخيستلای . (ترمذي دارمي) .

تخريج: سنن الترمذي ۱۲۷۴، رقم: ۱۴۰۱، والدارمي ۲۵۰۱۲، رقم: ۲۳۵۷.

تشریح: د حديث د اولي برخي مطلب دادی چي د زنا، غلا او داسي نورو جرمونو حدود (يعني شرعي سزاوي) دي په مسجدو کي نه جاري کيږي همدرانگه قصاص هم په دغه حکم کي داخل دی چي هيڅ قاتل دي د قصاص په توگه په مسجد کي نه قتل کيږي ځکه چي مسجدونه د فرض لمانځه لپاره دي يا د فرض لمنځو د توابعو لپاره دي لکه نفل لمنځونه، ذکر، د ديني علم زده کړه او داسي نور .

د حديث د دوهمي برخي مطلب دادی که چيري پلار خپل اولاد قتل کړي نو هغه دي د مقتول په بدله کي نه قتل کيږي، په دې باره کي فقهي تفصيل دادی که چيري زوی خپل مور يا پلار قتل کړي نو پر دې د ټولو علماؤ اتفاق دی چي زوی د قصاص په توگه قتل کيږي مگر که چيري مور يا پلار زوی قتل کړي نو په دې کي د علماؤ اختلاف دی، امام ابو حنيفه رحمته الله عليه، امام شافعي او امام محمد رحمۃ الله عليهم وايي چي پلار دي د قصاص په توگه قتل کړل سي مگر امام مالک رحمته الله عليه وايي که چيري پلار خپل زوی په ذبح کولو سره وژلی وي نو په دغه صورت کي پلار د قصاص په توگه قتل کيدای سي او که چيري هغه زوی په توري سره مړ کړی وي نو بيا هغه دي د قصاص په توگه نه قتل کيږي، دا خبره دي په ذهن کي وي چي په دې باره کي د مور حکم هم دادی کوم چي د پلار حکم دی او نېکه او انا هم د مور او پلار په حکم کي داخل دي .

پلار او زامن د يوبل په جرم کي د مواخذې قابل نه دي

﴿۲۳۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي رَمْثَةَ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَبِي

د حضرت ابو رمثه رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د خپل پلاره سره د رسول الله ﷺ په خدمت کي

فَقَالَ مَنْ هَذَا الَّذِي مَعَكَ؟ قَالَ ابْنِي إِشْهَدُ بِهِ قَالَ أَمَا إِنَّهُ لَا يَجْنِي عَلَيْكَ

حاضر سوم نبي کریم ﷺ پوښتنه وکړه دا ستا سره څوک دی؟ زما پلار عرض وکړ دا زما زوی

دی تاسو د دې څخه خبر سئ! نبي کریم ﷺ وفرمايل: خبر سئ! چي دده د گناه مواخذه
(پوښتنه) به ستا څخه کيږي

وَلَا تَجْنِي عَلَيْهِ . رواه أبو داود والنسائي وزاد في شرح السنة في أوله قَالَ

او ستا د گناه پوښتنه به دده څخه نه کيږي. (ابوداؤد نسائي) او د ((شرح السنة)) کي د دې

دَخَلْتُ مَعَ أَبِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَى أَبِي الَّذِي بَطَّحَ

حديث په پيل کي دا الفاظ زيات دي چي ابو رثمه ﷺ وويل زه د خپل پلاره سره د رسول الله ﷺ
په خدمت کي حاضر سوم زما پلار د نبي کریم ﷺ په شا باندي د نبوت مهر وليدي

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ دَعْنِي أَعْلَجُ الَّذِي بَطَّحَ فَإِنِّي طَبِيبٌ
فَقَالَ أَنْتَ رَفِيقٌ وَاللَّهُ الطَّبِيبُ .

نو عرض يې وکړ ماته اجازه راکړه چي ستا په شا مبارکه چي څه دي زه د هغې علاج وکړم زه
طبيب يم نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل: ته رفيق (يعني په مريض باندي مهربانه) يې او خداي
تعالی طبيب دی.

تخريج: سنن ابی داود ۶۳۵۱۴، رقم: ۴۴۹۵، والنسائي ۵۳۱۸، رقم: ۴۸۲۲.

تشریح: ستا شاهد وي: د دې مطلب دادی چي تاسو پر دې باندي شاهد اوسئ چي دا زوی زما
صلبي زوی دی او دهغه د شاهد کولو څخه مقصد دا وو که زما څخه يو جرم لکه قتل وغيره
وسي نو زما د دغه زوی څخه به مؤاخذه کيږي لکه څرنګه چي د جاهليت په زمانه کي رواج وو
چي پلار او زوی به د يو بل په جرم کي نيول کېدل مګر رسول الله ﷺ په خپل دغه ارشاد سره (تاد
خپل گناه په وجه مبتلا کوي....) په ذريعه د ابو رثمه ﷺ پلار ته دا واضحه کړه که چيري ستا
زوی يو جرم وکړي نو دهغه په وجه به نه نيول کيږي او نه دده د گناه په وجه په آخرت کي ستا
څخه پوښتنه کيږي همدارنګه که ستا څخه يو جرم او گناه وسي نو په دنيا او آخرت کي ستا د
زوی څخه هيڅ مؤاخذه نه کيږي دا يوازي د جاهليت د زمانې رواج وو چي پلار او زوی به د يو
بل په گناه نيول کېدل دا يو غير منصفانه عمل وو چي اوس ختم سوی دی ځکه چي زه طبيب يم:
ددغه جملې په ذريعه د ابو رثمه ﷺ پلار د طب او پوهي دعوه وکړه دهغه دا خبره چي دهغه

څخه د هغه ناپوهي او بي ادبي ظاهره کېدل رسول الله ﷺ ډېره ناخوښه کړه نو ورته يې وفرمايل چې ته خو رفيق يې په دې معنی چې ستا کار څومره دی چې کله ته ناروغ ووينې نو د هغه ظاهري حالت په لېدو سره دواړو ورکوي د هغه د روغتيا په دوران کي د هغه سره د نرمۍ او مهربانۍ رويه اختيار کړه او کوم شی چې د هغه لپاره په ظاهره تاوان وي د هغه د ليري کولو هڅه کوه ددې څخه پرته نور ستا په وس کي څه دي ايا شفاء ستا په لاس کي ده ايا د ناروغۍ حقيقت ته ستا د علم او فن رسيدل کيږي هيڅ کله نه طبيب خو الله تعالی دی د ناروغۍ په حقيقت هم هغه پوهيږي او د دواړو حقيقت هم د هغه په لاس کي دی چې په بقاء سره موصوف دی د هغه پاک ذات څخه پرته لوی تر لوی طاقت هم شفاء نه سي ورکولای .

د زوی څخه د پلار قصاص اخيستل کيږي

﴿۳۳۲﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكٍ

حضرت عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلاره څخه او هغه د خپل پلاره څخه روايت کوي چې د سراقه بن مالک رضي الله عنه

قَالَ حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقِيدُ الْأَبَ مِنْ ابْنِهِ وَلَا يُقِيدُ الْإِبْنَ مِنْ أَبِيهِ . رواه الترمذي فضعه .

بيان دی چې زه هغه وخت د نبي کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سوم چې نبي کریم صلی الله علیه و آله د زوی څخه د هغه د پلار قصاص (بدل) واخيستی او رسول الله صلی الله علیه و آله به د پلاره څخه د زوی قصاص نه اخيستی . (ترمذي)

تخريج: سنن الترمذي ۱۱۴، رقم: ۱۳۹۹.

تشریح: که چيري زوی خپل پلار مړ کړي نو د پلار په قصاص کي به زوی قتل کيږي مگر که چيري پلار خپل زوی قتل کړي نو پلار به د زوی په قصاص کي نه قتل کيږي بلکه د هغه څخه به د زوی ديت اخيستل کيږي .

د غلام په قصاص کي ازاد سړی قتل کيدای سي که يا؟

﴿۳۳۳﴾: وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت حسن د سمره رضي الله عنه څخه روايت کي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل :

مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدَعْنَاهُ . رواه الترمذي و ابوداؤد

وابن ماجه والدارمي وزاد النسائي في رواية أخرى ومن خصى عبده خصيناه .

خوک چي خپل غلام قتل کړي موږ به د هغه په بدله کي هغه قتلوو او خوک چي د خپل غلام اندامونه پرېکړي نو موږ به د هغه اعضاء ورپرېکوو . (ترمذي ابوداؤد ابن ماجه دارمي) او په نسائي کي دا الفاظ زيات ليکل سوي دي او خوک چي خپل غلام خصي کړي نو موږ به هغه خصي کړو .

تخريج: سنن الترمذي ۱۸۱۴-۱۹، رقم: ۱۴۱۴، و ابوداؤد ۶۵۲۴، رقم: ۴۵۱۵، وابن ماجه ۸۸۸۲، رقم: ۲۶۶۴، والدارمي ۲۵۰۲، رقم: ۲۳۵۸، والنسائي ۲۰۸-۲۱، رقم: ۴۷۳۶.

د لغاتو حل: جدع: اي قطع اطرافه.

تشریح: کوم خوک چي خپل غلام قتل کړي: دا رسول الله ﷺ د جزاء د سختۍ او خبرداري په توگه وفرمايل چي خلک د خپلو غلامانو د وژلو څخه منع سي دا داسي ده لکه څرنګه چي يو سړی د خپل سخت منع او خبرداري سرېره هم کله چي په څلورم يا پنځم کال شراب وڅښل نو رسول الله ﷺ وفرمايل دی قتل کړی مګر کله چي هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کي راوستل سو نو رسول الله ﷺ هغه قتل نه کړ، ځيني حضرت وايي چي په دغه حديث کي د غلام څخه مراد هغه سړی دی چي کله غلام پاته سوی وي او بيا ازاد سوی وي که څه هم داسي سړي ته غلام نه سي ويل کيدای مګر د هغه د پخواني حال په اعتبار هغه دلته په غلام سره تعبير کړل سو .

ځيني علماء وايي چي دا حديث د دغه آيت کریمه (الحر بالحر والعبد بالعبد...) په ذريعه منسوخ دی، په دې باره کي د فقهي مسئلې تعلق دادی چي د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه په مذهب که چيري يو سړی د بل سړي غلام قتل کړي نو د هغه غلام په بدله کي قتل کيدای سي مګر که چيري هغه خپل غلام قتل کړي نو د هغه غلام په بدله کي به نه قتل کيږي، د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه څخه پرته د درو سره امانانو مذهب دادی چي د آيت کریمه (الحر بالحر...) په سبب د يو ازاد سړي څخه د خپل غلام په بدله کي دي قتل کړل سي او نه دي د بل چا په بدله کي، د ابراهيم نخعي رحمه الله عليه او سفیان ثوري رحمه الله عليه قول دادی چي د مقتول غلام په بدله کي دي قاتل ازاد کړل سي که څه هم هغه مقتول د هغه خپل غلام وي يا د بل چا غلام وي .

او خوک چي اندامونه پرې کړي... په شرح السنه کي ليکلي دي چي د ټولو علماؤ پر دې

اتفاق دی که یو ازاد سړی د یو غلام اندامونه پرې کړي نو دهغه په بدله کي دهغه ازاد سړي اندامونه نه پرې کیږي، د علماء د اتفاق څخه دا ثابته سوه چي د رسول الله ﷺ ارشاد (موربه د هغه اندامونه پرېکړو) دغه ارشاد یا خو د زجر او خبرداري په توگه دی او یا منسوخ دی.

قاتل دي د مقتول وارثانو ته حواله کړل سي

﴿۳۲۲﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلاره څخه او هغه د خپل پلاره څخه روایت کوي چي رسول

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا دُفِعَ إِلَى أَوْلِيَاءِ الْمَقْتُولِ فَإِنْ

الله ﷺ و فرمايل: څوک چي قصدا یو بل کس قتل کړي نو قاتل دي د مقتول وارثانو ته حواله

شَاءُوا قَتَلُوا وَإِنْ شَاءُوا أَخَذُوا الدِّيَّةَ وَهِيَ ثَلَاثُونَ حِقَّةً وَثَلَاثُونَ جَذَعَةً

کیږي او که خوښه یې وي دهغوی قتل دي یې کړي او که خوښه یې وي دهغه دیت دي ځيني واخلي او د قتل دیت سل اوښي دي چي په هغه کي دیرش اوښي هغه اوښي شاملې دي چي د درو کلو وي او په څلورم کال کي داخلي سوي وي او دیرش اوښي به د څلورو کلو وي او په پنځم کال کي به شاملې سوي وي

وَأَرْبَعُونَ خَلِيفَةً وَمَا صَالَحُوا عَلَيْهِ فَهُوَ لَهُمْ. رواه الترمذي.

او څلویښت اوښي به حملداره وي. د مقتول وارثانو ته اختیار دي که یې خوښه وي دیت ځيني واخلي او یا دي صله ورسره وکړي هر څو چي یې ځيني واخیستلې هغه د دوی دي. (ترمذي).

تخریج: سنن الترمذي ۶۱۴، رقم: ۱۳۸۷.

د لغاتو حل: الحقة: هي من الابل ما دخلت في الرابعة. (هغه اوښ چي په څلورم کال کي وي).

تشریح: په دیت کي د امام شافعي او امام محمد رحمة الله عليهما مذهب دادی، مگر امام ابو حنیفه او امام ابویوسف رحمة الله عليهما وایي چي په دیت کي کوم سل اوښان مشروع دي هغه باید داسي وي چي پنځه ویشت بنت لبون، پنځه ویشت خفه، پنځه ویشت جذعه او پنځه ویشت مخاض وي، د دوی دلیل د حضرت سائب رضي الله عنه ابن یزید دا حدیث دی چي رسول الله ﷺ په دیت کي د څلورم ډول اوښانو ورکولو حکم ورکړ، او که چیري دا حدیث ثابت وي نو صحابه

کرامو به د اختلاف کولو پر ځای په اتفاق سره په دغه حدیث عمل کولای .

په قصاص او دیت کې ټول مسلمانان برابر دي

﴿۳۳۵﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُونَ

د حضرت علي عليه السلام څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: ټول مسلمانان (که هغه کوچنی وي که لوی که عالم وي او که جاهل) قصاص او دیت کې برابر دي

دِمَاؤُهُمْ يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَذْنَاهُمْ وَيَرُدُّ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ وَهُمْ يَدُّ عَلَى مَنْ

او که معمولي مسلمان په یوه معمولي شی باندې عهد وکړي نو هغه عهد به پوره کوي او که

سِوَاهُمْ إِلَّا لَا يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ. رواه ابوداؤد

والنسائي ورواه ابن ماجة عن ابن عباس .

یو چا د لیري څخه د یو شی معاهده کړې وي نو هغه دي نه ماتوي او ټول مسلمانان د کافرانو په ځای باندې د یوه لاس حکم لري اگاه سئ! چې د هیڅ کافر په قتل کې دي مسلمان نه قتل کېږي نه هغه سړی چې په خپل عهد و ضمان (ضامن) کې دي تر څو پوري چې هغه عهد ضمان کې وي . (ابوداؤد نسائي) او په ابن ماجة کې دا حدیث د ابن عباس رضی الله عنه څخه نقل کړې دی .

تخریج: سنن ابی داؤد ۶۶۶/۴، رقم: ۴۵۳۰، والنسائي ۲۴/۸، رقم: ۴۷۴۵.

تشریح: ټول مسلمانان برابر دي: ددې مطلب دادی چې په قصاص او دیت اخیستلو او ورکولو کې ټول مسلمان یو ډول دي، شریف او رزیل، کوچني او لوی، عالم او جاهل، امیر او غریب، په سړي او ښځه کې هیڅ فرق نه سته، داسي نه ده چې لوی درجې والا به د کوچني درجې والا کې نه سي قتل کیدای یا د لوی ذات والا د دیت اندازه به پوره ورکول کېږي او د کوچني ذات والا د دیت مقدار دي کم ورکړل سي لکه څرنګه چې د جاهلیت په زمانه کې رواج وو کله چې به یو حیثیت والا سړي کم حیثیت والا سړی قتل کړی نو په قصاص کې به یې هغه نه قتلوی بلکه د هغه په عوض کې به یې د هغه د قبیلې هغه څو کسان قتلول کوم چې به غوره وه .

او یو ادنی مسلمان هم امان ورکولای سي: ددې مطلب دادی که چیري په مسلمانانو کې یو ادنی کس لکه غلام یا ښځه یو کافر ته امان ورکړي نو د ټولو مسلمانانو لپاره ضروري ده

چي هغه کافر ته امان ورکړي او د هغه د سر او مال د ساتني چي کوم عهد د هغه مسلمان له خوا سوی دی هغه مات نه کړي .

او ليري مسلمان هم حق لري : ددغه جملې دوه مطلبه دي يو خو دادی که يو داسي مسلمان چي د دارالحرب څخه ليري وي يو کافر ته امان ورکړی وي نو د هغه مسلمان لپاره چي دارالحرب ته نژدې دی دا جائز نه دی چي د هغه مسلمان عهد مات کړي ، دوهمه معنی يې داده چي هر کله د مسلمانانو لښکر په دارالحرب کي داخل سي او د مسلمانانو امير يو ډله بلي خوا ته واستوي او بيا هغه ډله د غنيمت د مال په اخيستلو سره بېرته راسي نو هغه د غنيمت مال به يوازې د هغه ډلي حق نه وي بلکه هغه به په ټول لښکر کي وېشل کيږي .

ترڅو چي هغه په عهد او ضمان کي دی : مطلب دادی چي کوم کافر د محصول په ادا کولو سره د اسلامي هيواد او سيدونکي سي او اسلامي پاچا د هغه د ځان او مال د ساتني عهد او ضمان کړی وي نو ترڅو چي هغه ذمي دی او د خپل ذمي کېدو خلاف يو کار نه وکړي مسلمان دی هغه نه قتلوي بلکه د هغه ساتنه دي خپل ذمه داري وگڼي ، ددې څخه معلومه سوه چي په اسلامي قانون کي د حکومت په نظر کي د يو ذمي د ديت هم هغه قيمت دی کوم چي د يو مسلمان د ديت دی نو يو مسلمان که چيري يو ذمي په ناحقه قتل کړي نو د هغه په قصاص کي د هغه قاتل مسلمان قتلول پکار دي لکه څرنگه چي د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه مذهب دی .

د حديث ددغه جملې (د کافر په بدله کي دي مسلمان نه قتل کيږي) ددې څخه دا مفهوم هم واضح سو چي دلته د کافر څخه مراد حربي کافر دی ذمي مراد نه دی ، خلاصه دا چي د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد هيڅ مسلمان دي د حربي کافر په قصاص کي نه قتل کيږي مگر د ذمي په قصاص کي دي قتل کړل سي او د امام شافعي رحمته الله عليه په نزد هيڅ مسلمان دي د يو کافر په قصاص کي نه قتل کيږي که څه هم هغه کافر حربي وي يا ذمي وي .

د مقتول يا ژوبل سوي د وارثانو حق

﴿۳۳۲﴾: وَعَنْ شُرَيْحِ الْخَزَاعِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو شريح خزاعي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا واورېدل چي

يَقُولُ مَنْ أُصِيبَ بِدَمْرٍ أَوْ خَبْلٍ وَالْخَبْلُ الْجُرْحُ فَهُوَ بِالْخِيَارِ بَيْنَ إِحْدَى

ويل يې څوک چي د خپل عزيز په ناحقه قتل کي مبتلا وي يا د يو زخم په مصيبت کي (يعني د

یو چا دوست وژل سوي وي) نو هغه

ثَلَاثٍ فَإِنْ أَرَادَ الرَّابِعَةَ فَخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ بَيْنَ أَنْ يَقْتَتَصَ أَوْ يَعْفُو أَوْ يَأْخُذَ

په دې درو خبرو کي يوه خبره اختيارولای سي که چيري هغه د دغه درو خبرو څخه زيات د
خلورمي خبري ته تير سي نو لاسونه يې ونيسي. (۱) - يا خود هغه بدل واخلي. (۲) - يا
معاف دي يې کړي. (۳) - يا دي ديت قبول کړي

الْعَقْلَ فَإِنْ أَخَذَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ عَدَا بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ النَّارُ خَالِدًا فِيهَا
مُخَلَّدًا أَبَدًا. رواه الدارمي

بيا که په دې خبرو کي يوه خبره قبول کړي او د هغه څخه وروسته زياتي وکړي يعني د بل شي
مطالبه وکړي نو د هغه لپاره د دوېځ اوږدې چي په هغه کي به همېشه وي. (دارمي).

تخريج: سنن الدارمي ۲۴۷/۲، رقم: ۲۳۵۱.

تشریح: (خالدا فيها تلخدا)، په دغه جمله کي د تاکيد څخه وروسته د تاکيد په توگه د سخت
زجر او خبرداري او سخت وعيد د اظهار لپاره دی، په دوېځ کي د همېشه اوسيدو په باره کي
چي کوم وضاحت په اول فصل کي د حضرت ابوهريره رضي الله عنه په روايت کي تېر سوی دی هغه
وضاحت دلته هم په نظر کي ساتل پکار دي.

د قتل خطا حکم

﴿۳۲۷﴾: وَعَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ قَتَلَ فِي

حضرت طاووس رضي الله عنه د ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي

عِيَّةً فِي رَمِي يَكُونُ بَيْنَهُمْ بِحِجَارَةٍ أَوْ جِلْدًا أَوْ بِالسَّيَاطِ أَوْ ضَرْبٍ بَعْضًا فَهُوَ

بې دريغه (بې حايه لکه په ړندو سترگو په بې فکري) مثلاً د کاهو په جگړه کي يا د لرگو کي مړ
سي (او د قاتل درک نه وي نو دا قتل قتل خطا دی)

خَطَاً وَعَقْلُهُ عَقْلُ الْخَطَاِ وَمَنْ قَتَلَ عَبْدًا فَهُوَ قَوْدٌ وَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ

او د دې وينه تويونه د قتل د خطا وينه تويونه ده او څوک چي قصدا و وژل سي نو دا قتل

قصاص واجبوي او څوک چي په قصاص اخیستلو کي خنډ وي

لَعْنَةُ اللَّهِ وَغَضَبُهُ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ. رواه ابو داؤد والنسائي.

نو پر هغه باندي د الله ﷻ لعنت او غضب الهي دی د هغه نه فرض قبلېږي او نه نفل. ابو داؤد نسائي

تخریج: سنن ابی داود ۶۷۶۱۴، رقم: ۴۵۳۹، والنسائي ۳۹۱۸-۴۰، رقم: ۴۷۸۹.

د لغاتو حل: عمية: الضلالة وقيل الفتنة وقيل الامر الذي لا يستبين وجهه ولا يعرف امره. (گمراهي...).

صَرْف: أي نفل او توبة. (نفل يا توبة). عدل: أي فرض او فدية. (فرض يا فدية).

تشریح: د خلکو په مینځ کي په ډېرو وېشتلو کي: ددې مطلب دادی چي د مثال په توگه زید په یو داسي ځای کي راگېر سو چیري چي دوو مخالفې ډلې په خپل مینځ کي جنگېدلې او د دواړو خواوو څخه پریو بل باندي ډېرې ویشتل کېدی او ناڅاپه یو ډېره پریزید ولگېده او هغه مړ سو، یعني که چیري یو سړی د ډېري په ویشتلو سره مړ سي بلکه داسي به ووایو چي دلته د ډېري ذکر محض اتفاقي دی مراد دادی چي د یو دروند شي په وهلو سره مړ سي نو دا قتل قصاص نه واجبوي بلکه په دې کي دیت واجب دی او دیت هم هغه چي په قتل خطا کي واجب وي، د فقهاء په اصطلاح کي دغه قتل ته شبه عمد ویل کیږي، د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه په نزد د شبه عمد تعریف دادی: هغه قتل چي په یو غیر داغ دار شي سره واقع سوی وي که څه هم هغه شی داسي وي چي په هغه کي اکثر هلاکت واقع کیږي مگر د صاحبینو او امام شافعي په نزد د شبه عمد تعریف دادی چي هغه قتل چي په اراده د قتل په یو داسي شي سره سوی وي چي په هغه سره اکثره وخت قتل نه واقع کیږي او کوم قتل چي په یو داسي شي سره وي چي په هغه سره اکثر هلاکت واقع کیږي په قتل عمد کي به داخل وي، په ذکر سوي حدیث کي ذکر سوي شيان یعني ډېري او لرگي، د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه په نزد پر خپل مطلق معنی باندي محمول دی که څه هم هغه سپک وي یا دروند وي، حال دا چي د صاحبینو او امام شافعي رحمته الله علیه په نزد دغه شيان پر سپک کېدو باندي محمول دي، یعني خلاصه دا سوه چي کوم قتل په دروند شي سره وي په هغه کي د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه په نزد قصاص واجب نه دی او د صاحبینو او امام شافعي په نزد د ذکر سوي تفصیل اعتبار به کیږي.

کوم څوک چي په قصاص اخیستو کي حائل وي: ددې مطلب دادی چي کوم څوک د

مقتول د وارثانو څخه د قصاص په اخیستلو کي خنډ کیږي د هغه په باره کي د زجر د سختوالي

په توگه دا وعید فرمایل سوی دی چي پر هغه د الله تعالی لعنت او غضب نازلېږي یعني هغه د

الله تعالیٰ د ناراضگی سبب گرځي .

د قتل ډولونه

د فقهاؤ په نزد د قتل پنځه ډولونه دي :

۱. قتل عمد .
۲. قتل شبه عمد .
۳. قتل خطاء .
۴. قتل جاري مجري خطاء .
۵. قتل بسبب .

۱: قتل عمد دادی چي مقتول په یو داسي شي سره ووژل سي چي اندامونه جلا کړي که هغه د وسلې د ډول څخه وي یا ډبره، لرگی او داسي نور شيان وي، او ماده ئې د اور شعله وي، د صاحبینو په نزد د قتل عمد تعریف دادی چي مقتول بېله د قتل د ارادې په یو داسي شي سره ووژل سي چي په هغه سره په عامه توګه انسان هلاکيږي د قتل عمد کونکی سخت ګناه کار دی او ددغه قتل سزا قصاص دی مګر دا چي د مقتول وارثان هغه معاف کړي یا د دیت په اخیستلو باندي راضي سي په دې کي کفار نه واجبيږي .

۲: قتل شبه عمد دادی چي مقتول د ذکر سوو شيانو څخه پرته په یو بل شي سره په قصد وهل سوی وي د قتل په دغه صورت کي هم قاتل ګناه کار دی ګرچه په دې کي د قصاص پر ځای پر قاتل باندي دیت مغلظه واجبيږي (دیت مغلظه څلور ډوله سل او بنانو ته وايي) مګر که چيري هلاکت واقع وي نو قصاص واجبيږي مګر که چيري د هغه په وجه د مړ کېدو پر ځای د وهل سوي کس یو اندام پرې سوی وي نو د وهونکي به هم هغه اندام پرې کيږي .

۳: د قتل خطاء دوه ډولونه دي یو خو دا چي د خطاء تعلق د قصد سره وي د مثال په توګه یو شی د ښکار په ګمان ښه کړل سي مګر هغه سړی وي یا یو سړی د یو حربي په ګڼلو سره هغه قتل کړي مګر هغه مسلمان وي، دوهم دا چي د خطاء تعلق د فعل سره وي د مثال په توګه پر یو خاص ښه باندي غشی یا مرمی ولي مګر غشی یا مرمی په خطاء سره پر یو سړي ولګيږي .

۴: قتل جاري مجري خطاء: ددې صورت دادی چي د مثال په توګه یو سړی په خوب کي پر بل سړي را وغورځیدی او هغه یې هلاک کړی، په قتل خطاء او جاري مجري خطاء کي کفار نه واجبيږي او پر عاقل باندي دیت واجبيږي، او په دغه صورتو کي ګناه هم ده .

۵: قتل تسبیب دادی چي د مثال په توگه یو سړی د بل سړي په مخکې کې د هغه د اجازې څخه پرته څاه وکارې یا یو ډبره یا بل شی کنښېږدي او یو بل دریم سړی په هغه څاه کې ولویږي یا د هغه ډبرې سره په مښلېدو مړ سي نو په دغه صورت کې پر عاقل باندي دیت و اجیبېږي او کفار نه لازمیږي، دا خبره دي په ذهن کې وي چي د قتل په اولو څلورو ډولو یعنې عمد، شبه عمد، قتل خطاء او جاري مجری خطاء کې قاتل د مقتول د مېراث څخه نه محروم کیږي او په پنځم ډول یعنې قتل تسبیب کې قاتل د مېراث څخه محروم کیږي.

د دیت اخیستلو وروسته قتل جائز نه دی

﴿۳۳۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا أُعْفِي مَنْ قَتَلَ بَعْدَ أَخْذِهِ الدِّيَّةَ. رواه بوداؤد.

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: زه به هغه سړی عفو نه کړم (د قصاص اخیستلو څخه ماسوا پرې نه ږدم) چي هغه د خپل مقتول وینه تویول اخیستي وي او وروسته یې مړ کړي. (ابوداؤد).

تخریج: سنن ابی داود ۶۴۶۱۴، رقم: ۴۵۰۷.

د زخمي کوونکي د معافولو اجر

﴿۳۳۹﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابودرداء رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه دا اورېدلي دي چي

يَقُولُ مَا مِنْ رَجُلٍ يُصَابُ بِشَيْءٍ فِي جَسَدِهِ فَيَتَصَدَّقُ بِهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهِ دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْهُ بِهِ خَطِيئَةٌ. رواه الترمذي وابن ماجه.

فرمایل: څوک چي زخمي سوې وي او د بدل اخیستلو په ځای هغه کس معاف کړي چا چي دی زخمي کړې دی نو الله جل جلاله به د هغه درجه ورلوړه کړي او د هغه گناه به ورمعاف کړي. (ترمذي ابن ماجه).

تخریج: سنن الترمذي ۸۱۴-۹، رقم: ۱۳۹۳، وابن ماجه ۸۹۸۱۲، رقم: ۲۶۹۳.

الفصل الثالث (دریم فصل)

په قتل کي شریک ټولو ته سزا

﴿۳۳۰﴾: عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَتَلَ نَفَرًا خُمْسَةً أَوْ

د حضرت سعيد بن مسيب رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ د يوه سړي په قتل کي پنځه يا

سَبْعَةً بِرَجُلٍ وَاحِدٍ قَتَلُوهُ قَتْلَ غِيْلَةٍ وَقَالَ عُمَرُ لَوْ تَمَالَأَ عَلَيْهِ أَهْلُ صَنْعَاءَ لَقَتَلْتُهُمْ جَمِيعًا. رواه مالك وروى البخاري عن ابن عمر نحوه.

اووه کسان قتل کړي وه دا ټول د هغه کس په قتل کي سره شریکان وه او د قتلولو څخه يې وروسته وويل که په دې سړي باندي د صنعا ټولو خلکو حمله کړې وای يا د قاتلانو مرسته يې کړې وای نو ما به د صنعا ټول خلک قتل کړي وای. (مالک) په بخاري کي دا حديث د ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه نقل کړی دي.

تخریج: مالک في الموطأ ۸۷۱/۲، رقم: ۱۳.

تشریح: صنعا د يمن يو مشهور ښار دی چي نن سبا د يمن پلازمینه هم دی، حضرت عمر رضی اللہ عنہ د صنعا ذکر ځکه وکړ چي کوم قاتلان هغه قتل کړي وه په قصاص کي هغوی ټول د صنعا اوسیدونکي وه يا دا چي د عربو په نزد د يو شي د زیاتوب ظاهرولو لپاره په خپل کلام کي صنعا د قتل په توگه استعمالېدل، دا حديث ددې دليل دی چي د يو سړي په قتل کي چي څومره کسان شریک وي نو په قصاص کي هغوی ټول قتلول پکار دي.

د قیامت په ورځ به مقتول خپل قاتل نیولی الله تعالی ته فریاد کوي

﴿۳۳۱﴾: وَعَنْ جُنْدُبٍ قَالَ حَدَّثَنِي فُلَانٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جندب رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي ماته فلاني سړي بيان کړې دی. چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

قَالَ يَجِيءُ الْمَقْتُولُ بِقَاتِلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ سَلْ هَذَا فِيمَ قَتَلْتَنِي و فرمايل: د قیامت په ورځ به مقتول خپل قاتل نیولی راوړي او الله جل جلاله ته به عرض وکړي دده

څخه پوښته وسي چي ولي يې زه قتل کړی وم؟

فَيَقُولُ قَتَلْتُهُ عَلَىٰ مُلْكٍ فَلَانٍ قَالَ جُنْدَبٌ فَاتَّقِهَا . رواه النسائي .

قاتل به ووايي چي دی مي د فلاني پاچا په سلطنت کي (د هغه په کومک سره) قتل کړې وو د جندب رضي الله عنه بيان دي چي ته د دې څخه ځان وساته . (نسائي) .

تخريج: سنن النسائي ٨٤٧، رقم: ٣٩٩٨ .

تشریح: په ظاهره د مقتول سوال او د قاتل په جواب کي مطابقت نه معلومېږي ځکه چي مقتول خو د قتل سبب پوښتلی وو نه دا چي د قتل د ځای په باره کي يې پوښتنه کړې وه ، په دې باره کي شارحين وايي چي د قاتل جمله (ما هغه د فلاني سړي په پاچاهي کي قتل کړی وو) د دې څخه مراد دادیچي ما د فلاني حاکم يا پاچا په زمانه کي د هغه په مرسته سره يا د هغه په اشاره سره دی قتل کړی وو مگر دا معنی به په هغه صورت کي وي کله چي په روايت کي لفظ د مُلک د ميم په پېښ سره وي او که چيري دغه لفظ د ميم په زېر سره وي يعني مُلک وي نو بيا به دا معنی مراد وي چي ما هغه د جگړې په دوران کي قتل کړی دی چي زما او دده په مينځ کي د فلاني سړی د مثال په توگه د زید په کاروبار کي سوې وه ، په دې اعتبار د قاتل ذکر سوې جمله به د واقعي د بيان لپاره وي .

د جندب رضي الله عنه قول (ته د دې څخه ځان وساته) د دې څخه مراد مخاطب د قتل څخه او په قتل کي د مرسته کولو څخه او د جگړې او فساد نه کولو څخه چي په عامه توگه سره د قتل سبب کيږي منع کول دي ، طيبي رحمه الله عليه وايي چي حضرت جندب رضي الله عنه يو پاچا ته په نصيحت کولو سره دا حديث بيان کړی وو او د ذکر سوې جملې مخاطب هغه پاچا وو ځکه د جندب رضي الله عنه مطلب دا وو چي پاچا دي د يو ظالم مرسته نه کوي .

د قاتل مرسته کونکي ته وعيد

﴿٣٣٢﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَعَانَ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : څوک چي د مؤمن په قتل

عَلَى قَتْلِ مُؤْمِنٍ بِشَطْرِ كَلِمَةٍ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ آيسٌ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ . رواه ابن ماجة .

کي په نیمه کلمه سره کومک وکړي (مثلاً د قتل ویلو په ځای قتل ووايي) نو الله ﷻ به د هغه سره په داسې حال کې ملاقات وکړي چې د دواړو سترگو په مینځ کې به یې لیکلي وي چې دا کس د خدای تعالیٰ د رحمت څخه ناامیده دی. (ابن ماجه).

تخریج: سنن ابن ماجه ۸۷۴/۲، رقم: ۲۶۲۰.

تشریح: د مسلمان وژل د گناه د سختوالي له کبله د کفر مشابهه دی، په دې اعتبار سره دغه جمله (دد الله ﷻ د رحمت څخه ناامیده دی) دا د کفر کنایه ده ځکه چې د آیت کریمه (لایسئ من روح الله الا القوم الکافرون) بېشکه د الله ﷻ د رحمت څخه کافران ناامیده کیږي، ددې په موجب د الله تعالیٰ د رحمت څخه ناامیدي یوازي د کافرانو لپاره ده.

ددغه جملې خلاصه داده چې داسې سړی به د قیامت په ورځ د ذکر سوې علامې په ذریعه د مخلوقاتو په مینځ کې رسوا وي مګر دا خبره دې په ذهن کې وي چې د حدیث مفهوم یا خود داسې سړي په باره کې پر سخت وعید باندي محمول دی یا د هغه محمول هغه سړی دی کوم چې په قتل کې مرسته کول حلال گڼي او مرسته کوي.

د قاتل مرسته کوونکی دي بندي کړل سي

﴿۳۳۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا أُمْسَكَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ وَقَتْلَهُ الْآخِرُ يُقْتَلُ الَّذِي قَتَلَ وَيُحْبَسُ الَّذِي أُمْسَكَ. رواه الدارقطني

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: کله چې څوک د یو چا لپاره ونیسي او بل یې قتل کړي نو قاتل دي د هغه په بدل کې قتل سي او کومک کونکي دي بندي کړل سي. (دارقطني).

تخریج: سنن الدارقطني ۱۴۰۱۳، رقم: ۱۷۶.

تشریح: لکه څرنګه چې یو بنځه یو سړی ونیسي او د هغې سره بل سړی زنا وکړي نو پر نیونکي باندي حد نه جاري کیږي همدارنګه د مقتول نیونکي څخه هم قصاص نه سي اخیستل کیدای بلکه هغه به د تعزیر په توګه بندي کیږي او د بند وخت به د حاکم او قاضي پر رایه وي هغه چې څومره وخت مناسب وګڼي د بند سزا دي ورکړي، دا د ځینو شارحینو تصریح ده مګر دا باید په خیال کې وي چې د مقتول ښول په اصل کې د هغه د قتل مرسته کول وي او د نورو حدیثو په رڼا کې د قتل د مرسته کونکي سزا هم قصاص دی په دې اعتبار سره ویل کیدای سي

چي دا حديث منسوخ دی .

شمي رحمة الله عليه په ملتقي کي دا مسئله ليکلې ده که چيري يو څوک يو سړی د زمري يا لېوه مخته وغورځوي او هغه زمري يا درنده هغه سړی مړ کړي نو په دغه صورت کي به پر غورځونکي باندي قصاص نه واجبيږي او نه به ديت واجب وي بلکه د هغه لپاره به دا سزا وي چي تر څو پوري هغه توبه ونه کاري هغه دي بندي کړل سي او داسي دي مړ کړل سي چي د هغه بدن درد کول شروع کړي .

=====

بَابُ الدِّيَّاتِ

(د قتل په بدله کي د تاوان بيان)

د ديت معنى او ډولونه : ديات د ديت جمع ده او معنى يې د مالي بدلې ده، يعنې ديت هغه مال ته وايي چي د يو انسان په ختمولو يا د يو انسان د بدن د اندام د ناقص (زخمي) کولو په بدله کي ورکول کيږي، په عنوان کي د جمع لفظ يعنې ديات د ديت د ډولو په اعتبار راوړل سوې دى ددې څخه دا مقصد دى چي د ديت مختلف ډولونه دي د مثال په توگه يو ديت دا وي چي د يو انسان د وژلو په بدله کي ورکول کيږي او يو ديت دا وي چي د اندام د نقصان په بدله کي ورکول کيږي، د نوعيت او حيثيت په اعتبار هم ديت پر دوه ډوله دي يوه ته مغلظه وايي او بل ته مخففه وايي .

ديت مغلظه دادى چي څلور ډوله سل او بنان وي يعنې پنځه ويشت بنت مخاض (چي د يوه کال په تېرېدو سره په دوهم کال کي وي) او پنځه ويشت بنت لبون (چي دوه کلن وي او په دريم کال کي وي) پنځه ويشت حقه (چي درې کلن وي او په څلورم کال کي وي) او پنځه ويشت جزعه (چي څلور کلن وي او په پنځم کال کي وي) دا تفصيل د امام اعظم ابو حنيفه او امام ابويوسف رحمه الله عليهما په نزد دى، د امام شافعي او امام محمد رحمه الله عليهما په نزد ديت مغلظه دادى چي درې ډوله سل او بني وي يعنې دېرش حقه، دېرش جزعه او څلوېښت مثنه (چي پنځه کلن وي او په شپږم کال کي داخل وي) او ټولي حاملې وي، ديت مغلظه پر هغه چا باندي واجب دى چي قتل خطاء يا د قتل مجري خطاء يا د قتل تسبیب قتل يې کړى وي .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د ګوتي پرې کېدو دیت

﴿۳۳۲﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هَذِهِ وَهَذِهِ

سَوَاءٌ يُعْنِي الْخِنْصَرَ وَالْإِبْهَامَ. رواه البخاري.

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: خچۍ ګوته او بټه ګوته دواړي سره برابري دي (يعني په بدله کي دواړه سره مساوي دي). (بخاري)

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۱۲/۲۲۵، رقم: ۶۸۹۵.

تشریح: که یو سړی د یو چا د دواړو لاسو یا دواړو پښو ټولي ګوتي پرې کړي نو هغه یو انسان د هغه د منفعت (ګټې تر لاسه کولو) د یو ډیري لوی ذریعې څخه محروم کړ ځکه نو پر هغه باندي پوره دیت و اجیبړي په دې اعتبار د هري ګوتي پرې کولو باندي د پوره دیت لسمه برخه ورکول و اجیبړي په دې باره کي ویل سوي دي چې د بټي ګوتي او غچۍ ګوتي دیت برابر دی که څه هم په بټي ګوتي کي دوه بندونه او په کچۍ ګوته درې بندونه دي مگر په منفعت کي دواړي ګوتي مساوي دي لکه څرنګه چې په راسته لاس او چپه لاس کي فرق نه سته، او کله چې په هره ګوته کي د پوره دیت لسمه برخه و اجیبړي او د ګوتي د هر بند په دیت کي به د هغه حساب اعتبار وي کوم چې د ګوتي د هر بند په دیت کي د لسمي برخي دریمه برخه به ورکول کیږي او د بټي ګوتي د هر بند په دیت کي به د لسمي برخي نیم دینار ورکول کیږي ځکه چې په بټه ګوته کي دوه بندونه دي او په نورو ګوتو کي درې درې بندونه دي.

د حاملې ښځي دیت

﴿۳۳۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنِينِ

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د بني لحيان د یوې ښځي د نس څخه

امْرَأَةً مِنْ بَنِي لَحْيَانَ سَقَطَ مَيِّتًا بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ ثُمَّ إِنَّ الْمَرْأَةَ الَّتِي قَضَى

د مړ کوچني په غورځېدو چې په جگړه کي په نس باندي د لگېدو څخه غورځېدلي وو د غلام یا مینزي د ((غره)) (د ویني توپوني شلمه برخه ده) په ورکولو باندي حکم وکړ بیا د هغې ښځي

لَهَا بِالْغُرَّةِ تُؤَفِّيتُ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنَّ مِيرَاثَهَا
لِبَنِيهَا وَزَوْجِهَا وَالْعَقْلَ عَلَى عَصَبَتِهَا . متفق عليه .

په مرگ چي په هغې د ((غرّه)) د ورکولو حکم نبي کریم ﷺ ورکړې وو د احکم نبي کریم ﷺ وکړ چي د هغې میراث د هغې زامنو او خاوند لپاره دی او وینه تویونه د هغې د عصبه (د پلار لخوا خپلوان چي په میراث کي وارثان وي) وارثانو باندې ده . (بخاري او مسلم).

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۵۲/۱۲، رقم: ۶۹۰۹، و مسلم ۱۳۰۹۱۳، رقم: ۳۵-۱۶۸۱.

تشریح: واقعه داسي وه چي دوو ښځو په خپلو کي جگړه وکړه او په هغوی کي یوې بله په ډبره وويشتل چي هغه ښځه حامله وه ، ډبره د هغې پر نس ولگیدې چي د هغې په نس کي ماشوم د ډبري د وېشتلو په وجه مړ سو او د هغه په دیت کي د ډبري وېشتونکي پر کورنۍ باندي یوه غره يعني یوه مینزه یا یو غلام واجب کړل سو او که چیري هغه کوچنی د ژوندی پیدا کېدو وروسته مړ سو وي یا هغه کوچنی پیدا سو وي او د هغه څخه وروسته یې هغه په ډبري وويشتلې وي او په وويشتلو سره هغه مړ سو وي نو په دغه صورت کي به پوره دیت واجب کیدای .

غرّه هغه سپین والي ته وايي کوم چي د آس پر تندي باندي وي او سپین رنگه غلام یا مینزي ته هم غره ويل کیږي مگر دلته مراد مطلق غلام یا مینزه ده ، د فقهاؤ په نزد د غره څخه د دیت شلمه برخه يعني پنځه سوه درهمه مراد دي .

او د هغې دیت د هغې پر عصبه دی : دلته د عصبه څخه مراد کورنۍ ده ، په دغه جملې سره دا واضح کول مراد دي چي که څه هم د هغې پر کورنۍ باندي دیت واجبېږي مگر هغه کورنۍ د هغې د مېراث وارث کیدای نه سي ځکه چي د یو چا دیت په ذمه دار کېدو سره د هغه د مېراث حقدار کېدل نه لازميږي ځکه د هغه مېراث به هغه خلکو ته رسیږي کوم چي د هغه شرعي وارثان وي . اوس پاته سوه دا خبره چي دلته په وارثانو کي یوازي د زامنو او خاوند خاصوالی ولي سو دی ؟ په ظاهره خو دا معلوميږي چي دلته د کومي ښځي ذکر سو دی د هغې وارثان به یوازي دغه خلک موجود وه ځکه نو د هغو ذکر وکړل سو کنه نو مقصد خو دادی چي مېراث هر هغه وارث ته ورکول کیږي کوم چي موجود وي لکه څرنگه چي د راتلونکي حدیث څخه څرگندیږي .

په ډبره سره قتل دیت واجبوي

﴿۳۳۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ اقْتَتَلْتُ امْرَأَتَانِ مِنْ هُذَيْلٍ فَرَمْتُ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې د هذیل د قبیلې دوې بنځي په خپلو کې سره و
جنگېدې یوې بلي سره

بِحَجَرٍ فَقَتَلْتُهُمَا وَمَا فِي بَطْنِهَا فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ دِيَّةَ

په کانونو وويشتلې چې په هغوی کې یوه مړه سوه او کوم بچی چې یې په نس کې وو هغه هم پر
سو رسول الله ﷺ په دې معامله کې دا حکم وکړ چې د بنځي د کوچني بدله د غلام یا مینه

جَنِينَهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ وَقَضَى بِدِيَةِ الْمَرْأَةِ عَلَى عَاقِلَتِهَا وَوَرَّتْهَا وَلَدَهَا

وَمَنْ مَعَهُمْ. متفق عليه.

((غرّه)) ده او د بنځي د قتل بدله د دې بنځي پر عاقلو د قوم باندي ده چاچي دا قتل کړې ده
او د دې د ويني تويونه نبي کریم ﷺ د هغې زامن او نور خلک وارثان جوړ کړه چې د زامنو سره
یې وه. (بخاري او مسلم).

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۵۲/۱۲، رقم: ۶۹۱۰، و مسلم ۱۳۰۹/۳، رقم: ۳۶-۱۶۸۱.

تشریح: په ښکاره خو دا معلومېږي چې په اول حديث کې کومه واقعه تېره سوې ده هغه د بلي
بنځي واقعه وه او په دغه حديث کې چې کومه واقعه ذکر سوې ده دا د بلي بنځي واقعه ده، په
اول حديث کې خو دا ذکر و چې په ډبري ويشتلو سره بنځه مړه سوې وه او په هغه حديث کې د
هغه بنځي د وفات څخه وروسته چې کوم احکام نافذ سوي وه د هغو ذکر کول مقصد وو او په
دغه حديث کې د هغه بنځي ذکر سوی دی کوم چې د ډبري په ويشتلو سره مړه سوه او ورسره د
هغې په نس کې کوچنی هم مړ سوی وو دلته د هغې حکم بيان سوی دی.

دا حديث د دې دليل دی چې د ډبري په ذريعه د يو چا هلاکول نه د ديت سبب دی او نه د
قصاص سبب دی او دا د قتل عمد د ډول څخه نه دی بلکه د شبه عمد د ډول څخه دی لکه څرنگه
چې د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله مذهب دی مگر په دې باره کې دغه حديث د نورو امامانو د
مذهب خلاف دی ځکه چې هغوی په حديث کې ذکر سوې ډبره پر کوچنۍ ډبره محمول کړې ده.

﴿۳۳۷﴾: وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا ضَرَّتَيْنِ فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا

د حضرت مغیره بن شعبه رضی اللہ عنہ خنجر روایت دی چي دوو بنویو د بله په کاهو سره وویشتل یا یې

الْأُخْرَى بِحَجَرٍ أَوْ عُمُودٍ فُسْطَاطٍ فَأَلْقَتْ جَنِينَهَا فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د ځیمو په لرگیو سره ووهل چي په دې وجه دیوې د نس کوچنی و غورځېدی نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنِينِ غُرَّةً عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ وَجَعَلَهُ عَلَى عَصَبَةِ الْمَرْأَةِ هَذِهِ رَوَايَةٌ

د کوچني په بدله کي غلام یا مینزه ((غرہ)) تجویز کړه او هغه بدله یې د بنځي په وارث باندي واجب کړه (دا د ترمذي روایت وو)

الترمذي وفي رواية مسلم قَالَ ضَرَبْتُ امْرَأَةً ضَرَّتَهَا بِعُمُودٍ فُسْطَاطٍ وَهِيَ

او د مسلم په یوه روایت کي دا الفاظ دي مغیره وویل یوې بنځي خپله امیدواره بن د ځمې په لرگي ووهل په هغه سره هغه مړه سوه

حُبْلَى فَقَتَلَتْهَا قَالَ وَإِحْدَاهُمَا لِحَيَانِيَّةٍ قَالَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ دِيَّةَ الْمَقْتُولَةِ عَلَى عَصَبَةِ الْقَاتِلَةِ وَغُرَّةً لَهَا فِي بَطْنِهَا .

او د هغې د نس کوچنی هم مړ سو په هغوی کي یوه بنځه د بني لحيان د قبیلې څخه وه رسول الله

صلی اللہ علیہ وسلم د مقتولې وینه تویونه د قاتلې په وارثانو باندي واجب کړه او د کوچني په بدله کي د غلام

یا مینزه (غرہ) یې و ټاکله . (غرہ) : په اصل کي هغه سپین والي ته ویل کیږي چي د آس په

تندي کي وي او اطلاق یې پر مړي او مینزه باندي هم کیږي او پر نورو شيانو باندي هم .

تخریج: سنن الترمذي ۱۷۴۴، رقم: ۱۴۱۱، و مسلم ۱۳۱۰۸۳، رقم: ۳۷-۱۶۸۲.

د لغاتو حل: فُسْطَاط: ضرب من الابنية في السفر دون السرايق، قال النووي رحمه الله هذا محمول على انه

عود صغير . (کوچنی لرگی).

تشریح: دا حدیث هم د امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ د مذهب دلیل دی ، د ځیمې په ستن (مېل)

سره په عامه توګه انسان هلاکیدای سي مګر ددې سربېره هغه بنځه د قتل عمد کونکې ونه

ګرځول سوه بلکه د شبه عمد کونکې وګرځول سوه، امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي دلته د ډبري او

ستن څخه مراد کوچنۍ ډبره او لرگی دی چې په هغه سره په عامه توګه د انسان د قتل اراده نه وي.

الفصل الثانی . (دوهم فصل)

د خطا قتل او شبه عمد دیت

﴿۳۳۸﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل :

أَلَا إِنَّ دِيَةَ الْخَطَاِ شِبْهُ الْعَمْدِ مَا كَانَ بِالسَّوْطِ وَالْعَصَا مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ مِنْهَا

قتل خطا (چې د قتل عمد مشابهه دی) که په چلاخو او لکړه سره واقع سي نو د ویني تویونکي سل او بنان دي چې په هغوی کي

أَرْبَعُونَ فِي بُطُونِهَا أَوْلَادُهَا. رواه النسائي وابن ماجه والدارمي و رواه

ابوداؤد عنه وعن ابن عمر وفي شرح السنة لفظ المصابيح عن ابن عمر .

څلوېښت بلاربي او بني هم وي . (نسائي ابن ماجه دارمي) او د ابو داؤد او ابن عمر څخه هم . دغسي روایت کړې او په شرح السنة کي لفظ مصابيح د ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی .

تخريج: سنن النسائي ۴۲۱۸، رقم: ۴۸۱۳، وابن ماجه ۸۷۸۱۲، رقم: ۲۶۲۸، والدارمي ۲۵۹۱۲، رقم: ۲۳۸۳.

تشریح: دغه روایت د مصابيح په الفاظو داسي دی چې (الا ان في قتل العمد الخطاء بالسوط والعصا مائة من الابل مغلظة منها اربعون خلفه في بطونها اولادها): خبردار اوسئ! قتل عمد خطاء چې د چلاخي او لرګي په ذریعه واقع سوی وي د هغه دیت سل او بنان دیت مغلظه دی چې په هغه کي څلوېښت او بني باید داسي وي چې د هغو په نس کي بچيان وي ، یعني په دغه روایت کي د قتل عمد خطاء څخه مراد قتل خطا شبه عمد دی چې په لوړ حدیث کي ذکر سوی دی .

په دې باره کي باید دا په فکر کي وي چې د قتل په کولو کي یا خو د عمد دخل وي یا د شبه عمد او یا د خطاء محض، د قتل عمد څخه مراد دادی چې یو سړی په قصد سره یو څوک په هلاکونکي شي سره هلاک کړي چې د بدن اندامونه یې جلا کړي یا څيري سي ، او د شبه عمد مفهوم دادی چې یو سړی په قصد سره په یو داسي شي هلاک کړل سي چې هغه د وسلې د ډول

څخه نه وي که څه هم په عامه توګه په هغه شي سره انسان هلاکيدای سي يا نه سي هلاکيدای ، او قتل خطاء دادی چي يو څوک په سهوه سره هلاک کړل سي ، ددغه درو ډولو ذکر په مخکنيو مخونو کي تېر سوی دی او دا د امام اعظم ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ د مذهب سره سم دی ، هغه په دغه حديث کي ذکر سوی لرګی پر مطلق معنی باندي محمول کوي که هغه سپک وي يا دروند وي ، او نور امامان وايي چي په داسي دروند شي سره قتل کول چي په هغه سره په عامه توګه انسان قتل کيږي د قتل عمد په حکم کي دی ځکه نو هغوی لرګی پر سپک باندي محمول کړی دی يعني د هغه په نزد دلته هغه سپک لرګی مراد اخيستی دی چي په هغه سره په عامه توګه انسان نه هلاکيږي .

په ځينو روايتو کي د ديت سره د مغلظه لفظ هم نقل سوی دی لکه څرنگه چي په ذکر سوي د مصابيح په روايت کي دغه لفظ موجود دی ، په قتل شبه عمد کي د ديت تغليظ د حضرت ابن مسعود رضي اللہ عنہ ، امام اعظم ابو حنيفه ، امام ابويوسف او امام احمد رحمه الله عليهم په نزد دادی چي څلور ډوله سل او بنان واجب دي چي د هغه تفصيل د باب په شروع کي بيان سوی دی مګر په قتل خطاء کي په اتفاق سره ديت مغلظه نه واجبيږي بلکه په دې کي پنځه ډوله او بنان واجبيږي يعني شل ابن مخاض ، شل بنت مخاض ، شل بنت لبون ، شل حقه او شل جذعه .

د ديت مغلظه د تفصيل په باره کي دغه حديث د امام شافعي او امام محمد رحمه الله عليهما د مذهب دليل دی مګر د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ له خوا دا ويل کيږي چي دا حديث معارض دی کوم چي ابن مسعود او سائب رضي الله عنهما څخه روايت دی نو موږ پر متعين باندي عمل کړی دی .

د مختلفو اندامو ديت

﴿ ۳۳۹ 》: وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ

ابوبکر بن محمد بن عمرو بن حزم د خپل پلاره څخه او هغه د خپل نيکه څخه روايت کوي چي

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ وَكَانَ فِي كِتَابِهِ أَنَّ مَنْ

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د يمن د اوسېدونکو په نامه يو خط وليکي په هغه کي دا الفاظ هم وه ((څوک

اعْتَبَطَ مُؤْمِنًا قَتَلًا فَإِنَّهُ قَوْدٌ إِلَّا أَنْ يَرْضَى أَوْلِيَاءُ الْمَقْتُولِ وَفِيهِ أَنْ الرَّجُلُ

چي قصدا يو مسلمان قتل کړي نو دا د هغه د لاسونو د فعل قصاص دی په شرط د دې چي د

مقتول وارث په وینه توینه باندې راضي سي)) او په دې خط کې دا الفاظ هم وه چې د سړي

يقتل بالمرأة وفيه في النفس الدية مائة من الإبل وعلى اهل الذهب الف

قتل کيږي د ښځې په بدله کې او دا هم ليکل سوی وه چې د نفس وینه تویونه (يعني وژل) سل
اوبنان دي او پر خاوندانو د سرو زرو باندې زر

دينار وفي الأنف إذا أوعب جدعه الدية مائة من الإبل وفي الاسنان الدية

ديناره دي او په پزه کې چې ټوله پرېکړل سي دیت سل اوبنان دي او د ټولو غاښونو وینه تویونه
پوره وینه تویونه سل اوبنان دي

وفي الشفتين الدية وفي البيضتين الدية وفي الذكر الدية وفي الصلب الدية

او د شونډانو په پرېکولو باندې هم کومه وینه تویونه ده سل اوبنان دي، او د خصي کولو کې
هم پوره وینه تویونه (دیت) ده او ذکر پوره دیت دی او په پښت (د ملا ماتول) پوره دیت دی

وفي العينين الدية وفي الرجل الواحدة نصف الدية وفي المأمومة ثلث

او د سترگو دړندولو هم پوره دیت دی او په یوه پښه پرېکولو یا ماتولو نیم دیت دی او د سې
په پوستکي پرېکولو او زخمي کولو باندې دریمه برخه

الدية وفي الجائفة ثلث الدية وفي المنقلة خمس عشرة من الإبل وفي كل

دیت دی او د نس په زخمي کولو باندې دریمه برخه دیت دی او کوم زخم چې د هډوکي د خپل
ځای څخه لیري سي مات سي و نو پښتلس اوبنان واجبوي

أصبع من أصابع اليد والرجل عشر من الإبل وفي السن خمس من الإبل

او د لاس او پښو د هرې ګوتي د پرېکولو معاوضه لس اوبنان دي او د هر غاښ معاوضه پنځه
اوبنان دي. نسائي او دارمي.

رواه النسائي والدارمي وفي رواية مالك وفي العينين خمسون وفي اليد

خمسون وفي الرجل الواحدة خمسة وخمسون وفي الموضحة خمس.

او په روايت د مالک کي راغلي دي چي په سترگه کي پنځوس او بنان دي او په لاس کي پنځوس او بنان دي او په يوه پښه کي پنځوس دي او په زخم چي هډوکي ښکاره سي پنځوس او بنان دي. (نسائي دارمي).

تخريج: سنن النسائي ٥٧٨-٥٨، رقم: ٤٧٩٨، والدارمي ٢٥٣١٢، رقم: ٢٣٦٦، ومالك في الموطا ١٢٨٤٩، رقم: ١.

د لغاتو حل: اعتبط: اي قتل بلاجنایه (بې گناه وژل). المامومة: اي التي تصل الى جلدۀ فوق الدماغ. (د دماغ سربېره پوست). الجائفة: اي التي تصل الى جوف الراس او البطن او الظهر او الجفن. (د پوست دننه برخه). المُنقلة: وهي التي تنقل العظم بعد الشجة اي تحوله من موضعه. الموضحة: اي الجراحة التي ترفع اللحم من العظم. (هغه زخم چي خوښه د هډوکي څخه بېله سي).

تشریح: د نفس ديت سل او بنان دي: د دې مطلب دادی که چيري د قتل عمد په صورت کي د مقتول وارثان په قصاص کي قتلول نه غواړي بلکه هغه په ديت اخيستلو باندي راضي سي نو ديت واجبيږي مگر د قتل شبه عمد او قتل خطاء په کولو سره د قصاص سزا نه ورکول کيږي بلکه پر هغه باندي يوازي ديت واجب دی، ديت د اوښانو په ذريعه هم ادا کيدای سي او د چا سره چي سره زروي نو هغه دي زر ديناره او د چا سره چي سپين زروي نو هغه لس زره درهمه ادا کولای سي مگر دلته پر قياس باندي په اکتفاء کولو سر د سپينو زرو ذکر نه دی سوی د دې مطلب دا نه دی د اوښانو او سرو زرو څخه پرته د سپينو زرو په ذريعه ديت ورکول کيږي نو هغه به مقبول نه وي بلکه مراد دادی چي د مقتول وارثانو او د قاتل په مينځ کي پر کوم شي چي اتفاق سي هغه به د ديت په توگه اخيستل او ورکول کيږي، د چا سره چي اوښان دي او هغه اوښان ورکول غواړي نو د هغه څخه دي او بنان و اخيستل سي او څوک چي زرو ورکول غواړي نو د هغه څخه دي زرو اخيستل سي، په دې باره کي د فقهي مسئله داده چي د دريم او دينار په باره کي د علماؤ اختلاف دی چي ايا په ديت کي درهم او دينار قبلېدای سي که يا؟، د امام ابو حنيفه او امام احمد رحمه الله عليهما په نزد که چيري د ورکونکي سره اوښان وي مگر د هغه د زرو په صورت کي ديت ادا کول غواړي نو هغه زر اخيستل جائز دي مگر امام شافعي رحمه الله فرمايي چي د اوښان په موجودتيا کي د زرو په ورکولو سره دي د اوښانو څخه انکار نه کيږي مگر که چيري دواړه طرفه راضي وي نو بيا پروانه سته.

او د دواړو سترگو د ايستلو ديت هم پوره ديت دی، معلومه دي وي چي د بدن د اندامو د پرېکولو يا د تاوان رسولو د ديت په باره کي اصل قانون دادی که چيري د بدن د اندامو جنس

منفعت بالکل ختم کرل سي يا هغه ښکلا بالکل له منځه ولاړه سي کوم چي د انساني بدن مقصد دی نو په داسي صورت کي پوره ديت واجبيږي ځکه چي دا يو ډول ځاني تاوان دی چي هغه ته د انساني عظمت په وجه د پوره تاوان درجه ورکول کيږي ، تر دې زيات اصل دادی چي رسول الله ﷺ د هغه خاص اندامو چي د هغه په تاوان سره د انسان په ښکلا او جمال کي فرق راځي او د سړي د تخليق عظمت مجروح کوي لکه پزه، ژبه، سترگي او داسي نور نو د هغه د پوره ديت ورکولو حکم يې فرمايلي دی بيا د دغه اصل څخه د نورو ډېرو فرعي مسئلو استنباط هم کيږي .

نقل سوي دي چي حضرت عمر رضي الله عنه پريو داسي سړي باندي څلور ديتونه واجب کړي وه چي هغه يو سړي ته يو زخم رسولی وو مگر د هغه يوه زخم په وجه د هغه عقل ، د هغه اورېدل ، د هغه لېدل او د هغه وينا يعني څلور سره حواس زائل سوي وه او دا مسئله ده که چيري يو سړي د يو چا ډېره وکاري او بيا هغه را نه سي نو د هغه په وجه پر ډېره کښونکی باندي ديت لازميږي ځکه چي هغه په خپل دغه کار سره د انسان د مخ ښکلا ختم کړه ، همدارنگه د سرد وېښتانو هم دغه مسئله ده .

﴿۳۳۰﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

حضرت عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلاره څخه او هغه بيا د خپل نيکه څخه روايت کوي چي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَوَاضِحِ خُمْسًا خُمْسًا مِنَ الْإِبِلِ وَالْأَسْنَانِ خُمْسًا

رسول الله ﷺ حکم وکړ د هغه زخم ديت چي په هغه کي هډوکي دباندي راوو ځي پنځه اوښان دي او د هريوه غاښ پنځه

خُمْسًا مِنَ الْإِبِلِ . رواه ابوداؤد والنسائي والدارمي وروى الترمذي وابن
مأجة الفصل الاول .

پنځه اوښان دي . (ابوداؤد نسائي دارمي) او د ترمذي او ابن ماجه يوازي مخکنی جمله روايت کړې ده .

تخريج سنن ابی داود ۶۹۵/۴ ، رقم: ۴۵۶۶ ، والنسائي ۵۷/۸ ، رقم: ۴۸۵۲ ، والدارمي ۲/۲۵۵ ، رقم: ۲۳۷۲ ، والترمذي ۷/۴ ، رقم: ۱۳۹۰ ، وابن ماجه ۸۸۶/۲ ، رقم: ۲۶۵۵ .

تشریح: که چیري دا سوال پیدا سي چي د ټولو غاښونو دیت سل اوښان دي نو بیا د یوه غاښ دیت پنځه اوښان ولي دي؟ دا ځکه چي د ټولو غاښونو شمېر دودېرش يا اته ویشته دی او په دې اعتبار سره د یوه غاښ دیت خو درې اوښان کېدل پکار دي؟ ددې جواب دادی چي دا ضروري نه ده چي شارع څومره احکام نافذ کړي وي عقل دي د هغه ټولو ادراک وکړلای سي ډېر احکام داسي دي چي په هغه کي د عقل دخل نه سته همدارنگه دا مسئله هم داسي ده چي د شارع حکم ورکول کافي او د واجب العمل کېدو معقوله وجه ده مگر د دیت په باره کي ځيني صورتونه داسي دي چي د شارع د حکم مطابق هم دي او عقلي هم دي لکه د سترگو دیت چي د دواړو سترگو دیت پوره دی او د یوې سترگي دیت نیم دی، خلاصه دا چي د هر حکم او هري مسئلې بنیاد یوازي د شارع حکم دی کوم حکم چي یې ورکړی دی په هغه عمل کول د عقل تر ټولو لویه تقاضا کېدل پکار دي.

په دیت کي ګوتي برابري دي

﴿۳۳۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَابِعَ الْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ سَوَاءً. رواه ابوداؤد والترمذي.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله د لاسونو او د پښو ګوتي ټولي برابري ګرځولي دي. (ابوداؤد ترمذي)

تخریج: سنن ابی داود ۶۹۱۱۴، رقم: ۴۵۶۱، والترمذي ۸۱۵، رقم: ۱۴۳۹۱.

﴿۳۳۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَصَابِعُ سَوَاءٌ وَالْأَسْنَانُ سَوَاءٌ الثَّنِيَّةُ وَالضَّرْسُ سَوَاءٌ هَذِهِ وَهَذِهِ سَوَاءٌ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: ټولي ګوتي په دیت کي سره مساوي دي او مخامخ او نور غاښونه برابر دي او کوچنۍ ګوته او بټه ګوته سره برابري دي. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داود ۶۹۰۱۴، رقم: ۴۵۵۹.

د ذمی کافر دیت نیم دی

﴿۳۳۳﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ

حضرت عمرو بن شعيب رضی اللہ عنہ د خپل پلاره څخه او هغه د خپل نیکه څخه روایت کوي چي د مکې د فتحي په کال رسول الله ﷺ خطبه وويل

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ

بيا يې و حاضرينو ته وفرمايل: اي خلکو! (کوم حلف چي د جاهليت په زمانه کي وو يعني د يوبل د وارث کېدو په معاهده کي يا نور) په اسلام کي هغه عهد نسته

وَمَا كَانَ مِنْ حِلْفٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّ الْإِسْلَامَ لَا يَزِيدُهُ إِلَّا شِدَّةَ الْمُؤْمِنُونَ

مګر د جاهليت هغه عهد (چي په هغه کي د مظلوم مدد او د قريبانو سره چلن او د حقوقو د حفاظت معاهدې وې) اسلام هغه په ټينګه سره قائمي ساتلي دي

يَدُّ عَلَى مَنْ سَوَاهُمْ يُجِيرُ عَلَيْهِمْ أَذْنَاهُمْ وَيَرُدُّ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ يَرُدُّ

ټول مسلمانان د يوه لاس حکم لري د هغو خلکو په مقابلې کي چي د دوی څخه پرته يعني د کفارو وغيره يو معمولي مسلمان د ټولو مسلمانانو د لوري پناه ورکولای سي او رد کولای يې سي په هغوی کي هغه مسلمان چي ډېر له ليري ځاي او سېدونکي دي او د مسلمانانو لښکري

سَرَايَاهُمْ عَلَى قَعِيدَتِهِمْ لَا يَقْتُلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ دِيَّةَ الْكَافِرِ نِصْفُ دِيَّةِ الْمُسْلِمِ

په هغه خلکو کي ناست دي ګرځي هيڅ مسلمان د هيڅ کافر په بدله کي نسي قتلېدای او د کافر د قتل ديت د مسلمان د ديت نيمايي دی د زکوٰۃ څاروی ځان ته را غوښتل جائز نه دی او د

لَا جَلْبَ وَلَا جَنْبَ وَلَا يُؤْخَذُ صَدَقَاتِهِمْ إِلَّا فِي دُورِهِمْ . وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ دِيَّةُ

الْمُعَاهِدِ نِصْفُ دِيَّةِ الْحُرِّ . رواه أبو داود .

څاروی ډېر ليري بېول هم جائز نه دی او د څارويو زکات دی د هغوی د کورو ته په ورتلو سره واخيستل سي او په يوه روايت کي دي چي د معاهدې ديت د ازاد د ديت نيمايي دی . ابو داود

تخریج: ابو داود ۶۷۰/۴، رقم: ۱۵۹۱، واحمد في المسند ۱۸۰/۲.

تشریح: لا حلف في الاسلام : د حلف معنی ده عقد کول، د جاهلیت په زمانه کي دا رواج وو چي خلکو به په خپل مینځ کي د یو بل سره عهد کوی چي موږ به د یو بل وارثان یو، د جگړې په وخت کي به د یو بل مرسته کوو او که چیري په یو معامله کي پریو کس باندي تاوان واجب سي نو دوهم به د هغه تاوان ورکوي، رسول الله ﷺ د خپل ارشاد (لا حلف في الاسلام) په ذریعه دغه عهد منع کړ ځکه چي دا یو غیر منصفانه او غیر معقول رواج دی په اسلام کي ددې هیڅ ځای نه سته مگر د جاهلیت په زمانه کي د عهد د دغه صورت موجود وو چي خلکو داسي ددې لپاره کول چي د مظلومو او خپلوانو سره یې ښه چلن کوی او د انساني حقوقو ساتنه او تائید یې کوی دغه عهد او قول څرنگه چي په ټولنیزه بڼه د یو بل سره همدردی او مینه کولو یو غوره صورت دی ځکه نور رسول الله ﷺ د (ما کان من حلف...) په ذریعه په اسلام کي دا جائز وگرځوی. یرد سراياهم علی قعیدتهم : دا په اصل کي د اولي جملې (ویرد علیهم واقصاهم) بیان او وضاحت دی، ددغه عبارت تشریح د کتاب القصاص په دوهم فصل کي د حضرت علي رضی الله عنه د روایت په څنګ کي سوې ده همدارنگه د (لا یقتل مؤمن بکافر) وضاحت هم ددغه حدیث په تشریح کي سوې دی.

د کافر دیت د مسلمان د دیت نیمايي دی : دا د امام مالک رحمه الله د مذهب دلیل دی، د امام شافعي رحمه الله او د یوه قول سره سم د امام احمد رحمه الله مذهب هم دادی چي د کافر دیت د مسلمان د دیت دریمه برخه دی، د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله مذهب دادی چي د کافر دیت د مسلمان په ډول پوره دیت دی، ښکاره دي وي چي دا ټول بحث د ذمي کافر په باره کي دی او د حربی کافر دیت بالکل نه سته.

په هدایه کي یو حدیث نقل سوی دی چي هر ذمي چي د هغه سره د اسلامي امارت معاهده سوې وي ترڅو چي هغه معاهد وي د هغه دیت به زردیناره وي، ددغه حدیث نقل کولو څخه وروسته وضاحت سوی دی چي د حضرت ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم عمل هم ددغه حدیث سره سم راغلی دی مگر کله چي د امیر معاویه رضی الله عنه زمانه راغله نو دیت نیم کړل سو، په هدایه کي د حضرت علي رضی الله عنه دا قول هم نقل سوی دی چي ذمي ددې لپاره جزیه ورکوي چي د هغه وینه زموږ د ویني په ډول او د هغه مال زموږ د مال په ډول خوندي او مامون وي، یعني صاحب د هدایي ددغه قولونو د نقل کولو څخه وروسته دا ثابته کړې ده چي د ذمي دیت هم د

مسلمان ددیت په ډول پوره دی ، هغه دا لیکلي دي چي د نورو صحابه کرامو څخه ددې پر خلاف چي کوم څه نقل سوي دي هغه ددغه مشهور او مستند آثارو او قولونو معارض کيدای نه سي .

لا جلب ولا جنب : ددې په باره کي په کتاب الزکوة کي په تفصيل سره بيان سوي دی ، دلته په اجمالي توگه په دې پوه سئ چي د جلب معنی داده چي کله زکوة تر لاسه کونکی د څارويو اخیستلو لپاره ولاړ سي نو هغه دي په يو داسي ځای کي قیام وکړي چي د څارويو د مالکانو ځایونه ليري وي او هغوی ته دي حکم ورکړي چي د خپل څارويو سره هغه ته حاضر سي ، د جنب معنی داده چي د څارويو مالک دي د خپل څارويو په اخیستلو سره د زکوة تر لاسه کونکي د هستوگن ځای څخه ليري ولاړ سي او هغه ته دي ووايي چي هغه ته په رسیدو سره د زکوة څاروي دي تر لاسه کړي ، رسول الله ﷺ ددغه دواړو څخه منع وفرمایل ځکه چي په اول صورت کي د څارويو مالکانو ته تکلیف وي او په دوهم صورت کي زکوة تر لاسه کونکی ته تکلیف وي لایؤخذ صدقاتهم : دا په اصل کي د اولي جملې (لا جلب ولا جنب) د وضاحت او تاکید په توگه فرمایل سوي دي .

د قتل خطا دیت

﴿۳۳۴﴾: وَعَنْ خُشْفِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

خشف بن مالک د ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت کوي چي د خطا د قتل دیت رسول الله ﷺ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دِيَةِ الْخَطَا عِشْرِينَ بِنْتِ مَخَاضٍ وَعِشْرِينَ بَنِي مَخَاضٍ

سل او بنان ټاکلي دي چي په هغو کي شل او بني دوه کلنی او شل او بنان دوه کلن او

ذُكُورًا وَعِشْرِينَ بِنْتِ لُبُونٍ وَعِشْرِينَ جَذَعَةً وَعِشْرِينَ حِقَّةً. رواه الترمذي

شل او بني درې کلني او شل او بني پنځه کلني او شل او بني څلور کلني . (ترمذي

وابوداؤد والنسائي والصحيح انه موقوف على ابن مسعود و خشق مجهول

ابو داؤد نسائي) او صحيح خبره داده چي دا حديث په ابن مسعود رضی الله عنه باندې موقوفه دی او خشف يو داسي نامعلومه راوي دی

لا يعرف الا بهذا الحديث وروى في شرح السنة ان النبي ﷺ ودي قتيل
چي پرته د دې حديث څخه په بل حديث کي تعارف نسته او په شرح السنه کي دا روايت دي چي
نبي کریم ﷺ د هغه سړي ديت چي

خير بمائة من ابل الصدقة و ليس في اسنان ابل الصدقة ابن مخاض
انما فيها ابن لبون.

په خيبر کي په قتل رسېدلي وو سل اوبنان د زکوة د اوبنانو څخه ورکړل او په هغو اوبنانو کي
يو کلن اوبن نه وو بلکه دوه کلن اوبنان وه.

تخريج: سنن الترمذي ۵۱۴، رقم: ۱۳۸۶، و ابوداود ۶۸۰۱۴، رقم: ۴۵۴۵، والنسائي ۴۳۸، رقم:
۴۸۱۶، شرح السنة ۱۸۶۱۰، رقم: ۲۵۳۱.

تشریح: د دغه حديث شريف څخه معلومه سوه چي د قتل خطا په ديت کي چي کوم سل اوبنان
ورکړل سي هغه بايد پنځه ډوله وي، په دې باره کي څه اختلاف نه سته مگر د هغه په وېش کي
اختلاف سته، د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په مذهب کي هغه سل اوبنان بايد داسي ورکړل سي لکه
څرنګه چي په حديث کي ذکر سوي دي مگر د امام شافعي رحمته الله عليه په مذهب کي يوازي دوامره
فرق دی چي شل ابن مخاض (د يوه کال اوبنانو) پر ځای شل ابن لبون (د دوو کالو اوبنان) دي،
په دې اعتبار دغه حديث د امام شافعي رحمته الله عليه خلاف او د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه دليل دی، د
شوافع له خوا په دغه حديث کي چي څه ويل سوي دي د هغه جواب ملا علي قاري رحمته الله عليه په ډېر
ښه ډول ورکړی دی، د علم خاوندان يې د هغه په کتاب مرقاة کي کتلاي سي، د هغه جواب د
خلاصې په توګه دا په ذهن کي راوړئ چي رسول الله ﷺ ذکر سوي سړي ته چي کوم ديت ورکړی
وو هغه د وجوب يا د حکم په توګه نه وو بلکه رسول الله ﷺ محض د احسان په توګه ديت ورکړی وو.
د بغوي رحمته الله عليه څخه چي کوم روايت نقل سوی دی د هغه مقصد د اول روايت ترديد دی چي په
هغه کي د ابن مخاض اثبات دی او د بغوي رحمته الله عليه په روايت کي د ابن لبون اثبات دی يعني دا د
امام شافعي رحمته الله عليه دليل دی، ملا علي قاري رحمته الله عليه د دې جواب هم په ډېر ښه ډول ليکلی دی.

د ديت بنياد پر اوبن دی

﴿۳۲۲۵﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَتْ قِيَمَةُ الدِّيَةِ

عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلاره څخه او هغه بيا د خپل نيکه څخه روايت کوي چي د ديت د

عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَان مِائَةَ دِينَارٍ أَوْ ثَمَانِيَةَ أَلْفٍ

اوسانو قيمت د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي اته سوه ديناره يا اته زره درهمه وو

دِرْهَمٍ وَدِيَّةُ أَهْلِ الْكِتَابِ يَوْمَئِذٍ النِّصْفُ مِنْ دِيَّةِ الْمُسْلِمِينَ قَالَ فَكَانَ كَذَلِكَ

او د اهل کتابو ديت په هغه زمانه کي د مسلمانانو د ديت نيمائي وو د عمرو بن شعيب رضي الله عنه د

حَتَّى اسْتُخْلِفَ عُمَرُ فَقَامَ خَطِيبًا فَقَالَ أَلَا إِنَّ الْأَبْلَ قَدْ غَلَتْ قَالَ فَفَرَضَهَا

نيکه بيان دی چي د حضرت عمر رضي الله عنه تر خليفه کېدو پوري په دې عمل کيدی حضرت عمر رضي الله عنه

په خليفه کېدو سره وفرمايل: د اوسن قيمت گران سوی دی د راوي بيان دی چي حضرت

عُمَرُ عَلَى أَهْلِ الذَّهَبِ أَلْفَ دِينَارٍ وَعَلَى أَهْلِ الْوَرِقِ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا وَعَلَى أَهْلِ

عمر رضي الله عنه د خلافت په زمانه کي په سره زر ايسنودونکو باندي ديت زر ديناره مقرر کړل او په غني

سپينو زرو په خاوندانو باندي دولس زره درهمه

الْبَقَرِ مِائَتِي بَقَرَةٍ وَعَلَى أَهْلِ الشَّاءِ أَلْفِي شَاةٍ وَعَلَى أَهْلِ الْحُلَلِ مِائَتِي حُلَّةٍ

او په غوايانو والاؤ باندي يې دوه سوه غوايان او په پسو والاؤ باندي يې دوه زره پسونه او په

جامو والاؤ باندي يې دوه سوه جوړې ايسني وې .

قَالَ وَتَرَكَ دِيَّةَ أَهْلِ الذِّمَّةِ لَمْ يَرْفَعْهَا فِيمَا رَفَعَ مِنَ الدِّيَّةِ . رواه ابوداؤد .

د راوي بيان دی چي حضرت عمر رضي الله عنه د ذميانو ديت هغه مقرر کړ کوم چي نبي کریم صلى الله عليه وسلم ټاکلی

وو . (ابوداؤد) .

تخريج: سنن ابی داود ۶۷۹۱۴، رقم: ۴۵۴۲ .

تشریح: ځيني حضرات وايي چي دا حديث ددې دليل دی چي د ديت بنياد پر اوسانو دی، په

ديت کي د سرو زرو او سپينو زرو چي کوم مقدار بيان سوی دی دا په هغه زمانه کي د سلو

اوسنان د قيمت په حساب سره لگول سوی دی ځکه د قول جديد مطابق د امام شافعي رحمته الله عليه

مذهب دادی چي د قيمت د اختلاف په اعتبار په دغه دواړو مقدارو کي فرق کيدای سي .

ابن مالک رحمۃ اللہ علیہ وایي چي د جامي د جوړې څخه مراد یو لونگ او یو څادر دی .
 په دې کي څه زیاتوب ونه کړ ... : په دې باره کي علامه طيبي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي کله د
 مسلمانانو دیت دوولس زره درهمه وټاکل سو او د ذمي دیت هغه پاته سو کوم چي مخکي وو
 يعني څلور زره درهمه نو په دې اعتبار سره د یو ذمي دیت د یو مسلمان د دیت دریمه برخه سو .
 ددې څخه شوافع او د هغه پیروان استدلال کوي چي د ذمي دیت د مسلمان د دیت دریمه برخه
 دی حال دا چي د امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ په مذهب کي د ذمي دیت هغه دی کوم چي د یو مسلمان
 دیت دی .

شمي رحمۃ اللہ علیہ ویلي دي چي په دې باره کي فقهي مسئله داده او په دې باندي عمل دی چي د
 سروزرو دیت زردیناره ، د سپینو زرو دیت لس زره درهمه او د اوبسانو دیت سل اوبسان دي مگر
 امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي د سپینو زرو دیت دوولس زره درهمه دی .

د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ مستدل حدیث

﴿۳۳۲۶﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ جَعَلَ الدِّيَّةَ
 اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا . رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي والدارمي .

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دولس زره درهمه دیت مقرر کړی
 وو . (ترمذي ابوداؤد نسائي دارمي)

تخریج: سنن الترمذي ۶۱۴، رقم: ۱۳۸۸، و ابوداؤد ۶۸۱۴، رقم: ۴۵۴۶، والنسائي ۴۴۱۸.

دیت د مقتول د وارثانو حق دی

﴿۳۳۲۷﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عمرو بن شعيب رضی اللہ عنہ د خپل پلاره څخه او هغه بیا د خپل نیکه څخه روایت کوي چي
 رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به

يُقَوِّمُ دِيَّةَ الْخَطَا عَلَى أَهْلِ الْقُرَى أَرْبَعَ مِائَةِ دِينَارٍ أَوْ عَدْلَهَا مِنَ الْوَرَقِ وَيُقَوِّمُهَا

د قتل خطا دیت په اخستونکو څلور سوه دیناره یا د دې مساوي قیمت سپین زر مقرروله

عَلَى أَثْمَانِ الْإِبِلِ فَإِذَا غَلَّتْ رَفَعَ فِي قِيَمَتِهَا وَإِذَا هَاجَتْ رُخْصًا نَقَصَ مِنْ

دادیت به د اوبنانو د قیمت موافق مقرر کېدی بیا چي د اوبنانو قیمت به زیات سو نو د دیت قیمت به هم اضافه سو او چي د اوبنانو قیمت به کم سو نو د دیت قیمت به هم کم سو

قِيَمَتِهَا وَبَلَغَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ أَرْبَعِ مِائَةٍ
او د نبي کریم ﷺ په زمانه کي د دیت رقم د ثلور سوه دینارو څخه بیا

دِينَارٍ إِلَى ثَمَانِ مِائَةٍ دِينَارٍ وَعَدْلُهَا مِنَ الْوَرَقِ ثَمَانِيَةَ آلَافٍ دِرْهَمٍ قَالَ وَقَضَى
تر اتو سوو دینارو پوري رسېدلی وو او د دې سره مساوي د سپینو زرو رقم تر اتو زرو پوري د

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتِي بَقْرَةٍ وَعَلَى أَهْلِ الشَّاةِ
راوي بیان دی چي رسول الله ﷺ په غواؤ والاؤ باندي دوه سوه غواوي او په پسو والاؤ باندي

أَلْفِي شَاةٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعَقْلَ مِيرَاثٌ بَيْنَ وَرَثَةٍ
دوه زره پسونه مقرر کړی وه رسول الله ﷺ و فرمایل: دیت د مقتول د وارثانو میراث دی او

الْقَتِيلِ وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ عَقْلَ الْمَرْأَةِ بَيْنَ
عَصَبَتِهَا وَلَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئًا. رواه ابوداؤد والنسائي.

رسول الله ﷺ حکم و فرمایي چي دیت دي د هغه عصبه تر مینځ تقسیم کړل سي او قاتل د هیڅ
شي وارث نه دی (يعني د مقتول د مال څخه) (ابوداؤد نسائي).

تخریج: سنن ابی داود ۶۹۱۱۴، رقم: ۴۵۶۴، والنسائي ۴۲۸، رقم: ۴۹۰۱.

تشریح: علامه طيبي رحمه الله وايي چي دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي د دیت بنياد پر
اوبنانو دی يعني دیت په اصل کي د اوبنانو په صورت کي او د هغه په ذکر سوي شمېر کي
واجب دی لکه څرنگه چي د قول جديد سره سم د امام شافعي رحمه الله مذهب دی.

د ښځي دیت د هغې پر عصباتو دی: د دې مطلب دادی که چيري يو ښځه يو څوک قتل
کړي نو د هغې دیت به د هغې پر عصباتو يعني د هغې پر مرسته کونکو او کورنۍ باندي وي
لکه څرنگه چي د سړي په باره کي حکم دی، يعني دلته دا واضح کول مقصد دي چي په دې باره
کي ښځه د غلام په ډول نه ده لکه څرنگه چي د غلام دیت خپله پر هغه واجب دی د هغه پر

عصباتو واجب نه دی همدارنگه د بنځي دیت خپله پر هغې واجب نه دی بلکه د هغې پر عصباتو واجب دی.

په قتل شبه عمد کي د مرگ سزا نه سي ورکول کيدای

﴿۳۳۸﴾: وَعَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَقْلُ شَبِّهِ الْعَمْدِ مُغَلَّظٌ مِثْلُ عَقْلِ الْعَمْدِ وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ. رواه ابوداؤد.

حضرت عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلاره څخه او هغه بيا د خپل نيکه څخه روايت کوي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم وفرمايل: د قتل شبه عمد دیت تر قتل عمد سخت دی مگر د شبه عمد قاتل قتلولای نسي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۶۹۴/۴، رقم: ۴۵۶۵.

تشریح: د حدیث د آخري جملې مطلب دادی که چيري یو سړی یو څوک په طریقه د شبه عمد قتل کړي نو هغه دي په قصاص کي نه قتل کیږي، دا خبره ددغه شبهې ليري کولو لپاره فرمايل سوې ده چي د حدیث د اولي جملې سره سم د قتل شبه عمد کونکی د قتل عمد د کونکي مشابهه سو نو پکار ده چي څرنگه د قتل عمد کونکي ته د مرگ سزا ورکول کیږي همدارنگه د شبه عمد کونکي ته به هم د مرگ سزا ورکول وي نو دغه شبه ليري کړل سوه چي ددغه مشابهت دا مطلب بالکل نه دی چي هغه دي په قصاص کي قتل کړل سي.

د زخمي سوي سترگي دیت

﴿۳۳۹﴾: وَعَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَيْنِ الْقَائِمَةِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا بِثُلْثِ الدِّيَةِ. رواه ابوداؤد والنسائي

حضرت عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلاره څخه او هغه بيا د خپل نيکه څخه روايت کوي چي د کومي سترگي رڼا د چا د وهلو په وجه ضائع سي او هغه سترگه په خپل ځاي باندي قائمه وي نو د هغې دیت رسول الله صلي الله عليه وسلم يوه پر دريمه برخه مقرر کړی دی. (ابوداؤد نسائي).

تخريج: سنن ابی داود ۶۹۴/۴، رقم: ۴۵۶۷، والنسائي ۵۵/۸، رقم: ۴۸۴۰.

تشریح: مطلب دادی چي د چا سترگه زخمي کړل سي او د هغه په وجه د سترگي دېد ولاړ سي مگر سترگه د خپل ځای څخه وتلې نه وي او د هغه د مخ په ښکلا کي خلل واقع سوې نه وي نو

پر زخم کونکي باندې د دیت دریمه برخه واجب دي او دا مخکې تېر سوي دي چي د دواړو سترگو د تلف کېدو په صورت کي پوره دیت واجب دی او که چیري یوه سترگه ضائع سي نو نیم دیت واجب دی.

ددغه حدیث شریف څخه دا ثابتېږي چي په ذکر سوي صورت کي د زخمي سوي سترگي د دیت دریمه برخه دی او د ځينو علماؤ مذهب هم دادی مگر ځيني علماء په دغه صورت کي د عدل حکومت واجب گرځوي ځکه چي هغوی وايي چي د زخم کولو دا هغه صورت دی چي په هغه کي منفعت بالکلیه زائل سوی نه دی نو ددغه دیت هم د هغه سړي کېدل پکار دي کوم چي وهل سوی دی او د هغه د وهلو په وجه (نه خو د هغه یو اندام تلف سوی دی او نه یو زخم ورته رسېدلی دی) بلکه د هغه د بدن رنګ تور سوی وي.

حکومت د دیت په باره کي یو اصطلاحي لفظ دی، ددې مفهوم دادی چي د مثال په توګه کوم څوک چي زخمي سوی دی که چیري هغه غلام وي نو د هغه د زخم په وجه د هغه په قیمت کي کمي واقع کېږي نو په هغه اندازه به د هغه سړي دیت پر زخمي کونکي واجب وي او ځيني علماء وايي چي دغه حدیث پر حکومت باندې محمول دی يعني رسول الله ﷺ دلته چي د دیت دریمي برخي حکم فرمایلی دی هغه د حکومت په طریقه دی نه د قاعدې په توګه. تورپشتي رضی الله عنه ددغه حدیث په باره کي چي کوم بحث کړی دی هغه پر دې دلالت کوي چي ددغه حدیث په صحت کي کلام دی.

د نس د کوچني دیت

﴿۳۳۵﴾: وَعَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَضَى

حضرت محمد بن عمرو رضی الله عنه د ابو سلمه رضی الله عنه څخه او هغه د ابو هريره رضی الله عنه څخه روایت کوي چي

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنِينِ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ أَوْ فَرَسٍ أَوْ

رسول الله ﷺ د نس د کوچني په بدله کي مینزه یا غلام یا اس یا قهره یې مقرر کړې ده. (د غره څخه مراد بهترینه مینزه غلام یا اس یا

بَغْلٍ. رواه ابوداؤد وقال روی هذا الحديث حماد بن سلمة وخالد الواسطي

عن محمد بن عمرو ولم يذكر او فرس او بغل. رواه ابوداؤد والنسائي.

غاثره ده). (ابوداؤد) دا حدیث د حماد بن سلمه او خالد واسطي د محمد بن عمر ثخه روایت کړی دی. (ابوداؤد نسائي).

تخریج سنن ابی داود ۷۰۵۱۴، رقم: ۴۶۷۹.

تشریح: علامه نووي رحمته الله علیه وایي چي غره یو ډېر ښکلي شي ته وایي مگر په دې باره کي ددغه لفظ اطلاق پر انسان باندي په دې اعتبار کیږي چي الله تعالی انسان په ښکلي صورت کي پیدا کړی دی.

د ځینو علماؤ قول دی چي په دغه حدیث کي د غره په مفهوم کي فرس او بغل داخلول د راوي خپل وهم دی ځکه چي د غره اطلاق یوازي پر هغه انسان باندي کیږي چي هغه د یو چا مملوک وي یعني غلام یا مینه وي.

که ناپوه ډاکټر د مرګ سبب سي نو هغه به ضامن وي

﴿۳۳۵۱﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَطَبَّبَ وَلَا يُعْلَمُ مِنْهُ طِبٌّ فَهُوَ ضَامِنٌ. رواه ابوداؤد والنسائي

عمرو بن شعيب رحمته الله علیه د خپل پلاره ثخه او هغه د خپل پلار ثخه روایت کوي چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل: څوک چي خپل ځان طبیب (ډاکټر) ښائي او د هغه طبیب کېدل معلوم نه وي نو هغه د طب په فن کي مهارت نه لري (د هغه د لاسه چي چاته تاوان و رسيږي) نو هغه به (د دې نقصان) ضامن وي. (ابوداؤد نسائي).

تخریج: سنن ابی داود ۷۱۰۱۴، رقم: ۴۵۸۶، والنسائي ۵۲۱۸، رقم: ۴۸۳۰.

تشریح: مطلب دادی که چیري یو څوک د علم طب د فن ثخه خبر نه وي او هغه د یو ناروغ درملنه وکړي او درملنه که د لاس په ذریعه وي لکه وینه کښل، عملیات کول او داسي نور وي او هغه ناروغ مړ سي نو په اتفاق سره د هغه دیت به د هغه پر عاقله واجب وي مگر هغه به په قصاص کي نه قتل کیږي ځکه چي په هر حال خپله د هغه ناروغ د اجازې او رضا سره به هغه د هغه علاج کړی وي.

د دیت د معافولو یو واقعہ

﴿۳۳۵۲﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ غُلَامًا لِأَنَاسٍ فَقَرَأَ قُطْعَ أُذُنٍ غُلَامٍ

د حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي د مسکینو خلکو یو هلک د شتمنو

لِلنَّاسِ أَغْنِيَاءَ فَأَتَى أَهْلَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا إِنَّا أَنْاسٌ فَقَرَاءُ

فَلَمْ يَجْعَلْ عَلَيْهِ شَيْئًا. رواه ابوداؤد والنسائي.

خلکو د یوه هلک غوږ پرېکړ د مفسلو خلکو ډله د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضره سوه او عرض یې وکړ موږ خو یوه غریبه ډله یو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغوی معاف کړه او په هغوی یې هیڅ مقرر نه کړه. (ابوداؤد نسائي).

تخریج سنن ابی داود ۷۱۲۱۴، رقم: ۴۵۹۰، والنسائي ۲۵۱۸، رقم: ۴۷۵۱.

تشریح: که د یو هلک څخه یو جنایت (یعني یو ډول تاوان یا تکلیف رسیدل) وسي نو د صحیح اعتبار د فقدان په وجه هغه جنایت د خطا په حکم کي دی او د هغه تاوان به د هلک پر کورنۍ واجب وي ځکه که چیري یو هلک یو سړی قتل کړي نو هغه په قصاص کي نه سي قتل کیدای، په حدیث کي چي کومه واقعه بیان سوې ده په هغه کي د قاعدې په اعتبار د هلک پر کورنۍ باندي تاوان واجب کیدل پکار دي مگر که چیري د هلک کورنۍ غریب او مفلس وي او غریب او مفلس د تاوان متحمل کیدای نه سي ځکه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د غوږ پرېکونکي هلک پر کورنۍ باندي دیت واجب نه کړ.

د حدیث د ظاهري مفهوم څخه دا څرگندیږي چي کوم هلک غوږ پرې کړی وو هغه ازاد وو ځکه که چیري هغه غلام وای نو د هغه جنایت او دیت به په خپله د هغه د ذات سره متعلق کیدی او د هغه مالکانو فقیر او مفلس کیدل به د هغه وجوب د هغه د ذات څخه نه ختمولای.

الفصل الثالث (دریم فصل)

د قتل شبه عمد او قتل خطا دیت

﴿۳۳۵۳﴾: عَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ قَالَ دِيَّةُ شَبِّهِ الْعَمْدِ أُلْثَاثُ ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ حِقَّةً وَثَلَاثٌ

د حضرت علي رضی اللہ عنہ څخه روایت دی د قتل شبه عمد دیت درې ډوله او بنان دي درودیرش او بني چي څلورم کال یې پیل سوی وی او

وَتَلَاثُونَ جَذَعَةً وَأَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ ثَنِيَّةً إِلَى بَازِلٍ عَامِهَا كُلُّهَا خِلْفَاتٌ وَفِي رَوَايَةٍ

د درو دیر شو او بنو چي پنځم کال یې پیل سوی وي او څلور دیرش او نبي چي شپږم کال یې پیل سوی وي د اتو کلو پوري چي نهم کال یې پیل سوی وي او دا ټولي به بلاربي وي په یوه بل روایت

قال في الخطأ أَرْبَاعًا خَمْسٌ وَعِشْرُونَ حِقَّةً وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ جَذَعَةً وَخَمْسٌ

کي داسي دي چي د قتل خطا څلور ډوله او بنان دي پنځه ويشت درې کلني پنځه ويشت څلور کلني

وَعِشْرُونَ بَنَاتٍ لَبُونٍ وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ بَنَاتٍ مَخَاضٍ. رواه ابوداؤد.

پنځه ويشت دوه کلني او پنځه ويشت يو کلني او دا به ټولي او نبي وي. (ابوداؤد).

تخريج: سنن ابی داود ٦٨٥١٤، رقم: ٤٥٥١.

﴿٣٥٢﴾: وَعَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ قَضَى عُمَرُ فِي شِبْهِ الْعَمْدِ ثَلَاثِينَ حِقَّةً وَثَلَاثِينَ

جَذَعَةً وَأَرْبَعِينَ خَلْفَةً مَا بَيْنَ ثَنِيَّةٍ إِلَى بَازِلٍ عَامِهَا. رواه ابوداؤد.

د حضرت مجاهد رضي الله عنه څخه روایت دی چي حضرت عمر رضي الله عنه د شبه عمد په قتل کي دېرش او نبي درې کلني او دېرش او نبي څلور کلني او څلوېښت او نبي به بلاربي پوره پنځه کلني يا پوره د اتو کلو مقرري کړي وي. (ابوداؤد)

تخريج: سنن ابی داود ٦٨٥١٤، رقم: ٤٥٥٠.

د نس د کوچني دیت

﴿٣٥٥﴾: وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى

د حضرت سعيد بن مسيب رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم

فِي الْجَنِينِ يُقْتَلُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ بِغُرَّةٍ عَبْدًا أَوْ وَلِيدَةً فَقَالَ الَّذِي قُضِيَ عَلَيْهِ

د حاملې نښي د کوچني د دیت چي د هغې په نس کي وي غلام يا مينزه مقرره کړې ده پر کوم سړي چي دا تاوان مقرر سوی وو هغه عرض وکړ چي د هغې د کوچني تاوان

كَيْفَ أَغْرَمَ مَا لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهْلَ وَمِثْلُ ذَلِكَ بَطُلٌ فَقَالَ

څنگه ادا کړم چي هغه نه شی خوړلی او نه یې چنبلی وو؟ نه یې خبره کړې ده او نه یې اواز ایستلی دی او د دې ډول قتل خو ساقط کیږي (یعني په دې باندي هیڅ تاوان نسته)

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُفَّانِ . رواه مالك والنسائي مرسلًا ورواه ابو داؤد عنه عن ابي هريرة متصلًا .

رسول الله ﷺ وفرمايل: د دې څخه پرته زه څه ووايم چي دا سړی خو د کاهنانو ورور دی. (مالک نسائي مرسلًا ابو داؤد دا حديث د ابو هريره راجع څخه متصلًا روايت کړی دی).

تخریج: مالک فی الموطا ۸۵۵/۲، رقم: ۶ والنسائي ۴۹۱۸، رقم: ۴۸۲۰.

د لغاتو حل: ولا استهل: معناه ما صاح ومارفع صوته. (هغه چي ږغ وکړي). بطل: ای هدر. ساقط سو.

تشریح: کاهن هغه سړي ته وايي چي د غیبو د پوهېدو دعوه کوي او خلکو ته د غیب خبرې ښيي او هغه د خلکو د دوکه کولو لپاره د درواغو خبرې بیانوي، په حدیث کي د ذکر سوي سړي هم خپل غلط خیال په ډېر مسجع الفاظو سره وړاندي کړی وو ځکه رسول الله ﷺ په دغه مناسبت سره هغه ته د کاهنانو ورور وویل مگر کوم چي حقیقت دی نو مطلق مسجع او مقفی عبارتونه په خپله مذموم (بد) نه دي بلکه د انسان د کلام د فصاحت او بلاغت او قابلیت عکس وي، خپله د رسول الله ﷺ د بیان انداز او کلام به ډېر مسجع او مقفی الفاظو سره مزین وو په خاصه توګه کومي دعاوي چي د رسول الله ﷺ څخه نقل سوي دي د هغه د الفاظو جامعیت د مسجع او مقفی عبارتونو غوره مثال دی لکه دغه دعاء: (اللهم اني اعوذ بک من علم لا ینفع وقلب لا یخشع...) اې الله! زه ستا پناه غواړم د هغه علم څخه چي نافع نه وي او د هغه زړه څخه چي بېرېدونکی نه وي، خلاصه دا چي هغه مسجع عبارت مذموم دی کوم چي په تکلف سره د ژبي او قلم څخه ادا سي او د هغه مقصد باطل ته رواج ورکول وي لکه څرنگه چي ذکر سوي سړي وویل. شمېني رحمه الله وايي چي په حدیث کي د ذکر سوي مسئلې په باره کي فقهي مذهب دادی که یو سړی یوه حامله ښځه په نس کي ووهي او د هغه په وجه د هغې د نس کوچنی په مړ کېدو سره راووځي نو د هغه په دیت کي غره یعني پنځه سوه درهمه د قتل کونکي پر کورنۍ واجب دي، هغه وايي چي زموږ علماء د غره څخه مراد پنځه سوه درهم اخیستي دي او دا ځکه چي په اکثره روایتو کي د غره وضاحت دا سوی دی او که چیري حامله ښځه په نس کي په وهلو سره ژوندی کوچنی یې پیدا سي او بیا مړ سي نو په دغه صورت کي پوره دیت واجبېږي.

بَابُ مَا لَا يُضْمَنُ مِنَ الْجَنَائِاتِ

(د کومو شيانو تاوان چي واجب نه وي د هغو بيان)

جنایات د جنایت جمع ده او معنی یې د قصور (کوټاهي) کول، جرم کول، تردې مخکي هغه بابونه تېر سوي دي چي په هغو کي د جنایاتو سزاوي، تاوان او د قصاص وغيره په باره کي حدیثونه تېر سوي دي، ددغه باب مقصد د جنایاتو هغه صورتونه بیانول دي چي په هغه کي معاوضه او تاوان واجب نه وي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د حیوان وهلو، په کان کي ښځېدلو او په څاه کي لوېدلو تاوان نه سته

﴿۳۳۵۶﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَجَبَاءُ جُرْحُهَا جَبَارٌ وَالْمَعْدِنُ جَبَارٌ وَالْبِئْرُ جَبَارٌ. متفق عليه.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای: د حیوانانو زخمي کول (يعني چي يو حیوان پر بل حیوان یا انسان باندي حمله وکړي) معاف دي د کان زخمي کېدل معاف دي او په څاه کي د لویدو څخه مړ کېدل او یا په څاه کي د کښینستلو هلاک کېدل معاف دي. مطلب دا چي يو سړی په خپله مځکه کي څاه وکاږي او بل څوک پکښي ولویږي نو د څاه پر مالک تاوان نسته. (بخاري او مسلم)

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۵۴/۱۲، رقم: ۶۹۱۲، و مسلم ۱۳۳۴/۳، رقم: ۴۵-۱۷۱۰.

د لغاتو حل: جبار: ای هدر (ساقط دی).

تشریح: که يو حیوان يو سړی تر پښو لاندي کړي یا په ښکراو لکۍ سره يو څوک ووهي یا په خوله سره په چیچلو یې زخمي کړي او په هغه سره سړی مړ سي یا حیوان يو شي ته تاوان ورسوي او ضائع یې کړي نو د هغه هيڅ تاوان نه سته په شرط ددې چي د هغه حیوان سره يو څوک نه وي مگر که چيري د حیوان سره يو څوک کتونکی وي یا پر هغه حیوان باندي يو څوک سپور وي او هغه حیوان يو شی ضائع کړي نو په دغه صورت کي د هغه حیوان سره چي کوم سړی وي پر هغه تاوان واجب دی دا د امام اعظم ابو حنیفه رحمته علیه مذهب دی.

په دې باره کي د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادی که چيري حيوان د ورځي يوشی ضائع کړي نو د هغه پر مالک به هيڅ تاوان واجب نه وي مگر که چيري يوشی حيوان د شپې يوشی ته تاوان ورسوي نو په دغه صورت کي به د حيوان پر مالک باندي تاوان واجب وي ځکه چي د شپې د حيوان ساتنه د هغه پر مالک لازم ده او د ورځي د خپل کبنت، باغ او نورو شيانو ساتنه د هغو پر مالکانو لازم ده.

په هدايه کي ليکلي دي چي (د حيوان يوشی ته د تاوان رسولو په صورت کي) د حيوان پر شړونکي به د هغه شي تاوان واجب دي کوم چي د حيوان د لاس او پنبو په ذريعه ضائع سوی وي او کوم څوک چي حيوان نيولی وي نو هغه به د هغه شي د تاوان ذمه دار دي کوم چي د حيوان د پنبو په ذريعه نه بلکه يوازي د لاسو په ذريعه تاوان سوی وي او که چيري يوشی داسي حيوان يوشی ضائع کړي چي پر هغه باندي يوشی څوک سپور وي نو پر هغه سپور باندي د هغه شي تاوان واجب دی کوم چي د هغه حيوان د لاس، پنبو يا سر په ذريعه ضائع سوی وي او که چيري تاوان کونکی يوشی داسي حيوان وي چي د هغه سره د هغه شړونکی يا ساتونکی هم وي او پر هغه سپور هم وي نو د هغه تاوان به پر دواړو واجب وي.

په کان کي لوېدل معاف دي: ددې مطلب دادی که چيري يوشی يو کان ته ورسي يا پر هغه سربېره ودرېږي او بيا هغه کان ونه پرېږي چي د هغه په وجه هغه سړی هلاک سي نو پر هغه سړي باندي هيڅ تاوان واجب نه دی چا چي کان کبلی دی، يا يو مزدوريې د کان کبيلو لپاره په مزدوري ولگوی او ناڅاپه هغه په کان کي ولويدی او مړ سو نو د کان پر مالک باندي هيڅ تاوان واجب نه دی، دا حکم يوازي د کان سره خاص نه دی بلکه دغه حکم د اجارې او مزدوري په نورو صورتو کي هم دی حال دا چي اول نوعيت يوازي د هغه صورت سره متعلق دی کوم چي د حديث د آخري برخي (والبر جبار) يعني په څاه کي لوېدل معاف دي، مطابق وي، په څاه کي لوېدل معاف دي: ددې مطلب دادی چي د مثال په توگه يوشی په خپل محکه يا په يوبل مباح ځای کي څاه وکاږي او بيا په هغه کي يوشی ولويدی او مړ سي نو پر څاه کبيلو کي باندي هيڅ تاوان واجب نه دی.

په مدافعت کي تاوان نه سته

﴿۲۳۵۷﴾: وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت يعلي بن اميه رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د رسول الله صلی الله علیه و آله سره و جگړې ته ولاړم په

جَيْشِ الْعُسْرَةِ وَكَانَ لِي أَجِيرٌ فَقَاتَلَ إِنْسَانًا فَعَصَّ أَحَدُهُمَا يَدَ الْآخَرِ فَأَنْتَزَعَ

جيش عسره (د تبوک په غزا کي) زما يو نوکرو و هغه د يوه سړي سره جگړه وکړه او دواړو د يو بل لاس و چيچل په هغوی کي چي يوه د بل د خولې څخه خپل لاس را کش کړ

الْمَعْصُومُ ضَعْفَ يَدِهِ مِنْ فِي الْعَاصِ فَأَنْدَرُ ثَنِيَّتَهُ فَسَقَطَتْ فَأَنْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ

نو د هغه غاښ و غورځېدی بيا نبی کریم ﷺ ته راغی چي دهغې معاوضه ځيني واخلي نبی ﷺ

فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ وَقَالَ أَيْدِعُ يَدَهُ فِي فَيْكِ تَقْضِيهَا كَالْفَحْلِ . متفق عليه .

د هغه غاښ ساقط کړ او ورته وېي فرمايل : ايا هغه خپل لاس ستا په خوله کي پريښي وو ؟ چي تا د اوښ په شان هغه چيچلي وو . (بخاري او مسلم) .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۴۳۸۴، رقم: ۲۲۶۵، ومسلم ۱۳۰۱۸۳، رقم: ۱۶۷۴-۲۳.

د لغاتو حل: الفحل: ای من الابل (اوښ).

تشریح: ايا هغه سړي خپل لاس ستا په خوله کي پرې ايښی دی ...: ددغه ارشاد په ذريعه رسول الله ﷺ د هغه د غاښونو د تاوان نه واجب کولو ته اشاره کړې ده چي د کوم چا په ذريعه ستا غاښونه وتلي دي هغه دي پر مدافعتي کاروايي باندي مجبور وي چي هغه په اصل کي د خپل لاس د ساتني لپاره ستا د خولې څخه را وايستی، په شرح السنه کي ليکلي دي چي همدارنگه که چيري يو سړی د يو ښځي سره بد کاري کول غواړي او هغه ښځه د خپل عزت ساتني لپاره پر هغه سړي حمله وکړي چي د هغه په نتيجه کي هغه سړی هلاک سي نو په دې وجه پر هغه ښځه باندي هيڅ نه واجبيږي، نقل سوي دي چي حضرت عمر رضي الله عنه ته دا مقدمه راغلل چي يوې انجلۍ لرگي راوړل چي يو سړی په هغې پسې سو او دهغې سره يې بد کاري کول وغوښتل انجلۍ د خپل عزت په خطر ه کي ليدو سره يو ډېره پورته کړه او هغه سړی يې په وويشتی چي هغه مړ سو، حضرت عمر رضي الله عنه د هغه په باره کي دا فيصله وکړه چي دا قتل په حقيقت کي د الله تعالی له خوا سوی دی (چي په دغه سزا ورکولو سره يې د يو پاک لمني انجلۍ عزت وساتي) قسم په خدای د هغه هيڅ ديت به نه ورکول کيږي، د امام شافعي رحمه الله هم دا قول دی.

همدارنگه که چيري يو سړی د يو چا مال لوټ کولو، ويني تويولو او د هغه د کورنۍ تباه کولو اراده وکړي نو د هغه دفاع کول جائز دي، اول خو په دې پوه سئ چي داسي سړی د انسانيت سره

د هغه د ارادې او فعل څخه د منع کولو کوښښ دي وکړل سي مگر که هغه د قتل د ارادې څخه نه منع کيږي او هغه د شر څخه د خوندې کېدو لپاره هغه ووژل سي نو د هغه قتل به معاف وي .

د خپل مال ساتونکی که مړ سي نو شهيد دی

﴿۳۳۵۸﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ . متفق عليه .

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه اورېدلي دي څوک چي د خپل مال په حفاظت کي قتل سي هغه شهيد دی . (بخاري او مسلم)

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۳۵، رقم: ۲۴۸۰، ومسلم ۱۲۴۱، رقم: ۲۲۶-۱۴۰.

تشریح: مطلب دادی که چيري يو سړی د خپل مال او سامان ساتنه کوي او يو څوک هغه قتل کړي نو هغه شهيد دی دا حکم د هغه سړي په باره کي هم دی کوم چي د خپل کورنۍ په ساتنه کي ووژل سي .

﴿۳۳۵۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه سړي عرض وکړ يا رسول الله صلي الله عليه وسلم! که يو څوک

رَجُلٌ يُرِيدُ اخْذَ مَالِي قَالَ فَلَا تُعْطِهِ مَا لَكَ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي قَالَ قَاتِلْهُ

زما مال په غلا سره (يا په زور سره) واخلي نوزه څه وکړم؟ هغه ته مال پرېږدم او که څه؟ نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل: چي خپل مال و هغه ته مه پرېږده (مه ورکوه) هغه عرض وکړ

قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي قَالَ فَأَنْتَ شَهِيدٌ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتَهُ قَالَ هُوَ فِي النَّارِ . رواه مسلم .

که هغه زما سره جگړه کوله؟ (نو بيا زه څه وکړم؟) نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل: ته هم ورسره جگړه وکړه عرض يې وکړ که چيري هغه ما قتل کړي؟ نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل: ته شهيد يې عرض يې وکړ که زه هغه قتل کړم؟ نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل: نو هغه به په دوزخ کي دا خليږي (او پر تا باندي هيڅ گناه نسته). (مسلم).

تخریج: صحیح مسلم ۱۲۴۱، رقم: ۲۲۵-۱۴۰.

تشریح: دغه حدیث شریف مسلمانانو ته د خپل ځان، مال او عزت د ساتنې لپاره د حمله کونکي سره په مېړانه د مقابلې کولو تلقین کوي او د الله تعالی د نامه اخیستونکو شعور ته دا احساس ورکول دي چې د مسلمانانو حال داسي نه دی چې هغه د یو داسي سړي په مقابل کې د بې زړه توب او بزدلی ثبوت ورکړي کوم چې د هغه مال لوټول غواړي او د هغه ژوند تباه کولو پسې لگیدلی وي بلکه یو مسلمان ته چې د ایمان او یقین او اعتماد علی الله طاقت حاصل وي د هغه تقاضا داده چې د هغه حمله کونکي او فساد کونکي په پوره مېړانه سره مقابلې وکړي او د ذلت پر ژوند باندې د عزت مرگ ته په ترجیح ورکولو سره د شهادت مرتبه ترلاسه کړي او یا هغه حمله کونکي او فساد کونکي په ختمولو سره جهنم ته واستوي، دا حدیث ددې دلیل دی که چیرې قاتل او فساد کونکي مسلمان هم وي نو د هغه څخه دفاع کول او هغه په خپل دفاع کې وژل مباح دي.

کور ته ننوتونکی زخمی کول معاف دي

﴿۳۲۰﴾: وَعَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَوْ أَطْلَعَ فِي بَيْتِكَ أَحَدٌ وَلَمْ تَأْذُنْ لَهُ خَذْفَتَهُ بِحَصَاةٍ فَفَقَاتَ عَيْنَهُ مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ جُنَاحٍ. متفق عليه

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه اورېدلي دي که چیرې یوه سړي چې تا اجازه نه وي ورکړې ستا په کور کې داخل سي او ته یې په یوه لرګي ووهي او د هغه څخه یې سترګه وچاؤ دي نو پر تا باندې هیڅ گناه نسته. (بخاري او مسلم)

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۱۶۱۱۲، رقم: ۶۸۸۸، و مسلم ۱۶۹۹۱۲، رقم: ۴۴-۲۱۵۸.

تشریح: امام شافعي رحمه الله علیه د دغه حدیث په ظاهري مفهوم باندې په عمل کولو سره پر داسي سړي باندې د سترگو تاوان ساقط کړی دی حال دا چې امام ابوحنیفه رحمه الله علیه فرمایي چې پر هغه به تاوان واجب وي، هغه دغه حدیث پر مبالغه او سخت خبرداري باندې محمول کړی دی.

﴿۳۲۱﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَجُلًا أَطْلَعَ فِي جُحْرِ فِي بَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د سهل بن سعد رضي الله عنه څخه روایت دی چې یوه سړي د رسول الله ﷺ د دروازي په سوري کې وکتل
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِدْرَى يَحْكُ بِرَأْسِهِ

در رسول الله ﷺ په لاس کي هغه وخت د شاد گرو لو يوه اله وه چي په هغه سره يې سر مبارک گروي

فَقَالَ لَوْ أَعْلَمُ أَنَّكَ تَنْظُرُنِي لَطَعَنْتُ بِهِ فِي عَيْنِكَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ . متفق عليه .

نبي کریم ﷺ و فرمايل : که ما ته معلومه وای چي ته قصدا ماته گورې نو ما به په دې آلې باندي ستا په سترگو گزار کړې وای د اجازت اخيستلو حکم خود سترگو لپاره دی (چي هغه چيري پر غير محرمي باندي ونه لگيږي). (بخاري او مسلم).

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۴۳/۱۲، رقم: ۶۹۰۱، ومسلم ۱۶۹۸/۳، رقم: ۴۰-۲۱۵۶.

د لغاتو حل: مدری: شئ يعمل من خشب او حديد على شكل من اسنان المشط يسوي به الشعر.

تشریح: د دې څخه ثابته سوه چي څرنگه چي بېله اجازې د يو چا په کور کي داخلېدل بد دي همدارنگه بېله اجازې د يو چا کور ته کتل هم بد دي ، علامه طيبي رحمه الله وايي چي په دغه حديث کي دې ته اشاره ده که يو سړی بېله قصده د يو چا په کور کي وگوري د مثال په توگه د يو چاد کور مخته په تېرېدو سره د هغه نظر کور ته ولاړ سي نو په دې سره څه بدې نه سته .

ډبري غورځول منع دي

﴿۳۳۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَغْفَلٍ أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَخْذِفُ فَقَالَ لَا تَخْذِفُ

د حضرت عبد الله بن مغفل رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه يو سړی وليد چي ډبري يې ويشتلې هغه ورته وويل چي ډبري مه غورځوه

فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْخَذْفِ وَقَالَ إِنَّهُ لَا يُصَادُ بِهِ

ځکه چي رسول الله ﷺ د ډبرو ويشتلو څخه منعه کړې ده او ارشاد يې فرمايلې دی چي په

صَيْدٍ وَلَا يَنْكَأُ بِهِ اَعْدُو وَلَكِنَّهَا قَدْ تُكْسِرُ السِّنَّ وَتَفْقَأُ الْعَيْنَ . متفق عليه .

داسي ډبرو ويشتلو باندي نه خو څوک ښکار کولای سي او نه د ښمن زخمي کولای سي بلکه په داسي ويشتلو باندي غاښ ماتيږي او سترگه چووي . (بخاري او مسلم)

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۶۰۷/۱۹، رقم: ۵۴۷۹، ومسلم ۱۵۴۷/۳، رقم: ۵۴-۱۹۵۴.

تشریح: ابن مالک رحمۃ اللہ علیہ وایي چي رسول الله ﷺ د بيله قصده ويشتلو خخه حڪه منع فرمايلې ده چي په دې کي يو حکمت او گټه نه سته البته د فتنې او فساد او جگړې پيدا کېدو بيره خامخا وي دا حکم د هر داسي عمل په باره کي دی په کوم کي چي دا خبره موجود وي .

په ټولنه او بازار کي اسلحه په احتياط سره ساتئ

﴿٣٣٣﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا مَرَّ

د حضرت ابو موسی رضی اللہ عنہ خخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په تاسو کي چي څوک

أَحَدُكُمْ فِي مَسْجِدِنَا أَوْ فِي سُوقِنَا وَمَعَهُ نَبْلٌ فَلْيُحْسِنْ عَلَى نِصَالِهَا أَنْ يُصِيبَ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِنْهَا شَيْءٌ. متفق عليه.

زموږ د مسجدو ته راځي او په بازارو کي تيريزي او د هغه سره غشي وي نو تو بري د غشو دي ونيسي د دې لپاره چي يوه مسلمان ته ضرر ونه رسيږي . (بخاري او مسلم).

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٢٤١١٣، رقم: ٧٠٧٥، ومسلم ٢٠١٩١٤، رقم: ١٢٤-٢٦١٥.

تشریح: مطلب دادی چي مسجدونه ، بازارونه او داسي ټول ځايونه چيري چي مسلمان جمع وي هلته وسله په ډېر احتياط سره ساتل پکار دي که غشی وي يا بله وسله وي لکه ټوپک ، توپنچه ، توره ، نېزه او داسي نور شيان ، داسي نه وي چي په غلطۍ سره يو مسلمان د يو چا په وسله زخمي نه سي .

په وسلې سره اشاره منع ده

﴿٣٣٣﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُشِيرُ

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ خخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : اشاره دي نه کوي

أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ بِالسَّلَاحِ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ. متفق عليه.

په تاسو کي دي يو څوک د يوه مسلمان ورور په خوا په اسلحه باندي حڪه چي هغه ته نه ده معلومه شايد شيطان د هغه د لاس خخه اسلحه را وکاږي او په هغه بل باندي ولگيږي او بيا

هغه د هغه په سبب د دوږخ و کندي ته ولويږي. (بخاري او مسلم).

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۳۱۱۳، رقم: ۷۰۷۲، و مسلم ۲۰۲۰۱۴، رقم: ۱۲۶-۲۶۱۷.

تشریح: شیطان په دا هڅه کي وي چي يو مسلمان دو که سي او هغه په گناه کي اخته کړي ځکه و فرمايل سول چي يو مسلمان ورور ته په وسله سره اشاره مه کوئ داسي نه چي شیطان پر تاسو باندي اثر وکړي او هغه وسله په اشاره کولو سره پر هغه مسلمان ولگيږي او د هغه په وجه تاسو د دوږخ وړ وگرځئ.

﴿۳۲۶۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَشَارَ إِلَى أَخِيهِ بِحَدِيدَةٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَلْعَنُهُ حَتَّى يَضَعَهَا وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لِأَبِيهِ وَأُمِّهِ. رواه البخاري.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک چي د يوه مسلمان ورور ولور ته په اوسپنه سره اشاره وکړي نو ملائکي پر هغه لعنت وايي تر هغه وخته پوري چي هغه اوسپنه نه وي اېښي اگر که هغه اشاره کونکي د هغه حقيقي ورور وي. (بخاري).

تخريج: لم نجده عند البخاري بل هو عند مسلم بلفظه ۲۰۲۰۱۴، رقم: ۱۲۵-۲۶۱۶.

تشریح: مطلب دادی که چيري يو سړی خپل سکه ورور ته په اوسپنه سره اشاره وکړي بلکه په مسخرو سره يې وکړي مگر ددې سربېره ملائکي پر هغه لعنت وايي، ددغه ارشاد مطلب يو مسلمان ته په وسله سره اشاره ياد اوسپني د پورته کولو څخه منع د مبالغې په توگه بيانول دي.

﴿۳۲۶۶﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا. رواه البخاري وزاد مسلم وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه او حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک چي پر موږ باندي اسلحه پورته کړي (که د مقابلې لپاره وي او که د مسخرو لپاره) هغه زموږ څخه نه دی. (بخاري) او د مسلم په روايت کي دا الفاظ زيات دي څوک چي موږ ته فريب را کوي هغه زموږ څخه نه دی.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۳۱۱۳، رقم: ۷۰۷۰، و مسلم ۹۹۱۱، رقم: ۱۶۴-۱۰۱.

﴿۳۳۶﴾: وَعَنْ سَلْمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَلَ عَلَيْنَا السَّيْفَ فَلَيْسَ مِنَّا . رواه مسلم .

د حضرت سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل : څوک چې پر موږ توره راوکارې هغه زموږ څخه نه دی . (مسلم)

تخریج : صحیح مسلم ۹۸۱۱، رقم : ۹۹-۱۶۲.

په دنیا کي یو چاته سخت عذاب ورکونکی به په اخرت کي خپله په عذاب کي وي

﴿۳۳۷﴾: وَعَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ مَرَّ بِالشَّامِ

حضرت هشام بن عروه رضی اللہ عنہ د خپل پلاره څخه روایت کوي چې هشام بن حکیم په شام کي ډېر

عَلَى أَنَسٍ مِنَ الْأَنْبَاطِ وَقَدْ أَقِيمُوا فِي الشَّمْسِ وَصَبَّ عَلَى رُءُوسِهِمُ الزَّيْتُ

نبطیان ولیدل چې هغوي لمر ته درول سوي وه او پر سرونو یې تېل (زیتون) اچول سوي وه

فَقَالَ مَا هَذَا قِيلَ يُعَذَّبُونَ فِي الْخَرَجِ فَقَالَ هِشَامُ اشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ

هشام بن حکیم رضی اللہ عنہ ورڅخه پوښتنه وکړه چې دا څه دي ؟ نو ورته یې وویل د محصول یا خراج د نه ادا کولو په وجه دا سزا ورکول کیږي هشام وویل زه شاهدي ادا کوم چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الَّذِينَ يُعَذَّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا . رواه مسلم

څخه دا اورېدلي دي چې الله جل جلاله به هغه خلکو ته سخته سزا ورکړي کوم چې په دنیا کي و خلکو ته عذاب ورکوي . (مسلم)

تخریج : صحیح مسلم ۲۰۱۸۴، رقم : ۱۱۸-۲۶۱۳.

تشریح یعني څوک چې یو مسلمان په دنیا کي په ناحقه په عذاب کي اخته کړي د مثال په توګه د لمر په ګرمۍ کي په درولو سره هغه پر هغه تاوده تېل یا بل شی اچوي نو الله تعالی به په آخرت کي هغه سړی د هغه شي په عذاب اخته کړي .

د ظلم کوونکي پای

﴿٣٣٦٩﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوشِكُ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : که ستا عمر زیات سو نو

إِنْ طَالَتْ بِكَ مُدَّةٌ أَنْ تَرَى قَوْمًا فِي أَيْدِيهِمْ مِثْلُ أَذْنَابِ الْبَقَرِ يَغْدُونَ فِي

ژر به يوه ټولۍ ووينې چې د هغوی په لاس کې د غوايانو د لکۍ په شان يوشی وي (يعني چلاخي) هغوی به په هغو چلاخو باندې خلک بېروي او وهي به يې او د ظالمانو به دربانې

غَضَبِ اللَّهِ وَيَرْوَحُونَ فِي سَخَطِ اللَّهِ. وفي رواية في لعنة الله. رواه مسلم.

کوي دا خلک به د الله ﷻ په غضب کې سهار کوي او د خداي تعالی په غصه کې به ماښام کوي (يعني سهار او ماښام به د خداي تعالی لعنت ورباندې وي) او په يوه بل روايت کې دا الفاظ دي چې دا خلک به د خداي تعالی په لعنت کې وي. (مسلم).

تخريج: صحيح مسلم ٢١٩٣١٤، رقم: ٥٣ - ٢٨٥٧.

تشریح: د هغه خلکو څخه مراد هغه خلک دی چې د يو ظالم او جابر مرسته کونکي وي ياد هغه پر دروازه ولاړ وي او د هغوی مخته او شاته ولاړ وي او بيا د هغه ظالم په مرسته خلک بېروي ، غريبان وهي او کمزورو ته ښکېنځل کوي او د غريبو شريفو خلکو عزت تر پښو لاندي کوي او د ليوني سپي په ډول هر څوک داړي .

د ناروا فيشن کونکو ښځو لپاره وعيد

﴿٣٣٤٠﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : دوې ځيان دوه ډوله دي

النَّارِ لَمْ أَرْهُمَا قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ وَنِسَاءُ

چې هغوی ته زه نه گورم يو خو هغه خلک دي چې د هغوی سره د غوايانو د لکۍ په شان

چلاخي وي چې په هغه سره خلک وهي او بل هغه ښځې چې

كَاسِيَاتٌ عَارِيَّاتٌ مُمِيلَاتٌ رُءُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ لَا يَدْخُلْنَ

په ظاهره يې کالي اغوستي وي مگر په حقيقت کي بنکار يې (يعني ډيري نازکي جامې يې اغوستي وي) او د خلکو په زړونو کي خواهش پيدا کونکي بنځي او د نارينه وؤ ولورته خواهش لرونکي بنځي (يعني ډيري په فيشن سره او سپدونکي بنځي) د هغوی سر (يعني د سر ورېښتان به يې داسي پورته وي لکه د نجدي اوښ بوک) داسي بنځي به نه جنت ته ځي

الْجَنَّةُ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا وَإِنَّ رِيحَهَا لَتُوجِدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكَذَا. رواه مسلم

نه به د هغه بوي ويني حال دا چي بوی د جنت د ډېر ليري څخه پيدا کيږي او د جنت بوی به ور څخه دومره دومره ليري وي (تر ډېره مسافته پوري). (مسلم).

تخريج صحيح مسلم ٢١٩٢١٤، رقم: ٥٢-٢١٢٨.

د لغاتو حل: البخت: البختی من الجمال والاشی بختية جمعه بخت وبختي، جمال طوال الاعناق ای يعظمنها ويکبرنها بلف عصايع ونحوها. مرقات.

تشریح: مگر په حقيقت کي به لوڅ وي: دلته هغه بنځو ته اشاره ده چي دومره نازکي جامې اغوندي چي د هغوی بدن معلوم يږي يا داسي جامې اغوندي چي د بدن يو برخه يې پټه او يو برخه يې بالکل خلاصه وي لکه څرنگه چي نن سبا رواج دی يا په پورني سره د خپل نس او سينې پټولو پر ځای هغه په غاړه کي اچوي يا پر شا يې اچوي، په دغه ټولو صورتو کي په ظاهره خو بنځي جامې اغوستي وي مگر په حقيقت کي هغه لوڅه وي.

ددغه جملې څخه هغه ټولو صورتو ته اشاره کيدای سي چي په دنيا کي ډول ډول جامې اغوندي مگر د تقوا او عمل صالح د جامو څخه محرومي وي چي د تقوا او ښک عمل په وجه په آخرت کي د جنت د جامو وړ سي.

مميلات او مائلات: ددې څخه مراد هغه بنځي دي چي د خپل سينگار او ښکلا په ذريعه خلک ځان ته مائل کوي او خپله هم خلکو ته مائلي وي، يا د مميلات څخه مراد هغه بنځي دي چي خپل پورني د خپلو سرو څخه ليري کوي چي خلک د هغوی مخونه وويني، د مائلات څخه مراد هغه بنځي دي چي په ناز او نواز سره گرځي ترڅو خلک پر عاشق سي.

د هغوی سرونه به د بختي او ښانو د بوک په ډول وي: ددې څخه مراد هغه بنځي دي چي د سر وېښتان پيچلي تړي او څرنگه چي د بختي او ښانو بوکونه د لوړوالي په وجه آخوا دېخوا ښوري همدارنگه د هغوی د سرونو وېښتان هم آخوا دېخوا ښوري په دغه حديث کي د بنځو د يو خاص ډلي ښوونه سوې ده چي د هغه وجود د رسول الله ﷺ په زمانه کي نه وو بلکه دا د رسول الله ﷺ

معجزه ده چي رسول الله ﷺ په راتلونکې زمانه کې ددغه ډول ښځو د پيدا کېدو خبر ورکړ .
 نه به په جنت کې داخلېږي : دا د ښځو په باره کې فرمايل سوي دي د خلکو په باره کې دا
 سي خبره محض د اختصار په وجه نه ده فرمايل سوې د قاضي عياض رحمته الله عليه د وينا مطابق ددغه
 جملې مطلب دا نه دی چي داسي ښځي به هيڅکله په جنت کې نه داخلېږي بلکه مطلب دادی
 چي کله نيکي ښځي په جنت کې داخلېږي او د جنت بوی تر لاسه کوي نو هغه وخت به داسي
 ښځي په جنت کې نه داخلېږي او نه به د جنت بوی تر لاسه کوي مگر د خپل سزا تر سره کېدو
 وروسته به دوی هم د جنت په سعادت سره ونازول سي يا دا چي دا خبره د هغه ښځو لپاره فرمايل
 سوې ده چي څوک دغه شيان په حلال گڼلو سره وکړي او دا هم ويل کيداى سي چي ددغه جملې
 څخه سخت زجر او خبردارى مراد دی .

څوک پر مخ باندي مه وهئ

﴿۲۳۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ

فَلْيَجْتَنِبِ الْوُجْهَ فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ . متفق عليه .

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل : کله چي په تا سو کې يو
 څوک و هل کوي نو په مخ دي يې نه وهي ځکه چي الله جل جلاله انسان په خپل شکل و صورت پيدا
 کړې دی . (بخاري او مسلم) .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸۲۵، رقم: ۲۵۵۹، ومسلم ۲۰۱۷\۴، رقم: ۱۱۵-۲۶۱۲ .

تشریح: آدم عليه السلام يې په خپل صورت کې پيدا کړی دی : ددې مطلب دادی چي الله تعالی آدم
عليه السلام په خپل صفت پيدا کړ او هغه يې د خپل صفاتو جلاله او جماليه مظهر وگرځوی ، يا دا
 مراد دی چي آدم عليه السلام يې پر هغه خاص صورت باندي پيدا کړي چي الله تعالی يوازي د انسانانو
 لپاره اختراع او پيدا کړی دی په دې اعتبار سره په خپل صورت د پيدا کولو اضافت ، انساني
 شرف او اکرام ظاهرولو لپاره دي لکه څرنگه چي په (نفخت فيه من روحي) کې الله تعالی د روح
 اضافت ځان ته په فرمايلو سره د روح انساني عظمت او فضيلت ظاهر کړی دی او ځينو داويلي
 دي چي د صورته ضمير په اصل کې آدم عليه السلام ته راجع دی يعني آدم عليه السلام يې په هغه صورت کې
 پيدا کړ کوم چي د آدم عليه السلام سره مخصوص دی چي د ټولو مخلوقاتو څخه ممتاز دی او پر
 خصائص او کرامات باندي مشتمل دی .

همدارنگه د حديث خلاصه به دا وي چي الله تعالى انسان ته پر ټولو مخلوقاتو باندې شرف ورکړی دی او د هغه په ټولو اندامو کي يې مخ اشرف او مکرم او د انساني صورت د کمال ظهور محل دی نو انسان پر مخ وهلو څخه ځان ساتل پکار دي، علماء کرام وايي چي دا حکم د استحباب په توگه دی.

الفصل الثانی (دوهم فصل)

پردي کور ته ننوتل او کتل

﴿۳۳۷۲﴾: عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَشَفَ

د حضرت ابوذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي پورته کړي

سِتْرًا فَأَدْخَلَ بَصَرَهُ فِي الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُؤْذَنَ لَهُ فَرَأَى عَوْرَةَ أَهْلِهِ فَقَدْ أَتَى

د کور پرده مخکي تردې چي هغه ته د پردې پورته کولو يا وکورته د راتلو اجازه ورکړل سي او د هغه کور بنځي وويني نو هغه

حَدًّا لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَأْتِيَهُ لَوْ أَنَّهُ حِينَ أَدْخَلَ بَصَرَهُ اسْتَقْبَلَهُ رَجُلٌ فَقَفَا

پر خپل ځان باندې شرعي حد واجب کړ د هغه دغسي راتلل او کتل روا نه دي او که هغه په کور کي په کتلو سره وکتل او د کور سپری د هغه و مخته راغی او هغه سپری يې پر سترگه وواهه

عَيْنَيْهِ مَا عَيَّرَتْ عَلَيْهِ وَإِنْ مَرَّ الرَّجُلُ عَلَى بَابٍ لَا سِتْرَ لَهُ غَيْرِ مُغْلَقٍ فَنَظَرَ

او هوندي يې کړی نوزه به سزانه ورکوم او که يو څوک د يو چاد دروازي و مخ ته تيريږي چي پر

فَلَا خَطِيئَةٌ عَلَيْهِ إِنَّمَا الْخَطِيئَةُ عَلَى أَهْلِ الْبَيْتِ . رواه الترمذي و قال هذا

حديث غريب .

هغه باندې پرده نه وي او د هغه نظر د کور په وگړو باندې ولگيږي نو په هغه باندې هيڅ گناه نسته قصور د کوروالو دی . (ترمذي دا حديث غريب گنلي دی).

تخريج سنن الترمذي ۶۰۸۵، رقم: ۲۷۰۷.

تشریح: د هغه لپاره دا هیڅکله جائز نه ده... الخ: دا استیناف دی چې علت ته متضمن دی یعنی دغه جمله یو بل عبارت شروع کوي چې د هغه مقصد د اول عبارت د مفهوم علت بیانول دي. دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چې پر کورنۍ باندي واجب دي چې د خپل سرای دروازه بنده وساتي یا پر دروازه باندي پرده واچوي.

بېله ټيکي توره گرځول منع دي

﴿۳۳۷۳﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُتَعَاظَ السَّيْفُ مَسْلُوكًا. رواه الترمذي و ابوداؤد.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چې توره د ټيکي څخه را کښل او بل چاته ورکول رسول الله ﷺ د دې څخه منعه کړېده. (ترمذي ابوداؤد)

تخریج: سنن ابی داود ۷۰۱۳، رقم: ۲۵۸۸، و الترمذي ۴۰۳۱۴، رقم: ۲۱۶۳.

تشریح: د بې پوښه توري ساتلو څخه ځکه منع فرمایل سوې ده چې داسي نه هغه د لاس څخه په خلاصه سره پر یو چا ولگيږي یا خلک د هغه په لاس کي د لوڅي توري په لېدو سره په پیره کي نه سي.

د تسمې په دوو گوتو نیول

﴿۳۳۷۴﴾: وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ سُرَّةَ بْنِ جُنْدُبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُقَدَّ السَّيْرُ بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ. رواه ابوداؤد.

حضرت حسن رضي الله عنه د سمره رضي الله عنه څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ د تسمې په دوو گوتو کي نیولو سره د څیرلو څخه منع فرمایلي ده (ځکه چې کیدای سي په دې سره گوتو ته تاوان ورسېږي). ابوداؤد،

تخریج: سنن ابی داود ۷۱۱۳، رقم: ۲۵۸۹.

تشریح: د دغه منع سبب دادی چې په داسي ډول د تسمې په څېرلو سره گوتي زخمي نه سي، دا حدیث او ددې څخه مخکي حدیث په دواړو کي ذکر سوې منعه تنزیهي ده او د شفقت او همدردۍ له مخي ده.

د خپل دين، خان، مال او اولاد ساتونکي شهيد دی

﴿۳۷۵﴾: وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ

د حضرت سعيد بن زيد رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې

قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ

د دين په ساتنه کې ووژل سي شهيد دى، او څوک چې د خپل خان په ساتنه کې ووژل سي هغه هم شهيد دى او څوک چې ووژل سي

مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ. رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي.

د خپل مال په ساتنه کې هغه هم شهيد دى او څوک چې د خپل کورنۍ په ساتنه کې ووژل سي هغه هم شهيد دى. ترمذي، ابوداؤد او نسائي.

تخريج: سنن الترمذي ۲۲۱۴، رقم: ۱۴۲۱، و ابوداؤد ۱۲۸۵، رقم: ۴۷۷۲، والنسائي ۱۱۵۷، رقم: ۴۰۸۶.

تشریح: د دين په ساتنه کې د وژلو مطلب دادی چې د مثال په توګه د يو مسلمان په مخکې يو کافري يا مبتدع د هغه د دين سپکاوی او حقارت وکړي او هغه مسلمان د هغه سره په جګړه سي او ووژل سي نو هغه ته به د شهادت درجه ترلاسه کيږي.

د اکثرو علماؤ مذهب دادی چې د مثال په توګه يو سړی د زید د مال د لوټ کولو اراده وکړي يا د هغه وژل وغواړي يا د هغه کورنۍ ته يو ډول تاوان رسولو قصد وکړي نو زید ته پکار دي چې هغه داسي خرابي اراده لرونکي مدافعت وکړي يعني اول خو دي هغه په ښه نرم انداز کې د هغه خرابي ارادې څخه د منع کولو هڅه وکړي مګر که چيري هغه د جنگ څخه او د خپلي خرابي ارادې څخه نه منع کيږي نو زید هغه قتل کړي نو پريزد باندې د تاوان په توګه هيڅ شی واجب نه دی او که چيري زید قتل کړل سو نو هغه به د شهيد درجه ترلاسه کړي.

پر مسلمان د توره راګڼونکي وعيد

﴿۳۷۶﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِيَجَهَنَّمَ سَبْعَةٌ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د دوېځ اووه

أَبْوَابُ بَابٍ مِنْهَا لِمَنْ سَلَ السَّيْفَ عَلَى أُمَّتِي أَوْ قَالَ عَلَى أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ . رواه

دروازې دي په هغو کي يوه دروازه هغه ده چي په هغه کي به هغه څوک داخلېږي چي زما پرامت
توره راوکارې (يا رسول الله ﷺ دا الفاظ وفرمايل څوک چي د محمد ﷺ پرامت توره

الترمذي و قال هذا حديث غريب و حديث ابي هريرة الرجل جبار ذكر
في باب الغضب.

راوکارې). ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی، د ابو هريرة حديث (الرجل جبار) په باب
الغضب کي بيان سوی دی.

تخريج: سنن الترمذي ۲۷۷۸۵، رقم: ۳۱۲۳.

=====

بَابُ الْقَسَامَةِ (د قسم اخيستلو بيان)

قَسَامَتٌ د ق په زور سره د قسم په معنی کي دی يعني قسم کول، او په شرعي اصطلاح کي
د قَسَامَت مفهوم دادی که د يو ابادي سيمي نژدې يو څوک قتل کړل سي او د قاتل معلومات نه
کيږي نو د وخت حکومت دي د دغه پيښي پلټنه وکړي که چيري د قاتل معلومات وسي نو ښه
خبره ده او که نه نو بيا دي د هغه سيمي د پنځو سو کسانو څخه قسم واخيستل سي داسي چي په
هغوی کي دي هر سړی دا قسم وکړي چي قسم په خداي مانه دی قتل کړی او نه دده د قاتل په
باره کي زه خبر یم، دا د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله عليه مذهب دی، ددې بنياد دغه مشهور حديث
دی چي (البينة على المدعي واليمين على من انكر) چي د دغه باب په دريم فصل کي د حضرت
رافع ابن خديج رضي الله عنه څخه نقل سوی روايت هم پر دې دلالت کوي.

د امام شافعي او امام احمد رحمه الله عليهما په نزد د قَسَامَت مفهوم دادی چي په کومه
سيمه کي يا يو سيمي ته نژدې يو مړی پيدا کړل سي که چيري د هغه سيمي د اوسيدونکو او
مقتول په مينځ کي يو دښمني سوې وي يا يو داسي ښه تر لاسه سي چي په هغه سره دا گمان
غالب وي چي د دغه سيمي خلکو دا سړی قتل کړی دی لکه په هغه سيمه کي د مړي پيدا کېدل،
نو د مقتول وارثانو څخه دي قسم واخيستل سي يعني هغوی ته دي وويل سي چي هغوی دا

قسم و کړي چي قسم په خدای تاسو چي د دغه سيمي خلکو دا قتل کړی دی که یا؟ که د مقتول وارثان د قسم کولو څخه انکار وکړي نو بیا د هغه خلکو څخه قسم واخیستل سي پر چا چي د قتل شک وي ، د دغه باب اول حدیث چي د حضرت رافع رضی الله عنه څخه نقل سوی دی هغه هم پر دې دلالت کوي.

په قسامت کي قصاص واجب نه دی که څه هم د قتل عمد دعوا وي بلکه په دې کي دیت واجب دی که څه هم د قتل عمد دعوا وي یا د قتل خطاء دعوه وي مگر امام مالک رحمته الله علیه وایي که چيري د قتل عمد دعوه وي نو بیا د قصاص حکم نافذول پکار دي او د امام شافعي رحمته الله علیه پخوانی قول هم دادی .

د قسامت په باره کي باید دا خبره په ذهن کي چي د قسامت دغه طریقه د جاهلیت په زمانه کي هم رواج وه ، رسول الله صلی الله علیه و آله دا طریقه جاري وساتل او ددې سره سم یې په انصارو کي د هغه مقتول فیصله وکړه کوم چي د هغه قتل هغوی د خیبر پر یهودیانو دعوه کړې وه .

الفصل الأول (لومړی فصل)

په قسامت کي د مدعی څخه قسم واخیستل سي که د مدعی علیه څخه

﴿۳۴۴﴾: عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ وَ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ أَنَّهُمَا حَدَّثَا أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ

د حضرت رافع بن خدیج او سهل بن ابی حثمه څخه روایت دی چي عبدالله

بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودٍ أَتَيَا خَيْبَرَ فَتَفَرَّقَا فِي النَّخْلِ فَقَتَلَ عَبْدُ اللَّهِ

بن سهل او محیصه ابن مسعود خیبر ته راغلل او دواړه د خرماوو په درختو کي دیو بل څخه

بیل سول ، عبدالله بن سهل یو چا ووژئ ،

بْنُ سَهْلٍ فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَ حُوَيْصَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ إِلَى

د سهل زوی عبدالرحمن او د ابن مسعود زامن حویصه او محیصه د

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَكَلَّمُوا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ فَبَدَأَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ

نبي کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سول او د مقتول په اړه یې خبري پیل کړې تر ټولو وړاندي

عبدالرحمن خبري پیل کړې چي

وَكَانَ أَصْغَرَ الْقَوْمِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ كَبُرَ الْكُبَرُ قَالَ يَحْيَىٰ بْنُ سَعِيدٍ يَعْنِي

ترتولو کوچنی وو، نبی کریم ﷺ ورته وفرمايل د مشرد مشري خيال وساته (يعني لومړی مشر ته د خبرو کولو موقع ورکړه) ددې حديث يو راوي يحيى بن سعيد وايي

لَيْلَى الْكَلَامِ الْأَكْبَرُ فَتَكَلَّمُوا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَتَسْتَحِقُّونَ قَتِيلَكُمْ أَوْ قَالَ

د رسول الله ﷺ مراد ددې څخه دا وو چي په تاسو کي دي مشر خبري وکړي، نو هغوی خبري اتري وکړې، نبی کریم ﷺ دا وفرمايل: تاسو به د خپل مقتول يا د خپل ملگری د خون بها هغه

صَاحِبَكُمْ بِأَيِّمَانٍ خَمْسِينَ مِنْكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْرٌ لَمْ نَرَهُ قَالَ

وخت وړلای سئ هر کله چي په تاسو کي پنځوس کسان قسم وکړي، هغوی عرض وکړ اې د الله رسوله! موږ ته ددې پېښي هيڅ علم نسته، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

فَتُبِّرُكُمْ يَهُودُ فِي أَيْمَانٍ خَمْسِينَ مِنْهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْمٌ كُفَّارٌ

نو پنځوس يهوديان به قسم اخلي، نو هغوی به ستاسو د دعوي څخه خلاص سي، هغوی عرض وکړ اې د الله رسوله! هغوی خو کافران دي،

فَفَدَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ قَبْلِهِ وَفِي رَوَايَةٍ تَحْلِفُونَ خَمْسِينَ يَمِينًا

ددې وروسته رسول الله ﷺ د خپل ځان څخه هغوی ته خون بها ورکړه او په يوه روايت کي د الفاظ دي چي نبی کریم ﷺ دا وفرمايل تاسو پنځوس قسمونه واخلي

وَفَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ أَوْ صَاحِبَكُمْ فَوَدَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او د خپل مقتول د تاوان به بيا مستحق سئ، ددې وروسته رسول الله ﷺ

مِنْ عِنْدِهِ بِبِأَيَّةِ نَاقَةٍ. متفق عليه. وهذا الباب خال عن الفصل الثاني.

د خپل ځان څخه سل اوښي په ديت کي ورکړې. بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۳۵۱۱۰-۵۳۶، رقم: ۶۱۴۲، ومسلم ۱۲۹۲۱۳، رقم: ۱۶۶۹-۲

تشریح: کوم څوک چي ترتولو مشروي هغه ددغه خبرو ذمه دار وي: ددې څخه دا خبره ثابته

سوه چي کوم څوک په عمر کي تر ټولو لوی وي د هغه اکرام او احترام ضروري دي او د خبرو شروع د هغه له خوا کېدل پکار دي .

دا حديث پر دې هم دلالت کوي چي په حدودو کي وکالت جائز دی او پر دې هم دلالت کوي چي د حاضر وکالت هم جائز دي کله چي مقتول ولي د هغه سکه ورور يعني عبدالرحمن ابن سهل رضي الله عنه موجود وو او حويصه (رض) او محيصه (رض) د هغه د اکا زامن وو ، ددغه حديث څخه دا مفهوم اخيستل کيږي چي د قسامت مخکي دي د مدعي څخه قسم واخيستل سي حال دا چي حنفي مذهب دادی چي مخکي دي مدعا عليه څخه قسم واخيستل سي .

په دې باب کي دويم فصل نسته

الفصل الثالث (دریم فصل)

د قسم پیل د مدعی علیه څخه کېدل پکار دي

﴿۳۳۸﴾: عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ أَصْبَحَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ مَقْتُولًا بِخَيْبَرَ

د حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه څخه روايت دی چي د انصارو يو سړی په خيبر کي ووژل سو

فَانْطَلَقَ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ لَكُمْ

د هغه وارثان د نبي کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سول او پېښه يې بيان کړه ، رسول الله صلی الله علیه و آله

شَاهِدَانِ يَشْهَدَانِ عَلَى قَاتِلِ صَاحِبِكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يَكُنْ ثُمَّ أَحَدٌ

پوښتنه وکړه ايا ستاسو دوه شاهدان سته چي ستاسو د مقتول په اړه شاهدي ورکړي ، هغوی

عرض وکړه چې د الله رسوله ! هلته هيڅ

مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَإِنَّمَا هُمْ يَهُودٌ وَقَدْ يَجْتَرِئُونَ عَلَى اعْظَمَ مِنْ هَذَا قَالَ

مسلمان موجود نه وو پاته سول يهود نو هغوی ددې څخه پرزيات جرئت لري ، رسول الله صلی الله علیه و آله

فَاخْتَارُوا مِنْهُمْ خَمْسِينَ فَاسْتَحْلَفُوهُمْ فَأَبَوْا فَوَدَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عُنْدِهِ . رواه ابو داود .

و فرمايل بنه ده تاسو په يهوديانو کي پنځوس کسه وټاکئ او د هغوی څخه قسم واخلئ، هغوی ددې څخه انکار وکړ نو رسول الله ﷺ د مقتول ديت د خپل لوري ورکړ. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داود ۶۶۱۱۴، رقم: ۴۵۲۴.

تشریح: ملا علي قاري رحمه الله وايي چي ددغه حديث ظاهري مفهوم د حنفیه ددغه مذهب واضح دليل دی چي په قسامت کي د مدعا عليه څخه قسم اخيستل کيږي. ملا علي قاري رحمه الله په دغه حای کي د ټولو امامانو د مذهبو نقل کولو څخه وروسته د حنفیه مذهب دلائل په ډېره بڼه طريقه سره بيان کړي دي.

=====

بَابُ قَتْلِ أَهْلِ الرِّدَّةِ وَالسُّعَاةِ بِالْفَسَادِ (د مرتد او فاسدو خلکو د وژلو بيان)

مرتد چاته وايي؟ مرتد هغه سړي ته وايي چي د اسلام د دين څخه مخ وارهوي يعني د ايمان او اسلام د نور څخه په وتلو سره د کفر او شرک په تيارو کي داخل سي.

د مرتد په باره کي حکم: کله چي يو مسلمان (نعوذ بالله) د اسلام څخه ووځي که چيري هغه د اسلام په باره کي يو شک او شبه بنکاره کړي نو د هغه شک او شبهې دفع دي وکړل سي که څه هم د اسلام دعوت ورکول او د هغه شک او شبه ليري کول واجب نه دي بلکه مستحب دي ځکه چي د اسلام دعوت هغه ته مخکي رسيدلی دی اوس هغه ته د نوي دعوت ضرورت نه سته او مستحب دادي چي داسي سړی د درو ورځو لپاره بندي کړل سي که چيري په دغه درو ورځو کي هغه توبه وکړي او بيرته اسلام ته راسي نو صحيح ده کنه نو هغه دي قتل کړل سي ځکه چي اسلام د مرتد سزا قتل ټاکلې ده، ځينو علماؤ ليکلي دي که چيري هغه وخت وغواړي نو وخت دي ورکړل سي کنه نو د وخت ورکولو ضرورت نه سته مگر د امام شافعي رحمه الله په نزد د وخت پر حکومت باندي د درو ورځو وخت ورکول واجب دي که څه هم د الله تعالی د ارشاد (اقتلوا المشركين) يعني مشرکان قتل کړئ، او د رسول الله ﷺ د ارشاد (من بدل دينه فاقتلوه) يعني چا چي خپل دين بدل کړ هغه قتل کړئ ددې څخه ثابتيږي چي مرتد ته وخت ورکول واجب نه دي.

فساد کوونکی څوک دی؟ د عنوان د دوهم جز تعلق د فساد کونکي سره دی، په عامه توگه فساد کونکی هغه خلکو ته وايي چي په محکه کي فتنه، فساد او لوټ مار کوي او د قتل او ظلم

په ذریعہ د خلعو امن او سکون له منځه وړي مگر دلته په خاصه توګه قطاع الطريق یعنی لار وھونکي مراد دی چې د هغه سزا هم قتل ده لکه څرنګه چې د الله تعالی ارشاد دی :

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا

ژباړه : کوم کسان چې د الله (ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) سره جنګ کوي او په مخکې کي فساد پیدا کوي نو د هغوی سزا داده چې هغوی دي قتل کړل سي .

د مرتد په باره کي یو څو مسائل او احکام : نن سبا زموږ ورځنۍ ژوند د لویو لویو اعتدالو ښکار دی ، نه خو موږ پر خپل ژبه واک لرو او نه د خپل عقیدې او نظریې په دائره کي په پوره توګه اوسېږو او زموږ افعال او اعمال د احتیاط پابند دي ، نتیجه داده چې داسي ډیري خبري زموږ د ژبو څخه وځي چې موږ یې په ظاهره بالکل بې و همه ګڼو مګر په حقیقت کي هغه خبري موږ د کفر دائرې ته رسوي .

همدارنګه داسي ډېر اعمال او کارونه زموږ څخه کیږي چې موږ یې معمولي ګڼو مګر هغه زموږ لپاره د آخرت د سخت تاوان سبب جوړیږي نو ضروري ده چې په دې باره کي یو څه وړاندي کړل سي :

د فتاوی عالمگیری په یو باب کي د مرتد احکام او مسائل په ډېر تفصیل سره بیان سوي دي دغه پوره باب د یو څو نادر الوجود مسائلو څخه یو څو مسئلې دلته نقل کیږي ، دلته چې کومي مسئلې ذکر کیږي د هغو پېژندل د هر مسلمان لپاره ضروري دي چې د مرتد په باره کي د احکامو او مسائلو په پېژندو سره دا معلومه سي چې هغه کوم الفاظ دي چې په ژبه سره په ادا کېدو باندي سړی کفر ته رسوي یا هغه کوم عقائد او اعمال دي چې د هغه په کولو سره سړی کفر ته رسیږي .

مرتد په عامه اصطلاح کي هغه سړي ته وایي چې د اسلام د دین څخه وګرځي سره ددې چې د ایمان څخه وروسته د کفر کلمه په ژبه ادا کول د مرتد کېدو رکن دی او د مرتد حکم د صحیح کېدو لپاره د عقل کېدل شرط دی پر لیوني او بې عقل کوچني باندي د مرتد حکم لګول صحیح نه دی او پر کوم سړي چې د لیونتوب کیفیت په ځانګړې توګه خپور وي نو پر هغه باندي د مرتد حکم په هغه صورت کي لګیدای سي کله چې هغه د خپل صحیح دماغ په حالت کي مرتد سي که چیري هغه د لیونتوب په کیفیت کي مرتد سي نو پر هغه باندي د مرتد حکم نه سي کیدای همدارنګه پر هغه سړي باندي هم د مرتد حکم لګول صحیح نه دی کوم چې هر وخت د نشې په حالت کي وي او د هغه عقل خراب سوی وي .

د مرتد د حکم جاري کېدو لپاره بالغ کېدل شرط نه دي يعنې دا ضروري نه ده چې يو څوک په بلوغ کې مرتد سي نو هغه دي مرتد وگرځول سي بلکه پر نابالغ باندې هم د مرتد حکم کېدای سي همدارنگه نارینه توب هم د مرتد د حکم لپاره شرط نه دی بلکه ښځه که چيري مرتده سي نو پر هغې باندې هم د مرتد حکم کېږي .

د مرتد د حکم کولو لپاره رضا او رغبت شرط دی پر هغه سړي باندې د مرتد حکم نه سي کېدای کوم چې پر مرتد کېدو باندې مجبور سوی وي .

کوم سړي ته چې د برسام (د سينې د پارسوب) ناروغي وي او پر هغه داسي حال راسي چې په هغه سره د هغه عقل ولاړ سي او هغه به سوچه خبري کول شروع کړي او بيا په دغه حالت کې هغه مرتد سي نو پر هغه باندې هم د مرتد حکم نه سي کېدای همدارنگه کوم سړی چې ليونی وي يا وسواسي وي يا مغلوب العقل وي نو پر هغه باندې هم د مرتد حکم نه سي کېدای .

لکه څرنگه چې د باب په شروع کې بيان سوی دی چې کوم سړی مرتد سي هغه ته دي د اسلام دعوت ورکړل سي که چيري هغه ته يو شک او شبه وي نو هغه دي ليري کړل سي او بيا که چيري هغه په اسلام کې داخلېدل غواړي نو کلمه شهادت دي ووايي او د اسلام څخه پرته د نورو ټولو مذېبو څخه دي بيزاري اظهار کړي او که چيري د هغه مذهب څخه د بيزاری اظهار وکړي د کوم لپاره چې هغه د اسلام دين پرې ايښی وو نو دا هم کافي ده ، که چيري يو سړی د مرتد کېدو څخه وروسته بېرته اسلام ته راسي او بيا کفر ته ولاړ سي او همدارنگه درې واړه وکړي او هر وار د وخت د حکومت څخه وخت وغواړي مگر د وخت پاچا هغه ته تر درو ورځو پوري وخت ورکړي مگر که چيري هغه په څلورم وار کفر ته ولاړ سي او وخت وغواړي نو اوس په څلورم وار دي هغه ته وخت نه ورکول کېږي بلکه په آخري وار که چيري هغه په اسلام کې داخل سي نو صحيح ده کنه نو قتل دي کړل سي .

که يو عاقل هلک مرتد سي نو د هغه مرتد کېدل د امام اعظم ابو حنيفه او امام محمد رحمۃ الله عليهما په نزد معتبر دي او هغه دي په اسلام کې پر داخلېدو باندې مجبور کړل سي مگر قتل کېږي دي نه ، دا حکم د هغه هلک دی چې هغه په دې پوهیږي چې اسلام د خلاصون ذريعه ده او هغه په ښه او بد کې او په خواږه او ترخه کې فرق کولای سي ، د ځينو حضراتو په نزد دلته هغه هلک مراد دی چې عمري او وه کالو ته رسيدلی وي .

که چيري يوه ښځه مرتده سي نو هغه دي نه قتل کېږي بلکه تر څو پوري چې هغه مسلمانانه نه سي هغه دي بندي کړل سي او هره دريمه ورځ دي د خبرداري په توگه وهل کېږي تر څو د خپل

ارتداد څخه په توبه کولو سره په اسلام کي داخله سي مگر که چيري يو سړي مرته د بنځه قتل کړل نو پر قاتل باندي هيڅ واجب نه دي .

که چيري يو مينزه مرته سي نو د هغې مالک دي هغه پر اسلام راوړلو باندي داسي مجبوره کړي چي هغه دي په خپل کور کي بندي کړي او د هغې څخه د خدمت اخيستلو سره سره دي يو بل کار هم هغې ته حواله کړي مگر مالک دي د هغې سره کوروالي نه کوي .

د عاقلې انجلۍ هغه حکم دی کوم چي د بالغې انجلۍ حکم دی همدارنگه خنځي (نر بنځي) هم د هغه بنځي په حکم کي دی ، که چيري ازاده بنځه مرته سي نو هغه تر هغه وخته پوري د مينزي په توگه نه سي نيول کيدای تر څو چي هغه په دارالاسلام کي وي مگر که چيري هغه دارالحرب ته ولاړه سي او بيا د هغه ځای څخه د اسلامي لښکر په بنديانو کي راسي نو هغه مينزه کيدای سي .

د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه او نورو امامانو يو قول دادی چي مرته په دارالاسلام کي هم د مينزي په توگه نيول کيدای سي ، ځيني علماء وايي که چيري پر دغه قول باندي د هغه بنځي په باره کي فتوا ورکړل سي کوم چي خاوند والا وي نو څه پروا نه سته بلکه مناسب دادی چي د بنځي خاوند د هغه وخت څخه د هغې د مينزي جوړولو خواست وکړي يا که چيري د هغې خاوند د هغې مصرف وي نو د وخت پاچا دي هغه بنځه خاوند ته تحفه کړي .

په دغه صورت کي به خاوند د هغه بنځي د بندي کولو او د اسلام راوړلو لپاره هغه د سزا په توگه د وهلو ډمه دار وي .

کله چي يو مرتد د خپل ارتداد څخه انکار وکړي نو د الله تعالی د وحدانيت او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله د رسالت او د دين اسلام د حقانيت اقرار وکړي نو دا د هغه له خوا د توبې مظهر دی او په دغه صورت کي به هغه مسلمان گڼل کيږي .

کله چي يو سړی مرتد کيږي نو د هغه د مال څخه د هغه ملکيت زائل کيږي مگر د ملکيت زائل کېدل موقوف دي که چيري هغه سړي ته د توبې توفيق ور په برخه سو او هغه بيا مسلمان سي نو د هغه ملکيت هغه بيرته ورکول کيږي او که چيري هغه د ارتداد په حالت کي مړ سي يا قتل کړل سي نو د هغه مال چي د اسلام په حالت کي يې گټلی وي د هغه مسلمان وارثان به يې حقدار وي او هغوی ته به د هغه مال هغه برخه ورکول کيږي کوم چي د اسلام په زمانه کي د هغه د پور وغيره ادا کولو څخه وروسته پاته سي او کوم مال چي هغه د ارتداد په حالت کي گټلی وي نو هغه به د پور د ادا کولو څخه وروسته غنيمت گڼل کيږي دا د امام اعظم ابو حنيفه

رحمة الله عليه قول دی آو د صاحبینو یعنی امام ابو یوسف او امام محمد رحمة الله علیهما په نزد د مرتد ملکیت نه زائل کیږي .

د مرتد د مېراث اخیستونکي په باره کي د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله عليه مختلف قولونه دلته بیانېږي ، امام محمد رحمه الله عليه د امام ابو حنیفه رحمه الله عليه څخه نقل کړي دي او دا قول زیات صحیح دي چي کله مرتد مړ سي یا قتل کړل سي یا دارالحرب ته د تېښېدو څخه وروسته د هغه مسلمانانېښه هم د هغه د مال وارثه وي په شرط ددې چي هغه وخت (یعني د مرتد د وفات یا قتل کېدو په وخت کي) هغه ښځه په عده کي وي ځکه چي هغه مرتد د خپل ارتداد په ذریعه خپل ښځي ته د خپل مېراث ورکولو څخه تېښته اختیار کړې وي نو د هغه ارتداد د مرض الموت په ډول سره لکه څرنګه چي یو سړی خپل ښځي ته د خپل مرض الموت په حالت کي طلاق مغلظه ورکړي نو شریعت ددې سره سم چي د هغې خاوند هغه د خپل مېراث څخه محرومه کول غواړي ځکه شریعت د هغه ښځي د هغه مېراث حقداره ده ، که چیري یو ښځه مرتده سي نو د هغې د مرګ څخه وروسته د هغې خاوند د هغې د مال حقدار نه وي مګر که چیري ښځه د ناروغۍ په حالت کي مرتده سي او بیا مړه سي نو د هغې خاوند به د هغې میراث تر لاسه کوي همدارنګه ټول قربان به د هغې د ټول مال وارث وي تر دې چي هغې د ارتداد په حالت کي کوم مال جمع کړی وي هغه به هم د هغې وارثانو ته ورکول کیږي .

که یو سړی مرتد سي او دارالحرب ته ولاړ سي یا د وخت پاچا هغه دارالحرب ته د تلو حکم وکړي نو د هغه مدبر غلام به ازاد سي او د هغه ام ولد به هم ازاده سي او د هغه چي کوم مال ورکول وي هغه به سمدستي ورکول وي او هغه چي په اسلام کي کوم مال پیدا کړی دی هغه به ټول د هغه مسلمان وارثانو ته ورکول کیږي او که چیري یو مرتد د اسلام په زمانه کي یو وصیت کړی وي نو د مبسوط وغیره په ظاهري روایت سره سم به هغه وصیت باطل وي یعنی د هغه وصیت به نه پر ځای کیږي که څه هم د هغه وصیت تعلق د یو قریب سره وي یا د پردي سره وي . تر څو چي مرتد په دارالاسلام کي وي نو تر هغه وخته دي قاضي د هغه په باره کي په ذکر سوو حکمو کي یو حکم نه جاري کوي .

کوم څوک چي مرتد سي نو په معاملاتو او عقودو کي د هغه د تصرف څلور ډولونه دي :
اول تصرف دادی چي د ټولو په نزد په سمدستي توګه جاري کیږي لکه هغه ته یو شی په تحفه کي ورکړل سي او هغه تحفه قبوله کړي یا هغه خپل مینزه ام ولد وګرځوي یا د هغه مینزه یو کوچنی راوړي او هغه مرتد د هغه کوچني د نسبت دعوی وکړي یعنی دا ووايي چي دا زما

کوچنی دی نو د هغه کوچنی نسبت به د هغه سره ثابت سی او هغه کوچنی به د هغه د نورو وارثانو په ډول د هغه د مېراث حقدار وي او هغه مینزه چي د هغې څخه یې کوچنی پیدا سوی دی د هغه مرتد ام ولد به وي او د مرتد له خوا منل سوې شفعه به قبوله کړل سي همدارنگه که چيري مرتد خپل پر ماډون غلام باندې حجر نافذ کړي نو د هغه اعتبار به کیږي .

دوهم تصرف هغه دی کوم چي په اتفاق سره باطلیږي يعني د شریعت په نظر کي د هغه هیڅ اعتبار نه وي لکه نکاح کول که څه هم هغه مسلمان وي یا مرتده وي یا ذمیة، حره او یا مملوکه وي همدارنگه د مرتد ذبیحه (حلال سوی څاروی) هم حرام دی او که چيري هغه په بنکار نیولی وي که څه هم بنکاری یې د سپي په ذریعه نیولی وي یا د باز په ذریعه او یا د ټوپک، غشي او بل شي په ذریعه یې وژلی وي نو هغه به هم حرام وي .

درېم تصرف هغه دی کوم چي د ټولو په نزد موقوف دی لکه شرکت مفاوضت، که چيري یو مرتد د یو مسلمان سره شرکت مفاوضت وکړي نو د هغه حکم به موقوف وي که چيري هغه مرتد مسلمان سو نو هغه شرکت مفاوضه به هم نافذ سي او که چيري هغه د ارتداد په حالت کي مړ سي یا قتل کړل سي یا دارالحرب ته ولاړ سي نو په دغه صورت کي به شرکت مفاوضه د شروع څخه په شرکت عتاق کي بدل سي، دا د صاحبینو مذهب دی مگر د امام اعظم ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد د مرتد شرکت مفاوضت نه باطلیږي .

څلورم تصرف هغه دی کوم چي د هغه په موقوف کېدو کي د علماؤ اختلاف دی لکه رانیول، پلورل، معاملات، اجاره کول، غلام ازادول، مدبر کول یا مکاتب کول، وصیت کول، قبض او داسي نور، د امام اعظم ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ قول دادی چي په دغه ټولو معاملاتو کي د مرتد تصرف موقوف دی که چيري هغه اسلام قبول کړي نو نافذ کیږي او که مړ سي یا قتل کړل سي نو دغه ټول تصرفات باطل کیږي .

د ارتداد په دوران کي د مکاتب ټول تصرفات نافذ کیږي همدارنگه که چيري یو سړی خپل مرتد غلام یا میتزه خرڅ کړي نو د هغه بیع جائز ده .

که یو مرتد د خپل ارتداد څخه په توبه کولو سره دارالاسلام ته بېرته راسي او دغه راتلل د قاضي له خوا د هغه دارالحرب ته د تللو د حکم څخه مخکي وي نو د هغه د مال او سامان په باره کي د هغه د مرتد کېدو حکم باطل دی او هغه داسي دی لکه چي مسلمان وو او نه د هغه ام ولد ازادیږي او نه د هغه مدبر ازادیږي او که چيري د هغه راتلل د قاضي د حکم څخه وروسته وي نو هغه چي د خپلو وارثانو سره خپل کوم ترلاسه کړي هغه دي ځيني واخلي او کوم مال او سامان

چي د هغه وارثانو د بيع، تحفي، عتاق وغيره په ذريعه د خپل ملکيت څخه ايستلی وي د هغه غوښتني حق هغه ته نه سته او نه د خپلو وارثانو څخه د داسي مال د بدلې اخيستلو حق سته. کوم څوک چي د خپل مور او پلار په پيروي کي مسلمان وي يعني هغه کوچنی وي او د خپل مسلمان مور او پلار په وجه د مسلمان په حکم کي وي او بيا په ارتداد سره بالغ سو که څه هم د قياس غوښتنه داده چي هغه دي قتل کړل سي مگر په دې باره کي د استحسان له مخي حکم دادی چي هغه دي نه قتل کيږي ځکه چي د بلوغ څخه مخکي هغه بالذات مسلمان نه وو بلکه د خپل مور او پلار په اتباع کي د مسلمان په حکم کي وو همدارنگه حکم د هغه سړی په باره کي هم دی کوم چي په کم عمر کي مسلمان سوی وي مگر کله چي بالغ سي نو مرتد سي، که يو څوک په زور سره د اسلام په قبلولو مجبور سوی وي او بيا هغه د اسلام څخه وگرځيږي نو هغه دي هم د استحسان له مخي نه قتل کيږي مگر په دغه ټولو صورتو کي حکم دادی چي هغه دي د اسلام پر قبلولو باندي مجبور کړل سي او که چيري د اسلام قبلولو څخه مخکي يو چا قتل کړی نو پر قتل کونکي باندي هيڅ واجب نه دي.

لقيط هغه کوچني ته وايي چي په يو ځای کي پيدا کړل سي، که چيري په دارالاسلام کي پيدا کړل سي نو د هغه د مسلمان کېدو حکم دي وکړل سي او که چيري د کفر په حالت کي بالغ سي نو هغه دي د اسلام په راوړلو باندي مجبور کړل سي مگر قتل کيدای نه سي. تر دې ځايه د مرتد په باره کي يو څو احکام او مسائل وه اوس يو څو نوري خبري بيانول ضروري دي چي د هغه کونکی کافر کيږي، په دې کي ځيني خبري هغه دي چي د هغو تعلق د ايمان او اسلام سره دی او ځيني خبري هغه دي چي د هغو تعلق د الله ﷻ د ذات او صفاتو سره دی، ځيني خبري هغه دي چي د هغو تعلق د علم او علماؤ سره دی، ځيني خبري هغه دي چي د هغو تعلق د حلال او حرام سره دی، ځيني خبري هغه دي چي د هغو تعلق د قيامت او داسي نورو شيانو سره دی او ځيني خبري هغه دي چي د هغو تعلق د کفر د تلقين کولو سره دی، دا يوه اوږده لړۍ ده ځکه نو دغه خبري يعني د کفر موجبات په ترتيب د بېل بېل عنوان ترلاندې بيانېږي:

د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د ايمان او اسلام سره دی: د ايمان او اسلام په باره کي هغه خبري چي د هغو کونکي کافر کيږي دادی:

١. که يو څوک داسي ووايي چي ما ته معلومه نه ده چي زما اسلام صحيح دی که يا نو دا يوه لويه غلطۍ ده مگر که چيري د دغه خبري مقصد د خپل شک نفی کول وي نو بيا لويه خطا نه ده.

۲. کوم څوک چي په خپل ايمان او اسلام کي شک وکړي او داسي ووايي چي آه مؤمن يم انشاء الله، نو هغه کافر کيږي مگر که چيري دا تاويل وکړي چي ما ته معلومه نه ده چي زه به د دغه دنيا څخه په ايمان سره ولاړ سم که يا؟ نو په دغه صورت کي هغه نه کافر کيږي.
۳. کوم څوک چي داسي ووايي چي قرآن کریم مخلوق دی نو هغه کافر دی.
۴. کوم څوک چي دا عقیده ولري چي ايمان او کفر يو دی نو هغه کافر دی.
۵. کوم څوک چي پر ايمان باندي راضي او مطمئن نه وي نو هغه کافر دی.
۶. کوم څوک د خپل نفس پر کفر راضي سي نو هغه کافر دی.
۷. کوم څوک چي د خپل ځان څخه پرته د بل چا په کفر راضي سي نو د هغه په باره کي د علماء اختلاف دی او فتوا پر دې ده که چيري يو سړی د خپل ځان څخه پرته د بل چا په کفر ددې لپاره راضي سي چي کافر د همېشه لپاره په عذاب کي اخته وي نو هغه کافر نه دی او که چيري هغه د بل چا په کفر ددې لپاره راضي سي چي هغه د الله تعالی په حق کي د هغه شي اظهار وکړي کوم چي د هغه صفاتو لائق نه وي نو هغه کافر کيږي.
۸. کوم څوک چي دا ووايي چي زه د اسلام صفت نه پيژنم نو هغه کافر سو، شمس الائمہ حلواني رحمه الله عليه دغه مسئله په ډېر سخت انداز کي بيان کړې ده، هغه وايي چي داسي ويونکی يو داسي سړی دی چي د هغه نه دين سته، نه لمونځ سته، نه روژه سته، نه طاعت سته، نه عبادت سته او نه نکاح سته، او د هغه اولاد د هغه د زنا په نتيجه کي پيدا کيدونکي اولاد دی.
۹. يو مسلمان د يو عيسائي انجلۍ سره نکاح وکړي چي د هغې مور او پلار هم عيسائي وي او بيا هغه په دغه حال کي لويه سوه چي هغه يو مذهب او دين نه پيژني يعنې نه خو هغه دين په زړه سره پيژني او نه يې په ژبه سره بيانولای سي او هغه ليونی هم نه وي نو په دغه صورت کي د هغې او خاوند په مينځ کي جلاوالی راوستل کيږي.
۱۰. همدارنگه که چيري د يو مسلماني انجلۍ سره نکاح وکړي او بيا کله چي هغه د عقل په حالت کي بالغه سي نو هغه نه په زړه سره اسلام پيژني او نه يې په ژبه سره ادا کولای سي او هغه ليونی هم نه وي نو په دغه صورت کي به هم د هغې او خاوند په مينځ کي جلاوالی راوستل کيږي.
۱۱. که د يو بنځي څخه پوښتنه وسي چي توحيد څه شي دی او هغه په جواب کي ووايي چي ما ته نه ده معلومه نو که چيري په دغه جواب سره د هغې مطلب دا وي چي زما د توحيد کلمه

په یاد نه ده نو په دې کې د هغې څه تاوان نه دی مگر که چیرې د هغې د جواب څخه مراد دا وي چې زه د الله تعالیٰ وحدانیت نه پیژنم نو په دغه صورت کې هغه مؤمنه نه ده او د هغې نکاح به ماته وي.

۱۲. که یو سړی په داسې حالت کې مړ شي چې هغه په دې نه پوهیدي چې زما خالق څوک دی، د هغه دکور څخه پرته د الله تعالیٰ سره یو بل کور هم سته او دا چې ظلم حرام دی نو هغه مؤمن نه دی.

۱۳. یو سړی گناه کوي او وایي چې د گناه په ذریعه د خپل اسلام ظاهرول پکار دي نو هغه کافر دی.
۱۴. یو څوک بل چا ته ووايي چې زه مسلمان یم نو هغه په جواب کې وویل چې پر تا دي هم لعنت وي او ستا پر مسلماني دي هم لعنت وي نو هغه کافر سو.

۱۵. یو عیسائي اسلام قبول کړی او ددې څخه وروسته د هغه عیسائي پلار مړ سو او هغه ووايي چې کاش! زه دا وخت مسلمان نه وای نو د خپل پلار مال به مې تر لاسه کړی وای نو هغه کافر سو.

۱۶. یو عیسائي یو مسلمان ته راسي او هغه ته ووايي چې ما ته د اسلام دعوت راکړه چې زه ستا په لاس اسلام قبول کړم، هغه مسلمان په جواب کې ورته ووايي چې ته فلاني عالم ته ورسه چې هغه تا ته د اسلام دعوت درکړي او ته د هغه په لاس اسلام قبول کړه، د داسې ویونکي په باره کې د علماؤ اختلاف دی، ابو جعفر رحمه الله علیه وایي چې داسې ویونکي کافر نه دی.

۱۷. یو کافر اسلام قبول کړي نو یو مسلمان هغه ته ووايي چې تا ته په خپل دین کې کومه خرابي معلومه سوه چې تا اسلام قبول کړی نو داسې ویونکی کافر کیږي.
د کفر هغه موجبات چې د هغو تعلق د الله ﷻ د ذات او صفاتو سره دی:

۱. هغه سړی کافر کیږي چې الله تعالیٰ ته د یو داسې وصف نسبت وکړي کوم چې د هغه د شان وړ نه وي یا د هغه د پاکو نومو څخه یو نوم یا د هغه د احکامو څخه د یو حکم سپکاوی وکړي یا د هغه د وعد او وعید څخه انکار وکړي یا څوک د هغه شریک، زوی یا بنځه وگرځوي، یا هغه ته د جهل یا عجز یا بلي خرابۍ نسبت وکړي نو داسې سړی هم کافر کیږي.
۲. که یو څوک داسې ووايي که الله تعالیٰ ما ته د دغه کار یا خبرې حکم راکړي نو بیا به هم زه هغه کار ونه کړم نو هغه سړی هم کافر کیږي.

۳. په قرآن کریم کي الله تعالی ته د ید (لاس) او وجه (مخ) نسبت سوی دی ایا په یو بله ژبه کي ددغه شیانو اطلاق جائز دی که یا؟ په دې باره کي ځیني علماء وایي چي جائز دی په شرط ددې چي ددغه شیانو څخه د هغه حقيقي مفهوم يعني اندامونه مراد نه وي، اکثر علماء کرام وایي چي دا جائز نه دي او همدا معتمد علیه قول دی.

۴. که یو سړی داسي ووایي چي فلانی سړی زما تر سترگو داسي دی لکه د الله تعالی تر سترگو یهودي نو د جمهورو علماؤ په نزد هغه سړی کافر کیږي ځکه چي هغه الله تعالی د سترگي اصل معنی يعني د یو انساني اندام نسبت کړی دی مگر ځیني حضرات وایي که چیري ددغه جملې ویونکي مراد د هغه سړي د افعالو خرابۍ بیانول مقصد وي نو نه کافر کیږي.

۵. یو سړی وفات سي او بل سړی ووایي چي خدای ﷻ ته داسي کول نه وه پکار نو دا کفر دی.
۶. یو سړی خپل دښمن ته ووایي چي زه د الله ﷻ په حکم سره ستا سره دا معامله کوم او دښمن په جواب کي ووایي چي زه د الله ﷻ حکم نه منم یا دا ووایي چي په دغه ځای کي د الله ﷻ حکم نه چلیږي، یا داسي ووایي چي په دې ځای کي هیڅ حکم نه سته یا داسي ووایي چي د الله ﷻ د حکم کولو وړ نه دی دغه ټولي جملې کفر لازمي، د حاکم عبدالرحمن رحمته الله علیه څخه د هغه سړي په باره کي پوښتنه وسوه کوم چي داسي ووایي چي زه فلانی کار د رواج سره سم کوم د الله ﷻ په حکم سره یې نه کوم نو ایا دا سړی کافر کیږي؟ هغه ورته وویل که د جملې څخه د هغه مراد د حق فساد او د شریعت پرېښودل او د رواج پیروي وي او د هغه مقصد د الله ﷻ د حکم رد کول نه وي نو هغه نه کافر کیږي.

۷. که یو څوک داسي سړي په باره کي چي هغه هیڅکله نه ناروغ کیږي داسي ووایي چي الله ﷻ دغه سړی هېر کړی دی یا داسي ووایي چي دغه سړی د هغه خلکو څخه دی چي الله تعالی هیر کړي دي نو دا کفر دی.

۸. که یو سړی یو چا ته ووایي چي ستا د ژبي څخه خدای ﷻ هم خلاص نه دی نو زه به څرنگه در څخه خلاص سم نو هغه کافر کیږي.

۹. یو سړی خپل ښځي ته ووایي چي ته د الله ﷻ څخه هم ما ته زیاته محبوه یې نو هغه سړی کافر کیږي.

۱۰. همدارنگه داسي ویل چي فلانی سړی په خراب تقدیر کي راگیر سوی دی دا لویه غلطی ده.

۱۱. د الله ﷻ د مکان (حای) ثابتول کفر دی، که یو سړی داسي ووايي چي د الله ﷻ څخه هیڅ حای خالي نه دی نو هغه کافر کیږي.

۱۲. که یو څوک داسي ووايي چي الله ﷻ په آسمان کي دی نو که چيري دا خبره ددې مقصد لپاره کړې وي چي د هغه مقصد د هغه شي حکایت کول وي کوم چي په ظاهري توګه سره منقول دی نو نه کافر کیږي او که چيري د هغه مقصد الله ﷻ ته د مکان نسبت کول وي نو بیا کافر کیږي، د اکثر و علمائو که چيري د هغه هیڅ نیت نه وي نو کافر کیږي،

۱۳. همدارنګه که یو څوک ووايي چي الله ﷻ د انصاف لپاره کښینستی یا د انصاف لپاره ودریدی ځکه چي په دغه جمله کي الله تعالی ته د فوق او تحت نسبت سوی دی.

۱۴. همدارنګه داسي ویل هم کفر دی چي زما حامي او مرستیال پر آسمان باندي الله ﷻ دی او په مخکه کي فلانی سړی دی.

۱۵. د اکثر و علمائو په نزد داسي ویل هم کفر دی چي الله ﷻ تر آسمان لاندي ګوري یا یوازي داسي ووايي چي الله ﷻ د آسمان څخه ګوري یا داسي ووايي چي الله ﷻ د عرش څخه ګوري.

۱۶. کوم څوک چي الله ﷻ ته د ظلم نسبت وکړي نو هغه کافر سو.

۱۷. که یو څوک داسي ووايي چي اې الله! دا ظلم مه خوښوه نو د ځينو علمائو په نزد هغه کافر کیږي.

۱۸. همدارنګه که یو سړی بل سړي ته داسي ووايي که د قیامت په ورځ الله تعالی انصاف وکړ نو زما سره به تر تا انصاف وکړي نو هغه کافر کیږي، مګر که چيري د که لفظ پر حای کوم وخت وویل سي نو نه کافر کیږي.

۱۹. که یو څوک داسي ووايي که الله تعالی د قیامت په ورځ په حق او عدل سره حکم وکړ نو زه به ستا څخه خپل حق واخلم نو په داسي ویلو سره هم سړی کافر کیږي.

۲۰. که یو څوک داسي ووايي چي اې الله! کله چي یو ظالم ظلم کوي نو د هغه ظلم مه قبلوي که تا د هغه ظلم قبول کړی نو زه یې نه قبلوم نو داسي ویل هم کفر دی ځکه چي هغه سړي داسي وایي چي اې الله! که ته د هغه په ظلم راضي یې نو زه په راضي نه یم.

۲۱. یو څوک یو چا ته ووايي چي درواغ مه وایه، هغه سړی په جواب کي ووايي چي درواغ د څه لپاره دي؟ د ویلو لپاره خودي نو داسي ویل هم کفر دی.

۲۲. یو چاته وویل سي چي د الله ﷻ رضا و غواړه ، هغه ووايي چي زمانه ده پکار ، يا يو څوک ووايي که الله ﷻ ما په جنت کي داخل کړي نو برباد به يې کړم ، يا يو چاته وویل سي چي د الله تعالی نافرمانی مه کوه ځکه که ته نافرمانی وکړې نو الله تعالی به تا په دوښخ کي داخل کړي ، هغه ووايي چي زه درواغ نه پرېږدم ، يا يو چاته وویل سي چي زیات خوراک مه کوه ځکه چي الله تعالی به دي صحیح نه ساتي هغه ووايي چي زه خو به يې خورم که څه هم د بنمن مې ساتي يا دوست مې ساتي نو دا ټولي جملې کفر لازمي .

۲۳. همدارنگه که یو چاته وویل سي چي زیات مه خائده ، يا زیات مه بېده کيږه او هغه په جواب کي ووايي چي زه به دومره خورم ، دومره به بېده کيږي او دومره به خاندم څومره چي زه غواړم نو دا کفر دی .

۲۴. که یو چاته وویل سي چي گناه مه کوه ځکه چي د الله تعالی عذاب ډېر سخت دی او هغه ووايي چي زه به عذاب په یوه لاس کي پورته کړم نو دا کفر دی .

۲۵. که یو چاته داسي وویل سي چي خپل مور او پلار مه تنگوه او هغه ووايي چي پر ما باندي د هغوی حق نه سته نو دا که څه هم کفر نه دی مگر د سختي گناه خبره ده .

۲۶. که یو سړي ابلیس لعین ته ووايي چي اې ابلیسه ! ته زما فلانی کار وکړه زه به ستا خبره ومنم او خپل پلار به تنگ کړم او ته چي د کوم شی څخه منع کوې د هغه څخه به منع سم نو دا کفر دی .

۲۷. که یو څوک یو چاته ووايي که الله ﷻ دغه دواړه جهان نه جوړولای نو ما به ستا څخه خپل اخیستی وای نو دا کفر دی .

۲۸. یو سړی یو درواغ خبره وکړي او یو اوریدونکی ووايي چي زما خدای دي ستا درواغ رښستا کړي يا داسي ووايي چي خدای دي ستا په درواغو کي برکت واچوي نو دا خبره کفر ته نژدې ده .

۲۹. همدارنگه یو سړی درواغ ووايي او اوریدونکي ورته ووايي چي خدای دي ستا په درواغو کي برکت واچوي نو دا کفر دی .

۳۰. یو سړی یو چاته ووايي چي فلانی سړی ستا سره سم نه چلیږي او هغه په جواب کي ورته ووايي چي دده سره خو خدای هم سم نه چلیږي نو داسي ویونکی کافر دی .

۳۱. که یو څوک ووايي چي د الله تعالی زر خوښ دي هغه ما ته زرا نه کړل نو هغه کافر کیږي په شرط ددې چي د ویلو څخه د هغه مقصد الله تعالی د بخل نسبت کول وي مگر که چیري هغه داسي وویل چي الله تعالی زر خوښوي نو دا کفر نه دی .

۳۲. یو څوک یو چا ته ووايي چي انشاء الله تعالى ته دا کار وکړه ، هغه په جواب کي ورته ووايي چي زه د انشاء الله تعالى څخه پرته دا کار کوم نو دا کفر دی .

۳۳. یو مظلوم ووايي چي زما سره څه کيږي هغه د الهي تقدير مطابق دي ، ظالم ددې په اورېدو سره ووايي چي زه چي څه کوم د تقدير څخه پرته یې کوم نو دا کفر دی .

۳۴. که یو څوک داسي ووايي چي اې خدايه ! پر ما باندي د رحمت کولو څخه منع مه کړه نو دا د کفر په الفاظو څخه دی .

۳۵. بنځه او خاوند په خپل مینځ کي یو خبره کوي ، د بنځي له خوا چي خبري اوږدې سي و خاوند ورته ووايي چي د خدای ﷻ څخه وپېرېږه او تقوا اختیار کړه ، بنځه په جواب کي ووايي چي زه د الله ﷻ څخه نه پېرېږم نو په داسي ویلو سره بنځه مرتده کيږي او د دواړو په مینځ کي جلا والی واقع کيږي په شرط ددې چي خاوند خپل بنځه د هغې پر صریح معصیت ترتلې وي او هغه یې د خدای ﷻ څخه پېرولې وي او د هغه په جواب کي بنځي ذکر سوې جمله ویلې وي مگر که چيري خاوند خپل بنځه د هغې په یو داسي خبره ترتلې وي چي په هغه کي د الله تعالى څخه د پېرېدو موقع نه وي يعني بنځي یو گناه نه وي کړې نو په دغه صورت کي هغه نه کافره کيږي البته که چيري په دغه صورت کي هم د دغه جملې څخه د بنځي مقصد د خوف خدا او تقوا سپکاوی وي نو د دواړو په مینځ کي جلا والی واقع کيږي .

۳۶. یو څوک د یو چا د وهلو اراده وکړي او هغه ته ووايي چي ایا ته د خدای ﷻ څخه نه بیرېږي؟ هغه ورته ووايي چي یا نو دا کفر نه دی ځکه چي هغه ته دا حق حاصل دی چي هغه ووايي چي د خدای ﷻ څخه د پېرېدو سوال په هغه شي کي پیدا کيږي کوم چي هغه زه وکړم .

۳۷. یو څوک گناه کوي او بل څوک یې وترتي او ورته ووايي چي ایا ته د خدای ﷻ څخه نه بیرېږي؟ نو هغه په جواب کي ورته ووايي چي یا نو هغه کافر کيږي ځکه چي دلته د هیڅ یو تاویل ځای نه سته .

۳۸. همدارنگه یو سړي ته وویل سي چي ایا ته د خدای ﷻ څخه نه بیرېږي او هغه د غصې په حالت کي جواب ورکړي چي یا نو هغه کافر کيږي .

۳۹. که یو څوک د الله ﷻ حکم یا د پیغمبر ﷺ شریعت خوښ نه کړي د مثال په توگه زید بکر ته ووايي چي الله ﷻ څلور بنځي حلالي گرځولي دي او زید ووايي چي زه دا حکم نه خوښوم نو دا کفر دی .

۴۰. که چيري يو سړی ووايي چي يوازي د خدای ﷻ وجود کېدل پکار دي د بل شي وجود کېدل نه دي پکار نو هغه کافر کيږي .

۴۱. که يو سړی ووايي چي زما په حق کي ټولي نيکۍ خدای ﷻ پيدا کړي دي او د بدۍ خالق زه يم نو هغه کافر کيږي .

۴۲. يو چا ته وويل سي چي ته دخپل بنځي په واک کي نه راغلې او هغه په جواب کي ووايي چي د بنځو په واک کي خدای ﷻ هم نه راځي نو زه به څرنگه راسم دا کفر دی .

۴۳. که يو څوک يو چا ته ووايي چي د خدای ﷻ له خوا وينم او ستا له خوا وينم يعني کوم شی چي ما ته تر لاسه سوی دی هغه دخدای ﷻ له خوا دی او ستا له خوا دی يا داسي ووايي چي زه د خدای ﷻ څخه اميد لرم او ستا څخه اميد لرم نو دا بده خبره ده مگر که چيري داسي ووايي چي زه د خدای ﷻ له خوا وينم او د هغه ظاهري سبب تا گڼم نو دا يو ښه خبره ده .

۴۴. يو څوک دخپل يو مخالف څخه پر يو خبره باندي قسم کول وغواړي او هغه مخالف ورته ووايي چي زه په خدای ﷻ قسم کوم مگر قسم ورکونکی ورته ووايي چي زه په خدای ﷻ قسم نه کوم بلکه د طلاق يا عتاق قسم کول غواړم نو د ځينو علماؤ په نزد کافر کيږي مگر د اکثر علماؤ په نزد نه کافر کيږي او دا قول زيات صحيح دی .

۴۵. که يو څوک يو چا ته ووايي چي خدای ﷻ پوهيږي چي زه تا همېشه په دعاء کي يادوم نو د هغه د کفر په باره کي د مشائخو اختلاف دی .

۴۶. که يو څوک د مسخرو او خدا په توگه په فارسي کي ووايي چي (من خدايم) يعني زه خدای يم نو هغه کافر کيږي .

۴۷. يو سړی خپل بنځي ته ووايي چي ته د همسايه د حق پروا نه کوې بنځه ورته ووايي چي يا ، خاوند ورته ووايي ته دخپل خاوند د حق پروا نه کوې بنځه ورته ووايي يا ، بيا خاوند ورته ووايي ته دخدای ﷻ د حق پروا نه لرې ؟ نو ددې په جواب کي هم هغه ووايي چي يا نو په دې سره هغه کافره کيږي .

۴۸. که يو څوک دخپل ناروغۍ څخه په پرېشانه کېدو سره يا د رزق د تنگوالي په وجه ووايي چي خدای ﷻ زه ولي پيدا کړی يم او د دنيا د خوندو او راحتو څخه يې محروم کړی يم نو د هغه په باره کي ځيني علماء وايي چي هغه نه کافر کيږي مگر د هغه داسي ويل يوه لويه غلطۍ ده .

۴۹. یو څوک یو چاته ووايي چي تا کومي بدۍ کړي دي د هغه په وجه به الله تعالی تا په عذاب کي اخته کړي او هغه په جواب کي ووايي چي ایا خدای ﷻ ته ټاکلی یې چي خدای به هغه کوي څه چي ته وایې نو هغه کافر کیږي .

۵۰. که یو څوک ووايي چي خدای ﷻ د دوږخ جوړولو څخه پرته نور څه کولای سي نو هغه کافر کیږي .

۵۱. یو مفلس سړی د مفلسۍ په حالت کي ووايي چي فلانی سړی هم د الله ﷻ بنده دی او هغه ته دومره نعمتونه ورکړل سوي دي او زه د الله ﷻ بنده يم چي په دومره تکلیف او غم کي اخته يم ایا دا انصاف دی نو په داسي ویلو سره هغه کافر سو ، همدارنگه یو سړی ته وویل سي چي د خدای ﷻ څخه وېرېزه هغه په جواب کي ورته ووايي چي خدای ﷻ چيري دی نو هغه هم کافر کیږي .

۵۲. که یو څوک ووايي چي پیغمبر په خپل قبر کي نه سته یا داسي ووايي چي د خدای ﷻ علم قدیم نه دی یا داسي ووايي چي د معدوم علم الله ﷻ ته نه سته نو هغه کافر کیږي .

۵۳. که د یو چا نوم عبدالله وي او بل څوک د هغه په بللو سره د لفظ الله څخه وروسته د کاف اضافه وکړي نو هغه کافر کیږي په شرط ددې چي بلونکی عالم وي . همدارنگه که چيري یو عالم سړی د خالق لفظ په قصد سره تصغیر وکړي نو هغه هم کافر سو .

۵۴. که یو څوک ووايي چي خدای ﷻ دي ستا په پر زړه رحم وکړي زما پر زړه نه نو هغه کافر سو په شرط ددې چي هغه دا خبره د رحمت الهي څخه د بې نیازی په وجه کړې وي او که چيري د هغه مطلب دا وي چي زما ثابت باثبات الله دی نو هغه به کافر نه وي .

۵۵. که یو څوک داسي قسم وکړي چي په خدای قسم او ستا په پا که خاوره قسم نو هغه کافر کیږي مگر که چيري داسي قسم وکړي چي قسم په خدای او ستا په سر قسم نو په دې باره کي د علماؤ اختلاف دی .

د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د انبیاء علیهم السلام سره دی :

۱. کوم څوک چي په نبیانو کي د یوه نبی اقرار هم ونه کړي یا په رسولانو کي د یوه رسول پر سنت باندي د ناراضگی یا عدم اعتقاد او اطمینان اظهار وکړي نو هغه کافر کیږي ،

۲. د ابن مقاتل رحمه الله څخه د هغه سړي په باره کي پوښتنه وسوه چي هغه د خضر علیه السلام یا حضرت ذی الکفل علیه السلام د نبوت څخه انکار وکړي نو هغه وفرمایيل چي د یو داسي نبی د نبوت څخه انکار کول چي د هغه پر نبوت باندي د امت د خلکو اتفاق نه وي تاواني نه دی .

۳. که یو سړی ووايي چي ما د الله تعالی پر ټولو نبیانو ایمان راوړی دی او ما ته معلومه نه ده چي آدم عليه السلام نبي وو که یا؟ نو هغه کافر سو.
۴. د حضرت جعفر رضی الله عنه څخه د هغه سړي په باره کي پوښتنه وسوه کوم چي نبیانو ته د فواحش نسبت وکړي لکه یو نبي ته د زنا د ارادې نسبت کول یا داسي بله خبره کول لکه څرنگه چي په حشویه (یوه باطله ډله) د حضرت یوسف رضی الله عنه په باره کي دا ډول اظهار کوي، نو حضرت جعفر رضی الله عنه وویل چي داسي سړی کافر دی ځکه چي دا د نبیانو په حق کي بد ویل دي او د هغوی د سپکاوي مترادف دی.
۵. ابو ذر رضی الله عنه ووايي چي کوم څوک داسي ووايي چي هره نافرمانی کفر دی او بیا دا ووايي چي نبیانو نافرمانی وکړه نو هغه کافر دی.
۶. که یو څوک داسي ووايي چي نبیانو هیڅکله نافرمانی نه ده کړې نه د نبوت په حالت کي او نه د نبوت څخه مخکي نو هغه هم کافر دی ځکه چي هغه په دغه خبره کولو سره د قرآن کریم د آیات (عصی ربه...) تردید وکړ.
۷. د ځینو علماؤ څخه نقل سوي دي چي کوم څوک په دې پوه نه سي چي محمد صلی الله علیه و آله خاتم النبیین دی نو هغه مسلمان نه دی، کوم څوک چي په خپل زړه کي د یو نبي په باره کي بغض ولري نو هغه کافر دی.
۸. که چيري یو سړی داسي ووايي چي فلانی که د الله جل جلاله رسول وای نو ما به ایمان پر راوړی وای نو هغه هم کافر کیږي لکه څرنگه چي داسي ویونکی کافر کیږي که الله تعالی هم ما ته د فلاني کار حکم راکړی وای نو ما به نه وای کړی.
۹. که یو څوک داسي ووايي چي نبیانو څه فرمایلي دي که هغه ریښتیا او حقیقت وي نو موږ به خلاصون ترلاسه کړو نو هغه کافر سو.
۱۰. که یو سړی ووايي چي زه د الله جل جلاله رسول یم یا په فارسي کي ووايي (من پیغمبرم) یعنی زه پیغمبر یم او ددې څخه د هغه مراد هم دا وي چي زه د الله جل جلاله پیغام رسونکی یم نو هغه کافر کیږي او کله چي هغه دا خبره وکړي او یو بل سړی د هغه څخه معجزه طلب کړي نو د ځینو علماؤ په نزد د هغه معجزې غوښتونکی هم کافر کیږي حال دا چي متاخرین علماء وایي که چيري د معجزه غوښتونکی مقصد د هغه سړي دلیل کول وي او د هغه عاجز کول وي نو هغه نه کافر کیږي.

۱۱. که یو څوک د رسول الله ﷺ وېنسته مبارک ته کوچنی وېنسته ووايي نو هغه د ځينو علماؤ په نزد کافر کيږي او د ځينو علماؤ په نزد نه کافر کيږي مگر که چيري هغه دا خبره د سپکاوي په توگه کړې وي نو د هغوی په نزد هم کافر کيږي.

۱۲. که یو سړی ووايي چې زه نه پوهېږم چې محمد ﷺ انسان وو يا جن نو هغه کافر کيږي.

۱۳. که یو څوک داسي ووايي چې فلانی سړی پيغمبر دی نو زه به د هغه څخه خپل حق اخلم نو هغه کافر نه دی او که چيري داسي ووايي چې محمد ﷺ دروېشک (يعني یو کوچنی فقير) وو يا داسي ووايي چې د پيغمبر ﷺ جامې بدبويه او خرابي وې نو د ځينو علماؤ په نزد هغه بېله یو قیده کافر کيږي حال دا چې ځيني علماء وايي چې هغه په هغه صورت کافر کيږي کله چې هغه دا خبره د سپکاوي په توگه وکړي.

۱۴. که یو څوک یو داسي چا ته ښکتنځل وکړي چې د هغه نوم محمد يا احمد وي يا د هغه کنيت ابو القاسم وي او هغه داسي مخاطب کړي چې اې د زنا کونکي اولاده نو هغه کافر سو په شرط ددې چې د هغه مقصد هر هغه سړي ته ښکتنځل کوي د چا چې نوم محمد يا احمد او يا د هغه کنيت ابو القاسم وي او په داسي ويلو سره د رسول الله ﷺ ذات مبارک هم مقصد وي.

۱۵. په دې ويلو سره څوک نه کافر کيږي چې هره گناه کبیره ده مگر د انبياؤ گناه صغیره دي.

۱۶. که چيري یو څوک داسي ووايي چې هر بد کار چې په قصد سره وکړل سي هغه کبیره گناه ده او د هغه کار کونکی فاسق دی او بيا د هغه سره دا هم ووايي چې د انبياؤ گناهونه په قصد سره دي نو هغه کافر سو ځکه چې هغه د نبیانو په شان کي بد ويل وکړل مگر که چيري هغه داسي ووايي چې د نبیانو گناهونه په قصد نه دي نو هغه نه کافر کيږي.

۱۷. کوم رافضي چې د حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر فاروق رضي الله عنهما په شان کي بد ويل وکړي او نعوذ بالله پر هغوی لعنت ووايي نو هغه کافر دی مگر که چيري حضرت علي رضي الله عنه ته پر حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه فضيلت ورکړي نو هغه کافر نه دی مگر هغه ته به مبتدع ويل کيږي ، معتزله هم مبتدع دي مگر که چيري هغه داسي ووايي چې د الله تعالی دېدار محال دی نو هغه کافر کيږي .

۱۸. پر بي بي عائشې رضي الله عنها باندي د زنا تهمت لگونکی د الله جل جلاله سره کفر کونکی دی مگر که څوک د رسول الله ﷺ پر نورو بيبيانو باندي د زنا تهمت ولگوي نو هغه نه کافر کيږي مگر د لعنت مستحق کيږي .

۱۹. که یو څوک داسي ووايي چي حضرت عمر فاروق، حضرت عثمان او حضرت علي رضي الله عنهم د رسول الله ﷺ صحابه نه وه نو هغه نه کافر کيږي مگر د لعنت مستحق دی .

۲۰. د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د امامت او خلافت څخه انکار کونکي د ځينو علماؤ په نزد کافر کيږي او د ځينو علماؤ په نزد نه کافر کيږي بلکه مبتدع به وي مگر صحيح قول دادی چي هغه کافر کيږي .

۲۱. همدارنگه د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلافت څخه انکار کونکی هم د صحيح قول سره سم کافر کيږي .

۲۲. کوم خلک چي حضرت عثمان، حضرت علي، حضرت طلحه، حضرت زبير او بي بي عائشې رضي الله عنهم ته نعوذ بالله کافر وایي نو هغوی ته خپله کافر وپل کيږي .

۲۳. همدارنگه د زیدیه ډلي ټولو خلکو ته کافر ويل واجب دي ځکه چي هغوی دغه باطله عقیده لري چي نعوذ بالله په یو عجمي هیواد کي به د یو نبي ظهور کيږي چي زموږ د نبي کریم ﷺ دین به منسوخ کړي او زموږ د رسول الله ﷺ رسالت به کالعدم کړي .

۲۴. هغه روافضو ته هم کافر ويل واجب دي چي د تناسخ ارواح ویونکي دي او داسي وایي چي مړ کېدونکی دوهم وار بېرته دنیا ته راځي او په امامانو کي د الله تعالی روح حلول کړی دی د امام باطن ظهور به کيږي ترڅو چي د هغه امام باطن ظهور نه وي نو امر او نهی معطل دي او دا چي جبرائیل علیه السلام په وحی راوړلو کي غلطی کړې ده ځکه چي هغه ته د حضرت محمد ﷺ پر ځای حضرت علي رضی الله عنه ته وحی راوړل پکار وه ، دغه ډله د اسلامي ملت څخه وتلې ده او کوم احکام چي د مرتد په باره کي دی هغه د دغه ډلي پر خلکو باندي هم نافذ کيږي .

۲۵. کوم څوک چي د رسول الله ﷺ په شان کي پر بد ویلو باندي مجبور کړل سي نو د هغه درې صورتونه دي : ۱: که هغه دا اقرار وکړي چي زما په زړه کي د رسول الله ﷺ د بدی هیڅ خطر نه ده تېره سوې بلکه ما په خپل ژبه سره یوازي هغه الفاظ ادا کړل چي د هغه پر ادا کولو باندي مجبور کړل سوی وم او د هغه مثال د هغه چا په ډول دی چي هغه په خپل ژبه سره د کفر د کلمې پر ادا کولو باندي مجبور کړل سوی وی او هغه د کفر کلمې په ژبه سره ادا کړي وي مگر د هغه زړه پر ایمان باندي ثابت او مطمئن وي ، ۲: که چيري هغه اقرار وکړي چي کله زه محمد ﷺ ته پر بد ویلو باندي مجبور کړل سوم نو زما په زړه کي د هغه عیسائي خیال راغلی چي د هغه نوم محمد وو کله چي ما په خپل ژبه سره د محمد ﷺ په

بارہ کی بد الفاظ وویل نو زما مراد ہفہ عیسائی وو نو پہ دغہ صورت کی بہ ہم ہفہ نہ کافر کیڑی، ۳: کہ چیری ہفہ دا اقرار وکړي چي کله د محمد ﷺ په بارہ کی زہ پر بد ویلو باندی مجبور کړل سوم نو زما پہ زہ کی د ہفہ عیسائی ہم خیال راغلی چي د ہفہ نوم محمد دی مگر ما پہ خپل ژہ سرہ چي کوم بد الفاظ وویل ہفہ د عیسائی پہ بارہ کی نہ وہ بلکہ د محمد ﷺ په بارہ کی وہ نو پہ دغہ صورت کی ہفہ کافر کیڑی د قانون پہ لحاظ ہم او د الله ﷻ په نزد ہم .

۲۶. کوم شوک چي داسي ووايي چي محمد ﷺ مجنون وو ہفہ کافر دی مگر کہ چیری داسي ووايي چي محمد ﷺ بې ہوشہ سوی وو نو کافر نہ دی .

۲۷. کہ یو شوک ووايي کہ چیری حضرت آدم ﷺ په جنت کی غنم نہ وای خوړلی نو موږ بہ بد بختہ نہ وای نو ہفہ کافر کیڑی .

۲۸. کوم شوک چي د متواتر حدیثو خخہ انکار وکړي نو ہفہ کافر کیڑی .

۲۹. کوم شوک چي د مشهور حدیث خخہ انکار وکړي نو ہفہ د ځینو علماؤ پہ نزد گمراہ سو .

۳۰. چا چي د خبر واحد خخہ انکار وکړ ہفہ نہ کافر کیڑی مگر د ہفہ د نہ قبلولو پہ وجہ گناہ کار کیڑی .

۳۱. کہ یو شوک د یو نبی پہ بارہ کی د خپل دغہ خواہش اظہار وکړي کہ چیری ہفہ نبی نہ وای نو د ہفہ پہ بارہ کی علماء وایي کہ چیری د ہفہ مراد دا وي چي د ہفہ نبی کډل بہ د حکمت خخہ خارج نہ وای نو ہفہ نہ کافر کیڑی او کہ چیری د ہفہ مراد د ہفہ نبی سپکاوی او د خپل بغض اظہار وي نو ہفہ کافر کیڑی .

۳۲. یو شوک د چا پہ مخکی ووايي چي رسول الله ﷺ فلانی شی د مثال پہ توگہ کډو ډېر خوبوی ، کہ چیری اورېدونکی پہ جواب کی ووايي چي زہ یې نہ خوبنوم نو دا کفر دی ، د امام ابو یوسف رحمہ اللہ خخہ ہم داسي منقول دي مگر ځیني متاخرین علماء وایي کہ چیری ہفہ دا خبرہ چي زہ یې نہ خوبنوم د سپکاوي پہ توگہ ویلې وي نو ہفہ کافر دی کنہ نو کافر نہ دی .

۳۳. کہ یو شوک داسي ووايي چي حضرت آدم ﷺ جامې جوړي کړي وې ځکه نو موږ د جامو جوړونکی اولادہ یو نو دا کفر دی ،

۳۴. یو شوک ووايي چي رسول الله ﷺ بہ کله خوراک کوی نو خپل درې گوتي بہ یې خټلې ، او اورېدونکی داسي ووايي چي دا خو بنہ کار نہ دی نو ہفہ کافر سو .

۳۵. که یو څوک داسي ووايي چي د صحرايانو عجيبه رواج دی کله چي خوراک کوي نو لاسونه نه پريولي ، که چيري هغه دغه خبره د رسول الله ﷺ د سپکاوي لپاره کړې وي نو هغه کافر سو .

۳۶. که چيري یو څوک ووايي چي برهټونه کوچني کول او د لنگوټې شمله تر غاړي لاندي زړول څرنگه رواج دی ، که چيري هغه دا خبره د رسول الله ﷺ پر سنت باندي د طنز کولو په توگه ويلې وي نو هغه کافر سو .

۳۷. یو څوک یو خبره وکړي او بل سړی هغه ته ووايي چي درواغ وایې که څه هم ټوله خبره پیغمبرانه ده ددې په ویلو سره هغه کافر کیږي .

۳۸. همدارنگه که یو څوک داسي ووايي چي زه دا خبره نه منم که څه هم د هغه خبره پیغمبرانه ده نو په دې سره هم کفر لازمېږي .

۳۹. یو څوک د خپل غلام د وهلو اراده وکړي او هغه ته یو بل څوک ووايي چي دی مه وهه ، هغه ووايي چي محمد ﷺ هم راته وایي نو بیا به یې هم پرې نه ږدم نو پر هغه باندي کفر لازمېږي .

۴۰. یو څوک حدیثونه وایي چي د هغه په اورېدو سره یو سړی ووايي چي (همه روز خلشها خواند) یعني هره ورځ گډي وږي وایي نو که څه هم ددې نسبت رسول الله ﷺ ته ونه کړي بلکه د هغه ویونکي ته نسبت وکړي نو بیا هم هغه کافر کیږي په شرط ددې چي د هغه تعلق د دین او شریعت د احکامو سره وي او که چيري هغه داسي حدیث وي چي د هغه تعلق د دین او شریعت سره نه وي نو په دې سره کفر نه لازمېږي او د هغه قول پر دې محمول کړل سي چي هغه د هغه ویل نه خوښوي .

۴۱. که یو څوک ووايي چي (بحرمت جوانک عربي) او ددغه جملې څخه د هغه مراد رسول الله ﷺ وي نو هغه کافر کیږي . (جوانک هغه هلک ته وایي چي ډېره یې نه وي راغلې) .

۴۲. که یو څوک ووايي چي نبي کریم ﷺ یو وخت پیغمبر وو او یو وخت داسي وو چي هغه پیغمبر نه وو ، یا داسي ووايي چي زه نه پوهیږم چي رسول الله ﷺ په قبر کي مؤمن دی که کافر نو په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي .

۴۳. که یو څوک خپل ښځي ته ووايي چي خلاف خبره مه کوه او هغه ښځه ورته ووايي چي پیغمبرانو خلاف ویلي دي نو د هغې داسي ویل کفر دی هغه باید توبه وکړي او دنوي سره نکاح وکړي .

۴۴. یو څوک یو چاته ووايي چي ماته ستا لېدل د ملک الموت لېدل معلومېږي نو د هغه داسي ويل ډیره لویه غلطی ده او د هغه په کفر کي د مشائخو اختلاف دی ځيني وایي چي هغه کافر کیږي او اکثر علماء وایي چي په داسي ویلو سره هغه نه کافر کیږي .

۴۵. په فتاوی قاضي خان کي لیکلي دي چي ځيني علماء وایي که چيري هغه دغه جمله د ملک الموت سره د عداوت له کبله ووايي نو هغه کافر کیږي او که چيري د مرگ د ناخوښۍ په وجه یې ویلي وي نو بیا نه کافر کیږي او که چيري داسي ووايي چي د فلاني مخ د ملک الموت په ډول د بنمن گنم نو د اکثر مشائخو وینا ده چي له دې کبله هغه کافر کیږي ،

۴۶. که یو څوک ووايي چي زه د فلاني شاهدي نه اورم که څه هم هغه جبرائیل او میکائیل علیهما السلام وي نو په دغه صورت کي هغه کافر کیږي .

۴۷. که یو چا په ملائکو کي پریو ملائکي باندي عیب ووايه نو هغه کافر کیږي .

۴۸. که یو څوک داسي ووايي چي زه ملائکه یم نو په داسي ویلو سره هغه نه کافر کیږي .

۴۹. که یو څوک ووايي چي زه نبي یم نو په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي .

۵۰. یو سړی د یو ښځي سره د بل چا د موجودتیا پرته نکاح وکړي او هغه ووايي چي ما الله او رسول ﷺ شاهدان کړي دي یا داسي ووايي چي د الله ﷻ دغه ملائکه مي شاهدان کړل نو په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي .

۵۱. که یو څوک داسي ووايي چي راسته او چپه خوا والا ملائکي مي شاهداني کړي نو په داسي ویلو سره هغه نه کافر کیږي .

د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د قرآن کریم سره دی :

۱. که یو څوک ووايي چي قرآن مخلوق دی نو هغه کافر کیږي .

۲. که یو څوک د قرآن کریم د یو آیت څخه انکار وکړي یا په هغه پوري مسخرې وکړي یا عیب پرو وایي نو په دغه ټولو صورتو کي هغه کافر کیږي .

۳. که یو څوک د دریا یا سورنا سره قرآن کریم ووايي نو هغه کفر وکړ .

۴. یو څوک قرآن کریم وایي او بل سړی د هغه په اورېدو سره ووايي چي دا د څه طوفان اواز دی نو د هغه دا ویل کفر دی .

۵. که یو څوک ووايي چي ما ډېر قرآن کریم ووايه مگر زما گناه معاف نه سوه نو په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي .

۶. یو څوک یو چاته ووايي چي د تا د قل هو الله پوست را وایستی یا داسي ووايي چي تا د الم نشرح گرهوان ونيوی ، یا هغه سړي ته چي پر یو ناروغ یې سورة یاسین وایه ووايي چي یاسین د مړي په خوله کي مه اېږده ، یا داسي ووايي چي تر انا اعطیناک الکوثریات کوتاه ، یا یو څوک قرآن کریم وایي او د هغه یو کلمه نه په یاد کېدل نو هغه ته ووايي چي (والتفت الساق بالساق) یا یو چاته ډکه پیاله راوړي او ورته ووايي (کاسا دهاقا) یا یو چاته د مسخرو په توگه ووايي چي (فکانت سرابا) یا د ناپ او تللو په وخت کي د مسخرو په توگه ووايي چي (واذا کالوهم او وزنوهم یخسرون) یا یو چاته داسي ووايي چي تا د الم نشرح لنگوته تړلې ده او د هغه مراد دا وي چي تا د علم اظهار کړی دی ، یا یو څوک خلک را جمع کړي او هغه ووايي چي (فجمعناهم جمیعا) یا داسي ووايي چي (وحشرناهم فلم نغادر منهم احدا) یا یو چاته ووايي چي ته (والنازعات نزعا) ولي وایې د نون په پېښ سره او او په زور ورکولو سره او مراد د هغه طنز کول وي ، یا یو پک سړي ته ووايي چي زه خواته ځکه لوی وایم چي الله تعالی فرمایلي دي (کل بل ران)، یا یو چاته وویل سي چي لمانځه ته ولاړ سه یا د جماعت لمانځه ته ولاړ سه او هغه په جواب کي ورته ووايي چي زه یوازي لمونځ کوم د الله تعالی قول دی (ان الصلوة تنهی) نو په دغه ټول صورتو کي کافر کیږي .
۷. یو څوک یو چاته ووايي چي تا خپل کور داسي پاک کړی دی لکه والسماء والطارق نو ځيني عالمان وایي چي په داسي ویلو سره هغه نه کافر کیږي ، امام ابو بکر اسحاق رحمته الله علیه وایي که چيري ددې ویونکی جاهل وي نونه کافر کیږي او که عالم وي نو کافر کیږي .
۸. که چيري یو څوک ووايي چي (قائما صفا صفا) سوی دی نو په دغه جملې کي لویه خطره ده چي هغه به کافر سي .
۹. کله چي یو څوک ووايي چي قرآن عجمي دی نو هغه کافر سو او که چيري داسي ووايي چي په قرآن کریم کي یوه کلمه عجمي ده نو هغه ته په کافر ویلو کي تلوار نه دی پکار ، دا د فکر خبره ده .
۱۰. یو څوک یو چاته ووايي چي قرآن کریم ولي نه وایې او هغه په جواب کي ورته ووايي چي زه د قرآن کریم څخه بهزاره یم نو هغه کافر کیږي .
۱۱. د یو چا د قرآن کریم یو داسي سورت په یاد دی چي ډېر یې وایي بل سړی هغه ویونکي ته ووايي چي تا دا سورت کمزوری لیدلی دی نو هغه په داسي ویلو سره کافر کیږي .

۱۲. که یو چا قرآن کریم په عجمي ژبه مثلاً فارسي کي نظم کړی نو هغه دي قتل کړل سي ځکه چي هغه کافر سو .

د کفر هغه موجبات چي دهغو تعلق د لمانځه، روژې او زکوة سره دی :

۱. یو څوک یو ناروغ مسلمان ته ووايي چي ته لمونځ وکړه، هغه په جواب کي ووايي چي قسم په خدای زه به هېڅکله لمونځ ونه کړم او بیا یې هېڅکله لمونځ ونه کړ تر دې چي مړ سو نو هغه ته به کافر ویل کیږي او که چیري یوازي داسي ووايي چي زه لمونځ نه کوم نو د هغه په داسي ویلو کي څلور احتمال دي ۱: یو خودا چي لمونځ نه کوي ځکه چي کړی یې دی، ۲: دوهم دا چي لمونځ نه کوي يعني ستا په حکم سره یې نه کوي ځکه چي تر تا غوره څوک سته چي هغه حکم کړی دی، ۳: دریم دا چي نه یې کوي يعني د بې باکی او فسق په توگه ووايي، په دغه درو سره صورتو کي هغه نه کافر کیږي، ۴: څلورم دا چي لمونځ نه کوي په دې وجه چي پر ما لمونځ واجب نه دی او نه ما ته ددې حکم راکړل سوی دی په دغه څلورم صورت کي هغه کافر کیږي، او که چیري هغه په جواب کي یوازي دا ووايي چي زه لمونځ نه کوم نو هغه په دغه وجهو سره نه کافر کیږي .

۲. یو چا ته وویل سي چي لمونځ وکړه او هغه په جواب کي ووايي چي زه لیونی یم چي لمونځ وکړم او پر خپل ځان باندي تکلیف راوړم، یا داسي ووايي چي زما لپاره نور خلک لمونځ کوي، یا داسي ووايي تا چي لمونځ وکړی نو څه گټه دي تر لاسه کړه یا داسي ووايي چي زه لمونځ ولي وکړم زما مور او پلار خومره سوي دي، یا داسي ووايي چي لمونځ کول او نه کول دواړه برابر دي، یا داسي ووايي چي دومره لمونځونه مي کړي دي چي زړه مي په مور سوی دی، یا داسي ووايي چي لمونځ خوداسي شی نه دی چي پاته سي خرابیږي نو دا ټول جوابونه کفریه دي .

۳. یو څوک یو چا ته ووايي چي راءه د فلاني کار لپاره لمونځ وکړو، هغه ورته ووايي چي ما ډېر لمونځونه کړي دي او هېڅ حاجت مي پوره سوی نه دی او هغه دا خبره د طنز او سپکاوی په توگه وکړي نو په دې سره هغه کافر کیږي .

۴. یو فاسق سړی یو مسلمان ته په مخاطب کولو سره ووايي چي راءئ مسلمانې وگورو او ددې څخه وروسته هغه د فسق مجلس ته اشاره وکړي نو هغه کافر کیږي .

۵. که یو څوک ووايي چي بې لمانځي کېدل څومره غوره دي نو هغه په داسي ویلو سره کافر کیږي .

۶. یو څوک یو چا ته ووايي چي لمونځ وکړه چي د بندگۍ په خوږوالي پوه سي يا په فارسي کي ووايي چي نماز بخوان تا حلاوت نماز بيا بي او ددې په جواب کي هغه ووايي تو ممکن که حلاوت به نمازي به بيني ، يعني ته لمونځ مه کوه چي د بهې لمانځۍ خوند محسوس کړل سي نو په داسي ويلو سره هغه کافر کيږي .

۷. یو څوک غلام ته ووايي چي لمونځ وکړه ، هغه ووايي چي زه لمونځ نه کوم ځکه چي ددې ثمره زما بادر ته رسيږي نو هغه په داسي ويلو سره کافر کيږي .

۸. یو څوک یو چا ته ووايي چي لمونځ وکړه او هغه په جواب کي ورته ووايي الله تعالی زما په مال کي تاوان وکړی نو زه د هغه په حق کي تاوان کوم نو دا جواب هم کفر دی .

۹. یو سړی یوازي د روژې په مياشت کي لمونځ کوي او بيا وروسته يې نه کوي او وایي چي دا ډېر دی يا داسي وایي چي دا به ډېر زیات وي ځکه چي د روژې د مياشتي هر لمونځ د اویا لمونځو برابر دی نو هغه په داسي ويلو سره کافر کيږي .

۱۰. که یو څوک په قصد سره د قبلې څخه پرته بلې خوا ته په مخ کولو سره لمونځ وکړي مگر په اتفاقي توگه د هغه خوا څخه قبله ووتل نو امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ وایي چي هغه کافر سو او په دې باندې فقیه ابو للیث رحمۃ اللہ علیہ عمل کړی دی .

۱۱. که یو څوک په قصد سره بهې اودسه لمونځ وکړي يا په ناپاکو جامو کي په قصد سره لمونځ وکړي نو هغه کافر سو .

۱۲. یو سړي ته قبله معلومه نه ده نو هغه فکر وکړ چي قبله کومي خوا ته ده زړه يې دا ومنل چي دې خوا ته قبله ده مگر بيا هغه ددغه خوا په پرېښودو سره بلې خوا ته لمونځ وکړ نو امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ داسي سړي په باره کي وایي چي زه د هغه په حق کي د کفر بهر لرم ځکه چي هغه د قبلې څخه مخ واړوی او د نورو مشائخو د هغه په کفر کي اختلاف دی ، شمس الاثمه حلواني رحمۃ اللہ علیہ وایي چي کله هغه د قبلې په پرېښودو سره د سپکاوي په توگه بلې خوا ته لمونځ وکړی نو ظاهره ده چي هغه کافر کيږي ، او که چيري په داسي صورت کي په یو وجه اخته سو د مثال په توگه د نورو خلکو سره يې لمونځ کوی چي هغه بهې اودسه سول او د شرم په وجه هغه فکر وکړ چي ظاهر نه سي نو د پتولو لپاره يې بهې اودسه لمونځ وکړ يا دښمن نژدې وو او په ولاړه يې په داسي حالت کي لمونځ وکړ چي هغه ځای پاک نه وو نو ځيني مشائخ وایي چي په دغه صورت کي هغه نه کافر کيږي ځکه چي هغه داسي کول د سپکاوي په توگه نه دي کړي مگر که چيري د یو ضرورت يا حیاء په وجه په داسي

صورت کي اخته سي نو هغه ته پکار دي چي په خپل قيام (ولاره) سره هغه د لمانځه د قيام اراده ونه کړي او کله چي د هغوی سره رکوع ته ځي نو د رکوع قصد دي نه کوي او نه دي د رکوع تسبیح وايي ، په ناپاکو جامو کي په لمانځه کولو سره ځيني علماء وايي چي هغه کافر کيږي .

۱۳. يو څوک ووايي چي لمونځ فرض دی مگر رکوع او سجده فرض نه ده نو په داسي ويلو سره هغه نه کافر کيږي ځکه چي په دې کي د دغه تاويل گنجائش دی چي د لمانځه څخه د هغه مراد د جنازې لمونځ وي چي په هغه کي رکوع او سجده فرض نه دي .

۱۴. که يو څوک د رکوع او سجده د فرض کېدو څخه انکار وکړي نو هغه کافر کيږي ځکه چي هغه د اجماع او تواتر رد وکړی .

۱۵. يو څوک ووايي که چيري کعبه شريفه قبله نه وای او ددې پر ځای بيت المقدس قبله وای نو بيا به هم ما کعبې شريفې ته په مخ کولو سره لمونځ کولای او بيت المقدس ته به مي په مخ کولو سره لمونځ نه کولای يا داسي ووايي که فلانی قبله وای نو ما به هغه خوا ته مخ کولای يا داسي ووايي که فلاني خوا ته قبله وای نو هغه خوا ته به مي مخ نه کولای يا داسي ووايي چي قبلې دوې دي يوه کعبه او بله بيت المقدس نو په دغه ټولو صورتو کي هغه کافر کيږي .

۱۶. ابراهيم بن يوسف رحمه الله عليه ويلي دي که يو چا د ځان نبووني لپاره لمونځ وکړ نو هغه ته ثواب نه ورکول کيږي بلکه د هغه په عمل نامه کي گناه ليکل کيږي او ځينو ويلي دي چي په دې سره کافر کيږي او ځيني وايي چي په دغه صورت کي نه گناه سته او نه ثواب سته او د هغه چا په ډول دی کوم چي لمونځ يې نه وي کړی .

۱۷. يو څوک يو کافر ته راسي او د يوه يا دوو وختو لمونځ يې و نه کړ که چيري هغه لمونځ د کافر د تعظيم په وجه پرې ايښی وي نو کافر کيږي او د قضائي لمنځو قضا ورباندي نه سته او که چيري د فسق په وجه يې لمونځ نه وي کړی نو نه کافر کيږي او هغه قضا لمنځونه به راگرځوي .

۱۸. يو څوک په دارالاسلام کي اسلام قبول کړي او د يوې مياشتې څخه وروسته د هغه څخه د پنځه وختو د لمانځه په باره کي پوښتنه وسي او هغه په جواب کي ووايي چي ما ته معلوم نه دي چي هغه پر ما فرض دي نو په دې سره هغه کافر کيږي مگر که چيري هغه په نود مسلمانانو کي او سيري نو بيا نه کافر کيږي .

۱۹. که یو څوک مؤذن ته د اذان کولو پر وخت ووايي چي تا درواغ وويل نو هغه کافر کيږي .

۲۰. یو سړی د اذان په اورېدو سره د انکار په توګه ووايي چي دا څه شور او شردی نو په داسي ويلو سره هغه کافر کيږي او که چيري د اذان په اورېدو سره هغه داسي ووايي چي زه يې نه ادا کوم نو په داسي ويلو سره هم کافر کيږي، ځيني علماء وايي چي مطلق په دغه جواب سره نه کافر کيږي .

۲۱. که یو څوک ووايي چي کاش د روژې مياشت نه وای نو په دې باره کي د علماء اختلاف دی او صحيح قول دادی چي دا قول پر نيت موقوف دی که چيري هغه يې په دې نيت سره ووايي چي د رمضان حقوق هغه ادا کولای نه سي نو نه کافر کيږي .

۲۲. که یو څوک د رمضان د مياشتي د راتلو پر وخت داسي ووايي چي درنه مياشت يا دروند مېلمه راغلی نو هغه کافر کيږي .

۲۳. کله چي د رجب مياشت راسي نو یو څوک ووايي چي ددې څخه وروسته به په خرابۍ کي اخته سو که چيري هغه دا د محترمو مياشتو لپاره د سپکاوي په توګه ويلي وي نو کافر کيږي او که چيري پر نفس باندي د بار ظاهرولو لپاره يې ويلي وي نو بيا نه کافر کيږي .

۲۴. یو څوک ووايي چي د رمضان مياشت دي ژر تېره سي نو ځيني علماء وايي چي په داسي ويلو سره هغه کافر کيږي او ځيني وايي چي نه کافر کيږي .

۲۵. که یو څوک ووايي چي دومره روژې په ترڅو پوري وي زما زړه په موږ سو نو د هغه داسي ويل کفر دی .

۲۶. همدارنګه یو څوک ووايي چي الله تعالی د اطاعت لپاره عذاب جوړ کړی که چيري ددغه جملې تاويل وکړي نو نه کافر کيږي . يا داسي ووايي که الله تعالی د اطاعت فرض کړی نه وای نو زموږ لپاره به غوره وای که چيري ددغه جملې یو څوک تاويل وکړي نو کافر کيږي .
۲۷. که یو څوک ووايي چي لمونځ زما وړ نه دی يا حلال زما لپاره مناسب نه دي يا داسي ووايي چي لمونځ د څه لپاره وکړم بنځه او کوچنيان خو زه لرم ، يا داسي ووايي چي ما لمونځ په سرتاخ کي اېښی دی نو په دغه ټولو صورتو کي کافر کيږي .

د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د علم او علماء سره دی :

۱. که یو څوک بېله یو ظاهري سببه د یو عالم سره بغض ولري نو په دې سره د کافر کېدو بېره ده .
۲. که یو څوک په خپلو کي د صلح کونکي په باره کي ووايي چي دده دليل زما لپاره داسي دی لکه د خنزیر دليل نو د هغه د کافر هم بېره ده .

۳. همدارنگه که یو څوک بېله سببه یو عالم ته بد ووايي نو هغه هم کافر کیږي .
۴. که یو څوک ووايي چې ستا د علم په مقعد (د شا شرمگاه) کې د خړه ذکر (د منځ شرمگاه) او د هغه علم څخه د هغه مراد د دین علم وي نو هغه هم کافر کیږي .
۵. یو جاهل سړی دیني علم تر لاسه کونکي ته داسې ووايي چې ته دا څه زده کوي دا ټول قصې او داستانونه دي یا داسې ووايي چې دا ټول دوک دي یا داسې ووايي چې زه د علم حیلې څخه منکریم نو دا ټولې جملې کفریه دي .
۶. یو سړي پر لور ځای کښيني او بیا خلک د هغه څخه د مسخرو په توګه مسئلې پوښتل شروع کړي او بیا هغه مسخرې کوي او ټول ور باندي ځاندي نو هغوی ټول د دغه فعل په وجه کافر کیږي .
۷. یو څوک داسې ووايي چې زما د علم د مجلس سره څه کار دی ، یا داسې ووايي چې کوم څوک د دغه شیانو په ادا کولو قدرت لري ؟ کوم چې علماء وایي نو هغه کافر کیږي .
۸. که یو څوک ووايي چې په علم په کاسه کې نه سو ساتلای یعنې دغه علم د خوراک په پیاله کې د ساتلو وړ نه دی یا داسې ووايي چې علم څه کوم زما زړ پکار دي نو په داسې ویلو سره هغه کافر کیږي .
۹. که یو څوک ووايي چې زما په خپل کورنۍ کې دومره بوخت یم چې د علم مجلس ته نه سم رسېدلای او په دې سره د هغه مقصد د علم سپکاوی وي نو د هغه د کفر بهر ده .
۱۰. یو فقیه عالم د علم تذکره کوي یا یو صحیح حدیث یې بیان کړي او یو بل چا په اورېدو سره ووايي چې دا هیڅ نه دي او هغه یې رد کړ ، یا داسې ووايي چې دا خبره څه پکار راځي موږ ته خورویۍ پکار دي نن سبا د روپو عظمت دی علم په څه کار راځي نو دا کفر دی .
۱۱. که یو څوک ووايي چې تر پوهې غوره فساد کول دي نو دا کفر دی .
۱۲. یو ښځه چې د هغې خاوند عالم وي داسې ووايي چې پر عالم خاوند دي لعنت وي نو هغه کافره کیږي .
۱۳. که یو څوک ووايي چې د عالمانو فعل د کافرانو په ډول دی نو په داسې ویلو سره هغه وخت کافر کیږي .
۱۴. د یو چا د یو عالم سره پر یو خبره جګړه سوه او هغه عالم هغه ته شرعي وجه بیان کړه نو ددې په اورېدو سره هغه سړی ووايي چې دا د عالمانو چم مه کوه دلته هیڅ نه چلیږي نو داسې سړي د کفر بهر ده .

۱۵. که یو څوک یو عالم ته ووايي چي اې پوهه! يا اې علویک!، نو په داسي ویلو سره هغه نه کافر کیږي که چيري د هغه نیت د دین سپکاوی نه وي.

۱۶. یوه واقعہ نقل سوې ده چي یو عالم خپل یو کتاب د یو دوکاندار په دوکان کي کښېښودی او په یو کارپسي ولاړی، بیا کله چي هغه د عالم د دوکان سره تېرېدی نو دوکاندار هغه ته ووايل چي ستا څخه اړه هېره سوه، عالم ورته وویل ستا په دوکان کي زما کتاب دی اړه نه سته، دوکاندار ورته وویل نجار په اړه سره لرگي پرې کوي او ته په کتاب سره د خلکو غاړي پرې کوي، عالم و شیخ امام ابو بکر بن فضل رحمۃ اللہ علیہ ته د دغه واقعې شکایت وکړ نو د هغه سړي د قتل حکم یې وکړ.

۱۷. یو سړی خپل ښځي ته په غصه سو او ورته یې وویل چي ته د خدای ﷻ اطاعت کوه او د گناه څخه یې منع کړه، ښځي په جواب کي وویل چي زه الله ﷻ او علم څه پېژنم ما خپل ځان په دویځ کي اچولی دی نو هغه په دې سره کافره سوه.

۱۸. یو چا ته وویل سي چي د علم زده کونکی د ملائکو پر وزرو ځي، هغه وویل دا درواغ دي نو هغه کافر کیږي.

۱۹. که یو څوک ووايي چي د امام اعظم ابو حنیفۃ رحمۃ اللہ علیہ قیاس صحیح نه دی نو هغه کافر کیږي ځکه چي هغه مطلق د قیاس د صحت څخه انکار وکړ.

۲۰. که یو څوک خپل دښمن ته ووايي چي زما سره شریعت ته ولاړ سه او هغه ورته ووايي چي یو عسکر راوله نو زه به در سره ولاړ سم بېله زوره نه سم تللای نو په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي ځکه چي هغه د شریعت مقابله وکړه، او که چيري هغه داسي ووايي چي زما سره قاضي ته ولاړ سه او هغه په جواب کي داسي ورته ووايي نو نه کافر کیږي، او که چيري هغه داسي ووايي چي زما سره به شریعت او حيله گټور نه وي يا داسي ووايي چي زما لپاره د خرما حلوا ده شریعت څه کوم نو دا ټول صورتونه د کفر دی، او که چيري داسي ووايي چي کله تا زراخيستل نو هغه وخت شریعت او قاضي چيري وو نو په داسي ویلو سره هم هغه کافر کیږي، په متاخرینو کي علماؤ کي ځيني وايي که چيري هغه د قاضي څخه د ښار قاضي مراد اخیستی وي نو نه کافر کیږي.

۲۱. یو چا ته وویل سي چي په دې باره کي د شریعت حکم دادی او هغه په جواب کي ووايي چي زه په رواج باندي عمل کوم په شریعت باندي عمل نه کوم نو په دې ویلو سره د ځينو په نزد کافر کیږي.

۲۲. یو سړی خپل ښځې ته ووايي چې ته څه وایې او د شریعت حکم څه دی او ښځې په لوړ آواز سره ورته وویل چې اینک شرع را نو هغه کافره کیږي او دهغې نکاح ماتېږي .

۲۳. یو څوک د خپل مخالف په وړاندي د امامانو فتوا وړاندي کړي او هغه فتوا رد کړي او ووايي چې دا د فتوا انبارتالو لي راوړی دی ، ځینو ویلي دي چې هغه کافر کیږي ځکه چې هغه د شریعت حکم رد کړ . همدارنگه که چیرې هغه د فتوا په باره کې هیڅ ونه وایي مگر په اخیستلو سره یې پر مخکې وغورځول او دایې وویل چې دا څه شریعت دی نو په داسې کولو سره هم هغه کافر کیږي .

۲۴. یو سړی د یو عالم څخه د خپل ښځې په باره کې د طلاق مسئله وپوښتي او هغه په جواب کې ورته ووايي چې ستا ښځه طلاقه سوه ، پوښتنه کونکی ورته ووايي چې زه طلاق نه پیژنم نو د هغه په داسې ویلو سره هغه کافر کیږي .

۲۵. د دوو کسانو په مینځ کې جگړه وسوه او په هغو کې یوه دوهم ته د علماؤ فتوا راوړه مگر هغه وویل چې داسې نه ده لکه څرنگه چې فتوا سوې ده یا داسې ووايي چې زه په دې عمل نه کوم نو هغه ته به د سزا په توګه سزا ورکول کیږي .

د کفر هغه موجبات چې دهغو تعلق د حلال ، فاسق ، فاجر او نورو خبرو سره دی :

۱. څوک چې د حلال د حرام کېدو یا د حرام د حلال کېدو عقیده ولري نو هغه کافر کیږي مگر که یو څوک حرام ته حلال له دې کبله ووايي چې دا رواج سي یا د جهالت په وجه داسې ووايي نو هغه کافر نه دی مگر دا هغه په صورت کې دی چې هغه حرام حرام بعینه وي او د هغه د حلال کېدو یقین ولري نو بیا کافر دی او که چیرې حرام حرام لغیره وي او هغه ته حلال ووايي نو نه کافر کیږي مگر د هغه حرام بعینه په حلال ګڼلو کې به کافر وي کله چې د هغه بعینه حرمت په دلیل قطعي سره ثابت دي مگر که چیرې د حرام بعینه حرمت د خبر احاد په ذریعه ثابت وي نو د هغه د حلال کېدو په عقیده کې به کافر نه وي .

۲. یو چاته وویل سي چې یو حلال دي زیات خوښ دی که دوه حرامه او هغه ووايي چې دواړه نو په دې باره کې د کفر بهره ده .

۳. همدارنگه هغه وخت د کفر بهره ده چې کله داسې ووايي چې موږ ته مال پکار دی که هغه حلال وي که حرام وي . او که چیرې داسې ووايي چې تر څو پوري زه حرام پیدا کوم حلال نه خورم نو په داسې ویلو سره نه کافر کیږي .

۴. که یو سړی حرام مال یو فقیر ته د ثواب په نیت ورکړي او د ثواب امید ولري نو هغه کافر کیږي، که چیرې فقیر ته دا معلومه وي چې دا مال حرام دی او ددې سربېره هغه مال واخلې او ورکونکي ته دعاء وکړي او هغه ورکونکی آمین ووایي نو هغه کافر کیږي.
۵. یو سړی ته وویل سي چې حلال مال خوره، هغه ووایي چې زما حرام مال خوښ دی نو هغه کافر کیږي، او که چیرې ددې په جواب کې داسې ووایي چې په دغه دنیا کې یو حلال خوړونکی پیدا کړه چې زه سجده ورته وکړم نو په داسې ویلو سره هغه کافر کیږي.
۶. د یو فاسق زوی شراب وڅښي نو بیا د هغه قریبان راسي او پر هغه روپی. وپاشي نو هغوی ټول کافران سول او که چیرې داسې ورته ووایي چې مبارک دي سه نو په دې سره هم کافر کیږي.
۷. که یو څوک ووایي چې د شرابو حرمت د قرآن کریم څخه ثابت نه دی نو هغه کافر کیږي.
۸. یو چا شراب څښونکي ته وویل چې چې د قرآن کریم څخه د شرابو حرمت ثابت دی نو ته ولي شراب څښې توبه ولي نه کوې نو شراب څښونکي په جواب کې وویل چې ایا د مور د شېدو څخه هم صبر کیدای سي نو په داسې ویلو سره هغه کافر کیږي په دې وجه چې یا خو دا استفهام دی یا په شرابو او شیدو کې برابر والی ظاهرول دي.
۹. که یو څوک د حیض په حالت کې د خپل ښځې سره جماع (کوروالي) کول حلال وگڼي نو هغه کافر کیږي.
۱۰. که یو څوک د خپل ښځې سره لواطت کول جائز وگڼي نو هغه هم کافر کیږي، په نوارد کې د امام محمد رحمۃ الله علیه څخه روایت دی چې په دغه دواړو صورتو کې نه کافر کیږي او دا صحیح گړځول سوي دي.
۱۱. یو سړي شراب وڅښل او بیا یې وویل کوم څوک چې زموږ سره په دغه کیف کې شریک دي اصل خوشحالي د هغه ده او کوم څوک چې زموږ سره په دغه کیف کې ناراضه دی نو هغه په تاوان کې دی نو هغه کافر سو. همدارنگه که چیرې هغه په شراب څښلو کې بوخت وي نو هغه ووایي چې مسلمان کېدل ښکاره کوم یا مسلمان کېدل ظاهريږي نو په داسې ویلو سره هغه کافر کیږي.
۱۲. که یو بد کار او شرابي داسې ووایي که د شرابو یو څاڅکی ولویږي نو جبرائیل عليه السلام به یې په خپلو پښو سره را پورته کړي نو په دې سره هغه کافر کیږي.

۱۳. یو فاسق ته یو چا وویل چې ته هره ورځ داسي سهار کوي چې الله تعالی او مخلوق ته تکلیف ورکوي هغه ووايي چې ښه کوم نو هغه کافر کیږي .

۱۴. کوم څوک د حرام خوراک خوړولو پر وخت بسم الله ووايي نو امام مشتملي رحمه الله علیه وایي چې هغه کافر کیږي او همدارنگه که چیري هغه د حرام خوراک څخه د فارغه کېدو وروسته الحمد لله ووايي نو د ځينو متاخرینو رایه داده چې په دغه صورت کې هغه نه کافر کیږي .

۱۵. یو سړی د شرابو پیاله پورته کړي او په بسم الله ویلو سره یې وڅښي نو هغه په اتفاق سره کافر سو همدارنگه هغه سړی هم کافر کیږي چې د زنا کولو پر وخت بسم الله ووايي یا د خمار کولو پر وخت بسم الله ووايي .

۱۶. دوه کسان جگړه سره وکړي او په هغوی کې یو ووايي چې لا حول ولا قوة الا بالله، او بل سړی ووايي چې زه لا حول څه په وکړم یا په لا حول سره لوږه نه ختمیږي یا داسي ووايي چې لا حول د دودۍ ځای نه سي نیولای نو په دغه ټولو صورتو کې هغه کافر کیږي .

۱۷. همدارنگه که یو سړی سبحان الله ووايي او بل سړی هغه ته ووايي چې تا د سبحان الله نور ختم کړ یا داسي ووايي چې تا د هغه پوست وکښی نو هغه کافر کیږي .

۱۸. که یو چا ته وویل سي چې لا اله الا الله ووايه او هغه ووايي چې زه یې نه وایم ځيني مشائخ وایي چې دا کفر دی او ځينو ویلي دي که چیري د هغه مراد دا وي چې ستا په حکم سره یې نه وایم نو نه کافر کیږي او ځينو ویلي دي چې مطلقاً کافر کیږي او که چیري په جواب کې هغه ووايي چې تا د کلمې په ویلو سره څه تر لاسه کړي دي چې زه یې هم ووايم نو کافر کیږي .

۱۹. یو پاچا ته ترچۍ راغلی او د هغه پر ترچي باندي یو څوک ووايي چې یرحمک الله، بل سړی یرحمک الله ویونکي ته ووايي چې د پاچا لپاره داسي مه وایه نو داسي ویونکی کافر کیږي .

د کفر هغه موجبات چې د هغو تعلق د قیامت دورځي او د قیامت سره متعلق شيانو سره دي :

۱. که یو څوک د جنت، د ورځ، مېزان، پل صراط او عمل نامې څخه انکار وکړي نو هغه کافر کیږي .

۲. همدارنگه که یو څوک د مرگ څخه وروسته د بیا ژوندي کېدو څخه انکار وکړي نو هغه هم کافر دی .

۳. که یو څوک ووايي چي زه نه پوهیږم چي یهود او نصارا په قیامت کي کله راپاڅي نو هغوی به د اور په عذاب کي اخته کړل سي که یا نو په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي .
۴. که یو څوک په جنت کي د داخلېدو څخه وروسته د الله تعالی د دېدار څخه انکار وکړي نو هغه هم کافر کیږي یا د مرگ څخه وروسته د قبر د عذاب څخه انکار وکړي یا د انسان د حشر او نشر څخه انکار وکړي مگر د انسان څخه پرته د نور مخلوق د حشر څخه انکار کونکی نه کافر کیږي همدارنگه هغه څوک هم نه کافر کیږي کوم چي داسي ووايي چي د عذاب او ثواب تعلق یوازي د روح سره خاص دی .
۵. یو څوک بل چاته ووايي چي گناه مه کوه ځکه چي یو بله ورځ هم سته ، او هغه په جواب کي ووايي چي د هغه دنیا چاته خبر دی نو هغه کافر کیږي .
۶. د یو سړي د یو چا پر ذمه پور وي او هغه ته ووايي که زما پور دلته نه راکوې نو په قیامت کي به یې در څخه اخلم ، هغه سړی په جواب کي ووايي چي هو قیامت به راځي ، که چيري هغه دغه الفاظ د قیامت د توهین په اراده وویل نو هغه کافر کیږي .
۷. یو سړی پر یو چا باندي ظلم وکړي او مظلوم ووايي چي د قیامت ورځ راتلونکې ده د هغه ورځي څخه بهرېږه ، ظالم په جواب کي ووايي چي فلانی خبر به په قیامت کي وي نو په دې سره هغه کافر کیږي .
۸. یو سړی خپل پور ورځ ته ووايي چي زما پور په دنیا کي راځه په قیامت کي به روپی نه وي او هغه ورته ووايي چي ښه دی لس روپی نوري راځه او هغه په دنیا کي زما څخه مه اخله نو په دې سره هغه کافر کیږي .
۹. که یو څوک ووايي چي زما د حشر سره څه کړ دی یا داسي ووايي چي زه د قیامت څخه نه بهرېږم نو هغه کافر کیږي .
۱۰. یو څوک خپل دښمن ته ووايي چي زه به خپل حق ستا څخه په قیامت کي اخلم او هغه ورته ووايي چي په هغه ورځ به په رش کي ما چيري پیدا کړې ، د مشائخو د هغه په کفر کي اختلاف دی ، فقیه ابو الیث رحمه الله وایي چي په دې سره هغه نه کافر کیږي .
۱۱. یو څوک ووايي چي په دغه دنیا کي ښه او سېدل پکار دي په هغه دنیا کي چي څه وي هغه به وي نو په دې سره هغه کافر کیږي .
۱۲. یو چاته وویل سي چي ته د آخرت په وجه د دنیا څخه تېښته کوه او هغه ورته ووايي چي د نقد په پرېښودو سره پر پور باندي څوک باور کوي نو هغه کافر کیږي .

۱۳. یو څوک ووايي چي څوک په دغه دنیا کي بې عقله وي هغه به په هغه دنیا کي کي د هغه سړي په ډول وي چي د هغه کڅوڼه څيري وي يعني بېکاره وي ، امام ابوبکر محمد بن الفضل رحمته الله عليه وايي که چيري په دې سره د هغه مقصد مسخرې او طنز وي نو دا د کفر سبب دی .

۱۴. که یو څوک ووايي چي زه په ستا سره دوږخ ته ځم مگر دننه نه سم تللای نو هغه کافر کيږي .
۱۵. که یو څوک ووايي چي تر څو پوري ته د رضوان جنت لپاره یو شی نه یوسې نو تر هغه وخته به د جنت دروازه در ته خلاصه نه سي نو په داسي ویلو سره هغه کافر کيږي .

۱۶. یو څوک د نیکۍ حکم کونکي ته ووايي چي دا څه شور مو جوړ کړی دی ، که چيري دغه جمله یې د انکار او رد په توگه ویلې وي نو د هغه د کافر کېدو بهره ده .

۱۷. یو څوک یو سړي ته ووايي چي د فلاني سړي کور ته په ورتلو سره د نیکۍ حکم ورکړه ، هغه په جواب کي ووايي چي هغه زما سره څه کړي دي یا زما هغه ته د تکلیف ورکولو څه وجه ده یا داسي ووايي چي زه ځيني جلا یم د دغه پالتو کار سره مي څه تعلق دی نو دا ټول کفریه الفاظ دی .

۱۸. یو څوک د یو سړي سره د تعزیت کولو په وخت کي ووايي څه چي د هغه د ځان څخه نه کم سوه هغه پر تا زیاتي و سول نو په دې سره هم د کفر بهره ده یا داسي ووايي چي پر تا باندې زیاتوب سوی دی نو دا جهالت او غلطي ده ، یا داسي ووايي چي د فلاني په کمېدو سره ستا پر ځان راغلل نو دا هم د جهالت دی او که چيري داسي ووايي چي هغه مړ سو مگر خپل ځاني یې تا ته وسپاری نو هغه کافر کيږي .

۱۹. یو سړی ناروغ وي او بیابنه سي ، بل سړی هغه ته ووايي چي فلانی خري یې بیا را واستوی نو دا هم کفر دی .

۲۰. یو سړی ناروغ سي او د هغه ناروغي زیاته او اوږده سي ، ناروغ په ستومانه کېدو سره الله جل جلاله ته ووايي چي یا د اسلام په حالت کي مرگ راکړې یا د کفر په حالت کي نو دا هم د کفر سبب دی .

۲۱. یو سړی په ډول ډول مصیبتو کي اخته سو او په دې سره د بهرېدو سره هغه وویل اې الله ! تا زما مال هم واخیستی ، زما اولاد دي هم واخیستی او داسي داسي دي وکړل نو زما سره دا څه کوي او ته زما څخه څه غواړې یا داسي نور جملې ووايي نو هغه کافر کيږي .

د کفر هغه موجبات چي د هغو تعلق د تلقين، کفر او ارتداد سره دی :

۱. کله چي يو سړی يو چا ته د کفر د کلمې تلقين وکړي نو هغه کافر کيږي که څه هم د مسخرو په توگه وي .
۲. که يو څوک د يو چا بنځي ته ووايي چي مرته ده او په داسي کولو سره د خپل خاوند څخه جلاوالی اختيار کړه ، د امام اعظم ابو حنيفه او امام ابويوسف رحمه الله عليهما څخه روايت دي که يو څوک يو چا ته حکم وکړي چي کافر سه نو حکم ورکونکی کافر کيږي که څه هم هغه کافر سي يا نه سي ، امام ابو الليث رحمه الله وايي کله چي يو سړی يو چا ته د کفر د کلمې تعليم ورکوي نو هغه کافر کيږي همدارنگه که يو سړی يا بنځي ته د مرتد کېدو حکم ورکړي نو هغه هم کافر کيږي .
۳. امام محمد رحمه الله وايي که يو سړی مجبور کړل سي چي د کفر کلمه په ژبه ووايي کنه نو د هغه سره به داسي وکړل سي يعني د ځان يا د يو اندام د ضائع کېدو خبر ورکړي او هغه د بيري څخه د کفر کلمه په ژبه سره ووايي نو اوس ددې څو صورتونه دي که چيري هغه د کفر کلمه په ژبه داسي کړي چي د هغه زړه پر ايمان مطمئن وي او په زړه کي يې د کفر خواهش نه وي بلکه يوازي په ژبه سره د کفر کلمه ادا سوې وي نو په دغه صورت کي به هغه نه کافر کيږي او که چيري په ژبه سره د کفر کلمه ويونکی ووايي چي ما دا فکر کړی وو چي په خپل باره کي د پخوانۍ زمانې د کفر د درواغ خبرو کولو سره به خلاصون تر لاسه کړم ما د راتلونکي کفر اراده نه وه کړې نو په دغه صورت کي د قانون په توگه د هغه د کفر فيصله ورکول کيداى او قاضي به د هغه او د هغه د بنځي په مينځ کي جلاوالی راولي او که چيري هغه ووايي چي د کفر کلمې ويلو پر وخت زما په زړه کي دا خبره وي چي په تېره زمانه کي د کفر درواغ خبر ورکړم مگر په پخوانۍ زمانه کي د درواغ کفر زما اراده نه وه کړې بلکه په راتلونکي کي مي اراده وکړه نو په دغه صورت کي به د خداى جل جلاله په نزد هم کافر کيږي او د دنيا په حکم کي به هم کافر کيږي .
۴. يو سړی مجبور کړل سي چي هغه صليب ته په مخ کولو سره لمونځ وکړي نو ددې درې صورتونه دي ۱: که چيري هغه دا ووايي چي د زور په وجه مي صليب ته لمونځ کړی دی مگر په زړه کي مي د دغه عقيدې وهم هم نه دی تېر سوی نو هغه نه کافر کيږي نه د قضا په توگه او د الله جل جلاله په نزد ، ۲: که چيري هغه ووايي چي زما په زړه کي دا خبره تېره سوه چي د الله تعالى لپاره لمونځ کوم د صليب لپاره يې نه کوم نو په دغه صورت کي هم هغه نه کافر

کيڙي ، ۳: که چيري هغه ووايي چي زما په زړه کي دا خبره وه چي زه د الله تعالی لپاره لمونځ وکړم مگر ما هغه پرېښودل او د صليب لپاره مي لمونځ وکړ نو په دغه صورت کي به هغه د قضاء په توگه هم کافروي او د الله ﷻ په نزد به هم کافروي .

۵. يو مسلمان ته وويل سي چي پاچا ته سجده وکړه کله نو قتل به سې ، نو غوره دا دي چي سجده ونه کړي .

۶. که يو سړی د کفر کلمه په قصد سره د ژبي څخه وباسي مگر د کفر عقیده يې پيدانه سوه نو ځيني خلک وايي چي هغه نه کافر کيږي او ځيني خلک وايي چي هغه کافر کيږي او دا صحيح قول دی .

۷. يو سړی د کفر کلمه په ژبه سره ادا کړي مگر هغه ته دا معلومه نه ده چي دا د کفر کلمه ده مگر هغه دا په خپل اختيار سره ويلې وي نو د ټولو علماؤ په نزد هغه کافر کيږي او د جهالت عذر نه منل کيږي او ځيني وايي چي هغه نه کافر کيږي .

۸. مسخرې کونکی چي د کفر کلمه د سپکاوي په توگه ووايي نو هغه د ټولو په نزد کافر کيږي که څه هم د هغه عقیده د هغه پر خلاف وي .

۹. د يو سړي د ژبي څخه د کفر کلمه په غلطۍ سره جاري سوه په داسي توگه چي هغه بل څه ويل غوښتل مگر د کفر کلمه يې پر ژبه راغلل نو هغه نه کافر کيږي .

۱۰. د مجوسيانو د خولۍ پر سر کولو سره مسلمان کافر کيږي البته د گرمۍ يا يخ څخه د ساتني لپاره که داسي وکړي نو نه کافر کيږي .

۱۱. د زنا په اغوستلو سره مسلمان کافر کيږي مگر په جگړه کي د جاسوسۍ لپاره که داسي وکړي نو نه کافر کيږي .

۱۲. يو څوک ووايي چي ته څه کوې تر دې غوره کفر کونکی دی که په دې سره د هغه نيت د کفر ښه گڼل وي نو هغه کافر کيږي او ځيني علماء لکه فقيه ابو الليث رحمۃ الله عليه وايي چي يوازي په دغه جملې سره سړی کافر کيږي که څه هم د هغه نيت هر څه وي ،

۱۳. مجوسيان چي د نوروز په ورځ څه کوي که يو مسلمان د هغه په موافقت کي د هغه سره ولاړ سي نو کافر کيږي همدارنگه که هغه د نوروز په ورځ داسي يو شی راواخلي چي مخکي يې نه رانيوی او دغه رانيول د نوروز د تعظيم لپاره وي نو کافر کيږي . د خوراک ، څښاک او د ژوند د اړتياوو د يو شي په رانيولو سره نه کافر کيږي ، په دغه ورځ که يو مسلمان مشرکانو ته د دغه ورځي د تعظيم لپاره يو تحفه واستوي که څه هم هغه معمولي شی وي نو

هغه کافر کيږي مگر که چيري د هغوی د کوچنيانو په سرخړيلو کي دعوت قبول کړي نو په دې سره نه کافر کيږي .

۱۴. د کفارو خبري او معاملې ښه گڼونکی کافر کيږي د مثال په توگه داسي ووايي چي د خوراک پر وخت د مجوسيانو مذهب غوره دی چي هغه وخت خبري نه کوي يا د مجوسيانو په نزد د ښه دي چي د حيض په حالت کي د ښځي سره ناسته او ولاړه هم ونه کړل سي په دې ويلو سره سړی کافر کيږي .

۱۵. که د يو چا د عزت په وجه د هغه د جامو اغوستلو پر وخت ذبح وکړي نو هغه کافر کيږي او دا ذبيحه مرداره ده او د هغه خوړل جائز نه دي همدارنگه د غير الله د عظمت د اظهار لپاره د يو حيوان ذبح کول يا د غازيانو او حاجيانو د راتللو پر وخت د هغوی د عظمت لپاره داسي کول د کفر سبب دی .

۱۶. کوم حيوان چي د يو پير يا پيري په نامه پرېښودل سي او په نوم ورکولو سره هغه ته شهرت ورکړل سي لکه څرنگه چي جاهل او بې عقيدې خلک يو حيوان پرېږدي او وائي چي دا پسه د شيخ سډو په نامه دی يا دغه غوا د احمد کبير ده يا دا چرگ د فلاني صاحب دی يا د غير الله د نامه د عظمت او تقرب لپاره داسي وکړي نو دا ټول د کفر خبري دي .

۱۷. همدارنگه د بزرگانو پر قبر يا د درياب پر غاړه د حيوان ذبح کول او د يو پيري نذر ورکول دا ټول داسي کارونه دي چي د هغه په وجه سړی کافر کيږي او داسي ذبيحه د مردار په حکم کي ده چي د هغه خوړل صحيح نه دي په داسي صورت کي د څاروي د ذبح کولو پر وخت که بسم الله ووايي يا نه يې ووايي په دواړو صورتو کي هغه حرام دي ځکه چي د غير الله په نامه ذبح سوی دی نو د بسم الله په ويلو سره هيڅ گټه نه تر لاسه کيږي ، همدارنگه الاشباه والنظائر په تنوين الابصار، درمختار، منح الغفار، فتاوی عالمگيري او مطالب المؤمنين کي ذکر سوي دي . په ځينو کتابو کي دا هم صراحت سوی دی چي د غير الله په نامه د پرېښودل سوي حيوان ذبح کونکی هم کافر دی او دا ذبيحه حرامه ده، په علماؤ کي ابو حمص کبير ابودفاق، عبدالله کاتب، عبدالواحد، ابوالحسن نووي او داسي نورو مشهورو علماؤ دا ليکلي دي او دې ته يې صحيح ويلي دي ، په تفسير نيشاپوري کي ليکلي دي چي د ټولو علماؤ پر دغه مسئله اتفاق دی چي کوم مسلمان يو څاروی د الله تعالی څخه پرته د بل د تقرب او تعظيم لپاره ذبح کړي نو هغه مرتد دی او د هغه د ذبح سوي څاروي هغه حکم دی کوم چي د يو مرتد د ذبح سوي څاروي حکم دی ، په صحيح

حديث کي راغلي دي چي هغه سري ملعون دی کوم چي د غير الله د تعظيم لپاره خاږوی
ذبح کړي لکه څرنگه چي د حديث په مشهور کتاب مشکوة شريف کي دي او شاه
عبدالعزیز محدث دهلوي رحمۃ الله علیه په خپل کتاب تفسیر عزیزی کي د دغه آیت کریمه (وما
اهل لغير الله) کي لیکلي دي چي هغه خاږوي چي د غير الله په نامه سره شهرت ورکړل
سوی دی هغه د خنزیر څخه هم بد دی او مردار دی، کوم کسان چي په دې باره کي نور
تفصیل کتل غواړي نو هغوی دي تفسیر عزیزی مطالعه کړي انشاء الله تعالی د هغه په
مطالعه سره به دا مسئله واضحه سي.

۱۸. یو ښځه پر خپل ملا باندي درسی په ترلو سره ووايي چي دا زناړ دی نو هغه کافره سوه.
۱۹. یو سري داسي ووايي چي د خیانت کولو څخه کفر غوره دی نو اکثر علماء وایي چي په
داسي ویلو سره هغه کافر سو او پردې باندي د ابوالقاسم صغار فتوا ده.
۲۰. یو سري یو ښځه ووهل او هغه ښځي ورته وویل چي ته مسلمان نه یې، سري ددې په
اورېدو سره وویل چي هوزه مسلمان نه یم نو د هغه په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي.
۲۱. یو سري ته وویل سي چي ایا ته مسلمان نه یې؟ هغه ووايي چي یا نو داهم کفر دی.
۲۲. یو ښځه خپل خاوند ته ووايي چي په تا کي دیني حمیت او اسلامي غیرت نه سته ته دا
خوښوې چي زه د پردي خلکو سره خلوت وکړم، خاوند په جواب کي ووايي چي هو په ما
کي دیني حمیت او اسلامي غیرت نه سته نو په داسي ویلو سره هغه کافر کیږي.
۲۳. یو سري خپل ښځي ته داسي ووايي چي اې یهودیې! یا اې مجوسیې! یا اې کافري!
ښځه ددې په اورېدو سره ووايي چي زه هم داسي یم یا هغه ووايي چي داسي یم نو ته ما ته
طلاق راکړه یا داسي ووايي که داسي نه وي نو ستا سره به څرنگه اوسېږم، یا داسي ووايي
که داسي نه وي نو ستا سره به مي مینه نه کولای، یا تا به زه نه ساتلای، نو په داسي ویلو
هغه ښځه کافره کیږي او که چيري ددې په جواب کي هغه ووايي که زه داسي یم نو ما مه
ساته نو په دې سره هغه نه کافره کیږي.
۲۴. که چيري یو ښځه خپل خاوند ته ووايي چي اې کافره! اې یهودي! او خاوند د هغه په
جواب کي ووايي چي زه داسي یم یا داسي ووايي که داسي نه وي نو ته به مي نه ساتلای نو
هغه په داسي ویلو سره کافر سو او که چيري هغه ووايي چي زه داسي یم نو ته زما سره مه
اوسه نو په دغه صورت کي هغه نه کافر کیږي.

۲۵. که یو څوک پردي سړي ته ووايي چي اې کافره!، يا اې يهودي! او هغه ووايي چي زه همداسي یم زما سره ته مه اوسېږه، يا هغه داسي ووايي که داسي نه وي نو ستا سره به نه اوسيدلای يا داسي یو بله جمله ووايي نو هغه کافر کېږي.

۲۶. یو سړي د یو کار اراده وکړه او د هغه ښځي ورته وویل که ته دا کار وکړې نو کافر به سې خاوند هغه کار وکړ او د ښځي خبري ته یې توجه ونه کړه نو هغه خاوند نه کافر کېږي.

۲۷. که یو پردي سړي یو مسلمان ته ووايي چي اې کافره! يا پردي ښځي ته ووايي چي اې کافري! او مخاطب سړی او ښځه په جواب کي هیڅ ونه وایي يا یو خاوند خپل ښځي ته ووايي چي اې کافري! او ښځي په جواب کي هیڅ ونه ویل يا ښځي خپل خاوند ته وویل چي اې کافره! خاوند هیڅ جواب ور نه کړي نو په دغه صورت کي د ابوبکر اعمش بلخي رضه الله علیه قول دی چي ویونکی کافر دی او نور د بلخ علماء وایي چي هغه نه کافر کېږي او صحیح جواب دادی که د ویونکي اراده یوازې بد ویل وي نو هغه نه کافر کېږي او که هغه دا عقیده هم ولري چي دا مسلمان کافر دی او بیا هغه ته په کافر سره ووايي نو هغه ددې په وجه کافر کېږي.

۲۸. که یو ښځه خپل زوی ته ووايي چي کافر زویه! نو دا د کفر سبب نه دی او ځینو ویلي دي چي دا کفر دی همدارنگه یو سړی خپل زوی ته ووايي چي اې کافره! نو هغه هم نه کافر کېږي او که یو څوک خپل حیوان ته ووايي چي اې کافره! نو په دې سره هم نه کافر کېږي.

۲۹. که یو څوک یو مسلمان ته ووايي چي اې کافره!، يا اې يهودي، يا اې مجوسي! او هغه مسلمان په جواب کي لیبیک ووايي نو هغه کافر کېږي او که داسي ووايي چي زه بېرېدم چي کافر نه سم نو په دې سره نه کافر کېږي،

۳۰. که یو څوک یو چاته ووايي چي زه تا دومره په تکلیف کړم چي زما زړه وغوښتل چي کافر سم نو هغه کافر کېږي.

۳۱. که یو څوک ووايي چي دا زمانه د مسلمان پاته کېدو نه ده بلکه دا زمانه د کافر کېدو ده، نو ځینو ویلي دي چي په دې سره کافر کېږي او صاحب محیط لیکلي دي چي زما په نزد صحیح دادی چي نه کافر کېږي.

۳۲. یو مجوسي او یو مسلمان په یوه ځای کي وي، یو سړی مجوسي ته اواز وکړي چي اې مجوسي! اوس که چیري مسلمان په دې گڼلو سره جواب ورکړي چي ما ته وایې نو هغه نه کافر کېږي په شرط ددې چي هغه دواړه د بلونکي په یو کار کي بوخت وي او که چیري

دواړه په يوه کار کې بوخت نه وي بلکه دواړه په جلا جلا کارو کې بوخت وي نو پر هغه باندې د کفر بېرته ده.

۳۳. که یو مسلمان ووايي چې زه ملحد یم نو هغه کافر کېږي او که چیرې داسې ووايي چې ما ته معلومه نه ده چې په دغه جملې سره سړی کافر کېږي نو هغه به ددې په وجه معذور نه گڼل کېږي.

۳۴. یو سړی یو جمله په خوله سره ووايي چې خلکو هغه د کفر کلمه وگڼل حالانکه په حقیقت کې هغه د کفر کلمه نه وه مگر هغه ته خلکو وویل چې ته کافر سوې او ستا استاد ښځې په مینځ کې به جلا والی واقع کېږي او ددې په جواب کې که چیرې هغه ووايي چې کافر شده گیر وزن طلاق شده گیر، نو کافر کېږي او د هغه او د هغه د ښځې په مینځ کې جلا والی واقع کېږي.

۳۵. که یو سړی ووايي چې زه فرعون یم، یا داسې ووايي چې زه ابلیس یم نو په داسې ویلو سره هغه کافر کېږي.

۳۶. یو سړی یو بد کاره سړي ته نصیحت کوي او د توبې ترغیب ورکوي مگر هغه په جواب کې ووايي چې (از پس این همه کلاه مغان بر سر نهم) نو په داسې ویلو سره هغه کافر کېږي.

۳۷. یوه ښځه خپل خاوند ته ووايي چې ستا سره اوسیدل تر کافر کېدو غوره دي نو هغه کافره سوه.

۳۸. یوه ښځه ووايي که چیرې زه دا کار وکړم نو کافره به یم، ابوبکر محمد بن الفضل رضی الله عنه وایي چې په داسې ویلو سره هغه کافره کېږي او د هغې نکاح ماته سوه، د قاضي علي السعدي رضی الله عنه وینا ده چې دا جمله تعلیق او یمین دی کفر نه دی.

۳۹. یوه ښځه خپل خاوند ته ووايي ته به ددې وروسته پر ما ظلم کوې یا داسې ووايي چې که ته ما فلانی شي نه راوړې نو زه به کافره سم نو هغه سمدستي په داسې ویلو سره کافره سوه.

۴۰. یو سړی د مثال په توګه ووايي چې زه مجوسي وم مگر مسلمان سوم او دا د حکایت په توګه ووايي د عقیدې په توګه یې ونه وایي نو په دې سره هغه نه کافر کېږي.

۴۱. یو سړی یو مسلمان ته ووايي چې الله تعالی دي ستا څخه ایمان واخلي او هغه په جواب کې ووايي چې آمین نو هغوی دواړه کافران کېږي.

۴۲. یو سړي یو چاته تکلیف ورکړ او هغه ورته وویل چې ما ته تکلیف مه راکوه زه مسلمان یم ، تکلیف ورکونکي ورته وویل که مسلمان یې که کافر ، نو تکلیف ورکونکی کافر کیږي ، یا داسي ووايي که ته کافر سې نو زما څه تاوان دی نو په داسي ویلو سره هم کافر کیږي .

۴۳. یو کافر اسلام قبول کړی او خلکو هغه تحفې ورکړې ، یو مسلمان د هغه په لېدو سره وویل چې کاشکي زه هم کافر وای او بیا مسلمان سوی وای نو خلکو به ما ته هم تحفې راکړي وای ، یا هغه دا خبره په ژبه ونه کړه مگر په زړه کي یې دا خواهش وکړ نو هغه کافر سو .

۴۴. یو سړی خواهش وکړ چې کاش شراب حرام نه وای نو په دې سره نه کافر کیږي .

۴۵. که یو سړی خواهش وکړي چې کاش الله تعالی ظلم او زنا کول حرام کړي نه وای یا ناحقه قتل یې حرام کړی نه وای نو هغه کافر کیږي ځکه چې دا دواړه هغه شيان دي چې هیڅکله حلال نه وه یعنې په اول صورت کي د داسي شي خواهش وو چې محال نه دی او په دوهم صورت کي یې د داسي شي خواهش وکړ چې محال دی .

۴۶. همدارنگه یو څوک خواهش وکړي چې کاش د ورور او خور په مینځ کي نکاح حرامه نه وای نو په دې سره هغه کافر کیږي ځکه چې دا په شروع کي حلال وو نو محال ورته نه سي ویل کیدای ، خلاصه دا چې کوم شی یو وخت حلال وي او وروسته حرام سوی وي نو د هغه د حلال کېدو خواهش کول د کفر سبب نه دی .

۴۷. یو مسلمان د یو بڼکلي عیسائي بڼځي په لېدو سره خواهش وکړي چې کاش زه عیسائي وای او دهغې سره مي واده کړی وای نو هغه کافر کیږي .

۴۸. یو سړي یو چاته وویل چې پر حق خبره زما مرسته کوه او هغه ورته وویل چې مرسته پر حق هم کیږي او پر ناحق هم کیږي مگر ستا مرسته به کوم نو هغه کافر کیږي .

۴۹. که یو څوک ووايي چې ما دغه درخته پیدا کړې ده نو هغه په دې ویلو سره نه کافر کیږي ځکه چې د هغه مراد به د درختي لگول وي مگر که یو څوک حقیقتا پیدا کول مراد واخلي نو هغه کافر کیږي .

۵۰. یو سړي ووايي تر څو چې فلانی سړی موجود وي یا داسي ووايي چې تر څو زما بازو موجود وي زما رزق نه کمیږي ، ځینو مشائخو ویلي دي چې په دې سره هغه کافر کیږي او ځینو علماؤ ویلي دي چې پر هغه د کفر بېره ده ،

۵۱. که یو څوک ووايي چې تصوف بدبختي ده نو دا بېره بده خبره ده .

۵۲. یو څوک د سپوږمۍ شاوخوا دائره وويني او دعوه وکړي چي باران به کيږي او په داسي ويلو سره هغه د غيب ويلو دعوه وکړي نو هغه کافر کيږي .

۵۳. یو نجومی یو چاته وويل چي ستا بڼه حامله ده او هغه پر دې عقیده وکړه نو هغه کافر سو .

۵۴. یو سړی د ګوګو کوتري اواز واورې او بیا یو چاته ووايي چي ته به ناروغ سې او مې به سې یا یو مصیبت به در باندي راسي نو په دې کي د مشائخو اختلاف دی .

۵۵. یو چا ناجائز خبره وکړه او بل سړي هغه ته وويل چي دا ته څه وایې په داسي ويلو سره به ته کافر سې او هغه ورته ووايي چي زه څه وکړم چي کافر کيږم کافر دي سم نو په داسي ويلو سره هغه کافر کيږي .

۵۶. یو سړی د قرآن کریم په ويلو کي د ضاد پر ځای زاء ووايي یا د اصحاب الجنة پر ځای اصحاب النار ووايي نو د داسي سړي امامت جائز نه دی . او که یو څوک یې په قصد سره ووايي نو کافر کيږي .

۵۷. که یو څوک ووايي چي قسم دي ستا په ژوند وي یا زما په ژوند ي یا داسي بل قسم وکړي نو پر هغه د کفر بهر ده .

۵۸. یو سړی ووايي چي رزق خو الله تعالی ورکوي مگر هغه د بنده څخه حرکت غواړي ځينو ويلي دي چي دا شرک دی .

۵۹. یو سړی ووايي چي زه د عذاب او ثواب څخه خلاص یم نو ويل کيږي چي په دې سره هغه کافر کيږي .

۶۰. که یو څوک ووايي چي فلاني سړی څه وایي زه به یې کوم که څه هم هغه کفر وي نو په دې سره هغه کافر کيږي .

۶۱. که یو څوک ووايي چي زه د مسلماني څخه بهراره یم نو هغه کافر کيږي .

۶۲. د مامون رشید د زمانې یوه واقعہ نقل سوې ده چي د وخت خلیفه د یو فقیه څخه د هغه سړي په باره کي پوښتنه وکړه چي د جامې او بدونکی قتل کړي نو پر دغه قاتل باندي څه واجب دي ، فقیه ورته وويل چي تغاریب واجب دی ، مامون حکم وکړ چي فقیه دي وو هل سي نو هغه ووهل سو تر دې چي هغه مړ سو ، بیا مامون وويل چي ما دا حکم ددې لپاره ورکړی وو چي هغه د شریعت سپکاوی وکړی او د شریعت سپکاوی کول کفر دی .

۶۳. که یو چاتوره کمبله اغوستې وي او یو بل چاد هغه په لېدو سره ورته مدثر وويل نو دا کفر دی .

۶۴. که یو څوک ظالم پاچا ته عادل و وایي نو هغه کافر کیږي او ځینو ویلي دي چي هغه نه کافر کیږي .

۶۵. که یو څوک یو ظالم پاچا ته و وایي ای خدا! نو هغه کافر کیږي او که و وایي چي ای بار خدا! نو اکثر مشائخ وایي چي په دې سره نه کافر کیږي .

۶۶. د یو عالم څخه چي صغار نو میږي د هغه خطبو په باره کي پوښتنه وسوه چي د جمعې په ورځ پر منبر ویل کیږي او سلطان ته د العادل الاعظم یا شهنشاه اعظم یا مالک رقاب الامم، یا سلطان ارض الله، یا مالک بلاد الله، یا معین خلیفه الله په لقب سره یادوي نو ایا د پاچا په خطبه کي په دغه الفاظو سره یادول جائز دي که یا؟ هغه په جواب کي وویل چي دا جائز نه دي ځکه چي په دې کي اکثر الفاظ د کفر دی او ځیني معصیت او ځیني کذاب دی او د شهنشاه لفظ د اعظم د لفظ څخه پرته د الله تعالی د سماؤ لپاره خاص دی په هغه سره د بندگانو صفت کول جائز نه دی او د مالک رقاب الامم جمله د پاچا لپاره درواغ دي همدارنگه پاچا ته سلطان ارض الله یا په داسي بل لقب سره یادول هم درواغ دي .

۶۷. امام ابو منصور ویلي دي که یو څوک د چا په مخکي مځکه مچ کړي یا د هغه په مخکي کښته سي یا خپل سر کښته کړي نو هغه نه کافر کیږي ځکه چي د هغه مقصد د هغه تعظیم او تکریم دی عبادت نه دی او نورو مشائخو ویلي دي چي د ظالم په مخکي کښته کېدل لویه گناه ده او ځینو عالمانو ویلي دي چي په دې سره هغه مطلق کافر کیږي . او ځینو ویلي دي چي په دې کي تفصیل دی که چیري د عبادت اراده یې وي نو کافر کیږي او که د تعظیم اراده یې وي نو نه کافر کیږي مگر د هغه دغه فعل به حرام وي او که یو اراده یې نه وي نو د اکثر په نزد کافر کیږي ، مځکه مچول د سجدې کولو په ډول دي مگر پر مځکه باندي د تندي اېښودلو څخه کم جرم دی ،

۶۸. که یو څوک دا عقیده ولري چي خراج د پاچا ملکیت دی نو دا کفر دی .

۶۹. که یو څوک د چا سره بد کړي او هغه و وایي چي دا ټول ستا راوړل سوی مصیبت دی د خدای ﷻ په دې کي دخل نه سته نو دا هم کفر دی .

۷۰. که یو څوک د پاچا د خوښي او مبارکۍ لپاره قرباني وکړي نو هغه کافر کیږي او قرباني به د مردار په حکم کي وي او د هغه خوړل به صحیح نه وي .

۷۱. چیري چي دا دهندوانو رواج وي چي پر یو چا باندي غټي ډانې راوخیږي نو ښځه د یو ډبري نوم دانه کښیږدي او د هغه په عبادت کولو سره د دانو څخه شفاء غواړي او دا عقیده

لري چي په دې سره هغه بنه کيږي داد کفر سبب دی او هغه بنه کافره کيږي او که چيري هغه خاوند هم په دې راضي وي نو هغه هم کافر کيږي .
۷۲. همدارنگه د درياب غاري ته په تللو سره د اوبو عبادت کول او هلته پسه وغيره ذبح کول .
مشرکانو رواج دی او د کفر سبب دی او هغه پسه د مردار په حکم کي دی او د هغه غوږ خورل حرام دي .

۷۳. همدارنگه په کور کي د عکسونو جوړول او اېښودل او د هغو عبادت کول يا کوچني د پيدا کېدو پر وخت نقشه جوړول او پر هغه تېل اچول او بيا د هغه عبادت کول داسي نور دېر کارونه کول د مشرکانو رواج دی او د کفر سبب دی .
۷۴. که يو څوک ووايي چي نن سبا خيانت ونه کړم او درواغ ونه وایم نو گزاره نه کيږي داسي ووايي چي تر څو پوري په رانيولو او پلورلو کي درواغ ونه وایي نو ډوډی به پيدانه کړې ، يا يو څوک يو چا ته ووايي چي ته ولي خيانت کوې ، يا ورته ووايي چي ته ولي درواغ وایي او هغه په جواب کي ورته ووايي چي ددې څخه پرته بله چاره نه سته نو په داسي ويلو سره هغه کافر کيږي .

۷۵. که يو څوک يو چا ته ووايي چي ته درواغ مه وایه او هغه په جواب کي ورته ووايي چي دا خبره خو تر کلمې زياته صحيح ده نو هغه کافر کيږي .
۷۶. که يو څوک په غصه سي او بل څوک د هغه په غصه کي لېدو سره ووايي چي تر غصې خو کفر غوره دی نو هغه کافر کيږي .

۷۷. که يو څوک يو ناجائزه خبره وکړي او بل سړی ورته ووايي چي دا ته څه وایي په دې سره کافر کيږي او هغه په جواب کي ورته ووايي که زه کافر کيږم نو ته به څه کوې نو هغه ددې په ويلو سره کافر کيږي .

۷۸. د يو چا په زړه کي د يو داسي شي خطر راغلل چي هغه د کفر سبب وه که چيري هغه په دغه حالت کي هغه پر ژبه راوړي او بده يې وگڼل نو دا د ايمان نښه ده او که د کفر په اراده هغه پر ژبه راوړي نو هغه وخت به کافر سي .

۷۹. که يو سړی په خوښي سره د کفر کلمه پر ژبه راوړي مگر د هغه زړه پر ايمان باندې قايم وي نو هغه کافر کيږي او د الله جل جلاله په نزد به مؤمن نه وي .

که يو څوک داسي خبره وکړي چي د هغه په کفر کېدو کي اختلاف وي نو ويونکي ته پکار دي چي توبه وکړي او د نکاح تجديد وکړي .

کوم څوک چي په هېره سره داسي الفاظ د ژبه څخه وباسي چي هغه د کفر سبب نه وي نو هغه علي حاله مؤمن دی او هغه ته به د توبې حکم ورکول کيږي مگر د نکاح د تجديد حکم به نه ورکول کيږي.

که يو څوک داسي خبره وکړي يا داسي کار وکړي چي د هغه يو څو صورتونه د کفر وي او يو صورت يې داسي وي چي کفر نه لازميږي نو پر مفتي باندي لازم دي چي د هغه پر عدم کفر باندي رجحان وکړي مگر که چيري هغه سړی په صراحت سره هغه صورت اختيار کړی وي کوم چي د کفر سبب دی نو هغه وخت به تاويل گټور نه وي مگر که چيري د ويونکي په نيت کي هغه صورت وي چي په هغه سره سړی نه کافر کيږي نو هغه مسلمان دی او که چيري هغه صورت اختيار کړي چي د کفر سبب دی نو د هيڅ مفتي فتوا د هغه لپاره کار نه ورکوي او هغه ته به د توبې حکم ورکول کيږي چي توبه وکړي او د هغه خبري څخه رجوع وکړي او د خپل بنځي سره بيا نکاح وکړي.

د مسلمان لپاره دا مناسب دي چي هغه سهار او ماښام لاندینی دعاء ووايي ، انشاء الله تعالی د کفر او شرک څخه به په هر صورت کي خوندي وي ځکه چي رسول الله ﷺ داسي فرمايلي دي ، هغه دعاء داده :

اللهم اني اعوذ بک من ان اشرك بک شيئا وانا اعلم واستغفرک لما لا اعلم .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د مرتد سزا قتل دی

﴿۳۲۹﴾: عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ أُتِيَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِزَنَادِقَةٍ فَأَحْرَقَهُمْ فَبَلَغَ

د حضرت عکرمه رضی الله عنه څخه روایت دی چي حضرت علي رضی الله عنه ته يو څو زندیقان (مجوسيان، آتش پرست او نور ملحد او مرتد) راوستل سول نو هغه په اور کي وسوځول ،

ذَلِكَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ لَوْ كُنْتُ أَنَا لَمْ أُحْرِقْهُمْ لِنَهْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

دا خبره چي ابن عباس رضی الله عنه ته ورسيدل نو هغه وويل : که زه وای نو هغوی به مي په اور کي نه وای سوځلي ځکه چي نبي کریم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي چي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ اللَّهِ وَلَقَتَلْتَهُمْ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَأَقْتُلُوهُ. رواه البخاري.

تاسو داسي عذاب مه ورکوي کوم چي د الله تعالی سره مخصوص وي ما به هغوی قتل کړي وای څرنگه چي رسول الله ﷺ فرمایلي دي چي څوک خپل اسلام مذهب بدل کړي نو هغه قتل کړي. بخاري.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۶۷۱۱۲، رقم: ۶۹۲۲.

تشریح: زندیق د مجوسيانو د يو قوم نوم دی چي د زردشت مجوسي د اختراع کړي کتاب (زند) پيروان دي، مگر په عامه اصطلاح کي هر ملحد ته زندیق ويل کيږي، دلته هم د زندیق څخه هر ملحد في الدين مراد دی چي د اسلام په پرېښودو سره مرتد سوی وي، ځيني علماء وايي چي په دغه روايت کي کومو خلکو ته زندیق ويل سوي دي هغه په اصل کي د عبد الله ابن سبا د قوم څخه وه چي د اسلام په حدودو کي د فتنې او فساد کولو او د امت د گمراه کولو لپاره يې خپل ځان مسلمان ظاهر وی او د حضرت علي عليه السلام په باره کي يې د خدايي دعوې کول، حضرت علي عليه السلام د هغوی ددغه عظيمي فتنې ختمولو لپاره ټول ونيول او د هغوی څخه يې غوښتنه وکړه چي ټول توبه وکړي او ددغه فتنې د خپرولو څخه منع سي مگر کله چي هغوی انکار وکړ نو حضرت علي عليه السلام يوه کنده وکښل او په هغه کي يې اور بل کړی او هغه ټول يې په دغه کنده کي وغورځول.

نقل سوي دي چي کله د ابن عباس عليه السلام ذکر سوی قول حضرت علي عليه السلام ته ورسیدی نو هغه وفرمايل چي بېشکه ابن عباس عليه السلام رېښتيا ويلي دي، ددې څخه معلومه سوه چي حضرت علي عليه السلام په دغه مسئله کي پر خپل اجتهاد باندي عمل وکړ او ددې لپاره يې هغوی ټول وسوځل چي يوازي دا خلک نه بلکه نور خلک هم ددغه فتنې څخه منع سي.

چاته د اور سوځلو سزا مه ورکوي

﴿۲۳۸۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ إِنَّ النَّارَ لَا يُعَذِّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ. رواه البخاري

د حضرت عبد الله ابن عباس عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د اور عذاب يوازي د الله تعالی سره خاص دی (د بل چا لپاره د اور عذاب ورکول جائز نه دي) بخاري.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۱۱۵۱۶، رقم: ۲۹۵۴.

د خوار جو نښاني

﴿۳۳۸۱﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ سَيَخْرُجُ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دى چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې فرمايل يې:

ډير ژر په آخره زمانه كي به داسي يو قوم پيدا سي

قَوْمٌ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَحْدَاثُ الْأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ

چي د نو عمر او كم عقل كېدو سربيره به د غوره خلكو په ډول خبري كوي د هغوى ايمان به د

قَوْلِ الْبَرِيَّةِ لَا يُجَاوِزُ إِيْمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ

هغوى د خلق څخه وړاندي نه ځي د مذهب څخه به هغوى داسي وزي څرنگه چي د ليندۍ څخه

السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ فَأَيْنَمَا لَقِيتُهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنَّ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ

قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. متفق عليه.

غشي وځي، په تاسو كي چي څوك د هغه قوم سره يو ځاى سئ هغه دي قتل كړي د دې په قتلولو كي به هغه سړي ته د قيامت په ورځ ثواب وركول كيږي څوك چي هغه قتل كړي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۲۸۳۱۱۲، رقم: ۶۹۳۰، و مسلم ۷۴۶۱۲، رقم: ۱۵۴-۱۰۶۶.

د لغاتو حل: الاحلام: اى ضعفاء العقول (كم عقله). البرية: اى الخليفة. (زور).

تشریح: خلكو ته به يې نيكي خبري بيانولې، د دې څخه مراد دادى چي ذكر سوي خلك به هغه غوره اقوال او ښه خبري بيانوي كوم چي په عامه توگه د الله تعالى د نيكو بندگانو پر ژبو جاري وي يعني د قرآن كريم آيت، مگر دا خبره دي په ذهن كي وي چي د مشكوة شريف په نسخو كي (من خير قول البرية) دى يعني د خير تعلق د قول سره دى، دلته د دې مطابق ترجمه او مطلب بيان سوى دى حال دا چي په مصاييح كي (من قول خير البرية) يعني په دې كي د خير تعلق د برية سره دى د هغه مطلب به دا وي چي هغه خلك به د غوره انسان اقوال بيانوي نو په دغه صورت كي به د قرآن كريم د آيت پر ځاى د رسول الله ﷺ حديثونه مراد دي. مگر علماء كرام

وايي چي د جملې زيات مناسب تركيب هغه دی کوم چي دلته په مشکوة کي نقل سوی دی حکه چي په حديثو کي د خوارج په باره کي نقل سوي دي چي د قرآن کریم آيت وايي او هغه ته به په خپل غلط عقيدې او نظريې باندي استدلال کول او د هغه آیات به غلط تاويل کوي.

لکه څرنگه چي غشي د بنکار د منځ څخه وځي: ددې مطلب دادی چي څرنگه يو غشي د بنکار د مينځ څخه وځي او هغه په بنکار کي په ژر پيوست کېدو سره سمدستي د وتلو په وجه هغه غشي د بنکار په وينو وغيره لړل سوی نه وي همدارنگه هغه خلک به هم د د وخت د امام او علماء حق د اطاعت څخه وځي، طيبي رحمته الله عليه وايي چي ددغه مثال مراد د هغه خلکو د دين په دائره کي داخلېدل او بيا د دين د دائرې څخه وتل او د غشي په ډول چي په بنکار کي په پيوست کېدو سره وځي او لړل کيږي نه پر دغه خلکو به د دين د يو خبري اثر نه کېدل ظاهر دي او د هغه منشاء د هغه خوارج بنودل دي کوم چي د وخت د امام او د اسلامي حکومت پيروان نه وي او پر خلکو باندي وسله پورته کوي، په شروع کي ددغه خوارجو ظهور د حضرت علي عليه السلام په خدمت کي و سو چي حضرت علي عليه السلام د هغوی څخه اکثره ووژل.

د خوارجو په باره کي د علماؤ فيصله

خطابي رحمته الله عليه وايي چي د امت د علماؤ پر دې اتفاق دی چي د خوارجو ډله د گمراهۍ سرېږه د مسلمانانو د ډلو څخه يوه ډله ده، د هغوی سره نکاح کول هم جائز دي او د هغوی ذبيحه خوړل هم صحيح دي او د هغوی شاهدي هم معتبره ده، نقل سوي دي چي د حضرت علي عليه السلام څخه ددغه خلکو په باره کي پوښتنه و سول چي ايا دا خلک کافران دي؟ هغه وفرمايل چي هغوی خو د کفر څخه را تبتيدلي دي (نو هغوی ته کافران څنگه ويل کيدای سي)، ددې څخه وروسته پوښتنه ځيني و سول چي ايا هغوی منافقان دي؟ هغه وفرمايل منافق خو الله تعالی ډېر لږ يادوي حال دا چي خوارج سهار او ماښام الله تعالی يادوي، بيا پوښتنه ځيني و سول چي هغوی څوک دي؟ حضرت علي عليه السلام وفرمايل: هغوی (په مسلمانانو کي) د يو ډلي خلک دي، فتنې او گمراهي هغوی راگير کړي دي نو هغوی رانده او کاڼه سوي دي، لکه څرنگه چي و بنوول سول چي خوارج د مسلمانانو د يو ډلي نوم دی چي په گمراهۍ کي اخته دي، ددغه ډلي بنيادي عقیده داده چي بندگان يوازي په لوی گناهو سره نه بلکه په کوچني گناهو سره هم کافر کيږي.

د خوارج په اړه در رسول الله ﷺ پيشگوئي

﴿۳۳۸۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَكُونُ أُمَّتِي فِرْقَتَانِ فَتَخْرُجُ مِنْ بَيْنَهُمَا مَارِقَةٌ يَلِي قَتْلَهُمْ أُولَاهُمْ بِالْحَقِّ.

رواه مسلم .

د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : زما د امت به دوې ډلې سي د هغو دواړو ډلو په منځ کي به یوه بله ډله راووزي د هغو په قتل به هغه سپړی واک تر لاسه کوي کوم چي په هغه ډلو کي حق ته زیات نژدې وي . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم ۷۴۶۱۲، رقم : ۱۵۱-۱۰۶۴.

تشریح : د دوو ډلو څخه مراد یو د حضرت علي رضی اللہ عنہ د حامیانو ډله ده او دوهمه د حضرت معاویه رضی اللہ عنہ د حامیانو ډله ده ، ددغه دواړو ډلو په منځ کي چي کوم دریمه ډله پیداسي هغه ته خوارج وویل سول ، د خوارجو د فنا کولو او د هغوی د فتنې او فساد د دفع کولو ته حضرت علي رضی اللہ عنہ متوجه سو ځکه چي هغه وخت د حضرت علي رضی اللہ عنہ شخصیت حق ته زیات نژدې او تر ټولو لوی مصداق وو .

د مسلمان قتل کفر ته نژدې دی

﴿۳۳۸۳﴾: وَعَنْ جَرِيرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لَا تَرْجِعَنَّ بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ . متفق عليه .

د حضرت جریر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ په حجة الوداع کي وفرمایل : زما وروسته مه کافران کیږئ چي په تاسو کي ځيني د ځیو غاړي وهي (چي دا کار د کفارو دی) . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۲۶۱۱۳، رقم : ۷۰۸۰، و مسلم ۸۱۱۱، رقم : ۱۱۸-۶۵.

تشریح : په تاسو کي یو د بل غاړه وهل شروع کړي : دا ستیناف دي یعنی یوه جلا جمله ده چي ددې منع د کفر په ذریعه مه پسي گرځي لپاره وضاحت او بیان دي یعنی پوښتنه کونکي پوښتنه وکړه چي د کفر په ذریعه وروسته گرځېدل څنگه ممکن دي نو په جواب کي وفرمایل سول چي د

مسلمانانو په خپلو کي د یو بل غاړه وهل يعني دا یو داسي عمل دی چي د کافرانو د عمل مشابه دي یا دا عمل یې کفر ته نژدې ورسوی .

﴿۳۳۸﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا التَّقَى

د حضرت ابو بکره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای : هر کله چي یو ځای سي

الْمُسْلِمَانِ حَمَلَ أَحَدُهُمَا عَلَى أَخِيهِ السِّلَاحَ فَهُمَا فِي جُوفِ جَهَنَّمَ فَإِذَا قَتَلَ

دوه مسلمانان په داسي حال کي چي پر یو بل یې سلاح را کښلې وي نو هغوی دواړه د دوزخ پر غاړه دي بیا که په هغوی کي یو بل ووژني

أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ دَخَلَاهَا جَمِيعًا وَفِي رَوَايَةٍ إِذَا التَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا

نو دواړه به دوزخ ته ځي ، د ابو بکره رضی الله عنه یو بل روایت دی چي هر کله دوه مسلمانان توري

فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ

قَالَ إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ . متفق عليه .

راو کاري او یو بل ته مخامخ سي نو قاتل او مقتول دواړه به جهنم ته ځي ، ما عرض وکړ چي د قاتل دوزخ ته تلل خو څرگند دي مگر مقتول به په کومه وجه دوزخ ته ځي ، رسول الله صلی الله علیه و فرمای : مقتول خو هم د خپل مقابل د وژلو حریص وو . (له دې کبله به هغه هم دوزخ ته ځي .) بخاري او مسلم .

تخریج

صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۹۲۱۱۲ ، رقم : ۶۸۷۵ ، و مسلم ۲۲۱۳۱۴ ، رقم : ۲۸۸۸-۱۴ .

تشریح

دا دواړه به دوزخ ته یو ځای غورځول کيږي ، په دې باره کي علماؤ لیکلي دي چي دا حکم په هغه صورت کي دی کله چي په هغه دواړو کي یو هم پر حق نه وي مگر که چيري په هغوی کي یو پر حق وي نو د دوزخ په اور کي به هغه یو غورځول کيږي کوم چي پر ناحقه وي مگر دا هم په هغه صورت کي دی کله چي په اشتباه او تاویل سره قتل نه وي سوی او هغه هم د خپل ملگري پر قتل اماده وي ، ابن مالک رحمته الله علیه وایي چي دغه ارشاد ددې دلیل دی چي د یو کار کول محض پر تیاري کولو باندي هم مؤاخذه کيږي په ذکر سوي صورت کي هم دا نوعیت دی چي هغوی دواړه د یو بل پر قتل اماده او د یو بل د سرو هونکي وه مگر که چيري د مقتول

محض دفاع اراده وي او د هغه په نيت کي د دوهم د قتل خواهش او اراده نه وي نو د هغه څخه به مواخذه نه کيږي ځکه چي شريعت د دفاعي کاروايي اجازه ورکړې ده .

د مرتد سزا

﴿۳۳۸۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفَرٌ مِنْ عُكْلٍ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي د عكل د قبيلي څو کسان د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي

فَأَسْلَمُوا فَأَجْتَوُوا الْمَدِينَةَ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَأْتُوا إِبِلَ الصَّدَقَةِ فَيَشْرَبُوا مِنْ

حاضر سول او اسلام يې قبول کړ ، مگر د مدينې هوا د هغوی موافق نه وه ، رسول الله صلي الله عليه وسلم هغوی ته حکم وکړ چي هغوی د زکوٰة د اوبسانو د اوسيدو ځای ته ولاړسي او د هغود بولو او شيدو

أَبْوَالِهَا وَالْبَانِهَا فَفَعَلُوا فَصَحُّوا فَارْتَدُّوا وَقَتَلُوا رُعَاتَهَا وَاسْتَأْقُوا الْإِبِلَ

څخه دي چېنېل کوي ، هغوی داسي وکړل او بنه سول ، بيا هغوی د دين اسلام څخه واوښتل مرتد سول او قتل يې کړل ساربانان د هغه اوبسانو او روان يې کړل اوبنان

فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ فَأَتَى بِهِمْ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ وَسَلَّ أَعْيُنَهُمْ ثُمَّ لَمْ

نو رسول الله صلي الله عليه وسلم په هغو پسي سپاره وليږل هغوی يې نيولي راوستل او په دغه جرم کي يې د هغوی لاسونه او پښې پرې کړې او سترگي يې ځيني وکښلې ، بيا

يَحْسِبُهُمْ حَتَّى مَاتُوا . وَفِي رَوَايَةٍ فَسَمَوْا أَعْيُنَهُمْ وَفِي رَوَايَةٍ أَمْرٌ بِسَامِيرِ

د هغوی لاسو او پښو ته د وينو بندولو لپاره په گرمو تيلو کي داغ ورنه کړل سو ترڅو چي هغوی مړه سوه ، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي د هغوی په سترگو کي گرم سينخونه

فَاحْيَتْ فَكَلَهُمْ بِهَا وَطَرَحَهُمْ بِالْحَرَةِ يَسْتَسْقُونَ فَمَا يَسْقُونَ حَتَّى مَا
تُوا . متفق عليه .

ومښل سول ، او په يوه روايت کي داسي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم د سينخونو د گرمولو حکم ورکړ او کله چي هغه گرم کړل سول نو هغوی د هغوی په سترگو کي وگرځول سول او بيا هغوی د مدينې په سنگستان کي وغورځول سول او هغوی به اوبه غوښتلې او اوبه به نه ورکول کېدلې

ترڅو چي مړه سول . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۰۹۱۲، رقم: ۶۸۰۳، و مسلم ۱۲۹۶۱۳، رقم: ۹-۱۶۷۱.

د لغاتو حل: فاجتوا: في الاجتواء ای کړهوا هوا المدينة وماءها (هوا او اوبه نه لگېدل).

تشریح: د هغه او بنانو بولي او شیدې دي وڅښي: د دغه ارشاد څخه امام محمد رحمته الله علیه دا استدلال کړی دی چي د کومو حیوانانو غوښه حلاله وي د هغو بولي هم (د علاج په توگه) پاکي دي دا قول د امام مالک او امام احمد رحمه الله عليهما هم دی مگر د امام اعظم ابو حنیفه او امام ابو یوسف رحمه الله عليهما په نزد د هغه حیوانانو بولي ناپاکي دي د هغوی له خوا د دغه ارشاد تاویل داسي کيږي چي د هغه ناروغۍ د نوعیت په اعتبار رسول الله صلی الله علیه و آله ته د وحی په ذریعه دا معلومه سوې وه چي د هغوی د ناروغي درملنه یوازي د اوبن بولي دي ځکه نور رسول الله صلی الله علیه و آله په خاصه توگه هغه خلکو ته حکم ورکړ، امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه وایي چي څرنگه د اوبن بولي څښل د درملني څخه پرته حلالې نه دي همدارنگه د دوا په توگه څښل هم حلال نه دي ځکه چي پر دې باندې هیڅوک متفق نه دی چي په بولو کي د یو ناروغۍ شفاء ده مگر د امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نزد د یو ناروغۍ د درملني لپاره څښل حلال دي.

ابن مالک رحمته الله علیه وایي چي سره د دې چي رسول الله صلی الله علیه و آله د مثله څخه منع فرمایلي ده مگر رسول الله صلی الله علیه و آله هغه خلکو ته دا سزا ورکړه د دې وجه یا خو داده چي هغه خلکو د اوبنانو د شپانو سره دا چلن کړی وو ځکه نور رسول الله صلی الله علیه و آله د قصاص په توگه د هغه خلکو سره هم داسي معامله وکړه، او یا دا وجه ده چي هغه مفسدانو یو ډېر لوی جرم کړی وو یعني مرتد سوي هم وه او شپانه یې هم قتل کړي وه او غلایې هم کړې وه چي ټول اوبنان یې د ځان سره بوتلل او د وخت امام ته دا حق حاصل دی چي د داسي جرم په صورت کي د زجر او تنبیه په توگه مجرم ته ډول ډول سزاوي ورکړي، ځکه نور رسول الله صلی الله علیه و آله د دې سره سم د هغه خلکو سره هم داسي معامله وکړه.

علامه نووي رحمته الله علیه وایي چي د دغه حدیث د معنی او مقصد په باره کي د علماؤ اختلاف دی، ځيني حضرات وایي چي په دغه حدیث کي کومه واقعه نقل سوې ده دا واقعه د هغه آیت کریمه د نازلېدو څخه مخکي دي په کوم کي چي د شرعي سزاوو او غلو لپاره په سزا کي صریح احکام بیان سوي همدارنگه رسول الله صلی الله علیه و آله چي د مثله کومه منع فرمایلي ده هغه هم د دغه واقعي څخه وروسته حکم دی، په دې اعتبار سره دا حدیث منسوخ دی مگر د نورو حضراتو قول دادی چي دا حدیث منسوخ نه دی بلکه په دغه وخت کي هغه آیت نازل سوی دی چي په هغه کي دلار

وهونکو د سزا بيان سوی دی چي هغوی دي قتل کړل سي يا پانسی دي کړل سي يا د هغوی يو لاس او يوه پښه دي پرې کړل سي مگر رسول الله ﷺ چي دغه خلکو ته کومه سزا ورکړل هغه د قصاص په توگه وه چي هغوی د اوبنانو د شپانو سره کومه معامله کړې وه د هغوی سره هم هغه معامله وکړل سول .

اوس پاته سوه دا خبره چي په آخر وخت کي به هغه مفسدانو ته آرام ولي نه ورکړل سو، نو په دې باره کي د ځينو علماؤ وينا ده چي دا هم د قصاص په توگه وو چي هغه مفسدانو هم د اوبنانو کتونکي همدارنگه بېله اوبو ورکولو په تکليف سره وژلي وه نو د هغوی سره هم داسي وکړل سول چي هغوی اوبه غوښتلې مگر اوبه ور نه کړل سوې مگر ځيني حضرات وايي چي هغوی ته د اوبو نه ورکولو حکم رسول الله ﷺ نه وو کړی بلکه خلکو هغه مفسدانو ته د نفرت او غصې د اظهار په توگه د خپل طرف څخه هغوی ته اوبه نه وې ورکړي ، په دې باره کي مسئله داده چي د علماؤ پر دې اتفاق دی چي څوک د مرگ د سزا وړ وگرځول سي او د هغه قتلول واجب سي که چيري هغه اوبه وغواړي نو د اوبو ورکولو څخه دي انکار نه کيږي .

الْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د مثله ممانعت

﴿۳۳۸۶﴾: عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَحُثُّنَا عَلَى الصَّدَقَةِ وَيَنْهَانَا عَنِ الْمَثَلَةِ . رواه ابوداؤد ورواه النسائي عن انس

د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به موږ ته د صدقې او خيرات ورکولو شوق راکوئ او د مثله (لاسونه ، پښې يا بل اندام پرې کولو) څخه به يې منع کولو . ابوداؤد او نسائي د حضرت انس څخه روايت کړی دی .

تخريج سنن ابی داود ۱۲۰۱۳، رقم: ۲۶۶۷.

تشریح : د بدن يو اندام لکه پزه ، غوږ ، سترگه ، يا بل اندام پرې کولو ته مثله وايي ، د مثله څخه منع د ځينو حضراتو په نزد حرام دی يعنې مکروه تحريمي دي او د ځينو حضراتو په نزد مکروه تنزيهي دي مگر صحيح قول د تحريم دی ، تر دې مخکي په حديث شريف کي دا خبره ښوول سوې ده چي د رسول الله ﷺ له خوا د هغه مفسدانو د اندامو پرېکول د قصاص په توگه وو .

د حیوانانو سره در رسول الله ﷺ در حمت جذبه

﴿۳۸۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ

عبد الرحمن بن عبد الله د خپل پلار څخه روایت کوي چي په يوه سفر کي موږ د رسول الله ﷺ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَأَنْطَلَقَ لِحَاجَتِهِ فَرَأَيْنَا حُمْرَةً مَعَهَا فَرْخَانِ

سره وو، رسول الله ﷺ پر يوه موقع د قضاء حاجت لپاره تشریف و يوړ، موږ يوه سره مرغۍ وليدل چي دهغي سره دوه بچيان وه،

فَأَخَذْنَا فَرْخَيْهَا فَجَاءَتْ الْحُمْرَةُ فَجَعَلَتْ تُفْرِشُ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

موږ د هغي بچيان ونيول، هغه مرغۍ راغلل خپل وزر يې پر مخکې خپاره کړل او نسيې د مخکي سره ولگوي، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ تشریف راوړ

وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بَوْلِدَهَا رُدُّوْا وَلَدَهَا إِلَيْهَا وَرَأَى قَرْيَةً نَمِلٌ قَدْ

او وه يې فرمايل ددې بچيان چا ونيول او په مصيبت يې اخته کړل، ددې بچيان بيرته ورکړي، بيا رسول الله ﷺ د ميريانو غارونه وليدل

حَرَّقْنَاهَا قَالَ مَنْ حَرَّقَ هَذِهِ قُلْنَا نَحْنُ قَالَ إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ إِلَّا رَبُّ النَّارِ . رواه ابو داود

چي موږ هغه سوځلي وه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه دا ميريان چا سوځلي دي؟ موږ عرض وکړ موږ سوځلي دي، رسول الله ﷺ راته وفرمايل: دا مناسب نه دي چي څوک يو چاته د اور عذاب ورکړي، د اور عذاب ورکونکی يوازي الله تعالی دی چي رب د اور دی. ابو داود.

تخريج: سنن ابی داود ۱۲۵۱۳، رقم: ۲۶۷۵.

د لغاتو حل: حُمْرَة: طائر صغير كالعصفور. (يو کوچنی مرغۍ).

تشریح: حُمْرَة د يو مرغۍ نوم دی چي د چوڅکي په ډول کوچنی او سور رنگ يې دی، د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي د اور په ذريعه چاته عذاب ورکول يوازي الله ﷻ ته ښايي او دا تر ټولو لوی عذاب دی ځکه نو هيڅ انسان ته دا حق حاصل نه دی چي هغه يو څوک په اور کي وسوځي.

د حیوانانو سره در رسول الله ﷺ در حمت جذبه

﴿۳۳۸۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ

عبد الرحمن بن عبد الله د خپل پلار څخه روایت کوي چي په يوه سفر کي موږ د رسول الله ﷺ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَأَنْطَلَقَ لِحَاجَتِهِ فَرَأَيْنَا حُمْرَةً مَعَها فَرُخَانِ

سره وو، رسول الله ﷺ پر يوه موقع د قضاء حاجت لپاره تشریف و يوړ، موږ يوه سره مرغۍ وليدل چي دهغې سره دوه بچيان وه،

فَأَخَذْنَا فَرُخَيْهَا فَجَاءَتْ الْحُمْرَةُ فَجَعَلَتْ تُفْرِشُ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

موږ د دهغې بچيان ونيول، هغه مرغۍ راغلل خپل وزر يې پر مخکې خپاره کړل او نسيې د مخکي سره ولگوي، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ تشریف راوړ

وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بَوْلَهَا رُدُّوْا وَلَدَهَا إِلَيْهَا وَرَأَى قَرْيَةً نَمِلٌ قَدْ

او وه يې فرمايل ددې بچيان چا ونيول او په مصيبت يې اخته کړل، ددې بچيان بيرته ورکړي، بيا رسول الله ﷺ د ميريانو غارونه وليدل

حَرَقْنَاهَا قَالَ مَنْ حَرَّقَ هَذِهِ قُلْنَا نَحْنُ قَالَ إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَذَّبَ بِالنَّارِ إِلَّا رَبُّ النَّارِ . رواه ابوداؤد

چي موږ هغه سوځلي وه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه دا ميريان چا سوځلي دي؟ موږ عرض وکړ موږ سوځلي دي، رسول الله ﷺ راته وفرمايل: دا مناسب نه دي چي څوک يو چا ته د اور عذاب ورکړي، د اور عذاب ورکونکي يوازي الله تعالی دی چي رب د اور دی. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۱۲۵۸۳، رقم: ۲۶۷۵.

د لغاتو حل: حُمْرَة: طائر صغير كالعصفور. (يو کوچنی مرغۍ).

تشریح: حُمْرَة د يو مرغۍ نوم دی چي د چوڅکي په ډول کوچنی او سور رنگ يې دی، د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي د اور په ذریعې چا ته عذاب ورکول يوازي الله ﷻ ته ښايي او دا تر ټولو لوی عذاب دی ځکه نو هيڅ انسان ته دا حق حاصل نه دی چي هغه يو څوک په اور کي وسوځي.

د مېړې نو په بړه کي مسئله داده که چيري مېړې په تکليف رسولو کي شروع وکړي يعنې په خپه يو څوک وچيچي نو د هغه وژل پکار دي کته نو وژل يې مناسب نه دي ، همدارنگه د مېړې نو سوری په اور سوځل هه منع دي او د مېړې نو په اوبو کي اچول مکروه دي ، که چيري يو مېړې يې وچيچي نو يوازي د هغه مېړې وژل پکار دي د نورو مېړيانو وژل پکار نه دي .

د يوې باطلې ډلې په اړه پيشگوئي

﴿۳۱۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابو سعيد خدری او انس بن مالک رضي الله عنهما څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ

عَنْهُ وَسَلَّمَ قَالَ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي اخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ

و فرميد : زم په امت کي به اختلاف او فرقه والی پيدا سي ، په هغوی کي به يوه داسي ډله وي چي خبري به ښه کوي

وَيُسَيِّئُونَ الْفِعْلَ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ يَسْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ

مگر عمل به يې به وي ، هغوی به قرآن وايي مگر قرآن به د هغوی د حلق څخه نه کښته کيږي (يعني د قرآن د ويلو هيڅ اثر به نه وي) هغوی به د مذهب (اسلام) څخه داسي ووزي

مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ لَا يَرْجِعُونَ حَتَّى يَرْتَدَّ السَّهْمُ عَلَى فُوقِهِ هُمْ شَرُّ

نکه څرنگه چي غشی د ليندۍ څخه وزي ، هغوی به د مذهب په لوري تر هغه وخته رانسي تر څو پوري چي غشی د خپل ليندۍ په لور رانسي ، دا خلک د بدترين

الْخُلُقِ وَالْخَلِيقَةِ طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتْلُوهُ يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَلَيُسْأَلُوا

منخوqt او د حيوان نو څخه به وي ، زيری دی هغه چاته چي هغوی قتل کړي او هغوی دوی قتل کړي (يعني د دوی د قتل په صورت کي به هغوی غازيان وي او د دوی د لاسه به خپله د قتل کېدو په صورت کي شهيدان وي) دوی به خلک د الله تعالی د کتاب په لور رابولي (او د سنت

مِنْ فِي شَيْءٍ مَنْ قَاتَلَهُمْ كَانَ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا سَيِّئَهُمْ

قَالَ التَّحْيِيقُ . رواه ابو داؤد .

رسول او احاديث نبوي د پرېښودلو ترغيب به ورکوي)، دوی زموږ څخه نه دي (يعني په هيڅ خبره کې دوی مسلمان نه دي) څوک چې دوی قتل کړي هغه به تر ټولو زيات الله تعالی ته نژدې وي، صحابه کرامو عرض وکړ اې دالله رسوله! د دوی شناخت به څه وي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: سرخريل، ابوداؤد.

تخريج سنن ابی داود ۱۲۳۵، رقم: ۴۷۶۵.

دلغاتو حل: التحليق: ای استئصال الشعر والمبالغة في الحلق (په سر خړيلو کې مبالغه)

تشریح: زما په امت کې به اختلاف او افتراق پيداسي: ددې مطلب دادی چې زما په امت کې به داسې خلک پيدا سي چې په خپلو کې به اختلاف کوي او د خپلو مقصدو لپاره به د امت د اتحاد ختمولو هڅه کوي.

يوه ډله به ښه خبرې کوي...: دغه جمله د مخکنۍ جملې وضاحت او بيان دی يعنې په امت کې چې کوم خلک د اختلاف پيدا کولو هڅه کوي د هغوی به يو خاص ښه دا وي چې هغوی به ډېرې ښه ښه خبرې کول مگر د هغوی عمل به ډېر خراب وي د هغوی د ژبې څخه دا ظاهريزې چې په ټول امت کې داخلک دي چې د دين فدايان دي د الله ﷻ او د رسول ﷺ رېښتوني پيروان دي او د مسلمانانو خيرخواه دي مگر د هغوی د عمل او کردار به دا حال وي چې هغوی به د خپلو مقصدو لپاره به د ښمنانو آله کاروي او د خپل نفس غلامان به وي او د خپل خواهشاتو بندگان او د مال او عزت په حرص کې به اخته وي او د هغوی بنيادي مقصد به د امت د اتحاد ډرې وږي کول وي.

يقراء القرآن: (دا خلک به قرآن کریم وايي): دغه جمله يا خو استيناف يعنې يوه جلا جمله ده چې د مخکني عبارت د وضاحت او بيان لپاره ده يا د شاطبي رحمه الله د مذهب سره سم بدل دی او يا ددې څخه د نفس اختلاف وضاحت مراد دی چې ډېر ژر زما د امت په خلکو کې به اختلاف پيداسي، او هغوی به پر دوو ډلو وویشل سي په هغوی کې به يوه ډله پر حق وي او يوه ډله به پر باطل وي، علامه طيبي رحمه الله وايي چې ددغه تاويل تائيد د رسول الله ﷺ د ارشاد څخه هم کيږي کوم چې ددغه باب په اول فصل کې نقل سوی دی چې (تكون امتي فرقتين فتخرج من بينهما مارقة يلي قتلهم ولا هم بالحق) په دغه صورت کې به وويل سي چې قوم لفظ د وروستنۍ جملې موصوف دی او د هغه خبر (يقراء القرآن) دی او ددغه جملې مقصد دادی چې په دواړو ډلو کې د يوې ډلې په گوته کول دي حال دا چې د دوهمې ډلې ذکر يې ځکه پرې

اینبی دی چي هغه په خپله مفهوم کيږي .

لایجاوز تراقیهم : د هغوی ویل به د هغوی تر حلق نه تیريږي : ددې مطلب دادی چي هغه خلک به په بنيادي توگه سره په گمراهۍ کي اخته وي او محض د آله کار په توگه به قرآن کریم وایي ځکه د هغوی د قرائت اثر به د هغوی د مخارج حروف او د هغوی د آوازو څخه مخکي نه ځي چي د هغه په وجه به د قرآن کریم د آیت هیڅ اثر هم د هغوی پر زړه نه وي او نه به د هغوی نور اندامونه عمل کوي ، د قرآن کریم په کومو خبرو چي یقین او اعتماد کول لازم دي پر هغه به هغوی اعتقاد او یقین نه لري او د قرآن کریم په کومو خبرو چي عمل کول ضروري وي په هغه به د هغوی عمل نه وي یا ددې جملې دا معنی ده چي الله تعالی به د هغوی قرائت د دنیا څخه پورته کوي یعنې هغه به نه قبلوي یعنې د هغوی قرائت به د هغوی تر خلکو منته نه ځي .

حتی یرتد السهم علی فوقه : تر څو چي غشی خپل لیندی ته رانه سي ، دا تعلیق بالمحال دی یعنې څرنګه چي غشي د خپل لیندی په ځایکي بېرته راتلل محال دی همدارنګه ددغه خلکو دین ته بیا راتلل هم محال دي یعنې دغه جمله د الله تعالی ددغه ارشاد (یلج الجمل فی سم الخياط) په ډول ده او ددغه جملې منشاء ددې خبري تائید او شدت سره بیانول دي چي هغه خلک به په سخت جهالت او گمراهۍ کي اخته وي او دغه غلط گمان به د هغوی په زړه او دماغ کي ناست وي چي موږ پر حق او هدایت باندي یو ځکه د هغوی په دین کي بېرته راتلل به ناممکن وي .

سر خریل : دا خبره کیدای رسول الله ﷺ ددې لپاره فرمایلي وي چي په هغه زمانه کي د سر خریلو رواج نه وو بلکه اکثر و خلکو به وېښتان پرېښودل ، ددغه ارشاد مقصد د سر خریلو بدې یا تحقیر کول نه دي ځکه چي سر خریل د الله تعالی د شعار او د هغه د طاعت څخه یو عمل دی او د هغه خلکو د عادت څخه دی کوم چي د الله تعالی نېک او صالح پندګان وي ، ځیني حضرات وایي چي د تخلیق څخه مراد سر خریل نه دي بلکه خلق د خلکو په حلقه کي کښېنول مراد دي چي د هغه خلکو له خوا به محض د لیدني او تکلیف په توګه وي .

هغه درې صورتونه چي په هغو کي مسلمان ته د مرګ سزا ورکول کيږي

﴿۳۸۹﴾ : وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ دَمُ

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایلي : د هیڅ مسلمان چي ددې

أَمْرِي مُسْلِمٌ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِأُحْدَى

شاهدي ورکوي چي د الله څخه پرته بل د عبادت وړ نه ست او محمد ﷺ د الله تعالی رسول دی،

ثَلَاثَ رَجُلٍ زَنَى بَعْدَ إِحْصَانٍ فَإِنَّهُ يُرْجَمُ وَرَجُلٌ خَرَجَ مُحَارِبًا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ

وژل حلال نه دي خو په دغه درو خبرو کي يوه خبره په وقوع کي راتلو سره د هغه وژل حلاليزي:

(۱) يو خبره خود داده چي د نکاح وروسته زنا وکړي په دې صورت کي به سنگسار کيږي. (۲)

دويمه خبره داده چي څوک د الله تعالی او د رسول الله ﷺ خلاف جنگ ته راووزي،

فَإِنَّهُ يُقْتَلُ أَوْ يُصَلَّبُ أَوْ يُنْفَى مِنَ الْأَرْضِ أَوْ يُقْتَلُ نَفْسًا فَيُقْتَلُ بِهَا. رواه

ابوداؤد

يعني قتل کوي او د الله او د هغه د رسول پر خلاف سرکښي کوي، په دې صورت کي به هغه

وژل کيږي يا به په دار کيږي او يا به بندي کيږي (يعني څه ډول چي د جرم کيفيت وي) (۳)

دريمه خبره دا چي يو څوک قتل کړي نو د هغه په بدله کي به قاتل هم ووژل سي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داود ۵۲۲/۴، رقم: ۴۳۵۳.

تشریح: د محصن کېدو څخه مراد دادی چي هغه مسلمان چي ازاد وي او مکلف وي او په

صحيح نکاح سره يې صحبت کړی وي يعني واده يې سوی وي او بيا د هغه وروسته زنا وکړي

نو د هغه سزا داده چي په سنگسارولو سره مړ کړل سي.

د لار و هونکو لپاره درې سزاوي بيان سوي دي: ۱: قتل دي کړل سي، ۲: په دار دي کړل

سي. ۳: بندي دي کړل سي، د دغه درو سزاوو تفصيل دادی که چيري هغه لار و هونکی غلاونه

کړي بلکه يو څوک يې وژلی وي نو په دغه صورت کي به هغه قتل کيږي او که چيري هغه غلا

کړی وي او څوک يې قتل کړی هم وي نو په دغه صورت کي به هغه په دار کړل سي، اوس د هغه

په باره کي امام مالک رحمه الله وايي چي دي ژوندی په دار کړل سي تر څو مړ سي مگر امام

شافعي رحمه الله وايي چي د هغه په قتل کولو سره دي د هغه مړي په دار وژول سي تر څو نورو

خلکو ته عبرت سي.

دريمه سزا د بند ده، د دې لپاره په حديث کي (ينفي في الارض) الفاظ دي د دې معنی د

امام شافعي رحمه الله په نزد دادی چي هغه دي پرله پسې د ښار څخه وايستل سي يعني دي په يو

بنار کي اوسيدو ته نه پرېږدي بلکه د يوه بنار څخه دي يې بل بنار ته باسي ترڅو هغه کرار او آرام تر لاسه نه کړي ، مگر د امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد د دغه الفاظو معنی داده چي هغه دي بندي کړل سي او دا د بند سزا په هغه صورت کي دي کله چي هغه نه مال غلا کړی وي او نه يې څوک قتل کړی وي بلکه پر لاره تلونکی سړی يې پېرولی وي او همدارنگه هغه د لاري د امن او عافیت له خوا خلک په پېره کي اخته کړي وي ، د حديث د اجزاوو چي په هغه کي د لار وړونکي د ذکر سوو سزاوو حکم دی هغه په اصل کي د قرآن کریم د دغه آيت کریمه څخه مستنبط دي :

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ . سورة المائدة : ۳۳

ژباړه : پېشکه کوم خلک چي د الله (جَلَّ جَلالُهُ) او د هغه د رسول (صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سره جنگ کوي او په هيواد کي فساد يعني بد امنی پيدا کوي نو د هغوی سزا داده چي هغوی دي قتل کړل سي يا په دار دي کړل سي يا هغوی څخه د هريوه دي يوې خوا ته لاس او بلي خوا ته پښه پرې کړل سي ياد مخکي څخه په ايستلو سره دي بندي خانې ته واستول سي .

په دې اعتبار سره په ظاهره په حديث کي د (او ينفى في الارض) اولنی عبارت (او يقطع يده ورجله من خلاف) کېدل هم پکار وه چي دا حديث د ذکر سوي آيت پوره مطابق سوی وای مگر دا قوي احتمال لري چي په اصل حديث کي دغه عبارت وي البته دلته د حديث د راوي څخه په هيره پاته سوي وي يا راوي د اختصار په وجه په قصد سره حذف کړي وي .

په حديث کي حرف د (او) او د قرآن کریم په آيت کي هم او د تفصيل د اظهار لپاره دی مگر ځيني حضرات وايي چي د تخيير لپاره دی يعني ددې ظاهرولو لپاره دی چي د وخت امام او حاکم ته دا اختيار دی چي هغه د ذکر سوي تفصيل د لحاظ کولو څخه پرته په دغه سزاوو کي چي کومه سزا مناسب وگڼي هغه سزا دي لار وړونکي ته ورکړي .

مسلمان بيړول منع دي

﴿۳۹۰﴾: وَعَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن ابي ليلى رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصحابو موږ ته بيان کړی دی

أَنَّهُمْ كَانُوا يَسِيرُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ

چي در رسول الله ﷺ صحابه کرامو به د شپي در رسول الله ﷺ سره سفر کوي (يوه ورځ) يو سړي د

فَانْطَلَقَ بَعْضُهُمْ إِلَى حَبْلٍ مَعَهُ فَأَخَذَهُ فَفَزِعَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرَوِّعَ مُسْلِمًا. رواه ابو داؤد.

دوی سره بیده سوييا نور خلک ولاړسوه او د بیده سړي نژدې چي کومه رسی پرته وه هغه يې پورته کړه او دا بیده سړي د هغه بل څخه وپيږيږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: د هيڅ مسلمان لپاره دا جائز نه ده چي هغه يو مسلمان وپيروي. ابو داؤد.

تخريج: سنن ابی داود ۲۷۳۸۵، رقم: ۵۰۰۴.

د اسلام عزت د کفر په ذلت سره مه سودا کوي

﴿۳۹۱﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَخَذَ

د حضرت ابو درداء رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: چا چي د يو جزېې والا

أَرْضًا بِجَزْيَتِهَا فَقَدْ اسْتَقَالَ هِجْرَتَهُ وَمَنْ نَزَعَ صَغَارًا كَافِرٍ مِنْ عُنُقِهِ فَجَعَلَهُ فِي عُنُقِهِ فَقَدْ وَلَّى الْإِسْلَامَ ظَهْرَهُ. رواه ابو داؤد.

مخکه رانيول هغه خپل هجرت مات کړ او چا چي د کافر ذلت د هغه د غاړې وايستی او په خپله غاړه کي يې واچوي نو هغه د اسلام څخه مخ وگرځوي. ابو داؤد

تخريج: سنن ابی داود ۴۵۹۱۳، رقم: ۳۰۸۲.

د لغاتو حل: صغار: ای ذلة في عنقه.

تشریح: مطلب دادی که یو مسلمان د یو ذمي څخه یوه خراجي (محصول والا) مخکه رانيول نو پر هغه مسلمان به د هغه مخکي هغه محصول عائد کيږي کوم چي د هغه مخکي د اول مالک پر ذمه عائد وو او همدارنگه هغه مسلمان لکه د دارالاسلام ته چي د هجرت کولو په وجه د کوم حقوقو او کوم شرف او عزت په دائره کي وو د هغه څخه به ځي او د یوه کافر ذلت به په خپل لاس په خپل غاړه کي اچوي.

او چا چي د کافر ذلت د هغه د غاړې څخه وايستی... الخ: په حدیث کي دغه الفاظ په

اصل کي د اولنيو الفاظ بيان او د هغه وضاحت دی چي کوم مسلمان د يو کافر جزیه پر خپل ذمه واخلي هغه گویا د اسلام ورکړی عزت ورکولو سره د کفر ذلت او رسوائی په بیع واخیستل او همدارنگه هغه کفر د اسلام په بدل کي وگرځوي.

خطابي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي دلته د جزیه څخه مراد خراج دی یعني که يو مسلمان د يو کافر څخه يو خراجي مځکه رانیسي نو د هغه مځکي خراج نه ساقط کیږي بلکه اوس به پر هغه مسلمان باندي عائد کیږي، د امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ دا مذهب دی.

مسلمان دي په کافرانو کي نه گډیږي

﴿۳۹۲﴾: وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جریر بن عبد الله رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم یو لښکر د خثعم د قبیلې په لور

سَرِيَّةً إِلَى خَثْعَمٍ فَأَعْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالسُّجُودِ فَأَسْرَعَ فِيهِمُ الْقَتْلُ فَبَلَغَ

ولیرئ په هغو کي ځینو خلکو د لښکر په لیدو سره لمونځ پیل کړ او پر سجده پریوتل، خو د هغوی په وژلو کي د تلوار څخه کار واخیستل سو د هغوی د سجدې اعتبار یې ونه کړی هغوی

ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُمُ بِنُصْفِ الْعَقْلِ وَقَالَ أَنَا بَرِيءٌ

یې قتل کړل، ددې پېښي خبر چي نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته ورسیدئ نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه وژل سوو خلکو وارثانو ته د نیمی ضمان ورکولو حکم وکړ او وه یې فرمایل: زه دهر هغه مسلمان څخه

مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ قَالَ لَا

تَتَرَاعَى نَارَاهُمَا. رواه ابو داؤد.

بریئ الذمة یم چي د کافرانو په منځ کي اوسیدل اختیاروي، صحابه کرامو عرض وکړ اې دالله رسوله! دا ولي؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل (مسلمان او کافر باید دومره لیري لیري وي) چي د یو بل اور ونه ویني (یعني چي اور بل کړل سي نو معلوم نسي). ابو داؤد.

تخریج سنن ابی داؤد ۱۰۴۷۳، رقم: ۲۶۴۵.

د لغاتو حل: خثعم: قبيلة من اليمن. (د یمن یوه قبيله)

تشریح رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه مقتولینو د مسلمان کېدو د علم کېدو سرپېره د هغوی وارثان د

پوره دیت وړونه گرځول بلکه د نیم دیت ورکولو حکم یې وکړ، ددې سبب دا وو چې هغه خلکو د مشرکینو په مینځ کې د هستوګنې په اختیارولو سره گویا په خپل قتل کې مرسته وکړه لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ ددې اظهار هم وفرمایه چې زه د هر هغه مسلمان څخه بېزاره یم کوم چې د مشرکینو او کفارو په مینځ کې هستوګنه کوي.

چې هغوی په خپلو کې د یو بل اور و نه لیدای سي، مطلب دادی چې مسلمان او کافر د یو بل څخه دومره لیري اوسېږي که چیرې دواړه اور بل کړي نو د مسلمان اور کافر ته و نه رسیږي او د کافر اور مسلمان ته و نه رسیږي لکه څرنګه چې په ژباړه کې وضاحت سوی دی، په دغه جمله کې د رسول الله ﷺ د هغه بېزارۍ علت مذکور دی چې رسول الله ﷺ د کافرانو په مینځ کې د اوسیدونکو مسلمانانو په اړه ظاهر کړی دی.

بېله پلټنې څوک مه وژئ

﴿۳۹۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْإِيمَانُ قَيِّدُ

الْفَتْكِ لَا يَفْتِكُ مُؤْمِنٌ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: ایمان د ناڅاپه قتل څخه منع کوي، مؤمن سړی دې ناڅاپه څوک نه قتلوي. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۲۱۲۸۳، رقم: ۲۷۶۹.

تشریح: د حدیث خلاصه داده چې مسلمان باید په غفلت کې یو څوک قتل نه کړي او یو څوک د هغه د حال د تحقیق او پلټنې څخه پرته چې هغه مسلمان دی که کافر دي قتل نه کړي، ذمی کافر د اسلامي حکومت له خوا د هغه ځان او مال د ساتنې د عهد او یقین ورکولو په سایه کې وي ځکه د هغه هم دا حکم دی چې هغه دي نه قتل کیږي مګر که یو مفسد او غدار وي چې هغه د مسلمانانو په تاوان پسې لګیدلی وي او فتنه او فساد خپروي نو د هغه خبره بېله ده، لکه څرنګه چې کعب ابن اشرف یهودي یا ابورافع یهودي ناڅاپه قتل کړل سو ددې څخه پرته دا دواړه خلک چې رسول الله ﷺ قتل کړل هغه د الله تعالی خاص حکم دی او ځینې حضرات دا هم وایي چې ددغه دواړو قتل ددغه منع څخه مخکې واقع سوی دی.

د غلام مرتد کیدل

﴿۳۳۹۴﴾: وَعَنْ جَرِيرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَبَقَ الْعَبْدُ إِلَى الشِّرْكِ فَقَدْ حَلَّ دَمُهُ. رواه أبو داود.

د حضرت جریر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چې غلام شرک ته وتبستی نو د هغه وژل حلال دي. ابو داود.

تخریج: سنن ابی داود ۵۲۸۱۴، رقم: ۴۳۶۰.

تشریح: د هغه وژل به حلال وي: ددې مطلب دادی که چیري داسي غلام قتل کړل سي نو د قاتل څخه به مؤاخذه نه کیږي او نه به پر هغه څه واجب وي ددې لپاره چې هغه غلام د مشرکانو ساتنه اختیار کړې ده او دارالاسلام یې پرې ایښی دی او که چیري د یو غلام دارالحرب ته وتبستی بلکه مرتد هم سي نو د هغه قتلول به په اعلیٰ طریقه حلال وي.

د رسول الله ﷺ بې ادبي کوونکی ...

﴿۳۳۹۵﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ يَهُودِيَّةً كَانَتْ تَشْتُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت علي رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې یوې یهودۍ ښځې په رسول الله ﷺ پسي بد ويل او د

وَتَقَعُ فِيهِ فَخَنَقَهَا رَجُلٌ حَتَّى مَاتَتْ فَأَبْطَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَمَهَا. رواه أبو داود.

رسول الله ﷺ عیب به یې وایه، یوه سړي دا خفه کړه ترڅو چې مړه یې کړه، نبي کریم ﷺ د هغې وینه باطله (معاف) کړه. ابو داود.

تخریج: سنن ابی داود ۵۲۹۱۴، رقم: ۴۳۶۲.

تشریح: په دغه حدیث کې ددې دلیل دی که یو ذمي کافر د رسول الله ﷺ په مبارک شان کې بې ادبي وکړي نو هغه خپل عهد مات کړی چې د هغه په وجه په اسلامي حکومت کې هغه ته د خپل ځان او مال ساته ترلاسه وه او هغه د مباح الدم حربې په ډول کیږي لکه څرنگه چې د امام شافعي رحمته الله علیه مذهب دی مگر امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه وایي چې ددې په وجه د هغه ذمي عهد نه ماتېږي دا مذهب د فقهي په کتابو کې د کتاب الجزیه په آخر کې ذکر سوی دی.

Figure 1

—

— *Journal of the American Medical Association*, 1967, 201: 1009-1010.

... ..

— *Chlorophyll a* (mg/g dry weight) = 12.72 (OD₆₈₀) + 0.0001 (OD₆₈₀)² - 0.0001 (OD₆₈₀)³ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹² - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)²⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)²¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)²² - 0.0001 (OD₆₈₀)²³ - 0.0001 (OD₆₈₀)²⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)²⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)²⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)²⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)²⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)²⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)³⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)³¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)³² - 0.0001 (OD₆₈₀)³³ - 0.0001 (OD₆₈₀)³⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)³⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)³⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)³⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)³⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)³⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴² - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴³ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁴⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵² - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵³ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁵⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶² - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶³ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁶⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷² - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷³ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁷⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸² - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸³ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁸⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹² - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹³ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)⁹⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰² - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰³ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁰⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹² - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹³ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹¹⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²² - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²³ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹²⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³² - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³³ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹³⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴⁰ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴¹ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴² - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴³ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴⁴ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴⁵ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴⁶ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴⁷ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴⁸ - 0.0001 (OD₆₈₀)¹⁴⁹ - 0.0001 (OD₆₈₀)<

— — — — —

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۳۳۹۷﴾: عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْبَارُ جُلٍ خَرَجَ يُفَرِّقُ بَيْنَ أُمَّتِي فَأَضْرِبُوا عُنُقَهُ. رواه النسائي.

د حضرت اسامة بن شریک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل: کوم څوک چې زما د امت د بیلولو لپاره ووځي نو د هغه غاړه ووهئ (پرې کړئ). نسائي.

تخریج: سنن النسائي ۹۳/۷، رقم: ۴۰۲۳.

تشریح: د وخت امام او خليفه د اتحاد او اجتماعيت بنيادي محور وي، د هغه اطاعت او فرمانبرداري پر هر مسلمان باندې ځکه لازم ده چې د دې په وجه نه يوازې دا چې د اسلام د تعليم اجتماعيت تقاضا پوره کيږي بلکه مسلمانان د يوه بيرغ لاندې متفق او معتمد کېدو سره د اسلام د بنمن او د مسلمان مخالف طاقتونو په مقابل کې يو ټينګ پاڼ جوړيږي او همدارنگه هغوی د اسلام د شان او شوکت پاته ساتلو فريضه پوره کوي مګر که چيري يو سړی په دغه اجتماعي دائره کې نه وي نو هغه يوازې د يوې بدې کونکې نه دی بلکه د پوره امت د اتفاق او اتحاد ختمولو هڅه کوي ځکه فرمايل سوي دي که يو مسلمان د وخت د امام پر خلاف سرکښي او بغاوت اختيار کړي او که هغه ته يو شک او شبه وي يا يو اعتراض وي نو د هغه شک او شبه او اعتراض دي ليري کړل سي مګر د دې سربيره که چيري هغه د خپل دغه حرکت څخه منع نه سي او د اصلاح يو کوښښ د هغه د سرکښۍ او بغاوت څخه منع نه کړي نو بيا هغه دي قتل کړل سي لکه څرنگه چې حضرت علي رضی اللہ عنہ د خوارجو سره وکړل.

د خوارجو په اړه پيشگوئي

﴿۳۳۹۸﴾: وَعَنْ شَرِيكٍ بْنِ شِهَابٍ قَالَ كُنْتُ أَتَمَنِّي أَنْ أَلْقَى رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ

د حضرت شریک بن شهاب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې زه په دې امید وم چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم صحابي ووینم،

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْأَلُهُ عَنْ الْخَوَارِجِ فَلَقِيتُ أَبَا بَرْزَةَ فِي يَوْمِ عِيدٍ

او د هغه څخه د خوارجي حال وپوښتم، (يعني کوم خوارج چې نن سبا پيدا سوي دي ايا د دوی

په اړه نبي کریم ﷺ فرمایلي دي) نو د اختر په ورځ زه د ابو بزره سره یو ځای سوم چې

فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقُلْتُ لَهُ هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ الْخَوَارِجَ قَالَ
د ملګرو یوه ډله ورسره وه. ما د هغه څخه پوښتنه وکړه ایا تا د رسول الله ﷺ څخه د خوارجو په
اړه څه اوریدلي دي، هغه وویل:

نَعَمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِأُذُنِي وَرَأَيْتُهُ بِعَيْنِي أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
هو ما د رسول الله ﷺ څخه په خپلو غوږو سره اوریدلي دي او په خپلو سترګو سره مي لیدلي دي
، یو وار رسول الله ﷺ ته مال راغلی،

وَسَلَّمَ بِمَالٍ فَقَسَمَهُ فَأَعْطَى مَنْ عَنْ يَمِينِهِ وَمَنْ عَنْ شِمَالِهِ وَلَمْ يُعْطِ مَنْ
رسول الله ﷺ هغه د خپل راسته او چپه لوري په خلکو ویشی او کوم خلک چې شاته ناست وه
هغوی ته یې هېڅ ور نه کړل،

وَرَأَاهُ شَيْئًا فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ وَرَائِهِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ مَا عَدَلْتَ فِي الْقِسْمَةِ رَجُلٌ
د رسول الله ﷺ د شاد لوري څخه یو سړی ولاړ سو او عرض یې وکړ اې محمد ﷺ! تا انصاف
أَسْوَدُ مَطْمُومُ الشَّعْرِ عَلَيْهِ تَوْبَانِ أَبْيَضَانِ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
ونه کړ دا سړی توروو، ورهښتان یې خړيلي وه او دوې سپیني جامې یې اغوستي وي، د دې په
اوریدو سره رسول الله ﷺ په غصه سو

وَسَلَّمَ غَضَبًا شَدِيدًا وَقَالَ وَاللَّهِ لَا تَجِدُونَ بَعْدِي رَجُلًا هُوَ أَعْدَلُ مِنِّي ثُمَّ
او وه یې فرمایلي: قسم په الله! زما څخه وروسته به تا سو هیڅوک زیات انصاف کونکی بیا تر
لاسه نه کړی، د دې وروسته

قَالَ يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ كَأَنَّ هَذَا مِنْهُمْ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ
رسول الله ﷺ و فرمایلي: په آخره زمانه کي به یو قوم پیداسي (مطلب دا سړی د هغه قوم څخه
دی) هغه قوم به قرآن وایي مګر قرآن به د هغو د حلق څخه نه وځی

تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ سِيَاهُهُمْ

هغوی به د اسلام خنجه داسي ووځي لکه څرنګه چي غشي د ښکار لپاره وځي د هغوی نښه به

التَّحْلِيْقُ لَا يَزَالُونَ يَخْرُجُونَ حَتَّى يَخْرُجَ آخِرُهُمْ مَعَ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ

فَإِذَا لَقِيتُهُمْ هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ. رواه النسائي.

سر خريل وي دا قوم به هميشه کرار راوځي تر څو چي د دوی آخري سړی به مسيح دجال سره
خروج وکړي، هر کله چي تاسو هغوی سره يو ځای سئ نو هغوی مړه کړئ، هغوی په انسانانو
او حيواناتو کي بد مخلوق دي، نسائي.

تخریج: سنن النسائي ۱۱۹۷، رقم: ۴۱۰۳.

د قیامت په ورځ به د اهل حق مخان منور او د اهل باطل مخان تور وي

﴿۳۳۹۹﴾: وَعَنْ أَبِي غَالِبٍ قَالَ رَأَى أَبُو أَمَامَةَ رُءُوسًا مَنْصُوبَةً عَلَى دَرَجٍ

د حضرت ابو غالب عليه السلام خنجه روايت دی چي ابو امامه د دمشق په لاره کي سرونه زړيدلي وليدل

دِمَشْقَ فَقَالَ أَبُو أَمَامَةَ كِلَابُ النَّارِ شَرُّ قَتْلَى تَحْتَ أُدِيمِ السَّمَاءِ خَيْرُ قَتْلَى

، ابو امامه وويل دا د دوېځ سپي دي، او تر آسمان لاندي بد ترين مقتولان هم دا دي خو چا چي
دوی وژلي دي هغه ډير ښه وژونکي دي، بيا

مَنْ قَتَلُوهُ ثُمَّ قَرَأَ { يَوْمَ تَبْيِضُ وَجُوهٌ وَتَسْوَدُ وَجُوهٌ } إِلَى آخِرِ الْآيَةِ قُلْتُ

هغه دا آيت ووايه: يوم تبيض وجوه وتسود وجوه، (په هغه ورځ به ډير مخونه سپين وي او ډير
به تورو وي) ابو غالب وايي، ما د ابو امامه خنجه پوښتنه وکړه

لَأَبِي أَمَامَةَ أَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ لَمْ

تا دا خبره د رسول الله صلى الله عليه وسلم خنجه اوريدلي ده؟ هغه وويل که ما نه وای

أَسَمِعُهُ إِلَّا مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا أَوْ حَتَّى عَدَّ سَبْعًا مَا حَدَّثْتُكُمْ بِهِ. رواه

الترمذي وابن ماجه وقال الترمذي هذا حديث حسن.

اوريد لې مگريو واريا دوه واره يا درې واره يا ترڅو چي اووه واره يې وشمېرل نو هيڅکله به مي تاته نه بيانولای . ترمذي، او ابن ماجه . ترمذي ويلي دي دا حديث حسن دی .

تخريج: سنن الترمذي ۲۱۰۵، رقم: ۳۰۰۰، وابن ماجه ۶۲۱، رقم: ۱۷۶۱.

دلغاتو حل: درج: ای طریقه. (لاره)

تشریح: حضرت ابوامامه رضی اللہ عنہ چي کوم آیت ووايه هغه پوره آیت داسي دی :

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ . سورة آل عمران ۱۰۶ .

ژباړه : په هغه ورځ به ډېر مخونه سپين (منور) وي او ډېر مخونه به تور وي نو د چا مخونه چي تور وي هغوی ته به وويل سي چي تاسو د ايمان راوړلو څخه وروسته بيا کافر سوي ياست تاسو چي کوم کفر کړی دی د هغه په بدله کي عذاب وڅکئ .

په حديث کي چي د کومو خلکو د سرونو ذکر سوی دی د هغوی په باره کي علماء کرام وايي چي هغوی مرتد وه او ځيني حضرات وايي چي بدعتيان وه حال دا چي د حضرت ابوامامه رضی اللہ عنہ څخه نقل سوي دي چي هغوی خوارج وه .

=====

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الْحُدُودِ

(د حدودو بیان)

د حد معنی : حدود د حد جمع ده او د حد اصل معنی د ممنوع ده او هغه شي ته هم حد ويل کيږي کوم چي د دوو شيانو په مینځ کي حائل وي، د شریعت په اصطلاح کي حدود هغه سزاو ته وايي کوم چي د الله ﷻ د کتاب او د رسول ﷺ د سنتو څخه ثابت او متعین وي لکه غلا، زنا، د شرابو څښلو او داسي نوري سزاوي، د حد لفظ اصل معنی د ممنوع يا حائل په فکر کي ساتلو سره دا واضح کيږي چي شرعي سزاو ته حدود له دې کبله وايي چي دغه سزاوي بندگان په گناهو کي داخته کېدو څخه منع کوي او د هغه بيرته انسان او جرم په مینځ کي حائل وي.

حدود الله د محارم په معنی کي هم نقل سوي دي لکه څرنگه چي الله تعالی فرمايلي دي : (تلك حدود الله فلا تقربوها)، همدارنگه مقادير شرعي يعني د درو طلاقو ټاکل او داسي نورو معناوو کي هم نقل سوي دي لکه څرنگه چي الله تعالی فرمايلي دي (تلك حدود الله فلا تعتدوها) مگر واضحه دي وي چي په دغه دواړو کي هم د حدود اطلاق پر اصل معنی يعني ممنوع په اعتبار دی چي د محارم قربت يعني د هغوی سره نکاح او خلوت هم ممنوع دی او د مقادير شرعي څخه تجاوز کول هم ممنوع دی.

د سزاوو تفصيل : شرعي قانون چي د جرم او سزا کومه قاعده ټاکلې ده په هغه کي د فکر کولو څخه معلوم کيږي چي په شریعت کي سزاوي پر درې ډوله دي ۱: هغه سزاوي چي الله تعالی ټاکلي دي مگر د هغه اجراء يې بندگانو ته پرې ايښی وي او په هغه کي د يو خارجي طاقت لکه حاکم يا حکومت دخل نه سته، شریعت د داسي سزا نوم کفاره ايښی دی لکه د قسم په خلاف کولو يا په رمضان کي بېله شرعي عذر د روژې ماتولو کفاره.

۲: هغه سزاوي چي د کتاب الله او سنت رسول الله څخه ثابتې دي او ورسره متعین دي، د دغه سزاو د جاري کولو اختيار حاکم يا حکومت ته دی مگر په دې کي د قانون جوړونې حق هېچا ته نه سته داسي سزا ته په شریعت کي حد وايي لکه د غلا، زنا، شراب څښلو او داسي نوري سزاوي، ۳: هغه سزاوي چي کتاب الله او سنت رسول الله ټاکلي نه دي مگر د کومو خرابو کارو چي دغه سزاوي دي هغه يې د جرمو په فهرست کي داخل کړي دي او د سزا ټاکل يې حکومت يا

حاکم ته سپارلي دي چي هغه د وخت ، محال او ضرورت سره سم سزا وټاکي ، يعني په داسي سزا کي حکومت ته د قانون جوړونې حق هم حاصل دی مگر په دغه دائره کي په دننه پاته کېدو سره کوم چي شريعت ټاکلي دي ، داسي سزا ته په شريعت کي تعزير ويل کيږي .

په حد او تعزير کي فرق : په حد او تعزير کي بنيادي فرق دادی چي حد په شريعت کي عقوبت دی چي د الله تعالی حق ګرځول سوی دی ځکه نو دې ته حق الله ويل کيږي په دې وجه چي په دې کي هيڅ بنده ته تصرف نه سته او تعزير ته حق العباد ويل کيږي په دې وجه چي بنده په دې کي تصرف کولای سي يعني که يو حکمت وويني نو د تعزير وړ مجرم معاف کولای هم سي او د موقع ، محل او جرم د نوعيت په اعتبار په سزا کي کمي او زياتوب او تغير او تبديل هم کولای سي ، خلاصه دا چي حد د الله تعالی له خوا ټاکلی دی چي په هغه کي هيڅ تصرف ممکن نه دی او تعزير د قاضي يا حکومت له خوا وي ، ددغه د عدم تقدير او تحقيق په وجه تعزير ته حد نه سي ويل کيدای .

قصاص هم د بنده حق دی چي هغه په خپل اختيار سره مجرم معافولای سي ځکه دې ته هم حد نه سي ويل کيدای ، قصاص هم د الله تعالی له خوا ټاکلی سوې سزا ده او په دغه ټاکل سوي سزا کي هيڅ بنده ته د رد او بدل هيڅ حق نه سته په دې اعتبار سره قصاص هم په حد کي شمېرل کيدای سي ځکه فقهاء قصاص ته حد هم وايي او تعزير هم ورته وايي .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

در رسول الله ﷺ له خوا د زنا د يوې مقدمې فيصله

﴿۳۲۰۰﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه او حضرت زيد بن خالد رضي الله عنه څخه روايت دی چي دوه کسان رسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا اقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ وَقَالَ الْآخَرُ

رضي الله عنه ته په شخړه راغلل ، په هغوی کي يوه وويل (اې د الله رسوله!) زموږ په منځ کي د کتاب الله سره سمه پريکړه وکړه ، دويم وويل :

أَجْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ وَأَذْنِي أَنْ أَتَكَلَّمَ قَالَ تَكَلَّمْ قَالَ

هو ، اې د الله رسوله! زموږ په منځ کي د کتاب الله سره سم حکم وکړئ ، او ما ته د پېښي بيانولو

اجازت را کړئ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ووايه! هغه وويل:

إِنَّ ابْنِي كَانَ عَسِيفًا عَلَى هَذَا فَزَنِي بِأَمْرَاتِهِ فَأَخْبَرُونِي أَنَّ عَلَى ابْنِي الرَّجْمَ

زما زوی ددغه سړي سره مزدوروو، هغه دده د بنځي سره زنا وکړه، خلکو ماته وويل ستا زوی به سنگسار سي،

فَأْتَدَيْتُ مِنْهُ بِبِائَةِ شَاةٍ وَبِجَارِيَةٍ لِي ثُمَّ إِنِّي سَأَلْتُ أَهْلَ الْعِلْمِ فَأَخْبَرُونِي أَنَّ

ما د هغه په بدله کي سل پسونه او يوه مينزه ورکړه، بيا ما د علماؤ څخه د مسئلې پوښتنه وکړه هغوی وويل:

مَا عَلَى ابْنِي جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَامٍ وَإِنَّمَا الرَّجْمُ عَلَى أَمْرَاتِهِ فَقَالَ رَسُولُ

ستا زوی به سل دورې وهل کيږي، او د يوه کال لپاره به جلا وطنه کيږي او هغه بنځه به سنگسار کيږي ځکه چي هغه واده سوې ده، ددې پېښي په اوریدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل:

اللَّهُ ﷻ أَمَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا أَقْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللَّهِ أَمَّا غَنَمُكَ

خبردار! قسم دی په هغه ذات چي د هغه په لاس کي زما ساه ده زه به ستاسو په منځ کي د کتاب الله سره سمه پریکړه وکړم ستاوینځه او ستا پوسونه به

وَجَارِيَتُكَ فَرَدُّ عَلَيْكَ وَأَمَّا ابْنُكَ فَعَلَيْهِ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَامًا وَأَمَّا أَنْتَ يَا

تاته بیرته درکول کيږي او ستا زوی به سل دورې وهل کيږي او د يوه کال لپاره به جلا وطن کيږي، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل اې

انيس فاعد الى امرأة هذا فان اعترفت فأرجمها فاعترفت فرجمها. متفق عليه

انيس! ته هغه بنځي ته ورسه، که هغه د جرم اقرار وکړي نو هغه سنگسار کړئ نو هغې بنځي اقرار وکړ او انيس هغه سنگسار کړل. بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۲۳\۱۱، رقم: ۶۶۳۳، ومسلم ۱۳۲۴\۳، رقم: ۲۵-۱۶۹۷.

د لغاتو حل: عسیفا: ای اجیرا ثابت الاجرة. (مزدور)

تشریح د کتاب الله څخه مراد قرآن کریم نه دی بلکه د الله تعالی حکم مراد دی ځکه چي په

قرآن کریم کي د رجم حکم مذکور نه دی مگر دا هم احتمال دی چي د کتاب الله څخه قرآن کریم مراد وي په دغه صورت کي به ویل کیږي چي دغه واقعہ د هغه وخت ده کله چي د رجم آیت د قرآن کریم څخه منسوخ التلاوت سوی نه وو .

د یوه کال لپاره به د وطن څخه وایستل سي: په دې باره کي د امام شافعي رحمته الله علیه مذهب دادی چي د یو کال جلا وطني هم په حد کي داخله ده يعني د هغه په نزد د ناواده سوي زنا کونکي حد دادی چي هغه سل درې وو هل سي او د یوه کال لپاره جلا وطنه هم کړل سي حال دا چي امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه د یوه کال جلا وطني پر مصلحت باندي محمول کوي او وایي چي یو کال جلا وطني د حد په توگه نه ده بلکه د مصلحت په توگه ده که چیري د وخت امام یا حکومت د یو سیاسي او حکومت مصلحت سره سم دا ضروري وگڼي نو د یوه کال لپاره دي یې جلا وطنه کړي ، ځيني حضرات وایي چي د اسلام په شروع کي دا حکم نافذ او جاري وو مگر کله چي دغه آیت کریمه (الزانية والزاني فاجلدوا کل واحد منهما مائة جلدة) يعني زنا کونکي او زنا کونکي دي په سلو درو وو هل سي، نازل سو نو دا حکم منسوخ سو .

فاعترفت فرجمها: يعني هغه بنځي اقرار وکړ او حضرت انیس رضی الله عنه هغه سنگسار کړل ، ددې څخه په ظاهره دا معلومیږي چي د زنا د حد جاري کېدو لپاره یو وار اقرار کول کافي دي لکه څرنګه چي د امام شافعي رحمته الله علیه مذهب دی مگر امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه وایي چي په څلورو مجلسو کي څلور واره اقرار کول ضروري دي ، دلته په حدیث کي چي د کوم اقرار ذکر سوی دی ددې څخه امام ابو حنیفه رحمته الله علیه هغه اقرار (يعني څلور واره) مراد اخلي چي په دې باره کي معتبر او مقرر دی د نورو حدیثو څخه دا صراحتاً ثابت دي چي څلور واره اقرار کول ضروري دی .

د غیر محصن زنا کونکي سزا

﴿۳۲۰۱﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ فِيمَنْ زَنَى وَلَمْ يُحْصَنْ جَلْدَ مِائَةٍ وَتَغْرِيبَ عَامٍ . رواه البخاري .

د حضرت زید بن خالد رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه د بې واده واده سړي زناکار لپاره دا حکم اوریدلی دی چي هغه دي سل دورې وو هل سي او د یوه کال لپاره دي د وطن څخه وشړل سي . بخاري .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۱۵۶۱۱۲، رقم: ۶۸۳۱.

تشریح: محصن هغه عاقل او بالغ مسلمان ته وایي چي واده یې کړی وي او د خپل ښځي سره یې کوروالي هم کړې وي، غیر محصن سړی که چیري زنا وکړي نو د هغه سزا د دغه حدیث سره سم سل درې او د یوه کال جلا وطني ده، د جلا وطنۍ په باره کي چي کوم تفصیل دی هغه مخکي بیان سوی دی، په درو باندي د وهلو په باره کي دا حکم دی چي پر سر، مخ او ستر باندي ونه وهل سي.

د محصن زنا کونکي سزا

﴿۲۴۰۲﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ

د حضرت عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي الله تعالی محمد صلی الله علیه و آله د حق سره رالیږلی دی

وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَكَانَ مِمَّا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةُ الرَّجْمِ رَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله

او پر هغوی یې خپل کتاب نازل کړی دی په هغه کي د سنگسارۍ آیت هم سته، رسول الله صلی الله علیه و آله

وَرَجَمْنَا بَعْدَهُ وَالرَّجْمُ فِي كِتَابِ اللَّهِ حَقٌّ عَلَى مَنْ زَنَى إِذَا أُحْصِنَ مِنَ الرِّجَالِ

سنگسارۍ کړی وو او د هغوی څخه وروسته موږ هم سنگسار کړی دی او رجم د الله تعالی په کتاب کي ټاکلی دی پر هغه سړي چي زنا وکړي او هغه واده کړی وي که هغه سړی وي

وَالنِّسَاءِ إِذَا قَامَتِ الْبَيِّنَةُ أَوْ كَانَ الْحَبْلُ أَوْ الْإِعْتِرَافُ. متفق عليه.

یا ښځه، کله چي شاهدان موجود وي یا حمل ښکاره سي یا د جرم اقرار وي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۱۳۷۱۱۲، رقم: ۶۸۲۹، و مسلم ۱۳۱۷۱۳، رقم: ۱۵-۱۶۹۱.

تشریح: په مخکني حدیث کي د هغه زنا کونکي سزا بیان سوې وه چي هغه غیر محصن وي، کوم څوک چي د محصن کېدو سرپېره زنا وکړي او د هغه جرم ثابت سي نو د هغه سزا رجم يعني سنگسارول دي چي هغه په ډبرو ویشتلو سره مړ کړل سي.

د کوم آیت څخه چي د رجم حکم ثابت دی هغه مخکي په قرآن کریم کي موجود وو مگر وروسته دهغه تلاوت منسوخ سو يعني د هغه الفاظ په قرآن کریم کي پاته نه کړل سول مگر د هغه حکم پاته سو هغه آیت دادی:

الشيخ والشيخة اذا زنيا فارجموهما البتة نکالا من الله والله عزيز حكيم.
 د حديث په آخر کي د جرم د ثبوت لپاره په درو شيانو کي يو ضروري گرځول سوی دی
 يعني ۱: شاهد، ۲: محل، ۳: اقرار، په دغه درو شيانو کي د حمل تعلق د هغه ښځي سره دی چي
 بهي خاونده وي مگر د هغې حکم هم منسوخ سوی دی او د شاهدانو او اقرار اوس هم موجود
 دی چي محصن زنا کونکي دی هغه وخت سنگسار کړل سي کله چي د هغه جرم د شاهدانو په
 ذريعه ثابت سي يا هغه خپله د خپل جرم اعتراف او اقرار وکړي.

واده سوی زنا کونکی دي سنگسار کړل سي

﴿۳۲۰۳﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خُذُوا

د حضرت عبادة بن صامت رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: زما څخه (د زنا کار

عَنِّي خُذُوا عَنِّي قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا الْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِبُ
 عَامَ وَالثَّيِّبُ بِالثَّيِّبِ جَلْدُ مِائَةٍ وَالرَّجْمُ. رواه مسلم.

او زنا کاري په اړه) حکم تر لاسه کړی (او) زما څخه (د دوی په اړه) حکم واخلي، الله تعالی د
 ښځو لپاره يوه طريقه ټاکلې ده، ناواده ښځه که د ناواده سړي سره زنا وکړي نو سل دورې دي
 ووهل سي او د يوه کال لپاره دي جلا وطن کړل سي او واده کړی سړی که د واده سوي ښځي سره
 زنا وکړي نو سل دورې دي ووهل سي او دواړه دي سنگسار سي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۳۱۶۱۳، رقم: ۱۲-۱۶۹۰.

تشریح: الله عز وجل د ښځو لپاره لاره ټاکلې ده: د اړه اصل کي د دغه آيت کریمه وضاحت دی:

أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا.

علامه تورپشتي رحمته الله عليه وايي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ارشاد هغه وخت فرمايلي دی کله چي د
 زاني او زانيه لپاره حد مشروع سوی وو، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ارشاد کي دلاري څخه مراد حد دی
 چي تر دې مخکي مشروع سوی نه وو بلکه په دې باره کي هغه حکم مشروع وو کوم چي په دغه
 آيت کریمه کي ذکر دی:

وَاللَّائِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاَسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةٌ مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ
 حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا.

ژباړه : ستاسو په ښځو کې چې کومه ښځه د بې حیايۍ کار وکړي پر هغوی باندي په خپلو کې څلور کسان شاهدان کړي که هغوی شاهدي ورکړي نو تاسو هغوی په کورو کې بندي کړي تر دې چې مرگ د هغې خاتمه وکړي يا الله تعالی د هغوی لپاره یو لار وټاکي .

خلاصه دا چې الله تعالی په دغه آیت کې دا فرمایلي دي چې کله ښځې زنا وکړي او د شاهدانو په ذریعه د هغوی جرم ثابت سي نو هغوی په کور کې بندي کړي تر دې چې په دغه بند کې مړې سي ، او یا د الله تعالی له خوا د هغوی لپاره یو لار یعنې یو حد وټاکل سي ، کله چې الله تعالی د حد حکم نازل کړ نو رسول الله ﷺ دا ارشاد وفرمایه چې الله تعالی د ښځو لپاره دغه لار یعنې حد ټاکلی دی ، بیا د دې څخه وروسته رسول الله ﷺ د حد وضاحت وفرمایه .

د دغه حدیث شریف څخه معلومه سوه که چیرې یو محصن (واد سوی) زنا وکړي نو هغه دې سل درې وو هل سي او سنگسار دي هم کړل سي لکه چې په علماء ظواهر ، صحابه کرام او تابعینو کې ځینو کسانو په دې عمل کړی دی مگر د جمهورو علماؤ په اتفاق سره دا فیصله ده چې کوم زنا کونکی د سنگسار وړ وگرځول سي د هغه په باره کې د سل درو سزا کالعدم وي یعنې هغه به یوازې سنگسار کیږي په سلو درو به نه وهل کیږي ځکه دا نقل سوي دي چې رسول الله ﷺ ما عز (چې د واده کېدو سربېره یې زنا کړې وه) یوازې سنگسار کړی وو او د هغه د سل درو وهلو حکم یې نه وو کړی ، همدارنگه په راتلونکي حدیث کې چې د یوې غامدیه ښځې کومه واقعه بیان سوې ده یا د حضرت انیس رضی الله عنه چې کوم حدیث مخکې تېر سوی دی د هغه څخه هم دا ثابتیږي .

﴿۳۲۰۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چې د یهودو یوه ډله د رسول الله ﷺ په خدمت کې

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْهُمْ وَامْرَأَةً زَنِيًّا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ

حاضره سول عرض یې وکړ چې د هغوی د قوم څخه یو سړی او یوې ښځې زنا کړې ده ، رسول

الله ﷺ هغوی ته وفرمایل :

صَلَّى اللَّهُ مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ فِي شَأْنِ الرَّجْمِ قَالُوا نَفْضُحُهُمْ وَيُجْلَدُونَ قَالَ

تاسو په تورات کې د رجم په اړه څه تر لاسه کوئ؟ هغوی عرض وکړ موږ زنا کوونکی ذلیل او

رسوا کو، او هغوی په دورو وهل کيږي،

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ كَذَبْتُمْ إِنَّ فِيهَا الرَّجْمَ فَأَتُوا بِالتَّوْرَةِ فَنَشَرُوهَا فَوَضَعَ

عبدالله بن سلام ورته وويل: تاسو درواغ وایاست، تورات راوړئ په هغه کي د رجم حکم هم
سته، هغوی تورات راوړ او په هغوی کي تورات راوړونکي سړي د رجم پر آیت

أَحَدُهُمْ يَدُهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ فَقَرَأَ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ

لاس کښېښودئ او هغه يې پټ کړ او مخکي او وروسته آیاتونه يې وويل، عبدالله بن سلام

سَلَامٍ أَرْفَعُ يَدَكَ فَرَفَعَ يَدَهُ فَإِذَا فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ فَقَالُوا صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ

ورته وويل خپل لاس ليري کړه نو وه يې ليدل چي هلته د رجم آیت موجود وو، يهودو وويل:
عبدالله بن سلام رښتيا وويل

فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ فَأَمَرَ بِهِمَا النَّبِيُّ ﷺ فَرُجِمَا، وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ إِرْفَعُ يَدَكَ

په دې کي د رجم آیت موجود دئ، بيا رسول الله ﷺ پر هغه دواړو زناکونکو باندي د رجم حکم
وکړ، او هغوی سنگسار کړل سول، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي عبدالله بن سلام وويل

فَرَفَعَ فَإِذَا آيَةُ الرَّجْمِ تَلُوْحُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ فِيهَا آيَةَ الرَّجْمِ وَلَكِنَّا

خپل لاس ليري کړه هغه چي خپل لاس ليري کړ نو هلته د رجم آیت موجود وو، لاس اېښودونکي
ووويل اې محمد! په تورات کي د رجم آیت موجود دئ مگر موږ

نَتَكَاثُمُهُ بَيْنَنَا فَأَمَرَ بِهِمَا فَرُجِمَا. متفق عليه.

دا پټوو، نور رسول الله ﷺ د دواړو د سنگسارولو حکم وکړ او هغوی سنگسار کړل سول،
بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶۶۱۱۲، رقم: ۶۸۴۱، ومسلم ۱۳۲۶۱۳، رقم: ۲۶-۱۶۹۹.

تشریح حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه مخکي يهودي وو مگر الله تعالی هغه د هدايت پر لار
روان کړ او مسلمان سو، نوموړی په يهودو کي د لوړي درجې د عالمانو څخه شمېرل کيدی او
په تورات باندي يې پوره عبور درلودی، په مجلس نبوي کي چي يهودو د خپل روايتي تلبیس

او تحریف څخه کار اخیستی او رسول الله ﷺ ته یې دا ویل چې په تورات کې د زنا کونکي د سنگسارولو حکم نه سته بلکه موږ په تورات کې دا لیدلې دي چې کوم سړی زنا وکړي هغه دي د تعزیر په توګه ذلیل او خوار کړل سي او په دُرو دي ووهل سي ، حضرت عبد الله ابن سلام رضی الله عنه د هغوی تکذیب وکړ او وه یې ښوول چې تاسو کومه خبره کوئ هغه تحریف دی په تورات کې هم دا حکم موجود دی او بیا چې کله یې تورات راوغوښتی نو په هغه کې د ذکر سوي د رجم آیت ښوول یې وغوښتل نو پر هغه وخت هم یهودو خپل عیاري او مکاری وښوول او په هغوی کې یو سړی چې د هغه نوم عبد الله ابن صوريا وو پر هغه ځای خپل لاس کښېښود چیري چې د رجم آیت ذکر وو او د هغه مخکي او روسته آیاتونه ویل یې شروع کړل مګر عبد الله ابن سلام رضی الله عنه د هغوی د دغه عیاري راز څرګند کړل .

که چیري دلته دا اشکال پیدا سي چې د رجم سزا کېدو لپاره محصن کېدل ضروري دي او د محصن کېدو لپاره مسلمان کېدل شرط دي نو رسول الله ﷺ هغه یهودیانو ته چې مسلمانان نه وو د رجم حکم ولي ورکړ .

ددې جواب دادی چې رسول الله ﷺ هغه یهودیانو ته د رجم حکم ځکه ورکړ چې هغه د تورات د حکم لاندې وه او د یهودیانو په مذهب کې د رجم سزا لپاره محصن کېدل شرط نه وه ، او بیا دا چې رسول الله ﷺ په دې باره کې مخکي د تورات په حکم عمل کوی مګر کله چې په قرآن کریم کې د دغه حکم نازل سو نو د تورات حکم منسوخ سو .

دلته دا ښوول هم ضروري دي چې د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد د محصن کېدو لپاره مسلمان کېدل شرط نه دي یعنې د هغه په مذهب کې د محصن اطلاق پر هغه واده سوي سړي باندي هم کېږي چې مسلمان نه وي او د حنفیه په مذهب کې د امام ابو یوسف رحمته الله علیه هم یو قول دادی .

دلته دا اشکال هم پیدا کیږي چې رسول الله ﷺ محصن د یهودیانو په وینا هغه دواړه څرنګه سنگسار کړل ځکه چې د یهودیانو شاهدي خو معتبره نه ده ؟ ددې جواب دادی چې دا څه ضروري دي چې رسول الله ﷺ یوازي د هغه یهودیانو په وینا حکم نافذ کړی وي بلکه په ظاهره دا مفهوم کیږي چې یا خو هغه دواړه د زنا اقرار کړی دی یا د هغوی د زنا به څلور شاهدان تېر سوي دي او په هغه وجه به رسول الله ﷺ هغه دواړه سنگسار کړي وي .

دلته ملا علي قاري رحمته الله علیه په تفصیل سره بحث کړی دی چې دلته یې یوازي خلاصه نقل سوې ده ، عالمان د هغه په کتاب (مرقاة) کې نور تفصیل کتلی سي .

د زنا د اقرار کونکي مجرم په باره کي در رسول الله ﷺ فيصله

﴿۳۲۰۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ وَهُوَ فِي

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دى چي نبي كريم ﷺ په مسجد کي وو چي يو سړى راغلى

الْمَسْجِدِ فَنَادَاهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

او نعره يې وکړه اې د الله رسوله ! ما زنا کړې ده ، رسول الله ﷺ د هغه څخه مخ واپړوئ ،

وَسَلَّمَ فَتَنَحَّى لِشِقِّ وَجْهِهِ الَّذِي أَعْرَضَ قَبْلَهُ فَقَالَ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ

هغه سړى بيا رسول الله ﷺ ته ورمخته سواو وه يې ويل ما زنا کړې ده ، رسول الله ﷺ بيا مخ

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا شَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ دَعَاهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ

ځيني واپړوئ ، هر کله چي هغه څلور واره دغه الفاظ وويل او شهادت پوره سو نو نبي كريم ﷺ

ځان ته نژدې راوبلى او ورته وه يې فرمايل :

أَبْلَكَ جُنُونٌ قَالَ لَا فَقَالَ أَحْصَنْتَ قَالَ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ اذْهَبُوا بِهِ

ايا ته ليونى يې ، هغه عرض وکړ : يا ، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ايا تا واده کړى دى ؟ هغه

عرض وکړ چي هو ، نو رسول الله ﷺ وفرمايل دى بوځئ

فَارْجُمُوهُ قَالَ ابْنُ شَهَابٍ فَأُخْبِرَنِي مَنْ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ

او سنگساري يې کړئ ، ددې حديث د يو راوي ابن شهاب رضي الله عنه بيان دى چي ما ته هغه سړى چي

هغه د جابر بن عبد الله څخه دا اوريدلي وه چي وه يې ويل

فَرَجَمْنَاهُ بِالْمَدِينَةِ فَلَمَّا أَذْلَقَتْهُ الْحَجَارَةُ هَرَبَ حَتَّى أَدْرَكْنَاهُ بِالْحَرَّةِ

موږ په مدينه منوره کي هغه سړى سنگسار کړ کله چي د هغه بدن په ډبرو ولگيدئ نو هغه

وتښتېدئ تر دې چي موږ هغه د مدينې په ډبرينه محکه کي راونيوئ

فَرَجَمْنَاهُ حَتَّى مَاتَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِي رِوَايَةِ لِلْبَخَارِيِّ عَنْ جَابِرٍ بَعْدَ قَوْلِهِ

او بيا مو سنگسار کړ تر څو چي هغه مړ سو . بخاري او مسلم ، د بخاري په روايت کي چي د جابر رضي الله عنه څخه نقل دي دا الفاظ دي

قال نعم فامر به فرجم بالصلى فلما اذلقته الحجارة فر فادرك فرجم حتى مات فقال له النبي صلى الله عليه وسلم خيرا وصلى عليه .

کوم وخت چي هغه سړي د واده کېدو اقرار وکړ ، رسول الله ﷺ د هغه د سنگسارولو حکم وکړ نو هغه په عیدگاه کي سنگسار کړل سو ، کله چي هغه په ډبرو ولگیدئ نو هغه وتنبهډئ هغه ونيول سو او بيا سنگسار کړل سو تر څو چي هغه مړ سو د هغه د مرگ وروسته رسول الله ﷺ د هغه تعريف وکړ او د هغه د جنازې لمونځ يې ادا کړ .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳۶/۱۲، رقم: ۶۸۲۵، ومسلم ۱۳۱۸/۳، رقم: ۱۶-۱۶۹۲.

د لغاتو حل: اذلقته: اي اصابته بچدها فققرته.

تشریح: هغه څلور واره اقرار وکړ: يعني هغه سړی د څلورو خواوو څخه په راتلو سره د رسول الله ﷺ په مخکي د خپل جرم اقرار وکړ او هر واري يې د مجلس په بدلولو سره همدارنگه په څلورو مجلسونو کي څلور واره د خپل جرم اقرار وکړ ، امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه د هغه د رسول الله ﷺ په مخکي څلور خواوو څخه په راتلو سره اقرار کولو څخه دا استدلال کړی دی چي د زنا د جرم د ثبوت لپاره د ملزم په څلورو مجلسونو کي څلور واره اقرار کول شرط دي .

ايا ته لیونی يې: يعني پر تا باندي لیو تتوب خپور دی چي خپله گناه په خپله ښکاره کوي او د سنگسارېدو په ذریعه د خپل هلاکت سبب گرځي ، حالانکه پکار خو دا وه چي ته الله ﷻ ته توبه او استغفار وکړې او د راتلونکي لپاره د هري بدۍ څخه د ځان ساتني پخه اراده وکړې ، علامه نووي رحمته الله عليه وايي چي د رسول الله ﷺ د ارشاد مقصد د هغه سړي د حال تحقيق کول وو ځکه چي په عامه توگه سره هيڅ انسان د خپل جرم او گناه پر اقرار باندي ټينگار نه کوي چي د هغه په سزا کي هغه مرگ ته مخامخ سي بلکه هغه په دې کي د خپل خلاصون لاره لټوي چي پر خپل گناه باندي په پښمانه کېدو سره توبه او استغفار وکړي او د دې په ذریعه خپله گناه ختم کړي .

خلاصه دا چي دغه ارشاد دا خبره واضح کوي چي په داسي معاملاتو کي د مسلمان د حالت په تحقيق او پلټنه کي پوره کونښن کول پکار دي چي د يو جرم په سزا کي د يو مسلمان د ځان ساتني لپاره هغه ته يو قانوني گټه ورسول کيږي او دا جمله دې ته اشاره کوي که يو لیونی

دا ووايي چي ما زنا کړې ده نو هغه دغه اقرار به د اعتبار وړ نه وي او نه به پر هغه حد جاري کيږي. ايا ته محصن يې ؟ : امام نووي رحمته الله عليه وايي چي په دغه جمله کي دې ته اشاره ده چي د وخت امام يا قاضي باندي دا لازم دي چي هغه د دغه شيانو په باره کي پلټنه وکړي چي د رجم د سزا د جاري کېدو لپاره شرط دي لکه محصن کېدل او داسي نور که څه هم د زنا کولو جرم خپله د هغه د اقرار څخه ثابت سوی وي يا د شاهدانو په ذريعه ثابت سوی وي، او د دغه ارشاد څخه کنايه دا هم معلومېږي که يو سړی د خپل اقرار څخه رجوع وکړي نو هغه ته په معافي ورکولو سره د زنا حد د هغه څخه ساقط کيدای سي.

هغه وټښتيدی : ابن همام رحمته الله عليه وايي که يو سړی د يو حد يا تعزير په وجه وژل کيږي نو هغه دي په درولو سره ووژل سي په زړولو سره دي نه وژل کيږي ، او ښځه دي په کښنولو سره ووژل سي بلکه که چيري يو ښځي ته د رجم سزا ورکول کيږي نو غوره داده چي د يوې کندي په کښلو سره په هغه کي تر سينې پوري ښځه کړل سي او بيا سنگسار کړل سي ځکه چي په دې کي د هغې د ستر پټېدل رعايت کيږي لکه څرنگه چي رسول الله ﷺ د غامديه لپاره کنده کښلې وه . تر دې چي موږ هغه په حره کي ونيوی : په دې باره کي مسئله داده که چيري يو سنگسار کېدونکی سړی د سنگسارولو په مينځ کي وټښتيږي نو په هغه پسې کېدل نه دي پکار په شرط ددې چي هغه د زنا جرم په خپل اقرار سره ثابت سوی وي او که چيري د هغه د زنا جرم د شاهدانو په ذريعه ثابت سوی وي نو بيا په هغه پسې کېدل پکار دي او سنگسار دي کړل سي تر دې چي هغه مړ سي ځکه چي د هغه ټښتېدل په اصل کي د هغه رجوع ظاهروي او دغه رجوع په هغه صورت کي په کار راځي کله چي هغه د زنا جرم په خپله اقرار سره ثابت کړی وي مگر که چيري د شاهدانو په ذريعه جرم ثابت سوی وي نو د هغه رجوع به په کار نه راځي .

امام نووي رحمته الله عليه وايي چي علماؤ کرامو ليکلي دي چي په دغه جمله (فرجم بالمصلی) يعني هغه په عيدگاه کي سنگسار کړل سو : دلته د مصلی څخه مراد هغه ځای دی چيري چي د جنازې لمونځ ورکول کيږي ، د يوه روايت څخه ددې تائيد هم کيږي .

بخاري رحمته الله عليه او داسي نور عالمان وايي چي په دې کي دې ته اشاره ده چي چيري د جنازې لمونځ او د اخترو لمونځ کيږي که هغه مسجد نه وي گرځول سوی دی نو هغه ځای د مسجد په حکم کي نه دی ځکه چي د جنازې او اخترو د لمانځه کولو د ځای د هغه حکم دی کوم چي د مسجد دی نو هغه ځای په وينو لږلو څخه د ساتني لپاره او د هغه د پاکۍ او احترام په وجه په هغه ځای کي دي رجم نه کيږي .

په مسجدونو کې دې حد او تعزیر نه جاري کېږي

علامه ابن همام رحمۃ اللہ علیہ وایي چې په مسجد کې دې پر چا پاندي حد نه جاري کېږي او نه دې یو چا ته تعزیر ورکول کېږي ځکه چې پر دې د ټولو علماؤ اجماع او اتفاق دی، او ددې بنیاد د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغه ارشاد دی:

(قال جنبا مساجدکم صبیانکم و مجانینکم و رفع اصواتکم و شرائکم و بیع و اقامة حدودکم و جمروها فی جمعکم و وضعوا علی ابوابها المطاهر).

ژباړه: رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: تا سو خپل مسجدونه د خپلو کوچنیانو، لیونیانو، شور کولو، رانیولو او پلورلو او حد قائمو لو څخه وساتئ او د جمعې په ورځ مسجدو ته گړبتی (یو خوشبویی لرونکی بوټي) ورکړئ او د مسجدو په دروازو د طهارت (اوداسه) ځای جوړ کړئ.

تر څو چې د زنا کونکي په باره کې پوره پلټنه ونه سي تر هغو فیصله مه کوئ

﴿۳۲۰۶﴾: وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا أَتَى مَا عِزُّ بْنُ مَالِكٍ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله ما عیز بن مالک نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته حاضر سو نو

وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ لَعَلَّكَ قَبَّلْتَ أَوْ غَمَزْتَ أَوْ نَظَرْتَ قَالَ لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل: کیدای سي تا مچه اخیستې وي یا لاس دي وروړی وي او یا دي ورته کتلي وي، هغه عرض وکړ چې یا، ای دالله رسوله!، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل:

أَنْ كَتَمَهَا لَا يَكُنِّي قَالَ فَعِنْدَ ذَلِكَ أَمَرَ بِرَجُلِهِ. رواه البخاري.

ایا تا (په حقیقت کې) زنا کړې ده او که نه؟ هغه عرض وکړ چې هو، (ما جماع کړې ده) ددې وروسته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه د سنگسارولو حکم وکړ. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۲۵۱۱۲، رقم: ۸۲۴.

د حد قائم کېدل ګناه ساقطوي

﴿۳۲۰۷﴾: وَ عَنِ بُرَيْدَةَ قَالَ جَاءَ مَا عِزُّ بْنُ مَالِكٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د بريدۀ رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما عیز بن مالک رضی اللہ عنہ د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر سو او

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ طَهَّرْنِي فَقَالَ وَيْحَكَ ارْجِعْ فَاسْتَغْفِرْ اللَّهَ وَتُبْ إِلَيْهِ قَالَ

عرض يې وکړ چي اې د الله رسوله! ما پاک کړئ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: پرتا افسوس دئ بيرته ولاړ سه بخښنه وغواړه او الله پاک ته توبه وکاږه، راوي ويلې دي چي

فَرَجَعَ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ طَهِّرْ نِي فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مِثْلَ

هغه ولاړئ او بيرته ژر راغلی او عرض يې وکړ اې د الله رسوله! ما پاک کړئ، رسول الله ﷺ بيا ورته هغه الفاظ وويل کوم چي يې مخکي ويلي وه،

ذَلِكَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ الرَّابِعَةُ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِيمَ أَطَهَّرَكَ فَقَالَ مِنْ

خلور واره همداسي رسول، په خلورم وار رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي د څه شي څخه دي پاک کړم، هغه عرض وکړ

الزَّيْنِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبِهْ جُنُونٌ فَأُخْبِرَ أَنَّهُ لَيْسَ بِمَجْنُونٍ فَقَالَ أَشْرَبَ

د زنا څخه، نبي کریم ﷺ د صحابه کرامو څخه پوښتنه وکړه: ايا داليونی سوی دئ؟ صحابه کرامو عرض وکړ چي نه، بيا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ايا ده شراب چښلي دي؟

خَمْرًا فَقَامَ رَجُلٌ فَاسْتَنْكَهَ فَلَمْ يَجِدْ مِنْهُ رِيحَ خَمْرٍ فَقَالَ أَزْنَيْتَ قَالَ

يو سړی ولاړ سو د هغه خوله يې بوی کړه مگر بوی نه وو، بيا رسول الله ﷺ د ماعز څخه پوښتنه وکړه ايا تا زنا کړې ده، هغه عرض وکړ:

نَعَمْ فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ فَلَبِثُوا يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً ثُمَّ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ

هو. نو رسول الله ﷺ د هغه د سنگسارولو حکم وکړ او هغه سنگسار کړل سو، دوي درې ورځي همداسي تيري سوې يوه ورځ نبي کریم ﷺ تشریف راوړ او وه يې فرمايل:

اسْتَغْفِرُوا لِمَا عَزَبَ بَنٍ لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَوْ قَسِمَتْ بَيْنَ أُمَّةٍ لَوْ سَعَتْهُمْ ثُمَّ جَاءَتْهُ

د ماعز بن مالک د مغفرت لپاره دعاء وکړئ، هغه داسي توبه کښلې ده که پر ټول امت وويشل سي نو د هغه ثواب د ټولو لپاره بس دئ، بيا يوه ښځه چي

أَمْرَأَةٌ مِنْ غَامِدٍ مِنَ الْأَزْدِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ طَهِّرْ نِي فَقَالَ وَيْحَكَ ارْجِعِي

د ازد قبیلې د غامد څخه وه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضره سوه او عرض یې وکړه چې دالله
رسوله! ما پاکه کړه، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: پر تادي افسوس وي بیرته ولاړه سه

فَاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ فَقَالَتْ تُرِيدُ أَنْ تُرَدِّدَنِي كَمَا رَدَدْتَ مَا عَزَبُنِي

د الله ﷻ څخه بخښنه وغواړه او الله ﷻ ته توبه وباسه، ښځي عرض وکړه ایا تاسو دا غواړئ
لکه څرنګه چې تاسو ما عز ستون کړی وو ما هم ستنوی،

مَا لِكَ إِنَّهَا حُبْلَى مِنَ الزَّانِي فَقَالَ أَنْتِ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ لَهَا حَتَّى تَضْعِي مَا فِي

هغه خو د زنا څخه حامله ده، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ته حامله یې، هغې عرض وکړه چې
هو، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: صبر کوه ترڅو چې ستا دنس څخه کوچنی پیداسي،

بَطْنِكَ قَالَ فَكَفَلَهَا رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ حَتَّى وَضَعَتْ قَالَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

د راوي بیان دی چې یو انصاري د هغې ښځي ذمه داري واخیستل ترڅو چې د هغې کوچنی
پیداسو، بیا څه وخت وروسته هغه انصاري ښځه حاضره سوه

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ قَدْ وَضَعْتُ الْغَامِذِيَّةَ فَقَالَ إِذَا لَا نَرْجُمُهَا وَنَدَعُ وَلَدَهَا

او عرض یې وکړه چې د هغې غامدې ښځي څخه کوچنی پیداسوی دی، رسول الله ﷺ
وفرمایل: اوس موږ هغه نه سنگساروو او د هغې کوچنی په دغه حالت کي نه پرېږدو

صَغِيرًا لَيْسَ لَهُ مَنْ يُرْضِعُهُ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ إِلَيَّ رَضَاعُهُ يَا

چې څوک ته ورکونکی نه وي، یو انصاري ودریدئ او عرض یې وکړه چې اې دالله رسوله! د
هغه د رضاعت (شېدو ورکولو) زه ذمه داریم،

نَبِيِّ اللَّهِ قَالَ فَرَجَمَهَا، وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ لَهَا أَذْهَبِي حَتَّى تَلِدِي فُلْمًا وَلَدَتْ

نو نبي کریم ﷺ د هغې ښځي د سنگسارولو حکم وکړ، او په یوه روایت کي داسي الفاظ دي
کله چې هغې ښځي د خپل حمل اظهار وکړ نو رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: بیرته ولاړه سه او
صبره کوه ترڅو چې کوچنی پیداسي، کله چې هغې کوچنی راوړئ

قَالَ اِذْهَبِي فَاَرْضِعِيهِ حَتَّى تَفْطِيهِ فَلَمَّا فَطَمَتْهُ اَتَتْهُ بِالصَّبِيِّ فِي يَدِهِ كِسْرَةٌ

نو نبي ڪريم ﷺ هغې ته وفرمايل ڪوچنی ته شيدي ور ڪوه او صبر ڪوه چي هغه د تي څخه پرې ڪرې، ڪله چي يې هغه د تي څخه پرې ڪر نو هغه ڪوچنی د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر ڪر د ڪوچنی په لاس کي د ډوډي توتو وه

خُبِرَ فَقَالَتْ هَذَا يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَدْ فَطَمْتُهُ وَقَدْ أَكَلَ الطَّعَامَ فَدَفَعَ الصَّبِيَّ إِلَيَّ

هغې عرض و ڪړ اې د الله رسول! ما دا ڪوچني د تي څخه پرې ڪړ او اوس ده ته خوراک ور ڪول پيل سوي دي، رسول الله ﷺ هغه ڪوچنی يو مسلمان ته حواله ڪړ

رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَحُفِرَ لَهَا إِلَى صَدْرِهَا وَأَمَرَ النَّاسَ فَرَجَبُوهَا

او بيا يې حڪم و ڪړ چي د دې بنځي لپاره تر سينې پوري يوه ڪنده و ڪاري، بيا يې خلكو ته د هغې د سنگسارولو حڪم و ڪړ، سنگسار پيل سو،

فَيُقْبَلُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بِحَجَرٍ فَرْمِي رَأْسَهَا فَتَنْضَحَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِ خَالِدٍ

خالد بن وليد په يوه ډبره هغه پر سر وويشتل د هغې د سر څخه وينه د خالد پر مخ ولوېدل،

فَسَبَّهَا فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَهْلًا يَا خَالِدُ فَوَالَّذِي نَفْسِي

خالد هغه بده وگڼل او رسول الله ﷺ د هغه بنځنځل واورېده، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل اې خالده! خوله پټه ڪړه زما دي په هغه ذات قسم وي چي

بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَهُ ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا وَدُفِنَتْ. رواه مسلم.

د هغه په لاس کي زما ساه ده دغه بنځي داسي توبه ګڼلې ده که داسي توبه محصول يا عشر اخيستونکی و ڪاري نو د هغه ظلم او ستم به وبخښل سي، بيا رسول الله ﷺ حڪم و ڪړ چي د هغې د جنازې لمونځ دي ادا ڪړل سي او بنځه دي ګڼل سي. مسلم.

تخريج صحيح مسلم ۱۳۲۱/۳، رقم: ۲۲-۱۶۹۵.

د لغاتو حل: فاستنکبه: ای طلب نکهته ای رائحة فمه، لیعلم ا شارب هو ام غیر شارب. (د خولې بوی کتل). صاحب مکس: المكس: اصله الجنایة، ویطلق علی الضربة التي یأخذها الماکس، ای العشار.

تشریح: بېله شکه ماعز داسي توبه وکړه... الخ: ددغه ارشاد په ذریعه رسول الله ﷺ د ماعز رضی الله عنه د سعادت او د هغه د توبې فضیلت ظاهر کړ چې هغه داسي توبه وکړه چې مغفرت او رحمت لازمي چې د هغه لمن د مخلوق پر یو لوی ډلي باندي سایه کونکې کیدای سي.

دلته د حد قائمېدو ته توبه په دې اعتبار وړل سوي دي چې څرنگه د توبې په ذریعه گناه رژیږي همدارنگه په حد جاري کولو سره هم گناه ختمیږي.

تر څو چې ته د خپل کوچني د زېږېدنې څخه فارغه نه سې: ابن مالک رحمته الله علیه وايي چې ددغه ارشاد څخه معلومه سوه چې حامله ښځه تر څو پوري د ولادت څخه فارغه نه سي پر هغې باندي حد نه قائمېږي تر څو د یو بې گناه (چې د هغې په نس کي دی) هلاکول لازم نه سي. اوس موږ دا نه سنگساروو: ددې څخه ثابتې سوه چې ولد الزنا د سزا او هلاکت سبب نه دی ځکه چې هغه په دې باره کي بې گناه دی.

ما هغه د تي څخه پرې کړی دی... الخ: ددې څخه معلومه سوه چې کوم خلک په غیر شرعي توگه او نامناسبو طریقو سره د خلکو څخه محصول او ټیکس تر لاسه کوي هغوی لوی گناه کار دي ځکه چې داسي محصول اخیستل داسي دي لکه د یو سړي مال چې په زور او ظلم سره واخیستل سي.

د حدیث په آخري جمله کي لفظ د صلی د مسلم په ټولو روایاتو کي په صاد او د لام په زېر (یعني د معروف په صیغه) منقول دی، ددې څخه دا ثابتیږي چې رسول الله ﷺ د هغه ښځي د جنازې لمونځ کړی وو حال دا چې د طبري په نزد او د ابن ابی شیبې او ابو داؤد په روایت کي دغه لفظ د صاد په پېښ او د لام په زېر (یعني مجهول صیغه) سره منقول دی ددې څخه دا ثابتیږي چې د هغې ښځي د جنازې لمونځ نورو خلکو ورکړ رسول الله ﷺ ورنه کړ، د ابو داؤد په روایت کي په صراحت سره دا نقل سوي دي چې (لم یصل علیها) یعني رسول الله ﷺ د هغې د جنازې لمونځ ونه کړ بلکه رسول الله ﷺ خلکو ته د جنازې د لمونځه ورکولو حکم ورکړ، په دې وجه د رجم سوي د جنازې د لمونځه ورکولو په باره کي اختلاف دی، د امام مالک رحمته الله علیه په نزد د هغه د جنازې لمونځ ورکول مکروه دی او امام احمد رحمته الله علیه وايي چې د وخت امام او اهل فضل دي یې نه کوي نور خلک یې کولای سي، د امام شافعي او امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ الله علیهما مذهب دادی چې د هغه د جنازې لمونځ دي وکړل سي بلکه د هغه سړي د جنازې لمونځ دي وکړل

سي چي کلمه ويونکی او اهل قبله وي که څه هم هغه فاسق او فاجر وي يا پر هغه حد قائم سوي وي ، په يوه روايت کي د امام احمد رحمه الله څخه هم داسي نقل سوي دي .

قاضي عياض رحمه الله وايي چي د صحيح مسلم په ټولو روايتو کي لفظ د صلی د صاد اولام په زېر يعني د معروف په صيغې سره نقل سوي دی حال دا چي د طبري په نزد دغه لفظ د صاد په پېښ (يعني مجهول) دی او ابن شيبه ، ابوداؤد او امام نووي هم داسي نقل کړي دي نو په دې باره کي دا خبره زياته مناسب ده چي دغه لفظ په اصل کي په معروف صيغه سره دی البته مخکني الفاظ (ثم امر بها) يعني ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ حکم وکړ ، ددې څخه مراد دادی چي رسول الله ﷺ خلکو ته د هغه ښځي د غسل ورکولو ، کفن ورکولو او د جنازې د لمانځه ځای ته د وړلو حکم ورکړ ، ددې تائيد د هغه عبارت څخه هم کيږي کوم چي د مسلم په روايت کي دي چي (امر بها النبي ﷺ فرجتم ثم صلی عليها فقال له عمر تصلی عليها يا نبي الله و قد زنت) دا روايت په صراحت سره دا ثابتوي چي رسول الله ﷺ د هغې د جنازې لمونځ کړی وو ، او د ابوداؤد په روايت کي دا الفاظ دي چي (ثم امرهم ان يصلوا عليها) يعني رسول الله ﷺ دا حکم وکړ چي د هغې د جنازې لمونځ دي وکړل سي ، قاضي عياض رحمه الله دا وضاحت کړی دی چي که څه هم مسلم په خپل روايت کي د رسول الله ﷺ د ماعز ابن مالک د جنازې د لمانځه کولو ذکر نه دی کړی مگر په بخاري کي دا ذکر سوي دی .

اوس پاته سوه دا خبره چي د مسلم په اکثرو روايتو کي لفظ د صلی د معروف په صيغه سره نقل سوي دی نو دلته د مشکوة مؤلف دغه لفظ د مجهول په صيغې سره ولي نقل کړی دی ، په دې کي شک نه سته چي که څه هم اثبات پر نفي مقدم دی په دې اعتبار سره د مشکوة مؤلف ته دغه لفظ د معروف په صيغه سره په نقل کولو سره اثبات ته ترجيح ورکول پکار وه مگر کله چي هغه په معتمد او صحيح نسخو کي وليدل چي په دې باره کي مختلف روايتونه دي چي رسول الله ﷺ د هغه ښځي د جنازې لمونځ وکړ که يا ؟ نو هغه لفظ د صلی د مجهول په صيغه سره نقل کولو ته ترجيح ورکړه چي په دغه صورت کي دواړه احتماله مخلوط پاته سي مگر ددغه حقيقت څخه هم انکار نه سي کيدای چي دغه صورت د ابهام څخه خالي نه دی ځکه چي په دې باره کي غوره دادي چي د جمهور متابعت او د نقل مشهور سره سم د موافقت په وجه دغه لفظ د معروف په صيغه سره قبول کړل سي چي رسول الله ﷺ د هغې د جنازې لمونځ کړی وو .

په هر حال دغه حديث پر دې دلالت کوي چي حد هغه گناه ختموي چي د هغه په سزا کي د هغه نفاذ او اجراء کيږي د مثال په توگه زنا وکړه او پر هغه باندي ددغه جرم په سزا کي حد

جاري کړل سي نو هغه به د زنا د گناه څخه خلاص سي او په آخرت کي به د هغه څخه پر دغه زنا باندي هيڅ نيوکه نه کيږي .

امام نووي رحمته الله عليه وايي چي دلته د هغه بنځي په باره کي دوه روايتونه نقل سوي دي او په ظاهره دوهم روايت د اول روايت مخالف دی ځکه چي د دوهم روايت څخه دا معلوميږي چي هغه بنځه هغه وخت سنگسار کړل سوه کله چي هغې خپل کوچنی د تي څخه پرې کړی وو او هغه ډوډۍ خوړل شروع کړي وه مگر په اول روايت کي دا معلوميږي چي هغه د کوچني د ولادت څخه وروسته سنگسار کړل سول نو د دوهم روايت د صحيح مفهوم سره سم د اول روايت تاويل کول ضروري سول تر څو د دواړو روايتو مفهوم يو ډول سي ځکه چي د دواړو روايتو تعلق د يوې واقعې سره دی او دواړه روايتونه صحيح دي ، نو تاويل دادی چي په اول روايت کي چي دا بيان سوی دی چي يو انصاري ولاړ سو او وه يې ويل زه ددغه کوچني د تي ورکولو ذمه دار يم نو هغه دا خبره هغه وخت کړې ده کله چي هغه بنځي خپل کوچنی د تي څخه پرې کړی وو او د تي ورکولو د ذمه دار کېدو څخه د هغه مراد دا وو چي زه ددغه کوچني د روزني ذمه دار يم او هغه خپل دغه مفهوم مجازاً په تي ورکولو سره تعبير کړ .

د مينزي زنا

﴿۳۴۰۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې:

زَنْتُ أُمَّةً أَحَدَكُمْ فَتَبَيَّنَ زَنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يُثْرَبْ عَلَيْهَا ثُمَّ إِنْ

که په تاسو کي د چا مينزه زنا وکړي او د هغې زنا کول څرگند سي نو پر هغې دي شرعي حد جاري کړل سي ، لعن طعن دي پر مينځو نه وي او پر دې دي لعن او طعن نه کيږي بيا که دا دويم

زَنْتُ فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يُثْرَبْ عَلَيْهَا ثُمَّ إِنْ زَنْتُ الثَّلَاثَةَ فَتَبَيَّنَ زَنَاهَا

فَلْيَبِغْهَا وَلَوْ بِحَبْلِ مِنْ شَعْرٍ . متفق عليه .

وارزنا وکړي نو دويم وار دي سزا ورکړل سي او بد رد دي ورته نه ويل کيږي ، بيا که دا دريم وارزنا وکړي او د هغې زنا څرگنده سي نو وه دي پلورل سي که څه هم په يوه وېښتنه رسي سره وي . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۴۲۱۱۴، رقم: ۲۲۳۴، و مسلم ۱۳۲۸۱۳، رقم: ۳۰-۱۷۰۳.

د لغاتو حل: لا یُتْرَب: ای لایعیب علیها. (عیب دي ورباندي نه ویل کیږي)

تشریح: نو پر هغې حد جاري کړئ: یعنې هغه دي پنځوس درې ووهي، څرگنده دي وي چي د مینزي او غلام حد د آزاد سړي او ښځي په نسبت نیم دی او د مینزي او غلام لپاره د سنگسارولو سزا مشروع نه ده.

امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ د دغه حدیث څخه استدلال کړی دی چي بادار ته دا حق حاصل دی چي هغه پر خپل مملوک باندي خپله حد جاري کړي حال دا چي د حنفي علماؤ په نزد دا جائز نه دي، د هغه دغه حکم (هغه دي حد پر جاري کړي) دا په اصل کي پر سبب باندي محمول دي یعنې د هغه حکم مطلب دادی چي بادار دي پر خپل زنا کونکي مینزي باندي د حد جاري کېدو سبب او واسطه سي په دې توگه چي هغه مینه ده د حاکم په مخکي وړاندي کړي چي هغه حد پر جاري کړي. او هغې ته پیغور نه ورکوي: د دې مطلب دادی چي د حد جاري کولو څخه وروسته دي پر هغه مینزي باندي لعنت او طعن نه وایي او نه دي هغې ته د حد جاري کولو پیغور ورکوي ځکه چي هغې د حد په صورت کي د خپل گناه کفاره ورکړل او هغه د گناه څخه پاکه سوه نو اوس پر هغې باندي لعنت او پیغور ولي وکړل سي، دا حکم په خاصه توگه د مینزي لپاره نه دی بلکه د ازاد سړي او ښځي لپاره هم دا حکم دی مگر څرنګه چي مینزي د توبیخ او ملامتۍ محل وي نو په خاصه توگه سره د مینځو په باره کي دا حکم بیان کړل سو.

هغه مینه دي وپلوري: د دې مطلب دادی که چیري بادار غواړي نو هغه دي د حد جاري کولو څخه وروسته خپل مینه څرخه کړي او که چیري غواړي نو د حد جاري کولو څخه مخکي دي یې څرخه کړي مگر د حدیث د ظاهري مفهوم څخه دا معلومیږي چي د حد جاري کولو څخه مخکي باید وپلورل سي.

امام نووي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي د دغه حدیث څخه معلومه سوه چي د فاسق، فاجر او گناه کارو سره اوسیدل پرېښودل او همدارنګه د مینزي پلورل مستحب دي مگر د علماؤ ظواهر په نزد دا واجب دي.

پر ناروغ باندي د حد جاري کولو مسئله

﴿۳۴۰۹﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقِيمُوا عَلَىٰ أَرْقَائِكُمُ الْحَدَّ مَنْ أَحْصَنَ

حضرت علي رضی اللہ عنہ خلک مخاطب کړل او ورته وایي ویل: ای خلکو که ستاسو مینزي او غلامان

زنا وکړي نو هغوی ته شرعي سزا ورکړئ که هغه واده سوي وي

مِنْهُمْ وَمَنْ لَمْ يُحْصِنْ فَإِنَّ أُمَّةَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَنْتٌ فَأَمَرَنِي

یا نه ، د رسول الله ﷺ یوې مینزې زنا کړې وه نو رسول الله ﷺ حکم وکړ چې

أَنْ أُجْلِدَهَا فَإِذَا هِيَ حَدِيثُ عَهْدٍ بِنَفَاسٍ فَخَشِيتُ إِنْ أَنَا جَلَدْتُهَا أَنْ أَقْتُلَهَا

زه (علي) هغه په دورو ووهم ، مگر د هغې تازه کوچنۍ پيدا سوي وو زما سره بيره پيدا سوه که
زه هغه په دورو ووهم نو هغه به مړه سي ،

فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَحْسَنْتَ . رواه مسلم وفي

ما نبي كريم ﷺ ته د دې خبرې يادونه وکړه ، نو رسول الله ﷺ راته وفرمايل تابه وکړل (چې په
دغه حالت کې دې هغې ته سزا ور نه کړل) ، مسلم ،

رواية ابي داود قَالَ دَعَهَا حَتَّى يَنْقَطَعَ دَمُهَا ثُمَّ أَقِمَّ عَلَيْهَا الْحَدَّ وَاقْبِئُوا
الْحُدُودَ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ .

د ابوداؤد په روايت کې بيا داسې الفاظ دي چې رسول الله ﷺ حضرت علي رضي الله عنه ته وفرمايل : دا
تر هغه وخته پورې پرېږده چې د دې د نفاس وينه بنده سي بيا پر دې حد جاري کړه او پر خپلو
غلامانو باندي حدونه قائموي .

تخريج: صحيح مسلم: ١٣٣٠/٣، رقم: ٣٤-١٧٠٥، سنن ابي داود ٦١٧/٤،

تشریح: د دغه حديث شريف څخه معلومه سوه چې د حد په سزا کې که چيرې ښځه د نفاس په
حالت کې وي نو پر هغې دي تر هغه وخته پورې حد نه جاري کيږي تر څو چې هغه د نفاس څخه
پاکه نه سي ځکه چې نفاس يو ډول ناروغي ده او ناروغ ته د هغه تر ښه کېدو پورې وخت ورکول
پکار دي .

ابن همام رحمه الله وايي که چيرې يو ناروغ زنا وکړي او د هغه د محصن کېدو په وجه هغه د
رجم مستحق وگرځول سي نو هغه دي په ناروغۍ کې رجم کړل سي او که چيرې د غير محصن
کېدو په وجه د ډرو وهلو مستحق وگرځول سي نو هغه دي تر هغه وخته پورې په ډرو نه وهل
کيږي تر څو چې هغه د ناروغي ښه نه سي مگر که چيرې هغه په يو داسې ناروغۍ کې اخته وي

چي د هغه څخه د ځان ساتني اميد نه وي لکه دق، سل او داسي نوري ناروغۍ يا هغه ناقص او ضعيف الخلقت وي نو په دغه صورت کي د امام اعظم ابو حنيفه او امام شافعي رحمة الله عليهما په نزد مسئله داده چي (د سزا پوره کولو لپاره دي) هغه د خرما په يو داسي لوی څانگي سره ووهل سي چي په هغه کي سل کوچنۍ کوچنۍ څانگي وي او په هغه څانگي دي يو وار ووهل سي چي د هغه يوه يوه څانگه د هغه پر بدن ولگيږي ځکه ويل سوي دي چي ددغه مقصد لپاره د خپاره سوو څانگو استعمالول ضروري دي.

دا خبره دي په ذهن کي وي چي د ضائع کېدو د بيړي څخه د درو وهلو حد دي نه په سختي گرمي کي جاري کيږي او نه په سخت يخ کي بلکه ددې لپاره دي د معتدلي هواء انتظار وکړل سي.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د زنا د اقرار څخه رجوع کول...

﴿۳۲۱۰﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ مَا عَزُ الْأَسْلَمِيُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما عزالاسلمي رضي الله عنه راغلی او د رسول الله صلي الله عليه وسلم په

وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ زَنَى فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ جَاءَ مِنْ شِقِّهِ الْآخِرِ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ

خدمت کي يې عرض وکړ چي ما زنا کړې ده، رسول الله صلي الله عليه وسلم مخ ځني واهوئ، هغه بيا له هغه بل اړخ څخه راغلی نو وه يې ويل:

زَنَى فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ جَاءَ مِنْ شِقِّهِ الْآخِرِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ زَنَى

ما زنا کړې ده، رسول الله صلي الله عليه وسلم بيا مخ ځني واهوئ هغه بيا له هغه بل اړخ څخه راغلی نو وه يې ويل چي ما زنا کړې ده،

فَأَمَرَ بِهِ فِي الرَّابِعَةِ فَأُخْرِجَ إِلَى الْحَرَّةِ فَرُجِمَ بِالْحِجَارَةِ فَلَمَّا وَجَدَ مَسًّا

په څلورم وار پر هغه د زنا اقرار وکړل سو، نو رسول الله صلي الله عليه وسلم د هغه د سنگسارولو حکم ورکړ نو هغه د مدينې ډبريني مخکي ته وليږل سو او هلته سنگسار کړل سو،

الْحِجَارَةِ فَرَّيْشْتَدُّ حَتَّى مَرَّ بِرَجُلٍ مَعَهُ لَحْيٌ جَمَلٍ فَضْرَبَهُ بِهِ وَضْرَبَهُ النَّاسُ

کله چي د هغه پر بدن ډبري ولگيدې نو هغه په تيزي سره وټنښتېدی تردې چي هغه د يوه سړي سره تير سو چي د هغه سره د اوبن هلوکي وو هغه په هلوکي ووهی

حَتَّى مَاتَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ فَرَّ حِينَ وَجَدَ

ترڅو چي هغه مړ سو، رسول الله ﷺ ته ددې پېښي يادونه ورسول چي کله پر هغه ډبري ولگيدې او مرگ ورته څرگند سو نو هغه وټنښتېدی،

مَسَّ الْحِجَارَةَ وَمَسَّ الْمَوْتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَلَّا تَرَكْتُمُوهُ. رواه الترمذي

رسول الله ﷺ وفرمايل : تاسو هغه ولي نه پرېښودئ . ترمذي

وابن ماجه، وفي رواية هَلَّا تَرَكْتُمُوهُ لَعَلَّهُ أَنْ يَتُوبَ فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ

او ابن ماجه، او په يوه روايت کي د الفاظ دي که تاسو هغه پرې ايښی وای نو ډيره ممکن وه چي هغه توبه کړې وای او الله ﷻ د هغه توبه قبوله کړې وای .

تخريج: سنن الترمذي ۲۷۱۴، رقم: ۱۴۲۸، وابن ماجه ۸۵۴۱۲، رقم: ۲۵۵۴. سنن ابی داود ۵۷۳۱۴، رقم: ۴۴۱۹.

تشریح: يتوب فيتوب الله عليه: ددې مطلب دادی چي هغه خو د خپل دغه بد کار څخه رجوع کړې وي (يعني په ندامت او شرمندگۍ سره يې د الله ﷻ څخه د خپل دغه گناه معافي غوښتې وي او الله تعالی د هغه د توبې په قبلولو سره رجوع ورته کړې وي يعني د رحمت په نظر هغه ته متوجه سوی وي او د هغه گناه يې معاف کړې وي).

دا حديث ددې دليل دی که يو سړی اول خو د خپل زنا اقرار وکړي او بيا وروسته ووايي چي ما زنا نه ده کړې، يا ما درواغ ويلي دي، يا زه د خپل اقرار څخه رجوع کوم نو په دغه صورت کي د هغه څخه حد ساقط کيږي، همدارنگه که چيري هغه د حد قائمېدو په دوران کي د خپل اقرار څخه رجوع وکړي نو څومره حد چي پاته دی هغه به ساقط سي حال دا چي ځيني علماء وايي چي د هغه څخه حد نه ساقطېږي.

د معاذ رضی الله عنه د جرم اعتراف

﴿۳۲۱۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ معاذ بن مالک ته وفرمايل :

أَحَقُّ مَا بَلَغَنِي عَنْكَ قَالَ وَمَا بَلَغَكَ عَنِّي قَالَ بَلَغَنِي أَنَّكَ وَقَعْتَ بِجَارِيَةِ آلِ

ایا دا پېښه رښتیا ده چي ستا په اړه ماته را رسيدلې ده هغه عرض وکړ ما په اړه تاسو ته څه څرگند سوي دي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : ماته څرگنده سوي ده چي تاد فلاني سړي د مينځي سره زنا کړې ده ،

فُلَانٍ فَشَهِدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ . رواه مسلم .

هغه عرض وکړ چي هو ، هغه څلور واره ددې اقرار وکړ ، رسول الله ﷺ د هغه د سنگسار کولو حکم وکړ نو هغه په ډبرو ووژل سو . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم ۱۳۲۰۱۳ ، رقم : ۱۹-۱۶۹۳ .

تشریح : ددغه حدیث په باره کي د مصابیح پر مؤلف باندې دا اعتراض کيږي چي هغه دغه حدیث د اول فصل پر ځای دلته په دوهم فصل کي ولي نقل کړی دی .

ددغه حدیث څخه دا معلومیږي چي رسول الله ﷺ ته د ماعز رضی الله عنه د زنا کولو خبر وو بیا رسول الله ﷺ د هغه څخه د جرم اعتراف وکړ حال دا چي د نورو حدیثو څخه ددې پر خلاف ثابتیږي ، یعني په دې اعتبار سره په هغه حدیثو کي تضاد معلومیږي نو د هغو په مینځ کي د تطبیق وجه به دا وي چي په اصل کي په دغه حدیث کي د اختصار خیال ساتل سوی دی او د پوره واقعي نقل کولو څخه پرته یوازي د رجم ذکر سوی دی حال دا چي په نورو حدیثو کي واقعه په پوره تفصیل سره ذکر سوي ده نو دا اغلب دی چي رسول الله ﷺ ته به د ماعز رضی الله عنه د زنا کولو علم د مخکي څخه سوی وو او بیا وروسته رسول الله ﷺ د ماعز څخه د هغه اقرار وکړ او هغه صورت یې اختیار کړ کوم چي په نورو حدیثو کي په تفصیل سره ذکر سوی دی ، کله چي ماعز رضی الله عنه د خپل زنا اقرار وکړ نو رسول الله ﷺ به مخ ځني واره یې همدارنگه رسول الله ﷺ په څلورو مجلسو کي څلور واره اقرار په وکړ او بیا یې د سنگسارولو حکم وکړ ، په دې اعتبار سره په حدیثو کي هیڅ تضاد پاته نه سو

د نورو د عیب پټول وکړئ

﴿۳۲۱۲﴾ : وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ نَعِيمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ مَاعِزًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت یزید بن نعیم د خپل پلار څخه روایت کوي چي ماعز د نبی کریم ﷺ په خدمت کي

وَسَلَّمَ فَأَقْرَرَّ عِنْدَهُ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَأَمَرَ بِرَجْمِهِ وَقَالَ لِهَٰذَا لَوْ سَتَرْتُهٖ بِثَوْبِكَ

خلور واره د خپلي زنا اقرار وکړ او رسول الله ﷺ د هغه د سنگسارولو حکم وکړ، بيا رسول الله ﷺ هزال (چا چي رسول الله ﷺ د زنا د پېښي څخه خبر کړی وو) ته وفرمايل: که تا پر هغه پرده

کَانَ خَيْرًا لَّكَ قَالَ ابْنُ الْمُنْكَدِرِ اَنْ هَٰذَا اَمْرٌ مَّاعِزًا اَنْ يَأْتِيَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُخْبِرُهُ. رواه ابوداؤد.

اچولې وای نو غوره به وای، ددې حديث يو راوي ابن منکدر وایي چي هزال ماعز پر دې اماده کړی وو چي هغه د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر سي او د خپل جرم اقرار وکړي او د پېښي څخه يې خبر کړي. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داود ۵۴۱۸۴، رقم: ۴۳۷۸.

تشریح: د هزال ﷺ يوه مينزه وه چي د هغې نوم فاطمه وو، هغه ازاده سوې وه او د هغه فاطمې سره ماعز ﷺ زنا وکړه، کله چي هزال ﷺ په دې خبر سو نو ماعز ﷺ يې دې ته اماده کړی چي هغه رسول الله ﷺ ته ورسې او ددغه پېښي څخه يې خبر کړي او د خپل جرم اقرار وکړي په دې وجه رسول الله ﷺ هزال ﷺ ته وفرمايل که تا د هغه گناه نه وای څرگنده کړې بلکه پر هغه دي پرده اچولې وای نو دا به ستا لپاره غوره وای چي ددې په وجه الله تعالی ته په خير سره نازولی وای او ستا د گناهونو پرده يې کړې وای.

حاکم ته د حد معافولو اختيار نه سته

﴿۳۴۱۳﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار عبد الله بن عمرو بن العاص ﷺ

الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَعَاَفُوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ فَمَا بَلَغْنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ. رواه ابوداؤد والنسائي.

څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ددې څخه وړاندي چي د هغه خبر ما ته راورسيږي تاسو په خپل منع کي حدود معاف کوئ، مگر کله چي پېښه ما ته راورسيږي نو

سزا واجب سي . ابوداؤد او نسائي .

تخريج سنن ابی داود ۵۴۰/۴، رقم: ۴۳۷۶، والنسائي ۷۰/۸، رقم: ۴۸۸۶.

تشریح حدود معافوی او محوه کوی یې: دا په اصل کي عوامو ته وینا ده او هغوی ته د دغه احسان تلقین کول کيږي که چيري په تاسو کي د یو سړي څخه گناه او جرم وسي نو د هغه قضیه د حاکم په مخکي مه ایږدی بلکه د هغه څخه معافي کوی نو رسول الله ﷺ د خپل ارشاد (که د جرم اطلاق ما ته راوړسیري...) په ذریعه دا واضحه کړه چي ددې خبري دلیل دی که چيري هغه قضیه حاکم ته ورسیري او په هغه کي حد واجب سي نو د هغه حد معافول به د هغه لپاره جائز نه وي. د حدیث مفهوم پر دې دلالت کوي که یو مملوک څخه یو ډول گناه وسي نو د هغه با دار ته نه خو په خپله پر هغه باندي حد جاري کول پکار دي او نه د هغه لپاره دا مناسب دي چي هغه مملوک حاکم ته بوځي بلکه پکار دي چي هغه معاف کړي. دا خبره دي په ذهن کي وي چي په حدیث کي د معافولو کوم حکم راغلی دی هغه د وجوب په توگه نه دی بلکه د استحباب په توگه دی.

د عزت دارو خطاوي معافول پکار دي

﴿۳۲۱۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَقِيلُوا ذَوِي الْهَيْئَاتِ عَثَرَاتِهِمْ إِلَّا الْخُدُودَ. رواه ابوداؤد.

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ فرمایلي دي: د عزتمندو خلکو د خطاوو څخه تیروتنه کوی مگر شرعي حدود مه معافوی. ابوداؤد.

تخريج سنن ابی داود ۵۴۰/۴، رقم: ۴۳۷۵.

تشریح مطلب دادی که چيري د هغوی څخه په غلطۍ کي یو گناه وسي او ناخاپه په یو لږزه کي اخته سي نو هغوی دي معاف کړل سي په سزا او عقوبت کي په اخته کولو سره هغوی ذلیل او رسوا مه کوی که څه هم د هغه گناه تعلق د حقوق الله سره وي یا د حقوق العباد سره وي يعني د دغه حکم مخاطب هغه حاکمان دي چي د هغوی د شرعي سزاوو د جاري کولو ذمه دار دي که څه هم ځيني حضرات دا فرمایي چي ددې مخاطب نور خلک هم دي او دا حکم هم د استحباب په توگه دی.

د شک فائده ملزم ته پکار ده

﴿۳۲۱۵﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اذْرَعُوا الْخُدُودَ

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: ترڅو پوري چي ممکن وي حدود د مسلمانانو څخه ليري ساتئ

عَنْ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ فَإِنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَخَلُّوا سَبِيلَهُ فَإِنَّ الْإِمَامَ

که لږ هم د ژغورلو موقع وي نو هغه پرېږدئ ځکه چي د امام (حاکم) په معاف کولو کي غلطي

أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعُقُوبَةِ. رواه الترمذي وقال قد

روي عنها ولم يرفع وهو اصح.

کول په سزا کي د غلطۍ کولو څخه غوره دي، دا ترمذي روایت کړی دی او وايي چي دا د حضرت عائشې څخه مرفوع نه دی روایت کړل سوی او هم دا زیات صحيح دی.

تخريج: سنن الترمذي ۲۵۱۴، رقم: ۱۴۲۴.

تشریح: د دغه ارشاد مخاطب په اصل کي حاکمان دي هغوی ته دا لارښوونه سوې ده که د یو مسلمان په باره کي یو داسي قضیه هغوی ته راسي چي د هغه سزا حد وي د مثال په توگه د زنا قضیه نو هغوی باید چي تر څو پوري کیدای سي د هغه مسلمان د دغه حد څخه د ساتني هڅه وکړي او د شبه چي کومه موقع راځي د هغه گټه دي ملزم ته ورسوي، نه یوازې دي بلکه هغوی دي د ملزم د عذر تلقین وکړي يعني د هغه څخه دي پوښتنه وکړي چي ایا ته لیونی یې، ایا تا شراب څښلې دي، ایا داسي خو نه ده چي تا د هغه ښځې سره د زنا پر ځای د هغې څخه مچ اخيستې وي یا په شهوت سره دي مس کړې وي، مقصد دا چي د هغه څخه دي دا ډول پوښتني وکړل سي چي هغه د تلقین د عذر په وجه یو عذر بیان کړي چي په هغه سره د حد جاري کېدل ونه سي او هغه خلاص سي، د ماعز رضی الله عنه او داسي نورو کسانو څخه چي رسول الله ﷺ دا ډول پوښتني وکړې نو د هغه مقصد هم د عذر تلقین وو، په پای کي رسول الله ﷺ دا وفرمایل چي د امام د معافولو خطاء د سزا ورکولو د خطاء څخه غوره ده، ددې مقصد هم د ذکر سوې خبرې مبالغه او تاکید کول دي او دا واضحه کول دي که یو حاکم د یو مقدمې فیصله کولو سره ملزم خلاص کړي او د هغه په فیصله کي یو غلطي وسي یا هغه ملزم د سزا ورکولو فیصله وکړي او

په هغه کي یو غلطي وسي نو که څه هم د غلطي په اعتبار دواړې فيصلې محل نظر وي او د انصاف پر معیار باندې پوره ونسي مگر د ملزم په خلاصون کي په هر حال د یو مسلمان ځان او عزت و ساتل سي ځکه دا غلطي به د هغه غلطۍ څخه غوره دي چي د سزا په فیصله کي وکړل سي او د هغه په نتیجه کي یو مسلمان د خپل ځان او عزت څخه لاس پریولي .

په زوره زنا کولو سره یوازي نارینه ته حد ورکول کیږي

﴿۳۳۱۶﴾: وَعَنْ وَاثِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ اسْتُكْرِهْتُ امْرَأَةً عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت واثل بن حجر رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَرَأَ عَنْهَا الْحَدَّ وَأَقَامَهُ عَلَى الَّذِي أَصَابَهَا وَلَمْ يُذَكِّرْ أَنَّهُ جَعَلَ لَهَا مَهْرًا . رواه الترمذي .

د یوې ښځي سره زور وکړل سو (یعني په زوره زنا ورسره وکړل سول) نبي کریم صلی الله علیه و آله هغه ښځه معاف کړه او پر سړي یې حد قائم کړ ، راوي ددې ذکر ونه کړ چي رسول الله صلی الله علیه و آله هغې ته مهر هم و ټاکي که یا ، ترمذي .

تخریج : سنن الترمذي ۴۵۱۴ ، رقم : ۱۴۵۳ .

تشریح : د راوي په ذکر کولو سره دا نه لازمېږي چي په داسي صورت کي مهر نه واجبيږي ځکه چي د نورو حدیثو څخه دا ثابته ده چي د کومي ښځي سره په زور زنا سوې وي د هغې لپاره مهر واجب دي او دلته د مهر څخه مراد عقد دی او عقد د حرام کوروالي او صحبت تشبه ته وايي او ددې اطلاق پر یو داسي مقدار باندې کیږي که د حرام صحبت مزدوري اخیستل حلال وي نو هغه مقدار به واجب وي ، برجندي په فتاوی عالمگیری کي لیکلي دي چي عقر مهل مثل ته وایي ددې مطلب دادی چي د زنا بالجبر په صورت کي د زنا کونکي سړي ښځي ته کوم مال ورکړل سي د هغه مقدار د هغه ښځي د مهر مثل برابر کېدل پکار دي .

﴿۳۳۱۷﴾: وَعَنْهُ أَنَّ امْرَأَةً خَرَجَتْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُرِيدُ

د حضرت واثل بن حجر رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کي یوه ښځه د لمانځه

الصَّلَاةِ فَتَلَقَّاهَا رَجُلٌ فَتَجَلَّلَهَا فَقَضَى حَاجَتَهُ مِنْهَا فَصَاحَتْ وَانْطَلَقَ وَمَرَّتْ

په اراده د باندي ووتل ، يو سړي هغه ونيول پر هغې يې جامه واچول او د هغې څخه يې خپل حاجت پوره کړ (يعني زنا يې ورسره وکړه)

عَصَابَةٌ مِّنَ الْمُهَاجِرِينَ فَقَالَتْ إِنَّ ذَاكَ الرَّجُلَ فَعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا فَأَخَذُوا

هغې بنځي شور وکړ سړي هغه پرېښودل او ولاړی ، د مهاجرينو يو ډله د هغې بنځي سره نژدې تير سول نو هغه بنځي دوی ته وويل چي دغه سړي زما سره داسي داسي وکړل ، هغوی سړي

الرَّجُلَ فَأَتَوْا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهَا اذْهَبِي فَقَدْ غَفَرَ

ونيوی او رسول الله ﷺ ته يې وړاندي کړ ، نور رسول الله ﷺ هغه بنځي ته وفرمايل ته ولاړه سه الله تعالی ته وبخښلې ،

اللَّهُ لَكَ وَقَالَ لِلرَّجُلِ الَّذِي وَقَعَ عَلَيْهَا ارْجُمُوهُ وَقَالَ لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَّوْ تَابَهَا أَهْلُ الْمَدِينَةِ لَقَبِلَ مِنْهُمْ . رواه الترمذي و ابوداؤد .

او د هغه سړي په اړه چي زنا يې کړې ده وفرمايل دی بوځی او سنگسار يې کړی ، د هغه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل : هغه توبه وکښل (په سزا خوړلو سره يې) داسي توبه وکښل که د مدينې خلکو داسي توبه کړې وای نو توبه به يې قبوله سوې وای . ترمذي او ابوداؤد .

تخريج سنن الترمذي ۴۵۴، رقم: ۱۴۵۴، و ابوداؤد ۵۴۱۴، رقم: ۴۳۷۹.

د لغاتو حل . فتجللها : ای فغشيه بښوبه (پته يې کړه په جامه سره) . عصابة : ای جماعة قوية (ستره ډله)

تشریح د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي هغه سړی د خپل جرم په سزا تر لاسه کولو سره داسي توبه کړې ده که چيري دغه توبه د مدينې د اوسيدونکو په مينځ کي وويشل سي نو نه يوازي دا چي د هغه ټولو توبه به قبوله سوې وای بلکه د هغه ثواب به د ټولي مدينې د اوسيدونکو لپاره کافي وای يعني ددغه ارشاد په ذريعه رسول الله ﷺ دا واضحه کړل چي دغه سړی که څه هم يوه لويه بې حيايي کړې ده مگر کله چي پر هغه حد جاري کړل سو نو هغه د خپل جرم څخه پاک سو او وبخښل سو .

د یوې زنا دوی سزاوي

﴿۳۲۱۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا زَنَى بِأَمْرَأَةٍ فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجُلِدَ الْحَدَّ ثُمَّ أُخْبِرَ أَنَّهُ مُحْصَنٌ فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ . رواه ابو داؤد .

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړي د يوې ښځي سره زنا وکړه ، نبي کریم صلی الله علیه و آله د هغه په دورو وهلو حکم وکړ هغه په دورو ووهل سو د هغه وروسته رسول الله صلی الله علیه و آله ته و ښودل سوه چي هغه واده کړی دی نو رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه د سنگسارولو حکم وکړ نو هغه سنگسار کړل سو . ابو داؤد .

تخریج: سنن ابی داود ۵۸۶۱۴ ، رقم: ۴۴۳۸ .

تشریح: رسول الله صلی الله علیه و آله اول په دُرو باندې د وهلو حکم ورکړ : په دې باره کي دا احتمال دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله ته به دا ښوول سوي وه چي هغه سړی غیر محصن دی او دا هم احتمال دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله ته به ښوول سوي نه وه ځکه رسول الله صلی الله علیه و آله د دُرو وهلو سزا ورکړه مگر وروسته چي دا ثابته سوه چي دا سړی محصن دی او د محصن کېدو په وجه د رجم مستحق دی نو د هغه د رجم حکم یې ورکړ ، ددې څخه دا خبره ثابته سوه که د وخت امام یو چا ته د حد سزا ورکړه بیا وروسته هغه ته دا معلومه سي چي دغه مجرم د حد د دغه سزا نه بلکه د حد د یو بلې سزا وړ دی نو د هغه حاکم لپاره دا ضروري ده چي هغه ته دوهم وار سزا ورکړي کوم چي د هغه مجرم په شرعي توګه وړ وي .

ناروغ مجرم ته د سزاوړ کولو طریقه

﴿۳۲۱۹﴾: وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى

د حضرت سعید بن سعد بن عباده رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړی د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت

الله صلی الله علیه و آله و سلم برجل كان في الحيّ مُخْدَجٍ سَقِيمٍ فَوَجَدَ عَلَى أَمَةٍ مِنْ إِمَائِهِمْ

کي حاضر سو هغه سړی ډیر کمزوری او ناروغ وو ، هغه د محل د یوې ښځي سره زنا کړی وه ،

يَخْبَثُ بِهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُذُوا لَهُ عِشْكَالًا فِيهِ مِائَةٌ

شِمْرَاخ فَاَصْرِبُوهُ ضَرْبَةً. رواه في شرح السنة وفي رواية ابن ماجه نحوه

نبي كريم ﷺ حکم وکړ چي دده د وهلو لپاره د خرماوو يوه څانگه واخلي چي په هغه کي کوچنۍ کوچنۍ سل څانگي وي او په هغه څانگو يې داسي په يو وار ووهي چي ټولي څانگي د هغه پر بدن ولگيږي. شرح السنة او ابن ماجه.

تخريج: البغوي في شرح السنة ۳۰۳/۱۰، رقم: ۲۵۹۱، وابن ماجه ۸۵۹/۲، رقم: ۲۵۷۴.

د لغاتو حل: مَخْدَج: اى ناقص الخلقة (عييجن). عَشْكَالَا: اى كباسة وهي للربط بمنزلة العنقود للعنب. (بناخله). شِمْرَاخ: الاغصان الصغيرة الموجودة على العتكال (پر بناخلي کوچنۍ کوچنۍ بناخونه)

تشریح: يو واري يې ووهي: ددې مطلب دادی چي په هغه لوی څانگي يې داسي ووهي چي د هغه ټولو سل څانگو وار د هغه پر بدن ولگيږي، ددغه حديث څخه معلومه سوه چي د وخت حاکم ته ددې خبري خيال ساتل پکار دي چي کوم سړي ته د درو سزا ورکول کيږي هغه بايد مړ نه سي او دا مسئله مخکي هم بيان سوې ده که چيري يو ناروغ سړی د يو حد مستوجب وي نو پر هغه دي تر هغه وخته پوري حد نه جاري کيږي تر څو چي هغه روغ نه سي او د کوم ناروغ چي د ښه کېدو اميد نه وي پر هغه دي داسي حد جاري کړل سي لکه څرنگه چي په حديث کي ذکر سوی دی.

د لواطت سزا

﴿۳۲۲۰﴾: وَعَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت عکرمه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي

وَسَلَّمَ مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلًا قَوْمٍ لَوْ فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ.

رواه الترمذي وابن ماجه.

کوم سړی چي تاسو د قوم لوط په ډول په عمل کولو ووينئ نو فاعل او مفعول دواړه ووژنئ. ترمذي او ابن ماجه.

تخريج: سنن الترمذي ۴۷/۴، رقم: ۱۴۵۶، وابن ماجه ۸۵۶/۲، رقم: ۲۵۶۱.

تشریح: په شرح السنه کي ليکلي دي چي د غلام (لواطت) د حد په باره کي د علماؤ اختلاف دی، د امام شافعي رحمه الله په دوو قولو کي زيات صحيح قول او د صاحبينو قول دادی چي د

فاعل (لواطت کونکي) حد هغه دی کوم چي د زنا کونکي حد دی يعني که هغه محصن وي نو سنگسار دي کړل سي او که غير محصن وي نو سل درې دي ووهل سي او د يوه کال لپاره دي جلا وطنه کړل سي که هغه سړی وي که يا بنځه، حال دا چي د يو ډلي رجحان دې ته خوا ته دی چي لواطت کونکی دی په هر حال سنگسار کړل سي که هغه محصن وي يا غير محصن وي، د امام مالک او امام محمد رحمة الله عليهما قول هم دادی، د امام شافعي رحمته الله عليه دوهم قول دادی چي لواطت کونکی او لواطت کړل سوی دواړه دي قتل کړل سي لکه څرنګه چي د حديث د ظاهري مفهوم څخه معلومېږي.

اوس پاته سوه دا خبره چي د هغوی د قتل طريقه دي څه وي؟ ځيني حضرات وايي چي هغوی دي د غره د سر څخه را وغورځول سي، په دې باره کي د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه مذهب دادی چي د لواطت سزا تعزير دی يعني د هغه اختيار حاکم ته دی چي هغه د حالاتو او حکمت په لېدو سره کومه سزا چي غواړي جاري کولای سي، د دېوال لاندې دي ئې کړي او که هغه غواړي نو لواطت کونکی دي قتل کړي دي کله چي دغه خرابي د هغه عادت ګرځېدلې وي او که غواړي نو هغه دي په بنديخانه کي واچول سي.

د حيوان سره د بد فعلی سزا

﴿۳۳۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَتَى

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: کوم څوک چي

بَهِيمَةً فَاقْتُلُوهُ وَاقْتُلُوهَا مَعَهُ قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ مَا شَأْنُ الْبَهِيمَةِ قَالَ مَا

د حيوان سره بد فعلي وکړي هغه سړی او حيوان قتل کړی، د ابن عباس رضي الله عنه څخه پوښتنه ورسول چي په دې کي د حيوان څه قصور دی؟ هغه وويل: ما

سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا وَلَكِنْ أَرَى كَرِهَةً أَنْ

په دې اړه ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه هيڅ نه دي اوریدلي، البته زما خيال دی چي د داسي حيوان

يُؤْكَلُ مِنْ لَحْمِهَا أَوْ يُنْتَفَعُ بِهَا وَقَدْ فَعَلَ بِهَا ذَلِكَ. رواه الترمذي و ابوداؤد

وابن ماجه.

غوبنه خوړل يا ددې څخه گټه اخيستل چي بدفعلي ورسره سوې وه مکروه دي . ترمذي ، ابوداؤد او ابن ماجه .

تخريج : الترمذي في السنن ۴۶۱۴، رقم: ۱۴۵۵، و ابوداؤد في السنن ۶۰۹۱۴، رقم: ۴۴۶۴، وابن ماجه في السنن ۸۵۶۱۲، رقم: ۲۶۵۳.

تشریح : هغه قتل کړئ : ددې مراد دادی چي هغه سخت ووهی یعنی د هغه د قتلولو حکم د سخت زجر او تهدید په توگه دی د هغه په حقیقت کي قتلول مراد نه دي .

د هغه سره حیوان هم قتل کړئ : ددغه حکم حکمت ځیني حضرات دا بیانوي که چیري هغه حیوان ژوندی وساتل سي نو کیدای سي چي کوم سړي د هغه سره بدفعلي کړې وي د هغه نطفه د هغه په رحم کي قرار تر لاسه کړي او د هغه په نتیجه کي یو حیوان د انسان په صورت پیدا سي ځکه ددغه صورت څخه د ساتني لپاره د هغه وژل ضروري دي یا دا چي د هغه حیوان په موجودتیا کي د هغه مالک د دنیاوي ذلت او رسوائی سره مخامخ کیدای سي ځکه نو هغه دي ووژل سي .

په شرح مظهر کي لیکلي دي چي څلور سره امامان پر دې متفق دي چي کوم سړی د یو حیوان سره بدفعلي وکړي هغه دي نه قتل کیږي بلکه د تعزیر په توگه یو بله سزا دي ورکړل سي او دا حدیث پر زجر او توبیخ باندي محمول دی ، پاته سوه د حیوانانو خبره نو ځیني حضرات وایي که هغه حیوان داسي وي چي د هغه غوبنه خوړل کیږي نو هغه دي قتل کړل سي او که د هغه غوبنه نه خوړل کیږي نو د هغه په باره کي دوه صورتونه دي که ددغه حدیث ظاهري مفهوم په نظر کي وي نو هغه دي قتل کړل سي او که دا خیال وساتل سي چي د حیوانانو غوبنه خوړل مقصد یا حلال نه وي نو د هغه د ذبح کولو منع منقول ده نو هغه حیوان دي نه قتل کیږي .

لواطت بدترین عمل دی

﴿۳۲۲﴾ : وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَخَوْفَ مَا

أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي عَمَلُ قَوْمٍ لُوطٍ . رواه الترمذي وابن ماجه .

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : په خپل امت کي چي د کومي خبري ماته زیاته بیره ده هغه د قوم لوط عمل دی . ترمذي او ابن ماجه .

تخريج : الترمذي في السنن ۴۷۱۴، رقم: ۱۴۵۷، وابن ماجه ۸۵۶۱۲، رقم: ۲۶۵۳.

تشریح زما سره ددې بېره ده چي زما د امت خلک د نفساني خواهشاتو په ښکار کېدو سره بې صبري ونه کړي او په دغه خرابۍ کې اخته نه سي ، يا دا مطلب دی چي زما د امت خلک په دې کې اخته نه سي او ددې په وجه هغوی د الله تعالی په عذاب کې راگیر نه سي .

يوه کس ته دوې سزاوي

﴿۲۲۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَكْرِ بْنِ لَيْثٍ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي د بني بکر د قبيلې يو سړی د رسول الله صلي الله عليه وسلم په

وَسَلَّمَ فَأَقْرَأَهُ زَنَى بِامْرَأَةٍ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَجَلَدَهُ مِائَةً وَكَانَ بَكْرًا ثُمَّ سَأَلَهُ الْبَيِّنَةَ

خدمت کې حاضر سو او اقرار يې وکړ چي ده د يوې ښځې سره زنا کړې ده څلور واره يې وويل ،
نبي کریم صلي الله عليه وسلم هغه په دورو ووهی ځکه چي هغه واده نه وو کړی بيا نبي کریم صلي الله عليه وسلم شاهدان طلب

عَلَى الْمَرْأَةِ فَقَالَتْ كَذَبَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَجَلَدَهُ حَدَّ الْفَرِيَةِ . رواه ابوداؤد

کړل پر ښځه باندي ، ښځې وويل قسم په خدای دا سړی درواغجن دئ ، نبي کریم صلي الله عليه وسلم هغه سړي ته دويمه سزا د تهمت لگولو ورکړه او په دورو ووهل سو . ابوداؤد .

تخريج: ابوداؤد في السنن ۶۱۱/۴، رقم: ۴۴۶۷.

تشریح شاهدان وغواړئ : ددې مطلب دادی چي کله هغه سړی او ښځه د زنا اقرار وکړي نو د

هغه پر اقرار باندي هغوی ته د زنا سزا ورکړل سوه يعني سل درې ووهل سوه او دې خبرې هغه ښځه هم د زنا کونکې وگرځول ځکه رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه سړي ته وويل اوس ته داسي شاهدان

راوله چي د هغه ښځې سره ستا زنا ثابته کړي مگر هغه سړی د شاهدانو راوستلو څخه عاجزه سو نو هغه ښځې وويل قسم په خدای دا سړی درواغجن دی دى ما ته د زنا نسبت کوي حالانکه زه ددې څخه پاکه يم ، همدارنگه هغه ښځې دا ثابته کړه چي هغه سړی پر هغه ښځې تهمت ويلي دی نو رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه سړي ته دوهمه سزا د تهمت ورکړل يعني اتيا درې يې ووهی .

پر حضرت عائشې (رض) باندي د تهمت لگونکو سزا

﴿۲۲۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا نَزَلَ عَذْرِي قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَلَى الْمِنْبَرِ فذَكَرَ ذَلِكَ فَلَمَّا نَزَلَ مِنَ الْمِنْبَرِ أَمَرَ بِالرَّجُلَيْنِ وَالْمَرْأَةِ فَضْرِبُوا

حَدَّثَهُمْ . رواه ابوداؤد .

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دئ چې كله زما د براءت (بې گناه كېدو) په اړه آياتونه نازل سول نو نبي كريم ﷺ پر منبر ددې يادونه وكړه بيا چې د منبر څخه راكښته سو نو دوو خلكو او يوې ښځې ته يې د تهمت ويلو سزا وركړل . ابوداؤد .

تخريج سنن ابی داود ۶۱۸۱۴، رقم: ۴۴۷۴.

تشریح ځيني خلكو پر بي بي عائشې ﷺ باندي (نعوذ بالله) د زنا تهمت لگولی وو او د رسول الله ﷺ په زړه كې هم په دې باره كې شك سوى وو مگر الله ﷻ د هغې براءت (پاكېدل) نازل كړل او دهغه څخه دا ثابته سوه چې د هغې پر پاكي لمني باندي كوم څاڅكى غورځول سوى وو د هغه تعلق محض د يو سازش او د يو څو خلكو فساد او فتنه خپرول وو ، كله چې د بي بي عائشې صديقې ﷺ د پاك لمنى په ثبوت كې آياتونه نازل سول چې په سورة نور كې دي نو رسول الله ﷺ پر منبر باندي په درېدو سره يوه خطبه وفرمايل او دا اعلان يې وكړ چې الله تعالى د حرم نبوي د تقدیس او حرمت عزت وساتى او بي بي عائشه ﷺ يې پاك لمنه وگرځول او ددې په ثبوت كې يې آياتونه ذكر كړل ، بيا د منبر څخه په راكښته كېدو سره رسول الله ﷺ پر هغه خلكو د قذف حد (د تهمت لگولو سزا) جاري كولو حكم وكړ چا چې په دغه ناپاك فلان كې برخه اخيستې وه په هغه كې دوه خلك وه چې د يوه نوم مسطح او د بل نوم حسان ابن ثابت وو او يوه ښځه وه چې د هغې نوم حمنه بنت حشش وو چې په دغه واقعه كې تر ټولو لويه فتنه اچونكې وه دوى ټول په اتيا اتيا درو وو هل سول .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

په زوره زنا كې يوازي زنا كوونكى د حد حقدار دى

﴿۲۲۲۵﴾: عَنْ نَافِعٍ أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ أَبِي عُبَيْدٍ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ عَبْدًا مِنْ رَقِيقٍ

د حضرت نافع رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې د ابو عبید لور بي بي صفیې هغه ته بيان وكړ چې د

الْإِمَارَةِ وَقَعَ عَلَى وَلِيدَةٍ مِنَ الْخُمُسِ فَاسْتَكْرَهَهَا حَتَّى اقْتَضَاهَا فَجَلَدَهُ عُمَرُ وَلَمْ يَجْلِدْهَا مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ اسْتَكْرَهَهَا . رواه البخاري .

امارت یو غلام د غنیمت د مال د یوې مینزي سره په زوره زنا وکړه او د هغې پیغلنوب یې زائل کړ، حضرت عمر رضی الله عنه هغه غلام ته دورې ورکړې او مینزي ته یې هیڅ سزا ورنه کړل، ځکه چې د هغې سره په زوره زنا سوې وه. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۲۱/۱۲، رقم: ۶۹۴۹.

د لغاتو حل: افتضا: ای اخذ بکارتها. (د پیغلنوب پرده زائلول).

د معاذ بن مالک پېښه

﴿۳۲۲﴾: وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ نَعِيمٍ بَنِ هَزَالٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ

حضرت یزید بن نعیم بن هزال د خپل پلار څخه روایت کوي چې معاذ بن مالک رضی الله عنه یتیم وو،

يَتِيمًا فِي حَجْرٍ أَبِي فَأَصَابَ جَارِيَةً مِنْ الْحَيِّ فَقَالَ لَهُ أَبِي أَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

زما پلار د هغه روزنه کړې وه، هغه د قبیلې د یوې مینزي سره زنا وکړه، زما پلار هغه ته وویل چې ته نبي کریم صلی الله علیه و آله ته ورسه،

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا صَنَعْتَ لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ لَكَ وَإِنَّمَا يُرِيدُ بِذَلِكَ

او پېښه ورته بیان کړه کیدای سي رسول الله صلی الله علیه و آله ستا د بخښنې دعاء وکړي، زما د پلار مقصد رسول الله صلی الله علیه و آله ته د لېږلو یوازي همدغه وو چې

رَجَاءً أَنْ يَكُونَ لَهُ مَخْرَجًا فَأَتَاهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقِمْ عَلَيَّ

دده د گناه د تلافی یو سبب راوړي، معاذ د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر سو او عرض یې وکړ چې ای د الله رسوله! ما زنا کړې ده تاسو د کتاب الله حکم پر ما جاري کړئ،

كِتَابَ اللَّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَعَادَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقِمْ عَلَيَّ كِتَابَ

رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه څخه مخ وړي هغه بیا د رسول الله صلی الله علیه و آله مخه راغلې او وه یې ویل چې ای د الله رسوله! ما زنا کړې ده پر ما باندي د الله حد قائم کړئ،

اللَّهُ حَتَّى قَالَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكَ قَدْ قُلْتَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ

هغه همداسي ٿلور وارهه د خپلي زنا اقرار وکړي، رسول الله ﷺ وويل تا خو ټلور وارهه وويل

فَبِمَنْ قَالَتْ بِفُلَانَةٍ فَقَالَ هَلْ ضَا جَعْتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ هَلْ بَا شَرْتَهَا قَالَ نَعَمْ

اوس ووايه چي تا د چا سره زنا کړې ده، هغه عرض وکړ د فلانۍ بښي سره، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ايا ته ورسره په څنگه سوې وې هغه وويل هو،

قَالَ هَلْ جَامَعْتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَمَرَ بِهِ أَنْ يُرْجَمَ فَأُخْرِجَ بِهِ إِلَى الْحَرَّةِ

بيا رسول الله ﷺ وويل: ايا تا د هغې سره معانقه (غاړه په غاړه کېدل) کړي وه، هغه عرض وکړ چي هو، بيا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ايا تا د هغې سره جماع هم کړې ده؟ هغه عرض وکړ چي هو، د راوي بيان د دې وروسته رسول الله ﷺ د هغه د سنگسارولو حکم وکړ،

فَلَمَّا رُجِمَ فَوَجَدَ مَسَّ الْحِجَارَةِ جَزَعًا فَخَرَجَ يَشْتَدُّ فَلَقِيَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ

هغه د مدينې ډبرني محکمي ته بوتلل سو او رجم پيل سو، کله چي هغه د ډبرو ويشتل برداشت نه کړل نو هغه چغي کړې او وه تنبېدئ، په لاره کي عبدالله بن

أَنَسٍ وَقَدْ عَجَزَ أَصْحَابُهُ فَنَزَعَ لَهُ بِوُظِيفٍ بَعِيرٍ فَرَمَاهُ بِهِ فَقَتَلَهُ ثُمَّ أَتَى

انيس رضي الله عنه ورسره يو ځای سو د هغه ملگري ستري سوي وه يا دا چي د ماعز سنگسارونکي په ډبرو ويشتلو ستري سوي وه، عبدالله د اوبښ د پښې هلوکي پورته کړ او په هغه يې ماعز

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ هَلَّا تَرَكْتُمُوهُ لَعَلَّهُ أَنْ يَتُوبَ

فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ. رواه ابوداؤد.

وويشتئ، تر څو چي هغه يې مړ کړ، بيا عبدالله بن انيس د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر سو او پېښه يې عرض کړل، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: کاش چي تاسو هغه پرې ايښی وای کيدای سوه چي هغه توبه کړې وای او الله تعالی د هغه توبه قبوله کړې وای. ابوداؤد.

تخريج سنن ابی داود ۵۷۳/۴ - ۵۷۴، رقم: ۴۴۱۹.

د لغاتو حل بوظيف: مُسَدِّقُ الذَّرَاعِ وَالسَّاقِ مِنَ الْخَيْلِ وَالْأَبْلِ وَغَيْرِهَا.

تشریح هغه يې حره ته بوتلی: ابن همام رحمه الله وايي چي د بخاري په روايت کي دادي چي

ما عز ۽ په مصلیٰ کي رجم کړل سو او د مسلم او ابوداؤد په روایت کي دادي چي هغه بقیع غرقد ته بوتلل سو ، په دغه دواړو روایتو کي په ظاهره تضاد معلومیږي مگر دا خبره دي په ذهن کي وي چي د مصلیٰ څخه د جنازې د لمانځه کولو ځای مراد دی او د جنازې د لمانځه ځای په بقیع غرقد کي وو نو بیا به هیڅ تضاد پاته نه سي ، پاته سوه دا خبره چي د ترمذي په روایت کي نقل سوي دي چي د ما عز ۽ په څلورم وار اقرار کولو څخه وروسته د هغه د رجم حکم جاري کړل سو نو هغه حره ته بوتلل سو او هلته رجم کړل سو نو ددې تاویل به دا کیږي چي کله هغه د ډبرو په ویشتلو سره و تنبیدی نو خلک ورپسې سول تردې چي حره ته ورسول سو دا تاویل ځکه ضروري دی چي دا خبره نه ثابتیږي چي ما عز ۽ د رجم کولو لپاره حره ته رسول سوی وو ځکه چي صحاح او د حسان روایتونه ددې خبري مؤید دي چي په شروع کي ما عز ۽ د رجم کولو لپاره حرم ته نه وو بیول سوی مگر کله چي د هغه رجم کول شروع سول نو هغه په تنبیدو سره حره ته تللی وو یا دا توجیه وکړل سي چي مصلیٰ به د حره په شاوخوا کي وه نویوه روای د مصلیٰ ذکر وکړ او بل راوي د حره ذکر وکړ په دغه صورت کي به د دواړو حدیثو په مفهوم کي ورته والی پیدا سي .

د زنا د زیاتوب وېال

﴿۲۲۴﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمرو بن العاص ۽ څخه روایت دی چي ما د رسول الله ۽ څخه اوریدلي دي چي په

يَقُولُ مَا مِنْ قَوْمٍ يَظْهَرُ فِيهِمُ الزَّانَا إِلَّا أَخَذُوا بِالسِّنَةِ وَمَا مِنْ قَوْمٍ يَظْهَرُ فِيهِمُ الرُّشَاءُ إِلَّا أَخَذُوا بِالرُّعْبِ . رواه احمد .

کوم قوم کي زنا څرگنده سي (يعني خپره سي) نو هغه قوم په قحط (وچ کالي) کي اخته کیږي او په کوم قوم کي چي رشوت خپور سي پر هغوی رعب غالب سي . احمد .

تخريج مسند الامام احمد ۴/۲۰۵ .

د لغاتو حل بالسنة: الجذب: (وچ کالي). الرشا: هي الواصلة الى الحاجة بالمصانعة: (رشوت)

تشریح رشوت هغه مال ته وايي چي یو سړي ته په دې شرط ورکړل سي چي هغه به د هغه په کار کي مرسته ورسره کوي ، ځيني حضرات په دغه تعريف کي دا قيد هم زيات کړی دی چي په

هغه کار کي دو مړه مشقت او تکلیف نه وي چي د هغه مزدوري په عامه توگه د ورکړل سوي مال په اندازه ورکول کيږي لکه د يو پاچا يا يو حاکم په مخکي يو خبره د سفارش په توگه کول يا په هغه کي مرسته او هڅه کول ، ددې څخه معلومه سوه چي د محنت او تکلیف په اندازه مال ورکولو ته رشوت نه ويل کيږي همدارنگه که چيري بېله شرطه مال ورکړل سي نو دا هم د رشوت په حکم کي نه دی .

په هر حال ددغه حديث څخه معلومه سوه چي رشوت يوازي يوه ټولنيزه خرابي او يوه شرعي گناه نه ده بلکه يو اخلاقي ظلم هم دی چي د هغه سزا په آخرت کي هم ورکول کيږي مگر د هغه وبال په مختلفو صورتو کي دی په دنيا کي هم ظاهريږي ، دلته په حديث کي دا ذکر سوي دي چي د رشوت نحوست ټول قوم په خپل غېږ کي اخلي او هغه په بې غیرته کولو سره د پرديو په هيبت کي او د خپلو په بېره کي اخته کړي .

د پرديو هيبت داسي مسلط کيږي چي رشوت اخيستونکی خپل ضمير او ايمان پلوري او کله چي هغه د خپل ضمير او ايماندارۍ د شتمنۍ څخه محروم سي نو په هغه کي دننه ټوله توانايي او قوت ختم سي کوم چي هغه ته د پرديو په مقابله کي د عظمت او غوره والي احساس ورکوي او د خپلو بېره داسي مسلط کيږي که يو حاکم او کارکونکی رشوت نه اخلي نو هغه خپل حکم پر هر ادنا او اعلى کس باندي جاري کوي او د خپل منصب د فرضو په ادا کولو کي هيڅ ډول خطر نه محسوس کوي ، مگر کله چي هغه په رشوت اخيستلو ولېل سي نو بيا پر هغه باندي يو بېره مسلط سي چي هغه قدم پر قدم د خپل منصب د فرضو د ادا کولو او د احکامو د جاري کولو څخه خطر محسوس کوي چي د هغه يو حکم يا کار څخه يو داسي سړی ناراضه نه سي چي د هغه څخه هغه ته د رشوت په صورت کي ناجائزه مالي گټه تر لاسه کيږي يا د هغه د رشوت د جرم راز دار دی ددې نتيجه دا سي چي کله د رشوت وباء عامه سي او ددې په وجه هر حاکم او کارکونکی په هيبت او بېره کي اخته سي نو د حکومت ټول نظام د ډېر خوفناکه بد حالۍ بې باوري او لاقانونيت بنکار سي او ټول قوم په بې اطمینانۍ ، مصيبتو او پریشانيو کي اخته سي .

لواطت د لعنت باعث دی

﴿۲۲۲۸﴾: وَعَنْ بَنِ عَبَّاسٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن عباس او ابوهريرة (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

قَالَ مَلْعُونٌ مِّنْ عَمِلَ عَمَلٍ قَوْمٍ لُّوطٍ . رواه رزين ، وفي رواية له عن ابن عباس أَنَّ عَلِيًّا أَحْرَقَهُمَا وَأَبَا بَكْرٍ هَدَمَ عَلَيْهِمَا حَائِطًا .

شوڪ چي د لوط د قوم عمل (يعني لواطت) کوي هغه ملعون دی ، رزين ، او دابن عباس په روايت کي دا الفاظ چي حضرت علي عليه السلام د لواطت فاعل او مفعول وسوئل او حضرت ابوبکر رضي الله عنه پر هغوی دیوال ونړوی .

تخریج رواه رزين .

تشریح په جامع صغیر کي امام احمد رحمته الله علیه د حضرت حسن رحمته الله علیه په سند سره چي د ابن عباس رضي الله عنه څخه کوم روايت نقل کړي دی په هغه کي دا الفاظ دي چي کوم شوک خپل مور ته بد رد وایي هغه ملعون دی او کوم شوک چي د غیر الله په نامه ذبح کوي هغه ملعون دي او کوم شوک چي د (اسلامي پاچاهۍ) د محکمي په سرحدو کي رد و بدل وکړي هغه ملعون دی او کوم شوک چي پانده ته غلطه لار وښيي هغه ملعون دی او کوم شوک چي د حیوان سره بد فعلي وکړي هغه ملعون دی او کوم شوک چي د قوم لوط په ډول عمل وکړي (يعني لواطت) نو هغه ملعون دی .

﴿۳۲۹﴾ : وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا . رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : الله تعالى هغه سړي ته د رحمت په نظر نه گوري چي د سړي يا ښځي سره لواطت کوي . ترمذي ، دا حديث حسن غريب دی .

تخریج سنن الترمذي ۴۶۹۱۲ ، رقم : ۱۱۶۵ .

د حیوان سره بد فعلي

﴿۳۳۰﴾ : وَعَنْهُ أَنَّهُ قَالَ مَنْ أَتَى بَهِيمَةً فَلَا حَدَّ عَلَيْهِ . رواه الترمذي وأبو داود وقال الترمذي : عن سفيان الثوري أنه قال : وهذا أصح من الحديث

داود وقال الترمذي : عن سفيان الثوري أنه قال : وهذا أصح من الحديث

الأول وهو: "من أتى بهيمة فاقتلوه" والعمل على هذا عند أهل العلم.

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ خُخه روایت دی چي څوک د حیوان سره بد فعلی وکړي پر هغه شرعي حد نسته، ترمذي، ابوداؤد، ترمذي ویلي دي چي د سفیان ثوري بیان دی چي دا حدیث د نومړني حدیث خُخه چي په هغه کي د حیوان سره د بدفعلي کونکي د وژلو حکم دی زیات صحیح دی او د علماء پر دې عمل دی.

تخریج سنن الترمذي ۴۶۱۴، رقم: ۱۴۵۵، ابوداؤد ۶۱۰۱۴، رقم: ۴۴۶۵.

تشریح په ظاهره دا معلومیږي چي دا حدیث د ابن عباس رضی اللہ عنہ خپل قول دی مگر په دغه صورت کي د سفیان ثوري رحمۃ اللہ علیہ دغه قول چي دا حدیث د اول حدیث خُخه زیات صحیح دی ددې څه معنی نه پاته کیږي نو صحیح خبره داده چي دا د ابن عباس رضی اللہ عنہ خپل قول نه دی بلکه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد دی.

په حد جاري کولو کي فرق مه کوئ

﴿۲۳۲﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقِيمُوا حُدُودَ اللَّهِ فِي الْقَرِيبِ وَالْبَعِيدِ وَلَا تَأْخُذْكُمْ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَائِمٌ. رواه ابن ماجة.

د حضرت عبادة بن صامت رضی اللہ عنہ خُخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: په قریب او بعید (یعني نژدې او لیري ټولو قریبانو کي) حدود الهي جاري کړئ په دې کي د ملامت کونکي پروا مه کوئ. ابن ماجة

تخریج سنن ابن ماجة ۸۴۹۱۲، رقم: ۲۵۴۰.

تشریح د قریب او بعید خُخه نژدې او لیري قریبان مراد دي، که چیري مجرم ستا لیري قریب وي نو بیا هم حد ورباندي جاري کړه او که نژدې قریب دي وي نو بیا هم حد ورباندي جاري کړه داسي دي نه وي چي د لیري پر قریب باندي حد جاري کړئ او پر نژدې قریب باندي د حد جاري کولو خُخه منع سئ یا دا چي د قریب خُخه مراد کمزوری دی چي هغه ته رسیدل نژدې وي او پر هغه باندي حد جاري کول اسان وي او د بعید خُخه مراد قوي وي چي هغه رسیدل او پر هغه باندي حد جاري کول مشکل وي او دا مراد د حدیث مقصد ته زیات نژدې دی ځکه چي دلته هم

هدايت ورکول مقصد دي چي پر هر مجرم باندي حد جاري کړه که څه هم هغه شتمن وي يا غريب وي، پاچا وي يا فقير وي، کمزوری وي يا قوي وي، قریب وي يا پري دی وي.

د حد جاري کولو دوې فائدي

﴿۳۳۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِقَامَةُ حَدٍّ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د الله ﷻ د حدودو څخه د

مِنْ حُدُودِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ أُرْبَعِينَ لَيْلَةً فِي بِلَادِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. رواه ابن

ماجة ورواه النسائي عن ابوهريرة.

يو حد جاري کول تر دې غوره دي چي په ښارونو کي څلوېښت ورځي پرله پسې د رحمت باران اورېږي. ابن ماجة او نسائي دا حديث د حضرت ابوهريره څخه روايت کړی دی.

تخريج سنن ابن ماجة ۸۴۸/۲، رقم: ۳۵۳۷.

تشریح ددې وجه داده چي حد جاري کول مخلوق د گناه او معاصي څخه منع کول دي او دا د آسمان د دروازو خلاصول يعني د برکتو نازلېدو سبب دی، ددې پر خلاف حدود معافول يا د هغه په جاري کولو کي سستي کول يا د مخلوق ته په گناه او معاصي کي د اخته کېدو موقع ورکول دي او دا سي کول په وچ کالي کي د اخته کېدو سبب دی او دا يوازي د انسان نه بلکه د غير انساني مخلوق د هلاکت او بربادۍ سبب دی، لکه څرنګه چي نقل سوي دي چي جباري د انسانانو د گناهو په وجه د وچ کالي څخه مړ سي يعني انسان په عامه توګه سره د بدۍ پر لاره روان سي او د گناه زياتوب راسي نو د هغه په نحوست سره الله تعالی باران نه اوري او کله چي باران نه کيږي نو يوازي د انسان لپاره وچ کالي نه وي بلکه د هغه په وجه مرغان او حيوانات هم د خپل رزق څخه محروم کيږي او مړه کيږي.

جباري د يو حيوان نوم دی او دلته په خاصه توګه ددې لپاره ذکر سو چي هغه د ليري ليري څخه د خپل خوراک پلټنه کوي.

=====

بَابُ قَطْعِ السَّرْقَةِ (د غله د لاس پرېکولو بيان)

علامه طيبي رحمۃ اللہ علیہ وايي چي په قطع السرقة کي اضافت د مضاف په حذف کولو سره مفعول ته دی يعني د معنی په اعتبار دا عنوان داسي دی (باب قطع اهل السرقة).

د سرقة معنی : سرقة : د سين په زور او د راء په زېر سره د غلا په معنی دی او د شريعت په اصطلاح کي ددې مفهوم دادی چي يو مکلف سړی د يو چا د مال څخه په پټه سره يو څه واخلې چي پر هغه باندي نه ده هغه ملکيت وي او نه شبه ملکيت وي .

د غلا سزا او د هغه نصاب : دا خبره د عنوان څخه معلومه سوه چي په اسلامي شريعت کي د غلا سزا د لاس پرېکول دي مگر په دې باره کي د فقهاؤ اختلاف دی چي د څومره مال په غلا کولو سره د لاس پرېکولو حکم جاري کيږي ، امام اعظم ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ وايي چي د سرقة نصاب د مال هغه اندازه چي پر هغه باندي د لاس پرېکېدو سزا ورکول کيږي کم او کم لس درهمه (تقريباً اووه نيمې ماشې سپين زر) دي ددې څخه د کم مال پر غلا باندي د لاس پرې کولو سزا نه ورکول کيږي ، امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ څلورمه برخه د دينار يا درې درهمه سپين زريا ددې قيمت د سرقة نصاب گرځوي ، د هغه دليل هغه حديثونه دي چي په هغه کي د څلورمي برخي د دينار غلا کونکي ته د لاس پرې کېدو سزا ورکول ذکر سوي دي او هغه وخت څلورمه د دينار د درو درهمو سره برابر وو او د يوه دينار ماليت د دوولس درهمو برابر وو ، د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ دليل دغه ارشاد دی :

(لاقطع الا في دينار او عشرة دراهم)

ژباړه : تر يوه دينار يا لس درهمو څخه په کمه غلا کي د لاس پرې کول نه سته .

د هدايې د قول مطابق په دې باره کي پر اکثر باندي عمل کول تر اقل باندي په عمل کولو غوره دي ځکه چي معامله د يو انساني اندام د پرې کولو ده او په اقل کي د عدم جنایت شبه کېدای سي .

څرگنده دي وي چي د فقهاؤ ددغه اختلاف بنياد پر دې خبره دی چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي د لاس پرې کېدو سزا د يوه سپر پر غلا کولو باندي ورکړل سوې ده ، د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ له خوا دا ويل کيږي چي هغه وخت د يوه سپر قيمت درې درهمه وو حال دا چي (د حنفيه له خوا) شمېني رحمۃ اللہ علیہ وايي چي په هغه زمانه کي د هغه قيمت لس درهمه وو ، د حضرت عبدالله ابن

عمرو ابن العاص رضی اللہ عنہ خنخه ابن ابی شیبہ دا نقل کړي دي او په کافي کي هم دا نقل سوي دي چي
د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کي د یوه سپر پر غلا کولو باندي د لاس پرې کېدو سزا ورکړل سوي ده
او د هغه قیمت لس درهمه وو .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د امام شافعي رحمته اللہ علیہ مستدل حدیث

﴿۳۳۳﴾: عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُقَطَّعُ يَدُ
السَّارِقِ إِلَّا بِرُبُعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا . متفق عليه .

د حضرت عائشې (رض) خنخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : لاس دي نه پرې کيږي د
غل مگر په څلورمه د دینار او یا تر دې زیات کي . بخاري او مسلم .

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري) : ۹۶۱۱۲ ، رقم : ۶۷۸۹ ، و مسلم ۱۳۱۲۱۳ ، رقم : ۶-۱۶۸۶ .

تشریح دا حدیث د امام شافعي رحمته اللہ علیہ د هغه مذهب دلیل دی چي د څلورمي برخي د دینار
خنخه پر کم مال باندي لاس نه پرې کيږي يعني د هغه په نزد د سرقي د نصاب کم از کم مقدار د
دینار څلورمه برخه ده ، ملا علي قاري رحمته اللہ علیہ په خپل کتاب کي د دغه حدیث په تشریح کي ډېر
تفصیلي بحث کړی دی او په دغه مسئله کي چي د علماؤ کوم اختلاف دی د هغه په نقل کولو
سره د حنفیه مذهب ډېر ټینګ دلیلونه یې ثابت کړي دي .

د سپر د قیمت په تعین کي اختلافي اقوال

﴿۳۳۴﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَطَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ سَارِقٍ فِي
مِجَنٍّ ثَمَنُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمَ . متفق عليه .

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ خنخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سپر په غلا چي د هغه بیه درې درهمه
وه د غله لاس پرې کړ . بخاري او مسلم .

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري) : ۹۷۰۱۲ ، رقم : ۶۷۹۸ ، و مسلم ۱۳۱۳۰۳ ، رقم : ۶-۱۶۸۶ .

د لغاتو حل مجن : الترس (سپر)

تشریح شمېني خنخه وايي چي دا حدیث د هغه روایت معارض دی کوم چي ابن ابی شیبہ د

حضرت عبدالله ابن عمرو ابن العاص رضي الله عنه ڏانهن ڏيئي ڇڏي ، ٻه هغه کي ڇڏي ويلي دي ڇي د هغه سپر قيمت لس درهمه وو ، د ابن عباس او عمرو ابن شعيب رضي الله عنهما څخه هم داسي نقل سوي دي او شيخ ابن همام رحمته الله عليه هم د ابن عمر او ابن عباس رضي الله عنهما څخه دا خبره نقل ڪړي ده ڇي د هغه سپر قيمت لس درهمه وو ، او عيني د هدايي په حاشيه کي هم داسي ليکلي دي ، نو په دې وجه د حنفيه دا مذهب ډي ڇي د لاس پرې ڪېدو سزا پر هغه غله باندي جاري ڪيږي ڇي هغه کم از کم د لسو درهمو په اندازه مال غلا ڪړي وي ددې څخه پر کم مال باندي دا سزا نه سي ورکول ڪيږي ، او کوم ڇي د ابن عمر رضي الله عنه ددغه روايت تعلق ډي ڇي د هغه څخه د هغه سپر قيمت درې درهمه ثابتيږي نو په دې باره کي د حنفيه له خوا ويل ڪيږي ڇي دا د ابن عمر رضي الله عنه خپل اجتهاد او خپله رايه ده ڇي هغه د سپر قيمت درې درهمه ټاکلي وو حالانکه په حقيقت کي هغه سپر د لسو درهمو وو .

لکه څرنگه ڇي د اکثرو روايتو څخه ثابته ده او شيخ عبدالحق او ملا علي قاري رحمه الله عليهما په خپل خپل تشريح کي په ډېر تفصيل سره بحث ڪړي دي ، د علم خاوندان هغه ڪتاب ته مراجعه کولای سي .

د ټولو امامانو د مذهب خلاف يو حديث

﴿٣٣٥﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ وَيَسْرِقُ الْحَبْلَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ. متفق عليه

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت ډي ڇي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : پر غله دي د الله تعالی لعنت وي ڇي هگی پتوي او د هغه لاس دي پرې ڪړل سي او يا رسی غلا کوي نو د هغه لاس دي پرې ڪړل سي . بخاري او مسلم .

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): في الموضع السابق رقم: ٦٧٩٩ . و مسلم ١٣٤١١٣ .

تشریح امام نووي رحمته الله عليه وايي ڇي ددغه حديث شريف څخه معلومه سوه ڇي بېله تعينه پريو گناه کار باندي لعنت ويل جائز دي او دا خبره د الله تعالی ددغه ارشاد : أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ . څخه هم ثابتيږي . مگر ديو سړي په متعين کولو سره (يعني د هغه د نامه په اخيستلو سره) پر هغه لعنت ويل جائز نه دي .

د سرقې د نصاب په باره کي دا حديث دا پر دې دلالت کوي ڇي د څلورمي برخي د دينار يا

درې درهمه څخه د کم مال پر غلا باندي د لاس پرې کېدو سزا جاري کيدای سي حال دا چي په څلورو امامانو کي د هيڅ يوه په مذهب کي په څلورمه برخه د دينار يا درې درهمه څخه کم کي د لاس پرې کېدو سزا نه سته ، په دې اعتبار سره دا حديث د ټولو امامانو د مذهب خلاف دی نو د هغه ټولو حضراتو له خوا دا ويل کيږي چي دلته د بيضې څخه مراد بيضه آهن مراد دی چي هغه ته خول (جنگي خولی) ويل کيږي چي مجاهدين او عسکريې پر سر کوي .

همدارنگه د رسی څخه مراد د کبتي رسی ده چي ډېره قيمتي وي ، ددې څخه پرته ځيني حضرات د اهم وايي چي د اسلام په شروع کي د هگۍ او رسی پر غلا کولو باندي هم د لاس پرې کېدو سزا ورکول کېدل مگر وروسته هغه منسوخ کړل سو ، ځيني حضرات وايي چي ددغه ارشاد څخه مراد دادی چي د هغه د غلا داسي عادت جوړيږي چي د کوچني او کم شي په غلا کولو سره بيا لوی لوی شيان غلا کول هم شروع کړي چي د هغه په نتيجه کي هغه ته د لاس پرې کولو سزا ورکول کيږي .

ځيني حضرات وايي چي رسول الله ﷺ په دغه ارشاد کي د حاکمانو او پاچاهانو معمول ته اشاره کړې ده چي هغوی د شرعي حد په توگه نه بلکه د انتظامي او سياسي حکمت سره سم د دومره کم شي پر غلا باندي هم د لاس پرې کولو سزا ورکول .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د میوو پر غلا سزا د لاس پرې کول سته که یا؟

﴿۳۳۲﴾: عَنْ رَافِعِ ابْنِ خَدِيجٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا قَطْعَ

فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرٍ . رواه مالك والترمذي وابوداؤد والنسائي والدارمي وابن ماجه

د حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د درختو د میوو او د سپينو خرماوو په غلا کي لاس نه پرې کيږي . ابوداؤد ، مالک ، ترمذي ، نسائي ، دارمي ، او ابن ماجه .

تخريج مالک في الموطأ ۸۳۹/۲ ، رقم: ۳۲ ، والترمذي في السنن ۴۲/۴ ، رقم: ۱۴۴۹ ، وابوداؤد في السنن ۵۴۹/۴ ، رقم: ۴۳۸۸ ، والنسائي ۸۷/۸ ، رقم: ۴۹۶۲ ، وابن ماجه ۸۶۵/۲ ، رقم: ۲۵۹۳ ، والدارمي في السنن ۲۲۸/۲ ، رقم: ۲۳۰۴ .

تشریح دا حديث د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه مستدل دی ، هغه ددې پر بنياد وايي چي د لنډې میوې پر غلا باندي لاس نه سي پرې کيدای که څه هم هغه میوه په درخته کي لگيدلې وي

او هغه فصل چي په پرې کولو سره په درمند کي جمع سوی نه وي د هغه په غلا کي هم د لاس پرې کولو سزا نه سته پر دې باندي غوښه، شيدې او هغه شيان هم قياس سوي دي کوم چي ژر خرابيږي چي د هغه په غلا کي هم لاس نه پرې کيږي، د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه څخه پرته نور ټول حضرات د دغه شيانو پر غلا کولو باندي د لاس پرې کولو سزا واجب گڼي، د امام مالک او امام شافعي رحمۃ الله عليهما دا مذهب دی.

امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه دا هم وايي چي هغه شيان چي ډېر معمولي او حقير وي او په دارالاسلام کي د هر سړي لپاره د مباح په درجه کي وي لکه وانه، لرگي، ماهيان، مرغان، چونه او داسي نور شيان نو د دغه شيانو پر غلا کونکي باندي د لاس پرې کېدو سزا نه سته.

﴿٣٣٤﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار عبدالله بن عمرو بن

الْعَاصِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ الثَّمَرِ الْمُعَلَّقِ

العاص رحمته الله عليه څخه روايت کوي چي د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه د ميوو په اړه پوښتنه وسول چي پر درخته زېږي،

قَالَ مَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا بَعْدَ أَنْ يُؤْوِيَهُ الْجَرِيرُ فَبَلَغَ ثَمَنَ الْبَجْنِ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ. رواه ابوداؤد والنسائي.

رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل: څوک چي ميوه هغه وخت غلا کړي چي هغه د درختو څخه شکول سوې وي او جمع کړې يې وي او د هغه ميوو بيه د يوه سپر بيه ته ورسېږي نو د هغه لاس دي پرېکړل سي. ابوداؤد او نسائي.

تخريج ابوداؤد في السنن ٣٣٥١٢، رقم: ١٧١٠، والنسائي ٨٤١٨، رقم: ٤٩٥٧.

تشریح د حديث مطلب دادی چي پر درخته باندي د لگېدلي ميوې په غلا کولو سره د لاس پرې کولو سزا نه سته ځکه چي هغه محرز نه ده مگر کله چي هغه ميوه د درختي څخه و شکول سي او هغه د وچېدو لپاره جمع کړل سي نو اوس د هغه پر غلا باندي د لاس پرې کېدو سزا واجبيږي ځکه چي په دغه صورت کي هغه محرز سوي دي، په دې اعتبار سره دا حديث د امام

اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ ڄڻ ڇڻه ماسوا د جمهورو علماؤ دليل دی ځځه ڇي امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ وایي ڇي مېوه تر څو پوري وچه سوې نه وي د هغه پر غلا باندي لاس نه پرې کيږي که څه هم هغه مېوه محرز وي يا غير محرز وي ، ددغه حديث په باره کي د حنیفیه له خوا دا ويل کيږي ڇي په حديث کي (کله ڇي هغه د وچولو لپاره جمع کړل سوې وي) ددغه قيد تعلق د هغه ميوو د وچېدو څخه وروسته دي لکه څرنګه ڇي په عربو کي رواج وو ڇي کوم وخت مېوه د وچېدو لپاره په درمند وغيره کي اچول کېدلې همدارنګه ميوې به د وچېدو څخه وروسته په يو ځای کي جمع کېدلې هم او د حنیفیه په نزد هم د هغه مېوو په غلا کي د لاس پرې کېدو سزا سته کوم ڇي د وچېدو څخه وروسته په درمند وغيره کي جمع سوي وي ، مېوه ڇي تر څو پوري وچه سوې نه وي تر هغه وخته پوري د هغه په غلا کي د لاس پرې کېدو سزا نه سته که څه هم هغه په درخته کي لګېدلې وي يا په شکولو سره په درمند وغيره کي جمع سوې وي لکه څرنګه ڇي د ثمر په باره کي په راتلونکي حديث کي بيان سوي دي ، ددې څڅه ماسوا دا خبره هم په خيال کي ساتل پکار دي ڇي دغه حديث نه يوازي د مخکني حديث (لا قطع في ثمر ولا کثر) د مطلق مفهوم معارض دی بلکه در سول الله ﷺ ددغه ارشاد (ولا قطع في الطعام) يعني د خوراک د شيانو پر غلا باندي د لاس پرې کېدلو سزا نه سته ، ددغه ارشاد هم معارض دی او د حد په باره کي ضروري ده ڇي د مسلمان ځان او د هغه د اندامو د ساتني په وجه په حد جاري کولو کي تر خپل وس پوري د احتياط او رعايت د ټولو اړخونو لحاظ وساتل سي او هري داسي اړخ او نکتې ته ترجيح ورکړل سي ڇي په هغه سره د حد په جاري کېدو کي کم از کم عمل پاته کيږي ځځه ددغه حديث د تعارض په صورت کي هغه حديث ته ترجيح ورکول کيږي ڇي د هغه مفهوم د ميوې د غلا په باره کي بالکل مطلق دی ، په دې باره کي ملا علي قاري رحمۃ اللہ علیہ په خپل کتاب مرقاة کي په ډېر تفصيل سره بحث کړی دی ، د علم خاوندان د نور تفصيل لپاره هلته مراجعه کولای سي .

پر غير مملوکه غرنی حیوانانو باندي د غلا اطلاق نه کيږي

﴿٢٣٣٨﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ الْمَكِّيِّ أَنَّ رَسُولَ

د حضرت عبد الله بن عبد الرحمن بن ابي حسين مکي رحمۃ اللہ علیہ څڅه روايت دی ڇي رسول الله ﷺ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا قَطْعَ فِي ثَمَرٍ مُعَلَّقٍ وَلَا فِي حَرِيسَةٍ جَبَلٍ فَإِذَا

و فرمايل : په درختو کي د زړېدلو ميوو پر غلا باندي لاس نسي پرې کېدلای او نه پر غره د

خریدونکي حيوان پر غلا باندی، البتہ چي

أَوَاهُ الْمَرَا حُ أَوْ الْجَرِينُ فَالْقَطْعُ فِيمَا يَبْلُغُ ثَمَنَ الْمَجَنِّ . رواه مالك .

حيوان د هغه په خای کي ترل سوی وي او یا میوه شکول سوې یو خای پرته وي لکه (درمند) او بیا غلا کړل سي نو د غلا مال که د سپر بیي ته ورسېږي نو لاس دي پرې کړل سي . مالک .

تخریج موطا الامام مالک ۸۳۱۲، رقم: ۲۲.

د لغاتو حل حریسه: هي دابة ترعى في الجبل و لها من يحفظها. المراح: هو ما تاوي اليه الابل والغنم بالليل للحرز. (غوجل).

تشریح علامه طيبي رحمه الله وايي چي لفظ د حریسه په اصل کي د مفعول په معنی کي دی ، يعني حریسه جبل د معنی په اعتبار محروسته جبل دی ، او محروسته جبل هغه حيوان ته وايي چي په غرونو کي اوسېږي او خلک د هغه ساتنه نه کوي يعني د چا ملکیت نه وي ، د داسي حيوانانو په باره کي فرمايل سوي دي که یو سړی هغه په نیولو سره راولي نو پر هغه باندی د غلا اطلاق نه کیږي ځکه چي هغه حيوان محرز نه دی او نه د چا په ملکیت کي دی مگر که چیري د مخکي څخه یو سړی هغه حيوان نیولی او ترلی وي نو اوس هغه حيوان د یو سړی په ملکیت کي راغلی دی ځکه نو دوهم سړی که هغه غلا کړي او د هغه قیمت د یوه سپر د قیمت په اندازه یا تر هغه زیات وي نو د هغه غله لاس به پرې کیږي .

د ډاکو سزا د لاس پرېکول نه دي

﴿۳۳۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ عَلَى

الْمُنْتَهَبِ قَطْعٌ وَمَنْ انْتَهَبَ نُهْبَةً مَشْهُورَةً فَلَيْسَ مِنَّا . رواه ابو داود .

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د چا مال په زوره واخلي د هغه لاس نسي پرې کېدلای او څوک چي په ښکاره خلک لوټ کړي هغه زموږ څخه نه دی . ابو داود .

تخریج ابو داود في السنن ۵۵۱۴، رقم: ۴۳۹۱.

تشریح منتهب: هغه سړي ته وايي چي د خلکو څخه مال په زور اخلي ، همدارنگه د خلکو مال لوټول که څه هم په پټه مال اخیستلو څخه بد تر دی مگر پر داسي سړي باندی د غله د اطلاق

نه کهد و په وجه هغه ته د لاس پرې کېدو سزا نه ورکول کېږي ځکه چې غل هغه سړي ته وایي چې هغه په پټه د خلکو مال وړي .

خائن د لاس پرېکولو حقدار نه دی

﴿۳۳۰﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ عَلَى خَائِنٍ وَلَا

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د خیانت کونکي، لوټ کونکي

مُنْتَهَبٍ وَلَا مُحْتَلِسٍ قَطْعٌ. رواه الترمذي والنسائي وابن ماجه والدارمي

او چمباز لاس پرې کول نسته. ترمذي، نسائي، ابن ماجه، دارمي

وَرَوَى فِي شَرْحِ السُّنَّةِ أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَنَامَ فِي الْمَسْجِدِ

او په شرح السنه کې دا روایت دی چې صفوان بن امیه مدینه ته راغلی او په یوه مسجد کې یې

وَتَوَسَّدَ رِدَاءَهُ فَجَاءَ سَارِقٌ وَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَأَخَذَهُ صَفْوَانٌ فَجَاءَ بِهِ إِلَى رَسُولِ

پټو تر سر لاندې کښېښودئ او بیده سو، غل راغلی او د هغه پټو یې پټ کړ، صفوان هغه غل ونيوئ او د نبی کریم ﷺ په خدمت کې یې حاضر کړ،

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ أَنْ تُقَطَعَ يَدُهُ فَقَالَ صَفْوَانُ إِنِّي لَمْ أَرِدْ هَذَا

رسول الله ﷺ حکم وکړ چې د هغه لاس پرې کړل سي، صفوان عرض وکړ ما ددې لپاره تاسو ته نه دی راوستلی چې تاسو دده لاس پرې کړئ

هُوَ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهَلَّا قَبِلَ أَنْ تَأْتِيَنِي

ما خپل څادر ده ته صدقه کړ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: دلته د راوستو څخه وړاندې دي ولي خپل څادر نه ورته صدقه کوئ .

بِهِ . وَرَوَى نَحْوَهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ عَنْ أَبِيهِ وَالْدارمي

عن ابن عباس .

ابن ماجه د عبد الله بن صفوان څخه او هغه د خپل پلار څخه او دارمي د حضرت ابن عباس څخه

روایت کړی دی .

تخریج الترمذي في السنن ٤٢١٤، رقم: ١٤٤٨، والنسائي ٨٨١٨، رقم: ٤٩٧٢، وابن ماجه في السنن ١٢٨٦٤، رقم: ٢٥٩١، والدارمي ١٧٥١٢، رقم: ٢٣١٠.

تشریح خائن هغه سړي ته وايي چي هغه ته يو شی د امانت په توگه يا د عاریت په توگه کښېښودل سي يا ورکړل سي او هغه د هغه شي څخه يو برخه يا ټول هضم کړي او دا دعوه وکړي چي هغه شی ضائع سوی دي يا بالکل د هغه څخه انکار وکړي چي هغه شی ما ته نه دی را کړل سوی که څه هم داسي سړی ډېر گناه کار دی مگر د لاس پرې کېدو وړ نه دی ځکه چي خائن کوم شی قبضه کوي هغه په پوره توگه محرز يعني د خوندې مال په حکم کي وي ، په هدايه کي دا مسئله په تفصيل سره بيان سوې دي .

همدارنگه لوټ کونکی او بد معاشه ته هم د پرې کېدو سزا ځکه نه ورکول کېږي چي هغوی د بل چا مال په پټه نه اخلي لکه څرنگه چي د تېر حديث په تشریح کي ددې وضاحت سوی دی ، ابن همام رحمته الله عليه وايي چي د څلورو امانو دا مذهب دی .

تر سرلاندي د څادار اېښودو په باره کي په هدايه کي ليکلي دي چي صحيح خبره داده چي يو شی تر خپل سرلاندي اېښودل ،

د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي تا هغه مخکي معاف ولي نه کړ او خپل حق دي ولي ورته پرې نه ښودی اوس چي تا ما ته راوستی او د هغه د جرم پر ثابت کېدو باندي ما د هغه د لاس پرې کېدو حکم وکړ نو د هغه لاس پرې کېدل واجب سوي دي اوس په دغه معامله کي ستا هيڅ پاته نه دی بلکه دا د الله تعالی حق دی نو ستا په معافولو سره د هغه جرم نه معافېږي ، ددې څخه معلومه سوه چي کله يو غل د حاکم په مخکي وړاندي سي او د هغه جرم ثابت سي نو بيا هيڅوک يې د سزا څخه خلاصولای نه سي خپله د مدعی او صاحب مال په معافولو سره هم د هغه سزا نه معافېږي مگر حاکم ته د وړاندي کولو څخه مخکي د هغه معافول جائز دي .

ابن همام رحمته الله عليه وايي که يو سړي ته د غلا په وجه د هغه د لاس د پرې کولو سزا واورول سي او بيا هغه غلا سوی شی د هغه مالک هغه غله ته په تحفه کولو سره حواله کړي يا هغه شی پر هغه باندي خرڅ کړي نو په دغه صورت کي د هغه لاس نه پرې کېږي مگر امام زفر ، امام شافعي او امام احمد رحمۃ الله عليهم وايي چي په دغه صورت کي هم د هغه لاس پرې کېږي او د امام ابو يوسف رحمته الله عليه يو قول هم داسي دی ، او د حضرت صفوان رضي الله عنه په ذکر سوي حديث کي هم ددې تائيد کېږي نو ددې جواب دادی چي په يوه روايت کي خو دا حديث داسي دی لکه څرنگه چي

دلته نقل سوی دی مگر د حاکم و غیره په روایت کي داسي نه دی بلکه د یو څه زیاتوب سره دی نو د هغه زیاتوب په وجه اضطراب واقع سو او اضطراب د حدیث د ضعیف کېدو موجب دی.

د جهاد په سفر کي دي د غله لاس نه پرې کيږي

﴿۲۲۲۱﴾: وَعَنْ بُسْرِ بْنِ أَرْطَاةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تُقَطَّعُ الْأَيْدِي فِي الْغَزْوِ. رواه الترمذي والدارمي وأبو داود والنسائي إلا أنها قالوا في السفر بدل الغزو.

د حضرت بسر بن ارطاة رضي الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي فرمایلي: په جهاد کي لاسونه مه پرې کوی. ترمذي، دارمي، ابوداؤد، نسائي، مگردوی دواړو د غزا پر ځای د سفر الفاظ نقل کړي دي.

تخریج الترمذي في السنن ۵۳۴، رقم: ۱۴۵۰، والدارمي ۳۰۳۲، رقم: ۲۴۹۲، وابوداود ۵۶۳۱۴، رقم: ۴۴۰۸. والنسائي في السنن ۹۱۱۸، رقم: ۴۹۷۹.

تشریح ابن مالک رحمته الله عليه وايي چي ددغه حدیث مطلب دادی چي اسلامي لښکر په دار الحرب کي د کفارو سره په جهاد بوخت وي او امام د هغوی سره نه وي بلکه د لښکر امیر د هغوی مشروي او هغه وخت (په جهاد کي) یو سړی غلا وکړي نو د هغه لاس دي نه پرې کيږي همدارنگه نور حدود دي هم نه جاري کيږي، ځينو فقهاؤ په دې عمل کړی دی او ددې بنیاد دغه احتمال دی چي داسي نه هغه سړی د سزا د پيري څخه دار الحرب خپل د هستوگني ځای وگرځوي او په فتنه او گمراهۍ کي اخته سي یا دا بېره هم کیدای سي چي د هغه په وجه په مجاهدينو کي سستي او تفرقه پیدا سي، علامه طيبي رحمته الله عليه وضاحت کړی دی چي د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله عليه مذهب دادی، ځيني حضرات وايي چي په غزا کي د لاس نه پرې کېدو مطلب دادی که چيري د اسلامي لښکريو کس د غنیمت د مال د ویشتلو څخه مخکي د هغه څخه یو شی پټه کړي نو د هغه لاس دي نه پرې کيږي ځکه د غنیمت په مال کي د هغه حق هم دی.

علامه طيبي رحمته الله عليه وايي چي د ابوداؤد او نسائي په روایت کي چي د سفر کوم لفظ مطلق نقل سوی دی هغه پر دغه مقید محمول سي يعني د سفر څخه د جهاد سفر مراد واخيستل سي.

په دوهم او دريم وار د غلا کولو سزا

﴿۳۴۴﴾: وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو سلمه او ابوهريره (رض) څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

قَالَ فِي السَّارِقِ إِنْ سَرَقَ فَأَقْطَعُوا يَدَهُ ثُمَّ إِنْ سَرَقَ فَأَقْطَعُوا رِجْلَهُ ثُمَّ إِنْ

هر کله چې غل غلا وکړي نو د هغه لاس پرې کړئ بيا چې غلا وکړي نو پښه يې پرې کړئ

سَرَقَ فَأَقْطَعُوا يَدَهُ ثُمَّ إِنْ سَرَقَ فَأَقْطَعُوا رِجْلَهُ. رواه في شرح السنة

بيا چې غلا وکړي نو بل لاس يې پرې کړئ بيا چې غلا وکړي نو بله پښه يې پرې کړئ. شرح سنة.

تخريج شرح السنة ۳۲۶۱۰، رقم: ۲۶۰۲.

تشریح په اول وار غلا کولو باندي راسته لاس پرې کول او په دوهم وار غلا کولو باندي چپه پښه پرې کول د علماؤ متفق مذهب دی مگر په دريم وار پر غلا کولو باندي چپه پښه پرې کول او په څلورم وار غلا کولو باندي راسته پښه لاس کولو په باره کي د علماؤ اختلاف دی ، امام شافعي رحمته الله عليه وايي چې ددغه حديث مطابق په دريم او څلورم وار پر غلا کولو باندي راسته لاس او چپه پښه دي پرې کړل سي مگر د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه مذهب دادی چې په دريم وار غلا کولو باندي لاس دي نه پرې کيږي بلکه په بندي خانه کي دي واچول سي تر دې چې په هغه کي مړ سي يا توبه وکړي ، د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه ددغه مذهب دليل دادی چې اول خو پر دې خبره باندي د صحابه کرامو اجماع او اتفاق وو دوهم دا چې يو سړی د هغه د څلور لاسو او پښو څخه محروم کول گويا هغه د خپل بدن د بقاء د ټولو ذرائعو او اسبابو څخه محرومول دي چې د هغه په حق کي د سزا څخه زيات يو ډول زياتی دی ، او کوم چې ددغه حديث تعلق دی نو اوله خبره خو داده چې په اصل کي دا حديث د تهديد او سياسي حکمت باندي محمول دی دوهمه خبره دا چې محدثين ددغه حديث په صحيح کېدو کي کلام کړی دی ، طحاوي رحمته الله عليه په دغه حديث کي پر دغه الفاظو طعن کړی دی چې ما د صحابه کرامو ډېر اثار ، قضیې او فيصلې وليدلې مگر د زياتي پلټني سر بېره ما ددغه حديث يو بنياد معلوم نه کړ ، ددې څخه پرته ما د ډېرو د حديثو د حافظانو سره ملاقات وکړ او هغوی ټولو ددغه حديث د خبرېدو څخه انکار وکړ . ابن همام رحمته الله عليه وايي چې د پښې پرې کولو په باره کي د اکثرو علماؤ قول دادی چې د

گوندي ڇنڇه دي پڻه پري ڪرل سي .

﴿۳۳۳﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ جِيءَ بِسَارِقٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

د حضرت جابر رضي الله عنه ڇنڇه روايت دي چي يو غل رسول الله ﷺ ته راوستل سو ، رسول الله ﷺ حڪم

اَقْطَعُوهُ فَقُطِعَ ثُمَّ جِيءَ بِهِ الثَّانِيَةَ فَقَالَ اَقْطَعُوهُ فَقُطِعَ ثُمَّ جِيءَ بِهِ الثَّالِثَةَ

وڪر چي لاس يي پري ڪري ، نو دهغه لاس پري ڪرل سو ، هغه بيا دوهم وار راوستل سو ، نو رسول الله ﷺ حڪم وڪر چي دده پڻه پري ڪري ، په دريم وار هغه په غلا کي راوستل سو ،

فَقَالَ اَقْطَعُوهُ فَقُطِعَ ثُمَّ أُتِيَ بِهِ الرَّابِعَةَ فَقَالَ اَقْطَعُوهُ فَقُطِعَ فَأُتِيَ بِهِ الْخَامِسَةَ

نو رسول الله ﷺ حڪم وڪر چي دده لاس پري ڪري ، دهغه لاس پري ڪرل سو ، په څلورم وار چي بيا په غلا کي راوستل سو نو رسول الله ﷺ وفرمايل دده پڻه پري ڪري نو پڻه يي پري ڪرل سول ، په پنجم وار په غلا کي راوستل سو

فَقَالَ اقْتُلُوهُ فَاَنْطَلَقْنَا بِهِ فَقَتَلْنَاهُ ثُمَّ اجْتَرَزْنَاهُ فَأَلْقَيْنَاهُ فِي بئرٍ وَرَمَيْنَا

نو رسول الله ﷺ حڪم وڪر چي دي ڪتل ڪرل سي نو هغه ڪتل ڪرل سو بيا موڙد هغه مري راوڙ او په ڇاهه کي مو و غورزوئ او سرييره مو

عَلَيْهِ الْحِجَارَةُ . رواه ابوداؤد والنسائي و روي في شرح السنة في قطع

السارق عن النبي صلى الله عليه وسلم اقطعوه ثم احسموه .

په ڊبرو وويشتي ، ابوداؤد ، نسائي ، او په شرح السنة کي د غله د لاس پري ڪولو په اڀه د رسول الله ﷺ ڇنڇه دا الفاظ منقول دي چي دهغه لاس پري ڪري او په گرمو تيلو کي يي داغ ڪري .

تخريج ابوداؤد في السنن ۵۶۵/۴ ، رقم : ۴۴۱۰ ، والنسائي ۹۰۱۸ ، رقم : ۴۹۷۸ .

تشریح او بيا هغه ته داغ ورڪري : ددي مطلب دادی چي کوم لاس پري سوی وي هغه ته دي په گرمو تيلو يا گرمي او سڀني سره داغ ورڪري چي وينه يي بنده سي ، که داغ ورنه ڪرل سي نو د بدن ٽوله وينه به وبهيري او غل به هلاڪ سي .

خطابي رحمته الله عليه وايي چي زما په علم کي داسي فقيه او عالم نه سته چي هغه د غله قتلول

مباح کړي وي که څه هم هغه هر څومره غلا کړې وي ، هغه وايي چي دا حديث د رسول الله ﷺ ددغه ارشاد (لايحل دم امرء الا باحدى ثلث) په ذريعه منسوخ دی .

ځيني حضرات وايي چي رسول الله ﷺ د هغه غله د وژلو حکم وکړ نو هغه د سياسي او انتظامي حکمت په وجه وو ، د وخت امام ته دا حق حاصل دی چي هغه د فساد کونکو ، غلو ، بد معاشانو او ملکي امن او امان د مجرمانو په تعزير کي پر خپل رايه او اجتهاد باندي عمل وکړي او څرنگه چي غواړي هغه ته دي سزا ورکړي او ځيني علماء وايي چي رسول الله ﷺ ته به معلومه سوې وي چي هغه سړی مرتد سوی دی ځکه رسول الله ﷺ د هغه قتلول مباح کړل او د هغه د وژلو حکم يې ورکړ .

همدارنگه ځيني حضرات دا هم وايي چي دا حديث پر دې خبره محمول دی چي هغه سړی غلا حلاله گڼل ځکه په وار واريې غلا کول په دې وجه هغه ته دومره سخت سزا ورکړل سوه ، په هر حال په دغه تاويلاتو کي يو تاويل اختيارول ضروري دي ځکه که چيري هغه مسلمان وای نو د هغه د وژلو څخه وروسته د هغه په راکشولو سره په شاه کي غورځول به هيڅکله مباح نه وای .

د غله پرې سوی لاس د هغه په غاړه کول

﴿۳۲۲۲﴾: وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بِسَارِقٍ فَقَطَعَتْ يَدُهُ ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَعُلِقَتْ فِي عُنُقِهِ . رواه الترمذي و ابوداؤد

والنسائي وابن ماجه .

د حضرت فضالة بن عبيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ په خدمت کي يو غل راوستل سو . د رسول الله ﷺ د حکم سره د هغه غله لاس پرې کړل سو ، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل د هغه لاس پرې کړئ او د هغه په غاړه کي يې واچوئ . ترمذي ، ابوداؤد ، نسائي او ابن ماجه .

تخريج الترمذي في السنن ۴۱۱۴ ، رقم : ۱۴۴۷ ، و ابوداؤد ۵۶۷۴ ، رقم : ۴۴۱۱ ، والنسائي في السنن ۸۹۲ ، رقم : ۴۹۸۳ ، وابن ماجه في السنن ۸۶۳۲ ، رقم : ۲۵۸۷ .

تشریح ابن همام رحمته الله عليه وايي چي د امام شافعي او امام احمد رحمۃ الله عليهما څخه دا منقول دي چي د غله پرې کړی لاس د هغه په غاړه کي زړول سنت دي حال دا چي د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد دا د امام يا حاکم پر خوښه موقوف دی که هغه مناسب وگڼي نو د غله پرې کړی لاس دي د هغه په غاړه کي وزړوي دا سنت نه دي ځکه چي دا ثابت نه دي چي رسول الله ﷺ د

غله پرې کړی لاس د هغه په غاړه کې زړولې وي .

غل غلام خرڅ کړئ

۳۲۳۵: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَرَقَ الْمَلُوكُ فَبِعَهُ وَلَوْ بِنَشٍّ . رواه ابوداؤد والنسائي وابن ماجه .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : كه غلام غلا وکړي نو هغه خرڅ کړئ كه څه هم په يوه نش خرڅ سي . نش : نيمي اوقيې ته ويل کيږي چي شل درهمه کيږي . ابوداؤد . نسائي او ابن ماجه .

تخريج ابوداود في السنن ۵۶۸۱۴ ، رقم : ۴۴۱۲ ، والنسائي ۹۱۱۸ ، رقم : ۴۹۸۰ ، وابن ماجه في السنن ۱۴۸۶۴ ، رقم : ۲۵۸۹ .

د لغاتو حل بنش : اى عشرون درهما نصف اوقية والمعنى بعه ولو بثمان بخس .

تشرېح نش : نيم اوقيه يعنى شل درهمه ته وايي ، مراد دادى چي غلا کونکى غلام وپلوره که څه هم هغه په کم قيمت باندې پلورل کيږي ځکه چي په غلا کولو سره هغه عيب داره سوى دى او عيب داره غلام د ځان سره ساتل مناسب نه دي .

حضرت امام مالک ، امام شافعي او اکثر اهل علم وايي که يو غلام غلا وکړي نو د هغه لاس دي پرې کړل سي که څه هم هغه تبتيديلى وي يا تبتيديلى نه وي ، په دې باره کي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله قول دادى که چيري په خاوند او بنځه کي د يو بل څخه مال پټ کړي يا يو غلام د خپل مالک يا د خپل مالک د بنځي څخه يا د خپل مالکي د خاوند د مال څخه غلا وکړي نو د هغه لاس به نه پرې کيږي ځکه چي په عامه توگه سره خاوند بنځي ته د يو بل په مال او غلام ته د خپل بادار او د هغه د کورنيو په مال او اسبابو کي خپله د هغوى په اجازې سره لاس وهنه کولای سي . په دغه صورت کي د حرز شرط پوره نه تر لاسه کيږي کوم چي د لاس پرې کېدو لپاره ضروري دئ .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د مجرم د معافولو حق حاکم ته نه سته

﴿۳۳۲﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَارِقٍ فَقَطَعَهُ فَقَالُوا مَا كُنَّا نَرَاكَ تَبْلُغُ بِهِ هَذَا قَالَ لَوْ كَانَتْ فَاطِمَةُ لَقَطَعْتُهَا. رواه النسائي

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چې د رسول الله ﷺ په خدمت کې یو غل راوستل سو. رسول الله ﷺ د هغه د لاس پرې کولو حکم وکړ، صحابه کرامو عرض وکړ چې زموږ دا خیال نه وو چې تاسو به دده لاس پرې کړئ، رسول الله ﷺ وفرمایل: که فاطمه هم وای نو ما به د هغې لاس پرېکړی وای. نسائي.

تخریج سنن النسائي ۷۲۸، رقم: ۴۹۹۶.

تشریح په ظاهره دا معلومېږي چې هغه غل یو داسې سړی وو چې د هغه سره د رسول الله ﷺ یو قرابت وو یا د رسول الله ﷺ د متعلقینو څخه یو کس وو او په دې وجه د صحابه کرامو د گمان مطابق د هغه سره د نرمۍ او رعایت کولو امکان وو، رسول الله ﷺ واضحه کړل چې د لاس پرې کولو سزا د الله تعالیٰ حق دی چې د هغه جاري کول پر ما واجب دي په دې کې سترگي پټول نه یوازې دا چې د عدل او انصاف خلاف کار دی بلکه د الله تعالیٰ د حکم او د هغه په حق کې د بې ځایه مداخلت کولو سره سم دی که چیرې زما د زړه توتې فاطمې ﷺ هم دا کار کړی وي نو ما به پر هغې هم دغه سزا جاري کړې وای او د هغې لاس به مي پرې کړی وای.

که غلام د خپل مالک څخه غلا وکړي نو د هغه لاس نه پرې کیږي

﴿۳۳۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بِغُلَامٍ لَهُ فَقَالَ اقْطَعْ يَدَهُ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې حضرت عمر رضی الله عنه ته یو کس خپل غلام راوستی چې
فَإِنَّهُ سَرَقَ مِرَاةً لِامْرَأَتِي فَقَالَ عُمَرُ لَا قَطْعَ عَلَيْهِ وَهُوَ خَادِمُكُمْ أَخَذَ مَتَاعَكُمْ. رواه مالك.

ده زما د ښځې څخه هنداره غلا کړې ده تاسو دده لاس پرېکړئ، حضرت عمر رضی الله ورته وویل

دده لاس پريکول واجب نه دي دا ستا خادم دئ ستاشي يي اخيستی دئ. مالک

تخريج موطا الامام مالک ۸۳۹۱۲، رقم: ۳۳.

تشریح حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خپل ارشاد په ذریعه پر هغه باندي د لاس پرې کولو سزا نه جاري کولو علت او وجهي ته اشاره وکړه چي هغه د اجازې تر لاسه کول دي چي ستاسو د خادم کېدو په حیثیت سره کله چي هغه ته تاسو سره د اوسیدو او ستاسو د مال او سامان د ساتني اجازه حاصله ده او په دې اعتبار سره ستا او ستا د کورد مال خپله ستا په مرضي سره د هغه په لاس کي دی نو په دغه صورت کي د احراز يعني د مال د بل د لاس څخه خوندي کېدل پاته نه سي او کله چي احراز پاته نه سو نو بيا د لاس پرې کېدو سزا به هم نه وي.

د امام اعظم ابو حنیفه او امام احمد رحمه الله عليهما دا مذهب دی حال دا چي د نورو علماؤ مذهب ددې خلاف دی.

د کفن کښ سزا

﴿۳۴۲۸﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا ذَرٍّ قُلْتُ

د حضرت ابو ذر رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ماته وفرمايل: اي ابو ذره! ما وويل

لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ قَالَ كَيْفَ أَنْتَ إِذَا أَصَابَ النَّاسَ مَوْتُ يَكُونُ

حاضریم تاته اي رسوله د خدای او فرمان برداره دي یم، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: ته به هغه وخت څه کوې چي خلکو ته مرگ (وبا) ورسېږي،

الْبَيْتُ فِيهِ بِالْوَصِيفِ يَعْنِي الْقَبْرُ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ

او د کور (يعني د قبر ځای) بيه د يوه غلام د بيبي سره برابره سي، ما عرض وکړ چي الله او د هغه رسول ښه پوهيږي (چي هغه وخت به زما څه حال وي) رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: هغه وخت به پر تا

قَالَ حَمَادُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ تُقَطَّعُ يَدُ النَّبَاشِ لِأَنَّهُ دَخَلَ عَلَى الْمَيِّتِ بَيْتَهُ.

رواه ابوداؤد.

صبر لازم وي. ددې حديث يو راوي حماد بن ابي سليمان وايي د کفن د غله لاس دي پريکړل سي ځکه چي هغه د مړي په کور کي داخل سو. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داود ۵۶۴۱۴، رقم: ۴۴۰۹.

د لغاتو حل: الوصیف: العید، یرید انه یکثر الموت حتی یصیر موضع قبر یشتري بعبد من کثرة الموتی.

تشریح: حماد ابن سلمه د رسول الله ﷺ د ارشاد څخه یوه ډېره باریکه نکته پیدا کړه او دا استدلال یې وکړ چې رسول الله ﷺ قبر ته کور فرمایلی دی همدارنگه د کور په ډول قبر هم حرز سو لکه څرنګه چې د کور څخه یو سړی یو شی غلا کړي نو د هغه لاس پرې کیږي همدارنگه که یو سړی د قبر څخه کفن غلا کړي نو د هغه لاس دي پرې کړل سي مګر حقیقت دادی چې د حضرت حماد رضی الله عنه دغه استدلال ټینګ نه دی ځکه دا ضروري نه ده چې هغه ځای د حرز په حکم کي وي چې پر هغه د کور اطلاق کیږي د مثال په توګه یو سړی د یو داسي کور څخه مال غلا کړي چې د هغه دروازه بنده نه وي یا پر هغه باندي یو څوک چوکیدار نه وي نو په اتفاق سره د ټولو علماؤ دا فیصله ده چې د هغه لاس به نه پرې کیږي ځکه که چیري هغه د یو کور دننه غلا کړې وي مګر د هغه کور د نه ساتني په وجه هغه حرز پاته نه سو او کله چې په دغه صورت کي د حرز شرط پیدا نه سو نو په دې سره د لاس پرې کولو سزا هم نه جاري کیږي بالکل همدارنگه قبر ته که څه هم حرز فرمایل سوي دي مګر هغه حرز یعنی خوندي نه دی ځکه د هغه څخه د کفن د غله لاس نه پرې کیږي.

ابن حمام رحمته الله علیه وایي چې د امام اعظم ابو حنیفه او امام محمد رحمۃ الله علیهما مذهب دادی چې د لاس پرې کولو سزا د کفن پر غله باندي نه نافذ کیږي حال دا چې د درو امامانو او حنفیه کي د امام ابویوسف رحمته الله علیه قول دادی چې د کفن د غله لاس دي پرې کړل سي، ددغه مسئلې پاته تفصیل په مرقاة کي تر لاسه کولای سئ.

=====

بَابُ الشَّفَاعَةِ فِي الْحُدُودِ

(په شرعي سزاوو کي د سفارش بیان)

په دغه باب کي هغه حدیثونه نقل کیږي چې د هغو څخه دا معلومیږي چې امام یا حاکم ته داسي سفارش کول چې فلانی مجرم معاف کړه او پر هغه حد جاري نه کړل سي دا جائز دي که یا؟ او دا چې حاکم ددغه سفارش اختیار لري که یا؟

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

په حدودو کې سفارش نه سته

﴿۳۴۹﴾: عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ قُرَيْشًا أَهْبَهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ

د حضرت عائشې څخه روایت دی چې قریش د مخزوميې ښځې په اړه ډیر فکر مند وه چې هغې غلا کړې وه (او نبي کریم ﷺ د هغې د لاس پرې کولو حکم کړی وو)

فَقَالُوا وَمَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا وَمَنْ يَجْتَرِئُ

قریشو فکر وکړ چې په دې اړه به څوک د رسول الله ﷺ سره خبرې وکړي، ځینو خلکو وویل

عَلَيْهِ إِلَّا أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ حُبُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَهُ أَسَامَةُ

حضرت اسامه بن زید رضی الله عنه چې د رسول الله ﷺ ډیر محبوب دی، نو حضرت اسامه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ سره ددې خبرې یادونه وکړه،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ ثُمَّ قَامَ

رسول الله ﷺ هغه ته وفرمایل: ته د الله جل جلاله په حدودو کې سفارش کوې، د دې په فرمایلو سره رسول الله ﷺ ولاړ سو

فَاخْتَطَبَ ثُمَّ قَالَ إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمْ

او د خلکو په وړاندې یې خطبه ورکړل بیا یې وفرمایل: ستاسو څخه وړاندې امتونه په دې هلاک سول چې په هغوی کې به غلا وکړل

الشَّرِيفُ تَرَكَوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ وَآيُمُ اللَّهِ لَوْ أَنَّ

یو شریف کس نو هغه به یې پرېښودئ او کله چې به یو کمزوري سړی غلا وکړه نو هغه ته به یې سزا ورکړه، قسم په الله! که

فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا. متفق عليه و في رواية لمسلم

زما خپل لور فاطمه غلا وکړې نو زه به د هغې لاس هم پرېکړم. بخاري او مسلم، د مسلم په یوه

قَالَتْ كَأَنَّهُ امْرَأَةٌ مَخْزُومِيَّةٌ تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَجَحُّدُهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

روایت کي دا الفاظ دي چي د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا بیان دی چي یوې مخزومي بنحی به عاریتاً د یو چا خخه شی واخیستی بیا به یې د ورکولو خخه انکار کوی، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُقَطَّعَ يَدُهَا فَأَتَى أَهْلَهَا أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ فَكَلَّمُوهُ فَكَلَّمَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ مَا تَقَدَّمَ .

د هغې د لاس پریکولو حکم وکړ د بنحی خپلوان حضرت اسامه ته راغلل د هغه سره یې په دې اړه خبري وکړې، حضرت اسامه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته عرض وکړ ددې وروسته پورتنی حدیث دی .

تخریج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۵۱۳۶، رقم: ۳۴۷۵، ومسلم ۱۳۱۵۳، رقم: ۸-۱۶۸۸.

تشریح: په حدیث کي چي د کومي بنحی ذکر سوی دی د هغې نوم فاطمه بنت اسود ابن عبدالاسد وو، هغه د ابوسلمه رضی اللہ عنہ ورېره وه او هغه د بني مخزوم خخه وو چي د قريشو یوه لویه قبيله ده ځکه نو قبيلې ته په نسبت کولو سره هغه ته مخزوميه ويل سوي دي .

ددغه حدیث په سبب د ټولو علماؤ پر دې اجماع او اتفاق دی چي کله د یو حد قضیه حاکم یا امام ته ورسېږي نو د هغه خخه وروسته د مجرم په باره کي امام ته سفارش کول هم حرام دي او د بل چا سفارش کول هم حرام دي مگر امام ته د قضیې رسیدو خخه مخکي د سفارش کولو اکثر و علماؤ اجازه ورکړې ده په شرط ددې چي د چا په باره کي سفارش کیږي هغه شرسونکی او خلکو ته تکلیف رسونکی نه وي همدارنگه که چیري یو سړی داسي جرم او گناه کړې وي چي پر هغه حد نه جاري کیږي بلکه تعزیر ورکول کیږي نو د هغه په حق کي سفارش کول په هر صورت کي جائز دي که څه هم د هغه قضیه امام ته رسیدلې وي یا نه وي رسیدلې، ځکه چي په دغه صورت کي سفارش کول نه یوازي دا چي اسان وي بلکه مستحب هم دي په شرط ددې چي د چا په باره کي سفارش کیږي هغه شریر او تکلیف رسونکی نه وي .

د مسلم چي کوم دوهم روایت نقل سوی دی د هغه الفاظو خخه په ظاهره دا معلومېږي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه بنحی ته په دغه جرم کي د لاس پرې کولو د سزا حکم ورکړی وو چي هغې به د خلکو خخه عاریتاً شيانو غوښتل او بیا یې د هغه شي خخه منکره کېدل حال دا چي دا د واقعي خلاف هم دی او د شرعي مسئلې خلاف هم دی، ددې جواب دادی چي په دریم روایت کي د

انکار ذکر محض د هغه ښځي د حال ښوولو لپاره دی چې هغه ښځه دا ډول وه او هغې ته چې د لاس پرې کولو سزا ورکړل سوې وه نو د هغه تعلق د هغه د غلام د جرم سره وو لکه څرنګه چې په اول روایت کې چې بیان سوی دی ، خلاصه دا سوه چې په دوهم روایت کې لفظ د (وتجده) څخه وروسته لفظ د (فسرقت) مقدر دی یعنې دغه لفظ که څه هم په عبارت کې نه سته مګر ددې معنی به مراد وي ، د جمهورو علماؤ مذهب دادی چې د کوم چا څخه په عاریت یو شی واخیستل سي او بیا د هغه څخه منکر سي نو هغه ته د لاس پرې کېدو سزا نه ورکول کیږي حال دا چې د امام احمد او اسحاق رحمة الله علیهما قول دادی چې د داسي سړي لاس پرې کول هم واجب دي .

په دغه باب کې دوهم فصل نه سته .

الفصل الثالث (دریم فصل)

په حد کې سفارش کوونکی کویا د الله ﷻ د حکم مخالفت کوونکی دی

﴿۳۴۵۰﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه اوریدلي دي چې

يَقُولُ مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ فَقَدْ ضَادَّ اللَّهَ وَمَنْ خَاصَمَ

فرمایلي يې: د چا چې سفارش د الله تعالی په حدود قائمولو کې حائل وګرځي هغه د الله تعالی سره ضد و ګر او چا چې په ناحقه او درواغ خبره کې جګړه وکړه

فِي بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُهُ لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَنْزِعَ وَمَنْ قَالَ فِي مُؤْمِنٍ مَا

او هغه د هغه د ناحق کېدو څخه خبر وي هغه هميشه د الله تعالی په غضب کې وي ، تر څو پوري چې د هغه څخه منع نسي او څوک چې د يو مسلمان په اړه يوه داسي خبره وکړي

لَيْسَ فِيهِ أَسْكَنُهُ اللَّهُ رَدُّغَةَ الْخَبَالِ حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ. رواه احمد و

چې په هغه کې نه وي نو هغه تر هغه وخته پوري د ورځيانو په نوونو او وينو کې وي تر څو پوري چې د هغه څخه توبه ونه کړي . احمد ، ابوداؤد

ابوداؤد و فی روایۃ البیهقی فی شعب الایمان مَنْ أَعَانَ عَلَى خَصُومَةٍ لَا يَدْرِي أَحَقُّ أَمْ بَاطِلٌ فَهُوَ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَنْزِعَ.

او بیهقی په شعب الایمان کی لیکلی دی څوک چې د یوې داسې جگړې مرسته وکړي چې د هغه د حق او ناحق کېدو هغه ته خبر نه وي نو هغه تر هغه وخته پوري په الهي غضب کې وي تر څو پوري چې د هغه څخه منع نسي .

تخریج: احمد فی المسند ۷۰/۲، وابدوداؤد ۲۳/۴، رقم: ۳۵۹۷، و البیهقی فی الشعب ۱۲۱/۶، رقم: ۷۱۷۳.

د لغاتو حل: رَدْعَة: طین ووحل کثیر.

د غلا پر اقرار سزا

﴿۳۴۵﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الْمَخْزُومِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِلِصٍّ

د حضرت ابو امیه المخزومي رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته یو غل راوستل سو چې

قَدْ اعْتَرَفَ اعْتِرَافًا وَلَمْ يُوجَدْ مَعَهُ مَتَاعٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه په څرگندو الفاظو سره د خپل غلا اقرار وکړ مګر د هغه سره د غلا مال تر لاسه نه سو، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل:

مَا إِخَالُكَ سَرَقْتَ قَالَ بَلَى فَأَعَادَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلُّ ذَالِكَ يَعْتَرِفُ فَأَمَرَ

زما خیال دی چې تا غلا نه ده کړې، هغه وویل: ولی نه هو ما غلا کړې ده، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دویم او دریم وار ورته داسې وفرمایل او هغه هر وار د غلا اقرار وکړ،

بِهِ فَقُطِعَ وَجِيءٌ بِهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ

په پای کې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه د لاس پرېکولو حکم وکړ، د لاس پرېکولو څخه وروسته هغه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته راوستل سو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته وفرمایل د الله جل جلالہ څخه بخښنه وغواړه

وَتُبَّ إِلَيْهِ فَقَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او توبه وکړه، هغه وویل: زه د الله جل جلالہ څخه بخښنه غواړم او توبه کوم، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم درې وار

اللَّهُمَّ تُبِّ عَلَيْهِ ثَلَاثًا. رواه ابوداؤد والنسائي وابن ماجه والدارمي هكذا

وفرمايل : اي الله ! دده توبه قبوله کړې . ابوداؤد ، نسائي ، ابن ماجه ، دارمي ،

وجدت في الاصول الاربعة و جامع الاصول وشعب الايمان ومعالم

السنن عن ابي امية وفي نسخ المصابيح عن ابي رمثة بالراء والثاء المثلثة

بدل الهمزة والياء .

ما په اصول اربعه ، جامع الاصول ، شعب الايمان او د مصابيحو په نسخو کي د ابي رمثه په حوالې سره همداسي تر لاسه کړې دي چي رمثه په راء او ثاء مثله سره پر خای د همزه او ياء دی .

تخريج: ابوداؤد في السنن ۵۴۲/۴ ، رقم: ۴۳۸۰ ، والنسائي في السنن ۶۷/۸ ، رقم: ۴۸۷۷ ، وابن ماجه في السنن ۸۶۶/۲ ، رقم: ۲۵۹۷ ، والدارمي ۲۲۸/۲ ، رقم: ۲۳۰۳ .

تشریح: زما خیال نه دی : د دې څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا وو چي هغه سړی د خپل اقرار څخه رجوع وکړي چي حد ځيني ساقط سي او د هغه لاس پرې نه کړل سي لکه څرنگه چي رسول الله ﷺ د زنا د اقرار کونکي په مخکي همدارنگه جملې ارشاد وفرمايلې چي د هغه مقصد د عذر تلقين وو ، دا د امام شافعي رحمه الله د دوو قولو څخه يو قول دی مگر د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله او نورو امامانو په نزد د عذر تلقين او د رجوع تلقين يوازي د زنا د حد سره خاص دي .

رسول الله ﷺ چي هغه سړي ته د استغفار حکم وکړ نو دا پر دې دلالت کوي چي پر کوم چا باندي حد جاري سوی وي هغه حد يې بالکل (د گناهو څخه) پاکولای او خلاصولای نه سي بلکه هغه گناه ختموي چي د هغه په وجه پر هغه باندي حد جاري سوی دی چي د حد جاري کېدو څخه وروسته به هغه د پروردگار له خوا د هغه گناه په سبب دوهم وار په عذاب کي اخته نه کړل سي .

=====

بَابُ حَدِّ الْخَمْرِ

(د شرابو چښلو د حد بیان)

د شرابو حرمت : شرابو ته (أم الخبائث) ویل سوي دي ، د نبي کریم ﷺ د پیغمبرۍ څخه مخکي شرابو د ژوند د یو برخي درجه درلودل ، ځکه د بعثت څخه وروسته د اسلام په شروع کي هم ددې رواج پاته وو او په عامه توګه سره خلک د شرابو په څښلو اخته وه مګر ددې د خرابۍ او تاوان په وجه د مسلمانانو په زړو کي خطره هم پیدا کېدل او د حضرت عمر رضی الله عنه د قول (انما تذهب المال وتذهب العقل) يعني شراب مال هم بربادوي او عقل هم ختموي ، سره سم په خلکو کي دا احساس هم ورځ په ورځ زیاتیدی چي ددې جائز کېدل څومره ژر ختم سي هغومره به ښه وي ، او آخوا ټوله خلک په دغه لعنت کي اخته وه او دا یو داسي عادت وو چي د هغه رېښې په ټوله ټولنه کي تر ليري پوري خپرې سوې وي ځکه د شریعت حکمت دا وو چي ددغه حرمت جاري کېدل په یو وار د منع کېدو پر ځای په تدریجي توګه په عمل کي راسي او د عامو خلکو په زړو کي ددغه نفرت داسي ځای کړل سي چي د شریعت مقصد هم پوره سي او خلک ددغه لعنت څخه هم خلاصون تر لاسه کړي ، کله چي ځینو صحابه کرامو د رسول الله ﷺ څخه د شرابو په باره کي پوښتنه وکړه نو په دې باره کي تر ټولو مخکي دغه آیت کریمه نازل سو :

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا
ژباړه / (اې محمد ﷺ) خلک ستا څخه د شرابو او خمار په باره کي پوښتنه کوي ، ورته ووايه چي په دغه دواړو کي لويه ګناه ده او په ظاهره د خلکو لپاره (دوکه ورکونکې) څه ګټه هم سته مګر ددې ګناه تر ګټو زیاته ده .

کومو نیکو کسانو چي د مخکي څخه د شرابو د بدو اثراتو احساس درلودی او کوم خلک چي ددې د خرابۍ څخه په طبیعت کي هم بهراره وه د هغوی لپاره هم دا کافي وه چي قرآن کریم شرابو ته کبیره ګناه وويل نو هغوی شراب څښل بالکل پرښودل مګر په دغه آیت کي د شرابو د حرام کېدو یو واضح او قطعي حکم نه سته ځکه نو ډېرو خلکو د شرابو څښل جاري وساتل تر څو په دې باره کي د قرآن کریم دوهم آیت نازل سو :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ

ژباړه : اې مؤمنانو! تاسو په داسي حالت کي لمانځه ته مه ورځئ چي کله تاسو د نشې په حالت کي مست ياست ترڅو چي تاسو پوهيږئ چي په خولو سره څه وايست .

دغه آيت کریمه د شرابو څېښلو بوختيا ته يو بل ټک ورکړ او د لمانځه په وختو کي د شرابو څېښل بالکل پرېښودل سول ، مگر د لمانځه څخه پرته په نورو وختو کي د خلکو په نزد اوس هم د شرابو څېښل بند نه سوه ، په پای کي په دریم هجري کال کي دغه دریم آيت کریمه نازل سو چي په هغه کي د شرابو حرام کېدل واضح کړل سول :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ

فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ . سورة المائدة : ۹۰

ژباړه : اې مؤمنانو! په دې کي شک نه سته چي شراب او خمار او بتان او قرعه اندازي دا ټول چټل شيان او د شيطان د کارو څخه دي نو ددې څخه بالکل ځان وساتئ چي خلاصون ترلاسه کړئ . ددغه آيت کریمه د نازلېدو څخه وروسته شراب څېښل بالکل بند سول ، د شرابو منگيان مات کړل سول او شراب د مدينې منورې په کوڅو کي د مردارو او بو په ډول بهېدل او د شرابو د حرمت حکم نافذ سو .

د شراب څېښلو سزا : د ټولو علماؤ پر دې اتفاق دی چي د قرآن کریم او سنت د حکم او د امت د اجماع سره سم شراب حرام دي او کوم څوک چي شراب وڅېښي هغه د حد وړ دی چي د جمهورو علماؤ د قول مطابق اتيا درې وهل دي ، د حنفیه هم دا مذهب دی او د امام شافعي رحمته الله علیه او نورو علماؤ د قول مطابق څلوېښت درې وهل دي .

د سزا جاري کول : که يو سړی شراب وڅېښي که څه هم هغه يو څاڅکی وڅېښي او بيا هغه د حاکم يا قاضي په مخکي وړاندي سي او هغه وخت د شرابو بوی موجود وي يا هغه د نشې په حالت کي وي که څه هم هغه نشه د نبیذ څېښلو په وجه وي او دوه خلک د هغه پر شراب څېښلو شاهدي ورکړي يا هغه خپله د خپل شراب څېښلو يو وار او د امام شافعي رحمته الله علیه په نزد دوه واره اقرار وکړي او دا معلومه سي چي هغه په خپل خوښي سره شراب څېښلي دي او د چا په زور يې نه دي څېښلي نو پر هغه دي حد جاري کړل سي يعنې که چيري هغه ازاد سړی وي نو هغه دي اتيا درې وهل سي او که غلام وي نو څلوېښت درې دي ووهل سي او دا وهل دي هغه وخت ورکړل سي کله چي د هغه نشه ختمه سي ، د زنا په حد کي او په دغه حد کي دي په درو داسي ووهل سي چي د بدن پر مختلفو برخو زخم راسي يعنې ټولي درې دي د بدن پر يوه ځای نه

ورکول کيږي بلکه پر مختلفو ځايو دي ووهل سي .

که يو سړی د خپل شراب څښلو اقرار هغه وخت وکړي کله چې د شرابو بوی ختم سوی وي یا دوه کسان د يو سړی پر شراب څښلو هغه وخت شاهدي ورکړي چې د هغه بوی ختم سوی وي نو پر هغه دي حد نه جاري کيږي همدارنگه که په يو سړي کي يوازي د شرابو بوی پيدا سي يا هغه يوازي د شرابو قی وکړي يا مخکي هغه د خپل شراب څښلو اقرار وکړي مگر وروسته منکر سي يا هغه د نشې په حال کي اقرار وکړي نو په دغه صورتو کي هم پر هغه حد نه سي جاري کيدای .

څرگنده دي وي چې کومه نشه حد واجبوي هغه داده چې هغه سړی د نر او بنځي، مخکي او آسمان په مينځ کي فرق نه سي کولای مگر د صاحبينو (امام ابويوسف او امام محمد رحمه الله عليهما) قول دادی چې د نشې څخه مراد دادی چې هغه سړی رد او بدل وايي او هسي خبري کوي، په حنفي مذهب کي فتوا پر دغه قول ده .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د رسول الله ﷺ په زمانه کي د شرابو سزا

﴿۳۵۲﴾: عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ فِي الْخَمْرِ بِالْجَرِيدِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د شرابو څښلو په سزا کي د خرماوو په

وَالنَّعَالِ وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ ، وَ فِي رِوَايَةٍ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَضْرِبُ فِي الْخَمْرِ بِالنَّعَالِ وَالْجَرِيدِ أَرْبَعِينَ .

لبنسو او په چمپلانو د وهلو حکم ورکړ او ابوبکر صديق رضي الله عنه (په خپل خلافت کي) څلوېښت دورې وهل کړي وه، او د حضرت انس رضي الله عنه په يوه بل روايت کي د الفاظ دي چې نبي کریم ﷺ به وهلو په حد د شرابو کي په چپلکو او لبنسو د خرما څلوېښت واره .

تخريج: البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۶۳/۱۲، رقم: ۶۷۷۳، ومسلم ۱۳۳۱/۳، رقم: ۱۷۰۶-۳۶.

تشریح: په اول روايت کي د حد ذکر د عدد د تعين څخه پرته دی په دې اعتبار سره هغه مجمل دی چې د هغه وضاحت بل روايت کړی دی چې په هغه کي د عدد تعين وکړل سو او هغه څلوېښت دی، دا حديث د امام شافعي رحمه الله د مذهب دليل دی، د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله د

مذهب دلیل هغه حدیثونه دي چي په هغو کي د شراب څښلو شرعي سزا اتيا درې وهل بيان سوي دي ، ملا علي قاري رحمۃ الله علیه دغه حدیثونه په خپل مرقاۃ کي نقل کړي دي .

اتيا درې سزا د صحابه کرامو په زمانه کي وټاکل سول

﴿۳۲۵۳﴾: وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ كَانَ يُؤْتَى بِالشَّارِبِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ

د حضرت سائب رضي الله عنه څخه روایت دئ چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي

الله صلى الله عليه وسلم وَاِمْرَةً اَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ فَتَقَوْمُ اِلَيْهِ

د حضرت ابوبکر د خلافت په ورځو کي او د حضرت عمر د خلافت په پیل کي چي به شراب څښونکی ونيول سو نو موږ به په خوليو ،

بِأَيْدِينَا وَنَعَالِنَا وَارْدَيْتَنَا حَتَّى كَانَ آخِرُ اِمْرَةٍ عُمَرَ فَجَلَدَ اَرْبَعِينَ حَتَّى إِذَا

عَتَوْا وَفَسَقُوا جَلَدَ ثَمَانِينَ . رواه البخاري .

لاسو نو ، چمپلانو او څادرونو سره وهی ، بیا چي د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت آخري دور سو نو د څلوېښت دورو حد وټاکل سو ، او هر کله چي د شراب څښونکو شمیر زیات سو نو د هغه سزا اتيا دورې وټاکل سول . بخاري .

تخریج البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۶۱۱۲ ، رقم : ۶۷۷۹ .

تشریح د سائب ابن زید مراد دا وو چي هغه وخت د شرابو د څښلو د حد جاري کېدل د عدد د تعین څخه بغیر وو مگر صحیح دادی چي د هغه مراد دا ظاهرول دي چي په هغه زمانه کي د شرابو څښلو سزا د څلوېښت درو څخه هم کمه وه لکه څرنګه چي د هغه قول چي (بیا حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه کي د څلوېښتو درو سزا ورکول شروع کړل) څخه دا ثابتیږي . په هر حال د دغه حدیث څخه دا واضحه سوه چي د شرابو د حد په توګه د اتيا درو سزا په عهد نبوي کي نافذ نه وه بلکه د صحابه کرامو په زمانه کي ټاکل سوې ده ، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د شرابو په معامله کي د زیاتېدونکي سرکښۍ په لېدو سره او د قانوني حکمت سره سم شراب څښونکي د اتيا درو وهلو سزا وټاکل او پر دې د ټولو صحابه کرامو اجماع او اتفاق سو نو اوس د هیچا ددې خلاف کول جائز نه دي ، د حضرت علي رضي الله عنه ارشاد دادی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم او حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه به شراب څښونکي ته د څلوېښت درو وهلو سزا ورکول او دا

سزا حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ پوره کره په دې توگه چي هغه د اتيا درو سزا وټاکل او که څه هم ټول سنت دي مگر پر اتيا درو باندي اجماع او اتفاق دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د شرابي د قتل کولو حکم منسوخ دی

﴿۳۲۵۲﴾: عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل : څوک چي شراب وچېښي هغه

فَاجْلِدُوهُ فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ قَالَ ثُمَّ أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

په دورو ووهی او څوک چي په څلورم وار په شرابو چېښلو ولیدل سي هغه قتل کړی ، د راوي بيان دی ددې وروسته نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته

بَعْدَ ذَلِكَ بَرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الرَّابِعَةِ فَضْرَبَهُ وَلَمْ يَقْتُلْهُ . رواه الترمذي

يو سړی راوستل سو چي هغه په څلورم وار شراب چېښلی وه ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه هم ووهی او قتل يې نه کړ ، ترمذي ،

و ابوداؤد عن قبيصة بن دويب و في اخرى لهما و للنسائي وابن ماجة

والدارمي عن نفر من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم منهم ابن

عمر ومعاوية و ابو هريرة والشريد الى قوله فاقتلوه .

ابوداؤد د قبيصه بن ذويب څخه او د ابوداؤد ، ترمذي ، نسائي ، ابن ماجة او دارمي په يو بل روايت کي د صحابه کرامو يو ټولی (چي حضرت عمر ، حضرت معاويه ، حضرت ابوهريرة او شريد شامل دي) د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه تر (فاقتلوه) پوري دا حديث بيان کړی دی .

تخريج سنن الترمذي ۳۹۱۴ ، رقم : ۱۴۴۴ .

تشریح نو هغه قتل کړی : ددې څخه مراد دادی چي هغه سړی ښه ووهی يا دا چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغه حکم د زجر او تهديد په توگه او د قانوني حکمت سره سم ورکړی وو ، ددې تعلق د يو مستقل قانون او وجوب څخه نه وو او ځيني حضرات وايي چي د اسلام په شروع کي دا حکم وو

مگر بيا وروسته منسوخ سو .

هغه يې قتل نه کړ : ددې څخه دا ثابتېږي چي د قتلولو حکم يا خو د زجر او تهديد او قانوني مصلحت په وجه وو يا مخکي دا حکم وو چي وروسته رسول الله ﷺ په خپل دغه عمل سره دا حکم منسوخ وگرځوی .

امام نووي رحمه الله عليه د امام ترمذي رحمه الله عليه دا قول نقل کړی دی چي زما په کتاب کي د دوو حديثو څخه پرته بل هيڅ داسي حديث نه سته چي د هغه پر متروک العمل گرځولو باندي د ټول امت اجماع او اتفاق وي ، په دغه دواړو کي يو حديث خو هغه دی چي د هغه څخه دا ثابتېږي که بهر يا باران نه وي نو بيا هم د جمع بين الصلوتين اجازه ده او دوهم حديث دادی چي په هغه کي په څلورم وار د شراب څېښونکي د قتل کولو حکم دی ، يعني د امام ترمذي ددغه قول د نقل کولو مقصد دا ثابتول دي چي دا حديث منسوخ دی او د هغه پر منسوخ کېدو د ټولو اتفاق او اجماع ده .

د شرابي تحقير

﴿۳۳۵۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَزْهَرَ قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبد الرحمن بن ازهر رحمه الله عليه څخه روايت دئ چي زه لکه هغه ننداره چي اوس هم د خپلو سترگو په وړاندي وينم چي مايو وار ليدلي وه

عَلَيْهِ إِذْ أَنِّي بَرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَقَالَ لِلنَّاسِ اضْرِبُوهُ فَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ

او هغه دا چي يو سړی چي هغه شراب چېښلي وه نبي کریم ﷺ ته راوستل سو ، رسول الله ﷺ خلکو ته وفرمايل چي دی ووهي ، په موږ کي ځينو هغه

بِالنِّعَالِ وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِالْعَصَا وَمِنْهُمْ مَنْ ضَرَبَهُ بِالْبَيْتَخَةِ قَالَ ابْنُ

په چمپلانو ووهي ځيني په لکړو ووهي ، ځيني د خرماوو په څانگو ووهي ، ابو وهب د (میتخه)

وَهَبِ الْجَرِيدَةَ الرَّطْبَةَ ثُمَّ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُرَابًا مِنَ الْأَرْضِ فَرَمَى بِهِ فِي وَجْهِهِ . رواه ابوداؤد .

معناد خرماوو په لنډو لښتو کړې ده ، بيا رسول الله ﷺ د مخکي څخه خاوره پورته کړه او د هغه پر مخ يې وپاشل . ابوداؤد .

تخریج: ابوداود في السنن ۶۲۸/۴، رقم: ۴۴۸۹.

د لغاتو حل: المیتخه: هي العصا الخفيفة (سپکه لښته).

شرابي ته سزا ورکړئ مگر هغه ته ښېرامه کوئ

﴿۳۵۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُنِيَ بِرَجُلٍ قَدْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ ته يو سپړی راوستل سو چې هغه

شَرِبَ الْخَمْرَ فَقَالَ اضْرِبُوهُ فَمِنَّا الضَّارِبُ بِيَدِهِ وَالضَّارِبُ بِثَوْبِهِ وَالضَّارِبُ

شراب چښلي وه، رسول الله ﷺ حکم وکړ دی ووہئ نو په موږ کي ځينو هغه په لاسونو ووہئ،

ځيني په جامو ووہئ او ځيني

بِنَعْلِهِ ثُمَّ قَالَ بَكَّتُوهُ فَأَقْبَلُوا عَلَيْهِ يَقُولُونَ مَا اتَّقَيْتَ اللَّهَ مَا خَشِيتَ اللَّهَ وَمَا

په چمپلانو ووہئ، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: ده ته زورونه او پيغور ورکړئ نو خلک د هغه

په لور متوجه سول او ورته وه يې ويل ته د الله ﷻ څخه نه بيريدئ

اسْتَحْيَيْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ أَخْزَاكَ

د الله ﷻ د عذاب خيال نه درته راتلئ او د رسول الله ﷺ څخه دي هم شرم ونه کړ او ځينو خلکو

ورته دا هم وويل

اللَّهُ قَالَ لَا تَقُولُوا هَكَذَا لِأَتَعِينُوا عَلَيْهِ الشَّيْطَانُ وَلَكِنْ قُولُوا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ

اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ. رواه ابوداؤد.

الله ﷻ دي تا ذليل او رسوا کړي. (د دې په اوریدو سره) رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: داسي

مه وایاست او شیطان ته په دې خبره سره مرسته مه کوئ بلکه داسي وایاست اې الله دی و

بخښې او پرده رحم وکړې. ابوداؤد.

تخریج: ابوداود في السنن ۶۲۰/۴، رقم: ۴۴۷۷.

د لغاتو حل: بکته: وهو التوبنخ والتعبير باللسان.

تشریح رسول الله ﷺ چي په ژبه سره د خبرداري ورکولو حکم ورکړ هغه د استحباب په توګه وو حال دا چي د رسول الله ﷺ اول حکم (چي هغه ووهی) د وجوب په توګه وو .

پرده باندي د شیطان د غالب کېدو مرسته مه کوئ : ددې مطلب دادی چي په ښېرا کولو سره د شیطان مرسته مه کوئ ځکه چي الله تعالی هغه ذلیل او خورا کړي نو شیطان به پر مسلط سي یا هغه چي ستاسو څخه دغه ښېرا واورې نو د الله تعالی د رحمت څخه به نا امیده سي او دغه نا امیدی به هغه په ګناهو کي اخته کړي همدارنګه به هغه د شیطان د غالب کېدو مقصد هم پوره سي او د هغه پر ګناهو همېشتوب او تکرار به د الله تعالی د غضب سبب هم سي نو په دې اعتبار سره به ستاسو ښېرا د شیطان په غولولو کي مرسته کونکې ثابته سي .

بلکه داسي وایاست : ددې مطلب یا خو دادی چي د شروع څخه د هغه لپاره د مغفرت او رحمت دعاء کول پکار دي یا دا چي اوس د هغه لپاره دعاء او مغفرت او رحمت کوئ او صحیح خبره داده ، ځکه چي په شروع کي خو هغه ته پېغور ورکول مطلوب وو او ظاهره ده چي په دغه دعاء (اللهم اغفر له) سره دعاء کول یا هغه ته د تنبیه ورکولو هیڅ تعلق نه سي کیدای .

د جرم د ثبوت پرته سزا نه سته

﴿۲۲۵۷﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ شَرِبَ رَجُلٌ فَسَكِرَ فَلَقِيَ يَبِيْلُ فِي الْفَجِّ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي یو سړي شراب وچېښل او نشه سو ، او خلکو په لار کي په داسي حال کي ولیدئ چي په تالی و هلو سره تلئ خلکو هغه ونيوئ

فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا حَاذَى دَارَ الْعَبَّاسِ انْفَلَتَ

او رسول الله ﷺ ته یې حاضر کړ کله چي د حضرت عباس رضی الله عنه د کور منځته ورسیدل نو هغه د خلکو د لاس څخه ځان خلاص کړ

فَدَخَلَ عَلَى الْعَبَّاسِ فَالْتَزَمَهُ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكَ وَقَالَ أَفَعَلَهَا وَلَمْ يَأْمُرْ فِيهِ بِشَيْءٍ . رواه ابو داؤد .

او د حضرت عباس رضی الله عنه سره جخت (یو ځای) سو (یعني د هغه څخه یې سفارش و غوښتئ) هر کله چي نبي کریم ﷺ ته د هغه یادونه و سول نو رسول الله ﷺ و خندل او وه یې فرمایل : ښه هغه داسي وکړل او د هغه په اړه یې څه ونه کړل . ابو داؤد .

تخریج: ابوداود فی السنن ۶۱۹/۴، ۶۲۰، رقم: ۴۴۷۶

د لغاتو حل: الفج: ای الطريق الواسع بین الجبلتین. (د دوو غرونو په منځ کې لویه لار).

تشریح: رسول الله ﷺ نه خو پر هغه سړي د حد جاري کېدو حکم وکړ او نه یې هغه ته بله سزا ورکړل، د دې سبب دا وو چې د هغه شراب څېښل نه خو د هغه د اقرار څخه ثابت سول او نه د عادلو شاهدانو په شاهدي سره ثابت سول، که هغه د رسول الله ﷺ په دربار کې په حاضرېدو سره د خپل شراب څېښلو اقرار کړي وي نو ایا د شاهدانو په ذریعه د هغه د شراب څېښلو جرم ثابت سوی وو نو یقیناً به پر هغه حد جاري سوی وای او تر څو چې د هغه سړی په لاره کې د نشې په حالت کې پیدا کېدلو تعلق دی نو مسئله داده چې د شرعي قانون په نظر کې د یو سړی په محض ټالۍ وهلو سره تلل د هغه د نشې د ثبوت لپاره کافي نه دي چې پر هغه حد جاري کول واجب سي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

څوک چې په سزاوړ کولو کې مړ سي د هغه دیت واجب نه دی

﴿۳۲۵۸﴾: عَنْ عُمَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ النَّخَعِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ

د حضرت عمیر بن سعید نخعی رضی الله عنه څخه روایت دې چې ما د حضرت علي رضی الله عنه څخه دا اوریدلي

اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَا كُنْتُ لِأُقِيمَ عَلَى حَدٍّ أَحَدٍ فَيَمُوتَ فَأَجِدَ فِي نَفْسِي مِنْهُ

دې هر کله چې زه پر یو سړي شرعي حد قائم کړم او هغه په هغه سزا کې مړ سي نو پر ما د هغه

شيئاً إِلَّا صَاحِبَ الْخُمْرِ فَإِنَّهُ لَوْ مَاتَ وَدَيْتُهُ وَذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَسْنَهُ. متفق عليه.

هیڅ اثر نسته البته د شراب څېښلو سزا کې که هغه مړ سي نو د هغه به زه دیت ورکوم او داله دې کبله چې نبي کریم صلی الله علیه و آله د شرابو څېښونکي لپاره یوه خاصه سزا نه ده ټاکلې. بخاري او مسلم.

تخریج: البخاري فی الصحيح (فتح الباري): ۶۶۱۱۲، رقم: ۶۷۷۸، و مسلم ۱۳۳۲/۳، رقم: ۳۹-۱۷۰۷.

تشریح: حد یې نه دی ټاکلی: د دې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ د شراب څېښلو حد نه دی ټاکلی چې دومره درې دي ووهل سي، که څه هم په ځینو حدیثو کې څلوېښت یا د څلوېښت په ډول د عدد ذکر دی ځکه نو که چیرې زه یو شرابي اتیا درې ووهم او هغه مړ سي نو زه به پرېرم چې

کيدای سي دغه ظلم ماته منسوب سي په دې اعتبار سره به زه د هغه ديت ادا کوم او د حضرت علي عليه السلام دا خبره محض د احتياط په وجه وه . حالانکه حضرت عمر رضي الله عنه د شراب څښونکي د وهلو تعداد ټاکل وغوښتل او صحابه کرامو په دې باره کي مشوره ورکړل ، نو خپله حضرت علي رضي الله عنه وفرمايل چي شرابي اتيا درې وهل زما په نزد زيات ښه دي .

د حضرت عمر رضي الله عنه له خوا د شراب څښونکي سزا

﴿۳۵۹﴾: وَعَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ الدِّيلِيِّ أَنَّ عُمَرَ اسْتَشَارَ فِي حَدِّ الْخَمْرِ فَقَالَ لَهُ

د حضرت ثور بن زيد الديلمي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي حضرت عمر رضي الله عنه د شرابو څښلو سزا په ټاکلو کي د صحابه کرامو څخه مشوره واخيستل ،

عَلِيٌّ أَرَى أَنْ تَجْلِدَهُ ثَمَانِينَ فَإِنَّهُ إِذَا شَرِبَ سَكِرَ وَإِذَا سَكِرَ هَذَا وَإِذَا هَذَا افْتَرَى فَجَلَدَ عُمَرُ فِي الْخَمْرِ ثَمَانِينَ . رواه مالك .

نو حضرت علي رضي الله عنه وويل زما په رايه کي اتيا دورې پکار دي ځکه چي کوم وخت سپري شراب و څښي نو مست سي او هر کله چي مست سي نو پوچ وايي او کله چي پوچ وايي نو بهتان لگوي ، حضرت عمر رضي الله عنه دا مشوره قبوله کړه او د شرابو څښلو سزايې اتيا دورې و ټاکلې . مالک .

تخريج: موطا الامام مالک ۸۴۲/۲، رقم: ۲.

تشریح: حضرت علي رضي الله عنه د خپل رايي په دليل کي يوه ډېره قوي خبره وفرمايل چي د شرابي پر عقل باندي اثر وسي او هغه د نشې په حالت کي هسي خبري کوي او پر يو چا باندي مخامخ الزام لگوي تر دې چي پر نيکو ، پرهيزگاره او پاک لمنو ښځو باندي هم د زنا تهمت لگوي ، په دې اعتبار سره د هغه نشه د قذف باعث کيږي او د قذف سزا اتيا درې وه نو پر قذف باندي په قياس کولو سره د شرابي سزا هم زياته دا کيدای سي ، حضرت علي رضي الله عنه دا خبره د اغلب په اعتبار سره وفرمايل چي زيات وخت شرابي د خپل نشې په حالت کي هسي خبري کوي او پر نورو الزام لگوي او د حکم انحصار پر اغلب باندي کيږي ځکه د هغه شرابي لپاره به دغه سزا و ټاکل سي که هغه د نشې په حالت کي هسي خبري کوي يا نه يې کوي او پر يو چا باندي الزام لگوي په هر حال حضرت عمر رضي الله عنه د حضرت علي رضي الله عنه دغه رايه ومنل او د شراب څښلو سزايې اتيا درې و ټاکل چي ټولو صحابه کرامو اجماع او اتفاق پر وکړ .

بَابُ مَا لَا يُدْعَى عَلَى الْمَحْدُودِ

(په شرعي سزا اور کولو کي دښيرا نه کولو بيان)

په دغه باب کي دا بيان کيږي که يو سړی يو داسي گناه وکړي چي د هغه په جه پر هغه حد جاري کيږي او بيا پر هغه حد جاري سي نو د هغه په باره کي هيڅ ډول ښيرا نه کيږي لکه څرنگه چي يو سړی د يو شرابي په باره کي دغه ښيرا وکړه : (اخزاك الله) يعني الله تعالى دي تا ذليل او رسوا کړي، نو رسول الله ﷺ هغه منع کړ چي داسي مه وايه بلکه د هغه په حق کي د مغفرت او رحمت دعاء کوه .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

پر يو گناه کار باندي لعنت ويل جائز نه دي

﴿۳۲۶۰﴾: عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ رَجُلًا اسْمُهُ عَبْدَ اللَّهِ يُلَقَّبُ حِمَارًا كَانَ

د حضرت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی: یو سړی چې نوم یې عبد الله او لقب یې حمار وو

يُضْحِكُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ جَلَدَهُ

هغه به رسول الله ﷺ په خپلو خبرو سره خندوی، رسول الله ﷺ پر هغه د شرابو چېښلو په علت

فِي الشَّرَابِ فَأَتَى بِهِ يَوْمًا فَأَمَرَ بِهِ فَجُلِدَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ اللَّهُمَّ الْعَنَّهُ

کي (يو وار) حد قائم کړی وو بيا په بله يوه ورځ د شرابو چېښلو په علت کي راوستل سواو رسول الله ﷺ پر هغه درو وهلو حکم ولگوي، يو سړي وويل اي الله! پرده لعنت وکړي

مَا أَكْثَرَ مَا يُؤْتَى بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَلْعَنُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ مَا

عَلِمْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ . رواه البخاري .

په څو څو واره دی د شرابو چېښلو په جرم کي راوستل کيږي، د دې په اوږدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل: پرده لعنت مه کوئ په الله دي مي قسم وي زه پوهېږم چي دا سړی د الله جل و د هغه د رسول ﷺ سره مينه لري. بخاري .

تخریج البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۷۵۱۲، رقم: ۱۷۸۰.

تشریح ددغه حدیث څخه معلومه سوه چي د یو گناه کار په خاص کولو سره پر هغه باندي لعنت ویل جائز نه دي او دا هم معلومه سوه چي د الله او د هغه د رسول مینه د قرب الهي سبب دی نو الله تعالی او د هغه د رسول سره مینه لرونکي باندي لعنت ویل په هیڅ حال کي جائز نه دي ځکه چي د لعنت معنی ده د الله تعالی د رحمت څخه لیري کول .

﴿۳۲۶۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ قَدْ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله ته یو سپری راوستل سو چي هغه

شَرِبَ فَقَالَ اضْرِبُوهُ فَمِنَّا الضَّارِبُ بِيَدِهِ وَالضَّارِبُ بِنَعْلِهِ وَالضَّارِبُ بِثَوْبِهِ

شراب چپېنلي وه ، رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل : دی ووهی ، په موږ کي ځينو هغه په لاسونو ووهی ځينو په خپليو ،

فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ أَخْزَاكَ اللَّهُ قَالَ لَا تَقُولُوا هَكَذَا لَا تُعِينُوا

عَلَيْهِ الشَّيْطَانُ . رواه البخاري .

بيا چي هغه سپری ولاړی نو ځيني خلکو وويل الله دي تا ذليل او رسوا کړي ، رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمايل : داسي مه وایاست شیطان پر ده مه غالب کوی . بخاري .

تخریج البخاري في الصحيح (فتح الباري): ۶۶۱۱، رقم: ۶۷۷۷.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

کوم مجرم چي سزاو خوري د هغه سپکتيا مه کوی

﴿۳۲۶۲﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ الْأَسْلَمِيُّ إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي ماعز اسلمي د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سو

فَشَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَنَّهُ أَصَابَ امْرَأَةً حَرَامًا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ يُعْرِضُ عَنْهُ

نو شاهدي يې وويل پر خپل ځان چي دی رسيدلی دی يوې ښځي ته په حرام سره او داسي يې

خلور واره وويل، رسول الله ﷺ د هغه څخه مخ واپړوئ

فَأَقْبَلَ فِي الْخَامِسَةِ فَقَالَ أَنْكِتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ حَتَّى غَابَ ذَلِكَ مِنْكَ فِي ذَلِكَ

مگر څه وخت چي هغه په پنځم واراقرار وکړ نو رسول الله ﷺ پوښتنه ځيني وکړه ايا تاد هغې
بنځي سره جماع کړې ده؟ هغه وويل چي هو، بيا رسول الله ﷺ پوښتنه ځيني وکړه تاد هغې سره
داسي جماع وکړه چي هغه غائب سو (يعني ستا خاص اندام د هغې په خاص اندام کي داخل

مِنْهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ كَمَا يَغِيبُ الْمِرْوَدُ فِي الْمُكْحَلَةِ وَالرِّشَاءُ فِي الْبِئْرِ قَالَ

سو) هغه عرض وکړ چي هو، بيا رسول الله ﷺ پوښتنه ځيني وکړه ايا ستا خاص اندام د هغې په
خاص اندام کي غائب سو لکه څرنگه چي سلائي په رنجونې کي غائب سي او رسي شاه ته

نَعَمْ قَالَ هَلْ تَدْرِي مَا الزِّنَا قَالَ نَعَمْ أَتَيْتُ مِنْهَا حَرَامًا مَا يَأْتِي الرَّجُلُ مِنْ

ولاړه سي؟ هغه عرض وکړ چي هو، بيا رسول الله ﷺ پوښتنه ځيني وکړه چي تاته معلومه ده
چي زنا څه ته وايي؟ هغه عرض وکړ چي هو، زه د هغې بنځي سره داسي د حرامو مرتکب سوم

أَهْلِهِ حَلَالًا قَالَ فَمَا تُرِيدُ بِهَذَا الْقَوْلِ قَالَ أُرِيدُ أَنْ تُطَهِّرَنِي فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ

څرنگه چي يو سړی د خپلي بنځي سره په حلاله طريقه کوروالي کوي، رسول الله ﷺ پوښتنه
وکړه ددې قول څخه ستا څه مطلب دی؟ هغه عرض وکړه غواړم چي تاسو ما (ددې گناه څخه)
پاک کړئ، نو رسول الله ﷺ د هغه د سنگسارولو حکم وکړ،

فَسَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِهِ يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ

ددې وروسته رسول الله ﷺ په خپلو صحابو کي د دوو خلکو څخه دا واوريدل چي په هغوی
کي يوه دا وويل: دې سړي ته وگورئ

انْظُرْ إِلَى هَذَا الَّذِي سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَلَمْ تَدَعْهُ نَفْسُهُ حَتَّى رُجِمَ رَجْمَ الْكَلْبِ

چي الله دده پرده پوشي کړې وه خو ده خپل ځان پر کراره نه پرېښودئ، ترڅو چي سنگسار کړل
سو، د سپي په ډول سنگساريدل يې خوښ کړل، د

فَسَكَتَ عَنْهَا ثُمَّ سَارَ سَاعَةً حَتَّى مَرَّ بِجِيْفَةٍ حِمَارٍ شَائِلٍ بِرِجْلِهِ فَقَالَ أَيْنَ

دې په اوریدو سره رسول الله ﷺ پټه خوله سو، تر لږ وخت مزل وروسته رسول الله ﷺ د یوه مړه
خړه سره نژدې تیرېدی چې د هغه نس پر سیدلی وو، او پښې یې پورته نیولي وې هغه ته په کتلو
سره رسول الله ﷺ وفرمایل:

فُلَانٌ وَفُلَانٌ فَقَالَ نَحْنُ ذَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ انْزِلَا فَكُلَا مِنْ جِيفَةِ هَذَا

فلانی او فلانی سړی چیرې دي؟ هغوی عرض وکړه چې د الله رسول له! موږ حاضر یو، رسول الله
ﷺ ورته وفرمایل: ورکښته سئ او د دغه مردار خړه غوښه وخورئ،

الْجِمَارِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَنْ يَأْكُلُ مِنْ هَذَا قَالَ فَمَا نِلْتُمَا مِنْ عَرَضِ أَخِيكُمَا

هغوی عرض وکړه چې د الله رسول له! ددې غوښه څوک خوړلای سي؟ رسول الله ﷺ ورته
وفرمایل: تاسو اوس اوس د خپل ورور بې عزتي کړې ده

أَنِفًا أَشَدُّ مِنْ أَكْلِ مِنْهُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ الْآنَ لَفِي أَتْهَارِ الْجَنَّةِ
يَنْغَسُّ فِيهَا. رواه ابوداؤد.

هغه ددې خړه د غوښې خوړلو څخه زیاته بده خبره ده په هغه ذات دي مي قسم وي چې د چا په
واک کې زما روح ده هغه (سنگسار سوی) اوس د جنت په ویالو کې غوټې وهي. ابوداؤد.

تخریج: ابوداؤد فی السنن ۵۸۰/۴، رقم: ۴۴۲۸.

د لغاتو حل: المروء: ای المیل (خیره). الرشاء: ای الحبل (رسی). شائل: ای رافع: (لوړ).

﴿۳۲۳﴾: وَعَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مَنْ أَصَابَ ذَنْبًا أَقِيمَ عَلَيْهِ حَدُّ ذَلِكَ الذَّنْبِ فَهُوَ كَفَّارَتُهُ. رواه في شرح السنة

د حضرت خزیمه بن ثابت رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: چا چې یوه گناه وکړه
او هغه ته د هغې سزا ورکړل سوه نوه هغه سزا د هغه د گناهونو کفار ده. شرح السنة.

تخریج: البغوي في شرح السنة ۳۱۱/۱۰، رقم: ۲۵۹۴.

دنیوی سزا د آخرت پاکی ده

﴿۳۴۶﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَصَابَ حَدًّا فَعَجَلَ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: څوک چې یوه داسې گناه

عُقُوبَتُهُ فِي الدُّنْيَا فَاللَّهُ أَعْدَلُ مِنْ أَنْ يُثَنِّيَ عَلَى عَبْدِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الْآخِرَةِ

و کړي چې د هغې سزا ټاکلې ده او په دنیا کې هغه ته سزا ژر ورکړل سي نو هغه ته به په آخرت کې سزا نسبي ورکول کیدلای ځکه چې الله تعالی عادل دی هغه ته به دویم وار سزا نه ورکوي

وَمَنْ أَصَابَ حَدًّا فَسَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَفَا عَنْهُ فَاللَّهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يَعُودَ فِي

او چا چې یوه گناه وکړل او الله تعالی د هغه پر گناه پرده واچول او متاف یې کړل نو الله تعالی زیات بخښونکی دی په آخرت کې به هم هغه ته سزا ور نه کړي

شَيْءٍ قَدْ عَفَا عَنْهُ. رواه الترمذي وابن ماجه وقال الترمذي هذا حديث

غريب. هذا الباب خال عن الفصل الثالث

او معاف به یې کړي. ترمذي، ابن ماجه، ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی. دا باب دریم فصل نه لري.

تخریج: الترمذي ۱۷۵-۱۸، رقم: ۲۶۲۶، وابن ماجه في السنن ۸۶۸۱۲، رقم: ۲۶۰۴.

تشریح: او الله تعالی د هغه گناه پټه کړه... الخ: ددې مطلب دادی چې هغه سړي په ندامت او شرمندگۍ سره د خپل گناه څخه توبه وکړه او الله تعالی څخه د مغفرت او بخښنې غوښتونکی سو تر دې چې الله تعالی د هغه د گناه پرده وکړي او همدارنگه هغه یې په دنیا کې معاف کړي نو اوس د هغه شان څخه دا امید دی چې په آخرت کې یې هم معاف کړي.

د خپلي گناه پرده کول تر ښکاره کولو غوره دي

د جمهورو علماؤ مذهب دادی که د یو بنده څخه گناه وسي نو د هغه ښکاره کول یعنې حاکم ته د خپل گناه اقرار کول که څه هم د ایمان د پوځوالي، د هغه زړه او احساس د سلامتی او د هغه د الله تعالی څخه د بیري مظهر دی مگر د هغه په حق کې غوره داده چې هغه د خپلي گناه په پټولو سره د خپل نفس پرده پټه کړي او د الله تعالی څخه مغفرت او بخښنه وغواړي.

بَابُ التَّعْزِيرِ (د سزا او تنبيه بيان)

لفظ د تعزير د عذر څخه دی چي لغوي معنی يې د منع کولو او ملامت کولو ده او د شريعت په اصطلاح کي د دغه لفظ استعمال د هغه سزا په مفهوم کي کيږي کوم چي د حد څخه د کمي درجې وي او د تنبيه او تاديب په توگه يو چا ته ورکول کيږي او دغه سزا ته تعزير په دې وجه وايي چي هغه سړی د دغه گناه يا جرم د بيا کولو څخه منع سي چي د هغه په وجه هغه ته سزا ورکول کيږي .

په حد او تعزير کي فرق : په حد او تعزير کي فرق دادی چي حد هغه خاص سزا ته وايي کوم چي د کتاب الله او سنت رسول الله ﷺ څخه ثابت وي او ټاکلې هم وي حاکم يوازې د هغه د جاري کولو اختيار لري د هغه په جوړونه يا په هغه کي د يو ډول تبديلی حق نه لري ، ددې پر خلاف تعزير هغه سزا ده چي کتاب الله او سنت رسول الله ﷺ ټاکلې نه وي بلکه د هغه ټاکل يې د حاکم پر رايه موقوف کړې وي او هغه د حای او وخت د تقاضا او ضرورت سره سم چي کومه سزا غواړي ټاکي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د تعزير سزا

﴿۳۲۵﴾: عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ نِيَّارٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَجْلَدُ فَوْقَ عَشْرِ جَلَدَاتٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِّنْ حَدُّوَدِ اللَّهِ . متفق عليه .

د حضرت ابو برده بن نيار رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : (د يو گناه په تنبيه کي) تر لس دورو زيات څوک مه وهي مگر الله تعالی چي د گناهو کوم حدونه ټاکلي دي په هغه کي زياتي دورې ورکول کيدلای سي . بخاري او مسلم .

تخريج البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۱۷۵\۱۲ ، رقم : ۶۸۴۸ ، و مسلم ۱۳۳۲\۳ ، رقم : ۴۰-۱۷۰۸ .

تشریح د دغه حديث څخه دا معلومېږي چي د تعزير په توگه تر لس درو وهلو څخه زياته سزا ورکول جائز نه دي مگر علماؤ ليکلي دي چي دا حديث منسوخ دی .

په دې باره کي د فقهاؤ اختلاف دی چي د تعزير په توگه زيات تر زيات د څومره درو وهلو

سزا ورکول کیدای سي، دامام اعظم ابو حنیفة او امام محمد رحمۃ اللہ علیہما قول دادی چي تر نهه دهرش خنجه زیات باید نه وي او امام ابویوسف رحمۃ اللہ علیہ وایي چي تر پنځه اویا دُرو پوري ورکول کیدای سي البته د کم تعداد په باره کي پردرو دُرو باندي د ټولو اتفاق دی، همدارنگه پردغه مسئله باندي هم د ټولو اتفاق دی چي په تعزیر کي کومي دُرې ورکول کیږي د هغو شمېر دي په حد کي د ورکړل سوو دُرو شمېر ته نه رسیږي مگر په سختۍ او شدت کي که چیري تردې هم زیاتي سي نو پرواه نه لري.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

مجرم پر مخ باندي مه وهئ

﴿۳۲۶﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَّقِ الْوَجْهَ. رواه أبو داود

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل: په تاسو کي چي يو څوک وهل کوي نو پر مخ دي وهل نه کوي. ابو داود.

تخریج: ابو داود في السنن ۶۳۱۸۴، رقم: ۴۴۹۳.

تشریح: مطلب دادی که يو سړی ته د حد په توگه دُرې ورکول کیږي يا د تعزیر او تادیب په توگه وهل کیږي نو په هر صورت کي دا ضروري ده چي هغه دي پر مخ نه وهل کیږي.

د بد زبانی سزا

﴿۳۲۷﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه خنجه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل: هر کله چي يو څوک يو

الرَّجُلُ لِلرَّجُلٍ يَأْهُودِيٍّ فَاضْرِبْهُ عَشْرِينَ وَإِذَا قَالَ يَا مُخَنَّثٌ فَاضْرِبْهُ

مسلمان ته ووايي اې يهودي، نو هغه شل دورې ووهئ او هر کله چي ورته ووايي اې نرگډيه نو

عَشْرِينَ وَمَنْ وَقَعَ عَلَى ذَاتِ مُحَرَّمٍ فَأَقْتُلُوهُ. رواه الترمذي و قال هذا

حديث غريب.

بيا يې هم شل دورې ووهئ او څوک چي د محرم بنځي سره زنا وکړي هغه ووژئ. ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ.

تخريج - الترمذي ۵۱۴، رقم: ۱۴۶۲.

تشریح - مخنث هغه چا ته وايي چي د هغه په اندامو او خبرو په انداز کي بنځيتوب وي او په حرکاتو او سکنا تو کي د بنځو مشابه وي چي هغه ته نر بنځی هم ويل کيږي.

که يو سړی پر يو غلام يا يو کافر باندي د زنا تهمت ولگوي نو هغه د تعزير په توگه سزا ورکول پکار دي همدارنگه هغه سړي ته دي هم تعزير ورکړل سي چي پر يو مسلمان باندي د زنا څخه پرته د يو بلي بدي تهمت ولگوي د مثال په توگه په دغه الفاظو سره هغه مخاطب کړي چي اې فاسقه! اې فاجره!، اې خبيثه!، اې غله!، اې منافقه!، اې بچه بازه!، اې يهودي!، اې د هلکانو سره بازی کونکې!، اې سود خوره!، اې ليونيه!، اې مخنثه!، اې خائنه!، اې درندی زويه، اې د بد کاري بنځي اولاده!، اې پروا!، اې د زنا کارو او غلو مرسته کونکې!، او اې حرامزاده!

مگر که چيري يو څوک يو مسلمان په دغه الفاظو سره مخاطب کړي نو هغه د تعزير وړ نه وي: اې خره!، اې سپيه!، اې بېزو!، اې پسه!، اې گونگيه!، اې ماره!، اې غواييه!، اې نېرموښه!، اې حمامي!، اې د حمامي زويه!، اې ولد الحرامه!، اې ناکسه!، اې سرکېښه!، اې مسخره!، اې مسخر اچي!، اې دوکه بازه!، اې بې عقله!، اې وهمي!

مگر په دې باره کي بايد دا واضحه وي چي علماء هغه چا ته تعزير ورکول خوښ کړي دي چي هغه د ذکر سوو الفاظو په ذريعه يو داسي سړی مخاطب کړی چي هغه شريف وي.

خاوند دا حق لري چي هغه خپلي بنځي ته تعزير ورکړي کله چي د هغه د ويلو سربېره د هغه په مخکي د ښکلا او زينت څخه پر هيز کوي يا خپل بسترې ته يې راوغواړي او هغه انکار وکړي يا لمونځ نه کوي يا د جنابت څخه غسل نه کوي يا د هغه د اجازې څخه پرته د هغه د کور څخه د باندي ووځي.

کوم څوک چي د محرمي بنځي سره زنا وکړي هغه ووژئ: امام احمد رحمته الله ددغه ارشاد پر ظاهري مفهوم باندي عمل کړی دی حال دا چي د جمهورو علماؤ په نزد ددې ظاهري مفهوم مراد نه دی بلکه ددې تعلق يوازي د زجر او تهديد سره دی، ځينو حضراتو ويلي دي چي دغه ارشاد پر دې خبره محمول دی چي کوم سړی په حلال او معمولي گڼلو سره د يو بنځي سره زنا وکړي نو هغه دي ووژل سي ځکه نو د محرمي بنځي سره د زنا کولو هم هغه حکم دی کوم چي د

نورو ښځو سره د زنا کولو دی .

که چیري زنا کونکی محصن (واده سوی) وي نو هغه دي رجم کړل سي او که غیر محصن (ناواده) وي نو هغه دي په دُرو ووهل سي .

د غنیمت په مال کي د خیانت کوتکي سزا

﴿۳۳۶۸﴾: وَعَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَجَدْتُمُ الرَّجُلَ

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي تاسو يو څوک

قَدْ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَحْرِقُوا مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ . رواه الترمذي وابدأؤد

وقال الترمذي هذا حديث غريب . هذا الباب خال عن الفصل الثالث

ووينئ چي د الله په لار کي يې (د غنیمت په مال کي) خیانت کړی دی نو د هغه سامان وسوځئ او هغه قتل کړئ . ترمذي ، ابدأؤد ، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی .

تخريج : الترمذي ۵۰۱۴ ، رقم : ۱۴۶۱ ، وابدأؤد ۱۵۷۱۳ ، رقم : ۲۷۱۳ .

تشریح : د هغه مال او سامان وسوځئ : په دې باره کي د علماؤ اختلاف دی ، ځيني حضرات وايي چي کوم څوک د غنیمت د مال څخه يو شی پټ کړي نو د سزا په توگه د هغه مال او سامان سوځل جائز نه دي ، هغوی وايي چي دغه حکم (د هغه مال او سامان وسوځئ) د اسلام په شروع کي جاري وو مگر وروسته منسوخ کړل سو ، او يا دغه ارشاد په اصل کي پر تشديد او سختوالي باندي محمول دی ، امام احمد رحمه الله د دغه حکم پر ظاهري معنی باندي په محمول کولو سره ويلي دي چي د هغه سړي ټول مال او سامان دي وسوځول سي مگر که چيري د هغه په سامان کي قرآن کریم ، وسله او حيوانات هم وي نو هغه دي نه سوځل کيږي او د تعزير په توگه دي هغه ووهل سي او دا خبره مخکي بيان سوې ده چي د غنیمت د مال څخه د غلا کونکي لاس نه پرې کيږي .

=====

بَابُ بَيَانِ الْخَمْرِ وَوَعِيدِ شَارِبِهَا (د شرابو بيان او د شرابو چښلو د وعيد بيان)

په دغه باب کې د شرابو حقيقت بيانېږي چې خمر (شراب) څه ته وايي او بل دا هم بيانېږي چې د شراب څښونکي په باره کې د کومو شيانو خوف دی او د هغه په باره کې کومې سزاوې نقل سوي دي .

خمر څه ته وايي ؟ په قاموس کې ليکلي دي چې خمر هغه شي ته وايي چې د هغه په استعمال (څښلو) سره نشه او مستي پيدا کېږي او هغه د انگورو د شيرې په صورت کې وي يا د يو بل شي عرق . جوشانده يا بل څه وي ، صحيح خبره داده چې ددې عام مفهوم واخيستل سي يعني نشه راوستونکې شي که هغه د انگورو د شيرې څخه وي يا د بل شي شيره وي ځکه چې شراب په مدينه منوره کې حرام سوي دي او په هغه زمانه کې په مدينه منوره کې د انگورو شراب نه وه بلکه هغه به د خرماوو څخه جوړېدل ، د خمر د تسميې وجه داده چې په لغت کې د خمر معنی ده پتول او شراب د انسان پر عقل باندې خپور سي او د هغه د فهم او شعور قوتونه پټ کړي ځکه نو دې ته خمر وويل سول .

د نشه کوونکو شيانو ډولونه : کوم شيان چې نشه پيدا کوي د هغو څو ډولونه دي ، يو ډول خو د شرابو دی چې د انگورو څخه جوړېږي چې د انگورو د عرق په ايستلو سره په يو لوبڼي سي ښېږدل کېږي او څو ورځي وروسته هغه سم سي او په هغه کې ځگ پيدا سي او هغه نشه کونکي سي . د صحيح او مختار قول سره سم په هغه کې د ځگ پيدا کېدل شرط نه دي او دې ته په عربي کې خمر وايي .

دوه ډول هغه دي چې د انگورو عرق ته د يولږ جوش په ورکولو سره هغه کنښنودل سي دې ته په عربي کې باذق او په فارسي کې باده وايي او د انگورو هغه عرق چې هغه دومره پوخ سي چې د هغه څلورمه برخه په سوځېدو سره ولاړه سي او پر درې پر څلور برخه پاته سي چې هغه ته طلا وايي .

درېم ډول نقيع التمر دي چې هغه ته سکر هم وايي يعني د خرما هغه شربت چې ټينگ کړل سي او په هغه کې ځگ پيدا سي . څلورم ډول نقيع الزبيب دي يعني کشمشو هغه شربت چې په هغه کې جوش او ځگ پيدا سي .

په دغه څلورو ډولو کي اول ډول خو بېله قیده حرام دی او پاته درې ډولونه په هغه صورت کي په اتفاق سره حرام دي کله چي هغه ته په جوش ورکولو سره کښېښودل سي او په هغه کي ټينگوالي پيدا سي ځکه چي په دغه صورت کي په دغه شيانو کي نشه پيدا کيږي مگر که چيري په هغه کي ذکر سوي شيان پيدا نه سي نو هغه ته به حرام نه وای د مثال په ډول د يو څه وخت لپاره په اوبو کي خرما خشته کړل سي تر دې چي هغه اوبه د شربتو په ډول سي او په هغه کي يو ډول تغير واقع نه سي نو د هغه څښل به صحيح وي .

ددې څخه ماسوا د څښلو څلور شيان نور دي چي د هغو څښل د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد حلال دي په شرط ددې چي هغه ته معمولي جوش ورکړل سوی وي چي په هغه کي نشه نه وي پيدا سوې او که چيري په هغه کي نشه پيدا سوې وي نو بيا دغه شيان هم حرام دي . همدارنگه که چيري هغه ته د جوش ورکولو څخه پرته د ډېر وخت لپاره کښېښودل سي او په هغه کي ځگ پيدا سي نو بيا هغه د هغه څښل حرام دي .

په دغه څلورو شيانو کي يو ډول نبیذ دي يعني هغه مشروب چي د خرما څخه جوړ سوي وي او هغه ته لږ جوش ورکړل سوی وی که په هغه کي ټينگوالي راسي نو د هغه څښل جائز دي . دريم ډول هغه نبیذ دي چي د شاتو، غنمو، وربشو، جواريو او داسي نورو شيانو په اوبو کي د لږ جوش ورکولو په صورت کي جوړ سوي وي .

څلورم ډول مثلث يمني دي ، ددې صورت دادی چي د انگورو عرق دومره پاخه کړل سي چي د هغه دوې برخي وچي سي او يوه برخه د شرابو په شکل کي پاته سي .

ددغه څلورو شيانو په باره کي امام ابو حنيفه رحمته الله عليه وايي که يو څوک دا شيان د عبادت لپاره د طاقت تر لاسه کولو په قصد وڅښي نو دا جائز دي او که د لهو او لعب په توگه او د جنسي قوت لپاره يې وڅښي نو حرام دي مگر د امام محمد رحمته الله عليه په نزد د عبادت لپاره د طاقت تر لاسه کولو په غرض هم د هغه څښل حرام دي ، په حنفي مذهب کي د اهل تحقيق فتوا د امام محمد رحمته الله عليه پر قول ده لکه څرنگه چي يمني د کنز په تشریح کي ليکلي دي چي د امام مالک، امام شافعي، امام احمد او په حنفيه کي د امام محمد رحمه الله عليهم قول دادی چي د کوم شي زياته برخه نشه کونکې وي او انسان مستوي نو د هغه لږ اندازه هم حرام دي که څه هم هغه هر ډول نشه وي ځکه چي د ابن ماجه او دارقطني د روايت مطابق رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کوم شی چي نشه راوړي هغه شراب او ټول نشه کونکي شيان حرام دي نو په حنفي مذهب کي فتوا د امام محمد رحمته الله عليه پر قول ده .

ددې څخه معلومه سوه چي هر نشه کونکي شی شراب دی او حرام دی که هغه د څښناک په صورت کي وي چي د انگورو، خرماوو يا نورو شيانو څخه جوړېږي او يا د غنمو، اورېشو، جواريو څخه جوړېږي او که هغه د درختي عرق وي يا وابنه وي لکه بنگي او داسي نور، همدارنگه هغه په هره مقدار کي حرام دي که لږ وي يا ډېر وي، که يو څوک خپل ښځي ته د نشي په حالت کي طلاق ورکړي نو د مفتي به قول مطابق د هغه طلاق واقع کېږي که څه هم هغه د شرابو نشه يا د نبيذو او نورو شيانو.

لکه څرنګه چي مخکي وښوول سول چي د امام مالک، امام شافعي، امام احمد بن حنبل او په حنفيه کي د امام محمد رحمه الله عليهم مذهب دادی چي هر نشه کونکي شی حرام دی که هغه لږ وي يا ډېر وي او د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه په نزد هغه څښناک نجس، حرام او د شرابو په حکم کي دی چي په هغه کي جوش، تينګوالی او ځګ پيدا سوی وي ددې څخه پرته نور شيان تر څو چي په هغه کي نشه نه وي حرام نه دي مګر د حنفي مذهب د احتياط کونکو مصنفينو په نزد فتوا د امام محمد رحمه الله عليه پر قول ده لکه څرنګه چي په نهايه، عيني، ذيلمي، درمختار، الاشباه والنظائر، فتاوی عالمګيري، فتاوی حماديه او شرح مواهب الرحمن کي ذکر سوي دي. بلکه په شرح وهبانيه او داسي نورو کي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه قول هم د امام محمد رحمه الله عليه د قول مطابق نقل سوی دی په دغه صورت کي دا مسئله د ټولو امامانو او مجتهدينو متفق کېږي، مولانا عبدالعلي لکهنوي رحمه الله عليه د يو سوال په جواب کي د تاري او يو ډول خميره ډوډۍ د حرمت په ظاهرولو سره پر دغه مسئله باندي تحقيق او وضاحت کړی دی او دېرش يا څلوېښت حنفي او شافعي علماؤ پر هغه باندي د خپل تصديق مهورونه ثبت کړي دي.

په نشه کونکو شيانو کي يو ډول بنگي او تارياک دي چي ددغه شيانو خوراک او څښناک هم حرام دی ځکه چي دغه شيان هم د انسان عقل تباه کوي او د الله تعالی د ذکر، لمانځه او نورو شيانو څخه يې منع کوي، علماؤ ليکلي دي چي کوم سړی بنگي او داسي نور شيان حلال ګڼي هغه زندیق او بدعتي دی بلکه فقيه نجم الدين زاهدي رحمه الله عليه پر داسي سړي باندي د کفر حکم لګوي او د هغه قتلول يې مباح ګڼلي دي.

همدارنگه تمباکو هم حرام دي لکه څرنګه چي په درمختار کي ليکلي دي او شاه عبدالعزيز محدث دهلوي رحمه الله عليه د چيلم څکولو ته مکروه تحريمي ويلي دي ځکه چي د چيلم څکونکي د خولې څخه د پيازو او وږي په ډول بدبويي وي بلکه په دې کي يو ډول د دوږخيانو مشابهت هم دی لکه څرنګه چي د دوږخيانو د خولې څخه به دود ووځي همدارنگه د چيلم (او

سگریٔ ٲکونکی) د خولې ٲخه هم دود راوځي ، ددې ٲخه پرته چيلم ٲکول يو داسي عادت دی چي يو سليم طبيعت يې مکروه گڼي او په چيلم ٲکولو سره په بدن کي ډېره زیاته سستي پيدا کيږي او پر ٲينو کسانو باندي بې هوشي هم راځي او دا په مفتر کي داخل دی او د يوه روايت سره سم کوم چي امام احمد رحمته الله عليه او نورو حضراتو نقل کړی دی چي کوم شی مفتر يعني سستي پيدا کونکی وي هغه حرام دی ، صاحب د صراح او صحاح د مفتر معنی د سستي پيدا کېدو ليکلې ده او امام ابوالقاسم حسين ابن محمد ابن مفضل راغب په خپل کتاب مفردات القرآن کي د فتر او فتور معنی دا ليکلې ده چي د تيزې ٲخه وروسته کمېدل ، دا معنی پر چيلم ٲکونکو باندي صادقېږي کومو خلکو چي دا ويلي دي چي د مفتر معنی د بدن گرميدل هم دي نو دا شاذ معنی ده چي د اکثر و علماء لغت د تحقيق خلاف ده يا ددې ٲخه دننه گرمي مراد ده ، په هر حال د چلم ٲکول د الله تعالی د رضا ٲخه ليري ده ٲکه چي چيلم ٲکول د مسواک خلاف دی په دې وجه چي مسواک د خولې ٲخه بدويي پاکوي او چيلم خوله بدويه کوي او د مسواک په باهر کي دا حديث په صحاح کي منقول دی :

(السَّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ وَمَرْضَاتٌ لِلرَّبِّ)

ژباړه : مسواک د خولې د پاکوالي ذريعه او د الله تعالی د رضا سبب دی .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

شراب د ٲه شي ٲخه جوړيږي ؟

﴿۳۲۶۹﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْخَمْرُ مِنْ

هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ النَّخْلَةِ وَالْعِنْبَةِ . رواه مسلم .

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه ٲخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمايل : شراب ددغه دوو درختو ٲخه جوړيږي يعني خرما او انگورو ٲخه . مسلم .

تخريج مسلم في الصحيح ۱۵۷۳\۲ ، رقم : ۱۹۸۵\۱۳ .

تشریح مراد دادی چي د دوو شيانو ٲخه شراب جوړيږي ، يعني دلته دا ظاهرول مراد نه دي چي شراب يوازي ددغه دوو شيانو ٲخه جوړيږي ٲکه چي د رسول الله صلی الله علیه و فرمايل دا ارشاد دی (کل مسکر حرام) يعني هر نشه کونکی شی حرام دی ، په دغه ارشاد کي چي کوم عموميت دی د هغه

څخه هم دا واضحه کيږي .

﴿۳۲۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ خَطَبَ عُمَرُ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عمر رضه څخه روايت دئ چي حضرت عمر رضه د رسول الله ﷺ پر منبر خطبه وويل

وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ الْعَنْبِ

او وديي فرمايل : د شرابو حراميدو حکم نازل سوی دئ او شراب د پنځو شيانو څخه جوړيږي :
د انگورو څخه .

وَالْتَمْرِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْعَسَلِ وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ . رواه البخاري

د خرماوو څخه ، د غنمو څخه ، د اوريشو څخه ، او د شاتو څخه ، او شراب هغه شی دئ چي پر
عقل پرده خپروي (يعني عقل گله وډ کوي) بخاري

تخريج البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۴۵۱۰ ، رقم : ۵۵۸۸ .

د لغاتو حل خامر : ای ستره (پټيږي کړي) .

تشریح علماؤ وضاحت کړی دی چي حضرت عمر رضه د خپل دغه قول (او شراب هغه شی دی
چي پر عقل باندي خپور سي) په ذريعه دې ته اشاره وکړه چي د شرابو انحصار پر دغه پنځو
شيانو باندي نه دی بلکه ددې څخه پرته د نورو شيانو څخه هم جوړ سوی مشروب شراب دی
چي په هغه کي نشه وي او د هغه په څېښلو سره پر عقل او شعور باندي پرده لويږي .

مخکي د خرماوو څخه شراب جوړېدل

﴿۳۲۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ لَقَدْ حُرِّمَتْ الْخَمْرُ حِينَ حُرِّمَتْ وَمَا نَجِدُ خَمْرَ

الْأَعْنَابِ إِلَّا قَلِيلًا وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالتَّمْرُ . رواه البخاري .

د حضرت انس رضه څخه روايت دئ چي شراب حرام سول نو د انگورو شراب به موږ ډير کم تر
لاسه کول زموږ شراب به اکثر د اومو او وچو خرماوو څخه وه . بخاري .

تخريج البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۳۵۱۰ ، رقم : ۵۵۸۰ .

تشریح د خرما په درخته کي اول غوټي شني کيږي او دې ته په عربي کي طلع وايي او هغه د

خرماوو لو مړنی حالت وي بيا د هغه څخه وروسته خلال بيا بلخ بيا بسربيا رطب او بيا د وچېدو څخه وروسته د هغه آخري شکل تمر دی .

هر نشه کونکی شی حرام دی

﴿۳۴۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْبُتْعِ وَهُوَ نَبِيذُ الْعَسَلِ فَقَالَ كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ . متفق عليه .

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه د شاتو د شیرې حکم وپوښتل سو ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : د چښلو هر هغه شی چې نشه راولي حرام دی . بخاري او مسلم .

تخریج البخاري في الصحيح (فتح الباري) : ۴۱۱۰ ، رقم : ۵۵۸۶ ، ومسلم ۱۵۸۵۳ ، رقم : ۶۷ - ۲۰۰۱ .

تشریح : په دغه حدیث کې مبتع د بآ په زېړ او د تا په جزم سره نقل سوی دی حال دا چې په ځینو ځایو کې د تا په زور سره هم نقل سوی دی ، د عسلو نبيذ هغه عسلو ته وايي چې په یو لوبښي کې په اچولو سره پرېښودل سي چې د خرماوو د نبيذ په ډول په هغه کې یو ډول تيزي پیداسي ، په دې باره کې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل که د عسلو نبيذ نشه راولي نو هغه هم حرام دي او د خرما د نبيذو هم دا حکم دی ، ویل کېږي چې د اهل یمن شراب مبتع دی .

څوک چې په دنیا کې شراب څښي هغه د شراب ظهور څخه محروم دی

﴿۳۴۳﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مُسْكِرٍ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : هر شی چې نشه راولي

خمر و كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا فَمَاتَ وَهُوَ يُدْمِنُهَا لَمْ يَتُبْ لَمْ يَشْرُبْهَا فِي الْآخِرَةِ . رواه مسلم

هغه شراب دي او هر نشه راوستونکی شی حرام دی او کوم سړی چې په دنیا کې همېشه شراب څښي تر دې چې بې توبې مړ سي نو په آخرت کې به هغه ته د چښلو لپاره شراب نه ورکول کېږي . مسلم .

تخریج مسلم في الصحيح ۱۵۸۷۳ ، رقم : ۷۳ - ۲۰۰۳ .

تشریح د هغه به په آخرت کې شراب څښل په برخه نه سي : د دې څخه مراد د هغه سړي حالت

بیانول دي چي د شرابو په حلال گڼلو سره همېشه یې څیښي او یا دغه ارشاد پر زجر او توبیخ او د شرابو څښلو پر سخت منع باندي محمول دی او یا دا مراد دی چي هغه سړي ته به په آخرت کي د هغه خلکو سره شراب ظهور څښل په برخه نه سي کوم چي په خلاصون تر لاسه کړي او په جنت کي تر مخه داخل سي .

د شرابي په اړه وعید

﴿۳۴۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا قَدِمَ مِنَ الْيَمَنِ فَسَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي یو سړی د یمن څخه راغلی او د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه یې د

وَسَلَّمَ عَنْ شَرَابٍ يَشْرَبُونَهُ بِأَرْضِهِمْ مِنَ الذُّرَّةِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ فَقَالَ النَّبِيُّ

هغه شرابو حکم وپوښتی چي د هغه په وطن کي چېښل کیدل دا شراب د جواریو څخه جوړېدل او هغه ته مزر وویل کیدل، رسول الله صلی الله علیه و آله پوښتنه وکړه

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مُسْكِرٌ هُوَ قَالَ نَعَمْ قَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ إِنَّ عَلَى

ایا هغه نشه راوړلي؟ هغه عرض وکړ چي هو، رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل هر هغه شی چي نشه

اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَهْدًا لِمَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ الْخَبَالِ قَالُوا

راوړلي حرام دی، او د الله تعالی عهد دی څوک چي د نشې شی وچېښي نو په هغه به طینه الخبال وچېښل سي، صحابه کرامو پوښتنه وکړه

يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا طِينَةُ الْخَبَالِ قَالَ عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ أَوْ عَصَاةُ أَهْلِ النَّارِ.

رواه مسلم .

ای د الله رسول له ! طینه الخبال څه شی دی؟ رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل : د دوږخیانو خوله یا د دوږخیانو نوونه . مسلم .

تخريج: مسلم في الموضع السابق رقم: ۷۲-۲۰۰۲.

تشریح: د شیخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله علیه د ترجمې څخه دا مفهوم اخیستل کیږي چي د دوږخیانو خوله یا د هغوی د زخمو څخه بهیدونکي وینه او نو د خبال معنی ده او د طینت معنی

ده لاندی خیری .

د نبیذ په اړه یو حکم

﴿۳۲۵﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ خَلِيطِ التَّمْرِ وَالْبَسْرِ وَعَنْ خَلِيطِ الزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ وَعَنْ خَلِيطِ الزَّهْوِ وَالرُّطْبِ وَقَالَ انْتَبِذُوا كُلَّ وَاحِدٍ عَلَى حَدِّتِهِ . رواه مسلم

د حضرت ابو قتاده رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اومو او وچو خرماوو یو ځای کولو سره د نبیذ (شیرې) جوړولو څخه منع فرمایلي ده، او وچ انگور او وچي خرماوي یو ځای کولو سره نبیذ جوړولو څخه یې منع فرمایلي ده او وچه اومه خرماوو یو ځای کولو سره د نبیذ جوړولو څخه یې منع کړې ده او فرمایلي یې دي چې په دې کې هر یو بیل بیل نستېږي . مسلم .

تخریج : مسلم فی الصحيح ۱۵۷۶۱۳، رقم : ۱۹۸۸-۲۶.

د لغاتو حل : خلیط الزهو : ای البسر الملون .

تشریح : رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دوو میوو یو ځای کولو او خشتولو څخه منع فرمایلي ده او د جلا جلا خشتول یې جائز گرځولي دي، په دې کې حکمت دادی چې کله دوه ډوله مختلفي میوې خشتې کړل سي نو پر هغه اوبه ژر اثر کوي ، کومه مېوه چې په اوبو سره ژر تغیر قبول کړي په هغه کې نشه پیدا کیږي او د هغه اثر نورو ته هم رسیږي همدارنگه کوم نبیذ چې تیارېږي په هغه کې د یو نشه کونکي شی گډېدو قوی امکان وي چې د هغه امتیاز کول ممکن نه وي نو کله چې هغه نبیذ وڅینل سي نو د یو حرام شي څښل لازمیږي، امام مالک او امام احمد رحمه الله علیهما په دې بنیاد د دغه حدیث په ظاهري معنی باندې عمل کړی دی او ویلي یې دي چې داسې نبیذ څښل چې د دوو میوو په خشتولو سره جوړېږي حرام دي که څه هم په هغه کې نشه وي یا نه وي مگر جمهور علماء وایي چې د داسې نبیذ څښل به په هغه صورت کې حرام وي کله چې په هغه کې نشه وي .

د شرابو څخه سور که جوړول

﴿۳۲۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنِ الْخَمْرِ تَتَّخَذُ خَلًّا فَقَالَ لَا . رواه مسلم .

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسول که د شرابو څخه سورکه جوړه سي نو جائز دي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : يا . مسلم .

تخریج: مسلم فی الصحيح ۱۵۷۳\۳، رقم: ۱۱-۱۹۸۳.

تشریح: حنفیه حضرات وايي که شراب په سورکه تبدیل کړل سي نو د هغه خوراک او په کار راوړل به جائز وي که څه هم په شرابو کي د يو شي په اچولو سره د هغه سورکه جوړه سوې وي يا په هغه کي د يو شي اچولو څخه پرته د مثال په توگه د زياتو ورځو اېښودو يا د لمړ په گرمۍ کي د اېښودو په وجه په خپله د هغه څخه سورکه جوړه سوې وي ، امام شافعي رحمته الله عليه وايي که چيري په شرابو کي د يو شي په اچولو سره سورکه جوړه سوې وي نو هغه حلال نه دي او محض د هغه په وجه په هغه شرابو کي هيڅ کله هم پاکي نه راځي او په هغه کي د يو شي اچولو څخه پرته د مثال په توگه د لمړ په گرمۍ کي د اېښودو په وجه د هغه څخه سورکه جوړه سوې وي نو په دې باره کي د هغه دوه قوله دي چي په هغو کي زيات صحيح قول دادی چي هغه شراب نه پاته کيږي بلکه په هغه کي پاکي راځي او د هغه خوراک او څښاک جائز دي .

د حنفیه حضراتو دليل دادی چي رسول الله ﷺ اول خو بېله يو قیده دا فرمايلي دي چي (نعم الادام الخل) يعني غوره کتن سورکه ده، نو کوم شی چي سورکه وي د هغه استعمال به حلال وي ، دوهم دا چي کله د شرابو څخه هغه خراب خاصیت ووتی چي د هغه په وجه هغه حرام وو او په هغه کي ښه خاصیت پیدا سو او س هغه د يو مباح شي په درجه کي سو چي د هغه خوړل او څښل حلال سول، او کوم چي د دغه حديث تعلق دی نو په دې باره کي د حنفیه حضراتو له خوا دا ويل کيږي چي رسول الله ﷺ دې ته حلال ځکه نه دي ويلي چي هغه وخت د شرابو د حرمت د نازلېدو لږ وخت سوی وو او خلکو د اوږده عادت په پرېښودو سره د شرابو څخه مخ گرځولی وو او دا يو فطري خبره ده چي کله چي انسان يو شی د اوږده عادت څخه وروسته پرېږدي نو هغه شي ته د هغه خواهش تر ډيره وخته پوري وي نو رسول الله ﷺ هغه وخت د شيطان د مداخلت د بيړي په محسوس کولو سره چي داسي نه شيطان لعین ته د خپل حربې ازمایلو موقع تر لاسه سي او د هغه په نتیجه کي خلک هغه شی د شرابو څښلو وسیله وگرځوي، رسول الله ﷺ هغه ته حلال ونه فرمايل مگر د شرابو پر حرمت د ډېر وخت تېرېدو او شرابو ته د خلکو د میلان د شک او شبهي ایستلو څخه وروسته کله چي دا ډول بهر پاته نه سوه او هغه حکمت ختم سو چي د هغه په وجه هغه ته حلال نه ويل کېدل نو هغه حرمت زائل سو او

هغه سورکه د خوراک او خېښاک لپاره حلال وگرځول سوه کوم چي د شرابو څخه جوړه سوې وي ، ددې څخه پرته صاحب د هدايې يو روايت هم نقل کړی دی چي بيهقي په خپل کتاب (معرفت) کي د حضرت جابر رضي الله عنه څخه مرفوع نقل کړی دی چي : خير خلکم خل خمرکم : ژباړه : ستاسو په سورکو کي غوره سورکه هغه ده کوم چي د شرابو څخه جوړه سوې وي .

شراب د دواء په توګه استعمالول جائز نه دي

﴿۳۲۷﴾: وَعَنْ وَاِثِلِ الْحَضْرَمِيِّ أَنَّ طَارِقَ بْنَ سُوَيْدٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَمْرِ فَتَنَاهَا أَوْ كَرِهَ أَنْ يَصْنَعَهَا فَقَالَ إِنَّمَا أَصْنَعُهَا لِلدَّوَاءِ فَقَالَ إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ . رواه مسلم .

د حضرت واثل حضمي رضي الله عنه څخه روايت دی چي طارق بن سويد رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د شرابو په اړه پوښتنه وکړه ، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه ددې د چښلو څخه منع کړ ، طارق وويل : موږ دا د دوا په توګه استعمالوو ، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل : دا دوا نه بلکه ناروغي ده . مسلم .

تخريج: مسلم في الموضع السابق ، رقم : ۱۲ - ۱۹۸۴ .

تشریح: اکثرو علماء شراب د دوا په توګه استعمال څخه منع کړې ده حال دا چي ځيني علماء وايي که د يو حاذق ډاکټر او معالج په وينا شراب د يو ناروغۍ يوازینی علاج وي يعني علاج کونکی دا ووايي چي په دغه ناروغۍ کي يوازي شراب دوا ده بله دوا يې نه سته نو په دغه صورت کي د هغه استعمال مباح دی ، همدارنګه که په خلق کي ګوله يا بل شی بند سي او د هغه په وجه د ځان د هلاکت بېره وي او هغه وخت اوبه يا بل داسي شی نه وي چي په هغه سره ګوله تېره سي نو په دغه صورت کي د ټولو علماء په اتفاق سره دا فيصله ده چي يوازي دومره شراب خېښل حلال دي چي په هغه سره ګوله يا بل شی تر خلق تېر سي

الله عز وجل په هيڅ حرام شي کي شفاء نه ده ايښې

د مخکني باب په شروع کي بنوول سوي دي چي د شرابو حرمت د يو وار نازلېدو پر ځای په تدريجي توګه جاري سوی دی ، په دې باره کي چي اول آيت نازل سوی دی هغه هم په دغه وخت کي نقل سوی دی ، په دغه آيت کي دا هم فرمايل سوي دي چي (ومنافع للناس) يعني په دغه شرابو کي د خلکو لپاره څه ګټي هم سته ، نو اوس هغه ګټي څه شي دي ؟ په دې باره کي مفسرينو ډېر څه ليکلي دي ، ځينو مفسرينو وضاحت کړی دی چي د ګټو څخه د انساني بدن

روغتیا او شفاء مراد نه ده بلکه انشاط طبع مراد دي چي د هغه اخري نتيجه د بدني مضراتو په صورت کي وي نو دا يقين کول بالکل عبث دی چي شراب د انسان بدن ته گټه رسولای سي يا ددې په ذريعه د يو ناروغۍ څخه خلاصون تر لاسه کيدای سي ، په دې باره کي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد هم په ذهن کي وساتئ چي : الله تعالى په هيڅ حرام شي کي شفاء نه ده ايښې .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د شراب څښلو وبال

﴿۳۲۸﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : څوک چي (يو وار)

شَرِبَ الْخَمْرَ لَمْ يَقْبَلُ اللَّهُ لَهُ صَلَاةً أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ

شراب وچښي الله تعالى تر څلوېښت ورځو پوري د هغه لمونځ نه قبلوي ، وروسته که چيري توبه وکاري نو الله تعالى د هغه توبه قبلوي

فَإِنْ عَادَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةً أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَإِنْ

بيا چي هغه دويم وار شراب وچښي نو تر څلوېښت ورځو پوري د هغه لمونځ نه قبلوي او چي کله توبه وکاري نو د هغه توبه قبلوي ، بيا چي

عَادَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةً أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَإِنْ عَادَ

په دريم وار شراب وچښي نو تر څلوېښت ورځو پوري د هغه لمونځ نه قبلوي چي توبه وباسي نو توبه يې قبلوي ،

الرَّابِعَةَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةً أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ لَمْ يَتُبْ اللَّهُ عَلَيْهِ

بيا چي په څلورم وار شراب وچښي نو تر څلوېښت ورځو پوري د هغه لمونځ نه قبلوي او که توبه وکړي نو توبه يې نه قبلوي او په دوېځ کي به د نوونو

وَسَقَاهُ مِنْ نَهْرِ الْخَبَالِ . رواه الترمذي و رواه النسائي وابن ماجه

والدارمي عن عبد الله بن عمرو .

د ويالې څخه ژړي اوبه ور وچينبل سي .، ترمذي، نسائي، ابن ماجه، او دارمي دا حديث د عبدالله بن عمرو څخه روايت کړی دی .

تخريج: سنن الترمذي ۲۵۷۸۴، رقم: ۱۸۶۲.

تشریح: د هغه لمونځ نه قبلوي : ددې مطلب دادی چي هغه سړي ته د خپل لمانځه ثواب نه ورکول کيږي که څه هم د لمانځه د ادا کولو فرض د هغه څخه ساقط کيږي، دلته په خاصه توگه د لمانځه ذکر کولو مقصد دا دی چي کله د لمانځه په ډول عبادت نه قبلوي چي په ټولو بدني عبادتو کي تر ټولو افضل دی نو نور عبادتونه په طريقه اولی نه قبلوي او د څلوېښتو ورځو شمېر کيدای سي ددې لپاره لگول سوی وي چي د شراب څېښونکي په باطن کي د شرابو اثر په مختلفو نوعيتو سره تر دويمره وخته پوري وي .

دا خبره بايد په ذهن کي وي چي د رسول الله ﷺ دا فرمايل چي په څلورم وار توبه نه قبلوي دا په اصل کي د زجر او سختوالي پر تنبيه باندي محمول دی ځکه چي يو ځای فرمايل سوي دي چي کوم سړی د گناه څخه توبه وکړي او پښيमानه سي او د الله تعالی څخه د بخښني اميد ولري نو هغه اصرار ونه کړي (يعني داسي سړي ته مصرنه ويل کيږي او د هغه توبه قبلوي) که څه هم په يوه ورځ کي هغه گناه اويا واره وکړي، او يا دا مراد دي چي کوم سړی په وار وار شراب څيښي نو د دغه ام الخبائث د نحوست په وجه هغه ته د حقيقي توبې توفيق نه ورکول کيږي او په آخر کي پر هغه باندي اصرار کونکی مړ سي .

د نشه کوونکي شي لږ مقدار هم حرام دی

﴿۳۲۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أُسْكِرَ

كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ . رواه الترمذي وابوداؤد وابن ماجه .

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم شی چي په زیات استعمال سره نشه راولي د هغه په لږ اندازه استعمالول هم حرام دي . ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه .

تخريج: سنن الترمذي ۲۵۸۸۴، رقم: ۱۸۶۵، وابوداؤد في السنن ۸۷۸۴، رقم: ۳۶۸۱، وابن ماجه في السنن ۱۱۲۵۸۲، رقم: ۳۳۹۳.

تشریح: مطلب دادی چي د مثال په توگه د شرابو یو داسي ډول دی چي د هغه زیاته اندازه نشه راوړي او کم اندازه یې نشه نه راوړي نو داسي نه ده چي د هغه لږ څینسل به جائز وي بلکه د هغه لږ اندازه به هم حرام وي ځکه چي د انسان فطرت دی چي مخکي یو شی په کمه اندازه کي اختیاروي او بیا هغه کمه اندازه هغه زیاتي اندازې ته رسوي نو د هغه کم څخه هم پرهیز کول ضروري دي .

﴿۳۲۸۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أُسْكِرَ

مِنْهُ الْفَرْقُ فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ . رواه احمد والترمذي و ابوداؤد .

د حضرت عائشې ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : کوم شی چي (په اندازه د ۱۶ اړتولو نشه راوړي) نو د هغه یو ورغوی اندازه هم حرام دي . احمد ، ترمذي ، ابوداؤد .

تخریج: احمد في المسند ۱۳۱/۶، والترمذي في الموضع السابق ۲۹۳/۴، و ابوداؤد في الموضع السابق ۹۱/۴، رقم: ۳۶۸۷.

د لغاتو حل: الفرق: مکیال معروف بالمدينة وهو ستة عشر رطلا (شپاړس رطله).

تخریج: د دغه حدیث شریف مطلب هم دادی چي کوم نشه کونکی شی په زیاته اندازه کي حرام وي د هغه تر ټولو کمه اندازه هم حرام دي .

شراب د خشي څخه جوړیږي

﴿۳۲۸۱﴾: وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نعمان بن بشیر ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

إِنَّ مِنَ الْحِنْطَةِ خَمْرًا وَمِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا وَمِنَ التَّمْرِ خَمْرًا وَمِنَ الزَّيْبِ

د غنمو څخه هم شراب جوړیږي د اوربشو څخه هم شراب جوړیږي د خرماوو څخه هم شراب

جوړیږي د انگورو څخه هم شراب جوړیږي

خَمْرًا وَمِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا . رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجه وقال

الترمذي هذا حديث غريب .

او د شاتو څخه هم شراب جوړېږي . ترمذي ، ابوداؤد ، ابن ماجه ، د ترمذي په قول دا حديث غريب دی .

تخريج: الترمذي في السنن ۲۶۲/۴، رقم: ۱۸۷۲، وابدود في السنن ۸۳/۴، رقم: ۳۶۷۶، وابن ماجه في السنن ۱۱۲۱/۲، رقم: ۳۳۷۹.

تشرېح: علماؤ ويلي دي چي دلته حصر مراد نه دی چي يوازي ددغه شيانو څخه شراب جوړېږي بلکه ددغه شيانو په خاصه توگه ذکر ځکه سوی دی چي په عامه توگه سره ددغه شيانو څخه شراب جوړېږي ، په دغه ارشاد کي ددې دليل هم دی چي خمر يوازي د انگورو شرابو ته نه وايي حال دا چي ابن مالک رحمته الله عليه وايي چي دلته د انگورو د شرابو څخه ماسوا د نورو شيانو شرابو ته خمر مجازا ويل سوي دي او په دې کي مناسبت دادی چي ددغه شيانو شراب هم د انسان عقل زائل کوي .

شراب مال متقوم نه دی

﴿۳۲۸۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ عِنْدَنَا خَمْرٌ لِيَتِيمٍ فَلَمَّا نَزَلَتْ الْهَائِدَةُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ وَقُلْتُ إِنَّهُ لِيَتِيمٍ فَقَالَ أَهْرُقُوهُ . رواه الترمذي .

د حضرت ابو سعيد خدري رحمته الله عليه څخه روايت دی چي زموږ سره د يو يتيم شراب وه ، کله چي سورة مائدة نازله سوه (چي په هغه کي د شرابو حرمت دی) نو ما په دې په اړه د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه پوښتنه وکړه او عرض مي وکړ چي دا د يتيم مال دی ، رسول الله صلی الله علیه و آله حکم وکړ چي دا چپه کړئ . ترمذي .

تخريج: سنن الترمذي ۵۶۳/۳، رقم: ۱۲۶۳.

تشرېح: رسول الله صلی الله علیه و آله د خپل ارشاد په ذريعه دا واضحه کړل چي شراب متقوم مال نه دی نه يوازي دا چي ددې څخه يو گټه تر لاسه کول د هيڅ مسلمان لپاره حلال نه دي بلکه موږ ته ددې د سپکاوي حکم سوی دی نو په دغه صورت کي د شرابو تويول ضروري دي .

﴿۳۲۸۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ قَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي اشْتَرَيْتُ خَمْرًا

حضرت انس رحمته الله عليه د ابو طلحه رحمته الله عليه څخه روايت کوي چي هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کي عرض وکړ چي ای د الله رسول ! ما ددغه يتيمانو لپاره شراب په بيه اخيستی وه

لَا يُتَامِرُ فِي جُبْرِ قَالِ أَهْرِقُ الْخَمْرَ وَاكْسِرُ الدِّنَانَ. رواه الترمذي وضعفه

د کومو چي زه پالنه کوم (په هغه شرابو څه وکړم) نو وه يې فرمايل چي شراب چپه کړه (توی يې کړه) او لوبښي يې مات کړه، ترمذي،

و في رواية ابي داود أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَيْتَامٍ وَرَثُوا خَمْرًا قَالِ أَهْرِقُوهَا قَالِ أَفَلَا أَجْعَلُهَا خَلًّا قَالِ لَا.

او د ابوداؤد په روايت کي د الفاظ دي چي ابو طلحه عرض وکړ زما په پالنه کي دغه يتيمانو ته په ميراث کي شراب رسيدلي دي (په دغه څه وکړم) ورته وه يې فرمايل: چي توی يې کړه هغه بيا عرض وکړ چي سورکه ځيني جوړه کړم، نو وه يې فرمايل چي يا .

تخريج: الترمذي في السنن ٥٨٨١٣، رقم: ١٢٩٣، وابوداؤد ٨٢١٤، رقم: ٣٦٧٥.

د لغاتو حل: الدنان: جمع دن، وهو ظرفها.

تشریح: ابو طلحه رضي الله عنه د شرابو د حرمت نازلېدو څخه مخکي د خپل روزني لاندې يتيمانو لپاره چي کوم شراب رانيولي وه د هغه په باره کي پوښتنه وکړه چي اوس خو شراب حرام سوي دي نو زه په دغه شرابو سره څه وکړم؟ ايا دا توی کړم که يې پرېږدم؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم حکم ورکړ چي هغه ويیوه، د هغه د لوبښو ماتولو حکم يې ځکه ورکړ چي د شرابو نجاست په هغه کي اثر کړی وي او اوس د هغه پاکېدل مخکي نه وه پاته سوي يا دا چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د شرابو په منع کي د سختی ظاهرولو لپاره دا حکم ورکړ چي په کوم لوبښي کي هغه شراب پراته وي هغه دي هم مات کړل سي. همدارنگه رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه شرابو د سورکې جوړولو څخه هم منع وفرمايل چي د هغه تعلق يا خو د زجر او سختی لپاره دی او يا دا منع د نهې تنزيهي په توگه ده.

الفصل الثالث (دریم فصل)

هر نشه کوونکی شی حرام دی

﴿٢٢٨٢﴾: عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كُلِّ

مُسْكِرٍ وَمُفْتِرٍ. رواه ابوداؤد

د حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه شي د استعمال څخه منع فرمایلي ده کوم چې نشه راوړي او په بدن کې سستي پیدا کوي. ابوداؤد .

تخریج سنن ابی داود ۹۰۱۴، رقم: ۳۶۸۳.

تشریح په نهاییه کې لیکلي دي چې مفتر هغه شي ته وایي چې د هغه په څکولو سره په زړه او دماغ کې گرمي پیدا سي او په هغه سره اعضاء رئیسېه کې فتور یعنی کمزوري پیدا سي، افتراء الرجل: دیو سړي په باره کې هغه ویل کېږي کله چې د هغه باهوگان او ورزي کمزوري سي. ددغه ارشاد څخه د خراساني سپیرکۍ، بنگ او نورو داسي شيانو د حرمت استدلال کېږي.

د شراب څېښلو په هیڅ صورت کې اجازه نه سته

﴿۳۲۸۵﴾: وَعَنْ دَيْلَمِ الْحَمِيرِيِّ قَالَ قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ديلم حميري رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما عرض وکړ اې دالله رسوله !

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضٍ بَارِدَةٍ نَعَالِجُ فِيهَا عَمَلًا شَدِيدًا وَإِنَّا نَتَّخِذُ شَرَابًا مِنْ

موږ د يخ وطن او سيدونکي يو او موږ د غنمو شراب جوړوو چې زموږ بدن ته توان رسوي، په

هَذَا الْقُبْحِ نَتَّقَوِي بِهِ عَلَى أَعْمَالِنَا وَعَلَى بَرْدِ بِلَادِنَا قَالَ هَلْ يُسْكِرُ قُلْتُ نَعَمْ

سختو کارونو کې بدنونه قوي کوي او د وطن د يخنۍ څخه موهم ژغوري، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پوښتنه وکړه ايا هغه نشه راوړي؟ ما عرض وکړ چې هو، نور رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل:

قَالَ فَاجْتَنِبُوهُ قَالَ قُلْتُ فَإِنَّ النَّاسَ غَيْرُ تَارِكِيهِ قَالَ إِنْ لَمْ يَتْرَكُوهُ

قَاتِلُوهُمْ. رواه ابوداؤد.

د هغه څخه ځان وژغوره، ما وويل خلک يې نه پرېږدي، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چې نه يې پرېږدي نو جهاد ورسره وکړئ. ابوداؤد.

تخریج سنن ابی داود ۸۹۱۴، رقم: ۳۶۸۳.

د شرابو او خمار ممانعت

﴿۳۲۸۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ

الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَالْكَؤُوبَةِ وَالْغَبِيْرَاءِ وَقَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ . رواه ابوداؤد

د حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ ڄڻهه روایت دی چي رسول اللہ ﷺ د شرابو چڻښلو او خمار کولو څخه منع فرمایلي ده او د نرد او سترنج (یو ډول لوبي دي) او غبیرا (یو ډول شراب) څخه یې هم منع فرمایلي ده او فرمایلي یې دي چي هر نشه والا شی حرام دی . ابوداؤد .

تخریج: سنن ابی داود ۸۹۱۴، رقم: ۳۶۸۵.

د لغاتو حل: الکؤبة: قیل النرد ، وقیل الطبل الصغیر (د نرد لوبه یا کوچنی ډول). الغبیراء: ضرب من الشراب يتخذ من الذرة (یو ډول شراب).

تشریح: په قاموس کي لیکلي دي چي کوبه سترنج ته وایي همدارنگه طبل یعنی نغاري او ساز ته هم کوبه وایي دا ټول شيان منع دي ځکه دلته د کوبه څخه چي کوم شي مراد واخیستل سي صحیح دی ، غبیرا د یو ډول شرابو نوم دی چي د نخودو څخه جوړیږي او په عامه توګه سره حبشیانو به جوړول .

شرابي به جنت ته نه داخليږي

﴿۳۸۷﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَاقٌ وَلَا قَبَّارٌ وَلَا مَنَانٌ وَلَا مُدْمِنٌ خَمْرٍ . رواه الدارمي وفي رواية له ولا ولد زنية بدل قمار .

د حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول اللہ ﷺ وفرمایلي : د مور او پلار عاق سوی ، خمار کونکی ، احسان اچونکی ، او همیشه شراب چڻښونکی به جنت ته هیڅکله داخل نسي . دارمي . او د دارمي په یوه بل روایت کي د خمار پر ځای د ولد الزنا الفاظ دي .

تخریج: سنن الدارمي ۱۵۳۱۲، رقم: ۲۰۹۴.

تشریح: د اوسني زمانې په اعتبار هره هغه بازي خمار د چي په هغه کي په عامه توګه شرط ټول کیږي چي ګټونکی به د بایلونکي څخه دومره روپی یا فلانی شی اخلي لکه تاش ، سترنج او داسي نور ، او همدارنگه لاتری هم د خمار په حکم کي داخله ده .

د طیبی رحمۃ اللہ علیہ د قول مطابق د منان یوه معنی هغه ده کوم چي د ترجمې څخه ظاهره ده يعني یو فقیر یا اړ کس ته د صدقې او خیرات په ورکولو سره پر هغه احسان اچول مګر دا احتمال هم

لري چي منان په اصل کي د من څخه وي چي د هغه معنی د قطع کولو ده همدارنگه منان هغه سړي ته وايي چي د قرابت قطع کونکی وي.

دغه حديث چي (ولد الزنا به په جنت کي نه داخلېږي) صحيح نه دی او موضوع ګرځول کيدای سي بلکه دا يو ضعيف روايت دی بيا هم که چيري د هغه د صحيح کېدو احتمال وي نو په هغه صورت کي به تاويل او وضاحت دا وي چي کوم اولاد د زنا په نتيجه کي پيدا کېږي هغه د پلار د روزني او څارني څخه محروم وي او د مورد بدفعلي سايه پر هغه وي ځکه هغه په عامه توګه خراب سي او د ظاهري او باطني روزني نه ترلاسه کېدو په وجه په ډول ډول خرابيو او بدو اعمالو کي اخته کېږي او په پای کي د الله تعالی په عذاب کي اخته سي، ددې څخه ماسوا څرنگه چي په حرامو اسبابو د مثال په توګه په خمار او سود سره په ګټلي مال کي يو ډول نحوست وي همدارنگه په ولد الزنا کي هم يو ډول نحوست وي ځکه چي هغه د داسي نطفې څخه په وجود راځي چي په حرام ځای کي په حرامي ذريعه سره پيدا سوی وي يا داسي به وويل سي چي دغه ارشاد (ولد الزنا به په جنت کي نه داخلېږي) دا په اصل کي پر زنا کونکي باندي د تعريض او سختۍ مقصد دی چي هغه د ولد الزنا د پيدا کېدو سبب ګرځي.

ددې څخه پرته ځيني حضرات وايي چي دلته د ولد الزنا څخه هغه سړی مراد دی چي هغه پر زنا باندي همېشتوب کوي او دا يې عادت وګرځي لکه زړه ورو خلکو ته د بنو الحرب، يا مسلمانانو ته د بنو الاسلام په نامه ويل کېږي، خلاصه دا چي ددغه ارشاد مطلب دا نه دی چي ولد الزنا محض ددې په وجه چي هغه د زنا په نتيجه کي پيدا سوی دی د الله تعالی په عذاب کي اخته نه وي يا هغه به د جنت د سعادت څخه محروم وي ځکه چي په کومي بدۍ سره هغه پيدا سوی دی په هغه کي دده هيڅ قصور نه سته.

د شرابي په اړه يو وعيد

﴿۲۳۸۸﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالی زه د خلکو لپاره

رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَهَدًى لِلْعَالَمِينَ وَأَمَرَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ بِمَحْقِ الْمَعَازِفِ

د رحمت او هدايت سبب رالېږلی يم او د باجو، مزاميرو، بتانو، صليب او د جاهليت د ټولو

وَالْمَزَامِيرِ وَالْأَوْثَانِ وَالصُّلُبِ وَأَمَرَ الْجَاهِلِيَّةَ وَحَلَفَ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ بِعِزَّتِهِ لَا

خراپو رسمونو او طریقو د وړانولو حکم یې را کړی دی او زما بزرگ او برتر الله قسم خوړلی دی

يَشْرَبُ عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي جُرْعَةً مِنْ خَمْرٍ إِلَّا سَقَيْتُهُ مِنَ الصَّدِيدِ مِثْلَهَا

چي زما په بندگانو کي کوم بنده د شرابو يو څاڅکي و چېنسي زه به پر هغه د دوړخيانو د بدن نوونه و چېنسم،

وَلَا يَتْرُكُهَا مِنْ مَخَافَتِي إِلَّا سَقَيْتُهُ مِنْ حَيَاضِ الْقُدْسِ . رواه احمد

او څوک چي زما د بيري شراب چېنسل پر پردي په هغه به د پاکو حوضونو څخه (پاک شراب) و چېنسم . احمد .

تخریج: مسند الامام احمد ۲۵۷۸۵.

تشریح: د باجو څخه ډول ، نغاره ، رباب ، فيانو او داسي نور د ساز او سروز سامان مراد دی ، همدارنگه د مزامير څخه پاچاهي ساز ، تولی . او داسي نور شيان مراد دي .

دغه حديث د باجې او مزامير پر حرام کېدو باندي دلالت کوي ځکه چي دغه شيان د پخوانۍ زمانې د فاسقانو او گمراهانو خلکو د رواجو او عاداتو څخه دي . فقهاؤ ليکلي دي چي راگ او غزلي د سروز سره حرام دي مگر محض په آواز سره ويل مکروه دي او د پرديو بنځو څخه او رېدل حرام دي .

د دار څخه مراد هغه صليبي نښان دی چي د عيسايانو په نژديو مقدسه نښه او قومي او مذهبي نښه ده چي په دغه + شکل کي وي يعني يو خط بل خط قطع کوي دا په اصل کي د هغه دار نښان دی چي پر هغه باندي د عيسايانو د عقيدې سره سم حضرت عيسى عليه السلام په دار سوی وو په دې مناسبت سره عيسايان دا نښه په مختلفو صورتو کي پر خپل بدن باندي زړوي بلکه پر ځان او ټولو شيانو باندي دغه نښه جوړوي ددې څخه د هغوی مقصد د برکت تر لاسه کول دي او د هغه واقعي غم او حسرت يادول هم دي کوم چي حضرت عيسى عليه السلام ته پيښ سوی وو ، نور رسول الله ﷺ د دغه نښي د نيست او نابود کولو حکم هم وکړ او مسلمانان يې په سختۍ سره منع کړل چي هغوی داسي هيڅ شی استعمال نه کړي چي پر هغه باندي دغه نښه وي او نه بايد پر خپل يو شي باندي داسي نښه جوړه کړي ځکه چي په دې سره د يو پردي قوم مشابهت کيږي چي په اسلام کي سخت حرام دي .

د جاهليت د زمانې د رواجو او عاداتو څخه مراد هغه شيان دي کوم چي بالکل باطل دي او

د اسلام د زمانې څخه مخکې ډېر رواج وه لکه نوحه (پر مړي باندې وېر کول) په خپل کورنۍ يا نسل باندې بې ځايه فخر کول او د نورو د نسب پيغور او طنز کول او داسې نور .

د مور او پلار پر نافرمان او شرابي باندې د جنت دروازي بندي دي

﴿۳۸۹﴾: وَعَنِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثَلَاثَةٌ قَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَنَّةَ مُدْمِنُ الْخَمْرِ وَالْعَاقُ وَالِدِّيُّوْثُ الَّذِي يُقْرِئُ فِي أَهْلِهِ الْخَبَثَ . رواه احمد والنسائي .

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : درې کسان دي چې پر هغوى الله تعالى جنت حرام کړې دى : يو خو هغه سړى چې هغه همېشه شراب چېنې ، دويم هغه چې د مور او پلار نافرمانى کوي ، دريم : دووټ چې د خپل کوروالا څخه د زنا کار اخلي . احمد او نسائي .

تخريج مسند الامام احمد ۶۹۷۲، والنسائي ۸۰۷۵-۸۱، رقم: ۲۵۶۲.

تشرېح څوک چې په خپل کورنۍ کې ناپاکي پيدا کړي : ددې مطلب دادى چې کوم څوک خپل بنځه، مينزه يا يو بله قريبه د بدۍ پر لاره روانوي يعنې هغوى د پرديو خلکو سره پر کوروالي کولو، مچه اخيستلو او په ناپردگۍ کې د اختلاط وغيره باندې مجبوره کوي يا هغوى ته دا موقع ورکوي او په دغه حکم کې نور ټول گناهونه لکه شراب څښل ، د جنابت غسل نه کول او داسې نور هم شامل دي يعنې هغه سړى خپل بنځه د شرابو پر څښلو وويني يا هغه د جنابت څخه پر غسل نه کولو وويني يا په يو بله گناه کې يې وويني او د هغه څخه يې منع نه کړي نو دا هم دوسي ده .

علامه طيبي رحمه الله وايي چې دوس هغه بې غيرته سړي ته وايي چې خپله کورنۍ يعنې خپل بنځه په يو بدۍ کې وويني مگر نه خو هغه ته ددې په وجه غيرت محسوس کيږي او نه يې د هغه بدۍ څخه منع کوي .

په مجمع البحرين کې ليکلي دي چې دوټ ته کشخان او قرنان هم وايي مگر ځيني حضراتو د کشخان او قرنان په مفهوم کې لږ فرق پيدا کړى دى يعنې دوس هغه دى چې پردي سړي ته خپل بنځه پريږدي او کشخان هغه دى چې خپلو خویندو ته پردي خلک پريږدي او قرنان هغه دى چې خپل لوڼو ته پردي سړي پريږدي .

﴿۳۲۹۰﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثَلَاثَةٌ لَا تَدْخُلُ الْجَنَّةَ مُدْمِنُ الْخَمْرِ وَقَاطِعُ الرَّحِمِ وَمُصَدِّقُ بِالْسِّحْرِ . رواه احمد .

د حضرت ابو موسى اشعري رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي ، درې ډوله خلک به جنت ته نه ځي : هميشه شراب چېښونکی ، د قريبانو سره تعلق پرې کونکی او پر جادو باندي يقين او باور ساتونکی . احمد .

تخريج مسند الامام احمد ۳۹۹/۴ .

تشریح پر جادو باندي يقين کونکي : ددې څخه مراد هغه سړی دی چې جادو مؤثر بالذات گڼي ، په جادو باندي په دې معنی يقين کول صحيح دي چې هغه د الله تعالی مخلوق دی او د الله تعالی په حکم سره د هغه اثر واقع کيږي لکه څرنگه چې فرمايل سوي دي : (السحر حق) يعنې جادو يو حقيقت دی .

شراب خېښل د بت پرستۍ مترادف دی

﴿۳۲۹۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُدْمِنُ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل : هر کله چې هميشه شراب

الْخَمْرِ إِنْ مَاتَ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى كَعَابِدٍ وَثْنٍ . رواه أحمد وروى ابن ماجه عن

چېښونکی مړ سي نو الله تعالی به د هغه سره داسي ملاقات کوي څرنگه چې د بت عبادت کونکي سره ملاقات کوي . احمد او ابن ماجه ،

أَبِي هُرَيْرَةَ وَابْنِ بِيَهْقِي فِي " شُعَبِ الْإِيمَانِ " عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ . قَالَ : ذَكَرَ الْبُخَارِيُّ فِي التَّارِيخِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ .

ابن ماجه د ابو هريره څخه او بيهقي په شعب الايمان کي د محمد بن عبد الله څخه او هغه د خپل پلار څخه ددې يادونه کړې ده بخاري په تاريخ کي د محمد بن عبيد الله څخه د هغه د پلار په واسطه روايت کړ .

تخريج مسند الامام احمد ۲۷۲/۱ . والبيهقي في شعب الايمان ۱۲۵-۱۳ . رقم : ۵۵۸۷ .

﴿۳۴۹۲﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ مَا أَبَايَ شَرِبْتُ الْخَمْرَ أَوْ عَبَدْتُ هَذِهِ

السَّارِيَةَ دُونَ اللَّهِ. رواه النسائي

حضرت ابو موسى رضی اللہ عنہ به ویل چي زه هيخ كله ددي خيال هم نه كوم چي شراب وچهنم يا د الله تعالى خخه پرته ددي ستون (يا ميل) عبادت وكرم . نسائي .

تخريج: سنن النسائي ۸/۳۱۴، رقم: ۵۶۶۳.

د لغاتو حل: السارية: أي الأسطوانة (ستنه\ميل).

تشریح: ددغه ارشاد خخه د حضرت ابو موسى رضی اللہ عنہ مقصد دا ظاهرول دي چي زما په نزد د شرابو خيښلو او بت پرستۍ دواړو يو حکم دی .

=====

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الْأَمَارَةِ وَالْقَضَاءِ

(د امارت او قضاء بیان)

د امارت څخه مراد سرداري او حکمراني ده او د قضاء څخه مراد شرعي عدالت دی، د اسلامي حکومت د نظام دا دوی بنيادي ستنې دي، امير او امام (يعني د هيواد پاچا) د اسلامي قانون محافظ، د حکومت د نظم او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر ذمه دار، د مذهب د ساتني او د اسلامي امت د طاقت او قوت امين او د عامو امورو څارونکی وي، د اسلامي ټولني د افرادو تعلق چي د کومو امورو سره دی پر هغه ټول د امير او امام اختيار وي، قاضي د اسلامي حکومت د مشرتابه په حيثيت د هيوادوالو د حقوقو محافظ وي او هغه د معاملاتو په فيصله کولو کي د شريعت له خوا د حکم حيثيت لري د هغه تر ټولو لويه ذمه داري دا وي چي هغه د خلکو فيصلې د شريعت سره سم وکړي او د هغه ټولو لويه فريضه دا وي چي په عدل، انصاف، امانت او ايماندارۍ تقاضا په هر حالت کي په نظر کي ولري.

اسلام او حکومت

اسلام د نړۍ يوازينی مذهب دی او د دنيا تر ټولو لوی طاقت هم دی، څرنگه چي اسلام د انسانيت عامه د ديني، مذهبي، اخلاقي او اخروي فلاح تر ټولو آخري او مکمل قانون دی همدارنگه هغه يو داسي نه فنا کېدونکی سياسي طاقت هم دی چي د انسانانو د عامي گټې او عام نظم لپاره په حکومت او سياست سره خپل تعلق څرگندوي.

دا يو نه رد کېدونکی حقيقت دی چي اسلام يوازي يو مذهب نه دی بلکه د مذهب په حيثيت سره نور څه هم دی چي د حکومت، حاکميت، سياست او سلطنت سره يې تعلق دی کوم چي د دغه کائناتو د يو لوی حقيقت څخه دی دې ته محض يو داسي نظام نه سي ويل کيدای چي يوازي د باطن د اصلاح فرض سرته رسوي بلکه دا يو داسي ديني نظام هم دی چي د الله ﷻ د بيري او د الله ﷻ د پيژندگلوی د روحاني طاقت سره د دنيا پر مادي نظام باندې د عالمگير غلبې دعوه لري، همدا وجه ده چي قرآن کریم د اسلامي تصوراتو او نظرياتو چينه ده او نبوي حديثونه چي د قرآني حديثو تشریح کونکي او ترجمه کونکي دي د هغه يوه لويه برخه اسلام او

د حکومت او سیاست تعلق ثابتوي، چیري چي په تاريخي انداز کي، چیري چي د تعليمات په اړخ کي او چیري چي د الهي نعمت په ظاهرولو سره پر موږ دا واضحه کيږي چي د اسلام او حکومت په مینځ کي تعلق نه سته بلکه د اسلام د بنيادي عقیدې او تصور مطابق دا محکمه د الله تعالی ملکیت دی او پر دغه محکمه باندې حکومت د الله تعالی حق دی ځکه د اسلام یو بنيادي مقصد دا هم دی چي پر دغه محکمه د الله تعالی حکومت قائم کړل سي او د هغه نازل کړی قانون جاري کړل سي.

په موږ کي چي کوم کمزوري خلک د مذهب او سیاست په مینځ کي د تفریق دیوال حائلوي او اسلام د سیاست او حکومت څخه بالکل بې تعلقه او بې واسطې کول غواړي هغوي په اصل کي د مسلم مخالف عناصرو د هغه چالاک او مکار فلان ښکار دي چي په خپله یې په حقيقي معنی کي ترننه پوري حکومت د مذهب څخه ازاد نه کړلای سو مگر د مسلمانانو سیاسي پرواز او پر مختګ د کمزوري کولو لپاره د مذهب او سیاست د ځانګړو بحثونو په پیدا کولو سره د مسلمانانو د فکر او عمل په چینه کي د دین او دنیا د جلاوالي زهر پاشي.

په کتاب الامارة والقضاء کي چي کومه برخه شروع کيږي په هغه کي هغه حدیثونه نقل کيږي چي هغه د دغه دعوي واضح دلیلونه دي چي اسلام، حکومت او سیاست دوه مخالف او متضاد شيان نه دي، په دغه حدیثو کي د امیر، خلیفه، قاضي، منصف، عوام، پاچا، فوج او دهیواد د نظم او داسي نورو شيانو سره متعلق چي کوم هدایت او احکام بیانېږي د هغو څخه دا واضحه کيږي چي حکومت او سیاست هم د اسلام یوه موضوع ده.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د امیر اطاعت د الله ﷻ او د هغه در رسول ﷺ اطاعت دی

﴿۳۹۳﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَطَاعَنِي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: چا چي زما اطاعت وکړ

فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ يُطِيعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي

هغه د الله ﷻ اطاعت وکړ او چا چي زما نافرماني وکړه هغه د الله ﷻ نافرمانی وکړه او چا چي د امیر اطاعت وکړ هغه زما اطاعت وکړ

وَمَنْ يَعْصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي وَإِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُتَّقَى بِهِ

او چا چي د امير نافرمانی وکړه هغه زما نافرمانی وکړه ، او څرگنده دي وي چي امام د سپر په ډول دی چي د هغه شاته جگړه کېږي (يعني د هغه تر قومندي لاندې د دښمن سره جگړه کېږي) او د هغه په نگراني کي امن عافيت تر لاسه کېږي ، نو

فَإِنْ أَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَعَدَلَ فَإِنَّ لَهُ بِذَلِكَ أَجْرًا وَإِنْ قَالَ بِغَيْرِهِ فَإِنَّ عَلَيْهِ مِنْهُ . متفق عليه .

کوم حاکم چي د الله ﷻ پيروي سره د هغه د حکم سره سم حکمراني کوي او د انصاف څخه کار اخلي هغه ته به پر دې اجر تر لاسه کېږي او که داسي ونه کړي نو د هغه گناه به د هغه پر سروي . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۱۶۱۶، رقم: ۲۹۵۷، و مسلم ۱۴۶۶۱۳، رقم: ۳۳-۱۸۳۵.

تشریح: د امام د سپر سره د تشبیه وجه داده چي څرنگه سپر په جگړه کي د دښمن د غشي او توري څخه ساتنه کوي همدارنگه د امام وجود د مسلمانانو د دښمن د حملو او د هغوی د آفاتو او مصیبتو څخه د ساتني باعث وي .

د امیر اطاعت ضروري دی

﴿۳۹۴﴾: وَعَنْ أَمْرِ الْحَصِينِ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَمْرًا عَلَيْكُمْ عَبْدٌ مُجَدِّعٌ يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا . رواه مسلم

د حضرت ام حصین رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل : که پر تاسو باندي یو پز پرېکړی غلام حاکم جوړ کړل سي او هغه پر تاسو د کتاب الله سره سم حکمراني کوي نو د هغه اطاعت کوئ او حکم یې منئ . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم ۹۴۴۱۲، رقم: ۳۱۱-۱۲۹۸.

د لغاتو حل: مُجَدِّع: ای مقطوع الانف والاذن. (هغه چي غوږ او پزه یې پرې وي).

تشریح: د دغه ارشاد مقصد د د اولو الامر د اطاعت او فرمانبرداری اهمیت څرگندول دي او د دغه اهمیت د زیات واضح کولو لپاره د غلام ذکر سوی دی لکه څرنگه چي یو وار رسول الله

ﷺ و فرمايل : کوم شوک چي مسجد جوڀ ڪڙي ڪه شه هم هغه د چرگي د ڪوڊلي په ډول وي... الخ، ظاهره ده چي مسجد د چرگي د ڪوڊلي په ډول هيڅڪله نه سي ڪيدای بلکه ددغه ارشاد مقصد د مسجد د جوړولو ارزښت او د هغه زيات فضيلت بيانول دي، همدارنگه دلته د غلام په ذکر کولو سره مبالغه کول مقصد دي يا دا مراد دی ڪه هغه غلام د پاچا يا خليفه نائب وي يا هغه د يو خاص سيمي حاکم جوڀ سوی وي، ددغه تاويل بنياد دادی چي د غلام امير او امام کول جائز نه دي.

واضح دي وي چي په دغه ټولو حديثو کي هم دا تاويل ڪيري چي په هغه کي د غلام د امارت او مشرتوب ذکر دی.

پزه پرې ڪڙي او غوږ پرې ڪڙي : ددې مقصد هم د تاكيد لپاره استعمال سوی دی او ددې څخه مراد حقير غلام دی، خلاصه دا چي پر مسلمانانو باندي لازم دي چي هغوی د خپل امير او امام اطاعت وکړي او د هغه د منصب، امارت او امامت پوره عزت او توقير وکړي ڪه شه هم هغه امير په خپل ذاتي حيثيت سره د هر څومره کمي درجې وي.

﴿۳۳۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ اسْتُعِيلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَانَ رَأْسَهُ زَبِيبَةً. رواه البخاري.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل : د حاکم حکم اورئ او اطاعت يې کوئ ڪه شه هم ستاسو حاکم يو حبشي غلام جوڀ ڪړل سي چي د هغه د انگوړ په ډول کوچنی سروي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۱۱۳، رقم: ۷۱۴۱.

د غير شرعي حکم اطاعت واجب نه دی

﴿۳۳۹﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ. متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل : د حاکم حکم اوريدل او

اطاعت يې کول پر هر مسلمان فرض دي که څه هم هغه حاکم يې خوښ وي يا ناخوښه ، تر څو پوري چي حاکم د يو گناه حکم ورنه کړي او هر کله چي د يو گناه حکم ورکړي نو نه يې اوريدل سته او نه يې منل . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۱/۱۳، رقم: ۷۱۴۱، ومسلم ۱۴۶۹/۳، رقم: ۳۸-۱۸۴۰.

تشریح: د امير او حاکم خبره اورېدل او د هغه د احکامو او فرمانو اطاعت کول پر هر مسلمان باندي واجب دي که څه هم د هغه حکم او فرمان د طبيعت او خوښي موافق وي يا موافق نه وي مگر شرط دادی چي د هغه حکم د شريعت د حدودو څخه متجاوز نه وي ، که چيري حاکم او امير يو داسي حکم جاري کړي چي په هغه باندي په عمل کولو سره گناه لازمېږي نو د هغه اطاعت او پيروي واجب نه ده مگر په دغه صورت کي هم د امير او حاکم پر خلاف بغاوت کول يا د هغه سره جنگ کول جائز نه دي .

﴿۳۲۹۷﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ إِبْنِ الطَّاعَةِ فِي الْمَعْرُوفِ . متفق عليه

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د يو گناه په کار کي د چا اطاعت واجب نه دی ، اطاعت يوازې په نیکو کارونو کي واجب دی . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۳۳/۱۳، رقم: ۷۲۵۷، ومسلم ۱۴۶۹/۳، رقم: ۳۹-۱۸۴۰.

د اطاعت عهد

﴿۳۲۹۸﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ بَايَعَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عباد بن صامت عليه السلام څخه روايت دی چي موږ د رسول الله ﷺ پر لاس بيعت وکړ او

عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ وَالْمُنْشَطِ وَالْمَكْرَهِ وَعَلَى أَثَرَةٍ عَلَيْنَا

موږ پر دې خبره عهد وکړ چي پر موږ چاته ترجيح ورکړل سي نو موږ به صبر کوو او پر دې خبره

وَعَلَى أَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ وَعَلَى أَنْ تَقُولَ بِالْحَقِّ آيِنَمَا كُنَّا لَا نَخَافُ فِي

مو عهد وکړ چي موږ به حکومت د وړ کس د لاسو څخه په زوره نه اخلو ، او پر دې خبره مو عهد

و کړ چې موږ به حقه خبره کوو په هر ځای کې چې یو د الله ﷻ په حق کې به د ملامت کس څخه نه

الله لَوْمَةً لَکُمْ فِي رَوَايَةِ عَلٰی اَنْ لَا نُنَازِعَ الْاَمْرَ اَهْلَهُ اِلَّا اَنْ تَرَوْا کُفْرًا بَوَاحًا
عِنْدَکُمْ مِنَ اللّٰهِ فِیْهِ بُرْهَانٌ . متفق علیه

بیرېږو، او په یوه روایت کې د الفاظ دي چې موږ پر دې خبره عهد وکړ چې موږ به امر (یعني حکومت) د ور ځلکو د لاسو څخه نه کارو پر ته ددې څخه چې څرگند کفر وینو او د الله ﷻ د لوري څخه ستاسو سره د هغه ټینګ دلیل وي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۱۳، رقم: ۷۰۵۵، و مسلم ۱۴۷۰۱۳، رقم: ۴۲-۱۷۰۹

تشریح: پر موږ ترجیح ورکړل سي: ددې مطلب دادی چې موږ انصارو دا عهد وکړ چې پر موږ باندي چا ته ترجیح ورکړل سي نو موږ به د صبر او تحمل لمن د لاس څخه نه ايله کوو او په یو روایت کې نقل سوي دي چې رسول الله ﷺ انصارو ته فرمایلي وه چې زما څخه وروسته به ستاسو سره ترجیحې چلن کېږي یعني د بخښني، انعام او منصب د ویش په وخت به پر تاسو نورو ځلکو ته ترجیح ورکړل سي نو پر داسي موقع باندي تاسو خلک صبر کوئ، د رسول الله ﷺ وړاند وینه ثابته سوه چې د خلفاء راشدينو د زمانې څخه وروسته کله چې د امیرانو حکومت شروع سو نو د انصارو سره ترجیحې چلن وکړل سو او انصارو د رسول الله ﷺ د ارشاد په عملي کولو کې او د خپل اقرار د ساتني لپاره د هغه ترجیحې چلن خلاف د شکایت پر ځای د صبر او تحمل لار اختیار کړل.

موږ به امر د هغه ځای څخه نه وباسو: ددې مطلب دادی چې موږ د امارت او حکومت غوښتنه او خواهش نه کوو پر موږ چې کوم څوک امیر او حاکم سي موږ به هغه نه معزول کوو او د خپل امیر او حاکم خلاف شور او بغاوت به نه کوو.
د روایت د آخري الفاظو مطلب دادی چې د امیر او حاکم په قول او فعل کې که چیري څرگند کفر وینئ نو د هغه د معزول کولو اجازه ده.

فسق او فجور د منصب د بر طرفۍ بنیاد کیدای سي که یا؟

ددغه ارشاد څخه دا معلومه سوه چې د هیواد د پاچا په هغه صورت کې د معزول (برطرفه) کولو اجازه ده کله چې هغه د ښکاره کفر مرتکب سي او د هغه کفر د قرآن او حدیث په رڼا کې په دومره واضحه توګه ثابت سي چې د هغه امام لپاره د هغه کفر یو تاویل کول هم ممکن نه وي، د

امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پہ نزد امام د معزول کولو بنیاد یوازي د هغه کفر کیدای سي د هغه فسق او فجور د هغه د عزل سبب نه سي کیدای حال دا چي امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي که امام په فسق او فجور کي اخته سي نو هغه معزول کیدای سي دا مسئله د قاضي او امير هم ده .

خرگنده دي وي چي په دغه مسئله کي د امامانو د اختلاف بنیاد دادی چي د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد فاسق سړی ددې اهل نه دی چي هغه ته د ولایت ذمه داري و سپارل سي حال دا چي امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ وایي چي فاسق ته د ولایت حق حاصل دی د ده په نزد د فاسق پلار لپاره د خپل نابالغي انجلی په نکاح ورکول جائز دي .

فرمانبرداري د توان سره سم

﴿۳۴۹۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ يَقُولُ لَنَا فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ . متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چي موږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره بيعت وکړ يعنې ددې عهد مو وکړ چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم احکام به موږ اورو او اطاعت به يې کوو ، او رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې په جواب کي دا وفرمايل په هغه شي کي چي د هغه په تاسو کي توان وي . بخاري او مسلم

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۹۳۱۱۳، رقم: ۷۲۰۲، و مسلم ۱۴۹۰۱۳، رقم: ۹۰-۱۸۶۷.

تشریح: رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل ذکر سوي ارشاد په ذریعه صحابه کرامو ته اساني ورکړه چي تاسو څومره فرمانبرداري کولای سئ هغومره يې وکړي ، او يا دغه ارشاد ددغه خبري د تاکيد او سختۍ لپاره وو چي تاسو څومره فرمانبرداري کولای سئ په هغه کي يو ډول کوتاهي کول نه دي پکار .

د ټولني په اجتماعيت کي پر خنډ کېدو باندي وعيد

﴿۳۵۰۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَكَرِهَهُ فَلْيُصْبِرْ فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُفَارِقُ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَيَمُوتُ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً . متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : په تاسو کي چي څوک د

خپل حاکم د لوري داسي خبره وويني چي پر هغه بڼه نه لگيږي نو صبر دي وکړي ځکه چي څوک د ډلي څخه يوه لوېشت بيل سو او په دې حال کي مړ سو نو د هغه مرگ به د جاهليت مرگ وي . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۱۱۱۳، رقم: ۷۱۴۳، و مسلم ۱۴۷۷۸۳، رقم: ۵۵-۱۸۴۹.

تشریح: مطلب دادی چي کوم څوک د امام او امير د اطاعت او فرمانبردارۍ څخه خپل ځان ازاد کړي او د مسلمانانو ډله اختيار نه کړي او د ټولو مسلمانانو د اجتماع او اتحاد پر خلاف ملا وتړي او بيا په هغه حالت کي مړ سي نو هغه د جاهليت د زمانې د خلکو په مرگ مړ سو، ددغه مشابهت بنياد دادی چي د جاهليت د زمانې خلک د دين څخه وتلی وه ځکه هغوی به نه د خپل امير او مشر اطاعت کوی او نه به يې د خپل امام هدايات منل بلکه هغوی به د هغه څخه په ښکاره د بيزاری اظهار کوی، همدارنگه د هغوی په نزد د ملي يووالي او اجتماعي تنظيم هيڅ بندوبست نه وو ځکه هغوی نه پر يو شي باندي اجماع او اتحاد کوی او نه پر يوه لاره باندي متفق کېدل .

ددغه حديث څخه معلومه سوه چي په اسلام کي د ملي اتحاد او د مسلمانانو پر ټينگ اجتماعي تنظيم باندي پوره باور او د هغه فرمانبرداري کول او په ملي چارو کي د اتفاق او اتحاد لوی اهميت دی بلکه دغه شيان د دين مطلوب دي او د دين د لوړۍ بنيادي عناصر دي .

د تعصب خلاف تنبيه

﴿۲۵۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلي دي چي

مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً وَمَنْ قَاتَلَ

څوک د امام (خلیفه) د اطاعت څخه ووتی او د اسلام د ډلي څخه بيل سو او په دغه حال کي مړ سو نو د هغه مرگ به د جاهليت د مرگ په ډول وي او څوک چي

تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَغْضَبُ لِعَصْبَةٍ أَوْ يَدْعُو إِلَى عَصْبَةٍ أَوْ يَنْصُرُ عَصْبَةً فَقَتِلَ

د يو داسي بيرغ لاندې و جنگيدی چي د هغه حق او باطل کېدل څرگند نه وي او د تعصب څخه غضبناک سو او د يو تعصب په مرسته يې خلک ځان ته راوبلل او په دې حال کي مړ سو

فَقَتَلَهُ جَاهِلِيَّةٌ وَمَنْ خَرَجَ عَلَى أُمَّتِي بِسَيْفِهِ يَضْرِبُ بَرَّهَا وَفَاجِرَهَا وَلَا

نود جاهليت ۾ مرگ مرسو، او ڏوڪ چي زما دامت خلاف توره واخلې ودرېڊي او دامت بنه
او بد خلک يي ووڙل او نه يي

يَتَحَاشَى مِنْ مُؤْمِنِهَا وَلَا يَفِي لِذِي عَهْدٍ عَهْدَهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ.

رواه مسلم

د مؤمن پروا وکره او نه د عهد والا عهد يي پوره کر نو هغه کس زما څخه نه دي او نه زه د هغه
څخه يم. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۴۷۶۱۳، رقم: ۵۳-۱۸۴۸.

غوره او بد حاڪم

﴿۲۵۰۲﴾: وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عوف بن مالک اشجعي رضه څخه روايت دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

قَالَ خِيَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ

ستاسو په حاڪمانو کي غوره هغه وي چي د هغوی سره تاسو مينه کوي او هغوی ستاسو سره
مينه کوي، او د هغوی لپاره تاسو دعاء کوي او هغوی ستاسو لپاره دعا کوي،

عَلَيْهِمْ وَشَرَّارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ

او بد ترين حاڪم هغه دي چي تاسو د هغوی سره بغض ولري او هغوی ستاسو سره بغض ولري،
او تاسو پر هغوی لعنت کوي

وَيَلْعَنُونَكُمْ قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَابِذُهُمْ عِنْدَ ذَلِكَ قَالَ لَا مَا أَقَامُوا

او هغوی پر تاسو د لعنت کوي، راوي بيان دي چي موږ (صحابه کرامو) عرض وکړ اې د الله
رسوله! ايا موږ هغه بد ترين حاڪمان مات نه کړو؟ او عهد چي د هغوی سره مو کړي دي مات نه
کړو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: نه، تر څو پوري چي هغوی

فِيكُمْ الصَّلَاةَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ إِلَّا مَنْ وَلِيَ عَلَيْهِ وَالْأَمْرَ يَأْتِي

په تاسو کي لمونځ قائموي نه ترڅو پوري چي هغوی په تاسو کي لمونځ قائموي، خبردار! کوم سړی چي په تاسو کي حاکم جوړسي او تاسو د هغه يو داسي کارووينئ

شيئاً من معصية الله فليكره ما يأتي من معصية الله ولا ينزعن يدا من

طاعة. رواه مسلم

چي د الله تعالی پر نافرمانی مبني وي نو تاسو د هغه دغه عمل بد وگڼئ خو د هغه د اطاعت څخه لاس مه کاږي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۴۸۲/۳، رقم: ۶۶-۱۸۵۵.

تشریح: ترڅو چي هغه ستاسو په مینځ کي لمونځ قائموي: ددې څخه دا مفهوم اخیستل کیږي چي د اسلامي هیواد دامیر د لمانځه پرېښودل د مسلمانانو سره د کړي عهد او وفاداری ماتولو سبب او د هغه د اطاعت او فرمانبرداری څخه د لاس اخیستلو سبب دی، لکه څرنګه چي د هیواد امیر ښکاره کفر وکړي نو مسلمانان د خپل عهد او وفاداری په ماتولو سره هغه معزول کولای سي او د هغه د اطاعت او فرمانبرداری څخه لاس اخیستلای سي همدارنګه که چیري هغه لمونځ پرېږدي نو مسلمانانو ته دا حق دی چي هغوی د خپل امیر عهد او وفاداري ماته کړي او د هغه اطاعت او فرمانبرداری څخه انکار وکړي ځکه چي لمونځ د دین ستن ده او په کفر او ایمان کي فرق کونکی دی، ددې پر خلاف نورو گناوي د لمانځه د پرېښودو په ډول نه دي ځکه چي د هغو کول د عهد او وفاداری د ماتولو او اطاعت څخه د لاس اخیستنې سبب نه سي کیدای، په دغه ارشاد کي پر لمانځه پرېښودو باندي سخت زجر او خبرداری دی.

د حاکم بې لاري

(۳۵۳): وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكُونُ

د حضرت ام سلمه رضی اللہ تعالیٰ عنہا څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ تعالیٰ علیه وسلم وفرمایل: په تاسو کي به

عَلَيْكُمْ أُمَرَاءُ تُعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ بَرِئَ وَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ سَلِمَ

داسي حاکم و ټاکل سي چي ښه کارونه به هم کوي او بد هم، چا چي انکار وکړ يعني د هغه د

خراب کار په نسبت د هغه په وړاندې یې وویل چې ستا دا کار د شریعت خلاف دی نو هغه د خپل فرض څخه خلاص سو او چا چې داسې ونه کړل یعنې دومره جرئت یې ونه کړ چې په ژبه سره یې وویل مگر په زړه سره یې د هغه کار بد وگڼی هغه سالم پاته سو یعنې د هغه په گناه کې د گډون څخه سالم او خوندي پاته سو ،

وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا أَيُّ مَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ
وَأَنْكَرَ بِقَلْبِهِ . رواه مسلم

مگر څوک چې د هغه په کار راضي سو او د هغه پیروي یې وکړه نو هغه د هغوی په گناه کې گډ سو . صحابه کرامو عرض وکړه ای د الله رسول ! ایا د هغوی سره وجنګېږو ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : یا ، تر څو پورې چې هغوی لمونځ قائموي نه تر څو پورې چې هغوی لمونځ کوي یعنې هغه څوک چې بد گڼي په زړه کې او انکار کوي په زړه کې . مسلم .

تخریج صحیح مسلم ۱۴۸۱/۳ ، رقم : ۶۳ - ۱۸۵۴ .

تشریح د روایت آخري الفاظ (کوم څوک چې په خپل زړه یې بد وگڼي او په زړه سره انکار وکړي) په دې باره کې شیخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله دایکلي دي چې دا د راوي عبارت دی چې د هغه په ذریعه هغه د حدیث د الفاظو (من کره فقد سلم) وضاحت کړې دی ، حال دا چې ملا علي قاري رحمه الله وايي چې راوي ددغه عبارت په ذریعه د دواړو جملو (فمن انکر ، او من کره ...) وضاحت کړې دی .

د حاکم په هروخت کې فرمانبرداري

﴿۳۵۰۳﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل

وَسَلَّمَ إِنَّكُمْ سَتَرُونَ بَعْدِي أَثَرَةً وَأُمُورًا تُنْكَرُونَ نَهَا قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا يَا رَسُولَ

اللَّهِ قَالَ أَدُّوا إِلَيْهِمْ حَقَّهُمْ وَسَلُّوا اللَّهَ حَقَّكُمْ . متفق عليه

تاسو به زما څخه وروسته ترجیح ته گورئ او ډیري داسي خبري دي چې هغه به تاسو بد گڼئ ، صحابه کرامو عرض وکړه ای د الله رسول ! هر کله چې داسي وخت راسي نو زموږ لپاره څه حکم دی

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل تاسو د هغوی حق ادا کوئ او د الله تعالیٰ څخه خپل حق غواړئ
بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۱۱۳، رقم: ۷۰۵۲، و مسلم ۱۴۷۲۱۳، رقم: ۴۵-۱۸۴۳.

تشریح مطلب دادی چي ستاسو حاکمان ستاسو سره ترجیحي چلن کوي په دې توگه چي ستاسو حق تلف کوي نو په داسي صورت کي هم د هغوي سره ستاسو رويه بايد داسي وي چي تاسو د هغوی د حقوقو په ادا کولو کي کوتاهي مه کوئ يعني د هغوی اطاعت او فرمانبرداري کوئ او د هغوی مرسته کونکي اوسئ که هغوی ستاسو د حق په ادا کولو کي کوتاهي کوي نو پر هغه صبر کوئ او د الله تعالیٰ ﷻ د دربار څخه خواست کوئ چي هغه تاسو ته ستاسو د حق نعمه بدل درکړي.

﴿۴۵۰﴾: وَعَنْ وَاثِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ سَأَلَ سَلَمَةَ بْنَ يَزِيدَ الْجُعْفِيُّ رَسُولَ اللَّهِ

د حضرت واثل بن حجر رضی الله عنه څخه روایت دی چي سلمه بن يزيد جعفي رضی الله عنه د رسول الله ﷺ څخه

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قَامَتْ عَلَيْنَا أُمْرَاءٌ يَسْأَلُونَا

پوښتنه وکړه چي ای د الله رسول له! تاسو په دې اړه څه فرمایاست که پر موږ داسي امیران مسط
سي چي زموږ څخه

حَقَّهُمْ وَيَنْتَعُونَ حَقَّنَا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَا
حَبَلُوا وَعَلَيْكُمْ مَا حَبَلْتُمْ. رواه مسلم

خپل حق غواړي او زموږ د حق څخه انکار کوي، رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغوی احکام اورئ او اطاعت یې کوئ ځکه چي پر هغوی هغه خبره فرض ده چي هغوی پر خپل ذمه اخیستې ده او پر تاسو هغه شی دی چي تاسو پورته کړی دی. مسلم.

تخریج صحیح مسلم ۱۴۷۴۱۳، رقم: ۴۹-۱۸۵۶.

تشریح د حدیث خلاصه داده چي په حاکم او رعیت کي د هر یوه ذمه داري ده او دهغه پوره کول پر هر یوه واجب دي لکه څرنگه چي د حاکم پر اوږو د عامو خلکو د حقوقو ساتنه او هغوی ته د عدل او انصاف ورکولو ذمه داري ده او هغه ذمه داري پوره کول پر هغه واجب دي

همدارنگه د رعایت پر اوږو هم د حاکم مرسته او اعانت او د هغه د اطاعت او فرمانبرداری ذمه داري ده او ددغه ذمه داری پوره کول پر رعایا باندې واجب دي نو د دواړو لپاره ضروري ده چي د خپل حد څخه تجاوز ونه کړي .

د امام د اطاعت نه کوونکي په اړه وعید

﴿۳۵۰۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه اوریدلي دي

يَقُولُ مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَّ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً . رواه مسلم

څوک چي د امام (خلیفه) د اطاعت څخه لاس وباسي هغه به د قیامت په ورځ د الله تعالی سره په داسي حال کي یو ځای کیږي چي هیڅ دلیل به د هغه لپاره نه وي او څوک چي په داسي حال کي مړ سي چي د هغه پر غاړه بیعت نه وي نو هغه د جاهلیت په مرگ مړ سو . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم : ۱۴۷۸۱۳ ، رقم : ۵۸ - ۱۸۵ .

د خلیفه په موجودتیا کي د بل خلیفه اطاعت مه کوئ

﴿۳۵۰۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتْ بَنُو

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل : بني اسرائيلو ته به

إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

انبياءو ادب بندوئ ، او کله چي به یو نبي وفات سو نو بل نبي به د هغه پر ځای راتلی مگر زما څخه وروسته هیڅ نبي راتلونکی نه دی

وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بَبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلَا أَوَّلَ
أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرَعَاهُمْ . متفق عليه

البته زما څخه وروسته به زما خلفاء وي چي ډیر به وي ، صحابه کرامو عرض وکړ (هر کله چي

خلیفه گان ڏیر وي او د هغوی په منځ کي اختلافات وي نو موږ ته څه کول پکار دي) تاسو څه حکم راکوئ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د لومړني خليفه پيروي کوئ (په دغه زمانه کي) او بيا د لومړني خليفه (په دويمه زمانه کي) د هغوی حق هغوی ته ورکړئ، او الله تعالی به د هغوی درعيت حال په خپله د هغوی څخه پوښتي. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۴۹۵۱۶، رقم: ۳۴۵۵، و مسلم ۱۴۷۱۱۳، رقم: ۴۴-۱۸۴۲.

تشریح: فوا ببيعة الاول فالاول: ددې مطلب دادی چي دهغه خليفه او امير بيعت پوره کړئ کوم چي مخکي ټاکل سوی دی بيا د هغه خليفه او امير اطاعت کوئ کوم چي د هغه څخه وروسته ټاکل سوی دی او هغه دوهم خليفه او امير ته اول د هغه امير او خليفه په نسبت ويل سوي دي کوم چي د هغه څخه وروسته ټاکل کيږي، خلاصه داده چي څرنگه په ترتيب سره د يوه څخه وروسته دوهم خليفه ټاکل کيږي همدارنگه تاسو هم په ترتيب سره د يوه څخه وروسته د دوهم خليفه بيعت او اطاعت کوئ مگر که چيري په يوه وخت کي دوه کسان د امارت او خلافت دعوه وکړي نو تاسو د هغه سړي بيعت او اطاعت کوئ کوم چي مخکي ټاکل سوی دی او د دوهم په باره کي داسي پوه سئ چي داسې د حکومت او سياست په حرص کي غلطه دعوه کوي نو هغه د خپل خليفه او امير منلو څخه انکار وکړئ، مخکي چي کوم حديث راځي د هغه څخه هم دا ثابتيږي.

اعطوهم حقهم: د هغوی حق ادا کړي، دغه جمله د اولي جملې (فوا ببيعة الاول) بدل دی او د حديث آخري الفاظ يعني (فان الله سائلهم...) دا په اصل کي د اولي جملې علت بيانوي چي په هغه کي د خليفه او امير د حقوقو د ادا کولو حکم ورکړل سوی دی، يعني په دغه جمله کي اختصار سوی دی او پوره مفهوم دادی چي تاسو د هغه حق ادا کوئ که څه هم هغه ستاسو د حقوقو په ادا کولو کي کوتاهي کوي.

د حديث په آخر کي دا خبره ښکاره سوې ده چي خليفه او امير ته درعيت د حقوقو د ساتني او ادا کولو کومه ذمه داري چي سپارل سوې ده هغه به د قيامت په ورځ د احکم الحاکمين په دربار کي د هغه جواب ورکونکی وي ځکه په دنيا کي چي د کومو خلکو د حقوقو په ادا کولو کي کوتاهي سوې وي د هغه څخه به د هغه خلکو د حقوقو ادا کول کيږي او که پر هغه قادر نه سي نو په سخت عذاب کي به اخته کړل سي.

﴿۲۵۰۸﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بُيِعَ

لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا. رواه مسلم

د حضرت ابو سعيد رضی اللہ عنہ خنجه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل : هر کله چي د دوو خليفه گانو بيعت کرل کيږي نو دويم خليفه مړ کړی . مسلم

تخریج : صحيح مسلم ۱۴۸۰۱۳، رقم: ۶۱-۱۸۵۳.

تشریح : که داسي صورت رامنځته سي چي مخکي د ټاکل سوي خليفه او امير په موجودتيا کي يو بل څوک د خپل امارت او خلافت اعلان وکړي او د خلکو خنجه بيعت اخيستل شروع کړي نو د هغه سره دي جنگ وکړل سي تر دې چي هغه پر سيده لاره راسي او د الله تعالی د حکم سره سم د مخکي ټاکل سوي خليفه او امير اطاعت قبول کړي يا په هغه حال کي ووژل سي ځکه چي هغه د الله تعالی د حکم او د اسلامي هيواد باغي دی او د باغي سزا داده که هغه د خپل بغاوت خنجه منع نه سي نو هغه دي ووژل سي .

ځينو حضراتو د دغه جملې (هغه قتل کړی) مراد دا بيان کړی دی چي کومو خلکو د هغه سره بيعت کړی دی او د هغه د اطاعت او فرمانبردارۍ عهد يې کړی دی او هغه خپل بيعت او عهد فسخ کړي نو هغه سپړی داسي کمزوري کړی چي هغه د خليفه پر خلاف شور ونه کړای سي .

څوک چي په امت کي بېلتون راولي هغه ووژنی

﴿۳۵۰۹﴾: وَعَنْ عَرْفَجَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت عرفجة رضی اللہ عنہ خنجه روايت دی چي ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خنجه اوریدلي دي چي فرمایيل يې :

إِنَّهُ سَيَكُونُ هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُفَرِّقَ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَهِيَ جَمِيعٌ

فَأَضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ كَأَنَّمَا مَنْ كَانَ. رواه مسلم

دیر ژر به ډول ډول فسادونه څرگند سي ، څوک چي ددې امت په اتحاد کي تفريق پيدا کوي او د امت اجتماع ماتوي د هغه غاړه په توره ووهی که څه هم هغه هر څوک وي . مسلم

تخریج : صحيح مسلم ۱۴۷۹۱۳، رقم: ۵۹-۱۸۵۲.

د لغاتو حل : هنات وهنات: ای شرور و فسادات متتابعة خارجة عن السنة والجماعة.

تشریح : دېر ژر تخریب او فساد به ظاهر سي : ددې مطلب دادی چي څرنگه زمانه تېرېږي

همدارنگه د دين پر خلاف او د دښمن د طاقتونو فتنې به زياتيږي، هغوی به په مختلفو طريقو سره په امت کي د انتشار په پيدا کولو سره د تخريب او فساد اور تېزوي، هغوی به کونښن کوي چي د اسلامي ملت د مينځ څخه اتحاد او اتفاق ختم کړي او د امارت او سيادت به د انسان تر ټولو لوی خواهش وي ځکه ځيني مسلمانان به د انساني کمزوري څخه په مجبوره کېدو سره د هغوی د فلانو ښکارسي او د امارت د غوښتنې او عزت لپاره به مسلمان د مخالفو طاقتونو آله کار جوړسي او ډول ډول فتنې به را پورته کوي چي د هغه پای به دا وي چي د عامي بد امنۍ او انتشار فضاء به پيدا سي او امت به د ډلي ډلي کېدو ښکارسي، په داسي وخت کي مسلمانان بايد د هغه چا تر بيرغ لاندي را جمع سي کوم چي د مخکي څخه د هغوی د قيادت په مرتبه کامياب وي او په شروع کي يې د خپل مرجع اطاعت کړی وي او د هغه په قيادت کي د هر هغه طبقې او فرد فتنې له منځه يوسي کوم چي د امت په اتحاد او اتفاق کي خنډ اچوي ځکه چي په اصل کي امير او خليفه هغه سړی دی او هغه د قيادت او اطاعت وړ دی.

که هغه هر څوک وي؟ : د دغه جملې په ذريعه دغه حقيقت ته اشاره کيږي چي د امت اتحاد د فرد پر حيثيت او شخصيت باندي مقدم دی که د امت د اتحاد او د ملت د اجتماعي حيثيت د ساتني لپاره د يو لوی سړي د لاري څخه ليري کول وي نو په هغه کي هيڅ اندېښنه مه محسوس کوئ که څه هم هغه سړی لوی عالم وي او په ظاهره لوی شيخ او يا يو معزز کس وي، بلکه تر دې باندي خيال وساتل سي که داسي سړی د امارت او سيادت د عوه وکړي چي په حقيقت کي هم د هغه منصب زيات اهل وي نو علماء کرام وايي چي د هغه قتلول هم پکار دي ځکه چي فتنه، فساد او په امت کي د تفریق پيدا کولو د سبب کېدو په وجه هغه د قتل وړ دی په شرط د دې چي کوم څوک د مخکي څخه د امارت او امامت پر منصب باندي وي هغه د خپل منصب د ذمه داری پوره کولو اهل وي او د هغه د معزول کولو يو وجه نه وي.

﴿۳۵۱۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَبِيعٌ

عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ أَوْ يُفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ فَأَقْتُلُوهُ. رواه مسلم

د حضرت عرفجه رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي څوک چي تاسو ته راسي او حال دا وي چي تاسو ټول د يوه امير پر اطاعت متحد ياست او هغه ستاسو د اتحاد ماتولو اراده يا ستاسو جماعت متفرق کول غواړي نو تاسو هغه ووژنئ. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۱۴۸۰/۳، رقم: ۶۰-۱۸۵۲.

تشریح: (یشق عصاکم) په مسلمانانو کې د تفریق پیدا کولو په مفهوم کې استعمال سوی دی یعنې د مسلمانانو اتفاق او اتحاد او پریوه رایه جمع کېدل په عصا (لکړه) سره تعبیر سوی دی او په دغه اتفاق او اتحاد کې خنډ اچول په ماتولو سره مفهوم سوی دی.

او یفرق جماعتکم: او یا ستا سو په اجتماعي ډله کې تفریق پیدا کول غواړي: په ظاهره دا معلومېږي چې دلته راوي د خپل شک اظهار کړی دی چې رسول الله ﷺ یا خواوله جمله (ان یشق عصاکم) فرمایلي ده او یا دوهمه جمله یې فرمایلي ده مگر دا هم احتمال دی چې دواړي جملې رسول الله ﷺ فرمایلي دي، په دغه صورت کې به اوله جمله په دنیاوي چارو کې یعنې د مسلمانانو په سیاست طاقت کې پر انتشار پیدا کولو باندي محمول وي او دوهمه جمله به پر دیني احکامو یعنې د مسلمانانو په دیني ژوند او د هغوی په مذهبي معاملاتو کې د فتنې پر خپرولو باندي محمول وي.

﴿۳۵۱۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایلي:

مَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَثَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعهُ إِنَّ اسْتِطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرِ. رواه مسلم.

څوک چې د امام بیعت وکړي او خپل لاس د هغه په لاس کې ورکولو سره قسم وکړي او زړه د هغه په بیعت راضي کړي څومره چې کیدای سي نو د هغه اطاعت دي کوي بیا که دویم امام ودریږي او د امامت دعوا وکړي نو د دویم غاړه ووهی. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۴۷۲/۳، رقم: ۴۶-۱۸۴۴.

د حکومت او امارت غوښتونکي مه کیږئ

﴿۳۵۱۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالرحمن بن سمرة رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما ته رسول الله ﷺ وفرمایلي:

وَسَلَّمَ لَا تَسْأَلُ الْإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنِ أُعْطِيَتْهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وَكُنْتَ إِلَيْهَا وَإِنْ أُعْطِيَتْهَا مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا. متفق عليه.

د امیری او حکومت خواهش مه کوه خکه که تاته په غوښتلو سره حکومت تر لاسه سي نو ته به حکومت ته حواله کړل سي او که پرته د غوښتلو درته تر لاسه سي نو د الله تعالی د لوري به ستا مرسته کيږي. بخاري او مسلم.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۲۳/۱۱۳، رقم: ۷۱۴۶، و مسلم ۱۴۵۶/۱۳، رقم: ۱۶۵۲-۱۳.

﴿۲۵۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّكُمْ سَتَخْرِصُونَ عَلَى الْإِمَارَةِ وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَنِعْمَ الْمُرْضِعَةُ وَبُئِستُ الْفَاطِمَةُ. رواه البخاري

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو خلک به د سرداری او امارت حرص کوي او ژر به پښماني کوي په ورځ د قیامت او دا سرداري غوره مرضعه (تی ورکونکې) او بد ترینه تی پرېښودونکې ده (يعني د امارت پیل ډیر ښه او انجام یې خراب وي) بخاري

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۲۵/۱۱۳، رقم: ۷۱۴۸.

تشریح د حکومت او سیادت شروع د تي ورکونکي ښځي سره او د دې انتهاء د تي پرېکونکي ښځي سره تشبیه ورکړل سوې ده، کله چي یو سړی ته حکومت او سیادت راځي نو هغه د تي ورکونکي ښځي په ډول ډېر ښه معلومېږي او کله چي د مرگ پنجه هغه د حکومت او سیادت څخه جلا کړي یا د هغه پر ځای بل سړی و ټاکل سي نو هغه حکومت او سیادت هغه وخت د تي څخه پرې کونکي ښځي په ډول بد معلومېږي، نو دا خبره د پوه سړي وړ نه ده چي هغه د داسي لذت تر لاسه کولو خواهش او هڅه وکړي چي د هغه پای حسرت او غم دی.

﴿۲۵۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي قَالَ فَضْرَبَ

د حضرت ابوذر رضی اللہ عنہ خنجره روایت دی چي ما عرض وکړ اې د الله رسول له ! ایا تاسو ما دیو خای عامل (حاکم) نه ټاکئ؟ رسول الله صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم زه پر اوږه وټکولم

بَيِّدَهُ عَلَى مَنْكَبِي ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او وه يې فرمايل : اې ابو ذره ! ته کمزوری يې او امارت او سرداري لوی دروند امانت دی او بیا دا سرداري د قیامت په ورځ

خَزِيٍّ وَنَدَامَةٍ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ

د ذلت او رسوائی موجب ده ، البته څوک چي د حق سره ملگری سو او هغه حق چي د امارت په لړ کي پر هغه واجب دی هغه ادا کړ د هغه لپاره ذلت او رسوائی نسته او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي رسول الله صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم وفرمايل :

لَهُ أَبَا ذَرٍّ إِنِّي أَرَاكَ ضَعِيفًا وَإِنِّي أَحِبُّ لَكَ مَا أَحِبُّ لِنَفْسِي لَا تَأْمَرَنَّ عَلَى اثْنَيْنِ

وَلَا تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ . رواه مسلم

اې ابو ذره ! زه تا کمزوری وینم ، زه ستا لپاره هغه شی خوښوم کوم چي د ځان لپاره خوښوم ، ته د دوو کسانو هم امیر او حاکم مه جوړیږه او مه د یتیم د مال سرپرستي پر خپل غاړه اخله . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم ۱۴۵۷/۳ ، رقم : ۱۶ - ۱۸۲۵ .

تشریح : څه چي زه د خپل ځان لپاره خوښوم : د دې مطلب دادی که زه ستا په ډول ضعیف او کمزوری وای نو ما به د دغه سرداری او حاکمیت بار نه پورته کولای مگر الله تعالی ما ته قوت هم راکړی دی او تحمل یې هم راکړی دی که د الله تعالی له خوا ما ته تحمل نه وای راکړل سوی نو ما به هیڅکله دغه بار نه پورته کولای .

امام نووي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي د حکومت او مشرتوب څخه د پرهیز کولو په باره کي دغه حدیث عظیم اصل او تر ټولو لوی لارښود دی په خاصه توګه د هغه سړي لپاره چي هغه د مشرتوب د پوره کولو قوت نه لري .

څوک چي خپله یو منصب وغواړي نو هغه ته منصب مه ورکوي

﴿۳۵۱۵﴾ : وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَرَجُلَانِ

د حضرت ابو موسیٰ رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي زه او زما د اکا دوه زامن د نبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت

مِنْ بَنِي عَمِّي فَقَالَ أَحَدُهُمَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَرْنَا عَلَى بَعْضِ مَا وَلَّاكَ اللَّهُ عَزَّ

کي حاضر سو، په هغو کي يوه وويل اې د الله رسوله! تاسو الله جل جلاله حاکم او والي جوړ کړی

وَجَلَّ وَقَالَ الْآخَرُ مِثْلَ ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّا وَاللَّهِ لَا نُؤَيِّي عَلَى هَذَا الْعَمَلِ أَحَدًا

ياست ما هم د ځيني کارو يا ځايو والي وټاکي، دويم هم دا ډول غوښتنه څرگنده کړه، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل: قسم په الله موږ د دين او شريعت د کارو هغه کس والي نه ټاکو چي

سَأَلَهُ وَلَا أَحَدًا حَرَصَ عَلَيْهِ، وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ لَا نَسْتَعْمِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ

أَرَادَهُ. متفق عليه

زموږ څخه د ولايت غوښتونکی وي او نه هغه سړی کوم چي ددې حرص لري، او په يوه روایت کي دا الفاظ دي چي موږ پر خپل کار هغه سړی عامل نه ټاکو څوک چي ددې اراده لري. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۵۱۱۳، رقم: ۷۱۴۴۹، ومسلم ۱۴۵۶۱۳، رقم: ۱۴-۱۷۳۳.

تشریح: د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دا معمول وو چي کوم څوک به د يو خدمت او ذمه دارۍ غوښتونکی وو او رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته به يې خواست کوی نو هغه سړی به يې پر هغه کار نه ټاکي ځکه چي د يو منصب غوښتنه کول د منصب پر محبت باندي دلالت کوي چي د غوښتونکی په باره کي د خرابۍ باعث دی.

د حکومت څخه انکار کونکی غوره انسان دی

﴿۲۵۱۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَجِدُونَ

مِنْ خَيْرِ النَّاسِ أَشَدَّهُمْ كَرَاهِيَةً لِهَذَا الْأَمْرِ حَتَّى يَقَعَ فِيهِ. متفق عليه

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: تاسو به هغه خلک غوره تر لاسه کړئ چي امارت او حکومت ډیر زیات بد گڼي، تر څو پوري چي هغوی په دې کي اخته نه وي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۶۰۴۱۶، رقم: ۳۵۸۸، و مسلم ۱۹۵۸/۴، رقم: ۱۹۹-۲۵۲۶.

تشریح: مطلب دادی چي کوم شوک د حکومت او مشرتوب منصب قبلول ناخوښه کړي نو هغه په خلکو کي غوره سړی وگڼئ تر دې که چیري هغه په یو وجه دا منصب قبول کړي نو هغه ته هم پښیماني وي کوم چي د دغه منصب آخري پای دی.

علامه طيبي رحمته الله علیه دا مطلب بیان کړی دی چي داسي سړی چي د حکومت او مشرتوب څخه سخت متنفر وي هغه به په تاسو کي غوره سړی وي تر دې که چیري هغه پر خپل دغه نفرت باندي قائم پاته سي او د حکومت او مشرتوب په غوښتنه کي کامیاب سي نو هغه وخت به هغه په خلکو کي غوره سړی نه وي بلکه بد سړی به وي.

د قیامت په ورځ به هر یو د خپلي ذمه داری جواب ورکوي

﴿۳۵۱۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل :

أَلَا كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَإِلَّا مَآمُرُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ وَهُوَ

خبردار! په تاسو کي هر سړی راعي (ساتونکی) دی او د هر سړي څخه به د هغه د رعیت په اړه پوښتنه کیږي نو کوم شوک چي د څومره خلکو حاکم دی

مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

د هغومره خلکو په اړه به جواب ورکونکي وي، او سړی د خپل اهل بیتو راعي دی او د هغه څخه به د هغه د رعیت په اړه پوښتنه کیږي

وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَّةٌ عَلَى أَهْلِ بَيْتِ زَوْجِهَا وَوَلَدِهَا وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُمْ وَعَبْدٌ

او ښځه د خپل خاوند د کور او د هغه د کوچنیانو ساتونکې ده د هغې څخه به په دې اړه پوښتنه کیږي او غلام

الرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُ أَلَا فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ

عَنْ رَعِيَّتِهِ. متفق عليه.

د خپل بادار د مال ساتونکی دی او د هغه څخه به په دې اړه پوښتنه کېږي، خبردار! په تاسو کې هر څوک راغي (ساتونکی) دی او د هر ساتونکي څخه به د هغه د رعیت په اړه پوښتنه کېږي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱۱/۱۳، رقم: ۷۱۳۸، ومسلم ۱۴۵۹/۳، رقم: ۱۸۲۹-۲۰.

تشریح: رعیت هغه شي ته وايي چې د ساتونکي په ساتنه او څارنه کې وي، د یو هیواد او سیدونکو ته د هغه هیواد رعیت او رعایا ځکه ویل کېږي چې هغوی ټول د حکمران په ساتنه او نگرانی کې وي او په دې اعتبار سره په حدیث کې فرمایل سوي دي چې پر خپل خپل ځای باندي هر سړی ساتونکی دی، د سړي لپاره کوروالا د هغه رعیت دی، د ښځي لپاره د خاوند کور او د هغه کوچنیان رعیت دی او د غلام د مالک مال د هغه رعیت دی تر دې چې علماء لیکلي دي چې هر سړی د خپل بدن د اندامو ساتونکی دی او هغه اندامونه د هغه رعیت دی نو د قیامت په ورځ به د هر سړي څخه د هغه د اندامو د حواسو په باره کې پوښتنه کېږي چې تا دغه اندامونه چیري او څرنگه استعمال کړل او دا په حدیث کې ددې لپاره نقل سوي نه دي چې دا بالکل ښکاره خبره ده.

د خائن او ظالم حاکم په اړه وعید

﴿۳۵۱۸﴾: وَعَنْ مُعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ وَالِ يَلِي رَعِيَّةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَيُؤْتِ وَهُوَ غَاشٌّ لَهُمْ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. متفق عليه.

د حضرت معقل بن یسار رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه دا اوریدلي دي چې کوم حاکم د مسلمانانو سرداري په خپل لاس کې واخلي او خیانت کونکی او ظالم مړ سي نو الله تعالی به جنت پر حرام کړي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۷/۱۳، رقم: ۷۱۵۱، ومسلم ۱۴۶۰/۳، رقم: ۱۴۲-۲۲.

تشریح: د جنت حرام کېدو مطلب دادی چې هغه به د خلاصون تر لاسه کونکو خلکو سره په شروع کې په جنت کې د داخلېدو څخه محروم کړل سي، او یا دغه ارشاد پر هغه حاکم محمول دی چې د خیانت او ظلم په حلال گڼلو سره ظالم او خائن سوی وي، او یا رسول الله صلی الله علیه و سلم د زجر او

سخت و عید په توگه دا فرمایلي دي .

پر خائن امير باندي د جنت بوی حرام دی

﴿۳۵۱۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَّةً فَلَمْ يَحْطَهَا بِنَصِيحَةٍ إِلَّا لَمْ يَجِدْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ . متفق عليه

د حضرت معقل بن يسار رضي الله عنه څخه روايت دئ چې ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوريدلي دي چې کوم بنده ته چې الله تعالی د رعيت ساتنه و سپاري او هغه په ښه توگه او خير سره د هغوی ساتنه ونه کړي نو پر هغه به د جنت بوی هم ونه لگيږي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۲۶۱۱۳ ، رقم : ۷۱۵۰ ، و مسلم ۱۴۶۰۱۳ ، رقم : ۲۱ - ۱۴۲ .

د لغاتو حل : فلم يحطها : اي فلم يراعاها : (ساتنه يې ونه کړي)

تشریح : نو هغه به د جنت بوی هم ونه ويني : ددې مطلب دادی چې هغه به د قيامت په ورځ د جنت بوی هم تر لاسه نه کړي حال دا چې د جنت بوی د پنځه سوه کاله فاصلې څخه هم راځي ، يا دا مطلب دی چې هغه به د خلاصون تر لاسه کونکو خلکو سره د جنت بوی ونه ويني يا دا که چيري هغه کافر مړ سي يا پر رعيت باندي ظلم کول حلال وگڼي او پر دغه عقیده باندي مړ سي نو هغه ته به مطلق د جنت بوی هم حاصل نه سي .

بدترین حاکم

﴿۳۵۲۰﴾: وَعَنْ عَائِذِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ شَرَّ الرِّعَاءِ الْخُطْمَةُ . رواه مسلم .

د حضرت عائذ بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دئ چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې په حاکمانو کي بدترین حاکم هغه دئ چې ظالم وي . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۱۴۶۱۱۳ ، رقم : ۲۳ - ۱۸۳۰ .

سخت او نرم حاکم

﴿۳۵۲۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ مَنْ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : اي الله ! څوک چې

وَلِيٍّ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْقُقْ عَلَيْهِ وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَأَرْفُقْ بِهِ. رواه مسلم

زما د امت د يو کار والي او متصرف جوړ کړل سوی وي او هغه زما پر امت مصیبت او سختي راولي نو ته هم پر هغه مصیبت او سختي راولې، او څوک چي زما د امت سره رحم او نرمي وکړي نو ته هم د هغه سره رحم او نرمي وکړې. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۴۵۸/۳، رقم: ۱۹-۱۸۲۸.

د عادل حاکم مرتبه

﴿۲۵۲۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ

عادل او منصف حاکم به د الله تعالى سره پر راسته لوري د نور پر منبر وي،

عَزَّ وَجَلَّ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينُ الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا.

رواه مسلم

او د الله تعالى لاسونه راسته دي ، هو هغه عادلان حاکمان چي په خپلو احکامو کي، په خپله کورنۍ کي، په خپل ولايت او حکومت کي عدل کوي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۴۵۸/۳، رقم: ۱۸-۱۸۲۷.

تشریح: د راسته لاس خوا ته ... دا د الله عز وجل په نزد د عادل حکمران د مرتبې د عظمت په

کنایه سره د بیان طریقه ده ځکه چي کوم سپړی عظیم القدر وي هغه راسته خوا ته درېږي یا کښيښي .

او د الله عز وجل دواړه لاسونه راسته دي : دا د توهم د رفع کولو لپاره فرمايل سوي دي چي

څوک دا ونه گڼي چي راسته لاس د چپه لاس په مقابل کي ويل سوی دی لکه څرنگه چي چپه

لاس په نسبت د راسته لاس کمزوری وي او څرگنده ده چي الله تعالى د هر ډول کمزورۍ څخه

پاک دی نو واضحه دي وي چي الله تعالى ته د لاس نسبت د متشابهاتو څخه دی چي ددې په

مراد الله تعالى بنه پوهيږي بيا هم په ظاهري توگه د لاس څخه مراد قوت او غلبه ده.

په احکامو کې د عدل او انصاف مطلب دادی چې د حکومت او امارت تعلق سره د هغوی پر ذمه چې کومي چاري وي د هغه په سرته رسولو کې هغوی د انصاف، ايمان دارۍ او ديانت لحاظ ساتي په اهل کې د عدل او انصاف مطلب دادی چې د هغوی تر روزني لاندې کوم خلک وي که هغه دده کورنۍ وي يا د رعيت عام خلک وي د ټولو سره د هغوی د حقوقو په ادا کولو کې چې پر هغوی واجب دي پوره انصاف کوي.

همدارنگه په خپل معاملاتو کې د عدل او انصاف مطلب دادی چې کوم شيان د هغه په څارنه کې وي لکه یتیم، د غريبانو روزنه او د وقف مال او داسې نور نو په دې کې هغه پوره ديانت دارۍ او انصاف سره خپل فرض سرته رسوي.

د يو بزرگ قول دی چې انسان بايد د خپل نفس په باره کې هم عدل او انصاف وکړي په دې توگه چې خپل وختونه په داسې شيانو کې ضائع نه کړي چې په هغه کې د خپل وخت په مصرف کولو کې الله تعالى حکم نه دی کړی بلکه خپل ټول وختونه د الله تعالى د رضا او خوښۍ په شيانو کې او د مخلوق د حقوقو په ادا کولو کې بوخت وساتي او د الله تعالى د احکامو پر فرمانبردارۍ او د منع شيانو څخه پر هيز کولو باندي همېشتوب اختيار کړي لکه څرنگه چې د اولياء کرامو طريقه ده، او يا د خپل وخت زياته برخه په هغه شيانو کې بوخت وساتي لکه څرنگه چې د مؤمنانو او صالحانو معمول دی.

د هر حاکم او امير سره هميشه دوه متضاد طاقتونه وي

﴿۲۵۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَعَثَ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالى چې کوم

اللَّهُ مِنْ نَبِيٍّ وَلَا اسْتَخْلَفَ خَلِيفَةً إِلَّا كَانَتْ لَهُ بَطَانَتَانِ بَطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالْمَعْرُوفِ

نبي را لېږي او کوم خليفه ټاکي نو د هغه دوه ملگري وي مخني (پټ) يو ملگری وي چې هغوی

وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ وَبَطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالشَّرِّ وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ وَالْمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ

اللَّهُ. رواه البخاري

ته د نيکي امر کوي او د نیکو کارونو حکم ورکوي او بل ملگری د بدۍ حکم ورکوي او د بدۍ

په لور امر ورته کوي او معصوم هغه دی چي الله تعالی یې د گناهونو څخه وژغوري. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۸۹۱۳، رقم: ۷۱۸۹.

تشریح: د دوو پټو ملگرو څخه مراد ملائکه او شیطان دی، دغه دواړه د انسان په باطن کي وي، ملائکه د نیکو کارو هدایت ورته کوي او د نیکۍ ترغیب ورکوي او شیطان یې بدو کارو ته اړباسي او بدۍ ته یې امر کوي.

او معصوم هغه دی ...: د دغه جملې په ذریعه د انبیاء علیهم السلام، خلفاء راشدین او ځینو نورو خلیفه گانو او امیرانو حال بیان سوی دی چي الله تعالی هغوی د شیطان د شر او فتنې څخه خوندي ساتي.

د دوو ملگرو څخه مراد وزیر او مشاور هم کیدای سي چي د خلیفه او امیر سره هر وخت د اوسیدو په وجه د بطانه سره مشابعت ورکړل سوی دی لکه څرنګه چي د هر نبي او خلیفه سره د مشاور اوسیدل په هغوی کي د دوو مختلفو خیالاتو حامل هم ووي یا د هغوی سره دوې ډلې وې چي په خپلو کي به مختلفي رایې درلودې لکه څرنګه چي په عامه توګه د امیرانو او پاچاهانو سره لیدل کیږي چي کوم خلک د هغوی مصاحب او مشاور وي د هغوی خیالات او رایه بعد المشرقین وي په هغوی کي چي کوم خلک د ښه خیالاتو د رایې خاوند وي هغوی خپل والي او امیر ته ښه مشورې ورکوي او د کومو خیالات چي فاسد وي یا د هغوی په طبیعت کي د بدۍ ماده وي نو هغوی خپل والي او امیر ته غلطې مشورې ورکوي او هغوی د بدۍ پر لار بیول غواړي، د الله تعالی حکمت دی چي هغه کوم څوک والي او امیر جوړول غواړي نو هغوی د خرابو مصاحبینو او مشاورینو څخه ساتي.

د حضرت قیس بن سعد رضی الله عنه منصب

﴿۳۵۲۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ بِمَنْزِلَةِ صَاحِبِ الشَّرْطِ مِنَ الْأَمِيرِ. رواه البخاري.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي قیس بن سعد د نبي کریم صلی الله علیه و آله سره د کوټوال په ډول وو (شرطي هغه کس ته ویل کیږي چي د حاکم په منځ کي ولاړ وي چي تنفیذ د احکامو او د اوامرو د حاکم کوي). بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۳۳۱۱۳، رقم: ۷۱۵۵.

تشریح مطلب دادی چي قيس ابن سعد رضی اللہ عنہ به د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر وو چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوم احکام ورکړي هغه نافذ او جاري کړي لکه څرنگه چي د امیرانو او پاچاهانو سره رئیسانو پر دغه خدمت ټاکلي وي .

د بنخي حاکم جوړونکی قوم هيڅکله کاميابي نسي تر لاسه کولای

﴿٢٥٢٥﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ قَدْ مَلَكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتُ كِسْرَى قَالَ لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ. رواه البخاري .

د حضرت ابوبکره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي کله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته دا خبره ورسیدل چي فارسینو د کسری لور خپله حاکمه جوړه کړې ده نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : هغه قوم هيڅکله خلاصون نسي تر لاسه کولای چي هغوی واکداره کړي بنځه پر خپل کار . بخاري

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري) : ١٢٦٨، رقم : ٤٤٢٥ .

تشریح ددغه حدیث څخه معلومه سوه چي د ولایت او حکمرانی اهل سړی کیدای سي بنځه د حکمرانی او مشرتوب وړ نه ده .

الْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د ټولني څخه بېلوالی

﴿٢٥٢٦﴾: عَنِ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

د حضرت حارث اشعري رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

أَمْرُكُمْ بِخَمْسٍ بِالْجَمَاعَةِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْهَجْرَةِ وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ

زه تاسو ته د پنځو خبرو حکم درکوم : د جماعت پیروي ، د حاکم د احکامو قبلولو او اطاعت کولو ، د هجرت ، د الله جل جلاله په لار کي د جهاد ،

اللَّهُ وَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ

شوڪ چي د جماعت ڌڻي هغه لوڻو هغه د اسلام د رسي ڌڻي هغه غارو وڪيل خودا

عُنْقِهِ إِلَى أَنْ يَرْجِعَ وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ مِنْ جُثَا جَهَنَّمَ وَإِنْ

صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ. رواه احمد والترمذي

چي هغه بيا راستون سي او په جماعت کي شامل سي او چا چي خلک د جاهليت د رسمونو او طريقو په لور راوبلل هغه د دوږځيانو د ډلي څخه دي که څه هم هغه روژه نيسي او لمونځ کوي او دا خيال کوي چي هغه مسلمان دي. احمد او ترمذي.

تخريج مسند الامام احمد ۱۳۰۴، والترمذي ۱۳۶۵-۱۳۷، رقم: ۲۸۶۳.

د لغاتو حل جُثَى: جمع جثوة وهي الحجارة المجموعة.

تشریح هجرت کوئ: په دغه حکم کي دهجرت څخه مراد دادی چي په دارالکفر کي اوسیدونکي مسلمانان د خپل هیواد په پرېښودو سره دارالاسلام ته ولاړ سي یا یو داسي مسلمان هیواد کي وي چي هلته د بدعت او منهیاتو په وجه د دارالبدعة په حکم کي وي نو د هغه په پرېښودو سره داسي هیواد یا ښار ته دي ولاړ سي چي هلته د سنت او دیني مرکز کېدو په وجه د دارالسنه په حکم کي وي، همدارنگه د گناه او معصیت د ژوند د پرېښودو سره د توبې او پښمانۍ لاره اختیارول هم د هجرت په حکم کي دی ځکه چي د رسول الله ﷺ قول دی:

(المهاجر من هجر ما نهى الله عنه). مهاجر هغه شوک دی چي هغه شيان پرېږدي کوم چي

الله تعالی منع کړي دي.

د الله جل جلاله په لار کي جهاد کوئ: په دغه حکم کي د جهاد څخه مراد دادی چي د اسلام د پرمختگ، د دین د لوړوالي او د الهي قانون د غلبې لپاره د اسلام د دښمنانو او کافرانو سره جنگ کوئ او خپل نفس د هغه د خواهاشاتو څخه د منع کولو سره د هغه وژل هم جهاد دی ځکه چي د انسان سره د هغه د نفس د دښمنۍ څخه زیات سخت او تاوان رسونکی بل هیڅ شی نه سته.

کو. شوک چي د ملي اجتماعیت څخه یوه لوښت هم جلا سي... الخ: یعنی کوم مسلمان چي هغه شی پرېښودی پر کوم چي ټول ملت عمل کونکی دی لکه سنت اختیارول، د بدعت څخه پرهیز کول. د امام اطاعت او فرمانبرداری کول که څه هم هغه دغه شيان په ډېره معمولي درجه کي ترک کړي وي نو هغه د اسلام د فرمانبرداری په پټه د خپل غاړي څخه وایستل یعنی هغه د اسلام سره خپل کړی عهد مات کړ او خپل هغه ذمه داري یې ختمه کړه کوم چي د مسلمان کېدو

په حیثیت سره پر هغه واجب وه یا دا چي خپله اسلام د هغه څخه بري الذمه سو مگر که چیري هغه د خپل دغه فعل څخه منع سو او هغه د خپل بد عملی څخه رجوع وکړه نو بیا هغه به د مخکي په ډول د اسلام یو فرمانبردار کس وي.

او کوم څوک چي د جاهلیت په ډول عمل وکړي ... ددې څخه مراد دادی چي کوم څوک د جاهلیت د زمانې رواج ته بلنه وکړي او همدارنگه هغه مخلوق د اسلام مخالفو عقائدو او نظریاتو او باطلو رواجو او عاداتو کي د اخته کولو باعث سي او ځیني حضرات دا مراد اخلي چي هغه د یو پېښي او حملې پر وخت داسي خلک د خپل مرستي لپاره راوبلي لکه څرنگه چي د جاهلیت په زمانه کي رواج وو چي کله به پر یو سړي باندي دښمن غالب سو نو د خپل مرستي لپاره به یې خلکو ته په لوړ آواز داسي فریاد کوي چي اې د فلاني سړي کورنۍ! اې د فلاني سړي کورنۍ! نو خلک به د هغه د مرستي لپاره وروځفاستل قطع نظر ددې څخه چي هغه سړی ظالم دی یا مظلوم دی.

د امیر او والي اهانت

﴿۲۵۲﴾: وَعَنْ زِيَادِ بْنِ كُسَيْبٍ الْعَدَوِيِّ قَالَ كُنْتُ مَعَ أَبِي بَكْرَةَ تَحْتَ مِنْبَرٍ

د حضرت زیاد بن کسب عدوي څخه روایت دی چي ابن عامر خطبه ویل زه د منبر لاندي د

ابْنِ عَامِرٍ وَهُوَ يَخْطُبُ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَقَالَ أَبُو بَلَالٍ انْظُرُوا إِلَى أَمِيرِنَا

ابوبکره سره ناست وم، او د هغه پر بدن نری جامې وې، ابوبلال وویل زموږ دې امیر ته وگورئ

يَلْبَسُ ثِيَابَ الْفُسَّاقِ فَقَالَ أَبُو بَكْرَةَ اسْكُتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

چي د فاسقانو په ډول جامې یې اغوستي دي، ابوبکره وویل: پته خوله سه، ما د رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ أَهَانَ سُلْطَانَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَهَانَهُ اللَّهُ. رواه الترمذي و

قال هذا حديث غريب.

څخه دا اوریدلي دي څوک چي د هغه پاچا سپکاوی کوي کوم چي الله ﷻ پر مخکې (خلیفه) ټاکلی دی نو الله تعالی به د هغه سپکاوی وکړي. ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی.

تخریج سنن الترمذي ۴۳۵۱۴، رقم: ۲۲۲۴.

تشریح ده د فاسقانو په ډول جامې اغوستي دي : په ښکاره خو دا معلومېږي چې هغه وخت ابن عامر رضی اللہ عنہ داسي جامې اغوستي وې چې د هغه اغوستل د نارینوو لپاره حرامي وې لکه حریر یا درېښمو جامې .

ابوبکره حضرت ابوبلال رضی اللہ عنہ ددې څخه منع کړ چې ابن عامر رضی اللہ عنہ ته دي پېغور نه ورکوي نو ددې بنیاد دا وو چې په داسي وخت کي د ابوبلال رضی اللہ عنہ نصیحت د رسوايي او په مسلمانانو د فتنې او فساد پیدا کېدو سبب نه سي .

دا احتمال هم دی چې د هغه جامې ریښمني نه وې بلکه ډېر لوړي او ډېري نازکي وې چې په عامه توګه سره د عیش کونکو او تنعم جامې وې او زاهد او عابد خلک د هغه څخه پرهیز کوي ځکه ابوبلال رضی اللہ عنہ هغه جامو ته د فاسقانو د جامو سره تشبیه ورکړل، ځيني عارفانو ویلي دي چې من رق ثوبه رق دینه : کوم څوک چې ډيري نازکي جامې واغوندي نو هغه خپل دین نازک کړي .

که حاکم د گناه حکم وکړي نو د هغه اطاعت مه کوئ

﴿۳۵۲۸﴾: وَعَنِ النَّوَاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . رواه في شرح السنة .

د حضرت نواس بن سمعان رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : په کوم امر کي چې د خالق د حکم خلاف ورزي وي په هغه کي د مخلوق اطاعت صحیح نه دی . شرح السنة

تخریج الامام البغوي في شرح السنة ۴۴۱۰، رقم: ۲۴۵۵ .

تشریح مطلب دادی چې یو انسان که هغه امیر او حاکم وي یو داسي حکم ورکړي چې په هغه عمل کولو سره د خالق نافرمانی کیږي او گناه لازمیږي نو هغه حکم مطلق منل نه دي پکار مګر که یو سړی د هغه پر اطاعت په زوره مجبور کړل سي نو په دغه صورت کي گناه نه سته .

د حاکم انجام

﴿۳۵۲۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : څوک چې

أَمِيرٌ عَشْرَةَ إِلَّا يُؤْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولًا حَتَّى يَفُكَّ عَنْهُ الْعَدْلُ أَوْ يُؤْبَقَهُ

الْجَوْرُ . رواه الدارمي

د لسو کسانو حاکم وي هغه به د قیامت په ورځ په داسي حال کي راوستل سي چي د هغه په غاړه کي به طوق وي ، ددې طوق څخه به د هغه غاړه د هغه عدل سپکه کړي او يا به د هغه ظلم هغه هلاک کړي . دارمي .

تخریج سنن الدارمي ۳۱۳۱۲، رقم: ۲۵۱۵.

تشریح مطلب دادی چي یو وار خو به هر حاکم که هغه عادل وي یا ظالم وي د الله تعالی په دربار کي ترلی راوستل کیږي او بیا د پلټني څخه وروسته که هغه عادل ثابت سي نو هغه ته به خلاصون ورپه برخه سي او که ظالم ثابت سي نو هلاکت يعني په عذاب کي به اخته کړل سي .

د قیامت په ورځ د امیرانو او حاکمانو افسوس

﴿۳۵۳۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْلٌ لِلْأَمْرَاءِ وَيْلٌ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : افسوس دی پر امیرانو او

لِلْعُرَفَاءِ وَيْلٌ لِلْأَمْنَاءِ لِيَتَمَنَّيْنَ أَقْوَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّ نَوَاصِيَهُمْ مُعَلَّقَةٌ

حاکمانو باندي ، افسوس دی پر سردارانو او ملکانو باندي ، افسوس دی پر امینانو باندي ،

ډیر خلک به د قیامت په ورځ ددې غوښتنه کوي چي د هغوی د تندي ورېښتان

بِالشُّرْيَا يَتَجَلَّجَلُونَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَأَنَّهُمْ لَمْ يَكُنْ أَعْمَلًا . رواه في شرح

د ثریا سره تړلي وای او هغوی د آسمان او مځکي په منځ کي تال وهلای مگر هغوی د هیڅ عمل

واکداره نه دي . شرح

السنة ورواه أحمد وفي روايته أَنَّ ذَوَائِبَهُمْ كَانَتْ مُعَلَّقَةً بِالشُّرْيَا يَتَذَبذَبُونَ

بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَكُونُوا عَمِلُوا عَلَى شَيْءٍ .

السنة . او د احمد په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي د هغوی کوڅی به لوړ له ثریا (پیرونو)

سره زړیدلي وي او هغوی به د آسمان او مځکي په منځ کي زړیدلي وي او په هیڅ شي به عاملان

سوي نه وي .

تخریج البغوي في شرح السنة ۵۹۱۱، رقم: ۲۴۶۸. والامام احمد في مسنده ۳۵۲۱۲.

د لغاتو حل العرفاء: جمع عريف، وهو القيم بامر القبيلة ومحلته يلي امرهم.

تشریح د ویل معنی ده هغه غم، هلاکت او تکلیف چي د عذاب په وجه وي، ځيني حضرات وايي چي ویل د دوږخ د یو کندي نوم دی، نقل سوي دي چي ویل د دوږخ یو کنده ده چي په هغه کي کافران تر څلوېښت کالو پوري لویږي مگر پای ته به یې نه رسیږي.

امین هغه کارکونکي ته ویل کیږي چي حاکم هغه د صدقاتو، خراج او محصول پر اخیستلو باندي ټاکلی وي یا هغه د مسلمانانو د مال او سامان ساتونکی وي، او یا د حاکم څخه پرته یو بل سړی هغه د خپل مال امانتدار جوړ کړی وي.

ثريا د هغه پنځه ستورو نوم دی کوم چي نژدې نژدې دي او په هغه کي رڼا کمه وي، د تندي وېښتان په ثريا کي په تړلو سره زړول دا په اصل کي د ذلت او خواری مثال دي، ددې مطلب دادی چي کله امیران او حاکمان د قیامت په ورځ دا وويني چي په دنیا کي موږ ته پر خلکو باندي کوم غوره والی، حاکمیت شان او عزت حاصل وونن د هغه په بدله کي موږ ته دلته د ذلت او خواری سزا راکول کیږي نو هغوی به خواهش کوي چي کاش موږ ته په دنیا کي پر خلکو باندي غوره والی، حاکمیت او عزت حاصل نه وای بلکه د هغه په مقابله کي ذلت او خواري راته حاصله وای چي د دغه ځای د ذلت او خواری څخه به ډېره کمه وای تردې چي زموږ د سرو وېښتان په یو لوړ شي سره په تړلو سره موږ معلق کړي وای او خلکو زموږ د عزت، ریاست او رفعت پر ځای هغه ذلت او کمتری لیدلې وای.

د حدیث مقصد دا نصیحت کول دي که یو سړي ته یو ذمه داري و سپارل سي یا هغه د یو ځای یا د خلکو امیر او والي جوړ کړل سي نو هغه دي عدل او انصاف کوي چي د عادل او انصاف کونکي امیر او حاکم په حق کي ډیري زیات زیږي دي چي نه د چا سره د ظلم معامله وکړي او نه د چا حلق تلف کړي چي د ظالم او حق تلف کونکي به دا حشروي کوم چي په حدیث کي ذکر سو. پر امیرانو، ملکان او امینانو باندي د افسوس د اظهار کولو وجه داده چي ذمه داري او منصب یې په عامه توګه په لغزش کي اخته کوي او باطل ته یې مائل کوي او د هغوی د چارو په سرته رسولو کي پر عدل او انصاف باندي د محکم او سیدو غوښتنه کمه پوره کیږي مگر چا ته چي د الله تعالی د ساتني مرسته او نیک توفیق حاصل وي نو هغوی خپل منصب او ذمه داري د شرطونو سره سم پوره کوي.

اکثره ملکان دورخ ته ځي

﴿۲۵۲۱﴾: وَعَنْ غَالِبِ الْقَطَّانِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعِرَافَةَ حَقٌّ وَلَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنَ الْعُرَفَاءِ وَلَكِنَّ الْعُرَفَاءَ فِي النَّارِ. رواه ابو داود.

حضرت غالب قطان رحمته الله د يو سړي څخه او هغه د خپل پلار څخه او هغه د خپل نيکه څخه روايت کوي چي رسول الله صلی الله علیه و آله فرمايلي دي: ملکي حق دی او د خلکو لپاره د ملک کېدل ضروري دي مگر اکثر ملکان به په اور کي وي. ابو داود.

تخريج: سنن ابی داود ۳۴۶۱۳، رقم: ۲۹۳۴.

تشریح: ملکي يو حقيقت دی: ددې مطلب دادی چي د خلکو د چارو د ساتني لپاره ملک کېدل يو واقعي امر دی او هغوی ته د خلکو احتياط دی مگر دا هم حقيقت دی چي اکثر ملکان به په دوېځ کي وي ځکه چي هغوی په خپل ملکي کي د حق او انصاف څخه کار نه اخلي او د عدل او ايماندارۍ د تقاضو لحاظ نه ساتي، په دې اعتبار سره ملکي قبلول د هلاکت او سخت عذاب خطره په بيع اخيستل دي نو عاقل او پوه سړی بايد په دې باره کي هوښيار وي او ددغه منصب د قبلولو څخه تر خپله وسه پوري ځان وساتي تر څو په داسي فتنه کي اخته نه سي چي هغه يې د دوېځ د اور وړ وگرځوي.

د احمق حاکم څخه پناه غواړئ

﴿۲۵۲۲﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ قَالَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت کعب بن عجرة رحمته الله څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله ما ته وفرمايل:

أَعِيذُكَ بِاللَّهِ مِنْ إِمَارَةِ السُّفَهَاءِ قَالَ وَمَا ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أُمَرَاءُ

زه دعا کوم چي الله تعالی تا ته د بې عقلو خلکو سرداري در نه کړي، حضرت کعب عرض وکړ: ای د الله رسول! دا سرداري به کله وي، څنگه به وي او هغه به کوم خلک وي؟

سَيَكُونُونَ مِنْ بَعْدِي مَنْ دَخَلَ عَلَيْهِمْ فَصَدَّقَهُمْ بِكَذِبِهِمْ وَأَعَانَهُمْ عَلَى

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : دا اميران او حاکمان به زما څخه وروسته وي ، څوک چي هغوی ته ورغلی د هغوی د درواغو تصدیق یې وکړی او د هغوی په ظلم کي یې د هغوی سره مرسته

طَلِبَهُمْ فَلْيَسُوا مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُمْ وَلَنْ يَرِدُوا عَلَي الْحَوْضِ وَمَنْ لَّمْ يَدْخُلْ

و کړل ، هغوی زما څخه نه دي او نه زه د هغوی سره څه تعلق لرم ، هغوی به زما حوض کوثر ته نه

عَلَيْهِمْ وَلَمْ يُصَدِّقْهُمْ بِكَذِبِهِمْ وَلَمْ يُعْنَهُمْ عَلَى طَلِبِهِمْ فَأُولَئِكَ مِنِّي وَأَنَا

مِنْهُمْ وَأُولَئِكَ يَرِدُونَ عَلَي الْحَوْضِ . رواه الترمذي والنسائي

رانسي ، څوک چي هغوی ته ورنسي د هغوی د درواغو تصدیق ونه کړي او د هغوی په ظلم کي د هغوی مرسته ونه کړي هغه زما څخه دي او زه د هغو څخه يم او دا خلک به پر حوض کوثر ما ته راځي . ترمذي او نسائي .

تغريچ : سنن الترمذي ۵۱۲۱۲ ، رقم : ۶۱۴ ، والنسائي ۱۶۰۱۷ ، رقم : ۴۲۰۷ .

تشریح : او نه به هغه خلک زما حوض ته راځي : دلته د حوض څخه مراد يا خو حوض کوثر دی چي هغه خلکو ته به د حوض کوثر د راتلو اجازه نه وي او يا جنت مراد دی چي هغه خلک به په جنت کي ما ته د راتلو لپاره نه پريږدي ، دغه ارشاد دا خبره د سخت وعيد په توگه واضحه کوي که يو سړی د داسي حکومت او نظام کښت اختيار کړي يا د هغه مرسته او حمايت وکړي چي د هغه اختيار کم ظرفه او بې عقلو خلکو په لاس کي وي او د هغه په وجه د الله تعالی پر بندگانو باندي د ظلم چلن کيږي نو دا ددې علامه ده چي په هغه سړي کي د ايمان نيستوالي دی او هغه سړی د مسلمان ويلو وړ نه دی .

د حاکمانو ناسته ولاړه د تباهي سبب دی

(۳۵۳۳) : وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ سَكَنَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي اوسي

الْبَادِيَةَ جَفَاً وَمَنِ اتَّبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتَتَنَ . رواه أحمد

په ځنګل کي بې عقل او جاهل وي او څوک چي په ښکار پسي گرځي غافل وي او څوک چي پاچا ته ځي راځي په فتنه کي لويدلی وي . احمد ،

والترمذي والنسائي وفي رواية أبي داود مَنْ لَزِمَ السُّلْطَانَ افْتَتَنَ وَمَا اَزْدَادَ عَبْدٌ مِنَ السُّلْطَانِ دُنُوًّا اِلَّا اَزْدَادَ مِنَ اللَّهِ بُعْدًا.

ترمذي، نسائي او د ابوداؤد په يوه روايت کي د الفاظ دي چي څوک د پاچا سره حاضر باش وي په فتنه کي اخته وي او څوک چي د پاچا سره قربت لټوي هغه د الله تعالیٰ څخه ليري وي.

تخريج مسند الامام احمد ۳۵۷/۱، رقم: ۲۲۵۶، والنسائي ۱۹۵/۷، رقم: ۴۳۰۹، وابوداؤد ۲۷۸/۳، رقم: ۲۸۵۹.

تشریح کوم څوک چي په ځنگل کي اوسېږي... ددې څخه د صحراء د اوسيدونکو سپکاوي مراد نه دی او نه د هغوی کموالي مقصد دی بلکه دا واضحه کوي چي د صحراوو او کليو اوسيدونکو ته د علماؤ او صالحانو صحبت نه حاصلېږي ځکه د هغوی زړونه سخت سي او په هغوی کي علم او معرفت، عقل او پوهه او د فهم او ذکاوت رڼا نه پيدا کېږي.

کوم سړی چي په بنکار پسي لگيدلی وي... ددې مطلب دادی چي کوم څوک په زيات لخواو لعب او خوشحالی تر لاسه کولو په فکر کي وي هغه د طاعت او عبادت او د جمعې د لمانځه څخه غافله کېږي او په هغه کي د شفقت او ميني صفات ختمېږي.

واضحه دي وي چي ددغه ارشاد په ذريعه د هغه خلکو خبردار کول مقصد دي کوم چي د بنکار کولو عادي سي او د حلال رزق تر لاسه کولو په نيت سره نه بلکه محض د تفریح او وخت تېرولو لپاره د خپل وخت په زياته برخه کي په بنکار بوخت وي، او کوم چي ددغه مسئلې تعلق دی نو په مطلق بنکار او مباح بنکار په حلال کېدو کي څه شبه نه سته او ځيني صحابه کرامو بنکار کړی دی البته در رسول الله ﷺ په باره کي صحابه کرامو ليکلي دي چي رسول الله ﷺ هيڅکله بنکار نه دی کړی مگر څوک يې د بنکار څخه منع کړی هم نه دی.

د حديث په پای کي د پاچا او حاکم سره د ناستي او د حکومت په دربار کي د حاضري خرابی واضحه سوې ده چي کوم څوک بېله يو ضرورته او اړتيا د پاچا او حاکم دربار ته ځي نو هغه په فتنه کي اخته سو ځکه که چيري هغه د پاچا او حاکم د هغه افعالو او اعمالو موافقت او حمايت کوي کوم چي د شريعت خلاف وي نو د هغه په دين کي خطره راځي او که د هغه مخالفت کوي نو خپل دنيا خرابوي.

مظهر ﷺ وايي کوم څوک چي د پاچا او حاکم په دربار کي حاضر سي او هلته يې مدهنت اختيار کړ يعني د هغوی پر خلاف د شريعت اموريې ونه تر ټول نو هغه په فتنه کي خپل

خان اخته کړ يعني خپل دين يې په خطر کې واچوی او که هغه مدهانت اختيار نه کړ بلکه هغوی ته يې نصيحت وکړ او امر بالمعروف او نهی عن المنکر فریضه يې سرته ورسول نو په دغه صورت کې د هغه حاضري به د جهاد څخه هم غوره وي .

دهلوي رحمته الله عليه په مسند فردوس کې د حضرت علي عليه السلام څخه دغه روايت مرفوع نقل کړی دی چې : (من ازداد علما ولم يزد في الدنيا زهدا لم يزد من الله ابعدا) کوم څوک چې خپل علم زيات کړي مگر د دنيا څخه يې بې رغبتی زياته نه کړه نو هغه د الله جل جلاله څخه ليري والی زيات کړ .

گمنامي دراحت باعث ده او شهرت د آفت باعث

(۲۵۳۳) : وَعَنِ الْبِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ عَلَى مَنْكِبِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ أَفْلَحْتَ يَا قَدِيمُ إِنْ مِتَّ وَلَمْ تَكُنْ أَمِيرًا وَلَا كَاتِبًا وَلَا عَرِيفًا . رواه ابوداؤد .

د حضرت مقدم بن معدي کرب عليه السلام څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله زه پراوړو و ټکولم او وه يې فرمايل : اې مقدم ! که په دې حال کې مړ سوې چې ته نه حاکم سوې ، نه منشي او نه يو ملک نو تا خلاصون ترلاسه کړ . ابوداؤد .

تخريج سنن ابی داود ۳۴۶۱۳ ، رقم : ۲۹۳۳ .

تشریح په دغه ارشاد کې دې ته اشاره سوې ده چې بې منصبی راحت دی او شهرت او منصب آفت دی .

غير شرعي محصول

(۲۵۳۵) : وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ صَاحِبُ مَكْسٍ يَعْغِي الَّذِي يَعْشُرُ النَّاسَ . رواه احمد و ابوداؤد والدارمي .

د حضرت عقبه بن عامر عليه السلام څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل : عشر اخستونکی به جنت ته داخل نه سی . احمد ، ابوداؤد او دارمي .

د عادل امام فضيلت

﴿۳۵۳۶﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحَبَّ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د قيامت په ورځ به د الله

النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَقْرَبَهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ عَادِلٌ وَإِنَّ أَبْغَضَ

تعالی په نزد په ټولو خلکو کې محبوب او په مرتبه کې تر ټولو نژدې عادل پاچا وي، او د الله

النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَشَدَّهُمْ عَذَابًا فِي رَوَايَةٍ وَأَبْعَدَهُمْ مِنْهُ

مَجْلِسًا إِمَامٌ جَائِرٌ. رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب.

تعالی په نزد به د قيامت په ورځ په ټولو خلکو کې بدترین او په مرتبه کې ذلیل ظالم حاکم وي،
او په يوه روايت کې دې چې د مجلس په لحاظ به تر ټولو ليرې ظالم حکمران وي. ترمذي دا
حديث حسن غريب دئ.

تخريج: سنن ابی داود ۵۱۴/۴، رقم: ۴۳۴۴، والترمذي ۴۰۹/۴، رقم: ۲۱۷۴، وابن ماجه ۱۳۲۹/۲، رقم: ۴۰۱۱.

تشریح: د جابر او ظالم په مخکې د حق ویلو ته غوره جهاد ځکه ویل سوي دي چې کوم څوک د
يو دښمن سره جهاد کوي نو هغه د خوف او اميد په مینځ کې وي که هغه ته دا خوف وي چې
کیدای سي دښمن پر ما غالب سي نو زه به زخمي یا شهید سم نو په دې سره هغه ته دا اميد هم
وي چې زه د دښمن په لاندې کولو سره خپل ځان په پوره توگه وساتم ددې پر خلاف کوم څوک
چې د ظالم او جابر حکمران په مخکې د حق خبرې اراده لري نو د هغه لپاره معمولي اميد هم نه
وي بلکه خوف او خوف وي، هغه د حکمران د پوره قبضې او اختيار په وجه په دې يقين سره د
امر بالمعروف او نهی عن المنکر فرض ادا کوي چې ددې پای به په دنیا کې زما د تباهی او
تاوان څخه پرته بل هېڅ نه وي او دا ظاهره ده چې په دې کې انسان ته د خپل ژوند او خپل مال او
سامان د پاته کېدو هېڅ اميد هم نه وي د هغه پوره کول د هغه د مهم پوره کولو څخه ډېر زیات
صبر ازموینکی، همت غوښتونکی او د مېړانې کار او د بدر د جهاد څخه غوره وي چې د هغه
په سرته رسولو کې د خپل ژوند او خپل مال او سامان د پاته کېدو تر ډېره حده پورې اميد وي یا
دې ته غوره جهاد ځکه ویل سوي دي چې د حکمران ظلم او زور هغه ټول خلک متاثر کوي کوم
چې د هغه په رعیت کې وي هغه یو دوه او څلور کسان نه وي بلکه په زرگونو، په لکونو او په

میلینونو د خدای ﷻ بندگان وي نو کوم څوک چي هغه حکمران د هغه د ظلم او زیاتي څخه منع کړي هغه به په خپل دغه عمل سره د الله تعالیٰ ډېر مخلوق ته گټه ورسوي حال دا چي د دښمن سره په جهاد کولو کي دا خبره نه سته.

د ظالم حاکم په مخکي د حق ویني انداز

شیخ ابو حامد رحمه الله علیه په احیاء کي لیکلي دي چي پاچا او حاکم ته امر بالمعروف دادی چي هغه پر غلطه لاره باندي د تلو څخه منع کړي او د هغه کوم اعمال او افعال چي غلط وي هغه ورته ښکاره کړل سي يعني هغه ته دا وښوول سي چي ستا دغه کار د عدل او انصاف خلاف دی، ستا دغه فیصله یا فرمان د قانون او نظام مطابق نه دی او ستا دغه فعل د دین او اخلاقو او د الله تعالیٰ د حکم خلاف دی.

مگر د رعیت څخه یو کس ته دا حق حاصل نه دی چي هغه یو حکمران د هغه د غلط کار او فعل څخه په سختۍ سره منع کړي ځکه چي دا به په ملک کي د فتنې او فساد او په قوم کي د انتشار باعث وي اوس پاته سوه دا خبره که یو سړی یو حکمران د هغه د غلط چلن څخه د منع کولو لپاره سخت او تېز الفاظ په سخته او غضبناکه لهجه وکړي د مثال په توگه هغه ته ظالم ووايي یا داسي ورته ووايي (من لا يخاف الله) يعني ای د خدای ﷻ څخه نه پېرېدونکې!، یا داسي نور الفاظ وي نو په دې باره کي مسئله داده که د هغه سړي سخته لهجه او د هغه تېز الفاظ د هغه څخه پرته نور خلک هم د هغه حکمران د ملامتیا باعث وي نو دغه سخت کلامي جائز نه ده او که هغه سړي ته دا بیرته نه وي چي زما د سخت کلامۍ په وجه به نور خلک هم د حکمران د عذاب نښه سي بلکه پر ما به هم سي نو دا جائز دي بلکه مستحب دي ځکه چي د سلفو دا معسول راغلی دی چي هغوی به د خپل ځان د هلاکت څخه د بیري کولو پرته حکمرانان د هغوی د غلطی لاري څخه په سختۍ منع کول ځکه چي هغوی پوهېدل چي ددې په نتیجه کي به د حکمران ملامتیا د ځان د هلاکت سبب سي نو تر دې لوی سعادت نور څه کیدای سي چي په جهاد کي د شهادت درجه په برخه سي.

د حاکم صالح مشیر

﴿۳۵۲۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ

د حضرت عائشې ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چي

اللَّهُ بِالْأَمِيرِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ صِدْقٍ إِنَّ نَسِيَّ ذِكْرَهُ وَإِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ وَإِذَا

الله تعالی د یو امیر یا حاکم سره د بنیگنی اراده لري نو د هغه لپاره داسي وزیر و ټاکي که چيري د امیر څخه یو خبره هیږه سي نو وزیر یې ور په یاد کړي او که خبره یې یاد وي نو وزیر د هغه مرسته کوي

أَرَادَ اللَّهُ بِهِ غَيْرَ ذَلِكَ جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ سُوءٍ إِنَّ نَسِيَّ لَمْ يُذَكِّرْهُ وَإِنْ ذَكَرَ لَمْ يُعِنْهُ. رواه ابوداؤد والنسائي.

او هر کله چي الله تعالی د یو امیر سره د بدی اراده کوي نو هغه ته خراب وزیر ورکړي که د امیر څخه یو خبره هیږه سي نو وزیر یې نه ور په یادوي او که خبره یې په یاد وي نو د هغه مرسته نه کوي، ابوداؤد او نسائي

تخریج: سنن ابی داود ۳۴۵۱۳، رقم: ۲۹۳۲، والنسائي ۱۵۹۱۷، رقم: ۴۲۰۴.

د حاکم شک او شبه کول

﴿۳۵۳۹﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا ابْتَغَى الرِّيبَةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ. رواه ابوداؤد

د حضرت ابوامامه رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: هر کله چي یو حاکم په خلکو کي د شک او شبهې خبره لټوي نو خلک خرابوي. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داود ۲۰۰۵، رقم: ۴۸۸۹.

د لغاتو حل. الریبة: ای التهمة.

تشریح ددغه ارشاد په ذریعه د نړیوال آئین یو لوی نکتې ته اشاره کیږي چي د هیواد او قوم سالمیت، د عوامو د فلاح او عامو انسانانو د اطمینان او امن لپاره دا ضروري ده چي د حکمران او رعیت په مینځ کي پوره باور وي په خاصه توگه حکمران ته دا خیال کول پکار دي چي هغه ته د خپل رعیت په باره کي د خپل باور اظهار کول پکار دي کوم تنگ نظره او کم ظرفه حکمران چي د خپل هیواد د عامو خلکو یا د یو خاص ډلي په باره کي په ځانگړې توگه په شک

او شبه کي اخته وي او د هغوی پروفاداری باندې يا د هغوی پر کړنو باندې بدگمانې کوي او پر هغوی ډول ډول الزامونه عائد کوي او د هغوی څخه مؤاخذه کوي او هغوی په ډول ډول سزاوو کي اخته وي نو هغه د خپل لاسه د خپل حکمرانۍ رېښې پرې کوي ځکه چې په دغه صورت سره نه یوازې دا چې پر کومو ډلو باندې د شک او شبهي اظهار کيږي د هغوی حالات بدلېږي بلکه په هیواد او قوم کي د بې اطمینانۍ، اضطراب او انتشار عامه فضا رامنځته کيږي. د دغه حدیث مقصد د خلکو د احوالو د څارنې او د هغوی د عیبونو د لټولو څخه منع کول دي او د دې حکم ورکول هم دي که په خلکو کي یو عیب وي نو د هغه پرده دي وسي او د هغوی څخه چې کومه گناه او خطا وسي هغه دي ورته معاف کړل سي.

﴿۳۵۲۰﴾: وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّكَ إِذَا اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ. رواه البيهقي في شعب الإيمان.

د حضرت معاويه رضي الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه دا اوریدلي دي چې هر کله ته د خلکو د عیبونو په لټه کي سوي نو ته به هغوی خراب کړي. بیهقي

تخریج: البیهقي فی شعب الايمان ۱۰۷/۷، رقم: ۹۶۵۹.

د نا انصافه حاکم پر خلاف صبر کول غوره دي

﴿۳۵۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ أَنْتُمْ

د حضرت ابو ذر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل: زما څخه وروسته به تاسو

وَأَنْتُمْ مِنْ بَعْدِي يَسْتَأْثِرُونَ بِهَذَا الْفِيءِ قُلْتُ أَمَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ

د خپلو امامانو سره څنگه وخت تیروي؟ هر کله چې هغوی د بیت المال څخه خپل کار اخلي او وړ خلکو ته به یې نه ورکوي یعني په دې حالت کي به تاسو صبر کوئ یا د هغوی سره جنگ کوئ؟ ما وویل: قسم دی په هغه ذات چې تاسو یې په حق سره رالېږلي یاست

أَضْعُ سَيْفِي عَلَى عَاتِقِي ثُمَّ أَضْرِبُ بِهِ حَتَّى أَلْقَاكَ قَالَ أَوْ لَا أَذْلُكَ عَلَى خَيْرٍ

مِنْ ذَلِكَ تَصْبِرُ حَتَّى تَلْقَانِي. رواه بوداؤد

زه به خپله توره پر خپله اوږه کښيږدم بيا به يې په توره سره قتل کړم ، تر دې چي ستاسو سره يو خای سم ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : ايا زه تاته تر دې ښه خبره ونه ښييم ؟ ته صبره کوه ترڅو چي زما سره يو خای سي . ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۱۱۹۸۵، رقم: ۴۷۵۹.

تشریح: فئ هغه مال ته وايي چي د کفارو څخه بېله جنگ او جگړې تر لاسه سي لکه خراج، جزيه، يا دا ډول نور محصول چي په اسلامي هيواد کي د غير مسلمانانو څخه تر لاسه کيږي او د کفارو څخه چي کوم مال د جنگ او جگړې په ذريعه تر لاسه سي هغه ته غنيمت وايي ، د فئ حکم دادی چي د تر لاسه سوي مال څلور برخي د ټولو مسلمانانو حق دی چي دهغوی په مينځ کي وويشل سي او پنځمه برخه په بيت المال کي جمع کړل سي ، د فئ په باره کي دا تلقين سوی دی که يو حکمران دا په خپل تصرف کي راولي او په مستحقينو کي يې ونه ویشي نو که څه هم دا حق تلفي ده او مسلمانانو ته دا حق دی چي د هغه حکمران څخه خپله برخه وغواړي مگر محض ددغه مال لپاره د هغه حکمران پر خلاف توره پورته کول او د سختۍ لاره اختيارولو څخه غوره دادی چي د صبر لار اختيار کړل سي .

علماء کرامو ليکلي دي چي ددغه ارشاد په مفهوم کي فئ او غنيمت دواړه شامل دي او ددې مقصد دا واضح کول دي چي کوم حکمران د فئ او غنيمت ټول مال په خپل تصرف کي راولي او بيت المال ته تاوان ورسوي او د مسلمانانو حق تلف کړي نو هغه ظالم دی .

الْفَضْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د عادل امام فضیلت

﴿۳۵۲﴾: عَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَتَذَرُونَ مَنْ

د حضرت عائشې ؓ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : تاسو ته څرگنده ده چي

السَّابِقُونَ إِلَى ظِلِّ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ

د قيامت په ورځ به د الله تعالی سايب ته تر ټولو وړاندي کوم خلک ځي ؟ صحابه کرامو وويل :

الله تعالی او د هغه رسول ښه پوهيږي ، رسول الله ﷺ وفرمايل : د

الَّذِينَ إِذَا أُعْطُوا الْحَقَّ قَبِلُوهُ وَإِذَا سُئِلُوا بِذَلُولِهِ وَحَكَمُوا لِلنَّاسِ كَحُكْمِهِمْ

لِأَنْفُسِهِمْ .

عرش الهي سايب ته به تر ټولو وړاندي هغه خلک ځي چي هغوی ته حق خبره وکړل سي نو هغه يې قبوله کړي او هر کله چي د هغوی څخه د حق غوښتنه وکړل سي نو حق ورکوي او خلکو ته داسي حکم ورکوي څرنگه چي پر خپل ځان حکم کوي . احمد

تخريج: مسند الامام احمد ۶۹۱۶ .

تشریح: په دغه حديث کي د عادلو حکمرانانو درې صفتونه ذکر سوي دي چي هغوی به ددې په وجه د قيامت په ورځ د الله تعالی د عنايت او کرم او دهغه د سايب تر ټولو مخکي وړوي ، د عادل حکمران اول صفت دا بيان سوی دی چي کله د هغه په مخکي د رعيت د ښيگڼي او عدل او مساوات په باره کي يو صحيح او حقه خبره وړاندي کيږي نو هغه قبلوي او په هغه عمل کوي ، دوهم صفت يې دادی چي کله رعيت د هغه څخه خپل حق غواړي نو د هغه حق ورکوي او د خلکو د خير او ښيگڼي د غوره والي او د هغوی د ژوند د اړتياوو پوره کولو لپاره د مصرف کولو څخه منع نه کوي او دريم صفت يې دادی چي کوم شی د ځان لپاره خوښوي نو د رعيت لپاره هم هغه خوښوي او که هغوی خپل راحت او ارام غواړي نو د رعيت په باره کي هم هغه غواړي چي عام خلک هم په راحت او سکون کي وي د خود غرضه او عياشه حکمرانانو په ډول د هغوی طريقه دا نه وي چي خپله په عيش او عشرت کي وي او رعيت په سختی ، تنگی او بد حالی کي پريږدي .

د حاکمانو د ظلم څخه د رسول الله ﷺ خوف

﴿۲۵۳﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقُولُ ثَلَاثٌ أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي الْإِسْتِسْقَاءُ بِالْأَنْوَاءِ وَخَيْفُ السُّلْطَانِ وَتَكْذِيبُ

بِالْقَدَرِ . رواه احمد

د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلي دي چي زه د خپل امت په اړه د درو خبرو څخه بیرېزم ، يو خو د سپوږمۍ د منازلو په حساب د باران طلب کول ، دويم د پاچا ظلم کول ، دريم تقدير درواغ گڼل . احمد

تخريج: مسند الامام احمد ۱۹۰۵ .

د لغاتو حل: بالانواء: ای بظهور الکواکب او بمنازل القمر في السماء. خيف: ای جوړه وظمه.

تشریح: انواء د نوء جمع ده او لغوي معنی یې د پاڅېدو او غورځېدلو ده ، مگر په عامه توګه سره ددې استعمال د سپوږمۍ د منازل په مفهوم کې کیږي ، د پخوانیو علماء فلکیات مطابق د سپوږمۍ اته ویشت منزلونه دي چې هغه هره شپه په یوه منزل کې وي ، غالباً په دې وجه د پاڅېدو او غورځېدو څخه طلوع او غروب د مراد په اخیستلو سره انواء د سپوږمۍ د منازل په مفهوم کې استعمالیږي ، په هر حال د عربو مشرکینو به باران دغه منازل ته منسوب کوی او کله چې به باران کیدی نو هغوی به دا ویل چې د سپوږمۍ د فلاني منزل په وجه باران وسو دا یوه باطله عقیده ده ځکه په نورو حدیثو کې ددغه عقیدې صریح منع راغلې ده او د توحید د اهمیت واضح کولو او د شرک د وهم لیري کولو لپاره د کفر د لفظ اطلاق پر سوی دی .

بېله اړتیا مه امین جوړ پړئ او مه حاکم

﴿۳۵۴﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِتَّةَ أَيَّامٍ

د حضرت ابو ذر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : اې ابو ذره! شپږ ورځې

اعْقِلْ يَا أَبَا ذَرٍّ مَا يُقَالُ لَكَ بَعْدُ فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ السَّابِعُ قَالَ أَوْصِيكَ بِتَقْوَى

وروسته به زه تا ته یوه خبره کوم ، پر هغه ښه فکر وکړه او بیا عمل په وکړه ، اوومه ورځ چې پیل سوه نور رسول الله ﷺ وفرمایل زه تا ته امر کوم په تقوی

اللَّهِ فِي سِرِّ أَمْرِكَ وَعَلَانِيَتِهِ وَإِذَا أَسَأْتَ فَأَحْسِنِي وَلَا تَسْأَلَنَّ أَحَدًا شَيْئًا وَإِنْ سَقَطَ سَوْطُكَ وَلَا تَقْبِضْ أَمَانَةً وَلَا تَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ . رواه احمد

د خدای ﷻ سره په پټ کار ستا کې او په ښکاره کې او هر کله چې ته د چا سره بدې وکړې نو د هغه سره ښکې هم وکړه او د چا څخه یو شی مه غواړه که څه هم ستا غمچینه ولویږي (یعني که ستا غمچینه ايله سي نو چا ته مه وایه چې دا را پورته کړه) او د چا امانت د ځان سره مه ساته او د دوو کسانو په منځ کې پرېکړه مه کوه . احمد

تخریج: مسند الامام احمد ۱۸۱۵ .

تشریح: د چا امانت د ځان سره مه ساته : ددې مطلب دادی چې بېله ضرورت د یو چا امانت د ځان سره اېښودل د احتیاط خلاف کار دی ځکه چې پر ځان باندي هیڅ باور نه وي چې هغه کله د شیطان په چم کې راسي او په امانت کې خیانت وسي یا که خیانت ونه سي نو دا شی د تهمت

محل دی چي په یو وجه خپله د امانت مالک یا یو بل څوک پرتا باندي د خیانت تهمت ولگوي .

د حکومت درې تدریجي مرحلې

﴿۲۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَا مِنْ

د حضرت ابو امامه رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمایل : څوک چي د لسو کسانو یا

رَجُلٍ يَلِي أَمْرَ عَشْرَةٍ فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ إِلَّا أَتَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَغْلُولًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

زیاتو حاکم وي الله تعالی به د قیامت په ورځ هغه په داسي حال کي را پورته کړي چي د هغه په

يَدُهُ إِلَى عُنُقِهِ فَكَهُ بَرُّهُ أَوْ أَوْبَقَهُ إِنَّهُ أَوَّلُهَا مَلَامَةٌ وَأَوْسَطُهَا نَدَامَةٌ وَآخِرُهَا

خَزْيٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . رواه احمد

غاړه کي به دده لاس وي ددې مصیبت څخه به هغه د هغه نیکی خلاصوي او یا د هغه گناه به هغه هلاک کړي ، د امارت پیل ملامتیا ده او مینځ یې پښیماني ده او د هغه پای په قیامت کي ذلت

او رسوايي ده . احمد

تخریج : مسند الامام احمد ۲۶۷/۵ .

تشریح : حکومت او مشرتوب که څه هم د انسان طبعي خواش دی او کم انسانان به داسي وي چي هغوی د حکومت او مشرتوب ارزو نه لري مگر ددغه حکومت او مشرتوب حقیقت او ددې نتیجه څه ده ؟ دغه حدیث وضاحت کوي چي کله یو سړی د حکومت او مشرتوب پر چوکۍ کښیني نو د هغه اوله مرحله دا وي چي هغه د هري خوا څخه د ملامتیا نښه جوړیږي خلک طعن ورکوي چي هغه داسي وکړل او داسي یې وکړل څوک د اختیاراتو د ناجائز استعمال الزام پر لگوي څوک د جانب داری تهمت پر لگوي او څوک د حکومت د فرائضو په پوره کولو کي د غفلت الزام پر لگوي ، غرض دا چي د هري خوا د اعتراضاتو په کېدو سره په سخته پښیماني او ندامت کي اخته سي او وایي چي ما دغه منصب ولي قبول کړ او په دغه مصیبت کي مي ځان ولي اخته کړ او بیا ددې آخري برخه د ذلت او رسوايي په صورت کي مخته راځي د دنیا ذلت او رسوايي هم او د آخرت ذلت او رسوايي هم ، د دنیا ذلت او رسوايي داده که په یو وجه د هغه منصب څخه معزول کړل سي نو د هغه سپکاوی کیږي یا که رعیت یې د انتظام څخه مطمئن نه وي نو د هغوی په زړو کي د هغه په اړه سخت نفرت او حقارت پیدا کیږي او ښکاره ده چي دیو

حکمران لپاره تر دې زيات په دنيا کي ذلت او رسوائي څه کيدای سي او د آخرت ذلت او رسوائي داده چي هغه د خپل حکومت په زمانه کي چي څه کوي د هغه جواب ورکول به د احکم الحاکمین په درباره کي ورکول وي تر دې چي د هغه څخه کومه کوتاهي، ظلم او غلط کار سوي وي د هغه په وجه به په عذاب کي اخته وي، فاعتبروا يا اولي الابصار.

دلته په حديث شريف کي يوازي د قيامت د ورځي ذلت او رسوائي ذکر سوې ده او د دنيا رسوائي ذکر سوې نه ده ددې وجه داده چي د قيامت په ورځ به ذلت او رسوائي د دنيا تر ذلت او رسوائي ډېره سخته وي ځکه ددې په ذکر کولو باندي اکتفاء وکړل سول.

د حضرت معاويه رضي الله عنه په اړه د رسول الله صلى الله عليه وسلم پيشگويي

﴿۳۵۲۶﴾: وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مُعَاوِيَةُ إِنَّ وُلِيَّتَ أَمْرًا فَاتَّقِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَاعْدِلْ قَالَ فَمَا زِلْتُ أَظُنُّ أَنِّي مُبْتَلَى بِعَمَلٍ لِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى ابْتُلِيَتْ. رواه احمد

د حضرت معاويه رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: اې معاويه! که ته د يو کار والي او حاکم و ټاکل سې نو د الله څخه بيرېږه او انصاف کوه، د معاويه بيان دئ چي ما به هميشه دا خيال کوي چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قول په وجه زه خامخا په يو کار کي اخته کېږم تر څو چي زه په حکومت کي اخته سوم. احمد

تخريج: مسند الامام احمد ۱۰۱/۴.

د راتلونکي زمانې په اړه يو پيشگويي

﴿۳۵۲۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ رَأْسِ السَّبْعِينَ وَمِنْ إِمَارَةِ الصَّبْيَانِ. روى الاحاديث الستة احمد وروى البيهقي حديث معاوية في دلائل النبوة.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: تاسو د الله جل جلاله په ذريعه د اويا کالو د سر څخه (د هجرت په ۶۰ کال کي يزید والي سو) او د کوچنيانو د سرداري او

امارت څخه پناه غواړئ ، شپږ سره حدیثونه امام احمد روایت کړي دي ، د معاویه حدیث بیهقي په دلائل النبوة کې روایت کړی دی .

تخریج: مسند الامام احمد ۳۲۶۱۲ .

تشریح: د اویا کالو د شروع څخه مراد د هجري کال اوومه لسيزه ده چې د هغه شروع د یوشپته هجري کال څخه کیږي ، د شپږم هجري کال په آخر کې د حضرت معاویه رضی الله عنه د حکومت زمانه د هغه په وفات سره ختم سوه او د یزید ابن معاویه امارت قائم سو ، په دې سره د حکومت څخه د صحابه کرامو د بابرکته امامت سایه په پوره توګه پورته سوه او ددې څخه وروسته د حکومت هغه زمانه شروع سول چې انتشار ، فتنه ، فساد ، ظلم او زور د مشرتوب په ترلاسه کولو کې کشمکش او د ملوکیت فتنه راغله ، یزید درې کاله او اته میاشتي د حکومت پر تخت ناست وو په دغه وخت کې د هغه د حکومت تر ټولو زیاته شرمناکه واقعه د کربلاء واقعه ده ، د یزید څخه وروسته د هغه زوی معاویه ابن یزید ابن معاویه یوازي په نامه پر تخت کښنول سو او په آخر کې د حکومت واګې د بنو امیه د سفیاني کورنۍ څخه په وتلو د بني مروان په لاس راغلې .

په حدیث شریف کې د بني مروان حکومت د کوچنیانو د حکومت سره تعبیر سوی دی ، د بني مروان په زمانه کې د اقتدار رسۍ کشي ، استبداد او جبر ، مذهبي انتشار ، کورنۍ او قبائلي عصبیت ، د اسلامي شعائرو څخه بې پرواهي ، او د بزرګانو سره د سختۍ او تشدد چې کومه څرګندونه وسوه هغه ټول د حکومت ټول نظام او هیواد بازیچه اطفال (د کوچنیانو لوبي) جوړه کړې وه ، حجاج ابن یوسف د بني مروان د حکومت تر ټولو لوی معتمد والي وو چې په خپل ظلم کې د چنګیز او هلاکو څخه کم نه دی بلکه زیات دی .

د اووه مې هجري لسيزې د شروع څخه د یزید ابن معاویه د امارت په صورت کې ظاهرېدونکې دور او د هغه څخه وروسته د بني مروان د حکومت ظلمونه شروع سول چې کلونه مخکې د نبوت په وړاندې د یو خلاص سوي کتاب په ډول وو او د رسول الله ﷺ فراست محکم د راتلونکي زمانې ادراک کوی چې په هغه کې د امت اجتماعي هیئت او د هغه ملي خصوصیات به څو خود غرضه ، مفاد پرسته او دنیا دارو حکمرانانو باندې قربان کړي نو رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته وفرمایل چې د هغه وخت پېښېدونکو سختو حالاتو او حکمرانانو د حکومت څخه د الله تعالی پناه غواړئ چې الله تعالی دې په تاسو کې پر چا باندې هغه زمانه نه راولي .

خرنگه چي تاسو عمل کوئ هم هغسي حاکم به در باندي مقرر وي

﴿۳۵۳۸﴾: وَعَنْ يَحْيَى بْنِ هَاشِمٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ إِسْحَاقٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَمَا تَكُونُونَ كَذَلِكَ يُؤْمَرُ عَلَيْكُمْ. رواه البيهقي.

حضرت يحيى بن هاشم د حضرت يونس بن اسحاق او هغه د خپل پلار څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څرنگه چي تاسو ياست هم هغه ډول به ستاسو اميران ټاکل کيږي. بيهقي

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ۲۲۱۶-۲۳، رقم: ۷۳۹۱.

تشریح: مطلب دادی چي ستاسو کړني او چلن څرنگه وي هم هغسي به پر تاسو حاکم او عامل ټاکل کيږي که ستاسو اعمال ښه وي نو ستاسو حاکمان به هم ښه وي او که ستاسو اعمال خراب وي نو ستاسو حاکمان به هم خراب وي.

پاچا د الله ﷻ سایه ده

﴿۳۵۳۹﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ السُّلْطَانَ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: پاچا پر مخکه د الله تعالی

ظِلُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ يَأْوِي إِلَيْهِ كُلُّ مَظْلُومٍ مِنْ عِبَادِهِ فَإِذَا عَدَلَ كَانَ لَهُ الْأَجْرُ

سایه ده او د الله تعالی په بندگانو کي هر مظلوم بنده په هغه سره پناه تر لاسه کولای سي بیا چي هغه عدل او انصاف کوي نو هغه ته ثواب تر لاسه کيږي

وَعَلَى الرَّعِيَّةِ الشُّكْرُ وَإِذَا جَارَ كَانَ عَلَيْهِ الْأَصْرُ وَعَلَى الرَّعِيَّةِ الصَّبْرُ. رواه البيهقي

او پر رعیت د هغه شکر واجب کيږي او هر کله چي ظلم کوي پر هغه گناه وي او پر رعیت باندي صبر لازم دئ. بيهقي

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ۱۶۱۶، رقم: ۷۳۶۹.

د لغاتو حل الاصر: ای الوزر (زور)

تشریح: د پاچا وجود ته د الله تعالی سایه په دې اعتبار ويل سوي دي لکه څرنگه چي د يوشي سایه د لمر د گرمۍ د تکليف څخه ساتنه کوي همدارنگه پاچا د خپل رعیت خلک د مختلفو تکليفو څخه ساتي او ډېر واره لفظ د سایې کنایه د ساتني او حمايت په مفهوم کي هم

استعمالی بری په دې اعتبار سره که وکتل سي نو د پاچا وجود د خپل رعیت لپاره د ساتني او حمایت تر ټولو لویه ذریعه کېدل ظاهر دي .

علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ دا وضاحت کړې دی چې لفظ د (ظل الله) یو تشبیه ده او دا عبارت (یاوي الیه کل مظلوم...) د دغه تشبیه وضاحت او مراد بیانوي یعنې خلک چې څرنگه چې د سایې په یخوالي کې د لمر د گرمۍ څخه راحت تر لاسه کوي همدارنگه د پاچا د عدل په یخوالي کې د ظلم او زور د گرمۍ څخه راحت تر لاسه کوي .

په ظل الله کې الله تعالی ته د سایې نسبت د هغه د عظمت او غوره والي د اظهار لپاره دی لکه څرنگه چې په بیت الله شریفه کې الله تعالی ته د بیت نسبت د هغه د عظمت او غوره والي لپاره دي او په دې سره دې ته اشاره مقصد ده چې هغه سایه (یعنې پاچا) د نورو سایو په ډول نه ده بلکه هغه د الله پاک د تعلق سره خپل ځانته خصوصیت او غوره والي لري ځکه چې هغه د محکمې پر مخ د الله تعالی خلیفه مگر ځول سوی دی چې د هغه فریضه د الله تعالی عدل او احسان د هغه پر بندگانو باندې خپرول دي .

د قیامت په ورځ تر ټولو لویه مرتبه والا عادل حاکم

﴿۳۵۵۰﴾: وَعَنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل :

إِنَّ أَفْضَلَ عِبَادِ اللَّهِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِمَامٌ عَادِلٌ رَقِيقٌ وَإِنْ شَرَّ

د الله تعالی په نزد د قیامت په ورځ د مرتبې په اعتبار د الله تعالی په بندگانو کې تر ټولو غوره عادل او نرمي کونکی حاکم دی او بدترین

النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِمَامٌ جَائِرٌ خَرِقٌ . رواه البيهقي .

سړی د الله جل جلاله په نزد د قیامت په ورځ سختي کونکی ظالم حاکم دی . بیهقي

تخریج البيهقي في شعب الايمان ۱۶۱۶، رقم: ۷۳۷۱ .

د لغاتو حل خرق: ضد الرفق (سخت) .

د مسلمان بېرول

﴿۳۵۵۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

مَنْ نَظَرَ إِلَى أَخِيهِ نَظْرَةً يُخِيفُهُ أَخَافَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . روى الأحاديث

الأربعة البيهقي في "شعب الإيمان" وقال في حديث يحيى هذا : منقطع وروايته ضعيف

څوك چې د يو مسلمان ورور لوري ته په داسي نظر سره وگوري چې هغه د هغه څخه و بيريږي نو د قيامت په ورځ به الله تعالى هغه و بيريوي . پورتنی څلور سره حديثونه بيهقي په شعب الايمان کي روايت کړي دي د وروستني حديث په باره کي ليکلي دي چې دا منقطع دئ او ددې روايت ضعيف دئ

تخريج : البيهقي في شعب الإيمان ۵۰۱۶ . رقم : ۷۴۶۸ .

تشریح : ددغه حديث په نقل کولو سره دې ته اشاره کول مقصد دي چې کله د يو مسلمان محض بېرول په قيامت کي د هغه د عذاب سبب گرځي نو پر مسلمان باندي د ظلم کونکي به څه حال وي ؟ .

د حاکم ظلم ته د بدويلو پر ځای خپل عمل سم کړئ

﴿۳۵۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت ابو درداء رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى

تَعَالَى يَقُولُ أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا مَالِكُ الْمُلُوكِ وَمَلِكُ الْمُلُوكِ قُلُوبُ الْمُلُوكِ فِي

فرمايي : زه الله يم هيڅ معبود زما څخه پرته د عبادت وړ نسته زه د پاچاهانو پاچا يم د پاچاهانو زړونه زما په

يَدَيَّ وَإِنَّ الْعِبَادَ إِذَا أَطَاعُونِي حَوَّلْتُ قُلُوبَ مُلُوكِهِمْ عَلَيْهِمْ بِالرَّحْمَةِ وَالرَّأْفَةِ

لاس کي دي او هر کله چې بندگان زما اطاعت کوي زه د پاچاهانو زړونه د هغوی په لور د رحمت او شفقت وگرځوم

وَإِنَّ الْعِبَادَ إِذَا عَصَوْنِي حَوَّلْتُ قُلُوبَهُمْ بِالسَّخَطَةِ وَالنَّقْمَةِ فَسَامُوهُمْ سُوءَ

او هر کله چې بندگان زما نافرماني کوي نو زه د پاچاهانو زړونه د هغوی لپاره سخت او

غضبناک کوم، بیا چي خراب پاچا هغوی ته

الْعَذَابِ فَلَا تَشْغَلُوا أَنْفُسَكُمْ بِالْדُّعَاءِ عَلَى الْمُلُوكِ وَلَكِنْ اشْغَلُوا أَنْفُسَكُمْ
بِالذِّكْرِ وَالتَّضَرُّعِ كَيْ أَكْفِيَكُمْ مُلُوكَكُمْ. رواه أبو نعيم في الحلية.

لویه سزا ورکړي نو د پاچاهانو لپاره بده دعاء مه کوی بلکه زما په ذکر کي مشغول سئ او عاجزي او
زاري کوی لپاره ددې چي زه تاسو د پاچا د شرڅخه وساتم. دا حدیث ابو نعیم په حلیه کي روایت کړی دی

تخریج: رواه ابو نعیم في الحلية: ۳۸۹/۲.

تشریح: په دغه حدیث شریف کي دې ته اشاره ده چي د رعیت د حکمرانانو د رویې تعلق په
باطني توگه سره د خلکو د اعمالو سره وي چي د رعیت خلک د الله تعالی اطاعت او
فرمانبرداري کوي او د هغوی اعمال او معاملات په عامه توگه صحیح او نیک وي نو د هغوی
ظالمه حکمراني هم د هغوی په حق کي عادل، نرمه او شفیقه جوړېږي او که د رعیت خلک د الله
تعالی په سرکښۍ کي اخته وي او د هغوی اعمال او معاملات په عامه توگه د بدۍ په غاله
کي وي نو بیا د هغوی عادل او نرم حکمران به هم د هغوی په حق کي غضبناک او سخت وي، د
حکمران پر ظلم او د هغه پر سختۍ او ناانصافی باندې هغه ته د بد رد ویلو او د هغه ته د
بښراو کولو پر ځای دغه لار اختیارول پکار دي چي الله تعالی ته رجوع وکړل سي او پر خپلو
اعمالو باندې په پښیماني سره توبه او استغفار وکړل سي، د الله تعالی په دربار کي په عاجزی
او زاری سره التجاء او فریاد وکړل سي او خپل اعمال او معاملات په پوره توگه د الله ﷻ او د
هغه د رسول ﷺ د حکم تابع کړل سي ترڅو د الله ﷻ رحمت متوجه سي او د ظالم حکمران زړه
عدل، انصاف او نرمۍ ته راوگرځي.

=====

بَابُ مَا عَلَى الْوَلَاةِ مِنَ التَّيْسِيرِ

(د والیانو د لوري پر رعیت د نرمۍ کولو بیان)

په مخکني باب کي دا یادونه وه چي رعیت ته د خپلو حاکمانو اطاعت او فرمانبرداري
کول پکار دي، اوس په دغه باب کي دا بیان کیږي چي حاکمانو ته هم د خپل رعیت د خلکو سره
نرمي او شفقت کول پکار دي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

حاکمانو ته نرمي کول پکار دي

﴿۳۵۵۳﴾: عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ

د حضرت ابو موسى رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به په خپلو اصحابو کي يو څوک د

أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ بَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا. متفق عليه.

يو کار پوره کولو لپاره ليدئ نو فرمايل به يې : خلکو ته زيری ورکوي ، نفرت مه پيدا کوي ، آساني کوي او سختي مه کوي . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۲۴/۱۰، رقم: ۶۱۳۴، ومسلم ۱۳۵۸/۳، رقم: ۱۷۳۲-۶.

﴿۳۵۵۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِّرُوا وَلَا

تُعَسِّرُوا وَسَكِّنُوا وَلَا تُنْفِرُوا. متفق عليه.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : تاسو اساني کوي سختي مه کوي تسکين ورکوي نفرت مه پيدا کوي . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۲۴/۱۰، رقم: ۶۱۲۵، ومسلم ۱۳۵۹/۳، رقم: ۱۷۳۴-۸.

د لغاتو حل: سکنوا: ای سکتوهم بالطاعة او بالبشارة. (په پیروي او زیری یې چوپ کړی).

﴿۳۵۵۵﴾: وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَدَّهُ وَأَبَا

مُوسَى وَمَعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنْفِرَا وَتَطَاوَعَا وَلَا تَخْتَلِفَا. متفق عليه.

د حضرت ابو بردة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د هغه نيکه ابو موسی او معاذ يمن ته وليږل او وه يې فرمايل : آساني کوي ، په ستونزه کي خلک مه غورځوي ، زيری ورکوي نفرت مه پيدا کوي او

اتفاق کوی اختلاف مه کوی. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۲۴/۱۰، رقم: ۶۱۲۴، و مسلم ۱۳۵۸/۳، رقم: ۷-۱۷۳۳.

تشریح: صحیح دادی چي د مشکوة مؤلف دلتہ داسي نقل کړي وای (عن ابن ابي بردة ...) يعني د ابي برده سره يې د ابن لفظ هم راوړ ځکه چي ابو برده رضي الله عنه د ابو موسی اشعري رضي الله عنه زوی دی او ملسی يې نه دی، او د ابو برده رضي الله عنه څخه د هغه زامن عبدالله، يوسف، سعيد او بلال حدیثونه روايت کوي، دلتہ چي کوم روايت نقل سوی دی هغه د سعيد ابن ابي برده څخه روايت دی لکه څرنګه چي صحیح بخاري نقل کړی دی چي سعيد ابن ابو برده رضي الله عنه وايي چي ما د خپل پلار (ابو برده رضي الله عنه) څخه واوریدل چي هغه ویل: رسول الله ﷺ زما پلار (ابو موسی اشعري رضي الله عنه) او معاذ رضي الله عنه یمن ته واستول.

د قیامت په ورځ د عهد ماتونکي رسوايي

﴿۳۵۵۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْغَادِرَ يُنْصَبُ لَهُ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانٍ بَنِ فُلَانٍ. متفق عليه.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د عهد ماتونکي لپاره به د قیامت په ورځ يو بیرغ يا نښه ودرول سي او ورته به ويل سي دا د فلاني بن فلاني د عهد ماتولو نښه ده. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۶۳/۱۰، رقم: ۶۱۷۸، و مسلم ۱۳۶۰/۳، رقم: ۱۰-۱۷۳۵.

د لغاتو حل: الغادر: ای ناقض العهد والوفاء (قول او وفا ماتونکی).

﴿۳۵۵۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعْرَفُ بِهِ. متفق عليه.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قیامت په ورځ به د عهد ماتولو يو نښه وي چي په هغه سره به د هغه شناخت کيږي. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۸۳/۶، رقم: ۳۱۸۶، و مسلم ۱۳۶۱/۳، رقم: ۱۵-۱۷۳۸.

﴿۳۵۵۸﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ

د حضرت ابو سعيد رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به د هر

عِنْدَ اسْتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَفِي رَوَايَةٍ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ

بِقَدْرِ غَدْرِهِ أَلَا وَلَا غَادِرَ أَعْظَمُ غَدْرًا مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ. رواه مسلم

عهد ماتونکي نښه د هغه کونايو ته نژدې ولاړه وي او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي د هر

عهد ماتونکي نښه به د قيامت په ورځ د هغه د عهد ماتولو سره سم لوړه کړل سي. خبردار! هيڅ

عهد ماتونکی د عهد ماتونکي په اعتبار د عام امام څخه لوی نه دی. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۱۳۶۱/۳، رقم: ۱۵-۱۷۳۸.

د لغاتو حل: عند استه: ای خلف ظهره والاست: الدبر. (تر شا).

الْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د عوامو ضروریات نه پوره کونکي حاکم په باره کي وعید

﴿۳۵۵۹﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ أَنَّهُ قَالَ لِمُعَاوِيَةَ سَبَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عمرو بن مره رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي هغه حضرت معاويه ته وويل ما د رسول الله ﷺ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ وَلَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَيْئًا مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَاحْتَجَبَ

څخه دا اوریدلي دي څوک چي الله تعالی د مسلمانانو د یو کار والي او حاکم جوړ کړي او هغه

دُونَ حَاجَتِهِمْ وَخَلَّتْهُمْ وَفَقَّرَهُمْ اِحْتَجَبَ اللَّهُ دُونَ حَاجَتِهِ وَخَلَّتْهُ وَفَقَّرَهُ

د هغوی د حاجت، مطلب او فقر څخه سترگي پټوي نو الله تعالی به د هغه د حاجت، مطلب او

فقر څخه په پرده کي سي، د دې په اوریدو سره

فَجَعَلَ مُعَاوِيَةَ رَجُلًا عَلَى حَوَائِجِ النَّاسِ. رواه ابو داؤد والترمذي وفي رواية

له ولا حمد اغلق الله ابواب السماء دون خلته و حاجته و مسكنته.

معاويه يو سړی و ټاکى چي هغه د خلکو په ضرورتونو نظر وساتي او هغه پوره کوي. ابوداؤد، ترمذي، او د ترمذي او احمد په يو بل روايت کي دا الفاظ دي چي الله تعالی به د هغه په حاجت، ضرورت او افلاس د آسمان دروازي بندي کړي.

تخریج: سنن ابی داود ۳/۳۵۷، رقم: ۲۹۴۸، و الترمذي ۳/۶۱۹، رقم: ۱۳۳۲.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د حاکمانو دروازه باید خلاصه وي

﴿۳۵۶۰﴾: عَنْ أَبِي الشَّيْخِ الْأَزْدِيِّ عَنِ ابْنِ عَمْرِو لَه مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى

حضرت ابو شماخ ازدي خپل د اکا د زوی څخه روايت کوي چي صحابي دى د هغه بيان دى چي

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَتَى مُعَاوِيَةَ فَدَخَلَ عَلَيْهِ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

هغه حضرت معاويه ته ورغلى او ورته وپي ويل ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوريدلي دي

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ النَّاسِ شَيْئًا ثُمَّ أَغْلَقَ بَابَهُ دُونَ

څوک چي د خلکو پريو کار ماموره کړل سو او بيا هغه خپله دروازه د مسلمانانو لپاره ياد

الْمُسْلِمِينَ أَوْ الْمَظْلُومِ أَوْ ذِي الْحَاجَةِ أَغْلَقَ اللَّهُ دُونَهُ أَبْوَابَ رَحْمَتِهِ عِنْدَ

حَاجَتِهِ وَفَقَرَهُ أَفْقَرَ مَا يَكُونُ عَلَيْهِ. رواه البيهقي.

مظلوم يا اړو کسانو لپاره بنده کړه نو الله تعالی به د خپل رحمت دروازي د هغه د ضرورت،

حاجت او مفلسۍ پر وخت بندي کړي په خاصه توگه چي هغه اړ وي. بیهقي

تخریج: البيهقي في شعب الايمان ۲۱/۶، رقم: ۷۳۸۴.

خپل حاکمانو ته د حضرت عمر رضی الله عنه هدايت

﴿۳۵۶۱﴾: وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ كَانَ إِذَا بَعَثَ عُمَّالَهُ شَرَطَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا

د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه څخه روايت دى کوم وخت چي هغه خپل عاملان لېږل نو د هغوی

سره به يې دا شرط کوى چي

تَرْكِبُوا بِرْذُونَا وَلَا تَأْكُلُوا نَقِيًّا وَلَا تَلْبَسُوا رَقِيًّا وَلَا تُغْلِقُوا أَبْوَابَكُمْ دُونَ

پر ترکی آس به نه سپریبئ میده به نه خوری، نری جامه به نه اغوندئ او خپل دروازه به د اړو

حَوَائِجِ النَّاسِ فَإِنْ فَعَلْتُمْ شَيْئًا مِّنْ ذَلِكَ فَقَدْ حَلَّتْ بِكُمْ الْعُقُوبَةُ ثُمَّ

يُشَيِّعُهُمْ . رواها البيهقي في شعب الإيمان .

کسانو څخه نه بندوی که تاسي په دغو کي یو کار وکړی نو د سزا مستحق به سئ ، ددې څخه وروسته به حضرت عمر رضی الله عنه د هغو سره تریو ځایه روان سو دوی به یې رخصت کړل . بیهقي

تخریج: البيهقي في شعب الإيمان ۲۴۶، رقم: ۷۳۹۴.

د لغاتو حل: برذونا: ای خپلا ترکيا . (ترکی آس)

تشریح: پر ترکی آس باندي د نه سپرېدو علت تکبر دئ ځکه نو پر عربي آس باندي نه سپرېدل به په طريقه اولی وي ، علامه طيبي رحمته الله علیه وايي پر ترکی آس باندي د سپرېدو منع په اصل کي د تکبر منع کول دي ، د مېده خوړلو او نرمو جامو اغوستلو څخه منع کول د اسراف او عیش و عشرت د ژوند څخه منع کول دي او اړو کسانو ته د خپل دروازې بندولو څخه منع کول د مسلمانانو د اړتیاو نه پوره کولو څخه منع کول دي .

=====

بَابُ الْعَمَلِ فِي الْقَضَاءِ وَالْخَوْفِ مِنْهُ

(د قضاء عمل او د هغه څخه د بیرېدو بیان)

لکه څرنګه چي د کتاب الامارة والقضاء په شروع کي ښوول سوي دي چي د اسلامي نظام اصل محور امام او امیر وي، په تېرو دواړو بابو کي د امام او امیر په باره کي بیان وکړل سو اوس په دغه باب کي د قضاء بیان دی او په دې باره کي په خاصه توګه د دوو خبرو ذکر کيږي یو خو دا چي قاضي د خپل فرض په ادا کولو کي یوازي د اسلامي قانون ماخذ يعني کتاب ، سنت او اجتهاد لارښود جوړ کړي او د هغه هیڅ فیصله او حکم ددغه شيانو خلاف باید نه وي ، دوهمه خبره داده چي قضاء د خپل ارزښت او عظمت په اعتبار دومره لوړ منصب دی چي نه یوازي دا چي هر سړی باید دې ته د رسیدو هڅه ونه کړي بلکه تر څو چي کیدای سي ددغه

منصب د قبلولو څخه بېره او پرهیز کول پکار دي .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د غصې په حالت کې د چا فیصله مه کوئ

﴿٣٥٦٢﴾: عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا

يُقْضَيْنَ حُكْمٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانٌ . متفق عليه

د حضرت ابوبکره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه اوریدلي دي چې حاکم په غصه کې وي نو د دوو کسانو په منځ کې دي حکم (پریکړه) نه کوي . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۳۶۱۱۳، رقم: ۷۱۵۸، و مسلم ۱۳۴۲۱۳، رقم: ۱۶-۱۷۱۷.

تشریح: د غصې په حالت کې د فکر قوت مغلوب کیږي او په داسې صورت کې د انصاف فیصله کول مشکل وي ځکه حکم سوی دی چې هیڅ حاکم او قاضي دي د غضب او غیض په حالت کې فیصله نه کوي چې د هغه غیض او غضب د هغه په فکر او اجتهاد کې خنډ واقع نه سي او هغه د انصاف فیصله ونه کړلای سي همدارنگه د سختي گرمۍ او سخت یخ ، لوږي ، تندي او ناروغۍ په حالت کې دي هم حکم او فیصله نه کوي ځکه چې په دغه وختو کې پر حواسو باندي پوره واک نه وي او د ماغ حاضر نه وي که یو حاکم په دغه حالاتو کې حکم او فیصله وکړي نو هغه به په کراهت سره جاري وي .

قاضي ته د اجتهاد اختیار

﴿٣٥٦٣﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبد الله بن عمرو او ابو هريره (رض) څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ وَ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ . متفق عليه

هر کله چې حاکم پر حکم کولو اماده سي که اجتهاد وکړي (يعني پر معاملو باندي ډیر غور او فکر وکړي) او د هغه پریکړه صحیح وي نو هغه ته به دوه برابر ثواب تر لاسه کیږي او که هغه

پوره پوره کونښن وکړي مگر غلطې ځينې وسه نو يو برابر ثواب به تر لاسه کړي . بخاري او مسلم .

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۱۸۱۳، رقم: ۷۳۵۲، رقم: ۱۵-۱۷۱۶.

تشریح مطلب دادی که قاضي او حاکم د يو داسي قضیې او معاملې حکم ورکول غواړي چي د هغه په باره کي په کتاب ، سنت او اسلامي فقه کي يو صريح او واضح لارښوونه نه وي او بيا هغه اجتهاد وکړي مگر د کتاب او سنت احکام او تعليمات او اسلامي فقه مسائل او د اسلامي عدالتونو په نظر کي د پوره فکر کولو څخه وروسته هغه داسي نتيجې ته ورسېږي چي د هغه په باره کي د هغه د ضمير لارښوونه دا وي چي دا به پر حق مبنی وي او بيا هغه نتيجه د هغه حکم او فيصله سي نو هغه حکم او فيصله د ظاهري قانون په اعتبار بالکل صحيح منل کيږي البته د عقبې په لحاظ به د هغه دوه صورتونه وي يو خو دا که چيري په حقيقت کي هغه فيصله د کتاب او سنت د منشاء مطابق وي نو د هغه به دوه ثوابونه ورکول کيږي او که د هغه فيصله د کتاب او سنت موافق نه وي نو د هغه به يو ثواب ورکول کيږي ، او همدا حکم د مجتهد هم دی که هغه د مسائلو د استنباط په وخت کي د خپل اجتهاد په نتيجه کي د کتاب او سنت منشاء ته ورسېږي نو هغه ته به دوه اجره ورکول کيږي او که چيري د کتاب او سنت و منشاء ته په رسېدو کي خطا وکړي نو يو ثواب ورکول کيږي ، دا حديث ددې خبري دليل دی چي د اسلام قاضي ته په داسي جزياتو کي د اجتهاد اختيار حاصل دی کوم چي د اسلامي قانون په ماخذ کي په صراحت سره ذکر سوی نه وي او د هغه يو حکم واضح نه وي او دا هم ثابتيږي چي مجتهد په خپل اجتهاد کي کله صحيح حکم ته ورسېږي او کله خطاء کوي يعني صحيح حکم ته ونه رسېږي مگر په هر صورت کي هغه ته اجر او ثواب ورکول کيږي .

ملا علي قاري رحمته الله عليه ليکلي دي چي د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه مذهب دادی که د يو شي حکم او مسئله په نصوص (کتاب الله، حديث رسول الله او اجماع امت) کي د نه ذکر کېدو په وجه پر قياس باندې د عمل کولو څخه پرته بله چاره نه وي نو په دغه صورت کي پر قياس باندې عمل کول به د تحری قبله په ډول وي (لکه څرنگه چي يو سړی ته په يو وجه د قبلې معلومات نه کيږي او هغه د لمانځه پر وخت په فکر او تحری (اجتهاد) کولو سره د خپل غالب گمان سره سم د قبلې يو خوا وټاکي او هغه خوا ته په مخ کولو سره لمونځ وکړي نو د هغه لمونځ به صحيح وي که څه هم په حقيقت کي قبله هغه خوا ته نه وي، همدارنگه پر قياس باندې عمل کونکی به صحيح عمل کونکی وي که څه هم په قياس کي د هغه څخه خطاء سوې وي .

الْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د قضاء منصب يو ابتلاء ده

﴿۳۵۶۳﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ جُعِلَ قَاضِيًا بَيْنَ النَّاسِ فَقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سَكِّينَ. رواه احمد والترمذي وابدواؤد وابن ماجه.

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: کوم سړی چې د خلکو قاضي جوړ کړل سي نو هغه بهې چرې حلال سو. احمد، ترمذي، ابدواؤد او ابن ماجه.

تخريج: مسند الامام احمد ۲۳۰۱۲، والترمذي ۶۱۴۱۳، رقم: ۱۳۲۵، وابدواؤد ۵۱۴، رقم: ۳۵۷۲، وابن ماجه ۷۷۴۱۲، رقم: ۲۳۰۸.

تشریح: د ذبح څخه متعارف معنی (يعني د بدن هلاکت) مراد نه دی بلکه غیر متعارف معنی (يعني ذهني او روحاني هلاکت) مراد دی، کوم څوک چې قاضي ټاکل کېږي هغه نه يوازي دا چې هروخت په پريشاني او روحاني اذيت کي اخته وي بلکه هغه ته د خپل عاقبت د خرابۍ بېره هم وي او ظاهره ده چې په چاره سره ذبح کېدل يوازي د يو گړي تکليف زغمل وي حال دا چې دغه اذيت ټول عمر بلکه د هغه حسرت او پېښماني ترقيامت پوري وي.

د قاضي جوړېدو غوښتنه مه کوئ

﴿۳۵۶۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې

ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أُكْرِهَ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا

يُسَدِّدُهُ. رواه الترمذي وابدواؤد وابن ماجه.

د قضاء د عهدې غوښتونکی وي او پاچا يا خليفه څخه د هغه غوښتنه کوي هغه خپل ځان ته سپارل کېږي او چاته چې دا منصب په زوره حواله کړل سي الله تعالی د هغه د مرستي لپاره يوه ملائکه رالېږي چې دده کارونه ور برابر وي. ترمذي، ابدواؤد او ابن ماجه.

تخريج: سنن الترمذي ۶۱۴۱۳، رقم: ۱۳۲۴، وابدواؤد ۸۱۴، رقم: ۳۵۷۸، وابن ماجه ۷۷۴۱۲، رقم: ۲۳۰۹.

جنتي او دورخي قاضيان

﴿۳۵۶۱﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُضَاةُ ثَلَاثَةٌ

د حضرت بريدة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: قاضيان پر درې ډوله دي چې

وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ

په هغو کي به يو جنت ته او دويم به دوېځ ته ځي جنت ته به هغه حاکم ځي چې هغه حق وپيژندئ

فَقَضَى بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ قَضَى

لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ. رواه ابوداؤد وابن ماجه.

او په حق سره يې پريکړه وکړه او چا چې حق وپيژندئ او په ظلم يې پريکړه وکړه هغه به دوېځ ته ځي او بل (درېم) هغه دی چې د خلکو په منځ کي په جهالت (ناپوهۍ) سره پريکړه وکړه او حق يې ونه پيژندئ هغه به هم دوېځ ته ځي. ابوداؤد او ابن ماجه

تخريج: سنن ابی داود ۵۱۴، رقم: ۳۵۷۳، وابن ماجه ۷۷۶۱۲، رقم: ۲۳۱۵.

﴿۳۵۶۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ طَلَبَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: چا چې د مسلمانانو

قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يَنَالَهُ ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرُهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ غَلَبَ

جَوْرُهُ عَدْلُهُ فَلَهُ النَّارُ. رواه ابوداؤد.

حکومت او امارت وغوښتئ او هغه ورته تر لاسه سو او بيا د هغه انصاف د هغه پر ظلم غالب سو نو هغه ته به جنت تر لاسه کيږي او د چا ظلم چې پر انصاف غالب سو د هغه لپاره دوېځ دی. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۷۱۴، رقم: ۳۵۷۵.

تشریح: د ظاهري مفهوم سره سم پر ظلم باندي د عدل او پر عدل باندي د ظلم د غلبې څخه مراد دادی چې تر یو بل زیات وي او هغه دوهم هم وجود لري او حکم د غالب مطابق وي ځکه که چيري عدل او انصاف غالب سي نو جنت به تر لاسه کيږي او که ظلم غالب سي نو دوېځ به تر

لاسه کيڙي مگر علماء ويلي دي چي په دواړو صورتو کي د غالب مراد دادی چي هغه ددې درجې وي چي د بل چا لپاره خنډ جوړ سي د مثال په توگه هغه د عدل او انصاف پر وصف دومره حاوي چي د هغه د ظلم څخه سرپورته نه کړل سي يا د هغه د ظلم خصلت دومره حاوي وي چي د هغه په مقابل کي د هغه عدل ظاهر نه سي .

قياس او اجتهاد حق دی

﴿۳۵۶۸﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله هغه رسول الله ﷺ يمن ته وليږي

إِلَى الْيَمَنِ قَالَ كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ

نو پوښتنه يې ځيني وکړه هر کله چي يوه معامله ستا په وړاندي راسي نو ته به څرنگه پريکړه کوې ، هغه عرض وکړ د الله ﷻ د کتاب سره سم به پريکړه کوم ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

که په کتاب الله کي هغه خبره نه وه ده وويل د رسول الله ﷺ د سنت سره سم به پريکړه کوم ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل

فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا

که د رسول الله ﷺ په سنت کي هم هغه خبره نه وه ؟ هغه عرض وکړ په خپل رايه سره به هڅه کوم

أَوْ فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي

او په اجتهاد کي به کوتاهي نه کوم ، ويلي دي راوي د دې په اوریدو سره رسول الله ﷺ هغه پر سينه په خپل مبارک لاس وواهه او وه يې فرمايل : ټول تعريفونه هغه الله تعالی لره دي چي هغه

وَفَقَّ رَسُولُ اللَّهِ لَمَّا يَرَى بِهِ رَسُولَ اللَّهِ . رواه الترمذي وابدواؤد والدارمي

د رسول الله ﷺ استاذي ته ددې امر توفيق ورکړ چي د الله رسول پر هغه راضي دی . ترمذي ، ابدواؤد او دارمي .

تخريج سنن الترمذي ۶۱۶۸۳ ، رقم : ۱۳۲۷ ، وابدواؤد ۱۸۱۴ ، رقم : ۳۵۹۲ ، والدارمي ۷۲۱۱ ، رقم : ۱۶۸ .

د لغاتو حل: آلو: ای ما اقصر. (کو تا هی نه کوم)

تشریح: زه به د خپل عقل څخه اجتهاد کوم: ددې مطلب دادی چې زه به د هغه قضیې حکم پر هغه مسائلو باندې د قیاس په ذریعه معلوموم کوم چې په نصوص یعنی کتاب او سنت کې ذکر سوي دي په دې توګه چې په کتاب او سنت کې د دغه قضیې مشابهه چې کوم مسائل ذکر سوي وي د هغه مطابق به د هغه قضیې حکم او فیصله کوم.

مظهر رحمۃ اللہ علیہ هم ددې مطلب دا بیان کړی دی چې مخکې به زه غور او فکر کوم چې ما ته کومه قضیه وړاندې شوې ده د هغه یو حکم په کتاب او سنت کې ذکر سوي نه دی چې هغه د یو داسې مسئلې سره مشابهه ده کوم چې په کتاب او سنت کې ذکر سوي ده کله چې زه د هغه دواړو په مینځ کې مشابهت پیدا کړم نو د هغه به هم هغه حکم او فیصله کوم کوم چې په کتاب الله یا سنت رسول الله کې د ذکر سوي مسئلې ده، د مجتهدینو امامانو په نزد پر دغه قیاس باندې د ډېرو مسائلو استنباط سوي دی، دا خبره بېله ده چې هغه مجتهدین امامان د قیاس په علت او بنیاد کې اختلاف کړی دی د مثال په توګه د غنمو د سود حرام کېدو په باره کې نص (یعني صریح حکم دی) حال دا چې د هندوانې په باره کې داسې نص نه سته، امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ د هندوانې پر غنمو باندې قیاس کولو سره ددې سود هم حرام کړی دی ځکه چې د هغه په نزد د غنمو د سود حرام کېدو علت د هغه خوړل کیدونکی شی کېدل دي او هندوانه هم خوړونکی شی دی ځکه د غنمو پر حکم باندې په قیاس کولو سره د هندوانې سود هم حرام دی حال دا چې د امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد د غنمو د سود حرام کېدو علت د هغه مکيل (یا موزون) کېدل دي ځکه هغه پر غنمو باندې چونه قیاس کړه او دا مسئله یې اخذ کړه چې د چونې سود هم حرام دی.

په هر حال دغه حدیث د قیاس او اجتهاد پر مشروع کېدو باندې یو ټینګ دلیل دی او د صحاب ظواهر (غیر مقلدین) د مذهب خلاف دی کوم چې د قیاس او اجتهاد څخه منکر دي.

د مدعی علیه د بیان اورېدو پرته فیصله مه کوئ

﴿۲۵۶۹﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم زه د قضا کولو لپاره یمن ته ولېږلم،

قَاضِيًا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُرْسِلْنِي وَأَنَا حَدِيثُ السِّنِّ وَلَا عِلْمَ لِي بِالْقَضَاءِ

ما عرض وڪري اي دالله رسوله ! تا سو ما قاضي جو پوي زه زلمي يم او د قضا ڪولو علم نه لرم ،

فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ سَيَهْدِي قَلْبَكَ وَيُثَبِّتُ لِسَانَكَ إِذَا تَقَاضَى إِلَيْكَ رَجُلَانِ فَلَا

رسول الله ﷺ راته وفرمايل الله تعالى به ستا زه رهنمائي ڪري او ستا زه به ثابته ساتي ، ددي وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل : هر ڪله چي دوه ڪسان په يوه معامله ڪي تا ته راسي

تَقْضِ لِلأَوَّلِ حَتَّى تَسْمَعَ كَلَامَ الْآخِرِ فَإِنَّهُ أَخْرَى أَنْ يَتَّبِعَنَّ لَكَ الْقَضَاءُ قَالَ

نوته د لومرني ڪس يعني مدعي په حق ڪي تر هغه وخته پوري حڪم (پريڪه) مه ڪوه تر ڇو پوري چي د دويم ڪس بيان وانه ورې ، ڇڪه چي د مدعا عليه بيان به تا ته په حڪم ڪولو ڪي مرسته در ڪري ، حضرت علي رضه وايي

فَمَا شَكَّتُ فِي قَضَاءٍ بَعْدُ . رواه الترمذي و ابوداؤد وابن ماجة ، و سنذكر

حديث امر سلمة انما قضي بينكم برابي في باب الاقضية والشهادات ان شاء الله .

ددې څخه وروسته ما په هيڅ حڪم (پريڪه) ڪولو ڪي شك ونه ڪړ . ترمذي ، ابوداؤد او ابن ماجة . او ژر دې چي د ام سلمې حديث چي سريې دادې (انما اقضى بينكم) به په ڪتاب الاقضية والشهادات ڪي راوړو انشاء الله .

تخريج سنن الترمذي ٦١٨٣ ، رقم : ١٣٣١ . و ابوداؤد ١١١٤ ، رقم : ٣٥٨٢ ، و ابن ماجة ٧٧٤٢ ، رقم : ٢٣١٠ .

الفصل الثالث (دريم فصل)

د ظالم حاڪم انجام

﴿٣٥٤٠﴾ : عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

مَا مِنْ حَاكِمٍ يَحْكُمُ بَيْنَ النَّاسِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَلِكٌ آخِذٌ بِقَفَاهُ ثُمَّ

هر هغه حاڪم چي د خلكو په مينځ ڪي حڪم ڪوي د قيامت په ورځ به په داسي حال ڪي راوستل سي چي يوې ملائڪي به تر څټ نيولي وي

يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَإِنْ قَالَ أَلْقِهَ أَلْقَاهُ فِي مَهْوَاةٍ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا . رواه

احمد وابن ماجه والبيهقي في شعب الايمان

بيا به ملائكة د آسمان په لور وگوري که الله تعالى حکم ورکړي چي دى وغورځوه نو هغه به د دوږخ په کنده کي وغورځول سي چي د هغه ژور والى د څلوېښتو کالو لار ده . احمد ، ابن ماجه او بيهقي په شعب الايمان کي

تخريج: مسند الامام احمد ١١ / ٤٣٠ ، وابن ماجه ١٢ / ٧٧٥ ، رقم: ٢٣١ ، والبيهقي في شعب الايمان ١٦ / ٧٤ ، رقم: ٧٥٣٣ .

د لغاتو حل : مهواة: اى مهلكة ومسقطه . (هلاکونكى)

تشریح: بيا به هغه ملائکه خپل سر آسمان ته پورته کړي : ددې څخه مراد د ملائکي هغه حالت دى چي په هغه کي به هغه د الله ﷻ د حکم په انتظار کي وي يعنې څرنگه چي د پاچا په خوا کي د حاضرینو ادبونه وي چي کله هلته يو ملزم وړاندي کيږي نو پاچا پر لور ځای باندي ناست وي او د هغه خادم او هغه ملزم د هغه په مخکي وړاندي کوي او بيا هغه پاچا ته په نظر کولو سره ولاړ وي او دا انتظار کوي چي د پاچا او حاکم له خوا يو فيصله او حکم وسي همدارنگه هغه ملائکه د الله ﷻ په دربار کي په وړاندي کولو سره په انتظار ولاړه وي چي د هغه په دربار کي څه فيصله کيږي ، د څلوېښتو کالو څخه مراد د دوږخ د کندي د ژوروالي زياتوالي بيانول دي نه دا چي د هغه وخت ټاکل او تحديد .

په دغه حديث کي چي د کوم حاکم انجام بيان سوى دى هغه ظالم حاکم دى د عادل او انصاف کونکي حاکم په باره کي به دا حکم کيږي چي هغه دي جنت ته ورسول سي لکه څرنگه چي په کتاب الامارة والقضاء کي د ابو امامه رضي الله عنه د روايت څخه واضحه سوې ده .

د قيامت په ورځ د قاضي افسوس ناک حشر

﴿٢٥٤﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَيَأْتِيَنَّ عَلَى الْقَاضِي الْعَدْلُ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَتَمَنَّى أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي تَمَرَةٍ قَطُّ . رواه احمد

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل : انصاف خوښونكى حاکم به د قيامت په ورځ ددې آرزو کوي چي کاش هغه د دوو کسانو په منځ کي د يوې خرما د جگړې

پريکړه هم نه وای کړې . احمد

تخریج : مسند الامام احمد ۷۵۱۶.

عادل ته د الله ﷻ توفیق حاصل وي

﴿۳۵۷۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن ابی اوفی ؓ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل :

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْقَاضِي مَا لَمْ يَجُرْ فَإِذَا جَارَ تَخَلَّى عَنْهُ وَلَزِمَهُ الشَّيْطَانُ . رواه

الترمذي وابن ماجه وفي رواية فاذا جار وكله الى نفسه

ترڅو پوري چې قاضي ظلم نه کوي د هغه سره د الله تعالی توفیق او مرسته وي خو کله چې هغه ظلم راواخلي نو د الله تعالی توفیق او مرسته ځيني بيل سي او شيطان د هغه سره سي . ترمذي ، ابن ماجه ، او په يوه روايت کي دا الفاظ هم دي کوم وخت چې هغه ظلم راواخلي نو هغه د هغه نفس ته حواله کړل سي .

تخریج : سنن الترمذي ۶۱۸۱۳ ، رقم : ۱۳۳۰ . سنن ابن ماجه ۷۷۵۱۲ ، رقم : ۲۳۱۳ .

د لغاتو حل : تخلی : ای خذله و ترک عونہ . (مرسته يې پرېږدي)

﴿۳۵۷۲﴾: وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ مُسْلِمًا وَ يَهُودِيًّا اخْتَصَمَا إِلَى عُمَرَ

د حضرت سعيد بن مسيب ؓ څخه روایت دی چې يو يهودي او يو مسلمان د حضرت عمر ؓ په خدمت کي خپله جگړه راوپړه ،

فَرَأَى الْحَقَّ لِلْيَهُودِيِّ فَقَضَى لَهُ عُمَرُ بِهِ فَقَالَ لَهُ الْيَهُودِيُّ وَاللَّهِ لَقَدْ قَضَيْتَ

حضرت عمر ؓ د يهودي دعوا درست وگڼل او د هغه په حق کي يې پريکړه وکړه ، يهودي وويل : په الله دي مي قسم وي تاسو د حق سره سم پريکړه وکړه ،

بِالْحَقِّ فَضَرَبَهُ عُمَرُ بِالذِّرَّةِ وَقَالَ وَمَا يُدْرِيكَ فَقَالَ الْيَهُودِيُّ وَاللَّهِ إِنَّا نَجِدُ

حضرت عمر رضی اللہ عنہ هغه يهودي يوه دوره ووهی او ورته وه یې ویل تا ته څنگه معلومه سوه؟ چي پریکړه د حق سره سم و سول ، هغه عرض وکړ په الله تعالی دي مي قسم وي په تورات کي موږ

فِي التَّوْرَةِ إِنَّهُ لَيْسَ قَاضٍ يَقْضِي بِالْحَقِّ إِلَّا كَانَ عَنْ يَمِينِهِ مَلَكٌ وَعَنْ شِمَالِهِ

ليدلي دي چي کوم حاکم په حق سره پریکړه کوي د هغه راسته او چپه لوري ته دوې ملائکي وي

مَلَكٌ يُسَدِّدَانِهِ وَيُوفِّقَانِهِ لِلْحَقِّ مَا دَامَ مَعَ الْحَقِّ فَإِذَا تَرَكَ الْحَقَّ عَرَجًا

وَتَرَكَاهُ . رواه مالك

چي د هغه کارونه سموي تر څو پوري چي هغه حق پرست وي او هغه ته د حق توفيق ورکوي او هر کله چي هغه حق پرېږدي نو هغه ملائکي آسمان ته ولاړي سي او هغه پرېږدي . مالک

تخريج: موطا الامام مالک ٧١٩/٢، رقم: ٢.

تشریح: دلته يو سوال پيدا کيږي چي حضرت عمر رضی اللہ عنہ هغه يهودي په خپل دُرې سره ولي ووهی؟ حال دا چي هغه خودده د فيصلې پر حق کېدو اقرار کړی وو ، او يو اشکال دا پيدا کيږي چي د حضرت عمر رضی اللہ عنہ سوال (تا ته څنگه معلومه سوه...) او د يهودي جواب (موږ په تورات کي ليدلي دي...) په دې کي مطابقت څه دی؟ د اول سوال جواب دادی چي حضرت عمر رضی اللہ عنہ هغه يهودي د سزا يا غصې په توگه نه وو وهلی بلکه د نرمۍ او خوش طبعۍ په توگه یې وهلی وو ، او د دوهم سوال جواب دادی چي په دې خبره د يهودي څخه زیات څوک پوهیدای سي چي په دغه تنازع کي پر حق څوک دی؟ که حضرت عمر رضی اللہ عنہ د حق څخه مخ اړولی وای نو د مسلمان په حق کي به یې فيصله کړې وای او په دغه صورت کي د هغه فيصله به پر انصاف مبني نه وای او نه به د هغه پر حق باندي قائم پاته کېدل ظاهرېدلای ، کله چي هغه د مسلمان پر خلاف د يهودي په حق کي فيصله وکړه نو معلومه سوه چي حضرت عمر رضی اللہ عنہ پر حق قائم دی او هغه د انصاف څخه مخ اړولی نه دی .

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ د قاضي کېدو څخه انکار

﴿٢٥٤٢﴾: وَعَنِ ابْنِ مُوَهَّبٍ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَانَ قَالَ لِابْنِ عُمَرَ اقْضِ بَيْنَ

د حضرت ابن موهب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ابن عمر رضی اللہ عنہ ته وفرمایل :

النَّاسِ قَالَ أَوْ تُعَافِينِي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ وَمَا تَكْرَهُ مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ كَانَ

د خلکو په منع کي حکم کوه، ابن عمر ورته وويل: اي امير المؤمنين! ما ددي کار څخه معاف کړه، حضرت عثمان رضي الله عنه ورته وويل: ته دا مکروه گڼي حال دا چي

أَبُوكَ يَقْضِي قَالَ لِأَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ كَانَ

ستا پلار قضا کول، ابن عمر رضي الله عنه ورته وويل ځکه چي ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلي دي

قَاضِيًا فَقَضَى بِالْعَدْلِ فَبِالْحَرِيِّ أَنْ يَنْقَلِبَ مِنْهُ كَفَافًا فَمَارَاجَعَهُ بَعْدَ ذَلِكَ

څوک چي حاکم يا قاضي وي او حکم په انصاف سره وکړي نو هغه ته مناسب دي چي ددي منصب څخه وگرځي برابر، ددي څخه وروسته عثمان رضي الله عنه په دې اړه دهغه سره څه خبره ونه کړه،

، رواه الترمذي وَفِي رِوَايَةٍ رَزَيْنٌ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ لِعُثْمَانَ يَا أَمِيرَ

ترمذي، او د رزين په روايت کي چي د نافع څخه نقل دي دا الفاظ دي چي ابن عمر رضي الله عنه حضرت عثمان رضي الله عنه ته وويل: اي

الْمُؤْمِنِينَ لَا أَقْضِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ قَالَ فَإِنَّ أَبَاكَ كَانَ يَقْضِي فَقَالَ إِنَّ أَبِي لَوْ

امير المؤمنين! زه د دوو کسانو په منع کي پريکړه نه سم کولای، حضرت عثمان رضي الله عنه ورته وويل ستا پلار خو به کول، عرض يې وکړ زما پلار ته چي به

أَشْكَلَ عَلَيْهِ شَيْءٌ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَوْ أَشْكَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَيْءٌ

په دې اړه څه مشکل پيش سو نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه به يې پوښتنه کول او که مشکل به وو پر

سَأَلَ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامَ وَإِنِّي لَا أَجِدُ مَنْ أَسْأَلُهُ وَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو شی نو د جبرائیل عليه السلام څخه به يې پوښتنه کول، مگر زه نه وينم داسي څوک چي پوښتنه ځيني وکړم، او ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا هم اوریدلي دي

يَقُولُ مَنْ عَاذَ بِاللَّهِ فَقَدْ عَاذَ بِعَظِيمٍ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ مَنْ عَاذَ بِاللَّهِ فَأَعِيدُوهُ

چا چي په الله تعالی سره پناه وغوښتل هغه په لوی ذات سره پناه وغوښتل او دا مي هم د رسول

الله ﷻ څخه اوریدلي دي څوک چي د الله تعالیٰ په ذریعه پناه و غواړي هغه ته پناه ورکړئ

وَإِنِّي أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ تَجْعَلَنِي قَاضِيًا فَأَعْفَاهُ وَقَالَ لَا تُخْبِرُ أَحَدًا.

او زه د الله تعالیٰ په ذریعه هم ددې خبري څخه پناه غواړم چي تاسو ما قاضي و ټاکئ، حضرت عثمان رضی الله عنه (پر دې خبره) ابن عمر رضی الله عنهما معذور وگڼئ او وه یې فرمایل څوک ددې خبري څخه مه خبروه.

تخریج: سنن الترمذي ۶۱۲۸۳، رقم: ۱۳۲۳.

د لغاتو حل: کفانا: ای خلاصا. (خلاصون)

=====

بَابُ رِزْقِ الْوُلَاةِ وَهَدَايَاهُمْ

(د والیانو د تنخواه او تحفو بیان)

په دغه باب کي دا بیان کیږي چي د حاکمانو او عمالو لپاره د بیت المال څخه د تنخواه او مزدوری په توګه څه ټاکل کیدای سي که یا؟ او دا بیان کیږي که یو سپی د حاکم لپاره د تحفې په توګه یو شی راوړی نو ددې څه حکم دی؟

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د رسول الله ﷺ د مال وېشل

﴿۳۵۵﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أُعْطِيَكُمْ وَلَا أَمْنَعُكُمْ أَنَا قَاسِمٌ أَضْعُ حَيْثُ أَمَرْتُ. رواه البخاري

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: زه نه څه درکوم او نه یې درڅخه منع کولای سي زه خو یوازي قاسم (وېشونکی) یم ما ته چي کوم څای د یو شي اېښودلو حکم راکړل سي زه هلته هغه شی رسوم. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۲۱۷۸۶، رقم: ۳۱۱۷.

تشریح: رسول الله ﷺ د صحابه کرامو په مینځ کي د مال په ویشلو سره ذکر سوی ارشاد وفرمایه چي هغوی په وېش کي د کمی او زیاتوب په وجه په خپل زړه کي دا خیال رانه ولي.

ما اعطيكم ددي مطلب دادئ چي نه خوتاسو ته درکول زما په وس کي دي او نه ستاسو محروم کول زما په اختيار کي دي که زه چاته څه ورکوم نو د هغه مطلب دا نه دئ چي ما په خپل خواهش او خپل خوښه سره هغه ته څه ورکړي دي او يا که چاته يې نه ورکوم نو د هغه دا مطلب نه دئ چي زما زړه هغه ته متوجه نه دی بلکه زه يوازي ويشونکی يم، زه چي څه ورکوم يا يې نه ورکوم دا ټول د الله تعالی د حکم په وجه دي چيري او چاته چي ما ته د ورکولو حکم سوی دی هلته او هغه ته يې ورکوم او چيري او چاته چي د نه ورکولو حکم سوی دی هلته او هغه ته يې نه ورکوم.

په قومي خزانې کي پر خيانت کونکي وعيد

﴿۳۵۷﴾: وَعَنْ خَوْلَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ رَجُلًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه البخاري.

د حضرت خوله انصاريه (رض) څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ډير خلک د الله تعالی په مال کي ناحق تصرف کوي (يعني په زکوة، غنيمت او بيت المال کي) د هغوی لپاره د قيامت په ورځ د دوږخ اوږدئ. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۱۷/۶، رقم: ۳۱۱۸.

د لغاتو حل: يتخوضون: اي يشرعون ويدخلون ويتصرفون. (تصرف پکښې کوي)

امام د بيت المال څخه تنخواه اخيستلای سي

﴿۳۵۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا اسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ قَالَ لَقَدْ عَلِمَ

د حضرت عائشې ؓ څخه روايت دئ کله چي حضرت ابو بکر صديق ؓ خليفه سو، نو هغه

قومي اَن حَرْفَتِي لَمْ تَكُنْ تَعْجِزُ عَنْ مَثُونَةِ أَهْلِي وَشَغَلْتُ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ

وويل زما قوم ته څرگنده ده چي زما کاروبار زما د اهل او عيال د مصارفو لپاره کافي وو، اوس زه د مسلمانانو په خدمت کي بوخت سوی يم،

فَسَيَأْكُلُ آلُ أَبِي بَكْرٍ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَيَحْتَزِفُ لِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ. رواه البخاري.

له دي کبله د ابوبکر رضي الله عنه اهل او عيال به د بيت المال څخه خوري او ابوبکر به د مسلمانانو لپاره په هغه مال کي کار کوي . بخاري .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۰۳/۴، رقم: ۲۰۷۰.

تشریح: حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په بازار کي د ټوکړانو تجارت کوی او د هغه په ذریعه به یې د خپل کورنۍ مصرف پوره کوی مگر کله چي مسلمانانو هغه د خلافت پر منصب باندي وټاکي نو هغه صحابه کرامو ته خبر ورکړ چي زه اوس خپل کارو بار نه سم کولای نو د خپل ځان او کورنۍ د مصرف په اندازه د بیت المال څخه به تنخواه اخلم .

د صحابه کرامو (رضی الله عنهم) تجارتونه

د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په باره کي خو معلومه سوه چي هغه به د ټوکړانو تجارت کوئ ، همدارنگه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به د غلې تجارت کوی، حضرت عثمان رضي الله عنه به خرماوو او ټوکړانو کارو بار کوی او حضرت عباس رضي الله عنه عطاري کول .
علماء کرامو لیکلي دي چي د تجارت په اقسامو کي تر ټولو غوره تجارت د ټوکړانو دی او بیا د عطرو دئ، په حدیث شریف کي راغلي دي که جنتیانو تجارت کولای نو د ټوکړانو تجارت به یې کولای او که دوږخیانو تجارت کولای نو یوازي د سرو او سپینو زرو تجارت به یې کولای .

الفصل الثاني (دوهم فصل) تر تنخواه زیات اخیستل خیانت دی

﴿۳۵۷۸﴾: عَنْ بُرَيْدَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ اسْتَعْمَلَنَا عَلَى عَمَلٍ فَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ . رواه ابوداؤد

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : څوک چي موږ پر يو کار و ټاکو او هغه ته د دغه کار تنخواه و ټاکل سي ، د دې څخه وروسته که هغه د بيت المال څخه څه واخلي نو دا خیانت دئ . ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۳۵۳۸۳، رقم: ۲۹۴۳.

د لغاتو حل: الغلول: الخيانة في الغنيمة وفي حال الفئ: (د غنیمت په مال کي خیانت کول).

د حاکم اجرت

﴿۳۵۷۹﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ عَمِلْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَمَلَنِي . رواه ابوداؤد .

د حضرت عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ زه عامل جوړ کړم او د هغه اجرت ما ته راکړل سو . ابوداؤد .

تخريج: سنن ابی داود ۳/۳۵۳، رقم: ۲۹۴۴.

حضرت معاذ رضی اللہ عنہ ته هدايت

﴿۳۵۸۰﴾: وَعَنْ مُعَاذٍ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ د حضرت معاذ رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ زه يمن ته وليږلم ،

فَلَمَّا سِرْتُ أُرْسِلَ فِي أَثَرِي فَرُدُّتُ فَقَالَ أَتَدْرِي لِمَ بَعَثْتُ إِلَيْكَ لَا تُصِيبَنَّ كله چي زه روان سوم نو په ما پسي يې يو سړی راوليږئ ، كله چي زه بيرته راغلم نو نبي کریم ﷺ وفرمايل : تا ته څرگنده ده چي ما ته ولي دويم وار رابللی يې ، ته زما د اجازې څخه پرته

شَيْئًا بِغَيْرِ إِذْنِي فَإِنَّهُ غُلُولٌ { وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ } لِهَذَا دَعَوْتُكَ فَأَمُضْ لِعَمَلِكَ . رواه الترمذي .

يو شی وانه خلې (ځکه چي) داسي اخيستل خيانت دئ او څوک چي خيانت وکړي د قيامت په ورځ به د هغه شي سره راسي په کوم کي چي يې خيانت کړی دئ نو ما ته ددې لپاره رابللی يې اوس ته په خپل کار پسېځه . ترمذي .

تخريج: سنن الترمذي ۶۲۱۸۳، رقم: ۱۳۳۵.

د بېله تنخواه حاکم د مصارفو بيت المال کفيل وي

﴿۳۵۸۱﴾: وَعَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت مستورد بن شداد رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي

يَقُولُ مَنْ كَانَ لَنَا عَامِلًا فَلْيَكْتَسِبْ زَوْجَةً فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ خَادِمٌ فَلْيَكْتَسِبْ

چي فرمايل يې: څوک چي زموږ حاکم سو هغه ته پکار دي که د هغه سره ښځه نه وي نو يوه ښځه دي تر لاسه کړي او که خادم يې نه وي نو

خَادِمًا فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَسْكَنٌ فَلْيَكْتَسِبْ مَسْكَنًا وَفِي رَوَايَةٍ مَنِ اتَّخَذَ غَيْرَ ذَلِكَ فَهُوَ غَالٍ . رواه ابوداؤد

يو خادم دي رانيسي او که کور يې نه وي نو يو کور دي رانيسي (دا په هغه صورت کي چي د حاکم تنخواه ټاکل سوې نه وي) او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي ددې څخه پرته څه اخلي نو هغه په خيانت کي داخل دي . ابوداؤد .

تخريج: سنن ابی داود ۳/۳۵۴، رقم: ۲۹۴۵.

تشریح: د حديث خلاصه داده چي عامل (حکومتي کارکونکي) ته دا حق حاصل دی چي هغه د بيت المال څخه د خپل ښځي مهر، د هغې نفقه او جامه د اړتيا په اندازه واخلې همدارنگه هغه د خپل هستوگني د ضرورياتو مطابق يو سراي او د خدمت لپاره د خادم د قيمت او مزدوري په اندازه د بيت المال څخه اخيستلای سي مگر که چيري هغه د ضرورت او حاجت څخه زيات واخلې نو د هغه لپاره به حرام وي .

په ښکاره خو دا معلومېږي چي دا حکم په هغه صورت کي دی کله چي د هغه عامل لپاره تنخواه او مزدوري ټاکل سوې نه وي او بيت المال د هغه د ذکر سوو اړتياوو کفيل وي .

په بيت المال کي خيانت مه کوئ

﴿۳۵۸۲﴾: وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ عَمِيرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا

د حضرت عدي بن عمير رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ لَنَا عَلَى عَمَلٍ فَكْتَمْنَا مِنْهُ مَخِيطًا فَمَا فَوْقَهُ فَهُوَ

اې خلکو! څوک چي په تاسو کي د يو کار حاکم وټاکل سي او هغه زموږ څخه ددې کار د آمدني څخه د ستنې په اندازه يا ددې څخه زيات پټ کړي نو هغه

عُلِّيَ يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اقْبَلْ

خیانت کونکی دئی او د قیامت په ورځ به هغه د خیانت کړل سوي شي سره راوستل سي ، یو انصاري ولاړ سو او وه یې ویل ای د الله رسول له ! خپل کار زما څخه بیرته واخلي ،

عَنِّي عَمَلِكَ قَالَ وَمَا ذَاكَ قَالَ سَمِعْتُكَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا قَالَ وَأَنَا أَقُولُ ذَلِكَ

رسول الله ﷺ وفرمايل : ولي ، ده وويل چي ما ستاسو څخه داسي او داسي اوريدلي دي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : زه اوس هم دا وایم

مَنْ اسْتَعْمَلَنَا عَلَى عَمَلٍ فَلَيَاتِ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيرِهِ فَمَا أُوتِيَ مِنْهُ أَخَذَهُ وَمَا نُهِيَ عَنْهُ انْتَهَى . رواه مسلم وابوداؤد واللفظ له .

چي څوک موږ پر يو کار حاکم و ټاکو هغه دي د هغه د آمدني جز او کل (لږ او ډیر) هر څه راوړي او د هغه څخه چي څومره ورکړل سي هغه دي واخلي او څه چي ور نه کړل سي د هغه څخه دي منع سي . مسلم او ابوداؤد

تخريج: صحيح مسلم ۱۴۶۵/۳، رقم: ۳۰-۱۸۳۳، وابوداؤد ۱۰۱۴-۱۱، رقم: ۳۵۸۱.

پر رشوت ورکونکي او اخيستونکي لعنت

﴿۳۵۸۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دئی چي رسول الله ﷺ لعنت ویلی دئی

الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي . رواه ابوداؤد وابن ماجه وروى الترمذي عنه وعن ابي

پر رشوت اخيستونکی او رشوت ورکونکي دواړو باندي. ابوداؤد او ابن ماجه، او ترمذي د

هريرة و رواه احمد والبيهقي في شعب الايمان عن ثوبان وزاد الرائي يعني

الذي يشي بينهما .

عبدالله بن عمر رضی الله عنه څخه او ابوهريرة څخه او احمد هم روایت کړی دئی او بیهقي په شعب الايمان کي د حضرت ثوبان څخه روایت کړی دئی ، دبیهقي په روایت کي دا الفاظ هم دي چي

رائش باندی هم لعنت فرمایلی دی یعنی پر هغه سړي چي د رشوت اخیستونکی او رشوت ورکونکی په منځ کي واسطه وي .

تخریج: سنن ابی داود ۹۱۴-۱۰، رقم: ۳۵۸۰، وابن ماجه ۷۷۵۱۲، رقم: ۲۳۱۳.

تشریح: رشوت هغه مال ته وایي چي حاکم، عامل یا بل چا ته ددې لپاره ورکړل سي چي هغه حق باطل او باطل حق کړي مگر که چیري هغه د خپل مال ثابتولو یا پر خپل ځان باندی د کیدونکي دفعي لپاره څه ورکړي نو په دې کي پروانه سته .

حلاله کته یو ډېر ښه شی دی

﴿۳۵۸۳﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ أُرْسِلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عمرو بن عاص رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ما ته خبر راولیږي چي

وَسَلَّمَ أَنْ اجْمَعَ عَلَيْكَ سَلَا حَكَ وَثِيَابَكَ ثُمَّ انْتَبَيْ قَالَ فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ

د خپلي وسلې او جامو سره ما ته راسه، نوزه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوم، رسول

الله ﷺ اودس کوی چي زه یې ولیدم

فَقَالَ يَا عَمْرُو إِنِّي أُرْسِلْتُ إِلَيْكَ لِأُبْعَثَكَ فِي وَجْهِ يُسَلِّمُكَ اللَّهُ وَيُغْنِيكَ

نوه یې فرمایلی: ای عمرو! ما ته ددې لپاره رابللی یې چي زه تايو خواته ولیږم، الله تعالی به

تا سلامت لري او مال غنیمت به درکړي،

وَأَزْعَبُ لَكَ زُعْبَةً مِنَ الْمَالِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا كَانَتْ هِجْرَتِي لِلْمَالِ وَمَا

او په مال کي به یوه برخه تاته درکړم، ما عرض وکړ ای د الله رسوله! زما هجرت د مال د

خواهش لپاره نه وو

كَانَتْ إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ قَالَ نِعَمًا بِالْمَالِ الصَّالِحِ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ . رواه في شرح

بلکه زما هجرت یوازي د الله تعالی او د هغه د رسول لپاره وو، رسول الله ﷺ وفرمایلی: نیک

بخت سړي لپاره ښه مال ښه شی دی. په شرح السنة کي

السنة وروى أحمد نحوه وفي روايته قَالَ نِعَمَ الْمَالِ الصَّالِحِ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ

داسي روايت دئ او احمد هم داسي روايت کړی دی خو د هغه په روايت کي دا الفاظ دي : پاک مال د صالح سړي لپاره ډير ښه دئ

تخريج: مسند الامام احمد ۱۹۷/۴، والبغوي في شرح السنة ۹۱/۱۰، رقم: ۲۴۹۵.

د لغاتو حل: ازعب: اي اقطع وادفع. (درکوم).

تشریح: حضرت عمرو ابن العاص رضي الله عنه په پنځم هجري کال کي اسلام قبول کړ او د حضرت خالد ابن وليد رضي الله عنه په ملگرتيا کي يې د حبشې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ، ځيني حضرات وايي چي هغه په اتم هجري کال کي اسلام قبول کړی دی، رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه د عمان حاکم ټاکلی وو، اغلب داده چي ددغه روايت تعلق د هغه وخت سره دی کله چي هغه د حاکم او عامل په توگه عمان ته استول سوی وو.

ښه مال هغه دی چي په حلاله ذريعه سره گټل سوی وي او په نيکو ځايو او نيکو مصرفو کي خرڅ کړل سي او نيک بخته سړی هغه دی چي د الله تعالی حقوق هم ادا کړي او د بندگانو حقوق هم ادا کړي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

سفارش کونکي دي تحفه نه قبلوي

﴿۳۵۸۵﴾: عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ شَفَعَ لِأَحَدٍ شَفَاعَةً فَأَهْدَى لَهُ هَدِيَّةً عَلَيْهَا فَقَبِلَهَا فَقَدْ أَتَى بَابًا عَظِيمًا مِنْ أَبْوَابِ الرَّبِّ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چي يو حاکم يا امير ته د يو چا سفارش وکړي او هغه هغه حاکم ته تحفه وليږي او هغه تحفه قبوله کړي نو د هغه دا کار داسي دئ لکه چي هغه د سود پريوه لويه دروازه داخل سو. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۸۱۰/۳، رقم: ۳۵۴۱.

=====

بَابُ الْأَقْضِيَّةِ وَالشَّهَادَاتِ

(د دعوی او شهادتو نو بیان)

قضیه هغه جنجالي معاملې ته وایي چې حاکم او قاضي ته ددې لپاره وړاندي سي چې هغه د دواړو په مینځ کې یو حکم او فیصله وکړي، او شهادت شاهدي ورکولو ته وایي او د شاهدي مطلب دادی چې په دوو ډلو کې د یوې ډلې په مقابل کې د دوهمې ډلې د حق اقرار او اثبات وکړي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د مدعی دعوې بېله شاهدانو معتبره نه ده

﴿۳۵۸۶﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ يُعْطَى النَّاسُ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: که خلکو ته صرف په

بِدَعْوَاهُمْ لَا دَعَى نَاسٍ دِمَاءٌ رِجَالٍ وَأَمْوَالُهُمْ وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ

د عواد هغوی مدعا ورکړل سي نو ډیر خلک به د خپلو خلکو د ویني او مال دعوا وکړي مگر قسم پر مدعا علیه دی.

رواه مسلم و فی شرحه للنوي انه قال و جاء في رواية البيهقي باسناد حسن او صحيح زیادة عن ابن عباس مرفوعاً لكن البينة على المدعى واليمين على من انكر.

مسلم او د بیهقي په حواله د نووي په روایت کې دا الفاظ دي چې د مدعی پر ذمه شاهدان دي او څوک چې انکار وکړي پر هغه قسم دی.

تخریج صحیح مسلم ۱۳۳۶/۳، رقم: ۱-۱۷۱۱.

تشریح مگر قسم کول د مدعا علیه حق دی: ددې مطلب دادی چې فریق دوم یعنې مدعا علیه د فریق اول یعنې مدعی د دعوا څخه انکار وکړي او د مدعی څخه د قسم غوښتنه وکړي نو پر

مدعا عليه باندي قسم کول ضروري دي، د مسلم په روايت کي د مدعي څخه د قسم غوښتني ذکر ځکه ونه کړل سو چي د مدعي د شاهد وړاندي کولو ذمه دار کېدل د شريعت ثابت سوې او بالکل ظاهري ثبوت دی په دې اعتبار دا فرمايل سوي دي چي د شاهد وړاندي کولو ذمه داري پر مدعي ده که مدعي شاهد وړاندي نه کړي نو بيا مدعا عليه د قسم او انکار په ذريعه د خپل صفائي کولو حق لري، همدا مفهوم د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د دوهم روايت څخه ظاهريږي.

په عدالت کي د درواغو قسم اخيستل

(۳۵۸۷): وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي

حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ صَبْرٍ وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ تَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرَأٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللَّهَ

د يوشې پر مقيد کېدو باندي د درواغو قسم واخلي او هغه خپل په قسم کي درواغن وي چي په هغه سره د يو مسلمان مال ترلاسه کړي

يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى تَصْدِيقَ ذَلِكَ {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا} إِلَى آخِرِ الْآيَةِ. متفق عليه

نو هغه به د قيامت په ورځ د الله تعالى سره په داسي حال کي ملاقات وکړي چي الله تعالى به ډير غضبناک وي. الله تعالى د دې تصديق دا آيت نازل کړی دی: (ان الذين يشترون بعهديهم ثمنًا قليلاً). بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۱۳۸، رقم: ۴۵۴۹، ومسلم ۱۲۲۱، رقم: ۲۲۰-۱۲۸.

تشریح پوره آيت او د هغه ترجمه داسي ده:

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا

يُنْظَرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. سورة آل عمران ۷۷

ژباړه: بېشکه کوم کسان چي د هغه عهد په مقابلې کي چي د الله تعالى سره هغوی کړی دی او د خپلو قسمونو په مقابلې کي حقيره معاوضه اخلي داسي خلکو ته به هيڅ برخه (د هغه ځای د نعمتونو) نه ترلاسه کيږي او د قيامت په ورځ به الله تعالى د هغوی سره (د مهرباني) خبري ونه کړي او نه به هغوی ته د رحمت په نظر وگوري او نه به د هغوی د گناهو په معافولو سره هغوی

پاک کړي او د هغوی لپاره به دردناک عذاب وي .

د حديث په عبارت (من حلف على يمين صبر) کي د صبر لغوي معنی د جنس ، منع کول دي او د يمين صبر څخه مراد دادی چي پاچا يا حاکم دي يو سړی تر هغه وخته پوري محبوس کوي تر څو چي هغه قسم ونه کړي په دغه صورت کي د مسلمان حاکم په اطاعت کي پر هغه سړي قسم کول لازم دي ، په علي يمين صبر کي علي د حرف باء په معنی کي دی او ددې څخه مراد محلوف عليه دی .

ځيني حضرات وايي چي يمين صبر دادی چي پر يو شي باندي قسم کونکی ددغه مقصد په قصد سره غلط بيانوي چي د يو مسلمان مال تلف کړي يا هغه هضم کړي ، وهو فيها فاجر : او هغه په خپل قسم کي درواغجن وي ، ددغه الفاظو څخه دغه مفهوم ته ترجيح حاصلېږي .

﴿۳۵۸۸﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اقْتَطَعَ

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي په قسم

حَقَّ امْرِيٍّ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ فَقَالَ

اخيستلو سره د يو مسلمان حق خوري د هغه لپاره الله تعالى د وېخ واجب کړ او پر هغه يې جنت حرام کړ ، يو سړي عرض وکړ

لَهُ رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَإِنْ كَانَ قَضِيبًا مِنْ أُرَاكِ .

رواد مسلم

اې د الله ﷻ رسوله ! که څه هم هغه يو معمولي شی وي ، رسول الله ﷺ وفرمايل : که څه هم د اراک (يو ډول درخته) د درختي يو لرگي وي . مسلم

تخريج صحيح مسلم ۱۲۲۱، رقم: ۲۱۸-۱۳۷.

تشریح الله ﷻ د هغه لپاره اور واجب کړ : ددغه جملې دوه تاويلونه دي : ۱: يو خو دا چي دغه حکم پر هغه چا باندي محمول دی چي د درواغو د قسم په ذريعه د يو مسلمان حق غصب کول حلال وگڼي او پر دغه عقیده هغه ته مرگ راسي ، ۲: دوهم تاويل دادی چي داسي سړی که څه هم د وېخ د اور يقينا حقدار دی مگر دا هم ليري نه ده چي الله تعالى يې په خپل فضل او کرم سره معاف کړي .

جنت يې پر هغه حرام کړ : ددې تاويل هم دادی چي داسي سړی به په اول وار په خلاصون

تر لاسه کونکو خلکو کي جنت ته د داخلېدو څخه محروم سي .

څرگنده دي وي چي څرنگه د درواغو د قسم په ذريعه د يو مسلمان حق خوړونکي په باره کي ذکر سوی وعيد دی همدارنگه هغه سړی هم په دغه وعيد کي شامل دی چي د درواغو د قسم په ذريعه د يو ذمي حق خوري .

مدعی ته يوه لار ښوونه

﴿۳۵۸۹﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا أَنَا

د حضرت ام سلمه رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : بېله شکه زه يو

بَشَرٌ وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْحَنُ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضِ

انسان يم او تاسو خپلي جگړې ما ته راوړئ، کيدای سي چي په تاسو کي څوک داسي وي چي په دليل سره ژبه وروي پر ځينو ستاسو

فَأُقْضِيَ لَهُ عَلَى نَحْوِ مَا أَسْمَعُ مِنْهُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِشَيْءٍ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ فَلَا يَأْخُذْهُ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ. متفق عليه

او زه پر هغه بيان چي اورم حکم ورکوم چي د هغه په حق کي زه پريکړه وکړم او په حقيقت کي هغه شی چي د هغه پريکړه سوی وي د هغه د وروروي نو هغه دي نه اخلي په داسي صورت کي لکه زه د هغه لپاره چي د دوېځ د اوريو ټوټه فيصله کوم . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۳۹۱۱۲، رقم: ۶۹۶۷، ومسلم ۱۳۳۷\۳، رقم: ۴-۱۷۱۳.

تشریح: زه يو انسان يم : د دغه جملې په ذريعه دې ته اشاره کول مقصد دي چي سهوه او نسيان د يو انسان څخه ليري خبره نه ده او د انسان فطرت او د وضع بشري تقاضا داده چي هغه د يو معاملې يوازي يو اړخ وويني چي په ظاهري توگه څرگند وي او د هغه متعلق هغه خبره قبوله کړي چي د يو ښکاره دليل په صورت کي د هغه مخته راسي او زه هم يو انسان يم او په دې حيثيت سره هغه ټول احکام او عوارض ما ته هم پېښېږي کوم چي د بشریت خاصه ده او د هغو تعلق د انساني جبلت سره دی نو په کومو معاملاتو کي چي ما ته د وحی په ذريعه د حقيقت قوت راکول کيږي او د الله تعالی له خوا ما ته تعليم او هدايت کيږي ددې څخه ماسوا په نورو چارو کي زه د هغه ضابطو او قواعدو مطابق عمل کوم کوم چي د هغه بنياد پر انساني عمل او

بشري تقاضا باندی وی، کله چي ما ته یو قضیه راسی نوزده هغه د ظاهري اړخونو سره سم فیصله کوم، که چیري مدعی په خپل دلائلو، شاهدانو او بیان سره زما مخته دا ثابت کړي چي د هغه دعوه صحیح ده او هغه چي د کوم شي غوښتنه کړې ده هغه د هغه حق دی نوزده هغه په حق کي فیصله کوم کوم چي د ظاهري حکم تقاضا ده اوس ددې څخه وروسته مدعی پوه سي که په حقیقت کي د هغه دعوه صحیح وي او د کوم شي چي هغه غوښتنه کړې ده هغه د هغه حق دی نو هغه دي خپل مراد ترلاسه کړي مگر که چیري په حقیقت کي د هغه دعوه صحیح نه وي او د کوم شي چي هغه غوښتنه کړې ده هغه د هغه حق نه وي بلکه دبل چا حق وي او ما د هغه د ظاهري دلائلو او ثبوت په وجه دا وگڼل چي د هغه دعوه صحیح ده او د هغه مدعا مي هغه ته ورکړل نو هغه باید چي هغه شی په خپل حق کي حلال ونه گڼي بلکه په دې دي پوه سي چي هغه د اوریوه ټوټه ده چي ورته ترلاسه سوې ده ددې څخه دي ځان وساتل سي.

په ناحقه دعوه کونکی

﴿۳۵۹۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُ الْخَصِمُ . متفق عليه.

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: د الله تعالی په نزد بدترین او مبعوض ترین کس هغه دی چي پر ناحقه زیات جگړه کونکی وي. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۰۶۱۵، رقم: ۲۴۵۷، و مسلم ۲۰۵۴۱۴، رقم: ۵-۲۶۶۸.

د لغاتو حل: الالد: ای الشدید الخصومة (سخت دښمني کونکی)

ایا مدعی په یوه شاهد او قسم سره دعوه ثابتولای سي

﴿۳۵۹۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بَيْنَيْنِ وَشَاهِدٍ . رواه مسلم .

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په یوه معاملہ کي حکم کړی وو په قسم او شاهد سره. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۳۳۷۱۳، رقم: ۳-۱۷۱۲.

تشریح د حديث د ظاهري مفهوم څخه دا معلومېږي که مدعی د خپل دعوي په ثبوت کي یوازې یو شاهد وړاندي کړي نو د هغه مدعی څخه دي د دوهم شاهد په بدله کي یو قسم واخیستل سي او هغه قسم د یوه شاهد قائم مقام دی او د هغه دعوه دي ومنل سي، د امام شافعي، امام مالک او امام احمد رحمة الله عليهم دا مذهب دی، مگر امام اعظم ابوحنيفة رحمة الله علیه فرمایي چي پر یوه شاهد او یوه قسم باندي فیصله کول جائز نه دي بلکه د دوو شاهدانو کېدل ضروري دي لکه څرنګه چي د قرآن کریم څخه ثابت ده او د قرآن کریم حکم د خبر واحد په ذریعه منسوخ کول جائز نه دي ځکه د دغه روایت په وجه یو داسي مذهب صحیح کیدای نه سي کوم چي د قرآن کریم د حکم خلاف وي حال دا چي د دغه روایت په باره کي دا احتمال هم دی چي کله مدعی د خپل دعوي په اخیستو سره د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سوی وي او هغه د خپل دعوي په ثبوت کي یوازې یو شاهد وړاندي کړی وي نو هغه د خپل شهادت تکمیل ونه کړای سو او رسول الله صلی الله علیه و آله یوازې د یوه شاهد د وجود اعتبار ونه کړ ځکه مدعا علیه ته یې د قسم کولو حکم وکړ او د مدعا علیه د قسم کولو څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه فیصله وکړه او راوي پر یوه شاهد او یوه قسم باندي د فیصلې کولو تعبیر وکړ.

علامه طيبي رحمة الله علیه وايي چي د امامانو اختلاف هم په هغه صورت کي دی کله چي د قضیې تعلق د یو مالي دعوي سره وي که چيري د دعوي تعلق د مال څخه ماسوا د بلي معاملې سره وي نو په هغه صورت کي په اتفاق سره د ټولو امامانو مذهب دادی چي شاهد او قسم (یعني د مدعا) له خوا د مثال په توګه د یوه شاهد په وړاندي کولو او د یوه قسم په کولو سره اعتبار ونه کړل سي.

د مدعی علیه د قسم اعتبار

۲۵۹۲: وَعَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَاثِلٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ حَضْرَمَوْتَ

علقمه بن واثل د خپل پلار څخه روایت کوي چي یو سړی د حضر موت (په یمن کي یو ښار)

وَرَجُلٌ مِنْ كِنْدَةَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ الْحَضْرَمِيُّ يَا رَسُولَ

اوسیدونکی وو او یو سړی د کنده قبیلې وو، دواړه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سول،
حضرمي عرض وکړ اې د الله رسول!

اللَّهُ إِنَّ هَذَا قَدْ غَلَبَنِي عَلَى أَرْضٍ لِي فَقَالَ الْكِنْدِيُّ هِيَ أَرْضِي فِي يَدَي لَيْسَ

دغه سري زما مخکه غصب کړې ، کندي عرض وکړ هغه زما مخکه ده او زما په قبضه کي ده پر

لَهُ فِيهَا حَقٌّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْحَضْرَمِيِّ أَلَا بَيِّنَةٌ قَالَ لَا

هغې دده هيڅ حق نسته ، نبي کریم ﷺ حضرمي ته وفرمايل : ستا شاهدان سته ، هغه عرض وکړ

قَالَ فَلَاكَ بَيِّنَةٌ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ فَاجِرٌ لَا يُبَالِي عَلَى مَا حَلَفَ

چي يا ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل نو اوس د مدعا عليه قسم ستا لپاره بس دی ، حضرمي

عرض وکړ اې دالله رسوله ! دی خو يو فاجر سړی دی د قسم پروا نه لري ،

عَلَيْهِ وَلَيْسَ يَتَوَّعُ مِنْ شَيْءٍ قَالَ لَيْسَ لَكَ مِنْهُ إِلَّا ذَلِكَ فَانْطَلَقَ لِيُحْلِفَ

او د هيڅ شي څخه پرهيز نه کوي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : ستا لپاره دده څخه يوازي قسم

اخيستل کيدلای سي ، نو کندي د قسم اخيستلو لپاره را مخته سو ،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَدْبَرَ لِنُّنْ حَلَفَ عَلَى مَالِهِ لِيَأْكُلَهُ

ظُلْمًا لِيَلْقَيْنَ اللَّهَ وَهُوَ عَنْهُ مُعْرِضٌ . رواه مسلم .

رسول الله ﷺ وفرمايل : که دا سړی د بل پر مال قسم واخلي يوازي له دې کبله چي په زوره د

هغه مال هضم کړي نو دی به د الله تعالی سره په داسي حال کي يو ځای کيږي چي الله تعالی به

ځيني بيزاره وي . مسلم

تخریج صحیح مسلم: ۱۲۳۱، رقم: ۲۲۳-۱۳۹.

تشریح هغه سړی د قسم لپاره روان سو : دلته دا امکان دی چي د هغه تلل په دې اعتبار وي

لکه څرنگه چي د شافعيه په نزد دا مسئله ده چي قسم کونکی به اول اودس کوي او بيا په يو

خاص وخت کي د جمعې په ورځ د مازديگر د لمانځه وروسته به قسم اخلي او دا احتمال هم دی

چي هغه د مدعی له خوا په شاگرځولو سره رسول الله ﷺ ته روان سوی وي چي رسول الله ﷺ ته

په رسيدو سره قسم وکړي ، امام نووي رحمه الله وايي چي ددغه حديث څخه څو مسئلې راوځي يو

خو دا چي په داسي قضيه کي د هغه پردي څخه قبضې والا غوره دی کوم چي د هغه څخه پر يو

شي باندي دعوه وکړي .

دوهم دا چي پر مدعا عليه باندي قسم کول لازم دي کله چي هغه د مدعی دعوه ونه مني .

او دریم دا چي د فاجر مدعا عليه قسم هم داسي ومنل سي لکه څرنگه چي د عادل مدعا عليه قسم منل کيږي او د هغه قسم کولو په وجه د هغه څخه د مدعی غوښتنه ساقط کيږي مگر دادي واضحه وي که په عدالت کي د ريښتوني شاهدي څخه د مدعا عليه قسم درواغ معلوم سي نو بيا د هغه قسم به کالعدم گرځول کيږي .

د درواغو دعوه کونکي ځای دوږخ دی

﴿۳۵۹۳﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ ادَّعَى مَا لَيْسَ لَهُ فَلَيْسَ مِنَّا وَلِيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ . رواه مسلم .

د حضرت ابو ذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې : څوک چي د يو داسي شی دعوه وکړي چي د هغه نه وي نو هغه زموږ څخه نه دی هغه ته پکار ده چي خپل ځای په جهنم کي ولټوي . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۷۹۱۱-۸۰، رقم: ۱۱۲-۶۱.

غوره شاهد څوک دی

﴿۳۵۹۴﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ الَّذِي يَأْتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَهَا . رواه مسلم .

د حضرت زيد بن خالد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : ايا زه تاسو نه خبرومه په غوره د شاهدانو باندې ، غوره شاهد هغه دی چي د غوښتلو څخه وړاندې شاهدي ورکړي او حقه خبره وکړي . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۱۳۴۴۱۳، رقم: ۱۷۱۹-۱۹.

تشریح مطلب دادی چي شاهد په اصل کي د بيان حقيقت دوهم نوم دی او حقيقت بيانول او پر درخواست باندې موقوف کول غير موزون خبره ده نو غوره شاهد هغه دی چي د شاهدي غوښتلو څخه مخکي د هغه څخه پوښتنه وکړل سي چي ايا ته شاهد يې او ايا ته شاهدي ورکول غواړي نو هغه دي خپله شاهدي ورکړي او همدارنگه د حق ظاهرولو ذمه داري دي پوره کړي .

بېله غوښتني شاهدي ورکول پکار دي که يا ؟

مگر ددې برعکس په يو بل حديث کي د هغه خلکو بدي بيان سوې ده چي بېله غوښتني شاهدي ورکړي ، د حنفي مذهب لارښوونه داده چي تر څو پوري شاهدي ونه غوښتل سي تر هغه وخته دي شاهدي نه ورکول کيږي ، د شاهدي غوښتلو څخه وروسته شاهدي ورکول واجب دي او په حدودو کي شاهدي پټول غوره دي .

او کوم چي د ذکر سوي روايت تعلق دی چي د هغه څخه بېله غوښتني د شاهدي ورکونکي غوره شاهد کېدل ثابتيږي نو د هغه په باره کي د حنفيه له خوا دوه تاويلونه کيږي يو خودا چي دغه ارشاد پر هغه سړي باندي محمول دی چي د چا په حق کي شاهد وي مگر مدعی ته د هغه د شاهد کېدو خبر نه وي نو هغه بايد چي هغه مدعی ته وښيي چي زه په دغه قضيه کي ستا شاهد یم . دوهم تاويل دادی چي ددغه حديث تعلق د الله تعالی په حقوقو کي د شاهدي ورکولو سره دی لکه زکوٰۃ، كفاره، د مياشتي لېدل، وصيت او داسي نورو شيان، نو کوم څوک چي په دغه شيانو کي د يو شي شاهدي ورکړي د مثال په توگه هغه مياشت ليدلې وي نو هغه بايد حاکم او قاضي ته حاضر سي او شاهدي ورکړي .

ددغه دواړو تاويلو څخه ماسوا يوه خبره دا هم ويل کيږي چي ددغه ارشاد حکم د مبالغې په توگه دی چي کوم څوک په يو قضيه کي د شاهد حيثيت ولري او د هغه څخه شاهدي طلب سوې وي نو د هغه د شاهدي څخه وروسته هغه بايد د شاهدي ورکولو خپله ذمه داري ژر تر ژره پوره کړي او بېله غوښتني د شاهدي ورکولو چي کومه بدي نقل سوې ده هغه ددې پر عکس باندي محمول ده .

د درواغو شاهدي ورکونکي په اړه يو پيشگوئي

﴿۳۵۹﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د غوره

النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ تَسْبِقُ

شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَبِينُهُ وَيَبِينُهُ شَهَادَتُهُ . متفق عليه

خلکو زما زمانه ده بيا هغه خلک چي د هغوی سره پيوست دي او ددې څخه وروسته هغه خلک

چي دهغوی سره پیوست دي ، بیا به داسي خلک پیدا سي چي د قسم څخه وړاندي به شاهدي ورکوي او د شاهدي څخه وړاندي به قسم خوري . بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۷، رقم: ۳۶۵۱، و مسلم ۱۹۶۳/۴، رقم: ۲۱۲-۲۵۳۳.

تشریح شاهدي به د قسم څخه مخکي او قسم به د شاهدي څخه مخکي وي : ددې څخه به شاهدي او قسم کي تلوار او زیاتوب کول د کنایې په توګه بیانول مقصد دي چي هغه به د تلوار او زیاتوب په وجه په شاهدي ورکولو او قسم کولو کي دومره بې پرواه وي چي کله به د شاهدي څخه مخکي قسم اخلي او کله به مخکي شاهدي ورکوي او بیا به قسم کوي .

مظهر رحمۃ اللہ علیہ ویلي دي په شاهدي او قسم کي د تیزی او تلوار جمله د مثال په توګه ده یعني هغه به په شاهدي ورکولو او قسم کولو کي دومره تیزی او تلوار کوي چي نه خو به هغه ته د دین څه پرواه وي او نه به په هغه شیانو کي څه پروا کوي تر دې چي هغه ته به دا هم معلومه نه وي چي اول قسم وکړي او که شاهدي ورکړي .

ځيني حضرات وايي چي دغه ارشاد په اصل کي د درواغو شاهدي او د درواغو قسم د عام کېدو په توګه دی چي یوه داسي زمانه به راسي چي په هغه کي به خلک شاهدي ورکول خپل کسب جوړ کړي او د درواغو قسم کول به د هغوی تکیه کلام سي لکه څرنگه چي نن سبا په عامه توګه رواج دی چي کسب ګر شاهدان په عدالتو کي د درواغو شاهدي ورکوي او هغوی ته ددې هیڅ احساس هم نه وي چي هغوی د یو څو روپو په وجه د درواغو په قسم کولو او د درواغو په شاهدي ورکولو سره خپل آخرت بربادوي .

ځيني حضرات وايي چي ددغه جملې معنی داده چي هغه سړی کله خو د قسم په ذریعه خپل شاهدي ته رواج ورکوي یعني په دې ویلو سره ګرځي چي قسم په خدای زه رینستونی یم او کله د شاهدي په ذریعه خپله قسم ته رواج ورکوي یعني په دې اعلان کولو سره ګرځي را ګرځي چي خلک زما د قسم پر رینستیا کېدو باندي شاهد دي .

د قسم لپاره د قرعه اندازی ذکر

﴿۳۵۹۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَ عَلَى قَوْمِ

الْيَمِينِ فَأَسْرَعُوا فَأَمَرَ أَنْ يُسْهَمَ بَيْنَهُمْ فِي الْيَمِينِ أَيُّهُمْ يَخْلِفُ . رواه البخاري

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیہ وسلم د یوې ډلې په وړاندي د قسم

اخيستلو تجويز وکړ نو هغوی په قسم خورلو کي تلوار وکړ، رسول الله ﷺ وفرمايل: د دوی په مینځ کي دي سهم (هسکه، پچه) واچول سي چي په هغوی کي کوم يو اول قسم واخلي. بخاري
تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۸۵۱۵، رقم: ۲۶۷۴.

تشریح د عبارت د ظاهري مفهوم څخه دا معلومېږي چي يو سړي د رسول الله ﷺ په خدمت کي د ځينو خلکو پر خلاف دعوه وکړل او هغه خلکو د دعوي صحيح کېدو څخه انکار وکړ، رسول الله ﷺ هغه خلکو ته د قسم کولو حکم ورکړ او هغوی په قسم کولو کي تلوار وکړ يعني هر سړي د قسم کولو لپاره تيار وو، رسول الله ﷺ هغوی ته قسم ورنه کړ بلکه دا حکم يې وکړ چي تاسو په خپل مینځ کي قرعه اندازي وکړي، په قرعه (پچه) کي چي د چا نوم راووتی هغه دي
قسم وکړي.

شارحينو د دغه مسئلې صورت دا ليکلی دی چي د مثال په توگه دوو کسانو د يو داسي دعوي دعوه وکړه چي هغه د دريم کس سره دی او په هغه دواړو کي هر سړي وايي چي هغه شی زما مگر په هغه دواړو کي د يوه شاهد هم نه وي يا دا چي د دواړو شاهدان وي مگر هغه دريم سړي وايي چي ما ته معلومه نه ده چي داسی د چا دی نو په دغه صورت کي د دواړو په باره کي حکم دادی چي د هغوی په مینځ کي دي قرعه (پچه) وکړل سي او د چا د نامه قرعه چي راووتی نو هغه شی دي هغه سړي ته حواله کړل سي، پاته سوه دا خبره چي په دغه صورت کي د قسم کولو ذمه داري پر مدعی عائد کېږي حال دا چي قسم مدعا عليه ته کول پکار دي، په ظاهره مدعی ته قسم ورکول په دې اعتبار دي چي په هغه دواړو کي هر يو د بل د حق منکر دی او قاعده داده چي (واليمين على من انكر) يعني قسم هغه چا ته ورکول پکار دي کوم چي منکروي. په هر حال ذکر سوي دواړه صورتونه د حديث د ظاهري مفهوم په رڼا کي بيان سوي دي مگر کوم چي د فقهي مسئلې تعلق دی نو حضرت علي عليه السلام د هغه قائل وو کوم چي په ذکر سوي صورت کي بيان سو مگر د امام شافعي رحمه الله مذهب دادی چي په داسي قضيه کي حاکم ته پکار دي چي هغه شی دريم سړي ته پريږدي او په دواړو مدعيانو کي يې يوه ته هم ورنه کړي، امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله وايي چي هغه شی دی د هغه دواړو مدعيانو په مینځ کي نيم نيم وويشل سي او ځيني حضرات وايي چي په دغه مسئله کي د امام احمد او امام شافعي رحمه الله عليهما دوه قولونه دي يو قول خو د حضرت علي عليه السلام د قول مطابق دی او دوهم قول د امام

اعظم ابو حنیفہ رحمہ اللہ د مذہب مطابق دی، راتلونکی د بی بی ام سلمہ رضی اللہ عنہا روایت د امام اعظم ابو حنیفہ رحمہ اللہ او د ہفہ د پیروانو تائید کونکی دی.

الفصل الثانی (دوہم فصل)

شاهد او قسم

﴿۳۵۹۷﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ. رواه الترمذي

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: شاهد د مدعا پر ذمه دی او قسم پر مدعا عليه دی. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۶۲۶۱۳، رقم: ۱۳۴۱.

تشریح: مطلب دادی چي د خپل دعوي په ثبوت کي شاهد وړاندي کول د مدعی حق دی، که مدعا عليه د دعوي د صحیح کېدو څخه انکار وکړي او مدعی د هغه قسم کولو غوښتنه وکړي نو پر مدعا عليه باندي قسم کول لازم دي.

که د یوه شي دوه مدعاوي نو ...

﴿۳۵۹۸﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا

حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا د هغه دوو کسانو پېښه بیانوي چي د خپلي معاملې لپاره د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سول،

إِلَيْهِ فِي مَوَارِيثَ لَمْ تَكُنْ لَهُمَا بَيِّنَةٌ إِلَّا دَعَوَاهُمَا فَقَالَ مَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِشَيْءٍ

د میراث معاملو او په دواړو کي د یوه شاهد هم نه وو، یوازي دعوو وه، رسول الله ﷺ هغوی ته وفرمايل: په تاسو کي د چا لپاره چي زه د هغه

مِنْ حَقِّ أَخِيهِ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ فَقَالَ الرَّجُلَانِ كُلُّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا

د ورور په حق کي پریکړه وکړم نو زما دا پریکړه د هغه لپاره د اور یوه تپوټه ده، په هغو کي دواړو هر یوه عرض وکړ

يَا رَسُولَ اللَّهِ حَقِّي هَذَا الصَّاحِبِي فَقَالَ لَا وَلَكِنْ اِذْهَبَا فَاَقْتَسِمَا وَتَوَخَّيَا الْحَقَّ

ای دالله رسولہ! زما حق زما د ملگری لپاره دی، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا، داسی نه ده بلکه تاسو دواړه ددې شي په خپل منع کي په ویشلو کي د انصاف څخه کار واخلئ

ثُمَّ اسْتَهْمَا ثُمَّ لِيُحْلِلْ كُلُّ وَاحِدٍ مِّنْكُمَا صَاحِبَهُ وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ إِنَّمَا أَقْضِي بَيْنَكُمَا بِرَأْيِي فِيمَا لَمْ يُنْزَلْ عَلَيْهِ. رواه ابو داود

او هر کله چي دا شي دوې برخي کړئ نو پر دواړو برخه قرعه اندازي (پچه) واچوئ او بيا په تاسو کي هر يو بل ته خپل حق معاف کړئ چي دهغه لوري ته تللی وي، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي دا حکم زه په خپل رایه سره کوم او په دې اړه پر ما وحی نه ده راغلې. ابو داود

تخریج: سنن ابی داود ۱۴۱۴، رقم: ۳۵۸۴.

د لغاتو حل: استهما: ای اقتراعا (هسکه یې وکړه)

د قابض په حق کي فیصله

۳۵۹۹: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَجُلَيْنِ تَدَاْعِيَا دَابَّةً فَأَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ

د حضرت جابر بن عبد الله ﷺ څخه روايت دی چي دوو کسانو د يو حيوان په اړه دعوا وکړه نو

مِنْهُمَا الْبَيِّنَةُ أَنَّهَا دَابَّتُهُ نَتَجَهَا فَقَضَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لِلَّذِي فِي يَدِهِ. رواه في شرح السنة.

ودرول هر يوه له دواړو څخه شاهدان چي دا حيوان دهغه دی د چا سره چي زيريدلی دی، رسول الله ﷺ حيوان هغه سړي ته ورکړي چي د چا په لاس کي وو. شرح السنة

تخریج: البغوي في شرح السنة ۱۰۶۱۱، رقم: ۲۵۰۴.

تشریح: ځيني علماء کرام وايي چي دا حديث پر دې دلالت کوي که چيري يو داسي قضيه وي چي په هغه کي د يو شي د ملکيت ثابتولو لپاره دوه کسان خپل خپل شاهد وړاندي کړي نو په دواړو کي دهغه کس شاهدانو ته به ترجيح ورکړل سي د چا په قبضه کي چي هغه شی دی مگر

صحيح خبره داده چي دا حکم په هغه صورت کي دی کله چي هغه قضیه د حیوان په باره کي وي او هر کس دا دعوه کوي چي دغه حیوان د هغه په کور کي پیدا سوی دی .

په شرح السنه کي لیکلي دي چي علماء وايي که چيري یو داسي قضیه رامنځته سي چي په هغه کي دوه کسان د یو حیوان یا د یو شي د ملکیت دعوه وکړي او هغه حیوان یا شی په دواړو کي د یوه په قبضه کي وي نو هغه حیوان یا شی به د قبضه کونکي منل کیږي او هغه ته به قسم ورکول کیږي مگر که مخالف کس خپل شاهد وړاندي کړي او هغه دا شاهدي ورکړي چي دغه حیوان یا دغه شی د قبضه کونکي نه دي بلکه د دوه کس دی نو هغه حیوان یا شی به د قبضه کونکي څخه په اخیستلو سره د دوه کس ته حواله کیږي او که چيري دا صورت وي چي دواړه کسه خپل خپل شاهدان وړاندي کړي نو بیا د قبضه کونکي شاهدانو ته ترجیح ورکول کیږي .

په حنفي مذهب کي مسئله داسي ده چي په ذکر سوي صورت کي د قبضه کونکي د شاهدانو اعتبار نه کیږي بلکه د دوه کس د شاهدانو اعتبار دي وکړل سي او هغه شی دی د قبضه کونکي څخه واخلي او د دوه کس ته دي یې حواله کړي مگر که چيري د دعوي تعلق د حیوان د پیدا کېدو سره وي يعني هر کس دا دعوه کوي چي دغه حیوان زما ملکیت دی او زما په کور کي پیدا سوی دی او بیا هر یو د خپل دعوي په ثبوت کي شاهد وړاندي کړي نو په دغه صورت کي به د هغه حیوان فیصله د قبضه کونکي په حق کي وي او که چيري د قضیې تعلق د یو داسي شي سره وي کوم چي د دواړو کسانو په قبضه کي وي او دواړه کسان د هغه پر پوره برخه باندي د خپل ملکیت دعوه کوي نو دواړو ته به قسم ورکول کیږي او هغه شی به د دواړو په مینځ کي د هر یوه د قبضې مطابق ویشل کیږي ، همدارنگه که چيري هغه شی په دواړو کي د یوه په قبضه کي هم نه وي مگر دواړه د خپل دعوي په ثبوت کي شاهدان وړاندي کړي نو هغه شی دی د دواړو په مینځ کي وویشل سي .

د دوو مدعیانو په مینځ کي د مال تقسیم

﴿۳۲۰﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ أَنَّ رَجُلَيْنِ ادَّعَيَا بَعِيرًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ

د حضرت ابو موسی اشعري رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي دوو کسانو د

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا شَاهِدَيْنِ فَقَسَمَهُ النَّبِيُّ

یوه اوبن دعوه وکړه ، او دواړو دوه دوه شاهدان وړاندي کړل ، رسول الله ﷺ اوبن د دواړو په

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُمَا نِصْفَيْنِ. رواه ابو داؤد وفي رواية له وللنسائي

منع كي نيم وويشي، ابو داؤد، او د ابو داؤد په يو بل روايت كي او د نسائي او ابن ماجه په

وابن ماجه أَنَّ رَجُلَيْنِ ادَّعَيَا بَعْضُهُمَا لَيْسَتْ لَوَاحِدٍ مِنْهُمَا بَيْنَهُ فَجَعَلَهُ النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُمَا.

روايت كي دا الفاظ دي چي دوو كسانو د يوه اوبن دعوه وكړه او په دواړو كي يوه هم شاهد نه
درلودئ، رسول الله ﷺ اوبن دواړو ته حواله كړ.

تخريج: سنن ابی داود ۳۷۴، رقم: ۳۶۱۵،

تشریح: هغه اوبن يې په دواړو كي نيم نيم وويشي: په دې باره كي علامه خطابي رحمه الله وايي
چي كيداى سي هغه اوبن د دواړو په قبضه كي وو، او ملا علي قاري رحمه الله وايي چي كيداى
سي هغه اوبن د يو بل دريم سړي په قبضه كي وو كوم چي د دواړو په مينځ كي تنازع پكېنې وه.
په اول روايت كي دا بنسول سوي دي چي دواړو مدعيانو خپل شاهدان درلودل حال دا چي د
دوهم روايت څخه دا ثابتېږي چي په دواړو كي د يوه سره هم شاهد نه وو، نو دا ممكن ده چي په
دواړو روايتو كي ذكر سوې قضيه جلا جلا وي او دا هم ليري نه ده چي د دواړو روايتو تعلق د
يوې قضيه سره وي په دغه صورت كي به ويل كيږي چي په اول كي خو د نفس واقعي بيان دى
چي په هغه دواړو كي هريو د خپل خپل دعوي په ثبوت كي شاهدان درلودل او په دوهم روايت
كي د حقيقت حكم بيان دى كله چي دواړو شاهدان وړاندي كړل او د هغه دواړو شاهدي په خپلو
كي د متعارض كېدو په وجه ساقط وگرځول سول نو هغوى دواړه د داسي مدعيانو په ډول سول
كوم چي شاهدان نه لري، په دې اعتبار سره په هغه دواړو كي د چا سره شاهد نه وو، ددې معنى
به دا وي چي په هغه دواړو كي د يوه سره هم داسي شاهد نه وو چي هغوى ته د دوهم پر شاهدانو
ترجيح وركړل سي. هغه اوبن يې د دواړو گډ حق وگرځوى: په دې باره كي ابن مالك رحمه الله
وايي چي دغه ارشاد پر دې دلالت كوي كه چيري دوه كسان د يو شي د ملكيت دعوه وكړي او
په هغوى كي د يوه سره شاهد نه وي يا په هغوى كي د هريو سره شاهد وي او هغه شى د دواړو
په قبضه كي وي يا په دواړو كي د يوه په قبضه كي هم نه وي نو هغه شى دى د دواړو په مينځ كي نيم
په نيم وويشل سي.

﴿۳۶۰۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا فِي دَابَّةٍ وَلَيْسَ لِهَمَا بَيِّنَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَهِمَا عَلَى الْيَمِينِ . رواه ابو داؤد وابن ماجه .

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چې د دوو کسانو پريو حيوان باندې جگړه سوه ، او د دواړو سره شاهد نه وو ، نبي کریم صلی الله علیه و آله و فرمايل : پر قسم اخيستلو قرعه اندازي وکړئ . ابو داؤد او ابن ماجه

تخريج: سنن ابی داود ۴۰۱۴، رقم: ۳۶۱۸، وابن ماجه ۷۸۶۱۳، رقم: ۲۳۴۶.

تشریح: په دغه روايت کي چي کوم حکم بيان سوی دی دا د هغه روايت د حکم په ډول دی کوم چي د اول فصل په پای کي ذکر سوی دی او حضرت ابو هريره رضي الله عنه نقل کړی دی .

د مدعی علیه قسم

﴿۳۶۰۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ حَلَفَهُ اُحْلِفُ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ مَا لَهُ عِنْدَكَ شَيْءٌ يَعْنِي لِمُدَّعِي . رواه ابو داؤد .

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلی الله علیه و آله هغه سړي ته چي هغه ته د قسم ورکولو اراده وه و فرمايل : (ته داسي قسم واخله) چي زه قسم اخلم په هغه ذات چي د هغه څخه پرته بل معبود نه سته چي د دغه سړي (مدعی) پر تا هيڅ حق نه سته . ابو داؤد

تخريج: سنن ابی داود ۴۱۱۴، رقم: ۳۶۲۰.

تشریح: لکه څرنگه چي مخکي وښوول سول که چيري مدعی د خپل دعوي په ثبوت کي شاهد وړاندې نه کړي او مدعا عليه د هغه د دعوي څخه انکار وکړي نو د هغه پر غوښتنه به مدعا عليه ته قسم ورکول ضروري وي او هغه به داسي قسم کوي چي زه په الله جل جلاله قسم کوم چي د هغه څخه پرته بل معبود نه سته چي دغه سړی د کوم حق د عوه کړې ده هغه پر صداقت مبني نه ده او دده پر ما هيڅ حق نه سته .

د قسم او حلف په باره کي دا قاعده بايد په ذهن کي وي چي حلف د قاضي يعني عدالت حکم ورکوي او د مسلمان څخه د يو الله جل جلاله حلف اخيستل کيږي، عيسائي ته د خدايي انجيل، يهودي ته د خدايي تورات او مجوسي وغيره ته يوازي د الله جل جلاله حلف ورکول کيږي .

دا خبره هم مخکي بنوول سوې ده چي د مدعا عليه د قسم په هر صورت کي اعتبار وي که هغه عادل او ريښتوني وي يا فاجر او درواغجن وي مگر که چيري قاضي يعني د عدالت حاکم ته د ريښتوني شاهدي په ذريعه د حلف درواغ معلوم سي نو په دغه صورت کي به د هغه حلف کالعدم وي.

مدعا عليه ته د قسم حق ورکول کيږي

﴿٣٦٠٣﴾: وَ عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ

د حضرت اشعث بن قيس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي زما او د يو يهودي يوه گډه مخکته وه،

أَرْضٌ فَجَحَدَنِي فَقَدَّمْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَيْكَ بَيِّنَةٌ قُلْتُ

يهودي زما د برخي را کولو څخه انکار وکړ، ما هغه نبي کریم صلی الله علیه و آله ته راوستی، رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل: ايا ستا شاهد سته؟ ما وويل

لَا قَالَ لِلْيَهُودِيِّ احْلِفْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا يَحْلِفُ وَيَذْهَبُ بِمَا لِي فَأَنْزَلَ

نه، بيا رسول الله صلی الله علیه و آله يهودي ته وفرمايل: ته قسم واخله، ما عرض وکړ اې دا الله رسول! دی به اوس قسم واخلي او زما مال به يوسي، پر دې خبره باندي دا آيت نازل سو:

اللَّهُ {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا} الْآيَةَ. رواه ابوداؤد وابن ماجه.

(ان الذين يشرون.....). ابوداؤد او ابن ماجه.

تخريج سنن ابی داود ۴۱۱۴، رقم: ۳۶۲۱، وابن ماجه ۷۷۸۱۲، رقم: ۲۳۲۲.

تشریح په حديث کي چي کوم آيت کریمه نقل سوی دی هغه په اصل کي د هغه قضیې په باره کي نازل سوی دی کوم چي د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه په روايت کي بيان سوې ده، په دغه روايت کي چي کوم قضیه ذکر سوې ده هغه هم د دغه قضیې په ډول ده ځکه دلته هم د دغه آيت حواله ورکړل سول، پوره آيت د ابن مسعود رضي الله عنه د روايت په تشریح کي نقل سوی دی.

د حضرت اشعث رضي الله عنه اعتراض دا وو چي هغه يهودي ته د قسم کولو حکم ورکول کيږي او د هغه پر قسم د فيصلې انحصار دی او په دې ټول پوهيږي چي په خاصه توگه په مالي معاملاتو

کي د يهوديانو فطرت څه شی دی، د يهودي لپاره په دي کي هيڅ پروا نه سته چي هغه زما د مال خوړلو لپاره په درواغو قسم وکړي، نو غوره داده چي پر دغه قسم باندي فيصله موقوف نه کړل سي، د اشعث رضي الله عنه د دغه اعتراض په جواب کي يوازي د دغه آيت پر ذکر اکتفاء سوې ده کوم چي په دغه باره کي نازل سوی وو، نو د آيت کریمه ذکر کول گویا د رسول الله ﷺ دا فرمايل دي چي شريعت د دغه صورت لپاره کومه قاعده ټاکلې ده هغه داده چي د مدعا عليه څخه قسم واخيستل سي او په داسي قضيه کي قسم کول د مدعا عليه حق دی ځکه نو د يو اعتراض په وجه د مدعا عليه د حق څخه محروم کول د دغه ټاکل سوي قاعدې خلاف ورزي کول دي کوم چي زموږ لپاره ناسمه خبره ده مگر په دې کي هم شک نه سته که مدعا عليه د خپل دغه حق څخه ناجائزه گټه پورته کړي او هغه په دغه مقصد سره د درواغو قسم وکړي تر څو د مدعي مال وځوري نو هغه ته دي خبرداري وي چي د هغه د دغه درواغو قسم به د هغه په غاړه وي او څرنگه چي قرآن کریم اعلان کړی دی چي د داسي سړي لپاره به په اخرت کي هيڅ برخه نه وي.

د درواغو قسم اخيستونکي په اړه وعيد

﴿۳۶۰۳﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْ كِنْدَةَ وَرَجُلًا مِنْ حَضْرَمَوْتَ اخْتَصَمَا إِلَى

د حضرت اشعث بن قيس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د يو کندي قبيلې اوسيدونکی او يو حضرمي قبيلې اوسيدونکی په منځ کي د يمن پر يوه محکمه باندي جگړه سوه،

رسول الله ﷺ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَرْضٍ مِنَ الْيَمَنِ فَقَالَ الْحَضْرَمِيُّ يَا

دواړه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سول، حضرمي وويل اې د الله رسول!

رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَرْضِي اغْتَصَبَنِيهَا أَبُو هَذَا وَهِيَ فِي يَدِهِ قَالَ هَلْ لَكَ بَيْنَهُ قَالَ

دده پلار زما څخه زما محکمه په زور اخيستې وه اوس هغه دده په لاس کي ده، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ستا څوک شاهد سته؟ هغه عرض وکړ:

لَا وَلَكِنْ أُحْلِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّهَا أَرْضِي اغْتَصَبَنِيهَا أَبُوهُ فَتَهَيَّأُ الْكِنْدِيُّ

يا، مگر زه به قسم پر واخلم، چي قسم دی په الله تعالی هغه ته معلومه ده چي دا محکمه زما (حضرمي) ده او دده پلار دا محکمه زما څخه په زور اخيستې وه، کندي د قسم اخيستلو لپاره

لِّلْيَمِينِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَقْتَطِعُ أَحَدٌ مَّا لَا يَمِينُ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ أَجْذَمُ فَقَالَ الْكِنْدِيُّ هِيَ أَرْضُهُ . رواه ابو داود .

تیار سو ، رسول الله ﷺ و فرمايل : څوڪ چي په قسم خوړلو سره د چا مال په خپله قبضه کي کړي هغه به د الله تعالی سره په داسي حال کي يو ځای کيږي چي د هغه لاس به پريکړی وي ، (د دې په اوریدو سره) کندي وويل دا مخکه دده ده . ابو داود .

تخریج: سنن ابی داود ۴۲۸۴، رقم: ۳۶۲۲.

د لغاتو حل: اجذم: ای مقطوع الید او البرکة او الحركة او الحجة.

تشریح: الا لقي الله وهو اجذم: جذام يو مشهوره ناروغي ده چي په هغه کي د بدن اندامونه خرابيږي ، د جذام لغوي معنی د پرېکولو او په تلوار سره پرېکول دي، دغه لفظ د لاس پرې کولو يا پرې کړي لاس په معنی کي هم استعمالیږي، دلته په حديث شريف کي دغه لفظ د (قطع يد) په معنی کي استعمال سوی دی چي د هغه څخه مراد به برکته کېدل او د خير څخه خالي کېدل دي لکه څرنګه چي په يو حديث کي فرمايل سوي دي:

من تعلم القرآن ثم نسيه لقي الله وهو اجذم: يعني چا چي قرآن کریم زده (ياد) کړی او بيا يې هغه هیر کړ نو د الله تعالی سره به په داسي حال کي ملاقات کوي چي د هغه لاس به پرې کړی وي يعني به برکته او د خير څخه به خالي وي .

ځيني حضرات وايي چي دلته د اجذم څخه مراد مقطوع الحجة (بې دليله) دی يعني هغه سړی به په داسي حال کي د الله تعالی په دربار کي حاضر سي چي د هغه سره به نه د خپل دين او ديانت يو دليل وي چي په هغه سره د خپل خلاصون لاره ولټوي او نه به د هغه سره داسي ژبه وي چي د هغه په ذريعه د عرض او معروض جرئت وکړلای سي .

د درواغو قسم اخيستل لويه گناه ده

﴿۳۶۰۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن انيس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل :

إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكِبَائِرِ الشَّرْكَ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَالْيَمِينُ الْغَمُوسُ وَمَا

په گناهونو کي تر ټولو لوی گناهونه دادي: د الله تعالی سره يو څوڪ شریک نیول، د مور او پلار

نافرمانی کول، په درواغو قسم اخیستل او کوم سړی چې

حَلَفَ حَالِفٌ بِاللَّهِ يَمِينَ صَبْرٍ فَأُدْخِلَ فِيهَا مِثْلَ جَنَاحِ بَعُوضَةٍ إِلَّا جُعِلَتْ
نُكْتَةً فِي قَلْبِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

په مقید کولو (مجبوری) سره پر الله قسم واخلي او په هغه کي د غوماشي د وزر په اندازه هم
درواغ ووايي نو د هغه پر زړه به تر قیامت پوري یو داغ لگول کیږي . ترمذي ویلي دي دا حدیث
غریب دی

تخریج: سنن الترمذي ۲۲۰۱۵. رقم: ۳۰۲۰.

تشریح: غموس په اصل کي د غمس څخه دی چې د هغه معنی د غوټې وهلو ده ، او یمین
غموس پر یو تیري خبري باندي په قصد سره د درواغو قسم کولو ته وایي، د حنفي مذهب سره
سم پر داسي قسم کونکي باندي کفارو واجب نه ده مگر پر هغه لازم ده چې توبه او استغفار
وکړي او د بیا لپاره د داسي قسم نه کولو پخه اراده وکړي ځکه چې د یمین غموس په باره کي د
دوېځ د اور څخه بهرول سوي دي ، داسي قسم ته غموس په دې اعتبار وایي چې هغه به داسي
قسم کونکي ته د دوېځ په اور کي غوټه ورکوي او د غیر حق د بل مال خوړلو لپاره چې د
درواغو قسم کول کیږي هغه د دغه قبیل يعني یمین غموس څخه دی .

° یمین صبر (يعني د مجبوری او بند په حالت کي قسم کول) ددې تفصیل د اول فصل په
تشریح کي تېر سوی دی ، د نتیجې په اعتبار یمین صبر هم د یمین غموس په مفهوم کي داخل
دی لکه څرنگه چې په یمین غموس کي کفارو نه واجبیږي بلکه د آخرت سزا ورکول کیږي
همدارنگه په یمین صبر کي هم کفارو نه واجبیږي بلکه ددې سزا به هم په آخرت کي ورکول کیږي .

جعلت نکتة في قلبه الى يوم القيامة : (د هغه په زړه کي تر قیامته پوري یوه نکتہ پیدا
کیږي) : ددې مطلب دادی چې د هغه داغ اثر د زنگ په ډول وي چې هغه په قسم کي د لږ درواغ
ویونکي سړي پر زړه باندي تر قیامته پوري پاته وي او بیا په آخرت کي د هغه عذاب د هغه سړي
په حق کي داسي ظاهریږي چې هغه به د الله تعالی په عذاب کي اخته کړل سي . ددې څخه باید
عبرت واخیستل سي چې کله د لږ درواغ ویلو دغه پای دی نو په هغه صورت کي به څه حال وي
کله چې پر هغه خبري قسم وکړل سي کوم چې بالکل درواغ وي .

رسول الله ﷺ په خپل ارشاد کي د درو شيانو ذکر وکړ کوم چي په لويو گناهو کي تر ټولو لوی گناهونه دي او بيا په هغه درو کي يوازي د آخري په باره کي يې وعيد بيان کړ چي دا واضحه سي چي دا هم په لويو گناهو کي داخل ده او خلک په دې گمان کولو سره په عدالت کي د درواغو قسم کول د گناه په اعتبار د شرک او د مور او پلار د نافرمانۍ په ډول دي او دا دي تر دې کم نه گڼي ، همدارنگه مخته د حضرت خزيمه ابن فاتک کوم روايت چي نقل کړ د هغه د الفاظو (عدلت شهادة الزور بلاشراک بالله) څخه هم دا واضحه کيږي چي دا هم په لويو گناهو کي داخل دي .

﴿۳۶۰﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَخْلِفُ أَحَدٌ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي زما د دغه منبر سره د

عِنْدَ مُنْبَرِي هَذَا عَلَى يَمِينِ آثِمَةٍ وَلَوْ عَلَى سِوَاكِ اخْضَرَ إِلَّا تَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ
أَوْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ . رواه مالك و ابوداؤد وابن ماجه .

درواغو قسم واخلي که څه هم هغه د يوه شين مسواک لپاره وي هغه د دوږخ په اور کي خپل ځان ته ځای تياروي يا رسول الله ﷺ دا الفاظ وفرمايل : د هغه لپاره به د دوږخ اور واجب سي . مالک . ابوداؤد او ابن ماجه

تخريج موطا الامام مالک ۷۲۷/۲، رقم: ۱۰. و ابوداؤد ۵۶۷/۳، رقم: ۳۲۴۶، وابن ماجه ۷۷۹/۲، رقم: ۲۳۲۵.

تشریح د منبر سره د قسم کولو قيديې ځکه ولگوي چي هغه يو مقدس او با عظمته ځای دی هلته د درواغو قسم کول لويه گناه ده ، کله نو مطلق قسم کول هر ځای چي وکړل سي د الله تعالی د غضب او د هغه د عذاب سبب گرځي .

د شنه مسواک ذکر ځکه وکړل سو چي هغه يو معمولي شی وي ، کله چي د وچېدو څخه وروسته په هغه کي قدر او قيمت پيدا سي ، خلاصه دا چي مسواک په خپله يو معمولي او ډېر کم شی دی چي د وچېدو څخه منځکي د هغه هيڅ حقيقت نه وي کله چي د هغه لپاره هم د درواغو قسم کول پر دومره لوی سزا باندي محمول دی نو کوم خلک چي په عدالتو کي په ډېره بې باکۍ سره د لويو شيانو لپاره د درواغو قسمونه اخلي نو د هغوی به څه حشروي . (نعوذ بالله منه) .

د درواغو شاهدي د شرک سره سمه ده

﴿۲۶۰۷﴾: وَعَنْ خُرَيْمِ بْنِ فَاتِكٍ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت خريم بن فاتک رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ د سهار لمونځ وکړ

صَلَاةَ الصُّبْحِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَامَ قَائِمًا فَقَالَ عُدِلْتُ شَهَادَةَ الزُّورِ بِالْإِشْرَافِ

کله چې دلمانځه څخه فارغ سو نو ولاړ سو او درې واړه ئې دا الفاظ وفرمايل: په درواغو شاهدي د شرک سره برابر کړل سوه.

بِاللَّهِ ثَلَاثَ مَرَارٍ ثُمَّ قَرَأَ { فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ

بي رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت کړ (فاجتنبوا....) (دپليټو بتانو د بندگۍ څخه ځان وساتئ او

الزُّورِ حُنْفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ } . رواه ابوداؤد وابن ماجه ورواه احمد

والترمذي عن ايمن ابن خريم الا ان ابن ماجه لم يذكر القراءة .

د درواغ ويلو څخه ځان وساتئ او د باطل څخه د حق په لور رجوع وکړئ او د الله تعالى سره

هيڅوک مه شريکوي) . ابوداؤد، ابن ماجه، احمد او ترمذي دا د حضرت ايمن بن خريم څخه

روايت کړې دئ خو ابن ماجه د قرائت ذکر نه دی کړی .

تخريج سنن ابی داود ۲۳۱۴، رقم: ۳۵۹۹، وابن ماجه ۷۹۴۱۲، رقم: ۲۳۷۲.

تشریح د درواغو شاهدي د شرک برابر گرځول سوې ده: ددې مطلب دادی چې شرک کول او

د درواغو شاهدي ورکول دواړه په گناه کې برابر دي ځکه چې د شرک مطلب دادی چې الله

تعالی ته د هغه شي د درواغو نسبت کول کوم چې جائز نه دی په دې اعتبار سره د دواړو په

حقیقت کې څه وجود نه سته نو په حکم کې هم دواړه برابر سول .

د کومو خلکو د شاهدي اعتبار دی ؟

﴿۲۶۰۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَجُوزُ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د باور وړ او جائز نه ده

شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلَا خَائِنَةٍ وَلَا مَجْلُودٍ حَدًّا وَلَا ذِي غِمْرٍ عَلَى أَخِيهِ وَلَا ظَنِينٍ فِي

ددغه خلکو شاهدي: د خیانت کونکي سړي او خیانت کونکي ښځي، پر چا چي د تهمت حد جاري سوی وي، د دښمن که څه هم ورور وي، د هغه غلام چي یو چا ازاد کړی

وَلَا عٍ وَلَا قَرَابَةٍ وَلَا الْقَانِعِ أَهْلَ الْبَيْتِ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب

ويزيد بن زياد الدمشقي الراوي منكر الحديث .

او هغه ووايي چي هغه بل سړي ازاد کړی دی، د هغه سړي چي خپل نسبت د بل سره یو ځای کوي، د هغه سړي چي د خپل کورنۍ سره په خوراک او چښاک کي گډ وي لکه خادم وغيره، ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی ځکه چي ددې یو راوي یزید بن زیاد د مشقي د حدیث څخه منکر دی

تخریج سنن الترمذي ٤٧٣١٤، رقم: ٢٢٩٨.

تخریج: ذی غمر: ای حقد و عداوة. ظنین: ای ولا علی متهم.

تشریح: د اسلام له نظره د شاهدانو عادل کېدل دومره ضروري دي لکه څومره چي د حاکم عادل کېدل ضروري دي ځکه چي شاهدي یو داسي ارزښتناکه وسیله ده چي عدالت ته د عدل په رسیدو کي فیصله کونکې مرسته کوي په دې اعتبار سره که وکتل سي نو معلومه به سي چي په حدیث کي د کومو خلکو ذکر سوی دی هغوی د عدل په معیار پوه نه دي ځکه د هغوی شاهدي د باور وړ ونه گرځول سوه.

خیانت کونکی سړی ... دلته د خیانت څخه مراد د خلکو په امانت کي خیانت کول مراد دي، د هغه خلکو او ښځو د شاهدي اعتبار به نه کیږي کوم چي د خلکو په امانتو کي خیانت کونکي وي او د هغوی د خیانت جرم په وار وار کېدو په وجه په خلکو کي ښکاره وي، ظاهره خبره ده چي خیانت یو داسي مخفي جرم دی چي د الله تعالی په علم کي خو وي مگر په عامه توگه سره پر ښه بندگانو نه ظاهریږي.

ځيني حضرات وايي چي دلته د خیانت څخه مراد فسق دی که هغه د لوی گناه کولو یا پر کوچنیو گناهو باندي د همېشتوب په صورت کي وي یا د دین د احکامو او فرضو پر ځای نه راوړلو په شکل کي وي، الله جل و الله د دین احکامو ته هم امانت ویلي دي لکه څرنګه چي په دغه آیت کریمه کي دي:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

ژباړه: بېشکه موږ امانت (يعني د خپل دين بار) اسمانو او مخکي ته وړاندي کړ... الخ.
او همدارنگه د دين د احکامو پر ځای نه راوړلو ته يې هم خيانت فرمايلي دي لکه څرنگه
چي د دغه آيت کریمه څخه ثابت دي:

لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ

ژباړه: تاسو خيانت مه کوئ د الله (ﷻ) او د هغه در رسول (ﷺ) په امانت (يعني د دين په کارو
کي) او مه په خپلو امانتو کي خيانت کوئ.

په دغه صورت کي به د حديث مطلب دا وي چي کوم خلک او بنځي د شريعت احکام او
فرائض نه پر ځای کوي يا لوی گناهونه کوي او پر کوچنيو گناهو باندي همبشتوب کوي نو د
هغوی شاهدي به معتبره نه وي، دوهم دا چي په راتلونکي حديث کي د خيانت څخه وروسته د
زنا ذکر سوی دی چي د هغه په باره کي دا ويل کيږي چي دا د تخصيص بعد تعميم په توگه دی،
علماء ليکلي دي چي دغه تاويل يعني د خيانت څخه فسق مراد اخيستل غوره دي، او په دوهم
صورت کي د دغه ټولو بديو او گناهو ذکر به پاته سي کوم چي د هغو کول د شاهدي قبلولو څخه
مانع وي او د دغه ټولو په پرېښودو سره يوازي د خيانت ذکر کول په پوهه کي نه راځي.

پر چا چي د تهمت حد جاري سوی دی: د دې مطلب دادی که يو چا پر پاک لمني باندي د
زنا تهمت لگولی وي او د هغه په سزا کي پر هغه حد جاري سوی وي نو د هغه سړي شاهدي به د
قبول وړ نه وي که څه هم د هغه څخه توبه وکړي.

په دې باره کي د فقهي مسئلې تحقيق دادی چي امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه وايي چي د حد
قذف څخه ماسوا په نورو ټولو حدو کي دا رعايت حاصل دی چي پر کوم سړي حد جاري سوی
وي که هغه توبه وکړي نو د هغه شاهدي به قبلېږي د توبې څخه مخکي د هغه شاهدي د قبول وړ
نه وي او په حد قذف کي دا سزا ده چي پر کوم سړي حد جاري سي که هغه توبه هم وکړي نو د
هغه شاهدي به نه قبلېږي مگر نور امامان وايي چي دا مسئله د ټولو حدودو سره متعلق ده که
پر يو سړي باندي حد جاري سي نو د هغه توبه کولو څخه وروسته د هغه شاهدي قبلېږي که څه
هم هغه حد د تهمت په جرم کي جاري سوی وي يا د بلي گناه په وجه جاري سوی وي.

دښمن چي د خپل مسلمان ورور خلاف وي: د دې مطلب دادی چي کوم کسان په خپلو کي
د يو بل سره دښمني او عداوت لري د هغوی به د يو بل په باره کي شاهدي معتبره نه وي که څه

هم هغوی دواړه په خپلو کي نسبي وړونه وي يا ديني وړونه وي .

هغه څوک چې د ولاء په باره کي متهم وي : د دې مطلب دادی چې د مثال په توگه زید د بکر غلام وو او بکر هغه ازاد کړی وو او س زید خپل ازادي یو دریم چاته منسوب کوي يعني داسي وایي چې زه عمرو ازاد کړی یم حال دا چې هغه په دغه خبره کي درواغجن دی او هغه په خپل دغه درواغو کي مشهور دی چې خلک په عامه توگه د هغه د درواغو پر انتساب باندي هم متهم کوي او د هغه تکذیب هم کوي نو د داسي سړي شاهدي هم د قبلېدو وړ نه ده ځکه چې هغه د خپل دغه ویلو په وجه فاسق دی ، د ازاد کونکي ولاء قطع کول او د هغه د ولاء نسبت یو داسي سړي ته کول چې په حقیقت کي هغه نه وي ازاد کړی دا لویه گناه ده او په دې باره کي سخت وعید او خبرداری راغلی دی دا حکم د قرابت په باره کي هم دی که یو سړی په خپل قرابت کي غلط بیان وکړي يعني داسي ووايي چې زه د فلاني سړي د مثال په توگه د زید زوی یم مگر د هغه پر غلطه وینا باندي خلک هغه متهم کوي او د هغه په تکذیب کولو سره وایي چې هغه د زید زوی نه دی بلکه په حقیقت کي د بکر زوی دی نو د هغه شاهدي به هم د قبلېدو وړ نه ده ځکه چې د هغه درواغ ویل فسق دي او د خپل پلار څخه ماسوا بل چاته د خپل نسبت کونکي په باره کي لعنت ویل سوی دی .

هغه څوک چې پر یوه کور باندي قانع وي : دا هغه سائل دی چې پر کم از کم نس مړولو باندي قناعت کوي يا د هغه روزي د یوه کور سره متعلق وي مگر دلته هغه سړی مراد دی چې د یو چا تر نفقه لاندي وي چې د هغه گزاره د هغه په ورکړه وي لکه خادم او تابع ، د داسي سړي شاهدي به د هغه د مخدوم او متبوع په حق کي د قبول وړ نه وي ځکه چې اول خو دا احتمال دی چې هغه د خپل اړتیا په وجه د خپل مخدوم او متبوع ناروا طرفداري وکړي او حقه خبره نه کوي دوهم دا چې د خپل مخدوم او متبوع په حق کي د شاهدي ورکولو مطلب دادی چې هغه د خپل شاهدي په ذریعه د هغه شي منافع د خپل ذات سره متعلق کوي چې د هغه د شاهدي په نتیجه کي به د هغه مخدوم او متبوع ته حاصلیږي يا په دې توگه چې کله د هغه خوراک او څښاک د هغه د مخدوم او متبوع پر ذمه وي چې د هغه په حق کي هغه شاهدي ورکوي نو هغه مخدوم او متبوع ته چې د هغه په ذریعه کوم مال تر لاسه کیږي د هغه منافع به د هغه ذات ته هم حاصلیږي نو د خپل مخدوم او متبوع په حق کي د تابع او خادم د شاهدي هغه حکم دی کوم چې د پلار او زوی يا د ښځي او خاوند د شاهدي حکم دی لکه څرنګه چې یو پلار د خپل زوی په حق کي يا زوی د خپل پلار په حق کي شاهدي ورکړي يا خاوند د خپل ښځي په حق کي يا ښځه د خپل

خاوند په حق کي شاهدي ورکړي نو هغه شاهدي به صحيح نه وي او د هغه به اعتبار نه کيږي ځکه چي هغوی په خپلو کي د يو بل په حق کي شاهدي ورکول د خپل ذات د گټي لپاره شاهدي ورکول دي همدارنگه د مخدوم او متبوع په حق کي د تابع او خادم شاهدي هم صحيح نه ده او د هغه اعتبار به هم نه کيږي البته دادي واضحه وي چي د ورور په حق کي د ورور شاهدي صحيح ده او د هغه اعتبار کيږي .

او ددغه حديث يو راوي يزید ابن زياد دمشقي منکر الحديث دی : دلته د منکر الحديث مطلب دادی چي د هغه حديث منکر دی ، په شرح نخبه کي ليکلي دي چي د کوم راوي څخه يو فحش غلطي صادره سي يا پر هغه د غفلت او نسيان غلبه وي يا د هغه فسق ظاهر وي نو په دغه صورت کي د هغه روايت سوي حديث ته منکر ويل کيږي .

﴿۳۶۰۹﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلَا خَائِنَةٍ وَلَا زَانٍ وَلَا زَانِيَةٍ وَلَا ذِي غِمْرٍ عَلَى أَخِيهِ وَرَدَّ شَهَادَةَ الْقَانِعِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ . رواه ابوداؤد

و فرمايل : د خيانت کونکي سړي او خيانت کونکي بنځي شاهدي جائز نه ده ، نه د زنا کار سړي او نه د زنا کاري بنځي او نه خاوند د کينې او نه د هغه سړي چي د چا سره په خوراک او چيناک کي گډ سي . ابوداؤد

تخريج سنن ابی داود ۲۴۱۴، رقم: ۳۶۰۰.

تشریح ددغه حديث وضاحت تردې مخکي حديث په تشریح کي سوی دی .

د بناري په حق کي د صحرائي شاهدي قبليري که يا؟

﴿۳۶۱۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَجُوزُ

شَهَادَةُ بَدَوِيِّ عَلَى صَاحِبِ قَرْيَةٍ . رواه ابوداؤد وابن ماجه .

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل : رواه نه ده شاهدي د صحرائي پر خلاف د بناري باندي . ابوداؤد او ابن ماجه

تخریج: سنن ابی داود ۲۶۱۴، رقم: ۳۶۰۲ وابن ماجه ۷۹۳۲، رقم: ۲۳۶۶.

تشریح: په صحرا کي د اوسیدونکو شاهدي څکه صحیح نه ده چي په عامه توگه هغه د شریعت په احکامو خبر نه وي او نه د شاهدي ورکولو په شرطونو خبر وي همدارنگه پر هغه د غفلت او نسیان غلبه زیاته وي که په صحراء کي اوسیدونکي د شاهدي د ذمه داری احساس ولري او د شاهدي ورکولو چي کوم شرطونه او کیفیات دي د هغو څخه خبر وي او د عادل اهل شهادت په ډله کي وي نو د هغه شاهدي به صحیح او معتبره وي.

امام مالک رحمته الله د دغه حدیث په ظاهري مفهوم باندې عمل کړی دی د هغه په نزد د ښاري په حق کي یا د هغه پر خلاف په صحراء کي د اوسیدونکي شاهدي جائز نه ده حال دا چي د اکثر و امانو مذهب دادی چي په صحراء کي اوسیدونکی که عادل وي او د شاهدي په معیار پوه وي نو د ښاري په حق کي یا د هغه پر خلاف د هغه شاهدي به صحیح او معتبره وي، د دغه امانو په نزد د حدیث الفاظ (لایجون) د لایحسن په معنی کي دي او د صحرايي شاهدي نه جائز کېدل د ذکر سوو صفاتو سره مقید دی.

په خپل مقدمه کي هوښیاري په فهم کي ولری

﴿۳۶۱۱﴾: وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ

د حضرت عوف بن مالک رحمته الله څخه روایت دی چي نبی کریم صلی الله علیه و آله د دوو کسانو په منځ کي حکم

فَقَالَ الْمُقْضِي عَلَيْهِ لَمَّا أَدْبَرَ حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

و کړی د چا خلاف چي حکم ورکړل سوی وو هغه په تگ کي چي شایې سوه وویل ما ته زما الله جبار بس دی او هغه غوره کار جوړونکی دی، نبی کریم صلی الله علیه و آله وفرمایل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يَلُومُ عَلَى الْعَجْزِ وَلَكِنْ عَلَيْكَ بِالْكِسِ فَإِذَا غَلَبَكَ أَمْرٌ
فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. رواه ابوداود

الله تعالی پر عجز باندي سزا درکوي لیکن پر تا هوښیاري ده که ته عاجزه سې نو دا ووايه ما ته زما الله بس دی او هغه غوره کار جوړونکی دی. ابوداود

تخریج: سنن ابی داود ۴۴۱۴، رقم: ۳۶۲۷.

تشریح: په ظاهره دا معلومېږي چي یو چا د بل چا څخه پوراخیستی وي او هغه پورا دا کړی

هم وي مگرد هغه څخه ناپوهي او حماقت وسو چي هغه د پور ورکولو پر وخت د پور وړي څخه
يورسيد نه واخيستی او نه يې څوک شاهد کړی او مدعی د رسول الله ﷺ په دربار کي پر هغه
سړي دعوه وکړل او هغه مدعی د پور ورکولو ثبوت وړاندي کړی مگر دغه سړی د پور د بیره
ورکولو يو ثبوت وړاندي نه کړای سو ځکه نو فيصله د هغه پر خلاف وسوه او مدعی فيصله
وگټل ، کله چي هغه د مقدمې په بایللو سره د رسول الله ﷺ د دربار څخه ووتی نو د غم او
حسرت په وجه هغه حسبي الله ونعم الوکیل وویل او همدارنگه هغه دا اشاره وکړه چي مدعی
زما څخه په ناحق مال واخيستی او زه خامخا تاواني سوم .

په دې باندي رسول الله ﷺ د غصې اظهار کولو سره وفرمايل چي د خپل ژوند په کاروبار
او معاملاتو کي بې پرواهي ، ناپوهي ، غفلت او کوتاهي ښه خبره نه ده بلکه پر داسي کونکي
باندي الله تعالی ملامتيا کوي بيا رسول الله ﷺ وفرمايل چي تاته پکار وه چي په خپل کاروبار
او معاملاتو کي هوښيار او بيداره اوسې او احتياط او پوهه اختيار کړه .

خلاصه دا چي په غفلت او کوتاهي سره الله ﷻ نه راضي کيږي ځکه چي الله تعالی انسان
د عقل سليم په دولت سره نازولی دی نو د هغه صحيح غوښتنه داده چي بنده خپل ټول ديني او
دنياوي معاملاتو کي د پوهي او هوښياري خيال وساتي نو په دې معامله کي چي ستا څخه
کومه کوتاهي او غفلت سوی دی هغه پر خپل عجز باندي په محمول کولو سره حسبي الله ونعم
الوکیل مه وايه بلکه د راتلونکي لپاره ددې عهد وکړ چي بيا به هيڅکله هم داسي غفلت او
کوتاهي نه کوم او احتياط او هوښياري به په هر صورت کي کوم .

علامه طيبي رحمه الله وايي چي رسول الله ﷺ دخپل دغه ارشاد په ذريعه پر هغه سړي
واضحه کړل چي دا لازمه وه چي ته په خپل معاملې کي هوښيار وای او يو څوک دي شاهد جوړ
کړی وای يا داسي يو بل ثبوت دي درلودای او په کوتاهي او غفلت کي نه اخته کيدای چي کله
ستا مقدمه وړاندي کېده او ته د فيصلې لپاره دلته حاضرېدلې نو د شاهدانو د ثبوت په ذريعه د
مدعی د دعوي په ناحق ثابتولو باندي به قادر کيدای مگر اوس چي ته د خپل غفلت او
کوتاهي په وجه د مدعی د دعوي ناحق ثابتولو څخه عاجز يې نو حسبي الله ونعم الوکیل وايي
حال دا چي حسبي الله ونعم الوکیل هغه وخت ويل کيږي کله چي د مقصد د ترلاسه کېدو ټولي
لاري بندي سي او د خپل ټول تدبير او احتياط سرېره هيڅ لاره پاته نه سي نو دا دي په ذهن کي
وي چي کله يو معامله کيږي په هغه کي دي د پوره احتياط او هوښياري خيال وساتل سي او
کله چي د پوره احتياط او هوښياري سرېره د مقصد ترلاسه کېدل په کار را نه سي او د عجز او

معذوری درجی ته ورسېږي نو هغه وخت دي حسيبي الله ونعم الوكيل ويل کيږي .

د ملزم بندي کول شرعي سزا ده

﴿٣٦١٢﴾: وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَبَسَ رَجُلًا فِي تَهْمَةٍ. رواه ابوداؤد والترمذي والنسائي ثم خلى عنه.

حضرت بهز بن حکیم د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ د تهمت په ویلو یو سړی بندي کړ . ابوداؤد ، ترمذي او نسائي ددې په آخر کي دا الفاظ هم زیات کړي دي چي بیا یې هغه پرېښودی .

تخریج: سنن ابی داود ٤٦١٤، رقم: ٣٦٣٠. والترمذي ٢٠١٤، رقم: ١٤١٧، والنسائي ٦٧١٨، رقم: ٤٨٧٦

تشریح: د تهمت په وجه: ددې مطلب دادی چي یو سړي پر هغه باندي د خپل ورکړي پور دعوه کړې وه یا پر هغه د یو گناه الزام یې لگولی وو نو نبي کریم ﷺ هغه په بند کي وساتی چي په دغه دوران کي د شاهدانو په ذریعه د مدعی د دعوي صحیح کېدل معلوم سي مگر مدعی د خپل دعوي په ثبوت کي د شاهدانو وړاندي کولو څخه عاجز سو نو رسول الله ﷺ هغه سړی د الزام څخه په خلاصولو سره پرېښودی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

مدعی او مدعا علیه باید دواړه د حاکم په مخ کي حاضري

﴿٣٦١٣﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الْخَصْمَيْنِ يَقْعُدَانِ بَيْنَ يَدَيِ الْحَكَمِ. رواه احمد وابوداؤد.

د حضرت عبد الله بن زبیر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ حکم وکړ چي دواړي ډلي (مدعا او مدعا علیه) دي د حاکم په مخ کي کښيني . احمد او ابوداؤد

تخریج: مسند الامام احمد ٤١٤، رقم: ٣٥٨٨.

تشریح: علامه طيبي رحمه الله وايي چي د قاضي لپاره تردې زیات مشکل او سخت پړاو بل نه سته چي کله د هغه په مخکي مقدمه وړاندي سي نو هغه د دواړو کسانو يعني مدعی او مدعا علیه په مینځ کي پوره برابر وکړي .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
کِتَابُ الْجِهَادِ
(د جهاد بیان)

د جهاد معنی : د جهاد او جهاد لغوي معنی ده تکلیف وړل او د طاقت څخه زیات بار پورته کول، امام راغب رحمه الله دا مطلب بیان کړی دی چې : (الجهاد استفراف الوسع في مدافعة العدو) یعنې د جهاد مطلب دادی چې په زیات قوت سره د حمله کونکي دښمن دفاع کول. د شریعت په اصطلاح کي د جهاد مفهوم دادی چې د کفارو سره په جنگ کي خپل طاقت مصرفول، په دې توګه چې خپل ځان وړاندي کړي یا د خپل مال په ذریعه مرسته وکړي او یا د خپل عقل او تدبیر په ذریعه مرسته وکړل سي یا محض په اسلامي لښکر کي په ګډون سره د هغوی په شمېر کي زیاتوب وکړل سي یا د دې څخه پرته په یو بله طریقه سره د اسلام د دښمنانو په مقابل کي د لښکر معاونت او مرسته وکړل سي.

د جهاد نصب العین

د جهاد نصب العین دادی چې په دنیا کي همېشه د الله تعالی خبره لوړه وي د الله جل جلاله پر دغه محکمه باندي د هغه بیرغ لوړ او د هغه د باغیانو او منکرینو دعوی نسکوره وي.

د جهاد حکم

جهاد فرض کفایه دی که چیري د جنگ عام اعلان نه وي او که نفیر (د جنگ اعلان) عام وي په دې توګه چې کفار د مسلمانانو پر یو ښار حمله وکړي یا د اسلامي هیواد پر خلاف جنگ شروع کړي او د مسلمانانو له خوا د عام جنگ اعلان وکړل سي نو په دغه صورت کي پر هر مسلمان باندي جهاد فرض عین دی که څه هم د جنگ اعلان کونکی عادل وي یا فاسق وي نو په دغه صورت کي د دښمنانو مقابل کول او په جهاد کي ګډون کول د هغه ښار او د هغه هیواد پر ټولو اوسیدونکو باندي واجب دی او همدارنګه پر هغه خلکو باندي هم واجبېږي کوم چې د هغه ښار یا هیواد نژدې اوسیږي په شرط د دې چې د هغه ښار یا هیواد اوسیدونکي د خپل ښار او هیواد د ساتني او د دښمنانو د مقابلې لپاره کافي نه وي یا هغوی د خپل جنگي او دفاعي ذمه داریو په سرته رسولو کي سستي کړي او ګناه کار وي لکه څرنګه چې د مړي مسئله ده چې

د هغه کفن او دفن او د جنازې لمونځ د هغه د سیمې پر خلکو واجب دی او که هغوی ددې څخه عاجزه وي نو بیا دغه شیان به د هغه پر ښار والاوو و اجبیري همدارنگه د جهاد مسئله هم داسې ده چې د کوم ښار او هیواد مسلمانانو ته د کفارو او د دین د دښمنانو د جارحیت او جنگي حملو مخ وي که هغوی د خپل دفاع څخه عاجزه وي او د دښمنانو په مقابله کې ناتوانه یا ناکامه وي نو هغه وخت د هغوی د همسایه ښار او هیواد پر مسلمانانو بلکه د نړۍ پر ټولو مسلمانانو دا واجب ده چې هغوی په جهاد کې په گډون کولو سره د اسلام او مسلمانانو د وقار د ساتنې او د دین د دښمنانو د نسکوره کولو لپاره ولاړسي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

غوره جهاد

﴿٣٦١٣﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ آمَنَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : چا چې

بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ

پر الله تعالى او د هغه پر رسول ايمان راوړ، لمونځ يې وکړ او د رمضان روژ يې ونيولې نو د الله تعالى لپاره ضروري ده چې هغه داخل کړي

الْجَنَّةَ جَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وَلِدَ فِيهَا قَالُوا أَفَلَا نُبَشِّرُ

جنت ته که څه هم هغه د الله تعالى په لار کې جهاد وکړي او که په خپل وطن کې چې دې پکښې پيدا سوې دې پاته سي (يعني جهاد ونه کړي)، صحابه کرامو عرض وکړ ايا موږ زيری ورکړو

النَّاسَ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا

خلکو ته، رسول الله ﷺ وفرمايل: بېشکه په جنت کې سل درجې دي چې الله تعالى د جهاد کوونکو في سبيل الله لپاره تياري کړي دي د هغو

بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدُوسَ

دوو درجو په منځ کې دومه فاصله ده څومره چې د آسمان او مخکې په منځ کې فاصله ده هر کله

چي تاسو د الله تعالى څخه جنت غواړئ نو جنت الفردوس غواړئ

فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ أَرَاهُ فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ. رواه البخاري.

ځکه چې دا د جنت اوسط او اعلى درجه ده او پر دې سريره د الله تعالى عرش دى او د هغه څخه د جنت ولې بهيږي. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱۱۶، رقم: ۲۷۹۰.

تشریح: په دغه حديث کي د لمانځه او روژې ذکر سوي دى مگر د حج او زکوة ذکر نه سته د دې وجه په دې اگاه کول دي چې دغه دوه عبادتونه يعني لمونځ او روژه د نورو عباداتو په نسبت امتيازي شان لري دوهم دا چې د دغه دواړو عباداتو تعلق د هر مسلمان سره دى چې پر ټولو مسلمانانو واجب دى حال دا چې حج او زکوة داسي عبادتونه دي چې پر هر مسلمان باندي واجب نه دي بلکه پر هغه مسلمان واجب دي کوم چې شتمن او د توان خاوند وي.

که څه هم هغه په خپل کور او هيواد کي ناست وي: د دغه عبارت څخه دا معلومېږي چې رسول الله ﷺ دا حديث د مکې د فتح په ورځ ارشاد فرمايلي دى ځکه چې د مکې د فتحي د ورځي څخه مخکي هجرت پر هر مؤمن باندي فرض وو.

﴿۳۶۱۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي

د حضرت ابو هريره ؓ څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: مثال د جهاد کونکي په

سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَائِمِ بِلَايَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلَا صَلَاةٍ حَتَّى يَرْجَعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. متفق عليه.

لاره کي د الله تعالى تر څو پوري چې هغه د جهاد څخه را نسي داسي دى لکه څرنگه چې روژه نيونکى عبادت کونکي او قرآن ويونکي چې هيڅکله د روژو نيولو او لمونځ کولو څخه نه سترې کيږي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶۱۶، رقم: ۲۷۸۷، و مسلم ۱۴۹۸/۳، رقم: ۱۱۰-۱۸۷۸.

د لغاتو حل: لايفتر: اى لايسام ولايمل من العبادة: (نه ستومانه کيږي).

تشریح: کله چي مجاهد د الله ﷻ په لاره کي د جهاد کولو لپاره د کور څخه وځي او بيا په جهاد کولو سره بېرته کور ته راسي نو ظاهره ده چي په دغه دوران کي هغه ټول وخت په جهاد کي بوخت نه وي بلکه د هغه د وختو يو برخه د جهاد څخه خالي هم تېريږي چي په هغه کي خوراک ، څېښاک ، خوب او داسي نورو کارو کي هم وخت تېروي مگر ددې سربېره هغه ته دا درجه ورکړل سوې ده چي گويا د هغه هيڅ وخت هم د عبادت څخه خالي نه دی نو پر هر حرکت او پر هر عيش او آرام باندي د هغه په عمل نامه کي ثواب ليکل کيږي .

﴿۳۶۱۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله ﷻ ضامن سو د هغه چا

خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا إِيْمَانٌ بِي وَتَصْدِيقٌ بِرُسُلِي أَنْ أُرْجِعَهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ أَوْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ . متفق عليه

چي د الله تعالی په لار کي (د جهاد لپاره) ووتئ نو ، هغه (د جنگ ډگر ته) د هغه ايمان بوتلئ او زما او زما د رسولانو په تصديق کي هغه خوبه يا د اجر غنيمت سره راستون کړم يا (پر شهيد کېدو باندي) به هغه په جنت کي داخل کړم . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۹۲۱۱، رقم: ۳۶. ومسلم ۱۴۹۵۱۳، رقم: ۱۰۳-۱۸۷۶.

د رسول الله ﷺ د جهاد جذبه او د شهادت شوق

﴿۳۶۱۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : قسم دی په هغه ذات چي

بِيَدِهِ لَوْلَا أَنَّ رِجَالًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي وَلَا

د هغه په لاس کي زما روح دی که زما سره ددې خيال نه وای چي ډير مسلمانان به زما څخه په

أَجْدُ مَا أَحْبَبُهُمْ عَلَيْهِ مَا تَخَلَّفْتُ عَنْ سَرِيَّةٍ نَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِي

بېلېدو ناخوښه وي نو زه به هيڅکله د يوه جهاد څخه نه پاته کېدلای ، او د الله تعالی په لار کي

به مي جهاد کولای، او زما سره ډيري سپرلی-نسته (له دې کبله زه تاسو مسلمانان د ځان سره نه سم بیولای) او قسم دئ په هغه ذات چي د هغه په واک کي

نَفْسِي بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أَحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أَحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ . متفق عليه.

زما روح دی زه هم دا ډیره خوښوم چي د الله تعالی په لار کي ووژل سم بیا ژوندی کړل سم بیا ووژل سم بیا ژوندی کړل سم او بیا ووژل سم او بیا ووژل سم . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۶۱۶، رقم: ۲۷۹۷، و مسلم ۱۴۹۷۱۳، رقم: ۱۰۶-۱۸۷۶.

تشریح: ددغه ارشاد څخه یوې خوا ته د رسول الله ﷺ د جهاد سره د بې پایه جذبې او شوق اظهار کيږي او بلي خوا ته دا خبره هم معلومیږي چي در سول الله ﷺ په ژوند مبارک کي د کفارو سره چي څومره جنگونه و سول نو رسول الله ﷺ د یو څو څخه پرته په نورو ټولو کي په خپله گډون درلودی، رسول الله ﷺ ددې علت بیان کړ چي زه د کفارو سره د جنگ کولو لپاره په هر لښکر او هر فوج کي ځکه گډون نه کوم که چيري زه په جنگ کي د گډون لپاره د هر لښکر سره ولاړ سم نو یقینا هغه ډېر مسلمانان کوم چي د ناداری او بې سامان کېدو په وجه خپل سپرلی نه لري په جنگ کي به د گډون څخه هم محروم سي او زما د جلاوالی غم به وي او زه خپله د دومره سپرلیو پر انتظام کولو باندي قادر نه یم چي ټول مسلمانان د ځان سره بوځم ځکه نو که زما سره دا فکر نه وای چي ډېر مسلمانان به په جنگ کي د گډون څخه محروم سي او یا زما څخه د جلا کېدو په وجه د زړه ماتېدل وي او هغوی به ډېر زیات غم محسوس کوي نو په ما کي د جهاد جذبه او د الله تعالی په لار کي د قربانېدو شوق دومره زیات دی چي ما به د هیڅ یو لښکر سره د تللو څخه پاته کېدل نه غوښتلای او زه دا ډېره خوښوم چي زه په وار وار ژوندی کړل سم او په وار وار د الله تعالی په لار کي ووژل سم.

په جهاد کي معمولي گډون هم د دنیا تر ټولو شیانو غوره دی

﴿۳۶۱۸﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا . متفق عليه.

د حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د الله تعالی په لار کي

یوه ورځ چوکېداری د دنیا او د دنیا د ټولو شیانو څخه غوره ده. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۸۵۶، رقم: ۲۸۹۳، و مسلم ۱۵۰۰۳، رقم: ۱۱۳-۱۸۸۱.

تشریح: ددې مطلب دادی چي په جهاد کي د یوې ورځي لپاره د چوکیداری پر معمولي خدمت باندې ثواب د هغه مال څخه غوره دی کوم چي د الله تعالی په نامه مصرف کړل سي او یا دا مطلب دی چي په جهاد کي محض د یوې ورځي د چوکیداری په عوض کي چي کوم ثواب ورکول کیږي هغه د دنیا او د دنیا د ټولو شیانو څخه زیات غوره او افضل دی.

﴿۳۶۱۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَغَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا. متفق عليه.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په سهار يا ماښام کي د الله تعالی په لاره کي تگ کول د دنیا د ټولو شیانو څخه غوره دي. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۳۳۱۱، رقم: ۶۴۱۵، و مسلم ۱۵۰۰۳، رقم: ۱۱۳-۱۹۱۳.

تشریح: مطلب دادی که یو سړی د یوه سهار لپاره یا د یوه ماښام لپاره هم په جهاد کي گډون وکړي نو پر دې باندي چي هغه ته کوم ثواب ورکول کیږي او ددې چي کوم فضیلت تر لاسه کیږي هغه د دنیا د ټولو نعمتونو څخه غوره دی ځکه چي د دنیا ټول نعمتونه فنا کېدونکي دي او د آخرت نعمت پاته کېدونکی دی.

په جهاد کي د چوکیداری ثواب

﴿۳۶۲۰﴾: وَعَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا اوریدلي دي چي

يَقُولُ رَبَّاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ

فرمايل يې: یوه ورځ او یوه شپه چوکېداری د الله تعالی په لار کي تر یوې میاشتي روزو او د شب بیداری څخه غوره ده، او که هغه د چوکیداری په خدمت کولو کي ووژل سي نو د هغه د

عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ وَأُجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ وَأَمِنْ الْفِتَنِ. رواه مسلم.

هغه عمل لری به جاري وي په کوم کي چي هغه بوخت وو، او هغه ته د جنت څخه رزق تر لاسه

کيڙي او د فتنه اچونکي (يعني د قبر عذاب د ملائکوي يا د جال يا شيطان) څخه به په امان کي اوسي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۲۰/۳، رقم: ۱۶۳-۱۹۱۳.

د لغاتو حل: الفتان: اي عذاب القبر وفتنه.

په جهاد کي گډون د دوږخ څخه د خوندي کېدو ضامن دی

﴿۳۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي عَبَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا اغْبَرَّتْ قَدَمًا عَبْدٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ. رواه البخاري.

د حضرت ابو عبس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د کوم بنده پښې چي د الله تعالی په لار کي په گرد سي بيا هغه د دوږخ اورنسي مسه کولای. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۹۱۶، رقم: ۲۸۱۱.

تشریح: دغه ارشاد په اصل کي د جهاد په لاره کي د قدمونو په گرد کېدل، د دوږخ د اور څخه د ساتني ضامن دی نو د نفس جهاد ثواب او د هغه سړی د فضيلت څه اندازه کيدای سي کوم چي د جهاد په لاره کي تکليفونه زغمي او په جهاد کي گډون کوي.

د غازي لپاره زيری

﴿۳۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَجْتَمِعُ كَافِرٌ وَقَاتِلُهُ فِي النَّارِ أَبَدًا. رواه مسلم.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کافر او د کافر وژونکی هيڅکله په دوږخ کي يو ځای کيدلای نسي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۰۵/۳، رقم: ۱۳۰-۱۸۹۱.

تشریح: په دغه حديث شريف کي په خاصه توگه د هغه مسلمان لپاره زيری دی کوم چي په جهاد کي يو کافر مړ کړي چي هغه مسلمان به هيڅکله دوږخ ته نه ځي او په حقيقت کي دغه ارشاد د جهاد فضيلت څرگندوي چي کوم مسلمان په جهاد کي گډون وکړي هغه به اغلبا يو کافر وژني او کله چي هغه کافر وژني نو هغه به د دوږخ څخه خوندي وي که څه هم د هغه سړي

جزاء هم جنت دی کوم چي په جهاد کي گدون کړی وي او په هغه کي یې پوره کونښن کړی وي مگریو کافر قتل نه کړای سي .

غوره ژوند کوم دی؟

﴿۳۲۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خَيْرِ مَعَاشِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : په انسانانو کي غوره

النَّاسِ لَهُمْ رَجُلٌ مُسِيكٌ عِنَانَ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَطِيرُ عَلَى مَتْنِهِ كُلَّمَا

ژوند د هغه کس دی چي د الله تعالی په لار کي د خپل آس واگي ونيسي پر شا یې سپور سي او

سَمِعَ هَيْعَةً أَوْ فَرْعَةً طَارَ عَلَيْهِ يَبْتَغِي الْقَتْلَ وَالْمَوْتَ مَظَانَّهُ أَوْ رَجُلٌ فِي

هر کله چي د بیړي او فریاد آواز واوري نو سمدستي هغه لوري ته ورځغلي او موقع لټوي قتل او مرگ ته وروړاندي سي او د شهادت درجه تر لاسه کولو لپاره د خپل مرگ موقع لټوي او یاد

غُنَيْمَةٍ فِي رَأْسِ شَعْفَةٍ مِنْ هَذِهِ الشَّعَفِ أَوْ بَطْنٍ وَادٍ مِنْ هَذِهِ الْأُودِيَةِ يُقِيمُ

هغه سړي د خپلو څو پسونو سره یا چي د غره پر څوکه په یوې شېله کي اوسېږي او لمونځ کوي

الصَّلَاةَ وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ وَيَعْبُدُ رَبَّهُ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْيَقِينُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ إِلَّا فِي

خَيْرٍ . رواه مسلم .

او زکوة ادا کوي او د خپل پروردگار عبادت کوي تر څو چي د مرگ سره غاړه سي دا سړي په خلکو کي یوازي په نیکۍ سره ژوند تیروي . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم ۱۵۰۳۱۳، رقم: ۱۲۵-۱۸۸۹.

تخریج: علی متنه: ای علی ظهره. (پر شا خپله). فزعة: ای مرة من الاستغاثة. هیعة: ای صیحة یفرع منها ویجن. مظانة: ای لایبالي ولا یحترز منه، بل یطلبه حیث یظن انه یكون. شعفة: ای راس جبل.

تشریح: د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي د اسي سړی د دنیا د خلکو څخه په جلا اوسیدو سره د هغوی د خرابو او شر څخه ځان خوندي ساتي او د خپل فتنې او شر څخه د دنیا خلک خوندي کوي .

ددغه حديث خلاصه په اصل کي د دين د دشمنانو په مقابله کي جهاد کول خپله د نفس او شيطان سره مجاهده او د دنيا د فاني لذتونو او نفس د باطل خواهشاتو څخه پرهيز ته رغبت کوي او ددې خبرتيا ورکوي که ددين تائيد او د شريعت د تقرب لپاره د خلکو په مينځ کي هستوگنه اختيار کړي نو غوره ده کله نو د دنيا د خلکو په مينځ کي په دين او شريعت کي د تاوان رسيدو او د ايمان د کمزوري کېدو د پيري په وخت کي دي جلاوالی اختيار کړي.

د خلکو څخه جلاوالی غوره دی که یو ځای والی؟

امام نووي رحمه الله وايي چي دا حديث د هغه خلکو د مذهب دليل دی کوم چي مخالطت (يعني د خلکو په مينځ کي هستوگني) ته پر جلا هستوگني باندي فضيلت ورکوي، په دې باره کي مشهور اختلاف دی، د امام شافعي رحمه الله او نورو اکثرو علماؤ په نزد اختلاط غوره دی په شرط ددې چي د فتنې او فساد څخه د خوندي کېدو اميد وي، د زاهدانو د يو ډلي مذهب دادی چي د دنيا د خلکو څخه جلاوالی اختيارول غوره دی، هغوی ددغه حديث څخه استدلال کړی دی مگر جمهور علماء وايي چي دا حديث يا خو د فتنې پر زمانې محمول دی يا ددې څخه ماسوا ددې تعلق د هغه سړي سره دی کوم چي د خلکو پر تکليفو باندي صبر نه سي کولای يا خلک د هغه په وجه سلامت نه وي نو بيا د هغوی تر ټولو لوی دليل دادی چي د انبياء عليهم السلام، صحابه کرامو، تابعينو، علماء، مشائخ او زاهدانو د معمول داراغلی دی چي هغوی د جلاوالي څخه په پرهيز کولو سره په دغه دنيا کي او د دنيا د اوسيدونکي په مينځ کي اوسيدل اختيار کړل او ددې په ذريعه يې ډيري ديني گټي ترلاسه کولې کوم چي د جلاوالي په صورت کي ناممکن وې لکه د جمعې لمونځ، د جماعت لمونځ، د جنازې لمونځ، د ناروغ پوښتنه او داسي نور...

د مجاهد مرسته کونکي او د مجاهد د کورنۍ خيال ساتونکی

﴿۳۶۲۳﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي

سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا وَمَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ فَقَدْ غَزَا. متفق عليه

د حضرت زيد بن خالد رحمه الله څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: چا چي د يو غازي سامان برابر کړ هغه لکه خپله چي جهاد وکړي او څوک چي د جهاد کونکي د کورنۍ خدمت کونکی جوړ سي هغه هم جهاد وکړ. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۴۹۱۶، رقم: ۲۸۴۳، ومسلم ۱۵۰۷۱۳، رقم: ۱۳۵-۱۸۹۵.

د مجاهدینو د بنحو د احترام حکم

﴿۳۲۵﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُرْمَةُ نِسَاءِ

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د مجاهدینو د بنحو حرمت او

الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ وَمَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ

عزت په کورونو کې ناستو باندې داسې لازم دی لکه څرنګه چې د هغوی د میندو حرمت او عزت پر دوی باندې لازم دی، څوک چې جهاد ته ولاړ نسي بلکه

يَخْلُفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ فَيَخُونُهُ فِيهِمْ إِلَّا وَقَفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَأْخُذُ مِنْ عَمَلِهِ مَا شَاءَ فَمَا ظَنُّكُمْ. رواه مسلم

د مجاهدینو د کورنۍ خبرګیري وکړي او په خبرګیري کې خیانت وکړي نو هغه به د قیامت په ورځ د هغه مجاهد په وړاندې ودرول سي چې د هغه په کور کې یې خیانت کړی دئ او هغه مجاهد به د هغه د نیک اعمالو څخه څومره چې غواړي واخلي نو څه دی ګمان ستاسې. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۱۵۰۸۱۳، رقم: ۱۳۹-۱۸۹۷.

تشریح: په داسې حال کې ستاسو څه خیال دئ؟: ددې مطلب دادی چې ایا تاسو دا خیال کولای سئ چې په داسې حالت کې هغه مجاهد به د قیامت په ورځ د هغه سړي د نیکیو په اخیستلو کې کم راغې وي، داسې نه ده بلکه هغه به د هغه سره هیڅ نه پرېږدي او د هغه ټولې نیکی به واخلي یا به د هغه سړي څخه د هغه مجاهد په حق کې چې خیانت یې کړی دی د هغه په لېدو سره د الله تعالی په دربار کې ستاسو څه خیال دئ چې ایا هغه به د خیانت کونکي د نیکیو په صورت کې مجاهد ته چې کوم عوض او بدله ورکوي په هغه کې ستاسو څه شک دئ که تاسو ته هیڅ شک نه سته او تاسو دا یقین لرئ چې تا څه ویلي دي هغه ریښتیا دي نو بیا پر تاسو لازمه ده چې تاسو د مجاهدینو د بیبیاو په عزت کې د خیانت کولو څخه ځان وساتئ داسې نه چې ددې په وجه تاسو په آخرت کې د خپلو نیکیو څخه لاس پرېولی یا دا چې الله تعالی مجاهد ته کومه لوړه مرتبه ورکړې ده او هغه یې په دغه فضیلت سره خاص کړی دی نو ستاسو څه خیال

دی چي هغه مجاهد ته به همدغه مرتبه ورکول کيږي داسي نه ده بلکه ددغه مرتبې او خاص فضيلت څخه پرته هغه ته نور عظيمتونه او بزرگي ورکول کيږي او ددې څخه به هم لوی لوی درجې د هغه په برخه کيږي .

په جهاد کي د مالي مرستي کولو فضيلت

﴿۳۲۶﴾: وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ فَقَالَ

د حضرت ابو مسعود انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی چي یو سړی د مهار نیولي او بن سره حاضر سو او عرض یې وکړ چي

هَذِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُ مِائَةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَخْطُومَةٌ. رواه مسلم

دا اوښه زه د الله په لار کي ورکوم، رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل: د قيامت په ورځ به ددې په بدله کي اووه سوه اوښي درته تر لاسه کيږي هغه ټولۍ به مهارداري وي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۰۵۱۳، رقم: ۱۳۲-۱۸۹۲.

د لغاتو حل: مخطومه: ای فيها خطام وهو قريب من الزمام.

د مجاهد د کور ساتني فضيلت

﴿۳۲۷﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بَعْثًا إِلَى بَنِي لَحْيَانَ مِنْ

هَذَا قَوْمٍ فَقَالَ لِيُنْبَعِثُ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا وَالْأُخْرَى بَيْنَهُمَا. رواه مسلم

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم د هذيل قبيلې د بني لحیان ښاخ په لور د يوه لښکر لپاره وکړه او وه يې فرمايل په هر دوو کسانو کي يو کس د لښکر سره ولاړ سي (يعني د هري قبيلې نيم خلک ولاړ سي) او ثواب به دواړو ته يو ډول تر لاسه کيږي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۰۷۱۳، رقم: ۱۳۷-۱۸۹۶.

تشریح: ددغه ارشاد مطلب دادی چي کوم خلک جهاد ته ولاړ سي نو هغوی ته به د جهاد ثواب ورکول کيږي مگر کوم خلک چي په خپلو کورو کي په پاته کېدو سره د مجاهدينو د کور

څارنه او د هغوی د کورنۍ روزنه او ساتنه کوي نو هغوی ته به هم د مجاهدينو په ډول ثواب ورکول کيږي .

په امت محمدي کي به هميشه يوه ډله جهاد کوي

﴿۳۲۸﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَنْ يَبْرَحَ هَذَا

الدِّينُ قَائِمًا تَقَاتِلُ عَلَيْهِ عَصَابَةٌ مِنْ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ . رواه مسلم

د حضرت جابر سمرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : دا دين به هميشه قائم وي او د مسلمانانو يو ډله به هميشه جهاد کوي ترڅو چي قيامت قائم سي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۲۴/۳، رقم: ۱۷۲-۱۹۲۲.

تشریح: علامه طيبي رحمته الله عليه وايي چي دغه عبارت (يقاتل عليه ...) مستانفه جمله ده او د دې مقصد د مخکني عبارت وضاحت کول دي ، خلاصه دا ده چي دغه دين به په دې سبب قائم وي چي په مسلمانانو کي به يو ډله او يو قوم هميشه د دين د دښمنانو سره جنگيږي او د الله تعالی د باغيانو د عوې به نسکوروي .

د الله ﷻ په لاره کي ژوبل سوی کس

﴿۳۲۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُكَلِّمُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د الله تعالی په

أَحَدٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُكَلِّمُ فِي سَبِيلِهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

لار کي زخمي کړل سي او الله تعالی ښه پوهيږي چي څوک د هغه په لاره کي زخمي کيږي نو هغه به د قيامت په ورځ په داسي حال کي راسي چي

وجرحه يثعب دماً واللون لؤن الدّم والريح ريح المسك . متفق عليه

د هغه د زخم څخه به وينه روانه وي د هغه وينې رنگ خو به د وينې په ډول وي مگر بوی به يې د مشکو په ډول وي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۰۱۶، رقم: ۲۸۰۳، ومسلم ۱۴۹۶/۳، رقم: ۱۰۵-۱۸۷۶.

د لغاتو حل: لا يكلم: ای لايجرح (نه ژوبل کيږي).

د شهادت فضیلت

﴿۳۶۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ أَحَدٍ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل: په جنت کې د د اخلیدو څخه

يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَلَهُ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا

وروسته هیڅوک به د نیا ته په دې خیال بیرته تګ خوښ نه کړي چې په محکمه کې څه وه هغه ته بیا تر لاسه سي مګر

الشَّهِيدُ يَتَنَّى أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ. متفق عليه

شهید به د دې آرزو کوي چې هغه دنیا ته ولاړ سئ او لس واره ووژل سي ځکه هغه د شهادت په عظمت پوه سوی دی. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۲۶، رقم: ۲۸۱۷، ومسلم ۱۴۹۸۱۳، رقم: ۱۰۹-۱۸۷۷.

د شهيدانو حيات بعد الموت

﴿۳۶۱﴾: وَعَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سَأَلْنَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ

د حضرت مسروق رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې موبد عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ څخه د دې آیت معنا

{ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ

وغوښتل: (ولا تحسبن....) (کوم کسان چې د الله جل جلاله پاره کي ووژل سي هغوی مړه نه گڼئ بلکه هغوی د خپل پروردگار سره ژوندي دي

يُرْزَقُونَ } قَالَ أَمَّا إِنَّا قَدْ سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ أَرْوَاهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ

او هغوی ته رزق ورکول کيږي) ابن مسعود رضی اللہ عنہ وويل موبد رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه په دې اړه پوښتنه وکړه نو هغه وفرماییل: د هغوی روحونه د شنو مرغانو په بدنونو کې دي

خُضِرَ لَهَا قَنَادِيلٌ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ ثُمَّ تَأْوِي

او د هغوی لپاره تر عرش الهي لاندي قنديلونه زړيدلي دي هغوی په جنت کي چي چيري د هغوی زړه غواړي ميوې خوري او بيا

إِلَى تِلْكَ الْقَنَادِيلِ فَاطَّلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ أَطْلَاعَةً فَقَالَ هَلْ تَشْتَهُونَ شَيْئًا

دغه قنديلونو ته ځي او پروردگار هغوی ته گوري او فرمايي ستاسو د کوم شي خواش دئ؟

قَالُوا أَيُّ شَيْءٍ نَشْتَهِي وَنَحْنُ نَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْنَا فَفَعَلَ ذَلِكَ

هغوی به عرض کوي موږ د څه شي خواش وکړو د کوم ځای څخه چي زموږ زړه غواړي د جنت

بِهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يُتْرَكُوا مِنْ أَنْ يُسْأَلُوا قَالُوا يَا رَبِّ نُرِيدُ

ميوې خورو ، الله تعالى به درې واره داسي پوښتنه کوي ، هر کله چي هغوی وويني چي په څو څو واره پوښتنه کيږي نو هغوی به عرض کوي اي پروردگار ! موږ دا غواړو چي

أَنْ تَرُدَّ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى فَلَمَّا رَأَى أَنْ

لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تُرْكَوْا . رواه مسلم

زموږ روحونه بيا زموږ بدنونو ته ستانه کړل سي چي موږ ستا په لار کي دويم وار شهيدان سو ، هر کله چي الله تعالى وويني چي هغوی ته د هيڅ شي حاجت نسته نو هغوی به پرېښودل سي . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۰۲/۳، رقم: ۱۲۱-۱۸۸۷.

تشریح: د چا په ذهن کي دا اعتراض پيدا کيدای سي چي په ترجمه کي د قوسو په مينځ کي عبارت که دوهم وار هم د اول وار په ډول ثواب ورکول کيږي نو بيا د شهيدانو د دغه خواش څه فائده ده چي زموږ روحونه زموږ بدنو ته په بېرته راتلو سره دنيا ته راوليږل سي چي موږ دوهم وار د الله تعالى په لار کي ووژل سو .

علماؤ ددې جواب داسي ورکړی دی چي ددغه خواش په اظهار سره په حقيقت کي مراد د خپلو روحونو بدنو ته بېرته ورکولو خواست نه دی بلکه د هغوي مقصد د الله تعالى د هغه انعامو او اکرام شکر ادا کول دي کوم چي د هغوی سره سوي دي ، يعني د خپل دغه خواش په

ذریعہ ہغوی دا واضعہ کوي چي اې الله ! تا چي موږ ته کوم نعمتونه راکړي دي او کومي عظيمي درجې چي دي راکړي دي او په هغه وجه پر موږ باندې ستا شکر ادا کول واجب دی نو د هغه تقاضا داده چي موږ يو وارييا دنيا ته ولاړ سو او ستا په لار کي خپل ځان قربان کړو يا د هغوی د خپل دغه خواهش اظهار د خپل گمان مطابق کوي چي موږ به په دوهم وار په زياتي تياري ، همت او قرباني سره د الله تعالی په لار کي ځان قربان کړو ځکه چي هيڅ تعجب نه ده چي په دوهم وار موږ ته تر دې زيات اجر راکړل سي مگر د الله تعالی قدرت او نظام ددې خلاف دی او د الله تعالی په علم کي دا خبره ده چي هغوی ته په دوهم وار به هم هغه ثواب ورکول کيږي کوم چي په اول وار ورکړل سوی دی او ددې هغوی ته اړتيا نه سته نو د هغوی څخه پوښتنه کول پرېښودل سي .

خبرتيا ! : علماء کرامو ليکلي دي چي د شهيدانو روحونه د مرغانو په بدن کي ساتل د روحونو د عزت ، توقير او تکریم په وجه دي لکه څرنگه چي جواهرات د ساتني او احتياط لپاره په صندوق کي اېښودل کيږي او همدارنگه دا مقصد دی چي دغه روحونه د دوی د دنياوي بدن څخه پرته په جنت کي داخل کړل سي نو هغه روحونه د هغه مرغانو په بدن کي د جنت په مرغانو کي اوسيږي د هغه په فضا کي گرځي د جنت د پاکي او خوشبوداري هواء څخه خوند اخلي د هغه ځای د انوارو برکات مشاهده کوي د ځای د نعمتونو او خوندونو څخه برخمن کيږي او هغوی ته يوازي د دغه شيانو په ذریعہ هر وخت خوش طبعي تر لاسه کيږي بلکه د الله تعالی قرب او د ملائکو د همسايټوب سعادت هم ور په برخه کيږي چي پر خپل ځای تر ټولو لوی نعمت او د فرحت سبب دی نو په قرآن کریم کي د الله تعالی دا مراد دی چي :

يُزَوِّقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

ژباړه : هغوی ته رزق ورکول کيږي او څه چي الله تعالی په خپل فضل سره ورکړي دي په هغه کي خوشحاله وي .

دلته دا خبره بايد په ذهن کي وي چي د دغه حديث څخه د تناسخ نظر نه ثابتيږي ځکه چي کوم خلک د تناسخ قائل دي د هغوی په نزد تناسخ دې ته وايي چي په دغه عالم کي د روح يو قالب او بدن ته بېرته راتلل د هغوی په نزد په يو قالب او بدن کي د روح بېرته راتلو نظر د آخرت سره متعلق نه دی او هسي هم ممکن نه ده چي د هغوی په نزد د آخرت يو تصور نه سته بلکه هغوی د آخرت منکر دي . د دغه حديث څخه دا مسئله هم ثابتيږي چي جنت مخلوق دی او موجود دی لکه څرنگه چي د اهل سنت والجماعت مذهب دی .

جهاد د حقوق العباد مخه پرته ټول گناهونه رږوي

﴿۳۶۳۲﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِيهِمْ فَذَكَرَ

د حضرت ابوقتاده رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ صحابه كرامو ته وعظ وكړ او وېي

لَهُمْ أَنَّ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْإِيمَانَ بِاللَّهِ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فَقَامَ رَجُلٌ

فرمايل: د الله تعالى په لار كې جهاد كول او پر الله تعالى ايمان راوړل د ښه اعمالو څخه دي،

يو سړى ودرېدئ

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَكْفُرُ عَنِّي خَطَايَايَ فَقَالَ

او عرض يې وكړ اې د الله رسول له! كه زه د الله په لاره كې ووژل سم نو ايا زما گناهونه به معاف

لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ

كړل سي؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل هو، كه ته د الله په لار كې قتل كړل سې په داسي حال كې

چې ته صبر كوونكى يې

مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ قُلْتَ

او د ثواب اميد لرونكي يې د دښمن مقابلې ته تلونكى يې او پر شا تنبهدونكى نه يې، ددې

وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: اې سړيه! تا څه وويل

قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَيْكْفُرُ عَنِّي خَطَايَايَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

هغه عرض وكړ كه زه د الله تعالى په لار كې ووژل سم، نو ايا ستاسو په خيال زما گناه به وورژول

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ إِلَّا الدِّينَ

فَإِنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامَ قَالَ لِي ذَلِكَ. رواه مسلم

سي، رسول الله ﷺ وفرمايل هو، په دې شرط چې ته صبر كوونكى، د ثواب غوښتونكى او پر مخ

تلونكى يې وروسته پاته كېدونكى نه يې مگر پور نسي معاف كيدلاى ما ته جبرائيل عليه

السلام داسي وويل. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۵۰۱۱۳، رقم: ۱۱۷-۱۸۸۵.

تشریح: د ایمان تر ټولو غوره عمل کېدل خو ثابت دي په دې باره کي د وضاحت او تشریح ضرورت نه سته، پاته سوه د جهاد خبره نو دغه عمل ته په دې اعتبار سره تر ټولو غوره عمل ویل سوي دي چي په ټولو نیکو اعمالو کي دا یو داسي عمل دی چي ددې په ذریعه د کلمه الله د لوړتیا فریضه سرته رسیږي د الله ﷻ د باغیانو او د دین د دښمنانو بیخ ایستل کیږي د سر او مال قرباني وړاندي کیږي او د مختلفو تکلیفو او پریشانیو زغمل وي گویا دغه عمل د الله ﷻ په حضور کي او د هغه په لاره کي د بنده د عبودیت جذبه، قربانی او ایثار تر ټولو لوی مظهر دی او دا چي په نورو حدیثو کي لمانځه تر ټولو غوره عمل ویل سوي دي نو هغه په دې اعتبار سره دی چي لمونځ یو داسي عمل دی چي په هغه کي همېشټوب وي او د یوه عمل کېدو سرپرېره پرېږو عباداتو شامل دی.

د دین (پور) په باره کي علامه تورېشتي رحمۃ اللہ علیہ لیکلي دي چي دلته د دین څخه مراد د مسلمانانو حقوق دي نو ددغه ارشاد خلاصه داده چي په جهاد سره د بندگانو د حقوقو څخه ماسو نور ټول گناهونه رږیږي.

﴿۳۶۳۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُكَفِّرُ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا الدِّينَ. رواه مسلم.

د حضرت عبد الله بن عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د الله تعالی په لار کي قتلېدل د پور څخه پرته هره گناه رږوي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۱۵۰۲۱۳، رقم: ۱۲۰-۱۸۸۶.

تشریح: علامه سیوطي رحمۃ اللہ علیہ لیکلي دي چي په بحري جهاد (په اوبو کي کېدونکی جنگ) شهیدان ددغه حکم څخه مستثنی دي يعني د هغوی پر ذمه چي د بندگانو کوم حقوق دي الله تعالی هغه هم ور معافوي.

هغه قاتل او مقتول چي جنت ته ځي

﴿۳۶۳۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَضْحَكُ

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: الله تعالی ته پر دوو

اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ فَيُقْتَلُ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيُسْتَشْهَدُ . متفق عليه

کسانو خندا ورځي (يو په هغه کي) چي يو سړی بل قتلوي او دواړه جنت ته داخلېږي يو خو په
هغوی کي د الله تعالی په لار کي جهاد کوي او شهید کېږي بیا الله تعالی قاتل ته د توبې توفیق
ورکوي (یعني هغه د کفر څخه توبه کوي مسلمان سي) او بیا هغه هم په جهاد کي شهید سي .
بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ٣٩١٦، رقم: ٢٨٢٦، و مسلم ١٥٠٤١٣، رقم: ١٢٨-١٨٩٠.

د شهادت د غوښتونکي فضيلت

﴿٣٣٥﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ سَأَلَ اللَّهَ
الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ . رواه مسلم

د حضرت سهل بن حنيف رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د الله
تعالی څخه په رېښتوني زړه سره شهادت و غواړي الله تعالی هغه ته د شهید مرتبه ورکوي که
څه هم هغه پر خپل بستر مړ سي . مسلم

تخریج: صحیح مسلم ١٥١٧١٣، رقم: ١٥٧-١٩٠٩.

د شهيدانو ځای فرود دوس اعلى دی

﴿٣٣٦﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ الرُّبَيْعَ بِنْتَ الْبَرَاءِ وَهِيَ أُمُّ حَارِثَةَ بِنِ سُرَاقَةَ أَتَتْ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د براء لور او د حارثه بن سراقه مور ربیع د نبی کریم ﷺ

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَلَا تُحَدِّثُنِي عَنْ حَارِثَةَ وَكَانَ

په خدمت کي حاضره سوه او ويی ويل اي د الله رسول ! ايا تاسو به د حارثه حال ماته بيان کړئ

قَتَلَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرِبَ فَإِنْ كَانَ فِي الْجَنَّةِ صَبَرْتُ وَإِنْ كَانَ غَيْرَ

حارثه د بدر په غزا کي شهيد سو او د يو نامعلوم سړي په غشي ولگيدئ) که هغه په جنت کي وي نو زه به صبر کوم او که په بل ځای کي وي

ذَلِكَ اجْتَهَدْتُ عَلَيْهِ فِي الْبُكَاءِ قَالَ يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جَنَّانٌ فِي الْجَنَّةِ وَإِنَّ ابْنَكَ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى . رواه البخاري

نو د ژړا هڅه به کوم ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل اې د حارثه موري! په جنت کي ډير باغونه دي او ستا زوی په فردوس اعلى کي ډی . بخاري .

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري):

د لغاتو حل: سهم غرب: ای لايدري راميه. (ويستونکی يې معلوم نه وي)

د شهيد منزل جنت دی

﴿۳۶۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ انْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ حَتَّى

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ او د هغه صحابه کرام د مدينې منورې

سَبَقُوا الْمُشْرِكِينَ إِلَى بَدْرٍ وَجَاءَ الْمُشْرِكُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

څخه روان سول او د بدر د مشرکانو څخه مخکي ورسيدل ، بيا مشرکان راغلل ، رسول الله ﷺ مجاهدينو ته وفرمايل :

وَسَلَّمَ قَوْمُوا إِلَى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ قَالَ عُمَيْرُ بْنُ الْحُمَامِ بَخ

د جنت په لور تلو ته ودرېږئ او (د هغه جنت په لاره کي چي) د هغه پلنوالی د آسمانو او مخکو په ډول دی (د دې په اوږدو سره) عمير بن حمام وويل ډير ښه ډير ښه ،

بَخ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ بَخٍ قَالَ

رسول الله ﷺ وويل تا دا الفاظ څنگه وويل ؟ هغه وويل :

لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا رَجَاءُ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا قَالَ فَإِنَّكَ مِنْ أَهْلِهَا قَالَ

اې د الله رسوله ! په الله دي مي قسم وي زما ددې الفاظو څخه نور څه مقصد نه دی بلکه زما دا

ارمان دئ چي زه جنتي سم، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ته جنتي يي، د راوي بيان دئ ددي

فَأَخْرَجَ تَمْرَاتٍ مِنْ قَرْيَةٍ فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُنَّ ثُمَّ قَالَ لَيْنُ أَنَا حَيْيْتُ حَتَّى

وروسته حضرت عمير د خپل کڅوڼي څخه خرماوي راو کښلې او د هغه خوړل يې پيل کړل او ويل يې که زه ددې خرماوو دويم وار خوړلو پوري ژوندی پاته سوم نو دا به اوږد ژوند وي

أَكُلَ تَمْرَاتِي إِنَّهَا لِحَيَاةٌ طَوِيلَةٌ قَالَ فَرَمَى بِمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ التَّمْرِ ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ . رواه مسلم .

،ويلي دي راوي چي د دې په ويلو سره هغه پاته خرماوي وغورځولې بيا د مشرکانو سره وجنگېدئ ترڅو چي شهيد سو . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۰۹۱۳، رقم: ۱۴۵-۱۹۰۱.

تشریح: د جنت پر لاره ودرېږه: ددې مطلب دادئ چي د هغه عمل لاره اختيار کړه کوم چي جنت ته د بېولو سبب وي او هغه جهاد دئ.

د هغه عرض د محکي او آسمان د عرض برابر دئ: ددغه ارشاد په ذريعه په حقيقت کي د جنت پراختيا بيانول دي ددې مقصد لپاره د محکي او آسمان د درمياني فاصلې سره تشبيه ورکړل سوې ده چي د هغه څخه زيات پراخ شی د انسان په فهم کي نه سي راتللاي او په دغه ارشاد کي يوازي عرض ذکر سوي دی طول بيان سوي نه دی چي د انسان فهم خپله اندازه وکړي چي د کوم شي عرض دومره وي نو د هغه طول (اوږدوالي) به څومره وي.

تا ډېر ښه ډېر ښه ولي وويل؟: لکه رسول الله ﷺ چي دا خيال وکړ چي عمير رضی الله عنه دا الفاظ ويلي دي هغه بېله نيت او ارادې او بېله فکره د هغه د ژبي څخه ادا سوي دي لکه څرنگه چي دا ډول الفاظ يا خو د هغه سړي د ژبي څخه وځي څوک چي پر خبره باندي د خپل هزل او مسخرو اظهار کوي يا د خپل قتل په بېره کي اخته وي، رسول الله ﷺ چي د عمير رضی الله عنه څخه ددغه الفاظو وضاحت طلب کړی نو هغه ددغه دواړو خبرو څخه انکار وکړ او په خداي يې قسم وکړی او خپل اصل مطلب يې بيان کړ.

نو ژوند به يې اوږد وي: ددې څخه د حضرت عمير رضی الله عنه مراد دا وو که زه د ټولو خرماوو خوړلو انتظام کوم او تر هغه وخته ژوندی يم نو ژوند به اوږد سي حال دا چي خواهش دا دی چي

اوس د یوې ثانيې تېرېدو څخه وروسته د الله تعالی په لاره کې ځان قربان کړم او د شهادت د مرتبې په ترلاسه کولو سره د جنت پر لار روان سم، یعنې د هغه د شهادت ترلاسه کولو د شوق په وجه خپل ژوند د کفارو سره په جنگ کولو کې ژند د خپل ځان لپاره وبال وگڼی.

د شهیدانو اقسام

﴿۳۶۳۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَعْدُونَ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: تاسو په خپل منځ کې

الشَّهِيدَ فِيكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَ إِنَّ

څوک شهید گڼی؟ صحابه کرامو عرض وکړ څوک چې د الله صلی الله علیه و آله په لار کې ووژل سي هغه شهید دی، رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل:

شَهِدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِيلُ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي

په دې صورت کې خو به زما په امت کې د شهیدانو شمیر ډیر لږ پاته سي، (خبردار اوسئ) څوک چې د الله صلی الله علیه و آله په لار کې (په خپل مرگ) مړ سي شهید دی او څوک چې قتل سو

سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي

الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ. رواه مسلم

په لاره کې د الله صلی الله علیه و آله هغه شهید دی او څوک چې په طاعون کې مړ سي شهید دی او څوک چې د نس د ناروغۍ څخه مړ سي شهید دی. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۱۵۲۱/۳، رقم: ۱۶۵-۱۹۱۵.

د مجاهد د اجر تقسیم

﴿۳۶۳۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل:

مَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فَتَغْنَمُ وَتَسْلَمُ إِلَّا كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا ثُلْثِي أَجُورِهِمْ

جهاد کونکې ډله يا جهاد کونکي کوم لښکر چي جهاد وکړي مال غنیمت تر لاسه کړي بيا صحيح سلامت راسي هغه دويمه برخه د درو برخو څخه اجر ژر يعني په دې دنيا کي تر لاسه کړ

وَمَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تُخَفِّقُ وَتُصَابُ إِلَّا تَمَّ أَجُورُهُمْ . رواه مسلم .

او جهاد کونکې ډله يا جهاد کونکي لښکر چي د غنیمت مال را نه وړي او زخمي سي يا ووژل سي د هغه خپل اجر پوره باقي دی . مسلم

تخریج: صحيح مسلم ۱۵۱۵۱۳، رقم: ۱۵۴-۱۹۰۶.

د لغاتو حل: تُخَفِّقُ: ای تغزو ولا تغنم (غزا وکړي خو غنیمت تر لاسه نه کړي)

تشریح: مطلب دادی چي د اسلام یو مجاهد د کفارو سره د جنگ کولو لپاره وځي نو د هغه به درې صورتونه وي یو خو دا چي هغوی د کفارو سره د جنگ کولو وروسته صحيح او سلامت بېرته راسي او کوم د غنیمت مال چي هغوی ته په لاس ورغلی وي د هغه حقدار هم وي داسي مجاهدینو په باره کي ویل سوي دي چي هغوی د خپل محنت او مشقت دوه پردې برخه ثواب چي په سلامتیا سره ستنېدل او د غنیمت مال تر لاسه کول دي په دغه دنيا کي تر لاسه کړ او دریمه برخه ثواب چي پاته سوی دی يعني د جهاد ثواب هغه به د قیامت په ورځ ورکول کیږي ، دوهم دا چي کوم مجاهد صحيح او سلامت بېرته راسي مگر د غنیمت مال په لاس ورنه سي نو هغه په دغه دنيا کي دریمه برخه اخر تر لاسه کړی او کومي دوې برخي چي پاته سوي دي هغه به د قیامت په ورځ تر لاسه کوي ، دریم هغه مجاهد دی چي هغه جهاد وکړي او د جنگ په میدان کي زخمي سي يا شهید کړل سي او هغوی ته د غنیمت مال هم په لاس ورنه سي نو د هغوی ټول اجر پاته دی چي هغوی ته به په پوره توگه د قیامت په ورځ ورکول کیږي .

د چاپه زړه کي چي د جهاد جذبه نه وي هغه منافق دی

﴿۳۶۴۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ مَاتَ

وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهٖ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ . رواه مسلم .

د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي مړ سو او جهاد يې ونه کړ او د جهاد خيال يې هم په زړه کي نه راوستی نو د هغه مرگ به يو قسم د نفاق وي . مسلم .

تخریج: صحيح مسلم ۱۵۱۷۱۳، رقم: ۱۵۸-۱۹۱۰.

تشریح: او نه د هغه په زړه کي د جهاد خیال پیدا سوی وي: ددې مطلب دادی چي هغه نه یوازي دا چي په خپل ژوند کي جهاد ونه کړ بلکه هیڅکله یې د جهاد کولو قصد او اراده هم نه وي کړې او نه یې یو وخت دا ویلي وي چي کاش ما هم جهاد کړی وای او دا منافقانو عبادت دی چي هغوی د جهاد په وخت کي د مخ په پټولو سره په کورو کي کښيني او د هغوی په زړو کي د جهاد کولو خیال هم نه پیدا کیږي نو د (من تشبه بقوم فهو منهم) سره سم داسي مؤمن د منافق مشابه سو.

امام نووي رحمته الله علیه په شرح مسلم کي لیکلي دي چي ددغه حدیث څخه دا معلومه سوه چي کوم سړی دیو واجب عبادت کولو نیت او اراده وکړي او بیا د هغه عبادت کولو څخه مخکي مړ سي نو د هغه د عبادت نه کولو عذاب دومره زیات د هغه په حق کي نه ظاهریږي لکه څومره چي په هغه صورت کي ظاهریږي چي د هغه د عبادت کولو نیت یې هم نه وي کړی او مړ سوی وي.

امام نووي رحمته الله علیه دا هم لیکلي دي چي زموږ د علماء (شوافع) د هغه سړي په باره کي مختلف قولونه دي کوم چي په اول وخت کي د لمانځه پر ادا کولو قادر وي او د هغه د کولو نیت هم وي مگر د هغه په ادا کولو کي زڼد وکړي او د هغه لمانځه د وخت ختمېدو څخه مخکي مړ سي، همدارنگه د حج معامله ده نو ځيني علماء وايي چي هغه په دغه دواړو صورتو کي گناه کار دی، ځيني علماء وايي چي هغه به په دواړو صورتو کي گناه کار نه وي او ځيني علماء وايي چي د حج په صورت کي گناه کار دی مگر د لمانځه په صورت کي گناه کار نه دی د حنفيانو مذهب د همدغه اخري قول مطابق دی.

حقيقي مجاهد څوک دی؟

﴿۳۶۳﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

د حضرت ابو موسی رضی الله عنه څخه روایت دی چي یو سړی د نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کي عرض وکړ

الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلذِّكْرِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَى مَكَانَهُ

چي یو سړی خو ددې لپاره جنگیږي چي مال غنیمت تر لاسه کړي او یو سړی د شهرت او نامه تر لاسه کولو لپاره جنگیږي او یو سړی ددې لپاره جنگیږي چي خلک د هغه عزت او مرتبه وويني

فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ مَنْ قَاتَلَ لِيَتَكُونَ كَلِمَةً اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ

الله . متفق عليه

نو په دوی کي څوک د الله تعالی په لار جنگېدونکی دی؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایيل هغه سړی د الله ﷻ په لار کي جنگېدونکی دی چي د الله ﷻ د دين (کلمه الله) د لوړولو لپاره و جنگيږي . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۷۱۶، رقم: ۲۸۱۰، ومسلم ۱۵۱۲/۳، رقم: ۱۴۹-۱۹۰۴.

د عذر له کبله جهاد ته نه تلل

﴿۳۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَعَ مِنْ غَزْوَةٍ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله رسول الله ﷺ د تبوک د غزا څخه راغلی

تَبُوكَ فَدَنَا مِنَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا وَلَا

او مدينې ته نژدې سونو وه يې فرمايل: په مدينه کي ډير داسي قومونه دي چي کوم سفر تاسو

قَطَعْتُمْ وَاذِيًّا إِلَّا كَأَنْتُمْ مَعَكُمْ وَفِي رَوَايَةٍ الْاِشْرَاقُ كُمْ فِي الْاَجْرِ قَالُوا يَا رَسُولَ

کړی دی په کومه شېله کي گرځيدلای یاست هغوی ستاسو سره دي، په يوه روايت کي دا الفاظ دي لکن هغوی په ثواب کي ستاسو سره ګډ دي، صحابه کرامو عرض وکړ اې دالله رسوله! او

اللَّهُ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ قَالَ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ . رواه البخاري و

رواه مسلم عن جابر .

هغه خلک چي په مدينه کي دي (يعني زموږ سره جهاد ته نه دي تللي بيا هم هغوی په ثواب کي زموږ سره ګډ دي) رسول الله ﷺ وفرمایيل دوی په مدينه کي دي يو عذر ستاسو سره د تللو څخه تم کړي دي . بخاري او مسلم د حضرت جابر څخه روايت کړی دی .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۶۱۸، رقم: ۴۴۳۳، ومسلم ۱۵۱۸/۳، رقم: ۱۵۹-۱۹۱۱.

تشریح: کوم کسان چي د عذر په وجه جهاد ته نه ولاړل او په مدينه منوره کي پاته سول هغوی د جهاد کونکو په ثواب کي شامل وه نه دا چي د مرتبې او درجې په اعتبار هغوی د مجاهدينو

برابر وه ځکه چي کوم خلک په جهاد کي شريک وه او د الله ﷻ په لار کي د خپل سر او مال قرباني يې وړاندي کړه هغوی افضل دي لکه چي د الله ﷻ ارشاد دی:

فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً

ژباړه: فضيلت ورکړی دی الله (ﷻ) مجاهدينو ته چي په مال او ځان سره جهاد کوي په درجه کي پر ناستو خلکو باندې.

د مور او پلار د خدمت درجه

﴿۳۶۴۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د عبد الله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چي یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او

فَاسْتَأْذَنَهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ أَحْيٍ وَإِلَّاكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ .

متفق عليه و في رواية فَأَرْجِعْ إِلَى وَالِدَيْكَ فَأَحْسِنْ صُحْبَتَهُمَا .

جهاد ته د تللو اجازه يې و غوښتل، رسول الله ﷺ پوښتنه ځيني وکړه ايا ستا مور او پلار ژوندي دي؟ هغه وويل چي هو، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: د هغوی سره اوسېږه او جهاد کوه. (يعني د هغوی خدمت د جهاد برابر دی). بخاري او مسلم، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ هغه سړي ته دا وفرمايل: خپل مور او پلار ته بېرته ولاړه او په ښه ډول د هغوی خدمت کوه.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۴۰۱۶، رقم: ۳۰۰۴، ومسلم ۱۹۷۵/۴، رقم: ۵-۲۵۴۹.

تشریح: په شرح السنه کي ليکلي دي چي ددغه حديث څخه کوم حکم ثابتېږي د هغه تعلق د نفل جهاد سره دی چي کله د يو سړي مور او پلار ژوندي وي او مسلمانان وي نو د هغوی د اجازې څخه پرته په نفل جهاد کي د گډون لپاره د کور څخه دباندې دي نه وځي مگر که چيري جهاد فرض وي نو بيا په دغه صورت کي د مور او پلار د اجازې ضرورت نه سته بلکه که چيري هغوی يې منع کوي نو د هغوی حکم منل نه دي پکار او په جهاد کي په گډون کولو سره دي خپل فرض ادا کړي. او که چيري مور او پلار مسلمانان نه وي نو په جهاد کي د گډون لپاره د هغوی د اجازې په هيڅ حالت کي ضرورت نه سته که جهاد فرض وي يا نفل وي، همدارنگه علماؤ دا هم ليکلي دي که مسلمان مور او پلار ته ناخوښه وي نو د هغوی د اجازې څخه پرته هيڅ نفل

عبادت لکه نفل حج او عمرې لپاره دي نه ځي او نه دي نفل روژه نيسي .
د مکې د فتح وروسته د هجرت فرضيت ختم سو

﴿۳۶۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا. متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د مکې د فتح په ورځ وفرمايل : د مکې د فتح څخه وروسته هجرت نسته البته جهاد او نيت دي هرکله چي تاسو د جهاد لپاره و بلل سئ نو تاسو ټول د کورونو څخه د جهاد لپاره راوؤځئ . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۶۶، رقم: ۲۷۸۳، و مسلم ۹۸۶۱۲، رقم: ۴۴۵-۱۳۵۳.

تشرېح: هجرت نه سته : ددې مطلب دادى چي د مکې د فتح څخه مخکي د مکې څخه بلکه د هر دارالکفر څخه مدينې ته هجرت کول فرض عين وو ځکه چي په مدينه کي د دين د نامه اخیستونکي ډېره او هغوى په هر اعتبار ډېر کمزوري او ضعيف وه نو هجرت فرض گرځول سوى وو چي د هري خوا څخه مسلمانان مدينې ته په رسيدو سره د هغه ځاى د مسلمانانو مرسته او اعانت وکړي او همدارنگه د مشرکانو، د الله جل جلاله د باغيانو طاقت زائل او مفلوج سي، بيا کله چي الله تعالى د مکې د فتح په ذريعه مسلمانانو ته عامه غلبه ورکړل او د هغوى شوکت يې زيات کړ نو هغه علت زائل سو او د هغه وخت څخه د هجرت فرضيت ختم سو مگر په څو صورتو کي د هجرت استحباب پاته دى لکه د جهاد لپاره د خپل وطن څخه تلل، د علم د تر لاسه کولو لپاره بل ځاى ته تلل او د دارالکفر يا دارالفتنه څخه يا داسي بنا راو هيواد څخه تېښته کول چيري چي نيکي متروک سوي وي او بدى رواج سوي وي .

مگر جهاد او نيت پاته دى : ددې مطلب دادى چي د دين د دښمنانو او د الله جل جلاله د باغيانو د دعوي نسکورولو لپاره د جهاد نيت او د اخلاص عمل پيدا کولو حکم باقي دى خلاصه دا چي هجرت يعني د خپل وطن په پرېښودو سره مدينې ته تلل مخکي پر هر مسلمان فرض وو بيا دا حکم ختم سو مگر د جهاد په سبب يا د نيت صالحه په وجه د کفارو د ملک او جهل او بدعت د ځايو څخه تېښته کول يا د علم د تر لاسه کولو لپاره د خپل وطن پرېښودل پاته سول او ددې حکم منسوخ نه دى .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د امت محمدي يوه ډله به هميشه جهاد کوي

﴿۳۶۵﴾: عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَاهُمْ حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ . رواه ابوداؤد

زما په امت کي به يوه ډله هميشه د حق په ساتنه کي جنگيږي او کوم قوم چي د دوی سره د بنمني کوي دوی به پر هغه غالب وي تر څو چي د دې امت آخري خلک به د مسيح د جال سره جنگيږي .
ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۱۱۱۳، رقم: ۲۴۸۴.

تشریح: د دغه ارشاد څخه يوې خوا ته دا معلوميږي چي دغه امت به په هيڅ زمانه کي د داسي سرتېرو او فدايانو څخه خالي نه وي چي د دين د لورې، د حق د ساتني او د ملت د تحفظ لپاره به د خپل سر او مال قرباني ورکوي او د اسلام د دښمنانو د غوښتنو په نسکوروي، بلې خوا ته دا هم ثابتې سوه چي د مجاهدينو سره مقابلې ته راتلونکي کسان به آخر د ماتي او رسوايي سره مخامخ کيږي که هغه يو فرد وي يا يو ډله وي چي د وخت نزاکت او د حالاتو د رفتار پر يو پړاو باندي د مسلمانانو لپاره په ظاهره د يو نزول موقع پيدا کړي مگر آخر فتحه او کاميابي به د مسلمانانو په برخه کيږي .

د دغه امت آخري خلک : د دې څخه مراد حضرت مهدي عليه السلام او حضرت عیسی عليه السلام او د هغوی پيروانو ته اشاره سوې ده چي قيامت ته نژدې به د دجال سره جنگ کوي او آخر به حضرت عیسی عليه السلام هغه د مرگ په کنده کي واچوي ، د دجال د قتل څخه وروسته به بيا جهاد نه وي ځکه چي د ياجوج ماجوج پر خلاف به جهاد په دې وجه نه وي چي د هغوی سره د جنگ کولو توان به د هيجا سره نه وي او کله چي الله جل جلاله هغوی هلاک کړي ياتر څو چي حضرت عیسی عليه السلام په دنيا کي موجود وي د محکمي پر مخ به هيڅ کافر پاته نه سي ، په پای کي به د حضرت عیسی عليه السلام د وفات څخه وروسته ځيني خلک کافران سي او هغه وخت به ټول مسلمانان د يو پاکي او نرمي

هوا په ذریعه وفات سي او په دنیا کي به یوازي کافران پاته سي همدارنگه کله چي قیامت راسي نو هغه وخت به د محکمي پر مخ هیڅوک هم د الله ﷻ نوم اخیستونکی موجود نه وي په دې اعتبار سره په ځینو حدیثو کي دا فرمایل سوي دي چي (لاتزال طائفة من امتي ظاهري علی الحق حتی تقوم الساعة) یعنی زما د امت یو ډله به همیشه د حق حمایت او ساتنه کوي ترڅو چي قیامت راسي، نو دا د قیامت پر نژدې والي باندي محمول دی چي د قیامت تر نژدې کېدو پوري به د محکمي پر مخ د حق ساتونکي یو ډله موجود وي نو د حق په حمایت کي د حق والا آخري جنگ په د دجال سره وي او د دجال راوتل د قیامت د علامو څخه دي.

په جهاد کي د نه کړون کونکي وعید

﴿۳۶۲﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَمْ يَغْزُ أَوْ يُجَهَّزْ غَازِيًا أَوْ يَخْلُفَ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ أَصَابَهُ اللَّهُ بِقَارِعَةٍ قَبْلَ يَوْمِ

الْقِيَامَةِ . رواه ابوداؤد

د حضرت ابو امامه رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: کوم سړي چي جهاد ونه کړ او نه یې د غازیانو لپاره سامان برابر کړ او نه یې د مجاهدینو د کورنۍ خبر واخیستئ هغه به د قیامت څخه مخکي الله تعالی په یو سخت مصیبت کي اخته کړي. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داود ۲۲۸۳، رقم: ۲۵۰۳.

د لغاتو حل: بقارعة: ای بشدة من الشدائد، ای بلیة تفرعه وتهلكه وتصرعه.

﴿۳۶۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ . رواه أبو داود والنسائي والدارمي

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: د مشرکینو سره د خپل سر، مال او ژبو په ذریعه جهاد کوئ. ابوداؤد، نسائي او دارمي

تخریج: سنن ابی داود ۲۲۸۳، رقم: ۲۵۰۴، والنسائي ۷۱۶، رقم: ۳۰۹۶، والدارمي ۲۸۰۱۲، رقم: ۲۴۳۱.

تشریح: د ځان او مال په ذریعه جهاد کول دادي چي د حق او باطل په مینځ کي د کیدونکي جگړې په وخت کي د جنگ میدان ته خپل ځان وړاندي کړي او زخمي سي او خپل مال د جهاد

په اړتياوو کي مصرف کړي، د ژبي په ذريعه جهاد کول دادې چې د اسلام د دښمنانو د عقائدو او نظرياتو او د هغوی د بتانو بدي بيان کړي د هغوی په حق کي ښهرا کوي چې د حق په مقابلې کي د هغوی ذلت او رسوايي وسي او د هغوی د قتل او بندي کولو يا داسي نورو شيانو اخطار ورکوي، د مسلمانانو د فتحي او کاميابۍ او هغوی ته د غنيمت د مال تر لاسه کېدو دعاوي کوي او خلکو ته په جهاد کي د گډون کولو ترغيب ورکوي.

د جنت وارث

﴿٣٦٨﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ وَاضْرِبُوا الْهَامَ تَوَرَّثُوا الْجَنَّةَ. رواه الترمذي و قال هذا حديث غريب.

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: اسلام خپور کړئ، خلکو ته خوراک ورکړئ او د کافرانو سرونه ووهئ نو د جنت وارثان به سئ. ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دئ.

تخريج: سنن الترمذي ٢٥٢١٤، رقم: ١٨٥٤.

په جهاد کي د چوکيدارۍ فضيلت

﴿٣٦٩﴾: وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت فضالة بن عبيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل:

كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الَّذِي مَاتَ مُرَابِّضًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يُنْتَى لَهُ

د هر سړي عمل د مرگ څخه وروسته ختمیږي خو د هغه سړي عمل چې د الله ﷻ په لار کي د

سرحدو چوکيداروي او مړسي، د هغه سړي

عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَأْمَنُ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ. رواه الترمذي و ابوداؤد

والدارمي عن عقبة بن عامر.

د عمل ثواب به تر قیامت پوري زیاتیري او هغه به د قبر د فتني څخه هم په امان وي . ترمذي .
ابوداؤد او دارمي د عقبه بن عامر .

تخریج: سنن الترمذي ۱۴۲۴، رقم: ۱۶۲۱، وابدود ۲۰۱۳، رقم: ۲۵۰۰.

تشریح: د هغه عمل به تر قیامت پوري زیاتیري : د دې مطلب دادی چي د مرگ څخه وروسته به هم هغه ته په هر وخت کي د هغه د عمل نوی ثواب ورکول کيږي ځکه چي هغه پریو داسي عمل باندي خپل ځان نذر کړی دی چي د هغه گټه همېشه مسلمانانو ته رسیږي او هغه عمل د دین ژوندی او لوړ ساتل دي چي دغه سړي په جهاد کي د چوکیداری په ذریعه مسلمانان د دښمنانو څخه خوندي او محفوظ وساتل .

په جهاد کي د گډون کولو فضیلت

﴿۳۶۵۰﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه څخه روایت دی چي هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه دا واوریدل :

مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُوقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ جُرِحَ جُرْحًا فِي

څوک چي د الله جل جلاله په لار کي په اندازه د لوشلو د اوبسي و جنگیږي د هغه لپاره جنت واجب سو ،
او څوک چي د الله جل جلاله په لار کي زخمي سو

سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ نُكِبَ نَكْبَةً فَإِنَّهَا تَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَغْزَرِ مَا كَانَتْ لَوْنُهَا لَوْنُ

یاد زخم په تکلیف کي اخته کړل سو هغه به د قیامت په ورځ په داسي حال کي راسي چي د هغه زخم به تازه وي د ویني رنگ به یې

الزَّعْفَرَانِ وَرِيحُهَا رِيحُ الْمِسْكِ وَمَنْ خَرَجَ بِهِ خُرَاجٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّ

عَلَيْهِ طَابَعَ الشُّهْدَاءِ . رواه الترمذي وابدود والنسائي

زعفراني وي او بوی به یې د مشکو وي او د چا په بدن کي چي د الله په لار کي خراج (داني) وختلې نو پر هغه باندي به د شهیدانو مهر وي چي په هغه سره به یې شناخت کيږي . ترمذي ،
ابوداؤد او نسائي

تخریج: سنن الترمذي ۱۵۸۴، رقم: ۱۶۵۷، وابدود ۴۶۱۳، رقم: ۲۵۴۱، والنسائي ۲۵۱۶، رقم: ۳۱۴۱

د لغاتو حل: خُراج: ما یرج من البدن من القروح والدما میل.

تشریح: فواق هغه وقفې ته وايي چې د اوبني د لويشلو په مينځ کي وي يعنې يو وار د اوبني لويشلو څخه لږ څه وروسته دوهم وار بيا لويشل ، ددغه دواړو وارو لويشلو په مينځ کي چې کومه وقفه او وخت دی هغه ته په عربي کي فواق وايي دلته په حديث کي د فواق څخه مراد لږ وخت دی .

په جهاد کي د خپل مال مصرف کولو فضيلت

﴿۳۶۵۱﴾: وَعَنْ خُرَيْمِ بْنِ فَاتِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَنْفَقَ نَفَقَةً فِي

سَبِيلِ اللَّهِ كَتَبَتْ لَهُ بِسَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ . رواه الترمذي والنسائي .

د حضرت خريم بن فاتک رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چې د الله ﷻ په لار کي څه خرڅ کړي د هغه په حساب کي اووه سوه برابر ثوب ليکل کيږي . ترمذي او نسائي .

تشریح: د الله ﷻ په لاره کي د خپل مال او سامان د مصرف کولو چې کوم ثواب دی د هغه اولنۍ درجه ذکر سوې ده چې په جهاد کي مصرف سوی مال به خپل مالک د اووه سوه برابر ثواب وړ وگرځوي ، هسي خو دا د الله ﷻ پر رضا موقوف دی چې هغه چا ته غواړي ددې څخه هم زيات ثواب ورکوي .

﴿۳۶۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْضَلُ

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : غوره

الصَّدَقَاتِ ظِلٌّ فُسْطَاطٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنْيْحَةٌ خَادِمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ طُرُوقَةٌ

فَحُلٌّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . رواه الترمذي

صدقه د الله ﷻ په لار کي د خيمې سايه ده . (يعنې مجاهد يا حاجي ته خيمه ورکول) او غوره صدقه د الله ﷻ په لار کي د خادم ورکول دي او غوره صدقه د الله ﷻ په لار کي داسي اوبڼه ورکول دي چې ځوانه وي . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۱۴۳۱۴ ، رقم: ۱۶۲۵ ، والنسائي ۴۹۱۶ ، رقم: ۳۱۸۶ .

د مجاهد فضيلت

﴿۳۶۵۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَلِجُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : هغه سپړی به

النَّارَ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ وَلَا يَجْتَمِعُ عَلَى عَبْدٍ

دوږخ ته نه ځي کوم چې د الله ﷻ د پيري څخه يې ژړلي وي تر هغو چې پيرته راوگرځي شيدې و
غلانزي ته . او د الله ﷻ په لار کي د بنده د

غُبَارٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ . رواه الترمذي وزاد النسائي في اخرى

بدن گرد او د دوږخ دود يو ځای کيدلای نسي . ترمذي ، او د نسائي په يوه روايت کي دا الفاظ

في منخري مسلم ابدا وفي اخرى له فِي جَوْفِ عَبْدٍ أَبَدًا وَلَا يَجْتَمِعُ الشَّحُّ

وَالْإِيمَانُ فِي قَلْبٍ عَبْدًا أَبَدًا .

کلي دي چې د مسلمان په سپر مو کي د الله ﷻ د لاري گرد او د دوږخ دود يو ځای کيدلای

نسي ، او په يوه روايت کي داسي راغلي دي چې د الله ﷻ د بنده په نس کي د الله ﷻ د لاري

گرد او د دوږخ دود يو ځای کيدلای نسي ، او بخل او ايمان يو ځای کيدلای نه سي .

تخريج : سنن الترمذي ۱۴۷۸۴ ، رقم : ۱۶۳۳ .

تشریح : تر څو چې شيدې بېرته غولانزو ته ولاړي نه سي : دا جمله تعليق بالمحال دی يعني

څرنګه چې لويشل سوې شيدې غولانزو ته تلل محال (ناممکن) دي همدارنګه د يو مجاهد

دوږخ ته تلل محال او ناممکن دي .

﴿۳۶۵۴﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَيْنَانِ

لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ

اللَّهِ . رواه الترمذي .

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : دوه قسمه سترګي دي

چي اور به يې نه مسه کوي يو هغه سترگي چي د الله ﷻ پيري څخه و ژاري او دويم هغه سترگي چي هغه د الله ﷻ په لار کي يې پر چوکېداري شپه تيره کړې وي . ترمذي .

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۰۱۴، رقم: ۱۶۳۹.

د جهاد غوره والی او فضيلت

﴿۳۶۵۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَرَّ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابوهريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ په صحابو کي يو سړی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَعْبٍ فِيهِ عِيْنَةٌ مِنْ مَاءٍ عَذْبَةٍ فَأَعْجَبَتْهُ فَقَالَ لَوْ اِعْتَزَلْتُ

په يوه غرنيزه دره کي تير سو چي په هغې کي د خوږو اوبو چينه وه د هغه چينه ډيره خوښه وه ،
هغه په زړه کي وويل کاش زه

النَّاسَ فَأَقْبَتُ فِي هَذَا الشَّعْبِ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خلک پرېږدم او په دغه درې کي استوگن سم ، بيا ددې خبري ذکر د رسول الله ﷺ په وړاندي

فَقَالَ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ

وسو ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : داسي مه کوه ځکه چي د الله ﷻ په لار کي ستا قيام کول په

سَبْعِينَ عَامًا أَلَّا تُجِبُونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ الْجَنَّةَ اغْزَوْ فِي سَبِيلِ

کور کي د اويا کالو تر لمونځ کولو غوره دی ايا ته دا نه خوښوې چي الله تعالی په پوره توگه
سره تا وبخښي او جنت ته دي داخل کړي ته د الله ﷻ په لار کي جنگيپه

اللَّهُ مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَوَاقٍ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ . رواه الترمذي .

ځکه چي څوک د اوښي د لويشلو په اندازه هم د الله ﷻ په لار کي جنگ وکړي د هغه لپاره جنت
واجب سي . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۴۱۴، رقم: ۱۶۵۰.

تشریح: د اويا ۷۰ کالو څخه تحديد مراد نه دی بلکه کثرت مراد دی ، دغه ارشاد د هغه
روایت خلاف نه دی چي په هغه کي فرمايل سوي دي چي (مقام الرجل في الصف في سبيل الله

افضل عند الله من عبادة الرجل ستين سنة) يعني د يو سړي د الله ﷻ په لاره کي په صف کي درېدل د الله ﷻ په نزد د يو سړي د شپيته کالو د عبادت څخه غوره دی .

ددغه حديث د ظاهري مفهوم څخه دا معلومېږي چي خلکو ته په جلاوالي اختيارولو او په ځنگل او غرو کي د الله تعالی په عبادت کي په بوخت کېدو سره بڅښنه او مغفرت نه ترلاسه کيږي ځکه علماؤ ددغه ارشاد تاويل داسي کوي چي په هغه زمانه کي جهاد واجب وو او د يو نفل لپاره واجب ترک کول گناه ده ځکه رسول الله ﷺ ددغه ارشاد په ذريعه هغه صحابي ته واضحه کړل که ته د دنيا د خلکو سره د تعلق په پرېښودو سره د غره په څونډه کي خلاوالي اختيار کړي که څه هم ددې مقصد په يوازيوالي کي د الله ﷻ په عبادت کي بوخت کېدل وي نو ددې په وجه نه يوازي دا چي ته د هغه ډېرو سعادتونو او فضيلتونو څخه محروم سوې کوم چي د دنيا د خلکو په مينځ کي په پاته کېدو سره د ديني فرائضو او ذمه داری سرته رسولو په صورت کي ترلاسه کيږي بلکه ستا دغه نفل عمل يو واجب عمل او يو اهمه ديني فريضه يعني د جهاد د پرېښودو سبب کيږي چي په هغه سره به ته د گناه کارو په ډله کي شامل سې ، ددې څخه ماسوا څرنگه چي په ترجمه کي واضحه سوې ده چي دغه ارشاد پر پوره مغفرت او په شروع کي په جنت کي د تلونکو سره په جنت کي پر داخلېدو محمول کيدای سي .

دغه حديث شريف ددې خبري دليل دی چي د خلکو په مينځ کي اوسيدل د جلاوالي څخه غوره دی په خاصه توگه د رسول الله ﷺ په زمانه کي دغه افضيلت ډېر زيات وو البته د رسول الله ﷺ د زمانې څخه وروسته کله کله جلاوالي ته افضيلت حاصلېږي کله چي د خلکو په مينځ کي په اوسېدو کي د فتنې او شر د غلبې بېره وي .

په جهاد کي د چوکيداری فضيلت

﴿۳۶۵۶﴾: وَعَنْ عُمَانَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ رَبَّاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ يَوْمٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَنَازِلِ . رواه الترمذي والنسائي .

د حضرت عثمان رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله په لار کي د يوې ورځي چوکيداري کول د سرحد په لاره کي تر نورو زرو ورځو (په کور کي) تر عبادت غوره ده . ترمذي او نسائي .

تخريج: سنن الترمذي ۱۶۲۴، رقم: ۱۶۶۷، والنسائي ۳۹۱۱-۴۰، رقم: ۳۱۶۹.

تشریح: ددغه منصب او خدمت څخه ماسوا: ددغه جملې په ذریعه د دین د اقامت لپاره د الله ﷻ په لاره کې د کونښن خدمت مستثنی گرځول سوی دی.

په ظاهره ددغه حدیث تعلق د هغه سړي سره دی کوم چې په جهاد کې د اسلامي سرحدونو د ساتنې او څارنې پر خدمت مامور سوی وي او د چوکېدارۍ ذمه داري سرته رسول پر هغه واجب وي ځکه چې د هغه سړي ددغه خدمت څخه ماسوا په یو بل عبادت کې بوخت کېدل معصیت دي که څه هم هغه د یوه لمانځه څخه وروسته د دوهم لمانځه په انتظار کې په مسجد کې کښیني چې ددغه عمل هم فضیلت دی او دې ته هم رباط ویل سوي دي.

شهیدانو به تر مخه جنت ته داخل کړل سي

﴿۳۶۵۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُرِضَ عَلَيَّ أَوَّلُ ثَلَاثَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ شَهِيدٌ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ وَعَبْدٌ أَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ وَنَصَحَ لِمَوَالِيهِ. رواه الترمذي.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و فرمایل: ما ته درې ډوله خلک پیش کړل سول چې تر ټولو به مخکې جنت ته داخلېږي یو شهید دی دویم فقیر ځان ساتونکی او دریم هغه مریې چې هغه په ښه ډول د الله عبادت وکړ او د خپل مالک هم خیر خواه وو. ترمذي.

تخریج: سنن الترمذي ۱۵۱۱۴، رقم: ۱۶۴۲.

تشریح: د اولو درو کسانو څخه مراد دادی چې بالکل په شروع کې جنت ته چې کوم درې کسان داخلېږي په هغوی کې به دغه درې کسان مخکې داخلېږي، مگر د انبیاء علیهم السلام څخه وروسته ځکه چې انبیاء علیهم السلام به تر ټولو مخکې وي او هغوی به تر ټولو مخکې په جنت کې داخلېږي او د درو کسانو څخه درې ډلې مراد دي.

غوره مجاهد او غوره شهید

﴿۳۶۵۸﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبْشٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ أَيُّ

د حضرت عبد الله بن حبشي رضی الله عنه څخه روایت دی چې د رسول الله صلی الله علیه و فرمایل څخه پوښتنه و سول چې

الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ قَالَ طَوْلُ الْقِيَامِ قِيلَ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ قَالَ جَهْدُ

کوم عمل تر ٿولو غوره دئ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: اوږده ولاړه کول (په لمانځه کي)، بيا پوښتنه وسول کومه صدقه غوره ده؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

الْمُقِلَّ قِيلَ فَأَيُّ الْهَجْرَةِ أَفْضَلُ قَالَ مَنْ هَجَرَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ قِيلَ فَأَيُّ

داړ او فقير کونښن کول (يعني صدقه ورکولو کي) بيا پوښتنه وسول چي کوم هجرت غوره دئ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل هغه کارونه پرېښودل چي الله ﷻ حرام کړي دي، بيا پوښتنه وسول

الْجِهَادِ أَفْضَلُ قَالَ مَنْ جَاهَدَ الْمُشْرِكِينَ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ قِيلَ فَأَيُّ الْقَتْلِ

کوم جهاد غوره دئ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: کوم جهاد چي په سراو مال د مشرکانو سره وسي، بيا پوښتنه وسول کوم مړ کېدل

أَشْرَفُ قَالَ مَنْ أَهْرَيْتَ دَمَهُ وَعَقَرَ جَوَادُهُ، رواه ابوداؤد وفي رواية النسائي

غوره دي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغه سړي چي د هغه وينه وبيول سي او د هغه د آس پښې وو هل. ابوداؤد، د نسائي په روايت کي دا الفاظ دي چي

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ قَالَ إِيْمَانٌ لَا شَكَّ

د نبي کریم ﷺ څخه پوښتنه وسول چي په اعمالو کي کوم عمل غوره دئ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ايمان چي په هغه کي شک نه وي

فِيهِ وَجِهَادٌ لَا غُلُولَ فِيهِ وَحَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ قِيلَ فَأَيُّ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ قَالَ طَوْلُ الْقُنُوتِ. ثُمَّ اتَّفَقَا فِي الْبَاقِي.

او جهاد چي په هغه کي هيڅ ډول خيانت نه وي او حج مقبول، بيا پوښتنه وسول چي کوم لمونځ غوره دئ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: تر ډيره وخته پوري ولاړه کول، او په پاته حديث کي دواړه ابوداؤد او نسائي متفق دي.

تخريج: سنن ابی داود ۱۴۶۱۲، رقم: ۱۴۴۹، سنن النسائي ۵۸۱۵، رقم: ۲۵۲۶.

تشریح: کوم چي د خپل ځان او مال په ذريعه ... د دې مطلب دادی چي غوره جهاد هغه دی چي مجاهد خپل مال او سامان هم او خپل د نورو مجاهدينو د جهاد اړتيا هم پوره کړي او د

جنگ په میدان کي خپل ځان هم وړاندي کړي تر دې چي زخمي يا شهيد سي .
 د اعمالو د فضيلت په باره کي دا خبره بايد په ذهن کي وي چي په حديثو کي د غوره
 اعمالو تعين او بيا په دې باره کي مختلف ارشاد نقل سوي دي چيري يوه عمل ته افضل ويل
 سوي دي او چيري بل عمل ته ددې وجه داده چي رسول الله ﷺ د غوره اعمالو په باره کي د
 پوښتنو جوابونه د پوښتنه کونکي د حيثيت او د هغه د حال سره سم ارشاد فرمايلي دي ، په کوم
 کس کي چي به يې د تکبر او سختۍ آثار ولېدل نو هغه ته به يې جواب ورکړ چي تر ټولو غوره
 عمل تواضع او نرم مزاجي ده لکه سلام کول او نرمه وينا اختيارول ، او په کوم کس کي چي به د
 بخل آثار وه هغه ته به يې ويل چي تر ټولو غوره عمل سخاوت دی لکه مسکينانو او اړو کسانو
 ته خوراک ورکول او داسي نور ، همدارنگه په کوم پوښتنه کونکي کي چي به د عبادت په باره
 کي سستي وه نو هغه ته به يې جواب ورکوي چي تر ټولو غوره عمل د تهجد لمونځ دی ، مقصد
 دا چي په کوم کس کي به کوم حالت وو د هغه جواب به يې د هغه د حال سره مناسب ورکوي په
 دې اعتبار سره د اعمالو د فضيلت مراد گويا په حقيقت کي د پوښتنه کونکي په باره کي دی د
 مثال په توگه په پوښتنه کونکي کي د بخل عادت وو نو د هغه په باره کي تر ټولو غوره عمل
 سخاوت و ويا داسي به وويل سي چي پر کومه موقع کوم عمل ته تر ټولو غوره ويل سوي دي د
 هغه مراد دادی چي دغه عمل د غوره عملو څخه يو افضل عمل دی .

پر شهيدانو د الله تعالی انعامونه

﴿۳۶۵﴾: وَعَنِ الْمُقَدَّامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 د حضرت مقدم بن معديکرب رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :
 وَسَلَّمَ لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللَّهِ سِتُّ خِصَالٍ يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ وَيَرَى مَقْعَدَهُ
 د الله ﷻ په نزد د شهيد لپاره شپږ صفتي دي : هغه به په اول وار و بخښل سي ، هغه ته به په جنت
 مِنَ الْجَنَّةِ وَيَجَارُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ وَيُوضَعُ عَلَى
 کي خپل ځای و ښودل سي (يعني د ساه ختلو پر وخت) ، هغه به د قبر د عذاب څخه خوندي وي ،
 هغه به د لوی بيري څخه په امن کي وي (يعني د دوښخ د عذاب څخه)

رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ الْيَاقُوتَةُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَيَزَوَّجُ اثْنَتَيْنِ

د هغه پر سر به د عزت تاج کښېښودل سي چي د هغه يو يو يا قوت به د دنيا او د دنيا تر ټولو شيانو غوره وي، د هغه په نکاح کي به

وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْحُورِ الْعِينِ وَيُشَفَّعُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقْرَبَائِهِ . رواه الترمذي وابن ماجه .

دو اويا غوره حوري غټو سترگو والا ورکړل سي او د هغه په قريبانو کي به د اويا کسانو لپاره د هغه شفاعت قبلېږي . ترمذي او ابن ماجه .

تخريج: سنن الترمذي ۱۶۱۱۴، رقم: ۱۶۶۳، وابن ماجه ۹۳۶۱۲، رقم: ۲۷۹۹.

په جهاد کي د گډون نه کوونکي وعيد

﴿۳۲۶۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ بِغَيْرِ أَثَرٍ مِنْ جِهَادٍ لَقِيَ اللَّهَ وَفِيهِ ثُلْمَةٌ . رواه الترمذي وابن ماجه .

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چي د الله جل جلاله سره په داسي حال کي ملاقات وکړي چي پر هغه د جهاد هيڅ اثر نه وي نو هغه به په داسي حال کي د الله جل جلاله سره ملاقات وکړي چي په هغه کي به يو ديني نقص وي . ترمذي او ابن ماجه .

تخريج: سنن الترمذي ۱۶۲۱۴، رقم: ۱۶۶۶، وابن ماجه ۹۲۳۱۲، رقم: ۲۷۶۳.

تشریح د اثر څخه مراد علامه او نښه ده، د حديث خلاصه داده چي کوم سړی په داسي حال کي د دنيا څخه رخصت سي چي نه خو د هغه پر بدن د جهاد يو علامه وي لکه زخم يا دلاري گرد يا د يو بدني تکليف يو علامه او نه د هغه په عمل نامه کي د جهاد د گډون يو ثبوت وي لکه په جهاد او مجاهدينو په اړتياوو کي خپل مال مصرف کول يا مجاهدينو ته د جهاد سامان برابرول نو هغه په داسي حال کي مړ کېږي چي د هغه په دين کي به نقص وي کيداى سي چي د دغه حديث تعلق د هغه سړي سره وي چي پر هغه جهاد فرض وي او هغه نه يوازې دا چي د دغه فرض د ادا کولو څخه په عملي توگه محروم وي بلکه هغه په جهاد کي د گډون کېدو اراده هم نه وي کړې .

شهيد د قتل د تکليف څخه خوندي وي

﴿۳۶۶۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّهِيدُ لَا يَجِدُ
الْمَ الْقَتْلَ إِلَّا كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ الْمَ الْقَرْصَةَ . رواه الترمذي والنسائي و
الدارمي وقال الترمذي هذا حديث حسن غريب .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : شهيد د وژني يوازي
دومره تکليف محسوسوي څومره چې تاسو د کيکي د چيچلو تکليف محسوسوي ، ترمذي ،
نسائي ، دارمي ، ترمذي ويلي دي دا حديث حسن غريب دئ .

تخريج: سنن الترمذي ۱۶۳ / ۴ ، رقم: ۱۶۶۸ ، والنسائي ۳۶ / ۱۶ ، رقم: ۳۱۶۱ ، والدارمي ۲۷۱ / ۲ ، رقم:
۲۴۰۸ .

تشریح: علامه طيبي رحمته الله عليه وايي چې دا دهغه شهيد حال دی چې د الله ﷻ په لاره کي د خپل
سر په ورکولو سره لذت او كيف محسوس کړي او پر دغه قرباني باندې د هغه نفس خوشحاله
او مطمئن وي مگر دا احتمال هم دی چې مراد دا وي چې د شهيد د مرگ څخه وروسته د الله
تعالی د نعمتونو او راحتونو په وجه کوم لذتونه تر لاسه کيږي نو مؤمن بايد چې د الله ﷻ په
لار کي د سر ورکولو څخه ونه بيريزي بلکه په خدا او خوشحالي سره د شهادت جام نوش کړي .

په جهاد کي دويني بهېدونکي څاڅکي

﴿۳۶۶۲﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ شَيْءٌ

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى ته دوه څاڅکي

أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَتَيْنِ وَأَثَرَيْنِ قَطْرَةٌ مِنْ دُمُوعٍ فِي خَشْيَةِ اللَّهِ وَقَطْرَةٌ دَمٍ

او دوي نښي ډيري خوږي دي يو خو د الله تعالى د بيري څخه د اوبښکو تللی څاڅکي او دويم د

يُهْرَاقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَمَّا الْأَكْرَانُ فَأَثَرٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَثَرٌ فِي فَرِيضَةٍ مِنْ

فَرَايِضِ اللَّهِ تَعَالَى . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

هغه وينو څاڅکي چې د الله تعالى په لار کي و بيول سي او په دوو نښو کي يوه نښه خو هغه ده

چي د الله تعالى په لار کي په زخم وغيره سره راسي او دويم د الله تعالى د فرائضو څخه د يو فرض نښه (مثلا د سجدې وغيره نښه)، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی.

تخريج: سنن الترمذي ۱۶۲۱۴، رقم: ۱۶۶۹.

تشریح: د الله ﷻ په لاره کي د قائمېدونکي نښي مطلب دادی چي څرنگه مجاهد جهاد ته ولاړ سي او په لاره کي د هغه د قدم نښه جوړه سي يا د هغه پر بدن باندي د لاري گرد او غبار ولويږي يا د هغه پر بدن يو زخم وسي يا د علم دين د طالب پر جامو يا بدن باندي داغ ولگيږي چي د دين د علم تر لاسه کول هم د الله ﷻ لاره ده او هغه پر لاره باندي د تلونکي مجاهد په ډول دی. د يو فرض شي په باره کي د پيدا کېدونکي نښي مطلب دادی چي څرنگه په يخ کي د اوداسه په وجه د لمونځ کونکي لاسونه او پښې چوي يا په لمانځه کي د سجدې په وجه پر تندي باندي داغ ولگيږي يا په گرمۍ کي د سجدې پر وخت د لمونځ کونکي تندي سوځي او د هغه داغ ولگيږي يا په روژه کي د روژه نيونکي د خولې څخه بوی راځي يا د حج په سفر کي د حاجي پر بدن باندي د لاري گرد او غبار وي.

بېله ضرورتو د بحري سفر څخه منع

﴿۳۲۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَرْكَبُ الْبَحْرَ إِلَّا حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا أَوْ غَازِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّ تَحْتَ الْبَحْرِ نَارًا وَتَحْتَ النَّارِ بَحْرًا. رواه ابوداؤد.

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هيڅوک دي د درياب سفر نه کوي خو د حج يا د عمرې په اراده سره يا د الله په لار کي د جهاد کولو لپاره ځکه چي تر درياب لاندي اوړي او تر اور لاندي درياب. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۳۸۳، رقم: ۲۴۸۹.

تشریح: د حديث خلاصه داده چي په اوبو کي سفر کول يو خطرناک کار دی نو عقلمند سپری بايد د دغه خطرناک کار په ذريعه ځان په هلاکت او بېرته کي نه واچوي ځکه چي د يو شرعي ضرورت په وجه د الله ﷻ د تقرب د تر لاسه کولو ذريعه ده يو خطرناک او هلاکت کونکي کار کي هم خپل ځان په هلاکت کي اچول يو ښه کار دی مگر بېله شرعي ضرورتو داسي کار د عقل

او پوهي خلاف دی .

د دغه حدیث څخه د هغه خلکو د قول تردید کیږي کوم چي وایي چي د حج پرېښودو لپاره سمندر او دریاب یو شرعي عذر وي په دې باره کي د ټولو څخه غوره او د عمل وړ خبره د حضرت ابواللیث سمرقندي رحمۃ اللہ علیہ ده چي هغه وایي کله چي د دریاب په سفر کي د سلامتیا خوا غالبه وي نو حج ته تلل فرض دي او که د سلامتیا امکان غالب نه وي نو بیاد حج اراده کونکي ته اختیار دی که همت نه سي کولای نو نه دي ځي او که د هغه د سلامتیا گمان نه غالب کېدو په وجه تلل غواړي نو ولاړ دي سي په دې کي څه پروا نه سته ، دلته د دغه آیت کریمه په باره کي دا بنسټول هم ضروري دي : **وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ**

ژباړه : خپل ځان په خپله په هلاکت او تباهی کي مه اچوئ .

دغه آیت کریمه پر هغه صورت باندي محمول دی کله چي په هغه ځای کي یو شرعي مقصد او دیني کار نه وي ځکه بیضاوي د دغه آیت کریمه په تفسیر کي د تباهی او هلاکت څو صورتونه بیان کړي دي لکه په خپل مال کي اسراف کول یا د خپل گزارې ذریعه د مثال په توگه تجارت ، کاروبار یا داسي نور د خپل لاسه ضائع کول او ختمول او په جهاد کي د شرکت کولو یا د خپل مال د مصرف کولو څخه منع کول په اصل کي د بنمن ته قوت رسول او هغوی د خپل هلاکت لپاره پر ځان مسلط کول دي .

تر دریاب لاندي اوردئ ... : د دغه جملې مطلب د خلکو د سیند او دریاب څخه بېرول او ددې خبري ارزښت بیانول دي چي د سیند او دریاب په سفر کي لویه خطره ده ځکه په سیند او دریاب کي سفر کونکي د مختلفو آفاتو سره مخامخ کیږي او په خاصه توگه په پخوا زمانه کي د اوبو په سفر کي لویه خطره وه او مسافر به د یو بل سره په داسي مختلف خطرناکو صورتو سره مخامخ کېدل چي د هغه په وجه به هر گړی د مرگ او هلاکت مخته ولاړ وه .

ځیني حضرات وایي چي دا جمله ددې پر اصل معنی باندي محمول کیدای سي ځکه چي **اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ** پر هر شي باندي قادر دی .

د اوبو په سفر کي د مرگېدونکي درجه د شهید ده

﴿٣٦٦﴾: **وَعَنْ أَمْرِ حَرَامٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمَائِدُ فِي الْبَحْرِ الَّذِي يُصِيبُهُ الْقَيِّءُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ وَالْغَرِيقُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدَيْنِ** . رواه ابو داؤد

د حضرت ام حرام رضی اللہ عنہا څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل : كه د درياب په سفر كي قى راسي نو هغه ته د يوه شهيد ثواب تر لاسه كيږي او څوك چي په درياب كي غرق سي هغه ته د دوو شهيدانو ثواب تر لاسه كيږي . ابوداؤد

تخريج : سنن ابی داود ۱۳۷۳، رقم: ۲۴۸۹.

د لغاتو حل : المائد : هو الذي يدور راسه من ریح البحر واضطراب السفينة بالامواج (هغه څوك چي په پېړۍ كي يې سر گرځي).

تشریح : د دوو شهيدانو ثواب په هغه صورت كي وركول كيږي كله چي هغه د جهاد لپاره يا د علم د تر لاسه كولو او يا د حج په ډول مقاصدو لپاره د كښتۍ وغيره په ذريعه په سيند كي سفر كوي او كه د هغه د سفر مقصد تجارت وي او د هغه تجارت مقصد محض د خپل ځان ژوندۍ او طاقتور ساتل وي او د خپل كورنۍ د اړتياوو پوره كول وي او هغه تجارت په سيند او درياب كي د سفر څخه پرته ممكن نه وي نو په دغه صورت كي هم دا حكم دى .

په جهاد كي هر ډول مړ كېدونكى شهيد دى

﴿۳۶۵﴾ : وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو مالک اشعري رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي

يَقُولُ مَنْ فَصَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمَاتَ أَوْ قُتِلَ أَوْ وَقَصَّهُ فَرَسُهُ أَوْ بَعِيرُهُ أَوْ لَدَغَتْهُ

چي فرمايل يې : څوك چي د الله ﷻ په لار كي ووتى او مړ سويا ووژل سويا د هغه اس هغه تر پښو لاندې كړيا او بښ وغورځوى يا زهرجن شي وچيچى

هَامَةً أَوْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ أَوْ بِأَيِّ حَتْفٍ شَاءَ اللَّهُ فَإِنَّهُ شَهِيدٌ وَإِنَّ لَهُ الْجَنَّةَ .

رواه ابوداؤد .

يا پر خپله بستره مړ سو مقصد دا چي په هر ډول مړگ مړ سي نو هغه شهيد دئ او د هغه لپاره جنت دئ . ابوداؤد .

تخريج : سنن ابی داود ۱۹۷۳، رقم: ۲۴۹۹.

د لغاتو حل : وقصه: ای صرعه و دق عنقه. هامة: ای ذات سم تقتل.

مجاهد ته په خپل کور کي هم د جهاد ثواب ورکول کيږي

﴿۳۶۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَفْلَةً كَغَزْوَةٍ. رواه ابوداؤد.

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د جهاد کولو څخه وروسته د جهاد څخه راستنېدل د جهاد په ډول دي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داود ۱۲۸۳، رقم: ۲۴۸۷.

د لغاتو حل: قفلة: هو المرة من القفول وهو الرجوع من سفره.

تشریح: مطلب دادی چي کله مجاهد او غازي د جهاد څخه په فارغه کېدو سره خپل کور ته راځي نو د هغه په ستنېدو کي هم دومره ثواب ورکول کيږي لکه څومره چي په جهاد کولو کي ورکول کيږي ځکه چي مجاهد او غازي هروخت د الله ﷻ په لاره کي د خپل ځان وړاندي کولو نيت لري او کله چي هغه په ستنېدو سره کور ته راځي نو د هغه نيت دا وي چي د يو څو ورځو آرام کولو څخه وروسته به بيا د جهاد قوت او طاقت پيدا کړم او کله چي د الله ﷻ د لاري بلنه راسي نو سمدستي د جنگ ميدان ته په رسيدو سره د دښمنانو سره به مقابلې کوم.

جاعل ته دوچنده ثواب ورکول کيږي

﴿۳۶۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْغَازِي أَجْرُهُ وَلِلْجَاعِلِ أَجْرُهُ وَأَجْرُ الْغَازِي. رواه ابوداؤد.

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د غازي لپاره د هغه د جهاد ثواب دی او د جهاد لپاره مال ورکونکي ته به د مال او جهاد دواړو ثواب تر لاسه کيږي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داود ۳۶۸۳، رقم: ۲۵۲۶.

تشریح: جاعل هغه سړي ته وايي چي يو غازي ته مال ورکړي او د هغه مرسته وکړي ترڅو هغه جهاد وکړي، ددغه حديث مطلب دادی چي جاعل ته دوه برابر ثواب ورکول کيږي يو ثواب خو د الله ﷻ په لاره کي د مال مصرف کولو، او دوهم ثواب ددې ورکول کيږي چي دی د غازي د جهاد کولو ذريعه او سبب جوړ سوی وي نو له همدې کبله د جعل څخه مراد د غازي سره مالي

مرسته کول او د هغه لپاره د جهاد اوزار تيارول اخیستل کيږي ، چونکه دغه عمل يعني د جعل جائز کېدل او ددې د فضيلت په باره کي هيڅ شک او شبه نسته ټول علماء کرام پر دې متفق دي . مگر ابن مالک رحمۃ الله عليه وايي چي د جاعل څخه مراد هغه سړی دی چي غازي ته مزدوري ورکوي او په هغه جهاد کوي ، د حنفي علماؤ په نزد دا هم جائز دي او په دغه صورت کي به غازي ته په جهاد کي د هغه د کونښن او مشقت ثواب هم ورکول کيږي او جاعل ته به دوه برابر ثواب ورکول کيږي يو ثواب د مال ورکولو او دوهم ثواب د هغه غازي د جهاد کولو سبب او ذريعه جوړېدل ، د امام شافعي رحمۃ الله عليه په مذهب کي دغه عمل يعني يو چا ته مزدوري ورکول او په هغه جهاد کول منع دي ، هغه وايي که يو غازي د يو سړي څخه داسي مزدوري اخیستې وي نو د هغه بېرته ورکول واجب دي .

په مزدوری د جهاد کونکي په باره کي وعيد

﴿۳۶۸﴾: وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ سَتُفْتَحُ

د حضرت ابو ايوب رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه دا واورېدل چي ډير ژر به

عَلَيْكُمْ الْأَمْصَارُ وَتَكُونُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ يَقْطَعُ عَلَيْكُمْ فِيهَا بُعُوثٌ فَيَكْرَهُ

پر تاسو د لویو لویو ښارونو دروازي خلاصي سي او تاسو به جمع سوی لښکر یاست چي د هغوی څخه به ستاسو لپاره فوجونه و ټاکل سي

الرَّجُلُ الْبُعْثَ فِيهَا فَيَتَخَلَّصُ مِنْ قَوْمِهِ ثُمَّ يَتَصَفَّحُ الْقَبَائِلَ يَعْرِضُ نَفْسَهُ

نویو سړی به جهاد ته پرته د مزدوری تلل بد گڼي او د خپل قوم څخه به خپل ځان بیل کړي چي جهاد ته د تلو څخه وژغورل سي بیا به هغه قبائل لټوي او خپل ځان به هغوی په وړاندي کولو

عَلَيْهِمْ مَنْ أَكْفِيهِ بَعْثَ كَذَا أَلَا وَذَلِكَ الْأَجِيرُ إِلَى آخِرِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهِ . رواه

ابوداؤد .

سره وایي څوک سته چي زما خدمتونه په مزدوري تر لاسه کړي چي زه د یوه لښکر کفایت وکړم ، خبردار ! دا سړی مجاهد نه دی مزدور دی او د خپلي ویني تر آخري څاڅکي پوري به مزدور وي . ابوداؤد .

تخریج: سنن ابی داود ۳۵۱۳، رقم: ۲۵۲۵.

تشریح: چي په هغه کي به ستاسو لپاره فوجونه وټاکل سي: ددې مطلب دادی چي د اسلامي حکومت امیر به دا خبره ضروري گرځوي چي دخپل هیواد د هر قوم او هر ډلي د خلکو څخه د فوج په جوړولو سره هغوی جهاد ته واستوي.

مظهر رحمۃ اللہ علیہ دا مطلب بیان کړی دی چي کله د اسلام آواز د دنیا هري خوا ته ورسېږي نو د وخت امام يعني د اسلامي هیواد امیر به ددې خبري په ضرورت پوه سي چي هغه د اسلامي فوج او لښکر په تیارولو سره هغوی د جهاد لپاره واستوي چي هغه لښکر د هغه کفارو بېخ وباسي کوم چي د مسلمانانو نژدې وي او پر مسلمانانو باندي د غلبې تر لاسه کولو لپاره فساد کوي.

په مزدوری د جهاد کولو مسئله

﴿۳۶۶۹﴾: وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ أَدْنَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْغَزْوِ

د يعلي بن اميه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ خلکو ته په جهاد د تللو لپاره اعلان وکړ

وَأَنَا شَيْخٌ كَبِيرٌ لَيْسَ لِي خَادِمٌ فَالْتَمَسْتُ أَجِيرًا يَكْفِينِي فَوَجَدْتُ رَجُلًا

زه هغه وخت سپين پيری وم او هيڅ خادم راسره نه وو ما يو مزدور ولټوی چي زما د خدمت لپاره

کافي وي نو يو سړی په لاس راغلی چي

سَمَّيْتُ لَهُ ثَلَاثَةَ دَنَانِيرَ فَلَمَّا حَضَرَتْ غَنِيمَتُهُ أَرَدْتُ أَنْ أُجْرِيَ لَهُ سَهْمَهُ

د هغه د خدمت مزدوري ما درې دیناره وټاکل بیا چي د غنیمت مال راغلی نو ما اراده وکړه چي

د خپل خدمت کونکي برخه هم ورکړم، ددې مسئلې د پوښتنې لپاره

فَجِئْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ لَهُ فَقَالَ مَا أَجِدُ لَهُ فِي غَزْوَتِهِ

هَذِهِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ إِلَّا دَنَانِيرَهُ الَّتِي سَمَّيْتُ. رواه ابوداؤد.

زه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوم او پېښه مي ورته بيان کړه، رسول الله ﷺ راته

وفرمايل زه په دنیا او آخرت کي ددې غزا (نتیجه) د هغه لپاره يوازي هغه دینارونه وينم چي تا

ټاکلي دي (يعني د غنیمت په مال کي د هغه هيڅ برخه نسته.) ابوداؤد.

تشریح: د رسول الله ﷺ د ارشاد خلاصه داده چي د هغه سړي لپاره نه خو د غنیمت په مال کي څه برخه سته او نه هغه ته د جهاد ثواب تر لاسه کيږي، علماؤ لیکلي دي چي دا حکم د هغه اجیر په باره کي هم دی کوم چي یو مجاهد او غازي د جهاد په دوران کي د خپل خدمت لپاره ساتلی وي، مگر کوم مزدور چي یې د جهاد لپاره ساتلی وي هغه ته به د غنیمت په مال کي برخه ورکول کيږي که څه هم د ځينو علماؤ په قول هغه به د جهاد د ثواب څخه محروم وي.

په شرح السنه کي لیکلي دي چي د علماؤ د داسي سړي په باره کي اختلاف دی کوم چي د خدمت لپاره یا د حیواناتو د ساتني لپاره د مزدورۍ په توگه ساتل سوی وي او بیا هغه د جنگ په میدان کي جنگ ته استول سوی وي نو ایا هغه ته به د غنیمت په مال کي برخه ورکول کيږي که یا؟ ځيني حضرات وايي چي د هغه لپاره برخه نه سته که څه هم هغه جنگ وکړي یا نه یې وکړي بلکه هغه به یوازي د خپلو خدمتو د ټاکل سوي مزدورۍ حقدار وي دا قول د اوزاعي او اسحاق هم دی، د امام شافعي رحمه الله په دوو قولو کي یو قول داهم دی، امام مالک او امام احمد رحمه الله عليهما وايي چي هغه سړي ته به برخه ورکول کيږي که څه هم هغه جنگ نه وي کړی مگر د جنگ په وخت کي د مجاهدينو سره وي.

د دنيوي مقصد لپاره جهاد کونکی د ثواب څخه محروم وي

﴿۳۶۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ رَجُلٌ يُرِيدُ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَهُوَ يَبْتَغِي عَرَضًا مِنْ عَرَضِ الدُّنْيَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا أَجْرَ لَهُ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي یو سړي عرض وکړ اې د الله رسوله! یو سړی د الله په لار کي د جهاد اراده لري مگر هغه د دنیا د مال او اسبابو خواشمنند دی، رسول الله ﷺ وفرمایل هغه ته به هیڅ ډول ثواب نه تر لاسه کيږي. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۰۱۳-۳۱، رقم: ۲۵۱۶.

تشریح: د هغه سړي د ثواب څخه د محروم کېدو وجه دا وه چي انسان ته د خپل هغه عمل ثواب ورکول کيږي کوم چي هغه په اخلاص سره يعني محض د الله تعالی د رضا او خوښۍ لپاره کړی وي او هغه سړی په جهاد کي په دې غرض سره د گډون اراده وکړه چي د هغه په ذریعه د غنیمت مال تر لاسه کړي او په دې اعتبار سره د هغه اصلي مقصد د الله ﷻ رضا نه وه بلکه د مال او

سامان تر لاسه کول وو ځکه هغه به د ثواب څخه محروم وي .

مگر که چيري يو سړی په جهاد کي شریک وي او محض د الله ﷻ د رضا لپاره وي مگر د غنیمت د مال تر لاسه کول يې هم مقصد وي نو هغه ته به ثواب ورکول کيږي که څه هم هغه ته به د هغه سړي څخه کم ثواب ورکول کيږي کوم چي محض د الله تعالی د رضا لپاره په جهاد کي شریک وي او د غنیمت د مال تر لاسه کول د هغه مقصد نه وي .

حقيقي جهاد د چا دی ؟

﴿۳۶۱﴾: وَعَنْ مُعَاذٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْغَزْوُ غَزْوَانِ

د حضرت معاذ رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل : جهاد پر دوه ډوله دی :

فَأَمَّا مَنْ ابْتَغَى وَجْهَ اللَّهِ وَأَطَاعَ الْإِمَامَ وَأَنْفَقَ الْكَرِيمَةَ وَيَأْسَرَ الشَّرِيكَ

چا چي د الله ﷻ رضا مندي وغوښتل د امام اطاعت يې وکړ پاک (مال او ځان) يې خرڅ کړ په لاره کي د الله ﷻ ، د ملگري سره يې ښه چلن وکړ ،

وَأُجْتَنَّبَ الْفَسَادَ فَإِنَّ نَوْمَهُ وَنُبْهَهُ أَجْرٌ كُلُّهُ وَأَمَّا مَنْ غَزَا فُخْرًا أَوْ رِيَاءً وَسُوءَةً

د فساد څخه يې ځان وساتي نو د هغه خوب او وېښتيا ټول ثواب دي او چا چي جهاد وکړ د فخر لپاره ، د ښودني او اورولو لپاره

وَعَصَى الْإِمَامَ وَأَفْسَدَ فِي الْأَرْضِ فَإِنَّهُ لَمْ يَرْجَعْ بِالْكَفَافِ . رواه مالك و

ابوداؤد والنسائي .

د امام نافرمانی يې وکړه او په مخکي کي يې فساد پيدا کړ نو هغه به د جهاد د يو بدلې اخيستلو سره نه راستنېږي (يعني هيڅ ثواب به يې نه وي گناه به يې ډېره وي) ، مالک ، ابوداؤد او نسائي .

تخريج : موطا الامام مالک ۴۶۶/۲ ، رقم : ۴۳ . و ابوداؤد ۳۰۷۳ ، رقم : ۲۵۱۵ ، والنسائي ۴۹۷۵ - ۵۰ ، رقم : ۳۱۸۸ .

د لغاتو حل : الكريمة : اي المختارة من ماله (خپل غوره مال) . ياسر : من المياسرة بمعنى المساهلة

د نامه لپاره جهاد کولو باندې وعید

﴿۳۶۷۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنْ الْجِهَادِ

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روایت دی چې هغه عرض وکړ اې د الله رسول! ما د جهاد

فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو إِنَّ قَاتَلْتَ صَابِرًا مُحْتَسِبًا بَعَثَكَ اللَّهُ صَابِرًا

څخه خبر کړئ، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایيل: اې عبد الله بن عمرو! که ته په داسې حال کې

و جنگیږې چې صبر و کونکی

مُحْتَسِبًا وَإِنْ قَاتَلْتَ مُرَائِيًّا مُكَاثِرًا بَعَثَكَ اللَّهُ مُرَائِيًّا مُكَاثِرًا يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ

او د الله صلى الله عليه وسلم څخه د ثواب غوښتونکی یې نو الله تعالی به تا صبر کوونکی او ثواب غوښتونکی

پاڅوي، په داسې حال کې به تا پاڅوي په کوم حال کې چې ته مړ کیږي او که د فخر او ښودلو

لپاره جهاد کوي نو الله تعالی به تا ښودنه کونکی او ډیر زیات مال او فخر غوښتونکی پاڅوي

عَمْرٍو عَلَى أَيْ حَالٍ قَاتَلْتَ أَوْ قُتِلْتَ بَعَثَكَ اللَّهُ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ. رواه ابوداؤد.

، اې عبد الله بن عمرو! په کوم حال کې چې ته جنگیږې یا ووژل سي الله تعالی به تا په هغه حال

کې را پاڅوي. ابوداؤد.

تخریج سنن ابی داؤد ۳/۳۲، رقم: ۲۵۱۹.

امیر معزولول پکار دي

﴿۳۶۷۳﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَعَجَزْتُمْ

د حضرت عقبه بن مالک رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایيل: ایا تا سو ددې څخه

عاجزه یاست چې

إِذْ بَعَثْتُ رَجُلًا فَلَمْ يَمُضِ لِأَمْرِي أَنْ تَجْعَلُوا مَكَانَهُ مَنْ يَمُضِي لِأَمْرِي. رواه

ابوداؤد و ذکر حدیث فضالة والمجاهد من جاهد نفسه في كتاب الايمان.

کله زه یو سړی امیر و ټاکم او هغه زما د احکامو سره سم کار ونه کړي نو هغه تا سو مات کړئ او

دهغه پر ځای داسي سپړی و ټاکئ چې زما د حکم سره سم کار کوي ، ابوداؤد ، او د فضاله حدیث والمجاهد من جاهد نفسه په کتاب الایمان کي بیان سوی دی .

تخریج: سنن ابی داود ۹۴۸۳، رقم: ۲۵۳۷.

تشریح: ددغه ارشاد مطلب دادی که زه یو سپړی دیو کار لپاره د مثال په توګه د حاکم او والي په جوړولو سره یو ځای واستوم او هغه هلته ولاړ نه سي یا هلته په تلو سره زما د حکم تعمیل ونه کړي او زما د بنوولي لاري څخه په ليري کېدو سره پر خپل لار روان سي نو تاسو هغه معزول کړئ او د هغه پر ځای یو بل څوک زما د حکم مطابق د هغه ځای حاکم جوړ کړئ ، پردې باندې په قیاس کولو سره علماؤ دا مسئله لیکلې ده که یو امیر او حاکم پر رعیت باندې ظلم کوي او د عوامو د حقوقو په ادا کولو کي کوتاهي کوي نو عوامو ته دا حق حاصل دی چې هغه امیر او حاکم معزول (برطرفه) کړي او د هغه پر ځای دوهم سپړی امیر او حاکم کړي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

په اسلام کي درهبانیت ځای نه سته

﴿۳۶۷﴾: عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

د ابوامامه رضي الله عنه څخه روایت دی چې موږ په یوه لښکر کي د رسول الله ﷺ سره روان سوو ، په

سَرِيَّةٍ فَمَرَّ رَجُلٌ بِغَارٍ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ وَبَقِلٍ فَحَدَّثَ نَفْسَهُ بِأَنْ يُقِيمَ

موږ کي یو سپړی دیو غار سره تیر سو چې په هغه کي اوبه وې او څه شینګیا ، د هغه په زړه کي دا خیال پیدا سو چې زه دلته پاته سم

فِيهِ وَيَتَخَلَّى مِنَ الدُّنْيَا فَاسْتَأْذَنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ

او دنیا پرېږدم ، نو هغه د رسول الله ﷺ څخه اجازه و غوښتل ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل : زه

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ بِالْيَهُودِيَّةِ وَلَا بِالنَّصْرَانِيَّةِ

خو نه د یهودیت خپرولو لپاره رالیږل سوی یم او نه د نصرانیت لپاره ،

وَلَكِنِّي بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّحْحَةِ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَغَدْوَةٌ أَوْ رَوْحَةٌ

بلکه پاک صفا شریعت سره رالیبل سوی یم چي آسان دین دی، قسم دی په هغه ذات چي د هغه په لاس کي د محمد ساه ده په سهاریا ما بنام کي

فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَلِمَقَامٍ أَحَدِكُمْ فِي الصَّفِّ خَيْرٌ مِنْ صَلَاتِهِ سِتِّينَ سَنَةً. رواه احمد

د الله ﷺ په لار کي تلل د دنیا و د دنیا د ټولو شيانو څخه غوره دي او د میدان جنگ په صف کي دریدل د شپږتو کالو تر لمانځه کولو غوره دي. احمد.

تخریج: مسند الامام احمد ۲۶۶۱۵.

په جهاد کي د نیت د اخلاص اخري درجه

﴿۳۶۷﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مَنْ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَمْ يَنْوَ إِلَّا عَقَالًا فَلَهُ مَا نَوَى. رواه النسائي

د حضرت عبادۀ بن صامت رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل: چا چي د الله ﷻ په لار کي جهاد وکړ او یوازي د یوې رسی (چي د اوښ ځنگون په تړي) نیت یې وکړه نو د هغه لپاره هغه شی دی د کوم شي نیت چي یې کړی وي. نسائي.

تخریج: سنن النسائي ۲۴۱۶، رقم: ۳۱۳۸.

د لغاتو حل: عقالا: وهو جبل صغير يشد به ركة البعير لثلايفر (کوچنی رسی چي د اوښ پښې ورباندي تړل کيږي، تر څو ونه تښتي).

تشریح: مطلب دادی که په جهاد کي د دنیا یو معمولي شی هم په نظر کي وي نو دا د اخلاص خلاف خبره ده، يعني د دغه ارشاد مقصد دا خبره بیانول دي او دا ترغیب ورکول دي چي په جهاد کي د غنیمت د مال د تر لاسه کولو څخه باید قطع نظر وکړل سي او په نیت کي داسي اخلاص پیدا کړل سي چي په هغه کي د دنیا هیڅ غرض هم نه وي مگر دادي واضحه وي چي په جهاد کي د نیت د اخلاص دا آخري درجه ده.

دا خبره مخکي بنوول سوې ده چي په جهاد کي د الله تعالی رضا او د دین لوړتیا په نیت سره د غنیمت د مال تر لاسه کولو مقصد هم شامل وي نو دا جائزه او په دغه صورت کي هم د

جهاد ثواب ورکول کيږي همدارنگه که چيري د هغه په نيت کي د ځان بنووني جذبه وي نو د هغه په وجه هم د جهاد کليه نه باطليږي .

جهاد په جنت کي د درجو د ترقي باعث دی

﴿۳۶۷﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ رَضِيَ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د الله ﷻ پر

بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ فَعَجِبَ لَهَا أَبُو

پروردگار کېدو ، او په اسلام چي دين دی او د محمد ﷺ پر رسول کېدو راضي سو د هغه لپاره جنت واجب سو ، د دې الفاظو په اوریدو سره

سَعِيدٌ فَقَالَ أَعِدْهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ وَأُخْرَى يُرْفَعُ

ابو سعيد د تعجب اظهار وکړ او عرض يې وکړ اې د الله رسول ! دا کلمات بيا يو وار زما په وړاندي وفرماياست ، رسول الله ﷺ دغه کلمات بيا وفرمايل ، او بيا يې ارشاد وفرمايي :

بِهَا الْعَبْدُ مِائَةً دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

يو شی بل دئ چي د هغه په سبب الله ﷻ د بنده لپاره په جنت کي سل درجې لوړوي او په هغوی کي د دوو درجو په منځ کي دومره فاصله ده څومره چي د آسمان او مځکي په منځ کي فاصله ده

قَالَ وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . رواه مسلم .

ابو سعيد وويل : اې د الله رسول ! هغه څه شي دئ ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : هغه د الله په لار کي جهاد کول دي هغه د الله ﷻ په لار کي جهاد کول دي هغه د الله ﷻ په لار کي جهاد کول دي . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۱۵۰۱۳، رقم : ۱۱۶-۱۸۸۴ .

د جنت دروازي د تورو تر سايو لاندې دي

﴿٣٦٤٤﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَبْوَابَ

د حضرت ابو موسى رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : د جنت دروازي

الْجَنَّةِ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ فَقَامَ رَجُلٌ رَثُّ الْهَيْئَةِ فَقَالَ يَا أَبَا مُوسَى أَنْتَ

د تورو تر سايو لاندې دي (د دې په اوریدو سره) یو سړي گډوډ او زوړ شکلي جامې یې وې پوښتنه وکړه اې ابو موسی ! تا

سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ هَذَا قَالَ نَعَمْ فَرَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ

د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا الفاظ اوریدلي دي چې دا یې ویل ؟ ابو موسی وویل هو ، (د دې په اوریدو سره) هغه سړي خپلو ملگرو ته ورغلی

فَقَالَ أَقْرَأْ عَلَيْكُمُ السَّلَامَ ثُمَّ كَسَرَ جَفْنَ سَيْفِهِ فَأَلْقَاهُ ثُمَّ مَشَى بِسَيْفِهِ إِلَى الْعَدُوِّ فَضْرَبَ بِهِ حَتَّى قَتَلَ . رواه مسلم .

او وه یې ویل زه تاسو ته د رخصتۍ سلام کوم د دې په ویلو سره یې د توري ټیټۍ مات کړ او وه یې غورځوی بیا یې توره واخیستل د دښمن په لور روان سو د هغو سره وجنگېدئ ترڅو چې شهید سو . مسلم .

تخریج صحیح مسلم ۱۵۱۱۳، رقم: ۱۴۶-۱۹۰۲.

د لغاتو حل : جفن: ای غلافه (پوښ).

تشریح : د جنت دروازي د تورو په سایه کي دي : د دې مطلب دادی چې د مجاهد او غازي د جنگ په میدان کي داسي کېدل چې د کفارو توري پر هغو سربېره وي نو دا په جنت کي د داخلېدو سبب دی او هغه حالت د دې خبرې نښه ده چې د جنت دروازي د هغه مجاهد او غازي سره دی چې د کفارو د تورو په ذریعه د شهادت جام نوش کړي او جنت کي داخل سي .

د احد د شهیدانو لپاره زیری

﴿٣٦٤٨﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَصْحَابِهِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلو صحابه کرامو ته وفرمايل :

أَنَّهُ لَمَّا أُصِيبَ إِخْوَانُكُمْ يَوْمَ أَحَدَ جَعَلَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خَضِرٍ

کله چي ستاسو وروڼه د أحد په ورځ غم زده سول يعني شهيدان سول نو الله تعالى د هغوی روحونه د شنو مرغانو په بدن کي داخل کړل

تَرَدُّ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ تَأْكُلُ مِنْ ثَمَارِهَا وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلٍ مِنْ ذَهَبٍ مُعَلَّقَةٍ فِي ظِلِّ

(اوس) هغه مرغان د جنت ويا لوت ته راځي د جنت ميوې خوري او د سروزرو په هغه قنديلانو کي ارام کوي کوم چي د عرش الهي لاندې زړيدلي دي ،

الْعَرْشِ فَلَمَّا وَجَدُوا طَيْبَ مَا كُلُّهُمْ وَمَشْرَبَهُمْ وَمَقِيلَهُمْ قَالُوا مَنْ يُبَلِّغُ

کله چي دغه شهيدانو ته خوراک، چېساک، آرام او خوشحالي تر لاسه سوې نو هغوی وويل :

إِخْوَانَنَا عَنَّا أَنَا أَحْيَاءُ فِي الْجَنَّةِ لَيْلًا يَزْهَدُوا فِي الْجَنَّةِ وَلَا يَنْكَلُوا عِنْدَ الْحَرْبِ

ايا څوک سته چي زموږ وروڼو ته زموږ د لوري دا پيغام ورسوي چي موږ ژوندي يو ددې لپاره چي هغوی په جنت تر لاسه کولو کي د بې پرواهۍ څخه کار وانهخلي او د جهاد پر موقع سستي

فَقَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى أَنَا أَبْلَعُهُمْ عَنْكُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ

قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ . رواه ابوداؤد

ونه کړي ، الله تعالى وويل : زه به ستاسو پيغام وروڼو ته ورسوم نو الله تعالى دا آيت نازل کړ : (ولا تحسبن الذين) ابوداؤد .

تخریج: سنن ابی داود ۳۲۱۳، رقم: ۲۵۲۰.

تخریج لاینکلو: ای لایجنوا.

تشریح: پوره آیت کریمه دادی :

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ ۱۶۹ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ . سورة

آل عمران ۱۷۰.

ژباړه : کوم کسان چې د الله ﷻ په لاره کې ووژل سي هغوی مړه مه گڼئ بلکه هغوی د الله ﷻ په نزد ژوندي دي او هغوی ته رزق ورکول کېږي چې الله ﷻ په خپل فضل سره ورکړی دی په هغه کې خوشحاله دي او کوم خلک چې د هغوی وروسته پاته سوي دي (او په شهادت کې) د هغوی سره شامل سوي نه دي د هغوی په نسبت خوشحالي کوي (چې د قیامت په ورځ به) هغوی ته څه بېره نه وي او نه به هغوی په غم کې وي .

د مؤمنانو لوړه ډله

﴿۳۶۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

د حضرت ابو سعيد خدری رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل :

الْمُؤْمِنُونَ فِي الدُّنْيَا عَلَى ثَلَاثَةِ أَجْزَاءٍ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا

په دنیا کې درې ډوله مؤمنان دي : یو خو هغه چې الله ﷻ او د هغه پر رسول باندې یې ایمان راوړ، او بیا په یو شک او شبه کې اخته نسول،

وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِي يَأْمَنُهُ النَّاسُ عَلَى أَمْوَالِهِمْ

او د الله تعالیٰ په لار کې یې سر او مال سره جهاد وکړ، او بل قسم هغه څوک دی چې د هغوی په لاس کې د مسلمانانو سر او مال خوندي وي،.

وَأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ الَّذِي إِذَا أَشْرَفَ عَلَى طَمَعٍ تَرَكَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. رواه احمد .

او دریم هغه چې د هغوی په زړه کې د طمع خواش پيدا کېږي مگر هغوی دا خواش یوازې د الله تعالیٰ د رضا تر لاسه کولو لپاره پرېږدي . احمد

تخریج : مسند الامام احمد ۸۷۳.

تشریح : د مؤمنانو د دغه آخري ډلې وصف دا بیان سوی دی که د هغه په زړه کې د دنیا د یو شي طمع او حرص پیدا سي نو په هغه عمل نه کوي بلکه د الله ﷻ د رضا او خوښۍ تر لاسه کولو لپاره هغه طمع او حرص پرېږدي ، دا هغه ډله ده که د شتمنو خلکو سره تعلق وساتي او د دغه تعلق په وجه د هغه په زړه کې طمع او حرص پیدا سي مگر په هغه وخت کې الله ﷻ هغه پر طمع او حرص باندې د عمل کولو څخه وساتي نو دا ډله د مرتبې په اعتبار د مخکنۍ دواړو ډولو څخه ادنا دي ، بیا د دغه دریمې ډلې څخه وروسته د مؤمنانو نور ډولونه دي مگر هغه ټول د

مرتبې په اعتبار ساقط دي .

د شهيد ارزو

﴿۳۶۸۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمِيرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالرحمن بن ابی عمیره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

قَالَ مَا مِنْ نَفْسٍ مُسْلِمَةٍ يَقْبِضُهَا رَبُّهَا تُحِبُّ أَنْ تَرْجَعَ إِلَيْكُمْ وَأَنَّ لَهَا

هیڅ مسلمان چې د هغه روح الله تعالی قبض کړي ددې خبرې خواهش نه کوي چې د هغه روح

الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا غَيْرُ الشَّهِيدِ قَالَ ابْنُ أَبِي عَمِيرَةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

دي بیا راسي او د دنیا لذتونه تر لاسه کړي پرته د شهید د روح څخه (چې هغه دا خوښوي) چې

دویم وار دنیا ته راسي او د جهاد کولو سره دویم وار شهادت تر لاسه کړي ، ابن ابی عمیره

وايي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَئِنْ أَقْتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ لِي أَهْلُ الْوَبَرِ

وَالْمَدَرِ . رواه النسائي

د الله تعالی په لار کې زما قتل بدل ماته تر دې زیات خوښ دي چې د ځیمې درولو والا (ښاریان

او کلیوال) زما سي . نسائي

تخریج : سنن النسائي ۳۳۸۶ ، رقم : ۳۱۵۲ .

د لغاتو حل : اهل الوبر والمدَر : المراد باهل الوبر سكان البوادي لان خباءهم من الوبر غالبا وباهل المدر سكان القرى والامصار واراد به الدنيا وما فيها فغلب العقلاء على غيرهم . المرقات .

تشریح : د ځیمو والا څخه د صحراء اوسیدونکي مراد دي ځکه چې هغوی په ځیمو کې اوسیدوي او د سراي والا څخه د ښار اوسیدونکي مراد دي او د دواړو د مجموعې څخه ټوله دنیا او د دنیا ټول خلک مراد دي ، ددغه ارشاد خلاصه داده که چیري زه د ټولي دنیا امیر او حاکم سم او د دنیا ټول خلک زما محکوم او رعیت وي نو زه به ددې په مقابله کې دا زیات خوښ کوم چې ماته په جهاد کې د تلو موقع په لاس راسي او زه د الله جل جلاله په لاره کې خپل ځان قربان کوم .

پر هر مؤمن د شهيد اطلاق

﴿۳۶۸۱﴾: وَعَنْ حُسْنَاءَ بِنْتِ مُعَاوِيَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى

د حضرت حسناء بنت معاوية (رض) څخه روايت دى چې ماته زما اکا دا حديث بيان کړ چې ما د نبي کریم ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَيْدُ فِي الْجَنَّةِ. رواه ابوداؤد.

په جنت کې به څوک وي؟ رسول الله ﷺ راته وفرمايل په جنت کې به نبیان وي، په جنت کې به شهيدان وي او هلکان او کوچنيان که څه هم هغه د هر مذهب او هر قوم وي په جنت کې به وي او هغه انجونې به په جنت کې وي کومې چې ژوندی ښځه کړل سوي دي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۳۳۱۳، رقم: ۲۵۲۱.

د لغاتو حل: الوئید: ای المدفون حیا فی الارض (ژوندي ښځه سوي)

تشریح: دلته د شهيد څخه مراد یوازې هغه سړی نه دی کوم چې د الله ﷻ په لاره کې وژل سوی وي بلکه مؤمن مراد دی که هغه په حقیقت کې شهيد سوی وي یا حکماً شهيد سوی وي لکه څرنگه چې الله تعالیٰ په قرآن کریم پر ایمان راوړونکو باندې د شهيد اطلاق کړی دی:

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ

ژباړه: او کومو کسانو چې پر الله (ﷻ) او د هغه پر رسول (ﷺ) ایمان راوړ دا هغه خلک دي چې د خپل پروردگار په نزد صدیقین (ریښتونې) او شهيدان دي.

په جنت کې به کوچنيان وي: يعنې کوچنيان که د مؤمن وي یا د کافر وي په جنت کې به داخلېږي، همدارنگه کوچنی ماشوم به هم په جنت کې داخلېږي کوم چې د حمل د اسقاط په صورت کې ختم سوی وي.

کوم چې ژوندی ښځه سوي دي: يعنې څرنگه چې د جاهليت په زمانه کې به خلکو خپلې لوڼې ژوندی په محکمه کې ښخولې بلکه ځينو خلکو به د تنگی او نورو پريشانو په وخت کې خپل ژوندي هلکان هم ښخول نو داسې هلکان او انجونې به هم په جنت کې داخلېږي.

په حديث کې په خاصه توگه د څلورو خلکو ذکر سوی دی کيدای سي چې د اول الذکر

دواړو تخصیص د هغوی د فضل او شرف په اعتبار وي او د آخر الذکر دواړو تخصیص په دې سبب وي چې هغوی به د یو کسب او عمل څخه پرته په جنت کې داخل کېدل سي .

په جهاد کې په مال او ځان دواړو سره د ګډون کوونکي فضیلت

﴿۳۶۸۲﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي أُمَامَةَ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ

حضرت علي رضي الله عنه، ابو درداع رضي الله عنه، ابوهريره رضي الله عنه، ابو امامه رضي الله عنه، عبدالله بن عمر رضي الله عنه،

وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَعِمْرَانُ بْنُ الْحُصَيْنِ كُلُّهُمْ يُحَدِّثُ

عبدالله بن عمرو، جابر بن عبدالله رضي الله عنه او عمران بن حصين رضي الله عنهم ټول د نبي کریم ﷺ

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ أُرْسِلَ بِنَفَقَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

څخه دغه حديث بيانوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې د الله ﷻ په لار کې د خرڅ لپاره

مال وليږي

وَأَقَامَ فِي بَيْتِهِ فَلَهُ بِكُلِّ دِرْهَمٍ سَبْعُ مِائَةِ دِرْهَمٍ وَمَنْ غَزَا بِنَفْسِهِ فِي سَبِيلِ

او خپله په کور کې پاته سي هغه ته به د هر درهم په بدله کې اووه سوه درهمه ترلاسه کېږي او

څوک چې خپله ولاړ سي د الله ﷻ په لار کې جهاد وکړي

اللَّهُ وَأَنْفَقَ فِي وَجْهِ ذَلِكَ فَلَهُ بِكُلِّ دِرْهَمٍ سَبْعُ مِائَةِ أَلْفٍ دِرْهَمٍ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ

الآيَةَ: وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ. رواه ابن ماجه.

او په جهاد کې خپل مال هم خرڅ کړي نو هغه ته به د هر درهم په بدله کې اووه سوه زره درهمه تر

لاسه کېږي، بيا رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت کړ: (والله يضاعف لمن يشاء). ابن ماجه.

تخريج: سنن ابن ماجه ۹۲۲۱۲، رقم: ۲۷۶۱.

تشریح: د آيت په ويلو سره رسول الله ﷺ دې ته اشاره وکړه چې دلته د ثواب کومه اندازه بيان

سوې ده هغه آخر حد نه دی بلکه دا د الله تعالی پر خوښۍ موقوف دی که هغه وغواړي نو د دغه

اندازې څخه هم زيات بلکه بې شمېره ثواب ورکوي.

د شهيدانو قسمونه

﴿۳۶۸۳﴾: وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ سَمِعْتُ

د فضاله بن عبید رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما د حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ څخه واوریدل چې

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الشُّهَدَاءُ أَرْبَعَةٌ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدٌ

هغه ویل ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه دا واوریدلې دي چې شهیدان پر څلور ډوله دي یو خو هغه سړی

الْإِيمَانِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهُ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ الَّذِي يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ

چې مؤمن وي د پوره ایمان خاوند وي هغه د دښمن سره و جنگیږي او د الله تعالی وعده رینستوني

وبولي تر څو چې په جنگېدو کې ووژل سي دا هغه سړی دی چې د هغه په لور به

أَعْيُنُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هَكَذَا وَرَفَعَ رَأْسَهُ حَتَّى سَقَطَتْ قَلَنْسُوتُهُ قَالَ فَمَا

د قیامت په ورځ خلک داسې سرپورته کوي، په دې ویلو سره یې سرپورته کړ (دومره یې پورته

کړه) چې خولۍ یې ایله سوه، د راوي بیان دی

أَدْرِي أَقَلَنْسُوتَ عُمَرَ أَرَادَ أَمْ قَلَنْسُوتَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَرَجُلٌ

فضاله دا ونه ښودل چې خولۍ د چا د سر څخه ایله سوه، د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د سر څخه یا د نبی

کریم صلی اللہ علیہ وسلم د سر څخه، او دویم هغه سړی

مُؤْمِنٌ جَيِّدٌ الْإِيمَانِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَكَانَ مَاضٍ جِلْدُهُ بِشَوْكٍ طَلَحَ مِنَ الْجُبْنِ

چې مسلمان وي د پوره ایمان خاوند وي او د دښمن سره مقابله وکړي په داسې حال کې چې په

بیره سره هغه دا محسوسوي چې د هغه په بدن کې د ازغني درختي ازغې وهل سوي دي

أَتَاهُ سَهْمٌ غَرِبٌ فَقَتَلَهُ فَهُوَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّانِيَةِ وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا

یعني د بزدلۍ په وجه چې ناڅاپه یو نامعلوم غشی راسي او هغه ووژني دا سړی د دویمي

درجې شهید دی، دریم هغه سړی چې مؤمن وي او هغه څه نیک او څه بد اعمال کړي وي (هغه

وَأَخَرٌ سَيِّئًا لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهُ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّالِثَةِ

جهاد ته ولاړ سي) د دښمن سره و جنگيږي او د الله تعالی هغه بيان سوی صفت ريښتونی و بولي
چي هغه د مؤمن بيان کړی دی او ووژل سي دا د دريمي درجې شهيد دی،

وَرَجُلٌ مُّؤْمِنٌ أُسْرَفَ عَلَى نَفْسِهِ لِقَى الْعَدُوِّ فَصَدَّقَ اللَّهُ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي
الدَّرَجَةِ الرَّابِعَةِ . رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب .

او څلورم هغه سړی چي مؤمن وي مگر پر خپل ځان يې زياتي کړې وي (يعني ډير گناهونه يې
کړي وي) او هغه په جهاد کي د دښمن سره و جنگيږي او د الله وعدې او صفت ريښتونی و بولي
تر څو چي قتل کړل سي دا د څلورمې درجې شهيد دی، ترمذي ويلي دي دا حديث حسن غريب دی.

تخريج: سنن الترمذي ۱۵۲۱۴، رقم: ۱۶۴۴.

د لغاتو حل: طلع: وهو شجر عظيم من شجر العضاء.

تشریح: او د الله تعالی هغه بيان سوی صفت ريښتونی و بولي: په دې باره کي وضاحت دادی
که چيري د صدق په لفظ کي پر دال باندي شدي نه وي نو ددې معنی به دا وي چي هغه سړی د
خپل مېراني او شجاعت په ذريعه هغه شی ريښتيا کړ کوم چي د هغه ذمه داري د الله تعالی له
خوا پر هغه عائد سوې ده يعني د الله ﷻ په لاره کي ثابت قدم پاته کېدل او دښمن ته شانه
گرځول، او که چيري پر دال باندي شدي نو په دغه صورت کي به معنی دا وي چي هغه سړی د
خپل عمل، شجاعت او مېراني په ذريعه الله تعالی ريښتوني ثابت کړ او د هغه د قول تصديق
يې وکړ په دې توگه چي هغه د الله ﷻ په لاره کي جهاد وکړ او د هغه لاري ټولي سختی،
تکليفونه او مصيبتونه يې وزغمل او د الله تعالی له خوا د ورکونکي ثواب امېدوار سو، الله
ﷻ د مجاهدينو دا تعريف بيان کړی دی چي هغوی د الله ﷻ په لار کي پر پېښېدونکي هر
تکليف او مصيبت باندي صبر کوي او د خپل پروردگار له خوا د اجر او ثواب غوښتونکی وي
نو هغه سړی چي جنگ يې وکړ او د ثواب د غوښتنې په وجه د صبر او استقامت لاريې اختيار
کړه نو هغه د خپل دغه عمل په وجه د الله تعالی د خبري تصديق وکړ.

په حديث کي چي د شهيدانو کوم ډولونه بيان سوي دي دهغو خلاصه داده چي کوم
مسلمان د الله ﷻ په لاره کي شهادت تر لاسه کړي نو هغه يا خو متقي او پرهيزگار هم وي او
شجاع او زړه ور هم وي او دا اول ډول دی، او يا هغه متقي او پرهيزگار خو وي مگر شجاع او
زړه ور نه وي نو دا دوهم ډول دی، يا هغه شجاع او زړه وي وي مگر متقي او پرهيزگار نه وي او

بيا ددې دوه ډولونه دي يو دا چې هغه داسي غير متقي او پرهيزگار وي چې د هغه اعمال خوندي وي مگر په ژوند کي د هغه څخه نيک اعمالو هم صادر سوي وي او خراب اعمال هم ځيني سوي وي مگر د هغه خراب اعمال دومره زيات نه وي چې هغه ته فاسق او مسرف وويل سي، او په دغه حديث کي د بيان سوي شهيد دريم ډول دی چې هغه داسي غير متقي او پرهيزگار وو چې د هغه بد عملونه د هغه په ژوند کي غالبه وي يعني هغه دومره زيات خراب اعمال کړي وي چې فاسق او مسرف منل کيدی او دا څلورم ډول دی، د دوهم ډول څخه ماسوا په نورو ټولو کي د الله تعالیٰ په لاره کي تصديق تر لاسه کيږي او ددغه وضاحت څخه معلومه سوه چې د الله ﷻ د تصديق کولو څخه مراد دادی چې د صبر او طلب د ثواب په وجه د الله ﷻ په لاره کي ثابت قدم اوسيدل چې د هغه په ذريعه الله تعالیٰ د اسلام د مجاهدينو تعريف بيان کړی دی او خبرداري يې ورکړی دی نه دا چې دا جر او ثواب د وعدې تصديق مراد وي ځکه چې هغه په دوهم ډول کي هم تر لاسه کيږي مگر ددې سرپېره چې هغه دوهم ډول شهيد دی دا نه دي فرمايل سوي دي چې هغه الله ﷻ په رېښتوني کولو سره وښووی.

که منافق په جهاد کي شهيد سي نو د جنت حقدار نه دی

﴿٣٦٨٣﴾: وَعَنْ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ السَّلَامِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عتبه بن عبدالسلمي رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَسَلَّمَ الْقَتْلَى ثَلَاثَةً مُؤْمِنٌ جَاهِدَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِذَا لَقِيَ

کوم خلک چې په جهاد کي ووژل سي د هغو درې ډوله دي يو خو هغه مؤمن چې په خپل سراو مال سره د الله ﷻ په لار کي جهاد وکړي د ښمن سره مقابله وکړي

الْعَدُوَّ قَاتَلَ حَتَّى يُقْتَلَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ فَذَلِكَ الشَّهِيدُ

او جنگيږي تر څو چې شهيد سي ددې شهيد په اړه رسول الله ﷺ فرمايلي دي دا هغه شهيد دی

الْمُتَحَنُّ فِي خِيَمَةِ اللَّهِ تَحْتَ عَرْشِهِ لَا يَفْضُلُهُ النَّبِيُّونَ إِلَّا بِدَرَجَةِ النَّبَوَةِ

چې دده پر صبر او استقامت باندي يقين کړل سوی دی دا شهيد به د الله تر عرش لاندي د الله ﷻ په خيمه کي وي او انبياء به يوازي په يوه درجه د نبوت کي ځيني زيات وي،

وَمُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا جَاهِدَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِذَا

دویم هغه مؤمن دی چې د هغه اعمال گډوډ وي یعنې څه ښه او څه بد وي هغه په خپل سر او مال سره د الله ﷻ په لار کې جهاد وکړي کله چې

لَقِيَ الْعَدُوَّ قَاتِلَ حَتَّى يُقْتَلَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ مُنْصِبَةٌ

د دښمن سره مقابلې سې نو و جنګېږي ترڅو چې ووژل سي ددې شهید په اړه رسول الله ﷺ فرمایلي دي دا شهادت پاکوونکې دی

مَحَتْ ذُنُوبَهُ وَخَطَايَاهُ إِنَّ السَّيْفَ مَحَاءٌ لِلْخَطَايَا وَأَدْخَلَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ

چې د هغه گناهونه یا خطاوي رږوي او توره (یعنې جهاد) گناهونه ډیر زیات محو کونکي (رږونکي) شی دی، دا شهید چې په کومه دروازه سره

الْجَنَّةِ شَاءَ وَمُنَافِقٌ جَاهِدَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَإِذَا لَقِيَ الْعَدُوَّ قَاتِلَ حَتَّى يُقْتَلَ
فَذَاكَ فِي النَّارِ إِنَّ السَّيْفَ لَا يَمْحُو النِّفَاقَ. رواه الدارمي.

جنت ته تلل غواړي تللای سي، او بل هغه منافق دی چې هغه خپل په سر او مال سره جهاد وکړي کله چې د دښمن سره ملاقات وکړي نو جنګ کوي ترڅو چې ووژل سي دا سپړی به دوېځ ته ځي ځکه چې توره نفاق (منافقت) نه لیري کوي. دارمي

تخریج: سنن الدارمي ۲۷۲۲، رقم: ۲۴۱۱.

د لغاتو حل: الْمُتَحَنُّ: ای المشروح صدره وهو الذي امتحن الله قلبه للثقوى. مُنْصِبَةٌ: ای المطهرة من دنس الخطايا. (د گناهونو څخه پاک)

په جهاد کې د چوکیدارۍ کولو ثواب

﴿۳۶۸۵﴾: وَعَنْ ابْنِ عَائِدٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ

د ابن عائذ رضی الله عنه روایت دی چې رسول الله ﷺ د یو سړي د جنازې سره تشریف یووړ،

رَجُلٍ فَلَمَّا وَضَعَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لَا تُصَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّهُ رَجُلٌ

کله چي جنازه کښېښودل سوه نو عمر بن خطاب رضي الله عنه عرض وکړ اې د الله رسول له ! تاسو پر ده
لمونځ مه کوئ ځکه چي دا سړی

فَاجِرٌ فَالْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّاسِ فَقَالَ هَلْ رَأَاهُ أَحَدٌ

بد عمله وو، (د دې په اوریدو سره) رسول الله ﷺ د خلکو په لور وکتل او وه یې فرمایل په

مِنْكُمْ عَلَى عَمَلِ الْإِسْلَامِ فَقَالَ رَجُلٌ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ حَرَسَ لَيْلَةً فِي

تاسو کي چا دی د اسلام پر یو کار کولو لیدلی دی، یو سړی عرض وکړ چي هو اې د الله رسول !
ده یوه شپه د الله ﷻ په لار کي چوکیداري کړې وه،

سَبِيلِ اللَّهِ فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَتَّى عَلَيْهِ التُّرَابَ

رسول الله ﷺ پر هغه لمونځ وکړ او په خپلو لاسونو مبارکويې پر هغه خاوره واچول او

وَقَالَ أَصْحَابُكَ يَظُنُّونَ أَنَّكَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَأَنَا أَشْهَدُ أَنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

بیا یې و فرمایل : ستا دوستان خیال کوي چي ته د ورځي یې او زه د دې شاهدي ورکوم چي ته
جنتي یې، د دې وروسته رسول الله ﷺ حضرت عمر رضي الله عنه ته و فرمایل :

وَقَالَ يَا عُمَرُ إِنَّكَ لَا تُسْأَلُ عَنْ أَعْمَالِ النَّاسِ وَلَكِنْ تُسْأَلُ عَنِ الْفِطْرَةِ . رواه

البيهقي في شعب الإيمان .

اې عمره ! ستا څخه به د خلکو د اعمالو پوښتنه نه کيږي بلکه د دين اسلام په اړه به در څخه
پوښتنه کيږي . بيهقي

تخريج : البيهقي في شعب الإيمان ۴۳/۴، رقم: ۴۲۹۷.

تشریح : ستا څخه به د دين په باره کي پوښتنه کيږي : يعني د هغه شي په باره کي به پوښتنه
کيږي کوم د دين د شعائرو او د يقين د نښو کېدو په وجه پر اسلام دلالت کوي .

ددغه ارشاد مقصد په اصل کي حضرت عمر رضي الله عنه ددغه جرئت څخه منع کول وو چي هغه د
مړي د فسق تذکره کړې وه او دا يو ناخوښه کار دی نو ددغه الفاظو په ذریعه رسول الله ﷺ دا
واضح کړل چي د يو مسلمان ظاهري ژوند او د هغه ظاهري اعمالو ته په کتلو سره د هغه د

آخرت د حيثيت په باره کي يو فيصله کول نه دي پکار بلکه هغه شی معيار جوړول پکار دي کوم چي د هغه پر دين او اسلام باندي د پوره يقين او اعتقاد غمازي کوي او دا ثابته کړي چي د هغه په اصل ايمان کي څه کوږوالی او د هغه په بنيادي عقيدو کي څه کمي نه سته ، او کوم چي د اعمالو تعلق دی نو د الله تعالی ذات ډېر بې نيازه دی او هغه پر خپلو بندگانو باندي ډېر زيات مهربان دی .

علامه طيبي رحمه الله عليه د حديث د ذکر سوې جملې وضاحت داسي کړې دی چي رسول الله ﷺ ددغه ارشاد په ذريعه حضرت عمر رضي الله عنه خبردار کړ چي اې عمره ! تاته په داسي وخت کي د مړي د بدو اعمالو او د هغه د ظاهري فسق بيانول نه دي پکار بلکه ته بايد د هغه نیک اعمال او ښه خبري مخته راوړې لکه څرنگه چي په يو ځای کي فرمايل سوي دي :

(اذکروا موتاکم بالخیر) : تاسو خپل مړي په نیکۍ (خير) سره يادوی

او دلته د حضرت عمر رضي الله عنه ددغه اقدام او کړني څخه منع کول مقصد وو چي په داسي وخت کي هغه دا اقدام کړی وو يعني د هغه د فسق ذکر او اظهار يې کړی وو ځکه چي د يو انسان د آخرت د فلاح او ابدي خلاصون دار او مدار په اصل کي د اسلام پر فطرت او د هغه پر عقائدو باندي دی حال دا چي هغه سړي يو داسي عمل هم کړی وو کوم چي د اسلام د اعمالو څخه وو او د هغه د مسلمانۍ ثابتولو لپاره يوازې هغه عمل کافي دی .

=====

بَابُ إِعْدَادِ آلِهِ الْجِهَادِ

(د جهاد د سامان برابرولو بيان)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د جهاد لپاره د توان سره سم د جهادي سازو سامان برابرولو حکم

﴿٣٦٨٢﴾: عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه پر منبر دا اوریدلي دي

وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ { وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ } أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ

الرَّمْيُ إِلَّا إِنْ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ إِلَّا إِنْ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ . رواه مسلم

د کافرانو سره د جنگېدو لپاره چې تاسو څومره خپل توان ټينګولای سئ ټينګ يې کړئ ، خبردار سئ ! چې غشي وېشتل قوت دئ ، خبردار سئ چې غشي وېشتل قوت دئ ، خبردار سئ چې غشي وېشتل قوت دئ ، (يعني په قرآن کریم چې د (وما استطعتم من قوة)) کوم آيت راغلی دئ د هغه څخه مراد د غشو وېشتلو قوت دئ). مسلم .

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۲۲/۳، رقم: ۱۶۷-۱۹۱۷.

تشریح: غشي وېشتل قوت دئ: په دغه جمله کې دې ته اشاره شوې ده چې په قرآن کریم کې دا حکم ورکړل سوی دی چې (واعذوا لهم ما استطعتم من قوة) يعني تاسو د کفارو سره د جنگ لپاره د خپل قوت او طاقت لپاره چې کوم شی تیارولای سئ هغه تیار کړئ ، نو په دغه آيت کریمه کې د قوت څخه مراد د غشي وېشتل (بنکار) دئ .

بيضاوي او داسې نورو د دغه آيت کریمه په تفسیر کې ويلي دي چې د قوت څخه مراد هر هغه شی دی چې د هغه په ذریعه انسان ته په جنگ کې قوت او طاقت تر لاسه کېږي ، په دغه صورت کې به ویل کېږي چې د رسول الله ﷺ د قوت څخه غشي وېشتل مراد اخیستل کیدای سي په دې وجه وي چې په هغه زمانه کې د نورو شيانو په نسبت غشي وېشتل تر ټولو زیات قوت او طاقت وو او آسانه کار هم وو .

د روم فتح

﴿۳۶۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ سَتُفْتَحُ

عَلَيْكُمْ الرُّومُ وَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يُلْهُوَ بِأَسْهُمِهِ . رواه مسلم

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دئ چې ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلي دي چې ډیر ژر به ستاسو لپاره روم فتح کړل سي او بس والی به وکړي تاسي لره خدای جل جلاله يعني خدای جل جلاله به کومک در سره وکړي نو تاسو ته پکار ده چې تاسو د غشو تمرین کولو کې سستي (عاجزي) ونه کړئ . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم ۱۵۲۲/۳، رقم: ۱۶۸-۱۹۱۸.

تشریح: د دغه ارشاد مطلب دادی چې په هغه زمانه کې روميانو په عامه توګه د غشي وېشتلو په ذریعه جنگ کوی او ستاسو د هغوی سره جنگ کېږي ځکه نو ضروري ده چې تاسو هم غشي

ويشتل خپل وظيفه وگرځوي او د هغه د تمرين په ذريعه د غشي ويشتل او نښه ويشتل زده کړي چي تاسو د هغوی سره پر جنگ کولو قادر سي او الله تعالی تاسو د هغوی سره د مقابلې په وخت کي په خپل مرسته او نصرت سره نازوي ، او يا د رسول الله ﷺ مراد دا وو چي د غشي ويشتلو تمرين مه پرېږدي بلکې په جنگ کي د فتح څخه وروسته هم ددې تمرين کول جاري وساتي او په دې باندي په غرور او اطمینان کولو سره مه کښيني چي اوس خو روم فتح سوی دی او ددې د تمرين څه ضرورت نه سته ځکه چي د غشي ويشتلو ضرورت همېشه او د هر جنگ په وخت کي په کار راځي .

رسول الله ﷺ دغه لارښوونه د وړاند ويني په توگه فرمايلې وه ، نو په دې باندي پوره عمل وکړل سو که څه هم د روميانو سره د جگړې پر وخت ددې ضرورت رامنځته نه سو ځکه چي الله تعالی مسلمانانو ته پر روم باندي په اساني سره فتح ورکړه .

د غشي ويشتلو تمرين په لهو يعني بازی سره ځکه تعبير سوی دی چي د هر شي د مشق او تمرين په اعتبار د بازی په درجه کي وي او بلي خوا ددې په ذريعه خلکو ته د غشي ويشتلو ترغيب ورکول مقصد دي چي پريوشي باندي د بازی نوم کښېښودل سي نو هغه ته د انسان ژر مه لان پيدا کيږي .

د غشي ويشتلو ارزښت

﴿٣٦٨٨﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ عَلِمَ الرَّمِيَّ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا أَوْ قَدْ عَصَى . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوريدلي دي چي چا غشي وېشتل زده کړه او بيا يې پرېښودل نو هغه زموږ څخه نه دی يا رسول الله ﷺ دا وفرمايل چي هغه نافرمانی وکړه . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ١٥٢٣٣٢٣ . رقم : ١٦٩ - ١٩١٩ .

تشریح : هغه زموږ څخه نه دی : ددې مطلب دادی چي هغه موږ ته نژدې نه دی او د يو داسي سړي په ډول دی چي هغه شمېر زموږ په ډله کي نه دی ، ددې څخه معلوم سوې چي يو خو د غشي ويشتل نه زده کول دي او بل دادی چي غشي ويشتل زده کړي او بيا يې هېر کړي نو هېرېدل د نه زده کولو په نسبت کي ډېر خراب کار دی ځکه چي کوم سړی غشي ويشتل زده نه

کړي نو هغه د رسول الله ﷺ په ډله کې داخل نه سو مگر دا خو هغه سړی دی چې د رسول الله ﷺ په ډله کې داخل وو او بیرته ځینې ووتی گویا هغه په دغه کار کې یو تاوان ولیدی یا هغه ته یو خرابي محسوس سوه یا هغه د استهزا په توګه داسې وکړل او ظاهره ده چې دا ټول شيان د یو لوی نعمت د ناشکری برابر دي.

نبي کریم ﷺ د غشي ویشتونکو سره

﴿۳۶۸۹﴾: وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سلمه بن الاکوع رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د اسلم قبیلې ته تشریف یووړ

عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَسْلَمَ يَتَنَاضِلُونَ بِالسُّوقِ فَقَالَ اِرْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ أَبَاكُمْ

کله چې هغوی په بازار کې د غشو وېشتلو تمرین کوي، رسول الله ﷺ هغوی مخاطب کړل او ورته وېي فرمايل: اې د اسماعيل اولاده! غشي ویشتل کوي ستاسو پلار

كَانَ رَامِيًا وَأَنَا مَعَ بَنِي فَلَانَ لِأَحَدِ الْفَرِيقَيْنِ فَأُمْسِكُوا بِأَيْدِيهِمْ فَقَالَ مَا

غشي وېشتونکی وو، او زه د فلانۍ ډلې سره يم (يعني د يو ډلې نوم يې واخيست) بيا دويمې ډلې غشي ویشتل پرېښودل يعني د غشو وېشتلو څخه يې لاس واخيست، رسول الله ﷺ

لَكُمْ قَالُوا وَكَيْفَ نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَ بَنِي فَلَانَ قَالَ اِرْمُوا وَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ .

رواه البخاري.

پوښتنه وکړه په تاسو څه وسول؟ هغوی عرض وکړ موږ په داسې حالت کې څنګه غشي ویشتل کولای سو هر کله چې تاسو د دغه ډلې سره یاست، رسول الله ﷺ ورته وفرمایيل تاسو غشي ولئ زه ستاسو ټولو سره يم. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۳۷/۶، رقم: ۳۵۰۷.

د لغاتو حل: يتناضلون: ای یترا مون للسبق.

د ابو طلحه غشي ویشتل

﴿۳۶۹۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ يَتَتَرَسُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې حضرت ابو طلحه رضی اللہ عنہ په يو سپر سره د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ساتنه کول (يعني غشي ويشتل يې هم کول او د نبي صلی اللہ علیہ وسلم خدمت يې هم کوي)

بِئْسَ وَاحِدٌ وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ حَسَنَ الرَّمْيِ فَكَانَ إِذَا رَمَى تَشَرَّفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَنْظُرُ إِلَى مَوْضِعِ نَبْلِهِ. رواه البخاري.

حضرت ابو طلحه مشهور غشي ويشتونکی وو هغه چې به غشي ويشتل نو نبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم به کتل چې د هغه غشي چيري او پر چا لگيږي. بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۹۳/۶، رقم: ۲۹۰۲.

د اسانو فضيلت

﴿۳۶۹۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَرَكَهَ فِي نَوَاصِي

الْخَيْلِ. متفق عليه

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: د اسانو په تنديو کي برکت دئ. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۴/۶، رقم: ۲۸۵۱، ومسلم ۱۴۹۴/۱۳، رقم: ۱۰۰-۱۸۷۴.

تشریح: د تندي څخه مراد ذات دی، مطلب دا چې الله جل جلاله په آسونو کي يو خاص برکت ايښی دی ځکه چې د آسونو په ذريعه جهاد کيږي چې په هغه کي د دنيا او آخرت ښېگڼه ده.

﴿۳۶۹۲﴾: وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ يَلُوي نَاصِيَةَ فَرَسٍ بِإِصْبَعِهِ وَهُوَ يَقُولُ الْخَيْلُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْأَجْرُ وَالْغَنِيمَةُ. رواه مسلم.

د حضرت جرير بن عبد الله رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وليدی د يو آس د تندي ورهښتان يې په گوتو سره تاو کولو او فرمايل يې د آسانو په تنديو کي تر قيامت پوري خير ترلی دئ چې اجر او غنيمت دی. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۱۴۹۳/۳، رقم: ۹۷-۱۸۷۲.

﴿۳۶۹۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ احْتَبَسَ

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ خنځه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایل: څوک چي د الله جل جلالہ په لار

فَرَسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِيْمَانًا بِاللَّهِ وَتَضَدِيقًا بِوَعْدِهِ فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَّهُ وَرَوْثَهُ
وَبَوْلَهُ فِي مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه البخاري.

کي آس وساتي، پر الله تعالى پوره ايمان لري او د هغه وعده ريښتونی گڼي نو د آس خوراک،
چېښاک، مرداري او بولي ټول به د قيامت په ورځ د هغه د اعمالو په ترازو کي تلل کيږي. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۷۶، رقم: ۲۸۵۳.

تشریح: پر الله جل جلالہ باندي د ايمان راوړلو او د هغه د وعدې ريښتيا گڼلو په وجه: د دې مطلب
دادی چي هغه جهاد ته د تللو او د دښمنانو سره د جنگ کولو لپاره کوم آس د ځان سره تړلی وي
په هغه کي د هغه نيت محض د الله تعالى رضا او د هغه د حکم فرمانبرداري وي او الله جل جلالہ چي
د مجاهدينو لپاره د کوم عظيم اجر او ثواب وعده کړې ده د هغه د غوښتني په وجه وي.

د آس د خوراک، چېښاک او بولو وغيره خنځه مراد هغه شيان دي کوم چي په هغه سره د
حيوان نس د کيږي او مريږي يعني وابنه، دانه، اوبه داسي نور نو دغه ټول شيان هم د ثواب تر
لاسه کولو په اعتبار د هغه سړي په عمل نامه کي ليکل کيږي چي د قيامت په ورځ به دغه ټول
شيان د ثواب په شکل کي هغه ته ورکول کيږي او د هغه د اعمالو په ترازو کي به تلل کيږي.

ناخوښه اس

﴿۳۶۹۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ الشَّكَالَ فِي

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ خنځه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به په آس کي شکال بد گڼی او د شکال

الْخَيْلِ وَالشَّكَالَ أَنْ يَكُونَ الْفَرَسُ فِي رِجْلِهِ الْيُمْنَى بَيَاضٌ وَفِي يَدِهِ الْيُسْرَى
أَوْ فِي يَدِهِ الْيُمْنَى وَرِجْلُهُ الْيُسْرَى. رواه مسلم.

معنا داده چي د آس په راسته پښه او راسته لاس کي يا په راسته لاس او چپه پښه کي سپين

والی وی . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم ۱۴۹۳/۳، رقم: ۹۷-۱۸۷۲.

تشریح: راوی د شڪال آس وضاحت داسي کړی دی چې هغه آس چې پریوه لاس او بلي خوا پر پښه باندي یې سپین والی وي مگر صاحب قاموس او نورو ټولو اهل لغتو په نزد په آس کي د شڪال مطلب دادی چې د هغه آس درې پښي سپیني وي او یوه پښه د نور بدن په رنگ وي یا ددې برعکس وي یعنې یوه پښه یې سپینه وي او درې پښې یې د بدن په رنگ وي .

شکل په لغت کي هغه رسی ته وایي چې په هغه سره د حیوان پښه تړل کیږي نو دغه ډول آس ته ددې سره تشبیه ورکړل سوې ده او رسول الله ﷺ به داسي آس د فال له مخي نه خوښوي چې هغه آس گویا د شکول په صورت دی .

دا هم کیدای سي چې رسول الله ﷺ ته د تجربې څخه دا معلومه سوې وي چې دا ډول آس اصل نه وي ، ځیني حضرات وایي که د اشکل آس پر تندي باندي دومره سپین والي وي چې د لاس په پټي گوتي سره نه سي پټېدلای نو د هغه عیب ليري کیږي او بیا هغه ناخوښه نه وي .

د اسانو ځغلولو ذکر

﴿۳۶۹۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَابَقَ

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ دوه اضمار کړل سوي اسان د

بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي أُضْمِرَتْ مِنَ الْحَفِيَاءِ وَأَمْدَهَا ثِنْيَةَ الْوَدَاعِ وَبَيْنَهُمَا سِتَّةُ

حفياء نامي ځای څخه تر ثنية الوداع پوري و ځغلول (ددې دواړو ځایو په منځ کي شپږ ۶ ميله

أَمْيَالٍ وَسَابَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي لَمْ تُضْمَرْ مِنَ الثَّنِيَّةِ إِلَى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ

وَبَيْنَهُمَا مِيلٌ . متفق عليه

فاصله وه) او د کومو اسانو چې اضمار نه وو سوی د هغوی ځغلول یې د ثنية الوداع څخه تر مسجد بني زريق پوري و ټاکل (چې دهغو په منځ کي یو ميل فاصله وه). اضمار: دې ته ویل کیږي چې پر چاغ آس باندي دانه کمه سي ډنگر سي نو داسي آس بیا په ځغاسته کي چابک وي . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۱۵۱، رقم: ۴۲۰، و مسلم ۱۴۹۱/۳، رقم: ۹۵-۱۸۷۰.

تشریح: د آسونو مقابله : يعني د آسونو خفاسته چي دوه کسان خپل آسونه ددې لپاره وځغلوې چي د چا آس مخکي کيږي .

اضمار دې ته وايي چي مخکي خو آس ته ښه وښه او دانه ورکوي چي ډېر قوي او چاغ سي او ددې څخه وروسته د هغه وښه او دانه په تدريج کميږي تر دې چي هغه پر اصل خوراک راولي او بيا هغه په يو ځای کي په بندولو سره گردني پر و اچول سي چي د هغه په وجه هغه گرم کيږي او خوله کوي او کله چي خوله وچه سي نو هغه آس سپک سي يعني د هغه غوښه خو سپکه سي مگر په خفاسته کي قوي سي .

حفياء د يو ځای نوم دی چي د مدينې منورې څخه پر څو مېله فاصله باندي واقع دی ، ثنية الوداع د يوه غره نوم دی ، د مدينې اوسيدونکو به د خپل مسافرو سره تر دغه غره پوري تلل .

د نبي کریم ﷺ د اوبني بيان

﴿۳۶۹﴾: وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَتْ نَاقَةٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُسَمِّي

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ اوبنه چي د هغې نوم

الْعُضْبَاءُ وَكَانَتْ لَا تُسَبِّقُ فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ لَهُ فَسَبَقَهَا فَاشْتَدَّ ذَلِكَ

غضباً وه په ځغلولو کي به يې هيڅ اوبنه تر ځان وړاندي نه پرېښودل ، يو صحرائي پر خپل ځوان اوبن باندي راغلی او د رسول الله ﷺ د اوبني سره يې خپل اوبن و ځغلوئ او ځيني مخه

عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَرْفَعَ شَيْئًا مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ . رواه البخاري

سو ، مسلمانان په دې خبره ډير پرېشانه سول ، رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله تعالى حق دی چي د دنيا کوم شی سر لوړی کوي په خپله هغه کېښته کوي هم . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷۳۱۶، رقم: ۲۸۷۲.

تشریح: عضباء هغه اوبني ته وايي چي د هغه غوږ پرې سوې يا څيري سوې وي ، د رسول الله ﷺ د دغه اوبني غوږ پرې سوې يا څيري سوې نه وو مگر د هغه نوم عضباء وو ، البته په خلقي توگه د هغه غوږونه کوچني وه ، دا د رسول الله ﷺ هغه اوبنه وه کوم چي قصواء هم ورته ويل کيږي مگر دا هم احتمال دی چي دغه اوبنه بلي وي او عصواء بله اوبنه وي .

تعود هغه ځوان او ښځه ته وايي کوم چي نوي په سپرلي کي راغلي وي او د سپرلي وړ سوي وي، د داسي او ښځه د دوو کالو څخه تر شپږو کالو پوري عمر دی او کوم او ښځه چي د شپږو کالو څخه زيات وي هغه ته جمل وايي.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د جهاد لپاره د وسلې جوړولو فضيلت

﴿۳۶۹﴾: عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلي دي چي

يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ فِي الْجَنَّةِ صَانِعَهُ يَحْتَسِبُ

الله تعالی د يوه غشي وېشتلو په سبب درې کسان جنت ته داخلوي: يو خو غشي جوړونکی چي د ثواب په نيت يې جوړ کړي،

فِي صُنْعَتِهِ الْخَيْرَ وَالرَّامِيَ بِهِ وَمُنْبِلُهُ فَأَرْمُوا وَارْكَبُوا وَأَنْ تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ

دويم غشي وېشتونکی او دريم غشي ورکونکی نو تاسو غشي وېشتل کوئ او پر اسانو سپرلي کوي او ستاسو غشي وېشتل زما په نزد تر سپرلي کولو زيات خوښ دي

مَنْ أَنْ تَرْكَبُوا كُلُّ شَيْءٍ يَلْهُو بِهِ الرَّجُلُ بَاطِلٌ إِلَّا رَمْيَهُ بِقَوْسِهِ وَتَأْدِيبَهُ فَرَسَهُ

تر سپرليا ستاسي پر هر شي چي لوبي کوي په هغه سره مسلمان باطل او ناروا دي پرته د هغه څخه چي په ليندۍ سره غشي وېشتل وکړي او اس ته ادب وښيي يا د خپل بي بي سره خوش

وملا عبته امراته فَإِنَّهُنَّ مِنَ الْحَقِّ. رواه الترمذي وابن ماجه وزاد ابوداؤد

طبعي کوي دا ټول شيان حق دي، ترمذي او ابن ماجه، او د ابوداؤد او دارمي په روايت کي دا

والدارمي وَمَنْ تَرَكَ الرَّمْيَ بَعْدَ مَا عَلِمَهُ رَغْبَةً عَنْهُ فَإِنَّهُ نِعْمَةٌ تَرَكَهَا أَوْ قَالَ كَفَرَهَا.

الفاظ زيات دي او کوم سړی چي د غشي وېشتلو څخه وروسته هغه پرېږدي او د هغه څخه بي

پروا سي نو هغه يو نعمت پرېښودئ ، يا رسول الله ﷺ داسي وفرمايل چي د نعمت كفران يې وکړ . يعني د نعمت ناشکري يې وکړه .

تخريج: سنن الترمذي ١٤٩١٤، رقم: ١٦٣٧، وابن ماجه ٩٤٠١٢، رقم: ٢٨١١.

تشرېح: دغه شيان حق دي: دلته د شيانو په حکم کي هر هغه شی داخل دی کوم چي د حق او نيکۍ په لاره کي مرسته کونکی وي که هغه د علم د شيانو څخه وي يا د عمل څخه وي کله چي هغه د مقابله د ډول څخه نه وي لکه پرېښو تلل ، ځفاسته کول ، پر آس سپرېدل او د اوبښانو مقابله کول او داسي نور .

د غشي وېشتلو ثواب

﴿٣٦٩٨﴾: وَعَنْ أَبِي نَجِيعٍ السُّلَمِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو نجيع سلبي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوريدلي دي

يَقُولُ مَنْ بَلَغَ بِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ دَرَجَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَمَنْ رَمَى بِهِمْ

چي فرمايل يې: څوک چي د الله ﷻ په لار کي (کفران په) غشو وولي او هغه ووژني نو د هغه لپاره په جنت کي يوه درجه ده او کوم سړی چي د الله ﷻ په لار کي غشي وولي

فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ عِدْلُ مُحَرَّرٍ وَمَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ

(که څه هم هغه پر کافر وموښلي يا نه وموښلي) نو د هغه لپاره د يوه غلام ازادولو ثواب دئ ، او څوک چي د الله تعالی په لار کي سپين بېړی سي نو د هغه سپين بېړتوب به د قيامت په ورځ

نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ . رواه البيهقي في شعب الإيمان وروى أبو داود الفصل

يو نوروي ،، بيهقي په شعب الايمان کي ، ابوداؤد لومړني خبره روايت کړه ، نسائي لومړني او

الأول والنسائي الأول والثاني والترمذي الثالث وفي روايتها من

شاب شيبه في سبيل الله بدل في الإسلام .

دويمه ، ترمذي دويمه او د دواړو په روايت کي د في الاسلام پر ځای من شاب شيبه في سبيل الله ، الفاظ دي .

تخریج: البیهقي فی شعب الایمان ٦٨١٤، رقم: ٤٣٤١. سنن ابی داود ٢٧٤١٤، رقم: ٣٩٦٥.

تشریح: څوک چي د اسلام په حالت کي سپین بیري سي ... د دې څخه معلومه سوه چي د یو سړي د ایمان په حالت کي سپین بیري کېدل یا پر هغه باندي د سپین بیرتوب علامې ظاهرېدل د هغه د آخرت د سعادت نښه ده ځکه چي د ژوند پر آخرو مرحلو باندي د اسلام او ایمان په حالت کي قائم پاته کېدل د الله ﷻ یو ډېر لوی فضل دی.

د یو لوی بزرگ ابویزید رحمہ اللہ په باره کي نقل سوي دي چي هغه یوه ورځ په هنداره کي خپل مخ وکتی او د سپین بیرتوب علامې یې ولیدلې نو بې اختیاره د هغه د خولې څخه دا راوتل چي (ظهر الشیب ولم يظهر العیب وما ادري ما في الغیب) يعني د الله ﷻ شکر دی چي پر ما باندي سپین بیرتوب ظاهر سوی دی او زما یو عیب ظاهر نه سو او په غیبو کي څه شي دی ما ته هغه معلوم نه دی.

د کتاب په عبارت کي د (في روايتهما) ضمير په ظاهر نسائي او ترمذي ته ګرځول پکار دي ځکه چي په مخکني عبارت کي دغه دواړه نژدې نژدې ذکر سوي دي مګر په حقيقت کي نسائي او ترمذي ته ضمير راجع کول په دې وجه صحيح نه دي چي نسائي دريم جز نقل کړی نه دی نو ضمير بیهقي او ترمذي ته راجع کېږي او د في روايتهما به دا معنی وي چي د بیهقي او ترمذي په روايت ... الخ، په دغه صورت کي یو اشکال دا پیدا کيدای سي چي کله په اصل روايت کي چي بیهقي نقل کړی دی د في الاسلام لفظ ذکر سوی دی نو بیا دا ویل به څنګه صحيح وي چي د بیهقي او ترمذي په روايت کي د في الاسلام پر ځای د في سبيل الله الفاظ دي؟

د دې جواب دادی چي (في روايتهما) په اصل کي د مفهوم په اعتبار داسي دي چي (وفي رواية للبيهقي ورواية الترمذي) يعني د بیهقي په یو بل روايت کي او د ترمذي په روايت کي (د في الاسلام پر ځای في سبيل الله دي) په داسي کولو سره خبره روښانه کېږي چي د بیهقي په یوه روايت کي کوم چي دلته په متن کي نقل سوی دی د في الاسلام دی او په یو بل روايت کي د في الاسلام پر ځای د في سبيل الله الفاظ دي.

د جهاد په شيانو کي د شرط مال اخيستل جائز دي

﴿٣٦٩٩﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا سَبَقَ إِلَّا فِي نَضْلٍ أَوْ خُفٍّ أَوْ حَافِرٍ. رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي.

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل : په ځفاسته يا مسابقه کي مال اخيستل جائز نه دي مگر په غشي ويشتلو ، اوبن او آس ځغلولو کي مال اخيستل جائز دي . ترمذي ، ابو داؤد او نسائي

تخريج : سنن الترمذي ۱۷۸۴ ، رقم : ۱۷۰۰ ، وابوداؤد ۶۳۸۳ ، رقم : ۲۵۶۴ ، والنسائي ۲۲۶۱۶ ، رقم : ۳۵۸۷ .

تشریح : سبق : د شرط روپو ته وايي يعني هغه مال کوم چي گټونکي ته ورکول کيږي ، ددغه حديث څخه په ظاهره دا واضحه کيږي چي ددغه درو شيانو څخه ماسوا په بل شي کي مسابقت يعني د گټلو بازي کول او د هغه مال اخيستل جائز نه دي مگر فقهاؤ ددغه درو شيانو په حکم کي هغه شيان هم شامل کړي دي کوم چي د جهاد سامان او ذريعه وي لکه خر او غاټره هم د آس په حکم کي دي او فيل د اوبن په حکم کي دی ، ځيني حضرات پر پنبو ځفاسته او ځيني حضراتو د ډبرو د ويشتلو مسابقه هم په دغه جواز کي داخل کړې ده ځکه چي دغه شيان هم د غشي په مفهوم کي داخل دي کوم چي د جهاد په ذرائعو کي دي ، ددغه شيانو په مسابقه کي شرط لگول او د شرط روپۍ اخيستل په اصل کي د جهاد د ترغيث ورکولو لپاره دي او ددې جواز حکم ددې لپاره بيان سوی دی ، کوم شيان د جهاد د اسبابو څخه نه وي نو په هغو کي د مسابقي کول او شرط لگول د يو صالح مقصد لپاره نه وي ځکه نو په هغه شيانو کي مسابقه کول جائز نه دي او د هغه د شرط مال اخيستل هم جائز نه دي .

د مقابلي کولو مسئله

څرگنده دي وي چي د يو شي مسابقه کول او په هغه کي د روپو شرط لگول په اصل کي د خمار په مفهوم کي دی ځکه چي په دغه صورت کي ملکيت هم مشتبه وي او د تاوان او گټي په مينځ کي هم شک وي او د خمار دا معنی ده مگر که چيري په مسابقه او مقابله کي د امير ، حاکم يا بل دريم سړي له خوا د روپو شرط وتړل سي مثلاً هغه امير ، حاکم يا بل دريم سړی دا ووايي چي په دغه دواړو کي کوم سړی مخکي سي يا کوم سړی مقابله وگټي نو زه به هغه ته دومره روپۍ يا فلانی شی ورکړم نو دا به جائز وي ، همدارنگه د دواړو له خوا يوازي د يوه نفر له طرفه د روپو شرط وتړل سي مثلاً په هغوی کي يو سړی داسي ووايي که ته تر ما مخکي سوې يا زما څخه مقابله دي وگټل نو زه به تا ته دومره روپۍ يا فلانی شی درکوم او که زه در څخه مخکي سوم يا ما در څخه وگټل نو ته به ما ته هيڅ نه راکوې نو ددې په جواز کي هم شبهه نه سته ، په هغه صورت کي شرط ناجائز دی کله چي د دواړو له خوا شرط ولگول سي لکه چي داسي وويل سي

که زه در څخه مخکي سوم نو ته به دومره روپی یا فلانی شی را کوي او که ته را څخه مخکي سوې نو زه به دومره روپی یا فلانی شی درکوم ځکه چي په حقيقت کي دا خمار دی مگر دا يوازي په هغه صورت کي جائز کېدای سي کله چي د دواړو په مينځ کي محلل شامل سي لکه څرنگه چي په راتلونکي حديث کي بيانېږي .

د اسانو مسابقه

﴿۲۷۰۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَدْخَلَ فَرَسًا

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د اسانو په

بَيْنَ فَرَسَيْنِ فَإِنْ كَانَ يُؤْمِنُ أَنْ يُسَبِّقَ فَلَا خَيْرَ فِيهِ وَإِنْ كَانَ لَا يُؤْمِنُ أَنْ

مسابقه کي خپل دريم آس گډ کړي (په دې شرط که زما آس وړاندي سو نو زه به ددې دواړو څخه بازي يوسم او که وړاندي نه سو نو زه به هيڅ نه ورکوم) که هغه ته ددې يقين وي چي هغه به خامخا وړاندي سي نو په دې شرط کي خير نسته او که د هغه يقين نه وي چي

يُسَبِّقَ فَلَا بَأْسَ بِهِ . رواه في شرح السنة وفي رواية أبي داود قَالَ مَنْ أَدْخَلَ

هغه به خامخا مخته سي نو په دې کي څه پروا نسته، شرح السنة او د ابوداؤد په روايت کي دا

فَرَسًا بَيْنَ فَرَسَيْنِ يَعْنِي وَهُوَ لَا يَأْمَنُ أَنْ يُسَبِّقَ فَلَئْسَ بِقِمَارٍ وَمَنْ أَدْخَلَ فَرَسًا بَيْنَ فَرَسَيْنِ وَقَدْ أَمِنَ أَنْ يُسَبِّقَ فَهُوَ قِمَارٌ .

الفاظ نسته چي څوک د دوو اسانو په منځ کي خپل دريم اس گډ کړي او هغه ته ددې خبري پوره يقين نه وي چي هغه به خامخا وړاندي سي نو دا شرط خماري نه دی او که هغه ته ددې يقين وي چي هغه به خامخا وړاندي سي نو دا شرط خمار دی .

تخريج شرح السنة ۱۱۰، ۳۹۵، رقم: ۲۶۵۴.

تشریح کوم څوک چي د دوو آسونو په مينځ کي خپل آس گډ کړي : دا د تحليل صورت دی چي په مسابقه کي شرط لگول جائز کوي، او داسي سړي ته (چي د دوو آسونو په مينځ کي خپل آس گډ کړي) محلل وايي، ددغه صورت وضاحت دادی چي د مثال په توگه دوه کسان يعني زيد او بکر د مقابلې لپاره خپل خپل آسونه ځغلوې او دواړه د گټلو او بايللو شرط ولگوي چي د

کوم یوه آس مخکي سي هغه به د بایلو نکي د آس د مالک څخه دومره روپی- یا فلانی شی اخلي او همدارنگه هغوی د خمار معامله وکړي اوس یو بل دریم سړی يعني خالد راسي او د دواړو په مسابقه کي خپل آس هم په دې شرط سره ګډ کړي که دغه دریم آس د هغه دواړو آسو څخه مخکي سو نو زه به ستاسو دواړو څخه دومره روپی- یا فلانی شی اخلم او که تر شا سوم نو زه به هيڅ نه درکوم.

دا صورت د تحلیل دی او هغه دریم سړی يعني خالد محلل (يعني حلال کونکی) دی ، داسي سړي ته محلل ځکه وايي چي د هغه په وجه هغه معامله حلاله او جائز سوه کوم چي مخکي د دواړو له خوا د شرط لگولو په وجه حرامه معامله يعني خمار وو، په ذکر سوي صورت کي که د محلل آس مخکي سي نو هغه به د دواړو څخه ټاکل سوي روپی- یا ټاکل سوی شی اخلي او که د هغو دواړو آسونو د هغه د آس څخه مخکي سي نو هغه ته به هغوی هيڅ هم نه ورکوي البته که چيري د هغه دواړو آسونو څخه د يوه آس څخه مخکي سي نو د دوهم څخه به ټاکل سوې روپی- یا ټاکل سوی شی اخیستل جائز وي .

علماء ليکلي دي او څرنگه چي د دغه حديث څخه هم معلومېږي چي د تحليل په صورت کي بايد محلل په دغه مقابله کي هغه آس شامل کړي کوم چي په ځغاسته کي د هغه دواړو برابر يا تقريباً برابر وي که د محلل آس د هغه دواړو آسانو څخه مخکي او تېز وي او محلل پوهېږي چي د هغه دواړو آسونه زما د آس څخه مخکي کيدای نه سي نو نه يوازې دا چي دا جائز نه دي بلکه د هغه خپل آس په مقابله کي شاملول او نه شاملول به برابر وي يعني دا صورت به د تحليل نه وي مگر که چيري هغه په دې نه پوهېږي چي زما آس به د هغه دواړو آسونو څخه مخکي وي او په دې هم نه پوهېږي چي زما آس به د هغه دواړو آسونو څخه تر شا پاته سي نو دا جائز دی او دا صورت د تحليل منل کېږي ، خلاصه دا که چيري د محلل آس داسي وي چي د هغه د ګټلو احتمال هم وي او د بایلو احتمال هم وي نو دا به جائز وي او کنه نو جائز به نه وي.

د اسانو په ځغولو کي د جلب او جنب منع

﴿۲۷۰﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لَا جَلْبَ وَلَا جَنْبَ زَادَ يَحْيَىٰ فِي حَدِيثِهِ فِي الرَّهَانِ . رواه أبو داود والنسائي

ورواه الترمذي مع زيادة في باب الغضب.

د حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : (د اسانو په مسابقه کي) جلب او جنب جائز نه دی ، جلب دادی چې د اسانو په مسابقه کي یو سړی په آس پسې سي چې هغه وړاندي کړي ، او جنب دا چې یو بل آس د خپل اس سره پر څنگ کړي چې د سپرلی-اس سترې سي نو بیا پر هغه بل سپور سي . ابوداؤد ، نسائي او ترمذي .

تخریج : سنن ابی داود ٦٧١٣ ، رقم : ٢٥٨١ ، والنسائي ٢٢٨١٦ ، رقم : ٣٥٩١ .

د لغاتو حل : لاجنب : ای لاصیاح علی الخیل والجنب : ان یجنب الی جنب مرکوبه فرسا اخر .

تشریح : جلب او جنب : جلب دادی چې زکوة اخیستونکی د زکوة ورکونکي د ځای څخه لیري یو ځای تم سي او هغه ته دا حکم ورکړي چې هغه د خپل زکوة مال دلته راوړي ، او جنب دادی چې زکوة ورکونکي د خپل زکوة مال د خپل ځای څخه لیري ورکړي او زکوة اخیستونکی په تکلیف کي اخته کړي چې هغه ته په رسیدو سره زکوة ترلاسه کړي نو دا دواړه صورتونه منع او مکروه دي .

په مسابقه کي جلب دادی چې په مقابله کي گډون کونکی یو څوک دوهم سړی ددې لپاره په خپل آس پسې ولگوي چې هغه آس وهي تر څو مخکي سي ، او جنب دادی چې د خپل آس پر بغل یو بل آس وساتي چې کله د سپرلی-آس سترې سي نو پر هغه آس به سپور سي دغه دواړه هم منع دي .

د ښه آس نښي

﴿٢٤٠٢﴾ : وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ الْخَيْلِ الْأُدْهَمُ الْأَقْرَحُ الْأَرْثَمُ ثُمَّ الْأَقْرَحُ الْمُحَجَّلُ طَلُقَ الْيَمِينِ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَدْهَمَ فَكُمَيْتٌ عَلَى هَذِهِ الشَّيْءِ . رواه الترمذي والدارمي

د حضرت ابو قتاده رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : غوره آس تور آس دی چې د هغه په تندي کي لږ سپین والی وي او د پزي خوا ته یې سپین والی وي ؟ بیا هغه آس غوره دی چې د هغه پر تندي لږ سپین والی وي او که لاس او پښې یې سپینې وي مگر راسته لاس یې سپین نه وي نو بیا ددې ډول کمیت ښه دی . ترمذي او دارمي

تخریج : سنن الترمذي ١٧٦١٤ ، رقم : ١٦٩٦ ، والدارمي ٢٧٨١٢ ، رقم : ٢٤٢٨ .

د لغاتو حل الادهم: اي الذي يشد سواده (تک تور). الاقرح: اي الذي يوجد في وجهه بياض يسير ولو قدر درهم (چي په تندي کي يې لږ سپين والى وي). الارثم: وهو ابيض الشفة العليا، وقيل الابيض الانف. (هغه چي لوړه شونډه يې سپينه وي يا پزه يې سپينه وي). المحجل: هو بياض في قوائم الفرس (هغه چي پښې يې سپينې وي).

تشریح کمیت هغه آس ته وايي چي د هغه لکۍ او د خټ وینستان تورو وي او نور بدن يې سور وي، ددې مطلب دادی چي کومي نښي په تور آس کي بيان سوي دي يعني پر تندي باندي سپين والی او داسي نور او هغه په کمیت کي هم وي نو دغه آس يو غوره آس دی.

﴿۳۷۰۳﴾: وَعَنْ أَبِي وَهْبٍ الْجُشَيْبِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ بِكُلِّ كُمَيْتٍ أَغْرَ مُحَجَّلٍ أَوْ أَشْقَرَ أَغْرَ مُحَجَّلٍ أَوْ أَذْهَمَ أَغْرَ مُحَجَّلٍ. رواه ابوداؤد والنسائي.

د حضرت ابو وهب جشمي رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: پر تاسو لازم ده (يعني که آس ساتی نو) کُمیت آس ساتی چي د هغه تندي او لاسونه او پښي سپين وي يا تور او سپين تندي او سپين لاس او پښې والا وي. (کمیت او اشقريو ډول وي يوازي دومره فرق دی چي د کمیت لکۍ او د غاړه ورېښتان تورو وي او د اشقر سره وي). ابوداؤد او نسائي

تخریج سنن ابی داود ۴۷۱۳، رقم: ۲۵۴۳، والنسائي ۲۱۸۱۶، رقم: ۳۵۶۵.

تشریح اشقر: سور رنگ آس ته وايي، په کمیت او اشقر کي فرق دادی چي د کمیت لکۍ او د خټ وینستان تورو وي او د اشقر سره وي.

﴿۳۷۰۴﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْ أَلْخَيْلِ فِي الشَّقْرِ. رواه الترمذي و ابوداؤد.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د اسانو برکت په سره رنگ اسونو کي دی. ترمذي او ابوداؤد

تخریج سنن الترمذي ۱۷۶۱۴، رقم: ۱۶۹۵، و ابوداود ۴۸۱۳، رقم: ۲۵۴۵.

د آسانو د تندي ورېښتان او لکۍ مه پرېکوي

﴿۳۷۰۵﴾: وَعَنْ عُثْبَةَ بْنِ عَبْدِ السَّلَامِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عتبه بن عبد السلمي رضي الله عنه څخه روايت دى چې هغه د رسول الله ﷺ څخه دا اوريدلي

وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَقْصُوا نَوَاصِي الْخَيْلِ وَلَا مَعَارِفَهَا وَلَا أَذْنَابَهَا فَإِنَّ أَذْنَابَهَا
مَذَابِهَا وَمَعَارِفَهَا دِفَاؤُهَا وَنَوَاصِيهَا مَعْقُودُ فِيهَا الْخَيْرُ. رواه ابوداؤد.

دي چي ويل يې د آسانو د تندي ورېښتان، د ثحت ورېښتان او د لکۍ ورېښتان مه پرېکوي ځکه
چي د هغوی لکۍ د هغوی مگس پران دى چي په هغه سره مچان په هوا کوي، اود غاري
ورېښتان د هغوی د گرم ساتلو لپاره دي او د تندي د ورېښتانو سره خير ترلى دى. ابوداؤد.

تخريج سنن ابی داود ۴۷۸۳، رقم: ۲۵۴۲.

د لغاتو حل: معارفها: اى شعور عنقها.

د آسانو په اړه يو څو لارښوونې

﴿۳۷۰۶﴾: وَعَنْ أَبِي وَهَبٍ الْجُشَمِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ارْتَبِطُوا الْخَيْلَ وَاْمْسَحُوا بِنَوَاصِيهَا وَأَعْجَازِهَا أَوْ قَالَ أَكْفَالِهَا وَقَلْدُوهَا وَلَا
تُقَلِّدُوهَا الْأَوْتَارَ. رواه ابوداؤد والنسائي.

د حضرت ابو وهب جشمي رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: اسونه ترلي ساتئ
د هغوی په تنديو او په کناتيو لاس تيروي، يا يې وفرمايل چي پر ملاوو لاس راتيوئ او د
هغوی په غاړه کي غاړگۍ اچوي او د ليندۍ جی مه وراچوئ. ابوداؤد او نسائي.

تخريج سنن ابی داود ۵۳۸۳، رقم: ۲۵۵۳، والنسائي ۲۱۸۸۶، رقم: ۳۵۶۵.

تشریح ترلي ساتئ: دا د جهاد لپاره د آسانو د چاغولو او چالاک ساتلو څخه کنایه ده يعني
ددې په ذريعه دا حکم سوی دی چي د آسانو په ښه ډول روزنه کوي او هغوی ته ښه خوراک او
څښاک ورکوي چي هغوی غټ او تازه وي او په جهاد کي په ډول کار وکړي.

د لاسو گرځولو مطلب دادی چي هغوی د گرد او غبار څخه پاک وساتل سي او د هغوی غټېدل معلوم سي او ددې په ذریعه آسونو ته راحت تر لاسه کيږي.

د جاهلیت په زمانه کي د عربو دا معمول وو چي هغوی به د خپلو آسونو په غاړو کي د لیندۍ جی تړی د هغوی عقیده وه چي ددې په وجه اس د بد نظر څخه خوندي وي رسول الله ﷺ ددې څخه منع وفرمایل چي دا سي کول تقدیر نه سي بدلولای یا ددې څخه یې منع وفرمایل چي د جی په تړلو سره د هغوی غاړه خفه نه سي.

در رسول الله ﷺ اهل بیت ته درې خاص احکام

﴿۳۷۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدًا

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ یو مامور انسان وو (یعني د الله د

مأمورًا مَا اخْتَصَّنَا دُونَ النَّاسِ بِشَيْءٍ إِلَّا بِثَلَاثٍ أَمَرْنَا أَنْ نُسَبِّحَ الْوُضُوءَ وَأَنْ لَا نَأْكُلَ الصَّدَقَةَ وَأَنْ لَا نُنْزِي حِمَارًا عَلَى فَرَسٍ. رواه الترمذي والنسائي

لوري) موږ ته د نورو خلکو څخه پرته د هيڅ خبري په خاصه توگه سره حکم نه دی راکړل سوی خو د درو خبرو : یو دا چي موږ اودس پوره کړو. دویم دا چي موږ صدقه او خیرات نه خورو، دریم دا چي موږ پر آسپه خر نه څیږو. ترمذي او نسائي

تخریج سنن الترمذي ۱۷۸۱۴، رقم: ۱۷۰۱، والنسائي ۲۲۴۶، رقم: ۳۵۸۱.

تشریح رسول الله ﷺ یو مامور انسان وو: ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ ته به د الله جل جلاله له خوا د کومي خبري حکم کیدی هغه به یې کوی او د خپل ځان څخه به یې یو قانون نه جوړوی او نه به یې د خپل خواهش سره سم حکم کوی، همدا وجه ده چي رسول الله ﷺ د هيڅ ډلي یا یو سړي یا کورنۍ لپاره جلا د یو شي د حکم په ورکولو سره هغه ته به یې پر نورو خلکو ترجیح نه ورکول تر دې چي اهل بیت اخص او اقرب وه د هغوی لپاره هم په احکامو کي امتیاز او خصوصیت روانه وو لکه څرنګه چي حضرت ابن عباس رضی الله عنه وضاحت کړی دی چي رسول الله ﷺ موږ اهل بیتو ته هم د یو شي په خاصه توگه حکم نه دی راکړی مګر درې شيان داسي دي چي د هغه په باره کي اهل بیتو ته په خاصه توگه حکم ورکړل سوی دی.

پراسونو باندي د غاترو د پیدا کولو لپاره د خرونو څیږولو څخه یې ځکه منع وفرمایل چي اول په دې سره د نسل قطع کول لازميږي دوهم دا چي د یو ښه شي په بدله کي یو معمولي شی

غوبنٔل دي ٲڪه چي د آس په مقابله کي غاٽره يو ادنا حيوان دی چي نه د آس په ډول په کار راځي او نه په جهاد وغيره کي نو داسي کول مکروه دي.

دلته يو سوال پيدا کيږي چي د صدقې د مال خوړلو مسئله بالکل واضحه ده چي ددې څخه اهل بيت منع سوي دي او پاته امت په دغه حکم کي داخل نه دی مگر پاته دوه حکمونه (يعني اودس پوره کول او پر اسپو باندي خرونه نه خپښوي) داسي شيان دي چي په هغه کي پوره امت داخل دی چي ټولو مسلمانانو ته دا حکم ورکړل سوی دی چي اودس پوره کوي يعني په ښه ډول اودس کوي او پر خپلو اسپو باندي خرونه نه خپښي، نو بيا ددغه دواړو شيانو پر اهل بيتو باندي لازمول څه معنی لري؟ ددې جواب دادی چي ددې څخه مراد دغه دوه شيان پر اهل بيتو باندي واجب کول او لازم کول دي يا دا چي دغه احکام د اهل بيتو په حق کي په زيات اهميت او تڪيد سره جاري کول مقصد دي.

دغه حديث د خپل مفهوم په اعتبار د شيعه گانو ددغه نظريې څرگند ترديد کوي چي رسول الله ﷺ خپل اهل بيت په داسي خاصو علومو سره نازولي دي چي په هغه کي د نور امت هيڅ برخه نه وه، همدارنگه هغه حديث هم د شيعه گانو د هغه نظريې په ترديد کي يو ټينگ دليل دی کوم چي مخکي تهر سوی دی او په هغه کي د حضرت علي عليه السلام په باره کي نقل سوي دي چي: هل عندکم شيء في القرآن فقال والذي فلق الحبة وبرأ النسمة ما عندنا الا ما في القرآن الا فهم يعطي الرجل في كتابه وما في الصحيفة... الحديث.

ژبړه: (کله چي د حضرت علي عليه السلام څخه دا پوښتنه وسوه چي) ستاسو سره يو داسي علم سته کوم چي په قرآن کريم کي موجود نه وي نو هغه وفرمايل په هغه ذات دي مي قسم وي چي دانه يې را وخيږول او ځان يې پيدا کړ په قرآن کريم کي چي کوم علوم دي د هغه څخه ماسوا زموږ سره نور هيڅ هم نه سته مگر ما ته بېشکه د کتاب الله هغه فهم حاصل سوی دی کوم چي يو انسان ته ورکول کيږي او زما سره څه داسي شيان (مسائل) دي کوم چي په دغه صحيفه کي ليکلي دي... الخ.

پر اسپي د خړه پرېښودو منع

﴿٢٤٠٨﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ أَهْدَيْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَغْلَةً

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ته يوه غاټره په تحفه کي ورکړل سوه،

فَرَكِبَهَا فَقَالَ عَلِيُّ لَوْ حَمَلْنَا الْحَمِيرَ عَلَى الْخَيْلِ فَكَانَتْ لَنَا مِثْلُ هَذِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّمَا يَفْعَلُ ذَلِكَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ. رواه ابوداؤد والنسائي

رسول الله ﷺ پر هغه سپور سو، حضرت علي رضی الله عنه عرض وکړ که موږ خرونه پر آسپو پریږدو نو موږ ته به ددې غاترو په ډول بچي راوړي، (ددې په اوریدو سره) رسول الله ﷺ وفرمایل: داسي هغه سړی کوي چي خبر نه وي (يعني د شريعت د احکامو څخه خبر نه وي). ابوداؤد او نسائي

تخریج سنن ابی داود ۵۸۱۳، رقم: ۲۵۶۵، والنسائي ۲۲۴۱۶، رقم: ۳۵۸۰.

تشریح د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دا وو چي داسي د ناپوهۍ کار هغه خلک کولای سي کوم چي په دې نه پوهیږي چي پر دغه آسونو باندي د خرو خيژولو څخه پر آسپي باندي آس خيژول غوره دي ځکه چي کومي گټي د آسپي څخه د هغه د نسل پيدا کېدو په صورت کي تر لاسه کېږي هغه د غاتري په پيدا کېدو سره نه تر لاسه کېږي، يا دا مراد دی چي دغه کار هغه ناپوهان کولای سي کوم چي د شريعت د احکامو څخه ناخبر وي او هغه ته هغه لار نه معلومېږي کوم چي د هغه په باره کي غوره وي.

توري په سپینوزرو بنائسته کول جائز دي

﴿۲۷۰۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَتْ قَبِيْعَةُ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مِنْ فِضَّةٍ. رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي والدارمي.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله ﷺ د قبضې خولۍ د سپین زرو وه. ترمذي، ابوداؤد، نسائي او دارمي

تخریج سنن الترمذي ۱۷۳۰۴، رقم: ۱۶۹۱، و ابوداود ۶۸۱۳، رقم: ۲۵۸۳، والنسائي ۲۱۹۱۸، رقم: ۵۳۷۴، والدارمي ۳۹۲۱۲، رقم: ۲۴۵۷.

د لغاتو حل قبیعة سيف: ای قبضته. (لاستی یې)

تشریح په شرح السنه کي لیکلي دي چي دغه حدیث پر دې دلالت کوي چي توري په سپینو زرو سره لږ بنائسته کول جائز دي، دا حکم د بیهقي هم دی البته په هغه کي په هیڅ یو صورت کي د سرو زرو د استعمال اجازه نه سته.

﴿۳۷۱۰﴾: وَعَنْ هُودِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ جَدِّهِ مَزِيدَةَ قَالَ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَعَلَى سَيْفِهِ ذَهَبٌ وَفِضَّةٌ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

حضرت هود بن عبد الله بن سعد رضي الله عنه دخيل نيکه مزیدة رضي الله عنه خنجه روايت کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د مکې د فتح په ورځ په مکه کي داخل سو او د رسول الله صلي الله عليه وسلم پر توره (يعني د توري پر قبضه) سره او سپين (زر) وه، (يا د سرو او سپينو زرو لاري پر وې) ترمذي دا روايت کړی دی او ويلي يې دي چي دا حديث غريب دی .

تخريج: سنن الترمذي ۱۷۳۱۴، رقم: ۱۶۹۰.

تشریح: د دغه حديث په وجه په وسله کي د سرو زرو استعمال جائز نه سي گرځول کيدای ځکه چي د دغه حديث سند محکم نه دی .

په جنگ کي د ساتني لپاره زيات شيان استعمالول د توکل خلاف نه دي

﴿۳۷۱۱﴾: وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَلَيْهِ يَوْمَ أَحُدٍ أَخَذَ دِرْعَانٍ قَدْ ظَاهَرَ بَيْنَهُمَا . رواه ابوداؤد وابن ماجه .

د حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه خنجه روايت دی چي د أحد په غزا کي رسول الله صلي الله عليه وسلم دوې زغري اغوستي وې، (يعني پريوې زغري يې بله زغره اغوستې وه)، ابوداؤد او ابن ماجه

تخريج: سنن ابی داود ۷۱۱۳، رقم: ۲۵۹۰، وابن ماجه ۹۳۸۱۲، رقم: ۲۸۰۶.

تشریح: په دغه حديث شريف کي دې ته اشاره ده چي د جنگ لپاره ضروري زيات سامان برابرول او د جنگ په ميدان کي دخپل ساتني لپاره ترخپله وسه زيات شيان اختيارول جائز دي او دا د توکل خلاف نه دي .

د رسول الله صلي الله عليه وسلم بيرغ

﴿۳۷۱۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَتْ رَايَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَوْدَاءَ وَلَوَاؤُهُ أَبْيَضَ . رواه الترمذي وابن ماجه .

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لوی بیرغ تور و او کوچنی بیرغ یې سپین وو . ترمذي، او ابن ماجه

تخریج سنن الترمذي ۱۶۹۱۴، رقم: ۱۶۸۱، وابن ماجه ۹۴۱۱۲، رقم: ۲۸۱۸.

﴿۳۷۱۳﴾: وَعَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ مَوْلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ بَعَثَنِي مُحَمَّدٌ

حضرت موسی بن عبیده د محمد بن قاسم آزاد کړی وایي زه محمد بن قاسم حضرت براء بن

بُن الْقَاسِمِ إِلَى الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَسْأَلُهُ عَنْ رَايَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عازب ته ددې پوښتنې کولو لپاره ولیږلم چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د بیرغ څه رنگ وو ؟ هغه وویل :

فَقَالَ كَانَتْ سَوْدَاءَ مُرَبَّعَةٍ مِنْ نِيرَةٍ . رواه احمد والترمذي وابوداؤد .

تور رنگ یې وو او د هغه ټوکر مربع (یعني څلور کونجه) برکه (یعني توره او سپینه) وه . احمد .. ترمذي او ابوداؤد

تخریج : مسند الامام احمد ۲۹۷۱۴، رقم: ۱۶۸۰، وابوداؤد ۷۱۱۳، رقم: ۲۵۹۱.

د لغاتو حل : نمره: برده من صوف يلبسها الاعراب فيها تخطيط من سواد و بياض.

تشریح : د بیرغ ټوکر برگ بیان سوی دی، او بیرغ تور و ددې څخه مراد دادی چي د هغه اکثره برخه توره وه چي د هغه په وجه هغه د ليري څخه توره معلومیده نه دا چي یوازي تور رنگ وو .

نمره هغه کمبل یا څادر ته ویل کیږي چي په هغه کي توري او سپیني لیکي او خطونه وي ، نمره په لغت کي شرموښ ته وایي ځکه داسي ټوکر ته د شرموښ سره تشبیه ورکړل سوې ده چي د هغه پر پوست باندي توري او سپیني لیکي وي .

﴿۳۷۱۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ وَلِوَاءُهُ

أَبْيَضُ . رواه الترمذي وابوداؤد وابن ماجه .

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مکې ته تشریف راوړ او د بیرغ رنگ یې سپین وو . ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه

تخریج : سنن الترمذي ۱۶۸۱۴، رقم: ۱۶۷۹، وابوداؤد ۷۲۱۳، رقم: ۲۵۹۲، وابن ماجه ۹۴۱۱۲، رقم: ۲۸۱۷.

الفصل الثالث (دریم فصل)

در رسول الله ﷺ په نظر د اسانو قدر

﴿۳۷۱۵﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ النِّسَاءِ مِنَ الْخَيْلِ. رواه النسائي

د انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې د ښځو څخه وروسته رسول الله ﷺ اسونه ډیر خوښول. نسائي
تخریج: سنن النسائي ۲۱۷۱۶، رقم: ۳۵۶۴.

په جنگ کي حقيقي طاقت د الله ﷻ په مرسته سره تر لاسه کيږي

﴿۳۷۱۶﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَتْ بِيَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْسٌ

د حضرت علي رضی الله عنه څخه روایت دی چې د رسول الله ﷺ په لاس مبارک کي عربي ليندۍ وه،

عَرَبِيَّةٌ فَرَأَى رَجُلًا بِيَدِهِ قَوْسٌ فَارِسِيَّةٌ قَالَ مَا هَذِهِ الْقَهَا وَعَلَيْكُمْ بِهِذِهِ

رسول الله ﷺ د يوه سړي په لاس کي ايراني ليندۍ وليده نو پوښتنه يې وکړه چې دا څه ده؟ دا

وَأَشْبَاهُهَا وَرِمَاحِ الْقَنَا فَإِنَّهَا يُؤَيِّدُ اللَّهُ لَكُمْ فِي الدِّينِ وَيُسَكِّنُ لَكُمْ فِي

الْبِلَادِ. رواه ابن ماجه

وغورځوه تاته دا ډول (عربي) ليندۍ ساتل پکار ده او تيرې تيرې چې د هغه په وجه الله ﷻ په دين کي ستاسو مرسته وکړي او تاسو ته په ښارونو کي ځای درکړي. ابن ماجه.

تخریج: سنن ابن ماجه ۹۳۹۱۲، رقم: ۲۸۱۰.

تشریح کيدای سي چې هغه صحابي دا ليدلي وي چې فارسي ليندۍ زياته ټينگه او سخته وي نو هغه دغه ليندۍ ته پر عربي ليندۍ ترجيح ورکړل او بيا هغه دا گمان کړی وي چې داسي ليندۍ په جنگ کي ډېره کارکونکې وي او د ښمنانو د ښارونو د فتح کولو ټينگه ذريعه ده نو رسول الله ﷺ هغه ته واضحه کړل چې ستا کوم خيال دی هغه صحيح نه دی بلکه د جنگ سامان که هر ډول وي او په لېدلو کي هر څومره ټينگ او ښه وي په حقيقت کي د جنگ په ميدان کي د

کامیابی انحصار پر دی نہ دی بلکہ داد اللہ ﷻ فضل او کرم او د هغه پر مرضی موقوف دی چي هغه چاته غواړي د خپل دین د لوړتیا په کونښ کي د مرستي په کولو سره هغه کامیاب کړي ، حقیقي مرسته او نصرت د هغه له خوا او د هغه په قوت او قدرت سره دی نه دا چي ستاسو په قوت او طاقت سره او نه محض ستاسو د سامان او جنگي سامان د ټینګوالي او ښه والي په وجه د ښمنانو په مقابله کي مرسته تر لاسه کیږي .

=====

بَابُ آدَابِ السَّفَرِ

(د سفر د ادبونو بیان)

په دغه باب کي هغه حدیثونه نقل کیږي چي د هغو څخه د سفر ادبونه او طریقې معلومیږي، سفر که د جهاد لپاره وي یا د حج او یا بل څه لپاره وي .
څرګنده دي وي چي د سفر ادبونه ډېر دي ځیني خو داسي دي چي د هغو تعلق د سفر د شروع څخه د مخکي سره وي او ځیني ادبونه داسي دي چي د هغو لحاظ د سفر په دوران کي ساتل پکار دي او ځیني ادبونه داسي دي چي د سفر څخه پر ستنېدو باندي د هغو خیال ساتل پکار دي ، په دې باره کي څه تفصیل به په دغه باب په نقل سوو حدیثو کي او د هغو په تشریح کي معلوم سي مګر د دې تر ټولو ښه تفصیل په حیاء العلوم کي ذکر سوی دی .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د جهاد لپاره د پنجشنبې په ورځ وتل

﴿۳۱۷﴾: عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ . رواه البخاري .

د کعب بن مالک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د پنجشنبې په ورځ د تبوک د غزا څخه تشریف یووړ ، او رسول الله ﷺ به خوښول چي د پنجشنبې په ورځ په سفر روان سي . بخاري

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۱۳۶ ، رقم : ۲۹۵۰ .

تشریح تبوک د یو ځای نوم دی چي د مدینې منورې او د مشق پر لاره باندي د خیبر او العلاء

پر کرنبه واقع دی، دامخکي د شام سیمه وه او اوس د حجاز په حدودو کي دی، د تبوک فاصله د مدینې منورې څخه ۴۶۵ مېله ده، او هغه وخت دغه ځای د مدینې منورې څخه د یوې میاشتي د مسافت په اندازه وو، رسول الله ﷺ په نهم هجري کال کي دغه ځای د فوج سره تشریف راوړی وو او دې ته د تبوک غزا ویل کیږي او دا د رسول الله ﷺ آخري غزا وه.

ابوداؤد چي د حضرت کعب بن علقمه کوم روایت نقل کړی دی په هغه کي داسي دي چي رسول الله ﷺ به د جهاد لپاره د سفر شروع د پنجشنبې د ورځي څخه نه کول.

رسول الله ﷺ به د جهاد په سفر کي د پنجشنبې په ورځ روانېدل خو بنول: په دې کي څو احتماله دي یو خو دا چي د بندگانو نېک اعمال د پنجشنبې په ورځ الله تعالی ته پورته کیږي ځکه رسول الله ﷺ دا غوښتل چي د جهاد عمل په دغه ورځ الله ﷻ ته پورته کړل سي چي هغه افضل د عملو څخه دی او دوهم دا چي خمیس لښکر ته هم ویل کیږي او د پنجشنبې ورځي ته یوم الخمیس ویل کیږي نو رسول الله ﷺ به د پنجشنبې په ورځ د جهاد د سفر په شروع کولو سره د انیک فال اخیستی چي د کوم لښکر مقابله ته ځي پر هغه به فتح تر لاسه کوي.

په هر حال په دې باره کي د سنتو مطابق چي کوم شی دی هغه دادی چي د جهاد لپاره اختیار کړل سي نو د پنجشنبې په ورځ دي روان سي مگر اصل دار او مدار پر استخاره، تفویض او توکل باندی دی.

څرگنده دي وي چي د سلفو (صحابه کرامو) څخه دا بالکل منقول نه دي چي هغوی د سفر د شروع کولو په باره کي د علم نجوم اتباع کړې ده او د سفر د روانېدو لپاره دي هغه وخت اختیار کړي کوم چي د حوتش حساب یې ظاهروي، د حضرت علي بن ابی طالب په باره کي نقل سوي دي چي یوه ورځ د هغه سره ناست یو سړي ته یو چا وویل چي ته سفر ته په فلانی ورځ ځه او په فلانی ورځ مه ځه، ددې په اورېدو سره حضرت علي بن ابی طالب هغه سړي ته وفرمایل که دا وخت زما په لاس کي توره وای نو ما به ستا غاړه پرې کړې وای موږ به حضرت ابوالقاسم علیه السلام په خدمت کي حاضر وو او موږ هیڅکله د رسول الله ﷺ په مجلس کي دا نه دي اوریدلي چي په فلانی ورځ باید سفر وسي او په فلانی ورځ باید سفر ونه سي.

ددې څخه ثابته سوه چي د حضرت علي بن ابی طالب په باره کي د قمر، عقرب او محاق په باره کي چي څه روایت سوي دي هغه صحیح نه دي.

د یوازي سفر کولو څخه منع

﴿۳۷۱۸﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمُوا مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ. رواه البخاري.

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: که خلکو ته د یوازي سفر کولو تاوانونه معلوم سي څرنگه چې ما ته معلوم دي نو هيڅکله به یو سپور سړی یوازي د شپې سفر ونه کړي. بخاري.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳۷۱۶، رقم: ۲۹۹۸.

تشریح: ددغه شي څخه ديني او دنيوي تاوانونه مراد دي، ديني تاوان خو دادی چې د یوازيوالي په وجه په جماعت سره لمونځ نه تر لاسه کيږي او دنيوي تاوان دادی چې هيڅ غمخوار او مرسته کونکی به ورسره نه وي که یو ضرورت یا یو پېښه رامنځته سي نو مرسته کونکی به ورسره نه وي، د سپاره او شپې قيد ځکه لگول سوی دی ی سپاره ته د پياده په نسبت زیات خطره وي او په خاصه توګه په شپه کي.

په کومه قافله کي چې سپی وي دهغو سره درحمت ملائکي نه وي

﴿۳۷۱۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا كَلْبٌ وَلَا جَرَسٌ. رواه مسلم.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: ملائکي د هغه قافلې سره نه ځي چې د هغه سره سپي وي او جرس (يعني هغه زنگولې چې د اوبنانو په غاړه زنګيږي،) د سپي څخه هغه سپی مراد دی چې د چوکيداری لپاره نه وي). مسلم

تخریج: صحيح مسلم ۱۶۷۲۱۳، رقم: ۱۰۴-۲۱۱۴.

تشریح: د ملائکو څخه کتبه يعني اعمال ليکونکي ملائکي او حفظه يعني ساتونکي مراد نه دي بلکه د رحمت ملائکي مراد دي، د سپي څخه هغه سپی مراد دی چې د ساتنې لپاره نه وي او د ساتنې او حيوانانو د ساتنې لپاره د سپي ساتل مباح دي.

جرس هغه ژنگ ته وايي چې د حيوانانو په غاړه کي اچول کيږي، د جرس د منع کېدو سبب دادی چې هغه د ناقوس مشابهت لري، او يا په دې وجه منع دی چې دا د هغه زړېدونکو شيانو

څخه دی کوم چي د ناخوښۍ او کراحت په وجه د هغه زړول منع دي ، ددې تائيد ددغه حديث څخه هم کيږي کوم چي مخته را روان دی او په هغه کي جرس ته د شيطان مزامير ويل سوي دي ، او په شرح السنه کي دا روايت ذکر سوي دی چي يوه ورځ بي بي عائشې رضي الله عنها ته يوه انجلۍ راغله چي د هغې په پښو کي پايښوونه وه ، بي بي عائشې رضي الله عنها ورته وويل چي دا زما څخه ليري کړه کوم چي ملائکي ليري کونکي وي ، او نقل سوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د هر جرس سره شيطان وي .

ژنگ د شيطان باجه ده

﴿۳۲۰﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْجَرَسُ مَزَامِيرُ

الشَّيْطَانِ . رواه مسلم

د حضرت ابوهرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : زنگولې آله د سرود د شيطان دي . مسلم

تخريج صحيح مسلم ۱۶۷۲/۳ ، رقم : ۱۰۴ - ۲۱۱۴ .

تشریح : مزامير په اصل کي د مزار جمع ده او مزار سورنا ته وايي ، زمر او تزمير د سورنا سره غزلي ته وايي ، مزامير ځکه د جمع په لفظ فرمايل سوي دي چي ددې په اواز کي يو ډول پرله پسې والی وي چي هغه نه منقطع کيږي ، يعني د هغه اواز هر پوکل او هره لړۍ يو مزار دی او جرس ته د شيطان مزامير په دې وجه ويل سوي دي چي هغه انسان د ذکر ، استغراق او عبادت د بوختيا څخه منع کوي .

د اوښ په غاړه داميل زړولو څخه منع

﴿۳۲۱﴾: وَعَنْ بَشِيرِ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت بشير انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه په يو سفر کي د رسول الله ﷺ سره وو ،

فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُولًا أَنْ لَا يَبْقَيْنَ فِي رَقَبَةٍ بَعِيرٍ قِلَادَةً مِنْ وَتَرٍ أَوْ قِلَادَةً إِلَّا قُطِعَتْ . متفق عليه .

رسول الله ﷺ يو سړی قافلې ته د اعلان کولو لپاره وليږئ چي د هيڅ يو اوښ په غاړه کي دي د

امیل پرې نه ښودل سي مگر پرې دي سي بخاري او مسلم .

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۴۱۶، رقم : ۳۰۰۵، و مسلم ۱۶۷۲۱۳، رقم : ۱۰۵-۲۱۱۵.

تشریح او يا دايې وفرمايل : دا په اصل کي د راوي شک دی چي رسول الله ﷺ قلاده من و تر يعني د ليندۍ چی ته قلاده فرمايلي دي او يا يوازي قلاده يې فرمايلي دي .

د قلادې (پټۍ) پرې کولو حکم يې وفرمايه چي خلکو به په هغه کي ژنگولې او پټۍ ترلې او د اشی د شيطان د مزامير څخه دی لکه څرنګه چي په تېر حديث کي بيان سوي دي ، او يا ځکه يې منع وفرمايل چي ځيني کمزوري عقيدې والا خلک د ليندۍ په جي کي منکې وغيره ترلو سره او د هغه پټۍ په جوړولو سره د حيواناتو په غاړو کي به يې اچول او دا گمان يې کوی چي ددې په ذريعه حيوانات د آفت وغيره څخه خوندي وي ، نور رسول الله ﷺ ددې څخه منع وفرمايل ځکه چي داسي هيڅ ذريعه د الله ﷻ حکم، فيصله او تقدير بدلولاى نه سي .

پر حيواناتو باندي د سفر کولو په اړه يو څو هدايات

﴿۲۷۲﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرْتُمْ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کله چي تاسي سفر کوئ

فِي الْخُصْبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَقَّهَا مِنَ الْأَرْضِ وَإِذَا سَافَرْتُمْ فِي السَّنَةِ فَأَسْرِعُوا

په اباده مځکه کي نو او ښانو ته د هغوی حق ورکړئ کوم چي په مځکه کي دي ، او کله چي په وچ کالی کي سفر کوئ نو تيز ځئ

عَلَيْهَا السَّيْرَ وَإِذَا عَرَّسْتُمْ بِاللَّيْلِ فَاجْتَنِبُوا الطَّرِيقَ فَإِنَّهَا طُرُقُ الدَّوَابِّ

چي د کمزوري کېدو څخه وړاندي مو منزل ته ورسوي ، او هر کله چي د شپې يو ځای تم کيږي نو لار پرېږدئ ځکه چي پر دې حیوانات راضي

وَمَاوَى الْهَوَامِّ بِاللَّيْلِ، و فِي رَوَايَةٍ إِذَا سَافَرْتُمْ فِي السَّنَةِ فَبَادِرُوا بِهَا لَقِيَهَا. رواه مسلم .

او زهرجنو حیواناتو د راتلو ځای دی او په يوه روايت کي دا الفاظ دی هر کله چي تاسو په خشک سالي کي سفر کوئ نو تر څو پوري چي په اوښانو کي توان وي په تيزي سره سفر کوئ . مسلم .

تخریج صحیح مسلم ۱۵۲۵۱۳، رقم: ۱۷۸-۱۹۲۶.

د ضرورت مند ملگري خبر اخلی

﴿۳۷۲۳﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ فِي سَفَرٍ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى

د حضرت سعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې موږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په سفر کې وو چې

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ عَلَى رَاحِلَةٍ فَجَعَلَ يَضْرِبُ يَمِينَنَا وَشِمَالَنَا فَقَالَ

یو سړی پر اوبن سپور راغلی او د اوبن راسته او چپه لوري ته یې کتل پیل کړل، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلٌ ظَهَرَ فَلْيُعْذِرْ بِهِ عَلَى مَنْ

و فرمایل: د چا سره چې تر یوې سپرلۍ زیات وي هغه دي هغه چا ته ورکړي چې د هغه سره

لَا ظَهَرَ لَهُ وَمَنْ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مِنْ زَادٍ فَلْيُعْذِرْ بِهِ عَلَى مَنْ لَا زَادَ لَهُ قَالَ فَذَكَرَ

سپرلۍ نه وي. (یعني د ده سپرلۍ کمزوري او سترې سوې ده)، او د چا سره چې د خوراک او چپناک زیات سامان وي هغه دي هغه چا ته ورکړي چې د لاري توبنه نه وي ورسره، ویلي دي

مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ مَا ذَكَرَ حَتَّى رَأَيْنَا أَنَّهُ لَا حَقَّ لِأَحَدٍ مِنَّا فِي فَضْلٍ. رواه

مسلم.

راوي چې ددې وروسته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د مال ډولونه بیان کړل تر دې چې موږ دا محسوسه کړه

چې هېڅ سړي ته تر ضرورت زیات شي ساتلو حق نسته. مسلم

تخریج صحیح مسلم ۱۳۵۴۱۳، رقم: ۱۸-۱۷۲۸.

تشریح پر راسته خوا ګرځېدل یې شروع کړل: مطلب دادی چې د هغه اوبن دومره سترې سوی

وو یا د پوره خوراک نه تر لاسه کېدو په وجه دومره کمزوری سوی وو چې د هغه سړي اوبن پر

یو ځای باندي پر درېدلو قادر نه وو بلکه کله به راسته خوا ته وګرځیدی او کله به چپه خوا ته

وګرځیدی، او یا دا مطلب دی چې سړي خپل سترګي څلور خوا ته اړولې او هغه راسته او چپه

خوا ته په ګرځېدو سره دا کتل چې هغه ته هغه شیان حاصل سي کوم چې د هغه اړتیاوي پوره

کړي په دې صورت کې به خلاصه دا وي چې د هغه سړي سره نه د سپرلۍ لپاره یو مناسب

بندوبست وو او نه د هغه سره د خوراک ، څېښاک او اغوستلو سامان وو ځکه رسول الله ﷺ د هغه اړتیا ته خلک متوجه کړل او بیا یې ترغیب ورکړ چې خلک د دغه اړکس خبر واخلي .

د مقصد پوره کېدو سره سم خپل کور ته ستیږئ

﴿۲۷۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّفَرُ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : سفر

قُطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ نَوْمَهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ فَإِذَا قَضَى نَهْمَتَهُ مِنْ وَجْهِهِ فَلْيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ. متفق عليه

د عذاب یوه ټوټه ده چې تاسو د خوب، خوراک او څېښاک څخه باسي ، هر کله چې یو مسافر د خپل سفر مقصد پوره کړي نو سمدستي دي خپل کورنۍ ته ستون سي . بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري) : ۵۵۵/۹ ، رقم : ۵۴۲۹ ، و مسلم ۱۵۲۶/۳ ، رقم : ۱۷۹-۱۹۲۷ .

د لغاتو حل : نهتمه : ای حاجته .

تشریح سفر د عذاب یوه ټوټه ده : مطلب دادی چې سفر د خپل صورت اعتبار په وجه د جهنم د عذاب د قسمو څخه یو قسم دی لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایلي دي (سَأَرْهَقُهُ صَغُودًا) . د بدني تکلیف او روحاني اذیت په اعتبار هم د یو سړي په باره کي سفر د پریشانیو او تکلیفو ذریعه کېدو څخه کم نه دی په خاصه توګه په هغه زمانه کي چې د سفر وسائل او اطمینان نه وو خلکو به د سفر په دوران کي ډول ډول تکلیفونه زغمل او د ډول ډول مصیبتو سره به مخامخ کېدل چې د هغه اندازه په نن وخت کي نه سي کیدای .

په حدیث کي د سفر په خاصه توګه د دوو پریشانیو حکم ذکر سوی دی چې د سفر په دوران کي نه خو پر وخت باندي د طبیعت موافق خوراک او څېښاک تر لاسه کیږي او نه په آرامه خوب وي دا خو محض د مثال په توګه دي ګڼه په سفر کي چې څومره دیني او دنیاوي امور فوت کیږي لکه د جمعې او جماعت لمونځ څخه محروم کېدل د کورنۍ او نورو قریبانو حقوق نه ادا کېدل او د ګرمۍ او یخ تکلیف او داسي نوري ډېري ستونزي وي .

د مسافر د کوچنیانو په ذریعه ښه راغلاست

﴿۲۷۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن جعفر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سفر څخه راغلی نو د

إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ تُلَقِّي بِصَبْيَانِ أَهْلِ بَيْتِهِ قَالَ وَإِنَّهُ قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَسُبِقَ

اهل بیت هلکانو به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د ښه راغلاست لپاره مخ ته وروستل سول، یو وار چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سفر څخه راغلی نو زه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مخ ته وروستل سوم رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زه پر

بِي إِلَيْهِ فَحَمَلَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ جِيءَ بِأَحَدِ ابْنَيْ فَاطِمَةَ فَأَرَدَفَهُ خَلْفَهُ قَالَ فَأَدْخَلْنَا الْمَدِينَةَ ثَلَاثَةَ عَلَى دَابَّةٍ. رواه مسلم.

خپله سپرلی، مخته کښېنولم، بیا د بي فاطمې رضی اللہ عنہا په زامنو کې یو راوستل سو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه هم خپل شا ته کښېنوی بیا موږ مدینې ته داخل سوو چې پر یوه حیوان درې کسان سپاره وو. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۱۸۸۵/۴، رقم: ۶۶-۲۴۲۸.

﴿۲۷۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ أَقْبَلَ هُوَ وَأَبُو طَلْحَةَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَمَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَفِيَّةٌ مُرْدِفَهَا عَلَى رَاحِلَتِهِ. رواه البخاري.

د انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې هغه او ابو طلحه د یو سفر څخه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره مدینې ته راستانه سول او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره شاته د هغه بې بي صفیه هم پراوښ سپره وه. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۶۹/۱۰، رقم: ۶۱۸۵.

تشریح: دا د خیر څخه د ستنېدو د وخت واقعده، بي بي صفیه رضی اللہ عنہا د خیر د غنیمت د مال

څخه وه او مخکې د دحیه کلبې رضی اللہ عنہ په برخه کې راغلي وه بیا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم رانیول او په ازادولو سره یې دهغې سره نکاح وکړه او پر سپرلی یې د ځان سره کښېنول او مدینې ته یې راوستل.

در رسول الله ﷺ د سفر مخه د ستنېدو وخت

﴿۳۷۲۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا وَكَانَ لَا يَدْخُلُ إِلَّا غُدُوَّةً أَوْ عَشِيَّةً. متفق عليه.

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د شپې په وخت کې خپل کور ته نه تللی بلکه د سهار په وخت کې به کور ته داخلیدي یا د ماښام په وخت کې. بخاري او مسلم.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۶۱۹۱۳، رقم: ۱۸۰۰، و مسلم ۱۵۲۷۱۳، رقم: ۱۸۰-۱۹۲۸.

د شپې له خوا د سفر مخه د ستنېدو منع

﴿۳۷۲۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَطَالَ أَحَدُكُمْ الْغَيْبَةَ فَلَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا. متفق عليه.

د جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چې په تاسو کې یو څوک په سفر کې زیات وخت تیر کړي نو هغه دي د شپې په وخت کې کور ته نه راځي. بخاري او مسلم.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۳۹۱۹، رقم: ۵۲۴۴، و مسلم ۱۵۲۸۱۳، رقم: ۱۸۳-۱۹۲۸.

تشریح: په شرح السنه کې یو روایت نقل سوی دی چې د ابن عباس رضی اللہ عنہ بیان دی چې د رسول الله ﷺ له خوا د دغه منع څخه وروسته واقع ده چې دوو کسانو د رسول الله ﷺ په دغه حکم عمل ونه کړ او د خپل سفر څخه د ستنېدو پر وخت یې د شپې داخلېدل اختیار کړل نو هغه وخت په هغوی کې هر یوه د خپل ښځي سره پردی سړی ولیدی.

﴿۳۷۲۹﴾: وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا دَخَلْتَ لَيْلًا فَلَا تَدْخُلْ عَلَى أَهْلِكَ حَتَّى تَسْتَحِدَّ الْمَغِيبَةَ وَتَمْسِطَ الشَّعْثَةَ. متفق عليه.

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چې ته د شپې د سفر څخه راسې نو خپل کور ته مه ننوزه تر څو پوري چې ستا ښځه تر نامه لاندې ورېښتان صفا کړي او تار په تار سرې منع کړي. بخاري او مسلم.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۴۱۱۹، رقم: ۵۲۴۶، و مسلم ۱۵۲۷۱۳، رقم: ۱۸۲-۱۹۲۸.

تشریح ددغه حدیث مطلب دا واضح کول دي چي د سفر څخه د ستنېدو لپاره د شپې وخت اختیارول مناسب نه دي ، غوره داده چي د سفر څخه د ستنېدو شروع په داسي وخت کي وکړل سي چي خپل کور ته د شپې کېدو څخه مخکي ورسېږي چي د شپې کور ته د رسیدو په وجه کورنۍ به آرامه نه سي او د هغوی خوب خراب نه سي او که خپل ښار او سیمي ته د رسیدو په وخت کي شپه سي نو په داسي صورت کي غوره داده چي په کور کي د داخلېدو لپاره تر هغه وخته پوري صبر وکړي تر څو چي د هغه ښځه دده په راتلو خبره سي او هغه د ښکلا او سنگار په ذریعه ځان ښائسته کړي او د جنسي اختلاط لپاره تیاره سي او کله چي خاوند هغې ته ورسېږي نو د سفر ستړیا او د جلاوالي غم به یې په بدني خوشحالی بدل سي .

نووي رحمۃ الله علیه وايي چي دا شيان (يعني د شپې په وخت کي د سفر څخه ستنېدل او د انتظار کولو څخه پرته په کور کي داخلېدل) د هغه چا لپاره مکروه دي کوم چي د اوږده سفر څخه راغلی وي مگر کوم څوک چي د کوچني سفر څخه راغلی وي يا د هغه کورنۍ ته د شپې په وخت کي د هغه د راتلو خبر وي نو د هغه لپاره په دې کي څه پروا نه سته لکه څرنگه چي په مخکني حدیث کي بيان سوې ده ، همدارنگه که يو سړی په يو لوی لښکري قافلې کي وي او د هغه لښکر او قافلې د راتلو خبر مشهور سوی وي او د هغه ښځي ته هم د هغه د راتلو خبر وي نو د هغه لپاره هم د شپې په وخت کي راتلل پروا نه لري لکه څرنگه چي اصل مقصد خود ښځي د هغه د راتلو څخه مخکي تياري ده نو په دغه صورت کي هغه مقصد حاصل دی مگر ملا علي قاري رحمۃ الله علیه وايي چي په دغه صورت کي کور ته د رسیدو څخه مخکي دروازه تېکول او د جواب انتظار کول ضروري دي .

د سفر څخه پر ستنېدو دعوت کول مسنون دی

﴿۳۰﴾: وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ نَحَرَ جَزُورًا أَوْ بَقَرَةً. رواه البخاري.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی کله چي رسول الله صلی الله علیه و آله مدینې ته راغلی نو اوښ يا غوا یې حلال کړل . بخاري .

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۹۴۱۶، رقم: ۳۰۸۹.

تشریح ددغه حدیث څخه ثابته سوه چي د سفر څخه د ستنېدو وروسته مېلمستیا کول او

خلکو ته د خوراک دعوت ورکول سنت دي .

﴿۲۷۳۱﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَقْدُمُ

د کعب بن مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله به اکثر د ورځي د څانښت په وخت کي د

مِنْ سَفَرٍ إِلَّا نَهَارًا فِي الضُّحَى فَإِذَا قَدِمَ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلَّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ

جَلَسَ فِيهِ لِلنَّاسِ . متفق عليه .

سفر څخه رسیدی او هر کله چي به راوړسیدئ نو لومړی به یې مسجد ته تشریف یووړ او دوه

رکعت له مونځ به یې کوی بیا به د خلکو سره کښینستی په مسجد کي . بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۹۳۱۶، رقم: ۳۰۸۸، و مسلم ۴۹۶۱۱، رقم: ۷۴-۷۱۶.

تشریح : د څانښت وخت ... : دا د اکثر په اعتبار ویل سوي دي يعني رسول الله صلی الله علیه و آله به اکثر د

څانښت په وخت کي تشریف راوړی ځکه دا بیان سوی دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله به د څانښت د وخت

څخه ماسوا په بل وخت کي نه ستښدی کڼه دا حدیث مخکي تېر سوی دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله به د

ورځي په شروع کي يعني سهار او اخري برخه يعني ماښام د سفر څخه راتلی، ددې څخه

معلومه سوه چي رسول الله صلی الله علیه و آله یوازي د سهار په وخت کي نه ستښدی بلکه د ماښام په وخت کي

هم ستښدی .

د سفر څخه په ستښدو سره لومړی مسجد ته تلل

﴿۲۷۳۲﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَلَمَّا

قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ لِي ادْخُلِ الْمَسْجِدَ فَصَلِّ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ . رواه البخاري .

د جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي په یو سفر کي زه د نبی کریم صلی الله علیه و آله سره وم ، کله چي موږ مدینې ته

داخل سوو نو رسول الله صلی الله علیه و آله ما ته وفرمایل مسجد ته ولاړ سه دوه رکعت له مونځ وکړه . بخاري .

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۹۳۱۶، رقم: ۳۰۸۸.

تشریح : ذکر سوو دواړو حدیثو سره سم د مسافر لپاره د سفر څخه د ستښدو مخکي مسجد

ته تلل د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه فعلا ثابت دي او قولا هم ثابت دي، په ذکر سوي حکم کي نه یوازي

د شعائر الله تعظیم ته اشاره ده بلکه دې ته هم اشاره ده چي مسجد د الله صلی الله علیه و آله په کورونو کي یو

کور دی او مسجد ته تلونکی د الله ﷻ سره ملاقات کونکی دی نو کوم سپی چې د سفر څخه راستون سي د هغه تر دې غوره څه شي کیدای سي چې هغه تر ټولو مخکي د الله ﷻ کور ته ولاړ سي او د الله ﷻ سره ملاقات وکړي چې هغه د سفر د آفاتو څخه په خوندي ساتلو په خیر او عافیت سره د هغه کورنۍ ته بېرته را ورسوي .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د امت په حق کي د سهار دوخت لپاره د رسول الله ﷺ دعاء

﴿۳۷۳﴾: عَنْ صَخْرِ بْنِ وَدَاعَةَ الْغَامِدي قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت صخر بن وداعة الغامدي رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ

ای الله ! زما د امت لپاره د ورځي په سر کي برکت واچوې او هر کله چې به رسول الله ﷺ يو کوچنی یا لوی لښکریو ځای لیږي

مَنْ أَوَّلَ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرٌ تَاجِرًا فَكَانَ بَعَثَ تِجَارَةً بَعَثَهُمْ أَوَّلَ النَّهَارِ فَآثَرِي وَكَثُرَ مَالُهُ. رواه الترمذي و ابوداؤد والدارمي.

نو د ورځي په اول سر کي به يې لیږي ، د راوي بيان دی چې صخر يو سوداگر وو هغه به خپل تجارتي مال د ورځي په اول کي لیږي هغه شتمن سو او ډیر شتمن سو . ترمذي، ابوداؤد او دارمي تخريج سنن الترمذي ۵۱۷۱۳، رقم: ۱۲۱۲، و ابوداؤد ۷۹۱۳، رقم: ۲۶۰۶، والدارمي ۲۸۳۱۲، رقم: ۲۴۳۵.

د شپي د سفر کولو حکم

﴿۳۷۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ

بِالدُّلْجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطَوَّى بِاللَّيْلِ. رواه ابوداؤد.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : تاسو پر خپل ځان د شپي سفر لازم کړئ ځکه چې د شپي مخکه را ونغبتل سي (يعني لار ژر وهل کيږي). ابوداؤد

تخریج سنن ابی داود ۶۱۱۳، رقم: ۲۵۷۱.

د لغاتو حل الدلجة: السير من اول الليل (د شپې په لومړۍ برخه کې تګ)

تشریح مطلب دادی چې کله تاسو د سفر لپاره د کور څخه وځئ نو محض د ورځې په وخت کې پر تللو باندي قناعت مه کوئ بلکه کله نا کله د شپې هم ځئ ځکه چې د شپې سفر په اسانۍ سره قطع کېږي او په دې سره د مسافر د سفر پر همت بوج هم نه وي چې اوس ما ډېر بیا له سفر قطع کړی دی حال دا چې په حقیقت کې هغه ډېر سفر کړی وي او ددې وجه دا وي چې اول خود شپې په وخت کې د تللو څخه پرته بل څه کار نه وي دوهم دا چې د فاصلې پر علامه او نښو باندي نظر نه لویږي او دا شیان سفر اوږدوي او دا مفهوم د مخکې په راغښتلو سره تعبیر سوی دی ددې څخه معلومه سوه چې دلته دا مراد نه دی چې د ورځې په وخت کې بالکل مه ځئ په نورو حدیثو کې دا حکم بیان سوی دی چې خپل سفر د ورځې په شروع او آخري برخه کې د کولو کوښښ کوئ او یو برخه د شپې هم ځئ.

په سفر کې کم از کم درې کسان کېدل پکار دي

﴿۳۷۳۵﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت عمرو بن شعيب رضی الله عنه د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روایت دی چې رسول الله

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الرَّאِکِبُ شَیْطَانٌ وَالرَّاکِبَانِ شَیْطَانَانِ وَالثَّلَاثَةُ رَکْبٌ. رواه

مالك و الترمذي و ابوداؤد و النسائي

عليه و فرمايل: يو سپور يو شيطان دی او دوه سپاره دوه شيطانان دي او درې سپاره سپاره دي.
مالك، ترمذي، ابوداؤد او نسائي.

تخریج موطا الامام مالک ۹۷۸۱۲، رقم: ۳۵، و الترمذي ۱۶۶۱۴، رقم: ۱۶۷۴، و ابوداود ۸۰۱۳، رقم: ۲۶۰۷، و النسائي في الكبرى ۲۶۶۱۵، رقم: ۸۸۴۹.

د لغاتو حل رکب: ای جماعة (ډله)

تشریح درې سپاره سپاره دي: ددې مطلب دادی چې درې سپاره ددې وړ دي چې هغوی ته سپاره وویل سي ځکه چې هغوی د شيطان د مکر څخه خوندي وي يعني د یوه او دوو سپرو د سفر کولو څخه منع سوې ده او دا واضحه سوې ده چې په سفر کې کم از کم درې کسان ملګري

کېدل ضروري دي ځکه چې په يوازي سفر کولو کې يو تاوان خودادی چې د جماعت لمونځ پاته کيږي او دوهم دا که چيري هغه ته يو ضرورت يا يو واقعې پېښه سي نو د هغه مرسته کونکي به نه وي او هغه به په هر کار کې پاته وي همدارنگه که چيري دوه کسان سفر کوي نو په دغه صورت کې خدای مه کړه که دا خبره پېښه سي چې يو ملگری ناروغ سي يا مړ سي نو دوهم ملگری به سخت پرېشانه سي او دا کار د شيطان د خوښۍ سبب دی يا دا مراد دی که چيري سړی يوازي سفر کوي يا دوه کسان وي نو شيطان هغوی ته په ډېره اساني سره موقع ترلاسه کوي چې هغوی گمراه کړي او په بدۍ کې يې اخته کړي ددې خبرې د زيات اهميت بيانولو لپاره يوه سپاره يا دوو سپارو ته شيطان ويل سوي دي .

په هر حال د حديث خلاصه داده چې په سفر کې کم از کم درې کسان کېدل ضروري دي تر څو چې هغوی په جماعت سره لمونځ ادا کړي او بل دا که هغه سړي ته د سفر په دوران کې د ضرورت په وجه تلل په کار سي نو دوه کسان به پاته وي او په خپلو کې به د يو بل د اطمینان ذريعه وي او که هغه سړی په راتلو کې زنده وکړي نو په دواړو کې يو به د هغه د معلومات او د زنده د سبب معلومولو لپاره تللی سي او دوهم به د سامان وغيره ساتنه کوي .

په سفر کې يو ملگری امير جوړ کړی

﴿۳۷۶﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا كَانَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ . رواه ابو داؤد .

د حضرت ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل : هر کله چې په سفر کې درې کسان وي نو هغوی دي په خپلو کې يو امير جوړ کړي . ابو داؤد .

تخريج: سنن ابی داود ۸۱۱۳، رقم: ۲۶۰۸.

تشریح: د درو کسانو څخه جماعت مراد دی چې د هغه ادنا درجه درې کسان دي ، دا حکم د هغه صورت سره هم متعلق دی کله چې دوه کسان يو ځای سفر کوي دلته د درو کسانو پر ذکر باندې اکتفاء ځکه سوې ده چې مخکې په يو حديث کې بيان سوي دي چې دوه سپاره شيطانان دي ، په هر حال د حديث خلاصه داده که په يو سفر کې تر يوه زيات خلک وي نو په هغه صورت کې په هغوی کې هغه سړی دي خپل امير او مشر وټاکي کوم چې تر ټولو افضل وي ، د امير او مشر جوړولو حکم ځکه سوی دی چې د سفر په دوران کې په خپلو کې د جنجال او نزاعې صورت

رامنخته سي نو هغه امير او مشر ته به رجوع کيږي او هغه چي شه فيصله وکړي د هغه په منلو سره به خپله جگړه ختمه سي ، د امير او مشر لپاره دا ضروري ده چي هغه د خپل سفر د ټولو ملگرو په باره کي خير خواه، مهربان او غمخوار وي او خپل مشرتوب د ځان لپاره محض د فخر په گڼلو سره لويي او تکبر ونه کړي بلکه په حقيقي معنی کي خپل ځان د هغوی غلام وگڼي لکه چي فرمايل سوي دي : (سيد القوم خادمهم) يعني د يو ډلي مشر په اصل کي د خپل ډلي خدمت کونکی وي .

د سفر غوره ملگري

﴿۳۷۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ الصَّحَابَةِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل : غوره ملگري په سفر کي

أَرْبَعَةٌ وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُ مِائَةٍ وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ وَلَا يُغْلَبُ اثْنَا

هغه دي چي د هغوی شمير (کم از کم) څلور وي او غوره کوچنی لښکر هغه دی چي په هغو کي څلور سوه کسان وي او غوره لوی لښکر هغه دی چي په هغو کي

عَشَرَ أَلْفًا مِنْ قِلَّةٍ . رواه الترمذي و ابوداؤد والدارمي وقال الترمذي هذا

حديث غريب .

څلور زره کسان وي او دوولس زره کسان د کمی په سبب هيڅکله نه مغلوب کيږي . ترمذي ، ابوداؤد ، دارمي ، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی

تخريج سنن الترمذي ۱۰۵۴، رقم: ۱۵۵۵، و ابوداؤد ۸۲۱۳، رقم: ۲۶۱۱، والدارمي ۲۸۴۱۲، رقم: ۲۴۳۸.

تشریح څلور ملگرو ته غوره په دې اعتبار ويل سوي دي چي د مثال په توگه په هغه څلورو کي يو ناروغ سي او هغه د خپل ژوند څخه په نا اميده کېدو سره په خپل ملگرو کي يوه ته وصيت وکړي نو پاته دوه ملگري به د هغه د وصيت شاهدان وي ، عالمانو ليکلي دي چي پنځه ملگري تر څلورو غوره دي او تر پنځو چي هر شومره زيات وي هغومره به غوره وي ، دلته په حديث کي د څلورو په ذکر کولو سره ادنا درجه بيان سوي ده .

نه مغلوب کيږي : ددې مطلب دادی چي د دوولس زرو مجاهدينو لښکر ډېر لوی طاقت

دی ، دومره زيات مجاهدين د دښمن په مقابله کي نه مغلوب کيږي او که مغلوب هم سي نو د

شمېر د کمۍ په وجه به نه وي ځکه چې د دوولس زره شمېر د کموالي د حد څخه وتلی دی البته د یو بل سبب په وجه به مغلوب کېږي لکه پردومره زیات شمېر او طاقت باندې به ځایه فخر، غرو او تکبر کول او داسې نور.

د خپلو ملګرو سره د رسول الله ﷺ معمول

﴿۳۷۳۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَلَّفُ فِي الْمَسِيرِ فَيُزُّ جِي الضَّعِيفَ وَيُرْدِفُ وَيَدْعُو لَهُمْ. رواه أبو داود.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به په سفر کې وروسته تللی ددې لپاره چې کمزوري سپرلی و شري او څوک چې پر پښو وي هغه پر خپله سپرلی. د ځان سره سپور کړي او د هغوی لپاره د عاء وکړي. ابو داود

تخریج: سنن ابی داود ۱۰۰۱۳، رقم: ۲۶۳۹.

منزل ته په رسېدو سره ټول ملګري یو ځای ته کېدل پکار دي

﴿۳۷۳۹﴾: وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ قَالَ كَانَ النَّاسُ إِذَا نَزَلُوا مَنْزِلًا تَفَرَّقُوا فِي

د حضرت ابو ثعلبه الخشنی رضي الله عنه څخه روایت دی چې هر کله به موږ پر یو منزل کښته کېدلو نو

الشَّعَابِ وَالْأُودِيَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ تَفَرُّقَكُمْ فِي هَذِهِ الشَّعَابِ

په غرنۍ شېلو کې به خپاره سوو، رسول الله ﷺ پر یوه موقع ددې په لیدو سره وفرمایيل:

وَالْأُودِيَةِ إِنَّمَا ذَلِكُمْ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلَمْ يَنْزِلْ بَعْدَ ذَلِكَ مَنْزِلًا إِلَّا انْضَمَّ

ستاسو په دې شېلو کې متفرق کېدل د شیطان د چم او وسوسې په سبب دي، ددې څخه وروسته چې به خلک پر یو ځای کښته کېدل نو داسې به تم کېدل چې د یو بل سره به نژدې وه،

بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ حَتَّى يُقَالَ لَوْ بَسَطَ عَلَيْهِمْ ثَوْبٌ لَعَمَّهُمْ. رواه أبو داود.

یعنې ویلای سو تر دې به یو بل ته نژدې او سیدل که چیرې پر هغوی یو ټوکر واچول سي نو ټول به پکښې پټېدل. ابو داود.

تخریج: سنن ابی داود ۹۴۱۳، رقم: ۲۶۲۸.

درسول الله ﷺ د کمال انکسار یو واقعہ

﴿۳۷۴۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كُنَّا يَوْمَ بَدْرٍ كُلُّ ثَلَاثَةٍ عَلَى بَعِيرٍ

د حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د بدر په غزا کې زموږ دا حالت وو چې د درو کسانو لپاره یو اوښ وو

فَكَانَ أَبُو لُبَابَةَ وَعَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ زَمِيلَي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او ابولبابه او علي ابن ابی طالب به د رسول الله ﷺ په اوښ کې شریک وه

قَالَ فَكَانَتْ إِذَا جَاءَتْ عُقْبَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَا نَحْنُ نَمَشِي عَنْكَ قَالَ مَا

هر کله چې د رسول الله ﷺ د کښته کېدو وار به راغلی نو ابولبابه او علي ابن ابی طالب به ویل موږ ستاسو په بدل کې پرېښو څو، رسول الله ﷺ به د هغوی په جواب کې فرمایل

أَنْتُمَا بِأَقْوَى مِنِّي وَمَا أَنَا بِأَغْنِي عَنِ الْأَجْرِ مِنْكُمَا. رواه في شرح السنة

تاسو څو تر مازیات قوي نه یاست او زه د آخرت د ثواب څخه به پر وانه یم. شرح السنة

تخریج: شرح السنة ۱۱/۳۵، رقم: ۲۶۸۲.

د لغاتو حل عقبة: ای نوبه نزوله.

تشریح: د دغه حدیث څخه معلومه سوه چې رسول الله ﷺ د انکسار او تواضع پر څومره لوړ مقام وو او دا چې رسول الله ﷺ د خپلو ملګرو په باره کې څومره مهربان او خیر خواه وو او د هغوی پر راحت یې خپل راحت ته هیڅ ترجیح نه ورکول، دا هم معلومه سوه چې رسول الله ﷺ د الله جل جلاله د نبي او رسول کېدو په حیثیت سره معصوم عن الخطاء وو او د الله جل جلاله بنده وو مګر د دې سربېره رسول الله ﷺ د الله جل جلاله په دربار کې خپل احتیاجي او خپل پوره عاجزي ظاهرول.

د سپړتیا د حیواناتو په اړه یو حکم

﴿۳۷۴۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: تاسو د خپلو حیواناتو شا

ظهور دواېکم منابر فإن الله إنما سخرها لكم لتبليغكم إلى بلد لم تكونوا

منبر مه جوړوئ (يعني پر سپرلی دریدلو سره خبري مه کوئ یا پر سپرلی په ناسته ناسته کار مه کوئ بلکه دا کارونه په راکښته کېدو سره کوئ) ځکه چې الله تعالی دا حیوانان ددې لپاره ستاسو تابع کړي دي چې هغوی تاسو هغه ښار ته ورسوي

بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ وَجَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَتَكُمْ .

رواه ابوداؤد

چيري چې تاسو په سخت تکليف او ستونزه سره ورسيدلاست او ځکه الله ددې لپاره پيدا کړې ده چې تاسو په دې خپل کارونه سرته ورسوئ. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۹۱۳، رقم: ۲۵۶۷.

تشریح: د حیوانانو د شا منبر مه جوړېږئ: ددې مطلب دادی چې د خبرو کولو لپاره د حیوانانو پر شا باندي په سپرېدو سره مه دریږئ بلکه کله چې د چا سره خبره کول غواړئ نو د حیوان څخه راکښته سئ او خپل حاجت پوره کړئ او بیا پر هغه سپاره سئ مگر دا حکم په هغه صورت کي دی کله چې د سپرلی څخه ماسوا د حیوان بل یو حاجت یا د هغه سره بل صحیح غرض نه وي.

که چيري د هغه حیوان سره یو بل صحیح غرض متعلق وي نو په دې کي څه پروا نه سته لکه څرنگه چې دا ثابته سوې ده چې رسول الله ﷺ په حجة الوداع کي د عرفات په ورځ پر خپل اوبښي باندي په سپرېدو سره خطبه فرمایلي ده.

د حدیث د آخري برخي مطلب دادی چې الله ﷻ ځکه ددې لپاره پيدا کړې ده چې تاسو پر هغه کښینئ، ولاړسئ او ددې څخه ماسوا خپل ضرورتونه پوره کړئ نو خپل کارونه پر ځکه کوئ د سپرلی د حیوانانو د شا څخه د سپرېدو پرته چې تاسو خپل منزل ته ورسوي بل څه کار مه اخلئ.

د سپر تیا د حیوانانو کتنه

﴿۲۷۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا إِذَا نَزَلْنَا مَنْزِلًا لَا نُسَبِّحُ حَتَّى تَحَلَّ الرَّحَالُ .

رواه ابوداؤد.

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې کله به موږ پر یو ځای تم کېدلو نو تر هغه وخته پوري به

مو نفل لمونځ نه کوی ترڅو پوري چي د حيوانانو کټۍ به مو کښته کړي نه وې. ابوداؤد

تخريج سنن ابی داود ۵۱۸۳، رقم: ۲۵۵۱.

تشریح سبحة او د تسبیح اطلاق پر نفل لمانځه باندې کیږي مگر ځینې حضرات وايي چي دلته د ثابنت لمونځ مراد دی چي په هغه زمانه کي په عامه توگه سره پر پړاو باندې د کښته کېدو پر وخت د ثابنت وخت وو، په هر حال د حدیث مطلب دادی چي سره ددې چي صحابه کرامو به د لمانځه پر خیال ساتی مگر هغوی به د خپل حیوانانو د ساتني هم پر خیال ساتی.

د رسول الله ﷺ حق شناسي

﴿۳۷۴۳﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي إِذْ

د حضرت بريدة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ یو ځای ته پیاده روان وو چي

جَاءَهُ رَجُلٌ وَمَعَهُ حِمَارٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اِرْكَبْ وَتَأَخَّرَ الرَّجُلُ فَقَالَ

یو سړی پر خړه سپور راغلی او عرض یې وکړ اې دالله رسوله! تاسو سپور سئ، ددې په ویلو سره هغه سړی شاته سو (چي رسول الله ﷺ مخته سپور سي) رسول الله ﷺ ورته وفرمایل:

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا أَنْتَ أَحَقُّ بِصَدْرِ دَابَّتِكَ إِلَّا أَنْ تَجْعَلَهُ لِي

قَالَ قَدْ جَعَلْتُهُ لَكَ فَرَكَبَ. رواه الترمذي و ابوداؤد.

یا ته پر خپله سپرلی د مخکي ناستي زیات وړ یې خو هلته چي ته د سپرلی مخکي حصه زما لپاره وگرځوې هغه وویل زه یې په خپله خوښه تاسو ته پرېږدم نو رسول الله ﷺ سپور سو. ترمذي او ابوداؤد.

تخريج سنن الترمذي ۹۲۸۵، رقم: ۲۷۷۳، و ابوداود ۶۲۸۳، رقم: ۲۵۷۲.

تشریح ددغه حدیث څخه یوې خوا ته د رسول الله ﷺ د انصاف او حق شناسۍ احساس معلوم سو چي رسول الله ﷺ تر هغه وخته پوري د هغه سړي پر سپرلی مخکي د کښینستلو څخه انکار وکړي ترڅو چي هغه په صراحت سره پر خپل سپرلی د ناستي خپل حق رسول الله ﷺ ته ور نه کړي، بلي خوا ته د رسول الله ﷺ د تواضع او انکسار پوره کمال هم ثابت سو چي رسول الله ﷺ په هغه سړي په تر شا په ناسته کي هیڅ پیغور محسوس نه کړ او په هغه راضي سو.

شیطاني اوبن او شیطاني کور

﴿٣٤٢﴾: وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

سعيد بن ابي هند د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَكُونُ إِبِلٌ لِلشَّيَاطِينِ وَبُيُوتٌ لِلشَّيَاطِينِ فَأَمَّا إِبِلُ الشَّيَاطِينِ

اوبن د شيطانو لپاره وي او ځيني کورونه د شيطانو لپاره وي، د شيطانو اوبن

فَقَدْ رَأَيْتُهَا يَخْرُجُ أَحَدُكُمْ بِجُنَيْبَاتٍ مَعَهُ قَدْ أَسْمَنَهَا فَلَا يَعْلُو بَعِيرًا مِنْهَا

ما ليدلي دي چي په تاسو کي څوک د ښه ډول اوبنو سره وځي چي هغه ښه غټ کړي وي او په

هغوی کي پر هيڅ يو سپرلی نه کوي

وَيَمُرُّ بِأَخِيهِ قَدْ انْقَطَعَ بِهِ فَلَا يَحْمِلُهُ وَأَمَّا بُيُوتُ الشَّيَاطِينِ فَلَمْ أَرَهَا كَانَتْ

او په سفر کي هغه د ځان سره بوځي نو خپل مسلمان ورور چي په تلو تلو سترگي سوي وي هغه پر

سپور نه وي، يعني کوم اوبن چي صرف د فخر د اظهار لپاره وي او د هغوی څخه کار نه

اخيستل کيږي هغه د شيطانو لپاره وي او د شيطانو کورونه مانه دي ليدلي، د حديث د

سَعِيدٌ يَقُولُ لَا أَرَاهَا إِلَّا هَذِهِ الْأَقْفَاصُ الَّتِي يَسْتُرُ النَّاسُ بِالذِّبَاجِ. رواه

ابوداؤد.

راوي بيان دئ چي د شيطانو کورونه هغه کجاوې دي چي ښځي پکښي سپريږي چي خلک يې

په رينمينو جامو پتوي. ابوداؤد

تخريج سنن ابي داود ٩٥١٣، رقم: ٢٦٢٩.

تشریح کوم اوبن چي د شيطانو سي... ددې خلاصه داده چي د اوبنو اصل مقصد خو

دادی چي هغه د خپل سپرلی او بار وړلو په کار راوستل سي او الله ﷻ هغه ددې لپاره پيدا

کړي دي چي د هغوی په ذريعه خپل د سفر اړتياوي پوره کړي او نورو اړو مسلمانانو ته هم د

هغه څخه گټه ورسوي مگر که چيري يو سړی هغه د ښه غټ او تازه کولو سره محض د فخر لپاره

ساتي او هغه په خپل سفر کي يا د يو اړ مسلمان د اړتيا پوره کولو لپاره نه بلکه هسي يې ساتي

نو په داسي کولو سره هغه اوښ نه په خپل مصرف کي راوستلو سره او نه د يو سترې مسلمان ورور د راحت په ذريعه گرځولو سره گويا د شيطان اطاعت يې وکړ او شيطان يې خوشحاله کړ ځکه نو هغه اوښ گويا د شيطان لپاره سو، ددې څخه معلومه سوه چي کوتل آس ساتل منع دي او گويا هغه د شيطان آس دی، کوتل د شتمنو خلکو د سپرلی. د آس سره دوهم آس ته وايي چي د سپرلی. سره هسي ځغلي، ځيني شتمن خلک د خپل سپرلی. سره يو ځين کړی آس هم بيايي چي کله يې زړه و سي نو د گادۍ پر آس باندي سپرلی. شروع کړي او کله چي يې زړه وغواړي پردغه ځين کړي آس باندي سپور سي.

ځيني حضرات وايي چي د حديث الفاظ (فاما ابل الشياطين) يعني کوم اوښان چي د شيطانانو لپاره وي... دا په صل کي د راوي يعني د حضرت ابوهريره رضي الله عنه خپل الفاظ دي او د رسول الله ﷺ اصل حديث يوازي مخکنی مجمل عبارت دی يعني (يكون ابل للشياطين وبيوت للشياطين)، ځيني حضراتو ويلي دي لکه څرنگه چي د ترجمې څخه هم معلومېږي چي اصل حديث (فلم ارها) يعني ما هغه نه دی ليدی، تر دغه الفاظو پوري دی، دا قول ملا علي قاري رحمه الله عليه هم خوښ کړی دی.

د شيطاني کورو څخه مراد يا خو کجاوې دي چي ځيني خلک يې په رېښمو ټوکرانو سره بنائسته کوي يا هغه کورونه دي چي د هغه ديوالونه د رېښمو په ټوکرانو سره بنائسته سوي وي، ظاهره ده چي دلته د کجاوو يا کورونو څخه منع کول مقصد نه دي بلکه د هغو په رېښمو سره بنائسته کولو په سبب د هغه خرابي بيان سوې ده چي په هغه کي نه يوازي د مال بربادي او اسراف دی بلکه تفاخر او ريا هم دی.

چيري چي تم کېږي نو هلته مه زيات ځای نېستی او مه لاره بندوی

﴿٢٤٥﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت سهل بن معاذ رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت کوي چي موږ د نبي کریم ﷺ سره په جهاد کي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَيَّقَ النَّاسُ الْمَنَازِلَ وَقَطَعُوا الطَّرِيقَ فَبَعَثَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

شريک سو، خلکو په رسيدو سره ځايونه ونيول او لاري يې هم تنگه کړل، نبي کریم ﷺ يو سړی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنَادِيًا يُنَادِي فِي النَّاسِ أَنَّ مَنْ ضَيَّقَ مَنْزِلًا أَوْ قَطَعَ طَرِيقًا فَلَا

جَهَادَ لَهُ . رواه ابوداؤد

وليبرئ او اعلان يې وکړ چي کوم سړي ځای تنگ کړي يا لاره يې بنده کړه د هغه لپاره د جهاد ثواب نسته . ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ٢١٨١٣، رقم: ٢٧٧٧.

د ستنېدو غوره وخت

﴿٣٤٣٦﴾: وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَحْسَنَ مَا دَخَلَ الرَّجُلُ عَلَى أَهْلِهِ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ أَوَّلَ اللَّيْلِ . رواه ابوداؤد.

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ډېر ښه وخت هغه وخت دی چي مسافر د شپې په اوله حصه کي خپل کور ته داخل سي . ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ٢١٨١٣، رقم: ٢٧٧٧.

تشریح: دا په هغه صورت کي دی کله چي سفر نژدې وي ، مخکي دا تېر سوي دي چي د سفر څخه په ستنېدو کي د شپې په وخت کي کور ته تلل نه دي پکار نو د هغه تعلق د ليري سفر سره دی ، علامه نووي رحمه الله عليه وايي که څه هم د ليري سفروي او د هغه د راتلو خبر کورنۍ ته په ورځ کي ورکړل سوی وي نو د شپې په راتلو کي څه پروا نه سته ، ځيني حضرات وايي چي کورنۍ ته د رسېدو څخه کوروالي يعني جماع کول مراد دي ځکه چي د مسافر جنسي جذبه ډېره زياتيږي نو هغه چي د سفر څخه په ستنېدو سره د شپې په اوله برخه کي د جماع څخه فارغه سي نو بيا په سکون او آرام سره بېده سي او د ښځي حق هم ادا سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د سفر په دوران کي د شپې د آرام کیفیت

﴿٣٤٣٧﴾: عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ فَعَرَّسَ بَلِيلٍ اضْطَجَعَ عَلَى يَمِينِهِ وَإِذَا عَرَّسَ قُبِيلَ الصُّبْحِ نَصَبَ

ذِرَاعُهُ وَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى كَفِّهِ . رواه مسلم

د حضرت ابوقتاده رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي کله به رسول الله ﷺ په سفر کي وو نو په شپه کي چي به تم سو نو پر راسته اړخ به پريوتئ او هر کله چي به د سهار په وخت کي تم سو نو خپل راسته لاس به يې ودرؤئ او خپل سر به يې د لاس پر ورغوي کښېښود . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴۷۶۱۱، رقم: ۳۱۲-۶۸۳.

د سهار له خوا د سفر شروع کولو فضيلت

﴿۳۷۳۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللَّهِ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چي نبي کريم ﷺ وليږي عبدالله

بْنَ رَوَاحَةَ فِي سَرِيَّةٍ فَوَافَقَ ذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَعَدَا أَصْحَابُهُ قَالَ اتَّخَلَّفُ

بن رواحه د يو کوچنی لښکر سره په اتفاق سره هغه د جمعې ورځ وه، د عبدالله ملگري خو سهار ولاړل او عبدالله په زړه کي وويل

وَأَصْلِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ الْحَقُّهُمْ فَلَمَّا صَلَّى مَعَ رَسُولِ

زه چي د رسول الله ﷺ سره د جمعې لمونځ وکړم نو ولاړ به سم او د لښکر سره به يو ځای سم، د جمعې لمونځ چي يې د رسول الله ﷺ سره وکړ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَاهُ فَقَالَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَغْدُوَ مَعَ أَصْحَابِكَ فَقَالَ

نو رسول الله ﷺ عبدالله وليدئ او ورته وه يې فرمايل: ته د سهار په وخت کي د خپلو ملگرو سره د تللو څخه څه شي منع کړې، هغه وويل

أَرَدْتُ أَنْ أَصْلِيَ مَعَكَ ثُمَّ الْحَقُّهُمْ قَالَ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا

أَدْرَكْتَ فَضْلَ غَدْوَتِهِمْ . رواه الترمذي.

مادا غوښتل چي ستاسو سره د جمعې لمونځ وکړم نو روان به سم او د لښکر سره به يو ځای سم،

رسول الله ﷺ و فرمايل : كه ته د دنيا ټول شيان نفقه (صدقه) كړې بيا هم ته د خپلو ملگرو سره د سهار په وخت كي د تللو ثواب نسي تر لاسه كولاى . ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي ۴۰۵۱۲، رقم: ۵۲۷.

د لغاتو حل : فغدا: اى ذهب.

د شرمونښ پوست استعمالولو منع

﴿۳۷۴۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةَ رُقُقَةً فِيهَا جِلْدُ نَبْرٍ . رواه ابوداؤد .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ و فرمايل : د كوم لښكر سره چي د پرانگ پوست وي د هغوى سره ملائكي نه ځي . ابوداؤد .

تخريج : سنن ابی داود ۳۵۱۳، رقم: ۲۵۵۴.

د سفر امير د ملگرو خادم وي

﴿۳۷۵۰﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَيِّدُ

د حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ و فرمايل : سردار

الْقَوْمِ فِي السَّفَرِ خَادِمُهُمْ فَمَنْ سَبَقَهُمْ بِخِدْمَةٍ لَمْ يَسْبِقُوهُ بِعَمَلٍ إِلَّا الشَّهَادَةَ . رواه البيهقي في شعب الإيمان .

د قوم په سفر كي هغه دئ چي د قوم خدمت وكړي بيا څوك چي د قوم خدمت ترمنځه وكړي د هغه د عمل په مقابله كي بل څوك مخته كيدلاى نسي پرته د هغه چا څخه چي هغه د شهادت درجه تر لاسه كړي . بيهقي په شعب الايمان كي

تخريج : البيهقي في الشعب ۳۳۴۱۶، رقم: ۸۴۰۷.

تشریح : مطلب دادی چي حاکم او امیر باید د قوم خدمت وکړي د هغوی پر مصالحو باندي نظر ولري او د هغوی د ظاهري او باطني حالاتو خیال وساتي، ځيني حضرات وايي چي ددې څخه مراد دادی چي کوم سړی د خپل قوم او خپل ډلي په خدمت كي بوخت وي نو په حقيقت كي

هغه سړی د زیات ثواب په وجه د هغه قوم او ډلي مشروي که څه هم په لېدو کي هغه په قوم او ډله کي د کمي درجې والا وي ځکه چي د قوم د خدمت څخه ماسوا بل هیڅ عمل غوره نه دی مگر دا چي یو سړی د الله ﷻ په لاره کي جنگیږي او د شهادت درجه ترلاسه کړي .

=====

بَابُ الْكِتَابِ إِلَى الْكُفَّارِ وَدَعَائِهِمْ إِلَى الْإِسْلَامِ

(کفارو ته د لیکنو او هغوی ته د اسلام د بلني بیان)

کوم خلک چي الله تعالی د دغه کائناتو حقيقي خاوندان گرځولي دي او د هغه د نازل کړي قانون په مخکي سر کښته کوي هغوی د دې ذمه دار گرځول سوي دي چي هغوی ټولو کائناتو ته د الله ﷻ د احکامو بلنه ورکړي او گمراهان د ضلالت او تباهی د لارو څخه د یوه الله ﷻ اطاعت ، فرمانبرداری او صراط مستقیم ته راولي او همدارنگه د مخکي پر مخ د الله ﷻ نوم او د هغه د دین بیرغ سرلوړي کړي او کوم خلک چي د دغه بلني سر بهره د سر کښی څخه نه منع کیږي او د الله تعالی د دین د بیرغ نسکورولو ناپاکه جرئت کوي او د مخکي پر مخ د حقيقي مالک د احکامو په جاري کولو کي خنډ اچوي یعنی هغوی د خپلو عقېدو او کړنو په ذریعه د الله ﷻ په دغه مخکه باندي د فتنې او فساد بازار گرموي نو د هغوی پر خلاف دي توره پورته کړل سي او د هغوی سره دي تر هغه وخته پوري جنگ وکړل سي تر څو چي هغوی د خپل سر کښی څخه په منع کېدو د یو الله ﷻ د حاکمیت اعلی اقرار ونه کړي او یا د محصول په ادا کولو سره د اسلامي هیواد وفادار کېدل قبول نه کړي .

د کفارو پر خلاف د جنگ څخه مخکي هغوی ته د اسلام بلنه ورکول واجب دي :

اسلام دا قاعده ټاکلې ده چي د اسلام د مخالفینو پر خلاف تر هغه وخته پوري د جنگ اعلان نه سي کیدای تر څو چي هغوی ته د اسلام بلنه ور نه کړل سي ، د اسلامي قانون سره سم د کفارو سره د جنگ کولو مخکي هغوی ته د اسلام دعوت ورکول واجب دي او هغوی ته د اسلام د دعوت ورکولو څخه مخکي د هغوی سره جنگ کول حرام دي په شرط د دې چي هغوی ته د اسلام دعوت نه وي رسیدلی او که چیري هغوی ته د اسلام دعوت رسیدلی وي نو په دغه صورت کي د جنگ څخه مخکي هغوی ته بیا د اسلام دعوت ورکول مستحب دي .

د اسلام د دعوت ورکولو مختلفي طریقې دي چي د هغو څخه یوه طریقه د خط او لیکني

هم ده ، په خاصه توګه د یو هیواد پاچاهانو او امیرانو ته په عامه توګه سره د خط او لیکني په

ذریعہ د اسلام دعوت ورکول کیږي، رسول الله ﷺ مختلفو غیر مسلمانانو پاچاهانو لکه قیصر، کستری او نجاشي ته لیکنی واستولې چې په هغه کي هغوی ته د ضلالت او تباهی د لاري په پرېښودو سره د اسلامي پر سیده لاره باندې د تللو دعوت ورکړل سوی وو .

نقل سوي دي چې رسول الله ﷺ د حدیبیې د صلح څخه وروسته مدینې ته تشریف راوړ او قیصر روم ته یې د خط استولو اراده وکړه نو صحابه کرامو وویل چې د روم د پاچاهانو او امیرانو دا رواج دی چې هغوی یو لیک تر هغه وخته پوري مستند نه مني تر څو چې پر هغه مهر (تاپه) نه وي لگیدلې . رسول الله ﷺ د مهر لپاره د سپینو زرو د گوتمی جوړولو حکم وکړ او په هغه کي درې لیکي رسم سوې او په هغه درې لیکو کي یې خپل مبارک نوم داسي نقش کړ چې په لوړه لیکه کي الله، په درمیان لیکه کي رسول او په لاندې لیکه کي محمد وو ،

همدارنگه رسول الله ﷺ چې کومو پاچاهانو ته خطونه استول پر هغوی دغه مهر لگوی .
طبراني دغه ارشاد نقل کړی دی چې (کرامۃ الکتاب ختمه) یعنی د هغه خط عظمت د هغه مهر دی .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

قیصر روم ته د رسول الله ﷺ لیک

﴿۳۷۵﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى قَيْصَرَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ قیصر (د روم پاچا) ته خط ولیکي

يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَبَعَثَ بِكِتَابِهِ إِلَيْهِ دَحِيَّةَ الْكَلْبِيِّ وَأَمَرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى

د اسلام د بلني او هغه لیک یې د دحیه کلبی په لاس ولیږي او ورته یې حکم وکړ چې ته د لیک

عَظِيمٍ بُصْرَى لِيَدْفَعَهُ إِلَى قَيْصَرَ فَإِذَا فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ

د بصري حاکم ته ورسوه هغه به یې قیصر ته ورسوي، په دغه لیک کي لیکلي وه چې : بسم الله

الرحمن الرحيم ، د لیک د

مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ

اللہ ﷺ د بندہ او د هغه د رسول محمد ﷺ د لوري دروم د پاچا هر قل په نامه دی، پر هغه چا دي
سلام وي چي د هدايت پيروي وکړي

الْهُدَى أَمَّا بَعْدُ فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ أَسْلِمْتَ تَسْلَمَ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ
(اما بعد!) ددې څخه وروسته زه تاته د اسلام بلنه درکوم ته اسلام قبول کړه چي خوندي او په
امان سي، ته اسلام قبول کړه تاته به الله تعالى

مَرَّتَيْنِ وَإِنْ تَوَلَّيْتَ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ وَ {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ
دوه برابر ثواب درکړي او که ته مخ واره وي نو ستا د رعيت (زميندارو) گناه به هم پرتاوي، او
اي اهل کتابو! هغه خبري ته راسي

سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أُنْ لَا نَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
چي زموږ او ستاسو په منځ کي يو ډول ده، او هغه دين (حق) يا مشترکه کلمه داده چي موږ به د
الله ﷺ څخه پرته د بل چا عبادت نه کوو او شرک به نه نيسو د الله ﷺ سره هيڅ شی او ځيني

بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ } . متفق
زموږ به د ځينو نورو لپاره خدايان نه نيسوي بله يو الله ﷺ څخه، بيا که هغوی (اهل کتاب) ددې
دعوت څخه مخ واره وي نو تاسو هغوی ته ووايست تاسو شاهدان اوسئ چي موږ مسلمان يو،

عليه و في رواية لمسلم قَالَ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَقَالَ إِثْمُ الْيَرِيسِيِّينَ
وَقَالَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ .

بخاري او مسلم، او د مسلم په روايت کي دا الفاظ مختلف دي مثلاً په مسلم کي: (من
محمد رسول الله) او دويم لفظ (اليريسيين) او دريم لفظ (بدعاية الاسلام) دي.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۱۱-۳۲، رقم: ۷، و مسلم ۳۹۳۱۳ رقم ۷۴-۱۷۷۳.

د لغاتو حل: اليريسيين: اي الاتباع. (پيروان)

تشریح: د رسول الله ﷺ د پيغمبرۍ په وخت کي د روم حکومت د خپل طاقت او عظمت په
لحاظ د دنيا يو لوی طاقت او د شان او شوکت حکومت وو، د روم د حکومت پلازمینه

قسطنطنیه وه او هغه وخت د یورپ د مختلفو هیوادو څخه پرته شام ، فلسطین او مصر هم د هغه تر حکومت لاندې وه ، قیصر د روم د پاچا لقب وو لکه څرنگه چې د ایران د پاچا لقب کسری ، د حبشې د پاچا لقب نجاشي ، د ترک د پاچا لقب خاقان ، د قبط د پاچا لقب فرعون ، د مصر د پاچا لقب عزیز او د حمیر پاچا ته به یې تبع ویل .

د رسول الله ﷺ د پیغمبرۍ په زمانه کې د روم قیصر ته رسول الله ﷺ چې دا خط لیکلی وو د هغه نوم هرقل وو ، څرنگه چې هرقل په خپل شاهي شان او شوکت کې ممتاز گڼل کیدی همدارنگه د مذهبي علومو یعنی تورات او انجیل لوی عالم وو ، دحیه کلبی رحمه الله یو صحابي وو د هغه تر ټولو لوی خصوصیت دا وو چې حضرت جبرائیل علیه السلام به اکثر وختونه د هغه په شکل کې راتلی .

بُصری د شام د یو ښار نوم وو چې یو ډېر پرمخ تللی او تجارتي مرکز وو ، رسول الله ﷺ په خپل ابتدائي ژوند کې دوه تجارتي سفرونه کړي دي چې په هغو کې یې یو سفر بصری ته هم کړی دی .

دحیه کلبی رحمه الله پر سفارت باندې په مامور کېدو سره د قیصر په نامه د رسول الله ﷺ خط مبارک وړل د شپږم یا اووم هجري کال د شروع پېښه ده ، د روایاتو او تاریخ څخه ثابته ده چې قیصر روم د دغه خط مبارک تر دې حده اثر قبول کړی وو چې د رسول الله ﷺ د نبوت تصدیق یې کړی وو او د هغه په زړه کې د اسلام نور خپور سوی وو مگر د رعیت او د دربار د خلکو د بیري څخه او د تخت او تاج دد مینې په وجه هغه رڼا مړه پاته سوه او مسلمان نه سو ، نقل سوي دي چې د هغه خط د ویلو څخه وروسته د دربار خلک په غصه سول نو دحیه کلبی رحمه الله ته یې وویل که ما ته د خپلو خلکو څخه د خپل ځان پېره نه وای نو ما به خامخاستاسو د نبی اتباع کړې وای هغه (محمد ﷺ) بېله شکه نبی دی کوم چې موږ یې په انتظار وو .

ابن مالک رحمه الله وايي چې ددغه حدیث څخه معلومه سوه چې د خط لیکلو دغه غوره طریقه ده چې د لیکنې شروع دي په بسم الله سره وي او د خط لیکونکي نوم دي هم مخکې ولیکل سي ، ملا علي قاري رحمه الله وايي چې دا خبره یوازې د حدیث څخه ثابته نه ده بلکه د قرآن کریم د دغه آیت (انه من سلیمان وانه بسم الله الرحمن الرحيم) څخه هم ثابتیږي .

هرقل مسلمان نه وو ځکه رسول الله ﷺ په خپل خط مبارک کې هغه ته په خطاب کولو سره سلام علیک ونه لیکل بلکه دا بلیغ طرزیې اختیار کړ چې سلام علی من اتباع الهدی (یعني پر هغه چا دي سلام دي چا چې د هدایت پیروي وکړه) دلته دې ته اشاره سوې ده چې د غیر مسلم

سره د خبري کولو پړوخت کنایه سلام کول جائز دي .

رسول الله ﷺ ټولو مشرانو ته د اسلام د دعوت لیک واستوی

﴿۳۷۲﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بِكِتَابِهِ إِلَى كِسْرَى

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ خپل لیک مبارک کسری (د ایران پاچا) ته ولیږي

مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ فَأَمَرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ

د عبد الله بن حذافه سهمي په لاس او عبد الله ته یې حکم ورکړ چې لیک د بحرین حاکم ته

فَدَفَعَهُ عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ إِلَى كِسْرَى فَلَمَّا قَرَأَهُ مَزَّقَهُ قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ فِدَا

ورسوي (نو هغه د بحرین حاکم ته ورسوي) او د بحرین حاکم کسری ته ولیږي ، کسری چې لیک ووايه نو څيري یې کړ، او وه یې غورځوي ، ابن مسیب وايي رسول الله ﷺ کسری او د

عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُمَزَّقُوا كُلُّ مِزْقٍ . رواه البخاري

هغه پیروانو ته دا بنیرونه وکړه چې ټوټې ټوټې سئ نو هغوی ټول ټوټې ټوټې سول . بخاري .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۲۶۱۸، رقم: ۴۴۲۴.

تشریح: د روم په ډول فارس (ایران) هم د پخوانیو شهنشاهیت ځای وو او د آسیا یو عظیمه پاچاهي وه هغه وخت د سلطنت حدودو یوې خوا ته تر سندھ پوري خپور سوی وو او د بلي خوا څخه د عراق او عربو اکثره برخي لکه یمن، بحرین او عمان هم د فارس تر واک لاندې وه ، د هغوی اخلاقي حالت هم د شاوخوا هیواد په ډول ډېر خراب وو، یزدان او اهرمن د نیکی او بدی دوه خدایان گڼل کېدل او د اور عبادت د هیواد عام مذهب وو، د سلطنت د پاچا لقب به خسرو وو چې د هغه عربي لفظ کسری وو ، رسول الله ﷺ خسرو یا کسری ته خط واستوی چې د هغه نوم پروېز وو چې د هرمز ابن نوشیروان زوی وو، په تاریخي روایاتو کې راځي چې هغه وخت د ایران دا رواج وو چې پاچاهانو ته به کوم خطونه استول کېدل نو په هغو کې به تر ټولو مخکي د پاچا نوم وو مگر دغه خط مبارک د الله ﷻ په نامه (بسم الله) سره شروع سوی وو او بیا د رسول الله ﷺ مبارک نوم وو ځکه د خسرو پروېز په مخکي چې وویل سو نو هغه سخت په غصه سو او وه یې ویل چې زما غلام ته داسي جرئت پیدا سو چې ما ته دا ډول خط لیکي او بیا په غصه

کېدو سره هغه خط يې خپري کړ، د رسول الله ﷺ قاصد په حاضرېدو سره دا واقعہ بيان کړه نو رسول الله ﷺ وفرمايل همدارنگه دده حکومت په هم توتې توتې سي، د خط مبارک سره د خسرو پرويز دغه خرابه رويه او پر هغه باندي د رسول الله ﷺ د ښېرا دا نتيجه سوه چي څه وخت وروسته د طبري رحمه الله د روايت سره سم په ۱۳ جمادي الاول ۷م هجري کال (۶۲۹ع) په شپه پرويز خپل زوی شيرويه قتل کړی او بيا شپږ مياشتي وروسته د هغه زوی شيرويه هم مړ سو همدارنگه پر دغه حکومت او سلطنت باندي د همېشه لپاره داسي عذاب نازل سو چي لږ وخت وروسته د زرگونو کلونو د عظيم الشان سلطنت توتې توتې سو.

﴿۳۷۵۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى كِسْرَى وَإِلَى

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ کسری (د فارس او ايران پاچا)،

قَيْصَرَ وَإِلَى النَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَلَيْسَ بِالنَّجَاشِيِّ
الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه مسلم

قيصر (د روم پاچا)، نجاشي (د حبش پاچا) او د هر ظالم او سرکښ په نامه خطونه وليکل چي په هغو کي يې د اسلام قبلولو بلنه ورکړې وه او هغه نجاشي چي رسول الله ﷺ دا خط ورته ليږلی وو هغه نجاشي نه دی چي پر هغه رسول الله ﷺ (غائبانه) د جنازې لمونځ کړی وو. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۱۳۹۷/۳، رقم: ۷۵-۱۷۷۴.

تشریح: د روايت د آخري برخي مقصد د هغه خلکو د خيال رد کول دي کوم چي د هغوی په نزد هغه نجاشي چي خط وراستول سوی وو د هغه نوم اصحمه وو چي د رسول الله ﷺ فرمانبردار او د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو څخه وو، کله چي مدينې ته د هغه د وفات خبر راغلی نو رسول الله ﷺ وفرمايل چي هغه صالح سړی او ستاسو ورور اصحمه په حق رسيدلی دی ولاړ سئ او د هغه د جنازې لمونځ وکړی نو رسول الله ﷺ د هغه غائبانه د جنازې لمونځ ورکړ مگر د ځينو محققينو په نزد د دغه ترديد ضرورت نه سته ځکه چي هغوی وايي چي رسول الله ﷺ دواړو نجاشيانو ته خطونه استولي دي مخکي يې د اصحمه په نامه استولی وو او بيا د اصحمه څخه وروسته چي کوم سړی نجاشي سو هغه ته هم رسول الله ﷺ خط واستوی.

اوس پاته سوه دا خبره چي څرنگه چي اول نجاشي يعني اصحمه مسلمان سوی وو ايا دوهم نجاشي هم مسلمان سوی وو که يا؟ په دې باره کي مختلف روايات دي د ځينو په نزد هغه

هم مسلمان سوی وو مگر ځیني حضرات وایي چي هغه مسلمان سوی نه وو .
 مخکي د قیصر او کسری په باره کي ذکر سوی دی ځکه د نجاشي په باره کي هم یو څو
 خبري ذکر کول ضروري دي، حبش د عربو جنوب خواته په ختیځه افریقه کي د یو هیواد نوم دی
 ، د رسول الله ﷺ د پیغمبرۍ په وخت کي د دغه هیواد حکمران اصحمه وو، اصحمه او د هغه
 هیواد وال عیسیان وه، حبش په اصل کي عربي نوم دی او په یوناني کي دې ته اتهوپیا وایي او
 د دنیا په اوسنۍ نقشه کي هم د اتهوپیا په نامه مشهوره دی، په حبشي ژبه کي پاچا ته نجوس
 وایي نجاشي د دغه نجوس معرب دی .

په اسلامي تاریخ کي د هغه وخت د حبشیانو ذکر په ډېر عزت، احترام او شکر گزاری سره
 کیدی ځکه چي رسول الله ﷺ د خپل پیغمبرۍ څخه سمدستي وروسته دنیا د الله ﷻ د آخري
 دین خواته راوبلل او د خپل رسالت اعلان کولو سره یې دنیا ته د خپل اطاعت دعوت ورکړ او
 په کراره کراره د مکې خلک د رسول الله ﷺ په اطاعت کي داخلېدل شروع سول او همدارنگه د
 الله ﷻ د نامه بېرغ لوړېدل شروع سول نو د مکې کفارو دا ونه زغمل او دهغوی له خوا د مکې
 مکرمې مځکه یې پر مسلمانانو باندي د یوه الله ﷻ د نامه اخیستلو په جرم کي تنگه کړل، هغه
 وخت کله چي د مکې د قریشو ظلمونه د انسانیت د حد څخه ووتل او د توحید پر مؤمنانو
 باندي د ظلم او ستم انتها و سوه او رسول الله ﷺ مسلمانانو ته په د مکې څخه په هجرت کولو
 سره د تللو اجازه ورکړه نو دا حبش وو چي د خپل هیواد دروازي یې د مظلومو مسلمانانو لپاره
 په پراخ زړه سره خلاصي کړې او هغوی ته یې په خپل مځکه کي په ډېر عزت او احترام سره پناه
 ورکړه .

د مسلمانانو اولي قافلې چي د مکې مکرمې څخه هجرت وکړ د حضرت عثمان غني رضی الله عنه
 په مشرتابه کي حبشې ته ورسیدل ددې څخه وروسته دوهمه قافله حبشې ته ورسیدل او د هغو
 مشر د حضرت علي رضی الله عنه وروور حضرت جعفر طیار رضی الله عنه وو، په دغه دوهم وار رسول الله ﷺ د
 حبشې د پاچا په نامه یو خط واستوی او د ځینو تاریخ پوهانو د قول سره سم د نبی کریم ﷺ په
 خطونو کي دغه اول خط مبارک وو، په دې کي نجاشي ته یوازي د اسلام دعوت نه وو ورکړل
 سوی بلکه ددې نصیحت هم ورته سوی وو چي هغه د حکومت د غرور او تکبر په پرېښودو سره
 حبشې ته د پناه اخیستلو لپاره د ورتلونکو مظلوم مکې مسلمانانو سره تواضع وکړي، د مکې
 قریشو دا هم ونه زغمل چي مسلمان په حبشه کي د امن او سکون ژوند تېر کړي ځکه هغوی د
 مکې د معززو کسانو یو وفد د عمرو بن العاص په ډول موقع شناس او پوهانو په مشرتابه کي د

حبشي پاچا ته واستول چي هغه مهاجرين مسلمانان د حبشي څخه بېرته راواستوي او په مکي کي هغوی بيا د ظلم نښه سي ، هغه وفد د حبشي د پاچا په مخکي د مسلمانانو پر خلاف شکايت وکړ او د نجاشي د غصې کولو لپاره يې دا وويل چي : دا خلک عجيب او غريب عقائد لري چي په هغه باندي نه موږ خبريو او نه تاسو .

د حبشي پاچا نجاشي د وفد پر دغه شکايت باندي د مهاجرينو څخه د حقيقت معلومولو لپاره وويل او د هغوی څخه يې د هغه عقيدو پوښتنه وکړل ، په دغه وخت کي حضرت جعفر ضيار رضي الله عنه يو په زړه پوري تقرير وکړ چي هغه د حق ويني او بې باکي او په يو شاهي دربار کي د اسلامي عقائدو او نظرياتو د جرئت څخه ډکه ذريعه کېدو په وجه يوازي په اسلامي تاريخ کي يو قيمتي سرمايه نه ده بلکه د دنيا د ادبي تاريخ يو زريني ورقي او د خطابت د فن او تقرير يو قيمتي شاهکار هم دی ، هغه د حبشي پاچا ته وفرمايل : اې شاه ذي جاه : موږ ډېر جاهل قوم وو ، د مصنوعي او خپل په لاسو جوړو سوو بتانو عبادت زموږ مذهبي شعار وو ، مردار خوري ، بد کاري او بې رحمتي زموږ د ټولني اهم جزء گرځيدلی وو موږ نه د همسايه په حقوقو خبر وو او نه د آخرت او همدردۍ د جذبې سره اشنا وو ، هر طاقتو به زموږ د کمزوري پر هضم کولو فخر کوی دا زموږ د ژوند معيار وو ، زموږ د دغه تباهي حال ډېره وخت څخه قائم وو چي ناڅاپه الله جل جلاله زموږ قسمت بدل کړ او موږ ته يې يو داسي پيغمبر راواستوی چي د هغه د نسب او حسب څخه موږ هم خبر يو چي د هغه د صداقت او امانت حال موږ ته معلوم دی او د هغه عفت او پاک لمني هر وخت زموږ په نظر کي ده ، هغه راغلی او موږ ته يې هدايت وکړ ، هغه ځلانده شمع راته وښوول چي هغه زموږ د سترگو څخه د بد کاري او جهالت د تيارې پردې وشکولې .

دغه پيغمبر موږ ته و ښوول چي تاسو يوازي د يوه الله جل جلاله عبادت کوئ او هغه خپل خالق او مالک وگڼئ ، د بتانو عبادت پرېږدئ دغه په خپل لاس جوړ سوي معبودان نه تاسو ته گټه رسولای سي او نه تاوان ، په ياد ولرئ د گمراهۍ بنياد د پلار او نيکه په پټو سترگو تقليد دی . هغوی موږ ته تعليم راکړ چي همېشه ريښتيا وياست ، په امانت کي هيڅکله خيانت مه کوئ ، د همسايه سره همېشه ښه چلن او همدردي خپل شعار وگرځوئ ، وينه تويول او د الله جل جلاله حرام کړي شيانو څخه ځان وساتئ ، فحش او درواغ مه وياست ، د يتيم مال مه خورئ او پر پاک لمنو ښځو باندي تهمت مه وياست د يوه الله جل جلاله عبادت کوئ ، روژه نيسئ او د خپل مالو زکوة ورکوئ ، اې پاچا ! دغه ښي موږ د داسي نورو ډېرو غوره کارو تعليم راکړی دی موږ د هغه تصديق وکړ او هغه مو د الله جل جلاله پيغمبر ومني او ايمان مو پر راوړئ او څه چي هغه د الله جل جلاله

حکم موږ ته واورې موږ دهغه پیروي وکړه ، موږ الله ﷺ یو ومني او د شرک څخه مو توبه وکښل ، حلال مو حلال وگڼل او حرام مو حرام وگڼل ، او همدا زموږ جرم دی چې موږ یې د خپل هیواد پر پرېښودو باندي مجبور کړو او موږ ستاسو هیواد ته په راتللو سره پناه اخیستې ده .
د حبشې پر پاچا باندي ددغه حقیقت او بصیرت څخه ډک تقریر ډېر اثر وسو ، هغه د قریشو وفد ته جواب ورکړ چې داسې د پاکو عقیدو لرونکي نیک خلک زه په بېرته استولو سره د ظالمانو د ظلم او ستم ښکار کولای نه سم .

د شپږم هجري کال په پای کې رسول الله ﷺ د صلح حدیبیه څخه وروسته مدینې منورې ته بېرته راغلی او په اووم هجري کال د محرم په میاشت کې رسول الله ﷺ د نړۍ د پاچاهانو په نامه خطونه واستول . د حبشې پاچا ته یې بیا یو خط واستوی او حضرت عمرو ابن امیه ضمری رضی الله عنه د رسول الله ﷺ خط مبارک د حبشې دربار ته ورسوی اول خو هغه د نجاشي په مخکې د اثر څخه ډک یو تقریر وکړ چې په هغه کې د نجاشي د مشفقانه روې څخه د اطمینان اظهار وسو چې هغه دمکې د مظلومو مسلمانانو په باره کې اختیار کړې وه بیا د اسلامي عقائدو او د رسول الله ﷺ د پیروي اختیارو مؤثر تبلیغ کولو څخه وروسته هغه وویل چې :

د رسول الله ﷺ له خوا زما په ډول نور ډېر خلک مختلفو پاچاهانو ته د اسلام د دعوت لپاره استول سوي دي مگر د رسول الله ﷺ چې کوم امید ستاسو څخه دی د نورو څخه داسې امید نه سته ستاسو څخه په دې باره کې پوره اطمینان دی چې تاسو به د ځان او د الله ﷻ په مینځ کې د خپل مخکنۍ نیکۍ او د راتلونکي اجر او ثواب لحاظ وساتئ .

لږ وخت مخکې د حضرت جعفر طیار رضی الله عنه د معجز بیان څخه نجاشي د اسلام د دعوت څخه خبر سوی وو اوس د حضرت عمرو ابن امیه رضی الله عنه مؤثر تبلیغ د هغه په سینه کې د ایمان شمع روښانه کړه هغه د شاهي تخت څخه په راکښته کېدو سره پر مخکې کښېنستی خط مبارک یې په لاس کې په اخیستو سره مچ کړ او پر دواړو سترگو یې وموږی بیا یې ژباړونکی (ترجمان) راوغوښتی او دهغه د ترجمه کولو حکم یې ورکړ ، نجاشي د رسول الله ﷺ فرمان اوریدی او متاثر کیدی ، کله چې مضمون ختم سو او د هغه په مقصد خبر سو نو د ډېره شوق څخه یې د خط مبارک په مچولو سره پر سر کښېنودی او وه یې ویل (اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمد رسول الله) او بیا یې وویل که چیرې زه خپله تللای سوای نو د رسول الله ﷺ په خدمت کې به حاضر سوې وای ، بیا هغه خپل زوی ارها د تحفو سره د رسول الله ﷺ دربار ته واستوی مگر په بد قسمتی سره ارها په لاره کې وفات سو او د رسول الله ﷺ دربار ته ونه رسیدی .

ددې څخه وروسته بيا رسول الله ﷺ حضرت عمرو ابن اميه ضمرې رضي الله عنه ته د نجاشي په نامه خپل يو بل خط واستوی ، نجاشي دغه مبارک خطونه په احتياط سره د فيل د غاښ په يو صندوق کي په خوندي کولو سره په خپل خزانه کي اېښودل ، نجاشي وويل تر څو چي دغه فرمان موجود وي زما يقين دی چي د حبشې خلک به مامون او خوندي وي نو تر څو چي دغه مبارک خطونه د حبشې په خزانه کي موجود وي د سلطنت هر والي به ددغه خطو ډېر تعظيم او تکریم کوی او د ټول هيواد خلکو ته به ددغه خطو په ذريعه برکت تر لاسه کيږي .

د جهاد کونکو لپاره درې هدايات

﴿۳۷۴﴾ وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت سليمان بن بريدة رضي الله عنه د خپل پلار څخه روايت کوي چي کله به رسول الله ﷺ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْ صَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ

پريو لوی لښکرياکو چي لښکريو څوک امير وټاکي نو هغه ته به يې په خاصه توگه دا

نصيحت کوي چي د الله ﷻ څخه بيره کوي

وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا

او کوم مسلمانان چي به د هغو سره تلل د هغوی په اړه يې دا وصيت فرمايه چي د هغوی سره غوره چلن کوي او ددې وروسته به يې دا حکم ورکوي چي د الله ﷻ په نامه د الله ﷻ په لاره کي د هغه سړي سره وجنگيږي

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمْثُلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا

چي هغه د الله ﷻ سره کفر وکړ ، او جهاد کوي او (غنيمت د مال په ویشلو کي) خیانت مه کوي او مه ټگي کوي ، او مه مثله (پزه يا غوږ پريکول) کوي او کوچنيان مه وژني ، او اې اميره !

لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ أَوْ خِلَالٍ فَأَيُّتُهُنَّ مَا

هر کله چي ته د خپل دښمن مشرکانو سره مخامخ سي نو هغوی ته د درو خبرو دعوت ورکړه بيا په دې خبرو کي چي کومه خبره هغوی

أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ

قبوله کړي نو هغه منظوره کړه او جنگ بند کړه او تر ټولو وړاندي هغوی ته د اسلام دعوت ورکړه که هغوی اسلام قبول کړي

فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ

نو ته یې منظور کړه او بیا ورسره جنگ مه کوه او که هغوی اسلام قبول نه کړي نو بیا هغوی ته د دارالحرب (د کافرانو د وطن) څخه

الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا

دارالاسلام (د مسلمانانو حکومت) په لور د راتللو دعوت ورکړه او هغوی ته وښیېه که هغوی دارالاسلام ته راسي نو د هغوی به هغه حقوق وي کوم چي

عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ

د مهاجرینو وي او د هغوی پر ذمه به هغه فرائض وي کوم چي د مهاجرینو پر ذمه دي ، که هغوی د دې څخه هم انکار وکړي نو هغوی خبردار کړئ چي د هغوی سره به د صحرايي

الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ

مسلمانانو په ډول سلوک کيږي يعني پر هغوی به د الله تعالی هغه حکم جاري کيږي کوم چي پر ټولو مسلمانانو جاري دي (مثلا لمونځ، زکوٰه، قصاص او دیت وغيره)

لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا

او مال غنیمت او د هغه مال څخه چي د کافرانو څخه تر لاسه سي هغوی ته به هېڅ حصه نه ورکول کيږي مگر کله چي هغوی د مسلمانانو سره جهاد کوي، نو د هغه څخه به هم حصه ورکول کيږي ، که هغوی د دې څخه هم انکار وکړي

فَسَلْهُمْ الْجَزِيَّةَ فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا

نو د هغوی څخه جزیه (محصول) وغواړي ، که هغوی جزیه قبوله کړي نو ته یې منظوره کړه او

د جنگ څخه لاس واخله او که هغوی جزیه هم قبوله نه کړي

فَاسْتَعِزْ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ وَإِذَا حَاصِرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ

نویا د الله تعالی څخه مرسته و غواړه او د هغوی سره جگړه وکړه، او کله چي ته د هغوی یوه قلعہ محاصره کړي (یا یو آبادی ونیسي) او د هغه ځای خلک ستاسو څخه

ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَلَا ذِمَّةَ نَبِيِّهِ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ

د الله تعالی او د هغه د نبي ﷺ ذمه (عهد) و غواړي نو ته د الله تعالی او د هغه د نبي عهد هغوی ته مه ورکوه

ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّتَكُمْ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَنُ

بلکه خپل عهد او د خپلو ملگرو عهد ورکړه، له دې کبله که ته خپل او د خپلو ملگرو عهد مات

مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ وَإِنْ حَاصِرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ

کړي نو د الله تعالی او د هغه د رسول د عهد ماتولو څخه به دا غوره وي، او هر کله چي ته د یوې قلعې خلک محاصره کړي او هغوی دا خواش وکړي چي

تُنْزِلُهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تُنْزِلُهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَنْزِلُهُمْ عَلَى حُكْمِكَ

فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي أَتُصِيبُ حُكْمَ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا . رواه مسلم .

د الله ﷻ په حکم د هغوی محاصره پورته کړي نو ته د الله ﷻ په حکم محاصره مه پورته کوه بلکه خپل رایه او په خپل حکم سره محاصره پورته کړه ځکه چي تا ته نه ده معلومه ده چي د الله ﷻ حکم څه دی . مسلم .

تخریج صحیح مسلم ۱۳۵۷/۳، رقم: ۱۷۳۱-۳.

د لغاتو حل تخفروا: ای تنقضوا (مات کړئ).

تشریح په دغه حدیث شریف کي د هغه قاعدې اظهار سوی دی کوم چي د اسلام د دښمنانو پر خلاف د جهاد کولو په باره کي شریعت جاري کړې ده او هغه قاعده داده چي کله دښمن مخته راسي نو تر ټولو مخکي هغه ته د اسلام بلنه ورکړئ که هغه د اسلام بلنه قبوله نه کړي نو د هغه

څخه دا غوښتنه وکړئ چې د محصول په ادا کولو سره د اسلامي هیواد وفادار اوسیدونکي جوړ سي او که دې ته هم تیار نه سي نو بیا په آخري صورت کي د هغه پر خلاف جهاد کول دي. ثم ادهم... الخ: (بیا هغوی ته د اسلام دعوت ورکړه): د دغه جملې څخه د هغه درو شيانو اظهار شروع کيږي کوم چې د هغه تعلق د ذکر سوې قاعدې سره دی او لفظ د ثم په فرمایلو سره د لښکر امیر ته خطاب کول مقصد دي چې کله تا دغه درې شيان په اجمالي توګه وپېژندل نو اوس د دغه درو شيانو تفصیلي حکم باندي هم پوه سه او هغه دا چې اول هغوی ته د اسلام دعوت ورکړه بیا د محصول غوښتنه وکړه او کله چې هغوی په دغه دواړو کي هیڅ شی قبول نه کړي نو بیا د هغوی پر خلاف جهاد وکړه.

امام نووي رحمته الله علیه وایي چې د مسلم په ټولو نسخو کي (ثم ادعهم) دی مګر قاضي عیاض رحمته الله علیه ویلي دي چې د دغه روایت زیات صحت په دې کي معلومیږي چې دا (ادعهم) وي یعني د ثم لفظ نه وي، په کتاب ابو عبید او سنن ابوداؤد او داسي نورو کي هم دغه لفظ د ثم څخه د سوا نقل سوی دی ځکه چې د دغه جملې څخه په اصل کي د درو شيانو وضاحت بیانېږي نه دا چې د هغه درو شيانو څخه پرته د یو بل شي وضاحت کول مقصد وي، مازري رحمته الله علیه وایي چې دلته لفظ د ثم د معنی په اعتبار زیات دی مګر په جمله کي د دې استعمال د مخکي کېدونکي خبري د شروع په توګه دی او دا په هغه درو شيانو کي د اول شي د وضاحت او بیان لپاره دی او تر مع المسلمین پوري د دې تتمه ده، د دې څخه وروسته دوهم شی یعني د محصول (جزیه) غوښتنه کول او بیا دریم شی جهاد کول دي.

رسول الله صلی الله علیه و آله چې دا حکم وفرمایه که هغه خلک د اسلام دعوت قبول کړي نو هغوی ته د هجرت کولو دعوت ورکړه، د ځینو حضراتو په نزد د دغه حکم بنیاد دادی چې د مکې د فتح څخه مخکي هجرت کول د اسلام یو رکن وو.

هغوی ته به هغه حقونه تر لاسه کيږي... الخ: یعني د مدینې مهاجرینو ته چې کوم ثواب او فضیلت او د فئ د مال کوم حق ورکول کيږي دا ټول به تاسو ته هم حاصلیږي نو د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کي مهاجرینو ته دغه حق په دې توګه حاصل وو چې هغوی ته د امام له خوا د جهاد پر حکم کېدو باندي د جهاد لپاره د وتلو په وخت کي به په هغوی باندي د فئ مال مصرف کیدی او د دښمن په مقابل کي د جنگ کونکو شمېر به زیات وو یا کم وو، پر خلاف د غیر مهاجرینو چې هغوی ته دا حق حاصل نه وو ځکه چې د دښمن په مقابل کي د جنگ کونکو مسلمانانو شمېر د کافي کېدو په صورت کي پر هغوی باندي د جهاد لپاره وتل واجب نه وه نو د دغه

ارشاد : (وعلیهم ما علی المهاجرین) او پر هغوی به هغه ذمه داري عائد کيږي... الخ: ددې مطلب هم دادی ځکه چې د ذمه داری څخه مراد جهاد دی .

د صحرائي مسلمانانو څخه مراد هغه مسلمانان دي کوم چې د دارالاسلام په صحرا او ځنگلو کي او سیري نه په دار الکفر کي او سیدونکي صحرائي مسلمانان.

د غنیمت او فئ یوه معنی ده یعنې هغه مال چې د کفارو څخه مسلمانانو ته په لاس راسي مگر ځینو حضراتو په دواړو کي دا فرق کړی دی چې د غنیمت مال هغه مال ته وایي کوم چې د جنگ په ذریعه او په تکلیف سره د کفارو څخه ترلاسه کيږي او فئ هغه مال ته وایي چې کوم د جنگ او تکلیف څخه ماسود کفارو څخه په لاس راسي .

که ته خپل او د خپلو ملگرو د امان عهد مات کړې... الخ: ددې مطلب دادی که چیري ته هغوی ته د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ له خوا د امان عهد ورکړې او هغوی (کفار) هغه عهد او امان یو وخت مات کړي په دې توگه چې هغوی د شرطونو پوره کولو څخه انکار وکړي چې د هغه په بنیاد د هغوی سره عهد سوی دی نو په دغه صورت کي ستا لپاره د هغوی په باره کي یو فیصله کول به مشکل وي تر دې چې تاته د وحي یا د رسول الله ﷺ په ذریعه د هغوی په باره کي د یو فیصلې کولو اجازه وکړل سي چې هغه وخت به ممکن نه وي ځکه چې ته به د وحي نازلېدو د ځای یعنې د رسالت د دربار څخه لیري یې ددې پر خلاف که ته هغوی ته خپل او د جهاد د ملگرو له خوا د امان عهد ورکړې او هغوی د شرطونو او معاهدې په خلاف ورزي کولو سره هغه عهد مات کړي نو په دغه صورت کي ستا لپاره د هغوی په باره کي فیصله کي به مشکل نه وي چې ته د هغوی د بیا محصرې کولو سره هغوی قتل کړې که دي خوښه وي نو د محصول غوښتنه ځيني وکړه او که دي خوښه وي بنديان یې کړه ، یا ددې څخه ماسود هغوی پر خلاف د حکمت سره سم کوم اقدام کول چې وغواړې په هغه کي به تاته پوره اختیار وي .

د زوال وروسته د جنگ شروع کولو حکمت

﴿۳۷۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَوْفَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ

د حضرت عبد الله بن ابي اوفی رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د جنگ په ورځو کي (یو

أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ أَنْتَظَرَ حَتَّى مَالَتْ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ

وار) انتظار وکړ (یعنې د دښمن سره یې د ورځي په پیل کي جنگ ونه کړ) کله لمر پر زوال سو

نو رسول الله ﷺ د خلکو په منع کي ودریدئ

فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فَإِذَا لَقِيتُمْهُمْ

او وه يې فرمايل: اي خلکو! د دښمن سره د جنگ کولو ارزو مه کوئ بلکه د الله جل جلاله څخه امن او عافيت غواړئ او هر کله چي د دښمن سره جنگيږئ

فَاصْبِرُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ

نو د صبر څخه کار اخلي او د دې خبري يقين ساتئ چي جنت د تورو تر سايبې لاندې دئ. بيا رسول الله ﷺ دا دعاء وکړه: اي الله! د کتاب نازل کونکې!

وَمُجْرِي السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ. متفق عليه

د وريځي چلونکې! د دښمن ډلي ته ماته ورکونکې! اي الله دښمن ته ماته ورکړې او د کافرانو په مقابلې کي زموږ مرسته وکړي. بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳۰۶۶، رقم: ۲۹۶۵، و مسلم ۱۳۶۲۱۳، رقم: ۲۰-۱۷۴۲.

تشریح د نمر تر زواله پوري په جنگ نه کولو کي دا حکمت وو چي د غرمې څخه وروسته کله چي نمر زوال سي نو د گرمۍ په تيزي کي کمي راځي او هوا چلېدل شروع سي چي فرحت رسوي او همدارنگه هغه وخت د طبيعت د خوشحالي وي دوهم دا چي هغه د لمانځه او دعاء وخت هم وي. په حديث شريف کي راغلي دي چي هغه وخت د آسمان دروازي خلاصېږي او د انسانانو اعمال پورته کيږي نو په داسي وخت کي کله چي د انوارو او برکاتو او فتح او نصرت د نزول امېد کيدای سي. رسول الله ﷺ وغوښتل جهاد چي غوره عمل دی په دغه برکت ناکه وخت کي وکړل سي.

رسول الله ﷺ به تر سهار کېدو مخکي پر دښمن حمله نه کول

﴿۲۵۶﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا غَزَا بَنِي قَوْمًا لَمْ

د حضرت انس رضی الله عنه روايت دئ چي کله به رسول الله ﷺ زموږ سره جهاد کوئ

يَكُنْ يَغْزُو بَنَانَا حَتَّى يُصْبِحَ وَيَنْظُرَ إِلَيْهِمْ فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا كَفَّ عَنْهُمْ وَإِنْ لَمْ

نو د سهار کېدو څخه مخکي به يې پر دښمن حمله نه کول. کله چي به سهار سو نو رسول الله ﷺ

به د دښمن پر ډلي نظر واچوئ که د هغوی څخه به د آذان او از راغلی نو د جنگ څخه به منع سول

يَسْمَعُ أَذَانًا أَغَارَ عَلَيْهِمْ قَالَ فَخَرَجْنَا إِلَى خَيْبَرَ فَأَنْتَهَيْنَا إِلَيْهِمْ لَيْلًا فَلَمَّا

او که د آذان او از به نه راغلی نو پر هغوی به یې حمله کول، د حضرت انس رضی الله عنه بیان دی چي موږ د خیبر په لور ولاړو او خیبر ته موږ د شپې په وخت کي ورسیدو، کله چي

أَصْبَحَ وَلَمْ يَسْمَعِ أَذَانًا رَكِبَ وَرَكِبْتُ خَلْفَ أَبِي طَلْحَةَ وَإِنْ قَدَمِي لَتَمَسَّ

سهار سو او د آذان او از نه واوریدل سو نو رسول الله صلی الله علیه و آله پر سپرلۍ سپور سو او زه د ابو طلحه سره د هغه پر سپرلۍ شاته کښېنستم زه د رسول الله صلی الله علیه و آله سپرلۍ ته دوامره نژدې وم چي زما پښې

قَدَمَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَخَرَجُوا إِلَيْنَا بِمَكَاتِلِهِمْ وَمَسَاحِيهِمْ

د رسول الله صلی الله علیه و آله د قدم مبارک سره لگېدلې، انس رضی الله عنه وايي د سهار کېدو سره د خیبر خلک د ټوکرو او کودالو سره زموږ په لور راغلل (يعني خپلو محکو ته چي هغوی زموږ د راتلو څخه نا

فَلَمَّا رَأَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ مُحَمَّدٌ وَالْخَبِيسُ

خبره وه) کله چي هغوی نبي کریم صلی الله علیه و آله وليدئ نو وه یې ويل محمد (راغی) قسم په خدای محمد (راغلی) او د هغوی لښکر هم (په دې ويلو سره)

فَلَجَّأُوا إِلَى الْحِصْنِ فَلَمَّا رَأَوْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ

هغوی و تنښتېدل او په قلعه کي یې پناه واخیستل، رسول الله صلی الله علیه و آله چي هغه خلک په تېښته ولېدل

أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبْتُ خَيْبَرُ إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ

الْمُنْذَرِينَ . متفق عليه

نو وه یې فرمایل الل جل جلاله ډیر لوی دی الله جل جلاله ډیر لوی دی خیبر خراب سو، البته موږ (يعني مسلمانان) چي کله د یو قوم میدان کي کښته سو نو د هغه بیړي وهلی قوم سهار خراب سي . بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۸۹۱۲-۹۰، رقم: ۶۱۰، و مسلم ۱۴۲۶/۳، رقم: ۱۲۰-۱۳۶۵.

دلغاتو حل مکاتلم: جمع مکتل وهو الزنبيل الكبير. مساحيم: جمع مسحاة وهي المجرفة من الحديد

تشریح په دغه حديث شريف کي د رسول الله ﷺ د جنگ دا معمول بيان سوی دی چي کله به يې د دښمنانو پر سيمه باندي د حملې کولو اراده وکړه نو د صبح صادق ختلو څخه وروسته به يې د هغه سيمي په باره کي فکر کوی او د سيمي د اوسيدونکو حالات او د هغوی په ذريعه به يې د هغوی د عقېدو معلومات کوی چي دا کوم خلک دي ، که چيري رسول الله ﷺ ته به دا معلومه سوه چي دا د کفارو سيمه ده مگر ددې سرېره رسول الله ﷺ به محض ددغه احتمال په فکر کولو سره چي کيدای سي په دغه سيمي کي مسلمانان هم وي ، که چيري رسول الله ﷺ به د هغه سيمي څخه د سهار اذان واوریدی نو دا به يې گڼل چي يا خودغه سيمه د مسلمانانو ده او يا په دغه سيمه کي مسلمانان هم دي ، رسول الله ﷺ به د حملې کولو اراده موقوف کړل او هغه سيمه به يې جنگي شغلو ته نه سپارل ، مگر کله چي به يې اذان نه واوریدی نو بيا به يې حمله پر کول او هغه به يې په جنگي ميدان بدلول ځکه چي په هغه زمانه کي دا تصور هم نه سو کيدای چي مسلمانان دي اذان پرېږدي ځکه چي د هغه سيمي له خوا د اذان اواز نه راتلل ددې خبري واضح دليل وو چي دغه سيمه د الله ﷻ د نامه اخیستونکو څخه بالکل خالي ده او دلته يوازي د کفر هستوگنه ده ، خطابي رحمه الله وايي چي دا ددې ټينگ دليل دی چي اذان د اسلام د شعائرو څخه دی او ددې پرېښودل بالکل جائز نه دي بلکه که چيري د يو ښار خلک د اذان پرېښودو باندي اتفاق وکړي او اذان کول پرېږدي نو په دغه صورت کي د وخت امام او د اسلامي هيواد پاچا باندي واجب دي چي د هغوی جنگ او قتال وکړي او هغوی ددغه عامي گمراهۍ څخه وساتي ، حنفي فقهاؤ هم داسي ليکلي دي .

په دې کي هيڅ شک نه سته چي کله موږ د يو قوم ميدان ته ورځو ... الخ: دا مستانفه جمله ده چي د مخکنې خبري يعني د خيبر د بربادۍ وضاحت کول او د هغه وجه بيانول دي .

بېرول سوی قوم: ددې څخه مراد کفار دي ، ددغه جملې څخه د رسول الله ﷺ مطلب دا وو چي پر هغوی باندي د قتل او سختي گرمۍ په صورت کي د الله ﷻ له خوا د نازلېدونکي عذاب په وجه د هغوی سهاره پر خوفناک سوی دی او رسول الله ﷺ دا خبره د قرآن کریم ددغه آيت کریمه څخه کړې ده چي :

أَفْعِدَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمْتَعُونَ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا هَا مُنْذِرُونَ .

ژباړه : ایا دغه کفار زموږ د عذاب لپاره تلوار کوي کله چې د هغوی په میدان کې زموږ عذاب نازل سي نو د هغوی سهار به خراب وي څوک چې بیړول سوي وي .

امام نووي رحمه الله وايي چې د دغه حديث څخه معلوم سوې چې د دښمن مقابلې ته د رسیدو په وخت کې د تکبیر نعره (الله اکبر) ویل مستحب دي او د داسې وخت په ډول د حالاتو په محققه اورو کې د قرآن کریم په ذریعه استشهاد جائز دي نو د دې په ډول هغه صورت وو کله چې رسول الله ﷺ د مکې د فتح په وخت کې ويلي وه : (جاء الحق وزهق الباطل) : حق راغلی او باطل باطل سو .

علماء ويلي دي چې د قرآن کریم څخه داسې استشهاد کول چې په محاوراتو کې د ضرب المثل په توګه وي ایا د لغو او بې ګټې خبرو او کلام په دوران کې مکروه دي ، ملا علي قاري رحمه الله وايي زموږ ځينو علماء د دې وضاحت کړې دي چې د یو سړي د خپل یو مفهوم د ادا کولو لپاره د خپل الفاظو پر ځای د الله تعالی کلام یعنې د قرآن کریم یو آیت یا یوه ټوټه استعمالول کفر دي لکه یو سړی خپل مخاطب ته چې د هغه نوم یحیی وي د یو کتاب یا بل شي ورکولو په وخت کې داسې ووايي : (یا یحیی خذ الكتاب بقوة) ، دا په اصل کې د آیت کریمه یوه ټوټه ده چې د هغه ترجمه داده : اې یحیی ! دا کتاب په ټینګۍ سره ونیسه ، یا یو سړی خپل مخاطب د خوراک کولو لپاره یا د مخته ویلو لپاره ویل غواړي نو په خپل الفاظو سره چې ووايه یا وخوره د دې پر ځای بسم الله ووايي یا په داسې بل صورت کې د قرآن کریم الفاظ استعمالول .

ملا علي قاري رحمه الله وايي چې د رسول الله ﷺ (جاء الحق وزهق الباطل) ویل د استشهاد په توګه نه وو بلکه په اصل کې د امثال امر په توګه وو چې الله تعالی رسول الله ﷺ ته حکم ورکړی وو (قل جاء الحق وزهق الباطل) یعنې اې محمد ! (ﷺ) ووايه چې حق راغلی او باطل ولاړی .

خلاصه دا چې دا ډول څومره منقولات چې د رسول الله ﷺ ثابت دي هغه په اصل کې د الله تعالی د حکم اطاعت او پر ځای راوړل دي او دا مستحب دي .

د ماښین په وخت کې د جنگ شروع

﴿۲۷۵﴾ : وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ مُقَرِّنٍ قَالَ شَهِدْتُ الْقِتَالَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت نعمان بن مقرن رحمه الله څخه روایت دی چې زه د رسول الله ﷺ سره په جنگ کې ملګری

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ انْتَظَرَ حَتَّى تَهْبَ الْأَرْوَاحُ وَتَحْضَرَ الصَّلَاةُ. رواه البخاري.

۱۰. رسول الله ﷺ چي به په کومه ورځ د سهار په وخت کي جنگ ونه کړي نو تر هغه وخته پوري به يې انتظار کوي چي بادونه به راوالتل او د لمانځه (يعني ماپښين) وخت به راغلی. بخاري
تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ٢٥٨١٦، رقم: ٣١٦٠.

د لغاتو حل الارواح: جمع ربح.

تشریح ددغه حديث څخه معلومه سوه چي د ماپښين په وخت کي د جنگ شروع په هغه صورت کي کېدل کله چي به په يو وجه د سهار په وخت کي جنگ شروع نه سو، په ظاهره دا معلومېږي چي د جنگ شروع به د حالاتو او حکمت سره سم کېدل که چيري د حالاتو تقاضا به د سهار په وخت کي د جنگ کولو وه نو د سهار په وخت کي به جنگ کېدی او که چيري په يو وجه به د سهار په وخت کي جنگ مناسب نه وو نو بيا د غرمې د زوال څخه وروسته به جنگ شروع کېدی.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د لمر د زوال څخه وروسته جنگ

١٢-٢: عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ مِقْرَنٍ قَالَ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ أَوَّلَ النَّهَارِ انْتَظَرَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَتَهْبَ الرِّيَّاحُ وَيَنْزِلَ النَّصْرُ. رواه ابوداؤد.

د حضرت نعمان بن مقرن رضی الله عنه څخه روايت دی چي زه د رسول الله ﷺ سره په غزاگانو کي شریک سوئ وم. کله چي به رسول الله ﷺ د ورځي په لومړنۍ برخه کي جنگ نه کوي نو انتظار به يې کوي کله چي به لمر زوال سو بادونه به راوالتل او مرسته به نازله سوه نو جنگ به يې پیل کړ. ابوداؤد
تخريج سنن ابی داؤد ١١٢١٣، رقم: ٢٦٥٥.

درسول الله ﷺ د جنگ وختونه

﴿۳۷۵۹﴾: وَعَنْ قَتَادَةَ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ مُقَرَّرٍ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

حضرت قتاده رضي الله عنه د نعمان بن مقرن رضي الله عنه څخه روايت کوي چي هغه وويل ما د رسول الله ﷺ په ملگرتيا کي جنگونه کړي دي ،

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ أُمْسَكَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإِذَا طَلَعَتْ

کله چي به سهار سو نو تر لمر ختو مخکي به يې جنگ نه شروع کوي او چي لمر به راوختي نو

قَاتَلَ فَإِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ أُمْسَكَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ فَإِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ

جنگ يې شروع کړ ، او کله چي به غرمه سول نو جنگ به يې بند کړ ، بيا چي به لمر پر زوال سو نو (ما پښين لمانځه وروسته)

قَاتَلَ حَتَّى الْعَصْرِ ثُمَّ أُمْسَكَ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعَصْرُ ثُمَّ يُقَاتِلُ قَالَ وَكَانَ يُقَالُ

بيا به يې جنگ پيل کړ ، او تر مازديگر پوري به دا لړۍ روانه وه ، بيا به يې جنگ بند کړ او د مازديگر لمنځ به يې ادا کړي او د هغه وروسته به جنگيدل ، د قتاده بيان دى چي

عِنْدَ ذَلِكَ تَهَيَّجُ رِيَّاحُ النَّصْرِ وَيَدْعُو الْمُؤْمِنُونَ لِحَيُوشِهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ . رواه الترمذي .

صحابه کرامو به ويل په دغه وختونو کي د فتح هواوي چليږي او مسلمانان په لمنځونو کي د خپل لښکر د فتح دعاوي غواړي . ترمذي

تخريج سنن الترمذي ۱۳۶۱۴ ، رقم: ۱۶۱۲ .

مجاهدينو ته يو خاص هدايت

﴿۳۷۶۰﴾: وَعَنْ عِصَامِ الْمَزِينِيِّ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

سريه فقال إذا رأيتم مَسْجِدًا أَوْ سَبْعَتُمْ مُؤَذِّنًا فَلَا تَقْتُلُوا أَحَدًا . رواه

الترمذي و ابوداؤد .

د حضرت عصام بن مزني رضي الله عنه خخه روايت دئ چي رسول الله ﷺ موږ په يو کوچني لښکر کي وليږلو او دا حکم يې راکړ چي کله تاسو مسجد ووينئ يا د مؤذن اذان واورئ نو هلته جنگ مه کوئ او څوک مه وژنئ . ترمذي او ابوداؤد

تخريج: سنن الترمذي ۱۰۲۱۴، رقم: ۱۵۴۹، ابوداؤد ۸۹۱۳، رقم: ۲۶۳۵.

تشریح: مطلب دادی که چیري تاسو په یو ځای کي د اسلام د شعائرو خخه یو قولې یا فعلې نښه ووينئ نو تر هغه وخته پوري څوک مه وژنئ تر څو چي دا معلومه نه سي چي دا مؤمن دی او دا کافر دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د خالد بن ولید ایران ته لیک لېږل

﴿۳۷۱﴾: عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ كَتَبَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى أَهْلِ فَارِسٍ بِسْمِ اللَّهِ

د حضرت ابو وائل رضي الله عنه خخه روايت دئ چي حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د فارس د سردارانو په نامه د لیکلي وه : بسم الله

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى رُسْتَمَ وَمِهْرَانَ فِي مَلَأِ فَارِسٍ

الرحمن الرحيم، د خالد بن ولید د لوري د رستم او مهران په نامه چي د فارس په سردارانو کي

سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّا نَدْعُوكُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَبَيْتُمْ

دي . پر هغه چا دي سلامتي وي چي د حق او هدايت پيروي کوي ددې خخه وروسته موږ تاسو ته د اسلام منلو دعوت درکوو که تاسو اسلام نه قبلوئ نو په خپل لاس سره ذليل کېدو سره

فَاعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَأَنْتُمْ صَاغِرُونَ فَإِنْ مَعِيَ قَوْمًا يُحِبُّونَ الْقَتْلَ فِي

جزیه راکړئ او که ددې خخه هم انکار کوئ نو زما سره داسي خلک دي چي د الله ﷻ په لار کي

سَبِيلِ اللَّهِ كَمَا يُحِبُّ فَارِسُ الْخُمْرَ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى. رواه في

شرح السنة.

جنگېدل يا قتلېدل داسي خوښوي لکه څرنگه چې د فارس خلک شراب خوښوي ، پر هغه چا دي
سلام وي چې د هدايت او حق پيروي کوي . شرح السنة

تخريج : لم نجده في شرح السنة.

=====

بَابُ الْقِتَالِ فِي الْجِهَادِ

(په جهاد کي د جگړې بيان)

په دغه باب کي هغه حديثونه نقل کيږي په کوم کي چې رسول الله ﷺ د جهاد ترغيب ورکړی دی او د جهاد فضيلتونه او ثوابونه يې بيان کړي دي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د شهيد منزل جنت دی

﴿۳۷۲﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روايت دی چې د أحد په ورځ يو سړي رسول الله ﷺ ته وويل :

أُرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَيُّنَ أَنَا قَالَ فِي الْجَنَّةِ فَأَلْقَى تَمْرَاتٍ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى

قُتِلَ . متفق عليه

که زه ووژل سم نو زما ځای به چيري وي ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : په جنت کي ، هغه سړي
د خپل لاس څخه خرماوي و غورځولې بيا و جنگېدی ترڅو چې شهيد سو . بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۵۴/۷ ، رقم : ۴۰۴۶ ، و مسلم ۱۵۰۹/۳ ، رقم : ۱۴۳ - ۱۸۹۹ .

د جهاد د اعلان لپاره د رسول الله ﷺ حکمت عملي

﴿۳۷۳﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت کعب بن مالک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د یو جنگ اراده کول نو

يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَىٰ بِغَيْرِهَا حَتَّىٰ كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ تَبُوكَ غَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ

توریه به یې فرمایل، تر څو چې د تبوک د غزا موقع راغلل دا غزا رسول الله ﷺ د سختي گرمۍ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَفَازًا وَعَدُوًّا

په ورځو کې وکړه ددې لپاره یې د لیري سفر وکړ او بې اوبو او بې وښو ځنگلونه یې قطع کړل د
دښمن شمیر هم په دې کې زیات وو، کله چې رسول الله ﷺ ددې اراده وکړل نو (توریه یې ونه

كَثِيرًا فَجَلَّى لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أَهْبَةً غَزَوْهُمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ

الَّذِي يُرِيدُ . رواه البخاري .

کړه بلکه) په ډاگه ددې اظهار یې وکړ چې مسلمانان د جنگ لپاره په ښه ډول تیار سي او خپل
سامن برابر کړي بیا رسول الله ﷺ صحابه کرام د خپلي هغه ارادې څخه خبر کړل کومه چې د
رسول الله ﷺ په ذهن کې وه . بخاري .

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ١١٣٨، رقم: ٤٤١٨.

تشریح توریه معنی خبره پتول، په دې توگه چې اصلي خبره پته کړل سي او بله خبره ظاهره
کړل سي . رسول الله ﷺ به د جهاد د ارادې په وخت کې دا جنګي حکمت عملي اختیاروی چې
کوم ځای ته به د جهاد لپاره تلل نو د هغه اعلان به یې نه کوی بلکه د یو بل ځای په باره کې یې
خبرې کولې چې هلته د جهاد لپاره څو، دغه حکمت رسول الله ﷺ ددې لپاره اختیاروی چې
دښمن ته د رسول الله ﷺ د ارادې معلومات ونه سي او هغوی غافل وي، داسې حکمت په اصل
کې د جنګ گټلو لپاره ضروري وي او د دنیا هر قانون دا روا گڼي ځکه اسلام هم د (الحرب
خدعة) یعنې جنګ د مکر او فریب نوم دی. په ویلو سره داسې فریب او چم کول جائز گرځولي
دي. د رسول الله ﷺ دغه توریه که څه هم د خدعة د ډول څخه وه مگر رسول الله ﷺ دا د صریح
قول په ذریعه نه اختیارول بلکه د تعریض او کنایې په توگه یې اختیارول. کله چې به رسول الله
ﷺ یو ځای ته د جهاد لپاره د تلو اراده وفرمایل نو د خلکو څخه به یې د یو بل ځای حالات او د
هغه د لارو په باره کې پوښتنې کولې. او یا داسې حکمت به یې اختیاروی چې خلکو ته به د
رسول الله ﷺ د حقیقي ارادې خبر نه کېدی، رسول الله ﷺ به په صریحو الفاظو کې د یو بل

خای د نامه په اخیستلو سره داسي نه ویل چي زه فلاني خای ته د تلو اراده لرم ترڅو درواغ ویل
نرم نه سي.

تر دې چي دغه غزا... الخ: کعب ابن مالک رضی الله عنه ددې په ذریعه د تبوک غزا ته اشاره وکړه
چي د هغه د ذات د تعلق سره مشهور وو، حضرت کعب رضی الله عنه په خپله په دغه غزا کي نه وو، دا
واقعہ ډېره مشهوره ده چي په قرآن کریم کي هم ذکر سوې ده.

د لیري سفر یې وکړ: د جهاد لپاره تبوک ته تلل ځکه لیري سفر ویل سوي دي چي تبوک د
دمشق او مدینې منورې په مینځ کي د خیبر او البلاد پر کرښه واقع دیو خای نوم دی، د مدینې
منورې څخه د هغه زمانې د مسافت په اعتبار څوارلس منزله او اوسنۍ زمانې د حساب مطابق
تقریب ۴۶۵ مېله فاصله باندي واقع دی، رسول الله صلی الله علیه و آله په خپل ژوند مبارک کي چي په کومو
غزاوو کي په خپله گډون فرمایلی وو په هغه کي د تبوک غزا هم وه چي د نهم هجري کال په آخر
کي واقع سوې وه، په دغه غزا کي صحابه کرامو ته ډېر سخت مشکلات پېښ سول او هغوی
ډېر تکلیفونه وزغمل.

جنگ د مکر او فریب نوم دی

۲۷۲: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَرْبُ
خَدْعَةٌ. متفق عليه

د حضرت جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: جنگ یو چم دی. بخاري او
مسلمه.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۵۸۱۶، رقم: ۳۰۳۰، و مسلم ۱۳۶۱۱۳، رقم: ۱۷-۱۷۳۹.

تشریح مطلب دادی چي په جنگ کي د لښکر د زیات شمېر او ډېر جنگېدل دومره گټور نه دي
لکه څومره چي مکر او چم گټور وي کوم چي د نن ورځي په مهذبو الفاظو کي حکمت عملي
ورته وایي. د دغه مکر او چم گټه دا وي چي ټول جنگ په یو وار ختم سي، غوره قومندان هغه
وي چي د جنگ په میدان کي په خپل تدبیر او حکمت سره د دښمن لوی لښکر پر ماتي خوړولو
باندي مجبوره کړي.

که څه هم د اسلام علماؤ په اتفاق سره د کفارو سره په کیدونکي جنگ کي مکر او چم جائز
گرځولی دی مگر په دې باره کي یو حد هم ټاکلی دی چي پر اسلامي او اخلاقي تعلیماتو

باندی یو حرف را نه سي . هغوی وایي چي د مکر او چم د لاري اختیارولو په صورت کي اول باید دا خبره په ذهن کي وي چي ښکاره درواغ ونه ویل سي او بل دا چي په هیڅ داسي صورت کي مکر او چم ونه کړل سي چي په هغه کي د مسلمان له خوا ورکړل سوی د امان عهد مات کړل سي ، علماؤ د مکر او چم کولو څو صورتونه ټاکلي دي د مثال په توګه داسي فریب ورکړل سي چي اسلامي لښکر د جنگ څخه تنبیدلی دي او بیا د دښمن د دغه غفلت څخه په ګټه پورته کولو سره پر هغوی په یو وار حمله وکړل سي ، همدارنګه داسي حکمت اختیار کړل سي چي په هغه کي د ذکر سوو دواړو امورو لحاظ وي .

په حدیث کي لفظ د خدعه په اصل کي د خ په پېښ او د دال په جذم سره يعني خدعه دی مګر زیات فصیح د خ په زېر سره يعني خدعه دی ، ددې معنی داده چي جنگ په فریب او چم سره ختمیږي مګر دغه لفظ د خ په زېر سره او د خ په پېښ سره او د دال په زېر سره يعني خدعه هم نقل سوی دی ، په دغه صورت کي به معنی دا وي چي جنگ په ډېره دوکه کي اچونکی دي يعني کوم خلک چي د دښمن مقابلې ته ځي د هغوی په زړه کي ډول ډول خیالونه پیدا کیږي مګر کله چي د جنگ میدان ته ورسیږي او جنگ کیږي نو د هغوی د خیالاتو برعکس نتیجې ظاهریږي ، یو سړی د فتح تر لاسه کولو او د دښمن د وژلو په خیال سره راځي مګر د جنگ په میدان کي ماته خوري او خپله ووژل سي همدارنګه یو سړی د ماتې او ناکامۍ په خیال سره راځي مګر هلته د جنگ میدان بدل سي او هغه کامیاب سي ، غرض دا چي جنگ په دوکه او فریب کي اخته کونکی یو شی دی .

جهاد ته د ښځو پېلول مسئله

﴿۳۷۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْزُو بِأَمْرِ سُلَيْمٍ وَنِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مَعَهُ إِذَا غَزَا يَسْقِيْنَ الْمَاءَ وَيُدَاوِينَ الْجُرْحَى .

رواه مسلم

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم چي به د يو جنگ لپاره تشریف وړی نوام سليم او د انصارو نوري ښځې به يې د ځان سره بيولې چي د جنگ په وخت کي خلکو ته اوبه ورکړي او د زخميانو تدابي وکړي . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۱۴۴۳/۳ ، رقم : ۱۲۵ - ۱۸۱۰ .

تشریح ددغه حدیث څخه معلومه سوه چي مجاهدينو ته د اوبو ورکولو، د زخميانو پټۍ او خدمت کولو په نيت د زيات عمر بنځي (سپين سري) د ځان سره بېول جائز دي او که چيري د صحبت او کوروالۍ په نيت وي نو بيا د ازادو بنځو په نسبت د مينزو بېول غوره دي (دا حکم هغه وخت وو کله چي د داسي مينزو ساتل رواج وو چي د هغوی سره صحبت او کوروالي کول جائزه).

﴿٣٧٦﴾: وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَخْلَفُهُمْ فِي رَحَالِهِمْ فَأَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعَامَ وَأُدَاوِي الْجَرْحَى وَأَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى. رواه مسلم.

د حضرت ام عطية رضي الله عنها څخه روايت دئ چي زه د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره په اوو جنگو کي شريکه سوې يم، زه به د دوی په قرارگاه کي پاته کېدم د هغوی خوراک به مي تياروی د زخميانو درملنه به مي کول او د ناروغانو خدمت به مي کوی. مسلم.

تخریج صحیح مسلم ١٣٧٤٧، رقم: ١٤٢-١٨١٢.

په جهاد کي د بنځو او کوچنيانو د وژلو مسئله

﴿٣٧٧﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ. متفق عليه

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د بنځو او کوچنيانو (په جهاد کي) د وژلو څخه منع فرمايلي ده. بخاري او مسلم.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ١٤٨١٦، رقم: ٣٠١٥، و مسلم ١٢٦٤٣، رقم: ٢٥-١٧٤٤.

تشریح په هدايه کي ليکلي دي چي بنځه، هلکان، روند او شيخ فاني دي نه وژل کيږي مگر که يو هلک يا ليونی په جنک کي شريک وي او جنک کوي نو هغوی قتل کېدای سي، همدارنگه ملکه بنځه هم وژل کېدای سي او د هغې زوی وژل هم جائز دي کوم چي د پاچا يا مشر بنځه وي ځکه چي د دښمن د پاچا او مشر په قتلېدو سره د هغوی شان او شوکت ختمیږي.

﴿۳۷۱﴾: وَعَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَامَةَ قَالَ سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت صعب بن جثامه رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه پوښتنه وکړه چې د

عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيِّتُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَيَصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذُرَارِيِّهِمْ

قَالَ هُمْ مِنْهُمْ، وَفِي رَوَايَةٍ هُمْ مِنْ آبَاءِهِمْ. متفق عليه

کافرانو پر کور د شپې حمله وکړل سي او په هغه کي ښځو او کوچنیانو ته تاوان ورسېږي نو څه حکم دی؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: هغوی د هغوی څخه دي (يعني د شپې په حمله کي د ښځو او کوچنیانو وژل کېدل گناه نه ده هغوی هم د کافرانو څخه دي مگر په قصد سره دي هغوی نه وژل کيږي) او په يوه روایت کي دا الفاظ دي چې هغوی د خپلو پلرونو تابع دي. بخاري او مسلم

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۴۶۱۶، رقم: ۳۰۱۲، و مسلم ۱۳۶۴۱۳، رقم: ۲۶-۱۷۴۵.

تشریح: مطلب دادی چې په جهاد کي ښځي او کوچنیان دي په قصد سره نه وژل کيږي او که چيري د شپې د حملې په صورت کي ووژل سي نو څه پروا نه سته ځکه چې د هغوی جنگ د کوم سړي سره وي په هغوی کي د فرق نه کېدو په وجه هغوی هم د قتل په حکم کي د خپلو مشرانو په ډول دي.

د دښمن د درختو پرېکولو مسئله

﴿۳۷۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ نَخْلَ بَنِي

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د یهودي قبیلې بني نضیر د خرماوو د

النَّضِيرِ وَحَرَّقَ وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ (شعر) وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقُ

درختو پرېکولو او سوځولو حکم وکړ، حسان په دې اړه دا شعر ووايه: (د بني لؤي پر سردارنو د مقام بويره کي د خرماوو د درختو پرېکول او سوځول آسان وي) او د دې پېښي په اړه دا آیت

بِالْبُيُوتِ مُسْتَطِيرٌ وَفِي ذَلِكَ نَزَلَتْ { مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ. متفق عليه

نازل سو: (ما قطعتم) (د خرماوو د درختو چې څه تاسو وهلي يا څه مو د هغه پر رېښو

ولاري پري ايښي دي دا ټول د الله په حکم سره دي). بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۹۱۷، رقم: ۴۰۳۱، و مسلم ۱۳۶۵۱۳، رقم: ۳۰-۱۷۴۶.

د لغاتو حل مستطير: ای منتشر. (خپاره سوي).

تشریح کله چي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته په هجرت راغلی نو دلته يې د يهوديانو سره هم تعلق پيدا سو، هغه وخت په مدينه کي د هغه يهوديانو درې ډلي ابادي وې: ۱: بنو نضير، ۲: بنو قريظه، ۳: بنو قينقاع، رسول الله ﷺ يو معاهده وکړه چي په هغه کي د مسلمانانو او يهودو په مينځ کي د ډېرو ټولنيزو او معاشرتي معاملاتو سره متعلق او په خپلو کي د تعلق په باره کي يو څو احکام هم فيصله سول چي په هغو کي يهوديانو ته د مسلمانانو سياسي او تمدني حقوقو کي په صراحت سره د مساوات په ورکولو سره پوره حقوق ورکړل سول او هغوی ته د مذهبي ازادۍ په ورکولو سره ډېره فياضانه رويه اختيار کړل سوه او د مسلمانانو له خوا پر هغه عمل هم وکړل سو مگر د يهوديانو له خوا د هغه معاهدې خلاف ورزي وکړل سول تر دې چي د بنو نضير يهوديانو له خوا تر دې حده د عهد ماتولو اظهار و سو چي د هغوي له خوا د رسول الله ﷺ د قتل فلان هم تيار کړل سو مگر الله ﷻ د وحی په ذريعه رسول الله ﷺ د هغه نپاک فلان څخه خبر کړ نو هغه يهوديان د مدينې منورې څخه په جلا وطنه کولو سره خبر ته و تنبېدل او د هغوی د خرماوو باغونه و سوځل سول او د هغوی سرايونه ونړول سول.

لؤي: د لام په پېښ او د همزې په زور سره او د ياء په شد سره د نضر ابن کنانه د اولاد څخه د يو سړي نوم وو چي د رسول الله ﷺ د مشرانو نيکه گانو څخه دی او د بني لؤي څخه مراد د قريشو اشراف دي چي د رسول الله ﷺ صحابه کرام او د رسول الله ﷺ سره په هجرت راغلي وه. بويره د يو ځای نوم دی چي هلته د بنو نضير باغونه وه کوم چي صحابه کرامو سوځلي وه.

نقل سوي دي چي کله رسول الله ﷺ د بنو نضير د خرماوو د پرې کولو او سوځلو حکم وکړ نو هغوی وويل اي محمد! (ﷺ) تاسو خو پر مخکه باندي د فساد کولو څخه منع کول نو بيا تاسو زموږ د خرماوو درختي ولې پرې کړې او سوځلې، نو ذکر سوی آيت نازل سو چي د رسول الله ﷺ د حکم تائيد يې وکړ او دا يې واضحه کړه چي دغه يهوديانو ته کومه سزا ورکړل سوې ده هغه د الله تعالی د حکم مطابق ده او د اسلام د دښمنانو درختي پرې کول او سوځل جائز دي.

د دښمن د غفلت څخه ګټه اخیستل او د هغوی قتل جائز دی

﴿۳۷۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْنٍ أَنَّ نَافِعًا كَتَبَ إِلَيْهِ يُخْبِرُهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ

د حضرت عبد الله بن عون رضي الله عنه څخه روايت دی چې نافع رضي الله عنه هغه ته وليکل چې ابن عمر رضي الله عنه هغه

أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَغَارَ عَلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ غَارَيْنِ فِي نَعْمِهِمُ بِالْمُرَيْسِيِّ فَقَتَلَ الْمُقَاتِلَةَ وَسَبَى الذَّرِيَّةَ. متفق عليه

ته دا وښودل چې نبی کریم صلی الله علیه و آله د بني مصطلق مقام مریسیع کې چې هغوی په خپلو حیوانانو کې بې خبره پراته وه لوټ کړل کومو خلکو چې د رسول الله صلی الله علیه و آله سره مقابلې وکړه ، رسول الله صلی الله علیه و آله هغوی ووژل او د هغوی ښځې او کوچیان یې ونیول . بخاري او مسلم .

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۷۰۸۵، رقم: ۲۵۴۱، و مسلم ۱۳۵۶۱۳، رقم: ۱-۱۷۳۰.

د لغاتو حل : غارین: ای غافلین. مریسیع: اسم ماء لبني مصطلق بالعصب.

تشریح بني مصطلق د خزاعه قبیلې یو ښاخ وو او مریسیع د یو ځای نوم دی چې د مکې او مدینې په مینځ کې د مدینې منورې څخه تقریبا پر اویا مېله فاصله واقع دی ، دلته ډېرې اوبه وې چې پر هغو باندي د بني مصطلق واک وو .

د جنگ کونکو څخه هغه خلک مراد دي کوم چې د جنگ کولو صلاحیت او وړتیا یې درلودل یعني عاقل او بالغ نارینه، د ذریت څخه د هغوی ښځې او کوچیان مراد دي .

ددغه حدیث څخه معلومه سوه چې د اسلام دښمنان که چیرې په غفلت کې وي نو د هغوی د غفلت څخه په ګټه اخیستلو سره ناڅاپه حمله کول او د هغوی د غفلت په حال کې د هغوی قتل او د هغوی پر مال او سامان باندي قبضه کول جائز دي .

د جنگ په باره کې یو فوجي حکم

﴿۳۷۱﴾: وَعَنْ أَبِي أُسَيْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَنَا يَوْمَ بَدْرٍ

د حضرت ابو أسید رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د بدر د غزا په ورځ چې موږ د قریشو

حِينَ صَفَفْنَا لِقَرِيشٍ وَصَفُّوا لَنَا إِذَا كُتِبُوكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالنَّبْلِ وَفِي رَوَايَةٍ إِذَا

په مقابلې کې صفونه ترلي وه او قریشو موږ ته مخامخ صف بندي کړې وه موږ ته وفرمایل : کله

چي قریش تاسو ته نڙډي سي نو تاسو غشي پر واوروئ، او په يوه روايت کي دي کله چي هغوی

اَتَّبِعُكُمْ فَارْمُوهُمْ وَاسْتَبْقُوا نَبْلَكُمْ. رواه البخاري. و في حديث سعد

تسو ته نڙډي راسي نو پر هغوی غشي واوروئ او غشي هم د ځان سره وساتئ (يعني ټول غشي مه مصرفوئ)، بخاري او د سعيد حديث

هر تنصرون سنډ کر في باب فضل الفقراء وحديث البراء بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم رهطاً في باب المعجزات ان شاء الله تعالى.

(هر تنصرون) به د فضل فقراء په باب کي او د براء حديث: بعث رسول الله الخ. به د معجزات په باب کي بيان کړو.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۹۱۱۶، رقم: ۲۹۰۰.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د جنگ په ميدان کي د لښکر برابرول

بَدْرَ لَيْلًا. رواه الترمذي. عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ عَبَّأَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه څخه روايت دی چي د بدر په غزا کي رسول الله صلى الله عليه وسلم موږ د شپې تيار او برابر کړو. (يعني د شپې يې سره سم کړو ترڅو د ورځي بيا هر سړی پر خپل ځای ودریږي). ترمذي

تخريج سنن الترمذي ۱۶۷۱۴، رقم: ۱۶۷۷.

تشریح د تعبیه معنی تیارول دي. د حديث مطلب دادی چي د بدر په غزا کي د جنگ شروع کولو څخه مخکي په شپه کي خپل لښکر يې داسي تيار او مرتب کړي د مجاهدينو پر بدن يې وسله وتړل د هغوی صفونه يې برابر کړل او هر مجاهد يې پر خپل ځای ودرولی يعني څوک چي په کوم ځای کي مناسب وو هلته درول يې ور وښوول چي کله د ورځي جنگ شروع سي نو هر سړی دي پر خپل خپل ځای همدا سي قائم وي.

د مجاهدینو لپاره امتیازي نښي

﴿۲۷۷﴾: وَعَنِ الْمُهَلَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ بَيَّتَكُمْ الْعَدُوَّ فَلْيَكُنْ شِعَارُكُمْ حَمْ لَا يُنْصَرُونَ. رواه الترمذي و ابوداؤد.

د مهلب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د خندق په غزا کې موبته و فرمايل: که دښمن پر تاسو د شپې حمله وکړي نو ستاسو علامه (حم لا ينصرون) الفاظ دي. ترمذي او ابوداؤد **تخریج** سنن الترمذي ۱۷۰۱۴، رقم: ۱۶۸۲، و ابوداؤد ۷۴۱۳، رقم: ۲۵۹۷.

تشریح په فوجي او جنگي قواعدو کې په عامه توګه دا معمول دی چې د فوجیانو لپاره یو خاص نښه او علامه ټاکل کیږي چې په هغه سره د موافق او مخالف په مینځ کې فرق وکړل سي دغه نښي د غیر لفظي نښو په صورتو کې هم ټاکل کیږي چې د فوجیانو پر بدن او کالو باندي لګول کیږي او د لفظي اشارو په صورت کې هم وي چې هغه په ژبه ادا کولو سره د خپل حیثیت او حقیقت اظهار کیږي، د لښکر د قومندان له خوا خپل فوجیانو ته مخکي دا ښوول کیږي که چیري د جنگ په میدان کې یا په یو بل ځای کې پوښتنه در څخه وسي چې ته څوک یې؟ نو دغه لفظ په ژبه ادا کوه، که چیري پوښتنه کونکی د خپل لښکر سړی وي نو تا ته به څه تاوان نه رسوي په خاصه توګه د شپې د حملې په وخت کې چې د خپلو او پردیو په مینځ کې فرق کول مشکل وي او اکثر اشتباه کیږي د داسي علامو او اشاراتي الفاظو د هر ضرورت وي، د نن سبا په رواجي اصطلاحاتو کې داسي اشاراتي الفاظو ته په انګریزي ژبه کې کوډ ورډ (Code word) وایي. نو د حنین د غزا په وخت کې کله چې رسول الله ﷺ ته د دښمن له خوا د شپې د حملې کولو خطر پیدا سوه نو رسول الله ﷺ مسلمانان خبردار کړل چې هغوی په داسي حال کې خپل علامه (حم لا ينصرون) الفاظ ووايي چې ددې په ذریعه دا و پیژندل سي چې مسلمان څوک دی او کافر څوک دی، ددغه الفاظو معنی ده اې د حم نازلونکې! دښمنانو ته دي هیڅوک د مرستي لپاره تر لاسه نه سي.

﴿۲۷۸﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ كَانَ شِعَارُ الْمُهَاجِرِينَ عَبْدَ اللَّهِ وَشِعَارُ الْأَنْصَارِ عَبْدَ الرَّحْمَنِ. رواه ابوداؤد.

د حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه څخه روايت دی چې د مهاجرينو د پیژندنې علامه په یوه غزا کې

(عبدالله) وه او د انصارو علامه (عبدالرحمن) وه . ابوداؤد .

تخریج سنن ابی داود ۷۳۱۳، رقم: ۲۵۹۵.

﴿۲۷۷۵﴾: وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زَمَنَ

د سلمه بن اکوع رضی الله عنه څخه روایت دی چې موږ د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په ملګرتیا کې

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَيَّتْنَاهُمْ نَقُتْلُهُمْ وَكَانَ شِعَارُنَا تِلْكَ اللَّيَّةِ أَمْتُ

أَمْتُ . رواه ابوداؤد

جهاد وکړ د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کې موږ پر کافرانو د شپې حمله وکړه او هغوی مو قتل کړل .
و په دغه شپه زموږ علامه یعني د مسلمانانو د پیژندنې نښه د (أمت أمت) الفاظ وه . ابوداؤد

تخریج سنن ابی داود ۱۰۰۱۳، رقم: ۲۶۳۸.

صحابه کرامو د جنگ په وخت کې شور نه خوښوی

﴿۲۷۷۶﴾: وَعَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ يَكْرَهُونَ الصَّوْتَ عِنْدَ الْقِتَالِ . رواه ابوداؤد

د حضرت قیس بن عباده رضی الله عنه څخه روایت دی چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله صحابه کرامو به د جنگ پر وخت شوری یا آواز بد ګڼی (او یوازي د الله ذکر به یې کاوه) . ابوداؤد

تخریج سنن ابی داود ۱۱۳۱۳، رقم: ۲۶۵۶.

تشریح عام فوجیان وي چې هغوی د جنگ په مهال کې چغې، نعرې، شور او بې مقصده نعرې وهي او د خپل مېړانې او شجاعت نعرې پورته کوي چې پر دښمن باندې هیبت او رعب ولوړي مګر صحابه کرامو به داسې نه کول بلکه هغوی به یوازي د الله جل جلاله په نامه اخیستلو سره الله اکبر وایه .

او که چیرې د هغوی د خولې څخه به آواز پورته کېدی نو هغه به یوازي د الله جل جلاله پر ذکر مشتمل وو ځکه چې په حقیقت کې یوازي د الله جل جلاله په نامه اخیستلو کې د دنیا او آخرت مطلب ترلاسه کېږي .

د دښمن مشران وژنئ

﴿۲۷۷۷﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اقْتُلُوا

شُيُوخَ الْمُشْرِكِينَ وَاسْتَحْيُوا شَرَّخَهُمْ أَيِ صَبْيَانِهِمْ. رواه الترمذي وابدواؤد

د حضرت سمرة بن جندب رضي الله عنه څخه روايت دئ چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: په مشركانو كي مشران وژنئ او كوچنيان ژوندي پرېږدئ. ترمذي او ابدواؤد

تخريج سنن الترمذي ۱۲۳۴، رقم: ۱۵۸۳، وابدواؤد ۱۲۲۳، رقم: ۲۶۷۰.

تشرېح د زيات عمر والا څخه يا خوزلميان مراد دي چې د كوچنيانو په مقابله كي لوى وي يا هغه سپين ږيري مراد دي چې د ټينگ قوت مالک وي ځكه چې شيخ فاني وژل صحيح نه دي مگر كوم شيخ فاني چې په جنگ كي د خپل عقل او رايه څخه كار اخلي او دښمن په جنگ كي د هغه پر ښوول سوو تدبيرو عمل كوي نو هغه قتلول جائز دي.

د دښمن ښار او كښتونه سوځل جائز دي

﴿۲۷۷۸﴾: وَعَنْ عُرْوَةَ قَالَ حَدَّثَنِي أُسَامَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

كَانَ عَهْدَ إِلَيْهِ قَالَ أَغْرُ عَلَى ابْنِي صَبَاحًا وَحِرْقُ. رواه أبو داود

د حضرت عروة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې ما ته اسامه رضي الله عنه بيان وكړ چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم هغه د ښكرد مشر ټاكلو سره وليږئ نو تاكيد سره يې ورته حكم وركړ چې د ابناء پر ځاى باندي (چې په شام كي دئ) سهار وختي حمله وكړه او هغه وسوځه (يعني د هغوى مخكي او درختي) تباه او برباد يې كړه. ابدواؤد

تخريج سنن ابى داود ۸۸۸۳، رقم: ۲۶۱۶.

تشرېح ابناد يو سيمي نوم دئ چې په شام كي واقع ده او هلته حضرت اسامه ابن زيد رضي الله عنه د مجاهدينو د امير په توگه د جهاد لپاره استول سوى وو.

ددغه حديث څخه معلومه سوه چې د اسلام د دښمنانو ښارونه لوټ كول د هغوى كور، مخكي، درمن، درختي او باغونه سوځل جائز دي.

﴿۲۷۷۹﴾: وَعَنْ أَبِي أُسَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ

إِذَا أَكْتَبُوكُمْ فَأَرْمُوهُمْ وَلَا تَسْلُوا السُّيُوفَ حَتَّى يَغْشَوْكُمْ . رواه ابوداؤد .

د حضرت ابو اسيد رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ د بدر د غزا په ورځ وفرمايل : كله چې د بنمنان تاسو ته نژدې راسي نو پر هغوی غشي و اوروی او توري تر هغه وخته پوري د تيكو څخه مه كارې تر څو پوري چې مخامخ نه سئ . ابوداؤد

تخريج : سنن ابی داود ۱۱۸۱۳، رقم: ۲۶۶۴.

د دښمن د مزدورانو قتل کولو څخه منع

﴿۳۷۸۰﴾ : وَعَنْ رِبَاحِ بْنِ الرِّبِيعِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت رباح بن الربيع رضي الله عنه څخه روايت دئ چې موږ په يوې غزا كې د رسول الله ﷺ سره وو،

فِي غَزْوَةٍ فَرَأَى النَّاسَ مُجْتَمِعِينَ عَلَى شَيْءٍ فَبَعَثَ رَجُلًا فَقَالَ انْظُرْ عَلَى مَا

رسول الله ﷺ وليدل چې خلک پريوشې را جمع وه نو رسول الله ﷺ د حال معلومولو لپاره يو سړی وليږی كله چې هغه راغلی

اجْتَمَعَ هَؤُلَاءِ فَجَاءَ فَقَالَ عَلَى امْرَأَةٍ قَتِيلٍ فَقَالَ مَا كَانَتْ هَذِهِ لِتُقَاتِلَ وَهَـ

نو وه يې ويل چې يوه ښځه وژل سوې ده او پر هغې خلک جمع دي، رسول الله ﷺ وفرمايل : دا خو جنگ والا نه وه ؟ (يعني ښځه خو د جنگيانو څخه نه وه نو دا ولي وژل سوې ده)، پر

الْمُقَدِّمَةِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ فَبَعَثَ رَجُلًا فَقَالَ قُلْ لِي خَالِدٍ لَا تَقْتُلْ امْرَأَةً وَلَا

عَسِيفًا . رواه ابوداؤد .

منځني فوج حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه سردار وو، رسول الله ﷺ يو سړی ور وليږی او ورته وه يې ويل چې خالد ته ووايه چې ښځه او مزدور مه وژئ . ابوداؤد

تخريج : سنن ابی داود ۱۲۱۱۳، رقم: ۲۶۶۹.

د لغاتو حل : عسیفا: ای اجیرا و تابعاً للخدمة . (مزدور)

تشریح : د مزدور څخه مراد هغه مزدور دی چې د جنگ په میدان کې د جنگ لپاره نه وي راوستل سوی بلکه د خدمت او نورو کارو لپاره راوستل سوی وي .

مجاهدینو ته د لېرلو پړوخت هدايات

﴿۳۷۸۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ انْطَلِقُوا بِأَسْمِ

د انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د لېرلو پړوخت مجاهدینو ته وفرمايل: ځئ د

اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيًّا وَلَا طِفْلًا وَلَا صَغِيرًا

الله عز وجل د نامه په برکت سره، د الله تعالى په توفيق سره او د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر دين، (خبردار!)

چي شيخ فاني مه وژئ، مه کوچنی وژئ

وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَغْلُوا وَضُبُّوا غَنَائِبَكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَحْسِنُوا فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

الْمُحْسِنِينَ. رواه ابو داود

او مه بنځه (وژئ)، د غنيمت په مال کي خيانت مه کوئ د غنيمت مال يو ځای کړئ په خپلو

کي صلح کوئ او د يو بل سره بڼه چلن کوئ ځکه چي الله تعالى نيکي کونکي خوښوي. ابو داود

تخريج سنن ابی داود ۸۶۱۳، رقم: ۲۶۱۴.

تشریح: شيخ فاني مه وژئ مگر که چيري يو سپين ږيري د جنگ کولو صلاحيت ولري يا د

هغه رايه او د هغه د جنگي تدبير د دښمن لپاره گټور او مؤثروي نو د هغه وژل جائز دي.

طفلا صغيرا: دلته لفظ د صغير بدل او بيان دی، طفل يعني هغه هلک چي بلوغ ته نه وي

رسيدلی د دغه حکم څخه هغه هلک مستثنی دی کوم چي د دښمن د قوم پاچا او مشروي يا په

جنگ کي برخه لري همدارنگه د هغه بڼخي قتلول هم منع دي کوم چي په جنگ کي گډون نه لري

او نه د قوم ملکه اونه په جنگي معاملاتو کي رايه او تدبير ورکونکې وي.

د بدر د غزا يوه يادونه

﴿۳۷۸۲﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ تَقَدَّمَ عُتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَتَبِعَهُ ابْنُهُ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دئ چي د بدر د غزا په ورځ د کفارو د لښکر څخه عتبه بن ربيعه

را مخته سو او او په هغه پسني د هغه زوی وليد

وَأَخُوهُ فَنَادَى مَنْ يُبَارِزُ فَاثْتَدَبَ لَهُ شَابٌّ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ مَنْ أَنْتُمْ

او ورور (شيبه) را غلغل او آوازيي و کړ څوک سته چي زموږ سره د جنگ لپاره ميدان ته را مخته سي؟ د اسلام د لښکر څخه يو څو انصاري زلميان مقابلې ته راووتل،

فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ لَا حَاجَةَ لَنَا فِيكُمْ إِنَّمَا أَرْدُنَا بَنِي عَيْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

عنه پوښتنه وکړه تاسو څوک ياست؟ هغوی ورته وويل موږ انصاريو، عتبه ورته وويل: موږ ته ستاسو سره د جنگ ضرورت نسته، موږ خو خپل د اکا د زامنو سره جنگېدل غواړو. (يعني قريش او مهاجرينو سره) رسول الله ﷺ د عتبه د دې الفاظو په اورېدو سره وفرمايل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُمْ يَا حَمْزَةُ قُمْ يَا عَلِيُّ قُمْ يَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْحَارِثِ فَأَقْبَلَ

حمزه ودرېږه، علي ودرېږه، عبيده بن حارث ودرېږه، نو

حَمْزَةُ إِلَى عُتْبَةَ وَأَقْبَلَتْ إِلَى شَيْبَةَ وَاخْتَلَفَ بَيْنَ عُبَيْدَةَ وَالْوَلِيدِ ضَرْبَتَانِ

حمزه د عتبه مقابلې ته را وړاندي سو (او هغه يې ووژئ) او زه (علي) د شيبه په لور متوجه سوم او هغه مي ووژئ او عبيده او وليد دواړو پريو بل د توري وارو کړ

فَأُتْخَنَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ ثُمَّ مِلْنَا عَلَى الْوَلِيدِ فَقَتَلْنَاهُ وَاحْتَمَلْنَا

عُبَيْدَةَ. رواه احمد وابوداؤد

او يو بل يې سخت زخمي کړل او دواړه يې هوشه سول، بيا موږ پر وليد حمله وکړه او هغه موهم ووژئ او موږ عبيده د ميدان څخه را واخيستی. احمد او ابوداؤد.

تخريج مسند الامام احمد ۱۱۷۸۱، وابوداؤد ۱۱۹۱۳، رقم: ۲۶۶۵،

د لغاتو حل اثخن: ای جرح و اضعف (ژوبل سو)

د يو مقصد په غرض د ميدان څخه تېښتېدل جائز دي

﴿۲۸۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَرِيَّةٍ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ موږ د يو کوچني لښکر سره وليږلو،

فَحَاصَ النَّاسُ حَيْصَةً فَاتَيْنَا الْمَدِينَةَ فَأَخْتَفِينَا بِهَا وَقُلْنَا هَلَكْنَا ثُمَّ أَتَيْنَا

خلک د دښمن د مقابلې څخه و تېښتېدل او مدینې ته په راتگ سره موږ (د شرمندگۍ له کبله)

پتہ سوو، او په خپل زړه کې مو وویل چې موږ هلاک سوو، بیا موږ حاضر سو

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَحْنُ الْفَرَارُونَ قَالَ بَلْ

د رسول الله ﷺ په خدمت کې او عرض مو وکړ اې د الله رسول! موږ تنبېدلې يو، رسول الله ﷺ وفرمايل: نه، بلکه

أَنْتُمْ الْعَكَارُونَ وَأَنَا فِتْنُكُمْ. رواه الترمذي وفي رواية أبي داود نحوه وقال

تاسو د حملې سربيره حمله کونکي ياست او زه ستاسو جماعت يم، ترمذي، او په ابو داود کې هم دا ډول روايت دی او د هغه اخري الفاظ دادي چې

لَا بَلْ أَنْتُمْ الْعَكَارُونَ قَالَ فَدَنَوْنَا فَقَبَّلْنَا يَدَهُ فَقَالَ أَنَا فِتْنَةُ الْمُسْلِمِينَ وَ

نه، بلکه تاسو د حملې سربيره حمله کونکي ياست، ابن عمر وايي (د رسول الله ﷺ د دې الفاظو په اوریدو سره) موږ را مخته سولو او د رسول الله ﷺ مبارک لاسونه مو مچ کړل، بیا رسول الله ﷺ وفرمايل: زه د مسلمانانو جماعت يم.

سَنَذْكُرُ حَدِيثَ أُمِّيَّةَ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ كَانَ يَسْتَفْتِحُ وَحَدِيثَ أَبِي الدَّرْدَاءِ ابْغُونِي فِي ضَعْفَائِكُمْ فِي بَابِ فَضْلِ الْفُقَرَاءِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

او انشاء الله ډیر ژر به د امیه بن عبدالله حديث کان يستفتح، او د ابو درداء حديث ابغوني في ضعفائکم، د فضل فقراء په باب کې بیان کړو.

تخریج سنن الترمذي ۱۸۶۱۴، رقم: ۱۷۱۶، وسنن ابی داود ۱۰۶۱۳، رقم: ۲۶۴۷.

د لغاتو حل خاص: ای مال. (مائل سو). العکارون: ای الکراون الی الحرب والعطافون نحوها.

تشریح د عکر معنی ستنیدل دي او په جنگ کې ستنېدل، د دغه ارشاد مطلب دادي که چیري یو لښکر خپل کمزوري محسوس کړي او د دښمن د مقابلې څخه په دې نیت و تنبېږي چې د خپل مرکز څخه به په کومک او مرسته اخیستلو سره بیا د جنگ میدان ته راسي نو دا گناه نه ده او تاسو خلک په دې نیت سره د جنگ د میدان څخه تنبیدلي ياست ځکه نو د پښیماني او شرمندگۍ محسوس کولو کې څه خبره نه سته.

زه د مسلمانانو ډله يم: رسول الله ﷺ د خپل عظمت او برکت په وجه خپل ځان یو پوره ډله

وگرځوی لکه څرنګه چې په قرآن کریم کې د حضرت ابراهیم عليه السلام په باره کې فرمایلي سوي دي چې (ان ابراهیم کان امة) او رسول الله ﷺ د دغه ارشاد په ذریعه خپل مرکزیت ته هم اشاره وکړه چې زما ذات د مسلمانانو لپاره د قوت او طاقت منبع ده د کوم څخه چې هغوی ته مرسته او نصرت تر لاسه کېږي، نو اې ابن عمر! تاسو په دغه عارضي ماتي سره زه مه ماتوئ زه ستاسو مرسته کونکی، حامی او ناصریم.

الفصل الثالث (دریم فصل)

د منجنيق استعمال

﴿۳۷۸۳﴾: عَنْ ثَوْبَانَ بْنِ يَزِيدَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصَبَ الْمُنْجَنِيقَ عَلَى أَهْلِ الطَّائِفِ. رواه الترمذي مرسلًا.

د حضرت ثوبان بن یزید رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د طائف په مقابل کې منجنيق ودرول (منجنيق یوه آله ده چې په هغه سره ډبرې ویشتل کېږي) ترمذي مرسلًا

تخریج سنن الترمذي ۸۷۱۵-۸۸، رقم: ۲۷۶۲.

د لغاتو حل: المنجنيق: آله یرمي بها الحجارة. (د ډبرې ویشتلو یوه آله.)

تشریح: په پخواني جنگي وسلو کې د منجنيق (مچلوغي) حیثیت د نن سبا د توپ په ډول وو. دایو داسې مشین وو چې په هغه سره لوی لوی ډبرې ویشتل کېدې په خاصه توګه کله چې به یو قلعه وغیره محاصره کېدل نو پر هغه به د منجنيق په ذریعه ډبرې ویشتل کېدې. طائف د حجاز یو لوی ښار دی چې د مکې مکرمې څخه تقریباً پر ۴۰ مېله فاصله جنوب لويديځ ته واقع دی مګر اوس تر څه وخته پوري هلته د رسېدو لپاره یو داسې سیده لار نه وه چې پر هغه باندې موټر وغیره ولاړ سي، د مکې مکرمې څخه تر طائف پوري چې کوم سړی تللی وو هغه د غرونو په مینځ کې وو ځکه نو دغه لار به اوږدېدل پر دغه لاره د مکې مکرمې څخه تر طائف پوري ۸۵ مېله فاصله ښوول کېږي په دغه لاره کې منی او عرفات یو ځای کېږي او د محققینو په نزد دا هغه لار وه چې پر هغه رسول الله ﷺ په شروع کې د تبلیغ لپاره طائف ته تشریف وړی وو، د اوسني طائف څخه پر دوه نیم مېله فاصله جنوب لويديځ ته یو کوچنی کلی (مثلاً) دی او دا د طائف یوه برخه ګڼل کېږي دا کلی چې په هغه ځای کې دی چېري چې د رسول

الله ﷻ په زمانه کي اصل طائف اباد وو .
دلته په دوو باغو کي دوه کوچني کوچني مسجدونه جوړ سوي دي چي يوه ته مسجد علي
او بل ته مسجد الجعشي وايي ، د دغه دواړو مسجدو په مينځ کي يو شپله ده چي وادي اوج
ورته وايي ، د محققينو نظر دی چي رسول الله ﷺ د طائف په غزا کي د طائف محاصره وکړه او
غالباً دا هغه ځای دی چيري چي رسول الله ﷺ منجنیق نصب کړی وو .

=====

بَابُ حُكْمِ الْأَسْرَاءِ (د بنديانو د حکم بيان)

الفصل الأول (لومړی فصل)

هغه بنديان چي جنت ته داخليري

﴿۳۸۵﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَجِبَ اللَّهُ مِنْ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله تعالى پر هغه قوم
تعجب کوي (يعني د هغو څخه خوشحاله وي)

قَوْمٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ فِي السَّلَاسِلِ . وَ فِي رِوَايَةٍ يُقَادُّونَ إِلَى الْجَنَّةِ
بِالسَّلَاسِلِ . رواه البخاري .

چي په زنځيرونو کي تړلي په جنت کي داخليري او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي الله تعالى
پر هغه خلکو تعجب کوي چي په زنځيرونو تړلي جنت ته راوستل سي . بخاري

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۴۵۱۶ ، رقم : ۳۰۱۰ .

تشریح مطلب دادی چي کفارو کوم خلک په جهاد وغيره کي بندي کړي وي او هغوی په
زنځيرونو تړلي دارالاسلام ته راوستل سي او بيا الله تعالى د هغوی ايمان نصيب کړي نو هغوی
به په جنت کي داخل کړل سي ، په دې اعتبار سره که څه هم د هغوی د جنت د داخلېدو سبب به د
هغوی د ايمان قبول وي مگر په ظاهره کي هغوی به په زنځيرونو کي تړلي په جنت کي داخل
کړل سي .

د دښمن د جاسوس وژلو حکم

﴿۲۸۶﴾: وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَيْنٌ مِنْ

د حضرت سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په سفر کې وو چې د مشرکانو یو

المُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَجَلَسَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ انْفَتَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ

جاسوس راغلی او د صحابه گرامو سره کښېنستی خبرې یې ورسره وکړې او بیرته ولاړئ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَطْلُبُوهُ وَاَقْتُلُوهُ فَقَتَلُوهُ فَانْفَلَهُ سَلْبُهُ . متفق عليه .

(رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چې خبر سو) وه یې فرمایل : هغه پیدا کړئ او قتل یې کړئ نو ما هغه ووژئ، او

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه ټول سامان ماته راکړ

تخریج صحیح البخاری (فتح الباری) : ۱۶۸۱۶، رقم : ۳۰۵۱، و مسلم ۱۳۷۴/۳، رقم : ۴۵-۱۷۵۴.

د لغاتو حل . نفلني : ای اعطاني (ماته یې راکړ).

﴿۲۸۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَوَازِنَ فَبَيْنَا

د حضرت سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چې موږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په ملگرتیا کې د قبيله

هوازن سره جنگ وکړ،

نَحْنُ نَتَضَحَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ

يوه ورځ موږ د څانښت دودۍ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره و خوړل چې يو سړی پر سره اوښ سپور راغلی

أَحْمَرٌ فَأَنَاخَهُ وَجَعَلَ يَنْظُرُ وَفِينَا ضَعْفَةٌ وَرِقَّةٌ فِي الظَّهْرِ وَبَعْضُنَا مُشَاةٌ إِذْ

هغه اوښ کښینوئ او څلورو خواوو ته یې کتل پیل کړل، په موږ کې ډیر خلک د سپر لۍ د

کموالي په سبب او پر پښو تللو په سبب کمزوري او سست وو،

خَرَجَ يَشْتَدُّ فَأَتَى جَمَلَهُ فَأَثَارَهُ فَاشْتَدَّ بِهِ الْجَمَلُ فَخَرَجْتُ أَشْتَدُّ حَتَّى أَخَذْتُ

بيا هغه سړی په ځفاسته راغلی پر اوښ سپور سو او هغه یې ودریوئ بیا یې و ځغلوئ زه هم په

هغه پسې ورو ځفاستم تر څو چې ما د هغه د اوښ

بِخِطَامِ الْجَمَلِ فَأَنْخَتَهُ ثُمَّ اخْتَرَطْتُ سَيْفِي فَضَرَبْتُ رَأْسَ الرَّجُلِ ثُمَّ جِئْتُ
 مَهَارَ وَنِيْئِ هَفْهِ مِي كَبْنِيْئِ بِيَا مِي توره د تيكې خخه راو كنبل او د هغه سر مې پري كړ، د دې
 بِالْجَمَلِ أَقْوَدُهُ عَلَيْهِ رَحْلُهُ وَسِلَاحُهُ فَاسْتَقْبَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ
 وروسته زه د اوښ سره راغلم ما د هغه كته چې د هغه سامان او وسله پكېني وه راكشوی مې او
 رسول الله ﷺ او نور خلك ما ته راغلل،

فَقَالَ مَنْ قَتَلَ الرَّجُلَ قَالُوا ابْنُ الْأَكْوَعِ قَالَ لَهُ سَلْبُهُ أَجْمَعُ. متفق عليه.
 نو رسول الله ﷺ و فرمايل هغه سپړې چا ووژئ، صحابه كرامو عرض وكړ ابن اكوع، رسول الله
 ﷺ و فرمايل د هغه ټول سامان د هغه دى. بخاري او مسلم.
تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶۸/۶، رقم: ۳۰۵۱، و مسلم ۱۳۷۴/۳، رقم: ۴۵-۱۷۵۴.
د لغاتو حل: تتضحى: اى تغذي (د سهار د ودې خوړل).

د مدينې د عهد ماتونكي يهوديانو په اړه فيصله

﴿۳۷۸﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ بَنُو قُرَيْظَةَ عَلَى حُكْمِ سَعْدِ
 د حضرت ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ خخه روایت دی چې کله بنو قریظه (د یهودو یوه ډله) د سعد
 ابْنِ مُعَاذٍ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَ عَلَى حِمَارٍ فَلَمَّا دَنَا قَالَ
 بن معاذ پر فیصله اماده سول نو رسول الله ﷺ سعد بن معاذ راوغوښتئ، سعد پر خره سپور
 راغلی کله چې رسول الله ﷺ ته نژدې سو نو

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْمُوا إِلَيَّ سَيِّدِكُمْ فَجَاءَ فَجَلَسَ فَقَالَ إِلَى
 رسول الله ﷺ خلکو ته و فرمايل: د خپل سردار د تعظیم لپاره ودرېږئ، سعد بن معاذ راغلی د
 رسول الله ﷺ سره کښېنستئ، رسول الله ﷺ هغه ته و فرمايل:

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ هَؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَيَّ حُكْمِكَ قَالَ فَإِنِّي أَحْكُمُ
 دا خلك (يعني بنو قريظه) ستا پر فيصله راضي سوي دي؟ سعد بن معاذ عرض وكړ زه دا

أَنْ تُقْتَلَ الْمُقَاتِلَةُ وَأَنْ تُسَبَى الذَّرِيَّةُ قَالَ لَقَدْ حَكَمْتَ فِيهِمْ بِحُكْمِ الْمَلِكِ .
وَفِي رِوَايَةٍ بِحُكْمِ اللَّهِ . متفق عليه

فیصله کوم چي په هغوی کي کوم خلک د جنگ وړ دي هغوی دي قتل کړل سي او کوچنيان او
بنځي دي بنديان کړل سي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : تا د هغوی په اړه د پاچا په ډول حکم
وکړ ، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي تا د هغوی لپاره د الله د حکم سره سم فیصله وکړه .
بخاري او مسلم .

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۶۵۱۶ ، رقم : ۳۰۴۳ ، و مسلم ۱۳۸۸۱۳ ، رقم : ۶۴ - ۱۷۶۹ .

تشریح حضرت سعد ابن معاذ رضی الله عنه یو ستر صحابي او د مشهور انصارو څخه دی ، د مدينې
انصارو به هغه خپل مشر گڼي ، بنو قریظه د مدينې د يهوديانو يوه قبیله وه دا قبیله د سعد ابن
معاذ رضی الله عنه حلیف او د هغه يهوديانو په امان کي وه لکه څرنګه چي مخکي هم ذکر سوي دي چي
رسول الله ﷺ مدينې منورې ته په رسېدو سره د هغه ځای د يهودو سره يوه معاهده کړې وه چي
په هغه کي د مسلمانانو او يهوديانو په مینځ کي د يو تر بله تعلق او د يو بل د ښاري او سياسي
حقوقو او مفاداتو تحفظ فیصله سوی وو مګر يهوديانو څو ورځي وروسته هغه فیصله ماته
کړه او د مسلمانانو پر خلاف فلانونه او هغوی ته د تاوان رسولو اقدام يې شروع کړی ، د نورو
يهودو قبیلو په ډول بنو قریظه هم هغه عهد مات کړ او رسول الله ﷺ په پنځم هجري کال کي د
خندق د غزا څخه وروسته د الله تعالی په حکم سره د بنو قریظه پر خلاف د جهاد اراده وکړه او د
هغوی محاصره يې وکړه او دا محاصره پنځه ويشت ورځو پوري جاري وه کله چي بنو قریظه
بالکل مجبور سول نو هغوی وويل چي سعد ابن معاذ رضی الله عنه زموږ په باره کي کومه فیصله وکړي
هغه موږ ته قبوله ده د دوی خیال وو چي موږ د سعد رضی الله عنه حلیف او د هغه په امان کي يو ځکه نو
هغه به زموږ رعايت وکړي او موږ ته به د دغه محاصرې څخه خلاصون راکړي مګر حضرت
سعد رضی الله عنه د هغوی سره د تعلق د لحاظ کولو پرته هغه فیصله وکړه کوم چي د هغه يهوديانو د
حال او حکمت سره عين مطابق وه .

تاسو د خپل مشر لپاره ودریږئ : د دغه حکم په باره کي امام نووي رحمه الله وايي چي ددې
څخه معلومه سوه چي د صاحب فضل دي تعظیم او تکریم وکړل سي او د هغه پر راتلو باندي د
تعظیم په توګه درېدل پکار دي ، اکثر علماء په دغه مسئله کي دغه حکم دليل ګرځوي او ځيني

حضرات وایي چي د رسول الله ﷺ دغه حکم د حضرت سعد رضی الله عنه د تعظیم په وجه نه وو بلکه په دې وجه وو چي د سعد رضی الله عنه پر ورانه باندي د غشي زخم وو چي د خندق په غزا کي هغه ته لگیدلی وو او د هغه په وجه هغه د سپرلی څخه پر کنبته کېدو مجبور وو نو رسول الله ﷺ خلکو ته حکم ورکړ چي ورسئ او د سعد رضی الله عنه د سپرلی څخه په راکنبته کېدو کي مرسته وکړئ.

د یمامه د اسلام راوړلو واقعہ

﴿۲۸۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْلًا قَبْلَ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ یو لښکر ولیږئ په لور

نَجْدٍ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أَثَالٍ سَيِّدُ أَهْلِ الْيَمَامَةِ

د نجد د هغه لښکر خلکو د قبيله بنو حنیفه یو سړی نیولی راویستئ چي د هغه نوم ثمامه بن آثال وو، او د یمامه بنارد خلکو سردار وو،

فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

خلکو هغه د مسجد نبوي په یوې ستنې پوري وتړئ، رسول الله ﷺ د هغه په لور تشریف راوړ

وَسَلَّمَ فَقَالَ مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ فَقَالَ عِنْدِي يَا مُحَمَّدٌ خَيْرٌ إِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا

پوښتنه یې ځيني وکړه: ثمامه! ستا سره څه شي دي (يعني زړه دي څه وايي)، ثمامه وويل زما سره مال او دولت سته که ته ما قتل کړې نو يو داسي سړی به قتل کړې چي د خون کولو په سبب د قتل وړ دئ (يا که ته ما قتل کړې) نو داسي سړی به قتل کړې چي زما

دَمٍ وَإِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَى شَاكِرٍ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ

خون به ضائع کيږي نه، بلکه زما قوم به زما د خون بدله اخلي او که بخښه وکړې نو پر يو داسي سړي به يې وکړې چي شکر گزار او قدردان دئ، (يعني تا ته به ددې بدله درکړل سي) او که ته د مال خواهش لرونکی يې نو څه چي غواړې در به کړل سي، (د دې په اورېدو سره)

فَتَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْغَدِ فَقَالَ لَهُ مَا عِنْدَكَ يَا

رسول الله ﷺ هغه پر خپل حال پرېښودئ په دويمه ورځ بيا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه اې ثمامه

ثُمَّ أَمَّا فَقَالَ عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ إِنْ تَنْعَمَ تَنْعِمَ عَلَى شَاكِرٍ وَإِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا

خه حال دئ؟ هغه وويل زه هغه وایم خه چي مي وړاندي ويلي دي يعني که انعام وکړې نو پريو
قدردان به انعام او احسان وکړې او که مي قتل کړې نو د ويني خاوند به قتل کړې

دَمٍ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَتَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

او که د مال خواش لرونکی يې نو څومره چي غواړې در به کړل سي، په دغه ورځ هم رسول الله

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْغَدِ فَقَالَ لَهُ مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ فَقَالَ عِنْدِي مَا

ﷺ هغه پر خپل حال پرېښودئ، په دريمه ورځ بيا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه اې ثمامه! خه
خبره ده، هغه وويل هغه خبره ده چي

قُلْتُ لَكَ إِنْ تَنْعَمَ تَنْعِمَ عَلَى شَاكِرٍ وَإِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا دَمٍ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ

ما تا سو ته کړې ده، يعني که بخښه وکړئ نو پر قدردان به بخښې وکړئ او که قتل مي کړئ نو
د ويني خاوند به قتل کړئ او که مال غواړئ

فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَطْلِقُوا ثُمَامَةَ

نو څومره چي غواړئ در به کړل سي، رسول الله ﷺ خلکو ته وفرمايل: ثمامه پرېږدئ،

فَانْطَلَقَ إِلَى نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ أَشْهَدُ

نو هغه د ستني څخه خلاص کړل سو هغه د مسجد څخه راووتئ او د خرماوو هغه درختي ته
ولاړئ چي د مسجد سره نژدې وه هلته يې غسل وکړ، بيا مسجد ته راغلئ او وه يې ويل زه
شاهدي ادا کوم

أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ يَا مُحَمَّدُ وَاللَّهِ مَا كَانَ عَلَى

چي د الله ﷻ څخه ماسيوا بل د عبادت وړ نسته او شاهدي ورکوم چي محمد ﷺ د الله ﷻ بنده
او د هغه رسول دئ، اې محمد! قسم په خدای!

وَجْهِ الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهَكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ كُلِّهَا إِلَيَّ

د مځکي پر مخ ستا تر مخ زيات نفرت انگيز زما په نزد هيڅ مخ نه وو، مگر نن ستاسو مخ ماته د دنيا تر ټولو مخونو زيات محبوب دئ،

وَاللّٰهُ مَا كَانَ مِنْ دِينٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ دِينِكَ فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَّ الدِّينِ كُلِّهِ إِلَيَّ وَ

په الله دي مي قسم وي چي زما په نزد ستا د دين څخه زيات نفرت کونکی شي هيڅ نه وو مگر اوس ستاسو دين ماته تر ټولو زيات خوښ دئ،

وَاللّٰهُ مَا كَانَ مِنْ بَلَدٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ بَلَدِكَ فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَّ الْبِلَادِ كُلِّهَا إِلَيَّ وَإِنْ

په الله تعالى دي مي قسم وي چي زما په خيال کي ستا د ښار څخه زيات نفرت کوونکی هيڅ ښار نه وو مگر اوس ستاسو ښار ماته تر ټولو ښارونو زيات محبوب دئ، (اې د الله رسوله)

خَيْلِكَ أَخَذْتَنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُبْرَةَ فَمَاذَا تَرَى فَبَشَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

زما د عمرې اراده وه چي ستاسو لښکرزه ونيولم، اوس تاسو ماته څه حکم راکوي؟ رسول الله ﷺ ورته زيری ورکړ (چي د اسلام قبلولو په سبب د هغه ټول گناهونه و بخښل سول)

وَسَلَّمَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَبِرَ فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ أَصَبَوْتَ فَقَالَ لَا وَلَكِنِّي

بيا چې حکه ورکړ چي هغه عمره وکړي، بيا چي ثمامه مکې ته راغلی نو يو سړي هغه ته وويل ايا ته بهي دينه سوی يې؟ هغه ورته وويل: نه، بلکي ما

أَسْلَمْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا وَاللَّهِ لَا يَأْتِيَكُمُ مِنَ الْيَمَامَةِ

پر رسول الله ﷺ ايمان راوړي دئ (بې دينه سوی نه يم) قسم په الله! اوس تر څو پوري چي رسول الله ﷺ اجازه رانه کړي د يمامه څخه به

حَبَّةُ حِنْطَةٍ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. رواه مسلم و اختصره البخاري

يوه دانه غنم هم نه سي در لېږل کېدلای. مسلم او بخاري په لنډه توگه بيان کړی دئ.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۸۷۱۸، رقم: ۴۳۷۲، و مسلم ۱۳۸۶۱۳، رقم: ۵۹-۱۷۶۴.

د لغاتو حل اصبت: ای اخرجت عن دينک. (ايا د دين څخه وتلی يې)

جبیر ابن مطعم ته د اسلام ترغیب

﴿۲۷۹۰﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي أُسَارَى بَدْرٍ لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بْنُ عَدِيٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتْنَى لَتَرَكْتُهُمْ لَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

د حضرت جبیر بن مطعم رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د بدر د جنگ د بندیانو په اړه وفرمایل: که مطعم بن عدی نن ژوندی وای او ماته یې د دغه بندیانو په اړه سفارش کړی وای نو ما به د هغه پر سفارش دوی پرې ایښی وای، (مطعم پر رسول الله ﷺ یو احسان کړی وو او د هغه زوی په خیبر کې اسلام قبول کړی وو پر دې خبره رسول الله ﷺ د جبیر د زړه مائل کولو لپاره دا الفاظ وفرمایل). بخاری

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۲۴۳/۶، رقم: ۳۱۳۹.

تشریح: حضرت جبیر رضی اللہ عنہ د اسلام قبلولو څخه مخکې د بدر په غزا کې د مکې د کفارو سره وو او د مسلمانانو په مقابله کې یې جنگ کوی، د غزا څخه وروسته چې کوم کسان بندیان راوستل سول نو په هغوی کې حضرت جبیر رضی اللہ عنہ هم وو همدارنگه حضرت جبیر رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ څخه دغه حدیث د کفر په حالت کې واوریدی مگر د اسلام قبلولو څخه وروسته یې هغه بیان کړ. مطعم ابن عدی د حضرت جبیر رضی اللہ عنہ پلار وو او د نوفل ابن مناف د ملسي کېدو په وجه د رسول الله ﷺ قریب وو، د مطعم پر رسول الله ﷺ یو دا احسان وو چې کله رسول الله ﷺ طائف ته د اسلام د تبلیغ لپاره تشریف وړی وو نو د مکې مشرکینو رسول الله ﷺ ته تاوان رسول وغوښتل مگر معظم هغه مشرکین د رسول الله ﷺ څخه لیري کړل ځکه نو رسول الله ﷺ د حضرت جبیر رضی اللہ عنہ په مخکې ذکر سوي الفاظ وفرمایل چې د هغه یو لوی مقصد د جبیر رضی اللہ عنہ د زړه تالیف او د هغه اسلام ته راغب کول وو.

د حدیث یو واقعیه

﴿۲۷۹۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کفار د مکې څخه د اتیا مسلح کسانو سره جبل تنعیم صلی الله علیه وسلم مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ مُتَسَلِّحِينَ يُرِيدُونَ غَرَّةَ النَّبِيِّ څخه په دې اراده راګښته سول چې رسول الله ﷺ او د هغوی صحابه به غافل ترلاسه کړي او

تاوان بہ ورثہ ورسوی مگر

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ فَأَخَذَهُمْ سِلْمًا فَاسْتَحْيَاهُمْ فِي رِوَايَةِ
 رَسُولِ اللَّهِ ﷺ هَفْوَى ذَلِيلًا أَوْ خَوَارِ وَنِيُول أَوْ بِيَايِي ژوندي ايله کړل، او په یوه رویت کې داسې
 اعْتَقَهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ
 عَنْهُمْ بِبِضْعِ مَكَّةَ . رواه مسلم

د رسول الله ﷺ هفوی آزاد کړل، او دغه آیت په دې اړه نازل سو: (وهو ندي...) (و
 هغه هغه... دې چې هغه د هفوی لاسونه ست سو څخه او ست سو لاسونه د هفوی څخه په مکه
 د هغه په شدو خو کې منع کړل). مسلم

تخریج صحیح مسلم ۳: ۱۴۶۲، رقمه: ۱۳۳-۱۸۰۸

د لغاتو حل غره د غفده (بې پروهي)

د بدر د جنگ وروسته د مکی مقتولینو ته د رسول الله ﷺ خطاب

وَعَنْ قَتَادَةَ قَالَ ذَكَرَ لَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ أَبِي صَحَّةَ أَنَّ نَبِيَّ سَلَّمَ
 مَصْرُوفًا قَدْ دَخَلَ خُجْرَهُ رَوَيْتُ دِيَّ چې مورثه نس بن مالک په زوکې چې بوضه بیت
 د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ

عَمَّا بَرَأَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَرَّ يَوْمَ بَدْرٍ بِرَبْعَةٍ وَعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ عَدَائِهِ
 ... خبره ده، فریښو، کدرو، خبره یستو مشر سو، مېړه په ده، حکه وکې چې هغوی
 قُرَيْشٍ فَتَقَرَّفُوا فِي صَوْبِهِ مِنْ كُفْرِهِ بِرَبِّهِ خَبِيثٌ مُخْبِتٌ وَكَانَ ذَا خُبْرٍ عَمَّا قَدِمَ
 ... د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ د رسول الله ﷺ په خدمت کې ورغی کده به یې
 قَدْ مَرَّ بِهَذَا عَدُوٍّ لَكَ يَدًا فَتَمَّ كَانِ بِبَدْرٍ يَوْمَ شَرِيفٍ هَرَّ يَوْمَ حَمِيَّةٍ فَتَمَّ
 ... سو، د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ
 کې هغه د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ د یو زوکې چې نبي کریم ﷺ

عَلَيْهَا رَحُلَهَا ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرَّكِيِّ فَجَعَلَ

د رسول الله ﷺ پر سپرلی۔ دي کجاوه و تپل سي نو کجاوه و تپل سوه او رسول الله ﷺ د خپلو صحابه کرامو سره روان سوو، څه وخت چي هغه څاه ته ورسيدل په کوم کي چي د قريشو سرداران غورځول سوي وه نو رسول الله ﷺ د هغه څاه پر غاړه ودریدئ

يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ وَيَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ

او د هغوی او د هغوی د پلرونو نوماني بلل پيل کړل يعني اې د فلاني زويه فلانيه او اې د فلاني زويه فلانيه !

أَيَسِّرُكُمْ أَنْكُمْ أَطَعْتُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَيَأْتَا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ

ای تاسو ته دا ښه معلوميږي چي تاسو د الله تعالی او د هغه د رسول اطاعت کړی وای ؟ البته موږ هغه شي تر لاسه کړ کوم چي د هغه زموږ سره زموږ رب وعده کړې وه نو ایا

وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا

تسو هغه شي تر لاسه کړ د کوم چي ستاسو پروردگار ستاسو سره وعده کړې وه (يعني موږ ته خو فتح را کړل سوه ایا تاسو ته هم هغه عذاب در کړل سو) حضرت عمر رضی الله عنه عرض وکړ اې د الله رسول ! ایا تاسو د هغه بدنو سره خبري کوئ

أَرْوَاحَ لَهَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ

چي په هغه کي روحونه نسته ، رسول الله ﷺ وفرمايل : قسم دئ په هغه ذات چي د هغه په لاس کي زما ساه ده ! څه چي زه وایم تاسو

بِأَسْمَاعٍ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ، وَفِي رِوَايَةٍ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَاعٍ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لَا تُجِيبُونَ.

ددې خلکو څخه زیات د هغه اوریدونکي نه یاست ، مگر هغوی جواب نه ورکوي . بخاري او

متفق علیه و زاد البخاري قَالَ قَتَادَةُ أَحْيَاهُمُ اللَّهُ حَتَّى أَسْمَعَهُمْ قَوْلَهُ

تَوْبِيخًا وَتَصْغِيرًا وَنِقْمَةً وَحَسْرَةً وَنَدْمًا.

مسلمه ، او د بخاري په روايت کي دا الفاظ زيات دي چي قتاده وويل چي الله تعالی هغه سرداران را ژوندي کړل چي د رسول الله ﷺ خبره واوريدل سي چي د هغوی زورونه وسي او هغوی خپل ذلت او خواري باندي پښيمان ، افسوس او عذاب محسوس کړي .

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۷/۳۰۰-۳۰۱، رقم: ۳۹۷۶، ومسلم ۴/۲۲۰۴، رقم: ۷۸-۲۸۷۵.

د لغاتو حل طوي: ای بئر (خاه). العرصة: کل موضع واسع لا بناء فيه (پراخ ځای چي ابادي پکښې نه وي). شفة الرکي: ای حافة البئر (د خاه پر غاړه).

تشریح شيخ عبدالحق محدث دهلوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ او داسي نورو علماؤ ددغه حديث په ذريعه د سماع موتي مسئله ثابته کړې ده حال دا چي اکثر حنفي علماء د سماع موتي څخه انکار کړی دی. د هغه علماؤ له خوا په مختلف انداز کي جواب ورکړل سوی دی چي د هغه تفصيل د فقهي په کتبو کي لکه فتح القدیر او داسي نورو کي کتلای سئ .

د حنین د غزا د بنديانو ستنېدل

﴿۳-۴﴾: وَعَنْ مَرْوَانَ وَالْمِسُورِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت مروان او حضرت مسور ابن مخرمه (رض) څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ په

قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفَدُ هَوَازَنَ مُسْلِمِينَ فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ

خدمت کي د هوازن قوم يوه جرگه حاضره سوه او خواست يې وکړ چي زموږ مال او بنديان بيرته را کړل سي (د هوازن قوم سره د مسلمانانو جنگ سوی وو چي د حنین د غزا په نامه مشهور دی په دې جگړه کي د هغوی ډير مال لوټ سوی وو او په هغوی کي چي کوم خلک نيول سوی وه هغه بنديان کړل سول ددې پېښي څخه وروسته دا خلک مسلمانان سول او د خپل وفد ليرلو سره يې د مال او بنديانو د بيرته را کولو غوښتنه وکړه)

فَقَالَ فَاخْتَارُوا أَحَدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْيِ وَإِمَّا الْمَالِ قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ

رسول الله ﷺ د وفد پر مطالبه و فرمايل په دغه دوو خبرو کي يوه غوره کړئ ، يا خو بنديان واخلئ يا مال، د وفد خلکو عرض وکړ موږ

سَبَيْنَا فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمُسْلِمِينَ فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا

بنديان اخيستل خوښوو، (د دې په اوریدو سره) رسول الله ﷺ ولاړ سو او د خلکو په وړاندي

يې خطبه و فرمايل لومړی يې د الله ﷻ حمد او ثناء په هغه الفاظو کي بيان کړه
 هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ قَدْ جَاءُوا نَاتِلِبِينَ وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ
 چي د هغه مستحق دئ، بيا يې و فرمايل: (اې خلکو!) دوی تاسو ته توبه کړي راغلي دي او
 ما دا کار مناسب وگڼئ چي

أَرَدَ إِلَيْهِمْ سَبِيَّهُمْ فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَحَبَّ
 د دوی بنديان بيرته ورکړم، په تاسو کي چي څوک په خوشحالي سره داسي کولای سي نو وه
 دي يې کړي او څوک چي دا خبره خونبوي چي

مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ، اللَّهُ عَلَيْنَا فْلْيَفْعَلْ
 پر خپه برخه قائم پاته سي تر څو چي هغه ته به تر ټولو وړاندي راتلونکی (د غنيمت) په مال کي
 د هغه معاوضه ورکړل سي نو هغه دي داسي وکړي،

فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ
 ځکو عرض وکړ اې د الله رسول! موږ په خوشحالي سره په ورکولو تيار يو، رسول الله ﷺ

اللَّهُ ﷻ إِنَّا لَا نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ مِمَّنْ لَمْ يَأْذُنْ فَأَرْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا
 و فرمايل: ما ته دا معلومه نه سوه چي په تاسو کي چا اجازه ورکړه او چا ورنه کړه، نو تاسو
 (خپلو ځايو ته) ستانه سئ او ستاسو مشران به

إِلَيْنَا عُرْفَاؤُكُمْ أَمْرُكُمْ فَارْجِعِ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرْفَاؤُهُمْ ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى
 موږ ته ستاسو خيالات را ورسوي، نو خلک ستانه سول، خپلو مشرانو د هغوی سره خبري
 وکړي، بيا مشران رسول الله ﷺ ته راغلل او

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. رواه البخاري
 رسول الله ﷺ ته يې خبر ورکړ چي خلکو په خپله خوښه (د بنديانو ورکولو) اجازه ورکړه. بخاري
تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۴/۴۸۳، رقم: ۲۳۰۷.

تشریح د مکې مکرمې څخه شمال لويديځ ته چي د طائف کومه لاره ده پر هغه باندي يو پراخ ميدان دی چي د هغه شاخوا غرونه دي او د هغه څخه د تېرېدو وروسته يو کوچنی کلی راځي ، د دغه ميدان په باره کي ويل کيږي چي د هغه په شاوخوا کي د هوازن قبيلې خلک پراته وه او دلته د مکې د فتح څخه وروسته هغه غزا سوې ده کوم ته چي د حنين يا هوازن غزا وايي ، په دغه غزا کي مسلمانانو ته ډېر د غنيمت مال په لاس ورغلی او د دښمن بې شمېره خلک يې بنديان کړل او مدينې منورې ته يې راوستل چي د صحابه کرامو په مينځ کي وويشل سول ، کله چي د دغه غزا څخه وروسته د هوازن قبيلې خلک په اسلام مشرف سول نو هغوی د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سول او د خپل مال او بنديانو د بېرته ورکولو درخواست يې وکړ د هغوی مال او بنديان د مجاهدينو (صحابه کرامو) ملکيت سوی وو او د هغوی د اجازې څخه پرته د هغوی ملکيت بېرته اخيستل جائز نه وه ځکه رسول الله ﷺ په دې باره کي د صحابه کرامو په وړاندي ذکر سوی ارشاد وفرمايه او د هغوی څخه يې اجازه وغوښتل .

د بنديانو په بدله سره ايله کول

﴿۳۷۹۳﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ كَانَ ثَقِيفٌ حَلِيفًا لِبَنِي عُقَيْلٍ فَأَسْرَتْ

د عمران بن حصين رضي الله عنه څخه روايت دی چي د ثقيف قبيله د بني عقيل حليف (ملگري) وه ،

ثَقِيفٌ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَسْرَ أَصْحَابُ

ثقيف د رسول الله ﷺ دوه صحابه کرام ونيول ، او د رسول الله ﷺ صحابو د

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنْ بَنِي عُقَيْلٍ فَأَوْثَقُوهُ فَطَرَحُوهُ فِي

بني عقيل يو سړی ونيوی او وه يې تړی او په ډبرينه مځکه کي يې وغورځوی ،

الْحَرَّةَ فَمَرَّ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَادَاهُ يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ فِيمَ

رسول الله ﷺ د هغه پر خوا تيريدی نو هغه بندي او ازورته وکړ اې محمد ! اې محمد ! زه مو

أَخَذْتُ قَالَ بِجَرِيرَةٍ حُلَفَائِكَ ثَقِيفَ فَتَرَكَهُ وَمَضَى فَنَادَاهُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ يَا

ولي نيولی يم ؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ستاسو د حليف د جرم په سبب چي ثقيف دي ، په دې ويلو سره رسول الله ﷺ هغه پر خپل حال پرېښودی او وړاندي يې تشریف يوړ ، هغه بندي

بیا آواز ورته وکړ اې محمد! اې محمد!

مُحَمَّدٌ فَرَّجَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَجَعَ قَالَ مَا شَأْنُكَ قَالَ إِنِّي

رسول الله ﷺ ته پر هغه رحم راغلی او بیرته ورغلی او وه یې فرمایل: ستاڅه حال دی؟ هغه

مُسْلِمٌ فَقَالَ لَوْ قُلْتَهَا وَأَنْتَ تَمْلِكُ أَمْرَكَ أَفْلَحْتَ كُلُّ الْفَلَاحِ قَالَ فَفَدَاهُ

عرض وکړ زه مسلمان یم، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل که تا دا کلمه په داسې حالت کې ویلی وای چې ستا پر خپل ځان اختیار و و نو تا ته به پوره خلاصون ترلاسه سوی وای، د راوي بیان

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالرَّجُلَيْنِ الَّذِينَ أَسْرَتَهُمَا ثَقِيفٌ. رواه مسلم

دئ ددې وروسته رسول الله ﷺ د دوو بندیانو په بدله کې چې د ثقیف سره بندیان وه هغه پرېښودئ. مسلم.

تخریج صحیح مسلم ۱۲۶۲/۳، رقم: ۸-۱۶۴۱.

تشریح ثقیف د عربو د یو لوی او مشهورې قبیلې نوم دی چې د بنو هوازن یو ښاخ ده او په طائف کې پرته وه، همدارنګه بنو عقیل هم یوه قبیله وه دغه دواړې قبیلې د یو بل مرسته کونکې وې، د جاهلیت په زمانه کې د عربو دا رواج وو چې په قبائلو کې د یو بل په مینځ کې په حلف او قسم سره دا عهد کیدی چې موږ به د یو بل په ښه او بد کې ملګري یو نو په موږ کې به د یوه د ښمن د دوهم هم د ښمن وي او د یوه دوست به د دوهم هم دوست وي مګر کله چې د اسلام زمانه راغله نو د جاهلیت د زمانې هغه رواج خو جائز وو چې د هغه تعلق د حق او جائز خبرو سره وي مګر د کوم کار تعلق چې د ناحق او ناجائز سره وي هغه ختم کړل سو او حکم وکړل سو چې د اسلام کوم حلف دی هغه کافي دی.

د بنو عقیل یو سړی بندي کړل سو: یعنې د ثقیف د قبیلې خلکو چې کوم دوه صحابه کرامو و نیول او د ځان سره یې بوتله نو د هغوی په بدله کې مسلمانانو د بنو عقیل یو سړی و نیوی او هغه یې د ځان سره بندي کړی ځکه چې هغه وخت د قبیلو دا رواج وو چې د یوه حلیف په جرم کې د دوهم حلیف سړی به نیول کیدی مسلمانانو هم د دغه رواج سره سم عمل وکړ او په ظاهره په دې کې مصلحت هم وو.

حره د مدینې په شاوخوا کې د غرنۍ سیمې هغه ټوټې ته ویل کیږي چې د هغه مخکه توره اوډبرینه وي.

زه مسلمان یم : ددغه الفاظو په ذریعه هغه سړي دا ښوول وغوښتل چې زه د مخکي څخه مسلمان یم ، ددې څخه معلومه سوه چې کوم غیر مسلم د مسلمانانو په بند کي وي او هغه دا دعوه وکړي چې زه مسلمان یم نو د هغه خبره دي تر هغه وخته پوري نه منل کیږي تر څو چې د هغه دعوه د شاهی په ذریعه ثابته نه سي مگر دا احتمال هم کېدای سي چې ددغه الفاظو په ذریعه د هغه سړي دا مراد وي چې زه اوس اسلام قبولوم ، په هر حال رسول الله ﷺ د هغه د اسلام دعوه قبوله نه کړه ځکه چې رسول الله ﷺ ولیدل چې هغه یا خو د نفاق له مخي د خپل اسلام دعوه کوي یا د مجبوري په حالت کي هغه د اسلام دعوه کوي ځکه نو رسول الله ﷺ هغه درواغجن کړ او دارالحرب ته یې پرېښودی ، په دې اعتبار د هغه سړي سره د رسول الله ﷺ داسي معامله گویا د رسول الله ﷺ د خصائصو څخه ده .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د ابوالعاص د ابله کېدو واقعہ

﴿۲۷۹﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا بَعَثَ أَهْلُ مَكَّةَ فِي فِدَاءِ أُسْرَاهُمْ بَعَثَتْ زَيْنَبُ

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چې د بدر د غزا څخه وروسته چې د مکې کفارو رسول الله ﷺ ته د خپلو بندیانو د خلاصون معاوضه ولیږل نو بي بي زينب

فِي فِدَاءِ أَبِي الْعَاصِ بِمَالٍ وَبَعَثَتْ فِيهِ بِقِلَادَةٍ لَهَا كَانَتْ عِنْدَ خَدِيجَةَ أَدْخَلَتْهَا

د خپل خاوند ابوالعاص د خلاصون لپاره هم مال ولیږئ چې په هغه کي ددې امیل وو ، کوم چې د بي بي خديجې سره وو ، او هغه یې

بِهَا عَلَى أَبِي الْعَاصِ فَلَمَّا رَأَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَقَّ لَهَا رِقَّةً

بي بي زينب ته د نکاح پر وخت په مهر کي ورکړی وو ، رسول الله ﷺ چې هغه امیل وليدی نو زړه مبارک یې نرم سو

شَدِيدَةً وَقَالَ إِنَّ رَأَيْتُمْ أَنْ تُطْلِقُوا هَذَا سِيرَهَا وَتَرُدُّوا عَلَيْهَا الَّذِي لَهَا فَقَالُوا

رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته وفرمايل که ستاسو خونه وي نو د زينب بندي پرته د معاوضې پرېږدئ او زينب چې کوم مال رالېږلی دی هغې ته یې بیرته ورکړئ ، صحابه کرامو عرض وکړ

نَعَمْ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ عَلَيْهِ أَنْ يَخْلَى سَمِيلَ زَيْنَبَ إِلَيْهِ

ڏيره بنه ده، نو. ابو العاص خلاص ڪرل سو او ڪله چي هغه مڪي ته تلي نو د هغه ڏخه بي عهد
واخيست چي هغه به بي بي زينب مديني ته راولپري،

وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ وَرَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ

رسول الله ﷺ زيد بن حارثه او يو انصاري د ابو العاص سره ڪرل او هغوي ته بي بي دا هدايت وڪر

فَقَالَ كُونَا بِبَطْنِ يَاجْجَ حَتَّى تَمُرَّ بِكُمَا زَيْنَبُ فَتُصَحِّبَاَهَا حَتَّى تَأْتِيَا بِهَا. رواه

احمد و ابو داؤد

چي تاسو پر بطن يا جج (د ڄايو نومان دي) باندي تم سئ ڪله چي زينب هلته را ورسپري نو
تاسو ورسره سئ او مديني ته بي بي راولي. احمد او ابو داؤد

تخريج: مسند الامام احمد ۲۷۶۱۶، و ابو داؤد ۱۴۰۱۳، رقم: ۲۶۹۲.

تشریح: بي بي زينب رضی اللہ عنہا د رسول الله ﷺ تر ٿولو مشرہ لورہ او ابو العاص ابن ربیع چي د
عبدالعزی ابن عبد شمس ابن عبد مناف ملسی وو دام المؤمنین بي بي خديجہ رضی اللہ عنہا خوری وو
او د بي بي زينب رضی اللہ عنہا د خاوند ڪېدو په وجه بي بي زوم هم وو.

بي بي خديجہ رضی اللہ عنہا د رسول الله ﷺ تر ٿولو مخکنی بي بي مبارکه وه، د رسول الله ﷺ ٿول
اولاد پرته د ابراهيم رضی اللہ عنہ څخه د بي بي خديجہ رضی اللہ عنہا څخه پيدا سوي وه، ابراهيم رضی اللہ عنہ کوم چي په ڪه
عمر کي وفات سوي وو د بي بي ماريه قبطيه رضی اللہ عنہا څخه پيدا سوي وو.

بي بي زينب رضی اللہ عنہا د يو ڪافر يعني ابو العاص په نکاح کي وه نو ددې سبب دا وو چي هغه
وخت د مسلمانن بنخي نکاح د ڪافر سري سره جائز وه او د مڪي څخه د بي بي زينب رضی اللہ عنہا د
راوستلو لپاره د رسول الله ﷺ له خود داسي دوو ڪسانو استول کوم چي د بي بي زينب رضی اللہ عنہا د
شرعي محارمو څخه وه دا بالڪل يو خاص ڊول معاملہ وه او هغه يو داسي صورت وو چي د آمن
صورت ورته ويل ڪيري. بي بي زينب رضی اللہ عنہا د رسول الله ﷺ لور وه ڇڪه د هغې سره د يو غير محرم
ڪېدل د يو ڊول شک او شبهي څخه لوړ وو او د يو بيبي او خطرې پيدا ڪېدو سوال هم نه وو. دا
يوه عامه مسئلہ ده چي بنخي ته د نامحرم سره سفر کول جائز نه دي.

بطن يا جج د يو ڄاي نوم دی چي د مڪي مڪرمي څخه تقريبا پرا ته ميله فاصله باندي واقع

دی، دغه لفظ (جج) په قاموس کي په یا او دوو جیمو سره (یا جج) هم نقل کړی دی، د مشکوة او مصابیح په اکثر و پخوانیو نسخو کي دغه لفظ په ناجج سره ذکر سوی دی.

کله چي بي بي زينب عليها السلام د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته راغلل نو ابو العاص په مکه کي پاته سو او پر کفر باندي قائم وو، څو ورځي وروسته هغه د تجارت لپاره شام ته سفر وکړی، کله چي د مدينې مسلمانانو ته معلومه سوه چي ابو العاص په دغه سفر کي مدينې ته نژدې تېرېږي نو هغوی دا فلان جوړ کړی چي کله ابو العاص د مدينې په سيمه کي داخل سي نو د هغه سامان دي لوټ کړل سي، کله چي ددغه فلان خبر بي بي زينب عليها السلام ته ورسېدی نو د هغې زړه د خپل خاوند په مينه کي بې تابه سو او سمدستي د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضره سوه او ورته وه يې ويل چي اې دالله رسوله! ايا په مسلمانانو کي د يو چا د عهد او امان اعتبار نه سته؟ يعني کله چي يو مسلمان يو کافر ته د امان عهد ورکړي نو بيا دا د ټولو مسلمانانو ذمه داري ده چي هغه کافر ته امان او پناه ورکړي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل هو د يو مسلمان د عهد امان اعتبار وي نو بي بي زينب عليها السلام وويل بيا تاسو شاهد اوسئ چي زه ابو العاص ته د امان عهد ورکوم. صحابه کرامو چي دا حال وليدی نو د هغوی لپاره پر خپل فلان باندي عمل کول ناممکن سول مگر بيا هم هغوی بېله اسلحې مدينې ته نژدې د ابو العاص لاري ته ورسيدل او د هغه سره يو ځای سول او ورته وه يې ويل چي اې ابو العاص! ته د قریشو يو عزتمند، شريف او د حيثيت خاوند سړی يې او د پيغمبر ﷺ د اکا زوی هم يې نو په دې نسبت سره ستا په باره کي تر دې غوره بله لار نه سته چي ته مسلمان سې تر څو د آخرت فلاح او خلاصون تر لاسه کړې او ستا دغه مال به هم ستا سره وي، ابو العاص وويل تاسو چي دا ويلي دي چي د مسلمان کېدو په وجه به ستا مال هم خوندي سي نو دا بالکل يو نامناسبه خبره ده زه ددې څخه پناه غواړم چي خپل اسلام په مال او دولت سره چټل کړم، ددې څخه وروسته ابو العاص مکې ته روان سو او هلته په رسيدو سره د خلکو مالونه هغوی ته وسپارل او بيا يې ټولو ته وويل اې د مکې د اوسيدونکو! ستاسو مالونه تاسو ته ورسېدل؟ هغوی وويل هو موږ ته راوړسېدل، بيا ابو العاص د هغوی په مخکي اعلان وکړ چي تاسو ټول شاهد اوسئ چي زه مسلمان سوی يم: اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله.

ددې څخه وروسته حضرت ابو العاص رضي الله عنه په مکه مکرمه کي د خپل کور، قريبان، مال او سامان هر څه په پرېښودو سره د هجرت لار اختياره کړه او مدينې ته په رسېدو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو، رسول الله ﷺ د ډيري ميني او الفت څخه ورته ښه راغلاست

ووايه او بي بي زينب عليها السلام يې هغه ته وسپارل .

په دې باره کي اختلاف دی چي رسول الله ﷺ د ابو العاص مدينې ته په رسېدو سره د بي بي زينب عليها السلام سره دهغه دوهم وار نکاح کړې وي او که په مخکنۍ نکاح کي يې ساتلې وه .
د رسول الله ﷺ د ابو العاص رضي الله عنه سره ډېر زيات تعلق وو په خاصه توگه د هغه د مسلمان کېدو څخه وروسته يې د هغه سره ډېره مينه درلودل او د هغه څخه ډېر زيات خوشحاله وو ، نوموړی د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت په زمانه کي د يمامه په جگړه کي شهيد سو .

په جنگ بدر کي د بنديانو وژنه

﴿۳۷۹۶﴾: وَعَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَسَرَ أَهْلَ بَدْرٍ قَتَلَ عُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ وَالنَّضْرُ بْنَ الْحَارِثِ وَمَنْ عَلَى أَبِي عَزَّةَ الْجُمُحِيِّ . رواه في

شرح السنة

د عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ چي د بدر خلک بنديان کړل نو عقبه بن ابي معيط او نضر بن حارث يې ووژل او په ابي عزة جمحي يې احسان وکړ (پرې يې بنودی) . شرح السنة
تخریج البغوي في شرح السنة ۷۸۱۱، رقم: ۲۷۱۱.

تشریح د وخت امير او پاچا ته دا اختيار حاصل دی چي کوم کافران د هغه په بند کي وي او هغوی اسلام قبول نه کړي نو که امير وغواړي هغوی دي قتل کړي او که وغواړي غلامان دي يې کړي او که وغواړي د مسلمانانو د امان په وجه دي هغوی ازاد کړي البته د هغوی مشکور کول يعني بېله معاوضې اېله کول جائز نه دي ځکه چي ددې جواز منسوخ سوی دی .

﴿۳۷۹۷﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ قَتْلَ عُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ قَالَ مَنْ لِلصَّبِيَّةِ قَالَ النَّارُ . رواه ابوداؤد .

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله رسول الله ﷺ د عقبه بن ابي معيط د قتل اراده وکړه نو هغه وويل کوچنيان به څوک پالي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : اور . (يعني ته اور ته د تللو فکر کوه کوچنيان به الله ساتي) . ابوداؤد .

تخریج سنن ابي داود ۱۳۵۱۳، رقم: ۲۶۸۶.

تشریح در رسول الله ﷺ داویل چي کونچيان به يي اورپالي، دا د هغه کونچيانو د ضائع کېدو د مفهوم حامل دی يعني که اور ددې صلاحيت ولري چي هغه د يوشی مرسته کونکی او غم خوار سي نو يقينا هغه به د کونچيانو هم مرسته کونکی او کفيل کيدای مگر هغه داسي صلاحيت نه لري ځکه د کونچيانو د بل مرسته کونکي او کفيل نه کېدو په وجه د هغوی تباهي لازمه ده.

اوياد رسول الله ﷺ مطلب دا وو چي ته اوس خپل فکر کوه چي د دوېخ اور ستا هستوگن ځای دی د کونچيانو په فکر کي مه اخته کېږي چي د هغوی روزنه نه پر تا منحصر ده او نه پر بل چا باندې د هغوی مرسته کونکی او کفيل د الله ﷻ ذات دی هغه به يي روزنه کوي.

د بدر د غزا د بنديانو په باره کي اختيار

﴿۳۷۸﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ جِبْرَائِيلَ هَبَطَ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چي د بدر د غزا وروسته حضرت جبرائيل عليه السلام

عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ خَيْرُهُمْ يَعْنِي أَصْحَابَكَ فِي أَسَارِي بَدْرٍ الْقَتْلُ أَوْ الْفِدَاءُ عَلَى

رسول الله ﷺ ته تشريف راوړ او وه يي فرمايل: خپلو اصحابو ته د بدر د بنديانو په اړه اختيار ورکړئ که هغه وژني او که په معاوضه يي ايله کوي،

أَنْ يُقْتَلَ مِنْهُمْ قَابِلًا مِثْلَهُمْ قَالُوا الْفِدَاءُ وَيُقْتَلُ مِنَّا. رواه الترمذي و قال هذا حديث غريب.

که هغوی معاوضه واخلي نو راتلونکی کال به د هغوی اوياسان ووژل سي (نو همداسي و سول او د احد په غزا کي اوياسان ووژل سول) صحابه کرامو په دې اختيار اوریدو سره وويل موږ معاوضه اخيستل او اوياسموږ څخه وژل کيدل قبلوو. ترمذي.

تخریج سنن الترمذي ۱۱۴۱۴، رقم: ۱۵۶۷.

تشریح د بدر په غزا کي چي کوم کفار د مسلمانانو مقابلي ته راغلي وه په هغوی کي اوياد قريشو کفار قتل سوي وه او اوياسان يي په ښولو سره مدينې ته راوستل، کله چي يي اوياسان مدينې ته راوستل نو رسول الله ﷺ د هغوی په باره کي د صاحب الرايه صحابه کرامو سره مشوره وکړل چي د دوی سره څه وکړل سي ايا ووژل سي او که د مال په بدله کي ايله کړل

سي؟ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ دا مشورہ ورکړه که چیري و نه وژل سي بلکه ژوندي پرېښودل سي نو څه عجيبه نه ده چي الله تعالی د کفر څخه د توبې توفیق ورکړي او مسلمانان سي البته د دوی څخه فديه واخلئ او د دوی څخه د فديې په توگه چي کوم مال واخيستل سي هغه دي ستاسو د ملگرو يعني مسلمانانو د تقويت او د ديني او دنيوي اړتياوو لپاره استعمال کړل سي .

حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ وويل چي زما رایه داده چي تاسو د دوی ټولو سرونه پرې کړئ ځکه چي دوی د کفر او شرک مشران او پېشوا دي او کوم چي د دوی د اېله کېدو په ذریعه د مالي گټې سوال دی نو الله تعالی تاسو د مال تر لاسه کولو څخه مستغني او بې نیازه کړي یست ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د صحابه کرامو د اختلاف په لېدو سره د حضرت جبرائیل علیه السلام په مشورہ صحابه کرامو ته اختیار ورکړل چي تاسو په دغه دواړو کارو کي یو وټاکئ که وغواړئ نو د خپلو بندیانو سرونه پرې کړئ او که وغواړئ نو د فديې په اخیستلو سره هغوی ازاد کړئ مگر دا دي څرگنده وي چي د فديې اخیستلو په صورت کي دا مقدر سوي دي چي په راتلونکي کال به ستاسو څخه او یا کسان شهیدان کيږي او کفارو ته به فتح حاصلیږي .

صحابه کرامو د دغه خبرتیا سر پرېه فديه اخیستل اختیار کړل، په راتلونکي کال چي کله د أحد غزا وسوه نو د جنگ په مهل کي مسلمانانو ته سخته مقابله رامنځته سول تر دې چي پریو موقع باندي د ماتي خوړلو صورت هم اختیار کړل سو نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چي یو کال مخکي د کومو شيانو څخه خبر کړي وه هغه مخته راغلل يعني په دغه غزا کي د مسلمانانو او یا قیمتي کسان شهیدان سول او په دغه او یا شهیدانو کي حضرت حمزه رضی اللہ عنہ ابن عبدالمطلب او حضرت معصب رضی اللہ عنہ ابن عمیر په ډول ستر صحابه کرامو هم شامل وه .

د جنگ څخه وروسته حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر سو نو وه یې لېدل چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ دواړه ژاړي ، حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ پوښتنه وکړه چي تاسو ولي ژاړئ ما ته هم وښیاست چي زه هم وژاړم ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل زه ستا پر ملگرو ژاړم چي هغوی فديه اخیستل اختیار کړي وه او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره نژدې یوه درخته ولاړه وه او هغه ته په اشاره کولو سره یې وفرمایل چي ما ته د دغه درختي څخه هم زیات نژدې د دوی عذاب ښوول سوی دي او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل که پر هغوی عذاب نازل سوی وای نو د هغه عذاب څخه به د عمر او سعد ابن معاذ څخه پرته بل هیچا ته خلاصون تر لاسه سوی نه وای .

په هر حال کله چي صحابه کرامو فديه اخیستل اختیار کړل نو ددې بنیاد د هغه بندیانو په

باره کي د هغه صحابه کرامو د رحم جذبه هم د هغه متقاضي سوه چي هغه بنديان دي قتل نه کړل سي ، دلته يو اشکال پيدا کيږي چي کله مسلمانانو ته په دوو شيانو کي د يوه شي اختيار ورکړل سوی وو او د هغه اختيار په وجه يې يو شی خوښ کړ نو بيا پر هغوی عتاب ولي نازل سو ، ايا دغه عتاب ددې خلاف نه دی ؟ ددې جواب دادی چي دغه اختيار ورکول په اصل کي د امتحان او ازمويني په توگه وو چي ايا مسلمانان هغه شي اختيار کوم چي خوښ او حق دی يا هغه شي اختيار کوم چي د هغوی د خواهش مطابق دی ، په دې اعتبار سره گویا هغوی په امتحان کي کامياب نه سول ځکه چي هغوی هغه شي اختيار کړی کوم چي د هغوی زړه غوښتی نو په دې وجه پر هغوی عتاب نازل سو .

علامه تورپشتي رحمۃ اللہ علیہ دغه حديث بعيد گڼلی دی ځکه چي دا په ظاهره د هغه خبري مخالف دی کوم چي د قرآن کریم څخه مفهوم کيږي او په ترمذي کي پر دغه روايت کي د غرابت حکم لگول سوی دی مگر ويل سوي دي چي د غريب روايت په ذريعه يو خبره ثابتول د طعن سبب نه ده ځکه چي غريب روايت کله صحيح هم وي .

د بنديانو پلټنه

﴿۳۹۹﴾: وَعَنْ عَطِيَّةِ الْقُرْظِيِّ قَالَ كُنْتُ فِي سَبْيِ قُرَيْظَةَ عُرِضْنَا عَلَى النَّبِيِّ

د حضرت عطيه قرظي رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د بنو قريظه په بنديانو کي وم ، موږ د نبي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانُوا يَنْظُرُونَ فَمَنْ أَتَبَتِ الشَّعْرَ قَتِلَ وَمَنْ لَمْ يُنَبِّتْ

کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کي وړاندي کړل سوو د صحابه کرامو دا عادت وو چي د بنديانو تر نامه لاندې خای به يې خلاص کړ او کتل به يې چي د چا ورېښتان به راغلي وه هغه به يې وژل او د چا

لَمْ يُقْتَلْ فَكَشَفُوا عَانَتِي فَوَجَدُوهَا لَمْ تُنَبِّتْ فَجَعَلُونِي مِنَ السَّبْيِ . رواه

ابوداؤد وابن ماجه والدارمي .

چي به ورېښتان نه وه نو هغه به يې پرېښودل ، زما تر نامه لاندې ورېښتان نه وه نو زه يې بندي کړم . ابوداؤد ، ابن ماجه او دارمي .

تخريج

سنن ابی داود ۵۶۱۱۴ ، رقم : ۴۴۰۴ ، وابن ماجه ۸۴۹۱۲ ، رقم : ۲۵۴۱ ، والدارمي ۲۹۴۱۲ ، رقم : ۲۴۶۴ .

تشریح علامه تورپشتي رحمۃ اللہ علیہ وایي چي د نامه لاندي وېښتانو را ختل د بلوغ علامه گرځول د ضروري حکمت په وجه وو ځکه که د هغه بندیانو څخه د بلوغ د علامو يعني احتلام او د بلوغ د عمر پوښتنه سوې وای نو هغوی به د خپل هلاکت د پيري څخه صحيح خبره نه کولای .

د مسلمان سوو غلامانو د بیرته ورکولو څخه انکار

﴿۲۸۰۰﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ خَرَجَ عَبْدَانٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي د حديبي په ورځ د صلح څخه مخکي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي يو څو غلامان پيش کړل سول (چي د خپلو مالکانو څخه راغلي وه)

يَعْنِي يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ قَبْلَ الصُّلْحِ فَكَتَبَ إِلَيْهِمْ مَوَالِيَهُمْ فَقَالُوا يَا مُحَمَّدُ وَاللَّهِ

د غلامانو مالکانو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته وليکل چي اي محمد ! قسم په الله!

مَا خَرَجُوا إِلَيْكَ رَغْبَةً فِي دِينِكَ وَإِنَّمَا خَرَجُوا هَرَبًا مِنْ الرِّقِّ فَقَالَ نَاسٌ

دا غلامان تاسو ته ددې لپاره نه دي راغلي چي ستاسو دين ته شوق لري بلکه دا خلک تنبېدلي دي او د غلامۍ څخه خلاصيدل غواړي ، په صحابه کرامو کي يو څو کسانو وويل :

صَدَقُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ رُدَّهُمْ إِلَيْهِمْ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اي د الله رسول له ! د دوی مالکانو صحيح ويلي دي دا غلامان بیرته ورکړئ ، (د دې په اوریدو سره)

رسول الله صلي الله عليه وسلم په غصه سو

وَقَالَ مَا أَرَأَيْكُمْ تَنْتَهُونَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ مَنْ يَضْرِبُ

او وديي فرمايل : قریشو ! زه وينم چي تاسو د خپلي سرکښۍ او نافرمانۍ څخه نه منع کيږئ تر څو پوري چي الله تعالی هغه سړی را و نه لیږي چي ستاسو پر دې تجویز ستاسو

رِقَابَكُمْ عَلَى هَذَا وَأَبَى أَنْ يَرُدَّهُمْ وَقَالَ هُمْ عَتَقَاءُ اللَّهِ . رواه ابوداؤد .

غاړي ووهئ ، ددې څخه وروسته يې د غلامانو د بیرته ورکولو څخه انکار وکړ او وه يې فرمايل : دوی د الله تعالی ازاد کړل سوي دي . ابوداؤد

تخریج سنن ابی داؤد ۱۴۸۸۳ ، رقم : ۲۷۰۰ .

تشریح رسول الله ﷺ څکه په غصه سو چي صحابه کرامو د هغه غلامانو په باره کي خپل ذاتي رايه د شرعي حکم مقابل کړل او گویا د هغوی د مالکانو د دعوي شاهدی یې ورکړل نو د هغه غلامانو په باره کي شرعي حکم دا وو چي هغوی د دارالحرب څخه د راوتلو په سبب محض د اسلام قبلولو په وجه معصوم او ازاد سوي وه او د هغوي مالکانو ته دارالحرب ته ورکول جائز نه وه نو د صحابه کرامو د هغوی د بیرته ورکولو د مطالبې تائید کول پر جبر او زیاتوب باندي د هغوی د مالکانو د مرسته کولو مترادف وو .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د حضرت خالد بن ولید له خواد احتیاط یوه واقعه

﴿۳۸۰۱﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ولید بن ولید،

إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَلَمْ يُحْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا فَجَعَلُوا

جذیمې قبیلې ته ، خالد هغوی ته د اسلام بلنه ورکړه ، هغوی د پریشانی په حالت کي دا جمله هم په ښه لاول ادا نه کړلای سوه چي (اسلمنا) (یعني موږ اسلام راوړ) او دا ویل یې پیل کړل

يَقُولُونَ صَبَانَا صَبَانَا فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ وَيَأْسِرُ وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِّنَّا أُسِيرَهُ

چي (صبانا) (یعني موږ د خپل دین څخه ووتو) د دې په اوږدو سره خالد د هغوی قتل او نیول پیل کړل او زموږ په خلکو کي هریو ته د هغه نیول سوی بندي ورکړ

حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمٌ أَمَرَ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلَّ رَجُلٍ مِّنَّا أُسِيرَهُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ لَا

بیا یوه ورځ خالد بن ولید دا حکم جاري کړ چي په موږ کي دي هریو سړی خپل بندي مړ کړي، ما وویل قسم په الله!

أَقْتُلُ أُسِيرِي وَلَا يَقْتُلُ رَجُلٌ مِّنْ أَصْحَابِي أُسِيرَهُ حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى

زه خپل بندي نه مړ کوم او نه به په موږ کي بل سړی بندي مړ کوي، غرض دا چي موږ ټول د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْنَاهُ فَرَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ

او پېښه مو ورته بيان کړه، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاسونه د دعاء لپاره پورته کړل او وه يې

إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ. رواه البخاري.

ويل اې الله! زه د هغه کار څخه چې خالد کړی دی تا ته بيزاري ښکاره کوم دوه واره يې وويل،
(يعني د خالد د غلطۍ څخه د بيزارۍ اظهار کوم). بخاري.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸۱۱۳، رقم: ۷۱۸۹.

تشریح: خطابي رحمة الله وایي چې رسول الله ﷺ د الله تعالی په دربار کې د حضرت خالد رحمه الله د عمل څخه ځکه د بیزارۍ اظهار وکړ چې خالد رحمه الله په هغه وخت کې د احتیاط لار اختیار نه کړل او په دې خبره کې یې غور او فکرونه کړ چې هغه خلکو د صبا څخه څه مراد اخیستی ځکه چې دغه لفظ (صبا) د اسلام اختیارولو د مفهوم احتمال هم درلودی مګر خالد رحمه الله محض په دې لېدو سره چې هغه خلکو د اسلام د قبولیت مفهوم په واضحه توګه د ظاهر و الفاظو (اسلمنا) استعمالولو څخه غاړه اړولې ده ځکه یې د هغه خلکو خبره ونه منل او دهغوی ویل سوي الفاظ یې د هغوی پر بې دینه کېدو باندې محمول کړل او د هغوی وژل او بندي کول یې شروع کړل.

=====

بَابُ الْأَمَانِ (د امان ور کولو بیان)

الفصل الأول (لومړی فصل)

د ام باني له خوا د خپل يو قريب د امان ور کولو واقعہ

﴿۳۸۰۲﴾: عَنْ أُمِّ هَانِئِ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ قَالَتْ ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ام هانئ بن ابی طالب (رض) څخه روایت دی چې د مکې د فتح په کال زه د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضره سوم،

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ فَسَلَّيْتُ

رسول الله ﷺ دغه وخت غسل کوی او د هغوی لور بې فاطمې پرده کړې وه، ما سلام ادا کړ،

فَقَالَ مَنْ هَذِهِ قُلْتُ أُمُّ هَانِي بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِي فَلَمَّا

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه څوک؟ ما عرض وکړه زه د ابو طالب لور ام هاني يم، رسول الله ﷺ وفرمايل: ام هاني ته دي ښه راغلاست وي، بيا کله چي

فَرَعَ مِنْ غُسْلِهِ قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ ثُمَّ انْصَرَفَ فَقُلْتُ

رسول الله ﷺ غسل وکړ نو پر بدن مبارک يې جامه کي نغښتی وو د ثاښت اته رکعت له مونځ يې وکړ، (کله چي دلماڼځه څخه فارغ سو) نو ما عرض وکړ

يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلِيٌّ أَنَّهُ قَاتِلُ رَجُلًا أَجَرْتُهُ فَلَانَ ابْنُ هُبَيْرَةَ

اې د الله رسول له! زما د مور زوی (حضرت علي) وييلي دي چي هغه د داسې وژونکي دى چاته چي ما خپل په کور کي پناه ورکړې ده يعنې د هبیره زوی ته،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتَ يَا أُمُّ هَانِي قَالَتْ

رسول الله ﷺ وفرمايل: اې ام هاني! چاته چي تا پناه ورکړې ده هغه ته موږ هم پناه ورکړې ده،

أُمُّ هَانِي وَذَلِكَ ضَحَى. متفق عليه، وفي رواية للترمذي قَالَتْ أَجَرْتُ رَجُلَيْنِ

ام هاني وايي دا پېښه د ثاښت د وخته ده، بخاري او مسلم. او د ترمذي په روايت کي دا الفاظ

مِنْ أَحِبَائِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَمَنَّا مَنْ أَمَنْتِ.

دي چي ام هاني دا عرض وکړ چي ما دوو کسانو ته پناه ورکړې ده چي زما د خاوند قريبان دي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: موږ هم هغوی ته امان ورکړ چاته چي تا امان ورکړ.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۷۳ ۱۶، رقم: ۳۱۷۱، ومسلم ۱۱ ۴۹۸، رقم: ۸۲ - ۳۳۶، والترمذي ۱۲۰۱۴، رقم: ۱۵۷۹.

د لغاتو حل احماڼي: جمع حمو وهو قريب الزوج (د خاوند خپل لکه لېور)

تشریح د بي بي ام هاني ﷺ اصل نوم فاخته وو، او ځينو عاتکه بيان کړې دى، نوموړې د ابو طالب لور او د حضرت علي ﷺ سکه خور وه، هبیره د هغې د خاوند نوم دى، کله چي ام هاني ﷺ د مکې د فتح په کال اسلام قبول کړ نو د هبیره څخه د هغې جلا والى واقع سو ځکه چي

هغه مسلمان نه سو .

کوم سړي ته چي بي بي ام هاني عليه السلام پناه ورکړې وه هغه سړي د دې د خاوند د اولاد څخه وو، غالبه داده چي هغه د ام هاني عليه السلام څخه پرته د هبیره د بلي بنخي د نس څخه وو، حضرت علي عليه السلام د هغې د پناه په نه قبلولو سره د هغه سړي وژل وغوښتل، ام هاني عليه السلام د رسول الله صلى الله عليه وآله په خدمت کي حاضره سوه او واقعه يې ورته بيان کړه نو رسول الله صلى الله عليه وآله د هغې پناه قبوله کړه او هغه سړي د حضرت علي عليه السلام د لاسه د وژل کېدو څخه وساتل سو .

ترمذي چي کوم روايت نقل کړی دی د هغه څخه دا معلومېږي چي رسول الله صلى الله عليه وآله هغه وخت د ام هاني عليه السلام په کور کي غسل کوی مگر دلته چي د بخاري او مسلم کوم روايت نقل سوی دی د هغه د ظاهري مفهوم څخه دا واضحه کيږي چي رسول الله صلى الله عليه وآله په خپل سرای کي يا د بي بي فاضلې عليه السلام په کور کي غسل کوی، په دغه صورت کي به د دواړو روايتو په مينځ کي داسي مطابقت وي چي د بخاري او مسلم په روايت کي دغه عبارت مقدر دی چي رسول الله صلى الله عليه وآله زما په کور کي غسل کوی او يا دا به ويل کيږي چي د ترمذي په روايت کي کومه واقعه بيان سوې ده هغه د بل وخت واقعه ده او د بخاري او مسلم په روايت کي د بل وخت واقعه ده .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د بنخي امان ورکول

﴿۳۸۰۳﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْمَرْأَةَ لَتَأْخُذُ لِقَوْمٍ يَعْنِي تُجِيرُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ . رواه الترمذي .

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي نبي کریم صلى الله عليه وآله وفرمايل : بنځه د مسلمانانو په باور قوم ته پناه ورکوي يعني بنځه چي چا ته امان ورکړي هغه د ټول قوم امان دی . ترمذي

تخريج سنن الترمذي ۱۲۰۱۴، رقم: ۱۵۷۹ .

تشریح مطلب دادی که یو مسلمان بنځه یو کافر ته یا د کافرانو یو ډلي ته امان ورکړي نو دا به د ټولو مسلمانانو ذمه داري وي چي هغوی د بنخي د امان لحاظ وساتي او هغه کافري یا هغه ډلي ته امان او پناه ورکړي او د هغې د امان عهد مات نه کړي .

د عهد ماتونکي په اړه وعيد

﴿۲۸۰۲﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَقِيقِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ أَمَّنَ رَجُلًا عَلَى نَفْسِهِ فَقَتَلَهُ أُعْطِيَ لِوَاءَ الْغَدْرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه في شرح السنة.

د حضرت عمرو بن حمق رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلي دي څوک چې چاته امان ورکړي او بیا هغه ووژني هغه ته به د قیامت په ورځ د بد عهدی (بې قولۍ) او تګۍ بیرغ ورکړل سي. شرح السنة

تخریج البغوي في شرح السنة ۹۱/۱۱، رقم: ۲۷۱۷.

تشریح هغه ته به د بې قولۍ نښه ورکړل سي: د دغه جملې په ذریعه کنایه دا بیان سوي دي چې هغه سړی به د حشر په میدان کې د ټولو مخلوقاتو په مخکې ذلیل او رسوا کړل سي، په نورو حدیثو کې دا بیان سوی دی چې د قیامت په ورځ به قول ماتونکی ته داسې نښه ورکړل سي چې د هغه په ذریعه به هغه پېژندل کېږي چې دا هغه سړی دی کوم چې عهد یې مات کړی وو.

د معاهدې پوره پابندي کول پکار دي

﴿۲۸۰۵﴾: وَعَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ كَانَ بَيْنَ مُعَاوِيَةَ وَبَيْنَ أَهْلِ الرُّومِ عَهْدٌ

د حضرت سلیم بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چې د معاویه رضي الله عنه او د روميانو په منځ کې دا عهد

وَكَانَ يَسِيرُ نَحْوَ بِلَادِهِمْ حَتَّى إِذَا انْقَضَى الْعَهْدُ أَغَارَ عَلَيْهِمْ فَجَاءَ رَجُلٌ عَلَى

سوی وو (چې هغوی به تر ټاکلي وخت پوري جنگ نه کوي) معاویه به د دغه عهد په زمانه کې د روم په ښارونو کې تګ کوی کله چې د عهد وخت ختم سو نو هغه به ناڅاپه پر روميانو حمله وکړي او لوټ به یې کړي، (په دغه ورځو کې) یو سړی

فَرَسٍ أَوْ بِرْذَوْنٍ وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَفَاءٌ لَا غَدْرٌ فَنَظَرُوا فَإِذَا هُوَ

پر عربي یا ترکي آس باندي سپور راغلئ او وه یې ویل د الله اکبر الله اکبر عهد دي پوره کړل سي، بد عهدي دي نه کېږي، (د هغه مطلب دا وو چې د عهد او صلح په ورځو کې تاسو خلک د روم په ښارونو کې تګ کوی نو دا بد عهدي ده) خلکو ولیدل چې دا سړی

عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ فَسَأَلَهُ مُعَاوِيَةُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عمر و بن عبسه صحابي وو ، معاويه د هغه څخه پېښه وپوښتل هغه ورته وويل ما د رسول الله ﷺ څخه دا اوريدلي دي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَحُلُّنَ عَهْدًا وَلَا يَشُدُّنَهُ

څوك چي د يو قوم سره عهد و كړي نو هغه ته پكار ده چي هغه عهد مات نه كړي او وه يې نه تړي
(د تړلو څخه مراد د عهد بدلون دي)

حَتَّى يَنْضِي أَمْدُهُ أَوْ يَنْبِذَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ قَالَ فَرَجَعَ مُعَاوِيَةُ بِالنَّاسِ . رواه

ترمذي و ابوداؤد

تر څو پوري چي د هغه عهد وخت تير نسي ، يا عهد دواړي ډلي مات نه كړي ، د سليم بن عامر
روايي يان دئ چي د عمرو بن عبسه په دې خبره اوريدو سره معاويه د خپلو كسانو سره بيرته
ولاړئ . ترمذي او ابوداؤد .

تخريج سنن الترمذي ۱۲۱۴، رقم: ۱۵۸۰، و ابوداؤد ۱۹۰۱۳، رقم: ۲۷۵۹.

د لغاتو حل برذون: التركي من الخيل (تركي آس)

تشریح د نه تړلو مطلب دادی چي په خپل هيڅ فعل سره د معاهدې په مقصد کي تغير او
تبديلي ونه کړئ گویا ددغه جملې مراد د وعدې په پوره کولو کي هيڅ ډول تغير نه کول دي ، د
شدن معنی د خپل عهد ټينگ او مستحکم کول دي او دا د شريعت په نظر کي مستحسن او
مطلوب دی .

د عهد د وفا او د قاصد د احترام اهميت

﴿۳۸۰۶﴾: وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ بَعَثَنِي قُرَيْشٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو رافع رضی الله عنه څخه روايت دئ چي د صلح حديبي پر وخت قریشو زه د رسول الله ﷺ په
خدمت کي وليږلم .

فَلَمَّا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُلْقِيَ فِي قَلْبِي الْإِسْلَامُ فَقُلْتُ يَا

کله چي زما نظر پر رسول الله ﷺ ولگيدئ نو زما په زړه کي اسلام صداقت او عظمت ځای وکړي ،
ما عرض وکړ اې

رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَاللَّهِ لَا أَرْجِعُ إِلَيْهِمْ أَبَدًا قَالَ إِنِّي لَا أَخِيسُ بِالْعَهْدِ وَلَا أَحِيسُ

دالله رسوله ! اوس زه هيڅکله قريشو ته نه ورځم ، رسول الله ﷺ وفرمايل زه نه عهد ماتوم او نه
قاصدان بندي کوم ،

الْبُؤْدَ وَلَكِنْ أَرْجِعُ فَإِنْ كَانَ فِي نَفْسِكَ الَّذِي فِي نَفْسِكَ الْآنَ فَارْجِعْ قَالَ
فَذَهَبَتْ ثُمَّ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْلَمْتُ . رواه ابوداؤد

ته بیرته ولاړسه که ستا په زړه کي هغه شی قائم او باقي پاته سي کوم چي دې په دغه وخت کي
ترلاسه کړی دی نو بیا به راسې ، د ابو رافع بیان دی چي زه مکې ته ولاړم ، بیا د نبی کریم ﷺ په
خدمت کي حاضر سوم او اسلام مي قبول کړ . ابوداؤد

تخریج : سنن ابی داؤد ۱۸۹۱۳ ، رقم : ۲۷۵۷ .

د لغاتو حل : البرد : جمع برید وهو الرسول (استازی)

تشریح : ابو رافع رضی الله عنه د مکې د کفارو له خوا یو پیغام راوړی وو ځکه رسول الله ﷺ هغه د ځان
سره تم نه کړ چي هغه مکې ته په بیرته تللو سره د قريشو کفارو ته د هغوی د پیغام جواب ورکړي
نو رسول الله ﷺ چي هغه ته کوم حکم ورکړ د هغه مطلب دا وو چي اسلام ستا په زړه کي ځای
نیولی دی او اوس تا د مسلمان کېدو څخه هيڅوک منع کولای نه سي مگر د احتیاط او وعدې
پوره کولو غوښتنه داده چي ته اوس د خپل اسلام اظهار او اعلان مه کوه بلکه مکې ته ولاړسه
او د قريشو کفارو چي کومه ذمه داري تا ته سپارلې ده د هغه په پوره کولو سره راسه يعني
هغوی چي ته د کومي خبري د جواب راوړلو لپاره استولی يې هغوی ته جواب ورسوه او بیا
موږ ته په راتلو سره د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړه .

﴿۳۸۰۷﴾ : وَعَنْ نَعِيمِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
لِرَجُلَيْنِ جَاءَ مِنْ عِنْدِ مُسَيْلِمَةَ أَمَّا وَاللَّهِ لَوْلَا أَنَّ الرُّسُلَ لَا تُقْتَلُ لَضَرَبْتُ

أَعْنَاقُكُمْ. رواه احمد وابوداؤد.

د حضرت نعيم بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ هغه دوو کسانو ته چې د مسيلمه کذاب (د نبوت دعوه کونکي) د لوري راغلي وه وفرمايل: قسم په الله که په شريعت کي د قاصد وژل منع نه وای نو ما به ستاسو غاري وهلي وای. احمد او ابوداؤد

تخريج: مسند الامام احمد ۴۸۷/۳، وابوداؤد ۱۹۱۱۳، رقم: ۲۷۶۱.

تشریح: مسيلمه د يو سړي نوم وو چې د رسول الله ﷺ په زمانه کي يې د خپل نبوت درواغجنه دعوه کړې وه ځکه هغه ته مسيلمه کذاب ويل کيږي، هغه دوه کسان چې د مسيلمه کذاب له خوا د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوي وه په هغوی کي د يوه نوم عبد الله ابن نواحه او د بل نوم ابن اثال وو، دوی دواړو رسول الله ﷺ ته دا ويلي وه چې نشهد ان مسيلمه رسول الله، يعني زموږ شاهدي ادا کوو چې مسيلمه د الله رسول دئ، ځکه رسول الله ﷺ په پټه خوله ذکر سوي الفاظ وفرمايل.

د جاهليت د زمانې معاهدې پوره کول

﴿۳۸۰۸﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روايت دئ چې رسول الله

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي خُطْبَتِهِ أَوْفُوا بِحِلْفِ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ لَا يَزِيدُهُ يَعْني

ﷺ په يوه خطبه کي وفرمايل: د جاهليت قسم پوره کړئ، ځکه چې اسلام د قسم قوت زياتوي،

الْإِسْلَامَ إِلَّا شِدَّةً وَلَا تُحْدِثُوا حِلْفًا فِي الْإِسْلَامِ. رواه الترمذي مِنْ طَرِيقِ

او په اسلام کي قسم مه پيدا کوئ (يعني د جاهليت په ډول قسمونه مه رواج کوئ)، ترمذي دا

حُسَيْنِ بْنِ ذَكْوَانَ عَنْ عَمْرِو وَقَالَ حَسَنٌ وَذَكَرَ حَدِيثُ عَلِيِّ الْمُسْلِمُونَ

تَتَكَافَأُ دِمَائُهُمْ فِي كِتَابِ الْقِصَاصِ.

د حسين بن ذکوان او د عمرو په لړۍ سره روايت کړ او دغه حديث ته يې حسن ويلي دي، او د حضرت علي رضي الله عنه حديث المسلمون تتكافأ الخ. په کتاب القصاص کي بيان سوی دئ.

تخریج: سنن الترمذی ۱۲۴۱۴، رقم: ۱۵۸۵.

تشریح: قسم پوره کوی: ددې مطلب دادی که تاسو د اسلام څخه مخکې د جاهلیت په زمانه کې د یو بل د مرستې کولو عهد او قول کړی وي یا قسم مو کړی وي نو د الله ﷻ د دغه حکم (او فو بالعقود) یعنی خپل معاهدې پوره کوی، د دغه آیت سره سم هغه عهد او قسمونه پوره کړئ کوم چې د اسلام د تعلیماتو او عقائدو خلاف او د دین په تاوان کې نه وي ځکه چې الله تعالی دا هم فرمایلي دي:

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ.

ژباړه: او مرسته کوی د یو بل په نېکۍ او تقوا کې او مرسته مه کوی د یو بل په گناه او زیاتۍ کې. خلاصه دا چې د اسلام راوړلو څخه وروسته د جاهلیت د زمانې هغه عهدونه او قسمونه پوره کول منع دي کوم چې د فتنې، فساد او وینې تویولو سبب وي لکه څرنگه چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: (لا حلف فی الاسلام) او د جاهلیت د زمانې د کوم عهد او قسم تعلق چې د مظلوم او بې چاره خلکو د مرستې او اعانت سره وي نو اسلام د هغه تاکید کونکی دی لکه څرنگه چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي (ایما حلف کان فی الجاهلیة لم یزده الاسلام الا شدة). په اسلام کې حلف یعنی قسم کول مه رواجی ځکه چې پر مسلمانانو باندي د یو بل مرسته او ښه چلن واجب کېدو لپاره د هغوی د اسلام تعلیم او تلقین کافي دی.

طیبي رحمه الله وايي چې په اسلام کې حلف (قسم) ته رواج مه ورکوی په دې کې چې کومه منعه سوې ده د هغه په باره کې دوه احتماله دي یو خو دا چې دغه منع د جنس لپاره هم کېدای سي یعنی په اسلام کې هیڅ ډول قسم مه رواجی او دوهم احتمال دادی چې دغه منع د حلف د یو ډول لپاره وي مگر ملا علي قاري رحمه الله وايي زما په نزد احتمال زیات قوي او صحیح دی، د مظهر دا قول هم ددې خبرې تائید کوي چې ذکر سوی حدیث د وضاحت په توګه دی چې د دغه ارشاد مقصد دا واضح کول دي که تاسو د جاهلیت په زمانه کې یعنی د مسلمان کېدو څخه مخکې دا قسم کړی وي چې موږ به په خپلو کې د یو بل مرسته کوو نو هغه قسم پوره کوی یعنی خپل په مینځ کې د معاهدې او قسم سره سم د یو بل مرسته کوی په شرط ددې چې د چا مرسته کېږي هغه پر حق وي مګر په اسلام کې دا ډول قسم مه رواجی چې د هغه تعلق د یو بل وارث کېدو سره وي (لکه څرنگه چې د جاهلیت په زمانه کې رواج وو چې دوو کسانو به په خپل مینځ کې د یو بل سره په قسم کولو دا عهد وکړ که زه مخکې مې سوم نو ته به زما وارث یې او که ته

مخکي مړ سوې نوز به ستا وارث یم).

الفصل الثالث (دریم فصل)

قاصد نه وژل کيږي

﴿۳۸۰۹﴾: عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ جَاءَ ابْنُ النَّوَاحَةِ وَابْنُ أَثَالٍ رَسُولًا مُسَيَّلِمَةً

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې د مسيلمه کذاب (د نبوت دعوه کونکي) دوه قاصدان ابن النواحه او ابن آثال

إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُمَا أَتَشْهَدَانِ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ قَالَا

د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر سول، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغوی ته وفرمايل: ايا تاسو دواړه ددې خبري اقرار کوئ چې زه د الله رسول یم؟ هغوی دواړو وويل:

نَشْهَدُ أَنَّ مُسَيَّلِمَةً رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمَنْتُ بِاللَّهِ

موږ ددې خبري اقرار کوو چې مسيلمه د الله رسول دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل، ما پر الله جل جلاله

وَرُسُلِهِ لَوْ كُنْتُ قَاتِلًا رَسُولًا لَقَتَلْتُكُمَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ فَبَصَّتِ السُّنَّةُ أَنَّ

الرَّسُولَ لَا يُقْتَلُ. رواه احمد

او د هغه پر رسولانو ايمان راوړ که زه د قاصدانو قتلونکی وای نو ما به تاسو دواړه قتل کړی وای، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه وايي د هغه وخت څخه دا طريقه جاري سوه چې قاصد دي نه وژل کيږي. احمد.

تخريج: مسند الامام احمد ۱/ ۳۹۰-۳۹۱.

تشریح: استازو چې کوم جواب ورکړ د هغه په ذريعه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د رسالت انکار او د مسيلمه کذاب د درواغو د رسالت اقرار يې وکړ او بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم دا وفرمايل چې ما پر الله جل جلاله او د هغه پر رسول ايمان راوړ نو ددې په ذريعه گويا رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل حق کېدو د جذبې، د حلم او زغم او د هغوی د الله جل جلاله په عذاب کي د ژراخته کېدو اظهار وکړ او ددغه الفاظو په ذريعه رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه لعین د نبوت انکار او د هغه د دعوي درواغ کېدو ته اشاره وفرمايل.

بَابُ قِسْمَةِ الْغَنَائِمِ وَالْغُلُولِ فِيهَا

(د غنیمت د ویشلو او په هغه کې د خیانت بیان)

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د غنیمت مال د مسلمانانو لپاره حلال دی

﴿۳۸۱۰﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَلَمْ تَحِلَّ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وفرمایل: تر موږ مخکې د غنیمت

الْغَنَائِمُ لِأَحَدٍ مِنْ قَبْلِنَا ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجْزَنَا
فَطَيَّبَهَا لَنَا. متفق عليه

مال چاته جائز نه وو هر کله چې الله تعالی زموږ کمزوري ولیدل نو دایې زموږ لپاره حلال کړ.
بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۲۰۱۶، رقم: ۳۱۲۴، و مسلم ۱۳۶۶۱۳، رقم: ۱۷۴۷-۳۲.

تشریح: علامه طیبی رحمته الله علیه وایي چې په (فلم تحل) کې د فاء حرف عاطفه دی چې د هغه په ذریعه ارشاد پر هغه جملو باندې عطف سوی دی کوم چې ددې څخه مخکې فرمایل سوی وو، خلاصه دا چې دلته کوم حدیث نقل سوی دی هغه په اصل کې د هغه ارشاد تتمه ده کوم چې دلته نقل سوی نه دی بلکه ددغه باب په دریم فصل کې د حضرت ابوهریره رضی الله عنه په روایت کې نقل سوی دی.

د مقتول څخه اخیستل سوی مال د قاتل دی

﴿۳۸۱۱﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو قتاده رضی الله عنه څخه روایت دی چې موږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره د جنگ لپاره ووتلو

عَامَ حُنَيْنٍ فَلَمَّا التَّقَيْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ جَوْلَةٌ فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

د حنین په کال (یعنې د مکې د فتح څخه وروسته)، کله چې زموږ د کافرانو سره مقابلې سول نو

مسلمانانو ته د ماتي په ډول صورت څرگند سو ، ما وليدل چي يو کافر

قَدْ عَلَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَضَرَبْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ بِالسَّيْفِ

پر مسلمان واک تر لاسه کړی دی ما د شا څخه هغه کافر په توره ووهی چي د هغه غاړه پر رڼک

فَقَطَعْتُ الدِّرْعَ وَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَضَمَّنِي ضِمَّةً وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ ثُمَّ أَدْرَكَهُ

پریوتل د هغه زغره یې پریکړه هغه پر ما حمله وکړه هغه زه ونيولم او په دومره زور یې ونيولم

چي د مرگ حالت را باندي تیر سو بیا مرگ هغه ونيوی

الْمَوْتُ فَأَرْسَلَنِي فَلَحِقتُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقُلْتُ مَا بَالُ النَّاسِ قَالَ أَمَرَ اللَّهُ

او هغه زه پرېښودلم ، بیا زما ملاقات د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه سره وسو ، ما وویل د خلکو

څه حال دی (چي د دښمن څخه تښتي) هغه وویل د الله تعالی دغه حکم دی ،

ثُمَّ رَجَعُوا وَجَلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ

ددې وروسته مسلمانان (په ماته خوړلو سره) ستانه سول ، او پریو ځای ناسته باندي رسول الله

ﷺ وفرمایل : چا چي يو کافر قتل کړی وي او پر هغه شاهد لري د هغه د سامان د هغه دی

بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ فَقُلْتُ مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

نو ما وویل چي زما شاهدي به څوک ورکوي (چي ما دا مشرک قتل کړی دی) آخر زه پته خوله

کښېنستم ، رسول الله ﷺ بیا دا الفاظ وفرمایل :

وَسَلَّمَ مِثْلَهُ فَقُلْتُ مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

ما وویل زما شاهدي به څوک وکړي زه بیا کښېنستم ، رسول الله ﷺ په دریم وار دغه الفاظ

وَسَلَّمَ مِثْلَهُ فَقُمْتُ فَقَالَ مَا لَكَ يَا أَبَا قَتَادَةَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ رَجُلٌ صَدَقَ

و فرمایل : نوزه سمدستي ولاړ سوم ، رسول الله ﷺ زما څخه پوښتنه وکړه : ابو قتاده څه دي ؟

ما پېښه عرض کړه یوه زما د بیان تصدیق وکړ

وَسَلْبُهُ عِنْدِي فَأَرْضِهِ مِنِّي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِذَا

او وه يې ويل چي دهغه مشرک سامان زما سره دئ ، بيا هغه رسول الله ﷺ ته عرض وکړه تاسو په دې اړه ابوقتاده راضي کړئ (يعني ددې مشرک د سامان په بدله کي ما ته بل څه را کړئ يا پر سامان باندي د دواړو په منځ کي مصالحت وکړئ) حضرت ابوبکر رضی الله عنه وويل : نه داسي نه ده

لَا يَعْبُدُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قسم په الله ، رسول الله ﷺ به هيڅکله د الله ﷻ ددې زمري (يعني ابوقتاده) په اړه (دده د مرضي خلاف) څه اراده نه کوي ، ابوقتاده د الله د زمرو څخه يو زمري دئ او د الله او رسول د

فَيُعْطِيكَ سَلْبَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَ فَأَعْطَاهُ فَأَعْطَانِيهِ

خوشحاله کولو لپاره جنگيږي ، په داسي حالت کي څنگه ممکن ده چي دده سامان تا ته درکړل سي ، رسول الله ﷺ وفرمايل : ابوبکر رضی الله عنه رښتيا وويل ته ددې مشرک سامان ابوقتاده ته ورکړه نو هغه سړي دهغه مشرک سامان ما ته را کړ ،

فَأَبْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلَمَةَ فَإِنَّهُ لَأَوَّلُ مَالٍ تَأْتَلَّتُهُ فِي الْإِسْلَامِ . متفق عليه

چي په هغه کي ما يو باغ رانيوی چي په قبيله سلمه کي واقع دئ او دا لومړنی مال وو چي ما د اسلام راوړلو څخه وروسته جمع کړی وو

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۴۸ ، رقم : ۴۳۲۱ ، و مسلم ۱۳۷۰/۳ ، رقم : ۱۷۵۱ - ۴۱ .

د لغاتو حل : جولة : اى هزيمة قليلة . عاتقه : هو ما بين العنق والكتف . مخرفا : اى بستانا .

تشریح : په دغه غزا کي مسلمانانو ته د لږ وخت لپاره ماتي رامنځته سوه ځکه چي د اسلامي لښکر ځينو خلکو پر يو موقع باندي ماته خوړل اختيار کړل چي په هغه سره د دښمن لښکر ته په ظاهري د حاوې کېدو موقع تر لاسه سوه مگر رسول الله ﷺ د جنگ په ميدان کي پر خپل ځای قائم وو ، رسول الله ﷺ پر غاتري سپور وو چي دهغه قیزه د حضرت عباس ابن عبدالمطلب او حضرت ابوسفیان بن الحارث نیولې وه ، ددغه عارضي ماتي په وخت کي کله چي په اسلامي لښکر کي تقریبا تزلزل رامنځته سو نو رسول الله ﷺ نه یوازي دا چي په مېړانه سره د دښمن مقابلې ته ټینگ وو بلکه په مخته کېدو سره د دښمن پر لښکر باندي یوازي د حملې کولو اراده یې کول او دا یې فرمايل (انا النبي لا کذب انا ابن عبدالمطلب) يعني زه نبي یم او درواغ نه یم او زه د عبدالمطلب زوی یم .

دغه دواړو حضراتو د رسول الله ﷺ غاتري قیزی نیولي وې چې په پای کې الله ﷻ اسلامي لښکر ته ثابت قدمي ورکړه او دوهم وار پر دښمن باندې په حمله کولو سره هغه لښکر یې پاش پاش کړ او فتح یې ترلاسه کړه.

د غنیمت د مال تقسیم

﴿۳۸۱۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْهَمَ لِرَجُلٍ وَلِفَرَسِهِ ثَلَاثَةَ أَشْهُمٍ سَهْمًا لَهُ وَسَهْمَيْنِ لِفَرَسِهِ. متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ (د غنیمت د مال څخه) د یو سړي او د هغه د آس لپاره درې برخي وټاکلې، یوه برخه د سړي او دوې برخي د هغه د آس. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۶۷۱۶، رقم: ۲۸۶۳، و مسلم ۱۳۸۲۱۳، رقم: ۵۷-۱۷۶۲.

تشریح: د اکثرو علماؤ مذهب ددغه حدیث مطابق دی حال دا چې د ځینو علماؤ په نزد د غنیمت په مال کې د سپاره مجاهد دوې برخي وي د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه مذهب هم دادی ځکه چې رسول الله ﷺ سپاره مجاهد ته دوې برخي ورکولې لکه څرنګه چې ددغه باب په دوهم فصل کې د روایت سوي حدیث څخه واضحه کیږي او د حضرت علي او ابو موسی اشعري رضي الله عنهما څخه هم دا منقول دي بلکه په هدایه کې د ابن عباس او ابن عمر رضي الله عنهما څخه دا هم نقل سوي دي او لیکلي یې دي چې کله په دې باره کې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه دوه روایتونه د یو بل مختلف دي نو په دغه صورت کې ظاهره داده چې هغه روایت ته ترجیح ورکړل سي کوم چې دده څخه ماسو انورونو نقل کړي دي.

د غنیمت په مال کې د ښځو او غلامانو برخه نه سته

﴿۳۸۱۳﴾: وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ هُرْمَزٍ قَالَ كَتَبَ نَجْدَةُ الْحُرُورِيُّ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ

د یزید بن هرمز رضی الله عنهما څخه روایت دی چې نجده حروري حضرت ابن عباس رضی الله عنهما ته لیک و لیکي

يَسْأَلُهُ عَنِ الْعَبْدِ وَالْمَرْأَةِ يَحْضُرَانِ الْمَغْنَمَ هَلْ يُقَسَّمُ لَهُمَا فَقَالَ لِيَزِيدَ

او دا پوښتنه یې ځيني وکړه چې غلام او مینځي ته هم د غنیمت په مال کې څه ورکول پکار دي

یا نه؟ ابن عباس رضی الله عنهما یزید ته وویل:

اَكْتُبَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَيْسَ لَهُمَا سَهْمٌ إِلَّا أَنْ يُحْذَيَا، وَفِي رَوَايَةٍ كَتَبَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ

ددې په جواب کي دا وليکه چي د غلام او مينځي د غنيمت په مال کي هيڅ برخه ټاکلې نه ده ، هغوی ته دي څه ورکړل سي ، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي ابن عباس په جواب کي

إِنَّكَ كَتَبْتَ إِلَيَّ تَسْأَلُنِي هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْزُو بِالنِّسَاءِ

وليکل چي ته زما څخه دا پوښتنه کوې چي ايا رسول الله ﷺ به په جهاد کي د گډون لپاره ښځي

وَهَلْ كَانَ يَضْرِبُ لَهُنَّ بِسَهْمٍ فَقَدْ كَانَ يَغْزُو بِهِنَّ فَيُدَاوِينَ الْمَرْضَى

بيولې ، او ايا (د غنيمت په مال کي) د هغوی څه برخه ټاکلې وه ؟ رسول الله ﷺ به ښځي جهاد

وَيُحْذَيْنَ مِنَ الْغَنِيمَةِ وَأَمَّا السَّهْمُ فَلَمْ يَضْرِبْ لَهُنَّ بِسَهْمٍ . رواه مسلم

ته بيولې هغوی به د ناروغانو درملنه کول او د غنيمت د مال څخه به هغوی ته ورکول کېدل ،

مگر رسول الله ﷺ د هغه څه برخه ټاکلې نه وه . مسلم

تخريج صحيح مسلم ۱۴۴۵/۳، رقم: ۱۳۹-۱۸۱۲.

تشریح نجد د یو سړي نوم دی چي د خوارجو يعني د حضرت علي رضي الله عنه د مخالفينو مشروو ،

حروري په اصل کي حروراء ته منسوب دی کوم چي د کوفې په شاوخوا کي د یو سيمي نوم وو ،

ویل کيږي چي د خوارجو تر ټولو اوله غونډه په دغه سيمه کي سوې وه .

د اکثر و علماء دا مذهب دی چي غلامانو ، کوچنيانو او ښځو ته دي د غنيمت د مال څخه

همدغسې يو څه ورکړل سي يعني د برخي څخه کم دي ورکړل سي پوره برخه دي نه ورکول کيږي

د حنفیه مذهب هم دادی او په هدايه کي ليکلي دي چي غلام ته دي د غنيمت د مال څخه يو څه

په هغه صورت کي ورکړل سي کله چي هغه په جنگ کي گډون کړی وي او د دښمن سره يې

جنگ کړی وي همدارنگه ښځي ته دي هم په هغه صورت کي ورکړل سي کله چي هغې د ناروغ

او زخمي مجاهد پوښتنه کړې وي او د هغوی درملنه يې کړې وي .

په خاصه توگه ځينو مجاهدينو ته د خپلي برخي څخه زياته ورکول کيدای سي

﴿۳۸۱۳﴾: وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِظَهْرِهِ

د حضرت سلمه بن اکوع رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ خپل غلام رباح سره د خپلي

مَعَ رَبَّاحٍ غُلَامٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مَعَهُ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا إِذَا عَبْدُ

سپرلی اوبنان ولیل زه هم د رباح سره وم، کله چي سهار سو نو

الرَّحْمَنِ الْفَزَارِيُّ قَدْ أَغَارَ عَلَى ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُمْتُ عَلَى

عبدالرحمن فزاري د رسول الله ﷺ اوبنان لوت کړل ، زه پر یوې

أَكْمَةٍ فَاسْتَقْبَلْتُ الْمَدِينَةَ فَنَادَيْتُ ثَلَاثًا يَا صَبَاحَاهُ ثُمَّ خَرَجْتُ فِي آثَارِ الْقَوْمِ

غونډۍ وختم، د مدینې په لور مي مخ کړ او درې واړه مي په لوړ آواز دا الفاظ وویل خبردار سئ!

یا صبا حاه د بنمن لوت کړلو، ددې وروسته زه پسې سوم

أُزْمِيهِمْ بِالنَّبْلِ وَأُرْتَجِزُ أَقُولُ وَأَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضْعِ فَمَا زِلْتُ

په عبدالرحمن او د هغه په ملگرو غشي مي ویشتل، شعري الفاظ ویل مي شروع کړل ما ویل زه د اکوع

زوی يم او نن ورځ د خرابو خلکو د هلاکت ورځ ده،

أُزْمِيهِمْ وَأَعْقِرُ بِهِمْ حَتَّى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ بَعِيرٍ مِنْ ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

ما پرله پسې غشي ویشتل او د بنمن کومي سپرلی چي به مي لاندي کولې د هغه پښې به مي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا خَلْفَتُهُ وَرَاءَ ظَهْرِي ثُمَّ اتَّبَعْتُهُمْ أُزْمِيهِمْ حَتَّى الْقَوَا أَكْثَرَ مِنْ

شلي کولې کوم اوبن چي به مي په لار کي تر لاسه کړ هغه به مي هلته پرېښود او پر مخ به تلم،

غرض دا چي د رسول الله ﷺ یو یو اوبن ما تر ځان وروسته پرېښودل زه مخ پر وړاندي ولاړم په

هغوی پسې، او غشي مي ویشتل

ثَلَاثِينَ بُرْدَةً وَثَلَاثِينَ رُمْحًا يَسْتَخِفُّونَ وَلَا يَطْرَحُونَ شَيْئًا إِلَّا جَعَلْتُ عَلَيْهِ

، بیا د بنمنانو څاډرونه او دیرش نیزې وغورځولې ما به پر هغه څاډرونو او نیزو باندي

أَرَامًا مِنَ الْحِجَارَةِ يَعْرِفُهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ حَتَّى رَأَيْتُ

د کاني نښه اېښودل، چي د رسول الله ﷺ صحابه تشریف راوړي نو وه به یې پیژني لنډه دا چي

فَوَارِسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلِحَقِّ أَبُو قَتَادَةَ فَارِسُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

تر ليري پوري زه په هغوی پسي ولاړم تر دي چي زما نظر د رسول الله ﷺ پر سپرلو پريوتی او د رسول الله ﷺ خاص سپور ابو قتاده

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَبْدِ الرَّحْمَنِ فَقَتَلَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ

د عبد الرحمن سره يو ځای سو او هغه يې قتل کړ، او رسول الله ﷺ د دې پېښي په اړه وفرمايل:

فُرْسَانَنَا الْيَوْمَ أَبُو قَتَادَةَ وَخَيْرُ رَجَالَتِنَا سَلَمَةُ قَالَ ثُمَّ أُعْطَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

نن ورځ زموږ په سپرو کي غوره سپور ابو قتاده دی او په پياده کي غوره پياده سلمه بن اکوع دی،
د راوي بيان دی بيا رسول الله ﷺ ماته

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَهْمَيْنِ سَهْمَ الْفَارِسِ وَسَهْمَ الرَّاجِلِ فَجَمَعَهُمَا لِي جَمِيعًا ثُمَّ

دوې برخي را کړي يعني يوه برخه سپور او يوه برخه پياده او دواړي برخي يې زما لپاره جمع

أُرْدَفَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَأَاهُ عَلَى الْعَضْبَاءِ رَاجِعِينَ إِلَى

الْمَدِينَةِ. رواه مسلم.

کړې. بيا رسول الله ﷺ زه پر خپله اوښه د ځان سره سپور کړم چي د هغې نوم غضباء وو او د مدينې په لور راوگرزیدو. مسلم.

تخريج صحيح مسلم ۱۴۳۳/۳، رقم: ۱۳۲-۱۸۰۷.

د لغاتو حل بظهره: ای ابله و مرکوبه. رجالتنا: جمع راجل بمعنى الماشي.

تشریح رضع په اصل کي د راضع جمع ده لکه څرنګه چي راکع د رکع جمع ده، راضع خراب سړي ته وايي. ارام د ارم جمع ده لکه څرنګه چي اعناب د عنب جمع ده، ارم هغه ډبري ته وايي چي په يو ځنګل، ميدان او يا لاره کي د نښي لپاره درول سوي وي، د عربو دا عادت وو چي هغوی به په لاره کي يوشی پيدا کړ او د ځان سره به يې نه سو وړلای نو پر هغه به يې د نښي په توګه يو ډبره کښېښودل او يا د ډبرو په اېښودلو سره به يې هغه شي پکښي پټ کړ او بيا په راتلو سره به يې هغه شی راوکښی.

حضرت سلمه رضي الله عنه که څه هم پر پښو وو مګر رسول الله ﷺ هغه ته د پياده د برخي په ورکولو سره د سپاره برخه هم ورکړه ځکه چي دا ټول جنگ د هغه د هڅو په وجه سرته رسيدلی وو او

گوياء هغه ددغه غزايو لوی منتظم هم وو، ددې څخه معلومه سوه چي د وخت امام لپاره دا جائز دي چي هغه د غنیمت د مال څخه يو مجاهد ته د هغه د برخي څخه زيات ورکړي کوم چي په جهاد کي زيات محنت او کوشنېس کړي وي تر څو خلک په جهاد کي زيات محنت او کوشنېس کولو ته راغېسي.

﴿۲۸۱۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُنْفِلُ بَعْضَ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قَسَمِ عَامَّةِ الْجَيْشِ. متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به ځيني خلکو ته چي هغه به په لښکر کي لېږل سوي وه په خاصه توگه سره د عامې برخي څخه يو څه زيات ورکول. بخاري او مسلم.

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۳۷/۶، رقم: ۳۱۳۵، ومسلم ۱۳۶۹۱۳، رقم: ۴۰-۱۷۵۰.

تشرېح مطلب دادی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د غنیمت د مال د ويشلو پر وخت يعني مجاهدينو ته د هغوی د ټاکلو برخو څخه پرته هم څه زيات ورکړل چي هغوی ته د دښمنانو په مقابله کي د جنگ کولو ترغيب وي.

﴿۲۸۱۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ نَفَلْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفْلًا سِوَى نَصِيبِنَا مِنَ الْخُمْسِ فَأَصَابَنِي شَارِفٌ وَالشَّارِفُ الْمُسْنُ الْكَبِيرُ. متفق عليه.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي يو وار رسول الله صلى الله عليه وسلم زموږ د برخي څخه پرته چي په خمس (پنځمه) کي به موږ ته تر لاسه کېدل يو څه زيات راکړل او ما ته يوه زړه اوښه راوړسيدل. بخاري او مسلم

تخريج لم نجد عند البخاري، وصحيح مسلم ۱۳۶۹۱۳، رقم: ۳۸-۱۷۵۰.

د مسلمانان مال چي بيرته په غنیمت راسي

﴿۲۸۱۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ ذَهَبَتْ فَرَسٌ لَهُ فَأَخَذَهَا الْعَدُوُّ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دئ چي يو وار زما آس و تنبډي او دښمنانو ونيوی، کله چي مسلمانانو پر کافرانو غلبه تر لاسه کړه

فَرَدَّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَفِي رِوَايَةٍ أُبْقَى عَبْدٌ لَهُ

نو هغه آس ابن عمر رضي الله عنه ته ورکړل سو ، دا د رسول الله ﷺ د زمانې پېښه ده او په يوه روايت کي
دا الفاظ دي چي د ابن عمر رضي الله عنه مړي و تنبښدئ

فَلَحِقَ بِالرُّومِ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدَّ عَلَيْهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بَعْدَ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رواه البخاري

او روم ته ولاړي بيا مسلمانانو پر روم فتح ترلاسه کړه نو خالد بن وليد رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه
وروسته هغه غلام ابن عمر رضي الله عنه ته ورکړ . بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸۲۶، رقم: ۳۰۶۷.

تشریح ابن مالک رحمه الله وايي چي ددغه حديث څخه دا ثابته سوه که کافر د مسلمانانو څخه
تنبښدلی غلام ونيسي نو هغوی د هغه نه مالک کيږي پر هغه کافرانو باندي د مسلمانانو د
غلبې ترلاسه کولو په صورت کي که چيري هغه غلام د غنیمت په مال کي د مسلمانانو په واک
کي راسي نو دا واجب ده چي هغه غلام د هغه مالک ته بېرته ورکړل سي که څه هم دا ستنېدل د
غنیمت د مال د وېشتلو څخه مخکي په عمل کي راسي يا د ویشلو څخه وروسته بېرته ورکول
وي . ابن همام رحمه الله وايي که د يو مسلمان يا ذمي غلام و تنبښيږي او درالحرب ته ولاړ سي او د
هغه ځای يو کافريې ونيسي نو د امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد هغه کافر د هغه نه مالک کيږي او
د امام ابویوسف او امام محمد رحمۃ الله عليهما په نزد هغه کافر به د هغه مالک سي ، د امام
مالک او امام احمد رحمۃ الله عليهما قول هم دادی مگر هغه غلام که چيري په مرتد کېدو سره
تنبښدلی وي او کافران يې ونيسي نو په دغه صورت کي د ټولو امامانو په نزد هغه به دده
مالک وي همدارنگه که د يو مسلمان يا ذمي يو اوښ و تنبښيږي او کافران هغه ونيسي نو
هغوی به د اوښ مالکان سي .

د خيبر په غنیمت کي د بنو عبد شمس او بنو نوفل محرومي

﴿۲۸۱۸﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ

د حضرت جبیر بن مطعم رضي الله عنه څخه روايت دئ چي زه او عثمان بن عفان د رسول الله ﷺ په خدمت

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا أُعْطِيَتْ بَنِي الْمُطَّلِبِ مِنْ خُسْرِ خَيْبَرَ وَتَرَكَتْنَا

کي حاضر سو او عرض مو وکړ چي تاسو د خيبر په خمس کي بني مطلب ته څه ورکړه او موږ ته مو رانه کړل، حال دا چي تر څو پوري چي ستاسو ذات مبارک (يعني بني هاشم) تعلق دی

وَنَحْنُ بِمَنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ مِنْكَ فَقَالَ إِنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَيْءٌ وَاحِدٌ

موږ او هغوی دواړه د يوې مرتبې يو، رسول الله ﷺ وفرمايل: بېشکه بنو مطلب او بنو هاشم

قَالَ جُبَيْرٌ وَلَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَبَنِي

نُوفَلٍ شَيْئًا. رواه البخاري.

يو دي، جبیر ویلي دي چي رسول الله ﷺ بنو عبد الشمس او بنو نوفل ته په ویش کي هېڅ ور نه کړل. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۴۸۴/۷، رقم: ۴۲۲۹.

تشریح: موږ ټول د يوې مرتبې يو: د دې مطلب دا وو چي زه حضرت عثمان، بنو هاشم او بنو مطلب ستاسو په اعتبار د يوې درجې يو په دې توگه چي موږ ټول د يوه نيکه يعني عبد مناف اولاده يو او هغه داسي چي هاشم، مطلب، نوفل او عبد شمس دا څلور سره د عبد مناف زامن وه چي زموږ او ستاسو څلورم نيکه دی، زه جبیر ابن مطعم ابن عدي ابن نوفل ابن عبد مناف یم، حضرت عثمان ابن عفان ابن ابوالعاص ابن امیه ابن عبد شمس ابن عبد مناف دی او تاسو (ﷺ) محمد ابن عبد الله ابن عبد المطلب ابن هاشم ابن عبد مناف یاست، همدارنگه موږ ټول د يوې لړۍ د نسب کړۍ يو نو بيا موږ نه پوهیږو چي تاسو د خيبر څخه د راغلي مال د پنځمې برخي څخه د دغه لړۍ يو بڼاخ بنو مطلب ته خو برخه ورکړل مگر موږ يعني عبد شمس او بنو نوفل مو ولي ولي محروم کړو، د دې په جواب کي رسول الله ﷺ دا وفرمايل چي د دې څخه ماسو نور هېڅ نه سته چي بنو هاشم او بنو مطلب يو دي نو د دې خلاصه دا وه چي که څه هم دغه څلور کسان د يوه نسب دي او د يوه جد اعلى (لور نيکه) عبد مناف د اولاد کېدو په وجه د يوې کورنۍ کسان دي مگر دا حقيقت هیرول نه دي پکار چي د تعلقاتو او معاملاتو په اعتبار په اصل کي يوازي بنو هاشم او بنو مطلب د يوې مرتبې په ډول دي ځکه چي هغوی دواړه د يو بل ممد، مرسته کونکي او غمخوار دي د دغه دواړو په مينځ کي نه د جاهليت په زمانه کي

مخالفت او منافرت وو او نه اوس د اسلام په زمانه کي څه اختلاف او انتشار دی حال دا چي تاسو دواړه يعني بنو عبد شمس او بنو نوفل د جاهليت په زمانه کي د بنو هاشم او بنو مطلب مخالف وه ، ددې تفصيل دادي چي رسول الله ﷺ د نبوت څخه وروسته د اسلام تبليغ شروع کړی او د قریشو کفار يې د الله ﷻ و حدانيت او خپل رسالت ته راوبلل نو د بنو عبد شمس خلکو د رسول الله ﷺ د دعوت او تبليغ نه يوازي په سخته مخالفت وکړ بلکه رسول الله ﷺ ته يې ازار رسول هم شروع کړل تر دې چي دغه دواړو يعني بنو عبد شمس او بنو نوفل د هغه مخالفت او عداوت په وجه په خپلو کي د يو بل سره دا عهد وکړ چي تر څو پوري د بنو هاشم خلک محمد ﷺ موږ ته ونه سپاري نو تر هغه وخته پوري به موږ د بنو هاشم سره واده، راکړه ورکړه او درانيولو او پلورلو هيڅ معامله نه کوو، هغه وخت بنو مطلب د بنو هاشم سره پوره مرسته وکړه او د هغوی سره متفق او متحد وه نور رسول الله ﷺ بنو عبد شمس (يعني حضرت عثمان بن عفان او داسي نور) او بنو نوفل (يعني حضرت جبیر بن مطعم او داسي نور) ته د خيبر د مال د پنځمي برخي څخه هيڅ برخه ور نه کړل سره ددې چي هغوی د رسول الله ﷺ د ذوي القربى څخه وه ځکه چي د هغوی او د بنو هاشم په مينځ کي اتفاق او اتحاد نه وو او د دواړو په مينځ کي مخالفت او منافرت وو.

د فئ د مال حکم

﴿۳۱۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّهَا قَرْيَةُ

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کوم ځای ته چي تاسو ولاړ

أَتَيْتُمُوهَا وَأَقْنَمْتُمْ فِيهَا فَسَهْمُكُمْ فِيهَا وَأَيُّهَا قَرْيَةُ عَصَتْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ

خُمْسَهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ ثُمَّ هِيَ لَكُمْ . رواه مسلم .

سئ او هلته قیام وکړئ (او د هغه ځای خلک د صلح څخه وروسته هغه آبادي خالي کړي) نو څه چي په دې آبادي کي د ننه وي هغه ستاسو برخه ده او کومي آبادي چي د الله ﷻ او رسول ﷺ نافرمانی وکړه (او ستاسو سره په جنگ کولو سره) پر هغه قبضه وکړه نو د هغه د مال څخه پنځمه برخه د الله ﷻ او رسول ﷺ لپاره ده بیا چي څه پاته سي هغه ستاسو ده . مسلم

تخریج صحیح مسلم ۱۳۷۶/۲، رقم: ۴۷-۱۷۵۶.

تشریح او هلته قیام وکړي: ددې مطلب دادی چي د جهاد لپاره یو کلي ته ورغلی او د هغوی سره یې جنگ وکړ او بیا د هغه ځای په پرېښودو سره وتښتیدی یا هغوی ستاسو سره د مصالحت کولو سره هغه کلی او خپل ځان تاسو ته حواله کړ او تاسو په هغه کي قیام وکړ.

نو په هغه کي ستاسو برخه ده: ددې په ذریعه دا واضحه سوې ده چي د ذکر سوې کلي څخه کوم مال او سامان تاسو ته په لاس درسي هغه یوازې ستاسو حق نه دی بلکه ستاسو او د هغه مجاهدینو په مینځ کي به مشترک وي کوم چي ستاسو سره جهاد ته نه دي تللي بلکه په خپلو کورو کي پاته سوي دي ځکه چي داسي مال ته فئ ویل کیږي او د فئ حکم دادی چي هغه یوازې د هغه مجاهدینو لپاره خاص نه وي کوم چي په جنگ کي د ګډون کولو لپاره د خپل کورو څخه وتلي وي.

کوم کلی چي د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ نافرمانی وکړي: ددې مطلب دادی چي د کوم کلي خلک د اسلام دعوت قبول نه کړي او نه د صلح په ذریعه خپل ځان تاسو ته وسپاري بلکه د سرکښۍ لار اختیار کړي او ستاسو سره جنگ وکړي او تاسو د جنگ او زور په ذریعه پر هغوی غلبه ترلاسه کړئ نو په دغه صورت کي د هغه کلي څخه چي کوم مال او سامان په لاس راسي نو هغه ته د غنیمت مال ویل کیږي د هغه مال څخه به خمس یعنی پنځمه برخه د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ لپاره جلا کړل سي او بیا چي څه پاته سي هغه به په جنگ کي د ګډون کونکو په مینځ کي وویشل سي.

ددې څخه معلومه سوه چي خمس (پنځمه برخه) یوازې د غنیمت د مال څخه ایستل کیږي د فئ د مال څخه نه ایستل کیږي مګر د امام شافعي رحمه الله مذهب دادی چي څرنگه چي د غنیمت د مال څخه پنځمه برخه ایستل کیږي همدارنگه د فئ د مال څخه هم پنځمه برخه ایستل کیږي په دې اعتبار سره دغه حدیث د امام شافعي رحمه الله د مذهب دلیل دی.

ځینو حنفی علماؤ ددغه حدیث تشریح داسي کړې ده چي د اولي برخي څخه مراد هغه صورت دی چي په هغه کي مسلمانان یو کلي او علاقه په داسي حال کي فتح کړې وي چي د هغوی سره رسول الله ﷺ نه وي او د دوهمي برخي څخه مراد هغه صورت دی چي په هغه کي مسلمانانو یو کلی یا یو ښار په داسي حال کي فتح کړی وي چي رسول الله ﷺ په خپله په هغه جهاد کي ګډون کړی وي نو په دغه دوهم صورت کي به رسول الله ﷺ پنځمه برخه اخیستل او پاته برخه به یې د لښکر د خلکو په مینځ کي ویشل.

د غنیمت په مال کې د خیانت کونکو وعید

(۳۸۲۰): وَعَنْ خَوْلَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت خوله انصاريه رضي الله عنها څخه روايت دى چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا اوريدلې دي چې

يَقُولُ إِنَّ رَجُلًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

رواه البخاري.

ځينې خلک د الله تعالى په مال کې په ناحقه تصرف کوي نو د قيامت په ورځ د هغوی لپاره د دوږخ اوږدې. بخاري.

تخریج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۱۷/۶، رقم: ۳۱۱۸.

د لغاتو حل: يتخوضون: اى يسرعون ويدخلون ويتصرفون.

تشریح يعنې که چيرې هغوی په حلال گڼلو سره ناحقه تصرف کړی وي نو د همېشه لپاره به د دوږخ په اوږد کې سوځي او که چيرې هغوی د دغه گناه کول په حلال گڼلو سره نه وي کړې نو بيا الله تعالى چې تر څومره وخته پورې وغواړي هغوی به د دوږخ په اوږد کې واچوي.

(۳۸۲۱): وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم يوه ورځ موږ ته نصيحت وکړې او په

يَوْمٍ فَذَكَرَ الْغُلُولَ فَعَظَّمَهُ وَعَظَّمَ أَمْرَهُ ثُمَّ قَالَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ

مال غنیمت کې يې د خیانت ذکر وکړ، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه سخته گناه وگڼل او هغه يې لوی کار وگڼی او بيا يې وفرمايل: زه په تاسو کې هيڅوک د قيامت په ورځ په داسې حال کې ونه وينم

الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ بَعِيدٌ لَهُ رُغَاءٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ

چې د هغه پر څټې دي او بې سپور وي او بيا هغه ماته وايي اې د الله رسول له! زما فرياد رسونه وکړئ، او زه د هغه په جواب کې دا ووايم چې زه تالره مالک نه يم د هيڅ شي.

شَيْئًا قَدْ أَبْلَغْتُكَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ فَرَسٌ لَهُ

زما چې څه فرض وه ما په دنيا کې تاسو ته ورسول، زه دي تاسو په قيامت کې په داسې حال

کي ونه نيم چي دهغه پر خټ دي آس زهري

حَصَمَةٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَغْتُكَ لَا

او هغه دي ووايي اي د الله رسوله! زما فرياد رسونه وکړئ، (يعني زما سفارش وکړئ) اوزه ورته دا ووايم چي زه ستا لپاره د هيڅ شي مالک نه يم ما تاسو ته د شريعت احکام رسولي وه،

الْفَيْنَ أَحَدَكُمُ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا تُغَاءُ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

اوزه دي په تاسو کي هيڅوک د قيامت په ورځ په داسي حال کي ونه وينم چي دهغه پر خټ پسې سپوروي او چغي وهي او دا ووايي اي د الله رسوله!

اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَغْتُكَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمُ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

زما مرسته وکړئ، اوزه ورته دا ووايم چي زه اوس ستا لپاره د هيڅ شي مالک نه يم ما خپل پيغام تاسو ته رسولي دي، اوزه دي د قيامت په ورځ

عَلَى رَقَبَتِهِ نَفْسٌ لَهَا صِيَّاحٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا

په تاسو کي څوک په دې کي حال کي ونه وينم چي دهغه پر غاړه مړی وي، او هغه چغي وهي چي اي د الله رسوله! ما وژغورئ او زما فرياد واورئ اوزه به ورته ووايم چي زه ستا لپاره د هيڅ شي مالک نه يم

قَدْ أَبْلَغْتُكَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمُ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ تَخْفِقُ

ما تاسو ته د شريعت احکام رسولي وه اوزه دي په تاسو کي د قيامت په ورځ هيڅوک په داسي حال کي ونه وينم چي دهغه پر غاړه دي جامې وي او حرکت دي کوي

فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَغْتُكَ لَا الْفَيْنَ

او هغه ماته ووايي اي د الله رسوله! زما سفارش وکړئ اوزه دا ورته ووايم چي زه ستا لپاره هيڅ نه سم کولای ما تاسو ته شريعت رسولي وه، اوزه دي په تاسو کي هيڅوک د قيامت په ورځ

أَحَدَكُمُ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ صَامِتٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي

په داسي حال کي ونه وينم چي دهغه پر غاړه د سرو يا سپينو زرو (بار) وي او هغه ووايي اي د

الله رسوله! زما مرسته و ڪري

فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَغْتُكَ . متفق عليه و هذا اللفظ مسلم و هو اتم .

او زه دا ووايم چي زه ستا لپاره هيڃ نه سم ڪولاي ما تاسو ته د شريعت احڪام رسولي وه . بخاري او مسلم ، دا د مسلم الفاظ دي چي زيات پوره دي .

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۸۵۱۶، رقم: ۳۰۷۳، و مسلم ۱۴۶۱۱۳، رقم: ۲۴-۱۸۳۱.

د لغاتو حل رُغا: صوت الابل (د اوبن رمباري). حممة: صوت الفرس دون الصهيل (د شيشني پرته د آس بڻج. صامت: اي ذهب وفضة و ما في معناهما .)

په مال کي د ناحق تصرف کولو و عید

﴿۳۸۲۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ أَهْدَى رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُلَامًا يُقَالُ لَهُ

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه خنده روايت دي چي يو سري په تحفه کي ورکړ رسول الله ﷺ ته يو غلام

مُدْعَمٌ فَبَيْنَمَا مُدْعَمٌ يَحْطُّ رَحْلاً لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَصَابَهُ

چي دهغه نوم مدعم وو يوه ورځ مدعم د رسول الله ﷺ کجاوه کنبته کول چي پر هغه يو غشي

سَهُمٌ عَائِرٌ فَقَتَلَهُ فَقَالَ النَّاسُ هَنِئًا لَهُ الْجَنَّةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

ولگيدئ چي هغه د وېشتونکي معلومات ونه سو او هغه مړ سو ، خلکو وويل مدعم ته دي

جنت مبارک وي، رسول الله ﷺ وفرمايل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ الشَّيْئَةَ الَّتِي أَخَذَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنْ

نه. قسم په هغه ذات چي د هغه په لاس کي زما ساه ده هغه څادر چي مدعم د خيبر په ورځ د

الْمَغَانِمِ لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَعِلَ عَلَيْهِ نَارًا أَفَلَا سَمِعَ ذَلِكَ النَّاسُ جَاءَ

غنيمت د مال د ويشلو څخه ترمنځه اخیستی وو د اور شعلې جوړې سوي دي او پر مدعم بليږي ، خلکو چي د رسول الله ﷺ دا الفاظ واوريدل نو سمدستي يو سري

رَجُلٌ بِشِرَاكِ أَوْ شِرَاكِينِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ شِرَاكِ مِنْ نَارٍ أَوْ شِرَاكِانِ مِنْ نَارٍ

یوه یا دوی تسمې رسول الله ﷺ ته راوړلې چې هغه (په معمولي شي گڼلو سره) د غنیمت د مال څخه اخیستی وي، رسول الله ﷺ وفرمایل: دا تسمه یا تسمې د اوردي، بخاري او مسلم **تخریج** صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۹۲۱۱، رقم: ۶۷۰۷، و مسلم ۱۰۸۱۱، رقم: ۱۸۳-۱۱۵.

د لغاتو حل - عاثر: ای لایدری من رماه.

تشریح: په دغه حدیث کې د هغه سړي لپاره سخته خبرتیا او سخت وعید دی چې هغه د یو داسې مال څخه شی و خوري د کوم سره چې د مسلمانانو حقوق متعلق وي لکه اوقاف، بیت المال او داسې نور، ځکه چې د یو سړي حق خوا دا کیدای سي مگر د ډېرو خلکو د حقوقو بېرته ورکول او د هغوی د حق تلاف کول نه یوازې دا چې مشکل ده بلکه ناممکن هم ده.

﴿۳۸۲۳﴾: **وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ كَانَ عَلَى ثَقَلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ**

د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چې په یوه غزا کې د رسول الله ﷺ پر اسباب

وَسَلَّمَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كُرْكُرَةٌ فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ

باندي یو ساتونکی وو چې د هغه نوم کرکره وو، هغه مړ سو، نور رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه

فِي النَّارِ فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غَلَّهَا. رواه البخاري.

په دږخ کې دی، خلکو د هغه اسباب وکتل نو په هغه کې یې یو کمبل پیدا کړي چې د غنیمت په مال کې یې خیانت کړی وو. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۸۷۱۶، رقم: ۳۰۷۴.

تشریح: یحیی رضی الله عنه وایي چې په (فذهبوا) کې د فا حرف عاطفه دی، یعنې ددغه لفظ څخه مخکې دا مفهوم محذوف دی چې صحابه کرامو د رسول الله ﷺ ارشاد واوریدی نو هغوی ته معلومه سوه چې د کرکره په باره کې دا وعید ځکه دی چې هغه د غنیمت په مال کې خیانت کړی وو نو هغوی سامان کتل شروع کړل... الخ.

د غنیمت په مال کې د تقسیم څخه مخکې د خوراکي شیانو د استعمال اجازت

﴿۳۸۲۴﴾: **وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا نَصِيبُ فِي مَغَازِينَا الْعَسَلَ وَالْعِنَبَ فَنَأْكُلُهُ**

وَلَا نَرْفَعُهُ. رواه البخاري.

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې موږ به په غزاوو کې شات او انگور تر لاسه کول، نو هغه به موږ خورل مگر د ځان سره موږ نه وړل، (یعنې د خوراک شيان د ضرورت په اندازه د جنگ په میدان کې خورل جائز دي). بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۵۵۱۶، رقم: ۳۱۵۴.

تشریح: یعنې موږ به هغه غسل او انگور د وېشلو لپاره رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته نه وړل، یعنې په دې سره دا څرگندول دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زموږ دغه کار جائز گڼی نو پر دغه مسئله باندي د علماؤ اتفاق دی چې مجاهدین تر څو پوري په دار الحرب یعنې د جنگ په میدان کې وي تر هغه وخته د غنیمت د مال څخه د خوراک او څېښاک شيان د وېشلو څخه مخکې د اړتیا او ضرورت په اندازه مصرفول جائز دي.

﴿۲۸۲۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ قَالَ أَصَبْتُ جَرَابًا مِنْ شَحْمٍ يَوْمَ خَيْبَرَ

د حضرت عبد الله بن مغفل رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د خیبر په ورځ ما ته د وازگو څخه ډکه یوه

فَالْتَزَمْتُه فَقُلْتُ لَا أُعْطِي الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ هَذَا شَيْئًا فَالْتَفَتُ فَإِذَا رَسُولُ

کڅونه په لاس راغلل، ما هغه پورته کړه او ما وویل چې نن به د دې وازگو څخه هیچاته شی نه ورکوم، ما چې وکتل نو

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَبَسَّمُ إِلَيَّ. متفق عليه و ذكر حديث أبي هريرة
ما اعطيكم في باب رزق الولاة.

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ولاړ وو او خندل یې، (یعنې زما پر دغه کار خدا ورغلل). بخاري او مسلم، د ابو هريرة حديث (ما اعطيكم) د رزق الولاة په باب کې بیان سوی دی.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۵۵۱۶، رقم: ۳۱۵۳، و مسلم ۱۳۹۳۱۲، رقم: ۷۲-۱۷۷۲.

تشریح: لکه څرنگه چې د مخکني حديث په تشریح کې بیان سوی دی د دغه روایت څخه هم دا معلومه سوه چې مجاهدینو ته د غنیمت د مال څخه د ضرورت په اندازه د خوراک او څېښاک شيان اخیستل جائز دي.

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د امت محمدي پر نورو امتو فضيلت

﴿۳۸۲۶﴾: عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَنِي عَلَى الْأَنْبِيَاءِ أَوْ قَالَ أُمَّتِي عَلَى الْأُمَمِ وَأَحَلَّ لِي الْغَنَائِمَ. رواه الترمذي

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالى ماته پر انبياؤو فضيلت راكړې دئ، يا رسول الله صلى الله عليه وسلم داسي وفرمايل چي الله تعالى زما امت ته پر نورو امتونو فضيلت ورکړې دئ چي د غنيمت مال يې زموږ لپاره حلال گرځولي دئ. ترمذي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): سنن الترمذي ۱۰۴۱۴، رقم: ۱۵۵۳.

تشریح: د حديث آخري جمله د ذکر سوي فضيلت د وضاحت په توگه ده يعني الله تعالى زموږ لپاره د غنيمت مال په خاصه توگه حلال گرځولي دي او موږ ته يې پر نورو امتو فضيلت او بزرگي راكړې ده، يا دا مراد دي چي الله تعالى موږ پر نورو امتو باندي ډېر فضيلتونو راكړي دي چي په هغو كي يو فضيلت دا هم دي چي زموږ لپاره يې د غنيمت مال حلال گرځولي دي.

د مقتول مال د قاتل دی

﴿۳۸۲۷﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ يَغْنِي يَوْمَ حُنَيْنٍ مَنْ قَتَلَ كَافِرًا فَلَهُ سَلْبُهُ فَقَتَلَ أَبُو طَلْحَةَ يَوْمَئِذٍ عِشْرِينَ رَجُلًا وَأَخَذَ أَسْلَابَهُمْ. رواه الدارمي

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د حنين په ورځ وفرمايل: څوك چي يو كفر مړ كړي نو دهغه سامان د هغه دئ، ابو طلحه په هغه ورځ شل كسان (كافران) ووژل او د هغوی سامان يې واخيست. دارمي

تخريج: سنن الدارمي ۳۰۱۱۲، رقم: ۲۸۸۴.

﴿۳۸۲۸﴾: وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ وَخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

عَلَيْهِ صَلَّي فِي السَّلْبِ لِلْقَاتِلِ وَلَمْ يَخْمِسِ السَّلْبَ . رواه أبو داود

د حضرت عوف بن مالک اشجعي او خالد بن ولید (رض) څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د مقتول د سامان په اړه دا حکم وکړ چې هغه د قاتل لپاره دی او په هغه مال کې یې خمس (پنځمه برخه) ونه ایستل . ابوداؤد

تخریج سنن ابی داود ۱۶۵۱۳، رقم: ۲۷۲۱.

﴿۳۸۲۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ نَفَّلَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ سَيْفَ أَبِي جَهْلٍ كَانَ قَتَلَهُ . رواه أبو داود .

د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې د بدر په ورځ رسول الله ﷺ زما د برخي څخه زیات ماته د ابو جهل توره را کړه او ابو جهل هغه قتل کړی وو . ابوداؤد .

تخریج سنن ابی داود ۱۶۶۱۳، رقم: ۲۷۲۲.

تشریح د بدر په غزا کې ابو جهل د مدینې منورې د انصارو څخه دوو کم عمره کوچنیانو قتل کړی وو مگر ابن مسعود رضی الله عنه د هغه په وژلو کې د هغوی سره شریک وو په دې توګه چې د هغه سر یې د بدن څخه جلا کړی وو ځکه رسول الله ﷺ د هغه د سامان څخه یو شی یعنې توره عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه ته ورکړه .

غلام ته د غنیمت د مال څخه لږ څه ورکول کیدای سي

﴿۳۸۳۰﴾: وَعَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى أَبِي اللَّهِمِ قَالَ شَهِدْتُ خَيْبَرَ مَعَ سَادَتِي فَكَلَّمُونَا

د حضرت عمیر رضی الله عنه څخه چې د حضرت ابی اللحم رضی الله عنه آزاد کړل سوی غلام دی روایت دی چې زه د خپلو مالکانو سره د خیبر په جنگ کې شریک سوم ، زما مالکانو زما په اړه

فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَلَّمُوهُ أَنِّي مَمْلُوكٌ قَالَ فَأَمَرَنِي فَقُلْتُ

د رسول الله ﷺ سره خبرې وکړې او وه یې بنودل چې زه د هغوی غلام یم ، رسول الله ﷺ ماته

السَّيْفَ فَإِذَا أَنَا أُجْرُهُ فَأَمَرَنِي بِشَيْءٍ مِنْ خُرَّتِي الْمَتَاعِ وَعَرَضْتُ عَلَيْهِ رُقِيَّةً

حکم را که چي زه توره واخلم او د مجاهدینو سره سم، زما پر بدن توره و تپل سوه (زما قد کوچنی وو) نوله دي کبله ماهغه توره په کښولو سره د خان سره وړل، او د غنیمت د مال د ویشلو پر

کُنْتُ أَرْقِي بِهَا الْمَجَانِينَ فَأَمَرَنِي بِطَرْحِ بَعْضِهَا وَحَبْسِ بَعْضِهَا . رواه

الترمذي و ابوداؤد الا ان روايته انتهت عند قوله المتاع

وخت رسول الله ﷺ حکم وکړ چي له مال ده ته هم ورکړي، او ما د رسول الله ﷺ يو دم ووايه چي م به پر ليونيانو چف کوي، رسول الله ﷺ ما ته حکم وکړ چي ددي (دم) دومره برخه موقوف کړه او دومره پاته وساته. ترمذي او ابوداؤد .

تخريج سنن الترمذي ۱۰۷/۴، رقم: ۱۵۵۷، و ابوداؤد ۱۷۱/۳، رقم: ۲۷۳۰.

د لغاتو حل خرثي: اي اثاث البيت (د کور سامان)

تشریح په ظاهره دا معلومېږي چي عمير رضي الله عنه په کوم منتر (جادو) پوهېدی دهغه ځيني کلمې د اسلامي عقائدو او تعليماتو خلاف وې نو رسول الله ﷺ دهغه کلمو د پرېښودو حکم ورکړ البته کومي کلمې چي د اسلامي عقائدو او تعليماتو خلاف نه وې دهغو اجازه يې ورکړه .

د خيبر د مال تقسيم

﴿۳۸۳﴾: وَعَنْ مُجَمِّعِ بْنِ جَارِيَةَ قَالَ قُسِمَتْ خَيْبَرُ عَلَى أَهْلِ الْحُدَيْبِيَّةِ

د حضرت مجمع بن جارية رضي الله عنه څخه روايت دی چي د خيبر د غنیمت مال او مخکه په هغه کسانو

فَقَسَمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ سَهْمًا وَكَانَ الْجَيْشُ

و ویشل سوه چي د حديبيي په صلح کي شريک وه، رسول الله ﷺ دهغه اتلس برخي کړې او د

الْفَاوْخَسَ مِائَةً فِيهِمْ ثَلَاثُ مِائَةِ فَارِسٍ فَأَعْطَى الْفَارِسَ سَهْمَيْنِ وَالرَّاجِلَ

لښکر شمير پنځلس سوه وو، چي په هغه کي درې سوه سپاره وه، سپرو ته رسول الله ﷺ دوې برخي ورکړې او پيادو ته يې

سَهْمًا . رواه ابوداؤد وقال حديث ابن عمر اصح والعمل عليه واتي الوهم مجمع

انه قال ثلاث مائة فارس وانما كانوا مائتي فارس.

یوه برخه ورکړه. ابو داؤد ویلي دي چي د ابن عمر رضی الله عنهما حدیث زیات صحیح دی او پر دې ډاڅه امانو عمل دی او د حضرت مجمع ابن جاریه په حدیث کي گمان دی چي هغه وویل درې سوه سپاره وه حال دا چي دوه سوه سپاره وه.

تخریج سنن ابی داود ۱۷۴۲، رقم: ۲۷۳۶.

تشریح کوم حضرات چي دا وایي چي د غنیمت په مال کي د اسلامي لښکر د سپرو مجاهدینو دوی برخي دې لکه څرنګه چي د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه مذهب دی نو هغوی دغه حدیث د خپل مذهب دلیل ګرځوي ځکه چي د اتلس برخو څخه په درې سوه ۳۰۰ سپرو کسانو کي هر سل سل سپرو کسانو ته دوی دوې برخي ورکړل سوې نو شپږ برخي ولاړې او دوولس برخي پاته سوې او هغه دوولس برخي د دوولس سوه ۱۲۰۰ پیاده کسانو په منځ کي داسي ووېشل سوې چي هر سل سپرو کسانو ته یوه برخه تر لاسه سوه، او کوم حضرات چي وایي چي د غنیمت په مال کي د سپرو مجاهدینو درې برخي دي د هغوی په اعتبار دا حساب صحیح نه دی ځکه چي په دغه صورت کي پر سپرو کسانو باندي د نهه برخو ویشل لازمېږي او دوولس برخي د پیاده کسانو سوې په دې حساب سره د هغه برخو مجموعې شمېر یویشته کیږي حال دا چي په حدیث کي مجموعې شمېر اتلس بیان سوی دی، دوهم دا چي د ابن عباس رضی الله عنهما او خپله د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه هم د حضرت مجمع رضی الله عنه په ډول روایت نقل سوی دی چي د هغه څخه هم دا ثابتېږي چي سپرو کسانو ته دوی دوې برخي ورکړل سوې او د کومو حضراتو په نزد چي د سپرو کسانو درې برخي وي هغوی دا وایي چي په دغه مسئله کي د ابن عمر رضی الله عنهما روایت زیات صحیح او فیصله کونکی دی، او کوم چي د حنفیه تعلق دی نو هغوی د ابن عمر رضی الله عنه په دغه روایت باندي په کومه وجه چي عمل نه کوي هغه د دغه روایت په تشریح کي بیان سوی دی.

د روایت په آخر کي چي د کومي واهمه ذکر سوی دی د هغه بنیاد د روایاتو پر اختلاف باندي دی په دې باره کي مختلف روایتونه نقل سوي دي چي د حدیثيې د صلح په وخت کي د اسلامي لښکر شمېر څومره وو، په یوه روایت کي دادي کوم چي حضرت مجمع رضی الله عنه نقل کړی دی چي پنځلس سوه ۱۵۰۰ شمېر وو او په هغو کي درې سوه کسان سپاره وه مګر په یوه روایت کي دغه شمېر څوارلس سوه بیان سوی دی چي دوولس سوه پر پښو وه او دوه سوه پر سپرلیو باندي وه.

په جهاد کي دزيات کونښن کونکو خاص برخه

﴿۲۸۳۲﴾: وَعَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ الْفَهْرِيِّ قَالَ شَهِدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَقَلَ الرَّبْعَ فِي الْبُدَاةِ وَالثُّلُثَ فِي الرَّجْعَةِ. رواه أبو داود

د حبيب بن مسلمة الفهري رضي الله عنه څخه روايت دئ چې زه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر وم، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه خلکو ته چې هغوی په جنگ کي تر ټولو اول برخه اخیستې وه څلورمه برخه د غنیمت مال زيات ورکړ او هغه خلکو ته چې د لښکر شاته د دښمن په مقابله کي وه دریمه برخه زيات ورکړ. ابو داود.

تخریج: سنن ابی داود ۱۸۲۳، رقم: ۲۷۵۰.

د لغاتو حل: البداة: ای ابتداء سفر الغزو. (د غزاد سفر پیل)

تشریح: په دغه حدیث کي د غنیمت د مال د وېشلو په باره کي یوې خاص معاملې ته اشاره سوې ده چې د هغه وضاحت دادی که چیري د جنگ په میدان کي د جهاد شروع په وخت کي د اسلامي لښکریو ډله د خپل لښکر څخه په مخکي تللو سره د دښمن مقابلې ته ورسېږي او د خپل پوره لښکر د رسیدو څخه مخکي د دښمن سره په جنگ کي بوخت سول نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به هغه ډلي ته په خاصه توگه د غنیمت د مال څلورمه برخه ورکول (او پاته درې برخي به یې ویشلې) نو په دې کي هم د ټول لښکر سره هغه ډله به یې گډول همدارنگه د جنگ په میدان کي د دښمن د مقابلې څخه د اسلامي لښکر د بېرته راتلو څخه وروسته که د مجاهدينو یوه ډله په جنگ کي بوخت وه نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به هغه ډلي ته هم په خاصه توگه د غنیمت د مال دریمه برخه ورکول او بیا پاته دوې برخي به یې ویشلې او په دغه ویش کي به یې هم هغه ډله گډول او هغه ډلي ته به یې دریمه برخه ورکول کوم چې د ټول لښکر د ستنېدو څخه وروسته یوازي یو څو مجاهدينو د دښمن په مقابله کي ودرېدل او جنگ جاري ساتل یو سخت پړاو او ډېر خطرناک اقدام دی. حال دا چې په شروع کي به دومره سخت پړاو نه وو ځکه چې هغه وخت به ټول لښکر را روان وو او د هغه مجاهدينو مرسته به یې کول، ددې پر خلاف د لښکر د ستنېدو په صورت کي چې کله ټول مجاهدين به ستانه سول نو هغه وخت به جنگ کول او د دښمن مقابله کول مشکل او سخت کار وو. په هر حال هغه مجاهدينو ته د غنیمت د مال څخه د هغوی د برخي څخه زيات ورکول په جنگ کي د هغوی د مېړاني او حوصلې د امتیازي کارنامې په توگه وو.

﴿۲۸۳۳﴾: وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُنْفِلُ الرَّبْعَ بَعْدَ الْخُمْسِ وَالثُّلُثَ بَعْدَ الْخُمْسِ إِذَا قَفَلَ. رواه ابو داؤد.

د حضرت حبيب بن مسلمه الفهري رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ د پنځمي برخي ايستلو څخه وروسته تر ټولو اول جنگ کونکو ته څلورمه برخه زياته ورکړه او د ستنېدو څخه وروسته جنگ کونکو ته يې دريمه برخه زياته ورکړه. ابو داؤد

تخريج سنن ابی داود ۱۸۲۱۳، رقم: ۲۷۴۹.

تشریح په مخکني حديث کي خو دا بيان سوي وه چي د جنگ په شروع کي جنگ کونکو مجاهدينو ته به څلورمه برخه او د لښکر د ستنېدو څخه وروسته جنگ کونکو مجاهدينو ته دريمه برخه ورکول کيږي مگر دا وضاحت نه وو سوي چي دغه څلورمه يا دريمه برخه به د پنځمه برخي د ايستلو څخه وروسته ورکول کيږي که مخکي، نو په دغه حديث کي دا وضاحت سوي دئ چي رسول الله ﷺ به د غنيمت د مال څخه اول خمس (پنځمه برخه) و ايستل او د هغه څخه وروسته به يې څلورمه يا دريمه برخه ورکول او بيا به يې هغه په ټول لښکر کي ويشل.

د فئ په مال کي هيڅ خاص برخه نه سته

﴿۲۸۳۴﴾: وَعَنْ أَبِي الْجَوَيْرِيَةِ الْجَرْمِيِّ قَالَ أَصَبْتُ بِأَرْضِ الرُّومِ جَرَّةً حُمْرَاءَ

د حضرت ابو الجويرية الجرمني رضي الله عنه څخه روايت دئ چي ما د امير معاويه رضي الله عنه د خلافت په ورځو کي دروم په مټکه کي يو سور منگي پيدا کړ

فِيهَا دَنَانِيرٌ فِي امْرَأَةٍ مُعَاوِيَةَ وَعَلَيْنَا رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

چي د دينارو څخه ډک وو او زموږ مشر د رسول الله ﷺ د صحابو څخه يو سړی وو چي د بنو

وَسَلَّمَ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ يُقَالُ لَهُ مَعْنُ بْنُ يَزِيدَ فَأَتَيْتُهُ بِهَا فَقَسَمَهَا بَيْنَ

سليم د قبيلې څخه وو چي نوم يې معن بن يزيد وو، ما هغه منگي خپل مشر ته راوړ، مشر هغه

الْمُسْلِمِينَ وَأَعْطَانِي مِنْهَا مِثْلَ مَا أُعْطِيَ رَجُلًا مِنْهُمْ ثُمَّ قَالَ لَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ

دينارونه پر مسلمانانو وويشتل او ما ته يې هم هغو مره را کړل څومره چي يې نورو ته ورکړل،

نورو صحابه کرامو هم د مکې څخه هجرت کړې وو ، کله چې دغه ټولو خلکو په حبشه کې دا خبره واورېدل چې رسول الله ﷺ هم د مکې څخه هجرت کړې دی او مدينې منورې ته تللی دی نو دا خلک هم د حبشې څخه د کښتيو په ذريعه مدينې منورې ته روان سول او رسول الله ﷺ ته هغه وخت ورسيدل کله چې رسول الله ﷺ خيبر فتح کړی وو .

ځيني حضرات وايي چې د حبشې څخه راتلونکو کسانو ته د خيبر د غنيمت د مال څخه ځکه برخه ورکړل سول چې د هغوی راتلل د جنگ څخه وروسته سوي وه مگر هغوی د غنيمت د مال د جمع کولو او د هغه د وېشلو څخه مخکې را رسيدلي وه ، دا تاويل د هغه علماؤ له خوا کيږي کوم چې ددې خبرې قائل دي که يو مجاهد په جنگ کې گډون ونه کړای سي مگر د غنيمت د مال د جمع کېدو پر وخت او د هغه د وېشلو پر وخت موجود وي نو هغه ته به د غنيمت د مال څخه برخه ورکول کيږي لکه څرنگه چې د امام شافعي رحمه الله عليه يو قول دی مگر کوم علماء چې ددې قائل نه دي هغوی وايي چې دغه کسانو ته د خيبر د غنيمت د مال څخه برخه ورکول د رسول الله ﷺ له خوا د يو خاص تحفې په توگه وو چې د خيبر په غزا کې د گډون کونکو مجاهدينو په رضامندی سره ورکړل سوی وو او دا قول زيات صحيح دی .

د غنيمت په مال کې د خيانت کونکو د جنازې څخه انکار

﴿۳۸۲۶﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت زيد بن خالد جهني رحمه الله څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ په صحابه کرامو کې يو

الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوِيَ يَوْمَ خَيْبَرَ فَذَكَرُوا الرُّسُولَ اللَّهَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سړی د خيبر د فتح په ورځ مړ سو ، رسول الله ﷺ ته ددې يادونه وکړه نو رسول الله ﷺ

فَقَالَ صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ فَتَغَيَّرَتْ وُجُوهُ النَّاسِ لِذَلِكَ فَقَالَ إِنَّ صَاحِبَكُمْ

و فرمايل : تاسو پر خپل ملگري باندي د جنازې لمونځ وکړئ ، په دې اوږدو سره (د بيړي څخه) د خلکو د مخونو رنګ بدل سو ، په دې تغير ليدو سره رسول الله ﷺ و فرمايل : ستاسو

غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَفَتَّشْنَا مَتَاعَهُ فَوَجَدْنَا خَرَزًا مِنْ خَرَزِ يَهُودَ لَا يُسَاوِي

دُرْهَمَيْنِ . رواه مالك و ابوداؤد والنسائي .

ملگري د الله ﷻ په لار کي (د غنیمت په مال کي خیانت کړی دی) موږ د هغه د سامان تلاشي واخیستل نو په هغه کي د یهودې بنخو (ملغلري تر لاسه سوې چي د هغه بیه تر دوو درهمو زیاته نه وه. مالک، ابوداؤد او نسائي.

تخریج موطا الامام مالک ۴۵۸/۲، رقم: ۲۳، وابوداؤد ۱۵۵/۳، رقم: ۲۷۱۰، والنسائي ۶۴/۴، رقم:

۱۹۵۹

د غنیمت د مال په جمع کولو کي د زند کولو په باره کي وعید

﴿۳۸۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به کله د غنیمت د مال د

إِذَا أَصَابَ غَنِيمَةً أَمَرَ بِلَالٍ فَنَادَى فِي النَّاسِ فَيَجِئُونَ بِغَنَائِمِهِمْ فَيُخْسِئُهُ

ویشلو اراده وکړل نو بلال رضی الله عنه ته به یې حکم کوی چي هغه به په خلکو کي اعلان وکړ (چي غنیمتونه یو ځای کړی) نو خلکو به غنیمتونه راوړل، رسول الله ﷺ به د ټول مال څخه پنځمه

وَيُقَسِّمُهُ فَجَاءَ رَجُلٌ يَوْمَ بَعْدَ ذَلِكَ بِزِمَامٍ مِنْ شَعَرٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا

برخه وایستل بیا به یې ویش وکړ، یو وار یو سړي د پنځمي برخي ایستلو او ویشلو څخه

وروسته د ورېښتانو جوړه سوې یوه رسی راوړل او عرض یې وکړ اې د الله رسوله! دا

فِيمَا كُنَّا أَصْبَنَاهُ مِنَ الْغَنِيمَةِ فَقَالَ أَسْبَعْتَ بِلَالًا يُنَادِي ثَلَاثًا قَالَ نَعَمْ قَالَ

د غنیمت شی دی چي موږ تر لاسه کړی وو، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ایا تا د بلال رضی الله عنه اعلان اوریدلی وو، چي هغه درې واره کړی وو، هغه وویل چي هو، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمایل:

فَمَا مَنَعَكَ أَنْ تَجِيءَ بِهِ فَأَعْتَذَرَ فَقَالَ كُنْ أَنْتَ نَجِيءٌ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَنْ

أَقْبِلَهُ عَنْكَ. رواه ابوداؤد.

بیا هغه وخت دي ولي نه راوړ، هغه یو عذر وکړ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ته به د قیامت په ورځ د همدې سره راځی، زه هیڅکله ستا څخه دارسی نه اخلم. ابوداؤد

تخریج سنن ابی داؤد ۱۵۶/۳، رقم: ۲۷۱۲.

تشریح: رسول الله ﷺ مهار حُکمه قبول نه کړ چي په هغه کي د ټولو مجاهدينو حق وو او هغه وخت ټول مجاهدين آخوا دې خوا سوي وه حُکمه د هغه څخه د هر يوه برخه هغه ته رسول مشکل وه.

د غنیمت په مال کي د خیانت کونکي سزا

﴿۳۸۳۸﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ حَرَّقُوا مَتَاعَ الْغَالِ وَضَرَبُوهُ. رواه ابوداؤد.

عمرو بن شعيب رضي الله عنه د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روایت کوي چي د خیانت کونکي مال رسول الله ﷺ، ابوبکر صدیق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه وسوځي او هغه يې ووهي. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داود ۱۵۸۱۳، رقم: ۲۷۱۵.

تشریح: د هغه خیانت سزا يې دا ورکړه چي د هغه سامان يې وسوځوي او د تعزیر په توگه يې هغه ووهي، ځيني علماؤ لکه امام احمد ابن حنبل رحمه الله او داسي نورو د دغه حدیث په ظاهري مفهوم باندي عمل کړی دی او وايي چي کوم سړی د غنیمت په مال کي خیانت وکړی د هغه سزا داده چي د هغه د کور ټول سامان دي وسوځول سي ماسيوا د حيواناتو او قرآن کریم څخه، او هغه شيان دي نه سوځل کيږي کوم چي د غنیمت د مال څخه په خیانت اخیستل سوي وي، امام اعظم ابو حنیفه، امام مالک او امام شافعي رحمة الله عليهم وايي چي د هغه سامان دي نه سوځل کيږي بلکه هغه ته دي يو بل تعزیر ورکړل سي کوم چي قاضي يې مناسب وگڼي، دغه حضراتو دا حدیث پر سخت خبرداري او وعید باندي محمول کړی دی.

د خائن حال نه ويونکی هم خائن دی

﴿۳۸۳۹﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ يَكْتُمُ غَالًا فَإِنَّهُ مِثْلُهُ. رواه ابوداؤد.

د حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به فرمايل څوک چي خیانت کونکی پتوي (پرده يې کوي) هغه د هغه په ډول دی. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داود ۱۵۸۱۳، رقم: ۲۷۱۶.

د غنیمت د مال د وېشلو څخه مخکې رانیول او پلورل منع دي

﴿۳۸۲۰﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شِرِّ الْغَنَائِمِ حَتَّى تُقَسَّمَ . رواه الترمذي .

د حضرت ابو سعيد رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د غنیمت د مال د ویش څخه ترمنځه رانیول منع کړي دي . ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۱۱۲۱۴، رقم: ۱۵۶۳.

﴿۳۸۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى أَنْ تُبَاعَ السِّهَامُ حَتَّى تُقَسَّمَ . رواه الترمذي .

د حضرت ابو امامه رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د غنیمت مال د ویشلو څخه مخکې د هغه د برخي د خرڅولو څخه منع فرمایلي ده . ترمذي

تخریج: سنن الدارمي ۹۸۱۲، رقم: ۲۴۷۶.

تشریح: مطلب دادی که چیري یو سړی د غنیمت د مال څخه خپل برخه د ویشلو څخه مخکې خرڅوي نو دا جائزه دي ، په دې وجه چې کومه برخه هغه خرڅول غواړي تر اوسه هغه دده په ملکیت کي نه ده راغلې لکه څرنګه چې د ځینو علماؤ قول دی چې د وېشلو څخه مخکې د یو برخي ملکیت موقوف وي ، دوهم په دې وجه که چیري برخه لرونکی د وېشلو څخه مخکې مالک ومنل سي نو خپله هغه مالک ته د وېشلو څخه مخکې دا معلومه نه ده چې د هغه په برخه کي څه شي راځي او هغه شی به څرنګه وي نو په دغه صورت کي د هغه خرڅول ګویا د یو داسي شي خرڅول دي کوم چې غیر معلوم او غیر متعین دي او دا ناجائز دي .

د غنیمت په مال کي په ناحقه تصرف کونکی

﴿۳۸۲۲﴾: وَعَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ قَيْسٍ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت خوله بنت قیس (رض) څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه دا اوریدلي دي

يَقُولُ إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَصْرَةٌ حُلُوءَةٌ مَنْ أَصَابَهُ بِحَقِّهِ بُورِكَ لَهُ فِيهِ وَرُبَّ مُتَخَوِّضٍ

چي دا مال شين او خوږ دئ (يعني د غنيمت مال خوښ شى دئ) چاته چي دا د حق په توگه تر لاسه سي د هغه لپاره په هغه کي برکت اچول کيږي،

فِيمَا شَاءَتْ بِهِ نَفْسُهُ مِنْ مَالِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ لَيْسَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا النَّارُ.
رواه الترمذي.

ډير خلک دي چي د الله ﷻ او رسول ﷺ د مال څخه (يعني د غنيمت د مال څخه) کوم شى چي د هغو زړه غواړي په خپل تصرف کي راوړي، د قيامت په ورځ د داسي خلکو لپاره يوازي د دوزخ اوردئ. ترمذي.

تخريج سنن الترمذي ٥٠٧٤، رقم: ٢٣٧٤.

ذوالفقار

﴿٢٨٣﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَنَقَّلَ سَيْفَهُ ذَا

الْفَقَارِ يَوْمَ بَدْرٍ. رواه ابن ماجه. وزاد الترمذي وهو الذي رأى فيه الرعياء يوم احد

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ د بدر په ورځ (خپله توره) چي د هغه نوم ذوالفقار وو د خپلي برخي څخه زیاته اخیستې وه. ابن ماجه، او ترمذي لیکلي دي چي دا هغه توره وه کومه چي رسول الله ﷺ د احد په ورځ په خوب کي لیدلې وه.

تخريج سنن ابن ماجه ٩٣٩١٢، رقم: ٢٨٠٨، و الترمذي ١١٠١٤، رقم: ١٥٦١.

تشریح د برخي څخه يې زیاته اخیستې وه: ددې مطلب دادی چي د بدر په غزا کي د غنیمت مال چي لاس ته راغلی وو په هغه کي دغه توره هم وه کوم چي رسول الله ﷺ په خوښولو سره د خپل برخي څخه زیاته اخیستې وه، دا يوازي د رسول الله ﷺ لپاره جائز دي د بل چا لپاره جائز نه دي لکه څرنګه چي د حدیث څخه معلومه سوه چي ددغه توري نوم (ذو الفقار) وو چي د یو کافر منبه ابن حجاج په ملکیت کي وه او د بدر په غزا کي د مسلمانانو په لاس قتل سوی وو، د رسول الله ﷺ دغه توره خوښه سول نور رسول الله ﷺ د غنیمت د مال د وېشلو په وخت کي هغه د خپل برخي څخه زیات و اخیستل، په ډېرو جنگو کي د نورو تورو سره دغه توره هم د رسول الله ﷺ سره وه او په قاموس کي لیکلي دي چي دغه توره د منجه د زوی عاص وه چي د بدر په غزا

کي د حضرت علي عليه السلام په لاس و وژل سو او بيا رسول الله ﷺ هغه توره حضرت علي عليه السلام ته ورکړه .
ددغه توري نوم ذوالفقار په دې وجه اېښودل سوی وو چي په اصل کي فقار د ملا تېر ته وايي او
ددغه توري پر شا باندي کوچنی کوچنی ښکلي ټاکي . وې او يا د ملا د تېر په ډول جوړه سوې وه ځکه
نو دې ته ذوالفقار وويل سول .

د اُحد په غزا کي د ذوالفقار په باره کي د خوب لېدو قصه داده چي رسول الله ﷺ په خوب
کي ولېدل چي رسول الله ﷺ هغه توره وښورل نو هغه پر مينځ ماته سوه او بيا دوهم واري يې
وښورول نو هغه تر مخکي هم زياته ښه سول او د اُحد د غزا په ورځ ددغه خوب تعبير داسي سو
چي مخکي خو مسلمانانو ماته وخورل مگر په پای کي يې فتح او کاميابي په برخه سول .

د تقسيم څخه مخکي د غنيمت د مال د استعمال څخه منع

﴿۲۸۳۳﴾: وَعَنْ رُوَيْفِعِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ

د حضرت رويفع بن ثابت عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

يَوْمٌ مِنَ اللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَرْكَبُ دَابَّةً مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا

پر الله جل جلاله او د آخرت پر ورځ ايمان لري نو هغه دي د غنيمت په گډ مال کي پر هيڅ حيوان نه

أُعْجَفَهَا رَدَّهَا فِيهِ وَمَنْ كَانَ يَوْمٌ مِنَ اللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مِنْ

فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا أُخْلِقَهُ رَدَّهَ فِيهِ . رواه ابوداؤد .

سپړېږي نو چي هغه کمزورې سي نو هغه د غنيمت مال بيرته ورکړي او څوک چي پر الله جل جلاله او
د آخرت پر ورځ ايمان لري هغه دي د مشترک مال څخه جامه نه اغوندي نو هر کله چي هغه زړه
سي نو بيرته يې ورکړي . ابوداؤد .

تخريج سنن ابی داود ۶۱۶۱۲، رقم: ۲۱۵۹.

د لغاتو حل اخلقه: ابلاه.

تشریح ددغه حديث د ظاهري مفهوم څخه دا نتيجه اخيستل سوې ده که د خپل سپرلی په
مصرف کي د راوستلو په وجه هغه حيوان کمزوری نه وي نو په دغه صورت کي پر هغه سپرېدل
څه پروا نه لري مگر په حقيقت کي دا مفهوم مراد نه دی او نه دا نتيجه اخيستل کيدای سي بلکه
دا خبره محض د محاورې په توگه فرمايل سوې ده چي په عامه توگه حيوانان په سپرلی سره

کمزوري کيڙي .

د غنيمت په مال کي د خوراک د شيانو حکم

﴿۳۸۳۵﴾: وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْمَجَاهِدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ قُلْتُ

محمد بن ابو المجاهد رضي الله عنه د عبد الله بن ابي اوفى رضي الله عنه څخه روايت کوي چي ما پوښتنه وکړه

هَلْ كُنْتُمْ تُخَمِّسُونَ الطَّعَامَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

ايا تاسو به د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي د خوراک په شيانو کي پنځمه برخه ايستل ، هغه وويل :

أَصَبْنَا طَعَامًا يَوْمَ خَيْبَرَ فَكَانَ الرَّجُلُ يَجِيءُ فَيَأْخُذُ مِنْهُ مِقْدَارَ مَا يَكْفِيهِ

ثُمَّ يَنْصَرِفُ . رواه ابوداؤد .

د خيبر په ورځ موږ ته د خوراک شيان تر لاسه سول نو هر سړی به راتلی او د هغه څخه به يې د ضرورت په اندازه اخيستل . ابوداؤد .

تخريج : سنن ابي داود ۱۵۱۱۳ ، رقم : ۲۷۴۰ .

تشریح : د سوال مطلب دا وو چي ايا د دغه شيانو څخه هم خمس (پنځمه برخه) ايستل کيږي او يا کوم شيان چي د خوراک لپاره وي نو هغه د وېشلو څخه مستثنی دي چي کوم چا به غوښتل هغه به يې په خپل مصرف کي راوستل ، د جواب خلاصه دا وه چي د خوراک او څېښاک د شيانو څخه خمس ايستل نه دي پکار مگر ددې لحاظ ساتل هم ضروري دي چي د داسي شيانو څخه که څه واخيستل سي نو هغه دي په دومره اندازه کي وي په کوم سره چي حاجت او ضرورت پوره سي .

﴿۳۸۳۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ جَيْشًا غَنِمُوا فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ طَعَامًا وَعَسَلًا فَلَمْ يُؤْخَذْ مِنْهُمْ الْخُمْسُ . رواه ابوداؤد

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي يو لښکر د غنيمت په مال کي د خوراک شيان او شات د خوراک لپاره واخستل چي د هغه څخه پنځمه برخه نه واخستل (چي دوی خوړلې وه په قدر د حاجت) . ابوداؤد

تخريج : سنن ابي داود ۱۵۱۱۳ ، رقم : ۲۷۰۱ .

﴿۳۸۳۷﴾: وَعَنِ الْقَاسِمِ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى

حضرت قاسم د عبد الرحمن با دارد رسول الله ﷺ د يو څو صحابوو څخه روايت کوي چي موږ به

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُنَّا نَأْكُلُ الْجَزَرَ فِي الْغَزْوِ وَلَا نَقْسِمُهُ حَتَّىٰ إِن كُنَّا
لَنَرْجِعُ إِلَىٰ رِحَالِنَا وَأُخْرٍ جِئْنَا مِنْهُ مُمْلَأَةً. رواه ابو داؤد.

په غزا کي د اوسنانو غوښه خوړل او ويشل به مونه، تر څو چي موږ به خپلو خيمو ته بيرته راتلو
نوزموږ خورجين به د غوښو څخه ډک وو. ابو داؤد.

تخريج: سنن ابی داود ۱۵۲۸۳، رقم: ۲۷۰۶.

تشریح: ابن همام رحمه الله وايي چي کله مسلمانان د جهاد څخه وروسته دارالاسلام ته په راتلو
سره د دارالحرب د سرحدو سره تېر سي نو د دې څخه وروسته د هغوی لپاره دا جائزه دي چي
هغوی په خپلو حيواناتو باندې د غنیمت د مال څخه واښه او دانه و خوري يا د غنیمت د مال
څخه د خوراک او څېښاک شيان استعمال کړي ځکه چي په دغه صورت کي هغه ضرورت پاته نه
سو چي د هغه په وجه په دارالحرب کي د غنیمت د مال د خوراک او څېښاک مصرفول د
مجاهدينو لپاره جائزه او د چا سره چي په دارالحرب کي د غنیمت د مال څخه داسي د خوراک
او څېښاک شيان وي چي هغه وېشل سوي نه وي او د هغه د ضرورت او حاجت څخه زيات وي
نو هغه دي د غنیمت په مال کي واچوي.

خیانت کونکی به د قیامت په ورځ بې عزته وي

﴿۳۸۳۸﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ

د حضرت عبادة بن صامت رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

أَدُّوا الْخِيَاطَ وَالْبُخَيْطَ وَإِيَّاكُمْ وَالْغُلُولَ فَإِنَّهُ عَارٌ عَلَىٰ أَهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه

الدارمي ورواه النسائي عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده.

د غنیمت په مال کي ستن او تار هم ادا کوئ او د خیانت څخه ځان وساتئ ځکه چي خیانت کول
به د قیامت په ورځ د خیانت کونکو لپاره د شرم سبب وي، دارمي، او نسائي دا د عمرو بن

شعیب د هغه د پلار او د هغه د نیکه په روایت نقل کړی دی.

تخریج سنن الدارمي ۳۰۲۱۲، رقم: ۲۴۸۷.

د غنیمت په مال کې د ډېر کم شي خیانت د مؤخذي سبب دی

﴿۳۸۳۹﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ دَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ د خپل پلار څخه او هغه د پلار څخه روایت کوي چې یوه ورځ نبي کریم ﷺ یو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَعِيرٍ فَأَخَذَ وَبَرَةً مِنْ سَنَامِهِ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ

اوبن ته نژدې سو او د هغه قب څخه یې لږ وړیستان واخیستل بیا یې وفرمایل ای خلکو!

لَيْسَ لِي مِنْ هَذَا الْفَيْءِ شَيْءٌ وَلَا هَذَا وَرَفَعَ أَصْبُعِيهِ إِلَّا الْخُمْسَ وَالْخُمْسُ

غنیمت په مال کې زما لپاره د پنځمې برخې څخه زیات هیڅ نسته او په دې ویلو سره یې د قب

وړیستان ونبودل چې د رسول الله ﷺ په مبارکو گوټو کې وه او دا پنځمه برخه هم

مَرْدُودٌ عَلَيْكُمْ فَأَدُّوا الْخِيَاطَ وَالْبُخِيْطَ فَقَامَ رَجُلٌ فِي يَدِهِ كُبَّةٌ مِنْ شَعْرِ

پر تاسو متصرف کیږي نو تاسو (د غنیمت د مال څخه چې ویشل سوی نه وي) ستن او تار هم مه

اخلئ ددې په اورېدو سره یو سړي ودریدئ د هغه په لاس کې د وړیستانو د رسی یوه ټوټه وه

فَقَالَ أَخَذْتُ هَذِهِ لِأُصْلِحَ بِهَا بَرْدَةً لِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه عرض وکړ ما د رسی دا ټوټه ددې لپاره د ځان سره ایښې ده چې په دې سره زه د خپل پالان

لاندې کمبل سم کړم، نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل:

أَمَّا مَا كَانَ لِي وَلِبَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَهُوَ لَكَ فَقَالَ أَمَّا إِذْ بَلَغْتَ مَا أَرَى فَلَا أَرَبَ

لې فیها وَنَبَذَهَا. رواه ابو داود.

په دې رسی کې چې څومره زما او د بنو عبدالمطلب برخه وه هغه ما ستا لپاره معاف کړه

(مطلب دا چې که مجاهدین یې درته وبخښي او که یې نه وبخښي)، هغه سړي عرض وکړ هر کله

چې دا رسی دې حد ته رسیدلې ده (یعنې د ګناه درجې ته) نو ما ته ددې ضرورت نسته، په دې

ویلوسره هغه رسی و غورخول. ابوداؤد

تخریج سنن ابی داود ۱۴۲۱۳، رقم: ۲۶۹۴.

دلغاتو حل بردعة: الحلس، کساء الذي تحت رحل البعير. الكبة: قطعة مكبكة من غزل شعر.

رسول الله ﷺ به پنځمه برخه مال هم د مسلمانانو په اجتماعي کټه کي مصرف کوی

﴿۲۸۵۰﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمرو بن عبسة رضي الله عنه څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ موره ته د غنيمت د مال د يو

إِلَى بَعِيرٍ مِنَ الْمَغْنَمِ فَلَمَّا سَلَّمَ أَخَذَ وَبَرَةً مِنْ جَنْبِ الْبَعِيرِ ثُمَّ قَالَ وَلَا يَحِلُّ

وېش (يعني د سترې په توگه کښېنولو سره) لمونځ راکړ، کله چې رسول الله ﷺ سلام وگرځوي نو د اوبښ د بغل څخه يې لږ وړی را وکښلې او خلکو ته يې وښودل چې ستاسو د غنيمتونو

لې مِنْ غَنَائِكُمْ مِثْلُ هَذَا إِلَّا الْخُمْسُ وَالْخُمْسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ. رواه ابوداؤد

څخه زما لپاره دومره شی هم حلال نه دئ، مگر پنځمه برخه او هغه هم ستاسو پر ضرورتونو مصرف کيږي. ابوداؤد.

تخریج سنن ابی داود ۱۸۸۱۳، رقم: ۲۷۵۵.

تشریح که د اړخ څخه مراد دا وي چې رسول الله ﷺ د هغه اوبښ د بوک له خوا څخه وېښتان

راکښل نو په دغه صورت کې به هغه واقعې وي کوم چې په ذکر سوي حديث کې راغلي دي او که ظاهري مفهوم يعني د اوبښ اړخ مراد واخيستل سي نو په هغه صورت کې به دا بله واقعې وي

په قريبانو کې د خمس د تقسيم پر محال د حضرت عثمان وغيره محرومي

﴿۲۸۵۱﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ لَمَّا قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د جبير بن مطعم رضي الله عنه څخه روايت دئ چې کله رسول الله ﷺ د غنيمت د مال څخه د خپلوانو برخه

سَهْمَ ذَوِي الْقُرْبَى بَيْنَ بَنِي هَاشِمٍ وَبَنِي الْمُطَّلِبِ أَتَيْتُهُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ

په بنو هاشم او بنو مطلب کې وویشل نو زه (جبير راوي) او عثمان بن عفان رضي الله عنه د رسول الله ﷺ

فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَؤُلَاءِ إِخْوَانُنَا مِنْ بَنِي هَاشِمٍ لَا نُنْكِرُ فَضْلَهُمْ لِمَكَانِكَ

په خدمت کي حاضر سوو او عرض مو وکړ اې دالله رسوله! موږ د خپلو بني هاشمو وروڼو د فضيلت څخه منکر نه يو

الَّذِي وَضَعَكَ اللَّهُ مِنْهُمْ أَرَأَيْتَ إِخْوَانَنَا مِنْ بَنِي الْمُطَّلِبِ أُعْطِيَتْهُمْ وَتَرَكْنَا

چي تاسو په هغوی کي پيدا سوي ياست مگر دا راته وفرماياست چي تاسو زموږ وروڼو بنو مطلب ته پنځمه برخه خو ورکړل او موږ ته مو نه راکړل،

وَأَنَّمَا قَرَأَبْتَنَا وَقَرَأَبْتُهُمْ وَاحِدَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا

حز دا موږ او دوی د يوه نيکه اولاد يو ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَيْءٌ وَاحِدٌ هَكَذَا وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ . رواه الشافعي

بنو هاشم او بنو مطلب يو شی دی، په دې فرمايلو سره رسول الله ﷺ د يوه لاس گوتي په دويم لاس کي کښېښودلې (يعني څرنګه چي د گوتي په خپلو کي يو ځای دي همدا سي) د دواړو کورنۍ يو دي . شافعي،

و في رواية ابي داؤد والنسائي نحوه وفيه إنا وبني الْمُطَّلِبِ لَا نَفْتَرِقُ فِي

جَاهِلِيَّةٍ وَلَا إِسْلَامٍ وَإِنَّمَا نَحْنُ وَهُمْ شَيْءٌ وَاحِدٌ وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ .

او دا بوداؤد او نسائي په روايت کي دا الفاظ هم دي چي زه او بنو مطلب بيل نه يو ، نه د جاهليت په ورځو کي او نه د اسلام په ورځو کي ، يعني موږ (بنو هاشم) او هغوی (بنو مطلب) يو شی يو . په دې فرمايلو سره رسول الله ﷺ د دواړو لاسونو گوتي په يو بل کي داخلي کړې . بخاري

تخريج سنن ابي داود ۳۸۳۱۳، رقم: ۲۹۸۰، والنسائي ۱۳۰۱۷، رقم: ۴۱۳۷.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د ابو جهل د قتل واقعہ

﴿۲۸۵۲﴾: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ إِنِّي لَوَاقِفٌ فِي الصَّفِّ يَوْمَ بَدْرٍ

د عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي د بدر د غزا په ورځ زه په صف کي ولاړوم چي

نَظَرْتُ عَنْ يَمِينِي وَشِمَالِي فَإِذَا بِغُلَامَيْنِ مِنَ الْأَنْصَارِ حَدِيثُهُ أُسْنَانُهُمَا

زما راسته او چپه خوا ته دوه انصاري هلکان و لېدل چي بالکل د لږ عمر وه ،

فَتَمَنَيْتُ أَنْ أَكُونَ بَيْنَ أَضْلَعٍ مِنْهُمَا فَغَمَزَنِي أَحَدُهُمَا فَقَالَ أَيُّ عَمٍّ هَلْ

ما په خپل زړه کي وويل کاش چي زه د دوو طاقتورو او تجربه کارو خلکو په مينځ کي وای (يعني دا هلکان مي معمولي وگڼل چي دوی به څنگه جنگ وکولای سي) ناڅاپه په هغوی کي يو کس ماته رانژدې سو او پوښتنه يې وکړه کاکا جانده ! آيا

تَعْرِفُ أَبَا جَهْلٍ قُلْتُ نَعَمْ فَمَا حَاجَتُكَ إِلَيْهِ يَا ابْنَ أَخِي قَالَ أَخْبَرْتُ أَنَّهُ

تاسو ابو جهل پيژنئ ! ما ورته وويل هو ، مگر ته يې ولي پوښتنه کوې ، هغه وويل ماته معلومه سوې ده چي هغه

يَسُبُّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَئِنْ رَأَيْتُهُ لَا

رسول الله ﷺ ته ښکښل کوي زما دي په هغه ذات قسم وي چي د هغه په لاس کي زما ساه ده که زه هغه ووينم نو

يُفَارِقُ سَوَادِي سَوَادَهُ حَتَّى يَمُوتَ الْأَعْجَلُ مِنَّا قَالَ فَتَعَجَّبْتُ لِذَلِكَ قَالَ

زما بدن به تر هغه وخته پوري د هغه د بدن څخه بيل نسي تر څو پوري چي په موږ دواړو کي ژر راتلونکی مرگ يو د بل څخه بيل نه کړي ، (عبدالرحمن راوي) وايي ددې هلک د دې الفاظو په اوریدو سره زه حيران پاته سوم

وَعَمَزَنِي الْآخَرُ فَقَالَ لِي مِثْلَهَا فَلَمْ أَتَشَبْ أَنْ نَظَرْتُ إِلَى أَبِي جَهْلٍ يَجُولُ فِي

بيا هغه دويم هلک زه وښورولم او ماته يې هغه الفاظ وويل کوم چي لومړني هلک ويلي وه ، ما سمدستي د دښمن په ډله کي ابو جهل وليدئ چي د خلکو په منځ کي گرځيدئ

النَّاسِ قُلْتُ أَلَا تَرِيَانِ إِنَّ هَذَا صَاحِبُكُمَا الَّذِي سَأَلْتُمَانِي عَنْهُ قَالَ فَأَبْتَدَرَاهُ

او هغه هلکانو ته مي وويل تاسو وينئ ستاسو مطلوب د چا چي پوښتنه کوئ هغه دئ گرځي ،

عبد الرحمن وایي د دې په اوریدو سره هغه دواړو هلکانو خپل توري راو کښلي

بَسِيفَيْهِمَا فَضْرَبَاهُ حَتَّى قَتَلَاهُ ثُمَّ انْصَرَفَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او د ابو جهل په لوري يې وړ منډي کړې او هغه يې ووهئ تر دې چې مړ يې کړ ، بيا هغه دواړه د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر سول

فَأَخْبَرَاهُ فَقَالَ أَيْكُمَا قَتَلَهُ فَقَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَنَا قَتَلْتُهُ فَقَالَ هَلْ

او د پېښې څخه يې خبر کړل ، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه په تاسو کې کوم يوه هغه قتل کړی دی . په هغوی کې هر يوه وويل چې ما قتل کړی دی ، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ايا

مَسَحْتُمَا سَيْفَيْكُمَا فَقَالَا لَا فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى السَّيْفَيْنِ

تاسو توري وچي کړي دي هغوی عرض وکړ چې يا ، رسول الله ﷺ د دواړو توري وکتلي او وه

فَقَالَ كِلَاكُمَا قَتَلَهُ وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَلْبِهِ لِمُعَاذِ بْنِ

يې فرمايل : تاسو دواړو قتل کړی دی ، بيا رسول الله ﷺ د ابو جهل سامان معاذ بن عمرو بن

عَمْرِو بْنِ الْجُمُوحِ وَالرَّجُلَانِ مُعَاذُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْجُمُوحِ وَمُعَاذُ بْنُ عَفْرَاءَ .

متفق عليه .

جموح ته ورکړ او هغه دواړه هلکان چې هغوی ابو جهل قتل کړی وو معاذ بن عمرو بن جموح او معاذ بن عفراء دي . بخاري او مسلم

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۴۶۱۶، رقم: ۳۱۴۱، و مسلم ۱۳۷۲۸۳، رقم: ۴۲-۱۷۵۲.

د لغاتو حلل اضلع: ای بین رجلین اقوی من الرجلین اللذین کنت بینهما. الاعجل: ای الاقرب اجلا. انشب: ای البث وامکث.

تشریح د صحيح بخاري په روايت کي د معاذ ابن عفراء پر ځای معوذ ابن عفراء دی او مخته چي کوم روايت راځي په هغه کي دا بيان سوی دی چي ابو جهل د عفراء زامنو قتل کړ حال دا چي مخکي کوم روايت نقل سوی دی د هغه څخه معلومېږي چي په هغه دواړو وژونکو کي يوازي يو د عفراء زوی وو ، همدارنگه په دواړو روايتو کي په ظاهره تضاد معلومېږي مگر محققينو

علماؤ دغه تضاد د دغه توجیه په ذریعہ لیری کړی دی چي هغه دواړه د یوې مور زامن وه مگر د هغوی پلار جلا جلا وو .

په دې اعتبار سره هغه دواړه د مور له خوا سکه وپرونه وه او د پلار له خوا میریزي وپرونه وه ، د هغوی د مور نوم بي بي عفراء وو ، په هغوی کي او د یوه د پلار نوم عمرو ابن جموح او د بل د پلار نوم د قسطلاني د قول مطابق حارث وو ، په هغوی کي یوه ته د هغه د پلار په نسبت معاذ ابن عمرو ابن جموح ویل کیږي او بل ته د مور په نسبت کولو سره معاذ ابن عفراء یا (معوذ ابن عفراء) ویل کیږي .

دلته دوه سوالونه نور هم پیدا کیږي یو خو دا چي رسول الله ﷺ وفرمایيل چي ابو جهل په تاسو دواړو کي چا قتل کړی دی نو بیا رسول الله ﷺ د ابو جهل سامان هغه دواړو ته د ورکولو پر ځای په هغوی کي یوه ته د ورکولو حکم ولي وکړ ؟ ددې جواب دادی چي د ابو جهل په وژلو کي دواړه شریک وه مگر په اصل کي چا چي مخکي پر ابو جهل په حمله کولو سره هغه د تبتېدو او گرځېدو څخه مجبور او بې آرامه کړی وو هغه به یو وو او بیا وروسته دوهم هم پر هغه باندي د حملې په کولو سره هغه زیات زخمي کړ ، په دې اعتبار سره هغه د سامان مستحق وگرځول سو چا چي مخکي په حمله کولو سره د هغه تبتېدل یا دفاع کول بېکاره کړي وه مگر

رسول الله ﷺ د دوهم د خوشحاله کولو لپاره دا هم وفرمایيل چي تاسو دواړو هغه قتل کړی دی . دوهم سوال هغه دی کوم چي په دوهم فصل کي د ابن مسعود رضی الله عنه د روایت په تشریح کي هم ذکر سوی دی چي رسول الله ﷺ د ابو جهل توره زما دبرخي څخه زیاته ماته راکړه ، په دغه روایت کي هم دا بیان سوی وو چي ابو جهل حضرت ابن مسعود رضی الله عنه قتل کړ (یعني د ابن مسعود رضی الله عنه په لاس قتل سو) ، په دې اعتبار سره په دواړو روایتو کي تضاد واقع سو ؟ ددې جواب دادی چي هغه دواړه کوچنیانو ابو جهل په زخمي کولو سره پر مخکړه را اېله کړی کله چي ابن مسعود رضی الله عنه ولیدی چي په هغه کي ساه پاته ده نو د هغه سړيې جلا کړی همدارنگه د ابن مسعود رضی الله عنه دغه عمل د ابو جهل په قتل سره تعبیر کړل سو او رسول الله ﷺ په دې وجه چي د هغه په قتل کي په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه څه ناڅه برخه وه ځکه هغه ته هم د هغه سامان څخه یو شی (توره) ورکړه ، دا خبره هم باید په ذهن کي وي چي د امام مالک رحمه الله د ځینو پیروانو دا قول دی چي په دې باره کي امام او مشر ته اختیار دی چي هغه څرنگه غواړي فیصله وکړي او د مقتول سامان چا ته چي ورکول غواړي ور یې کړي ، په دغه صورت کي د ذکر سوو دواړو سوالو پیدا کېدو موقع نه پاته کیږي .

﴿۳۸۵۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ مَنْ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ د بدر په ورځ و فرمايل : څوک سته چې

يَنْظُرُ لَنَا مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ فَأَنْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا

دا معلومه کړي چې ابو جهل څه وکړل (يعني هغه څنگه سو وژل سوی دی که ژوندي دئ) نو ابن مسعود ولاړی او په میدان کې یې ولیدل چې د عفراء د وارو زامنو هغه زخمي کړی دئ او

عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ قَالَ فَأَخَذَ بِدِحْيَتِهِ فَقَالَ أَنْتَ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ وَهَلْ فَوْقَ

رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ فَلَوْ غَيْرُ أَكْثَرٍ قَتَلَنِي . متفق عليه

د قبر پر غاړه دئ ، ابن مسعود هغه تر بریږي ونيوی او ورته وایي ويل ایا ته ابو جهل یې ، هغه وویل هو ، ایا په مرتبه کې دده څخه زیات څوک نسته چې هغه تاسو قتل کړئ (يعني ته په خپل لاس سره ما قتل کړه په قریشو کې به زما درجه لوړه سي) ، او په یوه روايت کې دا الفاظ دي چې ابو جهل وویل کاش چې زه بېله زمیندار څخه بل چا وژلی وای . بخاري او مسلم .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۲۱/۷ ، رقم : ۴۰۲۰ ، و مسلم ۱۴۲۴/۳ ، رقم : ۱۱۸ - ۱۸۰۰ .

د لغاتو حل : برد : ای قرب من الموت . (مرگ ته نژدې سو) . اکار : ای زراع .

تشریح : کاش چې زه بېله زمیندار څخه بل چا وژلی وای : د دغه جملې څخه د ابو جهل مطلب دا وو چې ما ته په دې کې پیغور نه دی چې تاسو خلکو زه قتل کړی یم مگر پر دې باندي افسوس دی چې زه هغه سړی وژلی یم کوم چې کښت کونکی دی کاش چې زه دده څخه پرته نورو خلکو قتل کړی وای نو زما په نزد به دا زیاته غوره وای ، گویا ابو جهل د عفراء زامنو ته اشاره وکړه چې هغوی دی قتل کړی وو ، د هغو تعلق د انصارو سره وو او انصارو به کرڼه کول په دې توګه چې د هغوی سره مخکي هم وې او د خرماوو باغونه هم وه .

یو چاته د مال په ورکولو سره د هغه دیني فضیلت نه لازمیږي

﴿۳۸۵۴﴾: وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ قَالَ أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې زه ناست وم چې رسول الله ﷺ

رَهْطًا وَأَنَا جَالِسٌ فَتَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ رَجُلًا هُوَ

يوې ډلي ته يو څه مال ورکړ، په هغه ډلي کې يوازې يوه سړي ته رسول الله ﷺ څه ور نه کړل.

أَعْجَبُهُمْ إِلَيَّ فَقُمْتُ فَقُلْتُ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا فَقَالَ

چې زما په نزد تر هغو ټولو غوره وو، (د دې په ليدو سره) زه ولاړ سوم او عرض مي وکړې په ده څه سوي دي؟ (چې تاسو ده ته نه ورکړل) قسم په الله زه خودی مؤمن او صادق گنم، رسول الله

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مُسْلِمًا ذَكَرَ ذَلِكَ سَعْدٌ ثَلَاثًا وَأَجَابَهُ بِمِثْلِ

ﷺ و فرمايل: داسې وايه چې زه دی مسلمان گنم، سعد درې واره د رسول الله ﷺ په وړاندې

ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ خَشْيَةً أَنْ يَكُتَبَ فِي

دغه خبره وکړه او رسول الله ﷺ هم هر وار دغه جواب ورکړ، او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل چې زه يو سړي ته مال ورکوم حال دا چې دويم سړي ماته تر هغه زيات خوښ وي او دا يوازې ددې

النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ . متفق عليه و في رواية لها قَالَ الزُّهْرِيُّ فَنَرَى أَنَّ

الْإِسْلَامَ الْكَلِمَةُ وَالْإِيمَانُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ .

اندېښنې څخه داسې کوم چې چيري هغه پورې موخې په دوږخ کې ونه لويږي . بخاري او مسلم .
او د بخاري او مسلم په يو بل روايت کې داسې دي چې زهري وايي اسلام يوه کلمه ده او ايمان د صالح عمل نوم دی .

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۷۹۱۱، رقم: ۲۷، ومسلم ۱۳۳۱، رقم: ۲۳۷-۱۵۰.

تشریح بلکه داسې ووايه ... الخ: ددغه ارشاد په ذريعه رسول الله ﷺ دا واضحه کړل چې حقيقي ايمان چې د هغه تعلق د زړه د ژوروالي او باطني صدق سره دی د ډېري لوړې مرتبې دی او دا يو ظاهري شی نه دی ځکه چې په دې باندې خبرېدل ممکن نه دي، ددې پر خلاف اسلام يو لېدونکی شی دی ځکه چې اسلام نوم دی د ظاهري اطاعت او فرمانبردارۍ ځکه که ستا په نظر کې ددغه سړي ظاهري اعمال ډېر ښه وي نو ته د هغه په باره کې په يقين سره دا ويلاى سې چې زه هغه ښه مسلمان گنم مگر په يقين سره دا نه سې ويلاى چې زه هغه صادق مؤمن گنم، يعنې د

رسول الله ﷺ مقصد د سعد رضی الله عنه د غیر مناسب خبري کولو خبرداری ورکول وو چي هغه د رسول الله ﷺ په مخکي د هغه سړي د مال مستحق کېدو په خپل دلیل سره بیان وکړ او د رسول الله ﷺ له خوا یې هغه سړي ته د مال نه ورکول د حقیقت څخه لیري وگڼل او د هغه سړي د حقيقي ایمان د عوه یې وکړه .

ځکه نو دا اندېښنه وي ... الخ : ددې څخه دا معلومه سوې ده چي یو سړی ته د مال په ورکولو سره هغه غوره گڼل یا هغه افضل گڼل نه لازمیږي او نه دا ضروري دي چي د مال ورکول د فضیلت او امتیاز په اعتبار وي بلکه ډېر واره داسي هم کیږي چي د کوم سړي ایمان کمزوری وي د هغه د زړه د مائلولو لپاره مال ورکول کیږي چي هغه د مال نه تر لاسه کولو په وجه د ناامیدی او غصې ښکار نه سي او د کفر تیاری ته ولاړ نه سي او بیا په دوږځ کي واچول سي ، نو اې سعد ! هغه سړي ته د مال ورکولو غوښتنه په دومره لوی دعوې سره مه کوه چي هغه کامل الایمان مؤمن دی حال دا چي د هغه د حقيقي او کامل یقین کول ستا لپاره ناممکن دي .

اسلام د کلمې نوم دی : څرگنده دي وي چي په اصل کي زهري رضی الله عنه ته داسي ویل پکار وه چي اسلام د عمل صالح او د شریعت د احکامو د اطاعت او پیروی څخه عبارت دی او ایمان د زړه د تصدیق نوم دی مگر هغه ددغه مشهور تعریف پر ځای اسلام په کلمې سره او ایمان په عمل صالح سره تعبیر کړ ددې وجه داده چي د اسلام د اقرار تعلق د کلمه شهادت په ژبه ادا کولو سره دی کوم څوک چي کلمه شهادت ووايي هغه د خپل اسلام اقرار وکړ او دا اقرار ددې لپاره کافي دی چي هغه په ظاهري توگه مسلمان ومنل سي ، رسول الله ﷺ حضرت سعد رضی الله عنه ته دا فرمایلي وه چي ته د هغه سړي د مسلمان کېدو یقین کولای سې ځکه چي هغه په خپل ژبه د شهادت د کلمې په ویلو سره د اسلام اقرار کړی دی او د هغه دغه اقرار د هغه په ظاهره د مسلمان کېدو لپاره کافي دی ، دا خبره زهري رضی الله عنه په دې سره تعبیر کړه چي اسلام د کلمې نوم دی چي کوم څوک کلمه شهادت ووايي پر هغه د مسلمان کېدو حکم کیږي اوس پاته سو د ایمان د عمل صالح سره د تعبیر کولو خبره نو په دې داسي پوه سئ چي د صالح عمل د صادرېدو بنیاد څه شي وي ، دا بالکل معلومه خبره ده چي ددغه بنیاد تصدیق په زړه سره ایمان راوړل وي کوم څوک چي په اخلاص سره عمل صالح کوي نو هغه دا خبره ظاهري چي د هغه په زړه کي ایمان ځای سوی دی او د هغه څخه د عمل صالح صادرېدل د تصدیق قلبې او د کمال دین په وجه دي په دې اعتبار سره زهري رضی الله عنه د ایمان وضاحت په عمل صالح سره وکړ .

د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ برخه

﴿۲۸۵۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ يَغْنِي يَوْمَ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دئ چې رسول الله ﷺ د بدر په ورځ ولاړ سو

بَدْرٍ فَقَالَ إِنَّ عُثْمَانَ انْطَلَقَ فِي حَاجَةِ اللَّهِ وَحَاجَةِ رَسُولِ اللَّهِ وَإِنِّي أَبَايَعُ لَهُ

او وه يې فرمايل: عثمان رضی اللہ عنہ د الله ﷻ او رسول ﷺ په کار پسي تللی دئ او زه د هغه (لپاره) بيعت کوم،

فَضْرَبَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَهْمٍ وَلَمْ يَضْرِبْ لِأَحَدٍ غَابَ غَيْرُهُ. رواه ابوداؤد

بيا د غنيمت په مال کي يې د هغه برخه وايستل او د هغه څخه پرته د بل سړي چي په جنگ کي شريک نه وو برخه ونه ايستل. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داود ۱۶۸۱۳، رقم: ۲۷۲۶.

تشریح: کله چي رسول الله ﷺ د خپل صحابه کرامو سره بدر ته ورسیدی نو هغه وخت د رسول الله ﷺ لور بي بي رقيه رضی اللہ عنہا چي د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په نکاح کي وه سخته ناروغه وه، رسول الله ﷺ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ مدينې منورې ته واستوی چي د بي بي رقيه رضی اللہ عنہا درملنه وکړي او بيا کله چي د غنيمت د مال د وېشلو وخت راغلی نو رسول الله ﷺ و فرمايل چي په دغه جنگ کي پر حضرت عثمان رضی اللہ عنہ باندې کومه ذمه دارې عائد سوې وه هغه پوره کړه او هغه په جنگ کي د گډون کولو لپاره دلته راغلی وو مگر د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ دا حکم وسو چي هغه مدينې ته بېرته ولاړ سي او د بي بي رقيه رضی اللہ عنہا درملنه او پاملرنه وکړي، په دې اعتبار سره هغه د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ په کار پسي تللی دی نو زه خپله د هغه له خوا بيعت کوم، په دې ويلو سره رسول الله ﷺ خپل راسته لاس پر خپل چپه لاس باندې ووهی او وه يې فرمايل چي دا د عثمان رضی اللہ عنہ لاس دی او بيا رسول الله ﷺ د غنيمت په مال کي د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ برخه هم ورکړل.

يو اوښ د لسو پسو برابر دی

﴿۲۸۵۶﴾: وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَجْعَلُ فِي قَسَمِ الْغَنَائِمِ عَشْرًا مِنَ الشَّاءِ بِبَعِيرٍ . رواه النسائي .

د حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه ٿڌه روايت دئ چي رسول الله ﷺ د غنيمت د مال په ويشلو کي لس پسونه او يو او بن برابر کړي . نسائي .

تخريج سنن النسائي ۲۲۱/۷، رقم: ۴۳۹۱.

په مخکنيو امتو کي د غنيمت مال اسماني اور سوځي

﴿۳۸۵۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزَانِيٌّ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه ٿڌه روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په انبياؤو کي يونبي (يعني يوشع بن نون) د جهاد اراده وکړه

مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَقَالَ لِقَوْمِهِ لَا يَتَّبِعْنِي رَجُلٌ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ

او خپل قوم ته يې وويل : هغه سړي دي زما سره نه ځي چي هغه اوس نکاح کړې وي او د خپلي

يَبْنِي بِهَا وَلَمَّا يَبْنِ بِهَا وَلَا أَحَدٌ بَنَى بُيُوتًا وَلَمْ يَرْفَعْ سُقُوفَهَا وَلَا أَجَلَ اشْتَرَى

بنځي سره يې جماع نه وي کړې او هغه سړي دي هم زما سره نه ځي چي هغه کور جوړ کړې وي او پر هغه يې بام نه وي اچولی ، او هغه سړي دي هم زما سره نه ځي چي هغه رانيولي وي

غَنِمًا أَوْ خِلْفَاتٍ وَهُوَ يَنْتَظِرُ وَلَدَهَا فَغَزَا فَدَنَا مِنَ الْقَرْيَةِ صَلَاةَ الْعَصْرِ أَوْ

بلاربي ميري او اوبسي او هغه د هغود لنگېدو په انتظار کي وي ، بيا د انبي د جهاد لپاره روان سو او مازديگر هغه ابادي ته نژدې سو چي په هغه کي د جهاد يا حملې کولو اراده يې وه

قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلشَّمْسِ إِنَّكَ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ اللَّهُمَّ احْبِسْهَا عَلَيْنَا

او ويل يې اې لمره ! ته هم د الله ﷻ ماموريې او زه هم د الله ﷻ ماموريم ، اې الله ! ته دا لمر بند

فَحَبَسَتْ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَجَمَعَ الْغَنَائِمَ فَجَاءَتْ يَعْنِي النَّارَ لِتَأْكُلَهَا

کړې ، نو الله تعالی لمر بند کړ ترڅو چي الله تعالی هغه نبي ته فتح ورکړه ، بيا يې د غنيمت مال جمع کړ ، اور راغلئ

فَلَمْ تَطْعَمَهَا فَقَالَ إِنَّ فِيكُمْ غُلُولًا فَلْيُبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ فَلَزِقَتْ

مگر د غنیمت مال یې ونه سوځی (په پخوانیو امتونو کې دا رواج وو چې د غنیمت مال به یې جمع کړ په ځنګل کې به یې کښېښود د آسمان د لوري به اور راغلی او هغه به یې وسوځی او دا د قبولیت نښه وه) هغه نبي خلکو ته وفرمایل: په تاسو کې چا د غنیمت په مال کې خیانت کې دی، تاسو ته پکار ده چې د هري قبیلې څخه یو یو سړي زما څخه بیعت وکړي (بیعت پیل سو)

يَدْ رَجُلٍ بِيَدِهِ فَقَالَ فِيكُمْ الْغُلُولُ فَجَاءُوا بِرَأْسٍ مِثْلِ رَأْسِ بَقَرَةٍ مِنْ

او د یوه سړي لاس د هغه نبي د لاس سره وموښتی، هغه نبي ورته وفرمایل: ستا په قبيله کې خیانت دی بیا د هغه قبیلې خلکو د سرو زرو یو سر راوړ چې د غوا یې د سر په ډول وو

الذَّهَبِ فَوَضَعُوهَا فَجَاءَتْ النَّارُ فَأَكَلَتْهَا، وَفِي رِوَايَةٍ فَلَمْ تَحِلَّ الْغَنَائِمُ لِأَحَدٍ

او هغه یې کښېښود، اور راغلی او هغه یې وسوځی، او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: زموږ څخه وړاندي د هېڅ امت لپاره د غنیمت مال حلال نه وو

قَبِلْنَا ثُمَّ أَحَلَّ اللَّهُ لَنَا الْغَنَائِمَ رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجْزَنَا فَأَحَلَّهَا لَنَا. متفق عليه

بیا الله تعالی زموږ لپاره غنیمتونه حلال کړل ځکه چې الله تعالی زموږ کمزوري او عاجزي ته وکتل نو د غنیمت مال یې زموږ لپاره حلال کړ. بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۲۰/۱۶، رقم: ۳۱۲۴، و مسلم ۱۳۶۶/۱۳، رقم: ۱۷۴۷-۳۲.

د لغاتو حل خلفات: جمع الخلفه وهي الحامل من النوق.

تشریح حضرت یوشع علیہ السلام د جهاد لپاره د تلو په وخت کې هغه څو کسان د ځان سره د بېولو څخه ځکه منع کړې وه چې کله زړه په یو بل شي کې لگیدلی وي نو د هغه شي څخه ماسو طبیعت په بل کې نه لگيږي، که ذکر سوي خلک په لښکر کې شریک سوي وای نو هغوی به په پوره جوش او جذبې سره د دښمن مقابله نه وای کړې، ظاهره ده چې په دغه صورت کې هغه مقصد تر لاسه نه سو د کوم مقصد لپاره چې هغوی بېول کېدل. د دې څخه معلومه سوه چې د جنگ په وخت کې د خپل ټولو ضروري کارو او معاملو څخه فراغت او جلاوالی حاصلول پکار دي ترڅو د کوم کار لپاره روان وي هغه په ښه ډول سرته ورسېږي.

لمر و درول سو ... الخ : په مواهب لدنيه کي ليکلي دي چي په حديث کي راغلي دي چي د شمسي نظام په ټول عمر کي د حضرت يوشع ابن نون عليه السلام څخه ماسوا د بل هيچا لپاره لمر هيڅکله نه دی درول سوی ، د دې څخه دا خبره ثابته سوه چي د لمر درېدل يوازي د حضرت يوشع عليه السلام د خصائصو څخه دی حال دا چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم لپاره هم د لمر درېدل ثابت دي همدارنگه په دغه دواړو خبرو کي چي کوم تضاد دی نو هغه د دغه توجيه په ذريعه ليري کيدای سي چي د حضرت يوشع عليه السلام په باره کي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم کوم ارشاد دی چي د يوشع عليه السلام څخه ماسوا د بل چا لپاره لمر نه دی درول سوی نو د دې څخه د رسول الله صلي الله عليه وسلم دا مراد وو چي په پيغمبرانو کي د حضرت يوشع عليه السلام څخه ماسوا بل داسي پيغمبر نه سته چي د هغه لپاره لمر درول سوی وي ماسوا زما څخه ، دا احتمال هم کيدای سي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم لپاره کوم وخت لمر درول سوی وي د هغه څخه مخکي رسول الله صلي الله عليه وسلم دغه ارشاد فرمايلي وي ، د مواهب لدنيه د روايت مطابق د رسول الله صلي الله عليه وسلم لپاره د لمر درولو واقع دوه واره پېښه سوې ده يو وار د معراج د شپې په دوهمه ورځ او دوهم وار د خندق د غزا په ورځ چي کفارو د رسول الله صلي الله عليه وسلم په جنگ کي اخته کولو سره د مازديگر لمونځ څخه منع کړي وه تر دې چي لمر ولويدی نو الله تعالی د رسول الله صلي الله عليه وسلم لپاره لمر بېرته راوگرځوی او رسول الله صلي الله عليه وسلم د مازديگر لمونځ وکړ ، همدارنگه يو وار د رسول الله صلي الله عليه وسلم په حکم سره حضرت علي عليه السلام ته هم لمر بېرته راغلی دی هغه داسي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د هغه پر زنگنو باندي خپل سربارک ايښی پروت وو چي په هغه حالت کي پر رسول الله صلي الله عليه وسلم باندي د وحی نازلېدل شروع سول په دغه صورت کي حضرت علي عليه السلام د رسول الله صلي الله عليه وسلم سربارک د خپل زنگنو څخه پورته نه کړای سو تر دې چي د مازديگر وخت ختم سو او هغه لمونځ ونه کړ . رسول الله صلي الله عليه وسلم د هغه لپاره دعاء وکړه نو الله تعالی لمر بېرته راوخيځوی او هغه د مازديگر لمونځ پر وخت ادا کړی ، په مواهب لدنيه کي دا واقع هم په تفصيل سره نقل سوې ده مگر علماؤ په دغه واقع کي کلام کړی دی .

د هغه د سوځلو لپاره اور راغلی ... لکه څرنگه چي مخکي هم معلومه سوې ده چي دا يوازي د دغه امت خاصيت دی چي د دوی لپاره د غنيمت مال حلال گرځول سوی دی مخکنيو امتونو ته د غنيمت د مال په خپل مصرف کي راوستلو اجازه نه وه بلکه د الله جل جلاله د حکم سره سم دا رواج وو چي د جنگ څخه وروسته د غنيمت ټول مال به جمع کيدی او هغه به په ځنگل کي اېښودل کېدی او د هغه وروسته به د آسمان څخه اور راغلی او هغه به يې وسوځی چي دا به د قبلېدو نښه وه .

د غنیمت په مال کې خیانت کونکی دودځي دی

﴿۲۸۵۸﴾: وَعَنِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرُ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ أَقْبَلَ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ ماته دا واقعہ بیان کړل چې د خيبر د فتح په ورځ

نَفَرٌ مِنْ صَحَابَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا فَلَانٌ شَهِيدٌ وَفُلَانٌ

يو څو صحابه کرام راغلل او هغوی ويل پيل کړل چې فلانی سړی شهيد دی او فلانی سړی

شَهِيدٌ حَتَّى مَرُّوا عَلَى رَجُلٍ فَقَالُوا فَلَانٌ شَهِيدٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

شهيد دی (يعني نن فلانی او فلانی سړی شهيد) تر څو چې هغوی د يو سړي د مړي سره تير
سول او وه يې ويل: فلانی سړی شهيد دی، رسول الله ﷺ (د دې په اوږدو سره) وفرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلَّا إِنِّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ فِي بُرْدَةٍ غَلَّهَا أَوْ عَبَاءَةٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

هيڅکله نه، ما دا سړی په دودځ کې ليدلی دی، ده د غنیمت د مال څخه يو څادر او يوه کمبله
پټه کړې ده، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ اذْهَبْ فَنَادِ فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ

اې د خطاب زويه! ولاړه او د خلکو په منځ کې درې واړه اعلان وکړ چې په جنت کې به

الْجَنَّةِ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ ثَلَاثًا قَالَ فَخَرَجْتُ فَنَادَيْتُ أَلَا إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا

الْمُؤْمِنُونَ ثَلَاثًا. رواه مسلم

يوازي پوره ايمان والا داخليږي، عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ وايي زه ولاړم او درې واړه مي اعلان وکړ
چې په جنت کې به يوازې پوره ايمان والا داخليږي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۱۰۷۸۱، رقم: ۱۸۲-۱۱۴.

تشریح: په جنت کې به يوازې مؤمن داخليږي: ابن مالک رحمته اللہ علیہ وايي چې په شرعي اصطلاح
کې او په عام رواج کې مؤمن هغه سړی ته وايي چې پر رسول الله ﷺ او دهغه پر شريعت ايمان

راوړي په دې اعتبار سره کوم سړی چې خیانت وکړي هغه د رسول الله ﷺ د رسالت او شریعت د تصدیق څخه انکار وکړ په دې توګه چې د دغه تصدیق په نتیجه کې پر هغه چې کوم احکام جاري کېږي په هغه باندې ده عمل ونه کړ مګر د هغه دا مطلب نه سي کیدای چې کوم سړی خیانت وکړي هغه د رسول الله ﷺ د تصدیق خلاف عمل وکړ او هغه مؤمن نه سو نو د دغه اعلان په ذریعه چې په جنت کې یوازي مؤمن داخلېږي د رسول الله ﷺ د هغه سړي په ظاهره د مؤمنانو د ډلې څخه خارجول د سخت زجر او خبرداري په توګه وو، یا دا ویل کېږي چې په دغه اشارې کې د مؤمن څخه متقي او پرهیزګار مؤمن مراد دی او د داخلېدو څخه مراد بېله عذاب د داخلېدل دي همدارنګه د ارشاد مطلب به دا وي چې کوم مؤمن د تقوا او پرهیزګارۍ پر لار روان وي هغه به په جنت کې بېله عذاب د داخلېږي مګر کوم مؤمن چې متقي او پرهیزګار نه وي او ګناه کوي نو هغه به اول په عذاب کې اخته کړل سي کله چې د خپلو ګناهو سزا وڅکي نو بیا وروسته به هغوی هم په جنت کې داخل کړل سي.

ما هغه په دوښمن کې ولیدی: دا په ظاهره د هغه نصوصو خلاف دی کوم چې پر دې باندې دلالت کوي چې د یو چا حقیقتاً په دوښمن کې اچول به د حشر څخه وروسته واقع کېږي نو دغه ارشاد به پر تمثیل باندې محمول وي یعنې رسول الله ﷺ د دغه ډول بیان په ذریعه په حقیقت کې دې ته اشاره وکړه چې دا سړی به په دوښمن کې اچول کېږي لکه څرنګه چې پر یو موقع باندې رسول الله ﷺ د حضرت بلال رضی الله عنه د وفات څخه مخکې د هغه په جنت کې داخلېدل د مثال په توګه فرمایلي وه.

دا احتمال هم دی چې دغه ارشاد د مجازي اسلوب بیان په توګه مظهر وي یعنې د رسول الله ﷺ مراد دا وي چې زه یو سړی د داسې ګناه کونکی پېژنم چې د دوښمن عذاب و اجبونی دی لکه څرنګه چې په قرآن کریم کې فرمایل سوي دي چې (ان الابرار لفي نعيم) یعنې پېشکه نیک خلک به په جنت کې وي، ظاهره ده چې د دغه آیت دا مطلب نه دی چې نیک خلک د اوس څخه جنت ته رسیدلي دي بلکه دا مراد دی چې نیک خلک د هغه حمیده صفتو خاوندان دي چې هغه به جنت بوځي.

بَابُ الْجَزِيَةِ (د جزیه بیان)

جزیه څه شی ته وایي؟ جزیه د اسلامي قانون یو خاص اصطلاح ده، ددې اطلاق پر هغه خاص محصول باندې کیږي کوم چې په اسلامي هیواد کې د غیر مسلم کسانو څخه د هغوی د فیصله سوي خوښۍ مطابق اخیستل کیږي.

جزیه په اصل کې د جزاء څخه دی چې د هغه لغوي معنی د بدلې ده، دغه خاص محصول ته جزیه ځکه ویل کیږي چې هغه په اسلامي هیواد کې د اسلام پر پاته کېدو باندې منکر او پر کفر باندې د قائم پاته کېدو یو بدل او عوض دی چې دهغه د مال، جائیداد، عزت او آبرو د ساتنې لپاره اخیستل کیږي.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د مجوسیانو څخه جزیه اخیستل کیدای سي

﴿۳۸۵۹﴾: عَنْ بَجَالَةَ قَالَ كُنْتُ كَاتِبًا لِحِزْبِ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَمِّ الْأَحْنَفِ فَأَتَانَا

د حضرت بجاله رضی الله عنه څخه روایت دی چې زه د جزء بن معاویه منشي وم چې د احنف اکا دی، موږ

کِتَابُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةِ فَرَّقُوا بَيْنَ كُلِّ ذِي مَحْرَمٍ مِنْ

ته د حضرت عمر رضی الله عنه یو لیک د هغه د وفات څخه یو کال ترمنځه راغلی چې په هغه کې لیکلي وه د مجوسیانو څخه دې محرم بیل کړئ (په مجوسیانو کې دې محرم یعنې مور، لور وغیره هغه ټولي ښځې حلالې وې چې هغه په اسلام کې حرامې دي او مجوسیانو به نکاح د محارمو رواه گڼل. حضرت عمر رضی الله عنه د خپل خلافت په ورځو کې دا حکم جاري کړ چې کومې محرمې ښځې د مجوسیانو په نکاح کې وي هغه بیلې کړئ،

الْمَجُوسِ وَلَمْ يَكُنْ عُمَرُ أَخَذَ الْجَزِيَةَ مِنَ الْمَجُوسِ حَتَّى شَهِدَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ

بجاله وایي حضرت عمر رضی الله عنه به د مجوسیانو جزیه نه اخیستل، کله چې عبدالرحمن بن عوف دا شاهدې ورکړه

بُنْ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا مِنْ مَجُوسٍ هَجَرَ.

چي رسول الله ﷺ د هجر (د يو ځای نوم) د مجوسيانو څخه جزیه اخيستې ده ، نو حضرت عمر
رضي الله عنه هم جزیه ځيني واخيستل .

رواه البخاري و ذکر حديث بريده اذا امر اميرا على جيش في باب الكتاب الى الكفار

بخاري او د بريده حديث اذا امر امير على اجش ، د کتاب الي الکفار په باب کي بيان سوی دی

تخريج صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۵۷۱۶، رقم: ۳۱۵۶

د لغاتو حل : هجر: بلدة في البحرين . (په بحرین کي يوه سيمه)

تشریح: محرم هغه قریب ته وایي چي د هغه سره د مور، لور او خور وغیره نکاح کول جائز نه وي ، په مجوسیانو کي دا رواج وو چي هغوی به د خپل محرم سره واده کوی نو حضرت عمر فاروق رضی الله عنه دا حکم واستوی چي کومو مجوسیانو د خپلو محارمو سره واده کړی وي د هغو بنځو او خاوندانو په مینځ کي جلاوالی راولی یعنی د هغوی واده فسخ کړی که څه هم د اسلامي قانون دا قاعده ده چي کوم غیر مسلم د اسلامي هیواد په ذمه داری اوساتنه کي وي د هغه په مذهبي معاملاتو کي مداخلت نه کيږي بلکه هغوی ته دي پر خپل مذهب باندي د عمل کولو پوره ازادي ورکړل سي او دا خبره (یعني د خپل محرم سره واده کول) د هغوی په مذهب کي جائزه ځکه د حضرت عمر رضی الله عنه دا حکم په ظاهره یو سوال دی، ددې جواب دادی چي که څه هم د اسلامي هیواد له خوا د میانو ته په خپل مذهبي معاملاتو کي پوره ازادي حاصله وي مگر دا هم یو حقیقت دی چي د وخت امام ته دا اختیار حاصل دی چي هغه په خپل اسلامي پاچاهۍ کي چيري چي یوازي د الله جل جلاله نازل سوی قانون جاري وي هر داسي عمل منع کړي کوم چي په ښکاره د اسلامي شعارو او د دین د بنیادي اصولو او د حکومت د قانون مخالف وي ، د مجوسیانو د خپل محرم سره واده کول هم د اسلامي شعارو خلاف وو بلکه په اخلاقي او ټولنیزه توګه هم یو بد او مذموم عمل وو ځکه حضرت عمر رضی الله عنه د داسي ودو ختمولو حکم وکړ . د مجوسیانو په باره کي د جمهورو علماؤ پر دې اتفاق دی چي د هغوی څخه دي جزیه واخيستل سي بلکه د حنفیه په نزد د عجمي بت پرستو څخه هم جزیه اخيستل پکار دي مګر په دې کي د امام شافعي رحمه الله اختلاف دی .

هجر د يو ځای نوم دی د ځينو حضراتو په نزد په يمن کي بحرین ته نژدې یو ښار وو مګر د

اوسني محققينو د قول مطابق د عربو د جزيرې مشرقي ساحل چي احسا، ورته ويل کيږي مخکي په هجر سره نوميدى. او دې ته بحرين هم ويل کيږي.

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

د جزيې اندازه

﴿۳۸۱۰﴾: عَنْ مُعَاذٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ

د حضرت معاذ رضی الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ هغه يمن ته وليږئ نو دا حکم يې ورکړ

أَمْرُهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ يَغْنِي مُحْتَلِمًا دِينَارًا أَوْ عَدْلَهُ مِنَ الْمُعَافِرِي
ثِيَابٍ تَكُونُ بِالْيَمَنِ. رواه ابو داؤد.

چي د هر بالغ سړي څخه به په جزيه کي يو دينار اخلي يا د يو دينار ټوکړ چي په يمن کي تيارېږي
ابو داؤد.

تخريج سنن ابی داود ۴۲۸۸۳، رقم: ۳۰۳۸.

تشریح ابن همام رحمه الله وايي چي جزيه پر بنحو باندي نه عائد کيږي او نه پر کوچنيانو باندي عائد کيږي. همدارنگه پر ليوني، گود، شل، او فلج وهلي باندي هم جزيه نه واجبيږي او سپين بيري چي پر جنگ کولو او گټي کولو باندي قادر نه وي او هغه محتاج چي پر يو کار کولو باندي قادر نه وي د جزيې څخه مستثنی دي.

دغه حديث په ظاهره د امام شافعي رحمه الله د مذهب دليل دی چي د هغه په نزد د جزيې د اندازې ټاکلو په باره کي غني او فقير برابر دی ځکه چي په دغه حديث کي تخصيص نه دی ذکر سوی مگر د حنفیه په نزد پر غني باندي هر کال اته څلوېښت ۴۸ درهمه واجب دي چي هره مياشت د څلور درهمو په حساب ادا کيږي، پر درميانه درجې والا باندي هر کال څلويښت ۲۴ درهمه واجب دي چي د هغه څخه به هره مياشت دوه درهمه ادا کوي او پر فقير باندي هر کال دوولس درهمه واجب دي چي هغه به يې هره مياشت يو يو درهم ادا کوي.

د حنفي مذهب په باره کي په هدايه کي ليکلي دي چي دا مذهب د حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت علي رضي الله عنهم څخه نقل سوی دی او د انصارو او مهاجرينو څخه هيچا ددې خلاف نقل سوي نه دي، او کوم چي د حديث سوال دی چي په هغه کي د هر بالغ څخه يو يو

دینار اخیستل روایت سوي دي نو دا دصلح پر صورت محمول دی چي یمن د جنگ په ذریعه فتح سوی نه وو بلکه د صلح په ذریعه د یمن اوسیدونکو خپل ځان د مسلمانانو په واک کي ورکړی وو نو د جزیرې په باره کي هم د هغوی سره پر ذکر سوي مقدار باندې مصالحت وسو، یا دا چي د یمن اوسیدونکي په مالي توگه سره ډېر کمزوري وه ځکه د هغوی د جزیرې مقدار هغه و ټاکل سو کوم چي پر فقیریانو باندې واجب دی.

پر مسلمانانو جزیه واجب نه ده

﴿۳۸۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَصْلُحُ قِبْلَتَانِ فِي أَرْضٍ وَاحِدَةٍ وَلَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جَزِيَّةٌ. رواه احمد والترمذي و ابوداؤد.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: په یوه مځکه کي دوې قبیلې صحیح نه دي (یعني په یوه ځای کي د دوو مذهبو خلکو اوسیدل صحیح نه دي) او پر مسلمانانو جزیه واجب نه ده. احمد، ترمذي او ابوداؤد

تخریج: مسند الامام احمد ۱/۲۲۳، رقم: ۶۳۳، و ابوداؤد ۳/۴۳۸، رقم: ۳۰۵۳.

تشریح: په یوه مځکه کي دوې قبیلې: ددې مطلب دادی چي په یوه سیمه کي دوه مذهبونه د برابری پر بنیاد کېدل نه دي پکار، یعني ددې په ذریعه مسلمانان خبردار کيږي چي هغوی د کافرانو یعني د خپل دین د دښمنانو په مینځ (دارالحرب) کي هستوگنه اختیار نه کړي او نه ددې په ذریعه خپل ځان ذلیل او رسوا کړي، همدارنگه اسلامي پاچاهۍ ته پکار دي چي هغوی په خپلو حدودو کي کافران یعني د دین دښمنان بېله جزیې هستوگني اختیارولو ته نه پرېږدي او د هغوی د جزیرې ورکولو په صورت کي هم هغوی ته داسي د سرپورته کولو موقع ور نه کړي چي هغوی په ډاگه د اسلامي هیواد د بنیادي اصولو او قوانینو او دیني عقائدو او نظریاتو خلاف کارونه کوي، او دا خبرتیا له دې کبله وه چي په دغه دواړو صورتو کي د اسلام او کفر مساوي کېدل لازمیږي حال دا چي د اسلام په نظر کي ددې هیڅ ځای نه سته بلکه اسلام ددې متقاضي دی چي مسلمانان چیري اوسېږي په قوت، شوکت او عزت سره وي او د اسلام دښمنان ضعیف او کمزوري وي.

ځینو علماؤ دا ویلي دي چي په دغه حدیث کي یهودیانو او عیسایانو ته د جزیره العرب څخه د جلا وطنه کولو ته اشاره ده چي د اهل کتاب کېدو په وجه اهل قبله هم دي او د دوی

دواړو جلا جلا قبله ده چي د اسلام د قبلې خلاف ده چي په دې کي د دوو قبلو منونکو وجود پاته نه سي بلکه يوازي د يوې حقيقي قبلې منونکي يعني مسلمانان پاته سي .
 پر مسلمان باندي جزیه نه سي عائد کيدای : دلته هغه صورت ته اشاره سوې ده چي د مثال په توگه يو غير مسلم د ذمي کېدو په حيثيت کي په اسلامي هيواد کي هستوگنه اختيار کړل مگر هغه د جزیې ادا کولو څخه مخکي مسلمان سو نو اوس د هغه څخه د جزیې غوښتنه نه سي کيدای ځکه چي هغه مسلمان دی او پر مسلمان باندي جزیه نه عائد کېږي .

پر جزیه صلح

﴿۳۸۲۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى أَكِيدِرٍ دُومَةَ فَأَخَذَ فَأَتَوْهُ بِهِ فَحَقَّنَ لَهُ دَمَهُ وَصَالَحَهُ عَلَى الْجَزْيَةِ .

رواه ابوداؤد

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه د دومه پاچا اکيدر ته وليږئ ، خالد او د هغه ملگرو اکيدر ونيوئ او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې راويستئ ، رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه وینه توی نه کړه (معاف يې کړی) او پر جزیه يې د هغه سره صلح وکړه . ابوداؤد

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۲۷۸۳ ، رقم : ۳۰۳۷ .

د لغاتو حل : اکيدر : قلعه من بلاد الشام قريب تبوك . (د يوې کلانوم) .

تشریح اکيدر د الف په پېښ او د کاف په زېريا جزم او د دال په زېر سره د دومه ښار پاچا وو ، دومه په شام کي د تبوک سره نژدې واقع وو ، اکيدريو نصراني (عیسائي) وو ، د هغه په باره کي رسول الله صلى الله عليه وسلم دا حکم کړی وو چي هغه دي نه قتل کېږي بلکه ژوندی دي ونيول سي او ماته دي راوستل سي . کله چي هغه حاضر کړل سو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم پر هغه جزیه وټاکل ، بیا وروسته الله تعالی هغه ته هدایت وکړ او هغه کامل مسلمان سو .

د يهود او نصارا څخه د تجارت پر مال باندي د محصول اخيستو مسئله

﴿۳۸۲۳﴾: وَعَنْ حَرْبِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُمِّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

حضرت حرب بن عبید الله د خپل نیکه څخه او هغه د خپل پلار څخه روايت کوي چي رسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا الْعُشُورُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عُشُورٌ. رواه احمد و ابوداؤد.

ترجمہ و فرمايل : لسمه برخه (په مال او تجارت کي) پر يهودو واجب ده ، او پر مسلمانانو نسته .
احمد او ابوداؤد

تخريج مسند الامام احمد ۴۷۴/۳، و ابوداؤد ۴۳۵/۳، رقم: ۳۰۴۸.

تشریح دلته د عشر يعني لسمي برخي تعلق د تجارت د مال سره دی د واجب صدقو عشر مراد نه دی ځکه چي پر مسلمانانو باندي د کښت د حاصلاتو عشر واجب دی .
خطابي رحمه الله عليه وايي چي پر يهودو او نصارا باندي چي کوم عشر واجب دی دا هغه دی چي په هغه باندي د دوی سره د ذمي جوړېدو پر وخت صلح سوې وي او د هغه سره معاهده سوې وي ، او که چيري هغوی د ذمي کېدو پر وخت د هغوی سره پر يو شي باندي صلح نه وي سوې نو په دغه صورت کي به پر هغوی باندي د جزيې څخه ماسوا نور هيڅ نه واجبېږي د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب هم دادی .

په دې باره کي د حنفیه مذهب دادی که يهود او نصارا په خپلو ښارو کي د مسلمانانو د داخلېدو پر وخت د هغوی پر تجارتي مال باندي محصول وغيره اخلي نو مسلمانانو ته هم دا حق حاصل دی چي کله د هغوی ښارو ته يهود او نصارا راسي نو د هغوی پر تجارت باندي د هغوی څخه محصول واخيستل سي او که هغوی د مسلمانانو څخه محصول نه اخلي نو بيا مسلمانان هم بايد د هغوی څخه محصول نه واخلي .

پر ذميانو د معاهدې شرائط په زور پوره کيدای سي

﴿۳۸۲﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَمُرُّ بِقَوْمٍ فَلَا هُمْ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما عرض وکړ اې د الله رسوله ! موږ (جهاد ته د تللو په وخت کي) پر داسي خلکو تيريږو چي نه خو

يُضَيِّفُونَا وَلَا هُمْ يُؤَدُّونَ مَا لَنَا عَلَيْهِمْ مِنَ الْحَقِّ وَلَا نَحْنُ نَأْخُذُ مِنْهُمْ

زموږ مېلمستيا کوي او نه هغه حق ادا کوي چي زموږ لپاره پر هغوی واجب دی او موږ يې په زور نه ځيني اخلو ،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ أَبَوَايَ إِلَّا أَنْ تَأْخُذُوا كَرِهًا فَاخْذُوا. رواه الترمذي

رسول الله ﷺ و فرمايل : كه هغوى د ور كړي څخه انكار و كړي يا ستاسو مرسته ونه كړي نو تاسو په زور د هغوى څخه خپل حق تر لاسه كولاى سئ . ترمذي

تفريخ : سنن الترمذي ۱۲۵۱۴، رقم: ۱۵۸۹.

تشریح : د کومو کسانو په باره کي چي ذکر سوی دی هغوی په اصل کي ذميان وه چي اسلام يې نه وو قبول کړی بلکه د جزيې په ادا کولو سره په اسلامي سلطنت کي هستوگن وه او د هغوی د ذمي کېدو پر وخت د هغوی سره چي کومه معاهده سوې وه په هغه کي پر دوی باندي دا شرط لگول سوی وو چي کوم مسلمان د جهاد لپاره راځي او د دوی په کلي کي تیرېږي نو د هغوی مېلمستيا به کوي مگر هغوی د دغه شرط څخه مخ واړوی او کوم مسلمانان چي به د جهاد لپاره د هغوی سره پاته کېدل نو هغوی به د دوی مېلمستيا نه کول بلکه پر هغوی به يې غله هم نه پلورل ، مسلمانان چي د دغه حال څخه تنگ سول نور رسول الله ﷺ ته يې وويل او رسول الله ﷺ ذکر سوی ارشاد و فرمايه .

دا خبره بايد په ذهن کي وي چي پر هغه ذميانو باندي چي پر هغوی مخکي داسي يو شرط لگول سوی نه وي نو په دغه صورت کي د هغوی سره پاته کېدونکو مسلمانانو لپاره چي غير مضطروي دا جائز نه دي چي د هغوی مال او سامان د هغوی د خوښي څخه پرته واخلي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

پر ذميانو باندي د محصول سربيره د مسلمانانو مېلمستيا هم لازمه ده

﴿۳۸۶۵﴾: عَنْ أَسْلَمَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ضَرَبَ الْجِزْيَةَ عَلَى أَهْلِ الذَّهَبِ

د حضرت اسلم رضی الله عنه څخه روايت دی چي حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه پر هغه خلکو چي سره زريې

أَرْبَعَةَ دَنَانِيرَ وَعَلَى أَهْلِ الْوَرِقِ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا مَعَ ذَلِكَ أَرْزَاقُ الْمُسْلِمِينَ

وَضِيَّافَةٌ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ. رواه مالك.

درلودل څلور دینار جزیه و ټاکل ، او د کومو خلکو سره چي سپین زرو نه نو څلوېښت درهمه يې ورته و ټاکل ، د دې څخه پرته پر هغوی يې دا هم واجب کړی وه چي هغوی د مسلمانانو

مېلمستيا کوي . مالک

تخريج موطا الامام مالک ۲۷۹۱، رقم: ۴۳.

تشریح او د درو ورځو مېلمستيا: دا په اصل کې د خوراک او څېښاک وضاحت دی یعنې هغه غیر مسلم د ذمي کېدو په وخت کې پر هغوی باندي د جزیې کوم ذکر سوې اندازه چې ټاکل سوې وه د هغه سره دا هم ضروري وه چې کله هغوی ته یو څوک ورسې نو هغوی دي کم از کم تر درو ورځو پوري د هغوی مېلمستيا کوي .

په شرح السنه کې لیکلي دي چې د ذميانو څخه د یوه دینار زیات اندازه باندي مصالحت کول او پر هغوی دا شرط لگول که مسلمانان هغوی ته ورسې نو د هغوی مېلمستيا دي کوي دا جائز دي او د هغه مېلمستيا مصرف به د اصل جزیې څخه نه ټاکي بلکه هغه به د جزیې د ټاکل سوې اندازې څخه زیات ورکوي ، د دغه مسئلې نور تفصیل په مرقاة او نورو کتابو کې کتلی سئ .

=====

بَابُ الصَّلْحِ (د صلحي بیان)

صلح په اصل کې د صلاح او صلوح نوم دی چې د فساد په معنی د تباهی په مقابل کې استعمالیږي، د اسلامي هیواد امیر ته دا اختیار حاصل وي چې هغه د توحید مطابق د نړیوال امن ذمه داریو پوره کولو لپاره د اسلام د تبلیغ د انساني سلامتی او ازادۍ د ساتنې او د سیاسي او جنګي مصالحو سره سم د دښمن سره معاهده ، صلح او امن وکړي، رسول الله ﷺ په شپږم هجري کال کې تر ټولو لوی دښمن د مکې د کفارو سره صلح وکړه چې د حدیبیې د صلح په نامه مشهوره ده ، د دغه صلح د معاهدې وخت لس کاله ټاکل سوی وو او د حدیث او تاریخ د دغه متفق فیصلې سره سم چې د حدیبیې د هغه صلح معاهده ده چې په هغه کې نه یوازې دا چې د اسلام په تبلیغ او خپرېدو کې ډیرې اسانۍ پیدا سوې بلکه دنیا ته معلومه سوه چې اسلام د انسانیت او امن د قیامت حقیقي پلوی دی او مسلمانان په دغه لاره کې تردې حده صادق دي چې د جنګېدونکو عربو په خاصه توګه د مکې د کفارو د وحشیانه تشدد او عیارانه فلانونو سره پوره د دغه معاهدې پوره پابندي یې کول مګر د دغه صلح د معاهدې پر وخت درې کاله تېر سوي وه چې د مکې کفارو د رسول الله ﷺ حلیف بنو خزاعه په مقابل کې د جنګ کونکو بنو بکر د مرستې لپاره هغه معاهده ماته کړه .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د حدیبیې صلح

﴿۳۸۲۱﴾: عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَمَرْوَانَ ابْنِ الْحَكَمِ قَالَا خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

د مسور بن مخرمه او مروان بن حکم (رض) څخه روایت دی چې نبی کریم ﷺ روان سو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْخُدَيْبِيَّةِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِّنْ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا أَتَى ذَا الْخُلَيْفَةِ

د حدیبیې په کال تقریبا د زرو صحابه کرامو سره، کله چې ذوالخليفة ته ورسیدل نو د خپلي

قَلَدَ الْهَدْيِ وَاشْعَرَ وَأَحْرَمَ مِنْهَا بِعُمُرَةٍ وَسَارَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالثَّنِيَّةِ الَّتِي يُهْبَطُ

قربانی د حیوانانو په غاړه کي یې پټی. و تړل اشعار (یعني قوب زخمي کول چې دا د قربانی نښه ده) دایې وکړل، او د ذوالخليفة څخه یې د عمرې احرام و تړئ، او بیا مخ ته روان سول، کله چې ثنیه نامي ځای ته ورسیدل

عَلَيْهِمْ مِنْهَا بَرَكَتٌ بِهِ رَاحِلَتُهُ فَقَالَ النَّاسُ حُلْ حُلْ خَلَّاتُ الْقَصَوَاءُ خَلَّاتُ

نو د رسول الله ﷺ او ښه کښېنستل خلکو چغې کړې حل حل (دا د اوبښ د پورته کولو لپاره الفاظ دي) قصوا اړي کوي قصوا اړي کوي،

الْقَصَوَاءُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا خَلَّاتُ الْقَصَوَاءُ وَمَا ذَاكَ لَهَا بِخُلُقٍ

رسول الله ﷺ وفرمايل: قصوا اړي نه کوي او نه د هغې د اړي کولو عادت دی،

وَلَكِنْ حَبَسَهَا حَابِسُ الْفِيلِ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَسْأَلُونِي خُطَّةً

د فيل راگرځوونکي وگرځول، (ابرهه چې کوم وخت د کعبې وړانولو اراده وکړه نو د لښکر سره روان سو کله چې دغه ځای يعني ذالمحارمين ته راوړسیدل نو د هغه فيل ودرول سو، او د مکې په لور نه تلئ بيا چې فيل يې بل لوري ته وگرځوئ نو روان سو ددې پېښي په لور دا اشاره ده) بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: په هغه ذات دي مي قسم وي چې د هغه په واک کي زما ساه ده، قریش که زما څخه داسي خبره وغواړي

يُعْظُمُونَ فِيهَا حُرْمَاتِ اللَّهِ إِلَّا أُعْطِيَتْهُمْ إِيَّاهَا ثُمَّ زَجَرَهَا فَوَثَّبَتْ فَعَدَلَ عَنْهُمْ

چي په هغه کي د الله تعالی د حرم عظمت وي نوزه به هغه قبوله کړم، ددې څخه وروسته رسول الله ﷺ اوبه کښنول، او دمکې لاريې پرېښودل پر بل لور روان سول،

حَتَّى نَزَلَ بِأَقْصَى الْحُدَيْبِيَّةِ عَلَى ثَمَدٍ قَلِيلِ الْمَاءِ يَتَبَرَّضُهُ النَّاسُ تَبَرُّضًا فَلَمْ

ترڅو چي د حديبيه آخري غاري ته د رسيدو سره چي هلته لږ اوبه ولاړي وې ودرېدل، خلکو د

يُكَبِّئُهُ النَّاسُ حَتَّى نَزَحُوهُ وَشُكِّيَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَطَشُ

هغه دم څخه لږ لږ اوبه اخیستل پیل کړل ترڅو چي په لږ وخت کي دم خالي سو، بيا يې رسول الله ﷺ ته د تندي شکایت وکړ،

فَانْتَرَعَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ أَمَرَهُمْ أَنْ يَجْعَلُوهُ فِيهِ فَوَاللَّهِ مَا زَالَ يَجِيشُ لَهُمْ

رسول الله ﷺ د خپل ترکش (د غشو د کڅوڼي) څخه يو غشي راو کښی او صحابه کرامو ته يې حکم وکړ چي غشي په اوبو کي وغورځوي، قسم په الله! اوبه په دم کي په جوش راغلې

بِالرِّيِّ حَتَّى صَدَرُوا عَنْهُ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ جَاءَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِيِّ فِي

او ټول يې په اوبو اوبه کړل ترڅو چي په اوبو اخیستلو اخیستلو سره ټول خلک ولاړل غرض دا چي صحابه کرام په دې حال کي وه چي د قریشو د کفارو د لوري د صلح پیغام سره بدیل بن ورقاء خزاعي د خپل قوم د خلکو سره راغلی،

نَفَرٍ مِنْ خُزَاعَةٍ ثُمَّ آتَاهُ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْ قَالَ إِذْ جَاءَ

بيا عروه بن مسعود د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو، ددې څخه وروسته بخاري شريف اوږد حديث بيان کړی دی چي په هغه کي د قریشو د نمائندگانو خبري درج دي، بيا يې بيان

سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْتُبَ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ

کړی دی چي سهيل بن عمرو (دمکې نمائنده) د رسول الله ﷺ په خدمت کي د معاهدې ليکلو لپاره حاضر سو، نو رسول الله ﷺ (حضرت علي ته) وفرمايل: وليکه، دا هغه معاهده ده چي

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ سُهَيْلٌ وَاللَّهِ لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ مَا صَدَدْنَاكَ

په هغه کي محمد رسول الله ﷺ صلح کړې ده، سهیل وویل: قسم په الله! که موږ به د الله جل جلاله رسول گنهای نو موږ به نه منع کولای

عَنِ الْبَيْتِ وَلَا قَاتِلْنَاكَ وَلَكِنْ أَكْتُبُ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

د بیت الله مخه او نه به درسره جنگیدلای، مگر محمد بن عبد الله ولیکه، نبی کریم ﷺ وفرمایل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللَّهُ إِنِّي لَرَسُولُ اللَّهِ وَإِنْ كَذَّبْتُمُونِي أَكْتُبُ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ

قسم په الله! زه د الله جل جلاله رسول یم، که څه هم تاسو ما درواغجن گڼئ، بڼه دئ اې علي ته محمد بن عبد الله ولیکه،

فَقَالَ سُهَيْلٌ وَعَلَى أَنْ لَا يَأْتِيكَ مِنَّا رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ عَلَى دِينِكَ إِلَّا رَدَدْتُهُ غَلِيْنَا

سهیل وویل: په دې معاهده کي دا هم ولیکئ چي په موږ کي کوم کس تاسو ته راسي که څه هم هغه ستاسو په دین وي ستاسو فرض ده چي هغه سمدستي موږ ته بیرته راکړئ،

فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قَضِيَّةِ الْكِتَابِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ قُومُوا

رسول الله ﷺ دا (شرط) هم قبول کړیا چي معاهده ولیکل سوه، نو رسول الله ﷺ خپلو صحابه کرامو ته وفرمایل ولاړسئ

فَانْحَرُوا ثُمَّ اخْلِقُوا ثُمَّ جَاءَهُ نِسْوَةٌ مُؤْمِنَاتٌ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

او د خپلي قرباني حیوانان حلال کړئ، او بیا سرونه وخریاست، ددې څخه وروسته څو مسلماني بنځي راغلي او دا آیت نازل سو: (یا ایها الذین....) (اې مؤمنانو!)

آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ الْآيَةِ فَنَهَاَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ يَرُدُّوهُنَّ

کله چي تاسو ته مسلماني بنځي په هجرت راسي... ترپایه. یعني الله تعالی د هغه بنځو د بیرته استولو څخه منع وفرمایل

وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَرُدُّوا الصِّدَاقَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَجَاءَهُ أَبُو بَصِيرٍ رَجُلٌ مِنْ

او مسلمانانو ته یې دا حکم ورکړ که د دغه ښځو کافر خاوندانو د هغوی مهر ادا کړی وي نو د هغوی مهر دي بیرته ورکړل سي، د دې څخه وروسته رسول الله ﷺ مدينې ته ولاړی په لېږد ورځو کي د قریشو یو سړی ابو بصیر

قُرَيْشٍ وَهُوَ مُسْلِمٌ فَأَرْسَلُوا فِي طَلَبِهِ رَجُلَيْنِ فَدَفَعَهُ إِلَى الرَّجُلَيْنِ فَخَرَجَا بِهِ

چي مسلمان سوی وو رسول الله ﷺ ته راغلی، قریشو د هغه په غوښتنه کي دده خلک راو لېږل، رسول الله ﷺ ابو بصیر هغه دوو سړو ته ورکړ، هغوی دواړه د ابو بصیر سره مکې ته روان سول

حَتَّى إِذَا بَلَغَا ذَا الْحُلَيْفَةِ نَزَلُوا يَأْكُلُونَ مِنْ ثَمَرٍ لَهُمْ فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ لِأَحَدِ الرَّجُلَيْنِ

کله چي ذوالحلیفه ته راو رسیدل نو د خپلو خرماوو خوړلو لپاره یې قیام وکړ او ابو بصیر په هغوی کي یو سړي مخاطب کړ

وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَى سَيْفَكَ هَذَا يَا فُلَانُ جَيِّدًا ارْنِي أَنْظُرُ إِلَيْهِ فَأُمَكِّنَهُ مِنْهُ فَضَرَبَهُ

او ورته وه یې ویل قسم په الله! اې فلانی سړیه! زما په خیال کي ستا دا توره ډیره خوښه ده ما ته یې رابنکاره کړه چي زه یې هم وگورم، هغه سړي ابو بصیر ته د توري کتلو موقع ورکړه، ابو بصیر په هغه توري سره واورو کړ

حَتَّى بَرَدَ وَفَرَّ الْآخَرُ حَتَّى أَتَى الْمَدِينَةَ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ يَعْدُو فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

او یخ یې کړ دویم سړي چي ولیدل نو وتښتېدی او مدينې ته په رسیدو سره مسجد نبوي ته په منډه داخل سو، نبي کریم ﷺ د هغه په لیدو سره وفرمایل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ رَأَى هَذَا دُعْرًا فَقَالَ قَتِلَ وَاللَّهِ صَاحِبِي وَإِنِّي لَمَقْتُولٌ فَجَاءَ

دی بیري وهلی دی، هغه عرض وکړ قسم په الله! زما ملگری قتل کړل سو او زه به هم ووژل سم،

أَبُو بَصِيرٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْلُ أُمِّهِ مِسْعَرٌ حَرْبٌ لَوْ كَانَ لَهُ أَحَدٌ

په دغه وخت کي ابو بصیر هم راو رسیدی نو نبي کریم ﷺ هغه ته وفرمایل: ستا پر مور افسوس دی ته د دې جنگ اور تودونکی یې،

فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ عَرَفَ أَنَّهُ سَيَرُدُّهُ إِلَيْهِمْ فَخَرَجَ حَتَّى أَتَى سَيْفَ الْبَحْرِ قَالَ

د دې الفاظو په اوریدو سره ابو بصیر ته یقین وسو چې رسول الله ﷺ ما بیا مشرکانو ته ورکوي، نو هغه د مدينې څخه ووتی او د دریاب په لور روان سو ترڅو چې د دریاب غاړې ته ورسیدی، د راوي بیان دی چې

وَأَنْفَلَتِ أَبُو جَنْدَلٍ بْنُ سُهَيْلٍ فَلَحِقَ بِأَبِي بَصِيرٍ فَجَعَلَ لَا يَخْرُجُ مِنْ قُرَيْشٍ

ابو جندل بن سهیل هم د کافرانو څخه راتښتېدلي وو او د ابو بصیر سره یو ځای سو، غرض دا چې د مکې څخه به کوم مسلمان د قریشو د لاسه خلاصیدی

رَجُلٌ قَدْ أَسْلَمَ إِلَّا لَحِقَ بِأَبِي بَصِيرٍ حَتَّى اجْتَمَعَتْ مِنْهُمْ عَصَابَةٌ فَوَاللَّهِ مَا يَسْمَعُونَ

نو د ابو بصیر سره به یو ځای کیدی ترڅو چې په یو څو ورځو کې د هغوی څخه یوه ډله جوړه سوه، کله چې به دې ډلې واوریدل چې

بِعِيرٍ خَرَجَتْ لِقُرَيْشٍ إِلَى الشَّامِ إِلَّا اعْتَرَضُوا لَهَا فَقَتَلُوهُمْ وَأَخَذُوا أَمْوَالَهُمْ

د قریشو یو قافله شام ته ځي نو په هغه به پسې سول هغوی به یې قتلول او د هغوی مال به یې لوټ کړ،

فَأَرْسَلْتُ قُرَيْشٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُنَاشِدُهُ اللَّهَ وَالرَّحِمَ لَمَّا أُرْسِلَ

آخر قریشو یو سړی راوړلیرئ رسول الله ﷺ ته یې د خپل خپلوی واسطه ورکولو سره دا خواست وکړ چې هغوی ابو بصیر راوغواړي او په مدينه کې یې وساتي او (د دې څخه وروسته) زموږ د

إِلَيْهِمْ فَمَنْ أَتَاهُ فَهُوَ آمِنٌ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْهِمْ . رواه البخاري .

لوري چې کوم سړی تاسو ته راسي هغه په امن کې دی او موږ ته د هغه بیرته راکولو ضرورت نسته (لکه څرنګه چې وړاندي په صلح نامه کې لیکلي وه)، نو نبي کریم ﷺ خلک ولیږل او ابو بصیر او د هغه ملګري یې راوغوښتل چې مدينې ته راسئ. بخاري.

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۴۲۸۳، رقم: ۱۶۹۴.

د لغاتو حل خلالت: ای برکت من غیر علت. شمد: ای یاخذونه ماء قليل. يتبرضه: ای یاخذونه قليلا قليلا

(لېږلې اخلي). مسعر حرب: ای یحیی الحرب ويهيج القتال. سيف البحر: ای ساحله

تشریح: حدیبیه د مکې مکرمې څخه ختیځ خوا ته تقریبا پر پنځلس یا شپاړس مېله فاصله باندي واقع دیو ځای نوم دی، دلته د جبل الشمیسي په نامه غر هم دی چې د هغه په وجه اوس

هغه ته شمیسیه وایي، د حرم د حدود د دغه ځای څخه هم تیر یږي بلکه د دغه ځای زیاته برخه په حرم کې داخله ده.

تقریباً د زرو صحابه کرامو سره ... الخ: دلته د بضع لفظ اطلاق د درو څخه تر نهه پوري شمېر باندې کیږي، دلته د شمېر متعین کولو پر ځای مبهم ځکه ذکر سوی دی چې په دغه وخت کې د صحابه کرامو کوم شمېر چې در رسول الله ﷺ سره ملګري وه د هغه په باره کې مختلف روایتونه دي، په ځینو روایتو کې څوارلس سوه شمېر بیان سوی دی، په ځینو کې پنځلس سوه او په ځینو روایتو کې یو زر او څلور سوه یا تر دې هم زیات الفاظ راغلي دي، علماً و په دغه روایتو کې داسې مطابقت پیدا کړی دی چې په شروع کې خو رسول الله ﷺ د څوارلس سوه صحابه کرامو سره روان سوی وو مګر وروسته په مختلفو مرحلو کې په شمېر کې زیاتوب کېدی نو کوم راوي چې تر ټولو مخکې شمېر کړی وو هغه د څوارلس سوه شمیر روایت کړی بیا وروسته چې د کوم خلکو زیاتوب و سو هغه دوی ونه لېدل نو هغه په خپل روایت کې د څوارلس سوه شمېر بیان کړ مګر کوم راوي چې وروسته راتلونکي خلک هم ولېدل هغه د پنځلس سوه شمېر ذکر وکړ او کوم راوي چې د شمېر تعین او تحقیق ونه کړ هغه په خپل روایت کې د یو زر او څوارلس سوه یا تر دې زیات بیان کړ.

ذبح وکړئ او بیا سرونه و خروئ: احصاریعني د حج یا عمرې د احرام تړلو څخه وروسته د هغه حج یا عمرې د ادا کولو څخه د منع کولو په صورت کې دا حکم دی، امام شافعي رحمه الله وایي چې کوم سړی د حج یا عمرې د احرام تړلو څخه وروسته د هغه حج یا عمرې څخه منع سي چې هغه ته محصر وایي نو هغه دي خپله هډي په هغه ځای کې ذبح کړي چیرې چې هغه منع سوی وي که څه هم هغه ځای د حرم په حدودو کې واقع نه وي، هغه د خپل په دلیل کې دا خبره کوي چې رسول الله ﷺ د حدیبیه په موقع کې د هډي ذبح کولو حکم ورکړی وو حال دا چې حدیبیه په حرم کې نه ده مګر د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله په نزد د هډي ذبح کول د حرم په حدودو کې شرط دی ځکه د هغه له خوا دا ویل کیږي چې د حدیبیه ټوله سیمه د حرام د حدودو څخه وتلې نه ده بلکه د هغه ځیني برخې د حرم په حدودو کې داخلي دي او ظاهره ده چې په دغه وخت کې هډي په هغه ځای کې ذبح سوي وي کوم چې د حرم په حدودو کې دي.

د هغوی مهر بېرته ورکړئ: د دغه حکم مطلب دا وو که د مسلمانانو بنځو کافر خاوندان د اخیستلو لپاره راسي او هغوی د دوی مهر ادا کړی وي نو هغه مهر دي هغوی ته بېرته ورکړل سي، د تفسیر مدرک او نورو څخه معلومېږي چې د مهر بېرته ورکولو دغه حکم د هغه وخت

لپاره خاص و و بیا وروسته منسوخ کړل سو .

دا خبره باید په ذهن کي وي چي د صلح د معاهدې دغه شرط چي د مکې څخه کوم څوک تاسو ته راسي که څه هم هغه په مسلمان کېدو سره راسي نو هغه به د مکې کفارو ته حواله کول ضروري وي دغه حکم یوازي د خلکو سره متعلق وو ځکه د مکې دغه ښځي چي په مسلمان کېدو سره رسول الله ﷺ ته راغلي نو الله تعالی حکم نازل کړ چي په صلح کي یوازي سړي بېرته ورکول فیصله سوي وه نه ښځي ، ځکه چي هغه ښځو خپل ځان په سخت تکلیف کي اچولو سره راغلي وې نو هغوی دي بېرته نه استول کېږي .

که د هغه یو څوک مرسته کونکی وي ... ددې یو مطلب خو هغه دی کوم چي په ترجمه کي واضح سوی دی او یو مطلب یې دادی چي کاش دا وخت یو خیرخواه د ابوبصیر رضی الله عنه سره وای چي هغه ته یې ښوولي وای چي هغه دي اوس ماته نه راځي چي زه هغه بېرته ورنه کړم ، د حدیث د سیاق مطابق دا مطلب زیات مناسب دی .

کله چي ابوبصیر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ دا خبره واوریدل : یعنی رسول الله ﷺ چي کله دا وفرمایل چي ابوبصیر رضی الله عنه د جنگ او رتیږوي نو هغه پوه سو چي دلته په مدینه کي ماته پناه نه سي تر لاسه کیدای بلکه زه به بېرته کفارو ته سپارل کېږم ځکه چي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد صریحا دې ته اشاره کوي چي رسول الله ﷺ په هر حالت کي د صلح پابندي کوي نه به ابوبصیر د ځان سره وساتي او نه به د هغه مرسته کوي .

حضرت ابو جندل رضی الله عنه د هغه سهیل زوی وو کوم چي د حدیبیې د صلح په وخت کي د مکې د قریشو سفر او نمائنده وو او د رسول الله ﷺ سره یې معاهده کړې وه ، ابو جندل په مکه کي اسلام قبول کړی وو چي د هغه په نتیجه کي د هغه پلار سهیل هغه بندي کړی وو مخکي هغه په یو طریقه سره د مکې د کفارو څخه په تنبېدو سره حدیبیه ته راغلی وو مگر رسول الله ﷺ د صلح د معاهدې د ذکر سوي شرط مطابق هغه ته په تسلي ورکولو سره او د ډېر بحث څخه وروسته مکې ته بېرته واستوی مگر هغه بیا د مکې څخه وتښتیدی او په راتلو سره د ابوبصیر رضی الله عنه سره یو ځای سو .

د حدیبیې د صلح درې شرطونه

﴿۳۸۶﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ صَالَحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُشْرِكِينَ

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی چي نبی کریم ﷺ په ورځ د حدیبیه کي د مشرکانو

يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ عَلَى أَنَّ مَنْ أَتَاهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ رَدَّهُ إِلَيْهِمْ

سره پر درې خبرو صلح کړې وه: یو خو دا چې په مشرکانو کې کوم سړي مسلمانانو ته راسي هغه به بیرته استوي،

وَمَنْ أَتَاهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يَرْدُّوهُ وَعَلَى أَنْ يَدْخُلَهَا مِنْ قَابِلٍ وَيُقِيمَ بِهَا

دویم دا چې په مسلمانانو کې کوم سړی مشرکانو ته ولاړ سي هغه به نه استول کیږي، دریم دا چې راتلونکی کال چې مسلمانان مکې ته داخل سي صرف

ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَا يَدْخُلُهَا إِلَّا بِجُلْبَانَ السِّلَاحِ السَّيْفِ وَالْقَوْسِ وَنَحْوِهِ فَجَاءَ أَبُو جَنْدَلٍ يَحْجُلُ فِي قِيُودِهِ فَرَدَّهُ إِلَيْهِمْ . متفق عليه

درې ورځې په مکه کې اوسېږي او خپل ټوله وسله توري، ليندۍ وغيره به بند ساتي، په دغه ورځو کې ابو جندل په زولنو کې تړلی راغلی نو رسول الله ﷺ هغه بیرته ورکړی. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۰۳/۵، رقم: ۲۶۹۸، و مسلم ۱۴۱۰/۳، رقم: ۹۲-۱۷۸۳.

د لغاتو حل: يجلبان: هو جراب من ادم، اي من جلد يوضع فيه السيف. (د توري پوښ). يحجل: اي يمشي كما يمشي الحجل.

تشریح: جلبان د پوست څخه جوړه سوې يو کڅوڼه وه چې کله به خلکو سفر کوی نو خپل وسله او نور شيان به يې په هغه کې اېښودل او د ځين د شا خوا ته به يې زړول، دلته جلبان يعنې په پوښ کې د وسلې اېښودو سره د راوړلو د شرط څخه د مشرکينو دا مراد وو چې راتلونکی کال مسلمانان کله مکې ته راځي نو خپل وسله به د پوښ څخه په اېستلو ښار ته نه داخليږي بلکه هغه دي په پوښ کې اېږدي چې په داسې کولو سره د مسلمانانو د غلبې د هغوی د طاقت او فوقيت او د جنگي ارادو اظهار ونه سي.

ابو جندل رضی الله عنه ابن سهيل چې د هغه په باره کې په مخکنې حديث کې هم بيان سوی دی، نوموړي په مکه کې اسلام قبول کړی وو او په کومو ورځو کې چې د حديبيه صلح سوې وه هغه د مکې د مشرکينو په بند کې وو هغه په يو طريقه سره د مکې څخه په تېښتېدو سره رسول الله ﷺ ته حديبيه ته ورسيدی مگر رسول الله ﷺ د صلح د معاهدې سره سم هغه مشرکينو ته وسپاری او هغه ته يې د صبر او استقامت په تلقين کولو سره وفرمايل چې اي ابو جندل! د صبر او

استقامت لار اختیار کړه او د آخرت د اجر او ثواب امید لره، الله تعالى به ستا لپاره هم او د نورو ضعیفو او لاچارو خلکو لپاره هم د خلاصون، نجات او خوشحالی وخت راوړي.

علماء کرام لیکي چي د رسول الله ﷺ د اهل مکه دغه شرطونه قبلول په ظاهره د مسلمانانو لپاره تکلیف او د هغوی د ملي جمعیت او وقار خلاف وو مگر هغه وخت مسلمانان کمزوري او ضعیف وه او په هغوی کي دومره مادي طاقت او د هغوی سره دومره وسایل نه وه چي د هغه په ذریعه هغوی د اهل مکه مقابله کړي وای، دوهم دا چي رسول الله ﷺ هم د مدینې څخه د جنگ په اراده نه وو تلی بلکه د عمرې لپاره روان سوی وو او د هغه لپاره یې احرام تړلی وو، او بلي خواته د حرم شریف د حدودو عظمت او د هغه د شرعي تقاضا په لحاظ هم ضروري وه او د الله تعالی له خوا د جنگ کولو حکم هم نه وو نازل سوی.

ددې څخه ماسوا نور هم ډېر حکمتونه وه کوم چي د رسول الله ﷺ په نظر کي وه او د کار په پای کي ددغه صلح او معاهدې ډېرې ګټې ظاهري سوې چي د اسلام د خپرېدو او د اسلام د حق آواز په څلور کونجه دنیا کي خپور سو او بیا الله تعالی د مکې مکرمې عظیمه فتحه ورکړه او د هغه ځای خلک یې د اسلام غېږ ته راوستل او داسي ثابته سوه چي په دغه وخت کي رسول الله ﷺ اهل مکه ته پر وړاندي سوو شرطونو باندې د صلح کولو سره نه یوازي دا چي د خپل امن غوښتني د جذبې او د انسانیت اظهار یې وکړ بلکه د خپل بې مثاله سیاسي بصیرت، بالغ نظری او دور بینۍ نمونه یې هم وړانده کړه او تر ټولو زیات یې د الله تعالی د منشاء او د الله تعالی د حکم د فرمانبرداری او د کمال عبودیت اظهار یې هم وکړ.

﴿۳۸۲۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ قُرَيْشًا صَالَحُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَشْرَطُوا

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي قریشو د نبی کریم ﷺ سره صلح وکړه او دا شرطونه یې

عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكُمْ وَمَنْ

کنښنودل چي که څوک ستاسي راسي موږ ته بیا به یې نه درکوو او که په موږ کي کوم سړی

جَاءَكُمْ مِنَّا رَدَدْتُمُوهُ عَلَيْنَا فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْكُتُبُ هَذَا قَالَ نَعَمْ إِنَّهُ

تاسو ته درسي تاسو به هغه موږ ته بیرته راکوئ، (د دې شرط په اورېدو سره) صحابه کرامو وویل ای د الله رسول له! ایا دا شرطونه موږ ولیکو؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: هو البته کوم

مَنْ ذَهَبَ مِنَّا إِلَيْهِمْ فَأُبْعِدَهُ اللَّهُ وَمَنْ جَاءَنَا مِنْهُمْ سَيَجْعَلُ اللَّهُ لَهُ فَرْجًا
وَمَخْرَجًا. رواه مسلم

سړی چې زموږ څخه وتښتي هغه به الله تعالی د خپل رحمت څخه لیري کړي او کوم سړی چې د
دوی څخه موږ ته راسي کیدای سي الله تعالی پر هغه د پراختیا او خلاصون لار خلاصه
کړي. مسلم

تخریج صحیح مسلم ۱۴۱۰/۳، رقم: ۹۲-۱۷۸۳.

د بنځو بیعت

﴿۳۸۶۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ فِي بَيْعَةِ النِّسَاءِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د عائشې څخه روایت دی چې د بنځو د بیعت په اړه چې د بیعت لپاره به راتلې نور رسول الله

وَسَلَّمَ كَانَ يُمَتِّحُنَهُنَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعُنَكَ

ﷺ به په دې آیت سره د هغوی امتحان اخیستی: (یا ایها النبي...) (ای نبی هر کله چې تاسو
ته مؤمنانې بنځي د بیعت لپاره حاضري سي الخ)

فَمَنْ أَقَرَّتْ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنْهُنَّ قَالَ لَهَا قَدْ بَايَعْتُكِ كَلَامًا يُكَلِّمُهَا بِهِ وَاللَّهُ مَا

مَسَّتْ يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْبُيَاعَةِ. متفق عليه

په هغوی کې هغه بنځي چې د دغه شرطونو کوم چې په دې آیت کې ذکر دي اقرار به وکړ نو
رسول الله ﷺ به هغوی ته وفرمایي: ما ستا سره بیعت وکړ او رسول الله ﷺ به د هغوی سره
خبري فرمایلي او په الله جل و الله ډي مي قسم وي رسول الله ﷺ هېڅکله د یوې بنځي لاس په بیعت
کې نه دی مسه کړی. بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۱۲۱۵، رقم: ۲۷۱۳، و مسلم ۱۴۸۹/۳، رقم: ۸۸-۱۸۶۶.

تشریح د دغه آیت کریمه په رڼا کې به یې ازمويل: یعنې په دغه آیت کې د بنځو لپاره چې د
کومو احکامو پابندي د بیعت شرط اېښودل سوی وو رسول الله ﷺ به هغه د بنځو څخه پر هغه
احکامو د عمل کولو اقرار کوی هغوی چې به عهد او اقرار وکړ نو رسول الله ﷺ به د هغوی

سره بیعت کوی نو ددغه پوره آیت مفهوم او مضمون دادی چي مسلمانني ښځي په دغه شرطو (یعني په دغه احکامو باندي د عمل کولو) بیعت وکړي چي هغه ښځي به یو ذات یا یو شی د الله تعالی سره نه شریکوي ، غلا به نه کوي ، زنا به نه کوي ، خپل اولاد به نه قتلوي ، پر چا به تهمت نه وایي او عصیان به نه کوي یعني د الله ﷻ او د رسول ﷺ د احکامو څخه به مخ نه اړوي ، په دې اعتبار سره دغه آیت کریمه د هغه آیت تفسیر او وضاحت دی کوم چي په مخکي حدیث کي تېر سوی دی یعني :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ....

د حدیث د آخري برخي مطلب دادی چي که څه هم بیعت لاس په لاس کي نیولو سره اخیستل کيږي مگر رسول الله ﷺ به د ښځو څخه زباني (په ژبه) بیعت اخیستی یعني هغوی ته به یې داسي فرمایل چي ما ستاسو بیعت قبول کړ ، ددې څخه معلومه سوه چي ځیني مشائخ د ښځو څخه د بیعت اخیستلو پر وخت دا طریقه اختیاروي چي د هغو د مړید کولو په وخت کي په یو لوبني کي اچول سوو او یو کي خپل لاس اچوي او هغه ښځه هم په هغه اوبو کي خپل لاس اچوي یا ځیني حضرات دا کوي چي د یو جامې څوکه په خپل لاس کي ونیسي او دوهمه څوکه هغه ښځه په لاس کي ونیسي نو د داسي تکلفاتو هیڅ ضرورت نه سته بلکه کومه طریقه چي د رسول الله ﷺ څخه ثابته ده په هغه باندي اکتفاء کول غوره او احسن دي .

د کتاب مؤلف د بیعت سره اړوند دغه حدیث دلته د صلح په باب کي ځکه نقل کړی دی چي د حدیبیه د صلح په وخت کي د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو څخه د بیعت اخیستلو مرحله هم راغلې وه چي د بیعت الرضوان په نامه مشهوره ده او هغه د قرآن کریم په دغه آیت کریمه کي هم بیان سوې ده : لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ ... ددغه مناسبت سره اړوند دغه حدیث هم دلته نقل سوی دی که څه هم د حدیبیه د صلح په وخت کي د ښځو څخه بیعت نه وو اخیستل سوی .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د حدیبیې د صلح یو غونډه شریطونه

﴿۳۸۵﴾: عَنِ الْمَسُورِ وَمَرْوَانَ أَنَّهُمَا اصْطَلَحُوا عَلَى وَضْعِ الْحَرْبِ عَشْرَ سِنِينَ يَأْمَنُ فِيهِنَّ النَّاسُ وَعَلَى أَنَّ بَيْنَنَا عَيْبَةً مَكْفُوفَةً وَأَنَّهُ لَا إِسْلَالَ وَلَا

اغلال . رواه ابوداؤد.

د حضرت مسور او مروان (رض) څخه روايت دى چې قريشو پر لس کاله جنگ نه کولو باندې صلح وکړه چې په دغه وخت کې به خلک په امان سره وي او دا شرط يې وکړ چې زموږ زړونه دي د چم، فريب او فساد څخه پاک وي، او د وفا او صلح به هر وخت خيال ساتي او دا چې زموږ په منځ کې به غلا نه په پټه وي او نه په څرگنده . ابوداؤد .

تخريج سنن ابی داود ۲۱۰۸۳، رقم: ۲۷۶۶.

د لغاتو حل عيبه مكفوفة: ما يجعل فيه الثياب والمعنى صدر مطويا على حسن العهد. اسلال: اى سرقة خفية. (پټه غلا). اغلال: اى خيانة. (خيانت)

تشریح (عيبه مكفوفة): د دې مراد دادى چې موږ به په خپلو کې د يو بل لپاره خپل سينې د مکر، چم، کينه، عداوت، شر او فساد څخه پاکي ساتو او د صلح او وفا به هر وخت خيال ساتو نه به په پټه غلا کوو او نه خيانت: د دې مطلب دادى چې هر ډله دي د دې خيال وساتي چې د هغه هيڅ کس د بل کس مال او د هغه شي څخه نه په غلطۍ سره شى واخلي او نه په ښکاره سره غصب کړي .

د غير مسلمانو سره د معاهدې پر پابندۍ نه کولو تنبيه

﴿۳۸۱﴾: وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَبْنَاءِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ

حضرت صفوان بن سليم رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د څو اصحابو د زامنو څخه

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ آبَائِهِمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

او هغوى د خپلو پلرونو څخه روايت کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي :

أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوْ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بَغَيْرِ

طَيِّبِ نَفْسٍ فَإِنَّا حَاجِبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . رواه ابوداؤد.

خبردار! چا چې پر هغه چا ظلم وکړ پر ذمي يا مستامن باندې يا نقصان وکړي د هغه يا د هغه د طاقت څخه زيات تکليف ورکړي يا د هغه د خوښۍ څخه پرته يې د هغه څخه يو شى واخيست نو زه به د قيامت په ورځ دده سره دعوه کونکى يم . ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داود ۴۳۷۱۳، رقم: ۳۰۵۲.

د بنحو د اجتماعي بیعت طریقہ

﴿۳۸۷۲﴾: وَعَنْ أُمِّمَةَ بِنْتِ رُقَيْقَةَ قَالَتْ بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د امیمه بنت رقیقه (رض) څخه روایت دی چې ما د څو بنحو سره د رسول الله ﷺ سره بیعت وکړه

فِي نِسْوَةٍ فَقَالَ لَنَا فِيهَا اسْتَطَعْتَنَ وَأَطَقْتَنَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَرْحَمُ بِنَا مِنَّا

، رسول الله ﷺ موږ ته وفرمایل: (ما ستاسو څخه بیعت واخیست) ددې شي چې تاسو د هغه

توان او استطاعت لرئ، ما عرض وکړه الله او د هغه رسول زموږ په حق کې تردې زیات رحم

کونکي دي څومره چې موږ

بِأَنْفُسِنَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَايَعْنَا تَعْنِي صَافِحُنَا قَالَ إِنَّمَا قَوْلِي لِمَاءَةِ امْرَأَةٍ

پر خپلو ځانونو یو، ما بیا عرض وکړه ای دا الله رسوله! زموږ څخه بیعت واخلي، یعني زموږ سره

لاس نیونه یا لاس ورکول وکړئ، رسول الله ﷺ وفرمایل: زما خبرې د سلو بنحو لپاره هم هغه

كَقَوْلِي لِامْرَأَةٍ وَاحِدَةٍ. رواه الترمذي والنسائي وابن ماجه ومالك في الموطأ

دي کومي چې د یوې بنځي لپاره دي (یعني زما کلام هم د بیعت لپاره کافي دي) ترمذي،

نسائي، ابن ماجه او مالک

تخریج: سنن الترمذي ۱۲۹۱۴، رقم: ۱۵۹۷.

تشریح: د مشکوة شریف په اصل نسخه کې د رواه څخه وروسته خالي ځای دی، ددې مطلب

دادی چې د مشکوة مؤلف ته ددغه حدیث د ماخذ تحقیق نه دی سوی مگر په حاشیه کې ځینو

شارحینو دا عبارت لیکلی دی چې رواه الترمذي والنسائي وابن ماجه ومالك في الموطأ

كلهم من حديث محمد بن المنكدر انه سمع من ائمة الحديث وقال الترمذي حديث حسن

صحيح لا يعرف الا من حديث ابن المنكدر.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د حدیبی د معاهدې کتابت د رسول الله ﷺ په قلم

﴿۲۸۷۳﴾: عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د عمرې لپاره تشریف یووړ د

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدْعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ حَتَّى قَاضَاهُمْ

ذی القعدة په میاشت کې، د مکې خلکو رسول الله ﷺ مکې ته د داخلېدو څخه منع کړ، رسول الله ﷺ پر دې امر مصالحت (صلح) وکړه چې

عَلَى أَنْ يَدْخُلَ يَعْنِي مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ يُقِيمُ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَتَبُوا

هغوی به راتلونکی کال مکې ته راځي او یوازې درې ورځې به تیروي، بیا چې د معاهدې
تحریر ولیکل سو

الْكِتَابَ كَتَبُوا هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَقَالُوا لَا نُقَرُّ بِهَا فَلَوْ

نو په هغه کې د رسول الله ﷺ مبارک نوم داسې ولیکل سو: هذا ما قاضى عليه محمد رسول الله (دا هغه صلحنامه ده چې محمد ﷺ پر صلح کړې ده) مشرکانو وویل: موږ ستاسو د

نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ مَا مَنَعْنَاكَ وَلَكِنْ أَنْتَ مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ أَنَا

رسالت اقرار نه کوو، که موږ دا عقیده درلودلای چې تاسو د الله ﷻ رسول یاست نو تاسو به مو د مکې څخه نه منع کولای، تاسو د عبد الله زوی محمد (ﷺ) یاست، رسول الله ﷺ ورته

رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَا مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ امْحُ رَسُولُ

و فرمایل: زه د الله ﷻ رسول یم او د عبد الله زوی محمد یم، بیا رسول الله ﷺ حضرت علي رضی الله عنه ته و فرمایل: د رسول الله لفظ ایسته کړه،

اللَّهُ قَالَ لَا وَاللَّهِ لَا أَمْحُوكَ أَبَدًا فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت علي رضی الله عنه عرض وکړ: نه زه ستاسو نوم مبارک په خپل لاس سره هیڅکله نه سم خرابولای

، نورسول الله ﷺ صلح نامه د حضرت علي عليه السلام د لاس څخه واخيستل

وَلَيْسَ يُحْسِنُ يَكْتُبُ فَكُتِبَ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ لَا

او که څه هم چې رسول الله ﷺ ښه ليکل نسوای کولای داسي وليکل دا معاهده چې محمد بن عبدالله صلح پر کړې ده . (او ددې شرائط دادي) :

يَدْخُلُ مَكَّةَ بِالسِّلَاحِ إِلَّا السَّيْفَ فِي الْقِرَابِ وَأَنْ لَا يَخْرُجَ مِنْ أَهْلِهَا بِأَحَدٍ

مکې ته چې راتلونکی کال راځي نو پرته د توري څخه هغه هم په تيکي کي بنده بل هيڅ وسله به نه راوړي، (۲) مکې ته د داخلېدو څخه وروسته که دمکې يو سړی د هغوی سره د يو ځای کېدو

إِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَّبِعَهُ وَأَنْ لَا يَمْنَعَ مِنْ أَصْحَابِهِ أَحَدًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ بِهَا فَلَمَّا

اراده وکړي نو هغه به د ځان سره نه بيايي، (۳) که د هغوی په ملګرو کي يو څوک په مکه کي د پاته کېدو اراده وکړي نو هغه به نه منع کوي، راتلونکی کال چې

دَخَلَهَا وَمَضَى الْأَجَلَ اتُّوا عَلَيَّا فَقَالُوا قُلْ لِصَاحِبِكَ اخْرُجْ عَنَّا فَقَدْ مَضَى

الْأَجَلَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. متفق عليه

رسول الله ﷺ مکې ته تشریف راوړ او درې ورځي تيري سوې نو د قریشو کفار حضرت علي عليه السلام ته راغلل او ورته وې ويل : خپل ملګري (يعني رسول الله ﷺ) ته ووايه چې اوس زموږ د ښار څخه ولاړسي ځکه چې وخت تیر سو ، نورسول الله ﷺ د مکې څخه روان سو . بخاري او مسلم .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۰۳/۵ ، رقم : ۲۶۹۹ ، و مسلم ۱۴۰۹۱۳ ، رقم : ۹۰ - ۱۷۸۳ .

تشریح : حضرت علي عليه السلام چې کله د رسول الله ﷺ د لفظ خرابولو څخه انکار وکړ نو گویا هغه

دا وگڼل چې دغه حکم د وجوب په توګه نه دی ګڼه نو هغه به هيڅکله انکار نه وای کړی ، او حقيقت دادي چې د هغه داسي کول انکار نه وو بلکه د عين اتباع د درجي شی وو ځکه چې د دغه انکار بنياد د رسول الله ﷺ سره زياته مينه او عقيدت وو چې د حضرت علي عليه السلام يوازينی سرمايه د روح او ځان هم وو نو هغه به څرنگه دا زغملای سول چې په خپل لاس سره تر ټولو لوی حقيقت خراب کړي کوم چې د هميشتني صداقت د ټولي نړۍ په زړه او ذهن کي راسخ کول د هغه د ايمان خلاصه هم وه او د ژوند مقصد هم .

دا خبره د علماؤ په مینځ کي اختلافي ده چي دغه صلح نامه خپله رسول الله ﷺ لیکلې وه لکه څرنګه چي د حدیث څخه معلومیږي ، اکثر حضرات دا وایي چي دغه صلح نامه رسول الله ﷺ نه وه لیکلې او نه رسول الله ﷺ لیکلای سول ځکه چي الله تعالی رسول الله ﷺ ته امي فرمایلي دي او امي هغه سړی وي چي لیک او لوست نه سي کولای ، ځیني نور حضرات وایي چي د رسول الله ﷺ دغه صلح نامه لیکل یو حقیقت دی که څه هم رسول الله ﷺ ته امي فرمایلي سوي دي مګر کله چي د رسول الله ﷺ په نبوت او رسالت کي پیدا کیدونکي شکونه او شبهې ختمی سوي او د رسول الله ﷺ د رسول کېدو دلیلونه د روښانه ورځي په ډول څرګند سول نو الله تعالی رسول الله ﷺ پر لیکلو قادر کړ ، داهم ویل کیږي چي هغه وخت د رسول الله ﷺ لیکل د معجزې په توګه وه ، ددغه حدیث ظاهري مفهوم د دغه حضراتو دلیل دی مګر د اول الذکر حضراتو له خوا ددغه حدیث تاویل دا کیږي چي رسول الله ﷺ و لیکل : ددې څخه مراد دادی چي رسول الله ﷺ حضرت علي علیه السلام ته د لیکلو حکم ورکړ او دا جمله بالکل داسي ده لکه چي وویل سي چي پاچا فلانی ښار جوړ کړی ظاهره ده چي ددغه جملې مطلب دا نه دی چي پاچا په خپل لاس سره ښار جوړ کړی بلکه ددې مطلب دادی چي پاچا د هغه ښار د جوړولو حکم ورکړ .

=====

بَابُ إِخْرَاجِ الْيَهُودِ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ

(د جزیره عرب څخه د یهودو د شړلو بیان)

جزیره د وچي مخکي هغه ټوټې ته وایي چي څلور خواوو ته یې اوبه وي ، او جزیره العرب هغه سیمي ته وایي کوم چي بحر هند ، بحر شام ، دجله او فرات د څلورو خواوو څخه راچاپیره کړي دي او په نورو لفظو کي داسي ویل کیدای سي چي د جزیره اطلاق د عربي دنیا پر هغه خطه باندي کیږي کوم چي په اوږدوالي کي د عدن څخه د شام تر سرحد پوري او په پلنوالي کي د جدې څخه تر عراق پوري مشتملي دي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د جزیره العرب څخه د یهودو ایستل

﴿ ۳۸۴ ﴾ : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ خَرَجَ

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دى چې موږ په مسجد كې ناست وو چې رسول الله ﷺ

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ انْطَلِقُوا إِلَى يَهُودَ فَخَرَجْنَا حَتَّى جُنَّا بَيْنَ

تشریف راوړ او وه یې فرمایل: د یهودو په لور ولاړسئ، موږ د رسول الله ﷺ سره روان سوو او

الْمِدْرَاسِ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ يَهُودَ أَسْلِمُوا تَسْلَمُوا

د یهودو مدراس ته ورسېدو، نبي کریم ﷺ د هغوی په منع کي ودریدئ او وه یې فرمایل: اې
د یهودو ډلي! تاسو مسلمانان سئ چې سلامت سئ

وَأَعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَجْلِيَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَرْضِ فَمَنْ
وَجَدَ مِنْكُمْ بِمَالِهِ شَيْئًا فَلْيَبِعْهُ. متفق عليه.

واضح دي وي چې مخکې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ ده او ما دا اراده کړې ده چې زه تاسو
ددې مخکي څخه وشړم، نو تاسو د خپل مال څخه چې هر څومره خرڅ کول غواړئ خرڅ کړئ.
بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۷۰/۶، رقم: ۳۱۶۷، ومسلم ۱۳۸۷/۳، رقم: ۱۷۶۵-۶۱.

د لغاتو حل: بيت المدراس: الموضع الذي يقرأ فيه اهل الكتاب كتبهم ويدرسونها.

﴿۳۸۷۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَامَ عُمَرُ خَطِيبًا فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دى چې حضرت عمر رضي الله عنه خطبه و فرمایل او وه یې ويل: رسول الله

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَامِلَ يَهُودَ خَيْبَرَ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَقَالَ نُقِرُّكُمْ مَا أَقَرَّكُمْ

ﷺ د خیبر د یهودیانو سره معامله کړې وه یعنې داسي چې د هغوی مخکي به د هغوی سره وي
او د پیداوار څخه به نیمه د هغوی څخه اخیستل کیږي او پر هغوی یې جزیه هم ټاکلې وه، او دا
یې فرمایلي وه موږ تاسو تر هغه وخته پوري پاته ساتو تر څو پوري چې الله تعالی تاسو پاته
ساتي (یعنې تر څو پوري چې ستاسو د ایستلو موږ ته حکم رانه کړي)

اللَّهُ وَقَدْ رَأَيْتُ إِجْلَاءَهُمْ فَلَمَّا أَجْمَعَ عُمَرُ عَلَى ذَلِكَ أَتَاهُ أَحَدُ بَنِي أَبِي الْحَقِيقِ

اوس زه د هغوی د وطن څخه ایستل مناسب گڼم، بیا چي حضرت عمر رضی الله عنه د یهودیانو د ایستلو اراده وکړه نو د قبيله ابو الحقیقي یو سړي د هغوی په خدمت کي حاضر سو .

فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَتُخْرِجُنَا وَقَدْ أَقَرْنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او عرض یې وکړ اې امیر المؤمنین! ایا تاسو موږ باسي؟ حال دا چي رسول الله صلی الله علیه و آله موږ پر

وَعَامَلْنَا عَلَى الْأَمْوَالِ فَقَالَ عُمَرُ أَظَنَنْتَ أَنِّي نَسِيتُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

ایښي یو او پر مال یې زموږ سره معامله کړې وه، حضرت عمر رضی الله عنه ورته وفرمایل: ایا ته دا خیال کوي چي ما د رسول الله صلی الله علیه و آله دا قول هیر کړ چي تاته یې فرمایلي وه

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ بِكَ إِذَا أُخْرِجْتَ مِنْ خَيْبَرَ تَعْدُو بِكَ قُلُوبُكَ لَيْلَةً بَعْدَ

یعني دا چي هغه وخت به ستا څه حال وي کوم وخت چي ته د خیبر څخه شپه په شپه وایستل سي ، اوستا اوښه به ستا سره ځلي ،

لَيْلَةٍ فَقَالَ كَانَتْ هَذِهِ هُزَيْلَةً مِنْ أَبِي الْقَاسِمِ فَقَالَ كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللَّهِ

هغه یهودي وویل چي ابو القاسم (رسول الله صلی الله علیه و آله) دا خبره د مسخرو په توگه کړې وه، حضرت عمر رضی الله عنه ورته وویل د الله دښمنه! ته درواغجن یې ،

فَأَجْلَاهُمْ عُمَرُ وَأَعْطَاهُمْ قِيَمَةَ مَا كَانَ لَهُمْ مِنَ الثَّمَرِ مَالًا وَإِبِلًا وَعُرُوضًا

مِنْ أَقْتَابٍ وَجِبَالٍ ذَلِكَ . رواه البخاري .

بیا حضرت عمر رضی الله عنه یهود د وطن څخه وایستل او د هغوی د میوو وغیره په قیمت کي یې مال ، اوبنان او اسباب یعنی رسی وغیره ورکړې . بخاري

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري) ۳۲۷/۵، رقم: ۲۷۴۰.

د لغاتو حل قلوبک: ای ناقتک الشابه. (خوانه اوښه). هزيلة: تصغير هزلة نقيض الجدة. (خراب).

اقتاب: جمع قتب. ای رجل البعير. (د اوبن خاوند)

د مشرکانو د جزیره عرب څخه د ایستلو د رسول الله ﷺ وصیت

﴿۳۸۷﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصَى بِثَلَاثَةٍ

د ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ (د وفات پر وخت) د درو خبرو وصیت

قَالَ أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَأَجِيزُوا الْوَفْدَ بِنَحْوِ مَا كُنْتُ

و فرمایه: (۱) یو خو دا چې یهودیان د جزیره عرب څخه وایستل سي (۲) دویم دا چې د

قاصدانو سره داسي چلن کوی

أَجِيزُهُمْ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَسَكَتَ عَنِ الثَّالِثَةِ أَوْ قَالَ نَسِيْتُهَا. متفق عليه.

نکه څرنګه چې ما کوی ابن عباس وویل او په دریمه خبره کي هغوی ﷺ پته خوله سو، یا ابن عباس وویل چې دریمه خبره زما څخه هیڅه سو. بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۷۰۱۶، رقم: ۳۰۵۳، و مسلم ۱۲۵۷۱۳، رقم: ۱۶۳۷-۲۰.

تشریح قاضي عياض رحمه الله وايي چې دا احتمال دی چې هغه دریمه برخه د رسول الله ﷺ دغه ارشاد وي: (لا تتخذوا قبوري وثنا يعبد) يعني زما قبر د بت په ډول مه ګرځوی چې د هغه عبادت کيږي، دغه ارشاد امام مالک رحمه الله په خپل کتاب مؤطا کي نقل کړی دی.

د جزیره عرب څخه د یهود او نصارا جلا وطني

﴿۳۸۸﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَنَّهُ سَمِعَ

د حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه څخه روایت دی چې حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه ماته بیان وکړ

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تُخْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ

چې هغه د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلې دي چې زه به خامخا یهود او نصارا د جزیره عرب څخه

الْعَرَبِ حَتَّى لَا أَدْعَ فِيهَا إِلَّا مُسْلِمًا. رواه مسلم، وفي رواية لَيْنُ عِشْتُ

إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَا تُخْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ.

باسم تر دې چې د مسلمان څخه پرته به هیڅوک نه پرېږدم. مسلم. او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چې رسول الله ﷺ دا و فرمایل: که زه ژوندی پاته سوم ان شاء الله یهود او نصارا به د جزیره عرب څخه باسم

تخریج صحیح مسلم ۱۳۸۸/۳، رقم: ۶۳-۱۷۶۷.

الْفَصْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

لَيْسَ فِيهِ إِلَّا حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ " لَا تَكُونُ قِبْلَتَانِ " وَقَدْ مَرَّ فِي بَابِ الْجَزِيَّةِ.

په دې فصل کې یوازې یو حدیث د ابن عباس رضی الله عنه وو چې هغه (لا تګون قبلتان) دی او هغه موږ په باب الجزیه کې بیان کړی دی

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د حضرت عمر رضی الله عنه په لاس د حجاز څخه د یهود او نصاراوو ایستل

(۳۸۷): عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَجْلَى الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چې عمر بن خطاب رضی الله عنه یهود او نصارا د حجاز د مخکې

أَرْضِ الْحِجَازِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا ظَهَرَ عَلَى أَهْلِ خَيْبَرَ

یعنې جزیره عرب څخه وایستل او کله چې رسول الله صلی الله علیه و آله پر خیبر غلبه ترلاسه کړه نو د خیبر

أَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا وَكَانَتْ الْأَرْضُ لَمَّا ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ

څخه د یهودو د ایستلو اراده یې وکړه، څرنګه چې پر خیبر باندي د قبضې راویستلو څخه

وروسته اوس هغه د الله، د هغه د رسول

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلِلْمُسْلِمِينَ فَسَأَلَ الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

او د ټولو مسلمانانو وو، یهودو (د رسول الله صلی الله علیه و آله د ارادې معلومولو لپاره) عرض وکړه په

يَتْرُكُهُمْ عَلَى أَنْ يَكْفُوا الْعَمَلَ وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

دې شرط هغوی ته د پاته کېدو اجازه ورکړل سي نو غوره به وي چې د زراعت کار به هغوی کوي

او حاصلات به نيم رسول الله ﷺ ته ورکوي. (د دې په اوریدو سره) رسول الله ﷺ وفرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُقِرُّكُمْ عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا فَأَقِرُّوا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ فِي إِمَارَتِهِ
إِلَى تَيْمَاءَ وَأَرِيحَاءَ. متفق عليه

موږ د دې شرط سره سم تر څو پوري چي زموږ زړه غواړي تاسو پرېږدو نو هغوی ته اجازه ورکړل
سوه، بيا حضرت عمر رضی الله عنه د خپل خلافت په دور کي هغوی د تيماء او اريحاء په لور جلا وطنه
کړل. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۵۲/۶، رقم: ۳۱۵۲، ومسلم ۱۱۸۷/۳، رقم: ۱۵۵۱-۶.

د لغاتو حل: اريحاء قرية بقرب بيت المقدس (بيت المقدس ته نژدې يو کلی)

=====

بَابُ الْفَيْءِ

د کفارو څخه د جنگ پرته د تر لاسه سوي مال بيان

فئ څه شي ته وايي؟ : فئ هغه مال ته وايي چي مسلمانانو ته د کفارو څخه بېله جنگ او
جگړې په لاس ورسې، د دغه مال حکم دادی چي هغه د ټولو مسلمانانو حق دی د هغه څخه نه
خمس (پنځمه برخه) ایستل کېږي او نه د مجاهدينو په مینځ کي ویشل کېږي، د رسول الله ﷺ
په زمانه کي چي کله به يو لښکر د فئ مال راوړی نو پر هغه به رسول الله ﷺ ته پوره اختيار
حاصل وو چي د هغه څخه چا ته وغواړي ورپې کړي او چا ته چي وغواړي نه يې ورکړي،
همدارنگه چا ته چي به يې غوښتل زيات به يې ورکول او چا ته چي به يې غوښتل کم به يې ورکول.
کوم مال چي د جنگ په ذريعه پر کفارو باندي د غالب کېدو څخه وروسته مسلمانانو ته تر
لاسه سي هغه ته د غنیمت مال وايي د دغه مال حکم دادی چي مخکي د هغه څخه خمس ایستل
کېږي بيا پاته د مجاهدينو په مینځ کي داسي ویشل کېږي چي پياده مجاهدينو ته يوه برخه او
سپرو مجاهدينو ته دوې برخي ورکول کېږي.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د فني د مال مصرف

﴿۳۸۷۹﴾: عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ بْنِ الْحَدَثَانِ قَالَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت مالک بن اوس بن حدثان رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ وفرمایل: الله

قَدْ خَصَّ رَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْفَيْئِ بِشَيْءٍ لَمْ يُعْطِهِ أَحَدًا

تعالی د غنیمت څخه یو خاص شی د خپل رسول لپاره ټاکلی وو چې هغه بل چا ته نه وو ورکړل

غَيْرُهُ ثُمَّ قَرَأَ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ إِلَى قَوْلِهِ قَدِيرٌ فَكَانَتْ هَذِهِ

سوی: بیا حضرت عمر رضی اللہ عنہ دا آیت تلاوت کړ (ما افاء الله على رسوله منهم... الى قدير.) نو

خَالِصَةً لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَتِهِمْ مِنْ

هَذَا الْمَالِ ثُمَّ يَأْخُذُ مَا بَقِيَ فَيَجْعَلُهُ مَجْعَلَ مَالِ اللَّهِ. متفق عليه.

د مال یوازي د پیغمبر لپاره وو، رسول الله ﷺ به دا پر خپل کورنۍ مصرف کوي، او د کال خرڅ

به یې ددې مال څخه ایستی، بیا چې څومره به پاته سول هغه به یې د الله تعالی مال ګرځولو سره

د مسلمانانو په مصلحتونو کې خرڅ کوي. بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۹۸۱۶، رقم: ۳۰۹۴، و مسلم ۱۳۷۸۱۳، رقم: ۴۹-۱۷۵۷.

تشریح په حدیث کې ذکر سوی آیت کریمه د سورة حشر آیت دی چې پوره داسي دی:

وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ

عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. سورة حشر.

ژباړه: او کوم مال چې الله تعالی خپل رسول ته د هغوی څخه ورکړی دی هغه د رسول لپاره

خاص سوی دی ځکه چې تاسو پر هغه نه آسونه ځغلولي دي او نه اوښان (يعني تاسو د هغه تر

لاسه کولو لپاره جنگ او تکلیف نه دی زغملی بلکه تاسو پر پښو تللي واست مګر د الله تعالی

عادت دی چې خپل رسولان پر چا چې غواړي مسلط کوي او الله پر هر شي پوره قادر دی.

ددغه آیت کریمه په ذریعه مسلمانانو ته دا واضحه سوې ده چې الله تعالی رسول الله ﷺ د

يهوديانو د قبيلې بنو نضير د مال او جائيداد چي مالک او متصرف کړی دی نو هغه داسي مال دی چي تاسو د جنگ او جگړې په ذريعه پر بنو نضير باندي د غلبې تر لاسه کولو او د ليري ليري د سفر تکليف زغملو سره نه دی حاصل کړی دی بلکه بېله کونښن په لاس درغلی دی ، ددې تفصيل دادی چي کله بنو نضير ته د مدينې منورې څخه د جلا وطنه کېدو حکم ورکړل سو او بنو نضير ددغه حکم په تعميل کي وروسته والی او مخته والی وکړ نو رسول الله ﷺ د خپلو صحابه کرامو سره هغه ځای ته روان سو چيري چي د بنو نضير کورونه، قلعي او جائيداد وو، هغه ځای د مدينې منورې څخه پر دوه مېله فاصله باندي وو ځکه د رسول الله ﷺ څخه ماسوا نور ټول خلک پر پښو وه او هلته په رسېدو سره د جنگ نوبت نه راغلی تر څه وخته محاصرې څخه وروسته بنو نضير وسله وغورځول او هغوی چي کوم سامان د ځان سره وړلای سو هغه يې پر اوښانو باندي په اچولو سره خيبر ته روان سول همدارنگه الله تعالی رسول الله ﷺ ته پر هغوی غلبه او تسلط ورکړ لکه څرنگه چي د الله تعالی عادت دی چي هغه خپلو رسولانو او ددين پيروانو ته پر دښمن باندي غلبه او تسلط ورکوي، نو د هغوی ټول جائيداد، مځکي او نور شيان رسول الله ﷺ ضبط کړل او د هغه ځای ټول مال د فئ په حکم کېدو په وجه د رسول الله ﷺ په تصرف او اختيار کي راغلی ځکه مسلمانانو چي ددغه مال د وېشلو غوښتنه وکړه نو ذکر سوی آيت نازل سو او د هغه مال دا حکم وښوول سو چي داسي مال د غنيمت د مال په ډول نه ويشل کيږي بلکه د هغه تصرف او مصرف ټول اختيار رسول الله ﷺ ته وي چي هغه څرنگه غواړي هم هغسي يې مصرف کړي او چا ته چي غواړي د هغه څخه يې ورکړي، په حديثو کي ددغه مال مصرف هم بيان سوی دی چي رسول الله ﷺ به د هغه مال څخه خپلو يبيانو ته د هغوی د کال مصرف ورکړی او څه چي پاته سول هغه به يې د مسلمانانو په ټولنيزو گټو او مصالحو کي مصرف کول او کومو فقيرانو او مسکينانو ته چي به يې غوښتل هغوی ته به يې ورکول .

د فئ د مال په باره کي د حنفيه مذهب هم هغه دی کوم چي لوړ بيان سو ، مگر طيبي رحمه الله د امام شافعي رحمه الله مذهب داسي بيان کړی دی چي د فئ په مال کي به د څلور خمس او يو خمس پنځمه برخه باندي د رسول الله ﷺ حق وو يعني هغه مال به په پنځه ويشت برخه کي ويشل کيدی يووشت برخي به د رسول الله ﷺ په ذاتي مصرف او اختيار کي وې او پاته څلور برخي به رسول الله ﷺ خپلو قريبانو، يتيمانو، مسکينانو او مسافرو باندي مصرف کولې .

په تفسير معالم التنزيل کي ليکلي دي چي د رسول الله ﷺ څخه وروسته د فئ د مال په باره کي د علماؤ اختلاف دی ، د يوې ډلې قول دادی چي د رسول الله ﷺ څخه وروسته د فئ مال د

اسلامي هیواد امیر او خلیفه حق دی چي د هغوی په مینځ کي دي وويشل سي او دوهم قول دادی چي هغه مال دي د عامو مسلمانانو په ټولنیز گټي او مصالحو کي استعمال کړل سي .

د کال مصرف به یې ورکوی: دلته دا سوال پیدا کیدای سي چي په حدیثو کي دا منقول دي چي رسول الله ﷺ به د سبا لپاره هیڅ شی نه ساتی نو بیا د کال د مصرف په جمع کولو سره به یې څرنگه اېښودی؟ ددې جواب دادی چي په کومو حدیثو کي دا بیان سوی دی چي رسول الله ﷺ به د سبا لپاره هیڅ شی نه اېښودی نو ددې تعلق د رسول الله ﷺ د ذات مبارک سره دی چي رسول الله ﷺ به د خپل ذات لپاره هیڅ شی نه ساتی او نه به یې په جمع کولو سره اېښودی او دلته چي کومي خبري ذکر سوي دي د هغو تعلق د رسول الله ﷺ د کورنۍ سره دی .

څرگنده دي وي چي رسول الله ﷺ خپلو ییبیانو مبارکانو ته د کال مصرف کله کله ورکوی په مستقله توگه یې دا معمول نه وو بیا هم امام نووي رحمه الله وايي چي ددې څخه معلومه سوه چي د کال لپاره د ژوند د ضرورت شيان برابرول او اېښودل جائز دي او دا د توکل خلاف نه دی.

﴿۲۸۸۰﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ

د حضرت عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي د بني نضير يهودو مال ددې ډول څخه وو چي هغه الله ﷺ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّا لَمْ يُوجِفْ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ فَكَانَتْ

خپل رسول ته ورکړی وو، ددې لپاره مسلمانانو نه آسان ځغلولي وه نه اوښان (يعني دا مال بېله تکلیفه په لاس ورغلی)، له دې کبله دا مال

لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةٌ يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَتِهِمْ ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقِيَ فِي السِّلَاحِ وَالْكَرَاعِ عُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ . متفق عليه .

د رسول الله ﷺ لپاره خاص سو، چي رسول الله ﷺ به د کال لپاره پر خپلي کورنۍ مصرف کوي او څه چي به پاته سول هغه به یې د وسلې او حیواناتو په رانیولو مصرف کول چي د الله تعالی په لار کي په تیاری او سامان کي پکار راسي . بخاري او مسلم

تخریج صحیح البخاري (فتح الباري): ۹۳۱۶، رقم: ۲۹۰۴، و مسلم ۱۳۷۸۱۳، رقم: ۴۸-۱۷۵۷.

د لغاتو حل الکراع: الخيل والبغال والحمير.

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

درسول الله ﷺ له خوا د فئ د مال تقسيم

﴿۳۸۸۱﴾: عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَتَاهُ

د حضرت عوف بن مالک رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چې رسول الله ﷺ ته به د یو ځای څخه د فئ مال

الْفَيءُ قَسَمَهُ فِي يَوْمِهِ فَأَعْطَى الْإَهْلَ حَظَّيْنِ وَأَعْطَى الْعَزَبَ حَظًّا فَدُعِيَ

(بې جنگه د غنیمت مال) راغلی نو رسول الله ﷺ به هغه په هغه ورغ کور داره یعنی د بنځي خوند ته به یې دوې برخي ورکولې او بې واده ته به یې یوه برخه ورکول، یو وار زه راوغوښتل

فَأُعْطَانِي حَظَّيْنِ وَكَانَ لِي أَهْلٌ ثُمَّ دُعِيَ بَعْدِي عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ فَأَعْطَى حَظًّا

وَاحِدًا. رواه ابوداؤد.

سوم او ما ته یې دوې برخي راکړې ځکه چې زما بنځه وه، زما څخه وروسته عمار بن یاسر راوغوښتل سو او هغه ته یې یوه برخه ورکړه (ځکه چې هغه واده نه وو کړی). ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد ۳/۳۵۹، رقم: ۲۹۵۳.

﴿۳۸۸۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلَ مَا

جَاءَهُ فِيَّ بَدَأَ بِالْمُحَرَّرِينَ. رواه ابوداؤد.

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دئ چې ما ولیدل چې رسول الله ﷺ ته د فئ مال راغلی نو رسول الله ﷺ به تر ټولو مخکي هغه خلکو ته ورکوي چې هغوی به د غلامۍ څخه ازاد کړل سوي وه. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد ۳/۳۵۸، رقم: ۲۹۵۱.

تشریح: د فئ مال څخه تر ټولو مخکي د غلامۍ څخه د خلاصون لپاره خلکو ته ځکه ورکول کېدل چې هغوی به بې ځایه او بې چاري وه او ځیني حضرات وايي چې د ازاد سوو خلکو څخه مکاتب مراد دي او د ځینو حضراتو په نزد منفردین لطاعة الله مراد دي.

﴿۳۸۸۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ۱۱۱۱ خہ روایت دی چي نبی کریم ﷺ تہ یوہ کخونہ راوړل سوہ چي د غمیانو

بِطَبِيبَةٍ فِيهَا خَرَزٌ فَقَسَمَهَا لِلْحُرَّةِ وَالْأَمَةِ قَالَتْ عَائِشَةُ كَانَ أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

يُقَسِّمُ لِلْحُرِّ وَالْعَبْدِ . رواه ابوداؤد

خخه ډکه وه ، رسول الله ﷺ هغه غمیان په آزادو او مینځو باندې وويشل ، د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا

بیان دی چي زما پلار (ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ) به په آزاد او غلامانو دواړو باندې ویشل . ابوداؤد

تخریج : سنن ابی داود : ۳۵۹۱۳ ، رقم : ۲۹۵۲ .

تشریح : که څه هم رسول الله ﷺ به د غمیانو ویش یوازي تر بنځو پوري محدود کوی مگر د

حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د عمل خخه ښکاره سوہ چي د غمیانو ویش یوازي د بنځو سره

خاص نه وو بلکه په نارینو کي به یې هم ویشل .

د فئ د مال په وېشلو کي د مرتبو لحاظ

﴿۳۸۸۴﴾: وَعَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ بْنِ الْحَدَثَانِ قَالَ ذَكَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَوْمًا

د حضرت مالک بن اوس بن حدثنان رضی اللہ عنہ ۱۱۱۱ خخه روایت دی چي یو وار حضرت عمر رضی اللہ عنہ د فئ د مال

الْفَيءَ فَقَالَ مَا أَنَا أَحَقُّ بِهَذَا الْفَيءِ مِنْكُمْ وَمَا أَحَدٌ مِنَّا بِأَحَقَّ بِهِ مِنْ أَحَدٍ

ذکر و فرمایه او وه یې ویل چي زه د فئ د مال تر تاسو زیات حقدار نه یم او نه په موږ کي یو سړی

إِلَّا أَنَا عَلَى مَنَازِلِنَا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

ددې مال تر بل زیات مستحق دی بلکه د کتاب الله او د رسول الله ﷺ د ویش سره سم زموږ

درجې او مرتبې دي ، یو سړی دي او د هغه قدامت یو سړی دی او د هغه میرانه ، کونښن یو

وَسَلَّمَ فَالرَّجُلُ وَقَدَمُهُ وَالرَّجُلُ وَبَلَاؤُهُ وَالرَّجُلُ وَعِيَالُهُ وَالرَّجُلُ وَحَاجَتُهُ .

رواه ابوداؤد .

سړی وي او د هغه کورنۍ دي یو سړی وي او د هغه ضرورت او حاجت دی (یعني هر سړي ته د

هغه د مرتبې او ضرورت سره سم ورکول کيږي). ابوداؤد.

تخریج سنن ابی داؤد ۳۵۸۱۳، رقم: ۱۹۵۰.

تشریح زه ستاسو څخه زیات مستحق نه یم: حضرت عمر رضی الله عنه دا خبره ددغه وهم او گمان لیري کولو لپاره وفرمایيل چې هغه د رسول خلیفه دی ځکه څرنگه چې رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه مال تر ټولو زیات حق درلودی کېدای سي چې د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه وروسته اوس هغه ددې تر ټولو زیات مستحق وي، حضرت عمر رضی الله عنه ددې نفی وکړه چې دیو بل مسلمان په ډول زه هم ددغه مال تر ټولو زیات مستحق نه یم بیا هغه دده مال تر ټولو زیات حق لرونکي نفی د عمومیت په توګه وفرمایيل چې په موږ کي هیڅ سړی هم د بل سړي څخه زیات حقدار نه دی بلکه ددغه مال د استحقاق اصل بنیاد پر فرق مرتب دی چې په کتاب الله کي ددغه ارشاد څخه څرګنده ده:

يُفْقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ... ، او: وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ...

دغه آیاتونه پر دې دلالت کوي چې د مسلمانانو په مرتبو کي فرق دی چې هر سړي ته د هغه د مرتبې سره سم کم او زیات ورکول کيږي.

د الله جل جلاله په کتاب او د هغه د رسول صلی الله علیه و آله په وېش کي: د رسول الله صلی الله علیه و آله د ویش عطف پر کتاب الله باندې سوی دی یعنې څرنگه چې د کتاب الله د ذکر سوو آیاتو څخه د مسلمانانو د مرتبو اظهار کيږي همدارنګه د رسول الله صلی الله علیه و آله په وېش سره هم په مرتبو کي فرق معلومیږي چې رسول الله صلی الله علیه و آله ددغه مال د ویشلو په وخت کي دنورو مسلمانانو په نسبت د بدر په جنگ کي ګډون کونکو صحابه کرامو ته زیاته برخه ورکول، همدارنګه کوم صحابه کرام چې د حدیبیه د صلح پر وخت په بیعت الرضوان کي شامل وه د هغوی لحاظ یې د عامو مسلمانانو څخه زیات کړیا کوم څوک چې به کورنۍ والا وو هغه ته به یې د مجرد (بې کوره) سړي څخه زیات ورکول.

یو هغه سړی...: حضرت عمر رضی الله عنه د خپل ارشاد په ذریعه د ذکر سوي خبري نور وضاحت وکړ چې د فئ د مال د ویشلو په وخت کي د هر سړي مرتبه او د هغه د حیثیت لحاظ ساتل ضروري دي که یو سړی پخوا مسلمان سوی وي نو د هغه دغه ځانګړتیا ته کتل پکار دي که یو سړی د الله جل جلاله په لار کي د میړاني او شجاعت کارونه کړي وي او د دین په خپرولو کي یې سخت کوبښونه او تکلیفونه زغملې وي نو د هغه دغه صفت مخته اېښودل پکار دي، همدارنګه که یو سړی کورنۍ والا وي او زیات اړ وي نو د هغه ددغه حیثیت او حال خیال ساتل پکار دي، مطلب دا چې هر سړي ته چې څومره اړتیا او احتیاج وي هغه ته د هغه مطابق ورکول پکار دي.

﴿۲۸۸۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَرَأَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ

د حضرت مالک بن اوس بن حدثان رضی اللہ عنہ خنہ روایت دی چي حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ دا آیت تلاوت کړ (انما الصدقات للفقراء....)

حَتَّىٰ بَلَغَ عَلَيْهِمْ حَكِيمٌ فَقَالَ هَذِهِ لَهُمْ لَاءٌ ثُمَّ قَرَأَ وَاعْلَمُوا أَنَّ مَا غَنِمْتُمْ مِنْ

او تر (علیم حکیم) پوري يې تلاوت کړ، بيا يې دا آیت تلاوت کړ (واعلموا انما غنمتم من شئ فان لله خمسہ..... ابن السبیل) پوري، او وه يې فرمايل:

شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ حَتَّىٰ بَلَغَ وَابْنُ السَّبِيلِ ثُمَّ قَالَ هَذِهِ لَهُمْ لَاءٌ

د غنیمت مال دا پنځمه برخه چي کوم په آیت کي ذکر ده د قریبانو لپاره ده، بيا يې دا آیت

ثُمَّ قَرَأَ مَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ بَلَغَ لِلْفُقَرَاءِ ثُمَّ قَرَأَ

و فرمايه: (ما افاه الله على رسوله... والذين جاءوا من بعدهم) پوري، او وه يې فرمايل دغه

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ ثُمَّ قَالَ هَذِهِ اسْتَوْعَبَتِ الْمُسْلِمِينَ عَامَّةً فَلَمَّا

آیت ټول مسلمانان پوره کړل که زه ژوندی پاته سوم نو شپون ته به هم د هغه برخه ورسپړي چي په

عِشْتُ فَلْيَأْتِيَنَّ الرَّاعِي وَهُوَ بِسَرِّهِ حَمِيرٌ نَصِيبُهُ مِنْهَا لَمْ يَعْزُقْ فِيهَا

جَبِينُهُ. رواه في شرح السنة

بسر او حمير کي دي، د في د مال څخه چي د هغه لپاره به د هغه پرتندي خوله نوي راغلي. شرح السنه

تخريج البغوي في شرح السنة ۱۳۸/۱۱، رقم: ۲۷۵۴۱.

تشریح دغه آیت ټول مسلمانان پوره کړل: د دې مطلب دادی چي په دغه آیت کریمه کي کومو خلکو ته د ورکولو ذکر سوی دی په هغه کي ټول مسلمانان راځي پر خلاف د اولو دوو آیاتو چي په هغه کي یوازي د زکوٰة د مستحقینو ذکر سوی دی او په دوهم کي د خمس د مستحقینو ذکر هم سوی دی.

حضرت عمر رضي الله عنه د فئ په مال کي د خمس ايستلو قائل نه وو لکه څرنگه چي د غنيمت په مال کي خمس ايستل کيږي د هغه په نزد ټول د فئ مال د مسلمانانو د اجتماعي گټي او مصالحو او د هغوی د فلاح او مرستي لپاره مصرفول پکار دي کوم چي په قرآن کریم او حديثو کي ذکر سوی فرق د مراتبو سره د هغوی حق دی، د امام شافعي رحمته الله عليه څخه ماسوا د اکثرو امانو مذهب دادی او حضرت عمر رضي الله عنه ددې هم قائل وو چي د فئ د مال د وېشلو په باره کي د مسلمانانو د درجو او مرتبو لحاظ ساتل ضروري دي حال دا چي حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه به برابري برخي ورکولې هغه به د اسلام د قدامت او د نسب لحاظ کول ضروري نه گڼل بلکه فرمايل به يې چي ددغه شي تعلق د آخرت سره دی که يو سړی مخکي مسلمان سوی وي او يو سړی د دين په لار کي ميرانه او شجاعت او زيات کوبښن کړی وي نو د هغوی دغه عمل د الله ج لپاره دی او د هغوی اجر به په الله ج پوري موقوف وي، دغه شيان د زيات مال د استحقاق بنياد جوړول نه دي پکار مگر حضرت عمر رضي الله عنه د مرتبو د فرق لحاظ ساتی ځکه چي هغه به کله مال ویشی نو بي بي عائشې رضي الله عنها ته به يې زيات ورکوی او بي بي حفصې رضي الله عنها ته به يې کم ورکوي او هغې ته به يې فرمايل چي اې لوري! ستا په نسبت بي بي عائشې رضي الله عنها ته د هغې د خصوصيت په وجه زيات ورکوم چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په نزد عائشه رضي الله عنها زياته خوږه وه او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ستا د پلار (يعني زما) په نسبت د عائشې رضي الله عنها پلار (يعني حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه) سره زيات تعلق وو. همدارنگه حضرت عمر رضي الله عنه د خپل زوی ابن عمر رضي الله عنه په نسبت د حضرت اسامه ابن زيد رضي الله عنه برخه زياته ورکول او ابن عمر رضي الله عنه ته به يې دا و فرمايل چي اسامه رضي الله عنه ته پر تا دا فضيلت حاصل دی چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم ستا په نسبت د اسامه رضي الله عنه سره زيات تعلق وو او ستا د پلار څخه زيات د هغه پلار د رسول الله صلي الله عليه وسلم په نظر کي خوښ وو.

حمير د يمن د يو سيمي نوم دی چيري چي د يمن د مشهوري قبيلي حمير خلک پراته وه، همدارنگه بسر هم د يو ځای نوم دی چي د حمير په سيمي کي وو.

د روايت په پای کي د حضرت عمر رضي الله عنه د ارشاد مطلب دا وو که الله تعالی زه ژوندی وساتلم او زما د خلافت په زمانه کي اسلام پر زياتو ښارو او هيوادو باندي تسلط تر لاسه کړ او د هغه په نتيجه کي د فئ مال هم ډېر په لاس راغلی نو د هغه څخه به ټولو مسلمانانو ته د هغه برخي ورسېږي که څه هم هغوی په لوی لوی ښارو او کليو کي اوسېږي او ددې سر بېره چي هغوی د مال په تر لاسه کولو کي هيڅ تکليف او ستړيا نه وي زغملې.

د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د فدک په قضیه کې استدلال

﴿۳۸۸۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ كَانَ فِيْمَا اُحْتَجَّ بِهِ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ قَالَ كَانَتْ

د مالک بن اوس بن حدثان رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د فدک په قبضه کې حضرت عمر رضی اللہ عنہ ددې

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثُ صَفَايَا بَنُو النَّضِيرِ وَخَيْبَرُ وَفَدَكُ

خبري دليل ووايه چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره درې صفایا وې يعني درې داسي شيان وه چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د غنیمت څخه خاص کړې وه: یو خود نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نضير املاک، دویم د خيبر محکه،

فَأَمَّا بَنُو النَّضِيرِ فَكَانَتْ حُبْسًا لِنَوَائِبِهِ وَأَمَّا فَدَكُ فَكَانَتْ حُبْسًا لِأَبْنَاءِ

درې په فدک کې د بني نضير د محکي حاصلات به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پر ذات خاص مصرف کېدل يعني د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پر ميلمنو، وسلو، حيواناتو وغيره په رانيولو د فدک حاصلات د مسافرد

السَّبِيلِ وَأَمَّا خَيْبَرُ فَجَزَّ أَهَارَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءِ

مرستي لپاره خاص وه او د خيبر حاصلات رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم درې برخي کړي وه دوې برخي پر

جُزْأَيْنِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَجُزْءًا نَفَقَةً لِأَهْلِهِ فَمَا فَضَلَ عَنْ نَفَقَةِ أَهْلِهِ جَعَلَهُ

بَيْنَ فَقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ. رواه ابو داؤد

مسلمانانو مصرف کېدل او يوه برخه د کورنۍ لپاره خاص وه، او د يبييانو د مصارفو څخه چې به څومره پاته سول هغه به د فقاړو مهاجرينو لپاره وه. ابو داؤد. (صفایا: هغه فی مال ته وايي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د ځان لپاره چن کړي او خاص کړي وه).

تخريج سنن ابی داؤد ۳۷۵۸۳، رقم: ۲۹۶۷.

د لغاتو حل صفایا: جمع صفة ما یصطفی ویختار. نوابه ای لحوائج.

تشریح د کومي خبري څخه چې يې استدلال وکړ...: يعني کله چې حضرت عباس رضی اللہ عنہ او حضرت علي رضی اللہ عنہ د فدک د مال په باره کې د خپل غوښتي لپاره حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته راغلل نو حضرت عمر رضی اللہ عنہ د هغوی د غوښتنې منلو څخه انکار وکړ او پر کوم جائیداد او محکو باندي چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ذاتي حق وو (لکه بنو نضير، خيبر، فدک) نو د هغه په باره کې يې ذکر

سوی تفصیل بیان کړ او د دغه تفصیل بیانولو په وخت کې نور صحابه کرام هم موجود وه چې په هغو کې هیچا د حضرت عمر رضی الله عنه د بیان سوي تفصیل تردید ونه کړ ځکه دا خبره د هغه د فیصلې دلیل وگرځیدی ، ددې څخه وروسته حضرت عمر رضی الله عنه دا ضروري وگڼل چې حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما یې د فدک د محاصل متولي وگرځول چې هغه دواړه محاصل داسي مصرف کړي لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ مصرفول .

صفایا د صفیه جمع ده او صفیه دې ته وايي چې د وخت امام د غنیمت د مال ویشلو څخه مخکې یو شي په چن کولو سره د ځان لپاره خاص کړي ، دا خبره یوازې د رسول الله ﷺ سره خاص وه چې رسول الله ﷺ به د غنیمت د مال څخه د خمس څخه ماسوا نور هم کوم شی لکه مینهزه ، غلام ، توره ، آس او داسي نور شيان غوښتل د هغه د اخیستلو حق یې درلودی ، مګر د رسول الله ﷺ څخه وروسته بل چاته دا جائز نه دي .

فدک د یو کلي نوم وو چې د خیبر د شاوخوا څخه وو او د مدینې منورې څخه د دوو ورځو پر فاصله واقع وو ، دایو شین او ښکلی ځای وو چې هلته زیات د خرماوو او نورو میوو باغونه وه ، رسول الله ﷺ ته پر فدک باندي د صلح کولو په ذریعه تسلط حاصل سوی وو او د صلح بنیاد دا معاهده وه چې د هغه ځای نیمه مخکه به د فدک د اوسیدونکو وي او نیمه به د رسول الله ﷺ حق وي نو د فدک هغه نیمه مخکه د رسول الله ﷺ ذاتي ملکیت وو چې د هغه د حاصلاتو څخه به رسول الله ﷺ د دغه حدیث سره سم د اړو مسافرو مرسته او اعانت کوی .

د خیبر حاصلات به رسول الله ﷺ په درو برخو کې ځکه ویشل چې د خیبر سیمه په اصل کې پر دېرو ځایو او کلیو باندي شامل وه په هغه کې ځینې کلي د طاقت په زور فتح سوي وه چې د هغه څخه تر لاسه کېدونکي مال د غنیمت مال وو ځکه د هغه څخه به رسول الله ﷺ خمس اخیستی او کوم کلی چې به د صلح په ذریعه په واک کې راغلی وو د هغه څخه تر لاسه کېدونکي مال د فئ مال وو ځکه هغه ټول به د رسول الله ﷺ ذاتي ملکیت وو چې رسول الله ﷺ به هغه د خپل اړتیاوو او د خپل کورنۍ د مصرف او عامو مسلمانانو د ټولنیزو گټو لپاره چیري چې به یې مناسب وگڼل مصرفول ، په دې وجه د وېش او مساوات تقاضا دا وه چې د خیبر ټول مال خپل او د مسلمانانو په مینځ کې د وېشلو لپاره په درو برخو کې په ویشلو سره دوی برخي مسلمانانو ته ورکړي او یوه برخه یې د ځان لپاره وساتل .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د قضیه فدک تفصیل

﴿۳۸۸﴾: عَنْ الْمُغِيرَةِ قَالَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ جَمَعَ بَنِي مَرْوَانَ حِينَ

د مغیره رضی اللہ عنہما څخه روایت دی چي کله عمر بن عبدالعزیز خلیفه سو نو هغه د مروان زامن راجمع

اسْتُخْلِفَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَتْ لَهُ فَدَكُ فَكَانَ يُنْفِقُ

کړ او ورته وه یې ویل: د رسول الله ﷺ سره فدک وو چي دهغه د آمدنی څخه هغوی پر خپل

مِنْهَا وَيَعُونَ مِنْهَا عَلَى صَغِيرِ بَنِي هَاشِمٍ وَيُزَوِّجُ مِنْهَا أَيْتَهُمْ وَإِنَّ فَاطِمَةَ

کورنۍ خرڅ کوي او د بنو هاشم کوچنيانو ته به یې ورکولو او د مجرد (بې وده) نړاو بنځي
نکاح به یې کول، یو وار یې بي فاطمې رسول الله ﷺ ته خواست وکړ

سَأَلَتْهُ أَنْ يَجْعَلَهَا لَهَا فَأَبَى فَكَانَتْ كَذَلِكَ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

چي فدک دي هغې ته ورکړل سي مگر رسول الله ﷺ انکار وړ څخه وکړ، د رسول الله ﷺ په
ژوند مبارک کي پر دې عمل کېدی

وَسَلَّمَ حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ فَلَمَّا أُنْ وُلِّيَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَمِلَ فِيهَا بِنَا

تر څو چي رسول الله ﷺ وفات سو بيا حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ خلیفه سو او هغه هم پر هغه
طریقه عمل وکړ کومه چي

عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَيَاتِهِ حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ فَلَمَّا أُنْ

رسول الله ﷺ اختیار کړې وه په خپل ژوند کي تر څو چي هغه هم وفات سو نو کله چي حضرت

وُلِّيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَمِلَ فِيهَا بِمِثْلِ مَا عَمِلَا حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ ثُمَّ

عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ خلیفه سو نو هغه هم پر دې عمل وکړ څرنگه چي هغوی دواړو کړی وو، تر
څو چي هغه هم وفات سو بيا

أَقْطَعَهَا مَرَوَانُ ثُمَّ صَارَتْ لِعُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ فَرَأَيْتُ أَمْرًا مَنَعَهُ رَسُولُ

مروان فدک خپل ملک جوړ کړ، او بیا فدک ما عمر بن عبد العزيز ته راغلی ما ولیدل چي کوم شی رسول الله ﷺ خپل لور بی بی فاطمی ته نه وو ورکړی

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ لَيْسَ لِي بِحَقٍّ وَأَنَا أَشْهَدُكُمْ

هغه هیڅکله زما حق نسي کیدلای زه تاسو شاهدان کوم چي ما بیا فدک په هغه طریقه کړ پر

أَنِّي قَدْ رَدَدْتُهَا عَلَى مَا كَانَتْ يَعْني عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ

أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ . رواه ابوداؤد .

کومه طریقه چي هغه مخکي وو، یعنی څرنگه چي د رسول الله ﷺ په عهد کي، د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په زمانه کي او د حضرت عمر رضی الله عنه په خلافت کي ددې حاصلات مصرف کیدل. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۷۸۱۳، رقم: ۲۹۷۲.

تشریح: لکه څرنگه چي مخکي بنوول سوي دي چي د بنونضیر، فدک او خیبر محکه او جائیداد د رسول الله ﷺ ذاتي ملکیت وو او هغه محکه او جائیداد د رسول الله ﷺ څخه وروسته هم پاته وه محکه د رسول الله ﷺ اهل بیت او د کورنۍ ځینو کسانو په هغه د خپل مېراث دعوه وکړه او د خلافت څخه یې د هغه غوښتنه وکړل او بیا په هغوی کي خپل منځي اختلافات هم پیدا سول همدارنگه د هغه محکي او جائیداد قصه ډېره عجیبه سوه که څه هم یوه یو وختي قضیه وه چي د هغه بنیاد پر یو غلطې جذبې باندي نه وو مګر بیا هم په وروسته زمانو کي کم فهمه خلکو د هغه څخه غلط نتائج اخذ کول شروع کړل او داسي افسانې یې و تراشلې چي په هغه سره د نورو خلکو ذهنونه هم فاسد سول، دلته مناسب دي چي د صحاح کتابو څخه څه تفصیل او په دې باره کي څه خبري نقل کړل سي:

په صحیح بخاري کي د حضرت مالک ابن اوس ابن حدثان څخه نقل سوي دي چي یو وار امیر المؤمنین حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه زه ځان ته راوغوښتل، زه د هغه سره ناست وم چي د هغه غلام یرفأ راغلی او وه یې ویل ای امیر المؤمنین! حضرت عثمان ابن عفان، حضرت عبدالرحمن ابن عوف، حضرت زبیر ابن عوام او حضرت سعد ابن ابوقاص رضي الله عنهم په

دروازه کي ناست دي او د حاضرېدو اجازه غواړي، حضرت عمر رضي الله عنه ورته وفرمايل چي را دي سي، هغوی ټول راغلل او لږ وخت وروسته يرفاء راغلی او وه يې ويل چي حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما د حاضرېدو اجازه غواړي که اجازه وي نو را دي سي، حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل: را دي سي، کله چي هغوی راغلل نو حضرت عباس رضي الله عنه وويل: اې امير المؤمنين! زما او د دوی په مينځ کي فيصله وکړئ، (يعني زما او د علي په مينځ کي فيصله وکړئ) دوی د بنو نضير د هغه مال او جائيداد په باره کي جگړه کوي کوم چي الله تعالی د خپل رسول په حق کي فی گرځولی دی، بيا حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما په خپلو کي يو بل ته بد او رد ويل شروع کړل، هلته موجود نورو خلکو هم وويل چي هو اې امير المؤمنين! ددغه دواړو معامله فيصله کړئ او دوی د يو بل د جگړې څخه خلاص کړئ، د دې په اورېدو سره حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل چي د لږ صبر او سکون څخه کار واخلي زه تاسو ته د هغه خدای جل جلاله په قسم درکولو سره پوښتنه کوم چي د هغه په حکم سره آسمانونه او مځکه قائم دي ايا تاسو ته معلومه ده چي رسول الله صلی الله علیه و آله به دا فرمايل چي موږ انبياء مېراث نه پرېږدو يعني زموږ پرې ايښی مال د چا مېراث نه وي موږ چي څه پرېږدو هغه صدقه ده، حاضرینو کسانو وويل هو موږ ته دا ياد دي بېشکه رسول الله صلی الله علیه و آله دا فرمايلي دي، بيا حضرت عمر رضي الله عنه حضرت علي او حضرت عباس رضي الله عنهما ته په متوجه کېدو سره وفرمايل چي زه تاسو دواړو ته د خدای جل جلاله په قسم درکولو سره پوښتنه کوم چي ايا تاسو ته معلومه نه ده چي رسول الله صلی الله علیه و آله دا فرمايلي دي، حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل هو موږ ته دا په ياد دي چي رسول الله صلی الله علیه و آله دا فرمايلي دي. نو حضرت عمر رضي الله عنه ورته وويل زه تاسو په دې خبره هم شاهدان کوم چي الله جل جلاله ددغه فی مال په باره کي خپل رسول ته هغه خاص خصوصيت ورکړی وو کوم چي د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه ماسو ابل چا ته يې نه دی ورکړی، بيا حضرت عمر رضي الله عنه دغه آيت: (ما افاء الله علی رسول له) تر پايه پوري ووايه او وه يې فرمايل: دغه ټول مال د رسول الله صلی الله علیه و آله خاص وو مگر قسم په خدای رسول الله صلی الله علیه و آله دغه مال ستاسو سره جمع نه کړ او نه يې ددې په ذريعه پر تاسو څه قرباني وکړه بلکه رسول الله صلی الله علیه و آله به د هغه څخه په خپل کورنۍ مصرف کوی، ددې څخه وروسته چي به څه پاته سول هغه به رسول الله صلی الله علیه و آله په نېکو کارو او د عامو مسلمانانو په گټه او مصالحو کي مصرف کوی، د رسول الله صلی الله علیه و آله د خپل ژوند تر پايه پوري دا معمول وو، بيا د رسول الله صلی الله علیه و آله د وفات څخه وروسته حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په دې ويلو سره زه چي د رسول الله صلی الله علیه و آله خليفه يم هغه مال په خپل قبضه کي واخيستی او د هغه د مصرف هغه نظام يې باقي وساتي کوم چي

رسول الله ﷺ کوی .

حضرت عمر رضی الله عنہ حضرت علي او حضرت عباس رضي الله عنهما ته متوجه سو او وه يې فرمايل تاسو هغه وخت د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنہ ذکر په بدی سره کوی او ویل مو چي په دې باره کي ابوبکر صدیق رضی الله عنہ پر صحیح لاره نه دی حال دا چي تاسو څه ویل هغه صحیح نه وه او الله جل جلاله ښه پوهیږي چي ابوبکر رضی الله عنہ په خپل دغه عمل کي صادق ، ښک ، هدایت یافته او د حق تابع وو ، بیا چي کله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنہ وفات سو نو زه خلیفه سوم او ما ویل چي زه د رسول الله ﷺ خلیفه او حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنہ ولي یم ځکه نو دغه مال او جائیداد تر دوو کړل نو پوري زه په خپل واک او قبضه کي اخلم او د هغه د مصرف او تصرف مي هغه طریقه اختیار کړل کوم چي د رسول الله ﷺ او ابوبکر صدیق رضی الله عنہ وه ، او الله جل جلاله ښه پوهیږي چي زه په خپل دغه عمل کي صادق ، ښک ، هدایت یافته او د حق تابع یم ، بیا د دوو کالو څخه وروسته تاسو دواړه (حضرت علي او حضرت عباس رضي الله عنهما) ما ته راغلاست او تاسو یوه خبره وکړه چي د رسول الله ﷺ مال موږ ته را کړل سي ، ما ستاسو د غوښتي په جواب کي تاسو ته ویلي وه چي د رسول الله ﷺ دغه ارشاد دی چي موږ انبیاء مېراث نه پرېږدو بلکه موږ چي څه پرېږدو هغه صدقه ده مگر کله چي زما په پوهه کي دا خبره راغلل چي زه باید دغه مال او جائیداد تاسو ته وسپارم نو ما تاسو ته وویل که تاسو غواړئ نو زه دغه مال او جائیداد تاسو ته په دې شرط درکولای سم چي تاسو ددې خبري عهد وکړئ چي ددغه مال د مصرف کولو به هغه نظم او طریقه باقي ساتئ کوم چي رسول الله ﷺ جاري کړې وه او په هغه باندي حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنہ او ما هم عمل کړی وو ، او که تاسو ته دا شرط قبول نه وي نو بیا د راتلونکي لپاره زما سره د څه خبري کولو ضرورت نه سته تاسو دا شرط قبول کړ او وه مو ویل چي تاسو دغه مال او جائیداد په دې شرط موږ ته حواله کړی نو ما تاسو ته وسپارئ ، نو ایا تاسو اوس زما څخه دا غواړئ چي په دې باره کي کومه خبره زما او ستاسو په مینځ کي فیصله سوې ده زه د هغه خلاف فیصله وکړم ، په خدای دي مي قسم وي چي د هغه په حکم سره مخکه او آسمان قائم دي زه به تر قیامته پوري هم د هغه خلاف فیصله ونه کړم هو که تاسو ددغه مال او جائیداد د انتظام څخه عاجزه یاست نو دا بېرته ما ته را کړئ زه به تاسو ددغه انتظام د جنجال څخه بې پروا کړم او په خپله به په تکلیف کولو سره ددې انتظام وکړم .

ددغه روایت راوي امام زهري رحمه الله وايي چي ما ددغه حدیث په باره کي د حضرت عروه ابن زبیر رضی الله عنہ سره خبري وکړې نو هغه وویل چي مالک رضی الله عنہ ابن اوس بالکل صحیح بیان کړی دی

ما د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه اوريدلي دي چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات څخه وروسته ځينو بيبيانو مبارکانو حضرت عثمان رضي الله عنه حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته واستوی او ددغه مال او جائیداد د خپل مېراث کېدو غوښتنه یې وکړه چي الله تعالی خپل رسول ته دغه مال د فئ په توګه ورکړی وو کله چي ما ته معلومه سوه نو د هغوی مخالفت مې وکړ او هغوی ته مې وویل چي تاسو د الله جل جلاله څخه نه بیربرئ ایا د رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ارشاد ستاسو په علم کي نه دی چي موږ انبیاء مېراث نه پرېږدو بلکه موږ چي څه پرېږدو هغه صدقه ده او د محمد صلى الله عليه وسلم کورنۍ به د هغه څخه څه نه خوري، بیا بیبيانې مبارکانې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د مېراث د غوښتنې څخه منع سوې او زما د بیان سوي حدیث په وجه هغوی رجوع وکړه.

حضرت عروه رضي الله عنه وايي چي حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه صدقه يعني د بنو نضیر هغه مال چي په مدينه کي وو او دهغه په باره کي ذکر سوې قضیه وه د حضرت علي او حضرت عباس رضي الله عنهما په تولیت کي ورکړې وه، ددې څخه وروسته د حضرت حسن ابن علي رضي الله عنه په قبضه کي راغلل، د حضرت حسن رضي الله عنه څخه وروسته د حضرت حسين رضي الله عنه په قبضه کي وه او د دوی څخه وروسته د علي ابن حسين او حسن ابن حسين په قبضه کي وه چي دواړو به په وار وار ساتل، د دوی څخه وروسته زيد ابن حسن ته راغلی.

دا د بخاري د حدیث لنډيز دی چي هغه په کتاب المغازي کي د بنو نضیر په واقع کي نقل کړی دی. په کتاب الخمس کي هم د ځينو الفاظو په فرق سره داسي حدیث بیان سوی دی.

دغه روایت هم د بخاري دی چي بي بي عائشې رضي الله عنها بیان کړی دی چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم لور بي بي فاطمه رضي الله عنها او عباس رضي الله عنه حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته د فدک د محکمې او جائیداد او د خیبر د برخي د مېراث غوښتنه وکړه، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه هغوی ته وفرمایل چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چي موږ انبیاء یو څوک د خپل مېراث نه وارث کوو بلکه موږ چي څه پرېږدو هغه صدقه ده او ددغه مال څخه د محمد صلى الله عليه وسلم کورنۍ خوراک کوي، قسم په خدای زما په نزد د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قربانو د حقوقو ساتنه د هغوی سره ښه چلن او د خیر معامله کول د خپلو قربانو سره د ښه چلن کولو څخه زیات غوره او محبوبه ده.

وروسته چي کوم اوږد حدیث نقل سوی دی او په هغه کي د حضرت عمر رضي الله عنه په خدمت کي حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما خپله قضیه راوړې وه دا صاحب جامع الاصول هم په خپل کتاب کي د بخاري، مسلم، ترمذي، ابوداؤد او نسائي په حواله سره نقل کړې ده او ویلي یې دي چي ددغه حدیث په باره کي ابوداؤد دا وضاحت کړی دی چي حضرت عباس او

حضرت علي رضي الله عنهما چي د حضرت عمر رضي الله عنه څخه کومه غوښتنه کړې وه د هغه مقصد يوازي دا خواست کول وو چي تاسو کوم مال او جائيداد په مشترکه توگه زموږ دواړو په توليت کي راگرې وو اوس هغه نيم په نيم وېشلو سره زموږ دواړو توليت او سپارلو کي جلا جلا برخي راگرې نه دا چي هغوی دواړو د رسول الله ﷺ ددغه ارشاد چي موږ انبياء مېراث نه پرېږدو څخه غافل او بې خبره وه او په واقعته کي د هغوی مقصد هغه مال او جائيداد خپل مېراث جوړول نه وو د هغه دواړو نيت هم صادق وو او د هغوی غوښتنه هم يو صحيح عمل وو، بيا هم د دې سربېره حضرت عمر رضي الله عنه د هغوی غوښتنه پوره نه کړل بلکه هغوی ته يې واضح کړل چي زه دا زغملای نه سم چي په کوم صورت کي ددغه مال او جائيداد د ويشلو نوم راسي بلکه دا هم داسي ساتل زما په نزديات ضروري دي.

بخاري په کتاب الخمس کي د حضرت عروه رضي الله عنه دا روايت نقل کړی دی چي عروه ته بي بي عائشې رضي الله عنها دا بيان وکړ چي د نبي کریم ﷺ د وفات څخه وروسته د رسول الله ﷺ لور بي بي فاطمې رضي الله عنها د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه څخه دا غوښتنه وکړه چي هغې ته مېراث ورکړل سي کوم چي رسول الله ﷺ د خپل مال او جائيداد څخه پرې ايښی دی چي الله تعالی رسول الله ﷺ ته د فئ د مال په توگه ورکړی وو، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه هغې ته دا جواب ورکړ چي د رسول الله ﷺ ارشاد دی چي: (لا نورث ما ترکناه صدقه) يعني موږ انبياء مېراث نه پرېږدو موږ چي څه پرېږدو هغه صدقه ده.

په يوه روايت کي دا هم دي چي هغه ددغه حديث بيانولو څخه وروسته وفرمايل چي هغه مال زما په قبضه او اختيار کي دی او کله چي زه مړ شم نو د هغه چا په واک او قبضه کي وي کوم چي زما څخه وروسته د خلافت او امارت ذمه واروي، بي بي فاطمې رضي الله عنها ته دا خبره ناخوښه سول تر دې چي هغې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره ترک سلام او ترک کلام وکړ او تر خپل وفات پوري پر ترک سلام او ترک کلام باندي قائمه وه، واضح دي وي چي بي بي فاطمه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ د وفات څخه وروسته شپږ مياشتي ژوندی وه.

په يو بل روايت کي دي چي بي بي عائشې رضي الله عنها وفرمايل: بي بي فاطمې رضي الله عنها به د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه څخه په هغه مال او جائيداد کي د خپل مال او برخي غوښتنه کول کوم چي رسول الله ﷺ د خيبر او فذک محکه او باغونه او په مدينه کي خپله صدقه (يعني د بنو نضير د مال او جائيداد) په صورت کي پرې ايښی وه مگر حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه به د هغې غوښتنه نه منل او فرمايل به يې چي زه هيڅ داسي شی نه پرېږدم چي په هغه د رسول الله ﷺ

معمولي راغلی وي ددغه مال او جائیداد په باره کي به زما هغه عمل وي کوم چي د رسول الله وو، زه پېرېږم که زه پريو داسي شي باندي د عمل کولو څخه منع سم کوم چي د رسول الله ﷺ د حکم او منشاء مطابق وي نو يقيناً زما دغه کار به د حق دلاري څخه دمخه اړولو برابر وي.

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه تر پايه پوري پر خپل دغه فيصلې قائم وو او بيا د هغه د وفات څخه وروسته حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دغه صورت اختيار کړ چي رسول الله ﷺ په مدينه کي کومه صدقه پرې ايښې وه هغه يې حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما ته وسپارل چي هغوی دواړه په گډه د هغه د توليت فرض سرته ورسوي او د خيبر او فذک مخکې او جائیداد يې په خپل توليت کي وساتي او وه يې فرمايل دا د رسول الله ﷺ پرې ايښې صدقه ده چي د هغه سره د رسول الله ﷺ حقوق متعلق وه او هغه ددغه مخکي او جائیداد متولي او نگران هغه سړی وگرځوی کوم چي د خلافت او امارت ذمه داري تر سره کوي نو هغه تر اوسه پوري د هغه صورت حال مطابق دی.

په هر حال په دې باره کي چي کوم حدیثونه نقل سوي دي يا هغه حدیثونه چي ددغه مفهوم او مضمون سره متعلق په صحاح سته کي په ډېرو طريقو او سندو منقول دي د هغه ټولو څخه چي کومه خبره واضحه کيږي هغه داده چي د (لانوړث ما ترکنه صدقه) صحيح معمول به کیدی.

رسول الله ﷺ چي کوم مال او جائیداد پرې ايښی وو د هغه د ټولو مسلمانانو په مينځ کي مشترک کېدل او د هغه په اجتماعي گټو کي مصرف کېدل او د هغه سړي په واک او اختيار کي کېدل کوم چي د خلافت او امارت عهده تر لاسه کړې وي دا د ټولو صحابه کرامو تر دې چي د حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما په نزد هم يو اتفاقي مسئله وه.

مگر دلته يو سوال پيدا کيږي که چيري هغه مال او جائیداد د حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما په توليت کي ورکول يو صحيح عمل او غوره طريقه وای نو حضرت عمر رضي الله عنه په شروع کي دغه صورت ولي اختيار نه کړ او که چيري هغه صحيح عمل او غوره طريقه نه وه نو بيا د هغه وروسته دغه مال او جائیداد د هغه خلکو په توليت کي يې ولي ورکړ؟

ددې جواب دادی چي په شروع کي د هغو دواړو غوښتنه دا وه چي هغه مال او جائیداد دي د هغوی په ملکيت کي ورکړل سي ځکه حضرت عمر رضي الله عنه دا غوښتنه ونه منل او بيا وروسته چي کله يې دغه خلکو ته ورکړل نو د هغه بنياد دا وو چي دا خلک يې د هغه مال او جائیداد مالکان ونه گرځول بلکه يوازي هغوی يې متولي او منتظم وگرځول او دا شرط يې عائد کړی وو چي په هغه مصارفو کي مصرف کړل سي کوم چي به رسول الله ﷺ مصرفول، مگر خبره دلته نه روښانه

کيڙي بلڪه ڏورنگه چي خطابي ﷺ ويلي دي چي په دغه مسئلہ کي ديو بلي خوا څخه ربط پيدا کيڙي او هغه دا سوال دی چي کله حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما ته هغه مال او جائيداد په ذکر سوي شرط سره ورکړل سو او هغه خلکو دا اعتراض هم کړی وو چي دغه مال او جائيداد د رسول الله ﷺ ورثه نه ده او جليل القدر مهاجر صحابه کرامو ددې خبري تصديق هم کړی وو نو بيا ددغه خلکو په مينځ کي دغه اختلاف ولي پيدا سو؟

د دې جواب دادی چي په دغه تولیت کي شرکت پر دواړو باندې سخت سو نو هغوی دا خواست وکړ چي دغه مال او جائیداد دي و ویشل سي او هر یو دي د خپل برخي متولي او منتظم جوړ کړل سي چي دواړه د یو بل سره د څه تعلق ساتلو ماسوا د خپل برخي څارنه او د هغه د مصرف انتظام په ازادی او یوازېوالي سره وکړي ، مگر حضرت عمر رضی الله عنه د هغوی دا درخواست ځکه قبول نه کړ چي داسي نه دغه تقسیم د ملکیت د صورت مشابه سي ځکه ویشل په املاک کي داسي کیږي ، دوهم دا چي في الوقت خو نه مگر د زیات وخت تېرېدو څخه وروسته به په دې کی د ملکیت شک کېدل پیدا سي .

د حضرت عباس او حضرت علي رضي الله عنهما څخه زياته مسئله د بي بي فاطمې عليها السلام وه
 ځكه كه چيري د هغې د غوښتني په باره كي دا وويل سي چي هغه د رسول الله صلى الله عليه وآله ددغه حديث
 او د رسول الله صلى الله عليه وآله ددغه عمل څخه به خبره وه نو دا خبره به د حقيقت څخه ليري وي او كه چيري
 دا وويل سي چي دا په هر حال ممكنه ده چي هغې د رسول الله صلى الله عليه وآله دغه ارشاد نه وي اوريدلي نو
 بيا دا سوال پيدا كيږي چي كله حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه هغې ته د رسول الله صلى الله عليه وآله دغه ارشاد
 بيان كړ او نورو صحابه كرامو هم دهغه تصديق وكړ نو بيا هغې ددغه خبري قبلولو څخه انكار
 ولي وكړ او د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه سره يې د دومره ناخوښۍ صورت ولي اختيار كړ او كه
 چيري د ناخوښۍ صورت ددغه حديث اورېدو څخه مخكي پيدا سوي وي نو د اورېدو څخه
 وروسته هغې خپل ناخوښي ولي ختمه نه كړه چي د هغې د ژوند تر آخري وخت پوري يې د
 حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه سره پر ترك كلام او ترك سلام قائمه وه .

کرمانی رحمه الله د بخاري په تشریح کي ددې جواب دا لیکلی دی چي د بي بي فاطمې عليها السلام ناراضي په اصل کي یو داسي صورت وو چي په هغه کي د بشریت تقاضا پیدا سوې وه او د هجران څخه هجران محرم یعنی د سلام او کلام ترک کول مراد نه دي بلکه په طبیعت کي د تعلق انقباض پیدا کېدل مراد دي .

د دې څخه ماسوا په ځينو روايتو کي نقل سوي دي چي کله د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او بي بي فاطمې عليها السلام په مينځ کي دغه صورت پيدا سو چي حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د بي بي فاطمې عليها السلام د غوښتني نه منلو په وجه بي بي فاطمه عليها السلام د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه څخه ناراضه سول نو يوه ورځ حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه بي بي فاطمې عليها السلام ته راغلی او د لمر د سختۍ سربېره د هغې په دروازه کي ولاړ وو او هغې ته يې عذر کوی او دا يې فرمايل چي قسم په خداي! د رسول الله صلي الله عليه وسلم د قريبانو د حقوقو رعايت او ساتنه کول ما ته د خپل قريبانو څخه هم زيات محبوب او خوښ دي مگر زه څه وکړم ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي او نور صحابه کرام پر دې شاهدان دي نو بيا د بي بي فاطمې عليها السلام زړه صفا سو او د هغې ناراضگي پای ته ورسېده.

=====

6

1

2

3

4

5

6

7

8

9